។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

អភិធម្មបិដកេ

សម្មោហវិនោទនី នាម

វិភង្គ-អដ្ឋកថា

១. ខន្ធវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

ចតុសច្ចទសោ នាថោ, ចតុធា ធម្មសង្គណិំ;
បកាសយិត្វា សម្ពុទ្ធោ, តស្សេវ សមនន្តរំ។

ឧបេតោ ពុទ្ធធម្មេហិ, អដ្ឋារសហិ នាយកោ;
អដ្ឋារសន្នំ ខន្ធាទិ-វិភង្គានំ វសេន យំ។

វិភង្គំ ទេសយី សត្ថា, តស្ស សំវណ្ណនាក្កមោ;
ឥទានិ យស្មា សម្បត្តោ, តស្មា តស្សត្ថវណ្ណនំ។

ករិស្សាមិ វិគាហេត្វា, បោរាណដ្ឋកថានយំ;
សទ្ធម្មេ គារវំ កត្វា, តំ សុណាថ សមាហិតាតិ។

១. **បញ្ចក្ខន្ធា – រូបក្ខន្ធោ…បេ… វិញ្ញាណក្ខន្ធោ**តិ ឥទំ វិភង្គប្បករណស្ស អាទិភូតេ ខន្ធវិភង្គេ សុត្តន្តភាជនីយំ នាម។ តត្ថ **បញ្ច**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ តេន ន តតោ ហេដ្ឋា ន ឧទ្ធន្តិ ទស្សេតិ។ **ខន្ធា**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ តត្រាយំ ខន្ធ-សទ្ទោ សម្ពហុលេសុ ឋានេសុ ទិស្សតិ – រាសិម្ហិ, គុណេ, បណ្ណត្តិយំ, រុឡ្ហិយន្តិ។ “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទេ ន សុករំ ឧទកស្ស បមាណំ គហេតុំ – ឯត្តកានិ ឧទកាឡ្ហកានីតិ វា ឯត្តកានិ ឧទកាឡ្ហកសតានីតិ វា ឯត្តកានិ ឧទកាឡ្ហកសហស្សានីតិ វា ឯត្តកានិ ឧទកាឡ្ហកសតសហស្សានីតិ វា, អថ ខោ អសង្ខេយ្យោ អប្បមេយ្យោ មហាឧទកក្ខន្ធោត្វេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៥១; ៦.៣៧) ហិ រាសិតោ ខន្ធោ នាម។ នហិ បរិត្តកំ ឧទកំ ឧទកក្ខន្ធោតិ វុច្ចតិ, ពហុកមេវ វុច្ចតិ។ តថា ន បរិត្តកោ រជោ រជក្ខន្ធោ, ន អប្បមត្តកា គាវោ គវក្ខន្ធោ, ន អប្បមត្តកំ ពលំ ពលក្ខន្ធោ, ន អប្បមត្តកំ បុញ្ញំ បុញ្ញក្ខន្ធោតិ វុច្ចតិ។ ពហុកមេវ ហិ រជោ រជក្ខន្ធោ, ពហុកាវ គវាទយោ គវក្ខន្ធោ, ពលក្ខន្ធោ, បុញ្ញក្ខន្ធោតិ វុច្ចន្តិ។ “សីលក្ខន្ធោ សមាធិក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៥៥) បន គុណតោ ខន្ធោ នាម។ “អទ្ទសា ខោ ភគវា មហន្តំ ទារុក្ខន្ធំ គង្គាយ នទិយា សោតេន វុយ្ហមាន”ន្តិ (សំ. និ. ៤.២៤១)។ ឯត្ថ បណ្ណត្តិតោ ខន្ធោ នាម។ “យំ ចិត្តំ មនោ មានសំ…បេ… វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិអាទីសុ (ធ. ស. ៦៣, ៦៥) រុឡ្ហិតោ ខន្ធោ នាម។ ស្វាយមិធ រាសិតោ អធិប្បេតោ។ អយញ្ហិ ខន្ធដ្ឋោ នាម បិណ្ឌដ្ឋោ បូគដ្ឋោ ឃដដ្ឋោ រាសដ្ឋោ។ តស្មា ‘រាសិលក្ខណា ខន្ធា’តិ វេទិតព្ពា។ កោដ្ឋាសដ្ឋោតិបិ វត្តុំ វដ្តតិ; លោកស្មិញ្ហិ ឥណំ គហេត្វា ចោទិយមានា ‘ទ្វីហិ ខន្ធេហិ ទស្សាម, តីហិ ខន្ធេហិ ទស្សាមា’តិ វទន្តិ។ ឥតិ ‘កោដ្ឋាសលក្ខណា ខន្ធា’តិបិ វត្តុំ វដ្តតិ។ ឯវមេត្ថ **រូបក្ខន្ធោ**តិ រូបរាសិ រូបកោដ្ឋាសោ, **វេទនាក្ខន្ធោ**តិ វេទនារាសិ វេទនាកោដ្ឋាសោតិ ឥមិនា នយេន សញ្ញាក្ខន្ធាទីនំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតា សម្មាសម្ពុទ្ធោ យ្វាយំ “ចត្តារោ ច មហាភូតា ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូប”ន្តិ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នាទីសុ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ វិភត្តោ ‘បញ្ចវីសតិ រូបកោដ្ឋាសា’តិ ច ‘ឆន្នវុតិ រូបកោដ្ឋាសា’តិ ច ឯវំបភេទោ រូបរាសិ, តំ សព្ពំ បរិបិណ្ឌេត្វា រូបក្ខន្ធោ នាមាតិ ទស្សេសិ។ យោ បនាយំ “សុខា វេទនា, ទុក្ខា វេទនា, អទុក្ខមសុខា វេទនា”តិ តេសុយេវ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ វិភត្តោ ចតុភូមិកវេទនារាសិ, តំ សព្ពំ បរិបិណ្ឌេត្វា វេទនាក្ខន្ធោ នាមាតិ ទស្សេសិ។ យោ បនាយំ “ចក្ខុសម្ផស្សជា សញ្ញា…បេ… មនោសម្ផស្សជា សញ្ញា”តិ តេសុយេវ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ វិភត្តោ ចតុភូមិកសញ្ញារាសិ , តំ សព្ពំ បរិបិណ្ឌេត្វា សញ្ញាក្ខន្ធោ នាមាតិ ទស្សេសិ។ យោ បនាយំ “ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា…បេ… មនោសម្ផស្សជា ចេតនា”តិ តេសុយេវ

ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ វិភត្តោ ចតុភូមិកចេតនារាសិ, តំ សព្ពំ បរិបិណ្ឌេត្វា សង្ខារក្ខន្ធោ នាមាតិ ទស្សេសិ។ យោ បនាយំ “ចក្ខុវិញ្ញាណំ, សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណំ, មនោធាតុ, មនោវិញ្ញាណធាតូ”តិ តេសុយេវ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ វិភត្តោ ចតុភូមិកចិត្តរាសិ, តំ សព្ពំ បរិបិណ្ឌេត្វា វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាមាតិ ទស្សេសិ។

អបិចេត្ថ សព្ពម្បិ ចតុសមុដ្ឋានិកំ រូបំ រូបក្ខន្ធោ, កាមាវចរអដ្ឋកុសលចិត្តាទីហិ ឯកូននវុតិចិត្តេហិ សហជាតា វេទនា វេទនាក្ខន្ធោ, សញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធោ, ផស្សាទយោ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធោ, ឯកូននវុតិ ចិត្តានិ វិញ្ញាណក្ខន្ធោតិ។ ឯវម្បិ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ ធម្មបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

១. រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

២. ឥទានិ តេ រូបក្ខន្ធាទយោ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ រូបក្ខន្ធោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ។ **កតមោ**តិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ **រូបក្ខន្ធោ**តិ បុច្ឆិតធម្មនិទស្សនំ។ ឥទានិ តំ វិភជន្តោ **យំ កិញ្ចិ រូប**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យំ កិញ្ចី**តិ អនវសេសបរិយាទានំ។ **រូប**ន្តិ អតិប្បសង្គនិយមនំ។ ឯវំ បទទ្វយេនាបិ រូបស្ស អនវសេសបរិគ្គហោ កតោ ហោតិ។

តត្ថ កេនដ្ឋេន រូបន្តិ? រុប្បនដ្ឋេន រូបំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “កិញ្ច , ភិក្ខវេ, រូបំ វទេថ? រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតិ។ កេន រុប្បតិ? សីតេនបិ រុប្បតិ, ឧណ្ហេនបិ រុប្បតិ, ជិឃច្ឆាយបិ រុប្បតិ, បិបាសាយបិ រុប្បតិ, ឌំសមកសវាតាតបសរិសបសម្ផស្សេនបិ រុប្បតិ។ រុប្បតីតិ ខោ, ភិក្ខវេ, តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតី”តិ (សំ. និ. ៣.៧៩)។

តត្ថ **កិ**ន្តិ ការណបុច្ឆា; កេន ការណេន រូបំ វទេថ, កេន ការណេន តំ រូបំ នាមាតិ អត្ថោ។ រុប្បតីតិ ឯត្ថ **ឥតី**តិ ការណុទ្ទេសោ។ យស្មា រុប្បតិ តស្មា រូបន្តិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **រុប្បតី**តិ កុប្បតិ ឃដ្ដីយតិ បីឡិយតិ ភិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ ឥមិនា ឯត្តកេន ឋានេន រុប្បនដ្ឋេន រូបំ វុត្តំ។ រុប្បនលក្ខណេន រូបន្តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ រុប្បនលក្ខណញ្ហេតំ។

សីតេនបិ រុប្បតីតិអាទីសុ បន **សីតេន** តាវ **រុប្បនំ លោកន្តរិកនិរយេ** បាកដំ។ តិណ្ណំ តិណ្ណញ្ហិ ចក្កវាឡានំ អន្តរេ ឯកេកោ លោកន្តរិកនិរយោ នាម ហោតិ អដ្ឋយោជនសហស្សប្បមាណោ, យស្ស នេវ ហេដ្ឋា បថវី អត្ថិ, ន ឧបរិ ចន្ទិមសូរិយទីបមណិអាលោកោ, និច្ចន្ធការោ។ តត្ថ និព្ពត្តសត្តានំ តិគាវុតោ អត្តភាវោ ហោតិ។ តេ វគ្គុលិយោ វិយ បព្ពតបាទេ ទីឃបុថុលេហិ នខេហិ លគ្គិត្វា អវំសិរា ឱលម្ពន្តិ។ យទា សំសប្បន្តា អញ្ញមញ្ញស្ស ហត្ថបាសគតា ហោន្តិ អថ ‘ភក្ខោ នោ លទ្ធោ’តិ មញ្ញមានា តត្ថ ព្យាវដា វិបរិវត្តិត្វា លោកសន្ធារកេ ឧទកេ បតន្តិ, សីតវាតេ បហរន្តេបិ បក្កមធុកផលានិ វិយ ឆិជ្ជិត្វា ឧទកេ បតន្តិ។ បតិតមត្តាវ អច្ចន្តខារេន សីតោទកេន ឆិន្នចម្មន្ហារុមំសអដ្ឋីហិ ភិជ្ជមានេហិ តត្តតេលេ បតិតបិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ បដបដាយមានា វិលីយន្តិ។ ឯវំ សីតេន រុប្បនំ លោកន្តរិកនិរយេ បាកដំ។ មហិសករដ្ឋាទីសុបិ ហិមបាតសីតលេសុ បទេសេសុ ឯតំ បាកដមេវ។ តត្ថ ហិ សត្តា សីតេន ភិន្នច្ឆិន្នសរីរា ជីវិតក្ខយម្បិ បាបុណន្តិ។

ឧណ្ហេន រុប្បនំ អវីចិមហានិរយេ បាកដំ។ តត្ថ ហិ តត្តាយ លោហបថវិយា និបជ្ជាបេត្វា បញ្ចវិធពន្ធនាទិករណកាលេ សត្តា មហាទុក្ខំ អនុភវន្តិ។

ជិឃច្ឆាយ រុប្បនំ បេត្តិវិសយេ ចេវ ទុព្ភិក្ខកាលេ ច បាកដំ។ បេត្តិវិសយស្មិញ្ហិ សត្តា ទ្វេ តីណិ ពុទ្ធន្តរានិ កិញ្ចិទេវ អាមិសំ ហត្ថេន គហេត្វា មុខេ បក្ខិបន្តា នាម ន ហោន្តិ ។ អន្តោឧទរំ អាទិត្តសុសិររុក្ខោ វិយ ហោតិ។ ទុព្ភិក្ខេ កញ្ជិកមត្តម្បិ អលភិត្វា មរណប្បត្តានំ បមាណំ នាម នត្ថិ។

បិបាសាយ រុប្បនំ កាលកញ្ចិកាទីសុ បាកដំ។ តត្ថ ហិ សត្តា ទ្វេ តីណិ ពុទ្ធន្តរានិ ហទយតេមនមត្តំ វា ជិវ្ហាតេមនមត្តំ វា ឧទកពិន្ទុំ លទ្ធុំ ន សក្កោន្តិ។ ‘បានីយំ បិវិស្សាមា’តិ នទី គតានម្បិ នទី វាលិកាតលំ សម្បជ្ជតិ។ មហាសមុទ្ទំ បក្ខន្តានម្បិ មហាសមុទ្ទោ បិដ្ឋិបាសាណោ ហោតិ។ តេ សុស្សន្តា ពលវទុក្ខបីឡិតា វិចរន្តិ។

ឯកោ កិរ កាលកញ្ចិកអសុរោ បិបាសំ អធិវាសេតុំ អសក្កោន្តោ យោជនគម្ភីរវិត្ថារំ មហាគង្គំ ឱតរិ។ តស្ស គតគតដ្ឋានេ ឧទកំ ឆិជ្ជតិ, ធូមោ ឧគ្គច្ឆតិ, តត្តេ បិដ្ឋិបាសាណេ ចង្កមនកាលោ វិយ ហោតិ។ តស្ស ឧទកសទ្ទំ

សុត្វា ឥតោ ចិតោ ច វិចរន្តស្សេវ រត្តិ វិភាយិ។ អថ នំ បាតោវ ភិក្ខាចារំ គច្ឆន្តា តីសមត្តា បិណ្ឌចារិកភិក្ខូ ទិស្វា – “កោ នាម ត្វំ, សប្បុរិសា”តិ បុច្ឆឹសុ។ “បេតោហមស្មិ, ភន្តេ”តិ។ “កឹ បរិយេសសី”តិ? “បានីយំ, ភន្តេ”តិ។ “អយំ គង្គា បរិបុណ្ណា, កឹ ត្វំ ន បស្សសី”តិ? “ន ឧបកប្បតិ, ភន្តេ”តិ។ “តេន ហិ គង្គាបិដ្ឋេ និបជ្ជ, មុខេ តេ បានីយំ អាសិញ្ចិស្សាមា”តិ។ សោ វាលិកាបុឡិនេ ឧត្តានោ និបជ្ជិ។ ភិក្ខូ តឹសមត្តេ បត្តេ នីហរិត្វា ឧទកំ អាហរិត្វា អាហរិត្វា តស្ស មុខេ អាសិញ្ចឹសុ។ តេសំ តថា ករោន្តានំយេវ វេលា ឧបកដ្ឋា ជាតា។ តតោ “ភិក្ខាចារកាលោ អម្ហាកំ, សប្បុរិស; កច្ចិ តេ អស្សាទមត្តា លទ្ធា”តិ អាហំសុ។ បេតោ “សចេ មេ, ភន្តេ, តឹសមត្តានំ អយ្យានំ តឹសមត្តេហិ បត្តេហិ អាសិត្តឧទកតោ អឌ្ឍបសតមត្តម្បិ បរគលគតំ, បេតត្តភាវតោ មោក្ខោ មា ហោតូ”តិ អាហ។ ឯវំ បិបាសាយ រុប្បនំ បេត្តិវិសយេ បាកដំ។

ឌំសាទីហិ រុប្បនំ ឌំសមក្ខិកាទិសម្ពហុលេសុ បទេសេសុ បាកដំ។ ឯត្ថ ច **ឌំសា**តិ បិង្គលមក្ខិកា, **មកសា**តិ មកសាវ **វាតា**តិ កុច្ឆិវាតបិដ្ឋិវាតាទិវសេន វេទិតព្ពា។ សរីរស្មិញ្ហិ វាតរោគោ ឧប្បជ្ជិត្វា ហត្ថបាទបិដ្ឋិអាទីនិ ភិន្ទតិ, កាណំ ករោតិ, ខុជ្ជំ ករោតិ, បីឋសប្បឹ ករោតិ។ **អាតបោ**តិ សូរិយាតបោ។ តេន រុប្បនំ **មរុកន្តារា**ទីសុ បាកដំ។ ឯកា កិរ ឥត្ថី មរុកន្តារេ រត្តឹ សត្ថតោ ឱហីនា ទិវា សូរិយេ ឧគ្គច្ឆន្តេ វាលិកាយ តប្បមានាយ បាទេ ឋបេតុំ អសក្កោន្តី សីសតោ បច្ឆឹ ឱតារេត្វា អក្កមិ។ កមេន បច្ឆិយា ឧណ្ហាភិតត្តាយ ឋាតុំ អសក្កោន្តី តស្សា ឧបរិ សាដកំ ឋបេត្វា អក្កមិ។ តស្មិម្បិ សន្តត្តេ អង្កេន គហិតំ បុត្តកំ អធោមុខំ និបជ្ជាបេត្វា កន្ទន្តំ កន្ទន្តំ អក្កមិត្វា សទ្ធឹ តេន តស្មឹយេវ ឋានេ ឧណ្ហាភិតត្តា កាលមកាសិ។

សរីសបាតិ យេ កេចិ ទីឃជាតិកា សរន្តា គច្ឆន្តិ។ តេសំ សម្ផស្សេន រុប្បនំ អាសីវិសទដ្ឋាទីនំ វសេន វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ ‘យំ កិញ្ចិ រូប’ន្តិ បទេន សំគហិតំ បញ្ចវីសតិកោដ្ឋាសឆន្នវុតិកោដ្ឋាសប្បភេទំ សព្ពម្បិ រូបំ អតីតាទិកោដ្ឋាសេសុ បក្ខិបិត្វា ទស្សេតុំ **អតីតានាគតបច្ចុប្បន្ន**ន្តិ អាហ។ តតោ បរំ តទេវ អជ្ឈត្តទុកាទីសុ ចតូសុ ទុកេសុ បក្ខិបិត្វា ទស្សេតុំ **អជ្ឈត្តំ វា ពហិទ្ធា វា**តិអាទិ វុត្តំ។ តតោ បរំ សព្ពម្បេតំ ឯកាទសសុ បទេសេសុ បរិយាទិយិត្វា ទស្សិតំ រូបំ ឯកតោ បិណ្ឌំ កត្វា ទស្សេតុំ **តទេកជ្ឈ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ **តទេកជ្ឈ**ន្តិ តំ ឯកជ្ឈំ; **អភិសញ្ញូហិត្វា**តិ អភិសំហរិត្វា; **អភិសង្ខិបិត្វា**តិ សង្ខេបំ កត្វា; ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សព្ពម្បេតំ វុត្តប្បការំ រូបំ រុប្បនលក្ខណសង្ខាតេ ឯកវិធភាវេ បញ្ញាយ រាសឹ កត្វា រូបក្ខន្ធោ នាមាតិ វុច្ចតីតិ។ ឯតេន សព្ពម្បិ រូបំ រុប្បនលក្ខណេ រាសិភាវូបគមនេន រូបក្ខន្ធោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ ន ហិ រូបតោ អញ្ញោ រូបក្ខន្ធោ នាម អត្ថិ។ យថា ច រូបំ, ឯវំ វេទនាទយោបិ វេទយិតលក្ខណាទីសុ រាសិភាវូបគមនេន។ ន ហិ វេទនាទីហិ អញ្ញោ វេទនាក្ខន្ធាទយោ នាម អត្ថិ។

៣. ឥទានិ ឯកេកស្មឹ ឱកាសេ បក្ខិត្តំ រូបំ វិសុំ វិសុំ ភាជេត្វា ទស្សេន្តោ **តត្ថ កតមំ រូបំ អតីត**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ ឯកាទសសុ ឱកាសេសុ បក្ខិបិត្វា ឋបិតមាតិកាយ ភុម្មំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នន្តិអាទិនា នយេន ឋបិតាយ មាតិកាយ យំ អតីតំ រូបន្តិ វុត្តំ, តំ កតមន្តិ? ឥមិនា ឧបាយេន សព្ពបុច្ឆាសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អតីតំ និរុទ្ធ**ន្តិអាទីនិ បទានិ និក្ខេបកណ្ឌស្ស អតីតត្តិកភាជនីយវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១០៤៤) វុត្តានេវ។ **ចត្តារោ ច មហាភូតា**តិ ឥទំ អតីតន្តិ វុត្តរូបស្ស សភាវទស្សនំ។ យថា ចេត្ថ ឯវំ សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥមិនា ឥទំ ទស្សេតិ – អតីតរូបម្បិ ភូតានិ ចេវ ភូតានិ ឧបាទាយ និព្ពត្តរូបញ្ច, អនាគតម្បិ...បេ.... ទូរសន្តិកម្បិ ។ ន ហិ ភូតេហិ ចេវ ភូតានិ ឧបាទាយ បវត្តរូបតោ ច អញ្ញំ រូបំ នាម អត្ថីតិ។

អបរោ នយោ – **អតីតំសេន សង្គហិត**ន្តិ អតីតកោដ្ឋាសេនេវ សង្គហិតំ, ឯត្ថេវ គណនំ គតំ។ កិន្តិ? ចត្តារោ ច មហាភូតា ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយរូបន្តិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អនាគតបច្ចុប្បន្ននិទ្ទេសបទានិបិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវ។

ឥទំ បន អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ នាម សុត្តន្តបរិយាយតោ អភិធម្មនិទ្ទេសតោតិ ទុវិធំ។ តំ សុត្តន្តបរិយាយេ ភវេន បរិច្ឆិន្នំ។ បដិសន្ធិតោ ហិ បដ្ឋាយ អតីតភវេសុ និព្ពត្តំ រូបំ, អនន្តរភវេ វា និព្ពត្តំ ហោតុ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេ វា, សព្ពំ អតីតមេវ នាម។ ចុតិតោ បដ្ឋាយ អនាគតភវេសុ និព្ពត្តនករូបំ, អនន្តរភវេ វា និព្ពត្តំ ហោតុ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេ វា, សព្ពំ អនាគតមេវ នាម។ ចុតិបដិសន្ធិអនន្តរេ បវត្តរូបំ បច្ចុប្បន្នំ នាម។ អភិធម្មនិទ្ទេសេ បន ខណេន បរិច្ឆិន្នំ។ តយោ ហិ រូបស្ស ខណា – ឧប្បាទោ, ឋិតិ, ភង្គោតិ។ ឥមេ តយោ ខណេ បត្វា និរុទ្ធំ រូបំ, សមនន្តរនិរុទ្ធំ វា ហោតុ អតីតេ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេ វា,

សព្ពំ អតីតមេវ នាម។ តយោ ខណេ អសម្បត្តំ រូបំ, ឯកចិត្តក្ខណមត្តេន វា អសម្បត្តំ ហោតុ អនាគតេ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេ វា, សព្ពំ អនាគតមេវ នាម។ ឥមេ តយោ ខណេ សម្បត្តំ រូបំ បន បច្ចុប្បន្នំ នាម។ តត្ថ កិញ្ចាបិ ឥទំ សុត្តន្តភាជនីយំ, ឯវំ សន្តេបិ អភិធម្មនិទ្ទេសេនេវ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នរូបំ និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។

អបរោ នយោ – ឥទញ្ហិ រូបំ អទ្ធាសន្តតិសមយខណវសេន ចតុធា អតីតំ នាម ហោតិ។ តថា អនាគតបច្ចុប្បន្នំ។ អទ្ធាវសេន តាវ ឯកស្ស ឯកស្មិំ ភវេ បដិសន្ធិតោ បុព្ពេ អតីតំ, ចុតិតោ ឧទ្ធំ អនាគតំ, ឧភិន្នមន្តរេ បច្ចុប្បន្នំ។ សន្តតិវសេន សភាគឯកឧតុសមុដ្ឋានំ ឯកាហារសមុដ្ឋានញ្ច បុព្ពាបរិយវសេន បវត្តមានម្បិ បច្ចុប្បន្នំ។ តតោ បុព្ពេ វិសភាគឧតុអាហារសមុដ្ឋានំ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ ចិត្តជំ ឯកវីថិឯកជវនឯកសមាបត្តិសមុដ្ឋានំ បច្ចុប្បន្នំ។ តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ កម្មសមុដ្ឋានស្ស បាដិយេក្កំ សន្តតិវសេន អតីតាទិភេទោ នត្ថិ។ តេសញ្ញេវ បន ឧតុអាហារចិត្តសមុដ្ឋានានំ ឧបត្ថម្ភកវសេន តស្ស អតីតាទិភេទោ វេទិតព្ពោ។ សមយវសេន ឯកមុហុត្តបុព្ពណ្ហសាយន្ហរត្តិទិវាទីសុ សមយេសុ សន្តានវសេន បវត្តមានំ តំ តំ សមយំ បច្ចុប្បន្នំ នាម។ តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ ខណវសេន ឧប្បាទាទិក្ខណត្តយបរិយាបន្នំ បច្ចុប្បន្នំ នាម។ តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។

អបិច អតិក្កហេតុបច្ចយកិច្ចំ អតីតំ។ និដ្ឋិតហេតុកិច្ចំ អនិដ្ឋិតបច្ចយកិច្ចំ បច្ចុប្បន្នំ។ ឧភយកិច្ចមសម្បត្តំ អនាគតំ។ សកិច្ចក្ខណេ វា បច្ចុប្បន្នំ។ តតោ បុព្ពេ អតីតំ, បច្ឆា អនាគតំ។ ឯត្ថ ច ខណាទិកថាវ និប្បរិយាយា, សេសា សបរិយាយា។ តាសុ និប្បរិយាយកថា ឥធ អធិប្បេតា។ អជ្ឈត្តទុកស្សាបិ និទ្ទេសបទានិ ហេដ្ឋា អជ្ឈត្តត្តិកនិទ្ទេសេ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១០៥០) វុត្តត្ថានេវ។ ឱឡារិកាទីនិ រូបកណ្ឌវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៦៧៤) វុត្តត្ថានេវ។

៦. ហីនទុកនិទ្ទេសេ **តេសំ តេសំ សត្តាន**ន្តិ ពហូសុ សត្តេសុ សាមិវចនំ។ អបរស្សាបិ អបរស្សាបីតិ ហិ វុច្ចមានេ ទិវសម្បិ កប្បសតសហស្សម្បិ វទន្តោ ឯត្តកមេវ វទេយ្យ។ ឥតិ សត្ថា ទ្វីហេវ បទេហិ អនវសេសេ សត្តេ បរិយាទិយន្តោ ‘តេសំ តេសំ សត្តាន’ន្តិ អាហ។ ឯត្តកេន ហិ សព្ពម្បិ អបរទីបនំ សិទ្ធំ ហោតិ។ **ឧញ្ញាត**ន្តិ អវមតំ។ **អវញ្ញាត**ន្តិ វម្ភេត្វា ញាតំ។ រូបន្តិបិ ន វិទិតំ។ **ហីឡិត**ន្តិ អគហេតព្ពដ្ឋេន ខិត្តំ ឆឌ្ឌិតំ, ជិគុច្ឆិតន្តិបិ វទន្តិ។ **បរិភូត**ន្តិ កិមេតេនាតិ វាចាយ បរិភវិតំ។ **អចិត្តីកត**ន្តិ ន គរុកតំ។ **ហីន**ន្តិ លាមកំ។ **ហីនមត**ន្តិ ហីនន្តិ មតំ, លាមកំ កត្វា ញាតំ។ **ហីនសម្មត**ន្តិ ហីនន្តិ លោកេ សម្មតំ, ហីនេហិ វា សម្មតំ, គូថភក្ខេហិ គូថោ វិយ។ **អនិដ្ឋ**ន្តិ អប្បិយំ, បដិលាភត្ថាយ វា អបរិយេសិតំ។ សចេបិ នំ កោចិ បរិយេសេយ្យ, បរិយេសតុ។ ឯតស្ស បន អារម្មណស្ស ឯតទេវ នាមំ។ **អកន្ត**ន្តិ អកាមិតំ, និស្សិរិកំ វា។ **អមនាប**ន្តិ មនស្មិំ ន អប្បិតំ។ តាទិសញ្ហិ អារម្មណំ មនស្មិំ ន អប្បីយតិ។ អថ វា មនំ អប្បាយតិ វឌ្ឍេតីតិ មនាបំ, ន មនាបំ អមនាបំ។

អបរោ នយោ – **អនិដ្ឋំ** សម្បត្តិវិរហតោ។ តំ ឯកន្តេន កម្មសមុដ្ឋានេសុ អកុសលកម្មសមុដ្ឋានំ។ **អកន្តំ** សុខស្ស អហេតុភាវតោ។ **អមនាបំ** ទុក្ខស្ស ហេតុភាវតោ។ **រូបា សទ្ទា**តិ ឥទមស្ស សភាវទីបនំ។ ឥមស្មិញ្ហិ បទេ អកុសលកម្មជវសេន អនិដ្ឋា បញ្ច កាមគុណា វិភត្តា។ កុសលកម្មជំ បន អនិដ្ឋំ នាម នត្ថិ, សព្ពំ ឥដ្ឋមេវ។

បណីតបទនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិំ បន បទេ កុសលកម្មជវសេន ឥដ្ឋា បញ្ច កាមគុណា វិភត្តា។ កុសលកម្មជញ្ហិ អនិដ្ឋំ នាម នត្ថិ, សព្ពំ ឥដ្ឋមេវ។ យថា ច កម្មជេសុ ឯវំ ឧតុសមុដ្ឋានាទីសុបិ ឥដ្ឋានិដ្ឋតា អត្ថិ ឯវាតិ ឥមស្មិំ ទុកេ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណំ បដិវិភត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អយំ តាវ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។ វិតណ្ឌវាទី បនាហ – **ឥដ្ឋានិដ្ឋំ** នាម បាដិយេក្កំ បដិវិភត្តំ នត្ថិ, តេសំ តេសំ រុចិវសេន កថិតំ។

យថាហ –

> “មនាបបរិយន្តំ ខ្វាហំ, មហារាជ, បញ្ចសុ កាមគុណេសុ អគ្គន្តិ វទាមិ។ តេវ, មហារាជ, រូបា ឯកច្ចស្ស មនាបា ហោន្តិ, ឯកច្ចស្ស អមនាបា ហោន្តិ។ តេវ, មហារាជ, សទ្ទា, គន្ធា, រសា, ផោដ្ឋព្ពា ឯកច្ចស្ស មនាបា ហោន្តិ, ឯកច្ចស្ស អមនាបា ហោន្តី”តិ (សំ. និ. ១.១២៣)។

ឯវំ យស្មា តេយេវ រូបាទយោ ឯកោ អស្សាទេតិ អភិនន្ទតិ, តត្ថ លោភំ ឧប្បាទេតិ។ ឯកោ កុជ្ឈតិ បដិហញ្ញតិ, តត្ថ ទោសំ ឧប្បាទេតិ។ ឯកស្ស ឥដ្ឋា ហោន្តិ កន្តា មនាបា, ឯកស្ស អនិដ្ឋា អកន្តា អមនាបា។ ឯកោ ចេតេ ‘ឥដ្ឋា កន្តា មនាបា’តិ ទក្ខិណតោ គណ្ហាតិ, ឯកោ ‘អនិដ្ឋា អកន្តា អមនាបា’តិ វាមតោ។ តស្មា

ឥដ្ឋានិដ្ឋំ នាម បាដិយេក្កំ បដិវិភត្តំ នាម នត្ថិ។ បច្ចន្តវាសីនញ្ហិ គណ្ឌុប្បាទាបិ ឥដ្ឋា ហោន្តិ កន្តា មនាបា, មជ្ឈិមទេសវាសីនំ អតិជេគុច្ឆា។ តេសញ្ច មោរមំសាទីនិ ឥដ្ឋានិ ហោន្តិ, ឥតរេសំ តានិ អតិជេគុច្ឆានីតិ។

សោ វត្តព្ពោ – “កឹ បន ត្វំ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណំ បាដិយេក្កំ បដិវិភត្តំ នាម នត្ថីតិ វទេសី”តិ? “អាម នត្ថី”តិ វទាមិ។ បុន តថេវ យាវតតិយំ បតិដ្ឋាបេត្វា បញ្ហោ បុច្ឆិតព្ពោ – “និព្ពានំ នាម ឥដ្ឋំ ឧទាហុ អនិដ្ឋ”ន្តិ? ជានមានោ “ឥដ្ឋ”ន្តិ វក្ខតិ។ សចេបិ ន វទេយ្យ, មា វទតុ។ និព្ពានំ បន ឯកន្តឥដ្ឋមេវ។ “ននុ ឯកោ និព្ពានស្ស វណ្ណេ កថិយមានេ កុជ្ឈិត្វា – ‘ត្វំ និព្ពានស្ស វណ្ណំ កថេសិ, កឹ តត្ថ អន្នបានមាលាគន្ធវិលេបនសយនច្ឆាទនសមិទ្ធា បញ្ច កាមគុណា អត្ថី’តិ វត្វា ‘នត្ថី’តិ វុត្តេ ‘អលំ តវ និព្ពានេនា’តិ និព្ពានស្ស វណ្ណេ កថិយមានេ កុជ្ឈិត្វា ឧភោ កណ្ណេ ថកេតីតិ ឥដ្ឋេតំ។ ឯតស្ស បន វសេន តវ វាទេ និព្ពានំ អនិដ្ឋំ នាម ហោតិ ។ ន បនេតំ ឯវំ គហេតព្ពំ។ ឯសោ ហិ វិបរីតសញ្ញាយ កថេតិ។ សញ្ញាវិបល្លាសេន ច តទេវ អារម្មណំ ឯកស្ស ឥដ្ឋំ ហោតិ, ឯកស្ស អនិដ្ឋំ”។

ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណំ បន បាដិយេក្កំ វិភត្តំ អត្ថីតិ។ កស្ស វសេន វិភត្តន្តិ? មជ្ឈិមកសត្តស្ស។ ឥទញ្ហិ ន អតិឥស្សរានំ មហាសម្មតមហាសុទស្សនធម្មាសោកាទីនំ វសេន វិភត្តំ។ តេសញ្ហិ ទិព្ពកប្បម្បិ អារម្មណំ អមនាបំ ឧបដ្ឋាតិ។ ន អតិទុគ្គតានំ ទុល្លភន្នបានានំ វសេន វិភត្តំ។ តេសញ្ហិ កណាជកភត្តសិត្ថានិបិ បូតិមំសរសោបិ អតិមធុរោ អមតសទិសោ ច ហោតិ។ មជ្ឈិមកានំ បន គណកមហាមត្តសេដ្ឋិកុដុម្ពិកវាណិជាទីនំ កាលេន ឥដ្ឋំ កាលេន អនិដ្ឋំ លភមានានំ វសេន វិភត្តំ។ ឯវរូបា ហិ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ បរិច្ឆិន្ទិតុំ សក្កោន្តីតិ។

តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ បនាហ – “ឥដ្ឋានិដ្ឋំ នាម វិបាកវសេនេវ បរិច្ឆិន្នំ, ន ជវនវសេន។ ជវនំ បន សញ្ញាវិបល្លាសវសេន ឥដ្ឋស្មិំយេវ រជ្ជតិ, ឥដ្ឋស្មិំយេវ ទុស្សតិ; អនិដ្ឋស្មិំយេវ រជ្ជតិ, អនិដ្ឋស្មិំយេវ ទុស្សតី”តិ។ វិបាកវសេនេវ បនេតំ ឯកន្តតោ បរិច្ឆិជ្ជតិ។ ន ហិ សក្កា វិបាកចិត្តំ វញ្ចេតុំ។ សចេ អារម្មណំ ឥដ្ឋំ ហោតិ, កុសលវិបាកំ ឧប្បជ្ជតិ។ សចេ អនិដ្ឋំ, អកុសលវិបាកំ ឧប្បជ្ជតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកា ពុទ្ធំ វា សង្ឃំ វា មហាចេតិយាទីនិ វា ឧឡារានិ អារម្មណានិ ទិស្វា អក្ខីនិ បិទហន្តិ, ទោមនស្សំ អាបជ្ជន្តិ, ធម្មសទ្ទំ សុត្វា កណ្ណេ ថកេន្តិ, ចក្ខុវិញ្ញាណសោតវិញ្ញាណានិ បន នេសំ កុសលវិបាកានេវ ហោន្តិ។

កិញ្ចាបិ គូថសូករាទយោ គូថគន្ធំ ឃាយិត្វា ‘ខាទិតុំ លភិស្សាមា’តិ សោមនស្សជាតា ហោន្តិ, គូថទស្សនេ បន តេសំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ, តស្ស គន្ធឃាយនេ ឃានវិញ្ញាណំ, រសសាយនេ ជិវ្ហាវិញ្ញាណញ្ច អកុសលវិបាកមេវ ហោតិ។ ពន្ធិត្វា វរសយនេ សយាបិតសូករោ ច កិញ្ចាបិ វិរវតិ, សញ្ញាវិបល្លាសេន បនស្ស ជវនស្មិំយេវ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, កាយវិញ្ញាណំ កុសលវិបាកមេវ។ កស្មា? អារម្មណស្ស ឥដ្ឋតាយ។

អបិច ទ្វារវសេនាបិ ឥដ្ឋានិដ្ឋតា វេទិតព្ពា។ សុខសម្មស្សញ្ហិ គូថកលលំ ចក្ខុទ្វារឃានទ្វារេសុ អនិដ្ឋំ, កាយទ្វារេ ឥដ្ឋំ ហោតិ។ ចក្កវត្តិនោ មណិរតនេន បោថិយមានស្ស, សុវណ្ណសូលេ ឧត្តាសិតស្ស ច មណិរតនសុវណ្ណសូលានិ ចក្ខុទ្វារេ ឥដ្ឋានិ ហោន្តិ, កាយទ្វារេ អនិដ្ឋានិ។ កស្មា? មហាទុក្ខស្ស ឧប្បាទនតោ។ ឯវំ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ ឯកន្តតោ វិបាកេនេវ បរិច្ឆិជ្ជតីតិ វេទិតព្ពំ។

តំ តំ វា បនាតិ ឯត្ថ ន ហេដ្ឋិមនយោ ឱលោកេតព្ពោ។ ន ហិ ភគវា សម្មុតិមនាបំ ភិន្ទតិ, បុគ្គលមនាបំ បន ភិន្ទតិ។ តស្មា តំតំវាបនវសេនេវ ឧបាទាយុបាទាយ ហីនប្បណីតតា វេទិតព្ពា។ នេរយិកានញ្ហិ រូបំ កោដិប្បត្តំ **ហីនំ** នាម; តំ ឧបាទាយ តិរច្ឆានេសុ នាគសុបណ្ណានំ រូបំ **បណីតំ** នាម។ តេសំ រូបំ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ បេតានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ ជានបទានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ គាមភោជកានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ ជនបទសាមិកានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ បទេសរាជូនំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ ចក្កវត្តិរញ្ញោ រូបំ បណីតំ នាម។ តស្សាបិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ ភុម្មទេវានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ ចាតុមហារាជិកានំ ទេវានំ រូបំ បណីតំ នាម។ តេសម្បិ ហីនំ; តំ ឧបាទាយ តាវតឹសានំ ទេវានំ រូបំ បណីតំ នាម...បេ.... អកនិដ្ឋទេវានំ បន រូបំ មត្ថកប្បត្តំ បណីតំ នាម។

៧. ទូរទុកនិទ្ទេសេ **ឥត្ថិន្ទ្រិយា**ទីនិ ហេដ្ឋា វិភត្តានេវ។ ឥមស្មិំ បន ទុកេ ទុប្បរិគ្គហដ្ឋេន លក្ខណទុប្បដិវិជ្ឈតាយ សុខុមរូបំ **ទូរេ**តិ កថិតំ។ សុខបរិគ្គហដ្ឋេន លក្ខណសុប្បដិវិជ្ឈតាយ ឱឡារិករូបំ **សន្តិកេ**តិ។ កពឡីការាហារបរិយោសានេ ច និយ្យាតនដ្ឋានេបិ ‘ឥទំ វុច្ចតិ រូបំ ទូរេ’តិ ន នីយ្យាតិតំ។ កស្មា? ទុវិធញ្ហិ ទូរេ នាម – លក្ខណតោ ច ឱកាសតោ ចាតិ។ តត្ថ លក្ខណតោ ទូរេតិ ន កថិតំ, តំ ឱកាសតោ កថេតព្ពំ។ តស្មា ទូរេតិ អកថិតំ។ ឱឡារិករូបំ ឱកាសតោ ទូរេតិ ទស្សេតុំ អនិយ្យាតេត្វាវ **យំ វា បនញ្ញម្បី**តិ អាទិមាហ។ សន្តិកបទនិទ្ទេសេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ **អនាសន្នេ**តិ ន អាសន្នេ, **អនុបកដ្ឋេ**តិ និស្សដេ, **ទូរេ**តិ

ទូរម្ហិ, **អសន្តិកេ**តិ ន សន្តិកេ។ **ឥទំ វុច្ចតិ រូបំ ទូរេ**តិ ឥទំ បណ្ណរសវិធំ សុខុមរូបំ លក្ខណតោ ទូរេ, ទសវិធំ បន ឱឡារិករូបំ យេវាបនកវសេន ឱកាសតោ ទូរេតិ វុច្ចតិ។ សន្តិកបទនិទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោយេវ។

ឥទំ វុច្ចតិ រូបំ សន្តិកេតិ ឥទំ ទសវិធំ ឱឡារិករូបំ លក្ខណតោ សន្តិកេ, បញ្ចទសវិធំ បន សុខុមរូបំ យេវាបនកវសេន ឱកាសតោ សន្តិកេតិ វុច្ចតិ។ កិត្តកតោ បដ្ឋាយ បន រូបំ ឱកាសវសេន សន្តិកេ នាម? កិត្តកតោ បដ្ឋាយ ទូរេ នាមាតិ? បកតិកថាយ កថេន្តានំ ទ្វាទសហត្ថោ សវនូបចារោ នាម ហោតិ។ តស្ស ឱរតោ រូបំ សន្តិកេ, បរតោ ទូរេ។ តត្ថ សុខុមរូបំ ទូរេ ហោន្តំ លក្ខណតោបិ ឱកាសតោបិ ទូរេ ហោតិ; សន្តិកេ ហោន្តំ បន ឱកាសតោវ សន្តិកេ ហោតិ, ន លក្ខណតោ។ ឱឡារិករូបំ សន្តិកេ ហោន្តំ លក្ខណតោបិ ឱកាសតោបិ សន្តិកេ ហោតិ; ទូរេ ហោន្តំ ឱកាសតោវ ទូរេ ហោតិ, ន លក្ខណតោ។

តំ តំ វា បនាតិ ឯត្ថ ន ហេដ្ឋិមនយោ ឱលោកេតព្ពោ។ ហេដ្ឋា ហិ ភិន្ទមានោ គតោ។ ឥធ បន ន លក្ខណតោ ទូរំ ភិន្ទតិ, ឱកាសតោ ទូរមេវ ភិន្ទតិ។ ឧបាទាយុបាទាយ ទូរសន្តិកញ្ហិ ឯត្ថ ទស្សិតំ។ អត្តនោ ហិ រូបំ សន្តិកេ នាម; អន្តោកុច្ឆិគតស្សាបិ បរស្ស ទូរេ។ អន្តោកុច្ឆិគតស្ស សន្តិកេ; ពហិឋិតស្ស ទូរេ។ ឯកមញ្ចេ សយិតស្ស សន្តិកេ; ពហិបមុខេ ឋិតស្ស ទូរេ។ អន្តោបរិវេណេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិបរិវេណេ ទូរេ។ អន្តោសង្ឃារាមេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិសង្ឃារាមេ ទូរេ។ អន្តោសីមាយ រូបំ សន្តិកេ; ពហិសីមាយ ទូរេ។ អន្តោគាមខេត្តេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិគាមក្ខេត្តេ ទូរេ។ អន្តោជនបទេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិជនបទេ ទូរេ។ អន្តោរជ្ជសីមាយ រូបំ សន្តិកេ; ពហិរជ្ជសីមាយ ទូរេ។ អន្តោសមុទ្ទេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិសមុទ្ទេរូបំ ទូរេ។ អន្តោចក្កវាឡេ រូបំ សន្តិកេ; ពហិចក្កវាឡេ ទូរេតិ។

អយំ រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

២. វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

៨. វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសាទីសុ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ បហាយ អបុព្ពមេវ វណ្ណយិស្សាម។ **យា កាចិ វេទនា**តិ ចតុភូមិកវេទនំ បរិយាទិយតិ។ **សុខា វេទនា**តិអាទីនិ អតីតាទិវសេន និទ្ទិដ្ឋវេទនំ សភាវតោ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ តត្ថ សុខា វេទនា អត្ថិ កាយិកា, អត្ថិ ចេតសិកា ។ តថា ទុក្ខា វេទនា។ អទុក្ខមសុខា បន ចក្ខាទយោ បសាទកាយេ សន្ធាយ បរិយាយេន ‘អត្ថិ កាយិកា, អត្ថិ ចេតសិកា’។ តត្ថ សព្ពាបិ កាយិកា កាមាវចរា។ តថា ចេតសិកា ទុក្ខា វេទនា ។ ចេតសិកា សុខា បន តេភូមិកា។ អទុក្ខមសុខា ចតុភូមិកា។ តស្សា សព្ពប្បការាយបិ សន្តតិវសេន, ខណាទិវសេន ច អតីតាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ សន្តតិវសេន ឯកវីថិឯកជវនឯកសមាបត្តិបរិយាបន្នា, ឯកវិធវិសយសមាយោគប្បវត្តា ច បច្ចុប្បន្នា។ តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ ខណាទិវសេន ខណត្តយបរិយាបន្នា បុព្ពន្តាបរន្តមជ្ឈគតា សកិច្ចញ្ច កុរុមានា វេទនា បច្ចុប្បន្នា។ តតោ បុព្ពេ អតីតា, បច្ឆា អនាគតា។ តត្ថ ខណាទិវសេន អតីតាទិភាវំ សន្ធាយ អយំ និទ្ទេសោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។

១១. ឱឡារិកសុខុមនិទ្ទេសេ **អកុសលា វេទនា**តិអាទីនិ ជាតិតោ ឱឡារិកសុខុមភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ **ទុក្ខា វេទនា ឱឡារិកា**តិអាទីនិ សភាវតោ។ **អសមាបន្នស្ស វេទនា**តិអាទីនិ បុគ្គលតោ។ **សាសវា**តិអាទីនិ លោកិយលោកុត្តរតោ ឱឡារិកសុខុមភាវំ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ តត្ថ អកុសលា តាវ សទរថដ្ឋេន ទុក្ខវិបាកដ្ឋេន ច ឱឡារិកា។ កុសលា និទ្ទរថដ្ឋេន សុខវិបាកដ្ឋេន ច សុខុមា។ អព្យាកតា និរុស្សាហដ្ឋេន អវិបាកដ្ឋេន ច សុខុមា។ កុសលាកុសលា សឧស្សាហដ្ឋេន សវិបាកដ្ឋេន ច ឱឡារិកា។ អព្យាកតា វុត្តនយេនេវ សុខុមា។

ទុក្ខា អសាតដ្ឋេន ទុក្ខដ្ឋេន ច ឱឡារិកា។ សុខា សាតដ្ឋេន សុខដ្ឋេន ច សុខុមា។ អទុក្ខមសុខា សន្តដ្ឋេន បណីតដ្ឋេន ច សុខុមា។ សុខទុក្ខា ខោភនដ្ឋេន ផរណដ្ឋេន ច ឱឡារិកា។ សុខវេទនាបិ ហិ ខោភេតិ ផរតិ។ តថា ទុក្ខវេទនាបិ។ សុខញ្ហិ ឧប្បជ្ជមានំ សកលសរីរំ ខោភេន្តំ អាលុឡេន្តំ អភិសន្ទយមានំ មទ្ទយមានំ ឆាទយមានំ សីតោទកឃដេន អាសិញ្ចយមានំ វិយ ឧប្បជ្ជតិ។ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជមានំ តត្តផាលំ អន្តោ បវេសេន្តំ វិយ តិណុក្កាយ ពហិ ឈាបយមានំ វិយ ឧប្បជ្ជតិ។ អទុក្ខមសុខា បន វុត្តនយេនេវ សុខុមា។ អសមាបន្នស្ស វេទនា នានារម្មណេ វិក្ខិត្តភាវតោ ឱឡារិកា ។ សមាបន្នស្ស វេទនា ឯកត្តនិមិត្តេយេវ ចរតីតិ សុខុមា។ សាសវា អាសវុប្បត្តិហេតុតោ ឱឡារិកា។ អាសវចារោ នាម ឯកន្តឱឡារិកោ។ អនាសវា វុត្តវិបរិយាយេន សុខុមា។

តត្ថ ឯកោ នេវ កុសលត្តិកេ កោវិទោ ហោតិ, ន វេទនាត្តិកេ។ សោ ‘កុសលត្តិកំ រក្ខាមី’តិ វេទនាត្តិកំ ភិន្ទតិ; ‘វេទនាត្តិកំ រក្ខាមី’តិ កុសលត្តិកំ ភិន្ទតិ។ ឯកោ ‘តិកំ រក្ខាមី’តិ ភូមន្តរំ ភិន្ទតិ។ ឯកោ ន ភិន្ទតិ។ កថំ? “សុខទុក្ខា វេទនា ឱឡារិកា, អទុក្ខមសុខា វេទនា សុខុមា”តិ ហិ វេទនាត្តិកេ វុត្តំ។ តំ ឯកោ បដិក្ខិបតិ – ន សព្ពា អទុក្ខមសុខា សុខុមា។ សា ហិ កុសលាបិ អត្ថិ អកុសលាបិ អព្យាកតាបិ។ តត្ថ កុសលាកុសលា ឱឡារិកា, អព្យាកតា សុខុមា។ កស្មា? កុសលត្តិកេ បាឡិយំ អាគតត្តាតិ។ ឯវំ កុសលត្តិកោ រក្ខិតោ ហោតិ, វេទនាត្តិកោ បន ភិន្នោ។

កុសលាកុសលា វេទនា ឱឡារិកា, អព្យាកតា វេទនា សុខុមា”តិ យំ បន កុសលត្តិកេ វុត្តំ, តំ ឯកោ បដិក្ខិបតិ – ន សព្ពា អព្យាកតា សុខុមា។ សា ហិ សុខាបិ អត្ថិ ទុក្ខាបិ អទុក្ខមសុខាបិ។ តត្ថ សុខទុក្ខា ឱឡារិកា, អទុក្ខមសុខា សុខុមា។ កស្មា? វេទនាត្តិកេ បាឡិយំ អាគតត្តាតិ។ ឯវំ វេទនាត្តិកោ រក្ខិតោ ហោតិ, កុសលត្តិកោ បន ភិន្នោ។ កុសលត្តិកស្ស បន អាគតដ្ឋានេ វេទនាត្តិកំ អនោលោកេត្វា វេទនាត្តិកស្ស អាគតដ្ឋានេ កុសលត្តិកំ អនោលោកេត្វា កុសលាទីនំ កុសលត្តិកលក្ខណេន, សុខាទីនំ វេទនាត្តិកលក្ខណេន ឱឡារិកសុខុមតំ កថេន្តោ ន ភិន្ទតិ នាម។

យម្បិ “កុសលាកុសលា វេទនា ឱឡារិកា, អព្យាកតា វេទនា សុខុមា”តិ កុសលត្តិកេ វុត្តំ, តត្ថេកោ ‘កុសលាលោកុត្តរវេទនាបិ សមានា ឱឡារិកា នាម, វិបាកា អន្តមសោ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសហជាតាបិ សមានា សុខុមា នាម ហោតី’តិ វទតិ។ សោ ឯវរូបំ សន្តំ បណីតំ លោកុត្តរវេទនំ ឱឡារិកំ នាម ករោន្តោ, ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណសម្បយុត្តំ អហេតុកំ ហីនំ ជឡំ វេទនំ សុខុមំ នាម ករោន្តោ ‘តិកំ រក្ខិស្សាមី’តិ ភូមន្តរំ ភិន្ទតិ នាម។ តត្ថ តត្ថ ភូមិយំ កុសលំ បន តំតំភូមិវិបាកេនេវ សទ្ធឹ យោជេត្វា កថេន្តោ ន ភិន្ទតិ នាម។ តត្រាយំ នយោ – កាមាវចរកុសលា ហិ ឱឡារិកា; កាមាវចរវិបាកា សុខុមា ។ រូបាវចរារូបាវចរលោកុត្តរកុសលា ឱឡារិកា; រូបាវចរារូបាវចរលោកុត្តរវិបាកា សុខុមាតិ។ ឥមិនា នីហារេន កថេន្តោ ន ភិន្ទតិ នាម។

តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ បនាហ – “អកុសលេ ឱឡារិកសុខុមតា នាម ន ឧទ្ធរិតព្ពា។ តញ្ហិ ឯកន្តឱឡារិកមេវ។ លោកុត្តរេបិ ឱឡារិកសុខុមតា ន ឧទ្ធរិតព្ពា។ តញ្ហិ ឯកន្តសុខុម”ន្តិ ។ ឥមំ កថំ អាហរិត្វា តិបិដកចូឡាភយត្ថេរស្ស កថយឹសុ – ឯវំ ថេរេន កថិតន្តិ។ តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ អាហ – “សម្មាសម្ពុទ្ធេន អភិធម្មំ បត្វា ឯកបទស្សាបិ ទ្វិន្នម្បិ បទានំ អាគតដ្ឋានេ នយំ ទាតុំ យុត្តដ្ឋានេ នយោ អទិន្នោ នាម នត្ថិ, នយំ កាតុំ យុត្តដ្ឋានេ នយោ អកតោ នាម នត្ថិ។ ឥធ បនេកច្ចោ ‘អាចរិយោ អស្មី’តិ វិចរន្តោ អកុសលេ ឱឡារិកសុខុមតំ ឧទ្ធរមានោ កុក្កុច្ចាយតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន បន លោកុត្តរេបិ ឱឡារិកសុខុមតា ឧទ្ធរិតា”តិ។ ឯវញ្ច បន វត្វា ឥទំ សុត្តំ អាហរិ – “តត្រ, ភន្តេ, យាយំ បដិបទា ទុក្ខា ទន្ធាភិញ្ញា, អយំ, ភន្តេ, បដិបទា ឧភយេនេវ ហីនា អក្ខាយតិ – ទុក្ខត្តា ទន្ធត្តា ចា”តិ (ទី. និ. ៣.១៥២)។ ឯត្ថ ហិ ចតស្សោ បដិបទា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា។

តំ តំ វា បនាតិ ឯត្ថ ន ហេដ្ឋិមនយោ ឱលោកេតព្ពោ។ តំតំវាបនវសេនេវ កថេតព្ពំ។ ទុវិធា ហិ អកុសលា – លោភសហគតា ទោសសហគតា ច។ តត្ថ ទោសសហគតា ឱឡារិកា, លោភសហគតា សុខុមា។ ទោសសហគតាបិ ទុវិធា – និយតា អនិយតា ច។ តត្ថ និយតា ឱឡារិកា, អនិយតា សុខុមា។ និយតាបិ កប្បដ្ឋិតិកា ឱឡារិកា, នោកប្បដ្ឋិតិកា សុខុមា។ កប្បដ្ឋិតិកាបិ អសង្ខារិកា ឱឡារិកា, សសង្ខារិកា សុខុមា។ លោភសហគតាបិ ទ្វិធា – ទិដ្ឋិសម្បយុត្តា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តា ច។ តត្ថ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តា ឱឡារិកា, ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តា សុខុមា។ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាបិ និយតា ឱឡារិកា, អនិយតា សុខុមា។ សាបិ អសង្ខារិកា ឱឡារិកា, សសង្ខារិកា សុខុមា។

សង្ខេបតោ អកុសលំ បត្វា យា វិបាកំ ពហុំ ទេតិ សា ឱឡារិកា, យា អប្បំ សា សុខុមា។ កុសលំ បត្វា បន អប្បវិបាកា ឱឡារិកា, ពហុវិបាកា សុខុមា។ ចតុព្ពិធេ កុសលេ កាមាវចរកុសលា ឱឡារិកា, រូបាវចរកុសលា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, អរូបាវចរកុសលា សុខុមា ។ សាបិ ឱឡារិកា, លោកុត្តរកុសលា សុខុមា។ អយំ តាវ ភូមីសុ អភេទតោ នយោ។

ភេទតោ បន កាមាវចរា ទានសីលភាវនាមយវសេន តិវិធា។ តត្ថ ទានមយា ឱឡារិកា, សីលមយា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, ភាវនាមយា សុខុមា។ សាបិ ទុហេតុកា តិហេតុកាតិ ទុវិធា។ តត្ថ ទុហេតុកា ឱឡារិកា, តិហេតុកា សុខុមា។ តិហេតុកាបិ សសង្ខារិកអសង្ខារិកភេទតោ ទុវិធា។ តត្ថ សសង្ខារិកា ឱឡារិកា, អសង្ខារិកា សុខុមា។ រូបាវចរេ បឋមជ្ឈានកុសលវេទនា ឱឡារិកា, ទុតិយជ្ឈានកុសលវេទនា សុខុមា…បេ…. ចតុត្ថជ្ឈានកុសលវេទនា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, អាកាសានញ្ចាយតនកុសលវេទនា សុខុមា អាកាសានញ្ចាយតនកុសលវេទនា ឱឡារិកា…បេ….។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលវេទនា សុខុមា។ សាបិ

ឱឡារិកា, វិបស្សនាសហជាតា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, សោតាបត្តិមគ្គសហជាតា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា...បេ.... អរហត្តមគ្គសហជាតា សុខុមា។

ចតុព្ពិធេ វិបាកេ កាមាវចរវិបាកវេទនា ឱឡារិកា, រូបាវចរវិបាកវេទនា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា...បេ.... លោកុត្តរវិបាកវេទនា សុខុមា។ ឯវំ តាវ អភេទតោ។

ភេទតោ បន កាមាវចរវិបាកា អត្ថិ អហេតុកា, អត្ថិ សហេតុកា។ សហេតុកាបិ អត្ថិ ទុហេតុកា, អត្ថិ តិហេតុកា។ តត្ថ អហេតុកា ឱឡារិកា, សហេតុកា សុខុមា។ សាបិ ទុហេតុកា ឱឡារិកា, តិហេតុកា សុខុមា។ តត្ថាបិ សសង្ខារិកា ឱឡារិកា, អសង្ខារិកា សុខុមា។ បឋមជ្ឈានវិបាកា ឱឡារិកា, ទុតិយជ្ឈានវិបាកា សុខុមា...បេ.... ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, សោតាបត្តិផលវេទនា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, សកទាគាមិ...បេ.... អរហត្តផលវេទនា សុខុមា។

តីសុ កិរិយាសុ កាមាវចរកិរិយវេទនា ឱឡារិកា, រូបាវចរកិរិយវេទនា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, អរូបាវចរកិរិយវេទនា សុខុមា។ ឯវំ តាវ អភេទតោ។ ភេទតោ បន អហេតុកាទិវសេន ភិន្នាយ កាមាវចរកិរិយាយ អហេតុកកិរិយវេទនា ឱឡារិកា, សហេតុកា សុខុមា។ សាបិ ទុហេតុកា ឱឡារិកា, តិហេតុកា សុខុមា។ តត្ថាបិ សសង្ខារិកា ឱឡារិកា, អសង្ខារិកា សុខុមា។ បឋមជ្ឈានេ កិរិយវេទនា ឱឡារិកា, ទុតិយជ្ឈានេ សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, តតិយេ...បេ.... ចតុត្ថេ សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយវេទនា សុខុមា។ សាបិ ឱឡារិកា, វិញ្ញាណញ្ចា...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយវេទនា សុខុមា។ យា ឱឡារិកា សា ហីនា។ យា សុខុមា សា បណីតា។

១៣. ទូរទុកនិទ្ទេសេ អកុសលវេទនា វិសភាគដ្ឋេន វិសំសដ្ឋេន ច កុសលាព្យាកតាហិ ទូរេ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ ទូរតា វេទិតព្ពា។ សចេបិ ហិ អកុសលាទិវេទនាសមង្គិនោ ទុក្ខាទិវេទនាសមង្គិនោ ច តយោ តយោ ជនា ឯកមញ្ចេ និសិន្នា ហោន្តិ, តេសម្បិ តា វេទនា វិសភាគដ្ឋេន វិសំសដ្ឋេន ច ទូរេយេវ នាម។ សមាបន្នវេទនាទិសមង្គីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អកុសលា បន អកុសលាយ សភាគដ្ឋេន សរិក្ខដ្ឋេន ច សន្តិកេ នាម។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ សន្តិកតា វេទិតព្ពា។ សចេបិ ហិ អកុសលាទិវេទនាសមង្គីសុ តីសុ ជនេសុ ឯកោ កាមភវេ, ឯកោ រូបភវេ, ឯកោ អរូបភវេ, តេសម្បិ តា វេទនា សភាគដ្ឋេន សរិក្ខដ្ឋេន ច សន្តិកេយេវ នាម។ កុសលាទិវេទនាសមង្គីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តំ តំ វា បនាតិ ឯត្ថ ហេដ្ឋិមនយំ អនោលោកេត្វា តំ តំ វាបនវសេនេវ កថេតព្ពំ។ កថេន្តេន ច ន ទូរតោ សន្តិកំ ឧទ្ធរិតព្ពំ, សន្តិកតោ បន ទូរំ ឧទ្ធរិតព្ពំ។ ទុវិធា ហិ អកុសលា – លោភសហគតា ទោសសហគតា ច។ តត្ថ លោភសហគតា លោភសហគតាយ សន្តិកេ នាម, ទោសសហគតាយ ទូរេ នាម។ ទោសសហគតា ទោសសហគតាយ សន្តិកេ នាម, លោភសហគតាយ ទូរេ នាម។ ទោសសហគតាបិ និយតា និយតាយ សន្តិកេ នាមាតិ។ ឯវំ អនិយតា។ កប្បដ្ឋិតិកអសង្ខារិកសសង្ខារិកភេទំ លោភសហគតាទីសុ ច ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាទិភេទំ សព្ពំ ឱឡារិកទុកនិទ្ទេសេ វិត្ថារិតវសេន អនុគន្ត្វា ឯកេកកោដ្ឋាសវេទនា តំតំកោដ្ឋាសវេទនាយ ឯវំ សន្តិកេ, ឥតរា ឥតរាយ ទូរេតិ វេទិតព្ពាតិ។

អយំ វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

៣. សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

១៤. សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសេ **យា កាចិ សញ្ញា**តិ ចតុភូមិកសញ្ញំ បរិយាទិយតិ។ **ចក្ខុសម្ផស្សជា សញ្ញា**តិអាទីនិ អតីតាទិវសេន និទ្ទិដ្ឋសញ្ញំ សភាវតោ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ តត្ថ ចក្ខុសម្ផស្សតោ ចក្ខុសម្ផស្សម្ហិ វា ជាតា ចក្ខុសម្ផស្សជា នាម។ សេសាសុបិ ឯសេវ នយោ ។ ឯត្ថ ច បុរិមា បញ្ច ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកា វ។ មនោសម្ផស្សជា ហទយវត្ថុកាបិ អវត្ថុកាបិ។ សព្ពា ចតុភូមិកសញ្ញា។

១៧. ឱឡារិកទុកនិទ្ទេសេ **បដិឃសម្ផស្សជា**តិ សប្បដិឃេ ចក្ខុបសាទាទយោ វត្ថុំ កត្វា សប្បដិឃេ រូបាទយោ អារព្ភ ឧប្បន្នោ ផស្សោ បដិឃសម្ផស្សោ នាម។ តតោ តស្មិំ វា ជាតា បដិឃសម្ផស្សជា នាម។ ចក្ខុសម្ផស្សជា សញ្ញា...បេ.... កាយសម្ផស្សជា សញ្ញាតិបិ តស្សាយេវ វត្ថុតោ នាមំ។ រូបសញ្ញា...បេ.... ផោដ្ឋព្ពសញ្ញាតិបិ តស្សាយេវ អារម្មណតោ នាមំ។ ឥទំ បន វត្ថារម្មណតោ នាមំ។ សប្បដិឃានិ ហិ វត្ថូនិ និស្សាយ,

សប្បដិឃានិ ច អារម្មណានិ អារព្ភ ឧប្បត្តិតោ ឯសា បដិឃសម្ផស្សជា សញ្ញាតិ វុត្តា។ មនោសម្ផស្សជាតិបិ បរិយាយេន ឯតិស្សា នាមំ ហោតិយេវ។ ចក្ខុវិញ្ញាណញ្ហិ មនោ នាម។ តេន សហជាតោ ផស្សោ មនោសម្ផស្សោ នាម។ តស្មិំ មនោសម្ផស្សេ, តស្មា វា មនោសម្ផស្សា ជាតាតិ មនោសម្ផស្សជា។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណំ មនោ នាម។ តេន សហជាតោ ផស្សោ មនោសម្ផស្សោ នាម។ តស្មិំ មនោសម្ផស្សេ, តស្មា វា មនោសម្ផស្សា ជាតាតិ មនោសម្ផស្សជា។

អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញាតិបិ បរិយាយេន ឯតិស្សា នាមំ ហោតិយេវ។ តយោ ហិ អរូបិនោ ខន្ធា សយំ បិដ្ឋិវដ្ដកា ហុត្វា អត្តនា សហជាតាយ សញ្ញាយ អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញាតិបិ នាមំ ករោន្តិ។ និប្បរិយាយេន បន បដិឃសម្ផស្សជា សញ្ញា នាម បញ្ចទ្វារិកសញ្ញា , អធិវចនសម្ផស្សជា សញ្ញា នាម មនោទ្វារិកសញ្ញា។ តត្ថ បញ្ចទ្វារិកសញ្ញា ឱលោកេត្វាបិ ជានិតុំ សក្កាតិ ឱឡារិកា។ រជ្ជិត្វា ឧបនិជ្ឈាយន្តញ្ហិ ‘រជ្ជិត្វា ឧបនិជ្ឈាយតី’តិ, កុជ្ឈិត្វា ឧបនិជ្ឈាយន្តំ ‘កុជ្ឈិត្វា ឧបនិជ្ឈាយតី’តិ ឱលោកេត្វាវ ជានន្តិ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ទ្វេ កិរ ឥត្ថិយោ និសីទិត្វា សុត្តំ កន្តន្តិ។ ទ្វីសុ ទហរេសុ គាមេ ចរន្តេសុ ឯកោ បុរតោ គច្ឆន្តោ ឯកំ ឥត្ថិំ ឱលោកេសិ។ ឥតរា តំ បុច្ឆិ ‘កស្មា នុ ខោ តំ ឯសោ ឱលោកេសី’តិ? ‘ន ឯសោ ភិក្ខុ មំ វិសភាគចិត្តេន ឱលោកេសិ, កនិដ្ឋភគិនីសញ្ញាយ បន ឱលោកេសី’តិ។ តេសុបិ គាមេ ចរិត្វា អាសនសាលាយ និសិន្នេសុ ឥតរោ ភិក្ខុ តំ ភិក្ខុំ បុច្ឆិ – ‘តយា សា ឥត្ថី ឱលោកិតា’តិ? ‘អាម ឱលោកិតា’។ ‘កិមត្ថាយា’តិ? ‘មយ្ហំ ភគិនីសរិក្ខត្តា តំ ឱលោកេសិ’ន្តិ អាហ។ ឯវំ បញ្ចទ្វារិកសញ្ញា ឱលោកេត្វាបិ ជានិតុំ សក្កាតិ វេទិតព្ពា។ សា បនេសា បសាទវត្ថុកា ឯវ។ កេចិ បន ជវនប្បវត្តាតិ ទីបេន្តិ។ មនោទ្វារិកសញ្ញា បន ឯកមញ្ចេ វា ឯកបីឋេ វា និសីទិត្វាបិ អញ្ញំ ចិន្តេន្តំ វិតក្កេន្តញ្ច ‘កិំ ចិន្តេសិ, កិំ វិតក្កេសី’តិ បុច្ឆិត្វា តស្ស វចនវសេនេវ ជានិតព្ពតោ សុខុមា។ សេសំ វេទនាក្ខន្ធសទិសមេវាតិ។

អយំ សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

៤. សង្ខារក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

២០. សង្ខារក្ខន្ធនិទ្ទេសេ **យេ កេចិ សង្ខារា**តិ ចតុភូមិកសង្ខារេ បរិយាទិយតិ។ **ចក្ខុសម្ផស្សជា ចេតនា**តិអាទីនិ អតីតាទិវសេន និទ្ទិដ្ឋសង្ខារេ សភាវតោ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ **ចក្ខុសម្ផស្សជា**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **ចេតនា**តិ ហេដ្ឋិមកោដិយា បធានសង្ខារវសេន វុត្តំ។ ហេដ្ឋិមកោដិយា ហិ អន្តមសោ ចក្ខុវិញ្ញាណេន សទ្ធិំ បាឡិយំ អាគតា ចត្តារោ សង្ខារា ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេសុ ចេតនា បធានា អាយូហនដ្ឋេន បាកដត្តា។ តស្មា អយមេវ គហិតា។ តំសម្បយុត្តសង្ខារា បន តាយ គហិតាយ គហិតាវ ហោន្តិ។ ឥធាបិ បុរិមា បញ្ច ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកាវ។ មនោសម្ផស្សជា ហទយវត្ថុកាបិ អវត្ថុកាបិ។ សព្ពា ចតុភូមិកចេតនា។ សេសំ វេទនាក្ខន្ធសទិសមេវាតិ។

អយំ សង្ខារក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

៥. វិញ្ញាណក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

២៦. វិញ្ញាណក្ខន្ធនិទ្ទេសេ **យំ កិញ្ចិ វិញ្ញាណ**ន្តិ ចតុភូមកវិញ្ញាណំ បរិយាទិយតិ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណ**ន្តិអាទីនិ អតីតាទិវសេន និទ្ទិដ្ឋវិញ្ញាណំ សភាវតោ ទស្សេតុំ វុត្តានិ។ តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ បញ្ច ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកានេវ, មនោវិញ្ញាណំ ហទយវត្ថុកម្បិ អវត្ថុកម្បិ។ សព្ពំ ចតុភូមកវិញ្ញាណំ។ សេសំ វេទនាក្ខន្ធសទិសមេវាតិ។

អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

បកិណ្ណកកថា

ឥទានិ បញ្ចសុបិ ខន្ធេសុ សមុគ្គមតោ, បុព្ពាបរតោ, អទ្ធានបរិច្ឆេទតោ, ឯកុប្បាទនានានិរោធតោ, នានុប្បាទឯកនិរោធតោ, ឯកុប្បាទឯកនិរោធតោ, នានុប្បាទនានានិរោធតោ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នតោ, អជ្ឈត្តិកពាហិរតោ, ឱឡារិកសុខុមតោ, ហីនបណីតតោ, ទូរសន្តិកតោ, បច្ចយតោ, សមុដ្ឋានតោ, បរិនិប្ផន្នតោ, សង្ខតតោតិ សោឡសហាការេហិ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ ទុវិធោ **សមុគ្គមោ** – គព្ភសេយ្យកសមុគ្គមោ, ឱបបាតិកសមុគ្គមោតិ។ តត្ថ **គព្ភសេយ្យកសមុគ្គមោ** ឯវំ វេទិតព្ពោ – គព្ភសេយ្យកសត្តានញ្ហិ បដិសន្ធិក្ខណេ បញ្ចក្ខន្ធា អបច្ឆាអបុរេ ឯកតោ បាតុភវន្តិ។ តស្មិំ ខណេ

បាតុភូតា កលលសង្ខាតា រូបសន្តតិ បរិត្តា ហោតិ។ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ ឯកវាយាមេន បាតព្ពមត្តាតិ វត្វា បុន ‘អតិពហុំ ឯតំ, សណ្ហសូចិយា តេលេ បក្ខិបិត្វា ឧក្ខិត្តាយ បគ្ឃរិត្វា អគ្គេ ឋិតពិន្ទុមត្ត’ន្តិ វុត្តំ។ តម្បិ បដិក្ខិបិត្វា ‘ឯកកេសេ តេលតោ ឧទ្ធរិត្វា គហិតេ តស្ស បគ្ឃរិត្វា អគ្គេ ឋិតពិន្ទុមត្ត’ន្តិ វុត្តំ។ តម្បិ បដិក្ខិបិត្វា ‘ឥមស្មិំ ជនបទេ មនុស្សានំ កេសេ អដ្ឋធា ផាលិតេ តតោ ឯកកោដ្ឋាសប្បមាណោ ឧត្តរកុរុកានំ កេសោ; តស្ស បសន្នតិលតេលតោ ឧទ្ធដស្ស អគ្គេ ឋិតពិន្ទុមត្ត’ន្តិ វុត្តំ។ តម្បិ បដិក្ខិបិត្វា ‘ឯតំ ពហុ, ជាតិឧណ្ណា នាម សុខុមា; តស្សា ឯកអំសុនោ បសន្នតិលតេលេ បក្ខិបិត្វា ឧទ្ធដស្ស បគ្ឃរិត្វា អគ្គេ ឋិតពិន្ទុមត្ត’ន្តិ វុត្តំ។ តំ បនេតំ អច្ឆំ ហោតិ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ បរិសុទ្ធំ បសន្នតិលតេលពិន្ទុសមានវណ្ណំ ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

តិលតេលស្ស យថា ពិន្ទុ, សប្បិមណ្ឌោ អនាវិលោ;
ឯវំ វណ្ណបដិភាគំ, កលលន្តិ បវុច្ចតីតិ។

ឯវំ បរិត្តាយ រូបសន្តតិយា តីណិ សន្តតិសីសានិ ហោន្តិ – វត្ថុទសកំ, កាយទសកំ, ឥត្ថិយា ឥត្ថិន្ទ្រិយវសេន បុរិសស្ស បុរិសិន្ទ្រិយវសេន ភាវទសកន្តិ។ តត្ថ វត្ថុរូបំ, តស្ស និស្សយានិ ចត្តារិ មហាភូតានិ, តំនិស្សិតា វណ្ណគន្ធរសោជា, ជីវិតន្តិ – ឥទំ វត្ថុទសកំ នាម។ កាយបសាទោ, តស្ស និស្សយានិ ចត្តារិ មហាភូតានិ, តន្និស្សិតា វណ្ណគន្ធរសោជា, ជីវិតន្តិ – ឥទំ កាយទសកំ នាម។ ឥត្ថិយា ឥត្ថិភាវោ, បុរិសស្ស បុរិសភាវោ, តស្ស និស្សយានិ ចត្តារិ មហាភូតានិ, តន្និស្សិតា វណ្ណគន្ធរសោជា, ជីវិតន្តិ – ឥទំ ភាវទសកំ នាម។

ឯវំ គព្ភសេយ្យកានំ បដិសន្ធិយំ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទេន សមតឹស កម្មជរូបានិ រូបក្ខន្ធោ នាម ហោតិ។ បដិសន្ធិចិត្តេន បន សហជាតា វេទនា វេទនាក្ខន្ធោ, សញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធោ, សង្ខារា សង្ខារក្ខន្ធោ, បដិសន្ធិចិត្តំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោតិ។ ឯវំ គព្ភសេយ្យកានំ បដិសន្ធិក្ខណេ បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា ហោន្តិ។ សចេ បន នបុំសកបដិសន្ធិ ហោតិ, ភាវទសកំ ហាយតិ។ ទ្វិន្នំ ទសកានំ វសេន សមវីសតិ កម្មជរូបានិ រូបក្ខន្ធោ នាម ហោតិ។ វេទនាក្ខន្ធាទយោ វុត្តប្បការា ឯវាតិ។ ឯវម្បិ គព្ភសេយ្យកានំ បដិសន្ធិក្ខណេ បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា ហោន្តិ។

ឥមស្មិំ ឋានេ តិសមុដ្ឋានិកប្បវេណី កថេតព្ពា ភវេយ្យ។ តំ បន អកថេត្វា **‘ឱបបាតិកសមុគ្គមោ’** នាម ទស្សិតោ។ ឱបបាតិកានញ្ហិ បរិបុណ្ណាយតនានំ បដិសន្ធិក្ខណេ ហេដ្ឋា វុត្តានិ តីណិ, ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាទសកានិ ចាតិ សត្ត រូបសន្តតិសីសានិ បាតុភវន្តិ។ តត្ថ ចក្ខុទសកាទីនិ កាយទសកសទិសានេវ។ នបុំសកស្ស បន ភាវទសកំ នត្ថិ។ ឯវំ បរិបុណ្ណាយតនានំ ឱបបាតិកានំ សមសត្តតិ ចេវ សមសដ្ឋិ ច កម្មជរូបានិ រូបក្ខន្ធោ នាម។ វេទនាក្ខន្ធាទយោ វុត្តប្បការា ឯវាតិ។ ឯវំ ឱបបាតិកានំ បដិសន្ធិក្ខណេ បញ្ចក្ខន្ធា បរិបុណ្ណា ហោន្តិ។ អយំ ‘ឱបបាតិកសមុគ្គមោ’ នាម។ ឯវំ តាវ បញ្ចក្ខន្ធា **‘សមុគ្គមតោ’** វេទិតព្ពា។

‘បុព្ពាបរតោ’តិ ឯវំ បន គព្ភសេយ្យកានំ អបច្ឆាអបុរេ ឧប្បន្នេសុ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ កឹ រូបំ បឋមំ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ ឧទាហុ អរូបន្តិ? រូបំ រូបមេវ សមុដ្ឋាបេតិ, ន អរូបំ។ កស្មា? បដិសន្ធិចិត្តស្ស ន រូបជនកត្តា។ សព្ពសត្តានញ្ហិ បដិសន្ធិចិត្តំ, ខីណាសវស្ស ចុតិចិត្តំ, ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណានិ, ចត្តារិ អរូបវិបាកានីតិ សោឡស ចិត្តានិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេន្តិ។ តត្ថ បដិសន្ធិចិត្តំ តាវ វត្ថុនោ ទុព្ពលតាយ អប្បតិដ្ឋិតតាយ បច្ចយវេកល្លតាយ អាគន្តុកតាយ ច រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ តត្ថ ហិ សហជាតំ វត្ថុ ឧប្បាទក្ខណេ ទុព្ពលំ ហោតីតិ វត្ថុនោ ទុព្ពលតាយ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ យថា ច បបាតេ បតន្តោ បុរិសោ អញ្ញស្ស និស្សយោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ ឯតម្បិ កម្មវេគក្ខិត្តត្តា បបាតេ បតមានំ វិយ អប្បតិដ្ឋិតំ។ ឥតិ កម្មវេគក្ខិត្តត្តា, អប្បតិដ្ឋិតតាយបិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។

បដិសន្ធិចិត្តញ្ច វត្ថុនា សទ្ធឹ អបច្ឆាអបុរេ ឧប្បន្នំ។ តស្ស វត្ថុ បុរេជាតំ ហុត្វា បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ។ សចេ សក្កុណេយ្យ, រូបំ សមុដ្ឋាបេយ្យ។ យត្រាបិ វត្ថុ បុរេជាតំ ហុត្វា បច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ, បវេណី ឃដិយតិ, តត្រាបិ ចិត្តំ អង្គតោ អបរិហីនំយេវ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ យទិ ហិ ចិត្តំ ឋានក្ខណេ វា ភង្គក្ខណេ វា រូបំ សមុដ្ឋាបេយ្យ, បដិសន្ធិចិត្តម្បិ រូបំ សមុដ្ឋាបេយ្យ។ ន បន ចិត្តំ តស្មិំ ខណទ្វយេ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ យថា បន អហិច្ឆត្តកមកុលំ បថវិតោ ឧដ្ឋហន្តំ បំសុចុណ្ណំ គហេត្វាវ ឧដ្ឋហតិ, ឯវំ ចិត្តំ បុរេជាតំ វត្ថុំ និស្សាយ ឧប្បាទក្ខណេ អដ្ឋ រូបានិ គហេត្វាវ ឧដ្ឋហតិ។ បដិសន្ធិក្ខណេ ច វត្ថុ បុរេជាតំ ហុត្វា បច្ចយោ ភវិតុំ ន សក្កោតីតិ បច្ចយវេកល្លតាយបិ បដិសន្ធិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។

យថា ច អាគន្តុកបុរិសោ អគតបុព្ពំ បទេសំ គតោ អញ្ញេសំ – ‘ឯថ ភោ, អន្តោគាមេ វោ អន្នបានគន្ធមាលាទីនិ ទស្សាមី’តិ វត្តុំ ន សក្កោតិ, អត្តនោ អវិសយតាយ អប្បហុតតាយ, ឯវមេវ បដិសន្ធិចិត្តំ អាគន្តុកន្តិ

អត្តនោ អាគន្តុកតាយបិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ អបិច សមតឹស កម្មជរូបានិ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបានំ ឋានំ គហេត្វា ឋិតានីតិបិ បដិសន្ធិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។

ខីណាសវស្ស បន ចុតិចិត្តំ វដ្ដមូលស្ស រូបសន្តត្តា ន សមុដ្ឋាបេតិ។ តស្ស ហិ សព្ពភវេសុ វដ្ដមូលំ រូបសន្តំ អភព្ពុប្បត្តិកំ បុនព្ភវេ បវេណី នាម នត្ថិ។ សោតាបន្នស្ស បន សត្ត ភវេ ឋបេត្វា អដ្ឋមេវ វដ្ដមូលំ រូបសន្តំ។ តស្មា តស្ស ចុតិចិត្តំ សត្តសុ ភវេសុ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ , សកទាគាមិនោ ទ្វីសុ, អនាគាមិនោ ឯកស្មឹ។ ខីណាសវស្ស សព្ពភវេសុ វដ្ដមូលស្ស រូបសន្តត្តា នេវ សមុដ្ឋាបេតិ។

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណេសុ បន ឈានង្គំ នត្ថិ, មគ្គង្គំ នត្ថិ, ហេតុ នត្ថីតិ ចិត្តង្គំ ទុព្ពលំ ហោតីតិ ចិត្តង្គទុព្ពលតាយ តានិ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេន្តិ។ ចត្តារិ អរូបវិបាកានិ តស្មឹ ភវេ រូបស្ស នត្ថិតាយ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេន្តិ។ ន កេវលញ្ច តានេវ, យានិ អញ្ញានិបិ តស្មឹ ភវេ អដ្ឋ កាមាវចរកុសលានិ, ទស អកុសលានិ, នវ កិរិយចិត្តានិ, ចត្តារិ អារុប្បកុសលានិ, ចតស្សោ អារុប្បកិរិយា, តីណិ មគ្គចិត្តានិ, ចត្តារិ ផលចិត្តានីតិ ទ្វេចត្តាលីស ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិបិ តត្ថ រូបស្ស នត្ថិតាយ ឯវ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេន្តិ។ ឯវំ បដិសន្ធិចិត្តំ រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។

ឧតុ បន បឋមំ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ កោ ឯស ឧតុ នាមាតិ? បដិសន្ធិក្ខណេ ឧប្បន្នានំ សមតឹសកម្មជរូបានំ អព្ភន្តរា តេជោធាតុ។ សា ឋានំ បត្វា អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឧតុ នាម ចេស ទន្ធនិរោធោ; ចិត្តំ ខិប្បនិរោធំ។ តស្មឹ ធរន្តេយេវ សោឡស ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈន្តិ។ តេសុ បដិសន្ធិអនន្តរំ បឋមភវង្គចិត្តំ ឧប្បាទក្ខណេយេវ អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ។ យទា បន សទ្ទស្ស ឧប្បត្តិកាលោ ភវិស្សតិ, តទា ឧតុចិត្តានិ សទ្ទនវកំ នាម សមុដ្ឋាបេស្សន្តិ។ កពឡីការាហារោបិ ឋានំ បត្វា អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ។ កុតោ បនស្ស កពឡីការាហារោតិ? មាតិតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “យញ្ចស្ស ភុញ្ជតី មាតា, អន្នំ បានញ្ច ភោជនំ;
> តេន សោ តត្ថ យាបេតិ, មាតុកុច្ឆិគតោ នរោ”តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៥);

ឯវំ កុច្ឆិគតោ ទារកោ មាតរា អជ្ឈោហដអន្នបានឱជាយ យាបេតិ។ សាវ ឋានប្បត្តា អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ។ ននុ ច សា ឱជា ខរា? វត្ថុ សុខុមំ? កថំ តត្ថ បតិដ្ឋាតីតិ? បឋមំ តាវ ន បតិដ្ឋាតិ; ឯកស្ស វា ទ្វិន្នំ វា សត្តាហានំ គតកាលេ បតិដ្ឋាតិ។ តតោ បន បុរេ វា បតិដ្ឋាតុ បច្ឆា វា; យទា មាតរា អជ្ឈោហដអន្នបានឱជា ទារកស្ស សរីរេ បតិដ្ឋាតិ, តទា អដ្ឋ រូបានិ សមុដ្ឋាបេតិ។

ឱបបាតិកស្សាបិ បកតិបដិយត្តានំ ខាទនីយភោជនីយានំ អត្ថិដ្ឋានេ និព្ពត្តស្ស តានិ គហេត្វា អជ្ឈោហរតោ ឋានប្បត្តា ឱជា រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ឯកោ អន្នបានរហិតេ អរញ្ញេ និព្ពត្តតិ, មហាឆាតកោ ហោតិ, អត្តនោវ ជិវ្ហាយ ខេឡំ បរិវត្តេត្វា គិលតិ។ តត្រាបិស្ស ឋានប្បត្តា ឱជា រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។

ឯវំ បញ្ចវីសតិយា កោដ្ឋាសេសុ ទ្វេវ រូបានិ រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ – តេជោធាតុ ច កពឡីការាហារោ ច។ អរូបេបិ ទ្វេយេវ ធម្មា រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ – ចិត្តញ្ចេវ កម្មចេតនា ច។ តត្ថ រូបំ ឧប្បាទក្ខណេ ច ភង្គក្ខណេ ច ទុព្ពលំ, ឋានក្ខណេ ពលវន្តិ ឋានក្ខណេ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ចិត្តំ ឋានក្ខណេ ច ភង្គក្ខណេ ច ទុព្ពលំ, ឧប្បាទក្ខណេយេវ ពលវន្តិ ឧប្បាទក្ខណេយេវ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ កម្មចេតនា និរុទ្ធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ អតីតេ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកេបិ ហិ អាយូហិតំ កម្មំ ឯតរហិ បច្ចយោ ហោតិ។ ឯតរហិ អាយូហិតំ អនាគតេ កប្បកោដិសតសហស្សបរិយោសានេបិ បច្ចយោ ហោតីតិ។ ឯវំ ‘**បុព្ពាបរតោ**’ វេទិតព្ពា។

‘**អទ្ធានបរិច្ឆេទតោ**’តិ រូបំ កិត្តកំ អទ្ធានំ តិដ្ឋតិ? អរូបំ កិត្តកន្តិ? រូបំ គរុបរិណាមំ ទន្ធនិរោធំ។ អរូបំ លហុបរិណាមំ ខិប្បនិរោធំ។ រូបេ ធរន្តេយេវ សោឡស ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈន្តិ។ តំ បន សត្តរសមេន ចិត្តេន សទ្ធិំ និរុជ្ឈតិ។ យថា ហិ បុរិសោ ‘ផលំ បាតេស្សាមី’តិ មុគ្គរេន រុក្ខសាខំ បហរេយ្យ, ផលានិ ច បត្តានិ ច ឯកក្ខណេយេវ វណ្ដតោ មុច្ចេយ្យុំ។ តត្ថ ផលានិ អត្តនោ ភារិកតាយ បឋមតរំ បថវិយំ បតន្តិ, បត្តានិ លហុកតាយ បច្ឆា។ ឯវមេវ មុគ្គរប្បហារេន បត្តានញ្ច ផលានញ្ច ឯកក្ខណេ វណ្ដតោ មុត្តកាលោ វិយ បដិសន្ធិក្ខណេ រូបារូបធម្មានំ ឯកក្ខណេ បាតុភាវោ; ផលានំ ភារិកតាយ បឋមតរំ បថវិយំ បតនំ វិយ រូបេ ធរន្តេយេវ សោឡសន្នំ ចិត្តានំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈនំ; បត្តានំ លហុកតាយ បច្ឆា បថវិយំ បតនំ វិយ រូបស្ស សត្តរសមេន ចិត្តេន សហ និរុជ្ឈនំ។

តត្ថ កិញ្ចាបិ រូបំ ទន្ធនិរោធំ គរុបរិណាមំ, ចិត្តំ ខិប្បនិរោធំ លហុបរិណាមំ, រូបំ បន អរូបំ អរូបំ វា រូបំ ឱហាយ បវត្តិតុំ ន សក្កោន្តិ។ ទ្វិន្នម្បិ ឯកប្បមាណាវ បវត្តិ។ តត្រាយំ ឧបមា – ឯកោ បុរិសោ លកុណ្ដកបាទោ, ឯកោ ទីឃបាទោ។ តេសុ ឯកតោ មគ្គំ គច្ឆន្តេសុ យាវ ទីឃបាទោ ឯកបទវារំ អក្កមតិ, តាវ ឥតរោ បទេ បទំ អក្កមិត្វា សោឡសបទវារេន គច្ឆតិ។ ទីឃបាទោ លកុណ្ដកបាទស្ស សោឡស បទវារេ អត្តនោ បាទំ អញ្ឆិត្វា អាកឌ្ឍិត្វា ឯកមេវ បទវារំ ករោតិ។ ឥតិ ឯកោបិ ឯកំ អតិក្កមិតុំ ន សក្កោតិ។ ទ្វិន្នម្បិ គមនំ ឯកប្បមាណមេវ ហោតិ។ ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ លកុណ្ដកបាទបុរិសោ វិយ អរូបំ; ទីឃបាទបុរិសោ វិយ រូបំ; ទីឃបាទស្ស ឯកំ បទវារំ អក្កមណកាលេ ឥតរស្ស សោឡសបទវារអក្កមនំ វិយ រូបេ ធរន្តេយេវ អរូបធម្មេសុ សោឡសន្នំ ចិត្តានំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈនំ; ទ្វិន្នំ បុរិសានំ លកុណ្ដកបាទបុរិសស្ស សោឡស បទវារេ ឥតរស្ស អត្តនោ បាទំ អញ្ឆិត្វា អាកឌ្ឍិត្វា ឯកបទវារករណំ វិយ រូបស្ស សត្តរសមេន ចិត្តេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈនំ; ទ្វិន្នំ បុរិសានំ អញ្ញមញ្ញំ អនោហាយ ឯកប្បមាណេនេវ គមនំ វិយ អរូបស្ស រូបំ រូបស្ស អរូបំ អនោហាយ ឯកប្បមាណេនេវ បវត្តនន្តិ។ ឯវំ ‘**អទ្ធាន បរិច្ឆេទតោ**’ វេទិតព្ពា។

‘**ឯកុប្បាទនានានិរោធតោ**’តិ ឥទំ បច្ឆិមកម្មជំ ឋបេត្វា ទីបេតព្ពំ។ បឋមញ្ហិ បដិសន្ធិចិត្តំ, ទុតិយំ ភវង្គំ, តតិយំ ភវង្គំ…បេ…. សោឡសមំ ភវង្គំ។ តេសុ ឯកេកស្ស ឧប្បាទដ្ឋិតិភង្គវសេន តយោ តយោ ខណា។ តត្ថ ឯកេកស្ស ចិត្តស្ស តីសុ តីសុ ខណេសុ សមតឹស សមតឹស កម្មជរូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេសុ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ កម្មជរូបំ សត្តរសមស្ស ភវង្គចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ; ឋិតិក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ ឋិតិក្ខណេយេវ; ភង្គក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ ភង្គក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ។ ឯវំ ទុតិយភវង្គចិត្តំ អាទឹ កត្វា អត្តនោ អត្តនោ សត្តរសមេន ចិត្តេន សទ្ធឹ យោជេត្វា នយោ នេតព្ពោ។ ឥតិ សោឡស តិកា អដ្ឋចត្តាលីស ហោន្តិ។ អយំ អដ្ឋចត្តាលីសកម្មជរូបបវេណី នាម។ សា បនេសា រត្តិញ្ច ទិវា ច ខាទន្តានម្បិ ភុញ្ជន្តានម្បិ សុត្តានម្បិ បមត្តានម្បិ នទីសោតោ វិយ ឯកន្តំ បវត្តតិ យេវាតិ។ ឯវំ ‘**ឯកុប្បាទនានានិរោធតោ**’ វេទិតព្ពា។

‘**នានុប្បាទឯកនិរោធតា**’ បច្ឆិមកម្មជេន ទីបេតព្ពា។ តត្ថ អាយុសំខារបរិយោសានេ សោឡសន្នំ ចិត្តានំ វារេ សតិ ហេដ្ឋាសោឡសកំ ឧបរិសោឡសកន្តិ ទ្វេ ឯកតោ យោជេតព្ពានិ។ ហេដ្ឋាសោឡសកស្មិញ្ហិ បឋមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ សមតឹសកម្មជរូបំ ឧបរិសោឡសកស្មឹ បឋមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ; ឋិតិក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ តស្ស ឋិតិក្ខណេយេវ ភង្គក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ តស្ស ភង្គក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ។ ហេដ្ឋិម សោឡសកស្មឹ បន ទុតិយចិត្តស្ស…បេ…. សោឡសមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ សមតឹសកម្មជរូបំ ចុតិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ; តស្ស ឋិតិក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ ចុតិចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណេយេវ; ភង្គក្ខណេ សមុដ្ឋិតំ ចុតិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតិ។ តតោ បដ្ឋាយ កម្មជរូបបវេណី ន បវត្តតិ។ យទិ បវត្តេយ្យ, សត្តា អក្ខយា អវយា អជរា អមរា នាម ភវេយ្យុំ។

ឯត្ថ បន យទេតំ ‘សត្តរសមស្ស ភវង្គចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេយេវ និរុជ្ឈតី’តិអាទិនា នយេន ‘ឯកស្ស ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បន្នំ រូបំ អញ្ញស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និរុជ្ឈតី’តិ អដ្ឋកថាយំ អាគតត្តា វុត្តំ, តំ “យស្ស កាយសង្ខារោ និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តសង្ខារោ និរុជ្ឈតី”តិ? “អាមន្តា”តិ (យម. ២.សង្ខារយមក.៧៩) ឥមាយ បាឡិយា វិរុជ្ឈតិ។ កថំ? កាយសង្ខារោ ហិ ចិត្តសមុដ្ឋានោ អស្សាសបស្សាសវាតោ។ ចិត្តសមុដ្ឋានរូបញ្ច ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ ឧប្បជ្ជិត្វា យាវ អញ្ញានិ សោឡស ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ តាវ តិដ្ឋតិ។ តេសំ សោឡសន្នំ សព្ពបច្ឆិមេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតិ។ ឥតិ យេន ចិត្តេន សទ្ធឹ ឧប្បជ្ជតិ, តតោ បដ្ឋាយ សត្តរសមេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតិ; ន កស្សចិ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ វា ឋិតិក្ខណេ វា និរុជ្ឈតិ, នាបិ ឋិតិក្ខណេ វា ភង្គក្ខណេ វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯសា ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស ធម្មតាតិ និយមតោ ចិត្តសង្ខារេន សទ្ធឹ ឯកក្ខណេ និរុជ្ឈនតោ “អាមន្តា”តិ វុត្តំ។

យោ ចាយំ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស ខណនិយមោ វុត្តោ កម្មាទិសមុដ្ឋានស្សាបិ អយមេវ ខណនិយមោ។ តស្មា បដិសន្ធិចិត្តេន សហុប្បន្នំ កម្មជរូបំ តតោ បដ្ឋាយ សត្តរសមេន សទ្ធឹ និរុជ្ឈតិ។ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណេ ឧប្បន្នំ អដ្ឋារសមស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និរុជ្ឈតិ។ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ភង្គក្ខណេ ឧប្បន្នំ អដ្ឋារសមស្ស ឋានក្ខណេ និរុជ្ឈតីតិ ឥមិនា នយេនេត្ថ យោជនា កាតព្ពា។ តតោ បរំ បន ឧតុសមុដ្ឋានិកបវេណីយេវ តិដ្ឋតិ។ ‘នីហរិត្វា ឈាបេថា’តិ វត្តព្ពំ ហោតិ។ ឯវំ ‘**នានុប្បាទឯកនិរោធតោ**’ វេទិតព្ពា។

‘**ឯកុប្បាទឯកនិរោធតោ**’តិ រូបំ បន រូបេន សហ ឯកុប្បាទំ ឯកនិរោធំ។ អរូបំ អរូបេន សហ ឯកុប្បាទំ ឯកនិរោធំ។ ឯវំ ‘**ឯកុប្បាទឯកនិរោធតោ**’ វេទិតព្ពា។

‘**នានុប្បាទនានានិរោធតា**’ បន ចតុសន្តតិរូបេន ទីបេតព្ពា។ ឥមស្ស ហិ ឧទ្ធំ បាទតលា អធោ កេសមត្ថកា តចបរិយន្តស្ស សរីរស្ស តត្ថ តត្ថ ចតុសន្តតិរូបំ ឃនបុញ្ជភាវេន វត្តតិ។ ឯវំ វត្តមានស្សាបិស្ស ន

ឯកុប្បាទាទិតា សល្លក្ខេតព្ពា។ យថា បន ឧបចិករាជិ វា កិបិល្លិករាជិ វា ឱលោកិយមានា ឯកាពទ្ធា វិយ ហោតិ, ន បន ឯកាពទ្ធា។ អញ្ញិស្សា ហិ សីសសន្តិកេ អញ្ញិស្សា សីសម្បិ ឧទរម្បិ បាទាបិ, អញ្ញិស្សា ឧទរសន្តិកេ អញ្ញិស្សា សីសម្បិ ឧទរម្បិ បាទាបិ, អញ្ញិស្សា បាទសន្តិកេ អញ្ញិស្សា សីសម្បិ ឧទរម្បិ បាទាបិ ហោន្តិ។ ឯវមេវ ចតុសន្តតិរូបានម្បិ អញ្ញស្ស ឧប្បាទក្ខណេ អញ្ញស្ស ឧប្បាទោបិ ហោតិ ឋិតិបិ ភង្គោបិ, អញ្ញស្ស ឋិតិក្ខណេ អញ្ញស្ស ឧប្បាទោបិ ហោតិ ឋិតិបិ ភង្គោបិ, អញ្ញស្ស ភង្គក្ខណេ អញ្ញស្ស ឧប្បាទោបិ ហោតិ ឋិតិបិ ភង្គោបិ។ ឯវមេត្ថ '**នានុប្បាទនានានិរោធតា**' វេទិតព្ពា។

'**អតីតាទីនិ**' បន ទូរទុកបរិយោសានានិ បាឡិយំ អាគតានេវ។ '**បច្ចយសមុដ្ឋានានិ**'បិ "កម្មជំ, កម្មបច្ចយំ, កម្មបច្ចយឧតុសមុដ្ឋាន"ន្តិអាទិនា (ធ. ស. អដ្ឋ. ៩៧៥) នយេន ហេដ្ឋា កថិតានិយេវ។ បញ្ចបិ បន ខន្ធា **បរិនិប្ផន្នាវ** ហោន្តិ, នោ អបរិនិប្ផន្នា; **សង្ខតាវ** នោ អសង្ខតា; អបិច និប្ផន្នាបិ ហោន្តិយេវ។ សភាវធម្មេសុ ហិ និព្ពានមេវេកំ អបរិនិប្ផន្នំ អនិប្ផន្នញ្ច។ និរោធសមាបត្តិ បន នាមបញ្ញត្តិ ច កថន្តិ? និរោធសមាបត្តិ លោកិយលោកុត្តរាតិ វា សង្ខតាសង្ខតាតិ វា បរិនិប្ផន្នាបរិនិប្ផន្នាតិ វា ន វត្តព្ពា។ និប្ផន្នា បន ហោតិ សមាបជ្ជន្តេន សមាបជ្ជិតព្ពតោ។ តថា នាមបញ្ញត្តិ។ សាបិ ហិ លោកិយាទិភេទំ ន លភតិ; និប្ផន្នា បន ហោតិ នោ អនិប្ផន្នា; នាមគ្គហណញ្ហិ គណ្ហន្តោវ គណ្ហាតីតិ។

កមាទិវិនិច្ឆយកថា

ឯវំ បកិណ្ណកតោ ខន្ធេ វិទិត្វា បុន ឯតេសុយេវ –

ខន្ធេសុ ញាណភេទត្ថំ, កមតោថ វិសេសតោ;
អនូនាធិកតោ ចេវ, ឧបមាតោ តថេវ ច។

ទដ្ឋព្ពតោ ទ្វិធា ឯវំ, បស្សន្តស្សត្ថសិទ្ធិតោ;
វិនិច្ឆយនយោ សម្មា, វិញ្ញាតព្ពោ វិភាវិនា។

តត្ថ '**កមតោ**'តិ ឥធ ឧប្បត្តិក្កមោ, បហានក្កមោ, បដិបត្តិក្កមោ, ភូមិក្កមោ, ទេសនាក្កមោតិ ពហុវិធោ កមោ។

តត្ថ "បឋមំ កលលំ ហោតិ, កលលា ហោតិ អព្ពុទ"ន្តិ (សំ. និ. ១.២៣៥) ឯវមាទិ ឧប្បត្តិក្កមោ។ "ទស្សនេន បហាតព្ពា ធម្មា, ភាវនាយ បហាតព្ពា ធម្មា"តិ (ធ. ស. តិកមាតិកា ៨) ឯវមាទិ បហានក្កមោ។ "សីលវិសុទ្ធិ, ចិត្តវិសុទ្ធី"តិ (ម. និ. ១.២៥៩; បដិ. ម. ៣.៤១) ឯវមាទិ បដិបត្តិក្កមោ។ "កាមាវចរា , រូបាវចរា"តិ ឯវមាទិ ភូមិក្កមោ។ "ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា"តិ (ទី. និ. ៣.១៤៥) វា "ទានកថំ សីលកថ"ន្តិ (ម. និ. ២.៦៩; ទី. និ. ១.២៩៨) វា ឯវមាទិ ទេសនាក្កមោ។ តេសុ ឥធ ឧប្បត្តិក្កមោ តាវ ន យុជ្ជតិ, កលលាទីនំ វិយ ខន្ធានំ បុព្ពាបរិយវវត្ថានេន អនុប្បត្តិតោ; ន បហានក្កមោ កុសលាព្យាកតានំ អប្បហាតព្ពតោ; ន បដិបត្តិក្កមោ អកុសលានំ អប្បដិបជ្ជនីយតោ; ន ភូមិក្កមោ វេទនាទីនំ ចតុភូមកបរិយាបន្នត្តា។

ទេសនាក្កមោ បន យុជ្ជតិ។ អភេទេន ហិ យំ បញ្ចសុ ខន្ធេសុ អត្តគ្គាហបតិតំ វេនេយ្យជនំ សមូហឃនវិនិព្ភោគទស្សនេន អត្តគ្គាហតោ មោចេតុកាមោ ភគវា ហិតកាមោ តស្ស ជនស្ស សុខគ្គហណត្ថំ ចក្ខុអាទីនម្បិ វិសយភូតំ ឱឡារិកំ បឋមំ រូបក្ខន្ធំ ទេសេសិ។ តតោ ឥដ្ឋានិដ្ឋរូបសំវេទិតំ វេទនំ, យំ វេទយតិ តំ សញ្ជានាតីតិ ឯវំ វេទនាវិសយស្ស អាការគ្គាហិកំ សញ្ញំ, សញ្ញាវសេន អភិសង្ខារកេ សង្ខារេ, តេសំ វេទនាទីនំ និស្សយំ អធិបតិភូតញ្ច វិញ្ញាណន្តិ ឯវំ តាវ 'កមតោ' វិនិច្ឆយនយោ វិញ្ញាតព្ពោ។

'**វិសេសតោ**'តិ ខន្ធានញ្ច ឧបាទានក្ខន្ធានញ្ច វិសេសតោ។ កោ បន តេសំ វិសេសោ? ខន្ធា តាវ អវិសេសតោ វុត្តា, ឧបាទានក្ខន្ធា សាសវឧបាទានីយភាវេន វិសេសេត្វា។ យថាហ –

"បញ្ច, ភិក្ខវេ, ខន្ធេ ទេសេស្សាមិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេ ច, តំ សុណាថ។ កតមេ ច, ភិក្ខវេ, បញ្ចក្ខន្ធា? យំ កិញ្ចិ, ភិក្ខវេ, រូបំ អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នំ…បេ.… សន្តិកេ វា – អយំ វុច្ចតិ, រូបក្ខន្ធោ។ យា កាចិ វេទនា…បេ.… យា កាចិ សញ្ញា…បេ.… យេ កេចិ សង្ខារា…បេ.… យំ កិញ្ចិ វិញ្ញាណំ …បេ.… សន្តិកេ វា – អយំ វុច្ចតិ, វិញ្ញាណក្ខន្ធោ។ ឥមេ វុច្ចន្តិ, ភិក្ខវេ, បញ្ចក្ខន្ធា។ កតមេ ច, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា? យំ កិញ្ចិ, ភិក្ខវេ, រូបំ…បេ.… សន្តិកេ វា សាសវំ ឧបាទានិយំ – អយំ វុច្ចតិ, រូបូបាទានក្ខន្ធោ។ យា កាចិ

វេទនា…បេ…. យំ កិញ្ចិ វិញ្ញាណំ…បេ…. សន្តិកេ វា សាសវំ ឧបាទានិយំ – អយំ វុច្ចតិ, ភិក្ខវេ, វិញ្ញាណុបាទានក្ខន្ធោ។ ឥមេ វុច្ចន្តិ, ភិក្ខវេ, បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា’’តិ (សំ. និ. ៣.៤៨)។

ឯត្ថ ច យថា វេទនាទយោ អនាសវាបិ សាសវាបិ អត្ថិ, ន ឯវំ រូបំ។ យស្មា បនស្ស រាសដ្ឋេន ខន្ធភាវោ យុជ្ជតិ តស្មា ខន្ធេសុ វុត្តំ។ យស្មា រាសដ្ឋេន ច សាសវដ្ឋេន ច ឧបាទានក្ខន្ធភាវោ យុជ្ជតិ តស្មា ឧបាទានក្ខន្ធេសុ វុត្តំ។ វេទនាទយោ បន អនាសវាវ ខន្ធេសុ វុត្តា, សាសវា ឧបាទានក្ខន្ធេសុ។ ‘**ឧបាទានក្ខន្ធា**’តិ ឯត្ថ ច ឧបាទានគោចរា ខន្ធា ឧបាទានក្ខន្ធាតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឥធ បន សព្ពេបេតេ ឯកជ្ឈំ កត្វា ខន្ធាតិ អធិប្បេតា។

‘**អនូនាធិកតោ**’តិ កស្មា បន ភគវតា បញ្ចេវ ខន្ធា វុត្តា អនូនា អនធិកាតិ? សព្ពសង្ខតសភាគេកសង្គហតោ, អត្តត្តនិយគ្គាហវត្ថុស្ស ឯតប្បរមតោ, អញ្ញេសញ្ច តទវរោធតោ។ អនេកប្បភេទេសុ ហិ សង្ខតធម្មេសុ សភាគវសេន សង្គយ្ហមានេសុ រូបំ រូបសភាគសង្គហវសេន ឯកោ ខន្ធោ ហោតិ, វេទនា វេទនាសភាគសង្គហវសេន ឯកោ ខន្ធោ ហោតិ។ ឯស នយោ សញ្ញាទីសុបិ។ តស្មា សព្ពសង្ខតសភាគសង្គហតោ បញ្ចេវ វុត្តា។ ឯតបរមញ្ចេតំ អត្តត្តនិយគ្គាហវត្ថុ យទិទំ រូបាទយោ បញ្ច។ វុត្តញ្ហេតំ – ‘‘រូបេ ខោ, ភិក្ខវេ, សតិ រូបំ ឧបាទាយ រូបំ អភិនិវិស្ស ឯវំ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ – ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’តិ (សំ. និ. ៣.២០៧)។ វេទនាយ… សញ្ញាយ… សង្ខារេសុ…។ វិញ្ញាណេ សតិ វិញ្ញាណំ ឧបាទាយ វិញ្ញាណំ អភិនិវិស្ស ឯវំ ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ – ‘ឯតំ មម, ឯសោហមស្មិ, ឯសោ មេ អត្តា’’’តិ។ តស្មា អត្តត្តនិយគ្គាហវត្ថុស្ស ឯតបរមតោបិ បញ្ចេវ វុត្តា។ យេបិ ចញ្ញេ សីលាទយោ បញ្ច ធម្មក្ខន្ធា វុត្តា, តេបិ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នត្តា ឯត្ថេវ អវរោធំ គច្ឆន្តិ។ តស្មា អញ្ញេសំ តទវរោធតោបិ បញ្ចេវ វុត្តាតិ។ ឯវំ ‘អនូនាធិកតោ’ វិនិច្ឆយនយោ វិញ្ញាតព្ពោ។

‘**ឧបមាតោ**’តិ ឯត្ថ ហិ គិលានសាលូបមោ រូបុបាទានក្ខន្ធោ គិលានូបមស្ស វិញ្ញាណុបាទានក្ខន្ធស្ស វត្ថុទ្វារារម្មណវសេន និវាសនដ្ឋានតោ, គេលញ្ញូបមោ វេទនុបាទានក្ខន្ធោ អាពាធកត្តា, គេលញ្ញសមុដ្ឋានូបមោ សញ្ញុបាទានក្ខន្ធោ កាមសញ្ញាទិវសេន រាគាទិសម្បយុត្តវេទនាសម្ភវា, អសប្បាយសេវនូបមោ សង្ខារុបាទានក្ខន្ធោ វេទនាគេលញ្ញស្ស និទានត្តា។ ‘‘វេទនំ វេទនត្តាយ សង្ខតមភិសង្ខរោន្តី’’តិ (សំ. និ. ៣.៧៩) ហិ វុត្តំ។ តថា ‘‘អកុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ទុក្ខសហគត’’ន្តិ (ធ. ស. ៥៥៦)។ គិលានូបមោ វិញ្ញាណុបាទានក្ខន្ធោ វេទនាគេលញ្ញេន អបរិមុត្តត្តា។ អបិច ចារកការណអបរាធការណការកអបរាធិកូបមា ឯតេ ភាជនភោជនព្យញ្ជនបរិវេសកភុញ្ជកូបមា ចាតិ, ឯវំ ‘ឧបមាតោ’ វិនិច្ឆយនយោ វិញ្ញាតព្ពោ។

‘**ទដ្ឋព្ពតោ ទ្វិធា**’តិ សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ចាតិ ឯវំ ទ្វិធា ទដ្ឋព្ពតោ បេត្ថ វិនិច្ឆយនយោ វិញ្ញាតព្ពោ។ សង្ខេបតោ ហិ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា អាសិវិសូបមេ (សំ. និ. ៤.២៣៨) វុត្តនយេន ឧក្ខិត្តាសិកបច្ចត្ថិកតោ, ភារសុត្តវសេន (សំ. និ. ៣.២២) ភារតោ, ខជ្ជនីយបរិយាយវសេន (សំ. និ. ៣.៧៩) ខាទកតោ, យមកសុត្តវសេន (សំ. និ. ៣.៨៥) អនិច្ចទុក្ខានត្តសង្ខតវធកតោ ទដ្ឋព្ពា។

វិត្ថារតោ បនេត្ថ ផេណបិណ្ឌោ វិយ រូបំ ទដ្ឋព្ពំ, ឧទកបុព្ពុឡោ វិយ វេទនា, មរីចិកា វិយ សញ្ញា, កទលិក្ខន្ធោ វិយ សង្ខារា, មាយា វិយ វិញ្ញាណំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

‘‘ផេណបិណ្ឌូបមំ រូបំ, វេទនា បុព្ពុឡូបមា;
មរីចិកូបមា សញ្ញា, សង្ខារា កទលូបមា;
មាយូបមញ្ច វិញ្ញាណំ, ទេសិតាទិច្ចពន្ធុនា’’តិ។ (សំ. និ. ៣.៩៥);

តត្ថ រូបាទីនំ ផេណបិណ្ឌាទីហិ ឯវំ សទិសតា វេទិតព្ពា – យថា ហិ ផេណបិណ្ឌោ និស្សារោវ ឯវំ រូបម្បិ និច្ចសារធុវសារអត្តសារវិរហេន និស្សារមេវ។ យថា ច សោ ‘ឥមិនា បត្តំ វា ថាលកំ វា ករិស្សាមី’តិ គហេតុំ ន សក្កា, គហិតោបិ តមត្ថំ ន សាធេតិ ភិជ្ជតេវ; ឯវំ រូបម្បិ ‘និច្ច’ន្តិ វា ‘ធុវ’ន្តិ វា ‘អហ’ន្តិ វា ‘មម’ន្តិ វា គហេតុំ ន សក្កា, គហិតម្បិ ន តថា តិដ្ឋតិ, អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា អសុភញ្ញេវ ហោតីតិ។ ឯវំ ‘**ផេណបិណ្ឌសទិសមេវ**’ ហោតិ។

យថា វា បន ផេណបិណ្ឌោ ឆិទ្ទាវឆិទ្ទោ អនេកសន្ធិឃដិតោ ពហូនំ ឧទកសប្បាទីនំ បាណានំ អាវាសោ, ឯវំ រូបម្បិ ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ អនេកសន្ធិឃដិតំ។ កុលវសេន ចេត្ថ អសីតិ កិមិកុលានិ វសន្តិ។ តទេវ តេសំ សូតិឃរម្បិ វច្ចកុដិបិ គិលានសាលាបិ សុសានម្បិ។ ន តេ អញ្ញត្ថ គន្ត្វា គព្ភវុដ្ឋានាទីនិ ករោន្តិ។ ឯវម្បិ ផេណបិណ្ឌសទិសំ។ យថា ច ផេណបិណ្ឌោ អាទិតោវ ពទរបក្កមត្តោ ហុត្វា អនុបុព្ពេន បព្ពតកូដមត្តោបិ ហោតិ, ឯវំ រូបម្បិ អាទិតោ កលលមត្តំ ហុត្វា អនុបុព្ពេន ព្យាមមត្តម្បិ គោមហឹសហត្ថិអាទីនំ វសេន បព្ពតកូដមត្តម្បិ ហោតិ, មច្ឆកច្ឆ

បាទីនំ វសេន អនេកយោជនសតប្បមាណម្បិ។ ឯវម្បិ ផេណបិណ្ឌសទិសំ។ យថា ច ផេណបិណ្ឌោ ឧដ្ឋិតមត្តោបិ ភិជ្ជតិ, ថោកំ គន្ត្វាបិ, សមុទ្ទំ បត្វា បន អវស្សមេវ ភិជ្ជតិ; ឯវមេវ រូបម្បិ កលលភាវេបិ ភិជ្ជតិ, អព្ពុទាទិភាវេ, អន្តរា បន អភេជ្ជមានម្បិ វស្សសតាយុកានំ វស្សសតំ បត្វា អវស្សមេវ ភិជ្ជតិ, មរណមុខេ ចុណ្ណវិចុណ្ណំ ហោតិ។ ឯវម្បិ ផេណបិណ្ឌសទិសំ។

យថា បន បុព្ពុឡោ អសារោ, ឯវំ វេទនាបិ។ យថា ច សោ អពលោ, អគយ្ហុបគោ, ន សក្កា តំ គហេត្វា ផលកំ វា អាសនំ វា កាតុំ, គហិតគ្គហិតោបិ ភិជ្ជតេវ; ឯវំ វេទនាបិ អពលា, អគយ្ហុបគា, ន សក្កា ‘និច្ចា’តិ វា ‘ធុវា’តិ វា គហេតុំ, គហិតាបិ ន តថា តិដ្ឋតិ។ ឯវំ អគយ្ហុបគតាយបិ វេទនា **‘បុព្ពុឡសទិសា’**។ យថា បន តស្មិំ តស្មិំ ឧទកពិន្ទុម្ហិ បុព្ពុឡោ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ និរុជ្ឈតិ ច, ន ចិរដ្ឋិតិកោ ហោតិ; ឯវំ វេទនាបិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ និរុជ្ឈតិ ច, ន ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ, ឯកច្ឆរក្ខណេ កោដិសតសហស្សសង្ខ្យា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈតិ។ យថា ច បុព្ពុឡោ ឧទកតលំ, ឧទកពិន្ទុំ , ឧទកជល្លកំ សង្កឌ្ឍិត្វា បុដំ កត្វា គហណវាតញ្ចាតិ ចត្តារិ ការណានិ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ; ឯវំ វេទនាបិ វត្ថុំ, អារម្មណំ, កិលេសជាលំ, ផស្សសង្ឃដ្ដនញ្ចាតិ ចត្តារិ ការណានិ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវម្បិ វេទនា បុព្ពុឡសទិសា។

សញ្ញាបិ អសារកដ្ឋេន **‘មរីចិសទិសា’**។ តថា អគយ្ហុបគដ្ឋេន; ន ហិ សក្កា តំ គហេត្វា បិវិតុំ វា ន្ហាយិតុំ វា ភាជនំ វា បូរេតុំ។ អបិច យថា មរីចិ វិប្ផន្ទតិ, សញ្ជាតូមិវេគោ វិយ ខាយតិ; ឯវំ នីលសញ្ញាទិភេទា សញ្ញាបិ នីលាទិអនុភវនត្ថាយ ផន្ទតិ វិប្ផន្ទតិ។ យថា ច មរីចិ មហាជនំ វិប្បលម្ភេតិ , ‘បរិបុណ្ណវាបី វិយ បរិបុណ្ណនទី វិយ ទិស្សតី’តិ វទាបេតិ; ឯវំ សញ្ញាបិ វិប្បលម្ភេតិ, ‘ឥទំ នីលកំ សុភំ សុខំ និច្ច’ន្តិ វទាបេតិ។ បីតកាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ វិប្បលម្ភនេនាបិ មរីចិសទិសា។

សង្ខារាបិ អសារកដ្ឋេន **‘កទលិក្ខន្ធសទិសា’**។ តថា អគយ្ហុបគដ្ឋេន។ យថេវ ហិ កទលិក្ខន្ធតោ កិញ្ចិ គហេត្វា ន សក្កា គោបានសីអាទីនមត្ថាយ ឧបនេតុំ, ឧបនីតម្បិ ន តថា ហោតិ; ឯវំ សង្ខារាបិ ន សក្កា និច្ចាទិវសេន គហេតុំ, គហិតាបិ ន តថា ហោន្តិ។ យថា ច កទលិក្ខន្ធោ ពហុវដ្ដិសមោធានោ ហោតិ, ឯវំ សង្ខារក្ខន្ធោបិ ពហុធម្មសមោធានោ។ យថា ច កទលិក្ខន្ធោ នានាលក្ខណោ, អញ្ញោយេវ ហិ ពាហិរាយ បត្តវដ្ដិយា វណ្ណោ, អញ្ញោ តតោ អព្ភន្តរព្ភន្តរានំ; ឯវមេវ សង្ខារក្ខន្ធោបិ អញ្ញទេវ ផស្សស្ស លក្ខណំ, អញ្ញំ ចេតនាទីនំ។ សមោធានេត្វា បន សង្ខារក្ខន្ធោត្វេវ វុច្ចតីតិ។ ឯវម្បិ សង្ខារក្ខន្ធោ កទលិក្ខន្ធសទិសោ។

វិញ្ញាណម្បិ អសារកដ្ឋេន **‘មាយាសទិសំ’**។ តថា អគយ្ហុបគដ្ឋេន។ យថា ច មាយា ឥត្តរា លហុបច្ចុបដ្ឋានា, ឯវំ វិញ្ញាណំ។ តញ្ហិ តតោបិ ឥត្តរតរញ្ចេវ លហុបច្ចុបដ្ឋានតរញ្ច។ តេនេវ ហិ ចិត្តេន បុរិសោ អាគតោ វិយ, គតោ វិយ, ឋិតោ វិយ, និសិន្នោ វិយ ហោតិ។ អញ្ញទេវ ចាគមនកាលេ ចិត្តំ, អញ្ញំ គមនកាលាទីសុ។ ឯវម្បិ វិញ្ញាណំ មាយាសទិសំ។ មាយា ច មហាជនំ វញ្ចេតិ, យំ កិញ្ចិទេវ ‘ឥទំ សុវណ្ណំ រជតំ មុត្តា’តិបិ គហាបេតិ។ វិញ្ញាណម្បិ មហាជនំ វញ្ចេតិ, តេនេវ ចិត្តេន អាគច្ឆន្តំ វិយ, គច្ឆន្តំ វិយ, ឋិតំ វិយ, និសិន្នំ វិយ កត្វា គាហាបេតិ។ អញ្ញទេវ ច អាគមនេ ចិត្តំ, អញ្ញំ គមនាទីសុ។ ឯវម្បិ វិញ្ញាណំ មាយាសទិសំ។ វិសេសតោ ច សុភារម្មណម្បិ ឱឡារិកម្បិ អជ្ឈត្តិករូបំ អសុភន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វេទនា តីហិ ទុក្ខតាហិ អវិនិមុត្តតោ ទុក្ខាតិ សញ្ញាសង្ខារា អវិធេយ្យតោ អនត្តាតិ វិញ្ញាណំ ឧទយព្ពយធម្មតោ អនិច្ចន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

‘ឯវំ បស្សន្តស្សត្ថសិទ្ធិតោ’តិ ឯវញ្ច សង្ខេបវិត្ថារវសេន ទ្វិធា បស្សតោ យា អត្ថសិទ្ធិ ហោតិ, តតោបិ វិនិច្ឆយនយោ វិញ្ញាតព្ពោ, សេយ្យថិទំ – សង្ខេបតោ តាវ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធេសុ ឧក្ខិត្តាសិកបច្ចត្ថិកាទិភាវេន បស្សន្តោ ខន្ធេហិ ន វិហញ្ញតិ។ វិត្ថារតោ បន រូបាទីនិ ផេណបិណ្ឌាទិសទិសភាវេន បស្សន្តោ ន អសារេសុ សារទស្សី ហោតិ។ វិសេសតោ ច អជ្ឈត្តិករូបំ អសុភតោ បស្សន្តោ កពឡីការាហារំ បរិជានាតិ , អសុភេ សុភន្តិ វិបល្លាសំ បជហតិ, កាមោឃំ ឧត្តរតិ, កាមយោគេន វិសំយុជ្ជតិ, កាមាសវេន អនាសវោ ហោតិ, អភិជ្ឈាកាយគន្ថំ ភិន្ទតិ, កាមុបាទានំ ន ឧបាទិយតិ។ វេទនំ ទុក្ខតោ បស្សន្តោ ផស្សាហារំ បរិជានាតិ, ទុក្ខេ សុខន្តិ វិបល្លាសំ បជហតិ, ភវោឃំ ឧត្តរតិ, ភវយោគេន វិសំយុជ្ជតិ, ភវាសវេន អនាសវោ ហោតិ, ព្យាបាទកាយគន្ថំ ភិន្ទតិ, សីលព្ពតុបាទានំ ន ឧបាទិយតិ។ សញ្ញំ សង្ខារេ ច អនត្តតោ បស្សន្តោ មនោសញ្ចេតនាហារំ បរិជានាតិ, អនត្តនិ អត្តាតិ វិបល្លាសំ បជហតិ, ទិដ្ឋោឃំ ឧត្តរតិ, ទិដ្ឋិយោគេន វិសំយុជ្ជតិ, ទិដ្ឋាសវេន អនាសវោ ហោតិ, ឥទំ សច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថំ ភិន្ទតិ, អត្តវាទុបាទានំ ន ឧបាទិយតិ។ វិញ្ញាណំ អនិច្ចតោ បស្សន្តោ វិញ្ញាណាហារំ បរិជានាតិ, អនិច្ចេ និច្ចន្តិ វិបល្លាសំ បជហតិ, អវិជ្ជោឃំ ឧត្តរតិ, អវិជ្ជាយោគេន វិសំយុជ្ជតិ, អវិជ្ជាសវេន អនាសវោ ហោតិ, សីលព្ពតបរាមាសកាយគន្ថំ ភិន្ទតិ, ទិដ្ឋុបាទានំ ន ឧបាទិយតិ។

ឯវំ មហានិសំសំ, វធកាទិវសេន ទស្សនំ យស្មា;

តស្មា ខន្ធេ ធីរោ, វធកាទិវសេន បស្សេយ្យាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៣២. ឥទានិ អភិធម្មភាជនីយំ ហោតិ។ តត្ថ រូបក្ខន្ធនិទ្ទេសោ ហេដ្ឋា រូបកណ្ឌេ វិត្ថារិតនយេនេវ វេទិតព្វោ។

៣៤. វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសេ **ឯកវិធេនា**តិ ឯកកោដ្ឋាសេន។ **ផស្សសម្បយុត្តោ**តិ ផស្សេន សម្បយុត្តោ។ សព្ពាបិ ចតុភូមិកវេទនា។ សហេតុកទុកេ សហេតុកា ចតុភូមិកវេទនា, អហេតុកា កាមាវចរាវ។ ឥមិនា ឧបាយេន កុសលបទាទីហិ វុត្តា វេទនា ជានិតព្ពា។ អបិចាយំ វេទនាក្ខន្ធោ ឯកវិធេន ផស្សសម្បយុត្តតោ ទស្សិតោ, ទុវិធេន សហេតុកាហេតុកតោ, តិវិធេន ជាតិតោ , ចតុព្ពិធេន ភូមន្តរតោ, បញ្ចវិធេន ឥន្ទ្រិយតោ។ តត្ថ សុខិន្ទ្រិយទុក្ខិន្ទ្រិយានិ កាយប្បសាទវត្ថុកានិ កាមាវចរានេវ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឆដ្ឋវត្ថុកំ វា អវត្ថុកំ វា តេភូមកំ ។ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ ឆដ្ឋវត្ថុកំ កាមាវចរំ។ ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ ចក្ខាទិចតុប្បសាទវត្ថុកំ ឆដ្ឋវត្ថុកំ អវត្ថុកញ្ច ចតុភូមកំ។ ឆព្ពិធេន វត្ថុតោ ទស្សិតោ។ តត្ថ បុរិមា បញ្ច វេទនា បញ្ចប្បសាទវត្ថុកា កាមាវចរាវ ឆដ្ឋា អវត្ថុកា វា សវត្ថុកា វា ចតុភូមិកា។

សត្តវិធេន តត្ថ មនោសម្ផស្សជា ភេទតោ ទស្សិតា, អដ្ឋវិធេន តត្ថ កាយសម្ផស្សជា ភេទតោ, នវវិធេន សត្តវិធភេទេ មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ផស្សជា ភេទតោ, ទសវិធេន អដ្ឋវិធភេទេ មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ផស្សជា ភេទតោ។ ឯតេសុ ហិ សត្តវិធភេទេ មនោសម្ផស្សជា មនោធាតុសម្ផស្សជា, មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ផស្សជាតិ ទ្វិធា ភិន្នា។ អដ្ឋវិធភេទេ តាយ សទ្ធឹ កាយសម្ផស្សជាបិ សុខា ទុក្ខាតិ ទ្វិធា ភិន្នា។ នវវិធភេទេ សត្តវិធេ វុត្តា មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ផស្សជា កុសលាទិវសេន តិធា ភិន្នា។ ទសវិធភេទេ អដ្ឋវិធេ វុត្តា មនោវិញ្ញាណធាតុសម្ផស្សជា កុសលាទិវសេនេវ តិធា ភិន្នា។

កុសលត្តិកោ ចេត្ថ កេវលំ បូរណត្ថមេវ វុត្តោ។ សត្តវិធអដ្ឋវិធនវវិធភេទេសុ បន នយំ ទាតុំ យុត្តដ្ឋានេ នយោ ទិន្នោ។ អភិធម្មញ្ហិ បត្វា តថាគតេន នយំ ទាតុំ យុត្តដ្ឋានេ នយោ អទិន្នោ នាម នត្ថិ។ អយំ តាវ ទុកមូលកេ ឯកោ វារោ។

សត្ថា ហិ ឥមស្មឹ អភិធម្មភាជនីយេ វេទនាក្ខន្ធំ ភាជេន្តោ តិកេ គហេត្វា ទុកេសុ បក្ខិបិ, ទុកេ គហេត្វា តិកេសុ បក្ខិបិ, តិកេ ច ទុកេ ច ឧភតោវឌ្ឍននីហារេន អាហរិ; សត្តវិធេន, ចតុវីសតិវិធេន, តឹសវិធេន, ពហុវិធេនាតិ សព្ពថាបិ ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធំ ទស្សេសិ។ កស្មា? បុគ្គលជ្ឈាសយេន ចេវ ទេសនាវិលាសេន ច។ ធម្មំ សោតុំ និសិន្នទេវបរិសាយ ហិ យេ ទេវបុត្តា តិកេ អាទាយ ទុកេសុ បក្ខិបិត្វា កថិយមានំ បដិវិជ្ឈិតុំ សក្កោន្តិ, តេសំ សប្បាយវសេន តថា កត្វា ទេសេសិ។ យេ ឥតរេហិ អាការេហិ កថិយមានំ បដិវិជ្ឈិតុំ សក្កោន្តិ, តេសំ តេហាការេហិ ទេសេសីតិ។ អយមេត្ថ **‘បុគ្គលជ្ឈាសយោ’**។ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បន អត្តនោ មហាវិសយតាយ តិកេ វា ទុកេសុ បក្ខិបិត្វា, ទុកេ វា តិកេសុ ឧភតោវឌ្ឍនេន វា, សត្តវិធាទិនយេន វា, យថា យថា ឥច្ឆតិ តថា តថា ទេសេតុំ សក្កោតិ។ តស្មាបិ ឥមេហាការេហិ ទេសេសីតិ អយមស្ស **‘ទេសនាវិលាសោ’**។

តត្ថ តិកេ អាទាយ ទុកេសុ បក្ខិបិត្វា ទេសិតវារោ ទុកមូលកោ នាម។ ទុកេ អាទាយ តិកេសុ បក្ខិបិត្វា ទេសិតវារោ តិកមូលកោ នាម។ តិកេ ច ទុកេ ច ឧភតោ វឌ្ឍេត្វា ទេសិតវារោ ឧភតោវឌ្ឍិតកោ នាម។ អវសានេ សត្តវិធេនាតិអាទិវារោ ពហុវិធវារោ នាមាតិ ឥមេ តាវ ចត្តារោ មហាវារា។

តត្ថ **ទុកមូលកេ** ទុកេសុ លព្ភមានេន ឯកេកេន ទុកេន សទ្ធឹ តិកេសុ អលព្ភមានេ វេទនាត្តិក បីតិត្តិកសនិទស្សនត្តិកេ អបនេត្វា, សេសេ លព្ភមានកេ ឯកូនវីសតិ តិកេ យោជេត្វា, ទុតិយទុក បឋមត្តិកយោជនវារាទីនិ នវវារសតានិ បញ្ញាសញ្ច វារា ហោន្តិ។ តេ សព្ពេបិ បាឡិយំ សំខិបិត្វា តត្ថ តត្ថ ទស្សេតព្ពយុត្តកំ ទស្សេត្វា វុត្តា។ អសម្មុយ្ហន្តេន បន វិត្ថារតោ វេទិតព្ពា។

តិកមូលកេបិ តិកេសុ លព្ភមានេន ឯកេកេន តិកេន សទ្ធឹ ទុកេសុ អលព្ភមានេ បឋមទុកាទយោ ទុកេ អបនេត្វា, សេសេ លព្ភមានកេ សហេតុកទុកាទយោ បញ្ញាស ទុកេ យោជេត្វា, បឋមត្តិកទុតិយទុក

យោជនវារាទីនិ នវវារសតានិ បញ្ញាសញ្ច វារា ហោន្តិ។ តេបិ សព្ពេ បាឡិយំ សង្ខិបិត្វា តត្ថ តត្ថ ទស្សេតព្ពយុត្តកំ ទស្សេត្វា វុត្តា។ អសម្មុយ្ហន្តេន បន វិត្ថារតោ វេទិតព្ពា។

ឧភតោវឌ្ឍិតកេ ទុវិធភេទេ ទុតិយទុកំ តិវិធភេទេ ច បឋមតិកំ អាទឹ កត្វា លព្ភមានេហិ ឯកូនវីសតិយា ទុកេហិ លព្ភមានេ ឯកូនវីសតិតិកេ យោជេត្វា ទុតិយទុកបឋមតិកយោជនវារាទយោ ឯកូនវីសតិវារា វុត្តា។ ឯស ទុកតិកានំ វសេន ឧភតោវឌ្ឍិតត្តា ឧភតោវឌ្ឍិតកោ នាម តតិយោ មហាវារោ។

ពហុវិធវារស្ស សត្តវិធនិទ្ទេសេ អាទិតោ បដ្ឋាយ លព្ភមានេសុ ឯកូនវីសតិយា តិកេសុ ឯកេកេន សទ្ធឹ ចតស្សោ ភូមិយោ យោជេត្វា ឯកូនវីសតិ សត្តវិធវារា វុត្តា។ ចតុវីសតិវិធនិទ្ទេសេបិ តេសំយេវ តិកានំ វសេន ឯកូនវីសតិវារា វុត្តា។ តថា ពហុវិធវារេ ចាតិ ។ តឹសវិធវារោ ឯកោយេវាតិ សព្ពេបិ អដ្ឋបញ្ញាស វារា ហោន្តិ។ អយំ តាវេត្ថ វារបរិច្ឆេទវសេន បាឡិវណ្ណនា។

ឥទានិ អត្ថវណ្ណនា ហោតិ។ តត្ថ សត្តវិធនិទ្ទេសោ តាវ ឧត្តានត្ថោយេវ។ ចតុវីសតិវិធនិទ្ទេសេ **ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា វេទនាក្ខន្ធោ អត្ថិ កុសលោ**តិ កាមាវចរអដ្ឋកុសលចិត្តវសេន វេទិតព្ពោ។ **អត្ថិ អកុសលោ**តិ ទ្វាទស អកុសលចិត្តវសេន វេទិតព្ពោ។ **អត្ថិ អព្យាកតោ**តិ តិស្សោ មនោធាតុយោ, តិស្សោ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ, អដ្ឋ មហាវិបាកានិ, ទស កាមាវចរកិរិយាតិ ចតុវីសតិយា ចិត្តានំ វសេន វេទិតព្ពោ។

តត្ថ អដ្ឋ កុសលានិ ទ្វាទស អកុសលានិ ច ជវនវសេន លព្ភន្តិ។ កិរិយមនោធាតុ អាវជ្ជនវសេន លព្ភតិ។ ទ្វេ វិបាកមនោធាតុយោ សម្បដិច្ឆនវសេន, តិស្សោ វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ សន្តីរណតទារម្មណវសេន, កិរិយាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ វោដ្ឋព្ពនវសេន, អដ្ឋ មហាវិបាកចិត្តានិ តទារម្មណវសេន, នវ កិរិយចិត្តានិ ជវនវសេន លព្ភន្តិ។ សោតឃានជិវ្ហាកាយទ្វារេសុបិ ឯសេវ នយោ។

មនោទ្វារេ បន **អត្ថិ កុសលោ**តិ ចតុភូមកកុសលវសេន កថិតំ, **អត្ថិ អកុសលោ**តិ ទ្វាទស អកុសលវសេន។ **អត្ថិ អព្យាកតោ**តិ ឯកាទសន្នំ កាមាវចរវិបាកានំ, ទសន្នំ កិរិយានំ , នវន្នំ រូបាវចរារូបាវចរកិរិយានំ, ចតុន្នំ សាមញ្ញផលានន្តិ ចតុត្តឹសចិត្តុប្បាទវសេន កថិតំ។ តត្ថ ចតុភូមកកុសលញ្ចេវ អកុសលញ្ច ជវនវសេន លព្ភតិ។ កិរិយតោ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ អាវជ្ជនវសេន, ឯកាទស វិបាកចិត្តានិ តទារម្មណវសេន, តេភូមកកិរិយា ចេវ សាមញ្ញផលានិ ច ជវនវសេនេវ លព្ភន្តិ។ តានិ សត្តវិធាទីសុ យត្ថ កត្ថចិ ឋត្វា កថេតុំ វដ្តន្តិ។ តឹសវិធេ បន ឋត្វា ទីបិយមានានិ សុខទីបនានិ ហោន្តីតិ តឹសវិធស្មឹយេវ ឋត្វា ទីបយឹសុ។

ឯតានិ ហិ សព្ពានិបិ ចិត្តានិ ចក្ខុទ្វារេ ឧបនិស្សយកោដិយា, សមតិក្កមវសេន, ភាវនាវសេនាតិ តីហាការេហិ លព្ភន្តិ។ តថា សោតទ្វារមនោទ្វារេសុបិ។ ឃានជិវ្ហាកាយទ្វារេសុ បន សមតិក្កមវសេន, ភាវនាវសេនាតិ ទ្វីហេវាការេហិ លព្ភន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ កថំ? ឥធ ភិក្ខុ វិហារចារិកំ ចរមានោ កសិណមណ្ឌលំ ទិស្វា 'កឹ នាមេត'ន្តិ បុច្ឆិត្វា 'កសិណមណ្ឌល'ន្តិ វុត្តេ បុន 'កឹ ឥមិនា ករោន្តី'តិ បុច្ឆតិ។ អថស្ស អាចិក្ខន្តិ – 'ឯវំ ភាវេត្វា ឈានានិ ឧប្បាទេត្វា, សមាបត្តិបទដ្ឋានំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា, អរហត្តំ បាបុណន្តី'តិ។ អជ្ឈាសយសម្បន្នោ កុលបុត្តោ 'ភារិយំ ឯត'ន្តិ អសល្លក្ខេត្វា 'មយាបិ ឯស គុណោ និព្ពត្តេតុំ វដ្តតិ, ន ខោ បន សក្កា ឯស និបជ្ជិត្វា និទ្ទាយន្តេន និព្ពត្តេតុំ, អាទិតោវ វីរិយំ កាតុំ សីលំ សោធេតុំ វដ្តតី'តិ ចិន្តេត្វា សីលំ សោធេតិ។ តតោ សីលេ បតិដ្ឋាយ ទស បលិពោធេ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា, តិចីវរបរមេន សន្តោសេន សន្តុដ្ឋោ, អាចរិយុបជ្ឈាយានំ វត្តបដិវត្តំ កត្វា, កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហិត្វា, កសិណបរិកម្មំ កត្វា, សមាបត្តិយោ ឧប្បាទេត្វា, សមាបត្តិបទដ្ឋានំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា, អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ចតុភូមិកវេទនានិព្ពត្តិយា ពលវបច្ចយោ ហោតីតិ ចតុភូមិកវេទនា ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ តាវ **'ឧបនិស្សយវសេន'** លព្ភន្តិ។

ចក្ខុទ្វារេ បន រូបេ អាបាថគតេ 'ឥដ្ឋេ មេ អារម្មណេ រាគោ ឧប្បន្នោ, អនិដ្ឋេ បដិឃោ, អសមបេក្ខនាយ មោហោ, វិនិពន្ធស្ស បន មេ មានោ ឧប្បន្នោ, បរាមដ្ឋស្ស ទិដ្ឋិ, វិក្ខេបគតស្ស ឧទ្ធច្ចំ, អសន្និដ្ឋាគតស្ស វិចិកិច្ឆា, ថាមគតស្ស អនុសយោ ឧប្បន្នោ'តិ បរិគ្គហេ ឋិតោ កុលបុត្តោ អត្តនោ កិលេសុប្បត្តឹ ញត្វា 'ឥមេ មេ កិលេសា វឌ្ឍមានា អនយព្យសនាយ សំវត្តិស្សន្តិ, ហន្ទ នេ និគ្គណ្ហាមី'តិ ចិន្តេត្វា 'ន ខោ បន សក្កា និបជ្ជិត្វា និទ្ទាយន្តេន កិលេសេ និគ្គណ្ហិតុំ; អាទិតោវ វីរិយំ កាតុំ វដ្តតិ សីលំ សោធេតុ'ន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ រូបារម្មណេ ឧប្បន្នំ កិលេសំ សមតិក្កមិត្វា គតាតិ ចតុភូមិកវេទនា ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **'សមតិក្កមវសេន'** លព្ភន្តិ។

ចក្ខុទ្វារេ បន រូបេ អាបាថគតេ ឯកោ ឯវំ បរិគ្គហំ បដ្ឋបេតិ – ‘ឥទំ រូបំ កឹ និស្សិត’ន្តិ? តតោ នំ ‘ភូតនិស្សិត’ន្តិ ញត្វា ចត្តារិ មហាភូតានិ ឧបាទារូបញ្ច រូបន្តិ បរិគ្គណ្ហាតិ, តទារម្មណេ ធម្មេ អរូបន្តិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ តតោ សប្បច្ចយំ នាមរូបំ បរិគណ្ហិត្វា តីណិ លក្ខណានិ អារោបេត្វា វិបស្សនាបដិបាដិយា សង្ខារេ សម្មសិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ រូបារម្មណំ សម្មសិត្វា និព្ពត្តិតាតិ អយំ វេទនា ចក្ខុសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘ភាវនាវសេន’** លព្ភន្តិ។

អបរោ ភិក្ខុ សុណាតិ – ‘កសិណបរិកម្មំ កិរ កត្វា សមាបត្តិយោ ឧប្បាទេត្វា សមាបត្តិបទដ្ឋានំ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរហត្តំ បាបុណន្តី’តិ។ អជ្ឈាសយសម្បន្នោ កុលបុត្តោ ‘ភារិយំ ឯត’ន្តិ អសល្លក្ខេត្វា ‘មយាបិ ឯស គុណោ និព្ពត្តេតុំ វដ្ដតី’តិ បុរិមនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ សោតវិញ្ញាណំ ចតុភូមិកវេទនា និព្ពត្តិយា ពលវបច្ចយោ ហោតីតិ ចតុភូមិកវេទនា សោតសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ តាវ **‘ឧបនិស្សយវសេន’** លព្ភន្តិ។

សោតទ្វារេ បន សទ្ទេ អាបាថគតេតិ សព្ពំ ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សទ្ទារម្មណេ ឧប្បន្នំ កិលេសំ សមតិក្កមិត្វា គតាតិ ចតុភូមិកវេទនា សោតសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘សមតិក្កមវសេន’** លព្ភន្តិ។

សោតទ្វារេ បន សទ្ទេ អាបាថគតេ ឯកោ ឯវំ បរិគ្គហំ បដ្ឋបេតិ – អយំ សទ្ទោ កឹ និស្សិតោតិ សព្ពំ ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ សទ្ទារម្មណំ សម្មសិត្វា និព្ពត្តិតាតិ អយំ វេទនា សោតសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘ភាវនាវសេន’** លព្ភន្តិ។

ឃានជិវ្ហាកាយទ្វារេសុ បន គន្ធារម្មណាទីសុ អាបាថគតេសុ ‘ឥដ្ឋេ មេ អារម្មណេ រាគោ ឧប្បន្នោ’តិ សព្ពំ ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ គន្ធារម្មណាទីសុ ឧប្បន្នំ កិលេសំ សមតិក្កមិត្វា គតាតិ ចតុភូមិកវេទនា ឃានជិវ្ហាកាយសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ តីសុ ទ្វារេសុ **‘សមតិក្កមវសេន’** លព្ភន្តិ។

ឃានទ្វារាទីសុ បន គន្ធាទីសុ អាបាថគតេសុ ឯកោ ឯវំ បរិគ្គហំ បដ្ឋបេតិ – ‘អយំ គន្ធោ, អយំ រសោ, ឥទំ ផោដ្ឋព្ពំ កឹ និស្សិត’ន្តិ សព្ពំ ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ គន្ធារម្មណាទីនិ សម្មសិត្វា និព្ពត្តិតាតិ អយំ វេទនា ឃានជិវ្ហាកាយសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘ភាវនាវសេន’** លព្ភន្តិ។

មនោទ្វារេ បន តីហិបិ អាការេហិ លព្ភន្តិ។ ឯកច្ចោ ហិ ជាតឹ ភយតោ បស្សតិ, ជរំ ព្យាធឹ មរណំ ភយតោ បស្សតិ, ភយតោ ទិស្វា ‘ជាតិជរាព្យាធិមរណេហិ មុច្ចិតុំ វដ្ដតិ, ន ខោ បន សក្កា និបជ្ជិត្វា និទ្ទាយន្តេន ជាតិអាទីហិ មុច្ចិតុំ, អាទិតោវ វីរិយំ កាតុំ សីលំ សោធេតុំ វដ្ដតី’តិ ចិន្តេត្វា ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ ជាតិជរាព្យាធិមរណំ ចតុភូមិកវេទនានិព្ពត្តិយា ពលវបច្ចយោ ហោតីតិ ចតុភូមិកវេទនា មនោសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ តាវ **‘ឧបនិស្សយវសេន’** លព្ភន្តិ។

មនោទ្វារេ បន ធម្មារម្មណេ អាបាថគតេតិ សព្ពំ ចក្ខុទ្វារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ ធម្មារម្មណេ ឧប្បន្នំ កិលេសំ សមតិក្កមិត្វា គតាតិ ចតុភូមិកវេទនា មនោសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘សមតិក្កមវសេន’** លព្ភន្តិ។

មនោទ្វារេ បន ធម្មារម្មណេ អាបាថគតេ ឯកោ ឯវំ បរិគ្គហំ បដ្ឋបេតិ – ‘ឯតំ ធម្មារម្មណំ កឹ និស្សិត’ន្តិ? ‘វត្ថុនិស្សិត’ន្តិ។ ‘វត្ថុ កឹ និស្សិត’ន្តិ? ‘មហាភូតានិ និស្សិត’ន្តិ។ សោ ចត្តារិ មហាភូតានិ ឧបាទារូបញ្ច រូបន្តិ បរិគ្គណ្ហាតិ, តទារម្មណេ ធម្មេ អរូបន្តិ បរិគ្គណ្ហាតិ។ តតោ សប្បច្ចយំ នាមរូបំ បរិគ្គណ្ហិត្វា តីណិ លក្ខណានិ អារោបេត្វា វិបស្សនាបដិបាដិយា សង្ខារេ សម្មសិត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តត្ថ សព្ពាបិ បរិកម្មវេទនា កាមាវចរា, អដ្ឋសមាបត្តិវេទនា រូបាវចរារូបាវចរា, មគ្គផលវេទនា លោកុត្តរាតិ ឯវំ ធម្មារម្មណំ សម្មសិត្វា និព្ពត្តិតាតិ អយំ វេទនា មនោសម្ផស្សបច្ចយា នាម ជាតា។ ឯវំ **‘ភាវនាវសេន’** លព្ភន្តិ។ យា បនេតា សព្ពេសម្បិ ចតុវីសតិវិធាទីនំ វារានំ បរិយោសានេសុ ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា…បេ…. មនោសម្ផស្សជា វេទនាតិ ឆ ឆ វេទនា វុត្តា, តា សម្បយុត្តបច្ចយវសេន វុត្តាតិ។

អយំ វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសោ។

សញ្ញាក្ខន្ធាទយោបិ ឥមិនា ឧបាយេន វេទិតព្ពា។ កេវលញ្ហិ សញ្ញាក្ខន្ធនិទ្ទេសេ តិកេសុ វេទនាត្តិក បីតិត្តិកាបិ លព្ភន្តិ, ទុកេសុ ច សុខសហគតទុកាទយោបិ។ សង្ខារក្ខន្ធនិទ្ទេសេ ផស្សស្សាបិ សង្ខារក្ខន្ធបរិយាបន្នត្តា ផស្សសម្បយុត្តោតិ អវត្វា ចិត្តសម្បយុត្តោតិ វុត្តំ។ ទុកេសុ ចេត្ថ ហេតុទុកាទយោបិ លព្ភន្តិ។ តិកា សញ្ញាក្ខន្ធសទិសា ឯវ ។ វិញ្ញាណក្ខន្ធនិទ្ទេសេ ចក្ខុសម្ផស្សជាទិភាវំ អវត្វា ចក្ខុវិញ្ញាណន្តិអាទិ វុត្តំ។ ន ហិ សក្កា វិញ្ញាណំ មនោសម្ផស្សជន្តិ និទ្ទិសិតុំ។ សេសមេត្ថ សញ្ញាក្ខន្ធេ វុត្តសទិសមេវ។ ឥមេសំ បន តិណ្ណម្បិ ខន្ធានំ និទ្ទេសេយេវ វេទនាក្ខន្ធនិទ្ទេសតោ អតិរេកតិកទុកា លទ្ធា។ តេសំ វសេន វារប្បភេទោ វេទិតព្ពោតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

១៥០. ឥទានិ បញ្ហាបុច្ឆកំ ហោតិ។ តត្ថ បញ្ហាបុច្ឆនេ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ “កតិកុសលា? កតិអកុសលា? កតិអព្យាកតា”តិអាទិនា នយេន យំ លព្ភតិ, យញ្ច ន លព្ភតិ, តំ សព្ពំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនេ “រូបក្ខន្ធោ អព្យាកតោ”តិអាទិនា នយេន យំ លព្ភតិ តទេវ ឧទ្ធដន្តិ វេទិតព្ពំ។ យត្ថ យត្ថ ច ‘ឯកោ ខន្ធោ’តិ វា ‘ទ្វេ ខន្ធា’តិ វា បរិច្ឆេទំ អកត្វា “សិយា ឧប្បន្នា, សិយា អនុប្បន្នា”តិអាទិនា នយេន តន្តិ ឋបិតា, តត្ថ តត្ថ បញ្ចន្នម្បិ ខន្ធានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ សេសោ តេសំ តេសំ ខន្ធានំ កុសលាទិវិភាគោ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៩៨៥) វុត្តោយេវ។

អារម្មណត្តិកេសុ បន ចត្តារោ ខន្ធា បញ្ចបណ្ណាស កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ រជ្ជន្តស្ស ទុស្សន្តស្ស មុយ្ហន្តស្ស សំវរន្តស្ស សម្មសន្តស្ស បច្ចវេក្ខន្តស្ស ច បរិត្តារម្មណា ហោន្តិ, សត្តវីសតិ រូបារូបាវចរធម្មេ អារព្ភ រជ្ជន្តស្ស ទុស្សន្តស្ស មុយ្ហន្តស្ស សំវរន្តស្ស បរិកម្មំ បដ្ឋបេន្តស្ស មហគ្គតារម្មណា, មគ្គផលនិព្ពានានិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អប្បមាណារម្មណា, បញ្ញត្តិំ បច្ចវេក្ខណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណាតិ។

តេយេវ សេក្ខាសេក្ខានំ មគ្គបច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណា ហោន្តិ, មគ្គកាលេ សហជាតហេតុនា មគ្គហេតុកា, មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខណកាលេ អារម្មណាធិបតិនា មគ្គាធិបតិនោ , វីរិយជេដ្ឋកំ វា វីមំសជេដ្ឋកំ វា មគ្គំ ភាវេន្តស្ស សហជាតាធិបតិនា មគ្គាធិបតិនោ, ឆន្ទជេដ្ឋកំ បន ចិត្តជេដ្ឋកំ វា ភាវេន្តស្ស នវត្តព្ពារម្មណា នាម ហោន្តិ។

អតីតានិ បន ខន្ធធាតុអាយតនានិ អារព្ភ រជ្ជន្តស្ស ទុស្សន្តស្ស មុយ្ហន្តស្ស សំវរន្តស្ស បរិកម្មំ បដ្ឋបេន្តស្ស អតីតារម្មណា ហោន្តិ, អនាគតានិ អារព្ភ អនាគតារម្មណា ហោន្តិ, បច្ចុប្បន្នានិ អារព្ភ បច្ចុប្បន្នារម្មណា ហោន្តិ, បញ្ញត្តិំ វា និព្ពានំ វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស នវត្តព្ពារម្មណា ហោន្តិ។

តថា អត្តនោ ខន្ធធាតុអាយតនានិ អារព្ភ រជ្ជន្តស្ស ទុស្សន្តស្ស មុយ្ហន្តស្ស សំវរន្តស្ស បរិកម្មំ បដ្ឋបេន្តស្ស អជ្ឈត្តារម្មណា ហោន្តិ, បរេសំ ខន្ធធាតុអាយតនានិ អារព្ភ ឯវំ បវត្តេន្តស្ស ពហិទ្ធារម្មណា, បណ្ណត្តិនិព្ពានបច្ចវេក្ខណកាលេបិ ពហិទ្ធារម្មណាយេវ, កាលេន អជ្ឈត្តំ កាលេន ពហិទ្ធា ធម្មេសុ ឯវំ បវត្តេន្តស្ស អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា, អាកិញ្ចញ្ញាយតនកាលេ នវត្តព្ពារម្មណាតិ វេទិតព្ពា។

ឥតិ ភគវា ឥមំ ខន្ធវិភង្គំ សុត្តន្តភាជនីយាទិវសេន តយោ បរិវដ្ដេ នីហរិត្វា ភាជេន្តោ ទស្សេសិ។ តីសុបិ ហិ បរិវដ្ដេសុ ឯកោវ បរិច្ឆេទោ។ រូបក្ខន្ធោ ហិ សព្ពត្ថ កាមាវចរោយេវ។ ចត្តារោ ខន្ធា ចតុភូមកា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតាតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ខន្ធវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. អាយតនវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

១៥៤. ឥទានិ តទនន្តរេ អាយតនវិភង្គនិទ្ទេសេ សុត្តន្តភាជនីយំ តាវ ទស្សេន្តោ **ទ្វាទសាយតនានិ ចក្ខាយតនំ រូបាយតន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ បាឡិមុត្តកេន តាវ នយេន –

អត្ថលក្ខណតាវត្វ, កមសង្ខេបវិត្ថារា;
តថា ទដ្ឋព្ពតោ ចេវ, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ វិសេសតោ តាវ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ**; រូបំ អស្សាទេតិ, វិភាវេតិ ចាតិ អត្ថោ។ រូបយតីតិ **រូបំ**; វណ្ណវិការំ អាបជ្ជមានំ ហទយង្គតភាវំ បកាសេតីតិ អត្ថោ។ សុណាតីតិ **សោតំ**។ សប្បតីតិ **សទ្ទោ**; ឧទាហរិយតីតិ អត្ថោ។ ឃាយតីតិ **ឃានំ**។ គន្ធយតីតិ **គន្ធោ**; អត្តនោ វត្ថុំ សូចយតីតិ អត្ថោ។ ជីវិតំ អវ្ហាយតីតិ **ជិវ្ហា**។ រសន្តិ តំ សត្តាតិ **រសោ**; អស្សាទេន្តីតិ អត្ថោ។ កុច្ឆិតានំ សាសវធម្មានំ អាយោតិ **កាយោ**។ អាយោតិ ឧប្បត្តិទេសោ។ ផុសីយតីតិ **ផោដ្ឋព្ពំ**។ មនតីតិ **មនោ**។ អត្តនោ លក្ខណំ ធារយន្តីតិ **ធម្មា**។

អវិសេសតោ បន អាយតនតោ, អាយានំ តននតោ, អាយតស្ស ច នយនតោ អាយតនន្តិ វេទិតព្ពំ។ ចក្ខុរូបាទីសុ ហិ តំតំទ្វារារម្មណា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សេន សេន អនុភវនាទិនា កិច្ចេន អាយតន្តិ ឧដ្ឋហន្តិ ឃដន្តិ វាយមន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ ច បន អាយភូតេ ធម្មេ ឯតានិ តនោន្តិ វិត្ថារេន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទញ្ច អនមតគ្គេ សំសារេ បវត្តំ អតីវ អាយតំ សំសារទុក្ខំ យាវ ន និវត្តតិ តាវ នយន្តេវ, បវត្តយន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥតិ សព្ពេបិ មេ ធម្មា អាយតនតោ អាយានំ តននតោ អាយតស្ស ច នយនតោ ‘អាយតនំ អាយតន’ន្តិ វុច្ចន្តិ។

អបិច និវាសដ្ឋានដ្ឋេន, អាករដ្ឋេន, សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន , សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន, ការណដ្ឋេន ច អាយតនំ វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ វាសុទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ ។ “សុវណ្ណាយតនំ រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៣៨) សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.២៣) ការណំ។

ចក្ខុរូបាទីសុ ចាបិ តេ តេ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា និវសន្តិ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ ចក្ខាទយោ នេសំ និវាសនដ្ឋានំ។ ចក្ខាទីសុ ច តេ អាកិណ្ណា តំ និស្សិតត្តា តទារម្មណត្តា ចាតិ ចក្ខាទយោ នេសំ អាករោ។ ចក្ខាទយោ ច នេសំ សមោសរណដ្ឋានំ, តត្ថ តត្ថ វត្ថុទ្វារារម្មណវសេន សមោសរណតោ។ ចក្ខាទយោ ច នេសំ សញ្ជាតិទេសោ; តំ និស្សយារម្មណភាវេន តត្ថេវ ឧប្បត្តិតោ។ ចក្ខាទយោ ច នេសំ ការណំ, តេសំ អភាវេ អភាវតោតិ។ ឥតិ និវាសដ្ឋានដ្ឋេន, អាករដ្ឋេន, សមោសរណដ្ឋានដ្ឋេន, សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន, ការណដ្ឋេនាតិ ឥមេហិ ការណេហិ ឯតេ ធម្មា ‘អាយតនំ អាយតន’ន្តិ វុច្ចន្តិ។ តស្មា យថាវុត្តេនត្ថេន ចក្ខុ ច តំ អាយតនញ្ចាតិ **ចក្ខាយតនំ**…**បេ**…. ធម្មា ច តេ អាយតនញ្ចាតិ **ធម្មាយតន**ន្តិ ឯវំ តាវេត្ថ ‘អត្ថតោ’ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**លក្ខណតោ**’តិ ចក្ខាទីនំ លក្ខណតោបេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ តានិ ច បន នេសំ លក្ខណានិ ហេដ្ឋា រូបកណ្ឌនិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

‘**តាវត្វតោ**’តិ តាវភាវតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ចក្ខាទយោបិ ហិ ធម្មា ឯវ។ ឯវំ សតិ ធម្មាយតនមិច្ចេវ អវត្វា កស្មា ទ្វាទសាយតនានិ វុត្តានីតិ ចេ? ឆ វិញ្ញាណកាយុប្បត្តិទ្វារារម្មណវវត្ថានតោ។ ឥធ ឆន្នំ វិញ្ញាណកាយានំ ទ្វារភាវេន អារម្មណភាវេន ច វវត្ថានតោ អយមេវ តេសំ ភេទោ ហោតីតិ ទ្វាទស វុត្តានិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណវីថិបរិយាបន្នស្ស ហិ វិញ្ញាណកាយស្ស ចក្ខាយតនមេវ ឧប្បត្តិទ្វារំ, រូបាយតនមេវ ចារម្មណំ ។ តថា ឥតរានិ ឥតរេសំ។ ឆដ្ឋស្ស បន ភវង្គមនសង្ខាតោ មនាយតនេកទេសោវ ឧប្បត្តិទ្វារំ, អសាធារណញ្ច ធម្មាយតនំ អារម្មណន្តិ ។ ឥតិ ឆន្នំ វិញ្ញាណកាយានំ ឧប្បត្តិទ្វារារម្មណវវត្ថានតោ ទ្វាទស វុត្តានីតិ។ ឯវមេត្ថ ‘តាវត្វតោ’ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**កមតោ**’តិ ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តេសុ ឧប្បត្តិក្កមាទីសុ ទេសនាក្កមោវ យុជ្ជតិ។ អជ្ឈត្តិកេសុ ហិ អាយតនេសុ សនិទស្សនសប្បដិឃវិសយត្តា ចក្ខាយតនំ បាកដន្តិ បឋមំ ទេសិតំ។ តតោ អនិទស្សនសប្បដិឃវិសយានិ

សោតាយតនាទីនិ។ អថ វា ទស្សនានុត្តរិយសវនានុត្តរិយហេតុភាវេន ពហូបការត្តា អជ្ឈត្តិកេសុ ចក្ខាយតនសោតាយតនានិ បឋមំ ទេសិតានិ។ តតោ ឃានាយតនាទីនិ តីណិ។ បញ្ចន្នម្បិ គោចរវិសយត្តា អន្តេ មនាយតនំ។ ចក្ខាទីនំ បន គោចរត្តា តស្ស តស្ស អនន្តរានិ ពាហិរេសុ រូបាយតនាទីនិ។ អបិច វិញ្ញាណុប្បត្តិការណវវត្ថានតោបិ អយមេវ តេសំ កមោ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ “ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ… បេ… មនញ្ច បដិច្ច ធម្មេ ច ឧប្បជ្ជតិ មនោវិញ្ញាណ”ន្តិ (ម. និ. ៣.៤២១) ឯវំ ‘កមតោ’បេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘សង្ខេបវិត្ថារា’តិ សង្ខេបតោ ហិ មនាយតនស្ស ចេវ ធម្មាយតនេកទេសស្ស ច នាមេន, តទវសេសានញ្ច អាយតនានំ រូបេន សង្គហិតត្តា ទ្វាទសាបិ អាយតនានិ នាមរូបមត្តមេវ ហោន្តិ។

វិត្ថារតោ បន អជ្ឈត្តិកេសុ តាវ ចក្ខាយតនំ ជាតិវសេន ចក្ខុបសាទមត្តមេវ, បច្ចយគតិនិកាយបុគ្គលភេទតោ បន អនន្តប្បភេទំ។ តថា សោតាយតនាទីនិ ចត្តារិ។ មនាយតនំ តេភូមកកុសលាកុសលវិបាកកិរិយវិញ្ញាណភេទេន ឯកាសីតិប្បភេទំ, វត្ថុបដិបទាទិភេទតោ បន អនន្តប្បភេទំ។ រូបគន្ធរសាយតនានិ សមុដ្ឋានភេទតោ ចតុប្បភេទានិ, សទ្ទាយតនំ ទ្វិប្បភេទំ។ សភាគវិសភាគភេទតោ បន សព្ពានិបិ អនន្តប្បភេទានិ។ ផោដ្ឋព្ពាយតនំ បថវីធាតុតេជោធាតុវាយោធាតុវសេន តិប្បភេទំ, សមុដ្ឋានតោ ចតុប្បភេទំ, សភាគវិសភាគតោ អនេកប្បភេទំ។ ធម្មាយតនំ តេភូមកធម្មារម្មណវសេន អនេកប្បភេទន្តិ។ ឯវំ សង្ខេបវិត្ថារា វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘ទដ្ឋព្ពតោ’តិ ឯត្ថ បន សព្ពានេវេតានិ អាយតនានិ អនាគមនតោ អនិគ្គមនតោ ច ទដ្ឋព្ពានិ។ ន ហិ តានិ បុព្ពេ ឧទយា កុតោចិ អាគច្ឆន្តិ, នាបិ ឧទ្ធំ វយា កុហិញ្ចិ គច្ឆន្តិ; អថ ខោ បុព្ពេ ឧទយា អប្បដិលទ្ធសភាវានិ, ឧទ្ធំ វយា បរិភិន្នសភាវានិ, បុព្ពន្តាបរន្តវេមជ្ឈេ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ អវសានិ បវត្តន្តិ។ តស្មា អនាគមនតោ អនិគ្គមនតោ ច ទដ្ឋព្ពានិ។ តថា និរីហតោ អព្យាបារតោ ច។ ន ហិ ចក្ខុរូបាទីនំ ឯវំ ហោតិ – ‘អហោ វត អម្ហាកំ សាមគ្គិយា វិញ្ញាណំ នាម ឧប្បជ្ជេយ្យា’តិ, ន ច តានិ វិញ្ញាណុប្បាទនត្ថំ ទ្វារភាវេន វត្ថុភាវេន អារម្មណភាវេន វា ឦហន្តិ, ន ព្យាបារមាបជ្ជន្តិ; អថ ខោ ធម្មតាវេសា យំ ចក្ខុរូបាទីនំ សាមគ្គិយំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ សម្ភវន្តិ។ តស្មា និរីហតោ អព្យាបារតោ ច ទដ្ឋព្ពានិ។ អបិច អជ្ឈត្តិកានិ សុញ្ញគាមោ វិយ ទដ្ឋព្ពានិ ធុវសុភសុខត្តភាវវិរហិតត្តា, ពាហិរានិ គាមឃាតកចោរា វិយ អជ្ឈត្តិកានំ អភិឃាតកត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ – “ចក្ខុ, ភិក្ខវេ, ហញ្ញតិ មនាបាមនាបេហិ រូបេហី”តិ វិត្ថារោ។ អបិច អជ្ឈត្តិកានិ ឆ បាណកា វិយ ទដ្ឋព្ពានិ, ពាហិរានិ តេសំ គោចរា វិយាតិ។ ឯវមេត្ថ ‘ទដ្ឋព្ពតោ’ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ។

ឥទានិ តេសំ វិបស្សិតព្ពាការំ ទស្សេតុំ **ចក្ខុំ អនិច្ច**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ចក្ខុ តាវ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន **អនិច្ច**ន្តិ វេទិតព្ពំ។ អបរេហិបិ ចតូហិ ការណេហិ អនិច្ចំ – ឧប្បាទវយវន្តតោ, វិបរិណាមតោ, តាវកាលិកតោ, និច្ចបដិក្ខេបតោតិ។

តទេវ បដិបីឡនដ្ឋេន **ទុក្ខំ**។ យស្មា វា ឯតំ ឧប្បន្នំ ឋិតិំ បាបុណាតិ, ឋិតិយំ ជរាយ កិលមតិ, ជរំ បត្វា អវស្សំ ភិជ្ជតិ; តស្មា អភិណ្ហសម្បដិបីឡនតោ, ទុក្ខមតោ, ទុក្ខវត្ថុតោ, សុខបដិក្ខេបតោតិ ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ ទុក្ខំ។

អវសវត្តនដ្ឋេន បន **អនត្តា**។ យស្មា វា ឯតំ ឧប្បន្នំ ឋិតិំ មា បាបុណាតុ, ឋានប្បត្តំ មា ជីរតុ, ជរប្បត្តំ មា ភិជ្ជតូតិ ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ កស្សចិ វសវត្តិភាវោ នត្ថិ, សុញ្ញំ តេន វសវត្តនាការេន; តស្មា សុញ្ញតោ, អស្សាមិកតោ, អកាមការិយតោ, អត្តបដិក្ខេបតោតិ ឥមេហិ ចតូហិ ការណេហិ អនត្តា។

វិភវគតិកតោ , បុព្ពាបរវសេន ភវសង្កន្តិគមនតោ, បកតិភាវវិជហនតោ ច **វិបរិណាមធម្មំ**។ ឥទំ អនិច្ចវេវចនមេវ។ **រូបា អនិច្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបិចេត្ថ ឋបេត្វា ចក្ខុំ តេភូមកធម្មា អនិច្ចា, នោ ចក្ខុ។ ចក្ខុ បន ចក្ខុ ចេវ អនិច្ចញ្ច។ តថា សេសធម្មា ទុក្ខា, នោ ចក្ខុ។ ចក្ខុ បន ចក្ខុ ចេវ ទុក្ខញ្ច។ សេសធម្មា អនត្តា, នោ ចក្ខុ។ ចក្ខុ បន ចក្ខុ ចេវ អនត្តា ចាតិ។ រូបាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឥមស្មិំ បន សុត្តន្តភាជនីយេ តថាគតេន កិំ ទស្សិតន្តិ? ទ្វាទសន្នំ អាយតនានំ អនត្តលក្ខណំ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ហិ អនត្តលក្ខណំ ទស្សេន្តោ អនិច្ចេន វា ទស្សេតិ, ទុក្ខេន វា, អនិច្ចទុក្ខេហិ វា។ តត្ថ “ចក្ខុ, អត្តាតិ យោ វទេយ្យ, តំ ន ឧបបជ្ជតិ។ ចក្ខុស្ស ឧប្បាទោបិ វយោបិ បញ្ញាយតិ។ យស្ស ខោ បន ឧប្បាទោបិ វយោបិ បញ្ញាយតិ ‘អត្តា មេ ឧប្បជ្ជតិ ច វេតិ ចា’តិ ឥច្ចស្ស ឯវមាគតំ ហោតិ។ តស្មា តំ ន ឧបបជ្ជតិ – ចក្ខុ

អត្តាតិ យោ វទេយ្យ ឥតិ ចក្ខុ អនត្តា”តិ (ម. និ. ៣.៤២២)។ ឥមស្មឹ សុត្តេ អនិច្ចេន អនត្តលក្ខណំ ទស្សេសិ។ “រូបំ, ភិក្ខវេ, អនត្តា។ រូបញ្ច ហិទំ, ភិក្ខវេ, អត្តា អភវិស្ស, ន យិទំ រូបំ អាពាធាយ សំវត្តេយ្យ; លព្ភេថ ច រូបេ – ឯវំ មេ រូបំ ហោតុ, ឯវំ មេ រូបំ មា អហោសីតិ។ យស្មា ច ខោ, ភិក្ខវេ, រូបំ អនត្តា តស្មា រូបំ អាពាធាយ សំវត្តតិ; ន ច លព្ភតិ រូបេ – ឯវំ មេ រូបំ ហោតុ, ឯវំ មេ រូបំ មា អហោសី”តិ (សំ. និ. ៣.៥៩; មហាវ. ២០) ឥមស្មឹ សុត្តេ ទុក្ខេន អនត្តលក្ខណំ ទស្សេសិ។ “រូបំ, ភិក្ខវេ, អនិច្ចំ, យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា, យទនត្តា តំ នេតំ មម, នេសោហមស្មិ, ន មេសោ អត្តា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៣.១៥) អនិច្ចទុក្ខេហិ អនត្តលក្ខណំ ទស្សេសិ។ កស្មា? អនិច្ចទុក្ខានំ បាកដត្តា។

ហត្ថតោ ហិ តដ្ដកេ វា សរកេ វា កិស្មិញ្ចិទេវ វា បតិត្វា ភិន្នេ ‘អហោ អនិច្ច’ន្តិ វទន្តិ។ ឯវំ អនិច្ចំ បាកដំ នាម។ អត្តភាវស្មឹ បន គណ្ឌបិឡកាទីសុ វា ឧដ្ឋិតាសុ ខាណុកណ្ដកាទីហិ វា វិទ្ធាសុ ‘អហោ ទុក្ខ’ន្តិ វទន្តិ។ ឯវំ ទុក្ខំ បាកដំ នាម។ អនត្តលក្ខណំ អបាកដំ អន្ធការំ អវិភូតំ ទុប្បដិវិជ្ឈំ ទុទ្ទីបនំ ទុប្បញ្ញាបនំ ។ អនិច្ចទុក្ខលក្ខណានិ ឧប្បាទា វា តថាគតានំ អនុប្បាទា វា បញ្ញាយន្តិ។ អនត្តលក្ខណំ វិនា ពុទ្ធុប្បាទា ន បញ្ញាយតិ, ពុទ្ធុប្បាទេយេវ បញ្ញាយតិ។ មហិទ្ធិកា ហិ មហានុភាវា តាបសបរិព្ពាជកា សរភង្គសត្ថារាទយោបិ ‘អនិច្ចំ ទុក្ខ’ន្តិ វត្តុំ សក្កោន្តិ, ‘អនត្តា’តិ វត្តុំ ន សក្កោន្តិ។ សចេ ហិ តេ សម្បត្តបរិសាយ អនត្តាតិ វត្តុំ សក្កុណេយ្យុំ, សម្បត្តបរិសាយ មគ្គផលបដិវេធោ ភវេយ្យ។ អនត្តលក្ខណបញ្ញាបនញ្ហិ អញ្ញស្ស កស្សចិ អវិសយោ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធានមេវ វិសយោ។ ឯវមេតំ អនត្តលក្ខណំ អបាកដំ។ តស្មា សត្ថា អនត្តលក្ខណំ ទស្សេន្តោ អនិច្ចេន វា ទស្សេសិ, ទុក្ខេន វា, អនិច្ចទុក្ខេហិ វា។ ឥធ បន តំ អនិច្ចទុក្ខេហិ ទស្សេសីតិ វេទិតព្ពំ។

ឥមានិ បន លក្ខណានិ កិស្ស អមនសិការា អប្បដិវេធា, កេន បដិច្ឆន្នត្តា, ន ឧបដ្ឋហន្តិ? អនិច្ចលក្ខណំ តាវ ឧទយព្ពយានំ អមនសិការា អប្បដិវេធា, សន្តតិយា បដិច្ឆន្នត្តា, ន ឧបដ្ឋាតិ។ ទុក្ខលក្ខណំ អភិណ្ហសម្បដិបីឡនស្ស អមនសិការា អប្បដិវេធា, ឥរិយាបថេហិ បដិច្ឆន្នត្តា, ន ឧបដ្ឋាតិ។ អនត្តលក្ខណំ នានាធាតុវិនិព្ភោគស្ស អមនសិការា អប្បដិវេធា, ឃនេន បដិច្ឆន្នត្តា, ន ឧបដ្ឋាតិ។ ឧទយព្ពយំ បន បរិគ្គហេត្វា សន្តតិយា វិកោបិតាយ អនិច្ចលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។ អភិណ្ហសម្បដិបីឡនំ មនសិកត្វា ឥរិយាបថេ ឧគ្ឃាដិតេ ទុក្ខលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។ នានាធាតុយោ វិនិព្ភុជិត្វា ឃនវិនិព្ភោគេ កតេ អនត្តលក្ខណំ យាថាវសរសតោ ឧបដ្ឋាតិ។

ឯត្ថ ច អនិច្ចំ អនិច្ចលក្ខណំ, ទុក្ខំ ទុក្ខលក្ខណំ, អនត្តា អនត្តលក្ខណន្តិ អយំ វិភាគោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ **អនិច្ច**ន្តិ ខន្ធបញ្ចកំ។ កស្មា? ឧប្បាទវយញ្ញថត្តភាវា, ហុត្វា អភាវតោ វា; ឧប្បាទវយញ្ញថត្តំ **អនិច្ចលក្ខណំ**, ហុត្វា អភាវសង្ខាតោ អាការវិការោ វា។ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខ”ន្តិ វចនតោ បន តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ **ទុក្ខំ**។ កស្មា? អភិណ្ហសម្បដិបីឡនតោ; អភិណ្ហសម្បដិបីឡនាការោ **ទុក្ខលក្ខណំ**។ “យំ ទុក្ខំ តំ អនត្តា”តិ បន វចនតោ តទេវ ខន្ធបញ្ចកំ **អនត្តា**។ កស្មា? អវសវត្តនតោ; អវសវត្តនាការោ **អនត្តលក្ខណំ**។ ឥតិ អញ្ញទេវ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា, អញ្ញានិ អនិច្ចទុក្ខានត្តលក្ខណានិ។ បញ្ចក្ខន្ធា, ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោតិ ឥទញ្ហិ សព្ពម្បិ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា នាម។ វុត្តប្បការាការវិការា អនិច្ចទុក្ខានត្តលក្ខណានីតិ។

សង្ខេបតោ បនេត្ថ ទសាយតនានិ កាមាវចរានិ, ទ្វេ តេភូមកានិ។ សព្ពេសុបិ សម្មសនចារោ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

១៥៥. អភិធម្មភាជនីយេ យថា ហេដ្ឋា វិបស្សកានំ ឧបការត្ថាយ “ចក្ខាយតនំ រូបាយតន”ន្តិ យុគលតោ អាយតនានិ វុត្តានិ, តថា អវត្វា អជ្ឈត្តិកពាហិរានំ សព្ពាការតោ សភាវទស្សនត្ថំ “ចក្ខាយតនំ សោតាយតន”ន្តិ ឯវំ អជ្ឈត្តិកពាហិរវវត្ថាននយេន វុត្តានិ។

១៥៦. តេសំ និទ្ទេសវារេ **តត្ថ កតមំ ចក្ខាយតន**ន្តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

១៦៧. យំ បនេតំ ធម្មាយតននិទ្ទេសេ “តត្ថ កតមា អសង្ខតា ធាតុ? រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ”តិ វុត្តំ, តត្រាយមត្ថោ – **អសង្ខតា ធាតូ**តិ អសង្ខតសភាវំ និព្ពានំ។ យស្មា បនេតំ អាគម្ម រាគាទយោ ខីយន្តិ, តស្មា រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុត្តំ។ អយមេត្ថ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ – ‘បាដិយេក្កំ និព្ពានំ នាម នត្ថិ, កិលេសក្ខយោវ និព្ពាន’ន្តិ។ ‘សុត្តំ អាហរា’តិ ច វុត្តេ “និព្ពានំ និព្ពានន្តិ ខោ, អាវុសោ សារិបុត្ត, វុច្ចតិ; កតមំ នុ ខោ, អាវុសោ, និព្ពានន្តិ? យោ ខោ, អាវុសោ, រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ – ឥទំ វុច្ចតិ និព្ពាន”ន្តិ ឯតំ ជម្ពុខាទកសុត្តំ អាហរិត្វា ‘ឥមិនា សុត្តេន វេទិតព្ពំ បាដិយេក្កំ និព្ពានំ នាម នត្ថិ, កិលេសក្ខយោវ និព្ពាន’ន្តិ អាហ។ សោ វត្តព្ពោ – ‘កឹ បន យថា ចេតំ សុត្តំ តថា អត្ថោ’តិ? អទ្ធា វក្ខតិ – ‘អាម , នត្ថិ សុត្តតោ មុញ្ចិត្វា អត្ថោ’តិ។ តតោ វត្តព្ពោ – ‘ឥទំ តាវ តេ សុត្តំ អាភតំ; អនន្តរសុត្តំ អាហរា’តិ។ អនន្តរសុត្តំ នាម – “អរហត្តំ អរហត្តន្តិ, អាវុសោ សារិបុត្ត, វុច្ចតិ; កតមំ នុ ខោ, អាវុសោ, អរហត្តន្តិ? យោ ខោ, អាវុសោ, រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ – ឥទំ វុច្ចតិ អរហត្ត”ន្តិ (សំ. និ. ៤.៣១៥) ឥទំ តស្សេវានន្តរំ អាភតសុត្តំ។

ឥមស្មិំ បន នំ អាភតេ អាហំសុ – ‘និព្ពានំ នាម ធម្មាយតនបរិយាបន្នោ ធម្មោ, អរហត្តំ ចត្តារោ ខន្ធា។ និព្ពានំ សច្ឆិកត្វា វិហរន្តោ ធម្មសេនាបតិ និព្ពានំ បុច្ឆិតោបិ អរហត្តំ បុច្ឆិតោបិ កិលេសក្ខយមេវ អាហ។ កឹ បន និព្ពានញ្ច អរហត្តញ្ច ឯកំ ឧទាហុ នានា’ន្តិ? ‘ឯកំ វា ហោតុ នានំ វា។ កោ ឯត្ថ តយា អតិពហុំ ចុណ្ណីករណំ ករោន្តេន អត្ថោ’? ‘ន ត្វំ ឯកំ នានំ ជានាសីតិ។ ននុ ញាតេ សាធុ ហោតី’តិ ឯវំ បុនប្បុនំ បុច្ឆិតោ វញ្ចេតុំ អសក្កោន្តោ អាហ – ‘រាគាទីនំ ខីណន្តេ ឧប្បន្នត្តា អរហត្តំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោ’តិ វុច្ចតីតិ។ តតោ នំ អាហំសុ – ‘មហាកម្មំ តេ កតំ។ លញ្ជំ ទត្វាបិ តំ វទាបេន្តោ ឯតទេវ វទាបេយ្យ។ យថេវ ច តេ ឯតំ វិភជិត្វា កថិតំ, ឯវំ ឥទម្បិ សល្លក្ខេហិ – និព្ពានញ្ហិ អាគម្ម រាគាទយោ ខីណាតិ និព្ពានំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុត្តំ។ តីណិបិ ហិ ឯតានិ និព្ពានស្សេវ អធិវចនានី’តិ។

សចេ ឯវំ វុត្តេ សញ្ញត្តិំ គច្ឆតិ ឥច្ចេតំ កុសលំ; នោ ចេ, ពហុនិព្ពានតាយ ការេតព្ពោ។ កថំ? ឯវំ តាវ បុច្ឆិតព្ពោ – ‘រាគក្ខយោ នាម រាគស្សេវ ខយោ ឧទាហុ ទោសមោហានម្បិ? ទោសក្ខយោ នាម ទោសស្សេវ ខយោ ឧទាហុ រាគមោហានម្បិ? មោហក្ខយោ នាម មោហស្សេវ ខយោ ឧទាហុ រាគទោសានម្បី’តិ? អទ្ធា វក្ខតិ – ‘រាគក្ខយោ នាម រាគស្សេវ ខយោ, ទោសក្ខយោ នាម ទោសស្សេវ ខយោ, មោហក្ខយោ នាម មោហស្សេវ ខយោ’តិ។

តតោ វត្តព្ពោ – ‘តវ វាទេ រាគក្ខយោ ឯកំ និព្ពានំ ហោតិ, ទោសក្ខយោ ឯកំ, មោហក្ខយោ ឯកំ; តិណ្ណំ អកុសលមូលានំ ខយេ តីណិ និព្ពានានិ ហោន្តិ, ចតុន្នំ ឧបាទានានំ ខយេ ចត្តារិ, បញ្ចន្នំ នីវរណានំ ខយេ បញ្ច, ឆន្នំ តណ្ហាកាយានំ ខយេ ឆ, សត្តន្នំ អនុសយានំ ខយេ សត្ត, អដ្ឋន្នំ មិច្ឆត្តានំ ខយេ អដ្ឋ, នវន្នំ តណ្ហាមូលកធម្មានំ ខយេ នវ, ទសន្នំ សំយោជនានំ ខយេ ទស, ទិយឌ្ឍកិលេសសហស្សស្ស ខយេ បាដិយេក្កំ បាដិយេក្កំ និព្ពានន្តិ ពហូនិ និព្ពានានិ ហោន្តិ។ នត្ថិ បន តេ និព្ពានានំ បមាណន្តិ។ ឯវំ បន អគ្គហេត្វា និព្ពានំ អាគម្ម រាគាទយោ ខីណាតិ ឯកមេវ និព្ពានំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុច្ចតិ។ តីណិបិ ហេតានិ និព្ពានស្សេវ អធិវចនានីតិ គណ្ហ’។

សចេ បន ឯវំ វុត្តេបិ ន សល្លក្ខេតិ, ឱឡារិកតាយ ការេតព្ពោ។ កថំ? ‘អន្ធពាលា ហិ អច្ឆទីបិមិគមក្កដាទយោបិ កិលេសបរិយុដ្ឋិតា វត្ថុំ បដិសេវន្តិ។ អថ នេសំ បដិសេវនបរិយន្តេ កិលេសោ វូបសម្មតិ។ តវ វាទេ អច្ឆទីបិមិគមក្កដាទយោ និព្ពានប្បត្តា នាម ហោន្តិ។ ឱឡារិកំ វត តេ និព្ពានំ ថូលំ, កណ្ណេហិ បិឡន្ធិតុំ ន សក្កាតិ។ ឯវំ បន អគ្គហេត្វា និព្ពានំ អាគម្ម រាគាទយោ ខីណាតិ ឯកមេវ និព្ពានំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុច្ចតិ។ តីណិបិ ហេតានិ និព្ពានស្សេវ អធិវចនានីតិ គណ្ហ’។

សចេ បន ឯវំ វុត្តេបិ ន សល្លក្ខេតិ, គោត្រភុនាបិ ការេតព្ពោ។ កថំ? ឯវំ តាវ បុច្ឆិតព្ពោ – ‘ត្វំ គោត្រភុ នាម អត្ថីតិ វទេសី’តិ? ‘អាម វទាមី’តិ។ ‘គោត្រភុក្ខណេ កិលេសា ខីណា, ខីយន្តិ, ខីយិស្សន្តី’តិ? ន ខីណា, ន ខីយន្តិ; អបិច ខោ ខីយិស្សន្តីតិ។ ‘គោត្រភុ បន កឹ អារម្មណំ ករោតី’តិ? ‘និព្ពានំ’។ ‘តវ គោត្រភុក្ខណេ កិលេសា ន ខីណា, ន ខីយន្តិ; អថ ខោ ខីយិស្សន្តិ។ ត្វំ អខីណេសុយេវ កិលេសេសុ កិលេសក្ខយំ និព្ពានំ បញ្ញបេសិ, អប្បហីនេសុ អនុសយេសុ អនុសយប្បហានំ និព្ពានំ បញ្ញបេសិ។ តំ តេ ន សមេតិ។ ឯវំ បន អគ្គហេត្វា និព្ពានំ អាគម្ម រាគាទយោ ខីណាតិ ឯកមេវ និព្ពានំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុច្ចតិ។ តីណិបិ ហេតានិ និព្ពានស្សេវ អធិវចនានីតិ គណ្ហ’។

សចេ បន ឯវំ វុត្តេបិ ន សល្លក្ខេតិ, មគ្គេន ការេតព្ពោ។ កថំ? ឯវំ តាវ បុច្ឆិតព្ពោ – ‘ត្វំ មគ្គំ នាម វទេសី’តិ? ‘អាម វទេមី’តិ។ ‘មគ្គក្ខណេ កិលេសា ខីណា, ខីយន្តិ, ខិយិស្សន្តី’តិ? ជានមានោ វក្ខតិ – ‘ខីណាតិ វា ខីយិស្សន្តីតិ វា វត្តុំ ន វដ្ដតិ, ខីយន្តីតិ វត្តុំ វដ្ដតី’តិ។ ‘យទិ ឯវំ, មគ្គស្ស កិលេសក្ខយំ និព្ពានំ កតមំ? មគ្គេន ខីយនកកិលេសា កតមេ? មគ្គោ កតមំ កិលេសក្ខយំ និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា កតមេ កិលេសេ ខេបេតិ? តស្មា

មា ឯវំ គណ្ហ។ និព្ពានំ បន អាគម្ម រាគាទយោ ខីណាតិ ឯកមេវ និព្ពានំ រាគក្ខយោ ទោសក្ខយោ មោហក្ខយោតិ វុច្ចតិ។ តីណិបិ ហេតានិ និព្ពានស្សេវ អធិវចនានី’តិ។

ឯវំ វុត្តេ ឯវមាហ – ‘ត្វំ អាគម្ម អាគម្មាតិ វទេសី’តិ? ‘អាម វទេមី’តិ។ ‘អាគម្ម នាមាតិ ឥទំ តេ កុតោ លទ្ធ’ន្តិ? ‘សុត្តតោ លទ្ធ’ន្តិ ។ ‘អាហរ សុត្ត’ន្តិ។ “ឯវំ អវិជ្ជា ច តណ្ហា ច តំ អាគម្ម, តម្ហិ ខីណា, តម្ហិ ភគ្គា, ន ច កិញ្ចិ កទាចី”តិ។ ឯវំ វុត្តេ បរវាទី តុណ្ហីភាវំ អាបន្នោតិ។

ឥធាបិ ទសាយតនានិ កាមាវចរានិ, ទ្វេ បន ចតុភូមកានិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានីតិ វេទិតព្ពានិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

១៦៨. ឥធាបិ បញ្ហាបុច្ឆកេ យំ លព្ភតិ យញ្ច ន លព្ភតិ, តំ សព្ពំ បុច្ឆិត្វា លព្ភមានវសេនេវ វិស្សជ្ជនំ វុត្តំ; ន កេវលញ្ច ឥធ, សព្ពេសុបិ បញ្ហាបុច្ឆកេសុ ឯសេវ នយោ។ ឥធ បន ទសន្នំ អាយតនានំ រូបភាវេន អព្យាកតតា វេទិតព្ពា។ ទ្វិន្នំ អាយតនានំ ខន្ធវិភង្គេ ចតុន្នំ ខន្ធានំ វិយ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ កេវលញ្ហិ ចត្តារោ ខន្ធា សប្បច្ចយាវ សង្ខតាវ ធម្មាយតនំ បន “សិយា អប្បច្ចយំ, សិយា អសង្ខត”ន្តិ អាគតំ។ អារម្មណត្តិកេសុ ច អនារម្មណំ សុខុមរូបសង្ខាតំ ធម្មាយតនំ ន-វត្តព្ពកោដ្ឋាសំ ភជតិ។ តញ្ច ខោ អនារម្មណត្តា ន បរិត្តាទិភាវេន នវត្តព្ពធម្មារម្មណត្តាតិ អយមេត្ថ វិសេសោ។ សេសំ តាទិសមេវ។ ឥធាបិ ហិ ចត្តារោ ខន្ធា វិយ ទ្វាយតនា បញ្ចបណ្ណាស កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ រជ្ជន្តស្ស ទុស្សន្តស្ស មុយ្ហន្តស្ស សំវរន្តស្ស សម្មសន្តស្ស បច្ចវេក្ខន្តស្ស ច បរិត្តារម្មណាតិ សព្ពំ ខន្ធេសុ វុត្តសទិសមេវាតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

អាយតនវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. ធាតុវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

១៧២. ឥទានិ តទនន្តរេ ធាតុវិភង្គេ សព្ពា ធាតុយោ ឆហិ ឆហិ ធាតូហិ សង្ខិបិត្វា តីហិ ឆក្កេហិ សុត្តន្តភាជនីយំ ទស្សេន្តោ **ឆ ធាតុយោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឆាតិ** គណនបរិច្ឆេទោ។ **ធាតុយោ**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ **បថវីធាតូ**តិអាទីសុ ធាតុត្ថោ នាម សភាវត្ថោ, សភាវត្ថោ នាម សុញ្ញតត្ថោ, សុញ្ញតត្ថោ នាម និស្សត្តត្ថោតិ ឯវំ សភាវសុញ្ញតនិស្សត្តដ្ឋេន បថវីយេវ ធាតុ **បថវីធាតុ**។ អាបោធាតុអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ បទសមាសំ វិទិត្វា ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ – **បថវីធាតូ**តិ បតិដ្ឋានធាតុ។ **អាបោធាតូ**តិ អាពន្ធនធាតុ។ **តេជោធាតូ**តិ បរិបាចនធាតុ។ **វាយោធាតូ**តិ វិត្ថម្ភនធាតុ។ **អាកាសធាតូ**តិ អសម្ផុដ្ឋធាតុ។ **វិញ្ញាណធាតូ**តិ វិជាននធាតុ។

១៧៣. **បថវីធាតុទ្វយ**ន្តិ បថវីធាតុ ទ្វេ អយំ។ អយំ បថវីធាតុ នាម ន ឯកា ឯវ អជ្ឈត្តិកពាហិរភេទេន បន ទ្វេ ធាតុយោ ឯវាតិ អត្ថោ។ តេនេវាហ – “អត្ថិ អជ្ឈត្តិកា អត្ថិ ពាហិរា”តិ។ តត្ថ **អជ្ឈត្តិកា**តិ សត្តសន្តានបរិយាបន្នា និយកជ្ឈត្តា។ **ពាហិរា**តិ សង្ខារសន្តានបរិយាបន្នា អនិន្ទ្រិយពទ្ធា។ **អជ្ឈត្តំ បច្ចត្ត**ន្តិ ឧភយម្បេតំ និយកជ្ឈត្តាធិវចនមេវ។ ឥទានិ តំ សភាវាការតោ ទស្សេតុំ **កក្ខឡ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កក្ខឡ**ន្តិ ថទ្ធំ។ **ខរិគត**ន្តិ ផរុសំ។ **កក្ខឡត្ត**ន្តិ កក្ខឡភាវោ។ **កក្ខឡភាវោ**តិ កក្ខឡសភាវោ។ **អជ្ឈត្តំ ឧបាទិន្ន**ន្តិ និយកជ្ឈត្តសង្ខាតំ ឧបាទិន្នំ។ ឧបាទិន្នំ នាម សរីរដ្ឋកំ។ សរីរដ្ឋកញ្ហិ កម្មសមុដ្ឋានំ វា ហោតុ មា វា, តំ សន្ធាយ ឧបាទិន្នម្បិ អត្ថិ អនុបាទិន្នម្បិ; អាទិន្នគ្គហិតបរាមដ្ឋវសេន បន សព្ពម្បេតំ ឧបាទិន្នមេវាតិ ទស្សេតុំ “អជ្ឈត្តំ ឧបាទិន្ន”ន្តិ អាហ។

ឥទានិ តមេវ បថវីធាតុំ វត្ថុវសេន ទស្សេតុំ **សេយ្យថិទំ កេសា លោមា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ។ តស្សត្ថោ – យា សា អជ្ឈត្តិកា បថវីធាតុ សា កតមា? យំ វា អជ្ឈត្តំ បច្ចត្តំ កក្ខឡំ នាម តំ កតមន្តិ? **កេសា លោមា**តិអាទិ តស្សា អជ្ឈត្តិកាយ បថវីធាតុយា វត្ថុវសេន បភេទទស្សនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កេសា នាម អជ្ឈត្តា ឧបាទិន្នា សរីរដ្ឋកា កក្ខឡត្តលក្ខណា ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ។ លោមា នាម...បេ.... ករីសំ នាម។ ឥធ បន អវុត្តម្បិ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៤) បាឡិអារុឡ្ហំ **មត្ថលុង្គំ** អាហរិត្វា មត្ថលុង្គំ នាម អជ្ឈត្តំ ឧបាទិន្នំ សរីរដ្ឋកំ កក្ខឡត្តលក្ខណំ ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ។ បរតោ អាបោធាតុអាទីនំ និទ្ទេសេ បិត្តាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

ឥមិនា កិំ ទស្សិតំ ហោតិ? ធាតុមនសិការោ។ ឥមស្មិំ បន ធាតុមនសិការេ កម្មំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា ឧត្តមត្ថំ អរហត្តំ បាបុណិតុកាមេន កិំ កត្តព្ពំ? ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ សោធេតព្ពំ។ សីលវតោ ហិ កម្មដ្ឋានភាវនា ឥជ្ឈតិ។ តស្ស សោធនវិធានំ វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ វិសុទ្ធសីលេន បន សីលេ បតិដ្ឋាយ ទស បុព្ពបលិពោធា ឆិន្ទិតព្ពា។ តេសម្បិ ឆិន្ទនវិធានំ វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឆិន្នបលិពោធេន ធាតុមនសិការកម្មដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហិតព្ពំ។ អាចរិយេនាបិ ធាតុមនសិការកម្មដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហាបេន្តេន សត្តវិធំ ឧគ្គហកោសល្លំ ទសវិធញ្ច មនសិការកោសល្លំ អាចិក្ខិតព្ពំ។ អន្តេវាសិកេនាបិ អាចរិយស្ស សន្តិកេ ពហុវារេ សជ្ឈាយំ កត្វា និជ្ជដំ បគុណំ កម្មដ្ឋានំ កាតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ អដ្ឋកថាយំ – “អាទិកម្មិកេន ភិក្ខុនា ជរាមរណា មុច្ចិតុកាមេន សត្តហាការេហិ ឧគ្គហកោសល្លំ ឥច្ឆិតព្ពំ, ទសហាការេហិ មនសិការកោសល្លំ ឥច្ឆិតព្ព”ន្តិ។

តត្ថ វចសា, មនសា, វណ្ណតោ, សណ្ឋានតោ, ទិសតោ, ឱកាសតោ, បរិច្ឆេទតោតិ ឥមេហិ សត្តហាការេហិ ឥមស្មិំ ធាតុមនសិការកម្មដ្ឋានេ **‘ឧគ្គហកោសល្លំ’** ឥច្ឆិតព្ពំ។ អនុបុព្ពតោ, នាតិសីឃតោ, នាតិសណិកតោ, វិក្ខេបបដិពាហនតោ , បណ្ណត្តិសមតិក្កមតោ, អនុបុព្ពមុញ្ចនតោ, លក្ខណតោ, តយោ ច សុត្តន្តាតិ ឥមេហិ ទសហាការេហិ **‘មនសិការកោសល្លំ’** ឥច្ឆិតព្ពំ។ តទុភយម្បិ បរតោ សតិបដ្ឋានវិភង្គេ អាវិ ភវិស្សតិ។

ឯវំ ឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានេន បន វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្តេ អដ្ឋារស សេនាសនទោសេ វជ្ជេត្វា បញ្ចង្គសមន្នាគតេ សេនាសនេ វសន្តេន អត្តនាបិ បញ្ចហិ បធានិយង្គេហិ សមន្នាគតេន បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តេន វិវិត្តោកាសគតេន កម្មដ្ឋានំ មនសិកាតព្ពំ។ មនសិករោន្តេន ច វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន កេសាទីសុ ឯកេកកោដ្ឋាសំ មនសិករិត្វា អវសានេ ឯវំ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ – ឥមេ **កេសា** នាម សីសកដាហបលិវេឋនចម្មេ ជាតា។ តត្ថ យថា វម្មិកមត្ថកេ ជាតេសុ កុណ្ឋតិណេសុ ន វម្មិកមត្ថកោ ជានាតិ ‘មយិ កុណ្ឋតិណានិ ជាតានី’តិ, នាបិ កុណ្ឋតិណានិ ជានន្តិ ‘មយំ វម្មិកមត្ថកេ ជាតានី’តិ, ឯវមេវ ន

សីសកដាហបលិវេឋនចម្មំ ជានាតិ ‘មយិ កេសា ជាតា’តិ, នាបិ កេសា ជានន្តិ ‘មយំ សីសកដាហបលិវេឋនចម្មេ ជាតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ កេសា នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

លោមា សរីរវេឋនចម្មេ ជាតា។ តត្ថ យថា សុញ្ញគាមដ្ឋានេ ជាតេសុ ទព្ពតិណេសុ ន សុញ្ញគាមដ្ឋានំ ជានាតិ ‘មយិ ទព្ពតិណានិ ជាតានី’តិ, នាបិ ទព្ពតិណានិ ជានន្តិ ‘មយំ សុញ្ញគាមដ្ឋានេ ជាតានី’តិ, ឯវមេវ ន សរីរវេឋនចម្មំ ជានាតិ ‘មយិ លោមា ជាតា’តិ, នាបិ លោមា ជានន្តិ ‘មយំ សរីរវេឋនចម្មេ ជាតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ លោមា នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

នខា អង្គុលីនំ អគ្គេសុ ជាតា។ តត្ថ យថា កុមារកេសុ ទណ្ឌកេហិ មធុកដ្ឋិកេ វិជ្ឈិត្វា កីឡន្តេសុ ន ទណ្ឌកា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ មធុកដ្ឋិកា ឋបិតា’តិ, នាបិ មធុកដ្ឋិកា ជានន្តិ ‘មយំ ទណ្ឌកេសុ ឋបិតា’តិ, ឯវមេវ ន អង្គុលិយោ ជានន្តិ ‘អម្ហាកំ អគ្គេសុ នខា ជាតា’តិ, នាបិ នខា ជានន្តិ ‘មយំ អង្គុលីនំ អគ្គេសុ ជាតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ នខា នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

ទន្តា ហនុកដ្ឋិកេសុ ជាតា។ តត្ថ យថា វឌ្ឍកីហិ បាសាណឧទុក្ខលេសុ កេនចិទេវ សិលេសជាតេន ពន្ធិត្វា ឋបិតថម្ភេសុ ន ឧទុក្ខលានិ ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ ថម្ភា ឋិតា’តិ, នាបិ ថម្ភា ជានន្តិ ‘មយំ ឧទុក្ខលេសុ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន ហនុកដ្ឋិកា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ ទន្តា ជាតា’តិ , នាបិ ទន្តា ជានន្តិ ‘មយំ ហនុកដ្ឋិកេសុ ជាតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ទន្តា នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

តចោ សកលសរីរំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតោ។ តត្ថ យថា អល្លគោចម្មបរិយោនទ្ធាយ មហាវីណាយ ន មហាវីណា ជានាតិ ‘អហំ អល្លគោចម្មេន បរិយោនទ្ធា’តិ, នាបិ អល្លគោចម្មំ ជានាតិ ‘មយា មហាវីណា បរិយោនទ្ធា’តិ, ឯវមេវ ន សរីរំ ជានាតិ ‘អហំ តចេន បរិយោនទ្ធ’ន្តិ, នាបិ តចោ ជានាតិ ‘មយា សរីរំ បរិយោនទ្ធ’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ តចោ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

មំសំ អដ្ឋិសង្ឃាដំ អនុលិម្បិត្វា ឋិតំ។ តត្ថ យថា មហាមត្តិកាយ លិត្តាយ ភិត្តិយា ន ភិត្តិ ជានាតិ ‘អហំ មហាមត្តិកាយ លិត្តា’តិ, នាបិ មហាមត្តិកា ជានាតិ ‘មយា មហាភិត្តិ លិត្តា’តិ, ឯវមេវ ន អដ្ឋិសង្ឃាដោ ជានាតិ ‘អហំ នវមំសបេសិសតប្បភេទេន មំសេន លិត្តោ’តិ, នាបិ មំសំ ជានាតិ ‘មយា អដ្ឋិសង្ឃាដោ លិត្តោ’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ មំសំ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

ន្ហារុ សរីរព្ភន្តរេ អដ្ឋីនិ អាពន្ធមានា ឋិតា។ តត្ថ យថា វល្លីហិ វិនទ្ធេសុ កុដ្ដទារូសុ ន កុដ្ដទារូនិ ជានន្តិ ‘មយំ វល្លីហិ វិនទ្ធានី’តិ, នាបិ វល្លិយោ ជានន្តិ ‘អម្ហេហិ កុដ្ដទារូនិ វិនទ្ធានី’តិ, ឯវមេវ ន អដ្ឋីនិ ជានន្តិ ‘មយំ ន្ហារូហិ អាពទ្ធានី’តិ, នាបិ ន្ហារូ ជានន្តិ ‘អម្ហេហិ អដ្ឋីនិ អាពទ្ធានី’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ន្ហារុ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

អដ្ឋីសុ បណ្ហិកដ្ឋិ គោប្ផកដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ គោប្ផកដ្ឋិ ជង្ឃដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ ជង្ឃដ្ឋិ ឩរុដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ ឩរុដ្ឋិ កដិដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ ។ កដិដ្ឋិ បិដ្ឋិកណ្ដកំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ បិដ្ឋិកណ្ដកោ គីវដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតោ។ គីវដ្ឋិ សីសដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ សីសដ្ឋិ គីវដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតំ។ គីវដ្ឋិ បិដ្ឋិកណ្ដកេ បតិដ្ឋិតំ។ បិដ្ឋិកណ្ដកោ កដិដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិតោ។ កដិដ្ឋិ ឩរុដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតំ។ ឩរុដ្ឋិ ជង្ឃដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតំ។ ជង្ឃដ្ឋិ គោប្ផកដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតំ។ គោប្ផកដ្ឋិ បណ្ហិកដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតំ។

តត្ថ យថា ឥដ្ឋកទារុគោមយាទិសញ្ចយេសុ ន ហេដ្ឋិមា ហេដ្ឋិមា ជានន្តិ ‘មយំ ឧបរិមេ ឧបរិមេ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតា’តិ, នាបិ ឧបរិមា ឧបរិមា ជានន្តិ ‘មយំ ហេដ្ឋិមេសុ ហេដ្ឋិមេសុ បតិដ្ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន បណ្ហិកដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ គោប្ផកដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន គោប្ផកដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ ជង្ឃដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន ជង្ឃដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ ឩរុដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន ឩរុដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ កដិដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន កដិដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ

បិដ្ឋិកណ្ឌកំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន បិដ្ឋិកណ្ឌកោ ជានាតិ ‘អហំ គីវដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតោ’តិ, ន គីវដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ សីសដ្ឋឹ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ, ន សីសដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ គីវដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិត’ន្តិ, ន គីវដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ បិដ្ឋិកណ្ឌកេ បតិដ្ឋិត’ន្តិ, ន បិដ្ឋិកណ្ឌកោ ជានាតិ ‘អហំ កដិដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិតោ’តិ, ន កដិដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ ឩរុដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិត’ន្តិ, ន ឩរុដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ ជង្ឃដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិត’ន្តិ, ន ជង្ឃដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ គោប្ផកដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិត’ន្តិ, ន គោប្ផកដ្ឋិ ជានាតិ ‘អហំ បណ្ហិកដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ អដ្ឋិ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

អដ្ឋិមិញ្ជំ តេសំ តេសំ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា វេឡុបព្ពាទីនំ អន្តោ បក្ខិត្តេសុ សិន្នវេត្តគ្គាទីសុ ន វេឡុបព្ពាទីនិ ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ វេត្តគ្គាទីនិ បក្ខិត្តានី’តិ, នាបិ វេត្តគ្គាទីនិ ជានន្តិ ‘មយំ វេឡុបព្ពាទីសុ ឋិតានី’តិ, ឯវមេវ ន អដ្ឋីនិ ជានន្តិ ‘អម្ហាកំ អន្តោ អដ្ឋិមិញ្ជំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ អដ្ឋិមិញ្ជំ ជានាតិ ‘អហំ អដ្ឋីនំ អន្តោ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ អដ្ឋិមិញ្ជំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

វក្កំ គលវាដកតោ និក្ខន្តេន ឯកមូលេន ថោកំ គន្ត្វា ទ្វិធា ភិន្នេន ថូលន្ហារុនា វិនិពទ្ធំ ហុត្វា ហទយមំសំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ តត្ថ យថា វណ្ដុបនិពទ្ធេ អម្ពផលទ្វយេ ន វណ្ដំ ជានាតិ ‘មយា អម្ពផលទ្វយំ ឧបនិពទ្ធ’ន្តិ, នាបិ អម្ពផលទ្វយំ ជានាតិ ‘អហំ វណ្ដេន ឧបនិពទ្ធ’ន្តិ, ឯវមេវ ន ថូលន្ហារុ ជានាតិ ‘មយា វក្កំ ឧបនិពទ្ធ’ន្តិ, នាបិ វក្កំ ជានាតិ ‘អហំ ថូលន្ហារុនា ឧបនិពទ្ធ’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ វក្កំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

ហទយំ សរីរព្ភន្តរេ ឧរដ្ឋិបញ្ជរមជ្ឈំ និស្សាយ ឋិតំ។ តត្ថ យថា ជិណ្ណសន្ទមានិកបញ្ជរព្ភន្តរំ និស្សាយ ឋ បិតាយ មំសបេសិយា ន ជិណ្ណសន្ទមានិកបញ្ជរព្ភន្តរំ ជានាតិ ‘មំ និស្សាយ មំសបេសិ ឋបិតា’តិ, នាបិ មំសបេសិ ជានាតិ ‘អហំ ជិណ្ណសន្ទមានិកបញ្ជរព្ភន្តរំ និស្សាយ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន ឧរដ្ឋិបញ្ជរព្ភន្តរំ ជានាតិ ‘មំ និស្សាយ ហទយំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ហទយំ ជានាតិ ‘អហំ ឧរដ្ឋិបញ្ជរព្ភន្តរំ និស្សាយ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ហទយំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

យកនំ អន្តោសរីរេ ទ្វិន្នំ ថនានំ អព្ភន្តរេ ទក្ខិណបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ។ តត្ថ យថា ឧក្ខលិកបាលបស្សម្ហិ លគ្គេ យមកមំសបិណ្ឌេ ន ឧក្ខលិកបាលបស្សំ ជានាតិ ‘មយិ យមកមំសបិណ្ឌោ លគ្គោ’តិ, នាបិ យមកមំសបិណ្ឌោ ជានាតិ ‘អហំ ឧក្ខលិកបាលបស្សេ លគ្គោ’តិ, ឯវមេវ ន ថនានំ អព្ភន្តរេ ទក្ខិណបស្សំ ជានាតិ ‘មំ និស្សាយ យកនំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ យកនំ ជានាតិ ‘អហំ ថនានំ អព្ភន្តរេ ទក្ខិណបស្សំ និស្សាយ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ យកនំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

កិលោមកេសុ បដិច្ឆន្នកិលោមកំ ហទយញ្ច វក្កញ្ច បរិវារេត្វា ឋិតំ, អបដិច្ឆន្នកិលោមកំ សកលសរីរេ ចម្មស្ស ហេដ្ឋតោ មំសំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតំ។ តត្ថ យថា បិលោតិកបលិវេឋិតេ មំសេ ន មំសំ ជានាតិ ‘អហំ បិលោតិកាយ បលិវេឋិត’ន្តិ, នាបិ បិលោតិកា ជានាតិ ‘មយា មំសំ បលិវេឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន វក្កហទយានិ សកលសរីរេ មំសញ្ច ជានាតិ ‘អហំ កិលោមកេន បដិច្ឆន្ន’ន្តិ, នាបិ កិលោមកំ ជានាតិ ‘មយា វក្កហទយានិ សកលសរីរេ មំសញ្ច បដិច្ឆន្ន’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ កិលោមកំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

បិហកំ ហទយស្ស វាមបស្សេ ឧទរបដលស្ស មត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ។ តត្ថ យថា កោដ្ឋកមត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិតាយ គោមយបិណ្ឌិយា ន កោដ្ឋកមត្ថកបស្សំ ជានាតិ ‘គោមយបិណ្ឌិ មំ និស្សាយ ឋិតា’តិ, នាបិ គោមយបិណ្ឌិ ជានាតិ ‘អហំ កោដ្ឋកមត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន ឧទរបដលស្ស មត្ថកបស្សំ ជានាតិ ‘បិហកំ មំ និស្សាយ ឋិត’ន្តិ, នាបិ បិហកំ ជានាតិ ‘អហំ ឧទរបដលស្ស មត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ បិហកំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

បប្ផាសំ សរីរព្ភន្តរេ ទ្វិន្នំ ថនានំ អព្ភន្តរេ ហទយញ្ច យកនញ្ច ឧបរិឆាទេត្វា ឱលម្ពន្តំ ឋិតំ។ តត្ថ យថា ជិណ្ណកោដ្ឋព្ភន្តរេ ឱលម្ពមានេ សកុណកុលាវកេ ន ជិណ្ណកោដ្ឋព្ភន្តរំ ជានាតិ ‘មយិ សកុណកុលាវកោ ឱលម្ពមានោ ឋិតោ’តិ, នាបិ សកុណកុលាវកោ ជានាតិ ‘អហំ ជិណ្ណកោដ្ឋព្ភន្តរេ ឱលម្ពមានោ ឋិតោ’តិ , ឯវមេវ ន សរីរព្ភន្តរំ

ជានាតិ ‘មយិ បច្ចាសំ ឱលម្ពមានំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ បច្ចាសំ ជានាតិ ‘អហំ ឯវរូបេ សរីរប្បទេសេ ឱលម្ពមានំ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ បច្ចាសំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

អន្តំ គលវាដកកោ ករីសមគ្គបរិយន្តេ សរីរប្បទេសេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា លោហិតទោណិកាយ ឱភុជិត្វា ឋបិតេ ឆិន្នសីសធមនិកឡេវរេ ន លោហិតទោណិ ជានាតិ ‘មយិ ធមនិកឡេវរំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ធមនិកឡេវរំ ជានាតិ ‘អហំ លោហិតទោណិកាយំ ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន សរីរប្បទេសោ ជានាតិ ‘មយិ អន្តំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ អន្តំ ជានាតិ ‘អហំ សរីរប្បទេសេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ អន្តំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

អន្តគុណំ អន្តន្តរេ ឯកវីសតិ អន្តភោគេ ពន្ធិត្វា ឋិតំ។ តត្ថ យថា បាទបុញ្ឆនរជ្ជុមណ្ឌលកំ សិព្ពេត្វា ឋិតេសុ រជ្ជុកេសុ ន បាទបុញ្ឆនរជ្ជុមណ្ឌលកំ ជានាតិ ‘រជ្ជុកា មំ សិព្ពេត្វា ឋិតា’តិ, នាបិ រជ្ជុកា ជានន្តិ ‘មយំ បាទបុញ្ឆនរជ្ជុមណ្ឌលកំ សិព្ពេត្វា ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន អន្តំ ជានាតិ ‘អន្តគុណំ មំ អាពន្ធិត្វា ឋិត’ន្តិ, នាបិ អន្តគុណំ ជានាតិ ‘អហំ អន្តំ ពន្ធិត្វា ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ អន្តគុណំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

ឧទរិយំ ឧទរេ ឋិតំ អសិតបីតខាយិតសាយិតំ។ តត្ថ យថា សុវានទោណិយំ ឋិតេ សុវានវមថុម្ហិ ន សុវានទោណិ ជានាតិ ‘មយិ សុវានវមថុ ឋិតោ’តិ, នាបិ សុវានវមថុ ជានាតិ ‘អហំ សុវានទោណិយំ ឋិតោ’តិ, ឯវមេវ ន ឧទរំ ជានាតិ ‘មយិ ឧទរិយំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ឧទរិយំ ជានាតិ ‘អហំ ឧទរេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ឧទរិយំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

ករីសំ បក្កាសយសង្ខាតេ អដ្ឋង្គុលវេឡុបព្ពសទិសេ អន្តបរិយោសានេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា វេឡុបព្ពេ ឱមទ្ទិត្វា បក្ខិត្តាយ សណ្ហបណ្ឌុមត្តិកាយ ន វេឡុបព្ពំ ជានាតិ ‘មយិ បណ្ឌុមត្តិកា ឋិតា’តិ, នាបិ បណ្ឌុមត្តិកា ជានាតិ ‘អហំ វេឡុបព្ពេ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន បក្កាសយោ ជានាតិ ‘មយិ ករីសំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ករីសំ ជានាតិ ‘អហំ បក្កាសយេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ករីសំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

មត្ថលុង្គំ សីសកដាហព្ភន្តរេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា បុរាណលាពុកដាហេ បក្ខិត្តាយ បិដ្ឋបិណ្ឌិយា ន លាពុកដាហំ ជានាតិ ‘មយិ បិដ្ឋបិណ្ឌិ ឋិតា’តិ, នាបិ បិដ្ឋបិណ្ឌិ ជានាតិ ‘អហំ លាពុកដាហេ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន សីសកដាហព្ភន្តរំ ជានាតិ ‘មយិ មត្ថលុង្គំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ មត្ថលុង្គំ ជានាតិ ‘អហំ សីសកដាហព្ភន្តរេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ មត្ថលុង្គំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ ថទ្ធោ បថវីធាតូតិ។

យំ វា បនញ្ញម្បីតិ ឥមិនា អាបោកោដ្ឋាសាទីសុ តីសុ អនុគតំ បថវីធាតុំ លក្ខណវសេន យេវាបនកំ បថវីកត្វា ទស្សេតិ។

ពាហិរបថវីធាតុនិទ្ទេសេ **អយោ**តិ កាឡលោហំ។ **លោហ**ន្តិ ជាតិលោហំ, វិជាតិលោហំ, កិត្តិមលោហំ, បិសាចលោហន្តិ ចតុព្ពិធំ។ តត្ថ អយោ, សជ្ឈុ, សុវណ្ណំ, តិបុ, សីសំ, តម្ពលោហំ, វេកន្តកន្តិ ឥមានិ សត្ត ជាតិលោហានិ នាម។ នាគនាសិកលោហំ វិជាតិលោហំ នាម។ កំសលោហំ, វដ្ដលោហំ, អារកូដន្តិ តីណិ កិត្តិមលោហានិ នាម។ មោរក្ខកំ, បុថុកំ, មលិនកំ, ចបលកំ, សេលកំ, អាដកំ, ភល្លកំ, ទូសិលោហន្តិ អដ្ឋ បិសាចលោហានិ នាម។ តេសុ បញ្ច ជាតិលោហានិ បាឡិយំ វិសុំ វុត្តានេវ។ តម្ពលោហំ, វេកន្តកលោហន្តិ ឥមេហិ បន ទ្វីហិ ជាតិលោហេហិ សទ្ធឹ សេសំ សព្ពម្បិ ឥធ លោហន្តិ វេទិតព្ពំ។

តិបូតិ សេតតិបុ។ **សីស**ន្តិ កាឡតិបុ។ **សជ្ឈូ**តិ រជតំ។ **មុត្តា**តិ សាមុទ្ទិកមុត្តា។ **មណី**តិ ឋបេត្វា បាឡិអាគតេ វេឡុរិយាទយោ សេសោ ជោតិរសាទិភេទោ សព្ពោបិ មណិ។ **វេឡុរិយោ**តិ វំសវណ្ណមណិ។ **សង្ខោ**តិ សាមុទ្ទិកសង្ខោ។ **សិលា**តិ កាឡសិលា, បណ្ឌុសិលា, សេតសិលាតិអាទិភេទា សព្ពាបិ សិលា។ **បវាឡ**ន្តិ បវាឡមេវ។ **រជត**ន្តិ កហាបណោ។ **ជាតរូប**ន្តិ សុវណ្ណំ។ **លោហិតង្កោ**តិ រត្តមណិ។ **មសារគល្ល**ន្តិ កពរមណិ។ តិណាទីសុ ពហិសារា អន្តមសោ នាឡិកេរាទយោបិ **តិណំ** នាម។ អន្តោសារំ អន្តមសោ ទារុខណ្ឌម្បិ **កដ្ឋំ** នាម។ **សក្ខរា**តិ មុគ្គមត្តតោ យាវ មុដ្ឋិប្បមាណា មរុម្ពា សក្ខរា នាម។ មុគ្គមត្តតោ បន ហេដ្ឋា **វាលិកា**តិ វុច្ចតិ។ **កឋល**ន្តិ យំ កិញ្ចិ កបាលំ។

ភូមីតិ បថវី។ **បាសាណោ**តិ អន្តោមុដ្ឋិយំ អសណ្ឋហនតោ បដ្ឋាយ ហត្ថិប្បមាណំ អសម្បត្តោ បាសាណោ នាម។ ហត្ថិប្បមាណតោ បដ្ឋាយ បន ឧបរិ **បព្ពតោ** នាម។ **យំ វា បនា**តិ ឥមិនា តាលដ្ឋិ-នាឡិកេរ-ផលាទិភេទំ សេសបថវិំ គណ្ហាតិ។ **យា ច អជ្ឈត្តិកា បថវីធាតុ យា ច ពាហិរា**តិ ឥមិនា ទ្វេបិ បថវីធាតុយោ កក្ខឡដ្ឋេន លក្ខណតោ ឯកា បថវីធាតុ ឯវាតិ ទស្សេតិ។

១៧៤. **អាបោធាតុ**និទ្ទេសាទីសុ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **អាបោ អាបោគត**ន្តិអាទីសុ អាពន្ធនវសេន អាបោ។ តទេវ អាបោសភាវំ គតត្តា អាបោគតំ នាម។ ស្នេហវសេន **ស្នេហោ**។ សោយេវ ស្នេហសភាវំ គតត្តា **ស្នេហគតំ** នាម។ **ពន្ធនត្តំ រូបស្សា**តិ អវិនិព្ភោគរូបស្ស ពន្ធនភាវោ។ **បិត្តំ សេម្ហ**ន្តិអាទីនិបិ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន បរិគ្គហេត្វា ធាតុវសេនេវ មនសិកាតព្ពានិ។

តត្រាយំ នយោ – **បិត្តេសុ** ហិ អពទ្ធបិត្តំ ជីវិតិន្ទ្រិយបដិពទ្ធំ សកលសរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិតំ, ពទ្ធបិត្តំ បិត្តកោសកេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា បូវំ ព្យាបេត្វា ឋិតេ តេលេ ន បូវំ ជានាតិ ‘តេលំ មំ ព្យាបេត្វា ឋិត’ន្តិ, នាបិ តេលំ ជានាតិ ‘អហំ បូវំ ព្យាបេត្វា ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន សរីរំ ជានាតិ ‘អពទ្ធបិត្តំ មំ ព្យាបេត្វា ឋិត’ន្តិ, នាបិ អពទ្ធបិត្តំ ជានាតិ ‘អហំ សរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិត’ន្តិ។ យថា ច វស្សោទកេន បុណ្ណេ កោសាតកីកោសកេ ន កោសាតកីកោសកោ ជានាតិ ‘មយិ វស្សោទកំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ វស្សោទកំ ជានាតិ ‘អហំ កោសាតកីកោសកេ ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន បិត្តកោសកោ ជានាតិ មយិ ពទ្ធបិត្តំ ឋិតន្តិ, នាបិ ពទ្ធបិត្តំ ជានាតិ ‘អហំ បិត្តកោសកេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ បិត្តំ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

សេម្ហំ ឯកបត្ថបូរប្បមាណំ ឧទរបដលេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា ឧបរិ សញ្ជាតផេណបដលាយ ចន្ទនិកាយ ន ចន្ទនិកា ជានាតិ ‘មយិ ផេណបដលំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ផេណបដលំ ជានាតិ ‘អហំ ចន្ទនិកាយ ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន ឧទរបដលំ ជានាតិ ‘មយិ សេម្ហំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ សេម្ហំ ជានាតិ ‘អហំ ឧទរបដលេ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ សេម្ហំ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

បុព្ពោ អនិពទ្ធោកាសោ, យត្ថ យត្ថេវ ខាណុកណ្ដកប្បហរណអគ្គិជាលាទីហិ អភិហដេ សរីរប្បទេសេ លោហិតំ សណ្ឋហិត្វា បច្ចតិ, គណ្ឌបីឡកាទយោ វា ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ តិដ្ឋតិ។ តត្ថ យថា ផរសុប្បហារាទិវសេន បគ្ឃរិតនិយាសេ រុក្ខេ ន រុក្ខស្ស ផរសុប្បហារាទិប្បទេសា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ និយ្យាសោ ឋិតោ’តិ, នាបិ និយ្យាសោ ជានាតិ ‘អហំ រុក្ខស្ស ផរសុប្បហារាទិប្បទេសេសុ ឋិតោ’តិ, ឯវមេវ ន សរីរស្ស ខាណុកណ្ដកាទីហិ អភិហដប្បទេសា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ បុព្ពោ ឋិតោ’តិ, នាបិ បុព្ពោ ជានាតិ ‘អហំ តេសុ បទេសេសុ ឋិតោ’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ បុព្ពោ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

លោហិតេសុ សំសរណលោហិតំ អពទ្ធបិត្តំ វិយ សកលសរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិតំ។ សន្និចិតលោហិតំ យកនដ្ឋានស្ស ហេដ្ឋាភាគំ បូរេត្វា ឯកបត្តបូរណប្បមាណំ វក្កហទយយកនបប្ផាសានិ តេមេន្តំ ឋិតំ។ តត្ថ សំសរណលោហិតេ អពទ្ធបិត្តសទិសោវ វិនិច្ឆយោ។ ឥតរំ បន យថា ជជ្ជរកបាលដ្ឋេ ឧទកេ ហេដ្ឋា លេឌ្ឌុខណ្ឌានិ តេមយមានេ ន លេឌ្ឌុខណ្ឌានិ ជានន្តិ ‘មយំ ឧទកេន តេមិយមានា ឋិតា’តិ, នាបិ ឧទកំ ជានាតិ ‘អហំ លេឌ្ឌុខណ្ឌានិ តេមេមី’តិ, ឯវមេវ ន យកនស្ស ហេដ្ឋាភាគដ្ឋានំ វក្កាទីនិ វា ជានន្តិ ‘មយិ លោហិតំ ឋិតំ, អម្ហេ វា តេមយមានំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ លោហិតំ ជានាតិ ‘អហំ យកនស្ស ហេដ្ឋាភាគំ បូរេត្វា វក្កាទីនិ តេមយមានំ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ លោហិតំ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

សេទោ អគ្គិសន្តាបាទិកាលេសុ កេសលោមកូបវិវរានិ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ ចេវ បគ្ឃរតិ ច។ តត្ថ យថា ឧទកា អព្ពូឡ្ហមត្តេសុ ភិសមុឡាលកុមុទនាឡកលាបេសុ ន ភិសាទិកលាបវិវរានិ ជានន្តិ ‘អម្ហេហិ ឧទកំ បគ្ឃរតី’តិ, នាបិ ភិសាទិកលាបវិវរេហិ បគ្ឃរន្តំ ឧទកំ ជានាតិ ‘អហំ ភិសាទិកលាបវិវរេហិ បគ្ឃរាមី’តិ, ឯវមេវ ន កេសលោមកូបវិវរានិ ជានន្តិ ‘អម្ហេហិ សេទោ បគ្ឃរតី’តិ, នាបិ សេទោ ជានាតិ ‘អហំ កេសលោមកូបវិវរេហិ បគ្ឃរាមី’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ សេទោ នាម ឥមស្មិំ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

មេទោ ថូលស្ស សកលសរីរំ ផរិត្វា កិសស្ស ជង្ឃមំសាទីនិ និស្សាយ ឋិតោ បត្ថិន្នស្នេហោ។ តត្ថ យថា ហលិទ្ទិបិលោតិកបដិច្ឆន្នេ មំសបុញ្ជេ ន មំសបុញ្ជោ ជានាតិ ‘មំ និស្សាយ ហលិទ្ទិបិលោតិកា ឋិតា’តិ, នាបិ ហលិទ្ទិបិលោតិកា ជានាតិ ‘អហំ មំសបុញ្ជំ និស្សាយ ឋិតា’តិ, ឯវមេវ ន សកលសរីរេ ជង្ឃាទីសុ វា មំសំ ជានាតិ ‘មំ និស្សាយ មេទោ ឋិតោ’តិ, នាបិ មេទោ ជានាតិ ‘អហំ សកលសរីរេ ជង្ឃាទីសុ វា មំសំ និស្សាយ ឋិតោ’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ មេទោ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ បត្ថិន្នស្នេហោ បត្ថិន្នយូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

អស្សុ យទា សញ្ជាយតិ តទា អក្ខិកូបកេ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ វា បគ្ឃរតិ វា។ តត្ថ យថា ឧទកបុណ្ណេសុ តរុណតាលដ្ឋិកូបកេសុ ន តរុណតាលដ្ឋិកូបកា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ ឧទកំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ ឧទកំ ជានាតិ ‘អហំ តរុណតាលដ្ឋិកូបកេសុ ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន អក្ខិកូបកា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ អស្សុ ឋិត’ន្តិ, នាបិ អស្សុ ជានាតិ ‘អហំ អក្ខិកូបកេសុ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ អស្សុ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

វសា អគ្គិសន្តាបាទិកាលេ ហត្ថតលហត្ថបិដ្ឋិបាទតលបាទបិដ្ឋិនាសបុដនលាដអំសកូដេសុ ឋិតវិលីនស្នេហោ។ តត្ថ យថា បក្ខិត្តតេលេ អាចាមេ ន អាចាមោ ជានាតិ ‘មំ តេលំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិត’ន្តិ, នាបិ តេលំ ជានាតិ ‘អហំ អាចាមំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន ហត្ថតលាទិប្បទេសោ ជានាតិ ‘មំ វសា អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិតា’តិ, នាបិ វសា ជានាតិ ‘អហំ ហត្ថតលាទិប្បទេសេ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ វសា នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

ខេឡោ តថារូបេ ខេឡុប្បត្តិបច្ចយេ សតិ ឧភោហិ កបោលបស្សេហិ ឱរោហិត្វា ជិវ្ហាយ តិដ្ឋតិ។ តត្ថ យថា អព្ពោច្ឆិន្នឧទកនិស្សន្ទេ នទីតីរកូបកេ ន កូបតលំ ជានាតិ ‘មយិ ឧទកំ សន្តិដ្ឋតី’តិ, នាបិ ឧទកំ ជានាតិ ‘អហំ កូបតលេ សន្តិដ្ឋាមី’តិ , ឯវមេវ ន ជិវ្ហាតលំ ជានាតិ ‘មយិ ឧភោហិ កបោលបស្សេហិ ឱរោហិត្វា ខេឡោ ឋិតោ’តិ, នាបិ ខេឡោ ជានាតិ ‘អហំ ឧភោហិ កបោលបស្សេហិ ឱរោហិត្វា ជិវ្ហាតលេ ឋិតោ’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ ខេឡោ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

សិង្ឃាណិកា យទា សញ្ជាយតិ តទា នាសាបុដេ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ វា បគ្ឃរតិ វា។ តត្ថ យថា បូតិទធិភរិតាយ សិប្បិកាយ ន សិប្បិកា ជានាតិ ‘មយិ បូតិទធិ ឋិត’ន្តិ, នាបិ បូតិទធិ ជានាតិ ‘អហំ សិប្បិកាយ ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន នាសាបុដា ជានន្តិ ‘អម្ហេសុ សិង្ឃាណិកា ឋិតា’តិ, នាបិ សិង្ឃាណិកា ជានាតិ ‘អហំ នាសាបុដេសុ ឋិតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ សិង្ឃាណិកា នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

លសិកា អដ្ឋិកសន្ធីនំ អព្ភញ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា អសីតិសតសន្ធីសុ ឋិតា។ តត្ថ យថា តេលព្ភញ្ជិតេ អក្ខេ ន អក្ខោ ជានាតិ ‘មំ តេលំ អព្ភញ្ជិត្វា ឋិត’ន្តិ, នាបិ តេលំ ជានាតិ ‘អហំ អក្ខំ អព្ភញ្ជិត្វា ឋិត’ន្តិ, ឯវមេវ ន អសីតិសតសន្ធយោ ជានន្តិ ‘លសិកា អម្ហេ អព្ភញ្ជិត្វា ឋិតា’តិ, នាបិ លសិកា ជានាតិ ‘អហំ អសីតិសតសន្ធយោ អព្ភញ្ជិត្វា ឋិតា’តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ លសិកា នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។

មុត្តំ វត្ថិស្ស អព្ភន្តរេ ឋិតំ។ តត្ថ យថា ចន្ទនិកាយ បក្ខិត្តេ អធោមុខេ រវណឃដេ ន រវណឃដោ ជានាតិ ‘មយិ ចន្ទនិការសោ ឋិតោ’តិ, នាបិ ចន្ទនិការសោ ជានាតិ ‘អហំ រវណឃដេ ឋិតោ’តិ, ឯវមេវ ន វត្ថិ ជានាតិ ‘មយិ មុត្តំ ឋិត’ន្តិ, នាបិ មុត្តំ ជានាតិ ‘អហំ វត្ថិម្ហិ ឋិត’ន្តិ។ អញ្ញមញ្ញំ អាភោគបច្ចវេក្ខណរហិតា ឯតេ ធម្មា។ ឥតិ មុត្តំ នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ យូសភូតោ អាពន្ធនាការោ អាបោធាតូតិ។ **យំ វា បនា**តិ អវសេសេសុ តីសុ កោដ្ឋាសេសុ អាបោធាតុំ សន្ធាយ វុត្តំ។

ពាហិរអាបោធាតុនិទ្ទេសេ មូលំ បដិច្ច និព្ពត្តោ រសោ **មូលរសោ** នាម។ **ខន្ធរសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ខីរាទីនិ បាកដានេវ។ យថា បន ភេសជ្ជសិក្ខាបទេ ឯវមិធ និយមោ នត្ថិ។ យំ កិញ្ចិ ខីរំ ខីរមេវ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ភុម្មានី**តិ អាវាដាទីសុ ឋិតឧទកានិ។ **អន្តលិក្ខានី**តិ បថវឹ អប្បត្តានិ វស្សោទកានិ។ **យំ វា បនា**តិ ហិមោទកកប្បវិនាសកឧទកបថវីសន្ធារកឧទកាទីនិ ឥធ យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋានិ។

១៧៥. តេជោធាតុនិទ្ទេសេ តេជនវសេន **តេជោ**។ តេជោវ តេជោភាវំ គតត្តា **តេជោគតំ។ ឧស្មា**តិ ឧណ្ហាការោ។ ឧស្មាវ ឧស្មាភាវំ គតត្តា **ឧស្មាគតំ។ ឧសុម**ន្តិ ចណ្ឌឧសុមំ។ តទេវ ឧសុមភាវំ គតត្តា **ឧសុមគតំ។ យេន ចា**តិ យេន តេជោគតេន កុប្បិតេន។ **សន្តប្បតី**តិ អយំ កាយោ សន្តប្បតិ, ឯកាហិកជរាទិភាវេន ឧសុមជាតោ ហោតិ។ **យេន ច ជីរីយតី**តិ យេន អយំ កាយោ ជីរីយតិ, ឥន្ទ្រិយវេកល្លតំ ពលបរិក្ខយំ វលិបលិតាទិភាវញ្ច បាបុណាតិ។ **យេន ច បរិឌយ្ហតី**តិ យេន កុប្បិតេន អយំ កាយោ ឌយ្ហតិ, សោ ច បុគ្គលោ ‘ឌយ្ហាមិ ឌយ្ហាមី’តិ កន្ទន្តោ សតធោតសប្បិគោសីតចន្ទនាទិលេបនញ្ចេវ តាលវណ្ដវាតញ្ច បច្ចាសីសតិ។ **យេន ច អសិតបីតខាយិតសាយិតំ សម្មា បរិណាមំ គច្ឆតី**តិ យេនេតំ អសិតំ វា ឱទនាទិ, បីតំ វា បានកាទិ, ខាយិតំ វា បិដ្ឋខជ្ជកាទិ, សាយិតំ វា អម្ពបក្កមធុផាណិតាទិ សម្មា បរិបាកំ គច្ឆតិ, រសាទិភាវេន វិវេកំ គច្ឆតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា តយោ តេជោធាតូ ចតុសមុដ្ឋានា, បច្ឆិមោ កម្មសមុដ្ឋានោវ។ អយំ តាវេត្ថ បទសំវណ្ណនា។

ឥទំ បន មនសិការវិធានំ – ឥធ ភិក្ខុ ‘យេន សន្តប្បតិ, អយំ ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ បរិបាចនាការោ តេជោធាតូ’តិ មនសិ ករោតិ; ‘យេន ជីរីយតិ, យេន បរិឌយ្ហតិ, យេន អសិតបីតខាយិតសាយិតំ សម្មា បរិណាមំ គច្ឆតិ, អយំ ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ បរិបាចនាការោ តេជោធាតូ’តិ មនសិ ករោតិ។ **យំ វា បនា**តិ ឥមស្មឹ សរីរេ បាកតិកោ ឯកោ ឧតុ អត្ថិ, សោ យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋោ។

ពាហិរតេជោធាតុនិទ្ទេសេ កដ្ឋំ បដិច្ច បជ្ជលិតោ កដ្ឋុបាទានោ អគ្គិ **កដ្ឋគ្គិ** នាម។ សកលិកគ្គិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សង្ការគ្គី**តិ កចវរំ សំកឌ្ឍិត្វា ជាលាបិតោ កចវរគ្គិ។ **ឥន្ទគ្គី**តិ អសនិអគ្គិ។ **អគ្គិសន្តាបោ**តិ ជាលាយ វា វីតច្ចិកង្គារានំ វា សន្តាបោ។ **សូរិយសន្តាបោ**តិ អាតបោ។ **កដ្ឋសន្និចយសន្តាបោ**តិ កដ្ឋរាសិដ្ឋានេ សន្តាបោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យំ វា បនា**តិ បេតគ្គិ កប្បវិនាសគ្គិ និរយគ្គិអាទយោ ឥធ យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។

១៧៦. វាយោធាតុនិទ្ទេសេ វាយនវសេន **វាយោ**។ វាយោវ វាយោភាវំ គតត្តា **វាយោគតំ។ ថម្ភិតត្តំ រូបស្សា**តិ អវិនិព្ភោគរូបស្ស ថម្ភិតភាវោ។ **ឧទ្ធង្គមា វាតា**តិ ឧគ្គារហិក្កាទិ បវត្តកា ឧទ្ធំ អារោហនវាតា ។ **អធោគមា វាតា**តិ ឧច្ចារបស្សាវាទិនីហរណកា អធោ ឱរោហនវាតា។ **កុច្ឆិសយា វាតា**តិ អន្តានំ ពហិវាតា។ **កោដ្ឋាសយា វាតា**តិ អន្តានំ អន្តោវាតា។ **អង្គមង្គានុសារិនោ វាតា**តិ ធមនិជាលានុសារេន សកលសរីរេ អង្គមង្គានិ អនុសដា សមិញ្ជនបសារណាទិនិព្ពត្តកា វាតា។ **សត្ថកវាតា**តិ សន្ធិពន្ធនានិ កត្តរិយា ឆិន្ទន្តា វិយ បវត្តវាតា។ **ខុរកវាតា**តិ ខុរេន វិយ ហទយំ ផាលនវាតា។ **ឧប្បលកវាតា**តិ ហទយមំសមេវ ឧប្បាដនកវាតា។ **អស្សាសោ**តិ អន្តោបវិសននាសិកវាតោ។ **បស្សាសោ**តិ ពហិនិក្ខមននាសិកវាតោ។ ឯត្ថ ច បុរិមា សព្ពេ ចតុសមុដ្ឋានា, អស្សាសបស្សាសា ចិត្តសមុដ្ឋានាវ។ អយមេត្ថ បទវណ្ណនា។

ឥទំ បន មនសិការវិធានំ – ឥធ ភិក្ខុ ឧទ្ធង្គមាទិភេទេ វាតេ ឧទ្ធង្គមាទិវសេន បរិគ្គហេត្វា ‘ឧទ្ធង្គមា វាតា នាម ឥមស្មឹ សរីរេ បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោ អចេតនោ អព្យាកតោ សុញ្ញោ និស្សត្តោ វិត្ថម្ភនាការោ វាយោធាតូ’តិ មនសិ ករោតិ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យំ វា បនា**តិ សេសេ វាយោកោដ្ឋាសេ អនុគតា វាតា ឥធ យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។

ពាហិរវាយោធាតុនិទ្ទេសេ **បុរត្ថិមា វាតា**តិ បុរត្ថិមទិសតោ អាគតា វាតា។ **បច្ឆិមុត្តរទក្ខិណេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ **សរជា វាតា**តិ សហ រជេន សរជា។ **អរជា វាតា**តិ រជវិរហិតា សុទ្ធា អរជា នាម។ **សីតា**តិ សីតឧតុសមុដ្ឋានា សីតវលាហកន្តរេ សមុដ្ឋិតា។ **ឧណ្ហា**តិ ឧណ្ហឧតុសមុដ្ឋានា ឧណ្ហវលាហកន្តរេ សមុដ្ឋិតា។ **បរិត្តា**តិ មន្ទា តនុកវាតា។ **អធិមត្តា**តិ ពលវវាតា។ **កាឡា**តិ កាឡវលាហកន្តរេ សមុដ្ឋិតា, យេហិ អព្ភាហតោ ឆវិវណ្ណោ កាឡកោ ហោតិ។ តេសំ ឯតំ អធិវចនន្តិបិ ឯកេ។ **វេរម្ភវាតា**តិ យោជនតោ ឧបរិ វាយនវាតា។ **បក្ខវាតា**តិ អន្តមសោ មក្ខិកាយបិ បក្ខាយូហនសមុដ្ឋិតា វាតា។ **សុបណ្ណវាតា**តិ គរុឡវាតា។ កាមញ្ច ឥមេបិ បក្ខវាតាវ ឧស្សទវសេន បន វិសុំ គហិតា។ **តាលវណ្ដវាតា**តិ តាលបណ្ណេហិ វា អញ្ញេន វា កេនចិ មណ្ឌលសណ្ឋានេន សមុដ្ឋាបិតា វាតា។ **វិធូបនវាតា**តិ ពីជនបត្តកេន សមុដ្ឋាបិតា វាតា។ ឥមានិ ច តាលវណ្ដវិធូបនានិ អនុប្បន្នម្បិ វាតំ ឧប្បាទេន្តិ, ឧប្បន្នម្បិ បរិវត្តេន្តិ។ **យំ វា បនា**តិ ឥធ បាឡិអាគតេ ឋបេត្វា សេសវាតា យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។

១៧៧. អាកាសធាតុនិទ្ទេសេ អប្បដិឃដ្ដនដ្ឋេន ន កស្សតីតិ **អាកាសោ**។ អាកាសោវ អាកាសភាវំ គតត្តា **អាកាសគតំ**។ អឃដ្ដនីយតាយ **អឃំ**។ អឃមេវ អឃភាវំ គតត្តា **អឃគតំ** ។ **វិវរោ**តិ អន្តរំ។ តទេវ វិវរភាវំ គតត្តា **វិវរគតំ**។ **អសម្ផុដ្ឋំ មំសលោហិតេហី**តិ មំសលោហិតេហិ និស្សដំ។ កណ្ណច្ឆិទ្ទន្តិអាទិ បន តស្សេវ បភេទទស្សនំ។ តត្ថ **កណ្ណច្ឆិទ្ទ**ន្តិ កណ្ណស្មឹ ឆិទ្ទំ វិវរំ មំសលោហិតេហិ អសម្ផុដ្ឋោកាសោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យេនា**តិ យេន

វិវរេន ឯតំ អសិតាទិភេទំ អជ្ឈោហរណីយំ អជ្ឈោហរតិ, អន្តោ បវេសេតិ។ **យត្ថា**តិ យស្មិំ អន្តោឧទរបដលសង្ខាតេ ឱកាសេ ឯតទេវ ចតុព្ពិធំ អជ្ឈោហរណីយំ តិដ្ឋតិ។ **យេនា**តិ យេន វិវរេន សព្ពម្បេតំ វិបក្កំ កសដភាវំ អាបន្នំ និក្ខមតិ, តំ ឧទរបដលតោ យាវ ករីសមគ្គា វិទត្ថិចតុរង្គុលមត្តំ ឆិទ្ទំ មំសលោហិតេហិ អសម្ផុដ្ឋំ និស្សដំ អាកាសធាតូតិ វេទិតព្ពំ។ **យំ វា បនា**តិ ឯត្ថ ចម្មន្តរំ មំសន្តរំ ន្ហារុន្តរំ អដ្ឋិន្តរំ លោមន្តរន្តិ ឥទំ សព្ពំ យេវាបនកដ្ឋានំ បវិដ្ឋំ។

ពាហិរកអាកាសធាតុនិទ្ទេសេ **អសម្ផុដ្ឋំ ចតូហិ មហាភូតេហី**តិ ចតូហិ មហាភូតេហិ និស្សដំ ភិត្តិឆិទ្ទកវាដឆិទ្ទាទិកំ វេទិតព្ពំ។ ឥមិនា យស្មិំ អាកាសេ បរិកម្មំ ករោន្តស្ស ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ឧប្បជ្ជន្តិ តំ កថិតំ។

១៧៨. ***វិញ្ញាណធាតុ***និទ្ទេសេ ចក្ខុវិញ្ញាណសង្ខាតា ធាតុ **ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ**។ សេសាសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ ឥមាសុ ឆសុ ធាតូសុ បរិគ្គហិតាសុ អដ្ឋារស ធាតុយោ បរិគ្គហិតាវ ហោន្តិ។ កថំ? បឋវីតេជោវាយោធាតុគ្គហណេន តាវ ផោដ្ឋព្ពធាតុ គហិតាវ ហោតិ, អាបោធាតុអាកាសធាតុគ្គហណេន ធម្មធាតុ, វិញ្ញាណធាតុគ្គហណេន តស្សា បុរេចារិកបច្ឆាចារិកត្តា មនោធាតុ គហិតាវ ហោតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទយោ សុត្តេ អាគតា ឯវ។ សេសា នវ អាហរិត្វា ទស្សេតព្ពា ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុគ្គហណេន ហិ តស្សា និស្សយភូតា ចក្ខុធាតុ, អារម្មណភូតា រូបធាតុ ច គហិតាវ ហោន្តិ។ ឯវំ សោតវិញ្ញាណធាតុអាទិគ្គហណេន សោតធាតុអាទយោតិ អដ្ឋារសាបិ គហិតាវ ហោន្តិ។ តាសុ ទសហិ ធាតូហិ រូបបរិគ្គហោ កថិតោ ហោតិ។ សត្តហិ អរូបបរិគ្គហោ។ ធម្មធាតុយា សិយា រូបបរិគ្គហោ, សិយា អរូបបរិគ្គហោ។ ឥតិ អឌ្ឍេកាទសហិ ធាតូហិ រូបបរិគ្គហោ, អឌ្ឍដ្ឋធាតូហិ អរូបបរិគ្គហោតិ រូបារូបបរិគ្គហោ កថិតោ ហោតិ។ រូបារូបំ បញ្ចក្ខន្ធា។ តំ ហោតិ ទុក្ខសច្ចំ។ តំសមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហា សមុទយសច្ចំ ។ ឧភិន្នំ អប្បវត្តិ និរោធសច្ចំ។ តំបជាននោ មគ្គោ មគ្គសច្ចន្តិ ឥទំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ អដ្ឋារសធាតុវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស ភិក្ខុនោ យាវ អរហត្តា មត្ថកំ បាបេត្វា និគមនំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

១៧៩. ឥទានិ ទុតិយឆក្កំ ទស្សេន្តោ **អបរាបិ ឆ ធាតុយោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សុខធាតុ ទុក្ខធាតូ**តិ កាយប្បសាទវត្ថុកានិ សុខទុក្ខានិ សប្បដិបក្ខវសេន យុគឡកតោ ទស្សិតានិ។ សុខញ្ហិ ទុក្ខស្ស បដិបក្ខោ, ទុក្ខំ សុខស្ស។ យត្តកំ សុខេន ផរិតដ្ឋានំ តត្តកំ ទុក្ខំ ផរតិ។ យត្តកំ ទុក្ខេន ផរិតដ្ឋានំ តត្តកំ សុខំ ផរតិ។ **សោមនស្សធាតុ ទោមនស្សធាតូ**តិ ឥទម្បិ តថេវ យុគឡកំ កតំ។ សោមនស្សញ្ហិ ទោមនស្សស្ស បដិបក្ខោ, ទោមនស្សំ សោមនស្សស្ស។ យត្តកំ សោមនស្សេន ផរិតដ្ឋានំ តត្តកំ ទោមនស្សំ ផរតិ។ យត្តកំ ទោមនស្សេន ផរិតដ្ឋានំ តត្តកំ សោមនស្សំ ផរតិ។

ឧបេក្ខាធាតុ អវិជ្ជាធាតូតិ ឥទំ បន ទ្វយំ សរិក្ខកវសេន យុគឡកំ កតំ។ ឧភយម្បិ ហេតំ អវិភូតត្តា សរិក្ខកំ ហោតិ។ តត្ថ សុខទុក្ខធាតុគ្គហណេន តំ សម្បយុត្តា កាយវិញ្ញាណធាតុ, វត្ថុភូតា កាយធាតុ, អារម្មណភូតា ផោដ្ឋព្ពធាតុ ច គហិតាវ ហោន្តិ។ សោមនស្សទោមនស្សធាតុគ្គហណេន តំ សម្បយុត្តា មនោវិញ្ញាណធាតុ គហិតា ហោតិ។ អវិជ្ជាធាតុគ្គហណេន ធម្មធាតុ គហិតា។ ឧបេក្ខាធាតុគ្គហណេន ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាវិញ្ញាណធាតុមនោធាតុយោ , តាសំយេវ វត្ថារម្មណភូតា ចក្ខុធាតុរូបធាតុអាទយោ ច គហិតាតិ ឯវំ អដ្ឋារសបិ ធាតុយោ គហិតាវ ហោន្តិ។ ឥទានិ តាសុ ទសហិ ធាតូហិ រូបបរិគ្គហោតិអាទិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវម្បិ ឯកស្ស ភិក្ខុនោ យាវ អរហត្តា មត្ថកំ បាបេត្វា និគមនំ កថិតំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **កតមា សុខធាតុ យំ កាយិកំ សាត**ន្តិ អាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។

១៨១. តតិយឆក្កេ **កាមោ**តិ ទ្វេ កាមា – វត្ថុកាមោ ច កិលេសកាមោ ច។ តត្ថ កិលេសកាមំ សន្ធាយ កាមបដិសំយុត្តា ធាតុ **កាមធាតុ**, កាមវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ វត្ថុកាមំ សន្ធាយ កាមោយេវ ធាតុ **កាមធាតុ**, កាមាវចរធម្មានមេតំ នាមំ។ ព្យាបាទបដិសំយុត្តា ធាតុ **ព្យាបាទធាតុ**, ព្យាបាទវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ ព្យាបាទោវ ធាតុ ព្យាបាទធាតុ, ទសអាឃាតវត្ថុកស្ស បដិឃស្សេតំ នាមំ។ វិហឹសា បដិសំយុត្តា ធាតុ **វិហឹសាធាតុ**, វិហឹសាវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ វិហឹសាយេវ ធាតុ វិហឹសាធាតុ, បរសត្តវិហេសនស្សេតំ នាមំ។ អយំ បន ហេដ្ឋា អនាគតត្តា ឯវំ អត្ថាទិវិភាគតោ វេទិតព្ពា – វិហឹសន្តិ ឯតាយ សត្តេ, វិហឹសនំ វា ឯតំ សត្តានន្តិ វិហឹសា។ សា វិហេឋនលក្ខណា, ករុណាបដិបក្ខលក្ខណា វា; បរសន្តានេ ឧព្ពេគជនននរសា, សកសន្តានេ ករុណាវិទ្ធំសនរសា វា; ទុក្ខាយតនបច្ចុបដ្ឋានា; បដិឃបទដ្ឋានាតិ វេទិតព្ពា។ នេក្ខម្មំ វុច្ចតិ លោភា និក្ខន្តត្តា អលោភោ, នីវរណេហិ និក្ខន្តត្តា បឋមជ្ឈានំ, សព្ពាកុសលេហិ និក្ខន្តត្តា សព្ពកុសលំ។ នេក្ខម្មបដិសំយុត្តា ធាតុ **នេក្ខម្មធាតុ**, នេក្ខម្មវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ នេក្ខម្មមេវ ធាតុ នេក្ខម្មធាតុ, សព្ពស្សាបិ កុសលស្សេតំ នាមំ។ អព្យាបាទបដិសំយុត្តា ធាតុ **អព្យាបាទធាតុ**, អព្យាបាទវិតក្កស្សេតំ នាមំ។ អព្យាបាទោវ ធាតុ អព្យាបាទធាតុ, មេត្តាយេតំ នាមំ។

អវិហឹសាបដិសំយុត្តា ធាតុ **អវិហឹសាធាតុ**, អវិហឹសា វិតក្កស្សេតំ នាមំ។ អវិហឹសាវ ធាតុ អវិហឹសាធាតុ, ករុណាយេតំ នាមំ។

១៨២. ឥទានិ តមេវត្ថំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមា កាមធាតូ**តិ បទភាជនំ អារទ្ធំ។ តត្ថ **បដិសំយុត្តោ**តិ សំបយោគវសេន បដិសំយុត្តោ។ **តក្កោ វិតក្កោ**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ **វិហេឋេតី**តិ ពាធេតិ, ទុក្ខាបេតិ។ **ហេឋនា**តិ បាណិប្បហារាទីហិ ពាធនា, ទុក្ខុប្បាទនា។ ពលវហេឋនា **វិហេឋនា**។ ហឹសន្តិ ឯតាយាតិ **ហឹសនា**។ ពលវហឹសនា **វិហឹសនា។ រោសនា**តិ ឃដ្ដនា។ **វិរោសនា**តិ ពលវឃដ្ដនា។ សព្ពត្ថ វា ‘វិ’ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ ឧបហនន្តិ ឯតេនាតិ ឧបឃាតោ, បរេសំ ឧបឃាតោ **បរូបឃាតោ**។

មេត្តាយន្តិ ឯតាយាតិ **មេត្តិ**។ មេត្តាយនាការោ **មេត្តាយនា**។ មេត្តាយ អយិតស្ស មេត្តាសមង្គិនោ ភាវោ **មេត្តាយិតត្តំ**។ ព្យាបាទេន វិមុត្តស្ស ចេតសោ វិមុត្តិ **ចេតោវិមុត្តិ**។ ឯត្ថ ច បុរិមេហិ តីហិ ឧបចារប្បត្តាបិ អប្បនាបត្តាបិ មេត្តា កថិតា, បច្ឆិមេន អប្បនាបត្តាវ។

ករុណាយន្តិ ឯតាយាតិ **ករុណា**។ ករុណាយនាការោ **ករុណាយនា**។ ករុណាយ អយិតស្ស ករុណាសមង្គិនោ ភាវោ **ករុណាយិតត្តំ**។ វិហឹសាយ វិមុត្តស្ស ចេតសោ វិមុត្តិ **ចេតោវិមុត្តិ**។ ឥធាបិ បុរិមនយេនេវ ឧបចារប្បនាភេទោ វេទិតព្ពោ។ ឧភយត្ថាបិ ច បរិយោសានបទេ មេត្តាករុណាតិ ចេតោវិមុត្តិវិសេសនត្ថំ វុត្តំ។

ឯត្ថ ច កាមវិតក្កោ សត្តេសុបិ ឧប្បជ្ជតិ សង្ខារេសុបិ។ ឧភយត្ថ ឧប្បន្នោបិ កម្មបថភេទោវ។ ព្យាបាទោ បន សត្តេសុ ឧប្បន្នោយេវ កម្មបថំ ភិន្ទតិ, ន ឥតរោ។ វិហឹសាយបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច ទុវិធា កថា – សព្ពសង្គាហិកា ចេវ អសម្ភិន្នា ច។ កាមធាតុគ្គហណេន ហិ ព្យាបាទវិហឹសាធាតុយោបិ គហិតា។ កាម ធាតុយាយេវ បន នីហរិត្វា នីហរិត្វា ទ្វេបិ ឯតា ទស្សិតាតិ។ អយំ តាវេត្ថ សព្ពសង្គាហិកកថា ។ ឋបេត្វា បន ព្យាបាទវិហឹសាធាតុយោ សេសា សព្ពាបិ កាមធាតុ ឯវាតិ។ អយំ អសម្ភិន្នកថា នាម។ នេក្ខម្ម ធាតុគ្គហណេនាបិ អព្យាបាទអវិហឹសាធាតុយោ គហិតាយេវ។ នេក្ខម្មធាតុតោ បន នីហរិត្វា នីហរិត្វា តទុភយម្បិ ទស្សិតន្តិ អយមេត្ថាបិ សព្ពសង្គាហិកកថា។ ឋបេត្វា អព្យាបាទអវិហឹសាធាតុយោ អវសេសា នេក្ខម្មធាតូតិ អយំ អសម្ភិន្នកថា នាម។

ឥមាហិ ច ឆហិ ធាតូហិ បរិគ្គហិតា ហិ អដ្ឋារស ធាតុយោ បរិគ្គហិតាវ ហោន្តិ។ សព្ពាបិ ហិ តា កាម ធាតុតោវ នីហរិត្វា នីហរិត្វា លភាបេតព្ពា អដ្ឋារស ធាតុយោវ ហោន្តីតិ តិណ្ណំ ឆក្កានំ វសេន អដ្ឋារស ហោន្តិ។ ឯវំ បន អគ្គហេត្វា ឯកេកស្មិំ ឆក្កេ វុត្តនយេន អដ្ឋារស អដ្ឋារស កត្វា សព្ពានិបិ តានិ អដ្ឋារសកានិ ឯកជ្ឈំ អភិសង្ខិបិត្វា អដ្ឋារសេវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ ឥតិ ឥមស្មិំ សុត្តន្តភាជនីយេ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ តេភូមិកាតិ ឯវមេត្ថ សម្មសនចារោវ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

១៨៣. អភិធម្មភាជនីយេ សរូបេនេវ សព្ពាបិ ធាតុយោ ទស្សេន្តោ **អដ្ឋារស ធាតុយោ – ចក្ខុធាតុ រូបធាតូ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ឧទ្ទេសវារេ តាវ –

> អត្ថតោ លក្ខណាទិតោ, កមតាវត្វសង្ខតោ;
> បច្ចយា អថ ទដ្ឋព្ពា, វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ ‘**អត្ថតោ**’តិ ចក្ខតីតិ **ចក្ខុ**។ រូបយតីតិ **រូបំ**។ ចក្ខុស្ស វិញ្ញាណំ **ចក្ខុវិញ្ញាណ**ន្តិ ឯវមាទិនា តាវ នយេន ចក្ខាទីនំ វិសេសត្ថតោ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ អវិសេសេន បន វិទហតិ, ធីយតេ, វិធានំ, វិធីយតេ ឯតាយ, ឯត្ថ វា ធីយតីតិ **ធាតុ**។ លោកិយា ហិ ធាតុយោ ការណភាវេន វវត្ថិតា ហុត្វា សុវណ្ណរជតាទិធាតុយោ វិយ សុវណ្ណរជតាទី អនេកប្បការំ សំសារទុក្ខំ វិទហន្តិ ; ភារហារេហិ ច ភារោ វិយ សត្តេហិ ធីយន្តេ ធារិយន្តេតិ អត្ថោ។ ទុក្ខវិធានមត្តមេវ ចេតា អវសវត្តនតោ។ ឯតាហិ ច ករណភូតាហិ សំសារទុក្ខំ សត្តេហិ អនុវិធីយតិ; តថាវិហិតញ្ចេតំ ឯតាស្វេវ ធីយតិ ឋបីយតីតិ អត្ថោ។ ឥតិ ចក្ខាទីសុ ឯកេកោ ធម្មោ យថាសម្ភវំ វិទហតិ ធីយតេតិអាទិអត្ថវសេន ធាតូតិ វុច្ចតិ។

អបិច យថា តិត្ថិយានំ អត្តា នាម សភាវតោ នត្ថិ, ន ឯវមេតា។ ឯតា បន អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធាតុយោ។ យថា ច លោកេ វិចិត្តា ហរិតាលមនោសិលាទយោ សិលាវយវា ធាតុយោតិ វុច្ចន្តិ, ឯវមេតាបិ ធាតុយោ វិយ ធាតុយោ។ វិចិត្តា ហេតា ញាណញេយ្យាវយវាតិ។ យថា វា សរីរសង្ខាតស្ស សមុទាយស្ស អវយវភូតេសុ រសសោណិតាទីសុ អញ្ញមញ្ញំ វិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នេសុ ធាតុសមញ្ញា, ឯវមេវេតេសុបិ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតស្ស អត្តភាវស្ស អវយវេសុ ធាតុសមញ្ញា វេទិតព្ពា។ អញ្ញមញ្ញវិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នា ហេតេ ចក្ខាទយោតិ។ អបិច ធាតូតិ និជ្ជីវមត្តស្សេតំ អធិវចនំ។ តថា ហិ ភគវា – “ឆ ធាតុរោ អយំ, ភិក្ខុ, បុរិសោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៤៣-៣៤៤) ជីវសញ្ញាសមូហនត្ថំ ធាតុទេសនំ អកាសីតិ។ តស្មា យថាវុត្តេនត្ថេន ចក្ខុ ច តំ ធាតុ ចាតិ ចក្ខុធាតុ ...បេ... មនោវិញ្ញាណញ្ច តំ ធាតុ ចាតិ មនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឯវំ តាវេត្ថ អត្ថតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**លក្ខណាទិតោ**’តិ ចក្ខាទីនំ លក្ខណាទិតោ បេត្ថ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ តានិ ច បន តេសំ លក្ខណាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។

‘**កមតោ**’តិ ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តេសុ ឧប្បត្តិក្កមាទីសុ ទេសនាក្កមោវ យុជ្ជតិ។ សោ ច បនាយំ ហេតុផលានុបុព្ពវវត្ថានវសេន វុត្តោ។ ចក្ខុធាតុ រូបធាតូតិ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ ហេតុ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតូតិ ផលំ។ ឯវំ សព្ពត្ថ កមតោ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**តាវត្វតោ**’តិ តាវភាវតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – តេសុ តេសុ ហិ សុត្តាភិធម្មបទេសេសុ អាភាធាតុ, សុភធាតុ, អាកាសានញ្ចាយតនធាតុ, វិញ្ញាណញ្ចាយតនធាតុ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនធាតុ , នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនធាតុ, សញ្ញាវេទយិតនិរោធធាតុ, កាមធាតុ, ព្យាបាទធាតុ, វិហឹសាធាតុ, នេក្ខម្មធាតុ, អព្យាបាទធាតុ, អវិហឹសាធាតុ, សុខធាតុ, ទុក្ខធាតុ, សោមនស្សធាតុ, ទោមនស្សធាតុ, ឧបេក្ខាធាតុ , អវិជ្ជាធាតុ, អារម្ភធាតុ, និក្កមធាតុ, បរក្កមធាតុ, ហីនធាតុ, មជ្ឈិមធាតុ, បណីតធាតុ, បឋវីធាតុ, អាបោធាតុ, តេជោធាតុ, វាយោធាតុ, អាកាសធាតុ, វិញ្ញាណធាតុ, សង្ខតធាតុ, អសង្ខតធាតុ, អនេកធាតុនានាធាតុលោកោតិ ឯវមាទយោ អញ្ញាបិ ធាតុយោ ទិស្សន្តិ។

ឯវំ សតិ សព្ពាសំ វសេន បរិច្ឆេទំ អកត្វា កស្មា អដ្ឋារសាតិ អយមេវ បរិច្ឆេទោ កតោតិ ចេ? សភាវតោ វិជ្ជមានានំ សព្ពធាតូនំ តទន្តោគធត្តា។ រូបធាតុយេវ ហិ អាភាធាតុ។ សុភធាតុ បន រូបាទិប្បដិពទ្ធា។ កស្មា? សុភនិមិត្តត្តា។ សុភនិមិត្តញ្ហិ សុភធាតុ។ តញ្ច រូបាទិវិនិមុត្តំ ន វិជ្ជតិ, កុសលវិបាការម្មណា វា រូបាទយោ ឯវ សុភធាតូតិ រូបាទិមត្តមេវេសា។ អាកាសានញ្ចាយតនធាតុអាទីសុ ចិត្តំ មនោវិញ្ញាណធាតុ។ សេសា ធម្មា ធម្មធាតុ។ សញ្ញាវេទយិតនិរោធធាតុ បន សភាវតោ នត្ថិ; ធាតុទ្វយនិរោធមត្តមេវ ហិ សា។ កាមធាតុ ធម្មធាតុមត្តំ វា ហោតិ, យថាហ “តត្ថ កតមា កាមធាតុ? កាមបដិសំយុត្តោ តក្កោ ...បេ... មិច្ឆាសង្កប្បោ”តិ; អដ្ឋារសបិ ធាតុយោ វា, យថាហ “ហេដ្ឋតោ អវីចិនិរយំ បរិយន្តំ កត្វា ឧបរិតោ បរនិម្មិតវសវត្តីទេវេ អន្តោករិត្វា យំ ឯតស្មិំ អន្តរេ ឯត្ថាវចរា ឯត្ថ បរិយាបន្នា ខន្ធធាតុអាយតនា, រូបា, វេទនា, សញ្ញា, សង្ខារា, វិញ្ញាណំ – អយំ វុច្ចតិ កាមធាតូ”តិ។ នេក្ខម្មធាតុ ធម្មធាតុ ឯវ; “សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា នេក្ខម្មធាតូ”តិ វា វចនតោ មនោវិញ្ញាណធាតុបិ ហោតិយេវ។ ព្យាបាទវិហឹសាអព្យាបាទអវិហឹសាសុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សុបេក្ខាអវិជ្ជាអារម្ភនិក្កមបរក្កមធាតុយោ ធម្មធាតុយេវ។

ហីនមជ្ឈិមបណីតធាតុយោ អដ្ឋារសធាតុមត្តមេវ។ ហីនា ហិ ចក្ខាទយោ ហីនធាតុ។ មជ្ឈិមបណីតា ចក្ខាទយោ មជ្ឈិមា ចេវ បណីតា ច ធាតូ។ និប្បរិយាយេន បន អកុសលា ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុយោ ហីនធាតុ។ លោកិយា កុសលាព្យាកតា ឧភោបិ ចក្ខុធាតុអាទយោ ច មជ្ឈិមធាតុ។ លោកុត្តរា បន ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតុយោ បណីតធាតុ។ បឋវីតេជោវាយោធាតុយោ ផោដ្ឋព្ពធាតុយេវ។ អាបោធាតុ អាកាសធាតុ ច ធម្មធាតុយេវ។ វិញ្ញាណធាតុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសត្តវិញ្ញាណធាតុសង្ខេបោយេវ។ សត្តរស ធាតុយោ ធម្មធាតុឯកទេសោ ច សង្ខតធាតុ។ អសង្ខតធាតុ បន ធម្មធាតុឯកទេសោវ។ អនេកធាតុនានាធាតុលោកោ បន អដ្ឋារសធាតុប្បភេទមត្តមេវាតិ។ ឥតិ សភាវតោ វិជ្ជមានានំ សព្ពធាតូនំ តទន្តោគធត្តា អដ្ឋារសេវ វុត្តាតិ។

អបិច វិជាននសភាវេ វិញ្ញាណេ ជីវសញ្ញីនំ ជីវសញ្ញាសមូហនត្ថម្បិ អដ្ឋារសេវ វុត្តា ។ សន្តិ ហិ សត្តា វិជាននសភាវេ វិញ្ញាណេ ជីវសញ្ញិនោ។ តេសំ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណមនោវិញ្ញាណធាតុភេទេន តស្សា អនេកត្តំ, ចក្ខុរូបាទិបច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ អនិច្ចតញ្ច បកាសេត្វា ទីឃរត្តានុសយិតំ ជីវសញ្ញំ សមូហនិតុកាមេន ភគវតា អដ្ឋារស ធាតុយោ បកាសិតា។ កិញ្ច ភិយ្យោ? តថា វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេន; យេ ច ឥមាយ នាតិសង្ខេបវិត្ថារាយ ទេសនាយ វេនេយ្យា សត្តា, តទជ្ឈាសយវសេន ច អដ្ឋារសេវ បកាសិតា។

សង្ខេបវិត្ថារនយេន តថា តថា ហិ,
ធម្មំ បកាសយតិ ឯស យថា យថាស្ស;
សទ្ធម្មតេជវិហតំ វិលយំ ខណេន,
វេនេយ្យសត្តហទយេសុ តមោ បយាតីតិ។

ឯវមេត្ថ ‘តាវត្វតោ’ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**សង្ខតោ**’តិ ចក្ខុធាតុ តាវ ជាតិតោ ឯកោ ធម្មោត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ ចក្ខុបសាទវសេន។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយរូបសទ្ទគន្ធរសធាតុយោ សោតបសាទាទិវសេន។ ផោដ្ឋព្ពធាតុ បន បថវីតេជោវាយោវសេន តយោ ធម្មាតិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ កុសលាកុសលវិបាកវសេន ទ្វេ ធម្មាតិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណធាតុយោ។ មនោធាតុ បន បញ្ចទ្វារាវជ្ជនកុសលាកុសលវិបាកសម្បដិច្ឆនវសេន តយោ ធម្មាតិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ ធម្មធាតុ តិណ្ណំ អរូបក្ខន្ធានំ, សោឡសន្នំ សុខុមរូបានំ, អសង្ខតាយ ច ធាតុយា វសេន វីសតិធម្មាតិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ មនោវិញ្ញាណធាតុ សេសកុសលាកុសលាព្យាកតវិញ្ញាណវសេន ឆសត្តតិធម្មាតិ សង្ខំ គច្ឆតីតិ ឯវមេត្ថ ‘សង្ខតោ’ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**បច្ចយា**’តិ ចក្ខុធាតុអាទីនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទីសុ បច្ចយតោ វេទិតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ សោ បនេតេសំ បច្ចយភាវោ និទ្ទេសវារេ អាវិ ភវិស្សតិ។

‘**ទដ្ឋព្ពា**’តិ ទដ្ឋព្ពតោបេត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ អត្ថោ។ សព្ពា ឯវ ហិ សង្ខតា ធាតុយោ បុព្ពន្តាបរន្តវិវិត្តតោ, ធុវសុភសុខត្តភាវសុញ្ញតោ, បច្ចយាយត្តវុត្តិតោ ច ទដ្ឋព្ពា។ វិសេសតោ បនេត្ថ ភេរិតលំ វិយ ចក្ខុធាតុ ទដ្ឋព្ពា, ទណ្ឌោ វិយ រូបធាតុ, សទ្ទោ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ។ តថា អាទាសតលំ វិយ ចក្ខុធាតុ, មុខំ វិយ រូបធាតុ, មុខនិមិត្តំ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ។ អថ វា ឧច្ឆុតិលានិ វិយ ចក្ខុធាតុ, យន្តចក្កយដ្ឋិ វិយ រូបធាតុ, ឧច្ឆុរសតេលានិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ។ តថា អធរារណី វិយ ចក្ខុធាតុ, ឧត្តរារណី វិយ រូបធាតុ, អគ្គិ វិយ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ។ ឯស នយោ សោតធាតុអាទីសុបិ។

មនោធាតុ បន យថាសម្ភវតោ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទីនំ បុរេចរានុចរា វិយ ទដ្ឋព្ពា។ ធម្មធាតុយា វេទនាក្ខន្ធោ សល្លមិវ សូលមិវ ច ទដ្ឋព្ពោ ; សញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធា វេទនាសល្លសូលយោគា អាតុរា វិយ; បុថុជ្ជនានំ វា សញ្ញា អាសាទុក្ខជននតោ រិត្តមុដ្ឋិ វិយ, អយថាភុច្ចនិមិត្តគ្គាហកតោ វនមិគោ វិយ; សង្ខារា បដិសន្ធិយំ បក្ខិបនតោ អង្គារកាសុយំ ខិបនកបុរិសោ វិយ, ជាតិទុក្ខានុពន្ធនតោ រាជបុរិសានុពន្ធចោរា វិយ, សព្ពានត្ថាវហស្ស ខន្ធសន្តានស្ស ហេតុតោ វិសរុក្ខពីជានិ វិយ; រូបំ នានាវិធូបទ្ទវនិមិត្តតោ ខុរចក្កំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។

អសង្ខតា បន ធាតុ អមតតោ សន្តតោ ខេមតោ ច ទដ្ឋព្ពា។ កស្មា? សព្ពានត្ថបដិបក្ខភូតត្តា។ មនោវិញ្ញាណធាតុ គហិតារម្មណំ មុញ្ចិត្វាបិ អញ្ញំ គហេត្វាវ បវត្តនតោ វនមក្កដោ វិយ, ទុទ្ទមនតោ អស្សខឡុង្កោ វិយ, យត្ថកាមនិបាតិតោ វេហាសំ ខិត្តទណ្ឌោ វិយ, លោភទោសាទិនានប្បការកិលេសយោគតោ រង្គនដោ វិយ ទដ្ឋព្ពោតិ។

១៨៤. និទ្ទេសវារេ **ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ចា**តិ ឥទញ្ច ទ្វយំ បដិច្ច អញ្ញញ្ច កិរិយាមនោធាតុញ្ចេវ សម្បយុត្តខន្ធត្តយញ្ចាតិ អត្ថោ។ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា ហិ ចក្ខុ និស្សយបច្ចយោ ហោតិ, រូបំ អារម្មណបច្ចយោ, កិរិយមនោធាតុ វិគតបច្ចយោ, តយោ អរូបក្ខន្ធា សហជាតបច្ចយោ។ តស្មា ឯសា ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ឥមេ ចត្តារោ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ នាម។ **សោតញ្ច បដិច្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

និរុទ្ធសមនន្តរាតិ និរុទ្ធាយ សមនន្តរា។ **តជ្ជា មនោធាតូ**តិ តស្មឹ អារម្មណេ ជាតា កុសលាកុសលវិបាកតោ ទុវិធា មនោធាតុ សម្បដិច្ឆនកិច្ចា។ **សព្ពធម្មេសុ វា បន បឋមសមន្នាហារោ**តិ ឯតេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ សព្ពធម្មេសុ ឧប្បជ្ជមានេសុ បឋមសមន្នាហារោ; ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុអាទីនំ វា អារម្មណសង្ខាតេសុ សព្ពធម្មេសុ បឋមសមន្នាហារោតិ អយមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯតេន បញ្ចទ្វារាវជ្ជនកិច្ចា កិរិយមនោធាតុ គហិតាតិ វេទិតព្ពា។

មនោធាតុយាបិ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធសមនន្តរាតិ ឯត្ថ **បិ**-ការោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ។ តស្មា មនោធាតុយាបិ មនោវិញ្ញាណធាតុយាបីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ តេន យា ច វិបាកមនោធាតុយា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធាយ សមនន្តរា ឧប្បជ្ជតិ សន្តីរណកិច្ចា វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ, យា ច តស្សា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធាយ សមនន្តរា

ឧប្បជ្ជតិ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចា កិរិយមនោវិញ្ញាណធាតុ, យា ច តស្សា ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធាយ សមនន្តរា ឧប្បជ្ជតិ ជវនកិច្ចា មនោវិញ្ញាណធាតុ – តា សព្ពាបិ កថិតា ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ **មនញ្ច បដិច្ចា**តិ ភវង្គមនំ។ **ធម្មេ ចា**តិ ចតុភូមិកធម្មារម្មណំ។ **ឧប្បជ្ជតិ មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ សហាវជ្ជនកំ ជវនំ និព្ពត្តតិ។

ឥមស្មិំ បន ឋានេ ហត្ថេ គហិតបញ្ហំ នាម គណ្ហិំសុ។ មហាធម្មរក្ខិតត្ថេរោ កិរ នាម ទីឃភាណកាភយត្ថេរំ ហត្ថេ គហេត្វា អាហ – ‘បដិច្ចាតិ នាម អាគតដ្ឋានេ អាវជ្ជនំ វិសុំ ន កាតព្ពំ, ភវង្គនិស្សិតកមេវ កាតព្ព’ន្តិ។ តស្មា ឥធ **មនោ**តិ សហាវជ្ជនកំ ភវង្គំ។ **មនោវិញ្ញាណ**ន្តិ ជវនមនោវិញ្ញាណំ។ ឥមស្មិំ បន អភិធម្មភាជនីយេ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមិកា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

១៨៥. បញ្ហាបុច្ឆកេ អដ្ឋារសន្នំ ធាតូនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេនេវ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន **ឆ ធាតុយោ បរិត្តារម្មណា**តិ ឥទំ បន បញ្ចន្នំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ មនោធាតុយា ច ឯកន្តេន បញ្ចសុ រូបារម្មណាទីសុ បវត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **ទ្វេ ធាតុយោ**តិ វុត្តានំ បន ធម្មធាតុមនោវិញ្ញាណធាតូនំ មនាយតនធម្មាយតនេសុ វុត្តនយេនេវ បរិត្តារម្មណាទិតា វេទិតព្ពា។ ឥតិ ឥមស្មិម្បិ បញ្ហាបុច្ឆកេ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមិកា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា។ ឯវមយំ ធាតុវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទេសិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ធាតុវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. សច្ចវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

១៨៩. តទនន្តរេ សច្ចវិភង្គេ **ចត្តារី**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **អរិយសច្ចានី**តិ បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ **ទុក្ខំ អរិយសច្ច**ន្តិអាទិម្ហិ បន ឧទ្ទេសវារេ –

> វិភាគតោ និព្ពចន-លក្ខណាទិប្បភេទតោ;
> អត្ថត្ថុទ្ធារតោ ចេវ, អនូនាធិកតោ តថា។
>
> កមតោ អរិយសច្ចេសុ, យំ ញាណំ តស្ស កិច្ចតោ;
> អន្តោគធានំ បភេទា, ឧបមាតោ ចតុក្កតោ។
>
> សុញ្ញតេកវិធាទីហិ, សភាគវិសភាគតោ;
> វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ, វិញ្ញុនា សាសនក្កមេ។

តត្ថ **‘វិភាគតោ’**តិ ទុក្ខាទីនញ្ហិ ចត្តារោ ចត្តារោ អត្ថា វិភត្តា តថា អវិតថា អនញ្ញថា, យេ ទុក្ខាទីនិ អភិសមេន្តេហិ អភិសមេតព្ពា។ យថាហ, “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ, សង្ខតដ្ឋោ, សន្តាបដ្ឋោ, វិបរិណាមដ្ឋោ – ឥមេ ចត្តារោ ទុក្ខស្ស ទុក្ខដ្ឋា តថា អវិតថា អនញ្ញថា។ សមុទយស្ស អាយូហនដ្ឋោ, និទានដ្ឋោ, សំយោគដ្ឋោ, បលិពោធដ្ឋោ...បេ.... និរោធស្ស និស្សរណដ្ឋោ, វិវេកដ្ឋោ, អសង្ខតដ្ឋោ, អមតដ្ឋោ...បេ.... មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋោ, ហេតុដ្ឋោ, ទស្សនដ្ឋោ, អាធិបតេយ្យដ្ឋោ – ឥមេ ចត្តារោ មគ្គស្ស មគ្គដ្ឋា តថា អវិតថា អនញ្ញថា”តិ (បដិ. ម. ២.៨)។ តថា “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ, សង្ខតដ្ឋោ, សន្តាបដ្ឋោ, វិបរិនាមដ្ឋោ, អភិសមយដ្ឋោ”តិ (បដិ. ម. ២.១១) ឯវមាទិ។ ឥតិ ឯវំ វិភត្តានំ ចតុន្នំ ចតុន្នំ អត្ថានំ វសេន ទុក្ខាទីនិ វេទិតព្ពានីតិ។ អយំ តាវេត្ថ វិភាគតោ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘និព្ពចនលក្ខណាទិប្បភេទតោ’តិ ឯត្ថ បន ‘និព្ពចនតោ’ តាវ ឥធ **‘ទុ’**ឥតិ អយំ សទ្ទោ កុច្ឆិតេ ទិស្សតិ; កុច្ឆិតញ្ហិ បុត្តំ ទុបុត្តោតិ វទន្តិ។ **‘ខំ’**សទ្ទោ បន តុច្ឆេ; តុច្ឆញ្ហិ អាកាសំ **ខ**ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទញ្ច បឋមសច្ចំ កុច្ឆិតំ អនេកឧបទ្ទវាធិដ្ឋានតោ, តុច្ឆំ ពាលជនបរិកប្បិតធុវសុភសុខត្តភាវវិរហិតតោ។ តស្មា កុច្ឆិតត្តា តុច្ឆត្តា ច **ទុក្ខ**ន្តិ វុច្ចតិ។ **‘សំ’**ឥតិ ច អយំ សទ្ទោ “សមាគមោ សមេត”ន្តិអាទីសុ (វិភ. ១៩៩; ទី. និ. ២.៣៩៦) សំយោគំ ទីបេតិ; **‘ឧ’**ឥតិ អយំ សទ្ទោ “ឧប្បន្នំ ឧទិត”ន្តិអាទីសុ (បារា. ១៧២; ចូឡនិ. ខគ្គវិសាណសុត្តនិទ្ទេស ១៤១) ឧប្បត្តិំ។ **‘អយ’**សទ្ទោ បន ការណំ ទីបេតិ។ ឥទញ្ចាបិ ទុតិយសច្ចំ អវសេសបច្ចយសមាយោគេ សតិ ទុក្ខស្សុប្បត្តិការណំ។ ឥតិ ទុក្ខស្ស សំយោគេ ឧប្បត្តិការណត្តា **ទុក្ខសមុទយ**ន្តិ វុច្ចតិ។

តតិយសច្ចំ បន យស្មា ‘និ’សទ្ទោ អភាវំ **‘រោធ’**សទ្ទោ ច ចារកំ ទីបេតិ, តស្មា អភាវោ ឯត្ថ សំសារចារកសង្ខាតស្ស ទុក្ខរោធស្ស សព្ពគតិសុញ្ញត្តា, សមធិគតេ វា តស្មិំ សំសារចារកសង្ខាតស្ស ទុក្ខរោធស្ស អភាវោ ហោតិ តប្បដិបក្ខត្តាតិបិ **ទុក្ខនិរោធ**ន្តិ វុច្ចតិ, ទុក្ខស្ស វា អនុប្បាទនិរោធបច្ចយត្តា ទុក្ខនិរោធន្តិ។ ចតុត្ថសច្ចំ បន យស្មា ឯតំ ទុក្ខនិរោធំ គច្ឆតិ អារម្មណវសេន តទភិមុខីភូតត្តា, បដិបទា ច ហោតិ ទុក្ខនិរោធប្បត្តិយា, តស្មា ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ វុច្ចតិ។

យស្មា បនេតានិ ពុទ្ធាទយោ អរិយា បដិវិជ្ឈន្តិ, តស្មា **អរិយសច្ចានី**តិ វុច្ចន្តិ។ យថាហ – “ចតារិមានិ, ភិក្ខវេ, អរិយសច្ចានិ (សំ. និ. ៥.១០៩៧)។ កតមានិ...បេ.... ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ។ អរិយា ឥមានិ បដិវិជ្ឈន្តិ, តស្មា **អរិយសច្ចានី**តិ វុច្ចន្តី”តិ។ អបិច អរិយស្ស សច្ចានីតិបិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ – “សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ...បេ.... សទេវមនុស្សាយ តថាគតោ អរិយោ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តី”តិ។ អថ វា ឯតេសំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា អរិយភាវសិទ្ធិតោបិ អរិយសច្ចានិ។ យថាហ – “ឥមេសំ ខោ, ភិក្ខវេ, ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ យថាភូតំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ‘អរិយោ’តិ វុច្ចតី”តិ។ អបិច ខោ បន អរិយានិ សច្ចានីតិបិ អរិយសច្ចានិ; អរិយានីតិ តថានិ អវិតថានិ អវិសំវាទកានីតិ អត្ថោ។ យថាហ – “ឥមានិ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ តថានិ អវិតថានិ អនញ្ញថានិ, តស្មា អរិយសច្ចានីតិ វុច្ចន្តី”តិ។ ឯវមេត្ថ និព្ពចនតោ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

កថំ ‘**លក្ខណាទិប្បភេទតោ**’? ឯត្ថ ហិ ពាធនលក្ខណំ ទុក្ខសច្ចំ, សន្តាបនរសំ, បវត្តិបច្ចុបដ្ឋានំ។ បភវលក្ខណំ សមុទយសច្ចំ, អនុបច្ឆេទករណរសំ, បលិពោធបច្ចុបដ្ឋានំ។ សន្តិលក្ខណំ និរោធសច្ចំ, អច្ចុតិរសំ, អនិមិត្តបច្ចុបដ្ឋានំ ។ និយ្យានលក្ខណំ មគ្គសច្ចំ, កិលេសប្បហានករណរសំ, វុដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានំ។ អបិច បវត្តិបវត្តកនិវត្តិនិវត្តកលក្ខណានិ បដិបាដិយា។ តថា សង្ខតតណ្ហាអសង្ខតទស្សនលក្ខណានិ ចាតិ ឯវមេត្ថ ‘លក្ខណាទិប្បភេទតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘**អត្ថត្ថុទ្ធារតោ ចេវា**’តិ ឯត្ថ បន **អត្ថតោ** តាវ កោ សច្ចដ្ឋោតិ ចេ? យោ បញ្ញាចក្ខុនា ឧបបរិក្ខមានានំ មាយាវ វិបរីតកោ, មរីចីវ វិសំវាទកោ, តិត្ថិយានំ អត្តាវ អនុបលព្ភសភាវោ ច ន ហោតិ; អថ ខោ ពាធនបភវសន្តិនិយ្យានប្បការេន តច្ឆាវិបរីតភូតភាវេន អរិយញាណស្ស គោចរោ ហោតិយេវ; ឯស អគ្គិលក្ខណំ វិយ, លោកបកតិ វិយ ច តច្ឆាវិបរីតភូតភាវោ សច្ចដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។ យថាហ – “ឥទំ ទុក្ខន្តិ ខោ, ភិក្ខវេ, តថមេតំ អវិតថមេតំ អនញ្ញថមេត”ន្តិ (សំ. និ. ៥.១០៩០) វិត្ថារោ។ អបិច –

> នាពាធកំ យតោ ទុក្ខំ, ទុក្ខា អញ្ញំ ន ពាធកំ;
> ពាធកត្តនិយាមេន, តតោ សច្ចមិទំ មតំ។
>
> តំ វិនា នាញ្ញតោ ទុក្ខំ, ន ហោតិ ន ច តំ តតោ;
> ទុក្ខហេតុនិយាមេន, ឥតិ សច្ចំ វិសត្តិកា។
>
> នាញ្ញា និព្ពានតោ សន្តិ, សន្តំ ន ច ន តំ យតោ;
> សន្តភាវនិយាមេន, តតោ សច្ចមិទំ មតំ។
>
> មគ្គា អញ្ញំ ន និយ្យានំ, អនិយ្យានោ ន ចាបិ សោ;
> តច្ឆនិយ្យានភាវត្តា, ឥតិ សោ សច្ចសម្មតោ។
>
> ឥតិ តច្ឆាវិបល្លាស-ភូតភាវំ ចតូសុបិ;
> ទុក្ខាទីស្វវិសេសេន, សច្ចដ្ឋំ អាហុ បណ្ឌិតាតិ។

ឯវំ ‘អត្ថតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

កថំ ‘**អត្ថុទ្ធារតោ**’? ឥធាយំ ‘សច្ច’សទ្ទោ អនេកេសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ, សេយ្យថិទំ – “សច្ចំ ភណេ, ន កុជ្ឈេយ្យា”តិអាទីសុ (ធ. ប. ២២៤) វាចាសច្ចេ។ “សច្ចេ ឋិតា សមណព្រាហ្មណា ចា”តិអាទីសុ (ជា. ២.២១.៤៣៣) វិរតិសច្ចេ។ “កស្មា នុ សច្ចានិ វទន្តិ នានា, បវាទិយាសេ កុសលាវទានា”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៨៩១) ទិដ្ឋិសច្ចេ។ “ឯកញ្ហិ សច្ចំ ន ទុតិយមត្ថី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ៨៩០) បរមត្ថសច្ចេ និព្ពានេ ចេវ មគ្គេ ច។ “ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ កតិ កុសលា”តិអាទីសុ (វិភ. ២១៦) អរិយសច្ចេ។ ស្វាយមិធាបិ អរិយសច្ចេ វត្តតីតិ ឯវមេត្ថ ‘អត្ថុទ្ធារតោ’បិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘**អនូនាធិកតោ**’តិ កស្មា បន ចត្តារេវ អរិយសច្ចានិ វុត្តានិ, អនូនានិ អនធិកានីតិ ចេ? អញ្ញស្សាសម្ភវតោ, អញ្ញតរស្ស ច អនបនេយ្យភាវតោ; ន ហិ ឯតេហិ អញ្ញំ អធិកំ វា ឯតេសំ វា ឯកម្បិ អបនេតព្ពំ សម្ភោតិ។ យថាហ – “ឥធ, ភិក្ខវេ, អាគច្ឆេយ្យ សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ‘នេតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ, អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ យំ សមណេន គោតមេន ទេសិតំ។ អហមេតំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ឋបេត្វា អញ្ញំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ បញ្ញបេស្សាមី’តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ។ យថា ចាហ – “យោ ហិ កោចិ, ភិក្ខវេ, សមណោ វា ព្រាហ្មណោ វា ឯវំ វទេយ្យ ‘នេតំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ, យំ សមណេន គោតមេន ទេសិតំ។ អហមេតំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ បច្ចក្ខាយ អញ្ញំ ទុក្ខំ បឋមំ អរិយសច្ចំ បញ្ញបេស្សាមី’តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១០៨៦)។

អបិច បវត្តិមាចិក្ខន្តោ ភគវា សហេតុកំ អាចិក្ខិ, និវត្តិញ្ច សឧបាយំ។ ឥតិ បវត្តិនិវត្តិតទុភយហេតូនំ ឯតប្បរមតោ ចត្តារេវ វុត្តានិ។ តថា បរិញ្ញេយ្យ បហាតព្ព សច្ឆិកាតព្ព ភាវេតព្ពានំ, តណ្ហាវត្ថុតណ្ហាតណ្ហានិរោធតណ្ហានិរោធុបាយានំ, អាលយាលយរាមតាអាលយសមុគ្ឃាតអាលយសមុគ្ឃាតូបាយានញ្ច វសេនាបិ ចត្តារេវ វុត្តានីតិ។ ឯវមេត្ថ ‘អនូនាធិកតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘កមតោ’តិ អយម្បិ ទេសនាក្កមោវ។ ឯត្ថ ច ឱឡារិកត្តា សព្ពសត្តសាធារណត្តា ច សុវិញ្ញេយ្យន្តិ ទុក្ខសច្ចំ បឋមំ វុត្តំ, តស្សេវ ហេតុទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយសច្ចំ, ហេតុនិរោធា ផលនិរោធោតិ ញាបនត្ថំ តតោ និរោធសច្ចំ, តទធិគមុបាយទស្សនត្ថំ អន្តេ មគ្គសច្ចំ។ ភវសុខស្សាទគធិតានំ វា សត្តានំ សំវេគជននត្ថំ បឋមំ ទុក្ខមាហ។ តំ នេវ អកតំ អាគច្ឆតិ, ន ឥស្សរនិម្មានាទិតោ ហោតិ, ឥតោ បន ហោតីតិ ញាបនត្ថំ តទនន្តរំ សមុទយំ។ តតោ សហេតុកេន ទុក្ខេន អភិភូតត្តា សំវិគ្គមានសានំ ទុក្ខនិស្សរណគវេសីនំ និស្សរណទស្សនេន អស្សាសជននត្ថំ និរោធំ។ តតោ និរោធាធិគមត្ថំ និរោធសម្បាបកំ មគ្គន្តិ ឯវមេត្ថ ‘កមតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘អរិយសច្ចេសុ យំ ញាណំ តស្ស កិច្ចតោ’តិ សច្ចញាណកិច្ចតោបិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោតិ អត្ថោ។ ទុវិធញ្ហិ សច្ចញាណំ – អនុពោធញាណញ្ច បដិវេធញាណញ្ច។ តត្ថ អនុពោធញាណំ លោកិយំ អនុស្សវាទិវសេន និរោធេ មគ្គេ ច បវត្តតិ។ បដិវេធញាណំ លោកុត្តរំ និរោធារម្មណំ កត្វា កិច្ចតោ ចត្តារិបិ សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ។ យថាហ – “យោ, ភិក្ខវេ, ទុក្ខំ បស្សតិ ទុក្ខសមុទយម្បិ សោ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធម្បិ បស្សតិ, ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទម្បិ បស្សតី”តិ (សំ. និ. ៥.១១០០) សព្ពំ វត្តព្ពំ។ យំ បនេតំ លោកិយំ, តត្ថ ទុក្ខញាណំ បរិយុដ្ឋានាភិភវនវសេន បវត្តមានំ សក្កាយទិដ្ឋឹ និវត្តេតិ, សមុទយញាណំ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ, និរោធញាណំ សស្សតទិដ្ឋឹ, មគ្គញាណំ អកិរិយទិដ្ឋឹ; ទុក្ខញាណំ វា ធុវសុភសុខត្តភាវរហិតេសុ ខន្ធេសុ ធុវសុភសុខត្តភាវសញ្ញាសង្ខាតំ ផលេ វិប្បដិបត្តឹ, សមុទយញាណំ ឥស្សរប្បធានកាលសភាវាទីហិ លោកោ បវត្តតីតិ អការណេ ការណាភិមានប្បវត្តំ ហេតុម្ហិ វិប្បដិបត្តឹ, និរោធញាណំ អរូបលោកលោកថូបិកាទីសុ អបវគ្គគ្គាហភូតំ និរោធេ វិប្បដិបត្តឹ, មគ្គញាណំ កាមសុខល្លិកអត្តកិលមថានុយោគប្បភេទេ អវិសុទ្ធិមគ្គេ វិសុទ្ធិមគ្គគ្គាហវសេន បវត្តំ ឧបាយេ វិប្បដិបត្តឹ និវត្តេតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> លោកេ លោកប្បភវេ, លោកត្ថគមេ សិវេ ច តទុបាយេ;
> សម្មុយ្ហតិ តាវ នរោ, ន វិជានាតិ យាវ សច្ចានីតិ។

ឯវមេត្ថ ‘ញាណកិច្ចតោ’បិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘អន្តោគធានំ បភេទា’តិ ទុក្ខសច្ចស្មិញ្ហិ, ឋបេត្វា តណ្ហញ្ចេវ អនាសវធម្មេ ច, សេសា សព្ពធម្មា អន្តោគធា; សមុទយសច្ចេ ឆត្តឹស តណ្ហាវិចរិតានិ; និរោធសច្ចំ អសម្មិស្សំ; មគ្គសច្ចេ សម្មាទិដ្ឋិមុខេន វីមំសិទ្ធិបាទបញ្ញិន្ទ្រិយបញ្ញាពលធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គានិ។ សម្មាសង្កប្បាបទេសេន តយោ នេក្ខម្មវិតក្កាទយោ, សម្មាវាចាបទេសេន ចត្តារិ វចីសុចរិតានិ, សម្មាកម្មន្តាបទេសេន តីណិ កាយសុចរិតានិ, សម្មាអាជីវមុខេន អប្បិច្ឆតា សន្តុដ្ឋិតា ច, សព្ពេសំយេវ វា ឯតេសំ សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវានំ អរិយកន្តសីលត្តា សីលស្ស ច សទ្ធាហត្ថេន បដិគ្គហេតព្ពត្តា តេសំ អត្ថិតាយ ច អត្ថិភាវតោ សទ្ធិន្ទ្រិយសទ្ធាពលឆន្ទិទ្ធិបាទា, សម្មាវាយាមាបទេសេន ចតុព្ពិធសម្មប្បធានវីរិយិន្ទ្រិយវីរិយពលវីរិយសម្ពោជ្ឈង្គានិ, សម្មាសតិអបទេសេន ចតុព្ពិធសតិបដ្ឋានសតិន្ទ្រិយសតិពលសតិសម្ពោជ្ឈង្គានិ, សម្មាសមាធិអបទេសេន សវិតក្កសវិចារាទយោ តយោ សមាធី, ចិត្តសមាធិសមាធិន្ទ្រិយសមាធិពលបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គានិ អន្តោគធានីតិ។ ឯវមេត្ថ ‘អន្តោគធានំ បភេទា’បិ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘ឧបមាតោ’តិ ភារោ វិយ ហិ ទុក្ខសច្ចំ ទដ្ឋព្ពំ, ភារាទានមិវ សមុទយសច្ចំ, ភារនិក្ខេបនមិវ និរោធសច្ចំ, ភារនិក្ខេបនូបាយោ វិយ មគ្គសច្ចំ; រោគោ វិយ ច ទុក្ខសច្ចំ, រោគនិទានមិវ សមុទយសច្ចំ, រោគវូបសមោ វិយ និរោធសច្ចំ, ភេសជ្ជមិវ មគ្គសច្ចំ; ទុព្ភិក្ខមិវ វា ទុក្ខសច្ចំ, ទុព្ពុដ្ឋិ វិយ សមុទយសច្ចំ, សុភិក្ខមិវ និរោធសច្ចំ , សុវុដ្ឋិ វិយ មគ្គសច្ចំ។ អបិច វេរីវេរមូលវេរសមុគ្ឃាតវេរសមុគ្ឃាតុបាយេហិ, វិសរុក្ខរុក្ខមូលមូលុបច្ឆេទតទុបច្ឆេទុបាយេហិ, ភយភយមូលនិព្ភយតទធិគមុបាយេហិ, ឱរិមតីរមហោឃបារិមតីរតំសម្បាបកវាយាមេហិ ច យោជេត្វាបេតានិ ឧបមាតោ វេទិតព្ពានីតិ។ ឯវមេត្ថ ‘ឧបមាតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘ចតុក្កតោ’តិ អត្ថិ ចេត្ថ ទុក្ខំ ន អរិយសច្ចំ, អត្ថិ អរិយសច្ចំ ន ទុក្ខំ, អត្ថិ ទុក្ខញ្ចេវ អរិយសច្ចញ្ច, អត្ថិ នេវ ទុក្ខំ ន អរិយសច្ចំ។ ឯស នយោ សមុទយាទីសុ។ តត្ថ មគ្គសម្បយុត្តា ធម្មា សាមញ្ញផលានិ ច “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខ”ន្តិ (សំ. និ. ៣.១៥) វចនតោ សង្ខារទុក្ខតាយ ទុក្ខំ ន អរិយសច្ចំ។ និរោធោ អរិយសច្ចំ ន ទុក្ខំ។ ឥតរំ បន អរិយសច្ចទ្វយំ សិយា ទុក្ខំ អនិច្ចតោ, ន បន យស្ស បរិញ្ញាយ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្តេន។ សព្ពាការេន បន ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកំ ទុក្ខញ្ចេវ អរិយសច្ចញ្ច អញ្ញត្រ តណ្ហាយ។ មគ្គសម្បយុត្តា ធម្មា សាមញ្ញផលានិ ច យស្ស បរិញ្ញត្ថំ ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ តថត្តេន នេវ ទុក្ខំ ន អរិយសច្ចំ។ ឯវំ សមុទយាទីសុបិ យថាយោគំ យោជេត្វា ‘ចតុក្កតោ’បេត្ថ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘**សុញ្ញតេកវិធាទីហិ**’តិ ឯត្ថ សុញ្ញតោ តាវ បរមត្ថេន ហិ សព្ពានេវ សច្ចានិ វេទកការកនិព្ពុតគមកាភាវតោ សុញ្ញានីតិ វេទិតព្ពានិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

ទុក្ខមេវ ហិ ន កោចិ ទុក្ខិតោ, ការកោ ន កិរិយាវ វិជ្ជតិ;
អត្ថិ និព្ពុតិ ន និព្ពុតោ បុមា, មគ្គមត្ថិ គមកោ ន វិជ្ជតីតិ។

អថ វា –

ធុវសុភសុខត្តសុញ្ញំ, បុរិមទ្វយមត្តសុញ្ញមមតបទំ;
ធុវសុខអត្តវិរហិតោ, មគ្គោ ឥតិ សុញ្ញតោ តេសុ។

និរោធសុញ្ញានិ វា តីណិ, និរោធោ ច សេសត្តយសុញ្ញោ។ ផលសុញ្ញោ វា ឯត្ថ ហេតុ សមុទយេ ទុក្ខស្សាភាវតោ មគ្គេ ច និរោធស្ស, ន ផលេន សគព្ភោ បកតិវាទីនំ បកតិ វិយ។ ហេតុសុញ្ញញ្ច ផលំ ទុក្ខសមុទយានំ និរោធមគ្គានញ្ច អសមវាយា, ន ហេតុសមវេតំ ហេតុផលំ ហេតុផលសមវាយវាទីនំ ទ្វិអណុកាទីនិ វិយ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

តយមិធ និរោធសុញ្ញំ, តយេន តេនាបិ និព្ពុតិ សុញ្ញា;
សុញ្ញោ ផលេន ហេតុ, ផលម្បិ តំ ហេតុនា សុញ្ញន្តិ។

ឯវំ តាវ ‘សុញ្ញតោ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘**ឯកវិធាទីហិ**’តិ សព្ពមេវ ចេត្ថ ទុក្ខំ ឯកវិធំ បវត្តិភាវតោ, ទុវិធំ នាមរូបតោ, តិវិធំ កាមរូបារូប្បូបបត្តិភវភេទតោ, ចតុព្ពិធំ ចតុអាហារភេទតោ, បញ្ចវិធំ បញ្ចុបាទានក្ខន្ធភេទតោ។ សមុទយោបិ ឯកវិធោ បវត្តកភាវតោ, ទុវិធោ ទិដ្ឋិសម្បយុត្តាសម្បយុត្តតោ, តិវិធោ កាមភវវិភវតណ្ហាភេទតោ, ចតុព្ពិធោ ចតុមគ្គប្បហេយ្យតោ, បញ្ចវិធោ រូបាភិនន្ទនាទិភេទតោ, ឆព្ពិធោ ឆតណ្ហាកាយភេទតោ។ និរោធោបិ ឯកវិធោ អសង្ខតធាតុភាវតោ, បរិយាយេន បន ទុវិធោ សឧបាទិសេសអនុបាទិសេសតោ, តិវិធោ ភវត្តយវូបសមតោ, ចតុព្ពិធោ ចតុមគ្គាធិគមនីយតោ, បញ្ចវិធោ បញ្ចាភិនន្ទនវូបសមតោ, ឆព្ពិធោ ឆតណ្ហាកាយក្ខយភេទតោ។ មគ្គោបិ ឯកវិធោ ភាវេតព្ពតោ, ទុវិធោ សមថវិបស្សនាភេទតោ ទស្សនភាវនាភេទតោ វា , តិវិធោ ខន្ធត្តយភេទតោ។ អយញ្ហិ សប្បទេសត្តា នគរំ វិយ រជ្ជេន និប្បទេសេហិ តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតោ។ យថាហ –

“ន ខោ, អាវុសោ វិសាខ, អរិយេន អដ្ឋង្គិកេន មគ្គេន តយោ ខន្ធា សង្គហិតា។ តីហិ ច ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ខន្ធេហិ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ សង្គហិតោ។ យា ចាវុសោ វិសាខ, សម្មាវាចា, យោ ច សម្មាកម្មន្តោ, យោ ច សម្មាអាជីវោ – ឥមេ ធម្មា សីលក្ខន្ធេ សង្គហិតា; យោ ច សម្មាវាយាមោ, យា ច សម្មាសតិ, យោ ច សម្មាសមាធិ – ឥមេ ធម្មា សមាធិក្ខន្ធេ សង្គហិតា; យា ច សម្មាទិដ្ឋិ, យោ ច សម្មាសង្កប្បោ – ឥមេ ធម្មា បញ្ញាក្ខន្ធេ សង្គហិតា”តិ (ម. និ. ១.៤៦២)។

ឯត្ថ ហិ សម្មាវាចាទយោ តយោ សីលមេវ។ តស្មា តេ សជាតិតោ សីលក្ខន្ធេន សង្គហិតា។ កិញ្ចាបិ ហិ បាឡិយំ សីលក្ខន្ធេតិ ភុម្មេន និទ្ទេសោ កតោ, អត្ថោ បន ករណវសេនេវ វេទិតព្ពោ។ សម្មាវាយាមាទីសុ បន តីសុ សមាធិ អត្តនោ ធម្មតាយ អារម្មណេ ឯកគ្គភាវេន អប្បេតុំ ន សក្កោតិ, វីរិយេ បន បគ្គហកិច្ចំ សាធេន្តេ សតិយា ច អបិលាបនកិច្ចំ សាធេន្តិយា លទ្ធូបការោ ហុត្វា សក្កោតិ។

តត្រាយំ ឧបមា – យថា ហិ នក្ខត្តំ កីឡិស្សាមាតិ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋេសុ តីសុ សហាយេសុ ឯកោ សុបុប្ផិតំ ចម្បករុក្ខំ ទិស្វា ហត្ថំ ឧក្ខិបិត្វាបិ គហេតុំ ន សក្កុណេយ្យ។ អថស្ស ទុតិយោ ឱនមិត្វា បិដ្ឋឹ ទទេយ្យ។ សោ តស្ស បិដ្ឋិយំ ឋត្វាបិ កម្បមានោ គហេតុំ ន សក្កុណេយ្យ។ អថស្ស ឥតរោ អំសកូដំ ឧបនាមេយ្យ។ សោ ឯកស្ស បិដ្ឋិយំ ឋត្វា ឯកស្ស អំសកូដំ ឱលុព្ភ យថារុចិ បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា បិឡន្ធិត្វា នក្ខត្តំ កីឡេយ្យ។ ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯកតោ ឧយ្យានំ បវិដ្ឋា តយោ សហាយា វិយ ហិ ឯកតោ ជាតា សម្មាវាយាមាទយោ តយោ ធម្មា, សុបុប្ផិតចម្បករុក្ខោ វិយ អារម្មណំ, ហត្ថំ ឧក្ខិបិត្វាបិ គហេតុំ អសក្កោន្តោ វិយ អត្តនោ ធម្មតាយ អារម្មណេ ឯកគ្គភាវេន អប្បេតុំ អសក្កោន្តោ សមាធិ, បិដ្ឋឹ ទត្វា ឱនតសហាយោ វិយ វាយាមោ, អំសកូដំ ទត្វា ឋិត

សហាយោ វិយ សតិ។ យថា តេសុ ឯកស្ស បិដ្ឋិយំ ឋត្វា ឯកស្ស អំសកូដំ ឱលុព្ភ ឥតរោ យថារុចិ បុប្ផំ គហេតុំ សក្កោតិ, ឯវមេវ វីរិយេ បគ្គហកិច្ចំ សាធេន្តេ សតិយា ច អបិលាបនកិច្ចំ សាធេន្តិយា លទ្ធូបការោ សមាធិ សក្កោតិ អារម្មណេ ឯកគ្គភាវេន អប្បេតុំ។ តស្មា សមាធិយេវេត្ថ សជាតិតោ សមាធិក្ខន្ធេន សង្គហិតោ។ វាយាមសតិយោ បន កិរិយតោ សង្គហិតា ហោន្តិ។

សម្មាទិដ្ឋិសម្មាសង្កប្បេសុបិ បញ្ញា អត្តនោ ធម្មតាយ ‘អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា’តិ អារម្មណំ និច្ឆេតុំ ន សក្កោតិ, វិតក្កេ បន អាកោដេត្វា អាកោដេត្វា ទេន្តេ សក្កោតិ។ កថំ? យថា ហិ ហេរញ្ញិកោ កហាបណំ ហត្ថេ ឋបេត្វា សព្ពភាគេសុ ឱលោកេតុកាមោ សមានោបិ ន ចក្ខុតលេនេវ បរិវត្តេតុំ សក្កោតិ, អង្គុលិបព្ពេហិ បន បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេតុំ សក្កោតិ; ឯវមេវ ន បញ្ញា អត្តនោ ធម្មតាយ អនិច្ចាទិវសេន អារម្មណំ និច្ឆេតុំ សក្កោតិ, អភិនិរោបនលក្ខណេន បន អាហននបរិយាហននរសេន វិតក្កេន អាកោដេន្តេន វិយ បរិវត្តេន្តេន វិយ ច អាទាយ អាទាយ ទិន្នមេវ និច្ឆេតុំ សក្កោតិ។ តស្មា ឥធាបិ សម្មាទិដ្ឋិយេវ សជាតិតោ បញ្ញាក្ខន្ធេន សង្គហិតា, សម្មាសង្កប្បោ បន កិរិយតោ សង្គហិតោ ហោតិ។ ឥតិ ឥមេហិ តីហិ ខន្ធេហិ មគ្គោ សង្គហំ គច្ឆតិ។ តេន វុត្តំ – “តិវិធោ ខន្ធត្តយភេទតោ”តិ។ ចតុព្ពិធោ សោតាបត្តិមគ្គាទិវសេន។

អបិច សព្ពានេវ សច្ចានិ ឯកវិធានិ អវិតថត្តា អភិញ្ញេយ្យត្តា វា, ទុវិធានិ លោកិយលោកុត្តរតោ សង្ខតាសង្ខតតោ ច, តិវិធានិ ទស្សនភាវនាហិ បហាតព្ពតោ អប្បហាតព្ពតោ នេវបហាតព្ពនាបហាតព្ពតោ ច, ចតុព្ពិធានិ បរិញ្ញេយ្យាទិភេទតោតិ។ ឯវមេត្ថ ‘ឯកវិធាទីហិ’ វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

‘**សភាគវិសភាគតោ**’តិ សព្ពានេវ ច សច្ចានិ អញ្ញមញ្ញំ សភាគានិ អវិតថតោ អត្តសុញ្ញតោ ទុក្ករបដិវេធតោ ច។ យថាហ –

> “តំ កិំ មញ្ញសិ, អានន្ទ, កតមំ នុ ខោ ទុក្ករតរំ វា ទុរភិសម្ភវតរំ វា – យោ ទូរតោវ សុខុមេន តាលច្ឆិគ្គឡេន អសនំ អតិបាតេយ្យ បោង្ខានុបោង្ខំ អវិរាធិតំ, យោ វា សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដឹ បដិវិជ្ឈេយ្យា”តិ? “ឯតទេវ, ភន្តេ, ទុក្ករតរញ្ចេវ ទុរភិសម្ភវតរញ្ច – យោ សត្តធា ភិន្នស្ស វាលស្ស កោដិយា កោដឹ បដិវិជ្ឈេយ្យា”តិ។ “តតោ ខោ តេ, អានន្ទ, ទុប្បដិវិជ្ឈតរំ បដិវិជ្ឈន្តិ យេ ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈន្តិ…បេ…. អយំ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ យថាភូតំ បដិវិជ្ឈន្តី”តិ (សំ. និ. ៥.១១១៥)។

វិសភាគានិ សលក្ខណវវត្ថានតោ។ បុរិមានិ ច ទ្វេ សភាគានិ ទុរវគាហត្ថេន គម្ភីរត្តា លោកិយត្តា សាសវត្តា ច, វិសភាគានិ ផលហេតុភេទតោ បរិញ្ញេយ្យប្បហាតព្ពតោ ច។ បច្ឆិមានិបិ ទ្វេ សភាគានិ គម្ភីរត្តេន ទុរវគាហត្តា លោកុត្តរត្តា អនាសវត្តា ច, វិសភាគានិ វិសយវិសយីភេទតោ សច្ឆិកាតព្ពភាវេតព្ពតោ ច។ បឋមតតិយានិ ចាបិ សភាគានិ ផលាបទេសតោ, វិសភាគានិ សង្ខតាសង្ខតតោ។ ទុតិយចតុត្ថានិ ចាបិ សភាគានិ ហេតុអបទេសតោ, វិសភាគានិ ឯកន្តកុសលាកុសលតោ។ បឋមចតុត្ថានិ ចាបិ សភាគានិ សង្ខតតោ, វិសភាគានិ លោកិយលោកុត្តរតោ។ ទុតិយតតិយានិ ចាបិ សភាគានិ នេវសេក្ខានាសេក្ខភាវតោ, វិសភាគានិ សារម្មណានារម្មណតោ។

> ឥតិ ឯវំ បការេហិ, នយេហិ ច វិចក្ខណោ;
> វិជញ្ញា អរិយសច្ចានំ, សភាគវិសភាគតន្តិ។

សុត្តន្តភាជនីយឧទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១. ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

ជាតិនិទ្ទេសោ

១៩០. ឥទានិ សង្ខេបតោ ឧទ្ទិដ្ឋានិ ទុក្ខាទីនិ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ អយំ **តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ ជាតិបិ ទុក្ខា**តិ និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ ជាតិ វេទិតព្ពា, ជាតិយា ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ; ជរា, មរណំ, សោកោ , បរិទេវោ, ទុក្ខំ, ទោមនស្សំ, ឧបាយាសោ, អប្បិយសម្បយោគោ, បិយវិប្បយោគោ វេទិតព្ពោ; អប្បិយសម្បយោគស្ស បិយវិប្បយោគស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ; ឥច្ឆា វេទិតព្ពា, ឥច្ឆាយ ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ; ខន្ធា វេទិតព្ពា, ខន្ធានំ ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស កថនត្ថាយ អយំ មាតិកា – ឥទញ្ហិ ទុក្ខំ នាម អនេកំ នានប្បការំ, សេយ្យថិទំ – ទុក្ខទុក្ខំ, វិបរិណាមទុក្ខំ, សង្ខារទុក្ខំ, បដិច្ឆន្នទុក្ខំ, អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ, បរិយាយទុក្ខំ, និប្បរិយាយទុក្ខន្តិ។

តត្ថ កាយិកចេតសិកា ទុក្ខវេទនា សភាវតោ ច នាមតោ ច ទុក្ខត្តា '**ទុក្ខទុក្ខំ**' នាម។ សុខវេទនា វិបរិណាមេន ទុក្ខុប្បត្តិហេតុតោ '**វិបរិណាមទុក្ខំ**' នាម។ ឧបេក្ខាវេទនា ចេវ អវសេសា ច តេភូមកា សង្ខារា ឧទយព្ពយបីឡិតត្តា '**សង្ខារទុក្ខំ**' នាម។ តថា បីឡនំ បន មគ្គផលានម្បិ អត្ថិ។ តស្មា ឯតេ ធម្មា ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នត្តេន សង្ខារទុក្ខំ នាមាតិ វេទិតព្ពា។ កណ្ណសូលទន្តសូលរាគជបរិឡាហទោសជបរិឡាហាទិ កាយិកចេតសិកោ អាពាធោ បុច្ឆិត្វា ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច អបាកដភាវតោ '**បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**' នាម, អបាកដទុក្ខន្តិបិ វុច្ចតិ។ ទ្វត្តឹសកម្មការណាទិសមុដ្ឋានោ អាពាធោ អបុច្ឆិត្វាវ ជានិតព្ពតោ ឧបក្កមស្ស ច បាកដភាវតោ '**អប្បដិច្ឆន្នទុក្ខំ**' នាម, បាកដទុក្ខន្តិបិ វុច្ចតិ។ ឋបេត្វា ទុក្ខទុក្ខំ សេសំ ទុក្ខសច្ចវិភង្គេ អាគតំ ជាតិអាទិ សព្ពម្បិ តស្ស តស្ស ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ '**បរិយាយទុក្ខំ**' នាម។ ទុក្ខទុក្ខំ '**និប្បរិយាយទុក្ខំ**' នាម។

តត្ថ បរិយាយទុក្ខំ និប្បរិយាយទុក្ខន្តិ ឥមស្មឹ បទទ្វយេ ឋត្វា ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ កថេតព្ពំ។ អរិយសច្ចញ្ច នាមេតំ បាឡិយំ សង្ខេបតោបិ អាគច្ឆតិ វិត្ថារតោបិ។ សង្ខេបតោ អាគតដ្ឋានេ សង្ខេបេនបិ វិត្ថារេនបិ កថេតុំ វដ្ដតិ ។ វិត្ថារតោ អាគតដ្ឋានេ បន វិត្ថារេនេវ កថេតុំ វដ្ដតិ, ន សង្ខេបេន។ តំ ឥទំ ឥមស្មឹ ឋានេ វិត្ថារេន អាគតន្តិ វិត្ថារេនេវ កថេតព្ពំ។ តស្មា យំ តំ និទ្ទេសវារេ "តត្ថ កតមំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ? ជាតិបិ ទុក្ខា"តិអាទីនិ បទានិ គហេត្វា "ជាតិ វេទិតព្ពា, ជាតិយា ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ជាតិអាទីនិ តាវ "តត្ថ កតមា ជាតិ? យា តេសំ តេសំ សត្តានំ តម្ហិ តម្ហិ សត្តនិកាយេ ជាតិ សញ្ជាតី"តិ ឥមស្ស បន បទភាជនីយស្ស វសេន វេទិតព្ពានិ។

១៩១. តត្រាយំ អត្ថវណ្ណនា – **តេសំ តេសំ សត្តាន**ន្តិ អយំ សង្ខេបតោ អនេកេសំ សត្តានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ យា ទេវទត្តស្ស ជាតិ, យា សោមទត្តស្ស ជាតីតិ ឯវញ្ហិ ទិវសម្បិ កថិយមានេ នេវ សត្តា បរិយាទានំ គច្ឆន្តិ, ន សព្ពំ អបរត្ថទីបនំ សិជ្ឈតិ។ ឥមេហិ បន ទ្វីហិ បទេហិ ន កោចិ សត្តោ អបរិយាទិន្នោ ហោតិ, ន កិញ្ចិ អបរត្ថទីបនំ ន សិជ្ឈតិ។ តេន វុត្តំ – "យា តេសំ តេសំ សត្តាន"ន្តិ។ **តម្ហិ តម្ហី**តិ អយំ ជាតិគតិវសេន អនេកេសំ សត្តនិកាយានំ សាធារណនិទ្ទេសោ។ **សត្តនិកាយេ**តិ សត្តានំ និកាយេ, សត្តឃដាយំ សត្តសមូហេតិ អត្ថោ។

ជាតីតិ អយំ ជាតិសទ្ទោ អនេកត្ថោ។ តថា ហេស "ឯកម្បិ ជាតឹ, ទ្វេបិ ជាតិយោ"តិ (បារា. ១២; ម. និ. ២.២៥៧) ឯត្ថ ភវេ អាគតោ។ "អត្ថិ វិសាខេ , និគណ្ឋា នាម សមណជាតិកា"តិ (អ. និ. ៣.៧១) ឯត្ថ និកាយេ។ "តិរិយា នាម តិណជាតិ នាភិយា ឧគ្គន្ត្វា នភំ អាហច្ច ឋិតា អហោសី"តិ (អ. និ. ៥.១៩៦) ឯត្ថ បញ្ញត្តិយំ។ "ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតា"តិ (ធាតុ. ៧១) ឯត្ថ សង្ខតលក្ខណេ។ "យំ, ភិក្ខវេ, មាតុកុច្ឆិម្ហិ បឋមំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ, បឋមំ វិញ្ញាណំ បាតុភូតំ, តទុបាទាយ សាវស្ស ជាតី"តិ (មហាវ. ១២៤) ឯត្ថ បដិសន្ធិយំ។ "សម្បតិជាតោ, អានន្ទ, ពោធិសត្តោ"តិ (ម. និ. ៣.២០៧) ឯត្ថ បសូតិយំ។ "អនុបក្កុដ្ឋោ ជាតិវាទេនា"តិ (ទី. និ. ១.៣៣១) ឯត្ថ កុលេ។ "យតោហំ, ភគិនិ, អរិយាយ ជាតិយា ជាតោ"តិ (ម. និ. ២.៣៥១) ឯត្ថ អរិយសីលេ។ ឥធ បនាយំ សវិការេសុ បឋមាភិនិព្ពត្តក្ខន្ធេសុ វត្តតិ។ តស្មា ជាយមានកវសេន ជាតីតិ ឥទមេត្ថ សភាវបច្ចត្តំ។ សញ្ជាយនវសេន **សញ្ជាតី**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ ឱក្កមនវសេន **ឱក្កន្តិ**។ ជាយនដ្ឋេន វា **ជាតិ**, សា អបរិបុណ្ណាយតនវសេន យុត្តា។ សញ្ជាយនដ្ឋេន **សញ្ជាតិ**, សា បរិបុណ្ណាយតនវសេន យុត្តា។ ឱក្កមនដ្ឋេន **ឱក្កន្តិ**, សា អណ្ឌជជលាពុជវសេន យុត្តា។ តេ ហិ អណ្ឌកោសញ្ច វត្ថិកោសញ្ច ឱក្កមន្តិ, ឱក្កមន្តាបិ បវិសន្តា វិយ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តិ។ អភិនិព្ពត្តនដ្ឋេន **អភិនិព្ពត្តិ**។ សា សំសេទជឱបបាតិកវសេន យុត្តា។ តេ ហិ បាកដា ឯវ ហុត្វា និព្ពត្តន្តិ។ អយំ តាវ សម្មុតិកថា។

ឥទានិ បរមត្ថកថា ហោតិ។ ខន្ធា ឯវ ហិ បរមត្ថតោ បាតុភវន្តិ, ន សត្តា។ តត្ថ ច **ខន្ធាន**ន្តិ ឯកវោការភវេ ឯកស្ស, ចតុវោការភវេ ចតុន្នំ, បញ្ចវោការភវេ បញ្ចន្នំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ **បាតុភាវោ**តិ ឧប្បត្តិ។ **អាយតនាន**ន្តិ ឯត្ថ តត្រ តត្រ ឧប្បជ្ជមានាយតនវសេន សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ **បដិលាភោ**តិ សន្តតិយំ បាតុភាវោយេវ; បាតុភវន្តានេវ ហិ តានិ បដិលទ្ធានិ នាម ហោន្តិ។ **អយំ វុច្ចតិ ជាតី**តិ អយំ ជាតិ នាម កថិយតិ។ សា បនេសា តត្ថ តត្ថ ភវេ បឋមាភិនិព្ពត្តិលក្ខណា, និយ្យាតនរសា, អតីតភវតោ ឥធ ឧម្មុជ្ជនបច្ចុបដ្ឋានា, ផលវសេន ទុក្ខវិចិត្តតាបច្ចុបដ្ឋានា វា។

ឥទានិ '**ជាតិយា ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**'តិ អយញ្ហិ ជាតិ សយំ ន ទុក្ខា, ទុក្ខុប្បត្តិយា បន វត្ថុភាវេន ទុក្ខាតិ វុត្តា។ កតរទុក្ខស្ស បនាយំ វត្ថូតិ? យំ តំ ពាលបណ្ឌិតសុត្តាទីសុ (ម. និ. ៣.២៤៦ អាទយោ) ភគវតាបិ

ឧបមាវសេន បកាសិតំ អាបាយិកំទុក្ខំ, យញ្ច សុគតិយំ មនុស្សលោកេ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស សព្ពស្សាបិ ឯសា វត្ថុ។ តត្រិទំ គព្ភោក្កន្តិមូលកាទិភេទំ ទុក្ខំ – អយញ្ហិ សត្តោ មាតុកុច្ឆិម្ហិ និព្ពត្តមានោ ន ឧប្បលបទុមបុណ្ឌរីកាទីសុ និព្ពត្តតិ។ អថ ខោ ហេដ្ឋា អាមាសយស្ស ឧបរិ បក្កាសយស្ស ឧទរបដលបិដ្ឋិកណ្ដកានំ វេមជ្ឈេ បរមសម្ពាធេ តិព្ពន្ធការេ នានាកុណបគន្ធបរិភាវិតេ អសុចិបរមទុគ្គន្ធបវនវិចរិតេ អធិមត្តជេគុច្ឆេ កុច្ឆិប្បទេសេ បូតិមច្ឆបូតិកុម្មាសចន្ទនិកាទីសុ កិមិ វិយ និព្ពត្តតិ។ សោ តត្ថ និព្ពត្តោ ទស មាសេ មាតុកុច្ឆិសម្ភវេន ឧស្មនា បុដបាកំ វិយ បច្ចមានោ បិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ សេទិយមានោ សមិញ្ជនបសារណាទិរហិតោ អធិមត្តំ ទុក្ខំ បច្ចនុភោតីតិ។ ឥទំ តាវ **'គព្ភោក្កន្តិមូលកំ'** ទុក្ខំ។

យំ បន សោ មាតុ សហសា ឧបក្ខលនគមននិសីទនឧដ្ឋានបរិវត្តនាទីសុ សុរាធុត្តហត្ថគតោ ឯឡកោ វិយ អហិតុណ្ឌិកហត្ថគតោ សប្បបោតកោ វិយ ច អាកឌ្ឍនបរិកឌ្ឍនឱធុននទិទ្ធុននាទិនា ឧបក្កមេន អធិមត្តំ ទុក្ខមនុភវតិ, យញ្ច មាតុ សីតុទកបានកាលេ សីតនរកូបបន្នោ វិយ, ឧណ្ហយាគុភត្តាទិអជ្ឈោហរណកាលេ អង្គារវុដ្ឋិសម្បរិកិណ្ណោ វិយ, លោណម្ពិលាទិអជ្ឈោហរណកាលេ ខារាបដិច្ឆកាទិកម្មការណប្បត្តោ វិយ តិព្ពំ ទុក្ខមនុភោតិ – ឥទំ **'គព្ភបរិហរណមូលកំ'** ទុក្ខំ។

យំ បនស្ស មូឡ្ហគព្ភាយ មាតុយា មិត្តាមច្ចសុហជ្ជាទីហិបិ អទស្សនារហេ ទុក្ខុប្បត្តិដ្ឋានេ ឆេទនផាលនាទីហិ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ – ឥទំ **'គព្ភវិបត្តិមូលកំ'** ទុក្ខំ។ យំ វិជាយមានាយ មាតុយា កម្មជេហិ វាតេហិ បរិវត្តេត្វា នរកបបាតំ វិយ អតិភយានកំ យោនិមគ្គំ បដិបាតិយមានស្ស បរមសម្ពាធេន យោនិមុខេន តាឡច្ឆិគ្គឡេន វិយ និក្កឌ្ឍិយមានស្ស មហានាគស្ស នរកសត្តស្ស វិយ ច សង្ឃាដបព្ពតេហិ វិចុណ្ណិយមានស្ស ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ – ឥទំ **'វិជាយនមូលកំ'** ទុក្ខំ។ យំ បន ជាតស្ស តរុណវណសទិសស្ស សុកុមារសរីរស្ស ហត្ថគ្គហណន្ហាបនធោវនចោឡបរិមជ្ជនាទិកាលេ សូចិមុខខុរធារាវិជ្ឈនផាលនសទិសំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ – ឥទំ មាតុកុច្ឆិតោ **'ពហិ និក្ខមនមូលកំ'** ទុក្ខំ។ យំ តតោ បរំ បវត្តិយំ អត្តនាវ អត្តានំ វធេន្តស្ស, អចេលកវតាទិវសេន អាតាបនបរិតាបនានុយោគមនុយុត្តស្ស, កោធវសេន អភុញ្ជន្តស្ស, ឧព្ពន្ធន្តស្ស ច ទុក្ខំ ហោតិ – ឥទំ **'អត្តូបក្កមមូលកំ'** ទុក្ខំ។

យំ បន បរតោ វធពន្ធនាទីនិ អនុភវន្តស្ស ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ – ឥទំ **'បរូបក្កមមូលកំ'** ទុក្ខន្តិ។ ឥតិ ឥមស្ស សព្ពស្សាបិ ទុក្ខស្ស អយំ ជាតិ វត្ថុមេវ ហោតីតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

ជាយេថ នោ ចេ នរកេសុ សត្តោ,
តត្ថគ្គិទាហាទិកមប្បសយ្ហំ;
លភេថ ទុក្ខំ នុ កុហិំ បតិដ្ឋំ,
ឥច្ចាហ ទុក្ខាតិ មុនីធ ជាតិ។

ទុក្ខំ តិរច្ឆេសុ កសាបតោទ-
ទណ្ឌាភិឃាតាទិភវំ អនេកំ;
យំ តំ កថំ តត្ថ ភវេយ្យ ជាតិំ,
វិនា តហិំ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា។

បេតេសុ ទុក្ខំ បន ខុប្បិបាសា-
វាតាតបាទិប្បភវំ វិចិត្តំ;
យស្មា អជាតស្ស ន តត្ថ អត្ថិ,
តស្មាបិ ទុក្ខំ មុនិ ជាតិមាហ។

តិព្ពន្ធការេ ច អសយ្ហសីតេ,
លោកន្តរេ យំ អសុរេសុ ទុក្ខំ;
ន តំ ភវេ តត្ថ ន ចស្ស ជាតិ,
យតោ អយំ ជាតិ តតោបិ ទុក្ខា។

យញ្ចាបិ គូថនរកេ វិយ មាតុគព្ភេ,
សត្តោ វសំ ចិរមតោ ពហិ និក្ខមនញ្ច;
បប្បោតិ ទុក្ខមតិឃោរមិទម្បិ នត្ថិ,

ជាតី វិនា ឥតិបិ ជាតិរយញ្ហិ ទុក្ខា។

កឹ ភាសិតេន ពហុនា ននុ យំ កុហិញ្ចិ,
អត្ថីធ កិញ្ចិទបិ ទុក្ខមិទំ កទាចិ;
នេវត្ថិ ជាតិវិរហេ យទតោ មហេសី,
ទុក្ខាតិ សព្ពបឋមំ ឥមមាហ ជាតិន្តិ។

ជរានិទ្ទេសោ

១៩២. **ជរា**និទ្ទេសេ **ជរា**តិ សភាវបច្ចត្តំ។ **ជីរណតា**តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **ខណ្ឌិច្ច**ន្តិអាទយោ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា។ បច្ឆិមា ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសា។ អយញ្ហិ ជរាតិ ឥមិនា បទេន សភាវតោ ទីបិតា, តេនស្សា ឥទំ សភាវបច្ចត្តំ។ ជីរណតាតិ ឥមិនា អាការតោ , តេនស្សាយំ អាការនិទ្ទេសោ។ ខណ្ឌិច្ចន្តិ ឥមិនា កាលាតិក្កមេ ទន្តនខានំ ខណ្ឌិតភាវករណកិច្ចតោ។ **បាលិច្ច**ន្តិ ឥមិនា កេសលោមានំ បលិតភាវករណកិច្ចតោ។ **វលិត្តចតា**តិ ឥមិនា មំសំ មិលាបេត្វា តចេ វលិត្តភាវករណកិច្ចតោ ទីបិតា។ តេនស្សា ឥមេ ខណ្ឌិច្ចន្តិ អាទយោ តយោ កាលាតិក្កមេ កិច្ចនិទ្ទេសា។ តេហិ ឥមេសំ វិការានំ ទស្សនវសេន បាកដីភូតាតិ បាកដជរា ទស្សិតា។ យថេវ ហិ ឧទកស្ស វា វាតស្ស វា អគ្គិនោ វា តិណរុក្ខាទីនំ សំសគ្គបលិភគ្គតាយ វា ឈាមតាយ វា គតមគ្គោ បាកដោ ហោតិ, ន ច សោ គតមគ្គោ តានេវ ឧទកាទីនិ, ឯវមេវ ជរាយ ទន្តាទីសុ ខណ្ឌិច្ចាទិវសេន គតមគ្គោ បាកដោ, ចក្ខុំ ឧម្មីលេត្វាបិ គយ្ហតិ។ ន ច ខណ្ឌិច្ចាទីនេវ ជរា; ន ហិ ជរា ចក្ខុវិញ្ញេយ្យា ហោតិ។

អាយុនោ សំហានិ ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោតិ ឥមេហិ បន បទេហិ កាលាតិក្កមេយេវ អភិព្យត្តាយ អាយុក្ខយចក្ខាទិឥន្ទ្រិយបរិបាកសង្ខាតាយ បកតិយា ទីបិតា។ តេនស្សិមេ បច្ឆិមា ទ្វេ បកតិនិទ្ទេសាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ យស្មា ជរំ បត្តស្ស អាយុ ហាយតិ តស្មា ជរា “អាយុនោ សំហានី”តិ ផលូបចារេន វុត្តា។ យស្មា ទហរកាលេ សុប្បសន្នានិ សុខុមម្បិ អត្តនោ វិសយំ សុខេនេវ គណ្ហនសមត្ថានិ ចក្ខាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ ជរំ បត្តស្ស បរិបក្កានិ អាលុឡិតានិ អវិសទានិ ឱឡារិកម្បិ អត្តនោ វិសយំ គហេតុំ អសមត្ថានិ ហោន្តិ, តស្មា “ឥន្ទ្រិយានំ បរិបាកោ”តិ ផលូបចារេនេវ វុត្តា។

សា បនេសា ឯវំ និទ្ទិដ្ឋា សព្ពាបិ ជរា បាកដា បដិច្ឆន្នាតិ ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ ទន្តាទីសុ ខណ្ឌាទិភាវទស្សនតោ រូបធម្មេសុ ជរា **‘បាកដជរា’** នាម។ អរូបធម្មេសុ បន ជរា តាទិសស្ស វិការស្ស អទស្សនតោ **‘បដិច្ឆន្នជរា’** នាម។ តត្ថ យ្វាយំ ខណ្ឌាទិភាវោ ទិស្សតិ, សោ តាទិសានំ ទន្តាទីនំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា វណ្ណោយេវ។ តំ ចក្ខុនា ទិស្វា មនោទ្វារេន ចិន្តេត្វា “ឥមេ ទន្តា ជរាយ បហដា”តិ ជរំ ជានាតិ, ឧទកដ្ឋានេ ពទ្ធានិ គោសិង្គាទីនិ ឱលោកេត្វា ហេដ្ឋា ឧទកស្ស អត្ថិភាវំ ជាននំ វិយ។ បុន អវីចិ សវីចីតិ ឯវម្បិ អយំ ជរា ទុវិធា ហោតិ។ តត្ថ មណិកនករជតបវាឡចន្ទសូរិយាទីនំ មន្ទទសកាទីសុ បាណីនំ វិយ ច បុប្ផផលបល្លវាទីសុ អបាណីនំ វិយ ច អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **‘អវីចិជរា’** នាម, និរន្តរជរាតិ អត្ថោ។ តតោ អញ្ញេសុ បន យថាវុត្តេសុ អន្តរន្តរា វណ្ណវិសេសាទីនំ សុវិញ្ញេយ្យត្តា ជរា **‘សវីចិជរា’** នាម។

តត្ថ សវីចិជរា ឧបាទិន្នានុបាទិន្នកវសេន ឯវំ ទីបេតព្ពា – ទហរកុមារកានញ្ហិ បឋមមេវ ខីរទន្តា នាម ឧដ្ឋហន្តិ, ន តេ ថិរា។ តេសុ បន បតិតេសុ បុន ទន្តា ឧដ្ឋហន្តិ។ តេ បឋមមេវ សេតា ហោន្តិ, ជរាវាតេន បន បហដកាលេ កាឡកា ហោន្តិ។ កេសា បន បឋមមេវ តម្ពាបិ ហោន្តិ កាឡកាបិ សេតាបិ។ ឆវិ បន សលោហិតិកា ហោតិ។ វឌ្ឍន្តានំ វឌ្ឍន្តានំ ឱទាតានំ ឱទាតភាវោ, កាឡកានំ កាឡកភាវោ បញ្ញាយតិ, ជរាវាតេន បន បហដកាលេ វឡិំ គណ្ហាតិ។ សព្ពម្បិ សស្សំ វបិតកាលេ សេតំ ហោតិ, បច្ឆា នីលំ, ជរាវាតេន បន បហដកាលេ បណ្ឌុកំ ហោតិ។ អម្ពង្កុរេនាបិ ទីបេតុំ វដ្ដតិ ឯវំ។ **អយំ វុច្ចតិ ជរា**តិ អយំ ជរា នាម កថិយតិ។ សា បនេសា ខន្ធបរិបាកលក្ខណា, មរណូបនយនរសា, យោព្ពនវិនាសបច្ចុបដ្ឋានា។

‘ជរាយ ទុក្ខង្គោ វេទិតព្ពោ’តិ ឯត្ថ បន អយម្បិ សយំ ន ទុក្ខា, ទុក្ខស្ស បន វត្ថុភាវេន ទុក្ខាតិ វុត្តា។ កតរស្ស ទុក្ខស្ស? កាយទុក្ខស្ស ចេវ ទោមនស្សទុក្ខស្ស ច។ ជិណ្ណស្ស ហិ អត្តភាវោ ជរសកដំ វិយ ទុព្ពលោ ហោតិ, ឋាតុំ វា គន្តុំ វា និសីទិតុំ វា វាយមន្តស្ស ពលវំ កាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ; បុត្តទារេ យថាបុរេ អសល្លក្ខេន្តេ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខាតិ វេទិតព្ពា។ អបិច –

អង្គានំ សិថិលភាវា, ឥន្ទ្រិយានំ វិការតោ;

យោព្ពនស្ស វិនាសេន, ពលស្ស ឧបឃាតតោ។

វិប្បវាសា សតាទីនំ, បុត្តទារេហិ អត្តនោ;
អបសាទនីយតោ ចេវ, ភីយ្យោ ពាលត្តបត្តិយា។

បប្បោតិ ទុក្ខំ យំ មច្ចោ, កាយិកំ មានសំ តថា;
សព្ពមេតំ ជរាហេតុ, យស្មា តស្មា ជរា ទុខាតិ។

មរណនិទ្ទេសោ

១៩៣. មរណនិទ្ទេសេ ចវនកវសេន **ចុតិ;** ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធាយ ចុតិយា សាមញ្ញវចនមេតំ។ **ចវនតា**តិ ភាវវចនេន លក្ខណនិទស្សនំ។ **ភេទោ**តិ ចុតិខន្ធានំ ភង្គុប្បត្តិបរិទីបនំ ។ **អន្តរធាន**ន្តិ ឃដស្ស វិយ ភិន្នស្ស ភិន្នានំ ចុតិខន្ធានំ យេន កេនចិ បរិយាយេន ឋានាភាវបរិទីបនំ។ **មច្ចុ មរណ**ន្តិ មច្ចុសង្ខាតំ មរណំ។ កាលោ នាម អន្តកោ, តស្ស កិរិយា **កាលកិរិយា**។ ឯត្តាវតា សម្មុតិយា មរណំ ទីបិតំ ហោតិ។

ឥទានិ បរមត្ថេន ទីបេតុំ **ខន្ធានំ ភេទោ**តិអាទិមាហ។ បរមត្ថេន ហិ ខន្ធាយេវ ភិជ្ជន្តិ, ន សត្តោ នាម កោចិ មរតិ។ ខន្ធេសុ បន ភិជ្ជមានេសុ សត្តោ មរតិ ភិន្នេសុ មតោតិ វោហារោ ហោតិ។ ឯត្ថ ច ចតុបញ្ចវោការវសេន ខន្ធានំ ភេទោ, ឯកវោការវសេន កឡេវរស្ស និក្ខេបោ; ចតុវោការវសេន វា ខន្ធានំ ភេទោ, សេសទ្វយវសេន កឡេវរស្ស និក្ខេបោ វេទិតព្ពោ។ កស្មា? ភវទ្វយេបិ រូបកាយសង្ខាតស្ស កឡេវរស្ស សម្ភវតោ។ យស្មា វា ចាតុមហារាជិកាទីសុ ខន្ធា ភិជ្ជន្តេវ, ន កិញ្ចិ និក្ខិបតិ, តស្មា តេសំ វសេន ខន្ធានំ ភេទោ។ មនុស្សាទីសុ កឡេវរស្ស និក្ខេបោ។ ឯត្ថ ច កឡេវរស្ស និក្ខេបករណតោ មរណំ "កឡេវរស្ស និក្ខេបោ"តិ វុត្តំ។

ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទោតិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយពទ្ធស្សេវ មរណំ នាម ហោតិ, អនិន្ទ្រិយពទ្ធស្ស មរណំ នាម នត្ថីតិ ទស្សេតិ។ 'សស្សំ មតំ, រុក្ខោ មតោ'តិ ឥទំ បន វោហារមត្តមេវ។ អត្ថតោ បន ឯវរូបានិ វចនានិ សស្សាទីនំ ខយវយភាវមេវ ទីបេន្តិ។ **ឥទំ វុច្ចតិ មរណ**ន្តិ ឥទំ សព្ពម្បិ មរណំ នាម កថិយតិ។

អបិចេត្ថ ខណិកមរណំ, សម្មុតិមរណំ, សមុច្ឆេទមរណន្តិ អយម្បិ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ '**ខណិកមរណំ**' នាម បវត្តេ រូបារូបធម្មានំ ភេទោ។ 'តិស្សោ មតោ, ផុស្សោ មតោ'តិ ឥទំ '**សម្មុតិមរណំ**' នាម។ ខីណាសវស្ស អប្បដិសន្ធិកា កាលកិរិយា '**សមុច្ឆេទមរណំ**' នាម។ ឥមស្មឹ បនត្ថេ សម្មុតិមរណំ អធិប្បេតំ។ ជាតិក្ខយមរណំ, ឧបក្កមមរណំ, សរសមរណំ, អាយុក្ខយមរណំ, បុញ្ញក្ខយមរណន្តិបិ តស្សេវ នាមំ។ តយិទំ ចុតិលក្ខណំ, វិយោគរសំ, វិប្បវាសបច្ចុបដ្ឋានំ។

'**មរណស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**'តិ ឯត្ថ បន ឥទម្បិ សយំ ន ទុក្ខំ, ទុក្ខស្ស បន វត្ថុភាវេន ទុក្ខន្តិ វុត្តំ។ មរណន្តិកាបិ ហិ សារីរិកា វេទនា, បដិវាតេ គហិតា អាទិត្តតិណុក្កា វិយ, សរីរំ និទហន្តិ។ នរកនិមិត្តាទីនំ ឧបដ្ឋានកាលេ ពលវទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខន្តិ វេទិតព្ពំ។ អបិ ច –

បាបស្ស បាបកម្មាទិ, និមិត្តមនុបស្សតោ;
ភទ្ទស្សាបសហន្តស្ស, វិយោគំ បិយវត្ថុកំ។

មីយមានស្ស យំ ទុក្ខំ, មានសំ អវិសេសតោ;
សព្ពេសញ្ចាបិ យំ សន្ធិ-ពន្ធនច្ឆេទនាទិកំ។

វិតុជ្ជមានមម្មានំ, ហោតិ ទុក្ខំ សរីរជំ;
អសយ្ហមប្បដិការំ, ទុក្ខស្សេតស្សិទំ យតោ;
មរណំ វត្ថុ តេនេតំ, ទុក្ខមិច្ចេវ ភាសិតន្តិ។

អបិច ឥមានិ ជាតិជរាមរណានិ នាម ឥមេសំ សត្តានំ វធកបច្ចាមិត្តា វិយ ឱតារំ គវេសន្តានិ វិចរន្តិ។ យថា ហិ បុរិសស្ស តីសុ បច្ចាមិត្តេសុ ឱតារាបេក្ខេសុ វិចរន្តេសុ ឯកោ វទេយ្យ – "អហំ អសុកអរញ្ញស្ស នាម វណ្ណំ កថេត្វា ឯតំ អាទាយ តត្ថ គមិស្សាមិ, ឯត្ថ មយ្ហំ ទុក្ករំ នត្ថី"តិ។ ទុតិយោ វទេយ្យ "អហំ តវ ឯតំ គហេត្វា គតកាលេ បោថេត្វា ទុព្ពលំ ករិស្សាមិ, ឯត្ថ មយ្ហំ ទុក្ករំ នត្ថី"តិ។ តតិយោ វទេយ្យ – "តយា ឯតស្មឹ បោថេត្វា ទុព្ពលេ កតេ តិណ្ហេន អសិនា សីសច្ឆេទនំ នាម មយ្ហំ ភារោ ហោតូ"តិ។ តេ ឯវំ វត្វា តថា ករេយ្យុំ។

តត្ថ បឋមបច្ឆាមិត្តស្ស អរញ្ញស្ស វណ្ណំ កថេត្វា តំ អាទាយ តត្ថ គតកាលោ វិយ សុហជ្ជញាតិមណ្ឌលតោ និក្កឌ្ឍិត្វា យត្ថ កត្ថចិ និព្ពត្តាបនំ នាម ជាតិយា កិច្ចំ។ ទុតិយស្ស បោថេត្វា ទុព្ពលករណំ វិយ និព្ពត្តក្ខន្ធេសុ និបតិត្វា បរាធីនមញ្ចបរាយណភាវករណំ ជរាយ កិច្ចំ។ តតិយស្ស តិណ្ហេន អសិនា សីសច្ឆេទនំ វិយ ជីវិតក្ខយបាបនំ មរណស្ស កិច្ចន្តិ វេទិតព្ពំ។

អបិចេត្ថ ជាតិទុក្ខំ សាទីនវមហាកន្តារប្បវេសោ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ ជរាទុក្ខំ តត្ថ អន្នបានរហិតស្ស ទុព្ពល្យំ វិយ ទដ្ឋព្ពំ។ មរណទុក្ខំ ទុព្ពលស្ស ឥរិយាបថបវត្តនេ វិហតបរក្កមស្ស វាឡាទីហិ អនយព្យសនាបាទនំ វិយ ទដ្ឋព្ពន្តិ។

សោកនិទ្ទេសោ

១៩៤. **សោក**និទ្ទេសេ ព្យសតីតិ ព្យសនំ; ហិតសុខំ ខិបតិ វិទ្ធំសេតីតិ អត្ថោ។ ញាតីនំ ព្យសនំ ញាតិព្យសនំ; ចោររោគភយាទីហិ ញាតិក្ខយោ ញាតិវិនាសោតិ អត្ថោ។ តេន **ញាតិព្យសនេន ផុដ្ឋស្សា**តិ អជ្ឈោត្ថដស្ស អភិភូតស្ស សមន្នាគតស្សាតិ អត្ថោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន វិសេសោ – ភោគានំ ព្យសនំ **ភោគព្យសនំ;** រាជចោរាទិវសេន ភោគក្ខយោ ភោគវិនាសោតិ អត្ថោ។ រោគោយេវ ព្យសនំ **រោគព្យសនំ;** រោគោ ហិ អារោគ្យំ ព្យសតិ វិនាសេតីតិ ព្យសនំ។ សីលស្ស ព្យសនំ **សីលព្យសនំ;** ទុស្សីល្យស្សេតំ នាមំ។ សម្មាទិដ្ឋឹ វិនាសយមានា ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិយេវ ព្យសនំ **ទិដ្ឋិព្យសនំ**។ ឯត្ថ ច បុរិមានិ ទ្វេ អនិប្ផន្នានិ, បច្ឆិមានិ តីណិ និប្ផន្នានិ តិលក្ខណព្ភាហតានិ។ បុរិមានិ ច តីណិ នេវ កុសលានិ ន អកុសលានិ។ សីលទិដ្ឋិព្យសនទ្វយំ អកុសលំ។

អញ្ញតរញ្ញតរេនាតិ គហិតេសុ វា យេន កេនចិ អគ្គហិតេសុ វា មិត្តាមច្ចព្យសនាទីសុ យេន កេនចិ។ **សមន្នាគតស្សា**តិ សមនុពន្ធស្ស អបរិមុច្ចមានស្ស។ **អញ្ញតរញ្ញតរេន ទុក្ខធម្មេនា**តិ យេន កេនចិ សោកទុក្ខស្ស ឧប្បត្តិហេតុនា។ **សោកោ**តិ សោចនកវសេន សោកោ; ឥទំ តេហិការណេហិ ឧប្បជ្ជនកសោកស្ស សភាវបច្ចត្តំ។ **សោចនា**តិ សោចនាការោ។ **សោចិតត្ត**ន្តិ សោចិតភាវោ។ **អន្តោសោកោ**តិ អព្ភន្តរេ សោកោ។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គវសេន វឌ្ឍិតំ។ សោ ហិ អព្ភន្តរេ សុក្ខាបេន្តោ វិយ បរិសុក្ខាបេន្តោ វិយ ឧប្បជ្ជតីតិ "អន្តោសោកោ អន្តោបរិសោកោ"តិ វុច្ចតិ។

ចេតសោ បរិជ្ឈាយនាតិ ចិត្តស្ស ឈាយនាការោ។ សោកោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ អគ្គិ វិយ ចិត្តំ ឈាបេតិ បរិទហតិ, "ចិត្តំ មេ ឈាមំ, ន មេ កិញ្ចិ បដិភាតី"តិ វទាបេតិ។ ទុក្ខិតោ មនោ ទុម្មនោ, តស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន សោកោវ សល្លន្តិ **សោកសល្លំ។ អយំ វុច្ចតិ សោកោ**តិ អយំ សោកោ នាម កថិយតិ។ សោ បនាយំ កិញ្ចាបិ អត្ថតោ ទោមនស្សវេទនាវ ហោតិ, ឯវំ សន្តេបិ អន្តោនិជ្ឈានលក្ខណោ, ចេតសោ បរិនិជ្ឈាយនរសោ, អនុសោចនបច្ចុបដ្ឋានោ។

'**សោកស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**'តិ ឯត្ថ បន អយំ សភាវទុក្ខត្តា ចេវ ទុក្ខស្ស ច វត្ថុភាវេន ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ កតរទុក្ខស្សាតិ? កាយិកទុក្ខស្ស ចេវ ជវនក្ខណេ ច ទោមនស្សទុក្ខស្ស។ សោកវេគេន ហិ ហទយេ មហាគណ្ឌោ ឧដ្ឋហិត្វា បរិបច្ចិត្វា ភិជ្ជតិ, មុខតោ វា កាឡលោហិតំ និក្ខមតិ, ពលវំ កាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ។ "ឯត្តកា មេ ញាតយោ ខយំ គតា, ឯត្តកា មេ ភោគា"តិ ចិន្តេន្តស្ស ច ពលវំ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេនបេស ទុក្ខោតិ វេទិតព្ពោ។ អបិច –

> សត្តានំ ហទយំ សោកោ, សល្លំ វិយ វិតុជ្ជតិ;
> អគ្គិតត្តោវ នារាចោ, ភុសញ្ច ឌហតេ បុន។
>
> សមាវហតិ ច ព្យាធិ-ជរាមរណភេទនំ;
> ទុក្ខម្បិ វិវិធំ យស្មា, តស្មា ទុក្ខោតិ វុច្ចតីតិ។

បរិទេវនិទ្ទេសោ

១៩៥. **បរិទេវ**និទ្ទេសេ 'មយ្ហំ ធីតា, មយ្ហំ បុត្តោ'តិ ឯវំ អាទិស្ស អាទិស្ស ទេវន្តិ រោទន្តិ ឯតេនាតិ **អាទេវោ**។ តំ តំ វណ្ណំ បរិកិត្តេត្វា បរិកិត្តេត្វា ទេវន្តិ ឯតេនាតិ **បរិទេវោ**។ តតោ បរានិ ទ្វេ ទ្វេ បទានិ បុរិមទ្វយស្សេវ អាការភាវនិទ្ទេសវសេន វុត្តានិ។ **វាចា**តិ វចនំ។ **បលាបោ**តិ តុច្ឆំ និរត្ថកវចនំ។ ឧបឌ្ឍភណិតអញ្ញភណិតាទិវសេន វិរូបោ បលាបោ **វិប្បលាបោ។ លាលប្បោ**តិ បុនប្បុនំ លបនំ។ លាលប្បនា

ការោ **លាលប្បនា**។ លាលប្បិតស្ស ភាវោ **លាលប្បិតត្តំ**។ **អយំ វុច្ចតិ បរិទេវោ**តិ អយំ បរិទេវោ នាម កថិយតិ។ សោ លាលប្បនលក្ខណោ, គុណទោសបរិកិត្តនរសោ, សម្ភមបច្ចុបដ្ឋានោ។

‘**បរិទេវស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**’តិ ឯត្ថ បន អយម្បិ សយំ ន ទុក្ខោ, កាយទុក្ខទោមនស្សទុក្ខានំ បន វត្ថុភាវេន ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ បរិទេវន្តោ ហិ អត្តនោ ខន្ធំ មុដ្ឋីហិ បោថេតិ, ឧភោហិ ហត្ថេហិ ឧរំ បហរតិ បីសតិ, សីសេន ភិត្តិយា សទ្ធឹ យុជ្ឈតិ។ តេនស្ស ពលវំ កាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘ឯត្តកា មេ ញាតយោ ខយំ វយំ អព្ភត្ថំ គតា’តិអាទីនិ ចិន្តេតិ។ តេនស្ស ពលវំ ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខោតិ វេទិតព្ពោ។ អបិច –

យំ សោកសល្លវិហតោ បរិទេវមានោ,
កណ្ឋោដ្ឋតាលុតលសោសជមប្បសយ្ហំ;
ភិយ្យោធិមត្តមធិគច្ឆតិយេវ ទុក្ខំ,
ទុក្ខោតិ តេន ភគវា បរិទេវមាហាតិ។

ទុក្ខទោមនស្សនិទ្ទេសោ

១៩៦-៧. ទុក្ខទោមនស្សនិទ្ទេសា ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ វណ្ណិតត្តា បាកដា ឯវ។ លក្ខណាទីនិ បន តេសំ តត្ថ វុត្តានេវ។

‘ទុក្ខស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ, ទោមនស្សស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ’តិ ឯត្ថ បន ឧភយម្បេតំ សយញ្ច ទុក្ខត្តា កាយិកចេតសិកទុក្ខានញ្ច វត្ថុភាវេន ទុក្ខន្តិ វុត្តំ។ ហត្ថបាទានញ្ហិ កណ្ណនាសិកានញ្ច ឆេទនទុក្ខេន ទុក្ខិតស្ស , អនាថសាលាយំ ឧច្ឆិដ្ឋកបាលំ បុរតោ កត្វា និបន្នស្ស, វណមុខេហិ បុឡវកេសុ និក្ខមន្តេសុ ពលវំ កាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ; នានារង្គរត្តវត្ថមនុញ្ញាលង្ការំ នក្ខត្តំ កីឡន្តំ មហាជនំ ទិស្វា ពលវទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ តាវ ទុក្ខស្ស ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវោ វេទិតព្ពោ។ អបិច –

បីឡេតិ កាយិកមិទំ, ទុក្ខំ ទុក្ខញ្ច មានសំ ភិយ្យោ;
ជនយតិ យស្មា តស្មា, ទុក្ខន្តិ វិសេសតោ វុត្តន្តិ។

ចេតោទុក្ខសមប្បិតា បន កេសេ បកិរិយ ឧរានិ បតិបិសេន្តិ, អាវដ្ដន្តិ, វិវដ្ដន្តិ, ឆិន្នបបាតំ បបតន្តិ, សត្ថំ អាហរន្តិ, វិសំ ខាទន្តិ, រជ្ជុយា ឧព្ពន្ធន្តិ, អគ្គឹ បវិសន្តិ ។ តំ តំ វិបរីតំ វត្ថុំ តថា តថា វិប្ផន្ទិតមានសា បរិឌយ្ហមានចិត្តា ចិន្តេន្តិ។ ឯវំ ទោមនស្សស្ស ឧភិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវោ វេទិតព្ពោ។ អបិច –

បីឡេតិ យតោ ចិត្តំ, កាយស្ស ច បីឡនំ សមាវហតិ;
ទុក្ខន្តិ ទោមនស្សម្បិ, ទោមនស្សំ តតោ អហុតិ។

ឧបាយាសនិទ្ទេសោ

១៩៨. ឧបាយាសនិទ្ទេសេ អាយាសនដ្ឋេន **អាយាសោ;** សំសីទនវិសីទនាការប្បវត្តស្ស ចិត្តកិលមថស្សេតំ នាមំ។ ពលវំ អាយាសោ **ឧបាយាសោ**។ អាយាសិតភាវោ **អាយាសិតត្តំ**។ ឧបាយាសិតភាវោ **ឧបាយាសិតត្តំ**។ **អយំ វុច្ចតិ ឧបាយាសោ**តិ អយំ ឧបាយាសោ នាម កថិយតិ។ សោ បនេស ព្យាសត្តិលក្ខណោ, និត្ថុននរសោ, វិសាទបច្ចុបដ្ឋានោ។

‘**ឧបាយាសស្ស ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**’តិ ឯត្ថ បន អយម្បិ សយំ ន ទុក្ខោ, ឧភិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ កុបិតេន ហិ រញ្ញា ឥស្សរិយំ អច្ឆិន្ទិត្វា ហតបុត្តភាតិកានំ អាណត្តវធានំ ភយេន អដវឹ បវិសិត្វា និលីនានំ មហាវិសាទប្បត្តានំ ទុក្ខដ្ឋានេន ទុក្ខសេយ្យាយ ទុក្ខនិសជ្ជាយ ពលវំ កាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘ឯត្តកា នោ ញាតកា, ឯត្តកា ភោគា នដ្ឋា’តិ ចិន្តេន្តានំ ពលវទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខោតិ វេទិតព្ពោតិ។ អបិច –

ចិត្តស្ស បរិទហនា, កាយស្ស វិសាទនា ច អធិមត្តំ;
យំ ទុក្ខមុបាយាសោ, ជនេតិ ទុក្ខោ តតោ វុត្តោ។

ឯត្ថ ច មន្ទគ្គិនា អន្តោភាជនេយេវ តេលាទីនំ បាកោ វិយ សោកោ។ តិក្ខគ្គិនា បច្ចមានស្ស ភាជនតោ ពហិនិក្ខមនំ វិយ បរិទេវោ។ ពហិនិក្ខន្តាវសេសស្ស និក្ខមិតុម្បិ អប្បហោន្តស្ស អន្តោភាជនេយេវ យាវ បរិក្ខយា បាកោ វិយ ឧបាយាសោ ទដ្ឋព្ពោ។

អប្បិយសម្បយោគនិទ្ទេសោ

១៩៩. **អប្បិយសម្បយោគ**និទ្ទេសេ **យស្សា**តិ យេ អស្ស។ **អនិដ្ឋា**តិ អបរិយេសិតា។ បរិយេសិតា វា ហោន្តុ អបរិយេសិតា វា, នាមមេវេតំ អមនាបារម្មណានំ។ មនស្មិំ ន គមន្តិ, ន បវិសន្តីតិ **អកន្តា**។ មនស្មិំ ន អប្បិយន្តិ, ន វា មនំ វឌ្ឍេន្តីតិ **អមនាបា**។ **រូបា**តិអាទិ តេសំ សភាវនិទស្សនំ។ អនត្ថំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អនត្ថកាមា**។ អហិតំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អហិតកាមា**។ អផាសុកំ ទុក្ខវិហារំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អផាសុកកាមា**។ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ និព្ភយំ វិវដ្ដំ ន ឥច្ឆន្តិ, សភយំ វដ្ដមេវ នេសំ កាមេន្តិ ឥច្ឆន្តីតិ **អយោគក្ខេមកាមា**។

អបិច សទ្ធាទីនំ វុទ្ធិសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស អកាមនតោ តេសំយេវ ហានិសង្ខាតស្ស អនត្ថស្ស ច កាមនតោ **អនត្ថកាមា**។ សទ្ធាទីនំយេវ ឧបាយភូតស្ស ហិតស្ស អកាមនតោ សទ្ធាហានិអាទីនំ ឧបាយភូតស្ស អហិតស្ស ច កាមនតោ **អហិតកាមា**។ ផាសុកវិហារស្ស អកាមនតោ អផាសុកវិហារស្ស ច កាមនតោ **អផាសុកកាមា**។ យស្ស កស្សចិ និព្ភយស្ស អកាមនតោ ភយស្ស ច កាមនតោ **អយោគក្ខេមកាមា**តិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សង្គតីតិ គន្ត្វា សំយោគោ។ **សមាគមោ**តិ អាគតេហិ សំយោគោ។ **សមោធាន**ន្តិ ឋាននិសជ្ជាទីសុ សហភាវោ។ **មិស្សីភាវោ**តិ សព្ពកិច្ចានំ សហករណំ។ អយំ សត្តវសេន យោជនា។ សង្ខារវសេន បន យំ លព្ភតិ តំ គហេតព្ពំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ អប្បិយសម្បយោគោ នាម កថិយតិ។ សោ អនិដ្ឋសមោធានលក្ខណោ, ចិត្តវិឃាតករណរសោ, អនត្ថភាវបច្ចុបដ្ឋានោ។

សោ អត្ថតោ ឯកោ ធម្មោ នាម នត្ថិ។ កេវលំ អប្បិយសម្បយុត្តានំ ទុវិធស្សាបិ ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ អនិដ្ឋានិ ហិ វត្ថូនិ សមោធានគតានិ វិជ្ឈនឆេទនផាលនាទីហិ កាយិកម្បិ ទុក្ខំ ឧប្បាទេន្តិ, ឧព្ពេគជននតោ មានសម្បិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> ទិស្វាវ អប្បិយេ ទុក្ខំ, បឋមំ ហោតិ ចេតសិ;
> តទុបក្កមសម្ភូត-មថ កាយេ យតោ ឥធ។
>
> តតោ ទុក្ខទ្វយស្សាបិ, វត្ថុតោ សោ មហេសិនា;
> ទុក្ខោ វុត្តោតិ វិញ្ញេយ្យោ, អប្បិយេហិ សមាគមោតិ។

បិយវិប្បយោគនិទ្ទេសោ

២០០. **បិយវិប្បយោគ**និទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេន វេទិតព្ពោ។ **មាតា វា**តិអាទិ បនេត្ថ អត្ថកាមេ សរូបេន ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ មមាយតីតិ **មាតា**។ បិយាយតីតិ **បិតា**។ ភជតីតិ **ភាតា**។ តថា **ភគិនី**។ មេត្តាយន្តីតិ មិត្តា, មិនន្តីតិ វា **មិត្តា;** សព្ពកិច្ចេសុ អន្តោ បវិដ្ឋា អមច្ចា។ អម្ហាកំ អជ្ឈត្តិកាតិ ឯវំ ជានន្តិ ញាយន្តីតិ វា **ញាតី**។ លោហិតេន សម្ពន្ធាតិ **សាលោហិតា**។ ឯវមេតានិ បទានិ អត្ថតោ វេទិតព្ពានិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ បិយេហិ វិប្បយោគោ នាម កថិយតិ។ សោ ឥដ្ឋវត្ថុវិយោគលក្ខណោ, សោកុប្បាទនរសោ, ព្យសនបច្ចុបដ្ឋានោ។

សោ អត្ថតោ ឯកោ ធម្មោ នាម នត្ថិ។ កេវលំ បិយវិប្បយុត្តានំ ទុវិធស្សាបិ ទុក្ខស្ស វត្ថុភាវតោ ទុក្ខោតិ វុត្តោ។ ឥដ្ឋានិ ហិ វត្ថូនិ វិយុជ្ជមានានិ សរីរស្ស សោសនមិលាបនាទិភាវេន កាយិកម្បិ ទុក្ខំ ឧប្បាទេន្តិ, ‘យម្បិ នោ អហោសិ, តម្បិ នោ នត្ថី’តិ អនុសោចាបនតោ មានសម្បិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

> ញាតិធនាទិវិយោគា, សោកសរសមប្បិតា វិតុជ្ជន្តិ;
> ពាលា យតោ តតោ យំ, ទុក្ខោតិ មតោ បិយវិយោគោតិ។

ឥច្ឆានិទ្ទេសោ

២០១. **ឥច្ឆា**និទ្ទេសេ **ជាតិធម្មាន**ន្តិ ជាតិសភាវានំ ជាតិបកតិកានំ។ **ឥច្ឆា ឧប្បជ្ជតី**តិ តណ្ហា ឧប្បជ្ជតិ។ **អហោ វតា**តិ បត្ថនា។ **ន ខោ បនេតំ ឥច្ឆាយ បត្តព្ព**ន្តិ យំ ឯតំ “អហោ វត មយំ ន ជាតិធម្មា អស្សាម, ន ច វត នោ ជាតិ អាគច្ឆេយ្យា”តិ ឯវំ បហីនសមុទយេសុ សាធូសុ វិជ្ជមានំ អជាតិធម្មត្តំ, បរិនិព្ពុតេសុ ច វិជ្ជមានំ ជាតិយា អនាគមនំ ឥច្ឆិតំ, តំ ឥច្ឆន្តស្សាបិ មគ្គភាវនាយ វិនា អបត្តព្ពតោ អនិច្ឆន្តស្ស ច ភាវនាយ បត្តព្ពតោ ន ឥច្ឆាយ បត្តព្ពំ នាម ហោតិ។ **ឥទម្បី**តិ ឯតម្បិ; ឧបរិ សេសានិ ឧបាទាយ បិការោ។ **យម្បិច្ឆ**ន្តិ យេនបិ ធម្មេន អលព្ភនេយ្យំ វត្ថុំ ឥច្ឆន្តោ ន លភតិ, តំ អលព្ភនេយ្យវត្ថុឥច្ឆនំ ទុក្ខន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ជរាធម្មាន**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេត្ថ អលព្ភនេយ្យវត្ថូសុ ឥច្ឆាវ “យម្បិច្ឆំ ន លភតិ តម្បិ ទុក្ខ”ន្តិ វុត្តា។ សា អលព្ភនេយ្យវត្ថុឥច្ឆនលក្ខណា, តប្បរិយេសនរសា, តេសំ អប្បត្តិបច្ចុបដ្ឋានា។

ទ្វិន្នំ បន ទុក្ខានំ វត្ថុភាវតោ ទុក្ខាតិ វុត្តា។ ឯកច្ចោ ហិ រាជា ភវិស្សតីតិ សម្ភាវិតោ ហោតិ។ សោ ឆិន្នភិន្នគណេន បរិវារិតោ បព្ពតវិសមំ វា វនគហនំ វា បវិសតិ។ អថ រាជា តំ បវត្តិំ ញត្វា ពលកាយំ បេសេតិ។ សោ រាជបុរិសេហិ និហតបរិវារោ សយម្បិ លទ្ធប្បហារោ បលាយមានោ រុក្ខន្តរំ វា បាសាណន្តរំ វា បវិសតិ។ តស្មិំ សមយេ មហាមេឃោ ឧដ្ឋហតិ, តិព្ពន្ធការា កាឡវទ្ទលិកា ហោតិ។ អថ នំ សមន្តតោ កាឡកិបិល្លិកាទយោ បាណា បរិវារេត្វា គណ្ហន្តិ។ តេនស្ស ពលវកាយទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘មំ ឯកំ និស្សាយ ឯត្តកា ញាតី ច ភោគា ច វិនដ្ឋា’តិ ចិន្តេន្តស្ស ពលវទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ អយំ ឥច្ឆា ឥមេសំ ទ្វិន្នម្បិ ទុក្ខានំ វត្ថុភាវេន ទុក្ខាតិ វេទិតព្ពា។ អបិច –

តំ តំ បត្ថយមានានំ, តស្ស តស្ស អលាភតោ;
យំ វិឃាតមយំ ទុក្ខំ, សត្តានំ ឥធ ជាយតិ។

អលព្ភនេយ្យវត្ថូនំ, បត្ថនា តស្ស ការណំ;
យស្មា តស្មា ជិនោ ទុក្ខំ, ឥច្ឆិតាលាភមព្រវីតិ។

ឧបាទានក្ខន្ធនិទ្ទេសោ

២០២. **ឧបាទានក្ខន្ធ**និទ្ទេសេ **សំខិត្តេនា**តិ ទេសនំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ទុក្ខញ្ហិ ឯត្តកានិ ទុក្ខសតានីតិ វា ឯត្តកានិ ទុក្ខសហស្សានីតិ វា ឯត្តកានិ ទុក្ខសតសហស្សានីតិ វា សំខិបិតុំ ន សក្កា, ទេសនា បន សក្កា, តស្មា “ទុក្ខំ នាម អញ្ញំ កិញ្ចិ នត្ថិ, សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ ទេសនំ សង្ខិបេន្តោ ឯវមាហ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ; តស្ស តេ កតមេតិ ចេតិ អត្ថោ។ **រូបូបាទានក្ខន្ធោ**តិអាទីនំ អត្ថោ ខន្ធវិភង្គេ វណ្ណិតោយេវ។

‘**ខន្ធានំ ទុក្ខដ្ឋោ វេទិតព្ពោ**’តិ ឯត្ថ បន –

ជាតិប្បភុតិកំ ទុក្ខំ, យំ វុត្តំ ឥធ តាទិនា;
អវុត្តំ យញ្ច តំ សព្ពំ, វិនា ឯតេ ន វិជ្ជតិ។

យស្មា តស្មា ឧបាទាន-ក្ខន្ធា សង្ខេបតោ ឥមេ;
ទុក្ខាតិ វុត្តា ទុក្ខន្ត-ទេសកេន មហេសិនា។

តថា ហិ ឥន្ធនមិវ បាវកោ, លក្ខមិវ បហរណានិ, គោរូបមិវ ឌំសមកសាទយោ, ខេត្តមិវ លាវកា, គាមំ វិយ គាមឃាតកា, ឧបាទានក្ខន្ធបញ្ចកមេវ ជាតិអាទយោ នានប្បការេហិ ពាធយមានា, តិណលតាទីនិ វិយ ភូមិយំ, បុប្ផផលបល្លវាទីនិ វិយ រុក្ខេសុ, ឧបាទានក្ខន្ធេសុយេវ និព្ពត្តន្តិ។ ឧបាទានក្ខន្ធានញ្ច អាទិទុក្ខំ ជាតិ, មជ្ឈេទុក្ខំ ជរា, បរិយោសានទុក្ខំ មរណំ។ មារណន្តិកទុក្ខាភិឃាតេន បរិឌយ្ហមានទុក្ខំ សោកោ, តទសហនតោ លាលប្បនទុក្ខំ បរិទេវោ។ តតោ ធាតុក្ខោភសង្ខាតអនិដ្ឋផោដ្ឋព្ពសមាយោគតោ កាយស្ស អាពាធនទុក្ខំ ទុក្ខំ។ តេន ពាធិយមានានំ បុថុជ្ជនានំ តត្ថ បដិឃុប្បត្តិតោ ចេតោពាធនទុក្ខំ ទោមនស្សំ។ សោកាទិវុឌ្ឍិយា ជនិតវិសាទានំ អនុត្ថុននទុក្ខំ ឧបាយាសោ។ មនោរថវិឃាតប្បត្តានំ ឥច្ឆាវិឃាតទុក្ខំ ឥច្ឆិតាលាភោតិ ឯវំ នានប្បការតោ ឧបបរិក្ខិយមានា ឧបាទានក្ខន្ធាវ ទុក្ខាតិ យទេតំ ឯកមេកំ ទស្សេត្វា វុច្ចមានំ អនេកេហិ កប្បេហិ ន សក្កា អសេសតោ វត្តុំ, តំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ ឯកជលពិន្ទុម្ហិ សកលសមុទ្ទជលរសំ វិយ យេសុ កេសុចិ បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ សង្ខិបិត្វា ទស្សេតុំ “សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ ភគវា អវោចាតិ។

ទុក្ខសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

២. សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៣. **សមុទយសច្ច**និទ្ទេសេ **យាយំ តណ្ហា**តិ យា អយំ តណ្ហា។ **បោនោព្ភវិកា**តិ បុនព្ភវករណំ បុនោព្ភវោ, បុនោព្ភវោ សីលមស្សាតិ បោនោព្ភវិកា។ អបិច បុនព្ភវំ ទេតិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តតិ, បុនប្បុនំ ភវេ និព្ពត្តេតីតិ បោនោព្ភវិកា។ សា បនេសា បុនព្ភវស្ស ទាយិកាបិ អត្ថិ អទាយិកាបិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តនិកាបិ អត្ថិ អសំវត្តនិកាបិ, ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កមត្តាបិ។ សា បុនព្ភវំ ទទមានាបិ អទទមានាបិ, បុនព្ភវាយ សំវត្តមានាបិ អសំវត្តមានាបិ, ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កមត្តាបិ បោនោព្ភវិកា ឯវាតិ នាមំ លភតិ។ អភិនន្ទនសង្ខាតេន នន្ទិរាគេន សហគតាតិ **នន្ទិរាគសហគតា**, នន្ទិរាគេន សទ្ធឹ អត្ថតោ ឯកត្តមេវ គតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តត្រតត្រាភិនន្ទិនី**តិ យត្រ យត្រ អត្តភាវោ តត្រតត្រាភិនន្ទិនី, រូបាទីសុ វា អារម្មណេសុ តត្រតត្រាភិនន្ទិនី; រូបាភិនន្ទិនី សទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពធម្មាភិនន្ទិនីតិ អត្ថោ។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ និបាតោ; តស្ស សា កតមាតិ ចេតិ អត្ថោ។ **កាមតណ្ហា**តិ កាមេ តណ្ហា កាមតណ្ហា; បញ្ចកាមគុណិករាគស្សេតំ អធិវចនំ។ ភវេ តណ្ហា **ភវតណ្ហា**; ភវបត្ថនាវសេន ឧប្បន្នស្ស សស្សតទិដ្ឋិសហគតស្ស រូបារូបភវរាគស្ស ច ឈាននិកន្តិយា ចេតំ អធិវចនំ។ វិភវេ តណ្ហា **វិភវតណ្ហា**; ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតស្ស រាគស្សេតំ អធិវចនំ។

ឥទានិ តស្សា តណ្ហាយ វត្ថុំ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **សា ខោ បនេសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជតី**តិ ជាយតិ។ **និវិសតី**តិ បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន បតិដ្ឋហតិ។ **យំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូប**ន្តិ យំ លោកស្មឹ បិយសភាវញ្ចេវ មធុរសភាវញ្ច។ **ចក្ខុំ លោកេ**តិអាទីសុ លោកស្មិញ្ហិ ចក្ខាទីសុ មមត្តេន អភិនិវិដ្ឋា សត្តា សម្បត្តិយំ បតិដ្ឋិតា អត្តនោ ចក្ខុំ អាទាសាទីសុ និមិត្តគ្គហណានុសារេន វិប្បសន្នបញ្ចបសាទំ សុវណ្ណវិមានេ ឧគ្ឃាដិតមណិសីហបញ្ជរំ វិយ មញ្ញន្តិ, សោតំ រជតបនាឡិកំ វិយ បាមង្គសុត្តកំ វិយ ច មញ្ញន្តិ, តុង្គនាសាតិ លទ្ធវោហារំ ឃានំ វដ្ដេត្វា ឋបិតហរិតាលវដ្ដឹ វិយ មញ្ញន្តិ, ជិវ្ហំ រត្តកម្ពលបដលំ វិយ មុទុសិនិទ្ធមធុររសទំ មញ្ញន្តិ, កាយំ សាលលដ្ឋឹ វិយ សុវណ្ណតោរណំ វិយ ច មញ្ញន្តិ, មនំ អញ្ញេសំ មនេន អសទិសំ ឧឡារំ មញ្ញន្តិ, រូបំ សុវណ្ណកណិការបុប្ផាទិវណ្ណំ វិយ , សទ្ទំ មត្តករវិកកោកិលមន្ទធមិតមណិវំសនិគ្ឃោសំ វិយ, អត្តនា បដិលទ្ធានិ ចតុសមុដ្ឋានិកគន្ធារម្មណាទីនិ ‘កស្ស អញ្ញស្ស ឯវរូបានិ អត្ថី’តិ មញ្ញន្តិ។ តេសំ ឯវំ មញ្ញមានានំ តានិ ចក្ខាទីនិ បិយរូបានិ ចេវ ហោន្តិ សាតរូបានិ ច។ អថ នេសំ តត្ថ អនុប្បន្នា ចេវ តណ្ហា ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នា ច បុនប្បុនំ បវត្តិវសេន និវិសតិ។ តស្មា ភគវា – “ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ។ ឯត្ថេសា តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឧប្បជ្ជមានា**តិ យទា ឧប្បជ្ជតិ តទា ឯត្ថ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថាបីតិ។

សមុទយសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៣. និរោធសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៤. **និរោធសច្ច**និទ្ទេសេ **យោ តស្សាយេវ តណ្ហាយា**តិ ឯត្ថ ‘យោ តស្សេវ ទុក្ខស្សា’តិ វត្តព្ពេ យស្មា សមុទយនិរោធេនេវ ទុក្ខំ និរុជ្ឈតិ នោ អញ្ញថា, យថាហ –

“យថាបិ មូលេ អនុបទ្ទវេ ទឡ្ហេ,
ឆិន្នោបិ រុក្ខោ បុនរេវ រូហតិ;
ឯវម្បិ តណ្ហានុសយេ អនូហតេ,
និព្ពត្តតិ ទុក្ខមិទំ បុនប្បុន”ន្តិ។ (ធ. ប. ៣៣៨);

តស្មា តំ ទុក្ខនិរោធំ ទស្សេន្តោ សមុទយនិរោធេន ទស្សេតុំ ឯវមាហ។ សីហសមានវុត្តិនោ ហិ តថាគតា។ តេ ទុក្ខំ និរោធេន្តា ទុក្ខនិរោធញ្ច ទស្សេន្តា ហេតុម្ហិ បដិបជ្ជន្តិ, ន ផលេ។ សុវានវុត្តិនោ បន អញ្ញតិត្ថិយា។ តេ ទុក្ខំ និរោធេន្តា ទុក្ខនិរោធញ្ច ទស្សេន្តា អត្តកិលមថានុយោគេន ចេវ តស្សេវ ច ទេសនាយ ផលេ បដិបជ្ជន្តិ, ន ហេតុម្ហីតិ។ សីហសមានវុត្តិតាយ សត្ថា ហេតុម្ហិ បដិបជ្ជន្តោ **យោ តស្សាយេវា**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **តស្សាយេវា**តិ យា សា ឧប្បត្តិ និវេសវសេន ហេដ្ឋា បកាសិតា តស្សាយេវ។ **អសេសវិរាគនិរោធោ**តិអាទីនិ សព្ពានិ និព្ពានវេវចនានេវ ។ និព្ពានញ្ហិ អាគម្ម តណ្ហា អសេសា វិរជ្ជតិ និរុជ្ឈតិ។ តស្មា តំ “តស្សាយេវ តណ្ហាយ អសេសវិរាគនិរោធោ”តិ វុច្ចតិ។ និព្ពានញ្ច អាគម្ម តណ្ហា ចជិយតិ, បដិនិស្សជ្ជិយតិ, មុច្ចតិ, ន អល្លិយតិ។ តស្មា និព្ពានំ “ចាគោ បដិនិស្សគ្គោ មុត្តិ អនាលយោ”តិ វុច្ចតិ។ ឯកមេវ ហិ និព្ពានំ។ នាមានិ បនស្ស សព្ពសង្ខតានំ នាមបដិបក្ខវសេន អនេកានិ និព្ពានវេវចនានេវ ហោន្តិ, សេយ្យថិទំ – អសេសវិរាគនិរោធោ, ចាគោ, បដិនិស្សគ្គោ, មុត្តិ, អនាលយោ, រាគក្ខយោ, ទោសក្ខយោ, មោហក្ខយោ, តណ្ហាក្ខយោ,

អនុប្បាទោ, អប្បវត្តំ, អនិមិត្តំ, អប្បណិហិតំ, អនាយូហនំ, អប្បដិសន្ធិ, អនុបបត្តិ, អគតិ, អជាតំ, អជរំ, អព្យាធិ, អមតំ, អសោកំ, អបរិទេវំ, អនុបាយាសំ, អសំកិលិដ្ឋន្តិអាទីនិ។

ឥទានិ មគ្គេន ឆិន្នាយ និព្ពានំ អាគម្ម អប្បវត្តិបត្តាយបិ ច តណ្ហាយ យេសុ វត្ថូសុ តស្សា ឧប្បត្តិ ទស្សិតា, តត្ថេវ អភាវំ ទស្សេតុំ **សា ខោ បនេសា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា បុរិសោ ខេត្តេ ជាតំ តិត្តអលាពុវល្លិំ ទិស្វា អគ្គតោ បដ្ឋាយ មូលំ បរិយេសិត្វា ឆិន្ទេយ្យ, សា អនុបុព្ពេន មិលាយិត្វា អប្បវត្តិំ គច្ឆេយ្យ។ តតោ តស្មិំ ខេត្តេ តិត្តអលាពុ និរុទ្ធា បហីនាតិ វុច្ចេយ្យ។ ឯវមេវ ខេត្តេ តិត្តអលាពុ វិយ ចក្ខាទីសុ តណ្ហា។ សា អរិយមគ្គេន មូលច្ឆិន្នា និព្ពានំ អាគម្ម អប្បវត្តិំ គច្ឆតិ។ ឯវំ គតា បន តេសុ វត្ថូសុ ខេត្តេ តិត្តអលាពុ វិយ ន បញ្ញាយតិ។ យថា ច អដវិតោ ចោរេ អានេត្វា នគរស្ស ទក្ខិណទ្វារេ ឃាតេយ្យុំ, តតោ អដវិយំ ចោរា មតាតិ វា មារិតាតិ វា វុច្ចេយ្យុំ; ឯវមេវ អដវិយំ ចោរា វិយ យា ចក្ខាទីសុ តណ្ហា, សា ទក្ខិណទ្វារេ ចោរា វិយ និព្ពានំ អាគម្ម និរុទ្ធត្តា និព្ពានេ និរុទ្ធា។ ឯវំ និរុទ្ធា បន តេសុ វត្ថូសុ អដវិយំ ចោរា វិយ ន បញ្ញាយតិ។ តេនស្សា តត្ថេវ និរោធំ ទស្សេន្តោ "ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា បហីយមានា បហីយតិ, ឯត្ថ និរុជ្ឈមានា និរុជ្ឈតី"តិអាទិមាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

និរោធសច្ចនិទ្දេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៤. មគ្គសច្ចនិទ្ទេសវណ្ណនា

២០៥. មគ្គសច្ចនិទ្ទេសេ **អយមេវា**តិ អញ្ញមគ្គបដិក្ខេបនត្ថំ និយមនំ។ **អរិយោ**តិ តំតំមគ្គវជ្ឈេហិ កិលេសេហិ អារកត្តា អរិយភាវករត្តា អរិយផលបដិលាភករត្តា ច អរិយោ។ អដ្ឋង្គានិ អស្សាតិ **អដ្ឋង្គិកោ**។ ស្វាយំ ចតុរង្គិកា វិយ សេនា, បញ្ចង្គិកំ វិយ តូរិយំ អង្គមត្តមេវ ហោតិ, អង្គវិនិមុត្តោ នត្ថិ។ និព្ពានត្ថិកេហិ មគ្គីយតិ, និព្ពានំ វា មគ្គតិ, កិលេសេ វា មារេន្តោ គច្ឆតីតិ **មគ្គោ**។ **សេយ្យថិទ**ន្តិ សោ កតមោតិ ចេតិ អត្ថោ។

ឥទានិ អង្គមត្តមេវ មគ្គោ ហោតិ, អង្គវិនិម្មុត្តោ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ **សម្មាទិដ្ឋិ...បេ.... សម្មាសមាធី**តិ អាហ។ តត្ថ សម្មា ទស្សនលក្ខណា **សម្មាទិដ្ឋិ**។ សម្មា អភិនិរោបនលក្ខណោ **សម្មាសង្កប្បោ**។ សម្មា បរិគ្គហលក្ខណា **សម្មាវាចា**។ សម្មា សមុដ្ឋាបនលក្ខណោ **សម្មាកម្មន្តោ**។ សម្មា វោទានលក្ខណោ **សម្មាអាជីវោ**។ សម្មា បគ្គហលក្ខណោ **សម្មាវាយាមោ**។ សម្មា ឧបដ្ឋានលក្ខណា **សម្មាសតិ**។ សម្មា សមាធានលក្ខណោ **សម្មាសមាធិ**។

តេសុ ច ឯកេកស្ស តីណិ តីណិ កិច្ចានិ ហោន្តិ, សេយ្យថិទំ – សម្មាទិដ្ឋិ តាវ អញ្ញេហិបិ អត្តនោ បច្ចនីកកិលេសេហិ សទ្ធិំ មិច្ឆាទិដ្ឋិំ បជហតិ, និរោធំ អារម្មណំ ករោតិ, សម្បយុត្តធម្មេ ច បស្សតិ តប្បដិច្ឆាទកមោហវិធមនវសេន អសម្មោហតោ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ តថេវ មិច្ឆាសង្កប្បាទីនិ ច បជហន្តិ, និរោធញ្ច អារម្មណំ ករោន្តិ។ វិសេសតោ បនេត្ថ សម្មាសង្កប្បោ សហជាតធម្មេ អភិនិរោបេតិ, សម្មាវាចា សម្មា បរិគ្គណ្ហាតិ, សម្មាកម្មន្តោ សម្មា សមុដ្ឋាបេតិ, សម្មាអាជីវោ សម្មា វោទាបេតិ, សម្មាវាយាមោ សម្មា បគ្គណ្ហាតិ, សម្មាសតិ សម្មា ឧបដ្ឋាតិ, សម្មាសមាធិ សម្មា បទហតិ។

អបិចេសា សម្មាទិដ្ឋិ នាម បុព្ពភាគេ នានាក្ខណា នានារម្មណា ហោតិ, មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា ឯការម្មណា, កិច្ចតោ បន ទុក្ខេ ញាណន្តិអាទីនិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាសង្កប្បាទយោបិ បុព្ពភាគេ នានាក្ខណា នានារម្មណា ហោន្តិ, មគ្គកាលេ ឯកក្ខណា ឯការម្មណា។ តេសុ សម្មាសង្កប្បោ កិច្ចតោ នេក្ខម្មសង្កប្បោតិអាទីនិ តីណិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាវាចាទយោ តយោ បុព្ពភាគេ នានាក្ខណា នានារម្មណា វិរតិយោបិ ហោន្តិ ចេតនាយោបិ, មគ្គក្ខណេ បន វិរតិយោវ។ សម្មាវាយាមោ សម្មាសតីតិ ឥទម្បិ ទ្វយំ កិច្ចតោ សម្មប្បធានសតិបដ្ឋានវសេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ សម្មាសមាធិ បន បុព្ពភាគេបិ មគ្គក្ខណេបិ សម្មាសមាធិយេវ។

ឥតិ ឥមេសុ អដ្ឋសុ ធម្មេសុ ភគវតា និព្ពានាធិគមាយ បដិបន្នស្ស យោគិនោ ពហូបការត្តា បឋមំ សម្មាទិដ្ឋិ ទេសិតា។ អយញ្ហិ "បញ្ញាបជ្ជោតោ បញ្ញាសត្ថ"ន្តិ (ធ. ស. ១៦, ២០, ២៩, ៣៤) ច វុត្តា។ តស្មា ឯតាយ បុព្ពភាគេ វិបស្សនាញាណសង្ខាតាយ សម្មាទិដ្ឋិយា អវិជ្ជន្ធការំ វិទ្ធំសេត្វា កិលេសចោរេ ឃាតេន្តោ ខេមេន យោគាវចរោ និព្ពានំ បាបុណាតិ។ តេន វុត្តំ "និព្ពានាធិគមាយ បដិបន្នស្ស យោគិនោ ពហូបការត្តា បឋមំ សម្មាទិដ្ឋិ ទេសិតា"តិ។

សម្មាសង្កប្បោ បន តស្សា ពហុបការោ, តស្មា តទនន្តរំ វុត្តោ។ យថា ហិ ហេរញ្ញិកោ ហត្ថេន បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ចក្ខុនា កហាបណំ ឱលោកេន្តោ ‘អយំ កូដោ, អយំ ឆេកោ’តិ ជានាតិ, ឯវំ យោគាវចរោបិ បុព្ពភាគេ វិតក្កេន វិតក្កេត្វា វិបស្សនាបញ្ញាយ ឱលោកយមានោ ‘ឥមេ ធម្មា កាមាវចរា, ឥមេ ធម្មា រូបាវចរាទយោ’តិ ជានាតិ។ យថា វា បន បុរិសេន កោដិយំ គហេត្វា បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា ទិន្នំ មហារុក្ខំ តច្ឆកោ វាសិយា តច្ឆេត្វា កម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ វិតក្កេន វិតក្កេត្វា វិតក្កេត្វា ទិន្នធម្មេ យោគាវចរោ បញ្ញាយ ‘ឥមេ ធម្មា កាមាវចរា, ឥមេ ធម្មា រូបាវចរា’តិអាទិនា នយេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា កម្មេ ឧបនេតិ។ តេន វុត្តំ ‘សម្មាសង្កប្បោ បន តស្សា ពហុបការោ, តស្មា តទនន្តរំ វុត្តោ’’តិ។

ស្វាយំ យថា សម្មាទិដ្ឋិយា, ឯវំ សម្មាវាចាយបិ ឧបការកោ។ យថាហ – ‘‘បុព្ពេ ខោ, គហបតិ, វិតក្កេត្វា វិចារេត្វា បច្ឆា វាចំ ភិន្ទតី’’តិ (ម. និ. ១.៤៦៣)។ តស្មា តទនន្តរំ សម្មាវាចា វុត្តា។

យស្មា បន ‘ឥទញ្ចិទញ្ច ករិស្សាមា’តិ បឋមំ វាចាយ សំវិទហិត្វា លោកេ កម្មន្តេ បយោជេន្តិ, តស្មា វាចា កាយកម្មស្ស ឧបការិកាតិ សម្មាវាចាយ អនន្តរំ សម្មាកម្មន្តោ វុត្តោ។

ចតុព្ពិធំ បន វចីទុច្ចរិតំ, តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ បហាយ ឧភយំ សុចរិតំ បូរេន្តស្សេវ យស្មា អាជីវដ្ឋមកសីលំ បូរតិ, ន ឥតរស្ស, តស្មា តទុភយានន្តរំ សម្មាអាជីវោ វុត្តោ។

ឯវំ សុទ្ធាជីវេន ‘បរិសុទ្ធោ មេ អាជីវោ’តិ ឯត្តាវតា បរិតោសំ អកត្វា សុត្តប្បមត្តេន វិហរិតុំ ន យុត្តំ, អថ ខោ សព្ពឥរិយាបថេសុ ឥទំ វីរិយមារភិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ តទនន្តរំ សម្មាវាយាមោ វុត្តោ។

តតោ អារទ្ធវីរិយេនាបិ កាយាទីសុ ចតូសុ វត្ថូសុ សតិ សុប្បតិដ្ឋិតា កាតព្ពាតិ ទស្សនត្ថំ តទនន្តរំ សម្មាសតិ ទេសិតា។

យស្មា បន ឯវំ សុប្បតិដ្ឋិតា សតិ សមាធិស្ស ឧបការានុបការានំ ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសិត្វា បហោតិ ឯកត្តារម្មណេ ចិត្តំ សមាធាតុំ, តស្មា សម្មាសតិអនន្តរំ សម្មាសមាធិ ទេសិតោតិ វេទិតព្ពោ។

សម្មាទិដ្ឋិនិទ្ទេសេ ‘‘ទុក្ខេ ញាណ’’ន្តិអាទិនា ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានំ ទស្សិតំ។ តត្ថ បុរិមានិ ទ្វេ សច្ចានិ វដ្ដំ, បច្ឆិមានិ វិវដ្ដំ។ តេសុ ភិក្ខុនោ វដ្ដេ កម្មដ្ឋានាភិនិវេសោ ហោតិ, វិវដ្ដេ នត្ថិ អភិនិវេសោ។ បុរិមានិ ហិ ទ្វេ សច្ចានិ ‘‘បញ្ចក្ខន្ធា ទុក្ខំ, តណ្ហា សមុទយោ’’តិ ឯវំ សង្ខេបេន ច ‘‘កតមេ បញ្ចក្ខន្ធា? រូបក្ខន្ធោ’’តិអាទិនា នយេន វិត្ថារេន ច អាចរិយស្ស សន្តិកេ ឧគ្គណ្ហិត្វា វាចាយ បុនប្បុនំ បរិវត្តេន្តោ យោគាវចរោ កម្មំ ករោតិ; ឥតរេសុ បន ទ្វីសុ សច្ចេសុ ‘‘និរោធសច្ចំ ឥដ្ឋំ កន្តំ មនាបំ, មគ្គសច្ចំ ឥដ្ឋំ កន្តំ មនាប’’ន្តិ ឯវំ សវនេនេវ កម្មំ ករោតិ។ សោ ឯវំ កម្មំ ករោន្តោ ចត្តារិ សច្ចានិ ឯកេន បដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, ឯកាភិសមយេន អភិសមេតិ; ទុក្ខំ បរិញ្ញាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ, សមុទយំ បហានបដិវេធេន, និរោធំ សច្ឆិកិរិយបដិវេធេន, មគ្គំ ភាវនាបដិវេធេន បដិវិជ្ឈតិ; ទុក្ខំ បរិញ្ញាភិសមយេន…បេ.… មគ្គំ ភាវនាភិសមយេន អភិសមេតិ។

ឯវមស្ស បុព្ពភាគេ ទ្វីសុ សច្ចេសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនធារណសម្មសនបដិវេធោ ហោតិ, ទ្វីសុ សវនបដិវេធោយេវ; អបរភាគេ តីសុ កិច្ចតោ បដិវេធោ ហោតិ, និរោធេ អារម្មណបដិវេធោ។ តត្ថ សព្ពម្បិ បដិវេធញាណំ លោកុត្តរំ, សវនធារណសម្មសនញាណំ លោកិយំ កាមាវចរំ, បច្ចវេក្ខណា បន បត្តសច្ចស្ស ហោតិ។ អយញ្ច អាទិកម្មិកោ។ តស្មា សា ឥធ ន វុត្តា។ ឥមស្ស ច ភិក្ខុនោ បុព្ពេ បរិគ្គហតោ ‘ទុក្ខំ បរិជានាមិ , សមុទយំ បជហាមិ, និរោធំ សច្ឆិករោមិ, មគ្គំ ភាវេមី’តិ អាភោគសមន្នាហារមនសិការបច្ចវេក្ខណា នត្ថិ, បរិគ្គហតោ បដ្ឋាយ ហោតិ; អបរភាគេ បន ទុក្ខំ បរិញ្ញាតមេវ ហោតិ…បេ.… មគ្គោ ភាវិតោវ ហោតិ។

តត្ថ ទ្វេ សច្ចានិ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរានិ, ទ្វេ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសានិ។ ទុក្ខសច្ចញ្ហិ ឧប្បត្តិតោ បាកដំ; ខាណុកណ្ដកប្បហារាទីសុ ‘អហោ ទុក្ខ’ន្តិ វត្តព្ពតម្បិ អាបជ្ជតិ។ សមុទយម្បិ ខាទិតុកាមតាភុញ្ជិតុកាមតាទិវសេន ឧប្បត្តិតោ បាកដំ។ លក្ខណបដិវេធតោ បន ឧភយម្បិ គម្ភីរំ។ ឥតិ តានិ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរានិ។ ឥតរេសំ បន ទ្វិន្នំ ទស្សនត្ថាយ បយោគោ ភវគ្គគហណត្ថំ ហត្ថប្បសារណំ វិយ, អវីចិផុសនត្ថំ បាទប្បសារណំ វិយ, សតធា ភិន្នវាលស្ស កោដិយា កោដឹ បដិបាទនំ វិយ ច ហោតិ។ ឥតិ តានិ គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសានិ។ ឯវំ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរេសុ គម្ភីរត្តា ច ទុទ្ទសេសុ ចតូសុ សច្ចេសុ ឧគ្គហាទិវសេន បុព្ពភាគញាណុប្បត្តិំ សន្ធាយ ឥទំ ‘‘ទុក្ខេ ញាណ’’ន្តិអាទិ វុត្តំ។ បដិវេធក្ខណេ បន ឯកមេវ ញាណំ ហោតិ។

សម្មាសង្កប្បនិទ្ទេសេ កាមតោ និស្សដោតិ **នេក្ខម្មសង្កប្បោ**។ ព្យាបាទតោ និស្សដោតិ **អព្យាបាទសង្កប្បោ**។ វិហឹសាយ និស្សដោតិ **អវិហឹសាសង្កប្បោ**។ តត្ថ នេក្ខម្មវិតក្កោ កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, អព្យាបាទវិតក្កោ ព្យាបាទវិតក្កស្ស, អវិហឹសាវិតក្កោ វិហឹសាវិតក្កស្ស។ នេក្ខម្មវិតក្កោ ច កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ, អព្យាបាទអវិហឹសាវិតក្កា ព្យាបាទវិហឹសាវិតក្កានំ។

តត្ថ យោគាវចរោ កាមវិតក្កស្ស បទឃាតនត្ថំ កាមវិតក្កំ វា សម្មសតិ អញ្ញំ វា បន កិញ្ចិ សង្ខារំ។ អថស្ស វិបស្សនាក្ខណេ វិបស្សនាសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ តទង្គវសេន កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ, វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គំ បាបេតិ។ អថស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ សមុច្ឆេទវសេន កាមវិតក្កស្ស បទឃាតំ បទច្ឆេទំ ករោន្តោ ឧប្បជ្ជតិ; ព្យាបាទវិតក្កស្សាបិ បទឃាតនត្ថំ ព្យាបាទវិតក្កំ វា អញ្ញំ វា សង្ខារំ សម្មសតិ; វិហឹសាវិតក្កស្ស បទឃាតនត្ថំ វិហឹសាវិតក្កំ វា អញ្ញំ វា សង្ខារំ សម្មសតិ។ អថស្ស វិបស្សនាក្ខណេតិ សព្វំ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្វំ។

កាមវិតក្កាទីនំ បន តិណ្ណំ បាឡិយំ វិភត្តេសុ អដ្ឋតឹសារម្មណេសុ ឯកកម្មដ្ឋានម្បិ អបច្ចនីកំ នាម នត្ថិ។ ឯកន្តតោ បន កាមវិតក្កស្ស តាវ អសុភេសុ បឋមជ្ឈានមេវ បច្ចនីកំ, ព្យាបាទវិតក្កស្ស មេត្តាយ តិកចតុក្កជ្ឈានានិ, វិហឹសាវិតក្កស្ស ករុណាយ តិកចតុក្កជ្ឈានានិ។ តស្មា អសុភេ បរិកម្មំ កត្វា ឈានំ សមាបន្នស្ស សមាបត្តិក្ខណេ ឈានសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ វិក្ខម្ភនវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តស្ស វិបស្សនាក្ខណេ វិបស្សនាសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ តទង្គវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា មគ្គំ បាបេន្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តោ សង្កប្បោ សមុច្ឆេទវសេន កាមវិតក្កស្ស បច្ចនីកោ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នោ នេក្ខម្មសង្កប្បោតិ វុច្ចតីតិ វេទិតព្វោ។

មេត្តាយ បន បរិកម្មំ កត្វា, ករុណាយ បរិកម្មំ កត្វា ឈានំ សមាបជ្ជតីតិ សព្វំ បុរិមនយេនេវ យោជេតព្វំ។ ឯវំ ឧប្បន្នោ អព្យាបាទសង្កប្បោតិ វុច្ចតិ, អវិហឹសាសង្កប្បោតិ ច វុច្ចតីតិ វេទិតព្វោ។ ឯវមេតេ នេក្ខម្មសង្កប្បាទយោ វិបស្សនាឈានវសេន ឧប្បត្តីនំ នានត្តា បុព្វភាគេ នានា; មគ្គក្ខណេ បន ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ ឧប្បន្នស្ស អកុសលសង្កប្បស្ស បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានោ ឯកោវ កុសលសង្កប្បោ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាសង្កប្បោ នាម។

សម្មាវាចានិទ្ទេសេបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន មុសាវាទា វិរមតិ, អញ្ញេនញ្ញេន បិសុណវាចាទីហិ, តស្មា ចតស្សោបេតា វេរមណិយោ បុព្វភាគេ នានា; មគ្គក្ខណេ បន មិច្ឆាវាចាសង្ខាតាយ ចតុព្ពិធាយ អកុសលទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាវាចាសង្ខាតា កុសលវេរមណី ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាវាចា នាម។

សម្មាកម្មន្តនិទ្ទេសេបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន បាណាតិបាតា វិរមតិ, អញ្ញេន អទិន្នាទានា, អញ្ញេន កាមេសុមិច្ឆាចារា, តស្មា តិស្សោបេតា វេរមណិយោ បុព្វភាគេ នានា; មគ្គក្ខណេ បន មិច្ឆាកម្មន្តសង្ខាតាយ តិវិធាយ អកុសលទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាកម្មន្តសង្ខាតា អកុសលវេរមណី ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាកម្មន្តោ នាម។

សម្មាអាជីវនិទ្ទេសេ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ **អរិយសាវកោ**តិ អរិយស្ស ពុទ្ធស្ស សាវកោ។ **មិច្ឆាអាជីវំ បហាយា**តិ បាបកំ អាជីវំ បជហិត្វា។ **សម្មាអាជីវេនា**តិ ពុទ្ធបសត្ថេន កុសលអាជីវេន។ **ជីវិកំ កប្បេតី**តិ ជីវិតប្បវត្តិំ បវត្តេតិ។ ឥធាបិ យស្មា អញ្ញេនេវ ចិត្តេន កាយទ្វារវីតិក្កមា វិរមតិ; អញ្ញេន វចីទ្វារវីតិក្កមា, តស្មា បុព្វភាគេ នានាក្ខណេសុ ឧប្បជ្ជតិ; មគ្គក្ខណេ បន ទ្វីសុ ទ្វារេសុ សត្តន្នំ កម្មបថានំ វសេន ឧប្បន្នាយ មិច្ឆាអាជីវទុស្សីល្យចេតនាយ បទច្ឆេទតោ អនុប្បត្តិសាធនវសេន មគ្គង្គំ បូរយមានា ឯកាវ សម្មាអាជីវសង្ខាតា កុសលវេរមណី ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ សម្មាអាជីវោ នាម។

សម្មាវាយាមនិទ្ទេសោ សម្មប្បធានវិភង្គេ អនុបទវណ្ណនាវសេន អាវិភវិស្សតិ។ អយំ បន បុព្វភាគេ នានាចិត្តេសុ លភតិ។ អញ្ញេនេវ ហិ ចិត្តេន អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយ វាយាមំ ករោតិ, អញ្ញេន ឧប្បន្នានំ បហានាយ; អញ្ញេនេវ ច អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បាទាយ, អញ្ញេន ឧប្បន្នានំ ឋិតិយា; មគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភតិ។ ឯកមេវ ហិ មគ្គសម្បយុត្តំ វីរិយំ ចតុកិច្ចសាធនដ្ឋេន ចត្តារិ នាមានិ លព្ភតិ។

សម្មាសតិនិទ្ទេសោបិ សតិបដ្ឋានវិភង្គេ អនុបទវណ្ណនាវសេន អាវិភវិស្សតិ។ អយម្បិ ច បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភតិ។ អញ្ញេនេវ ហិ ចិត្តេន កាយំ បរិគ្គណ្ហាតិ, អញ្ញេនញ្ញេន វេទនាទីនិ; មគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភតិ។ ឯកាយេវ ហិ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ចតុកិច្ចសាធនដ្ឋេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។

សម្មាសមាធិនិទ្ទេសេ ចត្តារិ ឈានានិ បុព្ពភាគេបិ នានា, មគ្គក្ខណេបិ។ បុព្ពភាគេ សមាបត្តិវសេន នានា, មគ្គក្ខណេ នានាមគ្គវសេន។ ឯកស្ស ហិ បឋមមគ្គោ បឋមជ្ឈានិកោ ហោតិ, ទុតិយមគ្គាទយោបិ បឋមជ្ឈានិកា, ទុតិយាទីសុ អញ្ញតរជ្ឈានិកា វា។ ឯកស្ស បឋមមគ្គោ ទុតិយាទីនំ អញ្ញតរជ្ឈានិកោ ហោតិ, ទុតិយាទយោបិ ទុតិយាទីនំ អញ្ញតរជ្ឈានិកា វា បឋមជ្ឈានិកា វា។ ឯវំ ចត្តារោបិ មគ្គា ឈានវសេន សទិសា វា អសទិសា វា ឯកច្ចសទិសា វា ហោន្តិ។

អយំ បនស្ស វិសេសោ បាទកជ្ឈាននិយាមេន ហោតិ។ បាទកជ្ឈាននិយាមេន តាវ បឋមជ្ឈានលាភិនោ បឋមជ្ឈានា វុដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នមគ្គោ បឋមជ្ឈានិកោ ហោតិ; មគ្គង្គពោជ្ឈង្គានិ បនេត្ថ បរិបុណ្ណានេវ ហោន្តិ។ ទុតិយជ្ឈានតោ ឧដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ មគ្គោ ទុតិយជ្ឈានិកោ ហោតិ; មគ្គង្គានិ បនេត្ថ សត្ត ហោន្តិ។ តតិយជ្ឈានតោ ឧដ្ឋាយ វិបស្សន្តស្ស ឧប្បន្នោ មគ្គោ តតិយជ្ឈានិកោ ហោតិ; មគ្គង្គានិ បនេត្ថ សត្ត, ពោជ្ឈង្គានិ ឆ ហោន្តិ។ ឯស នយោ ចតុត្ថជ្ឈានតោ បដ្ឋាយ យាវ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនា។

អារុប្បេ ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានំ ឧប្បជ្ជតិ។ តញ្ច ខោ លោកុត្តរំ នោ លោកិយន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ កថន្តិ? ឯត្ថាបិ បឋមជ្ឈានាទីសុ យតោ ឧដ្ឋាយ សោតាបត្តិមគ្គំ បដិលភិត្វា អារុប្បសមាបត្តឹ ភាវេត្វា យោ អារុប្បេ ឧប្បន្នោ, តំឈានិកាវ តស្ស តត្ថ តយោ មគ្គា ឧប្បជ្ជន្តិ ។ ឯវំ បាទកជ្ឈានមេវ និយាមេតិ។ កេចិ បន ថេរា "វិបស្សនាយ អារម្មណភូតា ខន្ធា និយាមេន្តី"តិ វទន្តិ។ កេចិ "បុគ្គលជ្ឈាសយោ និយាមេតី"តិ វទន្តិ។ កេចិ "វុដ្ឋានគាមិនីវិបស្សនា និយាមេតី"តិ វទន្តិ។ តេសំ វាទវិនិច្ឆយោ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ លោកុត្តរបទភាជនីយវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៣៥០) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **អយំ វុច្ចតិ សម្មាសមាធី**តិ យា ឥមេសុ ចតូសុ ឈានេសុ ឯកគ្គតា, អយំ បុព្ពភាគេ លោកិយោ, អបរភាគេ លោកុត្តរោ សម្មាសមាធិ នាម វុច្ចតីតិ។ ឯវំ លោកិយលោកុត្តរវសេន ភគវា មគ្គសច្ចំ ទេសេសិ។

តត្ថ លោកិយមគ្គេ សព្ពានេវ មគ្គង្គានិ យថានុរូបំ ឆសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណានិ ហោន្តិ។ លោកុត្តរមគ្គេ បន ចតុសច្ចបដិវេធាយ បវត្តស្ស អរិយស្ស និព្ពានារម្មណំ អវិជ្ជានុសយសមុគ្ឃាតកំ បញ្ញាចក្ខុ សម្មាទិដ្ឋិ។ តថា សម្បន្នទិដ្ឋិស្ស តំសម្បយុត្តំ តិវិធមិច្ឆាសង្កប្បសមុគ្ឃាតកំ ចេតសោ និព្ពានបទាភិនិរោបនំ សម្មាសង្កប្បោ។ តថា បស្សន្តស្ស វិតក្កេន្តស្ស ច តំសម្បយុត្តាវ ចតុព្ពិធវចីទុច្ចរិតសមុគ្ឃាតិកាយ មិច្ឆាវាចាយ វិរតិ សម្មាវាចា។ តថា វិរមន្តស្ស តំសម្បយុត្តាវ មិច្ឆាកម្មន្តសមុច្ឆេទិកា តិវិធកាយទុច្ចរិតវិរតិ សម្មាកម្មន្តោ។ តេសំយេវ សម្មាវាចាកម្មន្តានំ វោទានភូតា តំសម្បយុត្តាវ កុហនាទិសមុច្ឆេទិកា មិច្ឆាអាជីវវិរតិ សម្មាអាជីវោ។ ឥមិស្សា សម្មាវាចាកម្មន្តាជីវសំខាតាយ សីលភូមិយំ បតិដ្ឋមានស្ស តទនុរូបោ តំសម្បយុត្តោវ កោសជ្ជសមុច្ឆេទកោ អនុប្បន្នុប្បន្នានំ អកុសលកុសលានំ អនុប្បាទបហានុប្បាទដ្ឋិតិសាធកោ ច វីរិយារម្ភោ សម្មាវាយាមោ។ ឯវំ វាយមន្តស្ស តំសម្បយុត្តោវ មិច្ឆាសតិវិនិទ្ធុននកោ កាយាទីសុ កាយានុបស្សនាទិសាធកោ ច ចេតសោ អសម្មោសោ សម្មាសតិ។ ឥតិ អនុត្តរាយ សតិយា សុវិហិតចិត្តារក្ខស្ស តំសម្បយុត្តាវ មិច្ឆាសមាធិសមុគ្ឃាតិកា ចិត្តេកគ្គតា សម្មាសមាធីតិ។ ឯស លោកុត្តរោ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ យោ សហ លោកិយេន មគ្គេន ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទាតិ សង្ខំ គតោ។

សោ ខោ បនេស មគ្គោ សម្មាទិដ្ឋិសង្កប្បានំ វិជ្ជាយ, សេសធម្មានំ ចរណេន សង្គហិតត្តា **វិជ្ជា ចេវ ចរណញ្ច**។ តថា តេសំ ទ្វិន្នំ វិបស្សនាយានេន, ឥតរេសំ សមថយានេន សង្គហិតត្តា **សមថោ ចេវ វិបស្សនា ច**។ តេសំ វា ទ្វិន្នំ បញ្ញាក្ខន្ធេន, តទនន្តរានំ តិណ្ណំ សីលក្ខន្ធេន, អវសេសានំ សមាធិក្ខន្ធេន អធិបញ្ញាអធិសីលអធិចិត្តសិក្ខាហិ ច សង្គហិតត្តា **ខន្ធត្តយញ្ចេវ សិក្ខាត្តយញ្ច** ហោតិ; យេន សមន្នាគតោ អរិយសាវកោ ទស្សនសមត្ថេហិ ចក្ខូហិ គមនសមត្ថេហិ ច បាទេហិ សមន្នាគតោ អទ្ធិកោ វិយ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ ហុត្វា វិបស្សនាយានេន កាមសុខល្លិកានុយោគំ, សមថយានេន អត្តកិលមថានុយោគន្តិ អន្តទ្វយំ បរិវជ្ជេត្វា មជ្ឈិមបដិបទំ បដិបន្នោ បញ្ញាក្ខន្ធេន មោហក្ខន្ធំ, សីលក្ខន្ធេន ទោសក្ខន្ធំ, សមាធិក្ខន្ធេន ច លោភក្ខន្ធំ បទាលេន្តោ អធិបញ្ញាសិក្ខាយ បញ្ញាសម្បទំ, អធិសីលសិក្ខាយ សីលសម្បទំ, អធិចិត្តសិក្ខាយ សមាធិសម្បទន្តិ តិស្សោ សម្បត្តិយោ បត្វា អមតំ និព្ពានំ សច្ឆិករោតិ, អាទិមជ្ឈបរិយោសានកល្យាណំ សត្តតឹសពោធិបក្ខិយធម្មរតនវិចិត្តំ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ អរិយភូមិញ្ច ឱក្កន្តោ ហោតីតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

២០៦-២១៤. ឥទានិ អភិធម្មភាជនីយំ ហោតិ។ តត្ថ “អរិយសច្ចានី”តិ អវត្វា និប្បទេសតោ បច្ចយសង្ខាតំ សមុទយំ ទស្សេតុំ “ចត្តារិ សច្ចានី”តិ វុត្តំ ។ អរិយសច្ចានីតិ ហិ វុត្តេ អវសេសា ច កិលេសា, អវសេសា ច អកុសលា ធម្មា, តីណិ ច កុសលមូលានិ សាសវានិ, អវសេសា ច សាសវា កុសលា ធម្មា ន សង្គយ្ហន្តិ។ ន ច កេវលំ តណ្ហាវ ទុក្ខំ សមុទានេតិ, ឥមេបិ អវសេសា ច កិលេសាទយោ បច្ចយា សមុទានេន្តិយេវ។ ឥតិ ឥមេបិ បច្ចយា ទុក្ខំ សមុទានេន្តិយេវាតិ និប្បទេសតោ បច្ចយសង្ខាតំ សមុទយំ ទស្សេតុំ “អរិយសច្ចានី”តិ អវត្វា “ចត្តារិ សច្ចានី”តិ វុត្តំ។

និទ្ទេសវារេ ច នេសំ បឋមំ ទុក្ខំ អនិទ្ទិសិត្វា តស្សេវ ទុក្ខស្ស សុខនិទ្ទេសត្ថំ ទុក្ខសមុទយោ និទ្ទិដ្ឋោ។ តស្មិញ្ហិ និទ្ទិដ្ឋេ “អវសេសា ច កិលេសា”តិអាទិនា នយេន ទុក្ខសច្ចំ សុខនិទ្ទេសំ ហោតិ។ និរោធសច្ចម្បេត្ថ តណ្ហាយ បហានំ “តណ្ហាយ ច អវសេសានញ្ច កិលេសានំ បហាន”ន្តិ ឯវំ យថាវុត្តស្ស សមុទយស្ស បហានវសេន បញ្ចហាការេហិ និទ្ទិដ្ឋំ។ មគ្គសច្ចំ បនេត្ថ បឋមជ្ឈានិកសោតាបត្តិមគ្គវសេន ធម្មសង្គណិយំ វិភត្តស្ស ទេសនានយស្ស មុខមត្តមេវ ទស្សេន្តេន និទ្ទិដ្ឋំ។ តត្ថ នយភេទោ វេទិតព្ពោ។ តំ ឧបរិ បកាសយិស្សាម។

យស្មា បន ន កេវលំ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោវ បដិបទា “បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣៣) វចនតោ បន បុគ្គលជ្ឈាសយវសេន បញ្ចង្គិកោបិ មគ្គោ បដិបទា ឯវាតិ ទេសិតោ, តស្មា តំ នយំ ទស្សេតុំ បញ្ចង្គិកវារោបិ និទ្ទិដ្ឋោ។ យស្មា ច ន កេវលំ អដ្ឋង្គិកបញ្ចង្គិកមគ្គាវ បដិបទា, សម្បយុត្តកា បន អតិរេកបញ្ញាសធម្មាបិ បដិបទា ឯវ, តស្មា តំ នយំ ទស្សេតុំ តតិយោ សព្ពសង្គាហិកវារោបិ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ “អវសេសា ធម្មា ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ សម្បយុត្តា”តិ ឥទំ បរិហាយតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ សទិសមេវ។

តត្ថ អដ្ឋង្គិកវារស្ស “តណ្ហាយ អវសេសានញ្ច កិលេសានំ បហាន”ន្តិអាទីសុ បញ្ចសុ កោដ្ឋាសេសុ បឋមកោដ្ឋាសេ តាវ សោតាបត្តិមគ្គេ ឈានាភិនិវេសេ សុទ្ធិកបដិបទា, សុទ្ធិកសុញ្ញតា, សុញ្ញតបដិបទា, សុទ្ធិកអប្បណិហិតំ, អប្បណិហិតបដិបទាតិ ឥមេសុ បញ្ចសុ វារេសុ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ចតុក្កបញ្ចកនយានំ វសេន **ទស នយា** ហោន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបីតិ វីសតិយា អភិនិវេសេសុ **ទ្វេ នយសតានិ**។ តានិ ចតូហិ អធិបតីហិ ចតុគ្គុណិតានិ អដ្ឋ ។ ឥតិ សុទ្ធិកានិ ទ្វេ សាធិបតី អដ្ឋាតិ សព្ពម្បិ **នយសហស្សំ** ហោតិ។ យថា ច សោតាបត្តិមគ្គេ, ឯវំ សេសមគ្គេសុបីតិ **ចត្តារិ នយសហស្សានិ** ហោន្តិ។ យថា ច បឋមកោដ្ឋាសេ ចត្តារិ, ឯវំ សេសេសុបីតិ អដ្ឋង្គិកវារេ បញ្ចសុ កោដ្ឋាសេសុ **វីសតិ នយសហស្សានិ** ហោន្តិ។ តថា បញ្ចង្គិកវារេ សព្ពសង្គាហិកវារេ ចាតិ សព្ពានិបិ **សដ្ឋិ នយសហស្សានិ** សត្ថារា វិភត្តានិ។ បាឡិ បន សង្ខេបេន អាគតា។ ឯវមិទំ តិវិធមហាវារំ បញ្ចទសកោដ្ឋាសំ សដ្ឋិនយសហស្សបដិមណ្ឌិតំ អភិធម្មភាជនីយំ នាម និទ្ទិដ្ឋន្តិ វេទិតព្ពំ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

២១៥. បញ្ហាបុច្ឆកេ ចតុន្នម្បិ សច្ចានំ ខន្ធវិភង្គេ វុត្តនយានុសារេនេវ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សមុទយសច្ចំ កាមាវចរធម្មេ អស្សាទេន្តស្ស បរិត្តារម្មណំ ហោតិ, មហគ្គតធម្មេ អស្សាទេន្តស្ស មហគ្គតារម្មណំ, បញ្ញត្តឹ អស្សាទេន្តស្ស នវត្តព្ពារម្មណំ។ ទុក្ខសច្ចំ កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ ឧប្បន្នំ បរិត្តារម្មណំ, រូបារូបាវចរធម្មេ អារព្ភ ឧប្បត្តិកាលេ មហគ្គតារម្មណំ, នវ លោកុត្តរធម្មេ បច្ចវេក្ខណកាលេ អប្បមាណារម្មណំ, បណ្ណត្តឹ បច្ចវេក្ខណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។ មគ្គសច្ចំ សហជាតហេតុវសេន សព្ពទាបិ មគ្គហេតុកំ វីរិយំ វា វីមំសំ វា ជេដ្ឋកំ កត្វា មគ្គភាវនាកាលេ មគ្គាធិបតិ, ឆន្ទចិត្តេសុ អញ្ញតរាធិបតិកាលេ នវត្តព្ពំ នាម ហោតិ។ ទុក្ខសច្ចំ អរិយានំ មគ្គបច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណំ, តេសំយេវ មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គាធិបតិ, សេសធម្មបច្ចវេក្ខណកាលេ នវត្តព្ពំ ហោតិ។

ទ្វេ សច្ចានីតិ ទុក្ខសមុទយសច្ចានិ។ ឯតានិ ហិ អតីតាទិភេទេ ធម្មេ អារព្ភ ឧប្បត្តិកាលេ អតីតាទិអារម្មណានិ ហោន្តិ។ សមុទយសច្ចំ អជ្ឈត្តាទិភេទេ ធម្មេ អស្សាទេន្តស្ស អជ្ឈត្តាទិអារម្មណំ ហោតិ, ទុក្ខសច្ចំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនកាលេ នវត្តព្ពារម្មណម្បីតិ វេទិតព្ពំ។ ឥតិ ឥមស្មឹ បញ្ហាបុច្ឆកេ ទ្វេ សច្ចានិ លោកិយានិ ហោន្តិ, ទ្វេ លោកុត្តរានិ។ យថា ច ឥមស្មឹ, ឯវំ បុរិមេសុបិ ទ្វីសុ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ តីសុបិ សុត្តន្តភាជនីយាទីសុ លោកិយលោកុត្តរានេវ សច្ចានិ កថិតានិ។ ឯវមយំ សច្ចវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនីយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

សច្ចវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៥. ឥន្ទ្រិយវិភង្គោ

១. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

២១៩. ឥទានិ តទនន្តរេ ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ **ពាវីសតីតិ** គណនបរិច្ឆេទោ។ **ឥន្ទ្រិយានីតិ** បរិច្ឆិន្នធម្មនិទស្សនំ។ ឥទានិ តានិ សរូបតោ ទស្សេន្តោ **ចក្ខុន្ទ្រិយន្តិ**អាទិមាហ។ តត្ថ ចក្ខុទ្វារេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ចក្ខុន្ទ្រិយំ**។ សោតឃានជិវ្ហាកាយទ្វារេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **កាយិន្ទ្រិយំ**។ វិជាននលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **មនិន្ទ្រិយំ**។ ឥត្ថិភាវេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ឥត្ថិន្ទ្រិយំ**។ បុរិសភាវេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **បុរិសិន្ទ្រិយំ**។ អនុបាលនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ជីវិតិន្ទ្រិយំ**។ សុខលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សុខិន្ទ្រិយំ**។ ទុក្ខសោមនស្ស ទោមនស្ស ឧបេក្ខាលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **ឧបេក្ខិន្ទ្រិយំ**។ អធិមោក្ខលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សទ្ធិន្ទ្រិយំ**។ បគ្គហលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **វីរិយិន្ទ្រិយំ**។ ឧបដ្ឋានលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សតិន្ទ្រិយំ**។ អវិក្ខេបលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **សមាធិន្ទ្រិយំ**។ ទស្សនលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **បញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិ បវត្តេ ជាននលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ**។ ញាតានំយេវ ធម្មានំ បុន អាជាននេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **អញ្ញិន្ទ្រិយំ**។ អញ្ញាតាវីភាវេ ឥន្ទដ្ឋំ ការេតីតិ **អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ**។

ឥធ សុត្តន្តភាជនីយំ នាម ន គហិតំ។ កស្មា? សុត្តន្តេ ឥមាយ បដិបាដិយា ពាវីសតិយា ឥន្ទ្រិយានំ អនាគតត្តា។ សុត្តន្តស្មិញ្ហិ កត្ថចិ ទ្វេ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានិ, កត្ថចិ តីណិ, កត្ថចិ បញ្ច។ ឯវំ បន និរន្តរំ ទ្វាវីសតិ អាគតានិ នាម នត្ថិ។ អយំ តាវេត្ថ អដ្ឋកថានយោ។ អយំ បន អបរោ នយោ – ឯតេសុ ហិ

អត្ថតោ លក្ខណាទីហិ, កមតោ ច វិជានិយា;
ភេទាភេទា តថា កិច្ចា, ភូមិតោ ច វិនិច្ឆយំ។

តត្ថ ចក្ខាទីនំ តាវ “ចក្ខតីតិ ចក្ខូ”តិអាទិនា នយេន **អត្ថោ** បកាសិតោ។ បច្ឆិមេសុ បន តីសុ បឋមំ ‘បុព្ពភាគេ អនញ្ញាតំ អមតំ បទំ ចតុសច្ចធម្មំ វា ជានិស្សាមី’តិ ឯវំ បដិបន្នស្ស ឧប្បជ្ជនតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយន្តិ វុត្តំ។ ទុតិយំ អាជាននតោ ច ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ តតិយំ អញ្ញាតាវិនោ ចតូសុ សច្ចេសុ និដ្ឋិតញាណកិច្ចស្ស ខីណាសវស្សេវ ឧប្បជ្ជនតោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋសម្ភវតោ ច អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ។

កោ បនេស ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ នាមាតិ? ឥន្ទលិង្គដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ, ឥន្ទទេសិតដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ, ឥន្ទទិដ្ឋដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ, ឥន្ទសិដ្ឋដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ, ឥន្ទជុដ្ឋដ្ឋោ ឥន្ទ្រិយដ្ឋោ។ សោ សព្ពោបិ ឥធ យថាយោគំ យុជ្ជតិ។ ភគវា ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ បរមិស្សរិយភាវតោ ឥន្ទោ។ កុសលាកុសលញ្ច កម្មំ កម្មេសុ កស្សចិ ឥស្សរិយាភាវតោ។ តេនេវេត្ថ កម្មសញ្ជនិតានិ ឥន្ទ្រិយានិ កុសលាកុសលកម្មំ ឧល្លិង្គេន្តិ។ តេន ច សិដ្ឋានីតិ ឥន្ទលិង្គដ្ឋេន ឥន្ទសិដ្ឋដ្ឋេន ច ឥន្ទ្រិយានិ។ សព្ពានេវ បនេតានិ ភគវតា យថាភូតតោ បកាសិតានិ ច អភិសម្ពុទ្ធានិ ចាតិ ឥន្ទទេសិតដ្ឋេន ឥន្ទទិដ្ឋដ្ឋេន ច ឥន្ទ្រិយានិ។ តេនេវ ភគវតា មុនិន្ទេន កានិចិ គោចរាសេវនាយ, កានិចិ ភាវនាសេវនាយ សេវិតានីតិ ឥន្ទជុដ្ឋដ្ឋេនបិ ឥន្ទ្រិយានិ។ អបិច អាធិបច្ចសង្ខាតេន ឥស្សរិយដ្ឋេនាបិ ឯតានិ ឥន្ទ្រិយានិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិប្បវត្តិយញ្ហិ ចក្ខាទីនំ សិទ្ធមាធិបច្ចំ; តស្មិំ តិក្ខេ តិក្ខត្តា មន្ទេ ច មន្ទត្តាតិ។ អយំ តាវេត្ថ ‘**អត្ថតោ**’ វិនិច្ឆយោ។

‘**លក្ខណាទីហី**’តិ លក្ខណរសបច្ចុបដ្ឋានបទដ្ឋានេហិបិ ចក្ខាទីនំ វិនិច្ឆយំ វិជានិយាតិ អត្ថោ។ តានិ នេសំ លក្ខណាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានេវ។ បញ្ញិន្ទ្រិយាទីនិ ហិ ចត្តារិ អត្ថតោ អមោហោយេវ។ សេសានិ តត្ថ សរូបេនេវ អាគតានិ។

‘**កមតោ**’តិ អយម្បិ ទេសនាក្កមោវ។ តត្ថ អជ្ឈត្តធម្មេ បរិញ្ញាយ អរិយភូមិបដិលាភោ ហោតីតិ អត្តភាវបរិយាបន្នានិ ចក្ខុន្ទ្រិយាទីនិ បឋមំ ទេសិតានិ។ សោ បនត្តភាវោ យំ ធម្មំ ឧបាទាយ ឥត្ថីតិ វា បុរិសោតិ វា សង្ខំ គច្ឆតិ, អយំ សោតិ និទស្សនត្ថំ តតោ ឥត្ថិន្ទ្រិយំ បុរិសិន្ទ្រិយញ្ច ។ សោ ទុវិធោបិ ជីវិតិន្ទ្រិយបដិពទ្ធវុត្តីតិ ញាបនត្ថំ តតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ។ យាវ តស្ស បវត្តិ តាវ ឯតេសំ វេទយិតានំ អនិវត្តិ។ យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ សព្ពំ តំ សុខទុក្ខន្តិ ញាបនត្ថំ តតោ សុខិន្ទ្រិយាទីនិ។ តំនិរោធត្ថំ បន ឯតេ ធម្មា ភាវេតព្ពាតិ បដិបត្តិទស្សនត្ថំ តតោ សទ្ធាទីនិ។ ឥមាយ បដិបត្តិយា ឯស ធម្មោ បឋមំ អត្តនិ បាតុភវតីតិ បដិបត្តិយា អមោឃភាវទស្សនត្ថំ តតោ អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយំ។ តស្សេវ ផលត្តា តតោ អនន្តរំ ភាវេតព្ពត្តា ច តតោ

អញ្ញិន្ទ្រិយំ។ តតោ បរំ ភាវនាយ តមស្ស អធិគមោ, អធិគតេ ច បនិមស្មិំ នត្ថិ កិញ្ចិ ឧត្តរិ ករណីយន្តិ ញាបនត្ថំ អន្តេ បរមស្សាសភូតំ អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយំ ទេសិតន្តិ អយមេត្ថ កមោ។

‘**ភេទាភេទា**’តិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្សេវ ចេត្ថ ភេទោ។ តញ្ហិ រូបជីវិតិន្ទ្រិយំ អរូបជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ទុវិធំ ហោតិ។ សេសានំ អភេទោតិ ឯវមេត្ថ ភេទាភេទតោ វិនិច្ឆយំ វិជានិយា។

‘**កិច្ចា**’តិ កឹ ឥន្ទ្រិយានំ កិច្ចន្តិ ចេ? ចក្ខុន្ទ្រិយស្ស តាវ “ចក្ខាយតនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុយា តំសម្បយុត្តកានញ្ច ធម្មានំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ វចនតោ យំ តំ ឥន្ទ្រិយបច្ចយភាវេន សាធេតព្ពំ អត្តនោ តិក្ខមន្ទាទិភាវេន ចក្ខុវិញ្ញាណាទិធម្មានំ តិក្ខមន្ទាទិសង្ខាតំ អត្តាការានុវត្តាបនំ ឥទំ ‘កិច្ចំ’។ ឯវំ សោតឃានជិវ្ហាកាយានំ។ មនិន្ទ្រិយស្ស បន សហជាតធម្មានំ អត្តនោ វសវត្តាបនំ, ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស សហជាតធម្មានុបាលនំ, ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយានំ ឥត្ថិបុរិសនិមិត្តកុត្តាកប្បាការានុវិធានំ, សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សិន្ទ្រិយានំ សហជាតធម្មេ អភិភវិត្វា យថាសកំ ឱឡារិកាការានុបាបនំ, ឧបេក្ខិន្ទ្រិយស្ស សន្តបណីតមជ្ឈត្តាការានុបាបនំ, សទ្ធាទីនំ បដិបក្ខាភិភវនំ សម្បយុត្តធម្មានញ្ច បសន្នាការាទិភាវសម្បាបនំ, អនញ្ញាតញ្ញស្សាមីតិន្ទ្រិយស្ស សំយោជនត្តយប្បហានញ្ចេវ សម្បយុត្តកានញ្ច តប្បហានាភិមុខភាវករណំ, អញ្ញិន្ទ្រិយស្ស កាមរាគព្យាបាទាទិតនុករណបហានញ្ចេវ សហជាតានញ្ច អត្តនោ វសានុវត្តាបនំ, អញ្ញាតាវិន្ទ្រិយស្ស សព្ពកិច្ចេសុ ឧស្សុក្កប្បហានញ្ចេវ អមតាភិមុខភាវបច្ចយតា ច សម្បយុត្តានន្តិ ឯវមេត្ថ កិច្ចតោ វិនិច្ឆយំ វិជានិយា។

‘**ភូមិតោ**’តិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយឥត្ថិបុរិសសុខទុក្ខទោមនស្សិន្ទ្រិយានិ ចេត្ថ កាមាវចរានេវ ។ មនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយានិ, សទ្ធាវីរិយសតិសមាធិបញ្ញិន្ទ្រិយានិ ច ចតុភូមិបរិយាបន្នានិ។ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ កាមាវចរ-រូបាវចរ-លោកុត្តរវសេន ភូមិត្តយបរិយាបន្នំ។ អវសានេ តីណិ លោកុត្តរានេវាតិ ឯវំ ភូមិតោ វិនិច្ឆយំ វិជានិយា។ ឯវញ្ហិ វិជានន្តោ –

> សំវេគពហុលោ ភិក្ខុ, ឋិតោ ឥន្ទ្រិយសំវរេ;
> ឥន្ទ្រិយានិ បរិញ្ញាយ, ទុក្ខស្សន្តំ និគច្ឆតីតិ។

២២០. និទ្ទេសវារេ “យំ ចក្ខុ ចតុន្នំ មហាភូតាន”ន្តិអាទិ សព្ពំ ធម្មសង្គណិយំ បទភាជនេ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៩៥ អាទយោ) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ វីរិយិន្ទ្រិយសមាធិន្ទ្រិយនិទ្ទេសាទីសុ ច សម្មាវាយាមោ មិច្ឆាវាយាមោ សម្មាសមាធិ មិច្ឆាសមាធីតិអាទីនិ ន វុត្តានិ។ កស្មា? សព្ពសង្គាហកត្តា។ សព្ពសង្គាហកានិ ហិ ឥធ ឥន្ទ្រិយានិ កថិតានិ។ ឯវំ សន្តេបេត្ថ ទស ឥន្ទ្រិយានិ លោកិយានិ កាមាវចរានេវ, តីណិ លោកុត្តរានិ, នវ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានីតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

២. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

២២១. បញ្ហាបុច្ឆកេ សព្ពេសម្បិ ឥន្ទ្រិយានំ កុសលាទិវិភាគោ បាឡិនយានុសារេនេវ វេទិតព្ពោ។

២២៣. អារម្មណត្តិកេសុ បន **សត្តិន្ទ្រិយា អនារម្មណា**តិ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ ជីវិតិន្ទ្រិយំ បន អរូបមិស្សកត្តា ឥធ អនាភដ្ឋំ។ **ទ្វិន្ទ្រិយា**តិ ទ្វេ ឥន្ទ្រិយា; សុខទុក្ខទ្វយំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ តញ្ហិ ឯកន្តបរិត្តារម្មណំ។ **ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ សិយា បរិត្តារម្មណំ, សិយា មហគ្គតារម្មណ**ន្តិ កាមាវចរធម្មេ អារព្ភ បវត្តិកាលេ បរិត្តារម្មណំ ហោតិ , រូបាវចរារូបាវចរេ បន អារព្ភ បវត្តិកាលេ មហគ្គតារម្មណំ, បណ្ណត្តិំ អារព្ភ បវត្តិកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។ **នវិន្ទ្រិយា សិយា បរិត្តារម្មណា**តិ មនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយសោមនស្សិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយានិ ចេវ សទ្ធាទិបញ្ចកញ្ច សន្ធាយ ឥទំ វុត្តំ។ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ហិ រូបមិស្សកត្តា អនារម្មណេសុ រូបធម្មេសុ សង្គហិតម្បិ អរូបកោដ្ឋាសេន សិយាបក្ខេ សង្គហិតំ។

ចត្តារិ ឥន្ទ្រិយានីតិ សុខទុក្ខទោមនស្សអញ្ញាតាវិន្ទ្រិយានិ។ តានិ ហិ មគ្គារម្មណត្តិកេ ន ភជន្តិ។ **មគ្គហេតុក**ន្តិ សហជាតហេតុំ សន្ធាយ វុត្តំ។ វីរិយវីមំសាជេដ្ឋកកាលេ សិយា មគ្គាធិបតិ, ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋកកាលេ សិយា នវត្តព្ពា។

ទសិន្ទ្រិយា សិយា ឧប្បន្នា, សិយា ឧប្បាទិនោតិ សត្ត រូបិន្ទ្រិយានិ តីណិ ច វិបាកិន្ទ្រិយានិ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ទសិន្ទ្រិយានិ ទោមនស្សេន សទ្ធឹ ហេដ្ឋា វុត្តានេវ។ តត្ថ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ បណ្ណត្តឹ អារព្ភ បវត្តិកាលេ ន វត្តព្ពារម្មណំ, សេសានិ និព្ពានបច្ចវេក្ខណកាលេបិ។ **តីណិន្ទ្រិយានិ ពហិទ្ធារម្មណានី**តិ តីណិ លោកុត្តរិន្ទ្រិយានិ។ **ចត្តារី**តិ សុខទុក្ខសោមនស្សទោមនស្សានិ។ តានិ ហិ អជ្ឈត្តធម្មេបិ ពហិទ្ធាធម្មេបិ អារព្ភ បវត្តន្តិ។ **អដ្ឋិន្ទ្រិយា**តិ មនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយឧបេក្ខិន្ទ្រិយានិ ចេវ សទ្ធាទិបញ្ចកញ្ច។ តត្ថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនកាលេ ន វត្តព្ពារម្មណតា វេទិតព្ពា។

ឥតិ ឥមស្មិំ បញ្ហាបុច្ឆកេ ទសិន្ទ្រិយានិ កាមាវចរានិ, តីណិ លោកុត្តរានិ, នវ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានេវ កថិតានីតិ។ អយម្បិ អភិធម្មភាជនីយេន សទ្ធឹ ឯកបរិច្ឆេទោវ ហោតិ។ អយំ បន ឥន្ទ្រិយវិភង្គោ ទ្វេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វា ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ឥន្ទ្រិយវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៦. បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

២២៥. ឥទានិ តទនន្តរេ បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ យោ “អយំ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា នយេន តន្តិ និក្ខិត្តា, តស្សា អត្ថសំវណ្ណនំ ករោន្តេន វិភជ្ជវាទិមណ្ឌលំ ឱតរិត្វា អាចរិយេ អនព្ភាចិក្ខន្តេន សកសមយំ អវោក្កមន្តេន បរសមយំ អនាយូហន្តេន សុត្តំ អប្បដិពាហន្តេន វិនយំ អនុលោមេន្តេន មហាបទេសេ ឱលោកេន្តេន ធម្មំ ទីបេន្តេន អត្ថំ សង្គហេន្តេន តមេវត្ថំ បុន អាវត្តេត្វា អបរេហិបិ បរិយាយេហិ និទ្ទិសន្តេន ច យស្មា អត្ថសំវណ្ណនា កាតព្ពា ហោតិ, បកតិយាបិ ច ទុក្ករា បដិច្ចសមុប្បាទស្ស អត្ថសំវណ្ណនា, យថាហុ បោរាណា –

“សច្ចំ សត្តោ បដិសន្ធិ, បច្ចយាការមេវ ច;
ទុទ្ទសា ចតុរោ ធម្មា, ទេសេតុញ្ច សុទុក្ករា”តិ។

តស្មា “អញ្ញត្រ អាគមាធិគមប្បត្តេហិ ន សុករា បដិច្ចសមុប្បាទស្ស អត្ថវណ្ណនា”តិ បរិតុលយិត្វា –

វត្តុកាមោ អហំ អជ្ជ, បច្ចយាការវណ្ណនំ;
បតិដ្ឋំ នាធិគច្ឆាមិ, អជ្ឈោគាឡ្ហោវ សាគរំ។

សាសនំ បនិទំ នានា-ទេសនានយមណ្ឌិតំ;
បុព្ពាចរិយមគ្គោ ច, អព្ពោច្ឆិន្នោ បវត្តតិ។

យស្មា តស្មា តទុភយំ, សន្និស្សាយត្ថវណ្ណនំ;
អារភិស្សាមិ ឯតស្ស, តំ សុណាថ សមាហិតា។

វុត្តញ្ហេតំ បុព្ពាចរិយេហិ –

“យោ កោចិមំ អដ្ឋិំ កត្វា សុណេយ្យ,
លភេថ បុព្ពាបរិយំ វិសេសំ;
លទ្ធាន បុព្ពាបរិយំ វិសេសំ,
អទស្សនំ មច្ចុរាជស្ស គច្ឆេ”តិ។

អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិអាទីសុ ហិ អាទិតោយេវ តាវ –

ទេសនាភេទតោ អត្ថ-លក្ខណេកវិធាទិតោ;
អង្គានញ្ច វវត្ថានា, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ ‘**ទេសនាភេទតោ**’តិ ភគវតោ ហិ វល្លិហារកានំ ចតុន្នំ បុរិសានំ វល្លិគ្គហណំ វិយ អាទិតោ វា មជ្ឈតោ វា បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានំ, តថា បរិយោសានតោ វា មជ្ឈតោ វា បដ្ឋាយ យាវ អាទីតិ ចតុព្ពិធា បដិច្ចសមុប្បាទទេសនា។ យថា ហិ វល្លិហារកេសុ ចតូសុ បុរិសេសុ ឯកោ វល្លិយា មូលមេវ បឋមំ បស្សតិ, សោ តំ មូលេ ឆេត្វា សព្ពំ អាកឌ្ឍិត្វា អាទាយ កម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ ភគវា “ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា... បេ.... ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ អាទិតោ (ម. និ. ១.៤០២) បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានាបិ បដិច្ចសមុប្បាទំ ទេសេតិ។

យថា បន តេសុ បុរិសេសុ ឯកោ វល្លិយា មជ្ឈំ បឋមំ បស្សតិ, សោ មជ្ឈេ ឆិន្ទិត្វា ឧបរិភាគំយេវ អាកឌ្ឍិត្វា អាទាយ កម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ ភគវា “តស្ស តំ វេទនំ អភិនន្ទតោ អភិវទតោ អជ្ឈោសាយ តិដ្ឋតោ ឧប្បជ្ជតិ នន្ទី; យា វេទនាសុ នន្ទី, តទុបាទានំ, តស្សុបាទានបច្ចយា ភវោ, ភវបច្ចយា ជាតី”តិ (ម. និ. ១.៤០៩; សំ. និ. ៣.៥) មជ្ឈតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានាបិ ទេសេតិ។

យថា ច តេសុ បុរិសេសុ ឯកោ វល្លិយា អគ្គំ បឋមំ បស្សតិ, សោ អគ្គេ គហេត្វា អគ្គានុសារេន យាវ មូលា សព្ពំ អាទាយ កម្មេ ឧបនេតិ, ឯវំ ភគវា “ជាតិបច្ចយា ជរាមរណន្តិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, ជាតិបច្ចយា នុ ខោ,

ភិក្ខវេ, ជរាមរណំ នោ វា កថំ វា ឯត្ថ ហោតី”តិ? “ជាតិបច្ចយា, ភន្តេ, ជរាមរណំ; ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតិ – ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ”ន្តិ។ “ភវបច្ចយា ជាតិ…បេ… អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ ឥតិ ខោ បនេតំ វុត្តំ, អវិជ្ជាបច្ចយា នុ ខោ, ភិក្ខវេ, សង្ខារា នោ វា កថំ វា ឯត្ថ ហោតី”តិ? “អវិជ្ជាបច្ចយា, ភន្តេ, សង្ខារា; ឯវំ នោ ឯត្ថ ហោតិ – អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ បរិយោសានតោ បដ្ឋាយ យាវ អាទិតោបិ បដិច្ចសមុប្បាទំ ទេសេតិ។

យថា បន តេសុ បុរិសេសុ ឯកោ វល្លិយា មជ្ឈមេវ បឋមំ បស្សតិ, សោ មជ្ឈេ ឆិន្ទិត្វា ហេដ្ឋា ឱតរន្តោ យាវ មូលា អាទាយ កម្មេ ឧបនេតិ , ឯវំ ភគវា “ឥមេ, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ អាហារា កឹ និទានា, កឹ សមុទយា, កឹ ជាតិកា, កឹ បភវា? ឥមេ ចត្តារោ អាហារា តណ្ហានិទានា, តណ្ហាសមុទយា, តណ្ហាជាតិកា, តណ្ហាបភវា។ តណ្ហា ចាយំ, ភិក្ខវេ, កឹ និទានា? វេទនា, ផស្សោ, សឡាយតនំ, នាមរូបំ, វិញ្ញាណំ។ សង្ខារា កឹ និទានា…បេ… សង្ខារា អវិជ្ជានិទានា, អវិជ្ជាសមុទយា, អវិជ្ជាជាតិកា, អវិជ្ជាបភវា”តិ (សំ. និ. ២.១១) មជ្ឈតោ បដ្ឋាយ យាវ អាទិតោ ទេសេតិ។

កស្មា បនេវំ ទេសេតីតិ? បដិច្ចសមុប្បាទស្ស សមន្តភទ្ទកត្តា, សយញ្ច ទេសនាវិលាសប្បត្តត្តា។ សមន្តភទ្ទកោ ហិ បដិច្ចសមុប្បាទោ តតោ តតោ ញាយប្បដិវេធាយ សំវត្តតិយេវ។ ទេសនាវិលាសប្បត្តោ ច ភគវា ចតុវេសារជ្ជប្បដិសម្ភិទាយោគេន ចតុព្ពិធគម្ភីរភាវប្បត្តិយា ច។ សោ ទេសនាវិលាសប្បត្តត្តា នានានយេហេវ ធម្មំ ទេសេតិ។ វិសេសតោ បនស្ស យា អាទិតោ បដ្ឋាយ អនុលោមទេសនា, សា បវត្តិការណវិភាគសម្មូឡ្ហំ វេនេយ្យជនំ សមនុបស្សតោ យថាសកេហិ ការណេហិ បវត្តិសន្ទស្សនត្ថំ ឧប្បត្តិក្កមសន្ទស្សនត្ថញ្ច បវត្តិតាតិ ញាតព្ពា។

យា បរិយោសានតោ បដ្ឋាយ បដិលោមទេសនា, សា “កិច្ឆំ វតាយំ លោកោ អាបន្នោ ជាយតិ ច ជីយតិ ច មីយតិ ចា”តិ (ទី. និ. ២.៥៧) អាទិនា នយេន កិច្ឆាបន្នំ លោកមនុវិលោកយតោ បុព្ពភាគប្បដិវេធានុសារេន តស្ស តស្ស ជរាមរណាទិកស្ស ទុក្ខស្ស អត្តនាធិគតការណសន្ទស្សនត្ថំ។ យា បន មជ្ឈតោ បដ្ឋាយ យាវ អាទិ, សា អាហារនិទានវវត្ថាបនានុសារេន យាវ អតីតំ អទ្ធានំ អតិហរិត្វា បុន អតីតទ្ធតោ បភុតិ ហេតុផលបដិបាដិសន្ទស្សនត្ថំ។ យា បន មជ្ឈតោ បដ្ឋាយ យាវ បរិយោសានា បវត្តា, សា បច្ចុប្បន្នេ អទ្ធានេ អនាគតទ្ធហេតុសមុដ្ឋានតោ បភុតិ អនាគតទ្ធសន្ទស្សនត្ថំ។ តាសុ យា សា បវត្តិការណសម្មូឡ្ហស្ស វេនេយ្យជនស្ស យថាសកេហិ ការណេហិ បវត្តិសន្ទស្សនត្ថំ ឧប្បត្តិក្កមសន្ទស្សនត្ថញ្ច អាទិតោ បដ្ឋាយ អនុលោមទេសនា វុត្តា, សា ឥធ និក្ខិត្តាតិ វេទិតព្ពា។

កស្មា បនេត្ថ អវិជ្ជា អាទិតោ វុត្តា? កឹ បកតិវាទីនំ បកតិ វិយ អវិជ្ជាបិ អការណំ មូលការណំ លោកស្សាតិ? ន អការណំ។ “អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ ហិ អវិជ្ជាយ ការណំ វុត្តំ។ អត្ថិ បន បរិយាយោ យេន មូលការណំ សិយា។ កោ បន សោតិ? វដ្ដកថាយ សីសភាវោ។ ភគវា ហិ វដ្ដកថំ កថេន្តោ ទ្វេ ធម្មេ សីសំ កត្វា កថេសិ – អវិជ្ជំ វា ភវតណ្ហំ វា។ យថាហ – “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ ‘ឥតោ បុព្ពេ អវិជ្ជា នាហោសិ, អថ បច្ឆា សមភវី’តិ។ ឯវញ្ចេតំ, ភិក្ខវេ, វុច្ចតិ, អថ ច បន បញ្ញាយតិ ‘ឥទប្បច្ចយា អវិជ្ជា’”តិ (អ. និ. ១០.៦១); ភវតណ្ហំ វា, យថាហ – “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ ភវតណ្ហាយ ‘ឥតោ បុព្ពេ ភវតណ្ហា នាហោសិ, អថ បច្ឆា សមភវី’តិ។ ឯវញ្ចេតំ, ភិក្ខវេ, វុច្ចតិ, អថ ច បន បញ្ញាយតិ ‘ឥទប្បច្ចយា ភវតណ្ហា’”តិ (អ. និ. ១០.៦២)។

កស្មា បន ភគវា វដ្ដកថំ កថេន្តោ ឥមេ ទ្វេវ ធម្មេ សីសំ កត្វា កថេសីតិ? សុគតិទុគ្គតិគាមិនោ កម្មស្ស វិសេសហេតុភូតត្តា។ ទុគ្គតិគាមិនោ ហិ កម្មស្ស វិសេសហេតុ អវិជ្ជា។ កស្មា? យស្មា អវិជ្ជាភិភូតោ បុថុជ្ជនោ, អគ្គិសន្តាបលគុឡាភិឃាតបរិស្សមាភិភូតា វជ្ឈគាវី តាយ បរិស្សមាតុរតាយ និរស្សាទម្បិ អត្តនោ អនត្ថាវហម្បិ ច ឧណ្ហោទកបានំ វិយ, កិលេសសន្តាបតោ និរស្សាទម្បិ ទុគ្គតិវិនិបាតតោ ច អត្តនោ អនត្ថាវហម្បិ បាណាតិបាតាទិមនេកប្បការំ ទុគ្គតិគាមិកម្មំ អារភតិ។ សុគតិគាមិនោ បន កម្មស្ស វិសេសហេតុ ភវតណ្ហា។ កស្មា? យស្មា ភវតណ្ហាភិភូតោ បុថុជ្ជនោ, យថា វុត្តប្បការា គាវី សីតុទកតណ្ហាយ សអស្សាទំ អត្តនោ បរិស្សមវិនោទនញ្ច សីតុទកបានំ វិយ, កិលេសសន្តាបវិរហតោ សអស្សាទំ សុគតិសម្បាបនេន អត្តនោ ទុគ្គតិទុក្ខបរិស្សមវិនោទនញ្ច បាណាតិបាតាវេរមណិអាទិមនេកប្បការំ សុគតិគាមិកម្មំ អារភតិ។

ឯតេសុ បន វដ្ដកថាយ សីសភូតេសុ ធម្មេសុ កត្ថចិ ភគវា ឯកធម្មមូលិកំ ទេសនំ ទេសេតិ, សេយ្យថិទំ – “ឥតិ ខោ, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជូបនិសា សង្ខារា, សង្ខារូបនិសំ វិញ្ញាណ”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.២៣)។ តថា “ឧបាទានីយេសុ, ភិក្ខវេ, ធម្មេសុ អស្សាទានុបស្សិនោ វិហរតោ តណ្ហា បវឌ្ឍតិ, តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទាន”ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៥២)។ កត្ថចិ ឧភយមូលិកម្បិ, សេយ្យថិទំ – “អវិជ្ជានីវរណស្ស, ភិក្ខវេ, ពាលស្ស តណ្ហាយ សម្បយុត្តស្ស ឯវមយំ កាយោ

សមុទាគតោ។ ឥតិ អយញ្ចេវ កាយោ ពហិទ្ធា ច នាមរូបំ ឥត្ថេតំ ទ្វយំ, ទ្វយំ បដិច្ច ផស្សោ, សឡេវាយតនានិ យេហិ ផុដ្ឋោ ពាលោ សុខទុក្ខំ បដិសំវេទេតី”តិអាទិ (សំ. និ. ២.១៩)។ តាសុ តាសុ ទេសនាសុ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ អយមិធ អវិជ្ជាវសេន ឯកធម្មមូលិកា ទេសនាតិ វេទិតព្ពា។ ឯវំ តាវេត្ថ ទេសនាភេទតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘អត្ថតោ’តិ អវិជ្ជាទីនំ បទានំ អត្ថតោ, សេយ្យថិទំ – បូរេតុំ អយុត្តដ្ឋេន កាយទុច្ចរិតាទិ អវិន្ទិយំ នាម; អលទ្ធព្ពន្តិ អត្ថោ។ តំ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ តព្ពិបរីតតោ កាយសុចរិតាទិ វិន្ទិយំ នាម។ តំ វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ អវិជ្ជា។ ខន្ធានំ រាសដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញដ្ឋំ, សច្ចានំ តថដ្ឋំ, ឥន្ទ្រិយានំ អាធិបតេយ្យដ្ឋំ អវិទិតំ ករោតីតិ អវិជ្ជា។ ទុក្ខាទីនំ បីឡនាទិវសេន វុត្តំ ចតុព្ពិធំ ចតុព្ពិធំ អត្ថំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា។ អន្តវិរហិតេ សំសារេ សព្ពយោនិគតិភវវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សត្តេ ជវាបេតីតិ អវិជ្ជា។ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេសុ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ ជវតិ, វិជ្ជមានេសុបិ ខន្ធាទីសុ ន ជវតីតិ អវិជ្ជា។ អបិច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វត្ថារម្មណានំ បដិច្ចសមុប្បាទបដិច្ចសមុប្បន្នានញ្ច ធម្មានំ ឆាទនតោបិ អវិជ្ជា។

យំ បដិច្ច ផលមេតិ សោ បច្ចយោ។ **បដិច្ចា**តិ ន វិនា តេន; តំ អបច្ចក្ខិត្វាតិ អត្ថោ។ **ឯតី**តិ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ចាតិ អត្ថោ។ អបិ ច ឧបការកដ្ឋោ បច្ចយដ្ឋោ។ អវិជ្ជា ច សា បច្ចយោ ចាតិ អវិជ្ជាបច្ចយោ។ តស្មា **អវិជ្ជាបច្ចយា**។

សង្ខតមភិសង្ខរោន្តីតិ សង្ខារា។ អបិច អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារសទ្ទេន អាគតសង្ខារា ចាតិ ទុវិធា សង្ខារា។ តត្ថ បុញ្ញាបុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារា តយោ, កាយវចីចិត្តសង្ខារា តយោតិ ឥមេ ឆ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា ។ តេ សព្ពេបិ លោកិយកុសលាកុសលចេតនាមត្តមេវ ហោន្តិ។

សង្ខតសង្ខារោ, អភិសង្ខតសង្ខារោ, អភិសង្ខរណសង្ខារោ, បយោគាភិសង្ខារោតិ ឥមេ បន ចត្តារោ សង្ខារសទ្ទេន អាគតសង្ខារា។ តត្ថ “អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២២១, ២៧២; សំ. និ. ១.១៨៦; ២.១៤៣) វុត្តា សព្ពេបិ សប្បច្ចយា ធម្មា **‘សង្ខតសង្ខារា’** នាម។ កម្មនិព្ពត្តា តេភូមកា រូបារូបធម្មា **‘អភិសង្ខតសង្ខារា’**តិ អដ្ឋកថាសុ វុត្តា។ តេបិ “អនិច្ចា វត សង្ខារា”តិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ វិសុំ បន នេសំ អាគតដ្ឋានំ ន បញ្ញាយតិ។ តេភូមកកុសលាកុសលចេតនា បន **‘អភិសង្ខរណកសង្ខារោ’**តិ វុច្ចតិ។ តស្ស “អវិជ្ជាគតោយំ, ភិក្ខវេ, បុរិសបុគ្គលោ បុញ្ញញ្ចេ អភិសង្ខរោតី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.៥១) អាគតដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ។ កាយិកចេតសិកំ បន វីរិយំ **‘បយោគាភិសង្ខារោ’**តិ វុច្ចតិ។ សោ “យាវតិកា អភិសង្ខារស្ស គតិ, តាវតិកំ គន្ត្វា អក្ខាហតំ មញ្ញេ អដ្ឋាសី”តិអាទីសុ (អ. និ. ៣.១៥) អាគតោ។

ន កេវលញ្ច ឯតេយេវ, អញ្ញេបិ “សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ សមាបជ្ជន្តស្ស ខោ, អាវុសោ វិសាខ, ភិក្ខុនោ បឋមំ និរុជ្ឈតិ វចីសង្ខារោ, តតោ កាយសង្ខារោ, តតោ ចិត្តសង្ខារោ”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៤៦៤) នយេន សង្ខារសទ្ទេន អាគតា អនេកសង្ខារា។ តេសុ នត្ថិ សោ សង្ខារោ, យោ សង្ខតសង្ខារេ សង្គហំ ន គច្ឆេយ្យ។ ឥតោ បរំ **សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ**ន្តិអាទីសុ យំ វុត្តំ តំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អវុត្តេ បន វិជានាតីតិ **វិញ្ញាណំ**។ នមតីតិ **នាមំ**។ រុប្បតីតិ **រូបំ**។ អាយេ តនោតិ, អាយតញ្ច នយតីតិ **អាយតនំ**។ ផុសតីតិ **ផស្សោ**។ វេទយតីតិ **វេទនា**។ បរិតស្សតីតិ **តណ្ហា**។ ឧបាទិយតីតិ **ឧបាទានំ**។ ភវតិ ភាវយតិ ចាតិ **ភវោ**។ ជននំ **ជាតិ**។ ជីរណំ **ជរា**។ មរន្តិ ឯតេនាតិ **មរណំ**។ សោចនំ **សោកោ**។ បរិទេវនំ **បរិទេវោ**។ ទុក្ខយតីតិ **ទុក្ខំ**; ឧប្បាទដ្ឋិតិវសេន វា ទ្វេធា ខណតីតិ **ទុក្ខំ**។ ទុម្មនស្ស ភាវោ **ទោមនស្សំ**។ ភុសោ អាយាសោ **ឧបាយាសោ**។

សម្ភវន្តីតិ និព្ពត្តន្តិ។ ន កេវលញ្ច សោកាទីហេវ, អថ ខោ សព្ពបទេហិ ‘សម្ភវន្តី’តិ សទ្ទស្ស យោជនា កាតព្ពា។ ឥតរថា ហិ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ វុត្តេ កឹ ករោន្តីតិ ន បញ្ញាយេយ្យុំ។ “សម្ភវន្តី”តិ បន យោជនាយ សតិ “អវិជ្ជា ច សា បច្ចយោ ចាតិ អវិជ្ជាបច្ចយោ; តស្មា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា សម្ភវន្តី”តិ បច្ចយបច្ចយុប្បន្នវវត្ថានំ កតំ ហោតិ។ ឯស នយោ សព្ពត្ថ។

ឯវន្តិ និទ្ទិដ្ឋនយនិទស្សនំ។ តេន អវិជ្ជាទីហេវ ការណេហិ, ន ឥស្សរនិម្មានាទីហីតិ ទស្សេតិ។ **ឯតស្សា**តិ យថាវុត្តស្ស។ **កេវលស្សា**តិ អសម្មិស្សស្ស សកលស្ស វា។ **ទុក្ខក្ខន្ធស្សា**តិ ទុក្ខសមូហស្ស, ន សត្តស្ស, ន សុខសុភាទីនំ។ **សមុទយោ**តិ និព្ពត្តិ។ **ហោតី**តិ សម្ភវតិ។ ឯវមេត្ថ អត្ថតោ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**លក្ខណាទិតោ**’តិ អវិជ្ជាទីនំ លក្ខណាទិតោ, សេយ្យថិទំ – អញ្ញាណលក្ខណា អវិជ្ជា, សម្មោហនរសា, ឆាទនបច្ចុបដ្ឋានា, អាសវបទដ្ឋានា។ អភិសង្ខរណលក្ខណា សង្ខារា, អាយូហនរសា, ចេតនាបច្ចុបដ្ឋានា, អវិជ្ជាបទដ្ឋានា។ វិជាននលក្ខណំ វិញ្ញាណំ, បុព្ពង្គមរសំ, បដិសន្ធិបច្ចុបដ្ឋានំ, សង្ខារបទដ្ឋានំ, វត្ថារម្មណបទដ្ឋានំ វា។ នមនលក្ខណំ នាមំ, សម្បយោគរសំ, អវិនិព្ភោគបច្ចុបដ្ឋានំ, វិញ្ញាណបទដ្ឋានំ។ រុប្បនលក្ខណំ រូបំ, វិកិរណរសំ, អព្យាកតបច្ចុបដ្ឋានំ, វិញ្ញាណបទដ្ឋានំ។ អាយតនលក្ខណំ សឡាយតនំ, ទស្សនាទិរសំ, វត្ថុទ្វារភាវបច្ចុបដ្ឋានំ, នាមរូបបទដ្ឋានំ។ ផុសនលក្ខណោ ផស្សោ, សង្ឃដ្ដនរសោ, សង្គតិបច្ចុបដ្ឋានោ, សឡាយតនបទដ្ឋានោ។ អនុភវនលក្ខណា វេទនា, វិសយរសសម្ភោគរសា, សុខទុក្ខបច្ចុបដ្ឋានា, ផស្សបទដ្ឋានា។ ហេតុលក្ខណា តណ្ហា, អភិនន្ទនរសា, អតិត្តិភាវបច្ចុបដ្ឋានា, វេទនាបទដ្ឋានា។ គហណលក្ខណំ ឧបាទានំ, អមុញ្ចនរសំ, តណ្ហាទឡ្ហត្តទិដ្ឋិបច្ចុបដ្ឋានំ, តណ្ហាបទដ្ឋានំ។ កម្មកម្មផលលក្ខណោ ភវោ, ភាវនភវនរសោ, កុសលាកុសលាព្យាកតបច្ចុបដ្ឋានោ, ឧបាទានបទដ្ឋានោ។ ជាតិអាទីនំ លក្ខណាទីនិ សច្ចវិភង្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ ឯវមេត្ថ លក្ខណាទិតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**ឯកវិធាទិតោ**’តិ ឯត្ថ អវិជ្ជា អញ្ញាណាទស្សនមោហាទិភាវតោ ឯកវិធា, អប្បដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តិតោ ទុវិធា តថា សង្ខារាសង្ខារតោ, វេទនាត្តយសម្បយោគតោ តិវិធា, ចតុសច្ចអប្បដិវេធតោ ចតុព្ពិធា, គតិបញ្ចកាទីនវច្ឆាទនតោ បញ្ចវិធា, ទ្វារារម្មណតោ បន សព្ពេសុបិ អរូបធម្មេសុ ឆព្ពិធតា វេទិតព្ពា។

សង្ខារា សាសវវិបាកធម្មធម្មាទិភាវតោ ឯកវិធា, កុសលាកុសលតោ ទុវិធា តថា បរិត្តមហគ្គតហីនមជ្ឈិមមិច្ឆត្តនិយតានិយតតោ, តិវិធា បុញ្ញាភិសង្ខារាទិភាវតោ, ចតុព្ពិធា ចតុយោនិសំវត្តនតោ, បញ្ចវិធា បញ្ចគតិគាមិតោ។

វិញ្ញាណំ លោកិយវិបាកាទិភាវតោ ឯកវិធំ, សហេតុកាហេតុកាទិតោ ទុវិធំ, ភវត្តយបរិយាបន្នតោ វេទនាត្តយសម្បយោគតោ អហេតុកទុហេតុកតិហេតុកតោ ច តិវិធំ, យោនិគតិវសេន ចតុព្ពិធំ បញ្ចវិធញ្ច។

នាមរូបំ វិញ្ញាណសន្និស្សយតោ កម្មបច្ចយតោ ច ឯកវិធំ, សារម្មណានារម្មណតោ ទុវិធំ, អតីតាទិតោ តិវិធំ, យោនិគតិវសេន ចតុព្ពិធំ បញ្ចវិធញ្ច។

សឡាយតនំ សញ្ជាតិសមោសរណដ្ឋានតោ ឯកវិធំ, ភូតប្បសាទវិញ្ញាណាទិតោ ទុវិធំ, សម្បត្តាសម្បត្តនោភយគោចរតោ តិវិធំ, យោនិគតិបរិយាបន្នតោ ចតុព្ពិធំ បញ្ចវិធញ្ចាតិ ឥមិនា នយេន ផស្សាទីនម្បិ ឯកវិធាទិភាវោ វេទិតព្ពោតិ។ ឯវមេត្ថ ឯកវិធាទិតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**អង្គានញ្ច វវត្ថានា**’តិ សោកាទយោ ចេត្ថ ភវចក្កស្ស អវិច្ឆេទទស្សនត្ថំ វុត្តា។ ជរាមរណព្ភាហតស្ស ហិ ពាលស្ស តេ សម្ភវន្តិ។ យថាហ – “អស្សុតវា, ភិក្ខវេ, បុថុជ្ជនោ សារីរិកាយ ទុក្ខាយ វេទនាយ ផុដ្ឋោ សមានោ សោចតិ កិលមតិ បរិទេវតិ ឧរត្តាឡឹ កន្ទតិ សម្មោហមាបជ្ជតី”តិ (សំ. និ. ៤.២៥២)។ យាវ ច តេសំ បវត្តិ តាវ អវិជ្ជាយាតិ បុនបិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ សម្ពន្ធមេវ ហោតិ ភវចក្កំ។ តស្មា តេសម្បិ ជរាមរណេនេវ ឯកសង្ខេបំ កត្វា ទ្វាទសេវ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឯវមេត្ថ អង្គានំ វវត្ថានតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។ អយំ តាវេត្ថ ឧទ្ទេសវារវសេន សង្ខេបកថា។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសោ

២២៦. ឥទានិ និទ្ទេសវារវសេន វិត្ថារកថា ហោតិ។ “អវិជ្ជា បច្ចយា សង្ខារា”តិ ហិ វុត្តំ។ តត្ថ អវិជ្ជាបច្ចយេសុ សង្ខារេសុ ទស្សេតព្ពេសុ យស្មា បុត្តេ កថេតព្ពេ បឋមំ បិតា កថីយតិ។ ឯវញ្ហិ សតិ ‘មិត្តស្ស បុត្តោ, ទត្តស្ស បុត្តោ’តិ បុត្តោ សុកថិតោ ហោតិ។ តស្មា ទេសនាកុសលោ សត្ថា សង្ខារានំ ជនកត្តេន បិតុសទិសំ អវិជ្ជំ តាវ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមា អវិជ្ជា? ទុក្ខេ អញ្ញាណ**ន្តិអាទិមាហ។

តត្ថ យស្មា អយំ អវិជ្ជា ទុក្ខសច្ចស្ស យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ, ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា គន្ថេត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា “ទុក្ខេ អញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តថា យស្មា ទុក្ខសមុទយស្ស ទុក្ខនិរោធស្ស ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ, ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា

គន្ត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា ទុក្ខនិរោធគាមិនិយា បដិបទាយ អញ្ញាណន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមេសុ ចតូសុ ឋានេសុ សុត្តន្តិកបរិយាយេន អញ្ញាណំ អវិជ្ជាតិ កថិតំ។

និក្ខេបកណ្ឌេ (ធ. ស. ១០៦៧) បន អភិធម្មបរិយាយេន “បុព្ពន្តេ អញ្ញាណ”ន្តិ អបរេសុបិ ចតូសុ ឋានេសុ អញ្ញាណំ គហិតំ។ តត្ថ **បុព្ពន្តេ**តិ អតីតោ អទ្ធា, អតីតានិ ខន្ធធាតុអាយតនានិ។ **អបរន្តេ**តិ អនាគតោ អទ្ធា, អនាគតានិ ខន្ធធាតុអាយតនានិ។ **បុព្ពន្តាបរន្តេ**តិ តទុភយំ។ **ឥទប្បច្ចយតា**តិ សង្ខារាទីនំ ការណានិ អវិជ្ជាទីនិ អង្គានិ។ **បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មា**តិ អវិជ្ជាទីហិ និព្ពត្តា សង្ខារាទយោ ធម្មា។ តត្រាយំ អវិជ្ជា យស្មា អតីតានំ ខន្ធាទីនំ យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ, ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា គន្ត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា “បុព្ពន្តេ អញ្ញាណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ តថា យស្មា អនាគតានំ ខន្ធាទីនំ, អតីតានាគតានំ ខន្ធាទីនំ ឥទប្បច្ចយតាយ ចេវ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មានញ្ច យាថាវសរសលក្ខណំ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ, ឆាទេត្វា បរិយោនន្ធិត្វា គន្ត្វា តិដ្ឋតិ, តស្មា ឥទប្បច្ចយតាបដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសុ អញ្ញាណន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមេសុ អដ្ឋសុ ឋានេសុ អភិធម្មបរិយាយេន អញ្ញាណំ អវិជ្ជាតិ កថិតំ។

ឯវំ កឹ កថិតំ ហោតិ? កិច្ចតោ ចេវ ជាតិតោ ច អវិជ្ជា កថិតា នាម ហោតិ។ កថំ ? អយញ្ហិ អវិជ្ជា ឥមានិ អដ្ឋ ឋានានិ ជានិតុំ បស្សិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតីតិ កិច្ចតោ កថិតា; ឧប្បជ្ជមានាបិ ឥមេសុ អដ្ឋសុ ឋានេសុ ឧប្បជ្ជតីតិ ជាតិតោបិ កថិតា។ ឯវំ កថេត្វា បុន “យំ ឯវរូបំ អញ្ញាណំ អទស្សន”ន្តិអាទីនិ បញ្ចវីសតិ បទានិ អវិជ្ជាយ លក្ខណំ ទស្សេតុំ គហិតានិ។

តត្ថ យស្មា អយំ អវិជ្ជា ឥមេហិ អដ្ឋហិ បទេហិ កថិតាបិ បុន បញ្ចវីសតិយា បទេហិ លក្ខណេ អកថិតេ សុកថិតា នាម ន ហោតិ, លក្ខណេ បន កថិតេយេវ សុកថិតា នាម ហោតិ។ យថា បុរិសោ នដ្ឋំ គោណំ បរិយេសមានោ មនុស្សេ បុច្ឆេយ្យ – “អបិ, អយ្យា, សេតំ គោណំ បស្សថ, រត្តំ គោណំ បស្សថា”តិ? តេ ឯវំ វទេយ្យុំ – “ឥមស្មឹ រដ្ឋេ សេតរត្តានំ គោណានំ អន្តោ នត្ថិ, កឹ តេ គោណស្ស លក្ខណ”ន្តិ? អថ តេន ‘សង្ឃាដិ’ វា ‘នង្គលំ’ វាតិ វុត្តេ គោណោ សុកថិតោ នាម ភវេយ្យ; ឯវមេវ យស្មា អយំ អវិជ្ជា អដ្ឋហិ បទេហិ កថិតាបិ បុន បញ្ចវីសតិយា បទេហិ លក្ខណេ អកថិតេ សុកថិតា នាម ន ហោតិ, លក្ខណេ បន កថិតេយេវ សុកថិតា នាម ហោតិ។ តស្មា យានស្សា លក្ខណទស្សនត្ថំ បញ្ចវីសតិ បទានិ កថិតានិ, តេសម្បិ វសេន វេទិតព្ពា។

សេយ្យថិទំ – ញាណំ នាម បញ្ញា។ សា អត្ថត្ថំ ការណការណំ ចតុសច្ចធម្មំ វិទិតំ បាកដំ ករោតិ។ អយំ បន អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជិត្វា តំ វិទិតំ បាកដំ កាតុំ ន ទេតីតិ ញាណបច្ចនីកតោ **អញ្ញាណំ**។ ទស្សនន្តិបិ បញ្ញា។ សាបិ តំ អាការំ បស្សតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ បស្សិតុំ ន ទេតីតិ **អទស្សនំ**។ អភិសមយោតិបិ បញ្ញា។ សា តំ អាការំ អភិសមេតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ អភិសមេតុំ ន ទេតីតិ **អនភិសមយោ**។ អនុពោធោ សម្ពោធោ បដិវេធោតិបិ បញ្ញា។ សា តំ អាការំ អនុពុជ្ឈតិ សម្ពុជ្ឈតិ បដិវិជ្ឈតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ អនុពុជ្ឈិតុំ សំពុជ្ឈិតុំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតីតិ **អននុពោធោ អសម្ពោធោ អប្បដិវេធោ**។ សង្គាហនាតិបិ បញ្ញា។ សា តំ អាការំ គហេត្វា ឃំសិត្វា គណ្ហាតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ គហេត្វា ឃំសិត្វា គណ្ហិតុំ ន ទេតីតិ **អសង្គាហនា**។ បរិយោគាហនាតិបិ បញ្ញា។ សា តំ អាការំ ឱគាហិត្វា អនុបវិសិត្វា គណ្ហាតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ ឱគាហិត្វា អនុបវិសិត្វា គណ្ហិតុំ ន ទេតីតិ **អបរិយោគាហនា**។ សមបេក្ខនាតិបិ បញ្ញា ។ សា តំ អាការំ សមំ សម្មា ច បេក្ខតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ សមំ សម្មា ច បេក្ខិតុំ ន ទេតីតិ **អសមបេក្ខនា**។ បច្ចវេក្ខណាតិបិ បញ្ញា។ សា តំ អាការំ បច្ចវេក្ខតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ បច្ចវេក្ខិតុំ ន ទេតីតិ **អបច្ចវេក្ខណា**។ នាស្សា កិញ្ចិ កម្មំ បច្ចក្ខំ អត្ថិ, សយញ្ច អបច្ចវេក្ខិត្វា កតំ កម្មន្តិ **អបច្ចក្ខកម្មំ**។ ទុម្មេធភាវតាយ **ទុម្មេជ្ឈំ**។ ពាលភាវតាយ **ពាល្យំ**។

សម្បជញ្ញន្តិបិ បញ្ញា។ សា អត្ថត្ថំ ការណការណំ ចតុសច្ចធម្មំ សម្មា បជានាតិ។ អវិជ្ជា បន ឧប្បជ្ជិត្វា តំ អាការំ បជានិតុំ ន ទេតីតិ **អសម្បជញ្ញំ**។ មោហនវសេន **មោហោ**។ បមោហនវសេន **បមោហោ**។ សម្មោហនវសេន **សម្មោហោ**។ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិអាទិវសេន **អវិជ្ជា**។ វដ្ដស្មឹ ឱហនតិ ឱសីទាបេតីតិ **អវិជ្ជោឃោ**។ វដ្ដស្មឹ យោជេតីតិ **អវិជ្ជាយោគោ**។ អប្បហីនវសេន បុនប្បុនំ ឧប្បជ្ជនតោ ច **អវិជ្ជានុសយោ**។ មគ្គេ បរិយុដ្ឋិតចោរា អទ្ធិកេ វិយ កុសលចិត្តំ បរិយុដ្ឋាតិ គណ្ហាតិ វិលុម្បតីតិ **អវិជ្ជាបរិយុដ្ឋានំ**។ យថា នគរទ្វារេ បលិឃសង្ខាតាយ លង្គិយា បតិតាយ អន្តោនគរេ មនុស្សានំ ពហិនគរគមនម្បិ ពហិនគរេ មនុស្សានំ អន្តោនគរបវេសនម្បិ បច្ឆិជ្ជតិ, ឯវមេវ យស្ស សក្កាយនគរេ អយំ បតិតា តស្ស និព្ពានសម្បាបកំ ញាណគមនំ បច្ឆិជ្ជតីតិ **អវិជ្ជាលង្គី** នាម ហោតិ។ អកុសលញ្ច តំ មូលញ្ច, អកុសលានំ វា មូលន្តិ **អកុសលមូលំ**។ តំ បន ន អញ្ញំ, ឥធាធិប្បេតោ មោហោតិ មោហោ អកុសលមូលំ។ **អយំ វុច្ចតិ អវិជ្ជា**តិ អយំ ឯវំលក្ខណា អវិជ្ជា នាមាតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ បញ្ចវីសតិបទវសេន អវិជ្ជាយ លក្ខណំ វេទិតព្ពំ។

ឯវំលក្ខណា បនាយំ អវិជ្ជា ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណន្តិ វុត្តាបិ ទុក្ខសច្ចស្ស ឯកទេសោ ហោតិ, សហជាតា ហោតិ, តំ អារម្មណំ ករោតិ, ឆាទេតិ; សមុទយសច្ចស្ស ន ឯកទេសោ ហោតិ, សហជាតា ហោតិ, តំ អារម្មណំ ករោតិ, ឆាទេតិ; និរោធសច្ចស្ស នេវ ឯកទេសោ ហោតិ, ន សហជាតា, ន តំ អារម្មណំ ករោតិ, កេវលំ ឆាទេតិ; មគ្គសច្ចស្សាបិ ន ឯកទេសោ, ន សហជាតា, ន តំ អារម្មណំ ករោតិ, កេវលំ ឆាទេតិ។ ទុក្ខារម្មណតា អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច ឆាទេតិ។ សមុទយារម្មណតា អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតិ, តញ្ច ឆាទេតិ។ និរោធារម្មណតា អវិជ្ជា នុប្បជ្ជតិ, តញ្ច ឆាទេតិ។ មគ្គារម្មណតា អវិជ្ជា នុប្បជ្ជតិ, តញ្ច ឆាទេតិ។

ទ្វេ សច្ចា ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរា។ ទ្វេ សច្ចា គម្ភីរត្តា ទុទ្ទសា។ អបិច ខោ បន ទុក្ខនិរោធំ អរិយសច្ចំ គម្ភីរញ្ចេវ ទុទ្ទសញ្ច។ តត្ថ ទុក្ខំ នាម បាកដំ, លក្ខណស្ស បន ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរំ នាម ជាតំ។ សមុទយេបិ ឯសេវ នយោ។ យថា បន មហាសមុទ្ទំ មន្ថេត្វា ឱជាយ នីហរណំ នាម ភារោ, សិនេរុបាទតោ វាលិកាយ ឧទ្ធរណំ នាម ភារោ, បព្ពតំ បីឡេត្វា រសស្ស នីហរណំ នាម ភារោ; ឯវមេវ ទ្វេ សច្ចានិ គម្ភីរតាយ ឯវំ ទុទ្ទសានិ, និរោធសច្ចំ បន អតិគម្ភីរញ្ច អតិទុទ្ទសញ្ចាតិ។ ឯវំ ទុទ្ទសត្តា គម្ភីរានំ គម្ភីរត្តា ច ទុទ្ទសានំ ចតុន្នំ អរិយសច្ចានំ បដិច្ឆាទកំ មោហន្ធការំ អយំ វុច្ចតិ អវិជ្ជាតិ។

អវិជ្ជាបទនិទ្ទេសោ។

សង្ខារបទនិទ្ទេសោ

សង្ខារបទេ ហេដ្ឋា វុត្តសង្ខារេសុ សង្ខារសទ្ទេន អាគតសង្ខារេ អនាមសិត្វា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារេយេវ ទស្សេន្តោ **តត្ថ កតមេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា? បុញ្ញាភិសង្ខារោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ បុនាតិ អត្តនោ ការកំ, បូរេតិ ចស្ស អជ្ឈាសយំ, បុជ្ជញ្ច ភវំ និព្ពត្តេតីតិ បុញ្ញោ។ អភិសង្ខរោតិ វិបាកំ កដត្តារូបញ្ចាតិ អភិសង្ខារោ។ បុញ្ញោវ អភិសង្ខារោ **បុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ បុញ្ញបដិបក្ខតោ អបុញ្ញោ។ អបុញ្ញោវ អភិសង្ខារោ **អបុញ្ញាភិសង្ខារោ**។ ន ឥញ្ជតីតិ អានេញ្ជំ។ អានេញ្ជមេវ អភិសង្ខារោ, អានេញ្ជញ្ច ភវំ អភិសង្ខរោតីតិ **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**។ កាយេន បវត្តិតោ, កាយតោ វា បវត្តោ, កាយស្ស វា សង្ខរោតិ **កាយសង្ខារោ**។ វចីសង្ខារចិត្តសង្ខារេសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ បឋមត្តិកោ បរិវីមំសនសុត្តវសេន គហិតោ។ តត្ថ ហិ “បុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតិ, បុញ្ញូបគំ ហោតិ វិញ្ញាណំ។ អបុញ្ញញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតិ, អបុញ្ញូបគំ ហោតិ វិញ្ញាណំ។ អានេញ្ជញ្ចេ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតិ, អានេញ្ជូបគំ ហោតិ វិញ្ញាណ”ន្តិ (សំ. និ. ២.៥១) វុត្តំ។ ទុតិយត្តិកោ តទនន្តរស្ស វិភង្គសុត្តស្ស វសេន គហិតោ, សម្មាទិដ្ឋិសុត្តបរិយាយេន (ម. និ. ១.១០២) គហិតោតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ តត្ថ ហិ “តយោមេ, ភិក្ខវេ, សង្ខារា។ កតមេ តយោ? កាយសង្ខារោ, វចីសង្ខារោ, ចិត្តសង្ខារោ”តិ (សំ. និ. ២.២) វុត្តំ។ កស្មា បនេតេសំ សុត្តានំ វសេន តេ គហិតាតិ? អយំ អភិធម្មោ នាម ន អធុនាកតោ, នាបិ ពាហិរកឥសីហិ វា សាវកេហិ វា ទេវតាហិ វា ភាសិតោ។ សព្ពញ្ញុជិនភាសិតោ បន អយំ។ អភិធម្មេបិ ហិ សុត្តេបិ ឯកសទិសាវ តន្តិ និទ្ទិដ្ឋាតិ ឥមស្សត្ថស្ស ទីបនត្ថំ។

ឥទានិ តេ សង្ខារេ បភេទតោ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កុសលា ចេតនា**តិ អនិយមតោ ចតុភូមិកចេតនាបិ វុត្តា។ **កាមាវចរា រូបាវចរា**តិ និយមិតត្តា បន អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា, បញ្ច រូបាវចរកុសលចេតនាតិ តេរស ចេតនា បុញ្ញាភិសង្ខារោ នាម។ **ទានមយា**តិអាទីហិ តាសំយេវ ចេតនានំ បុញ្ញកិរិយវត្ថុវសេន បវត្តិ ទស្សិតា។ តត្ថ អដ្ឋ កាមាវចរាវ ទានសីលមយា ហោន្តិ។ ភាវនាមយា បន តេរសបិ។ យថា ហិ បគុណំ ធម្មំ សជ្ឈាយមានោ ឯកំ ទ្វេ អនុសន្ធិគតេបិ ន ជានាតិ, បច្ឆា អាវជ្ជន្តោ ជានាតិ; ឯវមេវ កសិណបរិកម្មំ ករោន្តស្ស បគុណជ្ឈានំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បគុណកម្មដ្ឋានញ្ច មនសិករោន្តស្ស ញាណវិប្បយុត្តាបិ ភាវនា ហោតិ។ តេន វុត្តំ “ភាវនាមយា បន តេរសបី”តិ។

តត្ថ ទានមយាទីសុ “ទានំ អារព្ភ ទានមធិកិច្ច យា ឧប្បជ្ជតិ ចេតនា សញ្ចេតនា ចេតយិតត្តំ – អយំ វុច្ចតិ ទានមយោ បុញ្ញាភិសង្ខារោតិ។ សីលំ អារព្ភ...បេ.... ភាវនំ អារព្ភ ភាវនមធិកិច្ច យា ឧប្បជ្ជតិ ចេតនា សញ្ចេតនា ចេតយិតត្តំ – អយំ វុច្ចតិ ភាវនាមយោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ”តិ (វិភ. ៧៦៩) អយំ សង្ខេបទេសនា។

ចីវរាទីសុ បន ចតូសុ បច្ចយេសុ រូបាទីសុ វា ឆសុ អារម្មណេសុ អន្នាទីសុ វា ទសសុ ទានវត្ថូសុ តំ តំ ទេន្តស្ស តេសំ ឧប្បាទនតោ បដ្ឋាយ បុព្ពភាគេ បរិច្ចាគកាលេ បច្ឆា សោមនស្សចិត្តេន អនុស្សរណេ ចាតិ តីសុ កាលេសុ បវត្តា ចេតនា **ទានមយា** នាម។ សីលំ បរិបូរណត្ថាយ បន ‘បព្ពជិស្សាមី’តិ វិហារំ គច្ឆន្តស្ស បព្ពជន្តស្ស មនោរថំ មត្ថកំ បាបេត្វា ‘បព្ពជិតោ វតម្ហិ, សាធុ សុដ្ឋូ’តិ អាវជ្ជន្តស្ស បាតិមោក្ខំ សំវរន្តស្ស

ចីវរាទយោ បច្ចយេ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អាបាថគតេសុ រូបាទីសុ ចក្ខុទ្វារាទីនិ សំវរន្តស្ស អាជីវំ សោធេន្តស្ស ច បវត្តា ចេតនា **សីលមយា** នាម។ បដិសម្ភិទាយំ វុត្តេន វិបស្សនាមគ្គេន ចក្ខុំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ភាវេន្តស្ស រូបេ...បេ.... ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ...បេ.... មនោវិញ្ញាណំ, ចក្ខុសម្ផស្សំ...បេ.... មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ...បេ.... មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ, រូបសញ្ញំ ...បេ.... ធម្មសញ្ញំ ជរាមរណំ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ ភាវេន្តស្ស បវត្តា ចេតនា **ភាវនាមយា** នាមាតិ អយំ វិត្ថារកថា។

អបុញ្ញាភិសង្ខារនិទ្ទេសេ **អកុសលា ចេតនា**តិ ទ្វាទសអកុសលចិត្តសម្បយុត្តា ចេតនា។ **កាមាវចរា**តិ កិញ្ចាបិ តត្ថ ឋបេត្វា ទ្វេ ទោមនស្សសហគតចេតនា សេសា រូបារូបភវេបិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្ថ បន បដិសន្ធឹ ន អាកឌ្ឍន្តិ, កាមាវចរេយេវ បដិសន្ធិវសេន វិបាកំ អវចារេន្តីតិ កាមាវចរាត្វេវ វុត្តា។

អានេញ្ជាភិសង្ខារនិទ្ទេសេ **កុសលា ចេតនា អរូបាវចរា**តិ ចតស្សោ អរូបាវចរកុសលចេតនា។ ឯតា ហិ ចតស្សោ អនិញ្ជនដ្ឋេន អនិញ្ជនស្ស ច អភិសង្ខរណដ្ឋេន **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**តិ វុច្ចន្តិ។ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានតោ ហិ តិស្សោ កុសលវិបាកកិរិយាចេតនា ទ្វាទស អរូបាវចរចេតនាតិ បញ្ចទស ធម្មា អនិច្ចលដ្ឋេន អផន្ទនដ្ឋេន អានេញ្ជា នាម។ តត្ថ រូបាវចរា កុសលា ចេតនា អនិញ្ជា សមានាបិ អត្តនា សវិត្តកម្បិ អសវិត្តកម្បិ សតញ្ជនម្បិ អនិញ្ជនម្បិ រូបារូបំ ជនេតីតិ អានេញ្ជាភិសង្ខារោ នាម ន ហោតិ។ វិបាកកិរិយចេតនា បន អ វិបាកត្តា វិបាកំ ន អភិសង្ខរោន្តិ, តថា អរូបាវចរា វិបាកកិរិយចេតនាបីតិ ឯកាទសាបិ ឯតា ចេតនា អានេញ្ជាវ ន អភិសង្ខារា។ ចតុព្ពិធា បន អរូបាវចរកុសលចេតនា យថា ហត្ថិអស្សាទីនំ សទិសាវ ឆាយា ហោន្តិ, ឯវំ អត្តនា សទិសំ និច្ចលំ អរូបមេវ ជនេតីតិ អានេញ្ជាភិសង្ខារោតិ វុច្ចតីតិ។

ឯវំ បុញ្ញាភិសង្ខារវសេន តេរស, អបុញ្ញាភិសង្ខារវសេន ទ្វាទស, អានេញ្ជាភិសង្ខារវសេន ចតស្សោតិ សព្ពា បេតា បរិបិណ្ឌិតា ឯកូនតឹស ចេតនា ហោន្តិ។ ឥតិ ភគវា អបរិមាណេសុ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧប្បជ្ជនកកុសលាកុសលចេតនា មហាតុលាយ ធារយមានោ វិយ, នាឡិយំ បក្ខិបិត្វា មិនមានោ វិយ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឯកូនតឹសមេវ ទស្សេសិ។

ឥទានិ អបរិមាណេសុ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណា សត្តា កុសលាកុសលកម្មំ អាយូហមានា យេហិ ទ្វារេហិ អាយូហន្តិ, តានិ តីណិ កម្មទ្វារានិ ទស្សេន្តោ **តត្ថ កតមោ កាយសង្ខារោ? កាយសញ្ចេតនា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាយសញ្ចេតនា**តិ កាយវិញ្ញត្តឹ សមុដ្ឋាបេត្វា កាយទ្វារតោ បវត្តា អដ្ឋ កាមាវចរកុសលចេតនា ទ្វាទស អកុសលចេតនាតិ សមវីសតិ ចេតនា; កាយទ្វារេ អាទានគ្គហណចោបនំ បាបយមានា ឧប្បន្នា វីសតិ កុសលាកុសលចេតនាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។

វចីសញ្ចេតនាតិ វចីវិញ្ញត្តឹ សមុដ្ឋាបេត្វា វចីទ្វារតោ បវត្តា តាយេវ វីសតិ ចេតនា; វចីទ្វារេ ហនុសញ្ចោបនំ វាក្យភេទំ បាបយមានា ឧប្បន្នា វីសតិ ចេតនាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ អភិញ្ញាចេតនា បនេត្ថ បរតោ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយោ ន ហោតីតិ ន គហិតា។ យថា ច អភិញ្ញាចេតនា, ឯវំ ឧទ្ធច្ចចេតនាបិ ន ហោតិ។ តស្មា សាបិ វិញ្ញាណស្ស បច្ចយភាវេ អបនេតព្ពា។ អវិជ្ជាបច្ចយា បន សព្ពាបេតា ហោន្តិ។

មនោសញ្ចេតនាតិ ឧភោបិ វិញ្ញត្តិយោ អសមុដ្ឋាបេត្វា មនោទ្វារេ ឧប្បន្នា សព្ពាបិ ឯកូនតឹស ចេតនា។ ឥតិ ភគវា អបរិមាណេសុ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណា សត្តា កុសលាកុសលកម្មំ អាយូហមានា ឥមេហិ តីហិ ទ្វារេហិ អាយូហន្តីតិ អាយូហនកម្មទ្វារំ ទស្សេសិ។

ឥមេសំ បន ទ្វិន្នម្បិ តិកានំ អញ្ញមញ្ញំ សម្បយោគោ វេទិតព្ពោ។ កថំ? បុញ្ញាភិសង្ខារោ ហិ កាយទុច្ចរិតា វិរមន្តស្ស សិយា កាយសង្ខារោ, វចីទុច្ចរិតា វិរមន្តស្ស សិយា វចីសង្ខារោ។ ឯវំ អដ្ឋ កុសលចេតនា កាមាវចរា បុញ្ញាភិសង្ខារោ ច ហោតិ កាយសង្ខារោ ច វចីសង្ខារោ ច។ មនោទ្វារេ ឧប្បន្នា បន តេរស ចេតនា បុញ្ញាភិសង្ខារោ ច ហោតិ ចិត្តសង្ខារោ ច។ អបុញ្ញាភិសង្ខារោបិ កាយទុច្ចរិតវសេន បវត្តិយំ សិយា កាយសង្ខារោ, វចីទុច្ចរិតវសេន បវត្តិយំ សិយា វចីសង្ខារោ, ទ្វេ ទ្វារានិ មុញ្ចិត្វា មនោទ្វារេ បវត្តិយំ សិយា ចិត្តសង្ខារោតិ។ ឯវំ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ កាយសង្ខារោបិ ហោតិ វចីសង្ខារោបិ ចិត្តសង្ខារោបិ។

កាយសង្ខារោ បន សិយា បុញ្ញាភិសង្ខារោ, សិយា អបុញ្ញាភិសង្ខារោ, ន អានេញ្ជាភិសង្ខារោ។ តថា វចីសង្ខារោ។ ចិត្តសង្ខារោ បន សិយា បុញ្ញាភិសង្ខារោ , សិយា អបុញ្ញាភិសង្ខារោ, សិយា អានេញ្ជាភិសង្ខារោតិ។ ឥមេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា នាម។

កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ – ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តីតិ? អវិជ្ជាភាវេ ភាវតោ។ យស្ស ហិ ទុក្ខាទីសុ អវិជ្ជាសង្ខាតំ អញ្ញាណំ អប្បហីនំ ហោតិ, សោ ទុក្ខេ តាវ បុព្ពន្តាទីសុ ច អញ្ញាណេន សំសារទុក្ខំ សុខសញ្ញាយ គហេត្វា តស្ស ហេតុភូតេ តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ , សមុទយេ អញ្ញាណេន ទុក្ខហេតុភូតេបិ តណ្ហាបរិក្ខារេ សង្ខារេ សុខហេតុតោ មញ្ញមានោ អារភតិ, និរោធេ បន មគ្គេ ច អញ្ញាណេន ទុក្ខស្ស អនិរោធភូតេបិ គតិវិសេសេ ទុក្ខនិរោធសញ្ញី ហុត្វា និរោធស្ស ច អមគ្គភូតេសុបិ យញ្ញាមរតបាទីសុ និរោធមគ្គសញ្ញី ហុត្វា ទុក្ខនិរោធំ បត្ថយមានោ យញ្ញាមរតបាទិមុខេន តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតិ។

អបិច សោ តាយ ចតូសុ សច្ចេសុ អប្បហីនាវិជ្ជតាយ វិសេសតោ ជាតិជរារោគមរណាទិ អនេកាទីនវវោកិណ្ណំ បុញ្ញផលសង្ខាតំ ទុក្ខំ ទុក្ខតោ អជានន្តោ តស្ស អធិគមាយ កាយវចីចិត្តសង្ខារភេទំ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ទេវច្ឆរកាមកោ វិយ មរុបបាតំ; សុខសម្មតស្សាបិ ច តស្ស បុញ្ញផលស្ស អន្តេ មហាបរិឡាហជនកំ វិបរិណាមទុក្ខតំ អប្បស្សាទតញ្ច អបស្សន្តោបិ តប្បច្ចយំ វុត្តប្បការមេវ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ សលភោ វិយ ទីបសិខាភិនិបាតំ, មធុពិន្ទុគិទ្ធោ វិយ ច មធុលិត្តសត្ថធារាលេហនំ។

កាមូបសេវនាទីសុ ច សវិបាកេសុ អាទីនវំ អបស្សន្តោ សុខសញ្ញាយ ចេវ កិលេសាភិភូតតាយ ច ទ្វារត្តយប្បវត្តម្បិ អបុញ្ញាភិសង្ខារំ អារភតិ ពាលោ វិយ គូថកីឡនំ, មរិតុកាមោ វិយ ច វិសខាទនំ។ អារុប្បវិបាកេសុ ចាបិ សង្ខារវិបរិណាមទុក្ខតំ អនវពុជ្ឈមានោ សស្សតាទិវិបល្លាសេន ចិត្តសង្ខារភូតំ អានេញ្ជាភិសង្ខារំ អារភតិ ទិសាមូឡ្ហោ វិយ បិសាចនគរាភិមុខមគ្គគមនំ។

ឯវំ យស្មា អវិជ្ជាភាវតោវ សង្ខារភាវោ, ន អភាវតោ; តស្មា ជានិតព្ពមេតំ – ឥមេ សង្ខារា អវិជ្ជាបច្ចយា ហោន្តីតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “អវិទ្វា, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាគតោ បុញ្ញាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតិ, អបុញ្ញាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតិ, អានេញ្ជាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតិ។ យតោ ខោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អវិជ្ជា បហីនា, វិជ្ជា ឧប្បន្នា, សោ អវិជ្ជាវិរាគា វិជ្ជុប្បាទា នេវ បុញ្ញាភិសង្ខារំ អភិសង្ខរោតី”តិ។

ឯត្ថាហ – គណ្ហាម តាវ ឯតំ ‘អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ’តិ។ ឥទំ បន វត្តព្ពំ – ‘កតមេសំ សង្ខារានំ កថំ បច្ចយោ ហោតី’តិ? តត្រិទំ វុច្ចតិ –

បច្ចយោ ហោតិ បុញ្ញានំ, ទុវិធានេកធា បន;
បរេសំ បច្ឆិមានំ សា, ឯកធា បច្ចយោ មតា។

តត្ថ ‘**បុញ្ញានំ ទុវិធា**’តិ អារម្មណបច្ចយេន ច ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចាតិ ទ្វេធា បច្ចយោ ហោតិ។ សា ហិ អវិជ្ជំ ខយតោ វយតោ សម្មសនកាលេ កាមាវចរានំ បុញ្ញាភិសង្ខារានំ អារម្មណបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, អភិញ្ញាចិត្តេន សមោហចិត្តជាននកាលេ រូបាវចរានំ, អវិជ្ជាសមតិក្កមនត្ថាយ បន ទានាទីនិ ចេវ កាមាវចរបុញ្ញកិរិយវត្ថូនិ បូរេន្តស្ស រូបាវចរជ្ឈានានិ ច ឧប្បាទេន្តស្ស ទ្វិន្នម្បិ តេសំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ; តថា អវិជ្ជាសម្មូឡ្ហត្តា កាមភវរូបភវសម្បត្តិយោ បត្ថេត្វា តានេវ បុញ្ញានិ ករោន្តស្ស។

‘**អនេកធា បន បរេស**’ន្តិ អបុញ្ញាភិសង្ខារានំ អនេកធា បច្ចយោ ហោតិ។ កថំ? ឯសា ហិ អវិជ្ជំ អារព្ភ រាគាទីនំ ឧប្បជ្ជនកាលេ អារម្មណបច្ចយេន, គរុំ កត្វា អស្សាទនកាលេ អារម្មណាធិបតិអារម្មណូបនិស្សយេហិ, អវិជ្ជាសម្មូឡ្ហស្ស អនាទីនវទស្សាវិនោ បាណាតិបាតាទីនិ ករោន្តស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន, ទុតិយជវនាទីនំ អនន្តរសមនន្តរានន្តរូបនិស្សយាសេវននត្ថិវិគតបច្ចយេហិ, យំ កិញ្ចិ អកុសលំ ករោន្តស្ស ហេតុសហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហីតិ អនេកធា បច្ចយោ ហោតិ។

‘**បច្ឆិមានំ សា ឯកធា បច្ចយោ មតា**’តិ អានេញ្ជាភិសង្ខារានំ ឧបនិស្សយបច្ចយេនេវ ឯកធា បច្ចយោ មតា។ សោ បនស្សា ឧបនិស្សយភាវោ បុញ្ញាភិសង្ខារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ។

ឯត្ថាហ – ‘កឹ បនាយមេកាវ អវិជ្ជា សង្ខារានំ បច្ចយោ ឧទាហុ អញ្ញេបិ បច្ចយា ហោន្តី’តិ? កិញ្ចេត្ថ យទិ តាវ ឯកាវ ឯកការណវាទោ អាបជ្ជតិ។ អថ ‘អញ្ញេបិ សន្តិ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា’តិ ឯកការណនិទ្ទេសោ នុបបជ្ជតីតិ? ន នុបបជ្ជតិ។ កស្មា? យស្មា –

ឯកំ ន ឯកតោ ឥធ, នានេកមនេកតោបិ នោ ឯកំ;
ផលមត្ថិ អត្ថិ បន ឯក-ហេតុផលទីបនេ អត្ថោ។

ឯកតោ ហិ ការណតោ ន ឥធ កិញ្ចិ ឯកំ ផលមត្ថិ, ន អនេកំ។ នាបិ អនេកេហិ ការណេហិ ឯកំ។ អនេកេហិ បន ការណេហិ អនេកមេវ ហោតិ។ តថា ហិ អនេកេហិ ឧតុបថវីពីជសលិលសង្ខាតេហិ ការណេហិ អនេកមេវ រូបគន្ធរសាទិអង្កុរសង្ខាតំ ផលមុប្បជ្ជមានំ ទិស្សតិ។ យំ បនេតំ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ ឯកេកហេតុផលទីបនំ កតំ, តត្ថ អត្ថោ អត្ថិ, បយោជនំ វិជ្ជតិ។

ភគវា ហិ កត្ថចិ បធានត្តា, កត្ថចិ បាកដត្តា, កត្ថចិ អសាធារណត្តា, ទេសនាវិលាសស្ស ច វេនេយ្យានញ្ច អនុរូបតោ ឯកមេវហេតុំ វា ផលំ វា ទីបេតិ; “ផស្សបច្ចយា វេទនា”តិ (ទី. និ. ២.៩៧) ហិ ឯកមេវ ហេតុំ ផលញ្ចាហ។ ផស្សោ ហិ វេទនាយ បធានហេតុ យថាផស្សំ វេទនាវវត្ថានតោ។ វេទនា ច ផស្សស្ស បធានផលំ យថាវេទនំ ផស្សវវត្ថានតោ។

“សេម្ហសមុដ្ឋានា អាពាធា”តិ (មហានិ. ៥) បាកដត្តា ឯកំ ហេតុមាហ។ បាកដោ ហេត្ថ សេម្ហោ, ន កម្មាទយោ។ “យេ កេចិ, ភិក្ខវេ, អកុសលា ធម្មា, សព្ពេតេ អយោនិសោមនសិការមូលកា”តិ អសាធារណត្តា ឯកំ ហេតុមាហ; អសាធារណោ ហិ អយោនិសោមនសិការោ អកុសលានំ, សាធារណានិ វត្ថារម្មណាទីនីតិ។

តស្មា អយមិធ អវិជ្ជា វិជ្ជមានេសុបិ អញ្ញេសុ វត្ថារម្មណសហជាតធម្មាទីសុ សង្ខារការណេសុ “អស្សាទានុបស្សិនោ តណ្ហា បវឌ្ឍតី”តិ (សំ. និ. ២.៥២) ច “អវិជ្ជាសមុទយា អាសវសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៤) ច វចនតោ អញ្ញេសម្បិ តណ្ហាទីនំ សង្ខារហេតូនំ ហេតូតិ បធានត្តា, “អវិទ្វា, ភិក្ខវេ, អវិជ្ជាគតោ បុញ្ញាភិសង្ខារម្បិ អភិសង្ខរោតី”តិ បាកដត្តា អសាធារណត្តា ច សង្ខារានំ ហេតុភាវេន ទីបិតាតិ វេទិតព្ពា។ ឯតេនេវ ច ឯកេកហេតុផលទីបនបរិហារវចនេន សព្ពត្ថ ឯកេកហេតុផលទីបនេ បយោជនំ វេទិតព្ពន្តិ។

ឯត្ថាហ – ឯវំ សន្តេបិ ឯកន្តានិដ្ឋផលាយ សាវជ្ជាយ អវិជ្ជាយ កថំ បុញ្ញានេញ្ជាភិសង្ខារបច្ចយត្តំ យុជ្ជតិ? ន ហិ និម្ពពីជតោ ឧច្ឆុ ឧប្បជ្ជតីតិ។ កថំ ន យុជ្ជិស្សតិ? លោកស្មិញ្ហិ –

> វិរុទ្ធោ ចាវិរុទ្ធោ ច, សទិសាសទិសោ តថា;
> ធម្មានំ បច្ចយោ សិទ្ធោ, វិបាកា ឯវ តេ ច ន។

ធម្មានញ្ហិ ឋានសភាវកិច្ចាទិវិរុទ្ធោ ច អវិរុទ្ធោ ច បច្ចយោ លោកេ សិទ្ធោ។ បុរិមចិត្តញ្ហិ អបរចិត្តស្ស ឋានវិរុទ្ធោ បច្ចយោ, បុរិមសិប្បាទិសិក្ខា ច បច្ឆាបវត្តមានានំ សិប្បាទិកិរិយានំ។ កម្មំ រូបស្ស សភាវវិរុទ្ធោ បច្ចយោ, ខីរាទីនិ ច ទធិអាទីនំ។ អាលោកោ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស កិច្ចវិរុទ្ធោ, គុឡាទយោ ច អាសវាទីនំ។ ចក្ខុរូបាទយោ បន ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ ឋានាវិរុទ្ធា បច្ចយា ។ បុរិមជវនាទយោ បច្ឆិមជវនាទីនំ សភាវាវិរុទ្ធា កិច្ចាវិរុទ្ធា ច។

យថា ច វិរុទ្ធាវិរុទ្ធា បច្ចយា សិទ្ធា, ឯវំ សទិសាសទិសាបិ។ សទិសមេវ ហិ ឧតុអាហារសង្ខាតំ រូបំ រូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ, សាលិពីជាទីនិ ច សាលិផលាទីនំ។ អសទិសម្បិ រូបំ អរូបស្ស, អរូបញ្ច រូបស្ស បច្ចយោ ហោតិ; គោលោមាវិលោមវិសាណទធិតិលបិដ្ឋាទីនិ ច ទព្ពភូតិណកាទីនំ។ យេសញ្ច ធម្មានំ យេ វិរុទ្ធាវិរុទ្ធា សទិសាសទិសា បច្ចយា, ន តេ ធម្មា តេសំ ធម្មានំ វិបាកាយេវ។ ឥតិ អយំ អវិជ្ជា វិបាកវសេន ឯកន្តានិដ្ឋផលសភាវវសេន ច សាវជ្ជាបិ សមានា សព្ពេសម្បិ ឯតេសំ បុញ្ញាភិសង្ខារាទីនំ យថានុរូបំ ឋានកិច្ចសភាវវិរុទ្ធាវិរុទ្ធបច្ចយវសេន សទិសាសទិសបច្ចយវសេន ច បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

សោ ចស្សា បច្ចយភាវោ “យស្ស ហិ ទុក្ខាទីសុ អវិជ្ជាសង្ខាតំ អញ្ញាណំ អប្បហីនំ ហោតិ, សោ ទុក្ខេ តាវ បុព្ពន្តាទីសុ ច អញ្ញាណេន សំសារទុក្ខំ សុខសញ្ញាយ គហេត្វា តស្ស ហេតុភូតេ តិវិធេបិ សង្ខារេ អារភតី”តិអាទិនា នយេន វុត្តោ ឯវ។

អបិច អយំ អញ្ញោបិ បរិយាយោ –

> ចុតូបបាតេ សំសារេ, សង្ខារានញ្ច លក្ខណេ;
> យោ បដិច្ចសមុប្បន្ន-ធម្មេសុ ច វិមុយ្ហតិ។
>
> អភិសង្ខរោតិ សោ ឯតេ, សង្ខារេ តិវិធេ យតោ;
> អវិជ្ជា បច្ចយោ តេសំ, តិវិធានម្បិ យំ តតោតិ។

កថំ បន យោ ឯតេសុ វិមុយ្ហតិ, សោ តិវិធេបេតេ សង្ខារេ ករោតីតិ ចេ? ចុតិយា តាវ វិមូឡ្ហោ សព្ពត្ថ “ខន្ធានំ ភេទោ មរណ”ន្តិ ចុតិំ អគណ្ហន្តោ ‘សត្តោ មរតិ, សត្តស្ស ទេសន្តរសង្កមន’ន្តិអាទីនិ វិកប្បេតិ។ ឧបបាតេ វិមូឡ្ហោ សព្ពត្ថ “ខន្ធានំ បាតុភាវោ ជាតី”តិ ឧបបាតំ អគណ្ហន្តោ ‘សត្តោ ឧបបជ្ជតិ, សត្តស្ស នវសរីរបាតុភាវោ’តិអាទីនិ វិកប្បេតិ។ សំសារេ វិមូឡ្ហោ យោ ឯស –

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។

ឯវំ វណ្ណិតោ សំសារោ។ តំ ឯវំ អគណ្ហន្តោ ‘អយំ សត្តោ អស្មា លោកា បរំ លោកំ គច្ឆតិ, បរស្មា លោកា ឥមំ លោកំ អាគច្ឆតី’តិអាទីនិ វិកប្បេតិ។ សង្ខារានំ លក្ខណេ វិមូឡ្ហោ សង្ខារានំ សភាវលក្ខណំ សាមញ្ញលក្ខណញ្ច អគណ្ហន្តោ សង្ខារេ អត្តតោ អត្តនិយតោ ធុវតោ សុភតោ សុខតោ ច វិកប្បេតិ។ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មេសុ វិមូឡ្ហោ អវិជ្ជាទីហិ សង្ខារាទីនំ បវត្តិំ អគណ្ហន្តោ “អត្តា ជានាតិ វា ន ជានាតិ វា, សោ ឯវ ករោតិ ច ការេតិ ច សោ បដិសន្ធិយំ ឧបបជ្ជតិ, តស្ស អណុឥស្សរាទយោ កលលាទិភាវេន សរីរំ សណ្ឋបេត្វា ឥន្ទ្រិយានិ សម្បាទេន្តិ, សោ ឥន្ទ្រិយសម្បន្នោ ផុសតិ វេទិយតិ តណ្ហិយតិ ឧបាទិយតិ ឃដិយតិ, សោ បុន ភវន្តរេ ភវតី”តិ វា “សព្ពេ សត្តា និយតិសង្គតិភាវបរិណតា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៨) វា វិកប្បេតិ។ សោ ឯវំ អវិជ្ជាយ អន្ធីកតោ ឯវំ វិកប្បេន្តោ យថា នាម អន្ធោ បថវិយំ វិចរន្តោ មគ្គម្បិ អមគ្គម្បិ ថលម្បិ និន្នម្បិ សមម្បិ វិសមម្បិ បដិបជ្ជតិ, ឯវំ បុញ្ញម្បិ អបុញ្ញម្បិ អានេញ្ជម្បិ សង្ខារំ អភិសង្ខរោតីតិ។ តេនេតំ វុច្ចតិ –

យថាបិ នាម ជច្ចន្ធោ, នរោ អបរិនាយកោ;
ឯកទា យាតិ មគ្គេន, កុម្មគ្គេនាបិ ឯកទា។

សំសារេ សំសរំ ពាលោ, តថា អបរិនាយកោ;
ករោតិ ឯកទា បុញ្ញំ, អបុញ្ញមបិ ឯកទា។

យទា ញត្វា ច សោ ធម្មំ, សច្ចានិ អភិសមេស្សតិ;
តទា អវិជ្ជូបសមា, ឧបសន្តោ ចរិស្សតីតិ។

អយំ **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា**តិ បទស្មិំ វិត្ថារកថា។

អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារបទនិទ្ទេសោ។

វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសោ

២២៧. សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសេ **ចក្ខុវិញ្ញាណ**ន្តិអាទីសុ ចក្ខុវិញ្ញាណំ កុសលវិបាកំ អកុសលវិបាកន្តិ ទុវិធំ ហោតិ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណានិ។ មនោវិញ្ញាណំ បន កុសលាកុសលវិបាកា ទ្វេ មនោធាតុយោ, តិស្សោ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ, អដ្ឋ សហេតុកានិ កាមាវចរវិបាកចិត្តានិ, បញ្ច រូបាវចរានិ, ចត្តារិ អរូបាវចរានីតិ ពាវីសតិវិធំ ហោតិ។ ឥតិ ឥមេហិ ឆហិ វិញ្ញាណេហិ សព្ពានិបិ ពាត្តឹស លោកិយវិបាកវិញ្ញាណានិ សង្គហិតានិ ហោន្តិ។ លោកុត្តរានិ បន វដ្ដកថាយំ ន យុជ្ជន្តីតិ ន គហិតានិ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ ‘ឥទំ វុត្តប្បការំ វិញ្ញាណំ សង្ខារបច្ចយា ហោតី’តិ? ឧបចិតកម្មាភាវេ វិបាកាភាវតោ។ វិបាកញ្ហេតំ, វិបាកញ្ច ន ឧបចិតកម្មាភាវេ ឧប្បជ្ជតិ។ យទិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, សព្ពេសំ សព្ពវិបាកានិ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ; ន ច ឧប្បជ្ជន្តីតិ ជានិតព្ពមេតំ – ‘សង្ខារបច្ចយា ឥទំ វិញ្ញាណំ ហោតី’តិ។

កតរសង្ខារបច្ចយា កតរវិញ្ញាណន្តិ ចេ? **កាមាវចរបុញ្ញាភិសង្ខារបច្ចយា** តាវ កុសលវិបាកានិ បញ្ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ, មនោវិញ្ញាណេ ឯកា មនោធាតុ, ទ្វេ មនោវិញ្ញាណធាតុយោ, អដ្ឋ កាមាវចរមហាវិបាកានីតិ សោឡស។ យថាហ –

“កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, វិបាកា មនោធាតុ ឧប្បន្នា ហោតិ, មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា ហោតិ សោមនស្សសហគតា, មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា ហោតិ ឧបេក្ខាសហគតា, មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា ហោតិ សោមនស្សសហគតា ញាណសម្បយុត្តា, សោមនស្សសហគតា ញាណ

សម្បយុត្តា សសង្ខារេន, សោមនស្សសហគតា ញាណវិប្បយុត្តា, សោមនស្សសហគតា ញាណវិប្បយុត្តា សសង្ខារេន, ឧបេក្ខាសហគតា ញាណសម្បយុត្តា, ឧបេក្ខាសហគតា ញាណសម្បយុត្តា សសង្ខារេន, ឧបេក្ខាសហគតា ញាណវិប្បយុត្តា, ឧបេក្ខាសហគតា ញាណវិប្បយុត្តា សសង្ខារេនា”តិ (ធ. ស. ៤៣១, ៤៩៨)។

រូបាវចរបុញ្ញាភិសង្ខារបច្ចយា បន បញ្ច រូបាវចរវិបាកានិ។ យថាហ –

“តស្សេវ រូបាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ វិវិច្ចេវ កាមេហិ...បេ.... បឋមំ ឈានំ...បេ.... បញ្ចមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (ធ. ស. ៤៩៩)។

ឯវំ បុញ្ញាភិសង្ខារបច្ចយា ឯកវីសតិវិធំ វិញ្ញាណំ ហោតិ។

អបុញ្ញាភិសង្ខារបច្ចយា បន អកុសលវិបាកានិ បញ្ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ, ឯកា មនោធាតុ, ឯកា មនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឯវំ សត្តវិធំ វិញ្ញាណំ ហោតិ។ យថាហ –

“អកុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតិ។ តថា សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណំ , វិបាកា មនោធាតុ, វិបាកា មនោវិញ្ញាណធាតុ ឧប្បន្នា ហោតី”តិ (ធ. ស. ៥៥៦)។

អានេញ្ជាភិសង្ខារបច្ចយា បន ចត្តារិ អរូបវិបាកានីតិ ឯវំ ចតុព្ពិធំ វិញ្ញាណំ ហោតីតិ។ យថាហ –

“តស្សេវ អរូបាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតំ...បេ.... វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញាសហគតំ...បេ.... អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញាសហគតំ...បេ.... នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសញ្ញាសហគតំ សុខស្ស ច បហានា...បេ.... ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (ធ. ស. ៥០១)។

ឯវំ យំ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ ហោតិ, តំ ញត្វា ឥទានិស្ស ឯវំ បវត្តិ វេទិតព្ពា – សព្ពមេវ ហិ ឥទំ បវត្តិបដិសន្ធិវសេន ទ្វិធា បវត្តតិ។ តត្ថ ទ្វេ បញ្ចវិញ្ញាណានិ, ទ្វេ មនោធាតុយោ, សោមនស្សសហគតាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតូតិ ឥមានិ តេរស បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំយេវ បវត្តន្តិ។ សេសានិ ឯកូនវីសតិ តីសុ ភវេសុ យថានុរូបំ បវត្តិយម្បិ បដិសន្ធិយម្បិ បវត្តន្តិ។

កថំ? កុសលវិបាកានិ តាវ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ បញ្ច កុសលវិបាកេន វា អកុសលវិបាកេន វា និព្ពត្តស្ស យថាក្កមំ បរិបាកមុបគតិន្ទ្រិយស្ស ចក្ខាទីនំ អាបាថគតំ ឥដ្ឋំ វា ឥដ្ឋមជ្ឈត្តំ វា រូបាទិអារម្មណំ អារព្ភ ចក្ខាទិបសាទំ និស្សាយ ទស្សនសវនឃាយនសាយនផុសនកិច្ចំ សាធយមានានិ បវត្តន្តិ។ តថា អកុសលវិបាកានិ បញ្ច។ កេវលញ្ហិ តេសំ អនិដ្ឋំ អនិដ្ឋមជ្ឈត្តំ វា រូបាទិអារម្មណំ ហោតិ, អយមេវ វិសេសោ។ ទសាបិ ចេតានិ និយតទ្វារារម្មណវត្ថុដ្ឋានានិ និយតកិច្ចានេវ ច ភវន្តិ។

តតោ កុសលវិបាកានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អនន្តរំ កុសលវិបាកមនោធាតុ តេសញ្ញេវ អារម្មណមារព្ភ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ សម្បដិច្ឆនកិច្ចំ សាធយមានា បវត្តតិ។ តថា អកុសលវិបាកានំ អនន្តរំ អកុសលវិបាកា ។ ឥទញ្ច បន ទ្វយំ អនិយតទ្វារារម្មណំ និយតវត្ថុដ្ឋានំ និយតកិច្ចញ្ច ហោតិ។

សោមនស្សសហគតា បន អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ កុសលវិបាកមនោធាតុយា អនន្តរំ តស្សា ឯវ អារម្មណំ អារព្ភ ហទយវត្ថុំ និស្សាយ សន្តីរណកិច្ចំ សាធយមានា ច ឆសុ ទ្វារេសុ ពលវារម្មណេ កាមាវចរសត្តានំ យេភុយ្យេន លោភសម្បយុត្តជវនាវសានេ ភវង្គវីថិំ បច្ឆិន្ទិត្វា ជវនេន គហិតារម្មណេ តទារម្មណវសេន ច សកឹ វា ទ្វិក្ខត្តុំ វា បវត្តតិ។ ចិត្តប្បវត្តិគណនាយំ បន សព្ពទ្វារេសុ តទារម្មណេ ទ្វេ ឯវ ចិត្តវារា អាគតា។ ឥទំ បន ចិត្តំ តទារម្មណន្តិ ច បិដ្ឋិភវង្គន្តិ ចាតិ ទ្វេ នាមានិ លភតិ, អនិយតទ្វារារម្មណំ និយតវត្ថុកំ អនិយតដ្ឋានកិច្ចញ្ច ហោតីតិ។ ឯវំ តាវ តេរស បញ្ចវោការភវេ បវត្តិយំយេវ បវត្តន្តីតិ វេទិតព្ពានិ។ សេសេសុ ឯកូនវីសតិយា ចិត្តេសុ ន កិញ្ចិ អត្តនោ អនុរូបាយ បដិសន្ធិយា ន បវត្តតិ។

បវត្តិយំ បន កុសលាកុសលវិបាកា តាវ ទ្វេ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយោ បញ្ចទ្វារេ កុសលាកុសលវិបាកមនោធាតូនំ អនន្តរំ សន្តីរណកិច្ចំ , ឆសុ ទ្វារេសុ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ តទារម្មណកិច្ចំ, អត្តនា ទិន្ន

បដិសន្ធិតោ ឧទ្ធំ អសតិ ភវង្គុបច្ឆេទកេ ចិត្តុប្បាទេ ភវង្គកិច្ចំ, អន្តេ ចុតិកិច្ចញ្ចាតិ ចត្តារិ កិច្ចានិ សាធយមានា និយតវត្ថុកា អនិយតទ្វារារម្មណដ្ឋានកិច្ចា ហុត្វា បវត្តន្តិ។

អដ្ឋ កាមាវចរសហេតុកចិត្តានិ បវត្តិយំ វុត្តនយេនេវ ឆសុ ទ្វារេសុ តទារម្មណកិច្ចំ, អត្តនា ទិន្នបដិសន្ធិតោ ឧទ្ធំ អសតិ ភវង្គុបច្ឆេទកេ ចិត្តុប្បាទេ ភវង្គកិច្ចំ, អន្តេ ចុតិកិច្ចញ្ចាតិ តីណិ កិច្ចានិ សាធយមានានិ និយតវត្ថុកានិ អនិយតទ្វារារម្មណដ្ឋានកិច្ចានិ ហុត្វា បវត្តន្តិ។

បញ្ច រូបាវចរានិ ចត្តារិ ច អរូបាវចរានិ អត្តនា ទិន្នបដិសន្ធិតោ ឧទ្ធំ អសតិ ភវង្គុបច្ឆេទកេ ចិត្តុប្បាទេ ភវង្គកិច្ចំ, អន្តេ ចុតិកិច្ចញ្ចាតិ កិច្ចទ្វយំ សាធយមានានិ បវត្តន្តិ។ តេសុ រូបាវចរានិ និយតវត្ថារម្មណានិ អនិយតដ្ឋានកិច្ចានិ, ឥតរានិ អវត្ថុកានិ និយតារម្មណានិ អនិយតដ្ឋានកិច្ចានិ ហុត្វា បវត្តន្តីតិ។ ឯវំ តាវ ពាត្តឹសវិធម្បិ វិញ្ញាណំ បវត្តិយំ សង្ខារបច្ចយា បវត្តតិ។ តត្រស្ស តេ តេ សង្ខារា កម្មបច្ចយេន ច ឧបនិស្សយបច្ចយេន ច បច្ចយា ហោន្តិ។

តត្ថ យានេតានិ ឯកាទស តទារម្មណចិត្តានិ វុត្តានិ, តេសុ ឯកម្បិ រូបារូបភវេ តទារម្មណំ ហុត្វា ន បវត្តតិ។ កស្មា? ពីជាភាវា។ តត្ថ ហិ កាមាវចរវិបាកសង្ខាតំ បដិសន្ធិពីជំ នត្ថិ, យំ រូបាទីសុ អារម្មណេសុ បវត្តិយំ តស្ស ជនកំ ភវេយ្យ។ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនម្បិ រូបភវេ អភាវោ អាបជ្ជតីតិ ចេ? ន; ឥន្ទ្រិយប្បវត្តិអានុភាវតោ ទ្វារវីថិភេទេ ចិត្តនិយមតោ ច។

យថា ចេតំ តទារម្មណំ ឯកន្តេន រូបារូបភវេ នប្បវត្តតិ តថា សព្ពេបិ អកាមាវចរេ ធម្មេ នានុពន្ធតិ។ កស្មា? អជនកត្តា ចេវ ជនកស្ស ច អសទិសត្តា។ តញ្ហិ យថា នាម គេហា និក្ខមិត្វា ពហិ គន្តុកាមោ តរុណទារកោ អត្តនោ ជនកំ បិតរំ វា អញ្ញំ វា បិតុសទិសំ ហិតកាមំ ញាតឹ អង្គុលិយំ គហេត្វា អនុពន្ធតិ, ន អញ្ញំ រាជបុរិសាទឹ, តថា ឯតម្បិ ភវង្គារម្មណតោ ពហិ និក្ខមិតុកាមំ សភាគតាយ អត្តនោ ជនកំ បិតរំ វា បិតុសទិសំ វា កាមាវចរជវនមេវ អនុពន្ធតិ, ន អញ្ញំ មហគ្គតំ អនុត្តរំ វា។

យថា ចេតំ មហគ្គតលោកុត្តរេ ធម្មេ នានុពន្ធតិ, តថា យទា ឯតេ កាមាវចរធម្មាបិ មហគ្គតារម្មណា ហុត្វា បវត្តន្តិ តទា តេបិ នានុពន្ធតិ។ កស្មា? អបរិចិតទេសត្តា អច្ចន្តបរិត្តារម្មណត្តា ច។ តញ្ហិ យថា បិតរំ វា បិតុសទិសំ វា ញាតឹ អនុពន្ធន្តោបិ តរុណទារកោ ឃរទ្វារអន្តរវីថិចតុក្កាទិម្ហិ បរិចិតេយេវ ទេសេ អនុពន្ធតិ, ន អរញ្ញំ វា យុទ្ធភូមឹ វា គច្ឆន្តំ; ឯវំ កាមាវចរធម្មេ អនុពន្ធន្តម្បិ អមហគ្គតាទិម្ហិ បរិចិតេយេវ ទេសេ បវត្តមានេ ធម្មេ អនុពន្ធតិ, ន មហគ្គតលោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ បវត្តមានេតិ។

យស្មា ចស្ស “សព្ពោ កាមាវចរវិបាកោ កិរិយមនោធាតុ កិរិយអហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុ សោមនស្សសហគតា ឥមេ ធម្មា បរិត្តារម្មណា”តិ ឯវំ អច្ចន្តបរិត្តមេវ អារម្មណំ វុត្តំ, តស្មាបេតំ មហគ្គតលោកុត្តរារម្មណេ កាមាវចរធម្មេបិ នានុពន្ធតីតិ វេទិតព្ពំ។

កឹ វា ឥមាយ យុត្តិកថាយ? អដ្ឋកថាយញ្ហិ ឯកន្តេនេវ វុត្តំ – ឯកាទស តទារម្មណចិត្តានិ នាមគោត្តំ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន គណ្ហន្តិ។ បណ្ណត្តឹ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ តិលក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាយ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ វុដ្ឋានគាមិនិយា ពលវវិបស្សនាយ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ រូបារូបធម្មេ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ មិច្ឆត្តនិយតធម្មេសុ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ សម្មត្តនិយតធម្មេសុ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ លោកុត្តរធម្មេ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ អភិញ្ញាញាណំ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ បដិសម្ភិទាញាណំ អារព្ភ ជវនេ ជវិតេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ។ កាមាវចរេ ទុព្ពលារម្មណេ តទារម្មណំ ន លព្ភតិ, ឆសុ ទ្វារេសុ ពលវារម្មណេ អាបាថគតេយេវ លព្ភតិ, លព្ភមានញ្ច កាមាវចរេយេវ លព្ភតិ។ រូបារូបភវេ តទារម្មណំ នាម នត្ថីតិ។

យំ បន វុត្តំ “សេសេសុ ឯកូនវីសតិយា ចិត្តេសុ ន កិញ្ចិ អត្តនោ អនន្តរូបាយ បដិសន្ធិយា ន បវត្តតី”តិ, តំ អតិសំខិត្តត្តា ទុព្ពិជានំ។ តេនស្ស វិត្ថារនយទស្សនត្ថំ វុច្ចតិ – “កតិ បដិសន្ធិយោ? កតិ បដិសន្ធិចិត្តានិ? កេន កត្ថ បដិសន្ធិ ហោតិ? កឹ បដិសន្ធិយា អារម្មណ”ន្តិ?

អសញ្ញបដិសន្ធិយា សទ្ធឹ វីសតិ បដិសន្ធិយោ។ វុត្តប្បការានេវ ឯកូនវីសតិ បដិសន្ធិចិត្តានិ។ តត្ថ អកុសលវិបាកាយ អហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុយា អបាយេសុ បដិសន្ធិ ហោតិ, កុសលវិបាកាយ មនុស្សលោកេ ជច្ចន្ធជាតិពធិរជាតិឧម្មត្តកឯឡមូគនបុំសកាទីនំ។ អដ្ឋហិ សហេតុកមហាវិបាកេហិ កាមាវចរទេវេសុ ចេវ

មនុស្សេសុ ច បុញ្ញវន្តានំ បដិសន្ធិ ហោតិ, បញ្ចហិ រូបាវចរវិបាកេហិ រូបីព្រហ្មលោកេ, ចតូហិ អរូបាវចរវិបាកេហិ អរូបលោកេតិ។ យេន ច យត្ថ បដិសន្ធិ ហោតិ, សា ឯវ តស្សា អនុរូបបដិសន្ធិ នាម។

សង្ខេបតោ បដិសន្ធិយា តីណិ អារម្មណានិ ហោន្តិ – កម្មំ, កម្មនិមិត្តំ , គតិនិមិត្តន្តិ។ តត្ថ **កម្មំ** នាម អាយូហិតា កុសលាកុសលចេតនា។ **កម្មនិមិត្តំ** នាម យំ វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា កម្មំ អាយូហតិ។ តត្ថ អតីតេ កប្បកោដិសតសហស្សមត្ថកស្មិម្បិ កម្មេ កតេ តស្មឹ ខណេ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា អាគន្ត្វា ឧបដ្ឋាតិ។

តត្រិទំ កម្មនិមិត្តស្ស ឧបដ្ឋានេ វត្ថុ – គោបកសីវលី កិរ នាម តាលបិដ្ឋិកវិហារេ ចេតិយំ ការេសិ។ តស្ស មរណមញ្ចេ និបន្នស្ស ចេតិយំ ឧបដ្ឋាសិ។ សោ តទេវ និមិត្តំ គណ្ហិត្វា កាលំកត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តិ។ អញ្ញាសម្មូឡ្ហកាលកិរិយា នាម ហោតិ។ បរម្មុខំ គច្ឆន្តស្ស ហិ បច្ឆតោ តិខិណេន អសិនា សីសំ ឆិន្ទន្តិ។ និបជ្ជិត្វា និទ្ទាយន្តស្សាបិ តិខិណេន អសិនា សីសំ ឆិន្ទន្តិ។ ឧទកេ ឱសីទាបេត្វា មារេន្តិ។ ឯវរូបេបិ កាលេ អញ្ញតរំ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា ឧបដ្ឋាតិ។ អញ្ញំ លហុកមរណំ នាម អត្ថិ។ និខាទនទណ្ឌកមត្ថកស្មិញ្ហិ និលីនមក្ខិកំ មុគ្គរេន បហរិត្វា បិសន្តិ។ ឯវរូបេបិ កាលេ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា ឧបដ្ឋាតិ។ ឯវំ បិសិយមានាយ បន មក្ខិកាយ បឋមំ កាយទ្វារាវជ្ជនំ ភវង្គំ នាវដ្ដេតិ, មនោទ្វារាវជ្ជនមេវ អាវដ្ដេតិ។ អថ ជវនំ ជវិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ ទុតិយវារេ កាយទ្វារាវជ្ជនំ ភវង្គំ អាវដ្ដេតិ។ តតោ កាយវិញ្ញាណំ, សម្បដិច្ឆនំ, សន្តីរណំ, វោដ្ឋបនន្តិ វីថិចិត្តានិ បវត្តន្តិ។ ជវនំ ជវិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ តតិយវារេ មនោទ្វារាវជ្ជនំ ភវង្គំ អាវដ្ដេតិ។ អថ ជវនំ ជវិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ ឯតស្មឹ ឋានេ កាលកិរិយំ ករោតិ។ ឥទំ កិមត្ថំ អាភតំ? អរូបធម្មានំ វិសយោ នាម ឯវំ លហុកោតិ ទីបនត្ថំ។

គតិនិមិត្តំ នាម និព្ពត្តនកឱកាសេ ឯកោ វណ្ណោ ឧបដ្ឋាតិ។ តត្ថ និរយេ ឧបដ្ឋហន្តេ លោហកុម្ភិសទិសោ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ មនុស្សលោកេ ឧបដ្ឋហន្តេ មាតុកុច្ឆិកម្ពលយានសទិសា ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។ ទេវលោកេ ឧបដ្ឋហន្តេ កប្បរុក្ខវិមានសយនាទីនិ ឧបដ្ឋហន្តិ។ ឯវំ កម្មំ, កម្មនិមិត្តំ, គតិនិមិត្តន្តិ សង្ខេបតោ បដិសន្ធិយា តីណិ អារម្មណានិ ហោន្តិ។

អបរោ នយោ – បដិសន្ធិយា តីណិ អារម្មណានិ ហោន្តិ? អតីតំ, បច្ចុប្បន្នំ , នវត្តព្ពញ្ច។ អសញ្ញីបដិសន្ធិ អនារម្មណាតិ។ តត្ថ វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនបដិសន្ធីនំ អតីតមេវ អារម្មណំ។ ទសន្នំ កាមាវចរានំ អតីតំ វា បច្ចុប្បន្នំ វា។ សេសានំ នវត្តព្ពំ។ ឯវំ តីសុ អារម្មណេសុ បវត្តមានា បន បដិសន្ធិ យស្មា អតីតារម្មណស្ស វា នវត្តព្ពារម្មណស្ស វា ចុតិចិត្តស្ស អនន្តរមេវ ហោតិ។ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ បន ចុត្តិចិត្តំ នាម នត្ថិ។ តស្មា ទ្វីសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរំ តីសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណាយ បដិសន្ធិយា សុគតិទុគ្គតិវសេន បវត្តនាការោ វេទិតព្ពោ។

សេយ្យថិទំ – កាមាវចរសុគតិយំ តាវ ឋិតស្ស បាបកម្មិនោ បុគ្គលស្ស “តានិស្ស តម្ហិ សមយេ ឱលម្ពន្តី”តិអាទិវចនតោ (ម. និ. ៣.២៤៨) មរណមញ្ចេ និបន្នស្ស យថូបចិតំ បាបកម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តំ អារព្ភ ឧប្បន្នាយ តទារម្មណបរិយោសានាយ សុទ្ធាយ វា ជវនវីថិយា អនន្តរំ ភវង្គវិសយំ អារម្មណំ កត្វា ចុតិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ តស្មឹ និរុទ្ធេ តទេវ អាបាថគតំ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា អារព្ភ អនុបច្ឆិន្នកិលេសពលវិនាមិតំ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា អតីតារម្មណា បដិសន្ធិ។

អបរស្ស មរណសមយេ វុត្តប្បការកម្មវសេន នរកាទីសុ អគ្គិជាលវណ្ណាទិកំ ទុគ្គតិនិមិត្តំ មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តស្ស ទ្វិក្ខត្តុំ ភវង្គេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេ តំ អារម្មណំ អារព្ភ ឯកំ អាវជ្ជនំ, មរណស្ស អាសន្នភាវេន មន្ទីភូតវេគត្តា បញ្ច ជវនានិ, ទ្វេ តទារម្មណានីតិ តីណិ វីថិចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តតោ ភវង្គវិសយំ អារម្មណំ កត្វា ឯកំ ចុតិចិត្តំ។ ឯត្តាវតា ឯកាទស ចិត្តក្ខណា អតីតា ហោន្តិ។ អថាវសេសបញ្ចចិត្តក្ខណាយុកេ តស្មឹយេវ អារម្មណេ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា បច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ។

អបរស្ស មរណសមយេ បញ្ចន្នំ ទ្វារានំ អញ្ញតរស្មឹ ទ្វារេ រាគាទិហេតុភូតំ ហីនារម្មណំ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តស្ស យថាក្កមេន ឧប្បន្នវោដ្ឋព្ពនាវសានេ មរណស្ស អាសន្នភាវេន មន្ទីភូតវេគត្តា បញ្ច ជវនានិ ទ្វេ តទារម្មណានិ ច ឧប្បជ្ជន្តិ។ តតោ ភវង្គវិសយមារម្មណំ កត្វា ឯកំ ចុតិចិត្តំ។ ឯត្តាវតា ទ្វេ ភវង្គានិ, អាវជ្ជនំ, ទស្សនំ, សម្បដិច្ឆនំ, សន្តីរណំ, វោដ្ឋព្ពនំ, បញ្ច ជវនានិ, ទ្វេ តទារម្មណានិ, ឯកំ ចុតិចិត្តន្តិ បញ្ចទស ចិត្តក្ខណា អតីតា ហោន្តិ។ អថាវសេសឯកចិត្តក្ខណាយុកេ តស្មឹ យេវ អារម្មណេ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយម្បិ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា បច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ។ ឯស តាវ អតីតារម្មណាយ សុគតិចុតិយា អនន្តរា អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណាយ ទុគ្គតិបដិសន្ធិយា បវត្តនាការោ។

ទុគ្គតិយំ ឋិតស្ស បន ឧបចិតានវជ្ជកម្មស្ស វុត្តនយេនេវ តំ អនវជ្ជកម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតីតិ កណ្ហបក្ខេ សុក្កបក្ខំ ឋបេត្វា សព្ពំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ទុគ្គតិចុតិយា អនន្តរា អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណាយ សុគតិបដិសន្ធិយា បវត្តនាការោ។

សុគតិយំ ឋិតស្ស បន ឧបចិតានវជ្ជកម្មស្ស “តានិស្ស តម្ហិ សមយេ ឱលម្ពន្តី”តិអាទិវចនតោ មរណមញ្ចេ និបន្នស្ស យថូបចិតំ អនវជ្ជកម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តញ្ច ខោ ឧបចិតកាមាវចរានវជ្ជកម្មស្សេវ។ ឧបចិតមហគ្គតកម្មស្ស បន កម្មនិមិត្តមេវ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តំ អារព្ភ ឧប្បន្នាយ តទារម្មណបរិយោសានាយ សុទ្ធាយ វា ជវនវីថិយា អនន្តរំ ភវង្គវិសយំ អារម្មណំ កត្វា ចុតិចិត្តមុប្បជ្ជតិ។ តស្មិំ និរុទ្ធេ តទេវ អាបាថគតំ កម្មំ វា កម្មនិមិត្តំ វា អារព្ភ អនុបច្ឆិន្នកិលេសពលវិនាមិតំ សុគតិបរិយាបន្នំ បដិសន្ធិចិត្តមុប្បជ្ជតិ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា អតីតារម្មណា នវត្តព្ពារម្មណា វា បដិសន្ធិ។

អបរស្ស មរណសមយេ កាមាវចរានវជ្ជកម្មវសេន មនុស្សលោកេ មាតុកុច្ឆិវណ្ណសង្ខាតំ វា ទេវលោកេ ឧយ្យានកប្បរុក្ខាទិវណ្ណសង្ខាតំ វា សុគតិនិមិត្តំ មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តស្ស ទុគ្គតិនិមិត្តេ ទស្សិតានុក្កមេនេវ ចុតិចិត្តានន្តរំ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា បច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ។

អបរស្ស មរណសមយេ ញាតកា ‘អយំ, តាត, តវត្ថាយ ពុទ្ធបូជា ករិយតិ, ចិត្តំ បសាទេហី’តិ វត្វា បុប្ផទាមធជបដាកាទិវសេន រូបារម្មណំ វា ធម្មស្សវនតូរិយបូជាទិវសេន សទ្ទារម្មណំ វា ធូមវាសគន្ធាទិវសេន គន្ធារម្មណំ វា ‘ឥទំ, តាត, សាយស្សុ, តវត្ថាយ ទាតព្ពំ ទេយ្យធម្ម’ន្តិ វត្វា មធុផាណិតាទិវសេន រសារម្មណំ វា ‘ឥទំ, តាត, ផុសស្សុ, តវត្ថាយ ទាតព្ពំ ទេយ្យធម្ម’ន្តិ វត្វា ចីនបដសោមារបដាទិវសេន ផោដ្ឋព្ពារម្មណំ វា បញ្ចទ្វារេ ឧបសំហរន្តិ។ តស្ស តស្មិំ អាបាថគតេ រូបាទិអារម្មណេ យថាក្កមេន ឧប្បន្នវោដ្ឋបនាវសានេ មរណស្ស អាសន្នភាវេន មន្ទីភូតវេគត្តា បញ្ច ជវនានិ ទ្វេ តទារម្មណានិ ច ឧប្បជ្ជន្តិ។ តតោ ភវង្គវិសយំ អារម្មណំ កត្វា ឯកំ ចុតិចិត្តំ, តទវសានេ តស្មិញ្ញេវ ឯកចិត្តក្ខណដ្ឋិតិកេ អារម្មណេ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយម្បិ អតីតារម្មណាយ ចុតិយា អនន្តរា បច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ។

អបរស្ស បន បថវីកសិណជ្ឈានាទិវសេន បដិលទ្ធមហគ្គតស្ស សុគតិយំ ឋិតស្ស មរណសមយេ កាមាវចរកុសលកម្ម-កម្មនិមិត្ត-គតិនិមិត្តានំ អញ្ញតរំ បថវីកសិណាទិកំ វា និមិត្តំ មហគ្គតចិត្តំ វា មនោទ្វារេ អាបាថមាគច្ឆតិ។ ចក្ខុសោតានំ វា អញ្ញតរស្មិំ កុសលុប្បត្តិហេតុភូតំ បណីតមារម្មណំ អាបាថមាគច្ឆតិ។ តស្ស យថាក្កមេន ឧប្បន្នវោដ្ឋព្ពនាវសានេ មរណស្ស អាសន្នភាវេន មន្ទីភូតវេគត្តា បញ្ច ជវនានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ មហគ្គតគតិកានំ បន តទារម្មណំ នត្ថិ។ តស្មា ជវនានន្តរំយេវ ភវង្គវិសយំ អារម្មណំ កត្វា ឯកំ ចុតិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ។ តស្សាវសានេ កាមាវចរមហគ្គតសុគតីនំ អញ្ញតរសុគតិបរិយាបន្នំ យថូបដ្ឋិតេសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណំ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ នវត្តព្ពារម្មណាយ សុគតិចុតិយា អនន្តរា អតីតបច្ចុប្បន្ននវត្តព្ពានំ អញ្ញតរារម្មណា បដិសន្ធិ។

ឯតេនានុសារេន អារុប្បចុតិយាបិ អនន្តរា បដិសន្ធិ វេទិតព្ពា។ អយំ អតីតនវត្តព្ពារម្មណាយ សុគតិចុតិយា អនន្តរា អតីតនវត្តព្ពបច្ចុប្បន្នារម្មណាយ បដិសន្ធិយា បវត្តនាការោ។

ទុគ្គតិយំ ឋិតស្ស បន បាបកម្មិនោ វុត្តនយេនេវ តំ កម្មំ កម្មនិមិត្តំ គតិនិមិត្តំ វា មនោទ្វារេ, បញ្ចទ្វារេ បន អកុសលុប្បត្តិហេតុភូតំ អារម្មណំ អាបាថមាគច្ឆតិ។ អថស្ស យថាក្កមេន ចុតិចិត្តាវសានេ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ តេសុ អារម្មណេសុ អញ្ញតរារម្មណំ បដិសន្ធិចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ។ អយំ អតីតារម្មណាយ ទុគ្គតិចុតិយា អនន្តរា អតីតបច្ចុប្បន្នារម្មណាយ បដិសន្ធិយា បវត្តនាការោតិ។ ឯត្តាវតា ឯកូនវីសតិវិធស្សាបិ វិញ្ញាណស្ស បដិសន្ធិវសេន បវត្តិ ទីបិតា ហោតិ។

តយិទំ សព្ពម្បិ ឯវំ –

> បវត្តមានំ សន្ធិម្ហិ, ទ្វិធា កម្មេន វត្តតិ;
> មិស្សាទីហិ ច ភេទេហិ, ភេទស្ស ទុវិធាទិកោ។

ឥទញ្ហិ ឯកូនវីសតិវិធម្បិ វិបាកវិញ្ញាណំ បដិសន្ធិម្ហិ បវត្តមានំ ទ្វិធា កម្មេន វត្តតិ។ យថាសកញ្ហិ ឯតស្ស ជនកំ កម្មំ នានាក្ខណិកកម្មប្បច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ វុត្តញ្ហេតំ “កុសលា

កុសលំ កម្មំ វិបាកស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៤២៣)។ ឯវំ វត្តមានស្ស បនស្ស មិស្សាទីហិ ភេទេហិ ទុវិធាទិកោបិ ភេទោ វេទិតព្ពោ, សេយ្យថិទំ – ឥទញ្ហិ បដិសន្ធិវសេន ឯកធា វត្តមានម្បិ រូបេន សហ មិស្សាមិស្សភេទតោ ទុវិធំ, កាមរូបារូបភវភេទតោ តិវិធំ, អណ្ឌជជលាពុជសំសេទជឱបបាតិកយោនិវសេន ចតុព្ពិធំ, គតិវសេន បញ្ចវិធំ, វិញ្ញាណដ្ឋិតិវសេន សត្តវិធំ, សត្តាវាសវសេន អដ្ឋវិធំ ហោតិ។ តត្ថ –

មិស្សំ ទ្វិធា ភាវភេទា, សភាវំ តត្ថ ច ទ្វិធា;
ទ្វេ វា តយោ វា ទសកា, ឱមតោ អាទិនា សហ។

‘**មិស្សំ ទ្វិធា ភាវភេទា**’តិ យញ្ហេតមេត្ថ អញ្ញត្រ អរូបភវា រូបមិស្សំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, តំ រូបភវេ ឥត្ថិន្ទ្រិយបុរិសិន្ទ្រិយសង្ខាតេន ភាវេន វិនា ឧប្បត្តិតោ កាមភវេ អញ្ញត្រ ជាតិបណ្ឌកបដិសន្ធិយា ភាវេន សហ ឧប្បត្តិតោ សភាវំ អភាវន្តិ ទុវិធំ ហោតិ។

‘**សភាវំ តត្ថ ច ទ្វិធា**’តិ តត្ថាបិ ច យំ សភាវំ តំ ឥត្ថិបុរិសភាវានំ អញ្ញតរេន សហ ឧប្បត្តិតោ ទុវិធមេវ ហោតិ។

‘**ទ្វេ វា តយោ វា ទសកា, ឱមតោ អាទិនា សហា**’តិ យញ្ហេតមេត្ថ មិស្សំ អមិស្សន្តិ ទ្វយេ អាទិភូតំ រូបមិស្សំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណំ, តេន សហ វត្ថុកាយទសកវសេន ទ្វេ វា វត្ថុកាយភាវទសកវសេន តយោ វា ទសកា ឱមតោ ឧប្បជ្ជន្តិ, នត្ថិ ឥតោ បរំ រូបបរិហានីតិ។ តំ បនេតំ ឯវំ ឱមកបរិមាណំ ឧប្បជ្ជមានំ អណ្ឌជជលាពុជនាមិកាសុ ទ្វីសុ យោនីសុ ជាតិឧណ្ណាយ ឯកេន អំសុនា ឧទ្ធតតេលសប្បិមណ្ឌប្បមាណំ កលលន្តិ លទ្ធសង្ខំ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ យោនីនំ គតិវសេន សម្ភវភេទោ វេទិតព្ពោ។ ឯតាសុ ហិ –

និរយេ ភុម្មវជ្ជេសុ, ទេវេសុ ច ន យោនិយោ;
តិស្សោ បុរិមិកា ហោន្តិ, ចតស្សោបិ គតិត្តយេ។

តត្ថ **ទេវេសុ ចា**តិ ចសទ្ទេន យថា និរយេ ច ភុម្មវជ្ជេសុ ច ទេវេសុ, ឯវំ និជ្ឈាមតណ្ហិកបេតេសុ ច បុរិមិកា តិស្សោ យោនិយោ ន សន្តីតិ វេទិតព្ពា។ ឱបបាតិកា ឯវ ហិ តេ ហោន្តិ។ សេសេ បន តិរច្ឆានបេត្តិវិសយមនុស្សសង្ខាតេ គតិត្តយេ បុព្ពេ វជ្ជិតភុម្មទេវេសុ ច ចតស្សោ យោនិយោ ហោន្តិ។ តត្ថ –

តឹស នវ ចេវ រូបីសុ, សត្តតិ ឧក្កំសតោវ រូបានិ;
សំសេទជោបបាតីសុ, អថ វា អវកំសតោ តឹស។

រូបីព្រហ្មេសុ តាវ ឱបបាតិកយោនិកេសុ ចក្ខុសោតវត្ថុទសកានំ ជីវិតនវកស្ស ចាតិ ចតុន្នំ កលាបានំ វសេន តឹស ច នវ ច បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន សហ រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ រូបីព្រហ្មេ បន ឋបេត្វា អញ្ញេសុ សំសេទជឱបបាតិកេសុ ឧក្កំសតោ ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយភាវវត្ថុទសកានំ វសេន សត្តតិ។ តានិ ច និច្ចំ ទេវេសុ។ តត្ថ វណ្ណោ គន្ធោ រសោ ឱជា ចតស្សោ ចាបិ ធាតុយោ ចក្ខុបសាទោ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ អយំ ទសរូបបរិមាណោ រូបបុញ្ជោ ចក្ខុទសកោ នាម។ ឯវំ សេសា វេទិតព្ពា។ អវកំសតោ បន ជច្ចន្ធពធិរអឃានកនបុំសកស្ស ជិវ្ហាកាយវត្ថុទសកានំ វសេន តឹស រូបានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឧក្កំសាវកំសានំ បន អន្តរេ អនុរូបតោ វិកប្បោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ វិទិត្វា បុន –

ខន្ធារម្មណគតិហេតុ-វេទនាបីតិវិតក្កវិចារេហិ;
ភេទាភេទវិសេសោ, ចុតិសន្ធីនំ បរិញ្ញេយ្យោ។

យាហេសា មិស្សាមិស្សតោ ទុវិធា បដិសន្ធិ, យា ចស្សា អតីតានន្តរា ចុតិ, តាសំ ឥមេហិ ខន្ធាទីហិ ភេទាភេទវិសេសោ ញាតព្ពោតិ អត្ថោ។

កថំ? កទាចិ ចតុក្ខន្ធាយ អារុប្បចុតិយា អនន្តរា ចតុក្ខន្ធាវ អារម្មណតោបិ អភិន្នា បដិសន្ធិ ហោតិ, កទាចិ អមហគ្គតពហិទ្ធារម្មណាយ មហគ្គតអជ្ឈត្តារម្មណា។ អយំ តាវ អរូបភូមីសុយេវ នយោ។ កទាចិ បន ចតុក្ខន្ធាយ អារុប្បចុតិយា អនន្តរា បញ្ចក្ខន្ធា កាមាវចរា បដិសន្ធិ។ កទាចិ បញ្ចក្ខន្ធាយ កាមាវចរចុតិយា

រូបាវចរចុតិយា វា អនន្តរា ចតុក្ខន្ធា អារុប្បបដិសន្ធិ។ ឯវំ អតីតារម្មណចុតិយា អតីតនវត្តព្ពបច្ចុប្បន្នារម្មណា បដិសន្ធិ, ឯកច្ចសុគតិចុតិយា ឯកច្ចទុគ្គតិបដិសន្ធិ, អហេតុកចុតិយា សហេតុកបដិសន្ធិ, ទុហេតុកចុតិយា តិហេតុកបដិសន្ធិ, ឧបេក្ខាសហគតចុតិយា សោមនស្សសហគតបដិសន្ធិ, អប្បីតិកចុតិយា សប្បីតិកបដិសន្ធិ, អវិតក្កចុតិយា សវិតក្កបដិសន្ធិ, អវិចារចុតិយា សវិចារបដិសន្ធិ, អវិតក្កអវិចារចុតិយា សវិតក្កសវិចារបដិសន្ធីតិ តស្ស តស្ស វិបរីតតោ ច យថាយោគំ យោជេតព្ពំ។

លទ្ធប្បច្ចយមិតិធម្ម-មត្តមេតំ ភវន្តរមុបេតិ;
នាស្ស តតោ សង្កន្តិ, ន តតោ ហេតុំ វិនា ហោតិ។

ឥតិ ហេតំ លទ្ធបច្ចយំ រូបារូបធម្មមត្តំ ឧប្បជ្ជមានំ ភវន្តរំ ឧបេតីតិ វុច្ចតិ, ន សត្តោ, ន ជីវោ។ តស្ស នាបិ អតីតភវតោ ឥធ សង្កន្តិ អត្ថិ, នាបិ តតោ ហេតុំ វិនា ឥធ បាតុភាវោ។ តយិទំ បាកដេន មនុស្សចុតិបដិសន្ធិក្កមេន បកាសយិស្សាម –

អតីតភវស្មិញ្ហិ សរសេន ឧបក្កមេន វា សមាសន្នមរណស្ស អសយ្ហានំ សព្ពង្គបច្ចង្គសន្ធិពន្ធនច្ឆេទកានំ មារណន្តិកវេទនាសត្ថានំ សន្និបាតំ អសហន្តស្ស អាតបេ បក្ខិត្តហរិតតាលបណ្ណមិវ កមេន ឧបសុស្សមានេ សរីរេ និរុទ្ធេសុ ចក្ខាទីសុ ឥន្ទ្រិយេសុ ហទយវត្ថុមត្តេ បតិដ្ឋិតេសុ កាយិន្ទ្រិយមនិន្ទ្រិយជីវិតិន្ទ្រិយេសុ តង្ខណាវសេសំ ហទយវត្ថុសន្និស្សិតំ វិញ្ញាណំ គរុសមាសេវិតាសន្នបុព្ពកតានំ អញ្ញតរំ លទ្ធាវសេសបច្ចយសង្ខារសង្ខាតំ កម្មំ វា តទុបដ្ឋាបិតំ វា កម្មនិមិត្តគតិនិមិត្តសង្ខាតំ វិសយមារព្ភ បវត្តតិ។ តទេវំ បវត្តមានំ តណ្ហាអវិជ្ជានំ អប្បហីនត្តា អវិជ្ជាបដិច្ឆាទិតាទីនវេ តស្មិំ វិសយេ តណ្ហា នាមេតិ , សហជាតសង្ខារា ខិបន្តិ។ តំ សន្តតិវសេន តណ្ហាយ នាមិយមានំ សង្ខារេហិ ខិប្បមានំ ឱរិមតីររុក្ខវិនិពទ្ធរជ្ជុមាលម្ពិត្វា មាតិកាតិក្កមកោ វិយ បុរិមញ្ច និស្សយំ ជហតិ, អបរញ្ច កម្មសមុដ្ឋាបិតំ និស្សយំ អស្សាទយមានំ វា អនស្សាទយមានំ វា អារម្មណាទីហិយេវ បច្ចយេហិ បវត្តតិ។

ឯត្ថ ច បុរិមំ ចវនតោ ចុតិ, បច្ឆិមំ ភវន្តរាទិបដិសន្ធានតោ បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ។ តទេតំ នាបិ បុរិមភវា ឥធ អាគតំ, នាបិ តតោ កម្មសង្ខារនតិវិសយាទិហេតុំ វិនា បាតុភូតន្តិ វេទិតព្ពំ។

សិយុំ និទស្សនានេត្ថ, បដិឃោសាទិកា អថ;
សន្តានពន្ធតោ នត្ថិ, ឯកតា នាបិ នានតា។

ឯត្ថ ចេតស្ស វិញ្ញាណស្ស បុរិមភវតោ ឥធ អនាគមនេ អតីតភវបរិយាបន្នហេតូហិ ច ឧប្បាទេ បដិឃោសបទីបមុទ្ទាបដិពិម្ពប្បការា ធម្មា និទស្សនានិ សិយុំ។ យថា ហិ បដិឃោសបទីបមុទ្ទច្ឆាយា សទ្ទាទិហេតុកា អញ្ញត្រ អគន្ត្វា ហោន្តិ, ឯវមេវ ឥទំ ចិត្តំ។ ឯត្ថ ច ‘**សន្តានពន្ធតោ នត្ថិ ឯកតា នាបិ នានតា**’។ យទិ ហិ សន្តានពន្ធេ សតិ ឯកន្តមេកតា ភវេយ្យ, ន ខីរតោ ទធិ សម្ភូតំ សិយា។ អថាបិ ឯកន្តនានតា ភវេយ្យ, ន ខីរស្សាធីនោ ទធិ សិយា។ ឯស នយោ សព្ពហេតុហេតុសមុប្បន្នេសុ។ ឯវញ្ច សតិ សព្ពលោកវោហារលោបោ សិយា។ សោ ច អនិដ្ឋោ។ តស្មា ឯត្ថ ន ឯកន្តមេកតា វា នានតា វា ឧបគន្តព្ពាតិ។

ឯត្ថាហ – ននុ ឯវំ អសង្កន្តិបាតុភាវេ សតិ យេ ឥមស្មិំ មនុស្សត្តភាវេ ខន្ធា, តេសំ និរុទ្ធត្តា ផលបច្ចយស្ស ច កម្មស្ស តត្ថ អគមនតោ អញ្ញស្ស អញ្ញតោ ច តំ ផលំ សិយា? ឧបភុញ្ជកេ ច អសតិ កស្ស តំ ផលំ សិយា? តស្មា ន សុន្ទរមិទំ វិធានន្តិ។ តត្រិទំ វុច្ចតិ –

សន្តានេ យំ ផលំ ឯតំ, នាញ្ញស្ស ន ច អញ្ញតោ;
ពីជានំ អភិសង្ខារោ, ឯតស្សត្ថស្ស សាធកោ។

ឯកសន្តានស្មិញ្ហិ ផលមុប្បជ្ជមានំ តត្ថ ឯកន្តំ ឯកត្តនានត្តានំ បដិសិទ្ធត្តា អញ្ញស្សាតិ វា អញ្ញតោតិ វា ន ហោតិ។ ឯតស្ស ច បនត្ថស្ស ពីជានំ អភិសង្ខារោ សាធកោ។ អម្ពពីជាទីនញ្ហិ អភិសង្ខារេសុ កតេសុ តស្ស ពីជស្ស សន្តានេ លទ្ធបច្ចយោ កាលន្តរេ ផលវិសេសោ ឧប្បជ្ជមានោ ន អញ្ញពីជានំ នាបិ អញ្ញាភិសង្ខារបច្ចយា ឧប្បជ្ជតិ, ន ច តានិ ពីជានិ តេ អភិសង្ខារា វា ផលដ្ឋានំ បាបុណន្តិ។ ឯវំ សម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ វិជ្ជាសិប្បោសធាទីហិ ចាបិ ពាលសរីរេ ឧបយុត្តេហិ កាលន្តរេ វុឌ្ឍសរីរាទីសុ ផលទេហិ អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

យម្បិ វុត្តំ ‘ឧបភុញ្ជកេ ច អសតិ កស្ស តំ ផលំ សិយា’តិ? តត្ថ –

ផលស្សុប្បត្តិយា ឯវ, សិទ្ធា ភុញ្ជកសម្មុតិ;
ផលុប្បាទេន រុក្ខស្ស, យថា ផលតិ សម្មុតិ។

យថា ហិ រុក្ខសង្ខាតានំ ធម្មានំ ឯកទេសភូតស្ស រុក្ខផលស្ស ឧប្បត្តិយា ឯវ រុក្ខោ ផលតីតិ វា ផលិតោតិ វា វុច្ចតិ, តថា ទេវមនុស្សសង្ខាតានំ ខន្ធានំ ឯកទេសភូតស្ស ឧបភោគសង្ខាតស្ស សុខទុក្ខផលស្ស ឧប្បាទេនេវ ទេវោ វា មនុស្សោ វា ឧបភុញ្ជតីតិ វា សុខិតោតិ វា ទុក្ខិតោតិ វា វុច្ចតិ។ តស្មា ន ឯត្ថ អញ្ញេន ឧបភុញ្ជកេន នាម កោចិ អត្ថោ អត្ថីតិ។

យោបិ វទេយ្យ – ‘ឯវំ សន្តេបិ ឯតេ សង្ខារា វិជ្ជមានា វា ផលស្ស បច្ចយា សិយុំ, អវិជ្ជមានា វា។ យទិ ច វិជ្ជមានា បវត្តិក្ខណេយេវ នេសំ វិបាកេន ភវិតព្ពំ។ អថ អវិជ្ជមានា, បវត្តិតោ បុព្ពេ ច បច្ឆា ច និច្ចំ ផលាវហា សិយុ’ន្តិ។ សោ ឯវំ វត្តព្ពោ –

កតត្តា បច្ចយា ឯតេ, ន ច និច្ចំ ផលាវហា;
បាដិភោគាទិកំ តត្ថ, វេទិតព្ពំ និទស្សនំ។

កតត្តា ឯវ ហិ សង្ខារា អត្តនោ ផលស្ស បច្ចយា ហោន្តិ, ន វិជ្ជមានត្តា វា អវិជ្ជមានត្តា វា។ យថាហ “កាមាវចរស្ស កុសលស្ស កម្មស្ស កតត្តា ឧបចិតត្តា វិបាកំ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិអាទិ (ធ. ស. ៤៣១)។ យថារហស្ស អត្តនោ ផលស្ស ច បច្ចយា ហុត្វា ន បុន ផលាវហា ហោន្តិ វិបក្កវិបាកត្តា។ ឯតស្ស ចត្ថស្ស វិភាវនេ ឥទំ បាដិភោគាទិកំ និទស្សនំ វេទិតព្ពំ។

យថា ហិ លោកេ យោ កស្សចិ អត្ថស្ស និយ្យាតនត្ថំ បាដិភោគោ ហោតិ, ភណ្ឌំ វា កិណាតិ, ឥណំ វា គណ្ហាតិ។ តស្ស តំ កិរិយាករណមត្តមេវ តទត្ថនិយ្យាតនាទិម្ហិ បច្ចយោ ហោតិ, ន កិរិយាយ វិជ្ជមានតា វា អវិជ្ជមានតា វា។ ន ច តទត្ថនិយ្យាតនាទិតោ បរម្បិ ធារកោវ ហោតិ។ កស្មា? និយ្យាតនាទីនំ កតត្តា។ ឯវំ កតត្តាវ សង្ខារាបិ អត្តនោ ផលស្ស បច្ចយា ហោន្តិ, ន ច យថារហំ ផលទានតោ បរម្បិ ផលាវហា ហោន្តីតិ។ ឯត្តាវតា មិស្សាមិស្សវសេន ទ្វិធាបិ បវត្តមានស្ស បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស សង្ខារបច្ចយា បវត្តិ ទីបិតា ហោតិ។

ឥទានិ សព្ពេស្វេតេសុ ពាត្តឹសវិញ្ញាណេសុ សម្មោហវិឃាតត្ថំ –

បដិសន្ធិប្បវត្តីនំ , វសេនេតេ ភវាទិសុ;
វិជានិតព្ពា សង្ខារា, យថា យេសញ្ច បច្ចយា។

តត្ថ តយោ ភវា, ចតស្សោ យោនិយោ, បញ្ច គតិយោ, សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ, នវ សត្តាវាសាតិ ឯតេ ភវាទយោ នាម។ ឯតេសុ ភវាទីសុ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច ឯតេ យេសំ វិបាកវិញ្ញាណានំ បច្ចយា យថា ច បច្ចយា ហោន្តិ តថា វិជានិតព្ពាតិ អត្ថោ។

តត្ថ – បុញ្ញាភិសង្ខារេ តាវ កាមាវចរអដ្ឋចេតនាភេទោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ អវិសេសេន កាមភវេ សុគតិយំ នវន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ បដិសន្ធិយំ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចាតិ ទ្វិធា បច្ចយោ។ រូបាវចរបញ្ចកុសលចេតនាភេទោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ រូបភវេ បដិសន្ធិយំ ឯវ បញ្ចន្នំ។ វុត្តប្បភេទកាមាវចរោ បន កាមភវេ សុគតិយំ ឧបេក្ខាសហគតាហេតុកមនោវិញ្ញាណធាតុវជ្ជានំ សត្តន្នំ បរិត្តវិបាកវិញ្ញាណានំ វុត្តនយេនេវ ទ្វិធា បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ ស្វេវ រូបភវេ បញ្ចន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ កាមភវេ បន ទុគ្គតិយំ អដ្ឋន្នម្បិ បរិត្តវិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។

តត្ថ និរយេ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស នរកចារិកាទីសុ ឥដ្ឋារម្មណសមាយោគេ សោ បច្ចយោ ហោតិ។ តិរច្ឆានេសុ បន នាគសុបណ្ណបេតមហិទ្ធិកេសុ ច ឥដ្ឋារម្មណំ លព្ភតិយេវ។ ស្វេវ កាមភវេ សុគតិយំ សោឡសន្នម្បិ កុសលវិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ ច បដិសន្ធិយញ្ច។ អវិសេសេន បុញ្ញាភិសង្ខារោ រូបភវេ ទសន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ ច បដិសន្ធិយញ្ច។

ទ្វាទសាកុសលចេតនាភេទោ អបុញ្ញាភិសង្ខារោ កាមភវេ ទុគ្គតិយំ ឯកស្ស វិញ្ញាណស្ស តថេវ បច្ចយោ បដិសន្ធិយំ, នោ បវត្តេ; ឆន្នំ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ; សត្តន្នម្បិ អកុសលវិបាកវិញ្ញាណានំ បវត្តេ ច

បដិសន្ធិយញ្ច ។ កាមភវេ បន សុគតិយំ តេសំយេវ សត្តន្នំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ; រូបភវេ ចតុន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ សោ ច ខោ កាមាវចរេ អនិដ្ឋរូបទស្សន សទ្ទសវនវសេន ។ ព្រហ្មលោកេ បន អនិដ្ឋា រូបាទយោ នាម នត្ថិ, តថា កាមាវចរទេវលោកេបិ។

អានេញ្ជាភិសង្ខារោ អរូបភវេ ចតុន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ ច បដិសន្ធិយញ្ច។

កាមាវចរកុសលាកុសលតោ បន សព្ពសង្គាហិកនយេន វីសតិចេតនាភេទោបិ កាយសង្ខារោ កាមភវេ ទសន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ បដិសន្ធិយំ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចាតិ ទ្វិធា បច្ចយោ។ ស្វេវ កាមភវេ តេរសន្នំ, រូបភវេ នវន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ ស្វេវ កាមភវេ តេវីសតិយា វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ ច បដិសន្ធិយញ្ច។ វចីសង្ខារេបិ ឯសេវ នយោ។

អដ្ឋវីសតិឯកូនតឹសចេតនាភេទោបិ បន ចិត្តសង្ខារោ តីសុ ភវេសុ ឯកូនវីសតិយា វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បដិសន្ធិយំ, នោ បវត្តេ។ ស្វេវ ទ្វីសុ ភវេសុ ហេដ្ឋាវុត្តានំ តេរសន្នញ្ច នវន្នញ្ចាតិ ទ្វាវីសតិយា វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ តីសុ បន ភវេសុ ទ្វត្តឹសាយបិ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បវត្តេ ចេវ បដិសន្ធិយញ្ច។ ឯវំ តាវ ភវេសុ បដិសន្ធិបវត្តីនំ វសេន តេ សង្ខារា យេសំ បច្ចយា, យថា ច បច្ចយា ហោន្តិ តថា វិជានិតព្ពា។ ឯតេនេវ នយេន យោនិអាទីសុបិ វេទិតព្ពា។

តត្រិទំ អាទិតោ បដ្ឋាយ មុខមត្តប្បកាសនំ – ឥមេសុ ហិ សង្ខារេសុ យស្មា បុញ្ញាភិសង្ខារោ តាវ ទ្វីសុ ភវេសុ បដិសន្ធឹ ទត្វា សព្ពំ អត្តនោ វិបាកំ ជនេតិ, តថា អណ្ឌជាទីសុ ចតូសុ យោនីសុ, ទេវមនុស្សសង្ខាតាសុ ទ្វីសុ គតីសុ, នានត្តកាយនានត្តសញ្ញីនានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីឯកត្តកាយនានត្តសញ្ញីឯកត្តកាយឯកត្តសញ្ញីសង្ខាតាសុ មនុស្សានញ្ចេវ បឋមទុតិយតតិយជ្ឈានភូមីនញ្ច វសេន ចតូសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ។ អសញ្ញសត្តាវាសេ បនេស រូបមត្តមេវាភិសង្ខរោតីតិ ចតូសុយេវ សត្តាវាសេសុ ច បដិសន្ធឹ ទត្វា សព្ពំ អត្តនោ វិបាកំ ជនេតិ។ តស្មា ឯស ឯតេសុ ទ្វីសុ ភវេសុ, ចតូសុ យោនីសុ, ទ្វីសុ គតីសុ, ចតូសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ, ចតូសុ សត្តាវាសេសុ ច ឯកវីសតិយា វិបាកវិញ្ញាណានំ វុត្តនយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ យថាសម្ភវំ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។

អបុញ្ញាភិសង្ខារោ បន យស្មា ឯកស្មិំយេវ កាមភវេ, ចតូសុ យោនីសុ, អវសេសាសុ តីសុ គតីសុ, នានត្តកាយឯកត្តសញ្ញីសង្ខាតាយ ឯកិស្សា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា, តាទិសេយេវ ច ឯកស្មឹ សត្តាវាសេ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតិ, តស្មា ឯស ឯកស្មឹ ភវេ ចតូសុ យោនីសុ, តីសុ គតីសុ, ឯកិស្សា វិញ្ញាណដ្ឋិតិយា, ឯកម្ហិ ច សត្តាវាសេ សត្តន្នំ វិបាកវិញ្ញាណានំ វុត្តនយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។

អានេញ្ជាភិសង្ខារោ បន យស្មា ឯកស្មឹ អរូបភវេ, ឯកិស្សា ឱបបាតិកយោនិយា, ឯកិស្សា ទេវគតិយា, អាកាសានញ្ចាយតនាទីសុ តីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ, អាកាសានញ្ចាយតនាទីសុ ច ចតូសុ សត្តាវាសេសុ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតិ, តស្មា ឯស ឯកស្មឹយេវ ភវេ, ឯកិស្សា យោនិយា, ឯកិស្សា ទេវគតិយា, តីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ ចតូសុ សត្តាវាសេសុ, ចតុន្នំ វិញ្ញាណានំ វុត្តនយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។

កាយសង្ខារោបិ យស្មា ឯកស្មឹ កាមភវេ, ចតូសុ យោនីសុ, បញ្ចសុ គតីសុ, ទ្វីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ, ទ្វីសុ ច សត្តាវាសេសុ បដិសន្ធឹ ទត្វា សព្ពំ អត្តនោ វិបាកំ ជនេតិ, តស្មា ឯស ឯកស្មឹ ភវេ, ចតូសុ យោនីសុ, បញ្ចសុ គតីសុ, ទ្វីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ, ទ្វីសុ ច សត្តាវាសេសុ តេវីសតិយា វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។ វចីសង្ខារេបិ ឯសេវ នយោ។

ចិត្តសង្ខារោ បន យស្មា ឯកំ សត្តាវាសំ ឋបេត្វា ន កត្ថចិ ន វិបច្ចតិ, តស្មា ឯស តីសុ ភវេសុ, ចតូសុ យោនីសុ, បញ្ចសុ គតីសុ, សត្តសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ, អដ្ឋសុ សត្តាវាសេសុ យថាយោគំ ទ្វត្តឹសាយ វិបាកវិញ្ញាណានំ តថេវ បច្ចយោ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច។ អវិញ្ញាណកេ បន សត្តាវាសេ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ នត្ថិ។

អបិច បុញ្ញាភិសង្ខារោ អសញ្ញសត្តេសុ កដត្តារូបានំ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន បច្ចយោតិ។ ឯវំ –

បដិសន្ធិបវត្តីនំ , វសេនេតេ ភវាទិសុ;
វិជានិតព្ពា សង្ខារា, យថា យេសញ្ច បច្ចយាតិ។

សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណបទនិទ្ទេសោ។

នាមរូបបទនិទ្ទេសោ

២២៨. វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបនិទ្ទេសេ –

> ទេសនាភេទតោ សព្ព-ភវាទីសុ បវត្តិតោ;
> សង្គហា បច្ចយនយា, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**ទេសនាភេទតោ**’តិ “តត្ថ កតមំ រូបំ? ចត្តារោ ច មហាភូតា ចតុន្នញ្ច មហាភូតានំ ឧបាទាយ រូប”ន្តិ (សំ. និ. ២.២; ម. និ. ១.១០០) ឯវំ តាវ សុត្តន្តេ ច ឥធ រូបបទស្ស អភេទតោ ឯកសទិសា ទេសនា កតា; នាមបទស្ស បន ភេទតោ។

សុត្តន្តស្មិញ្ហិ “តត្ថ កតមំ នាមំ? វេទនា សញ្ញា ចេតនា ផស្សោ មនសិការោ”តិ វុត្តំ។ ឥធ “វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ”តិ។ តត្ថ ហិ យម្បិ ចក្ខុវិញ្ញាណបច្ចយា នាមំ ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នញ្ច ចិត្តស្ស ឋិតិ អរូបីនំ ធម្មានំ អាយូតិ ឯវំ អញ្ញធម្មសន្និស្សយេន អគ្គហេតព្ពតោ បាកដំ, តំ ទស្សេន្តោ ចេតនាផស្សមនសិការវសេន សង្ខារក្ខន្ធំ តិធា ភិន្ទិត្វា ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សទ្ធិំ ទេសេសិ។ ឥធ បន តត្ថ វុត្តញ្ច អវុត្តញ្ច សព្ពំ នាមំ សង្គណ្ហន្តោ “តយោ ខន្ធា – វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ”តិ អាហ។

កិំ បន ឥមេ តយោ ខន្ធាវ នាមំ, វិញ្ញាណំ នាមំ នាម ន ហោតីតិ? នោ ន ហោតិ។ តស្មិំ បន វិញ្ញាណេ គយ្ហមានេ នាមវិញ្ញាណស្ស ច បច្ចយវិញ្ញាណស្ស ចាតិ ទ្វិន្នំ វិញ្ញាណានំ សហភាវោ អាបជ្ជតិ។ តស្មា វិញ្ញាណំ បច្ចយដ្ឋានេ ឋបេត្វា បច្ចយនិព្ពត្តំ នាមំ ទស្សេតុំ តយោវ ខន្ធា វុត្តាតិ។ ឯវំ តាវ ‘ទេសនាភេទតោ’ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**សព្ពភវាទីសុ បវត្តិតោ**’តិ ឯត្ថ បន នាមំ ឯកំ សត្តាវាសំ ឋបេត្វា សព្ពភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសេសសត្តាវាសេសុ បវត្តតិ។ រូបំ ទ្វីសុ ភវេសុ, ចតូសុ យោនីសុ, បញ្ចសុ គតីសុ, បុរិមាសុ ចតូសុ វិញ្ញាណដ្ឋីតីសុ, បញ្ចសុ ច សត្តាវាសេសុ បវត្តតិ។ ឯវំ បវត្តមានេ ចេតស្មិំ នាមរូបេ យស្មា អភាវកគព្ភសេយ្យកានំ អណ្ឌជានញ្ច បដិសន្ធិក្ខណេ វត្ថុកាយវសេន រូបតោ ទ្វេ សន្តតិសីសានិ តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តស្មា តេសំ វិត្ថារេន រូបរូបតោ វីសតិ ធម្មា តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេវីសតិ ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពា។ អគ្គហិតគ្គហណេន បន ឯកសន្តតិសីសតោ នវ រូបធម្មេ អបនេត្វា ចុទ្ទស, សភាវកានំ ភាវទសកំ បក្ខិបិត្វា តេត្តិំស។ តេសម្បិ អគហិតគ្គហណេន សន្តតិសីសទ្វយតោ អដ្ឋារស រូបធម្មេ អបនេត្វា បន្នរស។

យស្មា ច ឱបបាតិកសត្តេសុ ព្រហ្មកាយិកាទីនំ បដិសន្ធិក្ខណេ ចក្ខុសោតវត្ថុទសកានំ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកស្ស ច វសេន រូបរូបតោ ចត្តារិ សន្តតិសីសានិ តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តស្មា តេសំ វិត្ថារេន រូបរូបតោ ឯកូនចត្តាលីស ធម្មា តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ ទ្វាចត្តាលីស ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពា។ អគហិតគ្គហណេន បន សន្តតិសីសត្តយតោ សត្តវីសតិ ធម្មេ អបនេត្វា បន្នរស។

កាមភវេ បន យស្មា សេសឱបបាតិកានំ វា សំសេទជានំ វា សភាវកបរិបុណ្ណាយតនានំ បដិសន្ធិក្ខណេ រូបរូបតោ សត្ត សន្តតិសីសានិ តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធា បាតុភវន្តិ, តស្មា តេសំ វិត្ថារេន រូបរូបតោ សត្តតិ ធម្មា តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ ឯតេ តេសត្តតិ ធម្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពា។ អគ្គហិតគ្គហណេន បន សន្តតិសីសឆក្កតោ ចតុបញ្ញាស ធម្មេ អបនេត្វា ឯកូនវីសតិ។ ឯស ឧក្កំសតោ។ អវកំសេន បន តំតំរូបសន្តតិសីសវិកលានំ តស្ស តស្ស វសេន ហាបេត្វា ហាបេត្វា សង្ខេបតោ ច វិត្ថារតោ ច បដិសន្ធិវិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបសង្ខាតា វេទិតព្ពា។ អរូបីនំ បន តយោវ អរូបិនោ ខន្ធា។ អសញ្ញីនំ រូបតោ ជីវិតិន្ទ្រិយនវកមេវាតិ។ ឯស តាវ បដិសន្ធិយំ នយោ។

បវត្តេ បន សព្ពត្ថ រូបប្បវត្តិទេសេ បដិសន្ធិចិត្តស្ស ឋិតិក្ខណេ បដិសន្ធិចិត្តេន សហ បវត្តឧតុតោ ឧតុសមុដ្ឋានំ សុទ្ធដ្ឋកំ បាតុភវតិ។ បដិសន្ធិចិត្តំ បន រូបំ ន សមុដ្ឋាបេតិ។ តញ្ហិ យថា បបាតេ បតិតបុរិសោ បរស្ស បច្ចយោ ហោតុំ ន សក្កោតិ, ឯវំ វត្ថុទុព្ពលតាយ ទុព្ពលត្តា រូបំ សមុដ្ឋាបេតុំ ន សក្កោតិ។ បដិសន្ធិចិត្តតោ បន ឧទ្ធំ បឋមភវង្គតោ បភុតិ ចិត្តសមុដ្ឋានកំ សុទ្ធដ្ឋកំ។ សទ្ទបាតុភាវកាលេ បដិសន្ធិក្ខណតោ ឧទ្ធំ បវត្តឧតុតោ ចេវ ចិត្តតោ ច សទ្ទនវកំ។ យេ បន កពឡីការាហារូបជីវិនោ គព្ភសេយ្យកសត្តា តេសំ –

> “យញ្ចស្ស ភុញ្ជតី មាតា, អន្នំ បានញ្ច ភោជនំ;

តេន សោ តត្ថ យាបេតិ, មាតុកុច្ឆិគតោ នរោ’’តិ។ (សំ. និ. ១.២៣៥);

វចនតោ មាតរា អជ្ឈោហរិតាហារេន អនុគតេ សរីរេ, ឱបបាតិកានំ សព្ពបឋមំ អត្តនោ មុខគតំ ខេឡំ អជ្ឈោហរណកាលេ អាហារសមុដ្ឋានំ សុទ្ធដ្ឋកន្តិ ឥទំ អាហារសមុដ្ឋានស្ស សុទ្ធដ្ឋកស្ស ឧតុចិត្តសមុដ្ឋានានញ្ច ឧក្កំសតោ ទ្វិន្នំ នវកានំ វសេន ឆព្ពីសតិវិធំ, បុព្ពេ ឯកេកចិត្តក្ខណេ តិក្ខត្តុំ ឧប្បជ្ជមានំ វុត្តំ កម្មសមុដ្ឋានំ សត្តតិវិធន្តិ ឆន្នវុតិវិធំ រូបំ តយោ ច អរូបិនោ ខន្ធាតិ សមាសតោ នវនវុតិ ធម្មា។ យស្មា វាសទ្ទោ អនិយតោ កទាចិទេវ បាតុភាវតោ, តស្មា ទុវិធម្បិ តំ អបនេត្វា ឥមេ សត្តនវុតិ ធម្មា យថាសម្ភវំ សព្ពសត្តានំ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពា។ តេសញ្ហិ សុត្តានម្បិ បមត្តានម្បិ ចរន្តានម្បិ ខាទន្តានម្បិ បិវន្តានម្បិ ទិវា ច រត្តិញ្ច ឯតេ វិញ្ញាណបច្ចយា បវត្តន្តិ។ តញ្ច តេសំ វិញ្ញាណបច្ចយភាវំ បរតោ វណ្ណយិស្សាម។

យំ បនេតមេត្ថ កម្មជរូបំ តំ ភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សព្ពបឋមំ បតិដ្ឋហន្តម្បិ តិសមុដ្ឋានិករូបេន អនុបត្ថទ្ធំ ន សក្កោតិ សណ្ឋាតុំ, នាបិ តិសមុដ្ឋានិកំ តេន អនុបត្ថទ្ធំ។ អថ ខោ វាតព្ភាហតាបិ ចតុទ្ទិសវវត្ថាបិតា នឡកលាបិយោ វិយ, ឩមិវេគព្ភាហតាបិ មហាសមុទ្ទេ កត្ថចិ លទ្ធបតិដ្ឋា ភិន្នវាហនិកា វិយ ច អញ្ញមញ្ញូបត្ថទ្ធានេវេតានិ អបតមានានិ សណ្ឋហិត្វា ឯកម្បិ វស្សំ ទ្វេបិ វស្សានិ…បេ… វស្សសតម្បិ យាវ តេសំ សត្តានំ អាយុក្ខយោ វា បុញ្ញក្ខយោ វា តាវ បវត្តន្តីតិ។ ឯវំ ‘សព្ពភវាទីសុ បវត្តិតោ’បេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**សង្គហា**’តិ ឯត្ថ ច យំ អារុប្បេ បវត្តិបដិសន្ធីសុ បញ្ចវោការភវេ ច បវត្តិយា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមមេវ, យញ្ច អសញ្ញីសុ សព្ពត្ថ បញ្ចវោការភវេ ច បវត្តិយា វិញ្ញាណបច្ចយា រូបមេវ, យញ្ច បញ្ចវោការភវេ សព្ពត្ថ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, តំ សព្ពំ នាមញ្ច រូបញ្ច នាមរូបញ្ច នាមរូបន្តិ ឯវំ ឯកទេសសរូបេកសេសនយេន សង្គហេត្វា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិ វេទិតព្ពំ។ អសញ្ញីសុ វិញ្ញាណាភាវា អយុត្តន្តិ ចេ នាយុត្តំ។ ឥទញ្ហិ –

នាមរូបស្ស យំ ហេតុ, វិញ្ញាណំ តំ ទ្វិធា មតំ;
វិបាកមវិបាកញ្ច, យុត្តមេវ យតោ ឥទំ។

យញ្ហិ នាមរូបស្ស ហេតុ វិញ្ញាណំ តំ វិបាកាវិបាកភេទតោ ទ្វិធា មតំ។ ឥទញ្ច អសញ្ញសត្តេសុ កម្មសមុដ្ឋានត្តា បញ្ចវោការភវេ បវត្តអភិសង្ខារវិញ្ញាណបច្ចយា រូបំ, តថា បញ្ចវោការេ បវត្តិយំ កុសលាទិចិត្តក្ខណេ កម្មសមុដ្ឋានន្តិ យុត្តមេវ ឥទំ។ ឯវំ ‘សង្គហតោ’បេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**បច្ចយនយា**’តិ ឯត្ថ ហិ –

នាមស្ស បាកវិញ្ញាណំ, នវធា ហោតិ បច្ចយោ;
វត្ថុរូបស្ស នវធា, សេសរូបស្ស អដ្ឋធា។

អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ, ហោតិ រូបស្ស ឯកធា;
តទញ្ញំ បន វិញ្ញាណំ, តស្ស តស្ស យថារហំ។

យញ្ហេតំ បដិសន្ធិយំ បវត្តិយំ វា វិបាកសង្ខាតំ នាមំ, តស្ស រូបមិស្សស្ស វា រូបអមិស្សស្ស វា បដិសន្ធិកំ វា អញ្ញំ វា វិបាកវិញ្ញាណំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ នវធា បច្ចយោ ហោតិ។ វត្ថុរូបស្ស បដិសន្ធិយំ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ នវធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឋបេត្វា បន វត្ថុរូបំ សេសរូបស្ស ឥមេសុ នវសុ អញ្ញមញ្ញបច្ចយំ អបនេត្វា សេសេហិ អដ្ឋហិ បច្ចយេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ អភិសង្ខារវិញ្ញាណំ បន អសញ្ញសត្តរូបស្ស វា បញ្ចវោការេ វា កម្មជស្ស សុត្តន្តិកបរិយាយេន ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ អវសេសំ បឋមភវង្គតោ បភុតិ សព្ពម្បិ វិញ្ញាណំ តស្ស តស្ស នាមរូបស្ស យថារហំ បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ វិត្ថារតោ បន តស្ស បច្ចយនយេ ទស្សិយមានេ សព្ពាបិ បដ្ឋានកថា វិត្ថារេតព្ពា ហោតីតិ ន តំ អារភាម។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ ‘‘បដិសន្ធិនាមរូបំ វិញ្ញាណបច្ចយា ហោតី’’តិ? សុត្តតោ យុត្តិតោ ច។ សុត្តេ ហិ ‘‘ចិត្តានុបរិវត្តិនោ ធម្មា’’តិអាទិនា (ធ. ស. ទុកមាតិកា ៦២) នយេន ពហុធា វេទនាទីនំ វិញ្ញាណបច្ចយតា សិទ្ធា។ យុត្តិតោ បន –

ចិត្តជេន ហិ រូបេន, តេជ ទិដ្ឋេន សិជ្ឈតិ;
អទិដ្ឋស្សាបិ រូបស្ស, វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ឥតិ។

ចិត្តេ ហិ បសន្នេ អប្បសន្នេ វា តទនុរូបានិ រូបានិ ឧប្បជ្ជមានានិ ទិដ្ឋានិ។ ទិដ្ឋេន ច អទិដ្ឋស្ស អនុមានំ ហោតីតិ ឥមិនា តេជ ទិដ្ឋេន ចិត្តជរូបេន អទិដ្ឋស្សាបិ បដិសន្ធិរូបស្ស វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ហោតីតិ ជានិតព្ពមេតំ។ កម្មសមុដ្ឋានស្សាបិ ហិ តស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានស្សេវ វិញ្ញាណបច្ចយតា បដ្ឋានេ (បដ្ឋា. ១.១.៥៣, ៤១៩) អាគតាតិ។ ឯវំ បច្ចយនយតោ បេត្ថ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

ឯត្ថ ច “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ ភាសមានេន ភគវតា យស្មា ឧបបរិក្ខមានានំ បណ្ឌិតានំ បរមត្ថតោ នាមរូបមត្តមេវ បវត្តមានំ ទិស្សតិ, ន សត្តោ, ន បោសោ; តស្មា អប្បដិវត្តិយំ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា ព្រហ្មុនា វា កេនចិ វា លោកស្មិំ អនុត្តរំ ធម្មចក្កំ បវត្តិតំ ហោតីតិ។

វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបបទនិទ្ទេសោ។

សឡាយតនបទនិទ្ទេសោ

២២៨. នាមរូបបច្ចយា សឡាយតននិទ្ទេសេ –

នាមំ ខន្ធត្តយំ រូបំ, ភូតវត្ថាទិកំ មតំ;
កតេកសេសំ តំ តស្ស, តាទិសស្សេវ បច្ចយោ។

យញ្ហេតំ សឡាយតនស្ស បច្ចយភូតំ នាមរូបំ, តត្ថ នាមន្តិ វេទនាទិក្ខន្ធត្តយំ, រូបំ បន សកសន្តតិបរិយាបន្នំ និយមតោ ចត្តារិ ភូតានិ ឆ វត្ថូនិ ជីវិតិន្ទ្រិយន្តិ ឯវំ ភូតវត្ថាទិកំ មតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តំ បន “នាមញ្ច រូបញ្ច នាមរូបញ្ច នាមរូប”ន្តិ ឯវំ កតេកសេសំ “ឆដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតន”ន្តិ ឯវំ កតេកសេសស្សេវ សឡាយតនស្ស បច្ចយោតិ វេទិតព្ពំ។ កស្មា? យស្មា អារុប្បេ នាមមេវ បច្ចយោ។ តញ្ច ឆដ្ឋាយតនស្សេវ, ន អញ្ញស្ស។ “នាមបច្ចយា ឆដ្ឋាយតន”ន្តិ ហិ អព្យាកតវារេ វក្ខតិ។ តេជ សង្គហិតមេវ ហិ តត្ថ វិភត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “នាមរូបំ សឡាយតនស្ស បច្ចយោ”តិ? នាមរូបភាវេ ភាវតោ។ តស្ស តស្ស ហិ នាមស្ស រូបស្ស ច ភាវេ តំ តំ អាយតនំ ហោតិ, ន អញ្ញថា។ សា បនស្ស តព្ភាវភាវីភាវតា បច្ចយនយស្មិញ្ញេវ អាវិភវិស្សតិ។ តស្មា –

បដិសន្ធិយំ បវត្តេ វា, ហោតិ យំ យស្ស បច្ចយោ;
យថា ច បច្ចយោ ហោតិ, តថា នេយ្យំ វិភាវិនា។

តត្រាយំ អត្ថទីបនា –

នាមមេវ ហិ អារុប្បេ, បដិសន្ធិបវត្តិសុ;
បច្ចយោ សត្តធា ឆដ្ឋា, ហោតិ តំ អវកំសតោ។

កថំ? **‘បដិសន្ធិយំ’** តាវ អវកំសតោ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តវិបាកអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ សត្តធា នាមំ ឆដ្ឋាយតនស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ ហេតុបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយេនាតិ ឯវំ អញ្ញថាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ តស្ស វសេន ឧក្កំសាវកំសោ វេទិតព្ពោ។

‘បវត្តេ’បិ វិបាកំ វុត្តនយេនេវ បច្ចយោ ហោតិ។ ឥតរំ បន អវកំសតោ វុត្តប្បការេសុ បច្ចយេសុ វិបាកបច្ចយវជ្ជេហិ ឆហិ បច្ចយោ ហោតិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ ហេតុបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយេនាតិ ឯវំ អញ្ញថាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ តស្ស វសេន ឧក្កំសាវកំសោ វេទិតព្ពោ។

អញ្ញស្មិម្បិ ភវេ នាមំ, តថេវ បដិសន្ធិយំ;
ឆដ្ឋស្ស ឥតរេសំ តំ, ឆហាការេហិ បច្ចយោ។

អារុប្បតោ ហិ អញ្ញស្មិម្បិ បញ្ចវោការភវេ តំ វិបាកនាមំ ហទយវត្ថុនោ សហាយំ ហុត្វា ឆដ្ឋស្ស មនាយតនស្ស យថា អារុប្បេ វុត្តំ តថេវ អវកំសតោ សត្តធា បច្ចយោ ហោតិ។ ឥតរេសំ បនេតំ បញ្ចន្នំ ចក្ខាយតនាទីនំ ចតុមហាភូតសហាយំ ហុត្វា សហជាត និស្សយវិបាកវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ឆហាការេហិ បច្ចយោ ហោតិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ ហេតុបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយេនាតិ ឯវំ អញ្ញថាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ តស្ស វសេន ឧក្កំសាវកំសោ វេទិតព្ពោ។

បវត្តេបិ តថា ហោតិ, បាកំ បាកស្ស បច្ចយោ;
អបាកំ អវិបាកស្ស, ឆធា ឆដ្ឋស្ស បច្ចយោ។

បវត្តេបិ ហិ បញ្ចវោការភវេ យថា បដិសន្ធិយំ, តថេវ វិបាកនាមំ វិបាកស្ស ឆដ្ឋាយតនស្ស អវកំសតោ សត្តធា បច្ចយោ ហោតិ។ អវិបាកំ បន អវិបាកស្ស ឆដ្ឋស្ស អវកំសតោវ តតោ វិបាកបច្ចយំ អបនេត្វា ឆធាវ បច្ចយោ ហោតិ។ វុត្តនយេនេវ បនេត្ថ ឧក្កំសាវកំសោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថេវ សេសបញ្ចន្នំ, វិបាកំ បច្ចយោ ភវេ;
ចតុធា អវិបាកម្បិ, ឯវមេវ បកាសិតំ។

តត្ថេវ ហិ បវត្តេ សេសានំ ចក្ខាយតនាទីនំ បញ្ចន្នំ ចក្ខុប្បសាទាទិវត្ថុកម្បិ ឥតរម្បិ វិបាកនាមំ បច្ឆាជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ ចតុធា បច្ចយោ ហោតិ។ យថា ច វិបាកំ, អវិបាកម្បិ ឯវមេវ បកាសិតំ។ តស្មា កុសលាទិភេទម្បិ តេសំ ចតុធា បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ ឯវំ តាវ នាមមេវ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ វា យស្ស យស្ស អាយតនស្ស បច្ចយោ ហោតិ, យថា ច ហោតិ, តថា វេទិតព្ពំ។

រូបំ បនេត្ថ អារុប្ប-ភវេ ភវតិ បច្ចយោ;
ន ឯកាយតនស្សាបិ, បញ្ចក្ខន្ធភវេ បន។

រូបតោ សន្ធិយំ វត្ថុ, ឆធា ឆដ្ឋស្ស បច្ចយោ;
ភូតានិ ចតុធា ហោន្តិ, បញ្ចន្នំ អវិសេសតោ។

រូបតោ ហិ បដិសន្ធិយំ វត្ថុរូបំ ឆដ្ឋស្ស មនាយតនស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ ឆធា បច្ចយោ ហោតិ។ ចត្តារិ បន ភូតានិ អវិសេសតោ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច យំ យំ អាយតនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស តស្ស វសេន បញ្ចន្នម្បិ ចក្ខាយតនាទីនំ សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ ចតុធា បច្ចយា ហោន្តិ។

តិធា ជីវិតមេតេសំ, អាហារោ ច បវត្តិយំ;
តានេវ ឆធា ឆដ្ឋស្ស, វត្ថុ តស្សេវ បញ្ចធា។

ឯតេសំ បន ចក្ខាទីនំ បញ្ចន្នំ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ ច អត្ថិអវិគតឥន្ទ្រិយវសេន រូបជីវិតំ តិធា បច្ចយោ ហោតិ។

‘អាហារោ ចា’តិ អាហារោ ច អត្ថិអវិគតអាហារវសេន តិធា បច្ចយោ ហោតិ។ សោ ច ខោ យេ សត្តា អាហារូបជីវិនោ, តេសំ អាហារានុគតេ កាយេ បវត្តិយំយេវ, នោ បដិសន្ធិយំ។ តានិ បន បញ្ច ចក្ខាយតនាទីនិ ឆដ្ឋស្ស ចក្ខុសោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណសង្ខាតស្ស មនាយតនស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ឆហាការេហិ បច្ចយា ហោន្តិ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ ឋបេត្វា បន បញ្ច វិញ្ញាណានិ តស្សេវ អវសេសមនាយតនស្ស វត្ថុរូបំ និស្សយបុរេជាតវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន បញ្ចធា បច្ចយោ ហោតិ បវត្តេ, នោ បដិសន្ធិយំ។ ឯវំ រូបមេវ បដិសន្ធិយំ បវត្តេ វា យស្ស យស្ស អាយតនស្ស បច្ចយោ ហោតិ យថា ច ហោតិ តថា វេទិតព្ពំ។

នាមរូបំ បនុភយំ, ហោតិ យំ យស្ស បច្ចយោ;
យថា ច តម្បិ សព្ពត្ថ, វិញ្ញាតព្ពំ វិភាវិនា។

សេយ្យថិទំ – បដិសន្ធិយំ តាវ បញ្ចវោការភវេ ខន្ធត្តយវត្ថុរូបសង្ខាតំ នាមរូបំ ឆដ្ឋាយតនស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកសម្បយុត្តវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយាទីហិ បច្ចយោ ហោតីតិ ឥទមេត្ថ មុខមត្តំ។

វុត្តនយានុសារេន បន សក្កា សព្ពំ យោជេតុន្តិ ន ឯត្ថ វិត្ថារោ ទស្សិតោតិ។

នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនបទនិទ្ទេសោ។

ផស្សបទនិទ្ទេសោ

២៣០. សឡាយតនបច្ចយា ផស្សនិទ្ទេសេ –

ឆឡេវ ផស្សា សង្ខេបា, ចក្ខុសម្ផស្សអាទយោ;
វិញ្ញាណមិវ ពត្តឹស, វិត្ថារេន ភវន្តិ តេ។

‘**សង្ខេបតោ**’ ហិ បាឡិយំ ចក្ខុសម្ផស្សោតិ អាទយោ ឆឡេវ ផស្សា អាគតា។ វិត្ថារេន បន ចក្ខុសម្ផស្សាទយោ បញ្ច កុសលវិបាកា បញ្ច អកុសលវិបាកាតិ ទស, សេសា ពាវីសតិ លោកិយវិបាកវិញ្ញាណសម្បយុត្តា ច ពាវីសតីតិ ឯវំ សព្ពេបិ សង្ខារបច្ចយា វុត្តវិញ្ញាណមិវ ពាត្តឹស ហោន្តិ។ យំ បនេតស្ស ពាត្តឹសវិធស្សាបិ ផស្សស្ស បច្ចយោ សឡាយតនំ។ តត្ថ –

ឆដ្ឋេន សហ អជ្ឈត្តំ, ចក្ខាទី ពាហិរេហិបិ;
សឡាយតនមិច្ឆន្តិ, ឆហិ សទ្ធឹ វិចក្ខណា។

តត្ថ យេ តាវ “ឧបាទិន្នកបវត្តិកថា អយ”ន្តិ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នមេវ បច្ចយំ បច្ចយុប្បន្នញ្ច ទីបេន្តិ, តេ ឆដ្ឋាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ បាឡិអនុសារតោ អារុប្បេ ឆដ្ឋាយតនញ្ច អញ្ញត្ថ សព្ពសង្គហតោ សឡាយតនញ្ច ផស្សស្ស បច្ចយោតិ ឯកទេសសរូបេកសេសំ កត្វា ឆដ្ឋេន សហ អជ្ឈត្តំ ចក្ខាទី សឡាយតនន្តិ ឥច្ឆន្តិ។ តញ្ហិ ឆដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតនន្ត្វេវ សង្ខ្យំ គច្ឆតិ។ យេ បន បច្ចយុប្បន្នមេវ ឯកសន្តតិបរិយាបន្នំ ទីបេន្តិ, បច្ចយំ បន ភិន្នសន្តានម្បិ, តេ យំ យំ អាយតនំ ផស្សស្ស បច្ចយោ ហោតិ តំ សព្ពំ ទីបេន្តា ពាហិរម្បិ បរិគ្គហេត្វា តទេវ ឆដ្ឋេន សហ អជ្ឈត្តំ ពាហិរេហិបិ រូបាយតនាទីហិ សទ្ធឹ សឡាយតនន្តិ ឥច្ឆន្តិ។ តម្បិ ហិ ឆដ្ឋាយតនញ្ច សឡាយតនញ្ច សឡាយតនន្តិ ឯតេសំ ឯកសេសេ កតេ សឡាយតនន្ត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ។

ឯត្ថាហ – ន សព្ពាយតនេហិ ឯកោ ផស្សោ សម្ភោតិ, នាបិ ឯកម្ហា អាយតនា សព្ពេ ផស្សា, អយញ្ច សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ ឯកោវ វុត្តោ, សោ កស្មាតិ? តត្រិទំ វិស្សជ្ជនំ – សច្ចមេតំ។ សព្ពេហិ ឯកោ ឯកម្ហា វា សព្ពេ ន សម្ភោន្តិ, សម្ភោតិ បន អនេកេហិ ឯកោ; យថា ចក្ខុសម្ផស្សោ ចក្ខាយតនា រូបាយតនា ចក្ខុវិញ្ញាណសង្ខាតា មនាយតនា អវសេសា សម្បយុត្តធម្មាយតនា ចាតិ ឯវំ សព្ពត្ថ យថានុរូបំ យោជេតព្ពំ។ តស្មា ឯវំ ហិ –

ឯកោ បនេកាយតន-ប្បភវោ ឥតិ ទីបិតោ;
ផស្សោយំ ឯកវចន-និទ្ទេសេនិធ តាទិនា។

‘**ឯកវចននិទ្ទេសេនា**’តិ សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ ឥមិនា ហិ ឯកវចននិទ្ទេសេន អនេកេហិ អាយតនេហិ ឯកោ ផស្សោ ហោតីតិ តាទិនា ទីបិតោតិ អត្ថោ។ អាយតនេសុ បន –

ឆធា បញ្ច តតោ ឯកំ, នវធា ពាហិរានិ ឆ;
យថាសម្ភវមេតស្ស, បច្ចយត្តេ វិភាវយេ។

តត្រាយំ វិភាវនា – ចក្ខាយតនាទីនិ តាវ បញ្ច ចក្ខុសម្ផស្សាទិភេទតោ បញ្ចវិធស្ស ផស្សស្ស និស្សយបុរេជាតឥន្ទ្រិយវិប្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន ឆធា បច្ចយា ហោន្តិ។ តតោ បរំ ឯកំ វិបាកមនាយតនំ អនេកភេទស្ស វិបាកមនោសម្ផស្សស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារឥន្ទ្រិយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន នវធា បច្ចយោ ហោតិ។ ពាហិរេសុ បន រូបាយតនំ ចក្ខុសម្ផស្សស្ស អារម្មណបុរេជាតអត្ថិអវិគតវសេន ចតុធា បច្ចយោ ហោតិ។ តថា សទ្ទាយតនាទីនិ សោតសម្ផស្សាទីនំ។ មនោសម្ផស្សស្ស បន តានិ ធម្មាយតនញ្ច តថា ច អារម្មណបច្ចយមត្តេនេវ ចាតិ ឯវំ ពាហិរានិ ឆ យថាសម្ភវមេតស្ស បច្ចយត្តេ វិភាវយេតិ។

សឡាយតនបច្ចយា ផស្សបទនិទ្ទេសោ។

វេទនាបទនិទ្ទេសោ

២៣១. ផស្សបច្ចយា វេទនានិទ្ទេសេ –

ទ្វារតោ វេទនា វុត្តា, ចក្ខុសម្ផស្សជាទិកា;
ឆឡេវ តា បភេទេន, ឯកូនននុតី មតា។

ចក្ខុសម្ផស្សជាវេទនាតិអាទិនា ហិ នយេន បាឡិយំ ឥមា ចក្ខុសម្ផស្សជាទិកា ទ្វារតោ ឆឡេវ វេទនា វុត្តា។ តា បន បភេទេន ឯកូនននុតិយា ចិត្តេហិ សម្បយុត្តត្តា ឯកូនននុតីតិ មតា។

វេទនាសុ បនេតាសុ, ឥធ ពាត្តឹស វេទនា;
វិបាកចិត្តយុត្តាវ, អធិប្បេតាតិ ភាសិតា។

អដ្ឋធា តត្ថ បញ្ចន្នំ, បញ្ចទ្វារម្ហិ បច្ចយោ;
សេសានំ ឯកធា ផស្សោ, មនោទ្វារេបិ សោ តថា។

តត្ថ ហិ បញ្ចទ្វារេ ចក្ខុបសាទាទិវត្ថុកានំ បញ្ចន្នំ វេទនានំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ផស្សោ សហជាត អញ្ញមញ្ញនិស្សយវិបាកអាហារសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតវសេន អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ។ សេសានំ បន ឯកេកស្មឹ ទ្វារេ សម្បដិច្ឆនសន្តីរណតទារម្មណវសេន បវត្តានំ កាមាវចរវិបាកវេទនានំ ចក្ខុសម្ផស្សាទិកោ ផស្សោ ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតិ។

‘**មនោទ្វារេបិ សោ តថា**’តិ មនោទ្វារេបិ ហិ តទារម្មណវសេន បវត្តានំ កាមាវចរវិបាកវេទនានំ សោ សហជាតមនោសម្ផស្សសង្ខាតោ ផស្សោ តថេវ អដ្ឋធា បច្ចយោ ហោតិ, បដិសន្ធិភវង្គចុតិវសេន ច បវត្តានំ តេភូមកវិបាកវេទនានម្បិ។ យា បនេតា មនោទ្វារេ តទារម្មណវសេន បវត្តា កាមាវចរវេទនា, តាសំ មនោទ្វារេ អាវជ្ជនសម្បយុត្តោ មនោសម្ផស្សោ ឧបនិស្សយវសេន ឯកធា បច្ចយោ ហោតីតិ។

ផស្សបច្ចយា វេទនាបទនិទ្ទេសោ។

តណ្ហាបទនិទ្ទេសោ

២៣២. វេទនាបច្ចយា តណ្ហានិទ្ទេសេ –

រូបតណ្ហាទិភេទេន, ឆ តណ្ហា ឥធ ទីបិតា;
ឯកេកា តិវិធា តត្ថ, បវត្តាការតោ មតា។

ឥមស្មិញ្ហិ វេទនាបច្ចយា តណ្ហានិទ្ទេសេ ‘សេដ្ឋិបុត្តោ ព្រាហ្មណបុត្តោ’តិ បិតិតោ នាមវសេន បុត្តោ វិយ ឥមា រូបតណ្ហា…បេ…. ធម្មតណ្ហាតិ អារម្មណតោ នាមវសេន ឆ តណ្ហា ទីបិតា បកាសិតា កថិតាតិ អត្ថោ។ តត្ថ រូបេ តណ្ហា រូបតណ្ហាតិ ឥមិនា នយេន បទត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តាសុ ច បន តណ្ហាសុ ឯកេកា តណ្ហា បវត្តិអាការតោ កាមតណ្ហា, ភវតណ្ហា, វិភវតណ្ហាតិ ឯវំ តិវិធា មតា។ រូបតណ្ហា ឯវ ហិ យទា ចក្ខុស្ស អាបាថគតំ រូបារម្មណំ កាមស្សាទវសេន អស្សាទយមានា បវត្តតិ, តទា កាមតណ្ហា នាម ហោតិ។ យទា តទេវារម្មណំ ធុវំ សស្សតន្តិ បវត្តាយ សស្សតទិដ្ឋិយា សទ្ធឹ បវត្តតិ, តទា ភវតណ្ហា នាម ហោតិ។ សស្សតទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ ភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ។ យទា បន តទេវារម្មណំ “ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតី”តិ បវត្តាយ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយា សទ្ធឹ បវត្តតិ, តទា វិភវតណ្ហា នាម ហោតិ។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតោ ហិ រាគោ វិភវតណ្ហាតិ វុច្ចតិ។ ឯសេវ នយោ សទ្ទតណ្ហាទីសុបីតិ ឯតា អដ្ឋារស តណ្ហា ហោន្តិ។

តា អជ្ឈត្តរូបាទីសុ អដ្ឋារស, ពហិទ្ធា អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស។ ឥតិ អតីតា ឆត្តឹស, អនាគតា ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នា ឆត្តឹសាតិ អដ្ឋសតំ តណ្ហា ហោន្តិ។ តា បន សំខិប្បមានា រូបាទិអារម្មណវសេន ឆ, កាមតណ្ហាទិវសេន វា តិស្សោវ តណ្ហា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ យស្មា បនិមេ សត្តា បុត្តំ អស្សាទេត្វា បុត្តេ មមត្តេន ធាតិយា វិយ រូបាទិអារម្មណវសេន ឧប្បជ្ជមានំ វេទនំ អស្សាទេត្វា វេទនាយ មមត្តេន រូបាទិអារម្មណទាយកានំ ចិត្តការគន្ធព្ពគន្ធិកសូទតន្តវាយរសាយនវិធាយកវេជ្ជាទីនំ មហាសក្ការំ ករោន្តិ, តស្មា សព្ពាបេសា វេទនាបច្ចយា តណ្ហា ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

យស្មា ចេត្ថ អធិប្បេតា, វិបាកសុខវេទនា;
ឯកាវ ឯកធា ចេសា, តស្មា តណ្ហាយ បច្ចយោ។

‘**ឯកធា**’តិ ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ។ យស្មា វា –

ទុក្ខី សុខំ បត្ថយតិ, សុខី ភិយ្យោបិ ឥច្ឆតិ;
ឧបេក្ខា បន សន្តត្តា, សុខមិច្ចេវ ភាសិតា។

តណ្ហាយ បច្ចយា តស្មា, ហោន្តិ តិស្សោបិ វេទនា;
វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, ឥតិ វុត្តា មហេសិនា។

វេទនា បច្ចយា ចាបិ, យស្មា នានុសយំ វិនា;
ហោតិ តស្មា ន សា ហោតិ, ព្រាហ្មណស្ស វុសិមតោតិ។

វេទនាបច្ចយា តណ្ហាបទនិទ្ទេសោ។

ឧបាទានបទនិទ្ទេសោ

២៣៣. តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទាននិទ្ទេសេ –

ឧបាទានានិ ចត្តារិ, តានិ អត្ថវិភាគតោ;
ធម្មសង្ខេបវិត្ថារា, កមតោ ច វិភាវយេ។

បាឡិយញ្ហិ ឧបាទានន្តិ កាមុបាទានំ…បេ… អត្តវាទុបាទានន្តិ ឥមានិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ អាគតានិ។ តេសំ អយំ **អត្ថវិភាគោ** – វត្ថុសង្ខាតំ កាមំ ឧបាទិយតីតិ **កាមុបាទានំ**។ កាមោ ច សោ ឧបាទានញ្ចាតិបិ **កាមុបាទានំ**។ **ឧបាទាន**ន្តិ ទឡ្ហគ្គហណំ។ ទឡ្ហត្ថោ ហេត្ថ ឧបសទ្ទោ ឧបាយាស-ឧបកដ្ឋាទីសុ វិយ។ តថា ទិដ្ឋិ ច សា ឧបាទានញ្ចាតិ **ទិដ្ឋុបាទានំ**។ ទិដ្ឋឹ ឧបាទិយតីតិ វា **ទិដ្ឋុបាទានំ** ។ សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចាតិអាទីសុ ហិ បុរិមទិដ្ឋឹ ឧត្តរទិដ្ឋិ ឧបាទិយតិ។ តថា សីលព្ពតំ ឧបាទិយតីតិ **សីលព្ពតុបាទានំ**។ សីលព្ពតញ្ច តំ ឧបាទានញ្ចាតិបិ **សីលព្ពតុបាទានំ**។ គោសីលគោវតាទីនិ ហិ ឯវំ សុទ្ធីតិ អភិនិវេសតោ សយមេវ ឧបាទានានីតិ។ តថា វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, ឧបាទិយន្តិ ឯតេនាតិ ឧបាទានំ។ កឹ វទន្តិ ឧបាទិយន្តិ វា? អត្តានំ។ អត្តនោ វាទុបាទានំ **អត្តវាទុបាទានំ**។ អត្តវាទមត្តមេវ វា អត្តាតិ ឧបាទិយន្តិ ឯតេនាតិ **អត្តវាទុបាទានំ**។ អយំ តាវ តេសំ អត្ថវិភាគោ។

‘**ធម្មសង្ខេបវិត្ថារេ**’ បន កាមុបាទានំ តាវ “តត្ថ កតមំ កាមុបាទានំ? យោ កាមេសុ កាមច្ឆន្ទោ កាមរាគោ កាមនន្ទី កាមតណ្ហា កាមស្នេហោ កាមបរិឡាហោ កាមមុច្ឆា កាមជ្ឈោសានំ – ឥទំ វុច្ចតិ កាមុបាទាន”ន្តិ អាគតត្តា សង្ខេបតោ តណ្ហាទឡ្ហត្តំ វុត្តំ។ តណ្ហាទឡ្ហត្តំ នាម បុរិមតណ្ហាឧបនិស្សយបច្ចយេន ទឡ្ហសម្ភូតា ឧត្តរតណ្ហា ឯវ។ កេចិ បនាហុ – អប្បត្តវិសយបត្ថនា តណ្ហា, អន្ធការេ ចោរស្ស ហត្ថប្បសារណំ វិយ។ សម្បត្តវិសយគ្គហណំ ឧបាទានំ, តស្សេវ ភណ្ឌគ្គហណំ វិយ។ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិតាបដិបក្ខា ច តេ ធម្មា។ តថា បរិយេសនារក្ខទុក្ខមូលាតិ។ សេសុបាទានត្តយំ បន សង្ខេបតោ ទិដ្ឋិមត្តមេវ។

វិត្ថារតោ បន បុព្ពេ រូបាទីសុ វុត្តាយ អដ្ឋសតប្បភេទាយបិ តណ្ហាយ ទឡ្ហភាវោ កាមុបាទានំ។ ទសវត្ថុកា មិច្ឆាទិដ្ឋិ ទិដ្ឋុបាទានំ។ យថាហ – “តត្ថ កតមំ ទិដ្ឋុបាទានំ? នត្ថិ ទិន្នំ, នត្ថិ យិដ្ឋំ…បេ… សច្ឆិកត្វា បវេទេន្តីតិ យា ឯវរូបា ទិដ្ឋិ…បេ… វិបរិយេសគ្គាហោ – ឥទំ វុច្ចតិ ទិដ្ឋុបាទាន”ន្តិ (ធ. ស. ១២២១; វិភ. ៩៣៨) សីលវតេហិ សុទ្ធិបរាមសនំ បន សីលព្ពតុបាទានំ។ យថាហ – “តត្ថ កតមំ សីលព្ពតុបាទានំ? ឥតោ ពហិទ្ធា សមណព្រាហ្មណានំ សីលេន សុទ្ធិ, វតេន សុទ្ធិ, សីលព្ពតេន សុទ្ធីតិ យា ឯវរូបា ទិដ្ឋិ…បេ… វិបរិយេសគ្គាហោ – ឥទំ វុច្ចតិ សីលព្ពតុបាទាន”ន្តិ (ធ. ស. ១២២២; វិភ. ៩៣៨)។ វីសតិវត្ថុកា សក្កាយទិដ្ឋិ អត្តវាទុបាទានំ។ យថាហ – “តត្ថ កតមំ អត្តវាទុបាទានំ? ឥធ អស្សុតវា បុថុជ្ជនោ…បេ… សប្បុរិសធម្មេ អវិនីតោ រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ…បេ… វិបរិយេសគ្គាហោ – ឥទំ វុច្ចតិ អត្តវាទុបាទាន”ន្តិ (ធ. ស. ១២២៣; វិភ. ៩៣៨)។ អយមេត្ថ ធម្មសង្ខេបវិត្ថារោ។

‘**កមតោ**’តិ ឯត្ថ បន តិវិធោ កមោ – ឧប្បត្តិក្កមោ, បហានក្កមោ, ទេសនាក្កមោ ច។ តត្ថ អនមតគ្គេ សំសារេ ឥមស្ស បឋមំ ឧប្បត្តីតិ អភាវតោ កិលេសានំ និប្បរិយាយេន ឧប្បត្តិក្កមោ ន វុច្ចតិ។ បរិយាយេន បន យេភុយ្យេន ឯកស្មិំ ភវេ អត្តគ្គាហបុព្ពង្គមោ សស្សតុច្ឆេទាភិនិវេសោ។ តតោ “សស្សតោ អយំ អត្តា”តិ គណ្ហតោ អត្តវិសុទ្ធត្ថំ សីលព្ពតុបាទានំ, ឧច្ឆិជ្ជតីតិ គណ្ហតោ បរលោកនិរបេក្ខស្ស កាមុបាទានន្តិ ឯវំ បឋមំ អត្តវាទុបាទានំ, តតោ ទិដ្ឋិសីលព្ពតកាមុបាទានានីតិ អយមេតេសំ ឯកស្មិំ ភវេ ឧប្បត្តិក្កមោ។

ទិដ្ឋុបាទានាទីនិ ចេត្ថ បឋមំ បហីយន្តិ សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈត្តា។ កាមុបាទានំ បច្ឆា អរហត្តមគ្គវជ្ឈត្តាតិ។ អយមេតេសំ បហានក្កមោ។

មហាវិសយត្តា បន បាកដត្តា ច ឯតេសុ កាមុបាទានំ បឋមំ ទេសិតំ។ មហាវិសយញ្ហិ តំ អដ្ឋចិត្តសម្បយោគា។ អប្បវិសយានិ ឥតរានិ ចតុចិត្តសម្បយោគា។ យេភុយ្យេន ច អាលយរាមតាយ បជាយ បាកដំ កាមុបាទានំ, ន ឥតរានិ។ កាមុបាទានវា វត្ថុកាមានំ សមធិគមត្ថំ កោតូហលមង្គលាទិពហុលោ ហោតិ, ន សស្សតទិដ្ឋីតិ តទនន្តរំ ទិដ្ឋុបាទានំ។ តំ បភិជ្ជមានំ សីលព្ពតអត្តវាទុបាទានវសេន ទុវិធំ ហោតិ។ តស្មិំ ទ្វយេ គោកិរិយំ វា កុក្កុរកិរិយំ វា ទិស្វាបិ វេទិតព្ពតោ ឱឡារិកន្តិ សីលព្ពតុបាទានំ បឋមំ ទេសិតំ, សុខុមត្តា អន្តេ អត្តវាទុបាទានន្តិ អយមេតេសំ ទេសនាក្កមោ។

តណ្ហា ច បុរិមស្សេត្ថ, ឯកធា ហោតិ បច្ចយោ;
សត្តធា អដ្ឋធា វាបិ, ហោតិ សេសត្តយស្ស សា។

ឯត្ថ ច ឯវំ ទេសិតេ ឧបាទានចតុក្កេ បុរិមស្ស កាមុបាទានស្ស កាមតណ្ហា ឧបនិស្សយវសេន ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតិ តណ្ហាភិនន្ទិតេសុ វិសយេសុ ឧប្បត្តិតោ។ សេសត្តយស្ស បន សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតហេតុវសេន សត្តធា វា ឧបនិស្សយេន សហ អដ្ឋធា វាបិ បច្ចយោ ហោតិ។ យទា ច សា ឧបនិស្សយវសេន បច្ចយោ ហោតិ តទា អសហជាតាវ ហោតីតិ។

តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានបទនិទ្ទេសោ។

ភវបទនិទ្ទេសោ

២៣៤. ឧបាទានបច្ចយា ភវនិទ្ទេសេ –

អត្ថតោ ធម្មតោ ចេវ, សាត្ថតោ ភេទសង្គហា;
យំ យស្ស បច្ចយោ ចេវ, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ ភវតីតិ **ភវោ**។ **ទុវិធេនា**តិ ទ្វីហិ អាការេហិ បវត្តិតោតិ អត្ថោ។ អថវា ទុវិធេនាតិ បច្ចត្តេ ករណវចនំ, ទុវិធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អត្ថី**តិ សំវិជ្ជតិ។ កម្មមេវ ភវោ **កម្មភវោ**។ ឧបបត្តិយេវ ភវោ **ឧបបត្តិភវោ**។ ឯត្ថ ច ឧបបត្តិ ភវតីតិ ភវោ។ កម្មំ បន យថា សុខការណត្តា “សុខោ ពុទ្ធានមុប្បាទោ”តិ (ធ. ប. ១៩៤) វុត្តោ, ឯវំ ភវការណត្តា ផលវោហារេន ភវោតិ វេទិតព្ពំ។ **តត្ថ កតមោ កម្មភវោ**តិ តេសុ ទ្វីសុ ភវេសុ យោ កម្មភវោតិ វុត្តោ, សោ កតមោតិ អត្ថោ។ បុញ្ញាភិសង្ខារាទយោ វុត្តត្ថា ឯវ។ **សព្ពន្តិ** អនវសេសំ។ ភវំ គច្ឆតិ គមេតិ ចាតិ **ភវគាមិ**។ ឥមិនា លោកុត្តរំ បដិក្ខិបតិ។ អយញ្ហិ វដ្ដកថា, តញ្ច វិវដ្ដនិស្សិតន្តិ។ ករីយតីតិ កម្មំ។

កាមភវាទីសុ កាមសង្ខាតោ ភវោ **កាមភវោ**។ ឯស នយោ រូបារូបភវេសុ។ សញ្ញាវតំ ភវោ, សញ្ញា វា ឯត្ថ ភវេ អត្ថីតិ **សញ្ញាភវោ**។ វិបរិយាយេន **អសញ្ញាភវោ**។ ឱឡារិកសញ្ញាយ អភាវា សុខុមាយ ច ភាវា នេវ សញ្ញា នាសញ្ញា អស្មិំ ភវេតិ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ**។ ឯកេន រូបក្ខន្ធេន វោកិណ្ណោ ភវោ **ឯកវោការភវោ**។ ឯកោ វា វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ ឯកវោការភវោ។ ឯសេវ នយោ ចតុវោការបញ្ចវោការភវេសុ។ **អយំ វុច្ចតិ ឧបបត្តិភវោ**តិ ឯស នវវិធោបិ ឧបបត្តិភវោ នាម វុច្ចតីតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ ‘អត្ថតោ’ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘**ធម្មតោ**’ បន ឯត្ថ ហិ បុញ្ញាភិសង្ខារោ ធម្មតោ តេរស ចេតនា, អបុញ្ញាភិសង្ខារោ ទ្វាទស, អានេញ្ជាភិសង្ខារោ ចតស្សោ។ “សព្ពម្បិ ភវគាមិកម្ម”ន្តិ ឯតេន សព្ពេបេតេ ធម្មា ចេតនា សម្បយុត្តា វា កម្មសង្ខាតា អាចយគាមិនោ ធម្មា សង្គហិតា។ កាមភវោ បញ្ច ឧបាទិន្នក្ខន្ធា, តថា រូបភវោ, អរូបភវោ ចត្តារោ, សញ្ញាភវោ

ចតុបញ្ច, អសញ្ញាភវោ ឯកោ ឧបាទិន្នក្ខន្ធោ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ ចត្តារោ។ ឯកវោការភវាទយោ ឯកចតុបញ្ចក្ខន្ធា ឧបាទិន្នក្ខន្ធេហីតិ ឯវមេត្ថ ‘ធម្មតោ’បិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘សាត្ថតោ’តិ យថា ច ភវនិទ្ទេសេ តថេវ កាមញ្ច សង្ខារនិទ្ទេសេបិ បុញ្ញាភិសង្ខារាទយោវ វុត្តា, ឯវំ សន្តេបិ បុរិមា អតីតកម្មវសេន ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយត្តា វុត្តា។ ឥមេ បច្ចុប្បន្នកម្មវសេន អាយតិំ បដិសន្ធិយា បច្ចយត្តាតិ បុនវចនំ សាត្ថកមេវ។ បុព្ពេ វា “តត្ថ កតមោ បុញ្ញាភិសង្ខារោ? កុសលចេតនា កាមាវចរា”តិ ឯវមាទិនា នយេន ចេតនាវ សង្ខារាតិ វុត្តា។ ឥធ បន “សព្ពម្បិ ភវគាមិកម្ម”ន្តិ វចនតោ ចេតនាសម្បយុត្តាបិ។ បុព្ពេ ច វិញ្ញាណបច្ចយមេវ កម្មំ សង្ខារាតិ វុត្តំ, ឥទានិ អសញ្ញាភវនិព្ពត្តកម្បិ។ កឹ វា ពហុនា? “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឯត្ថ បុញ្ញាភិសង្ខារាទយោវ កុសលាកុសលធម្មា វុត្តា។ “ឧបាទានបច្ចយា ភវោ”តិ ឥធ បន ឧបបត្តិភវស្សាបិ សង្គហិតត្តា កុសលាកុសលាព្យាកតា ធម្មា វុត្តា។ តស្មា សព្ពថាបិ សាត្ថកមេវិទំ បុនវចនន្តិ។ ឯវមេត្ថ ‘សាត្ថតោ’បិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘ភេទសង្គហា’តិ ឧបាទានបច្ចយា ភវស្ស ភេទតោ ចេវ សង្គហតោ ច។ យញ្ហិ កាមុបាទានបច្ចយា កាមភវនិព្ពត្តកំ កម្មំ ករិយតិ, សោ កម្មភវោ។ តទភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ ឯស នយោ រូបារូបភវេសុ។ ឯវំ កាមុបាទានបច្ចយា ទ្វេ កាមភវា, តទន្តោគធាវ សញ្ញាភវបញ្ចវោការភវា; ទ្វេ រូបភវា, តទន្តោគធាវ សញ្ញាភវអសញ្ញាភវឯកវោការភវបញ្ចវោការភវា; ទ្វេ អរូបភវា, តទន្តោគធាវ សញ្ញាភវនេវសញ្ញានាសញ្ញាភវចតុវោការភវាតិ សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ឆ ភវា។ យថា ច កាមុបាទានបច្ចយា សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ឆ ភវា តថា សេសុបាទានបច្ចយាបីតិ ឯវំ ឧបាទានបច្ចយា ភេទតោ សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ចតុវីសតិ ភវា។

សង្គហតោ បន កម្មភវំ ឧបបត្តិភវញ្ច ឯកតោ កត្វា កាមុបាទានបច្ចយា សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ឯកោ កាមភវោ, តថា រូបារូបភវាតិ តយោ ភវា។ តថា សេសុបាទានបច្ចយាបីតិ ឯវំ ឧបាទានបច្ចយា សង្គហតោ សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ទ្វាទស ភវា។ អបិច អវិសេសេន ឧបាទានបច្ចយា កាមភវូបគំ កម្មំ កម្មភវោ។ តទភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ ឯស នយោ រូបារូបភវេសុ។ ឯវំ ឧបាទានបច្ចយា សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ ទ្វេ កាមភវា, ទ្វេ រូបភវា, ទ្វេ អរូបភវាតិ អបរេនបិ បរិយាយេន សង្គហតោ ឆ ភវា។ កម្មភវឧបបត្តិភវភេទំ វា អនុបគម្ម សទ្ធឹ អន្តោគធេហិ កាមភវាទិវសេន តយោ ភវា ហោន្តិ។ កាមភវាទិភេទញ្ចាបិ អនុបគម្ម កម្មភវឧបបត្តិភវវសេន ទ្វេ ភវា ហោន្តិ។ កម្មូបបត្តិភេទញ្ច អនុបគម្ម ឧបាទានបច្ចយា ភវោតិ ភវវសេន ឯកោ ភវោ ហោតីតិ។ ឯវមេត្ថ ឧបាទានបច្ចយស្ស ភវស្ស ភេទសង្គហាបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘យំ យស្ស បច្ចយោ ចេវា’តិ យញ្ចេត្ថ ឧបាទានំ យស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោតិ អត្ថោ។ កឹ បនេត្ថ កស្ស បច្ចយោ ហោតិ? យំ កិញ្ចិ យស្ស កស្សចិ បច្ចយោ ហោតិយេវ។ ឧម្មត្តកោ វិយ ហិ បុថុជ្ជនោ។ សោ ‘ឥទំ យុត្តំ, ឥទំ អយុត្ត’ន្តិ អវិចារេត្វា យស្ស កស្សចិ ឧបាទានស្ស វសេន យំ កិញ្ចិ ភវំ បត្ថេត្វា យំ កិញ្ចិ កម្មំ ករោតិយេវ។ តស្មា យទេកច្ចេ “សីលព្ពតុបាទានេន រូបារូបភវា ន ហោន្តី”តិ វទន្តិ, តំ ន គហេតព្ពំ។ សព្ពេន បន សព្ពោ ហោតីតិ គហេតព្ពំ, សេយ្យថិទំ – ឥធេកច្ចោ អនុស្សវវសេន វា ទិដ្ឋានុសារេន វា “កាមា នាមេតេ មនុស្សលោកេ ចេវ ខត្តិយមហាសាលកុលាទីសុ ឆកាមាវចរទេវលោកេ ច សមិទ្ធា”តិ ចិន្តេត្វា តេសំ អធិគមត្ថំ អសទ្ធម្មសវនាទីហិ វញ្ចិតោ ‘ឥមិនា កម្មេន កាមា សម្បជ្ជន្តី’តិ មញ្ញមានោ កាមុបាទានវសេន កាយទុច្ចរិតាទីនិបិ ករោតិ។ សោ ទុច្ចរិតបារិបូរិយា អបាយេ ឧប្បជ្ជតិ; សន្ទិដ្ឋិកេ វា បន កាមេ បត្ថយមានោ បដិលទ្ធេ វា គោបយមានោ កាមុបាទានវសេន កាយទុច្ចរិតាទីនិបិ ករោតិ។ សោ ទុច្ចរិតបារិបូរិយា អបាយេ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្រាស្ស ឧបបត្តិហេតុភូតំ កម្មំ កម្មភវោ, កម្មាភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ សញ្ញាភវបញ្ចវោការភវា បន តទន្តោគធា ឯវ។

អបរោ បន សទ្ធម្មសវនាទីហិ ឧបព្រូហិតញាណោ “ឥមិនា កម្មេន កាមា សម្បជ្ជន្តី”តិ មញ្ញមានោ កាមុបាទានវសេន កាយសុចរិតាទីនិ ករោតិ។ សោ សុចរិតបារិបូរិយា ទេវេសុ វា មនុស្សេសុ វា ឧប្បជ្ជតិ។ តត្រាស្ស ឧបបត្តិហេតុភូតំ កម្មំ កម្មភវោ, កម្មាភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ សញ្ញាភវបញ្ចវោការភវា បន តទន្តោគធា ឯវ។ ឥតិ កាមុបាទានំ សប្បភេទស្ស សាន្តោគធស្ស កាមភវស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

អបរោ “រូបារូបភវេសុ តតោ សមិទ្ធតរា កាមា”តិ សុត្វា វា បរិកប្បេត្វា វា កាមុបាទានវសេនេវ រូបារូបសមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា សមាបត្តិពលេន រូបារូបព្រហ្មលោកេ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្រាស្ស ឧបបត្តិហេតុភូតំ កម្មំ កម្មភវោ, កម្មាភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ សញ្ញាអសញ្ញា នេវសញ្ញា នាសញ្ញាឯកវោការចតុវោការបញ្ចវោការភវា បន តទន្តោគធា ឯវ។ ឥតិ កាមុបាទានំ សប្បភេទានំ សាន្តោគធានំ រូបារូបភវានម្បិ បច្ចយោ ហោតិ ។

អបរោ “អយំ អត្តា នាម កាមាវចរសម្បត្តិភវេ វា រូបារូបភវានំ វា អញ្ញតរស្មឹ ឧច្ឆិន្នោ សុឧច្ឆិន្នោ ហោតី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ ឧបាទាយ តទុបគំ កម្មំ ករោតិ។ តស្ស តំ កម្មំ កម្មភវោ, កម្មាភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ សញ្ញាភវាទយោ បន តទន្តោគធា ឯវ។ ឥតិ ទិដ្ឋុបាទានំ សប្បភេទានំ សាន្តោគធានំ តិណ្ណម្បិ កាមរូបារូបភវានំ បច្ចយោ ហោតិ។

អបរោ “អយំ អត្តា នាម កាមាវចរសម្បត្តិភវេ វា រូបារូបភវានំ វា អញ្ញតរស្មឹ សុខី ហោតិ, វិគតបរិឡាហោ ហោតី”តិ អត្តវាទុបាទានេន តទុបគំ កម្មំ ករោតិ។ តស្ស តំ កម្មំ កម្មភវោ, តទភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ សញ្ញាភវាទយោ បន តទន្តោគធា ឯវ ។ ឥតិ អត្តវាទុបាទានំ សប្បភេទានំ សាន្តោគធានំ តិណ្ណំ ភវានំ បច្ចយោ ហោតិ។

អបរោ “ឥទំ សីលព្ពតំ នាម កាមាវចរសម្បត្តិភវេ វា រូបារូបភវានំ វា អញ្ញតរស្មឹ បរិបូរេន្តស្ស សុខំ បារិបូរិ គច្ឆតី”តិ សីលព្ពតុបាទានវសេន តទុបគំ កម្មំ ករោតិ។ តស្ស តំ កម្មំ កម្មភវោ, តទភិនិព្ពត្តា ខន្ធា ឧបបត្តិភវោ។ សញ្ញាភវាទយោ បន តទន្តោគធា ឯវ។ ឥតិ សីលព្ពតុបាទានម្បិ សប្បភេទានំ សាន្តោគធានំ តិណ្ណំ ភវានំ បច្ចយោ ហោតីតិ ឯវមេត្ថ យំ យស្ស បច្ចយោ ហោតិ តតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

កឹ បនេត្ថ កស្ស ភវស្ស កថំ បច្ចយោ ហោតីតិ ចេ?

រូបារូបភវានំ, ឧបនិស្សយបច្ចយោ ឧបាទានំ;
សហជាតាទីហិបិ តំ, កាមភវស្សាតិ វិញ្ញេយ្យំ។

រូបារូបភវានញ្ហិ កាមភវបរិយាបន្នស្ស ច កាមភវេ កុសលកម្មស្សេវ ឧបបត្តិភវស្ស ចេតំ ចតុព្ពិធម្បិ ឧបាទានំ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ឯកធា បច្ចយោ ហោតិ។ កាមភវេ អត្តនា សម្បយុត្តអកុសលកម្មភវស្ស សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតហេតុបច្ចយប្បភេទេហិ សហជាតាទីហិ បច្ចយោ ហោតិ។ វិប្បយុត្តស្ស បន ឧបនិស្សយបច្ចយេនេវាតិ។

ឧបាទានបច្ចយា ភវបទនិទ្ទេសោ។

ជាតិជរាមរណាទិបទនិទ្ទេសោ

២៣៥. ភវបច្ចយា ជាតិនិទ្ទេសាទីសុ ជាតិអាទីនំ វិនិច្ឆយោ សច្ចវិភង្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **ភវោ**តិ បនេត្ថ កម្មភវោវ អធិប្បេតោ។ សោ ហិ ជាតិយា បច្ចយោ, ន ឧបបត្តិភវោ។ សោ បន កម្មបច្ចយឧបនិស្សយបច្ចយវសេន ទ្វិធាវ បច្ចយោ ហោតីតិ។

តត្ថ សិយា – កថំ បនេតំ ជានិតព្ពំ “ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ”តិ ចេ? ពាហិរបច្ចយសមត្តេបិ ហីនបណីតតាទិវិសេសទស្សនតោ។ ពាហិរានញ្ហិ ជនកជនេត្តិសុក្កសោណិតាហារាទីនំ បច្ចយានំ សមត្តេបិ សត្តានំ យមកានម្បិ សតំ ហីនបណីតតាទិវិសេសោ ទិស្សតិ។ សោ ច ន អហេតុកោ , សព្ពទា ច សព្ពេសញ្ច អភាវតោ; ន កម្មភវតោ អញ្ញហេតុកោ, តទភិនិព្ពត្តកសត្តានំ អជ្ឈត្តសន្តានេ អញ្ញស្ស ការណស្ស អភាវតោតិ កម្មភវហេតុកោវ។ កម្មញ្ហិ សត្តានំ ហីនបណីតាទិវិសេសហេតុ។ តេនាហ ភគវា – “កម្មំ សត្តេ វិភជតិ យទិទំ ហីនប្បណីតតាយា”តិ (ម. និ. ៣.២៨៩)។ តស្មា ជានិតព្ពមេតំ – “ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ”តិ។

យស្មា ច អសតិ ជាតិយា ជរាមរណំ នាម ន ហោតិ, សោកាទយោ ច ធម្មា ន ហោន្តិ, ជាតិយា បន សតិ ជរាមរណញ្ចេវ ជរាមរណសង្ខាតទុក្ខធម្មផុដ្ឋស្ស ច ពាលស្ស ជរាមរណាភិសម្ពន្ធា វា តេន តេន ទុក្ខធម្មេន ផុដ្ឋស្ស អនភិសម្ពន្ធា វា សោកាទយោ ច ធម្មា ហោន្តិ, តស្មា អយំ ជាតិជរាមរណស្ស ចេវ សោកាទីនញ្ច បច្ចយោ ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ សា បន ឧបនិស្សយកោដិយា ឯកធាវ បច្ចយោ ហោតីតិ។

ភវបច្ចយា ជាតិអាទិបទនិទ្ទេសោ។

២៤២. **ឯវមេតស្សា**តិអាទីនំ អត្ថោ ឧទ្ទេសវារេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **សង្គតិ**អាទីនិ សមុទយវេវចនានេវ។

យស្មា បនេត្ថ សោកាទយោ អវសានេ វុត្តា, តស្មា យា សា អវិជ្ជា “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឯវមេតស្ស ភវចក្កស្ស អាទិម្ហិ វុត្តា, សា –

> សោកាទីហិ អវិជ្ជា, សិទ្ធា ភវចក្កមវិទិតាទិមិទំ;
> ការកវេទករហិតំ, ទ្វាទសវិធសុញ្ញតាសុញ្ញំ។

សតតំ សមិតំ បវត្តតីតិ វេទិតព្ពំ។ កថំ បនេត្ថ សោកាទីហិ អវិជ្ជា សិទ្ធា? កថមិទំ ភវចក្កំ អវិទិតាទិ? កថំ ការកវេទករហិតំ? កថំ ទ្វាទសវិធសុញ្ញតាសុញ្ញន្តិ ចេ? ឯត្ថ ហិ សោកទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា អវិជ្ជាយ អវិយោគិនោ, បរិទេវោ ច នាម មូឡ្ហស្សាតិ តេសុ តាវ សិទ្ធេសុ សិទ្ធាវ ហោតិ អវិជ្ជា។ អបិច “អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ ហិ វុត្តំ។ អាសវសមុទយា ចេតេ សោកាទយោ ហោន្តិ។ កថំ? វត្ថុកាមវិយោគេ តាវ សោកោ កាមាសវសមុទយោ ហោតិ? យថាហ –

> “តស្ស ចេ កាមយានស្ស, ឆន្ទជាតស្ស ជន្តុនោ;
> តេ កាមា បរិហាយន្តិ, សល្លវិទ្ធោវ រុប្បតី”តិ។ (សុ. និ. ៧៧៣);

យថា ចាហ – “កាមតោ ជាយតី សោកោ”តិ (ធ. ប. ២១៥)។ សព្ពេបិ ចេតេ ទិដ្ឋាសវសមុទយា ហោន្តិ, យថាហ – “តស្ស អហំ រូបំ, មម រូបន្តិ បរិយុដ្ឋដ្ឋាយិនោ តំ រូបំ វិបរិណមតិ អញ្ញថា ហោតិ។ តស្ស រូបវិបរិណាមញ្ញថាភាវា ឧប្បជ្ជន្តិ សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា”តិ (សំ. និ. ៣.១)។ យថា ច ទិដ្ឋាសវសមុទយា ឯវំ ភវាសវសមុទយាបិ, យថាហ – “យេបិ តេ ទេវា ទីឃាយុកា វណ្ណវន្តោ សុខពហុលា ឧច្ចេសុ វិមានេសុ ចិរដ្ឋិតិកា តេបិ តថាគតស្ស ធម្មទេសនំ សុត្វា យេភុយ្យេន ភយំ សំវេគំ សន្តាសំ អាបជ្ជ”ន្តិ (សំ. និ. ៣.៧៨; អ. និ. ៤.៣៣) បញ្ច បុព្ពនិមិត្តានិ ទិស្វា មរណភយេន សន្តជ្ជិតានំ ទេវានំ វិយាតិ។ យថា ច ភវាសវសមុទយា ឯវំ អវិជ្ជាសវសមុទយាបិ , យថាហ – “ស ខោ សោ, ភិក្ខវេ, ពាលោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ តិវិធំ ទុក្ខទោមនស្សំ បដិសំវេទេតី”តិ (ម. និ. ៣.២៤៦)។

ឥតិ យស្មា អាសវសមុទយា ឯតេ ហោន្តិ, តស្មា ឯតេ សិជ្ឈមានា អវិជ្ជាយ ហេតុភូតេ អាសវេ សាធេន្តិ។ អាសវេសុ ច សិទ្ធេសុ បច្ចយភាវេ ភាវតោ អវិជ្ជាបិ សិទ្ធាវ ហោតីតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ **‘សោកាទីហិ អវិជ្ជា សិទ្ធា’** ហោតីតិ វេទិតព្ពា។

យស្មា បន ឯវំ បច្ចយភាវេ ភាវតោ អវិជ្ជាយ សិទ្ធាយ បុន “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ ឯវំ ហេតុផលបរម្បរាយ បរិយោសានំ នត្ថិ, តស្មា តំ ហេតុផលសម្ពន្ធវសេន បវត្តំ ទ្វាទសង្គំ **‘ភវចក្កំ អវិទិតាទី’**តិ សិទ្ធំ ហោតិ។

ឯវំ សតិ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឥទំ អាទិមត្តកថនំ វិរុជ្ឈតីតិ ចេ? នយិទំ អាទិមត្តកថនំ, បធានធម្មកថនំ បនេតំ។ តិណ្ណញ្ហិ វដ្ដានំ អវិជ្ជា បធានា។ អវិជ្ជាគ្គហណេន ហិ អវសេសំ កិលេសវដ្ដញ្ច កម្មាទីនិ ច ពាលំ បលិវេឋេន្តិ, សប្បសិរគ្គហណេន សេសំ សប្បសរីរំ វិយ ពាហំ។ អវិជ្ជាសមុច្ឆេទេ បន កតេ តេហិ វិមោក្ខោ ហោតិ, សប្បសិរច្ឆេទេ កតេ បលិវេឋិតពាហាវិមោក្ខោ វិយ។ យថាហ – “អវិជ្ជាយត្វេវ អសេសវិរាគនិរោធា សង្ខារនិរោធោ”តិអាទិ (សំ. និ. ២.១; មហាវ. ១)។ ឥតិ យំ គណ្ហតោ ពន្ធោ មុញ្ចតោ ច មោក្ខោ ហោតិ, តស្ស បធានធម្មស្ស កថនមិទំ, ន អាទិមត្តកថនន្តិ ឯវមិទំ ភវចក្កំ អវិទិតាទីតិ វេទិតព្ពំ។ តយិទំ យស្មា អវិជ្ជាទីហិ ការណេហិ សង្ខារាទីនំ បវត្តិ, តស្មា តតោ អញ្ញេន “ព្រហ្មា មហាព្រហ្មា សេដ្ឋោ សជិតា”តិ ឯវំ បរិកប្បិតេន ព្រហ្មាទិនា វា សំសារស្ស ការកេន “សោ ខោ បន មេ អយំ អត្តា វទោ វេទេយ្យោ”តិ ឯវំ បរិកប្បិតេន អត្តនា វា សុខទុក្ខានំ វេទកេន រហិតំ។ ឥតិ **‘ការកវេទករហិត’**ន្តិ វេទិតព្ពំ។

យស្មា បនេត្ថ អវិជ្ជា ឧទយព្ពយធម្មកត្តា ធុវភាវេន, សំកិលិដ្ឋត្តា សំកិលេសិកត្តា ច សុភភាវេន, ឧទយព្ពយបដិបីឡិតត្តា សុខភាវេន, បច្ចយាយត្តវុត្តិត្តា វសវត្តនភូតេន អត្តភាវេន ច សុញ្ញា, តថា សង្ខារាទីនិបិ អង្គានិ; យស្មា វា អវិជ្ជា ន អត្តា, ន អត្តនោ , ន អត្តនិ, ន អត្តវតី, តថា សង្ខារាទីនិបិ អង្គានិ; តស្មា **‘ទ្វាទសវិធសុញ្ញតាសុញ្ញមិទំ’** ភវចក្កន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឯវញ្ច វិទិត្វា បុន –

> តស្ស អវិជ្ជាតណ្ហា, មូលមតីតាទយោ តយោ កាលា;

ទ្វេ អដ្ឋ ទ្វេ ឯវ ច, សរូបតោ តេសុ អង្គានិ។

តស្ស ខោ បនេតស្ស ភវចក្កស្ស អវិជ្ជា តណ្ហា ចាតិ ទ្វេ ធម្មា មូលន្តិ វេទិតព្ពា។ តទេតំ បុព្ពន្តាហរណតោ អវិជ្ជាមូលំ វេទនាវសានំ, អបរន្តសន្តានតោ តណ្ហាមូលំ ជរាមរណាវសានន្តិ ទុវិធំ ហោតិ។ តត្ថ បុរិមំ ទិដ្ឋិចរិតវសេន វុត្តំ, បច្ឆិមំ តណ្ហាចរិតវសេន។ ទិដ្ឋិចរិតានញ្ហិ អវិជ្ជា, តណ្ហាចរិតានំ តណ្ហា សំសារនាយិកា។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសមុគ្ឃាតាយ វា បឋមំ, ផលុប្បត្តិយា ហេតូនំ អនុបច្ឆេទបកាសនតោ; សស្សតទិដ្ឋិសមុគ្ឃាតាយ ទុតិយំ, ឧប្បន្នានំ ជរាមរណបកាសនតោ; គព្ភសេយ្យកវសេន វា បុរិមំ, អនុបុព្ពបវត្តិទីបនតោ; ឱបបាតិកវសេន បច្ឆិមំ សហុប្បត្តិទីបនតោ។

អតីតបច្ចុប្បន្នានាគតា ចស្ស តយោ កាលា។ តេសុ បាឡិយំ សរូបតោ អាគតវសេន អវិជ្ជា សង្ខារា ចាតិ ទ្វេ អង្គានិ អតីតកាលានិ , វិញ្ញាណាទីនិ ភវាវសានានិ អដ្ឋ បច្ចុប្បន្នកាលានិ, ជាតិ ចេវ ជរាមរណញ្ច ទ្វេ អនាគតកាលានីតិ វេទិតព្ពានិ។ បុន –

ហេតុផលហេតុបុព្ពក-តិសន្ធិចតុភេទសង្គហញ្ចេតំ;
វីសតិអាការារំ, តិវដ្ដមនវដ្ឋិតំ ភមតិ។

ឥតិបិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ សង្ខារានញ្ច បដិសន្ធិវិញ្ញាណស្ស ច អន្តរា ឯកោ ហេតុផលសន្ធិ នាម។ វេទនាយ ច តណ្ហាយ ច អន្តរា ឯកោ ផលហេតុសន្ធិ នាម។ ភវស្ស ច ជាតិយា ច អន្តរា ឯកោ ហេតុផលសន្ធីតិ។ ឯវមិទំ ហេតុផលហេតុបុព្ពកតិសន្ធីតិ វេទិតព្ពំ។ សន្ធីនំ អាទិបរិយោសានវវត្ថិតា បនស្ស ចត្តារោ សង្គហា ហោន្តិ, សេយ្យថិទំ – អវិជ្ជាសង្ខារា ឯកោ សង្គហោ, វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនា ទុតិយោ, តណ្ហុបាទានភវា តតិយោ, ជាតិជរាមរណំ ចតុត្ថោតិ។ ឯវមិទំ ចតុភេទសង្គហន្តិ វេទិតព្ពំ។

អតីតេ ហេតវោ បញ្ច, ឥទានិ ផលបញ្ចកំ;
ឥទានិ ហេតវោ បញ្ច, អាយតឹ ផលបញ្ចកន្តិ។

ឯតេហិ បន វីសតិយា អាការេហិ អរេហិ វីសតិអាការារន្តិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **‘អតីតេ ហេតវោ បញ្ចា’**តិ អវិជ្ជា សង្ខារា ចាតិ ឥមេ តាវ ទ្វេ វុត្តា ឯវ។ យស្មា បន អវិទ្វា បរិតស្សតិ, បរិតសិតោ ឧបាទិយតិ, តស្ស ឧបាទានបច្ចយា ភវោ, តស្មា តណ្ហុបាទានភវាបិ គហិតា ហោន្តិ។ តេនាហ “បុរិមកម្មភវស្មឹ មោហោ អវិជ្ជា, អាយូហនា សង្ខារា, និកន្តិ តណ្ហា, ឧបគមនំ ឧបាទានំ, ចេតនា ភវោ, ឥមេ បញ្ច ធម្មា បុរិមកម្មភវស្មឹ ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។

តត្ថ **បុរិមកម្មភវស្មិន្តិ** បុរិមេ កម្មភវេ, អតីតជាតិយំ កម្មភវេ ករិយមានេតិ អត្ថោ។ **មោហោ អវិជ្ជា**តិ យោ តទា ទុក្ខាទីសុ មោហោ, យេន មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជា។ **អាយូហនា សង្ខារា**តិ តំ កម្មំ ករោតោ បុរិមចេតនាយោ, យថា ‘ទានំ ទស្សាមី’តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេត្វា មាសម្បិ សំវច្ឆរម្បិ ទានូបករណានិ សជ្ជេន្តស្ស ឧប្បន្នា បុរិមចេតនាយោ។ បដិគ្គាហកានំ បន ហត្ថេ ទក្ខិណំ បតិដ្ឋាបយតោ ចេតនា ភវោតិ វុច្ចតិ។ ឯកាវជ្ជនេសុ វា ឆសុ ជវនេសុ ចេតនា អាយូហនសង្ខារា នាម។ សត្តមា ចេតនា ភវោ។ យា កាចិ វា បន ចេតនា ភវោ, តំសម្បយុត្តា អាយូហនសង្ខារា នាម។ **និកន្តិ តណ្ហា**តិ យា កម្មំ ករោន្តស្ស តស្ស ផលេ ឧប្បត្តិភវេ និកាមនា បត្ថនា សា តណ្ហា នាម។ **ឧបគមនំ ឧបាទាន**ន្តិ យំ កម្មំ ភវស្ស បច្ចយភូតំ; ‘ឥទំ កត្វា អសុកស្មឹ នាម ឋានេ កាមេ សេវិស្សាមិ ឧច្ឆិជ្ជិស្សាមី’តិអាទិនា នយេន បវត្តំ ឧបគមនំ គហណំ បរាមសនំ – ឥទំ ឧបាទានំ នាម។ **ចេតនា ភវោ**តិ អាយូហនាវសានេ វុត្តចេតនា ភវោតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

‘ឥទានិ ផលបញ្ចក’ន្តិ វិញ្ញាណាទិ វេទនាវសានំ បាឡិយំ អាគតមេវ។ យថាហ “ឥធ បដិសន្ធិ វិញ្ញាណំ, ឱក្កន្តិ នាមរូបំ, បសាទោ អាយតនំ, ផុដ្ឋោ ផស្សោ, វេទយិតំ វេទនា ឥមេ បញ្ច ធម្មា ឥធូបបត្តិភវស្មឹ បុរេកតស្ស កម្មស្ស បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។ តត្ថ **បដិសន្ធិ វិញ្ញាណ**ន្តិ យំ ភវន្តរបដិសន្ធានវសេន ឧប្បន្នត្តា បដិសន្ធីតិ វុច្ចតិ, តំ វិញ្ញាណំ។ **ឱក្កន្តិ នាមរូប**ន្តិ យា គព្ភេ រូបារូបធម្មានំ ឱក្កន្តិ, អាគន្ត្វា បវិសនំ វិយ – ឥទំ នាមរូបំ។ **បសាទោ អាយតន**ន្តិ ឥទំ ចក្ខាទិបញ្ចាយតនវសេន វុត្តំ។ **ផុដ្ឋោ ផស្សោ**តិ យោ អារម្មណំ ផុដ្ឋោ ផុសន្តោ ឧប្បន្នោ – អយំ ផស្សោ។ **វេទយិតំ វេទនា**តិ យំ បដិសន្ធិវិញ្ញាណេន វា សឡាយតនបច្ចយេន វា ផស្សេន សហុប្បន្នំ វិបាកវេទយិតំ, សា វេទនាតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

‘**ឥទានិ ហេតវោ បញ្ច**’តិ តណ្ហាទយោ បាឡិយំ អាគតាវ តណ្ហុបាទានភវា។ ភវេ បន គហិតេ តស្ស បុព្ពភាគា តំសម្បយុត្តា វា សង្ខារា គហិតាវ ហោន្តិ, តណ្ហុបាទានគ្គហណេន ច តំសម្បយុត្តា, យាយ វា មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ សា អវិជ្ជា គហិតាវ ហោតីតិ ឯវំ បញ្ច។ តេនាហ “ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនានំ មោហោ អវិជ្ជា, អាយូហនា សង្ខារា, និកន្តិ តណ្ហា, ឧបគមនំ ឧបាទានំ, ចេតនា ភវោ។ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ឥធ កម្មភវស្មិំ អាយតិំ បដិសន្ធិយា បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។ តត្ថ **ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនាន**ន្តិ បរិបក្កាយតនស្ស កម្មករណកាលេ សម្មោហោ ទស្សិតោ។ សេសំ ឧត្តានមេវ។

‘**អាយតិំ ផលបញ្ចក**’ន្តិ វិញ្ញាណាទីនិ បញ្ច។ តានិ ជាតិគ្គហណេន វុត្តានិ។ ជរាមរណំ បន តេសំយេវ ជរាមរណំ។ តេនាហ “អាយតិំ បដិសន្ធិ វិញ្ញាណំ, ឱក្កន្តិ នាមរូបំ, បសាទោ អាយតនំ, ផុដ្ឋោ ផស្សោ, វេទយិតំ វេទនា។ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អាយតិំ ឧបបត្តិភវស្មិំ ឥធ កតស្ស កម្មស្ស បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។ ឯវមិទំ វីសតិអាការំ ហោតិ។

តត្ថ បុរិមភវស្មិំ បញ្ច កម្មសម្ភារា, ឯតរហិ បញ្ច វិបាកសម្ភារា, ឯតរហិ បញ្ច កម្មសម្ភារា, អនាគតេ បញ្ច វិបាកធម្មាតិ ទស ធម្មា កម្មំ, ទស វិបាកោតិ។ ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មំ នាម, ទ្វីសុ ឋានេសុ វិបាកោ វិបាកោ នាមាតិ សព្ពម្បេតំ ភវចក្កំ បច្ចយាការវដ្ដំ កម្មញ្ចេវ កម្មវិបាកោ ច។ តថា ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មសង្ខេបោ, ទ្វីសុ ឋានេសុ វិបាកោ វិបាកសង្ខេបោតិ សព្ពម្បេតំ កម្មសង្ខេបោ ចេវ វិបាកសង្ខេបោ ច។ ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មវដ្ដំ, ទ្វីសុ ឋានេសុ វិបាកោ វិបាកវដ្ដន្តិ សព្ពម្បេតំ កម្មវដ្ដញ្ចេវ វិបាកវដ្ដញ្ច។ តថា ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មភវោ, ទ្វីសុ ឋានេសុ វិបាកោ វិបាកភវោតិ សព្ពម្បេតំ កម្មភវោ ចេវ វិបាកភវោ ច។ ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មបវត្តំ , ទ្វីសុ ឋានេសុ វិបាកោ វិបាកបវត្តន្តិ សព្ពម្បេតំ កម្មបវត្តញ្ចេវ វិបាកបវត្តញ្ច។ តថា ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កម្មសន្តតិ, ទ្វីសុ វិបាកោ វិបាកសន្តតីតិ សព្ពម្បេតំ កម្មសន្តតិ ចេវ វិបាកសន្តតិ ច។ ទ្វីសុ ឋានេសុ កម្មំ កិរិយា នាម, ទ្វីសុ វិបាកោ កិរិយាផលំ នាមាតិ សព្ពម្បេតំ កិរិយា ចេវ កិរិយាផលញ្ចាតិ។

ឯវំ សមុប្បន្នមិទំ សហេតុកំ,
ទុក្ខំ អនិច្ចំ ចលមិត្តរទ្ធុវំ;
ធម្មេហិ ធម្មា បភវន្តិ ហេតុសោ,
ន ហេត្ថ អត្តាវ បរោវ វិជ្ជតិ។

ធម្មា ធម្មេ សញ្ជនេន្តិ, ហេតុសម្ភារបច្ចយា;
ហេតូនញ្ច និរោធាយ, ធម្មោ ពុទ្ធេន ទេសិតោ;
ហេតូសុ ឧបរុទ្ធេសុ, ឆិន្នំ វដ្ដំ ន វដ្ដតិ។

ឯវំ ទុក្ខន្តកិរិយាយ, ព្រហ្មចរិយីធ វិជ្ជតិ;
សត្តេ ច នូបលព្ភន្តេ, នេវុច្ឆេទោ ន សស្សតំ។

តិវដ្ដមនវដ្ឋិតំ ភមតីតិ ឯត្ថ បន សង្ខារភវា កម្មវដ្ដំ, អវិជ្ជាតណ្ហុបាទានានិ កិលេសវដ្ដំ, វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនា វិបាកវដ្ដន្តិ ឥមេហិ តីហិ វដ្ដេហិ តិវដ្ដមិទំ ភវចក្កំ យាវ កិលេសវដ្ដំ ន ឧបច្ឆិជ្ជតិ តាវ អនុបច្ឆិន្នបច្ចយត្តា អនវដ្ឋិតំ បុនប្បុនំ បរិវដ្ដនតោ ភមតិយេវាតិ វេទិតព្ពំ។

តយិទមេវំ ភមមានំ –

សច្ចប្បភវតោ កិច្ចា, វារណា ឧបមាហិ ច;
គម្ភីរនយភេទា ច, វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

តត្ថ យស្មា កុសលាកុសលកម្មំ អវិសេសេន សមុទយសច្ចន្តិ សច្ចវិភង្គេ វុត្តំ, តស្មា អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារាតិ អវិជ្ជាយ សង្ខារា ទុតិយសច្ចប្បភវំ ទុតិយសច្ចំ, សង្ខារេហិ វិញ្ញាណំ ទុតិយសច្ចប្បភវំ បឋមសច្ចំ, វិញ្ញាណាទីហិ នាមរូបាទីនិ វិបាកវេទនាបរិយោសានានិ បឋមសច្ចប្បភវំ បឋមសច្ចំ, វេទនាយ តណ្ហា បឋមសច្ចប្បភវំ ទុតិយសច្ចំ, តណ្ហាយ ឧបាទានំ ទុតិយសច្ចប្បភវំ ទុតិយសច្ចំ, ឧបាទានតោ ភវោ ទុតិយសច្ចប្បភវំ បឋមទុតិយសច្ចទ្វយំ, ភវតោ ជាតិ ទុតិយសច្ចប្បភវំ បឋមសច្ចំ, ជាតិយា ជរាមរណំ បឋមសច្ចប្បភវំ បឋមសច្ចន្តិ។ ឯវំ តាវិទំ ‘**សច្ចប្បភវតោ**’ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

យស្មា បនេត្ថ អវិជ្ជា វត្ថុសុ ច សត្តេ សម្មោហេតិ បច្ចយោ ច ហោតិ សង្ខារានំ បាតុភាវាយ, តថា សង្ខារា សង្ខតញ្ច អភិសង្ខរោន្តិ បច្ចយា ច ហោន្តិ វិញ្ញាណស្ស, វិញ្ញាណម្បិ វត្ថុញ្ច បដិជានាតិ បច្ចយោ ច ហោតិ នាមរូបស្ស, នាមរូបម្បិ អញ្ញមញ្ញញ្ច ឧបត្ថម្ភេតិ បច្ចយោ ច ហោតិ សឡាយតនស្ស, សឡាយតនម្បិ សវិសយេ ច វត្តតិ បច្ចយោ ច ហោតិ ផស្សស្ស, ផស្សោបិ អារម្មណញ្ច ផុសតិ បច្ចយោ ច ហោតិ វេទនាយ, វេទនាបិ អារម្មណរសញ្ច អនុភវតិ បច្ចយោ ច ហោតិ តណ្ហាយ, តណ្ហាបិ រជ្ជនីយេ ច ធម្មេ រជ្ជតិ បច្ចយោ ច ហោតិ ឧបាទានស្ស, ឧបាទានម្បិ ឧបាទានីយេ ច ធម្មេ ឧបាទិយតិ បច្ចយោ ច ហោតិ ភវស្ស, ភវោបិ នានាគតីសុ ច វិក្ខិបតិ បច្ចយោ ច ហោតិ ជាតិយា, ជាតិបិ ខន្ធេ ច ជនេតិ តេសំ អភិនិព្ពត្តិភាវេន បវត្តតា បច្ចយោ ច ហោតិ ជរាមរណស្ស, ជរាមរណម្បិ ខន្ធានំ បាកភេទភាវញ្ច អធិតិដ្ឋតិ បច្ចយោ ច ហោតិ ភវន្តរបាតុភាវាយ សោកាទីនំ អធិដ្ឋានត្តា, តស្មា សព្ពបទេសុ ទ្វិធា បវត្ត‘**កិច្ចតោ**’បិ ឥទំ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

យស្មា ចេត្ថ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ ឥទំ ការកទស្សននិវារណំ, “សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ អត្តសង្កន្តិទស្សននិវារណំ, “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ អត្តាតិបរិកប្បិតវត្ថុភេទទស្សនតោ ឃនសញ្ញានិវារណំ, “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិអាទីសុ “អត្តា បស្សតិ…បេ… វិជានាតិ ផុសតិ វេទយតិ តណ្ហិយតិ ឧបាទិយតិ ភវតិ ជាយតិ ជីយតិ មីយតី”តិ ឯវមាទិទស្សននិវារណំ, តស្មា មិច្ឆាទស្សន**និវារណតោ**បេតំ ភវចក្កំ ‘និវារណតោ’ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

យស្មា បនេត្ថ សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណវសេន ធម្មានំ អទស្សនតោ អន្ធោ វិយ អវិជ្ជា , អន្ធស្ស ឧបក្ខលនំ វិយ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, ឧបក្ខលិតស្ស បតនំ វិយ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ, បតិតស្ស គណ្ឌបាតុភាវោ វិយ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ, គណ្ឌភេទបីឡកា វិយ នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ, គណ្ឌបីឡកាឃដ្ដនំ វិយ សឡាយតនបច្ចយា ផស្សោ, ឃដ្ដនទុក្ខំ វិយ ផស្សបច្ចយា វេទនា, ទុក្ខស្ស បដិការាភិលាសោ វិយ វេទនាបច្ចយា តណ្ហា, បដិការាភិលាសេន អសប្បាយគ្គហណំ វិយ តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ, ឧបាទិន្នអសប្បាយាលេបនំ វិយ ឧបាទានបច្ចយា ភវោ, អសប្បាយាលេបនេន គណ្ឌវិការបាតុភាវោ វិយ ភវបច្ចយា ជាតិ, គណ្ឌវិការតោ គណ្ឌភេទោ វិយ ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ។

យស្មា វា បនេត្ថ អវិជ្ជា អប្បដិបត្តិមិច្ឆាបដិបត្តិភាវេន សត្តេ អភិភវតិ បដលំ វិយ អក្ខីនិ, តទភិភូតោ ច ពាលោ បោនោព្ភវិកេហិ សង្ខារេហិ អត្តានំ វេបេតិ កោសការកិមិ វិយ កោសប្បទេសេហិ, សង្ខារបរិគ្គហិតំ វិញ្ញាណំ គតីសុ បតិដ្ឋំ លភតិ បរិណាយកបរិគ្គហិតោ វិយ រាជកុមារោ រជ្ជេ, ឧបបត្តិនិមិត្តំ បរិកប្បនតោ វិញ្ញាណំ បដិសន្ធិយំ អនេកប្បការំ នាមរូបំ អភិនិព្ពត្តេតិ មាយាការោ វិយ មាយំ, នាមរូបេ បតិដ្ឋិតំ សឡាយតនំ វុឌ្ឍិំ វិរូឡ្ហិំ វេបុល្លំ បាបុណាតិ សុភូមិយំ បតិដ្ឋិតោ វនប្បគុម្ពោ វិយ, អាយតនឃដ្ដនតោ ផស្សោ ជាយតិ អរណិសហិតាភិមទ្ទនតោ អគ្គិ វិយ, ផស្សេន ផុដ្ឋស្ស វេទនា បាតុភវតិ អគ្គិនា ផុដ្ឋស្ស ឌាហោ វិយ, វេទយមានស្ស តណ្ហា វឌ្ឍតិ លោណូទកំ បិវតោ បិបាសា វិយ, តសិតោ ភវេសុ អភិលាសំ ករោតិ បិបាសិតោ វិយ បានីយេ, តទស្សុបាទានំ ឧបាទានេន ភវំ ឧបាទិយតិ អាមិសលោភេន មច្ឆោ ពឡិសំ វិយ, ភវេ សតិ ជាតិ ហោតិ ពីជេ សតិ អង្កុរោ វិយ, ជាតស្ស អវស្សំ ជរាមរណំ ឧប្បន្នស្ស រុក្ខស្ស បតនំ វិយ, តស្មា ឯវំ ‘**ឧបមាហិ**’ បេតំ ភវចក្កំ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

យស្មា ច ភគវតា អត្ថតោបិ ធម្មតោបិ ទេសនាតោបិ បដិវេធតោបិ គម្ភីរភាវំ សន្ធាយ “គម្ភីរោ ចាយំ, អានន្ទ, បដិច្ចសមុប្បាទោ គម្ភីរាវភាសោ ចា”តិ (ទី. និ. ២.៩៥; សំ. និ. ២.៦០) វុត្តំ, តស្មា ‘**គម្ភីរភេទតោ**’បេតំ ភវចក្កំ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

តត្ថ យស្មា ន ជាតិតោ ជរាមរណំ ន ហោតិ, ន ច ជាតី វិនា អញ្ញតោ ហោតិ, ឥត្ថញ្ច ជាតិតោ សមុទាគច្ឆតីតិ ឯវំ ជាតិបច្ចយសមុទាគតដ្ឋស្ស ទុរវពោធនីយតោ ជរាមរណស្ស ជាតិបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ គម្ភីរោ, តថា ជាតិយា ភវបច្ចយ…បេ… សង្ខារានំ អវិជ្ជាបច្ចយសម្ភូតសមុទាគតដ្ឋោ គម្ភីរោ, តស្មា ឥទំ ភវចក្កំ អត្ថគម្ភីរន្តិ។ អយំ តាវេត្ថ ‘**អត្ថគម្ភីរតា**’ ហេតុផលញ្ហិ អត្ថោតិ វុច្ចតិ, យថាហ “ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧២០)។

យស្មា បន យេនាការេន យទវត្ថា ច អវិជ្ជា តេសំ តេសំ សង្ខារានំ បច្ចយោ ហោតិ, តស្ស ទុរវពោធនីយតោ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយដ្ឋោ គម្ភីរោ, តថា សង្ខារានំ…បេ… ជាតិយា ជរាមរណស្ស បច្ចយដ្ឋោ គម្ភីរោ, តស្មា ឥទំ ភវចក្កំ ធម្មគម្ភីរន្តិ អយមេត្ថ ‘**ធម្មគម្ភីរតា**’ ហេតុនោ ហិ ធម្មោតិ នាមំ, យថាហ “ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា”តិ។

យស្មា ចស្ស តេន តេន ការណេន តថា តថា បវត្តេតព្ពត្តា ទេសនាបិ គម្ភីរា, ន តត្ថ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ ញាណំ បតិដ្ឋំ លភតិ, តថា ហេតំ កត្ថចិ សុត្តេ អនុលោមតោ, កត្ថចិ បដិលោមតោ; កត្ថចិ អនុលោមបដិលោមតោ, កត្ថចិ វេមជ្ឈតោ បដ្ឋាយ អនុលោមតោ វា បដិលោមតោ វា, កត្ថចិ តិសន្ធិចតុសង្ខេបំ, កត្ថចិ ទ្វិសន្ធិតិសង្ខេបំ, កត្ថចិ ឯកសន្ធិទ្វិសង្ខេបំ ទេសិតំ, តស្មា ឥទំ ភវចក្កំ ទេសនាគម្ភីរន្តិ អយំ **ទេសនាគម្ភីរតា**។

យស្មា បនេត្ថ យោ អវិជ្ជាទីនំ សភាវោ, យេន បដិវិទ្ធេន អវិជ្ជាទយោ ធម្មា សលក្ខណតោ បដិវិទ្ធា ហោន្តិ, សោ ទុប្បរិយោគាហត្តា គម្ភីរោ, តស្មា ឥទំ ភវចក្កំ បដិវេធគម្ភីរំ។ តថា ហេត្ថ អវិជ្ជាយ អញ្ញាណាទស្សនសច្ចាសម្បដិវេធដ្ឋោ គម្ភីរោ, សង្ខារានំ អភិសង្ខរណាយូហនសរាគវិរាគដ្ឋោ, វិញ្ញាណស្ស សុញ្ញតអព្យាបារអសង្កន្តិបដិសន្ធិបាតុភាវដ្ឋោ , នាមរូបស្ស ឯកុប្បាទវិនិព្ភោគាវិនិព្ភោគនមនរុប្បនដ្ឋោ, សឡាយតនស្ស អធិបតិលោកទ្វារខេត្តវិសយវិសយីភាវដ្ឋោ, ផស្សស្ស ផុសនសង្ឃដ្ដនសង្គតិសន្និបាតដ្ឋោ, វេទនាយ អារម្មណរសានុភវនសុខទុក្ខមជ្ឈត្តភាវនិជ្ជីវវេទយិតដ្ឋោ, តណ្ហាយ អភិនន្ទិតជ្ឈោសានសរិតាលតានទីតណ្ហាសមុទ្ទទុប្បូរណដ្ឋោ, ឧបាទានស្ស អាទានគ្គហណាភិនិវេសបរាមាសទុរតិក្កមនដ្ឋោ, ភវស្ស អាយូហនាភិសង្ខរណយោនិគតិឋិតិនិវាសេសុ ខិបនដ្ឋោ, ជាតិយា ជាតិសញ្ជាតិឱក្កន្តិនិព្ពត្តិបាតុភាវដ្ឋោ, ជរាមរណស្ស ខយវយភេទវិបរិណាមដ្ឋោគម្ភីរោតិ អយមេត្ថ **បដិវេធគម្ភីរតា**។

យស្មា បនេត្ថ ឯកត្តនយោ, នានត្តនយោ, អព្យាបារនយោ, ឯវំធម្មតានយោតិ ចត្តារោ អត្ថនយា ហោន្តិ, តស្មា **‘នយភេទតោ’**បេតំ ភវចក្កំ វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។ តត្ថ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា, សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណ”ន្តិ ឯវំ ពីជស្ស អង្កុរាទិភាវេន រុក្ខភាវប្បត្តិ វិយ សន្តានានុបច្ឆេទោ **‘ឯកត្តនយោ’** នាម; យំ សម្មា បស្សន្តោ ហេតុផលសម្ពន្ធេន បវត្តមានស្ស សន្តានស្ស អនុបច្ឆេទាវពោធតោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ បជហតិ, មិច្ឆា បស្សន្តោ ហេតុផលសម្ពន្ធេន បវត្តមានស្ស សន្តានានុបច្ឆេទស្ស ឯកត្តគ្គហណតោ សស្សតទិដ្ឋឹ ឧបាទិយតិ។

អវិជ្ជាទីនំ បន យថាសកលក្ខណវវត្ថានំ **‘នានត្តនយោ’** នាម; យំ សម្មា បស្សន្តោ នវនវានំ ឧប្បាទទស្សនតោ សស្សតទិដ្ឋឹ បជហតិ, មិច្ឆា បស្សន្តោ ឯកសន្តានបតិតស្ស ភិន្នសន្តានស្សេវ នានត្តគ្គហណតោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ ឧបាទិយតិ។

អវិជ្ជាយ ‘សង្ខារា មយា ឧប្បាទេតព្ពា’, សង្ខារានំ វា ‘វិញ្ញាណំ អម្ហេហី’តិ ឯវមាទិព្យាបារាភាវោ **‘អព្យាបារនយោ’** នាម; យំ សម្មា បស្សន្តោ ការកស្ស អភាវាវពោធតោ អត្តទិដ្ឋឹ បជហតិ, មិច្ឆា បស្សន្តោ យោ អសតិបិ ព្យាបារេ អវិជ្ជាទីនំ សភាវនិយមសិទ្ធោ ហេតុភាវោ តស្ស អគ្គហណតោ អកិរិយទិដ្ឋឹ ឧបាទិយតិ។

អវិជ្ជាទីហិ បន ការណេហិ សង្ខារាទីនំយេវ សម្ភវោ ខីរាទីហិ ទធិអាទីនំ វិយ, ន អញ្ញេសន្តិ អយំ **‘ឯវំធម្មតានយោ’** នាម; យំ សម្មា បស្សន្តោ បច្ចយានុរូបតោ ផលាវពោធតោ អហេតុកទិដ្ឋិញ្ច អកិរិយទិដ្ឋិញ្ច បជហតិ, មិច្ឆា បស្សន្តោ បច្ចយានុរូបំ ផលប្បវត្តឹ អគ្គហេត្វា យតោ កុតោចិ យស្ស កស្សចិ អសម្ភវគ្គហណតោ អហេតុកទិដ្ឋិញ្ចេវ និយតវាទញ្ច ឧបាទិយតីតិ ឯវមិទំ ភវចក្កំ –

សច្ចប្បភវតោ កិច្ចា, វារណា ឧបមាហិ ច;
គម្ភីរនយភេទា ច, វិញ្ញាតព្ពំ យថារហំ។

ឥទញ្ហិ គម្ភីរតោ អគាធំ នានានយគ្គហណតោ ទុរភិយានំ ញាណាសិនា សមាធិបវរសិលាយំ សុនិសិតេន –

ភវចក្កមបទាលេត្វា ,
អសនិវិចក្កមិវ និច្ចនិម្មថនំ;
សំសារភយមតីតោ,
ន កោចិ សុបិនន្តរេប្យត្ថិ។

វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា – “គម្ភីរោ ចាយំ, អានន្ទ, បដិច្ចសមុប្បាទោ គម្ភីរាវភាសោ ច។ ឯតស្ស, អានន្ទ, ធម្មស្ស អននុពោធា អប្បដិវេធា ឯវមយំ បជា តន្តាកុលកជាតា កុលគណ្ឋិកជាតា មុញ្ជបព្ពជភូតា អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ សំសារំ នាតិវត្តតី”តិ (ទី. និ. ២.៩៥; សំ. និ. ២.៦០)។ តស្មា អត្តនោ វា បរេសំ វា ហិតាយ សុខាយ បដិបន្នោ អវសេសកិច្ចានិ បហាយ –

គម្ភីរេ បច្ចយាការ-ប្បភេទេ ឥធ បណ្ឌិតោ;

យថា គាថំ លភេថេវ-មនុយុញ្ជេ សទា សតោតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

២៤៣. ឯវំ មហាបថវឹ បត្ថរន្តោ វិយ អាកាសំ វិត្ថារយន្តោ វិយ ច សព្ពធម្មេសុ អប្បដិហតញាណោ សត្ថា សុត្តន្តភាជនីយេ និក្ខណ្ឌឹ និជ្ជដំ បច្ចយាការំ នានាចិត្តវសេន ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្មា ន កេវលំ អយំ បច្ចយាការោ នានាចិត្តេសុយេវ ហោតិ, ឯកចិត្តេបិ ហោតិយេវ, តស្មា អភិធម្មភាជនីយវសេន ឯកចិត្តក្ខណិកំ បច្ចយាការំ នានប្បការតោ ទស្សេតុំ **អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ**តិអាទិនា នយេន មាតិកំ តាវ ឋបេសិ។ ឯវំ ឋបិតាយ បន មាតិកាយ –

> អវិជ្ជាទីហិ មូលេហិ, នវ មូលបទា នវ;
> នយា តត្ថ ចតុក្កានិ, វារភេទញ្ច ទីបយេ។

តត្រាយំ ទីបនា – ឯត្ថ ហិ អវិជ្ជាសង្ខារវិញ្ញាណនាមឆដ្ឋាយតនផស្សវេទនាតណ្ហាឧបាទានប្បភេទេហិ អវិជ្ជាទីហិ នវហិ មូលបទេហិ អវិជ្ជាទិកោ, សង្ខារាទិកោ, វិញ្ញាណាទិកោ, នាមាទិកោ, ឆដ្ឋាយតនាទិកោ, ផស្សាទិកោ, វេទនាទិកោ, តណ្ហាទិកោ, ឧបាទានាទិកោតិ ឥមេ នវ មូលបទា នវ នយា ហោន្តិ។

តេសុ យោ តាវ អយំ អវិជ្ជាទិកោ នយោ, តត្ថ បច្ចយចតុក្កំ, ហេតុចតុក្កំ, សម្បយុត្តចតុក្កំ, អញ្ញមញ្ញចតុក្កន្តិ ចត្តារិ ចតុក្កានិ ហោន្តិ។ យថា ចេត្ថ ឯវំ សេសេសុបីតិ ឯកេកស្មឹ នយេ ចតុន្នំ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន ឆត្តឹស ចតុក្កានិ។ តត្ថ ឯកេកេន ចតុក្កេន ចតុន្នំ ចតុន្នំ វារានំ សង្គហិតត្តា ចតុន្នម្បិ ចតុក្កានំ វសេន ឯកេកស្មឹ នយេ សោឡស សោឡស វារាតិ ចតុចត្តាលីសាធិកំ វារសតំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

១. បច្ចយចតុក្កំ

តត្ថ យទេតំ សព្ពបឋមេ អវិជ្ជាមូលកេ នយេ បច្ចយចតុក្កំ, តស្មឹ បឋមោ នាមរូបដ្ឋានេ នាមស្ស, សឡាយតនដ្ឋានេ ឆដ្ឋាយតនស្ស ច វុត្តត្តា អបរិបុណ្ណអង្គទ្វយយុត្តោ ទ្វាទសង្គិកវារោ នាម។ ទុតិយោ នាមរូបដ្ឋានេ នាមស្សេវ, សឡាយតនដ្ឋានេ ច ន កស្សចិ វុត្តត្តា អបរិបុណ្ណឯកង្គយុត្តោ ឯកាទសង្គិកវារោ នាម។ តតិយោ សឡាយតនដ្ឋានេ ឆដ្ឋាយតនស្ស វុត្តត្តា បរិបុណ្ណឯកង្គយុត្តោ ទ្វាទសង្គិកវារោ នាម។ ចតុត្ថោ បន បរិបុណ្ណទ្វាទសង្គិកោយេវ។

តត្ថ សិយា – អយម្បិ ឆដ្ឋាយតនបច្ចយា ផស្សោតិ វុត្តត្តា អបរិបុណ្ណេកង្គយុត្តោយេវាតិ? ន, តស្ស អនង្គត្តា។ ផស្សោយេវ ហេត្ថ អង្គំ, ន ឆដ្ឋាយតនំ។ តស្មា តស្ស អនង្គត្តា នាយំ អបរិបុណ្ណេកង្គយុត្តោតិ។ អដ្ឋកថាយំ បន វុត្តំ – ''បឋមោ សព្ពសង្គាហិកដ្ឋេន , ទុតិយោ បច្ចយវិសេសដ្ឋេន, តតិយោ គព្ភសេយ្យកសត្តានំ វសេន, ចតុត្ថោ ឱបបាតិកសត្តានំ វសេន គហិតោ។ តថា បឋមោ សព្ពសង្គាហិកដ្ឋេន, ទុតិយោ បច្ចយវិសេសដ្ឋេន, តតិយោ អបរិបុណ្ណាយតនវសេន, ចតុត្ថោ បរិបុណ្ណាយតនវសេន គហិតោ។ តថា បឋមោ សព្ពសង្គាហិកដ្ឋេន, ទុតិយោ មហានិទានសុត្តន្តវសេន (ទី. និ. ២.៩៥ អាទយោ), តតិយោ រូបភវវសេន, ចតុត្ថោ កាមភវវសេន គហិតោ''តិ។

តត្ថ បឋមោ ឥមេសុ ទុតិយាទីសុ តីសុ វារេសុ ន កត្ថចិ ន បវិសតីតិ សព្ពសង្គាហិកោតិ វុត្តោ។ សេសានំ វិសេសោ បរតោ អាវិភវិស្សតិ។ តស្សាវិភាវត្ថំ –

> យំ យត្ថ អញ្ញថា វុត្តំ, អវុត្តញ្ចាបិ យំ យហឹ;
> យំ យថា បច្ចយោ យស្ស, តំ សព្ពមុបលក្ខយេ។

តត្រាយំ នយោ – អវិសេសេន តាវ ចតូសុបិ ឯតេសុ សុត្តន្តភាជនិយេ វិយ សង្ខារាតិ អវត្វា សង្ខារោតិ វុត្តំ, តំ កស្មាតិ? ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា។ តត្រ ហិ នានាចិត្តក្ខណិកោ បច្ចយាការោ វិភត្តោ។ ឥធ ឯកចិត្តក្ខណិកោ អារទ្ធោ។ ឯកចិត្តក្ខណេ ច ពហូ ចេតនា ន សន្តីតិ សង្ខារាតិ អវត្វា សង្ខារោតិ វុត្តំ។

បឋមវារេ បនេត្ថ ឯកចិត្តក្ខណបរិយាបន្នធម្មសង្គហណតោ សព្ពដ្ឋានសាធារណតោ ច រូបំ ឆឌ្ឌេត្វា “វិញ្ញាណបច្ចយា នាម”ន្តេវ វុត្តំ។ តញ្ហិ ឯកចិត្តក្ខណបរិយាបន្នំ សព្ពដ្ឋានសាធារណញ្ច, ន កត្ថចិ វិញ្ញាណប្បវត្តិដ្ឋានេ ន បវត្តតិ។ យស្មា ច ឯកចិត្តក្ខណបរិយាបន្នោ ឯកោវេត្ថ ផស្សោ, តស្មា តស្សានុរូបំ បច្ចយភូតំ អាយតនំ គណ្ហន្តោ សឡាយតនដ្ឋានេ “នាមបច្ចយា ឆដ្ឋាយតន”ន្តិ ឯកំ មនាយតនំយេវ អាហ។ តញ្ហិ ឯកស្ស អកុសលផស្សស្ស អនុរូបំ បច្ចយភូតំ។ កាមញ្ចេតំ សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណន្តិ ឯត្ថាបិ វុត្តំ, ហេតុផលវិសេសទស្សនត្ថំ បន អង្គបុណ្ណត្ថញ្ច បុន ឥធ គហិតំ។ តត្រ ហិ ឯតស្ស វិសេសេន សង្ខារោ ហេតុ, អវិសេសេន នាមំ ផលំ។ ឥធ បនស្ស អវិសេសេន នាមំ ហេតុ, វិសេសេន ផស្សោ ផលន្តិ។ សោកាទយោ បន យស្មា សព្ពេ ឯកចិត្តក្ខណេ ន សម្ភវន្តិ, សព្ពស្មិញ្ច ចិត្តប្បវត្តិដ្ឋានេ ចេវ ចិត្តេ ច ន បវត្តន្តិ, តស្មា ន គហិតា។ ជាតិជរាមរណានិ បន អចិត្តក្ខណមត្តានិបិ សមានានិ ចិត្តក្ខណេ អន្តោគធត្តា អង្គបរិបូរណត្ថំ គហិតានិ។ ឯវំ តាវេត្ថ **‘យំ អញ្ញថា វុត្តំ។ យញ្ច អវុត្តំ’** តំ វេទិតព្ពំ។

យំ បនេត្ថ ឥតោ បរេសុ វារេសុ វុត្តំ, តស្សត្ថោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ យស្មិំ យស្មិំ បន វារេ យោ យោ វិសេសោ អាគតោ, តំ តំ តត្ថ តត្ថេវ បកាសយិស្សាម។

‘យំ យថា បច្ចយោ យស្សា’តិ ឯត្ថ បន សង្ខារស្ស អវិជ្ជា សម្បយុត្តធម្មសាធារណេហិ សហជាតអញ្ញមញ្ញនិស្សយសម្បយុត្តអត្ថិអវិគតបច្ចយេហិ ឆហិ ហេតុបច្ចយេន ចាតិ សត្តធា បច្ចយោ។ តត្ថ យស្មា បរតោ ហេតុចតុក្កាទីនិ តីណិ ចតុក្កានិ អវិគតសម្បយុត្តអញ្ញមញ្ញបច្ចយវសេន វុត្តានិ, តស្មា ឥធ តានិ អបនេត្វា អវសេសានំ វសេន អវិជ្ជា សង្ខារស្ស ចតុធា បច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។

សង្ខារោ វិញ្ញាណស្ស សាធារណេហិ ឆហិ, កម្មាហារបច្ចយេហិ ចាតិ អដ្ឋធា បច្ចយោ។ ឥធ បន តេយេវ តយោ អបនេត្វា បញ្ចធា។ វិញ្ញាណំ នាមស្ស សាធារណេហិ ឆហិ, ឥន្ទ្រិយាហារាធិបតីហិ ចាតិ នវធា។ ឥធ បន តយោ អបនេត្វា ឆធា។ នាមំ ឆដ្ឋាយតនស្ស សាធារណេហិ ឆហិ។ កិញ្ចិ បនេត្ថ អធិបតិបច្ចយេន, កិញ្ចិ អាហារបច្ចយាទីហីតិ អនេកធា។ ឥធ បន តេយេវ តយោ អបនេត្វា តិធា ចតុធា បញ្ចធា វា។ ឆដ្ឋាយតនំ ផស្សស្ស យថា វិញ្ញាណំ នាមស្ស។ ឯវំ ផស្សោ វេទនាយ សាធារណេហិ ឆហិ អាហារបច្ចយេន ចាតិ សត្តធា។ ឥធ បន តេយេវ តយោ អបនេត្វា ចតុធា។ វេទនា តណ្ហាយ សាធារណេហិ ឆហិ ឈានិន្ទ្រិយបច្ចយេហិ ចាតិ អដ្ឋធា។ ឥធ បន តេយេវ តយោ អបនេត្វា បញ្ចធា។ តណ្ហា ឧបាទានស្ស, យថា អវិជ្ជា សង្ខារស្ស។ ឯវំ ឧបាទានំ ភវស្ស សាធារណេហិ ឆហិ មគ្គបច្ចយេន ចាតិ សត្តធា។ ឥធ បន តេយេវ តយោ អបនេត្វា ចតុធា។ ភវោ ជាតិយា, យស្មា ជាតីតិ ឥធ សង្ខតលក្ខណំ អធិប្បេតំ, តស្មា បរិយាយេន ឧបនិស្សយបច្ចយេនេវ បច្ចយោ។ តថា ជាតិ ជរាមរណស្សាតិ។

យេ បន ឯវំ វទន្តិ – “ឥមស្មិំ ចតុក្កេ សព្ពេសម្បិ សង្ខារាទីនំ អវិជ្ជាទយោ សហជាតបច្ចយេន បច្ចយា ហោន្តិ។ សហជាតបច្ចយវសេនេវ ហិ បឋមវារោ អារទ្ធោ”តិ, តេ ភវាទីនំ តថា អភាវំ សេសបច្ចយានញ្ច សម្ភវំ ទស្សេត្វា បដិក្ខិបិតព្ពា។ ន ហិ ភវោ ជាតិយា សហជាតបច្ចយោ ហោតិ, ន ជាតិ ជរាមរណស្ស។ យេ ចេតេសំ សង្ខារាទីនំ អវសេសា បច្ចយា វុត្តា, តេបិ សម្ភវន្តិយេវ។ តស្មា ន សក្កា ឆឌ្ឌេតុន្តិ។ ឯវំ តាវ បឋមវារេ យំ យត្ថ អញ្ញថា វុត្តំ, អវុត្តញ្ចាបិ យំ យហិំ, យញ្ច យថា យស្ស បច្ចយោ ហោតិ, តំ វេទិតព្ពំ។ ទុតិយវារាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

អយំ បន វិសេសោ – ទុតិយវារេ “នាមបច្ចយា ផស្សោ”តិ វត្វា សឡាយតនដ្ឋានេ ន កិញ្ចិ វុត្តំ, តំ កិមត្ថន្តិ? បច្ចយវិសេសទស្សនត្ថញ្ចេវ មហានិទានទេសនាសង្គហត្ថញ្ច។ ផស្សស្ស ហិ ន កេវលញ្ច ឆដ្ឋាយតនមេវ បច្ចយោ, វេទនាក្ខន្ធាទយោ បន តយោ ខន្ធាបិ បច្ចយាយេវ។ មហានិទានសុត្តន្តេ ចស្ស “អត្ថិ ឥទប្បច្ចយា ផស្សោតិ ឥតិ បុដ្ឋេន សតា, អានន្ទ, អត្ថីតិស្ស វចនីយំ។ កឹ បច្ចយា ផស្សោតិ? ឥតិ ចេ វទេយ្យ, នាមបច្ចយា ផស្សោតិ ឥច្ចស្ស វចនីយ”ន្តិ (ទី. និ. ២.៩៦)។ ឯវំ សឡាយតនំ ឆឌ្ឌេត្វា ឯកាទសង្គិកោ បដិច្ចសមុប្បាទោ វុត្តោ។ តស្មា ឥមស្ស បច្ចយវិសេសស្ស ទស្សនត្ថំ ឥមិស្សា ច មហានិទានសុត្តន្តទេសនាយ បរិគ្គហត្ថំ ទុតិយវារេ “នាមបច្ចយា ផស្សោ”តិ វត្វា សឡាយតនដ្ឋានេ ន កិញ្ចិ វុត្តន្តិ។ ឯស តាវ ទុតិយវារេ វិសេសោ។

តតិយវារេ បន “វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប”ន្តិ សុត្តន្តភាជនីយេ អាគតមេវ ចតុត្ថមង្គំ វុត្តំ, តំ ឯកចិត្តក្ខណិកត្តា បច្ចយាការស្ស ឥធ អយុត្តន្តិ ចេ? តំ នាយុត្តំ។ កស្មា? សកក្ខណេ បច្ចយភាវតោ។ សចេបិ ហិ តត្ថ រូបំ ចិត្តក្ខណតោ ឧទ្ធំ តិដ្ឋតិ, តថាបិស្ស តំ វិញ្ញាណំ សកក្ខណេ បច្ចយោ ហោតិ។ កថំ? បុរេជាតស្ស តាវ ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស អញ្ញស្ស វា បច្ឆាជាតបច្ចយេន។ វុត្តញ្ចេតំ “បច្ឆាជាតា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា បុរេជាតស្ស ឥមស្ស កាយស្ស បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.១១)។ សហជាតស្ស បន ចិត្តសមុដ្ឋានស្ស

និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ។ យថាហ “ចិត្តចេតសិកា ធម្មា ចិត្តសមុដ្ឋានានំ រូបានំ និស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ”តិ (បដ្ឋា. ១.១.៨)។

យទិ ឯវំ, បុរិមវារេសុ កស្មា ឯវំ ន វុត្តន្តិ ? រូបប្បវត្តិទេសំ សន្ធាយ ទេសិតត្តា។ អយញ្ហិ បច្ចយាការោ រូបប្បវត្តិទេសេ កាមភវេ គព្ភសេយ្យកានញ្ចេវ អបរិបុណ្ណាយតនឱបបាតិកានញ្ច រូបាវចរទេវានញ្ច វសេន ទេសិតោ។ តេនេវេត្ថ “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ អវត្វា ឆដ្ឋាយតនន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ នាមំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។ រូបំ បន ហទយរូបំ វេទិតព្ពំ។ តំ បនេតស្ស ឆដ្ឋាយតនស្ស និស្សយបច្ចយេន ចេវ បុរេជាតបច្ចយេន ចាតិ ទ្វិធា បច្ចយោ ហោតីតិ ឯស តតិយវារេ វិសេសោ។

ចតុត្ថវារោ បន យោនិវសេន ឱបបាតិកានំ, អាយតនវសេន បរិបុណ្ណាយតនានំ, ភវវសេន កាមាវចរសត្តានំ វសេន វុត្តោ។ តេនេវេត្ថ “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ នាមំ ឆដ្ឋាយតនស្ស សហជាតាទីហិ, ចក្ខាយតនាទីនំ បច្ឆាជាតបច្ចយេន។ រូបេ ហទយរូបំ ឆដ្ឋាយតនស្ស និស្សយបច្ចយបុរេជាតបច្ចយេហិ, ចត្តារិ មហាភូតានិ ចក្ខាយតនាទីនំ សហជាតនិស្សយអត្ថិអវិគតេហិ។ យស្មា បនេស ឯកចិត្តក្ខណិកោ បច្ចយាការោ, តស្មា ឯត្ថ សឡាយតនបច្ចយាតិ អវត្វា “ឆដ្ឋាយតនបច្ចយា ផស្សោ”តិ វុត្តោតិ អយំ ចតុត្ថវារេ វិសេសោ។

ឯវមេតេសំ នានាករណំ ញត្វា បុន សព្ពេស្វេវ តេសុ វិសេសេន បឋមកា ទ្វេ វារា អរូបភវេ បច្ចយាការទស្សនត្ថំ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ អរូបភវស្មិញ្ហិ រូបេន អសម្មិស្សានិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ បវត្តន្តិ។ តតិយោ រូបភវេ បច្ចយាការទស្សនត្ថំ វុត្តោ។ រូបភវស្មិញ្ហិ សតិបិ រូបសម្មិស្សត្តេ សឡាយតនំ ន បវត្តតិ។ ចតុត្ថោ កាមភវេ បច្ចយាការទស្សនត្ថំ វុត្តោ។ កាមភវស្មិញ្ហិ សកលំ សឡាយតនំ បវត្តតិ។ តតិយោ វា រូបភវេ ចេវ កាមភវេ ច អបរិបុណ្ណាយតនានំ អកុសលប្បវត្តិក្ខណំ សន្ធាយ វុត្តោ។ ចតុត្ថោ វា កាមភវេ បរិបុណ្ណាយតនានំ។ បឋមោ វា សព្ពត្ថគាមិតំ សន្ធាយ វុត្តោ។ សោ ហិ ន កត្ថចិ ចិត្តប្បវត្តិទេសេ ន បវត្តតិ។ ទុតិយោ បច្ចយវិសេសំ សន្ធាយ វុត្តោ។ ឯកាទសង្គិកត្តញ្ចេត្ថ ផស្សស្ស ច នាមបច្ចយត្តំ បច្ចយវិសេសោ។ តតិយោ បុរិមយោនិទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តោ។ បុរិមាសុ ហិ ទ្វីសុ យោនីសុ សោ សម្ភវតិ, តត្ថ សទា សឡាយតនស្ស អសម្ភវតោ។ ចតុត្ថោ បច្ឆិមយោនិទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តោ។ បច្ឆិមាសុ ហិ សោ ទ្វីសុ យោនីសុ សម្ភវតិ, តត្ថ សទា សឡាយតនស្ស សម្ភវតោតិ។

ឯត្តាវតា ច យំ វុត្តំ ចតូសុបិ វារេសុ –

> យំ យត្ថ អញ្ញថា វុត្តំ, អវុត្តញ្ចាបិ យំ យហឹ;
> យំ យថា បច្ចយោ យស្ស, តំ សព្ពមុបលក្ខយេតិ។

គាថាយ អត្ថទីបនា កតា ហោតិ។

> ឯតេនេវានុសារេន, សព្ពមេតំ នយំ ឥតោ;
> វិសេសោ យោ ច តំ ជញ្ញា, ចតុក្កេសុ បរេសុបិ។

២. ហេតុចតុក្កំ

២៤៤. តត្ថ យោ តាវ ឥធ វុត្តោ នយោ, សោ សព្ពត្ថ បាកដោយេវ។ វិសេសោ បន ឯវំ វេទិតព្ពោ – ហេតុចតុក្កេ តាវ អវិជ្ជា ហេតុ អស្សាតិ **អវិជ្ជាហេតុកោ**។ អវិជ្ជា អស្ស សហវត្តនតោ យាវភង្គា បវត្តិកា គមិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “អវិជ្ជាបច្ចយា”តិ ច ឯត្តាវតា សហជាតាទិបច្ចយវសេន សាធារណតោ សង្ខារស្ស អវិជ្ជា បច្ចយោតិ ទស្សេត្វា, បុន “អវិជ្ជាហេតុកោ”តិ ឯតេនេវ វិសេសតោ អវិគតបច្ចយតា ទស្សិតា។ **សង្ខារបច្ចយា វិញ្ញាណំ សង្ខារហេតុក**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

កស្មា បន ភវាទីសុ ហេតុកគ្គហណំ ន កតន្តិ? អវិគតបច្ចយនិយមាភាវតោ អភាវតោ ច អវិគតបច្ចយស្ស។ “តត្ថ កតមោ ឧបាទានបច្ចយា ភវោ? ឋបេត្វា ឧបាទានំ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ – អយំ វុច្ចតិ ឧបាទានបច្ចយា ភវោ”តិ វចនតោ ឧបាទានបច្ចយា ចតុន្នំ ខន្ធានំ ឥធ ភវោតិ នាមំ។ សង្ខារក្ខន្ធេ ច “ជាតិ ទ្វីហិ ខន្ធេហិ សង្គហិតា”តិអាទិវចនតោ (ធាតុ. ៧១) ជាតិជរាមរណានិ អន្តោគធានិ។

តត្ថ យាវ ឧបាទានំ តាវ ជាតិជរាមរណានំ អនុបលព្ភនតោ ឧបាទានំ ភវស្ស ន និយមតោ អវិគតបច្ចយោ ហោតិ។ “យា តេសំ តេសំ ធម្មានំ ជាតី”តិ អាទិវចនតោ សង្ខតលក្ខណេសុ ជាតិយា ជរាមរណសង្ខាតស្ស ភវស្ស ជាតិក្ខណមត្តេយេវ អភាវតោ អវិគតបច្ចយភាវោ ន សម្ភវតិ។ តថា ជាតិយា ជរាមរណក្ខណេ អភាវតោ ។ ឧបនិស្សយបច្ចយេនេវ បន ភវោ ជាតិយា។ ជាតិ ជរាមរណស្ស បច្ចយោតិ សព្ពថាបិ អវិគតបច្ចយនិយមាភាវតោ អភាវតោ ច អវិគតបច្ចយស្ស ភវាទីសុ ហេតុកគ្គហណំ ន កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

កេចិ បនាហុ – “ភវោ ទុវិធេនា”តិ វចនតោ ឧបបត្តិមិស្សកោ ភវោ, ន ច ឧបបត្តិភវស្ស ឧបាទានំ អវិគតបច្ចយោ ហោតីតិ “ឧបាទានបច្ចយា ភវោ ឧបាទានហេតុកោ”តិ អវត្វា “ឧបាទានបច្ចយា ភវោ”តិ វុត្តោ។ ឥធ បច្ឆិន្នត្តា បរតោបិ ន វុត្តន្តិ។ តំ ឥធ ឧបបត្តិមិស្សកស្ស ភវស្ស អនធិប្បេតត្តា អយុត្តំ។ អរូបក្ខន្ធា ហិ ឥធ ភវោតិ អាគតា។

ភវបច្ចយា ជាតីតិ ឯត្ថ ច ឋបេត្វា ជាតិជរាមរណានិ អវសេសោ ភវោ ជាតិយា បច្ចយោតិ វេទិតព្ពោ។ កស្មា? ជាតិអាទីនំ ជាតិយា អប្បច្ចយត្តា។ យទិ ឯវំ, ឋបេត្វា ជាតិជរាមរណានិ ភវោ ជាតិយា បច្ចយោតិ វត្តព្ពោតិ? អាម វត្តព្ពោ, វត្តព្ពបទេសាភាវតោ បន ន វុត្តោ។ ទសមង្គនិទ្ទេសេ ហិ ឧបាទានបច្ចយសម្ភូតោ ភវោ វត្តព្ពោ។ ឯកាទសមង្គនិទ្ទេសេ ជាតិ វត្តព្ពា។ យោ បន ភវោ ជាតិយា បច្ចយោ, តស្ស វត្តព្ពបទេសោ នត្ថីតិ វត្តព្ពបទេសាភាវតោ ន វុត្តោ។ អវុត្តោបិ បន យុត្តិតោ គហេតព្ពោតិ។ **វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូប**ន្តិអាទីសុ ច វិញ្ញាណាទីនំ អវិគតបច្ចយភាវសម្ភវតោ វិញ្ញាណហេតុកាទិវចនំ កតន្តិ ឯស ហេតុចតុក្កេ វិសេសោ។

៣. សម្បយុត្តចតុក្កំ

២៤៥. សម្បយុត្តចតុក្កេបិ អវិជ្ជាបច្ចយាតិ ឯត្តាវតា សហជាតាទិបច្ចយវសេន សង្ខារស្ស អវិជ្ជាបច្ចយតំ ទស្សេត្វា បុន “អវិជ្ជាសម្បយុត្តោ”តិ សម្បយុត្តបច្ចយតា ទស្សិតា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា បន អរូបីនំ ធម្មានំ រូបធម្មេហិ សម្បយោគោ នត្ថិ, តស្មា វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបន្តិអាទីសុ តតិយចតុក្កវារបទេសុ “វិញ្ញាណសម្បយុត្តំ នាម”ន្តិអាទិនា នយេន យំ លព្ភតិ, តទេវ គហិតន្តិ ឯស សម្បយុត្តចតុក្កេ វិសេសោ។

៤. អញ្ញមញ្ញចតុក្កំ

២៤៦. អញ្ញមញ្ញចតុក្កេបិ អវិជ្ជាបច្ចយាតិ សហជាតាទិបច្ចយវសេន សង្ខារស្ស អវិជ្ជាបច្ចយតំ ទស្សេត្វា “សង្ខារបច្ចយាបិ អវិជ្ជា”តិ អញ្ញមញ្ញបច្ចយតា ទស្សិតា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា បន ភវោ និប្បទេសោ, ឧបាទានំ សប្បទេសំ, សប្បទេសធម្មោ ច និប្បទេសធម្មស្ស បច្ចយោ ហោតិ, ន និប្បទេសធម្មោ សប្បទេសធម្មស្ស, តស្មា ឯត្ថ “ភវបច្ចយាបិ ឧបាទាន”ន្តិ ន វុត្តំ; ហេដ្ឋា វា ទេសនាយ បច្ឆិន្នត្តា ឯវំ ន វុត្តំ ។ យស្មា ច នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ អត្ថិ, សឡាយតនបច្ចយា ឯកចិត្តក្ខណេ នាមរូបំ នត្ថិ, យស្ស សឡាយតនំ អញ្ញមញ្ញបច្ចយោ ភវេយ្យ, តស្មា ចតុត្ថវារេ “ឆដ្ឋាយតនបច្ចយាបិ នាមរូប”ន្តិ យំ លព្ភតិ តទេវ គហិតន្តិ ឯស អញ្ញមញ្ញចតុក្កេ វិសេសោ។

អវិជ្ជាមូលកនយមាតិកា។

សង្ខារាទិមូលកនយមាតិកា

២៤៧. ឥទានិ **សង្ខារបច្ចយា អវិជ្ជា**តិ សង្ខារមូលកនយោ អារទ្ធោ។ តត្ថាបិ យថា អវិជ្ជាមូលកេ ឯវំ ចត្តារិ ចតុក្កានិ សោឡស ច វារា វេទិតព្ពា។ បឋមចតុក្កេ បន បឋមវារមេវ ទស្សេត្វា ទេសនា សំខិត្តា។ យថា ចេត្ថ ឯវំ វិញ្ញាណមូលកាទីសុបិ។ តត្ថ សព្ពេស្វេវ តេសុ សង្ខារមូលកាទីសុ អដ្ឋសុ នយេសុ “សង្ខារបច្ចយា អវិជ្ជា”តិអាទិនា នយេន សហជាតាទិបច្ចយវសេន អវិជ្ជាយ សង្ខារាទិបច្ចយតំ ទស្សេត្វា បុន “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា នយេន ឯកចិត្តក្ខណេបិ បច្ចយាការចក្កស្ស បវត្តិ ទស្សិតា។

កស្មា បន ភវមូលកា ជាតិជរាមរណមូលកា វា នយា ន វុត្តា? កិំ ភវបច្ចយា អវិជ្ជា ន ហោតីតិ? នោ ន ហោតិ។ “សង្ខារបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ ឯវមាទីសុ បន វុច្ចមានេសុ ន កោចិ ភវបរិយាបន្នោ ធម្មោ អវិជ្ជាយ បច្ចយោ ន វុត្តោ។ តស្មា អបុព្ពស្ស អញ្ញស្ស អវិជ្ជាបច្ចយស្ស វត្តព្ពស្ស អភាវតោ ភវមូលកោ នយោ ន វុត្តោ។ ភវគ្គហណេន ច អវិជ្ជាបិ សង្គហំ គច្ឆតិ។ តស្មា “ភវបច្ចយា អវិជ្ជា”តិ វុច្ចមានេ “អវិជ្ជាបច្ចយា អវិជ្ជា”តិបិ វុត្តំ

សិយា។ ន ច ឯកចិត្តក្ខណេ អវិជ្ជា អវិជ្ជាយ បច្ចយោ នាម ហោតិ។ តត្ថ បច្ចិន្នត្តាវ ជាតិជរាមរណមូលកាបិ នយា ន គហិតា។ អបិច ភវេ ជាតិជរាមរណានិបិ អន្តោគធានិ។ ន ចេតានិ ឯកចិត្តក្ខណេ អវិជ្ជាយ បច្ចយា ហោន្តីតិ ភវមូលកា ជាតិជរាមរណមូលកា វា នយា ន វុត្តាតិ។

មាតិកាវណ្ណនា។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៤៨-២៤៩. ឥទានិ យថា ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ កុសលត្តិកំ អាទឹ កត្វា និក្ខិត្តមាតិកាយ បដិបាដិយា បឋមំ កុសលំ ភាជិតំ, តថា ឥធ មាតិកាយ អនិក្ខិត្តត្តា បឋមំ កុសលំ អនាមសិត្វា “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិ អកុសលធម្មវសេន មាតិកាយ និក្ខិត្តត្តា និក្ខេបបដិបាដិយាវ អវិជ្ជាទីនិ បដិច្ចសមុប្បាទង្គានិ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **កតមេ ធម្មា អកុសលា**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៣៦៥) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វោ។ យស្មា បន ឯកចិត្តក្ខណេ តណ្ហាយ ច កាមុបាទានស្ស ច សម្ភវោ នត្ថិ, តស្មា យំ ឯត្ថ តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ លព្ភតិ, តទេវ ទស្សេតុំ **ទិដ្ឋិ ទិដ្ឋិគត**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

ភវនិទ្ទេសេ ច យស្មា ឧបាទានំ សង្ខារក្ខន្ធេ សង្គហំ គច្ឆតិ, តស្មា “ឋបេត្វា ឧបាទានំ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ វុច្ចមានេ ឧបាទានស្ស ឧបាទានបច្ចយត្តំ អាបជ្ជេយ្យ។ ន ច តទេវ តស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ ជាតិអាទិនិទ្ទេសេសុ យស្មា ឯតេ អរូបធម្មានំ ជាតិអាទយោ, តស្មា “ខណ្ឌិច្ចំ, បាលិច្ចំ, វលិត្តចតា, ចុតិ, ចវនតា”តិ ន វុត្តំ។

២៥០. ឯវំ បឋមវារំ និដ្ឋបេត្វា បុន ទុតិយវារេ យស្មិំ សមយេ បឋមវារេន បច្ចយាការោ ទស្សិតោ, តស្មិំយេវ សមយេ អបរេនបិ នយេន បច្ចយាការំ ទស្សេតុំ វិសុំ សមយវវត្ថានវារំ អវត្វា **តស្មិំ សមយេ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ**តិអាទិនាវ នយេន ទេសនា កតា។ តត្ថ **ឋបេត្វា ផស្ស**ន្តិ ឥទំ យស្មា ផស្សោបិ នាមបរិយាបន្នោ, តស្មា ផស្សស្ស នាមតោ នីហរណត្ថំ វុត្តំ។

២៥២. តតិយវារេ យស្ស ចិត្តសមុដ្ឋានរូបស្ស វិញ្ញាណំ បច្ចយោ, តស្មិំ បវត្តមានេ យស្មា តេនុបត្ថទ្ធានំ ចក្ខាយតនាទីនំ ឧបចិតត្តំ បញ្ញាយតិ, តស្មា **ចក្ខាយតនស្ស ឧបចយោ**តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា ច កម្មជរូបស្សបិ តស្មិំ សមយេ វត្តមានស្ស វិញ្ញាណំ បច្ឆាជាតបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតិ, តស្មាបិ ឯវំ វុត្តំ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ កម្មជំ ចិត្តសមុដ្ឋានន្តិ ទ្វេវ សន្តតិយោ គហិតា, ឥតរាបិ បន ទ្វេ សន្តតិយោ គហេតព្វា។ តាសម្បិ ហិ វិញ្ញាណំ បច្ចយោ ហោតិយេវ។

២៥៤. ចតុត្ថវារេ បន យស្មា ឯកចិត្តក្ខណេបិ មហាភូតរូបបច្ចយា ចក្ខាយតនាទីនិ, ហទយរូបបច្ចយា ឆដ្ឋាយតនំ, នាមបច្ចយា ច បច្ឆាជាតសហជាតាទិវសេន យថានុរូបំ សព្ពានិបិ បវត្តន្តិ, តស្មា **តត្ថ កតមំ នាមរូបបច្ចយា សឡាយតនំ? ចក្ខាយតន**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

២៥៦. ទុតិយចតុក្កេ សព្ពំ ឧត្តានមេវ។

២៦៤. តតិយចតុក្កេ យស្ស សម្បយុត្តបច្ចយភាវោ ន ហោតិ, យស្ស ច ហោតិ, តំ វិសុំ វិសុំ ទស្សេតុំ **ឥទំ វុច្ចតិ វិញ្ញាណបច្ចយា នាមរូបំ វិញ្ញាណសម្បយុត្តំ នាម**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

២៧២. ចតុត្ថចតុក្កេ ផស្សបច្ចយា នាមនិទ្ទេសេ កិញ្ចាបិ “ឋបេត្វា ផស្សំ វេទនាក្ខន្ធោ...បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ – ឥទំ វុច្ចតិ ផស្សបច្ចយា នាម”ន្តិ ន វុត្តំ, តថាបិ អនន្តរាតីតបទនិទ្ទេសេ “ឋបេត្វា ផស្សំ វេទនាក្ខន្ធោ...បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តត្តា អវុត្តម្បិ តំ វុត្តមេវ ហោតិ។ យទេវ ហិ នាមំ ផស្សស្ស បច្ចយោ, ផស្សោបិ តស្សេវ បច្ចយោតិ។

យថា ចាយំ ចតុចតុក្កោ សោឡសវារប្បភេទោ អវិជ្ជាមូលកោ បឋមនយោ ឯតស្មិំ បឋមាកុសលចិត្តេ បកាសិតោ, ឯវំ សង្ខារមូលកាទយោ អដ្ឋ នយាបិ វេទិតព្វា។ បាឡិ បន សំខិត្តា។ ឯវមេវ តស្មិំ បឋមាកុសលចិត្តេយេវ នវ នយា, ឆត្តឹស ចតុក្កានិ, ចតុចត្តាលីសាធិកញ្ច វារសតំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

២៨០. ឥទានិ ឥមិនាវ នយេន សេសាកុសលចិត្តេសុបិ បច្ចយាការំ ទស្សេតុំ **កតមេ ធម្មា អកុសលា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យស្មា ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តេសុ តណ្ហាបច្ចយា ឧបាទានំ នត្ថិ, តស្មា ឧបាទានដ្ឋានេ

ឧបាទានំ វិយ ទឡ្ហនិបាតិនា អធិមោក្ខេន បទំ បូរិតំ។ ទោមនស្សសហគតេសុ ច យស្មា វេទនាបច្ចយា តណ្ហាបិ នត្ថិ, តស្មា តណ្ហាដ្ឋានេ តណ្ហា វិយ ពលវកិលេសេន បដិឃេន បទំ បូរិតំ។ ឧបាទានដ្ឋានេ អធិមោក្ខេនេវ។ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តេ បន យស្មា សន្និដ្ឋានាភាវតោ អធិមោក្ខោបិ នត្ថិ, តស្មា តណ្ហាដ្ឋានេ ពលវកិលេសភូតាយ វិចិកិច្ឆាយ បទំ បូរិតំ។ ឧបាទានដ្ឋានំ បរិហីនមេវ។ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តេ បន យស្មា អធិមោក្ខោ អត្ថិ, តស្មា តណ្ហាដ្ឋានេ ពលវកិលេសេន ឧទ្ធច្ចេន បទំ បូរិតំ។ ឧបាទានដ្ឋានេ អធិមោក្ខេនេវ។ សព្ពត្ថេវ ច វិសេសមត្តំ ទស្សេត្វា បាឡិ សំខិត្តា។ យោ ចាយំ វិសេសោ ទស្សិតោ, តត្ថ កេវលំ អធិមោក្ខនិទ្ទេសោវ អបុព្ពោ។ សេសំ ហេដ្ឋា អាគតមេវ។

អធិមោក្ខនិទ្ទេសេ បន អធិមុច្ចនវសេន **អធិមោក្ខោ**។ អធិមុច្ចតិ វា តេន អារម្មណេ ចិត្តំ និព្ពិចិកិច្ឆតាយ សន្និដ្ឋានំ គច្ឆតីតិ **អធិមោក្ខោ**។ អធិមុច្ចនាការោ **អធិមុច្ចនា**។ តស្ស ចិត្តស្ស, តស្មិំ វា អារម្មណេ អធិមុត្តត្តាតិ **តទធិមុត្តតា**។ សព្ពចិត្តេសុ ច បឋមចិត្តេ វុត្តនយេនេវ នយចតុក្កវារប្បភេទោ វេទិតព្ពោ។ កេវលញ្ហិ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តេ ឧបាទានមូលកស្ស នយស្ស អភាវា អដ្ឋ នយា, ទ្វត្តឹស ចតុក្កានិ, អដ្ឋវីសាធិកញ្ច វារសតំ ហោតីតិ។

អកុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

កុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា

២៩២. ឥទានិ ឥមិនាវ នយេន កុសលចិត្តាទីសុបិ បច្ចយាការំ ទស្សេតុំ **កតមេ ធម្មា កុសលា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ យថា បន អកុសលេ បឋមំ មាតិកំ និក្ខិបិត្វា បច្ឆា និទ្ទេសោ កតោ, ន តថា ឥធ។ កស្មា? អប្បនាវារេ នានត្តសម្ភវតោ។ លោកិយកុសលាទីសុ ហិ តេសំ ធម្មានំ ទុក្ខសច្ចបរិយាបន្នត្តា "ឯវមេតស្ស កេវលស្ស ទុក្ខក្ខន្ធស្សា"តិ អប្បនា ហោតិ, លោកុត្តរកុសលាទីសុ "ឯវមេតេសំ ធម្មាន"ន្តិ។ តស្មា ឯត្ថ សាធារណតោ មាតិកំ ឋបេតុំ ន សក្កាតិ បាដិយេក្កំ តេសំ តេសំ កុសលាទីនំ មាតិកំ ឧទ្ទិសិត្វាវ និទ្ទេសោ កតោតិ។

តត្ថ យស្មា ឯកចិត្តក្ខណេ កុសលសង្ខារេន សទ្ធិំ អវិជ្ជា នត្ថិ, តស្មា តំ អវត្វា, អវិជ្ជា វិយ អកុសលានំ, កុសលានំ មូលតោ កុសលមូលំ, តណ្ហុបាទានានញ្ច អភាវតោ តណ្ហាដ្ឋានេ តណ្ហា វិយ អារម្មណេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ បសាទោ, ឧបាទានដ្ឋានេ ឧបាទានំ វិយ ទឡ្ហនិបាតី នាម អធិមោក្ខោ វុត្តោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពន្តិ។

កុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

អព្យាកតនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣០៦. អព្យាកតំ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ អាគតបដិបាដិយាវ វិភត្តំ។ សព្ពវារេសុ ច អវិជ្ជាមូលកា នយា បរិហីនា។ កស្មា? អវិជ្ជាដ្ឋានេ ឋបេតព្ពស្ស អភាវតោ។ កុសលចិត្តេសុ ហិ អវិជ្ជាដ្ឋានេ ឋបេតព្ពំ កុសលមូលំ អត្ថិ, ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ នត្ថិ។ សហេតុកេសុ បន កិញ្ចាបិ អត្ថិ, ឯវំ សន្តេបិ ឥធ បច្ឆិន្នត្តា តត្ថ ន គហិតំ។ បញ្ចវិញ្ញាណសោតេ សោតបតិតាវ ហុត្វា ទេសនា កតាតិ វេទិតព្ពា។

វិសេសតោ បនេត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ តណ្ហាដ្ឋានំ ឧបាទានដ្ឋានញ្ច បរិហីនំ។ កស្មា? តណ្ហាដ្ឋានារហស្ស ពលវធម្មស្ស អភាវា អធិមោក្ខរហិតត្តា ច។ សេសាហេតុកេសុ តណ្ហាដ្ឋានមេវ បរិហីនំ។ សហេតុកេសុ បសាទសព្ភាវតោ តណ្ហាដ្ឋានេ បសាទេន បទំ បូរិតំ។ ឯវមេត្ថ កុសលាកុសលវិបាកេសុ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុ សង្ខារវិញ្ញាណនាមឆដ្ឋាយតនផស្សវេទនាមូលកា ឆ ឆ, សេសាហេតុកេសុ អធិមោក្ខមូលកេន សទ្ធិំ សត្ត សត្ត, សហេតុកេសុ បសាទមូលកេន សទ្ធិំ អដ្ឋ អដ្ឋ នយា វេទិតព្ពា។

តត្ថ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីសុបិ ចតុន្នម្បិ ចតុក្កានំ អាទិវារោវ វុត្តោ។ ទុតិយវារោ បច្ចយវិសេសដ្ឋេន លព្ភមានោបិ ន វុត្តោ។ តតិយចតុត្ថវារា អសម្ភវតោយេវ។ រូបមិស្សកា ហិ តេ, ន ច ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ រូបំ សមុដ្ឋាបេន្តិ។ យថា ច បឋមចតុក្កេ ទ្វេ វារា លព្ភន្តិ, ឯវំ សេសចតុក្កេសុបិ។ តស្មា បឋមចតុក្កេ ទុតិយវារោ, សេសចតុក្កេសុ ច ទ្វេ ទ្វេ វារា អវុត្តាបិ វុត្តាវ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ សេសាហេតុកាព្យាកតេ សព្ពចតុក្កេសុ សព្ពេបិ វារា លព្ភន្តិ។ ឥធ បច្ឆិន្នត្តា បន បរតោ ន គហិតា។ សោតបតិតាវ ហុត្វា ទេសនា កតាតិ។ សេសសហេតុកវិបាកេសុបិ ឯសេវ នយោ អញ្ញត្រ អរូបាវចរវិបាកា។ អរូបាវចរវិបាកស្មិញ្ហិ វារទ្វយមេវ លព្ភតីតិ។

អព្យាកតនិទ្ទេសវណ្ណនា។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៣៤. ឥទានិ អបរេន បរិយាយេន ឯកចិត្តក្ខណេ បច្ចយាការំ ទស្សេតុំ បុន **កតមេ ធម្មា កុសលា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អវិជ្ជាបច្ចយា**តិ ឧបនិស្សយបច្ចយតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តេនេវ និទ្ទេសវារេ “តត្ថ កតមា អវិជ្ជា”តិ អវិភជិត្វា “តត្ថ កតមោ អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារោ”តិ វិភត្តំ។ កុសលចេតនាសង្ខាតោ ហិ សង្ខារោយេវ តស្មិំ សមយេ ចិត្តេន សហជាតោ ហោតិ, ន អវិជ្ជា។

តត្ថ លោកិយកុសលស្ស ហេដ្ឋា សុត្តន្តភាជនីយេ វុត្តនយេនេវ អវិជ្ជា បច្ចយោ ហោតិ។ យស្មា បន អប្បហីនាវិជ្ជោ អវិជ្ជាយ បហានត្ថំ លោកុត្តរំ ភាវេតិ, តស្មា តស្សាបិ សមតិក្កមវសេន បច្ចយោ ហោតិ។ អវិជ្ជាវតោយេវ ហិ កុសលាយូហនំ ហោតិ, ន ឥតរស្ស។ តត្ថ តេភូមកកុសលេ សម្មោហវសេនបិ សមតិក្កមភាវនាវសេនបិ អាយូហនំ លព្ភតិ; លោកុត្តរេ សមុច្ឆេទភាវនាវសេនាតិ។ សេសំ វុត្តនយមេវ។

អយំ បន វិសេសោ – យថា ហេដ្ឋា ឯកេកកុសលេ ចតុន្នំ ចតុក្កានំ វសេន នវ សោឡសកា លទ្ធា, តថា ឥធ ន លព្ភន្តិ។ កស្មា? អវិជ្ជាយ អវិគតសម្បយុត្តអញ្ញមញ្ញបច្ចយាភាវតោ។ ឧបនិស្សយវសេន បនេត្ថ បឋមចតុក្កមេវ លព្ភតិ។ តម្បិ បឋមវារមេវ ទស្សេត្វា សំខិត្តំ។ នីហរិត្វា បន ទស្សេតព្ពន្តិ។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

កុសលមូលកវិបាកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៤៣. ឥទានិ អព្យាកតេសុបិ អបរេនេវ នយេន បច្ចយាការំ ទស្សេតុំ **កតមេ ធម្មា អព្យាកតា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កុសលមូលបច្ចយា**តិ ឥទម្បិ ឧបនិស្សយបច្ចយតំ សន្ធាយ វុត្តំ។ កុសលវិបាកស្ស ហិ កុសលមូលំ , អកុសលវិបាកស្ស ច អកុសលមូលំ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ; នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ តស្មា ឯស ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចេវ នានាក្ខណិកកម្មបច្ចយេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ តេនេវ និទ្ទេសវារេ “តត្ថ កតមំ កុសលមូល”ន្តិ អវិភជិត្វា “តត្ថ កតមោ កុសលមូលបច្ចយា សង្ខារោ”តិ វិភត្តំ។ អកុសលវិបាកេបិ ឯសេវ នយោ។

អវិជ្ជាមូលកកុសលនិទ្ទេសេ វិយ ច ឥមស្មិម្បិ វិបាកនិទ្ទេសេ បឋមំ បច្ចយចតុក្កមេវ លព្ភតិ។ តម្បិ បឋមវារំ ទស្សេត្វា សំខិត្តំ។ តស្មា ឯកេកស្មិំ វិបាកចិត្តេ ឯកមេកស្សេវ ចតុក្កស្ស វសេន កុសលមូលមូលកេ អកុសលមូលមូលកេ ច នយេ វារប្បភេទោ វេទិតព្ពោ។ កិរិយាធម្មានំ បន យស្មា នេវ អវិជ្ជា ន កុសលាកុសលមូលានិ ឧបនិស្សយបច្ចយតំ លភន្តិ, តស្មា កិរិយវសេន បច្ចយាការោ ន វុត្តោតិ។

ឯវមេស –

អកុសលកុសលាព្យាកត-ធម្មេសុ អនេកភេទតោ វត្វា;
កុសលាកុសលានំ បន, វិបាកេ ច ឧបនិស្សយវសេន។

បុន ឯកធាវ វុត្តោ, វាទិប្បវរេន បច្ចយាការោ;
ធម្មប្បច្ចយភេទេ, ញាណស្ស បភេទជននត្ថំ។

បរិយត្តិសវនចិន្តន-បដិបត្តិក្កមវិវជ្ជិតានញ្ច;
យស្មា ញាណបភេទោ, ន កទាចិបិ ហោតិ ឯតស្មិំ។

បរិយត្តិសវនចិន្តន-បដិបត្តិក្កមតោ សទា ធីរោ;
តត្ថ កយិរា ន ហញ្ញំ, ករណីយតរំ តតោ អត្ថីតិ។

អយំ បន បច្ចយាការោ សុត្តន្តអភិធម្មភាជនីយវសេន ទ្វេបរិវដ្ដមេវ នីហរិត្វា ភាជេត្វា ទស្សិតោ ហោតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៧. សតិបដ្ឋានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា

៣៥៥. ឥទានិ តទនន្តរេ សតិបដ្ឋានវិភង្គេ **ចត្តារោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ តេន ន តតោ ហេដ្ឋា ន ឧទ្ធន្តិ សតិបដ្ឋានបរិច្ឆេទំ ទីបេតិ។ **សតិបដ្ឋានា**តិ តយោ សតិបដ្ឋានា – សតិគោចរោបិ, តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតាបិ, សតិបិ។ “ចតុន្នំ, ភិក្ខវេ, សតិបដ្ឋានានំ សមុទយញ្ច អត្ថង្គមញ្ច ទេសេស្សាមិ។ តំ សុណាថ…បេ.… កោ ច, ភិក្ខវេ, កាយស្ស សមុទយោ? អាហារសមុទយា កាយស្ស សមុទយោ”តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤០៨) ហិ សតិគោចរោ សតិបដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តថា “កាយោ ឧបដ្ឋានំ, នោ សតិ។ សតិ ឧបដ្ឋានញ្ចេវ សតិ ចា”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ៣.៣៥)។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតិ អស្មិន្តិ បដ្ឋានំ។ កា បតិដ្ឋាតិ? សតិ។ សតិយា បដ្ឋានំ **សតិបដ្ឋានំ**, បធានំ ឋានន្តិ វា បដ្ឋានំ; សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ ហត្ថិដ្ឋានអស្សដ្ឋានាទីនិ វិយ។

“តយោ សតិបដ្ឋានា យទរិយោ សេវតិ, យទរិយោ សេវមានោ សត្ថា គណំ អនុសាសិតុមរហតី”តិ (ម. និ. ៣.៣០៤, ៣១១) ឯត្ថ តិធា បដិបន្នេសុ សាវកេសុ សត្ថុនោ បដិឃានុនយវីតិវត្តតា សតិបដ្ឋានន្តិ វុត្តា។ តស្សត្ថោ – បដ្ឋបេតព្ពតោ បដ្ឋានំ, បវត្តយិតព្ពតោតិ អត្ថោ។ កេន បដ្ឋបេតព្ពតោតិ? សតិយា; សតិយា បដ្ឋានំ សតិបដ្ឋានំ។ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា ភាវិតា ពហុលីកតា សត្ត ពោជ្ឈង្គេ បរិបូរេន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៤៧) បន សតិយេវ សតិបដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តស្សត្ថោ – បតិដ្ឋាតីតិ បដ្ឋានំ, ឧបដ្ឋាតិ ឱក្កន្ទិត្វា បក្ខន្ទិត្វា បវត្តតីតិ អត្ថោ; សតិយេវ បដ្ឋានដ្ឋេន សតិបដ្ឋានំ; អថវា សរណដ្ឋេន សតិ, ឧបដ្ឋានដ្ឋេន បដ្ឋានំ។ ឥតិ សតិ ច សា បដ្ឋានញ្ចាតិបិ សតិបដ្ឋានំ។ ឥទមិធ អធិប្បេតំ។ យទិ ឯវំ, កស្មា សតិបដ្ឋានាតិ ពហុវចនំ កតន្តិ? សតិយា ពហុត្តា; អារម្មណភេទេន ហិ ពហុកា តា សតិយោតិ។

កស្មា បន ភគវតា ចត្តារោវ សតិបដ្ឋានា វុត្តា, អនូនា អនធិកាតិ? វេនេយ្យហិតត្តា។ តណ្ហាចរិតទិដ្ឋិចរិតសមថយានិកវិបស្សនាយានិកេសុ ហិ មន្ទតិក្ខវសេន ទ្វិធា បវត្តេសុ មន្ទស្ស តណ្ហាចរិតស្ស ឱឡារិកំ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស សុខុមំ វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ ទិដ្ឋិចរិតស្សាបិ មន្ទស្ស នាតិប្បភេទគតំ ចិត្តានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស អតិប្បភេទគតំ ធម្មានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ។ សមថយានិកស្ស ច មន្ទស្ស អកិច្ឆេន អធិគន្តព្ពនិមិត្តំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ វិសុទ្ធិមគ្គោ, តិក្ខស្ស ឱឡារិការម្មណេ អសណ្ឋហនតោ ទុតិយំ។ វិបស្សនាយានិកស្សាបិ មន្ទស្ស នាតិប្បភេទគតារម្មណំ តតិយំ, តិក្ខស្ស អតិប្បភេទគតារម្មណំ ចតុត្ថំ។ ឥតិ ចត្តារោវ វុត្តា, អនូនា អនធិកាតិ។

សុភសុខនិច្ចអត្តភាវវិបល្លាសប្បហានត្ថំ វា។ កាយោ ហិ អសុភោ។ តត្ថ សុភវិបល្លាសវិបល្លត្ថា សត្តា។ តេសំ តត្ថ អសុភភាវទស្សនេន តស្ស វិបល្លាសស្ស បហានត្ថំ បឋមំ សតិបដ្ឋានំ វុត្តំ។ សុខំ, និច្ចំ, អត្តាតិ គហិតេសុបិ ច វេទនាទីសុ វេទនា ទុក្ខា, ចិត្តំ អនិច្ចំ, ធម្មា អនត្តា។ ឯតេសុ ច សុខនិច្ចអត្តភាវវិបល្លាសវិបល្លត្ថា សត្តា។ តេសំ តត្ថ ទុក្ខាទិភាវទស្សនេន តេសំ វិបល្លាសានំ បហានត្ថំ សេសានិ តីណិ វុត្តានីតិ។ ឯវំ សុភសុខនិច្ចអត្តភាវវិបល្លាសប្បហានត្ថំ វា ចត្តារោវ វុត្តា អនូនា អនធិកាតិ វេទិតព្ពា។ ន កេវលញ្ច វិបល្លាសបហានត្ថមេវ, អថ ខោ ចតុរោឃយោគាសវគន្ថឧបាទានអគតិប្បហានត្ថម្បិ ចតុព្ពិធាហារបរិញ្ញត្ថញ្ច ចត្តារោវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ អយំ តាវ បករណនយោ។

អដ្ឋកថាយំ បន “សរណវសេន ចេវ ឯកត្តសមោសរណវសេន ច ឯកមេវ សតិបដ្ឋានំ អារម្មណវសេន ចត្តារោតិ ឯតទេវ វុត្តំ។ យថា ហិ ចតុទ្វារេ នគរេ បាចីនតោ អាគច្ឆន្តា បាចីនទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា បាចីនទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ទក្ខិណតោ, បច្ឆិមតោ, ឧត្តរតោ អាគច្ឆន្តា ឧត្តរទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា ឧត្តរទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ឯវំ សម្បទមិទំ វេទិតព្ពំ។ នគរំ វិយ ហិ និព្ពានមហានគរំ, ទ្វារំ វិយ អដ្ឋង្គិកោ លោកុត្តរមគ្គោ។ បាចីនទិសាទយោ វិយ កាយាទយោ។

យថា បាចីនតោ អាគច្ឆន្តា បាចីនទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា បាចីនទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ឯវំ កាយានុបស្សនាមុខេន អាគច្ឆន្តា ចុទ្ទសវិធេន កាយានុបស្សនំ ភាវេត្វា កាយានុបស្សនាភាវនានុភាវនិព្ពត្តេន អរិយមគ្គេន ឯកំ និព្ពានមេវ ឱសរន្តិ។ យថា ទក្ខិណតោ អាគច្ឆន្តា ទក្ខិណទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា ទក្ខិណទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ឯវំ វេទនានុបស្សនាមុខេន អាគច្ឆន្តា នវវិធេន វេទនានុបស្សនំ ភាវេត្វា វេទនានុបស្សនាភាវនានុភាវនិព្ពត្តេន អរិយមគ្គេន ឯកំ និព្ពានមេវ ឱសរន្តិ។ យថា

បច្ឆិមតោ អាគច្ឆន្តា បច្ឆិមទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា បច្ឆិមទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ឯវំ ចិត្តានុបស្សនាមុខេន អាគច្ឆន្តា សោឡសវិធេន ចិត្តានុបស្សនំ ភាវេត្វា ចិត្តានុបស្សនាភាវនានុភាវនិព្ពត្តេន អរិយមគ្គេន ឯកំ និព្ពានមេវ ឱសរន្តិ។ យថា ឧត្តរតោ អាគច្ឆន្តា ឧត្តរទិសាយ ឧដ្ឋានកំ ភណ្ឌំ គហេត្វា ឧត្តរទ្វារេន នគរមេវ បវិសន្តិ, ឯវំ ធម្មានុបស្សនាមុខេន អាគច្ឆន្តា បញ្ចវិធេន ធម្មានុបស្សនំ ភាវេត្វា ធម្មានុបស្សនាភាវនានុភាវនិព្ពត្តេន អរិយមគ្គេន ឯកំ និព្ពានមេវ ឱសរន្តីតិ។ ឯវំ សរណវសេន ចេវ ឯកត្តសមោសរណវសេន ច ឯកមេវ សតិបដ្ឋានំ អារម្មណវសេន ចត្តារោតិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

ឥធ ភិក្ខវេតិ ឯត្ថ កិញ្ចាបិ ភគវតា ទេវលោកេ និសីទិត្វា អយំ សតិបដ្ឋានវិភង្គោ កថិតោ, ឯកភិក្ខុបិ តត្ថ ភគវតោ សន្តិកេ និសិន្នកោ នាម នត្ថិ។ ឯវំ សន្តេបិ យស្មា ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ ភិក្ខុ ភាវេន្តិ, ភិក្ខុគោចរា ហិ ឯតេ, តស្មា ឥធ ភិក្ខវេតិ អាលបតិ។ កឹ បនេតេ សតិបដ្ឋានេ ភិក្ខូយេវ ភាវេន្តិ, ន ភិក្ខុនីអាទយោតិ? ភិក្ខុនីអាទយោបិ ភាវេន្តិ។ ភិក្ខូ បន អគ្គបរិសា។ ឥតិ អគ្គបរិសត្តា ឥធ ភិក្ខវេតិ អាលបតិ។ បដិបត្តិយា វា ភិក្ខុភាវទស្សនតោ ឯវមាហ។ យោ ហិ ឥមំ បដិបត្តឹ បដិបជ្ជតិ, សោ ភិក្ខុ នាម ហោតិ។ បដិបន្នកោ ហិ ទេវោ វា ហោតុ មនុស្សោ វា, ភិក្ខូតិ សង្ខំ គច្ឆតិយេវ។ យថាហ –

> “អលង្កតោ ចេបិ សមញ្ចរេយ្យ,
> សន្តោ ទន្តោ និយតោ ព្រហ្មចារី;
> សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ,
> សោ ព្រាហ្មណោ សោ សមណោ ស ភិក្ខូ”តិ។ (ធ. ប. ១៤២);

កាយានុបស្សនាឧទ្ទេសវណ្ណនា

អជ្ឈត្តន្តិ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ។ តស្មា **អជ្ឈត្តំ កាយេ**តិ អត្តនោ កាយេតិ អត្ថោ។ តត្ថ **កាយេ**តិ រូបកាយេ។ រូបកាយោ ហិ ឥធ អង្គបច្ចង្គានំ កេសាទីនញ្ច ធម្មានំ សមូហដ្ឋេន, ហត្ថិកាយអស្សកាយរថកាយាទយោ វិយ, កាយោតិ អធិប្បេតោ។ យថា ច សមូហដ្ឋេន ឯវំ កុច្ឆិតានំ អាយដ្ឋេន។ កុច្ឆិតានញ្ហិ បរមជេគុច្ឆានំ សោ អាយោតិបិ **កាយោ។ អាយោ**តិ ឧប្បត្តិទេសោ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – អាយន្តិ តតោតិ អាយោ។ កេ អាយន្តិ? កុច្ឆិតា កេសាទយោ។ ឥតិ កុច្ឆិតានំ កេសាទីនំ អាយោតិ កាយោ។

កាយានុបស្សីតិ កាយំ អនុបស្សនសីលោ, កាយំ វា អនុបស្សមានោ **កាយេ**តិ ច វត្វាបិ បុន **កាយានុបស្សី**តិ ទុតិយំ កាយគ្គហណំ អសម្មិស្សតោ វវត្ថានឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តេន ន កាយេ វេទនានុបស្សី ចិត្តធម្មានុបស្សី វា; អថ ខោ កាយេ កាយានុបស្សី យេវាតិ កាយសង្ខាតេ វត្ថុស្មឹ កាយានុបស្សនាការស្សេវ ទស្សនេន អសម្មិស្សតោ វវត្ថានំ ទស្សិតំ ហោតិ។ តថា ន កាយេ អង្គបច្ចង្គវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី, នាបិ កេសលោមាទិវិនិមុត្តឥត្ថិបុរិសានុបស្សី។ យោបិ ចេត្ថ កេសលោមាទិកោ ភូតុបាទាយសមូហសង្ខាតោ កាយោ, តត្ថាបិ ន ភូតុបាទាយវិនិមុត្តឯកធម្មានុបស្សី; អថ ខោ រថសម្ភារានុបស្សកោ វិយ អង្គបច្ចង្គសមូហានុបស្សី, នគរាវយវានុបស្សកោ វិយ កេសលោមាទិសមូហានុបស្សី, កទលិក្ខន្ធបត្តវដ្ដិវិនិភុញ្ជកោ វិយ រិត្តមុដ្ឋិវិនិវេឋកោ វិយ ច ភូតុបាទាយសមូហានុបស្សីយេវាតិ នានប្បការតោ សមូហវសេន កាយសង្ខាតស្ស វត្ថុនោ ទស្សនេន ឃនវិនិព្ភោគោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ន ហេត្ថ យថាវុត្តសមូហវិនិមុត្តោ កាយោ វា ឥត្ថី វា បុរិសោ វា អញ្ញោ វា កោចិ ធម្មោ ទិស្សតិ។ យថាវុត្តធម្មសមូហមត្តេយេវ បន តថា តថា សត្តា មិច្ឆាភិនិវេសំ ករោន្តិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “យំ បស្សតិ ន តំ ទិដ្ឋំ, យំ ទិដ្ឋំ តំ ន បស្សតិ;
> អបស្សំ ពជ្ឈតេ មូឡ្ហោ, ពជ្ឈមានោ ន មុច្ចតី”តិ។

ឃនវិនិព្ភោគាទិទស្សនត្ថន្តិ វុត្តំ។ អាទិសទ្ទេន ចេត្ថ អយម្បិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ – អយញ្ហិ ឯតស្មឹ កាយេ កាយានុបស្សីយេវ, ន អញ្ញធម្មានុបស្សី។ កឹ វុត្តំ ហោតិ? យថា អនុទកភូតាយបិ មរីចិយា ឧទកានុបស្សិនោ ហោន្តិ, ន ឯវំ អនិច្ចទុក្ខានត្តអសុភភូតេយេវ ឥមស្មឹ កាយេ និច្ចសុខអត្តសុភភាវានុបស្សី; អថ ខោ កាយានុបស្សី អនិច្ចទុក្ខានត្តអសុភាការសមូហានុបស្សីយេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា យ្វាយំ មហាសតិបដ្ឋានេ “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ អរញ្ញគតោ វា…បេ…. សោ សតោវ អស្សសតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៤; ម. និ. ១.១០៧) នយេន អស្សាសបស្សាសាទិចុណ្ណកជាតអដ្ឋិកបរិយោសានោ កាយោ វុត្តោ, យោ ច “ឥធេកច្ចោ បថវីកាយំ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, តថា អាបោកាយំ, តេជោកាយំ, វាយោកាយំ, កេសកាយំ, លោមកាយំ, ឆវិកាយំ, ចម្ម

កាយំ, មំសកាយំ, រុធិរកាយំ, ន្ហារុកាយំ, អដ្ឋិកាយំ, អដ្ឋិមិញ្ជកាយ”ន្តិ បដិសម្ភិទាយំ កាយោ វុត្តោ, តស្ស សព្ពស្ស ឥមស្មិំយេវ កាយេ អនុបស្សនតោ កាយេ កាយានុបស្សីតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

អថ វា កាយេ អហន្តិ វា មមន្តិ វា ឯវំ គហេតព្ពស្ស កស្សចិ អននុបស្សនតោ, តស្ស តស្សេវ បន កេសលោមាទិកស្ស នានាធម្មសមូហស្ស អនុបស្សនតោ កាយេ កេសាទិធម្មសមូហសង្ខាតេ កាយានុបស្សីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ អបិច “ឥមស្មិំ កាយេ អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ, នោ និច្ចតោ”តិអាទិនា (បដិ. ម. ៣.៣៥) អនុក្កមេន បដិសម្ភិទាយំ អាគតនយស្ស សព្ពស្សេវ អនិច្ចលក្ខណាទិនោ អាការសមូហសង្ខាតស្ស កាយស្ស អនុបស្សនតោបិ កាយេ កាយានុបស្សីតិ ឯវម្បិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

តថា ហិ អយំ កាយេ កាយានុបស្សនាបដិបទំ បដិបន្នោ ភិក្ខុ ឥមំ កាយំ អនិច្ចានុបស្សនាទីនំ សត្តន្នំ អនុបស្សនានំ វសេន អនិច្ចតោ អនុបស្សតិ នោ និច្ចតោ, ទុក្ខតោ អនុបស្សតិ នោ សុខតោ, អនត្តតោ អនុបស្សតិ នោ អត្តតោ, និព្ពិន្ទតិ នោ នន្ទតិ, វិរជ្ជតិ នោ រជ្ជតិ, និរោធេតិ នោ សមុទេតិ, បដិនិស្សជ្ជតិ នោ អាទិយតិ។ សោ តំ អនិច្ចតោ អនុបស្សន្តោ និច្ចសញ្ញំ បជហតិ, ទុក្ខតោ អនុបស្សន្តោ សុខសញ្ញំ បជហតិ, អនត្តតោ អនុបស្សន្តោ អត្តសញ្ញំ បជហតិ , និព្ពិន្ទន្តោ នន្ទិំ បជហតិ, វិរជ្ជន្តោ រាគំ បជហតិ, និរោធេន្តោ សមុទយំ បជហតិ, បដិនិស្សជ្ជន្តោ អាទានំ បជហតីតិ (បដិ. ម. ៣.៣៥) វេទិតព្ពោ។

វិហរតីតិ ចតូសុ ឥរិយាបថវិហារេសុ អញ្ញតរវិហារសមាយោគបរិទីបនមេតំ, ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ អបរេន ឥរិយាបថេន វិច្ឆិន្ទិត្វា អបតមានំ អត្តភាវំ ហរតិ បវត្តេតីតិ អត្ថោ។

ពហិទ្ធា កាយេតិ បរស្ស កាយេ។ **អជ្ឈត្តពហិទ្ធា កាយេ**តិ កាលេន អត្តនោ កាយេ, កាលេន បរស្ស កាយេ។ បឋមនយេន ហិ អត្តនោ កាយេ កាយបរិគ្គហោ វុត្តោ, ទុតិយនយេន បរស្ស កាយេ, តតិយនយេន កាលេន អត្តនោ កាលេន បរស្ស កាយេ។ អជ្ឈត្តពហិទ្ធា បន ឃដិតារម្មណំ នាម នត្ថិ។ បគុណកម្មដ្ឋានស្ស បន អបរាបរំ សញ្ចរណកាលោ ឯត្ថ កថិតោ។ **អាតាបី**តិ កាយបរិគ្គាហកវីរិយសមាយោគបរិទីបនមេតំ។ សោ ហិ យស្មា តស្មិំ សមយេ យំ តំ វីរិយំ តីសុ ភវេសុ កិលេសានំ អាតាបនតោ អាតាបោតិ វុច្ចតិ, តេន សមន្នាគតោ ហោតិ, តស្មា **អាតាបី**តិ វុច្ចតិ។

សម្បជានោតិ កាយបរិគ្គាហកេន សម្បជញ្ញសង្ខាតេន ញាណេន សមន្នាគតោ។ **សតិមា**តិ កាយបរិគ្គាហិកាយ សតិយា សមន្នាគតោ។ អយំ បន យស្មា សតិយា អារម្មណំ បរិគ្គហេត្វា បញ្ញាយ អនុបស្សតិ, ន ហិ សតិវិរហិតស្ស អនុបស្សនា នាម អត្ថិ, តេនេវាហ – “សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤), តស្មា ឯត្ថ “កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតី”តិ ឯត្តាវតា កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានកម្មដ្ឋានំ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា យស្មា អនាតាបិនោ អន្តោសង្ខេបោ អន្តរាយករោ ហោតិ, អសម្បជានោ ឧបាយបរិគ្គហេ អនុបាយបរិវជ្ជនេ ច សម្មុយ្ហតិ, មុដ្ឋស្សតី ឧបាយាបរិច្ចាគេ អនុបាយាបរិគ្គហេ ច អសមត្ថោវ ហោតិ, តេនស្ស តំ កម្មដ្ឋានំ ន សម្បជ្ជតិ; តស្មា យេសំ ធម្មានំ អានុភាវេន តំ សម្បជ្ជតិ តេសំ ទស្សនត្ថំ “អាតាបី សម្បជានោ សតិមា”តិ ឥទំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានំ សម្បយោគង្គញ្ច ទស្សេត្វា ឥទានិ បហានង្គំ ទស្សេតុំ **វិនេយ្យ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្ស**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ **វិនេយ្យា**តិ តទង្គវិនយេន វា វិក្ខម្ភនវិនយេន វា វិនយិត្វា។ **លោកេ**តិ ឯត្ថ ឃ្វាយំ អជ្ឈត្តាទិភេទោ កាយោ បរិគ្គហិតោ ស្វេវ ឥធ លោកោ នាម។ តស្មិំ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ វិនយិត្វាតិ អត្ថោ។ យស្មា បនេត្ថ អភិជ្ឈាគហណេន កាមច្ឆន្ទោ, ទោមនស្សគ្គហណេន ព្យាបាទោ សង្គហំ គច្ឆតិ, តស្មា នីវរណបរិយាបន្នពលវធម្មទ្វយទស្សនេន នីវរណប្បហានំ វុត្តំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

វិសេសេន ចេត្ថ អភិជ្ឈាវិនយេន កាយសម្បត្តិមូលកស្ស អនុរោធស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយវិបត្តិមូលកស្ស វិរោធស្ស, អភិជ្ឈាវិនយេន ច កាយេ អភិរតិយា, ទោមនស្សវិនយេន កាយភាវនាយ អនភិរតិយា, អភិជ្ឈាវិនយេន កាយេ អភូតានំ សុភសុខភាវាទីនំ បក្ខេបស្ស, ទោមនស្សវិនយេន កាយេ ភូតានំ អសុភាសុខភាវាទីនំ អបនយនស្ស ច បហានំ វុត្តំ។ តេន យោគាវចរស្ស យោគានុភាវោ យោគសមត្ថតា ច ទីបិតា ហោតិ។ យោគានុភាវោ ហិ ឯស យទិទំ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ, អរតិរតិសហោ, អភូតបក្ខេបភូតាបនយនវិរហិតោ ច ហោតិ។ អនុរោធវិរោធវិប្បមុត្តោ ចេស អរតិរតិសហោ អភូតំ អបក្ខិបន្តោ ភូតញ្ច អនបនេន្តោ យោគសមត្ថោ ហោតីតិ។

អបរោ នយោ – “កាយេ កាយានុបស្សី”តិ ឯត្ថ អនុបស្សនាយ កម្មដ្ឋានំ វុត្តំ។ វិហរតីតិ ឯត្ថ វុត្តវិហារេន កម្មដ្ឋានិកស្ស កាយបរិហរណំ។ អាតាបីតិអាទីសុ អាតាបេន សម្មប្បធានំ, សតិសម្បជញ្ញេន សព្ពត្ថិកកម្មដ្ឋានំ, កម្មដ្ឋានបរិហរណូបាយោ វា; សតិយា វា កាយានុបស្សនាវសេន បដិលទ្ធសមថោ, សម្បជញ្ញេន វិបស្សនា, អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយេន ភាវនាផលំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ អយំ តាវ កាយានុបស្សនាសតិបដ្ឋានុទ្ទេសស្ស អត្ថវណ្ណនា។

វេទនានុបស្សនាទិឧទ្ទេសវណ្ណនា

វេទនានុបស្សនាសតិបដ្ឋានុទ្ទេសាទីសុបិ **អជ្ឈត្តា**ទីនិ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ ឯតេសុបិ ហិ អត្តនោ វេទនាទីសុ, បរស្ស វេទនាទីសុ, កាលេន អត្តនោ កាលេន បរស្ស វេទនាទីសូតិ តិវិធោ បរិគ្គហោ វុត្តោ។ **វេទនាសុ វេទនានុបស្សី**តិអាទីសុ ច វេទនាទីនំ បុនវចនេ បយោជនំ កាយានុបស្សនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ វេទនាសុ វេទនានុបស្សី, ចិត្តេ ចិត្តានុបស្សី, ធម្មេសុ ធម្មានុបស្សីតិ ឯត្ថ បន **វេទនា**តិ តិស្សោ វេទនា។ តា ច លោកិយា ឯវ; ចិត្តម្បិ លោកិយំ, តថា ធម្មា។ តេសំ វិភាគោ និទ្ទេសវារេ បាកដោ ភវិស្សតិ។ កេវលំ បនិធ យថា វេទនា អនុបស្សិតព្ពា តថា អនុបស្សន្តោ “វេទនាសុ វេទនានុបស្សី”តិ វេទិតព្ពោ។ ឯស នយោ ចិត្តធម្មេសុ។ កថញ្ច វេទនា អនុបស្សិតព្ពាតិ? សុខា តាវ វេទនា ទុក្ខតោ, ទុក្ខា សល្លតោ, អទុក្ខមសុខា អនិច្ចតោ។ យថាហ –

> “យោ សុខំ ទុក្ខតោ អទ្ទ, ទុក្ខមទ្ទក្ខិ សល្លតោ;
> អទុក្ខមសុខំ សន្តំ, អទ្ទក្ខិ នំ អនិច្ចតោ;
> ស វេ សម្មទសោ ភិក្ខុ, ឧបសន្តោ ចរិស្សតី”តិ។ (សំ. និ. ៤.២៥៣);

សព្ពា ឯវ ចេតា ទុក្ខាតិបិ អនុបស្សិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ – “យំ កិញ្ចិ វេទយិតំ តំ ទុក្ខស្មិន្តិ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៤.២៥៩)។ សុខទុក្ខតោបិ ច អនុបស្សិតព្ពា, យថាហ – “សុខា ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនា ឋិតិសុខា, វិបរិណាមទុក្ខា”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) សព្ពំ វិត្ថារេតព្ពំ។ អបិច អនិច្ចាទិសត្តានុបស្សនាវសេនបិ (បដិ. ម. ៣.៣៥) អនុបស្សិតព្ពា។ សេសំ និទ្ទេសវារេយេវ បាកដំ ភវិស្សតិ។

ចិត្តធម្មេសុបិ ចិត្តំ តាវ អារម្មណាធិបតិសហជាតភូមិកម្មវិបាកកិរិយាទិនានត្តភេទានំ អនិច្ចាទិនុបស្សនានំ និទ្ទេសវារេ អាគតសរាគាទិភេទានញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពំ។ ធម្មា សលក្ខណសាមញ្ញលក្ខណានំ សុញ្ញតាធម្មស្ស អនិច្ចាទិសត្តានុបស្សនានំ និទ្ទេសវារេ អាគតសន្តាសន្តាទិភេទានញ្ច វសេន អនុបស្សិតព្ពា។ សេសំ វុត្តនយមេវ។ កាមញ្ចេត្ថ យស្ស កាយសង្ខាតេ លោកេ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ បហីនំ, តស្ស វេទនាទិលោកេសុបិ តំ បហីនមេវ។ នានាបុគ្គលវសេន បន នានាចិត្តក្ខណិកសតិបដ្ឋានភាវនាវសេន ច សព្ពត្ថ វុត្តំ។ យតោ វា ឯកត្ថ បហីនំ, សេសេសុបិ បហីនំ ហោតិ។ តេនេវស្ស តត្ថ បហានទស្សនត្ថម្បិ ឯវំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពន្តិ។

ឧទ្ទេសវារវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

កាយានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៥៦. ឥទានិ សេយ្យថាបិ នាម ឆេកោ វិលីវការកោ ថូលកិលញ្ជសណ្ហកិលញ្ជចង្កោដកបេឡាបុដាទីនិ ឧបករណានិ កត្តុកាមោ ឯកំ មហាវេឡុំ លភិត្វា ចតុធា ឆិន្ទិត្វា តតោ ឯកេកំ វេឡុខណ្ឌំ គហេត្វា ផាលេត្វា តំ តំ ឧបករណំ ករេយ្យ, យថា វា បន ឆេកោ សុវណ្ណការោ នានាវិហិតំ បិឡន្ធនវិកតិំ កត្តុកាមោ សុបរិសុទ្ធំ សុវណ្ណឃដិកំ លភិត្វា ចតុធា ភិន្ទិត្វា តតោ ឯកេកំ កោដ្ឋាសំ គហេត្វា តំ តំ បិឡន្ធនំ ករេយ្យ, ឯវមេវ ភគវា សតិបដ្ឋានទេសនាយ សត្តានំ អនេកប្បការំ វិសេសាធិគមំ កត្តុកាមោ ឯកមេវ សម្មាសតិំ “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា – ឥធ ភិក្ខុ អជ្ឈត្តំ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតី”តិអាទិនា នយេន អារម្មណវសេន ចតុធា ភិន្ទិត្វា តតោ ឯកេកំ សតិបដ្ឋានំ គហេត្វា វិភជន្តោ **កថញ្ច ភិក្ខុ អជ្ឈត្តំ កាយេ**តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសវារំ វត្តុមារទ្ធោ។

តត្ថ **កថញ្ចា**តិអាទិ វិត្ថារេតុំ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – កេន ច អាការេន កេន បការេន ភិក្ខុ អជ្ឈត្តំ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតីតិ? សេសបុច្ឆាវារេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ ភិក្ខុ។ អយញ្ហេត្ថ ឥធ-សទ្ទោ អជ្ឈត្តាទិវសេន សព្ពប្បការកាយានុបស្សនានិព្ពត្តកស្ស បុគ្គលស្ស

សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនោ អញ្ញសាសនស្ស តថាភាវបដិសេធនោ ច។ វុត្តញ្ហេតំ – “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ...បេ.... សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេភិ អញ្ញេហី”តិ (ម. និ. ១.១៣៩; អ. និ. ៤.២៤១)។ តេន វុត្តំ “ឥមស្មឹ សាសនេ ភិក្ខូ”តិ។

អជ្ឈត្តំ កាយន្តិ អត្តនោ កាយំ។ **ឧទ្ធំ បាទតលា**តិ បាទតលតោ ឧបរិ។ **អធោ កេសមត្ថកា**តិ កេសគ្គតោ ហេដ្ឋា។ **តចបរិយន្ត**ន្តិ តិរិយំ តចបរិច្ឆិន្នំ។ **បូរំ នានប្បការស្ស អសុចិនោ បច្ចវេក្ខតី**តិ នានប្បការកេសាទិអសុចិភរិតោ អយំ កាយោតិ បស្សតិ។ កថំ? **អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា...បេ.... មុត្ត**ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថី**តិ សំវិជ្ជន្តិ។ **ឥមស្មិ**ន្តិ យ្វាយំ ឧទ្ធំ បាទតលា អធោ កេសមត្ថកា តិរិយំ តចបរិយន្តោ បូរោ នានប្បការស្ស អសុចិនោតិ វុច្ចតិ តស្មឹ។ **កាយេ**តិ សរីរេ។ សរីរញ្ហិ អសុចិសញ្ចយតោ កុច្ឆិតានំ កេសាទីនញ្ចេវ ចក្ខុរោគាទីនញ្ច រោគសតានំ អាយភូតតោ កាយោតិ វុច្ចតិ។

កេសា លោមាតិ ឯតេ កេសាទយោ ទ្វត្តឹសាការា។ តត្ថ អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា, អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ លោមាតិ ឯវំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្មិញ្ហិ បាទតលតោ បដ្ឋាយ ឧបរិ, កេសមត្ថកា បដ្ឋាយ ហេដ្ឋា, តចតោ បដ្ឋាយ តិរិយន្តតោតិ ឯត្តកេ ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ សព្ពាការេនបិ វិចិនន្តោ ន កោចិ កិញ្ចិ មុត្តំ វា មណឹ វា វេឡុរិយំ វា អគរុំ វា កុង្កុមំ វា កប្បូរំ វា វាសចុណ្ណាទឹ វា អណុមត្តម្បិ សុចិភាវំ បស្សតិ, អថ ខោ បរមទុគ្គន្ធជេគុច្ឆំ អស្សិរិកទស្សនំ នានប្បការំ កេសលោមាទិភេទំ អសុចឹយេវ បស្សតិ។ តេន វុត្តំ – **អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ កេសា លោមា...បេ.... មុត្ត**ន្តិ។ អយមេត្ថ បទសម្ពន្ធតោ វណ្ណនា។

ឥមំ បន កម្មដ្ឋានំ ភាវេត្វា អរហត្តំ បាបុណិតុកាមេន កុលបុត្តេន អាទិតោវ ចតុព្ពិធំ សីលំ សោធេត្វា សុបរិសុទ្ធសីលេ បតិដ្ឋិតេន, យ្វាយំ ទសសុ បលិពោធេសុ បលិពោធោ អត្ថិ តំ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា, បដិក្កូលមនសិការកម្មដ្ឋានភាវនាយ បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា, ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា, អរហត្តំ អនាគាមិផលាទីសុ វា អញ្ញតរំ បត្តស្ស សព្ពន្តិមេន បរិច្ឆេទេន សាដ្ឋកថាយ បាឡិយា កតបរិចយស្ស តន្តិអាចរិយស្សាបិ កល្យាណមិត្តស្ស សន្តិកេ ឧគ្គហេតព្ពំ។ វិសុទ្ធំ តថារូបំ កល្យាណមិត្តំ ឯកវិហារេ អលភន្តេន តស្ស វសនដ្ឋានំ គន្ត្វា ឧគ្គហេតព្ពំ។ តត្ថ ចតុព្ពិធសីលវិសោធនញ្ចេវ (វិសុទ្ធិ. ១.១៩) បលិពោធោ (វិសុទ្ធិ. ១.៤១) ច បលិពោធុបច្ឆេទោ ច អាចរិយស្ស សន្តិកំ ឧបសង្កមនវិធានញ្ច សព្ពម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារតោ កថិតំ។ តស្មា តំ តត្ថ កថិតនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អាចរិយេន បន កម្មដ្ឋានំ កថេន្តេន តិវិធេន កថេតព្ពំ។ ឯកោ ភិក្ខុ បកតិយា ឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានោ ហោតិ។ តស្ស ឯកំ ទ្វេ និសជ្ជវារេ សជ្ឈាយំ ការេត្វា កថេតព្ពំ។ ឯកោ សន្តិកេ វសិត្វា ឧគ្គណ្ហិតុកាមោ ហោតិ។ តស្ស អាគតាគតវេលាយ កថេតព្ពំ។ ឯកោ ឧគ្គណ្ហិត្វា អញ្ញត្ថ គន្តុកាមោ ហោតិ។ តស្ស នាតិបបញ្ចំ នាតិសង្ខេបំ កត្វា និជ្ជដំ និគ្គណ្ឋិកំ កម្មដ្ឋានំ កថេតព្ពំ។ កថេន្តេន កឹ អាចិក្ខិតព្ពន្តិ? សត្តធា ឧគ្គហកោសល្លំ ទសធា ច មនសិការកោសល្លំ អាចិក្ខិតព្ពំ។

តត្ថ វចសា មនសា វណ្ណតោ សណ្ឋានតោ ទិសតោ ឱកាសតោ បរិច្ឆេទតោតិ ឯវំ សត្តធា ឧគ្គហកោសល្លំ អាចិក្ខិតព្ពំ។ ឥមស្មិញ្ហិ បដិក្កូលមនសិការកម្មដ្ឋានេ យោបិ តិបិដកោ ហោតិ, តេនបិ មនសិការកាលេ បឋមំ វាចាយ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ ឯកច្ចស្ស ហិ សជ្ឈាយំ ករោន្តស្សេវ កម្មដ្ឋានំ បាកដំ ហោតិ, មលយវាសីមហាទេវត្ថេរស្ស សន្តិកេ ឧគ្គហិតកម្មដ្ឋានានំ ទ្វិន្នំ ថេរានំ វិយ។ ថេរោ កិរ តេហិ កម្មដ្ឋានំ យាចិតោ ‘ចត្តារោ មាសេ ឥមំ ឯវំ សជ្ឈាយំ ករោថា’តិ ទ្វត្តឹសាការបាឡឹ អទាសិ។ តេ, កិញ្ចាបិ តេសំ ទ្វេ តយោ និកាយា បគុណា, បទក្ខិណគ្គាហិតាយ បន ចត្តារោ មាសេ ទ្វត្តឹសាការំ សជ្ឈាយន្តាវ សោតាបន្នា អហេសុំ។

តស្មា កម្មដ្ឋានំ កថេន្តេន អាចរិយេន អន្តេវាសិកោ វត្តព្ពោ – ‘បឋមំ តាវ វាចាយ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ។ ករោន្តេន ច តចបញ្ចកាទីនិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា អនុលោមបដិលោមវសេន សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ “កេសា លោមា នខា ទន្តា តចោ”តិ ហិ វត្វា បុន បដិលោមតោ “តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ វត្តព្ពំ។ តទនន្តរំ វក្កបញ្ចកេ “មំសំ ន្ហារុ អដ្ឋិ អដ្ឋិមិញ្ជំ វក្ក”ន្តិ វត្វា បុន បដិលោមតោ “វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ អដ្ឋិ ន្ហារុ មំសំ តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ វត្តព្ពំ។ តតោ បប្ផាសបញ្ចកេ “ហទយំ យកនំ កិលោមកំ បិហកំ បប្ផាស”ន្តិ វត្វា បុន បដិលោមតោ “បប្ផាសំ បិហកំ កិលោមកំ យកនំ ហទយំ វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ អដ្ឋិ ន្ហារុ មំសំ តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ វត្តព្ពំ។

តតោ ឥមំ តន្តឹ អនារុឡ្ហម្បិ បដិសម្ភិទាមគ្គេ (បដិ. ម. ១.៤) អាគតំ មត្ថលុង្គំ ករីសាវសានេ តន្តឹ អារោបេត្វា ឥមស្មឹ មត្ថលុង្គបញ្ចកេ “អន្តំ អន្តគុណំ ឧទរិយំ ករីសំ មត្ថលុង្គ”ន្តិ វត្វា បុន បដិលោមតោ

“មត្ថលុង្គំ ករីសំ ឧទរិយំ អន្តគុណំ អន្តំ បប្ផាសំ បិហកំ កិលោមកំ យកនំ ហទយំ វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ អដ្ឋិ ន្ហារុ មំសំ តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ វត្តព្ពំ។

តតោ មេទឆក្កេ “បិត្តំ សេម្ហំ បុព្ពោ លោហិតំ សេទោ មេទោ”តិ វត្វា បុន បដិលោមតោ “មេទោ សេទោ លោហិតំ បុព្ពោ សេម្ហំ បិត្តំ មត្ថលុង្គំ ករីសំ ឧទរិយំ អន្តគុណំ អន្តំ បប្ផាសំ បិហកំ កិលោមកំ យកនំ ហទយំ វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ អដ្ឋិ ន្ហារុ មំសំ តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ វត្តព្ពំ។

តតោ មុត្តឆក្កេ “អស្សុ វសា ខេឡោ សិង្ឃាណិកា លសិកា មុត្ត”ន្តិ វត្វា បុន បដិលោមតោ “មុត្តំ លសិកា សិង្ឃាណិកា ខេឡោ វសា អស្សុ មេទោ សេទោ លោហិតំ បុព្ពោ សេម្ហំ បិត្តំ មត្ថលុង្គំ ករីសំ ឧទរិយំ អន្តគុណំ អន្តំ បប្ផាសំ បិហកំ កិលោមកំ យកនំ ហទយំ វក្កំ អដ្ឋិមិញ្ជំ អដ្ឋិ ន្ហារុ មំសំ តចោ ទន្តា នខា លោមា កេសា”តិ ឯវំ កាលសតម្បិ កាលសហស្សម្បិ កាលសតសហស្សម្បិ វាចាយ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ វចសា សជ្ឈាយេន ហិ កម្មដ្ឋានតន្តិ បគុណា ហោតិ; ន ឥតោ ចិតោ ច ចិត្តំ វិធាវតិ; កោដ្ឋាសា បាកដា ហោន្តិ, ហត្ថសង្ខលិកា វិយ ខាយន្តិ, វតិបាទបន្តិ វិយ ច ខាយន្តិ។ យថា ច បន វចសា, តថេវ មនសាបិ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ វចសា សជ្ឈាយោ ហិ មនសា សជ្ឈាយស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ មនសា សជ្ឈាយោ លក្ខណបដិវេធស្ស បច្ចយោ ហោតិ។ លក្ខណបដិវេធោ មគ្គផលបដិវេធស្ស បច្ចយោ ហោតិ។

‘**វណ្ណតោ**’តិ កេសាទីនំ វណ្ណោ វវត្ថបេតព្ពោ។ ‘**សណ្ឋានតោ**’តិ តេសំយេវ សណ្ឋានំ វវត្ថបេតព្ពំ ។ ‘**ទិសតោ**’តិ ឥមស្មឹ សរីរេ នាភិតោ ឧទ្ធំ ឧបរិមា ទិសា, អធោ ហេដ្ឋិមា ទិសា។ តស្មា “អយំ កោដ្ឋាសោ ឥមិស្សា នាម ទិសាយា”តិ ទិសា វវត្ថបេតព្ពា។ ‘**ឱកាសតោ**’តិ “អយំ កោដ្ឋាសោ ឥមស្មឹ នាម ឱកាសេ បតិដ្ឋិតោ”តិ ឯវំ តស្ស តស្ស ឱកាសោ វវត្ថបេតព្ពោ។ ‘**បរិច្ឆេទតោ**’តិ សភាគបរិច្ឆេទោ វិសភាគបរិច្ឆេទោតិ ទ្វេ បរិច្ឆេទា។ តត្ថ “អយំ កោដ្ឋាសោ ហេដ្ឋា ច ឧបរិ ច តិរិយញ្ច ឥមិនា នាម បរិច្ឆិន្នោ”តិ ឯវំ សភាគបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។ “កេសា ន លោមា, លោមាបិ ន កេសា”តិ ឯវំ អមិស្សីកតវសេន វិសភាគបរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ សត្តធា ឧគ្គហកោសល្លំ អាចិក្ខន្តេន បន “ឥទំ កម្មដ្ឋានំ អសុកស្មឹ សុត្តេ បដិក្កូលវសេន កថិតំ, អសុកស្មឹ ធាតុវសេនា”តិ ញត្វា អាចិក្ខិតព្ពំ។ ឥទញ្ហិ មហាសតិបដ្ឋានេ (ទី. និ. ២.៣៧២; ម. និ. ១.១០៥ អាទយោ) បដិក្កូលវសេនេវ កថិតំ, មហាហត្ថិបទោបមេ (ម. និ. ១.៣០០ អាទយោ) -មហារាហុលោវាទេ (ម. និ. ២.១១៣ អាទយោ) -ធាតុវិភង្គេសុ (ម. និ. ៣.៣៤២ អាទយោ) ធាតុវសេន កថិតំ។ កាយគតាសតិសុត្តេ (ម. និ. ៣.១៥៣ អាទយោ) បន យស្ស វណ្ណតោ ឧបដ្ឋាតិ, តំ សន្ធាយ ចត្តារិ ឈានានិ វិភត្តានិ។ តត្ថ ធាតុវសេន កថិតំ វិបស្សនាកម្មដ្ឋានំ ហោតិ, បដិក្កូលវសេន កថិតំ សមថកម្មដ្ឋានំ។ តទេតំ ឥធ សមថកម្មដ្ឋានំ អវិសេសតោ សព្ពសាធារណវសេន កថិតន្តិ វទន្តិយេវាតិ។

ឯវំ សត្តធា ឧគ្គហកោសល្លំ អាចិក្ខិត្វា “អនុបុព្ពតោ, នាតិសីឃតោ, នាតិសណិកតោ, វិក្ខេបបដិពាហនតោ, បណ្ណត្តិសមតិក្កមនតោ, អនុបុព្ពមុញ្ចនតោ, អប្បនាតោ, តយោ ច សុត្តន្តា”តិ ឯវំ ទសធា មនសិការកោសល្លំ អាចិក្ខិតព្ពំ។ តត្ថ ‘**អនុបុព្ពតោ**’តិ ឥទញ្ហិ សជ្ឈាយករណតោ បដ្ឋាយ អនុបដិបាដិយា មនសិកាតព្ពំ, ន ឯកន្តរិកាយ។ ឯកន្តរិកាយ ហិ មនសិករោន្តោ យថា នាម អកុសលោ បុរិសោ ទ្វត្តឹសបទំ និស្សេណឹ ឯកន្តរិកាយ អារោហន្តោ កិលន្តកាយោ បតតិ, ន អារោហនំ សម្បាទេតិ; ឯវមេវ ភាវនាសម្បត្តិវសេន អធិគន្តព្ពស្ស អស្សាទស្ស អនធិគមា កិលន្តចិត្តោ បតតិ, ន ភាវនំ សម្បាទេតិ។

អនុបុព្ពតោ មនសិករោន្តេនាបិ ច ‘**នាតិសីឃតោ**’ មនសិកាតព្ពំ។ អតិសីឃតោ មនសិករោតោ ហិ យថា នាម តិយោជនំ មគ្គំ បដិបជ្ជិត្វា ឱក្កមនវិស្សជ្ជនំ អសល្លក្ខេត្វា សីឃេន ជវេន សត្តក្ខត្តុម្បិ គមនាគមនំ ករោតោ បុរិសស្ស កិញ្ចាបិ អទ្ធានំ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ, អថ ខោ បុច្ឆិត្វាវ គន្តព្ពំ ហោតិ; ឯវមេវ កេវលំ កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ បាបុណាតិ, អវិភូតំ បន ហោតិ, ន វិសេសំ អាវហតិ។ តស្មា នាតិសីឃតោ មនសិកាតព្ពំ។

យថា ច នាតិសីឃតោ ឯវំ ‘**នាតិសណិកតោ**’បិ។ អតិសណិកតោ មនសិករោតោ ហិ យថា នាម តទហេវ តិយោជនំ មគ្គំ គន្តុកាមស្ស បុរិសស្ស អន្តរាមគ្គេ រុក្ខបព្ពតគហនាទីសុ វិលម្ពមានស្ស មគ្គោ បរិក្ខយំ ន គច្ឆតិ, ទ្វីហតីហេន បរិយោសាបេតព្ពោ ហោតិ; ឯវមេវ កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ ន គច្ឆតិ, វិសេសាធិគមស្ស បច្ចយោ ន ហោតិ។

‘**វិក្ខេបបដិពាហនតោ**’តិ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា ពហិទ្ធា បុថុត្តារម្មណេ ចេតសោ វិក្ខេបោ បដិពាហិតព្ពោ។ អប្បដិពាហតោ ហិ យថា នាម ឯកបទិកំ បបាតមគ្គំ បដិបន្នស្ស បុរិសស្ស អក្កមនបទំ អសល្លក្ខេត្វា ឥតោ

ចិតោ ច វិលោកយតោ បទវារោ វិរជ្ឈតិ, តតោ សតបោរិសេ បបាតេ បតិតព្ពំ ហោតិ; ឯវមេវ ពហិទ្ធា វិក្ខេបេ សតិ កម្មដ្ឋានំ បរិហាយតិ, បរិធំសតិ។ តស្មា វិក្ខេបបដិពាហនតោ មនសិកាតព្ពំ។

‘**បណ្ណត្តិសមតិក្កមនតោ**’តិ យា អយំ “កេសា លោមា”តិ អាទិកា បណ្ណត្តិ តំ អតិក្កមិត្វា បដិក្កូលន្តិ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ។ យថា ហិ ឧទកទុល្លភកាលេ មនុស្សា អរញ្ញេ ឧទបានំ ទិស្វា តត្ថ តាលបណ្ណាទិកំ កិញ្ចិទេវ សញ្ញាណំ ពន្ធិត្វា តេន សញ្ញាណេន អាគន្ត្វា ន្ហាយន្តិ ចេវ បិវន្តិ ច, យទា បន តេសំ អភិណ្ហសញ្ចារេន អាគតាគតបទំ បាកដំ ហោតិ, តទា សញ្ញាណេន កិច្ចំ ន ហោតិ, ឥច្ឆិតិច្ឆិតក្ខណេ គន្ត្វា ន្ហាយន្តិ ចេវ បិវន្តិ ច; ឯវមេវ បុព្ពភាគេ ‘កេសា លោមា’តិ បណ្ណត្តិវសេន មនសិករោតោ បដិក្កូលភាវោ បាកដោ ហោតិ។ អថ ‘កេសា លោមា’តិ បណ្ណត្តិំ សមតិក្កមិត្វា បដិក្កូលភាវេយេវ ចិត្តំ ឋបេតព្ពំ។

‘**អនុបុព្ពមុញ្ចនតោ**’តិ យោ យោ កោដ្ឋាសោ ន ឧបដ្ឋាតិ, តំ តំ មុញ្ចន្តេន អនុបុព្ពមុញ្ចនតោ មនសិកាតព្ពំ។ អាទិកម្មិកស្ស ហិ ‘កេសា’តិ មនសិករោតោ មនសិការោ គន្ត្វា ‘មុត្ត’ន្តិ ឥមំ បរិយោសានកោដ្ឋាសមេវ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ ‘មុត្ត’ន្តិ ច មនសិករោតោ មនសិការោ គន្ត្វា ‘កេសា’តិ ឥមំ អាទិកោដ្ឋាសមេវ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ អថស្ស មនសិករោតោ កេចិ កោដ្ឋាសា ឧបដ្ឋហន្តិ, កេចិ ន ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេន យេ យេ ឧបដ្ឋហន្តិ តេសុ តេសុ តាវ កម្មំ កាតព្ពំ, យាវ ទ្វីសុ ឧបដ្ឋិតេសុ តេសម្បិ ឯកោ សុដ្ឋុតរំ ឧបដ្ឋហតិ។ ឯវំ ឧបដ្ឋិតំ បន តមេវ បុនប្បុនំ មនសិករោន្តេន អប្បនា ឧប្បាទេតព្ពា។

តត្រាយំ ឧបមា – យថា ហិ ទ្វត្តិំសតាលកេ តាលវនេ វសន្តំ មក្កដំ គហេតុកាមោ លុទ្ទោ អាទិម្ហិ ឋិតតាលស្ស បណ្ណំ សរេន វិជ្ឈិត្វា ឧក្កុដ្ឋិំ ករេយ្យ; អថ សោ មក្កដោ បដិបាដិយា តស្មិំ តស្មិំ តាលេ បតិត្វា បរិយន្តតាលមេវ គច្ឆេយ្យ; តត្ថាបិ គន្ត្វា លុទ្ទេន តថេវ កតេ បុន តេនេវ នយេន អាទិតាលំ អាគច្ឆេយ្យ; សោ ឯវំ បុនប្បុនំ បដិបាដិយា គច្ឆន្តោ ឧក្កុដ្ឋុក្កុដ្ឋិដ្ឋានេយេវ ឧដ្ឋហិត្វា បុន អនុក្កមេន ឯកស្មិំ តាលេ និបតិត្វា តស្ស វេមជ្ឈេ មកុឡតាលបណ្ណសូចិំ ទឡ្ហំ គហេត្វា វិជ្ឈិយមានោបិ ន ឧដ្ឋហេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – យថា ហិ តាលវនេ ទ្វត្តិំសតាលា, ឯវំ ឥមស្មិំ កាយេ ទ្វត្តិំស កោដ្ឋាសា; មក្កដោ វិយ ចិត្តំ; លុទ្ទោ វិយ យោគាវចរោ; មក្កដស្ស ទ្វត្តិំសតាលកេ តាលវនេ និវាសោ វិយ យោគិនោ ចិត្តស្ស ទ្វត្តិំសកោដ្ឋាសកេ កាយេ អារម្មណវសេន អនុសំចរណំ; លុទ្ទេន អាទិម្ហិ ឋិតតាលស្ស បណ្ណំ សរេន វិជ្ឈិត្វា ឧក្កុដ្ឋិយាកតាយ មក្កដស្ស តស្មិំ តស្មិំ តាលេ បតិត្វា បរិយន្តតាលគមនំ វិយ យោគិនោ ‘កេសា’តិ មនសិការេ អារទ្ធេ បដិបាដិយា គន្ត្វា បរិយោសានកោដ្ឋាសេ ឯវ ចិត្តស្ស សណ្ឋានំ; បុន បច្ចាគមនេបិ ឯសេវ នយោ; បុនប្បុនំ បដិបាដិយា គច្ឆមានស្ស មក្កដស្ស ឧក្កុដ្ឋុក្កុដ្ឋិដ្ឋានេ ឧដ្ឋានំ វិយ បុនប្បុនំ មនសិករោតោ កេសុចិ កេសុចិ ឧបដ្ឋិតេសុ អនុបដ្ឋហន្តេ វិស្សជ្ជេត្វា ឧបដ្ឋិតេសុ បរិកម្មករណំ; អនុក្កមេន ឯកស្មិំ តាលេ និបតិត្វា តស្ស វេមជ្ឈេ មកុឡតាលបណ្ណសូចិំ ទឡ្ហំ គហេត្វា វិជ្ឈិយមានស្សាបិ អនុដ្ឋានំ វិយ អវសានេ ទ្វីសុ ឧបដ្ឋិតេសុ យោ សុដ្ឋុតរំ ឧបដ្ឋាតិ តមេវ បុនប្បុនំ មនសិករិត្វា អប្បនាយ ឧប្បាទនំ។

អបរាបិ ឧបមា – យថា នាម បិណ្ឌបាតិកោ ភិក្ខុ ទ្វត្តិំសកុលំ គាមំ ឧបនិស្សាយ វសន្តោ បឋមគេហេ ឯវ ទ្វេ ភិក្ខា លភិត្វា បរតោ ឯកំ វិស្សជ្ជេយ្យ; បុនទិវសេ តិស្សោ លភិត្វា បរតោ ទ្វេ វិស្សជ្ជេយ្យ; តតិយទិវសេ អាទិម្ហិយេវ បត្តបូរំ លភិត្វា អាសនសាលំ គន្ត្វា បរិភុញ្ជេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ ទ្វត្តិំសកុលគាមោ វិយ ហិ ទ្វត្តិំសាការោ; បិណ្ឌបាតិកោ វិយ យោគាវចរោ; តស្ស តំ គាមំ ឧបនិស្សាយ វាសោ វិយ យោគិនោ ទ្វត្តិំសាការេ បរិកម្មករណំ; បឋមគេហេ ទ្វេ ភិក្ខា លភិត្វា បរតោ ឯកិស្សា វិស្សជ្ជនំ វិយ ទុតិយទិវសេ តិស្សោ លភិត្វា បរតោ ទ្វិន្នំ វិស្សជ្ជនំ វិយ ច មនសិករោតោ មនសិករោតោ អនុបដ្ឋហន្តេ អនុបដ្ឋហន្តេ វិស្សជ្ជេត្វា ឧបដ្ឋិតេសុ ឧបដ្ឋិតេសុ យាវ កោដ្ឋាសទ្វយេ បរិកម្មករណំ; តតិយទិវសេ អាទិម្ហិយេវ បត្តបូរំ លភិត្វា អាសនសាលាយំ និសីទិត្វា បរិភោគោ វិយ ទ្វីសុ យោ សុដ្ឋុតរំ ឧបដ្ឋហតិ តមេវ បុនប្បុនំ មនសិករិត្វា អប្បនាយ ឧប្បាទនំ។

‘**អប្បនាតោ**’តិ អប្បនាកោដ្ឋាសតោ។ កេសាទីសុ ឯកេកស្មិំ កោដ្ឋាសេ អប្បនា ហោតីតិ វេទិតព្ពាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។

‘**តយោ ច សុត្តន្តា**’តិ អធិចិត្តំ, សីតិភាវោ, ពោជ្ឈង្គកោសល្លន្តិ ឥមេ តយោ សុត្តន្តា វីរិយសមាធិយោជនត្ថំ វេទិតព្ពាតិ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ។ តត្ថ –

> “អធិចិត្តមនុយុត្តេន, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនា តីណិ និមិត្តានិ កាលេន កាលំ មនសិកាតព្ពានិ…កាលេន កាលំ សមាធិនិមិត្តំ មនសិកាតព្ពំ, កាលេន កាលំ បគ្គហនិមិត្តំ មនសិកាតព្ពំ, កាលេន កាលំ ឧបេក្ខា

និមិត្តំ មនសិកាតព្ពំ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ សមាធិនិមិត្តំយេវ មនសិករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ កោសជ្ជាយ សំវត្តេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ បគ្គហនិមិត្តំយេវ មនសិករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ ឧទ្ធច្ចាយ សំវត្តេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ ឯកន្តំ ឧបេក្ខានិមិត្តំយេវ មនសិករេយ្យ, ឋានំ តំ ចិត្តំ ន សម្មាសមាធិយេយ្យ អាសវានំ ខយាយ។ យតោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តោ ភិក្ខុ កាលេន កាលំ សមាធិនិមិត្តំ, បគ្គហនិមិត្តំ, ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិករោតិ, តំ ហោតិ ចិត្តំ មុទុ ច កម្មនិយញ្ច បភស្សរញ្ច, ន ច បភង្គុ, សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ។

“សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា ឧក្កំ ពន្ធតិ, ឧក្កំ ពន្ធិត្វា ឧក្កាមុខំ អាលិម្បេតិ, ឧក្កាមុខំ អាលិម្បេត្វា សណ្ឌាសេន ជាតរូបំ គហេត្វា ឧក្កាមុខេ បក្ខិបេយ្យ, ឧក្កាមុខេ បក្ខិបិត្វា កាលេន កាលំ អភិធមតិ, កាលេន កាលំ ឧទកេន បរិប្ផោសេតិ, កាលេន កាលំ អជ្ឈុបេក្ខតិ ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ អភិធមេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ ឌហេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ ឧទកេន បរិប្ផោសេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ និព្ពាយេយ្យ។ សចេ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ ឯកន្តំ អជ្ឈុបេក្ខេយ្យ, ឋានំ តំ ជាតរូបំ ន សម្មា បរិបាកំ គច្ឆេយ្យ។

“យតោ ច ខោ, ភិក្ខវេ, សុវណ្ណការោ វា សុវណ្ណការន្តេវាសី វា តំ ជាតរូបំ កាលេន កាលំ អភិធមតិ, កាលេន កាលំ ឧទកេន បរិប្ផោសេតិ, កាលេន កាលំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, តំ ហោតិ ជាតរូបំ មុទុ ច កម្មនិយញ្ច បភស្សរញ្ច, ន ច បភង្គុ, សម្មា ឧបេតិ កម្មាយ; យស្សា យស្សា ច បិឡន្ធនវិកតិយា អាកង្ខតិ – យទិ បដ្ដិកាយ យទិ កុណ្ឌលាយ យទិ គីវេយ្យកាយ យទិ សុវណ្ណមាលាយ, តញ្ចស្ស អត្ថំ អនុភោតិ។

“ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, អធិចិត្តមនុយុត្តេន…បេ…. សម្មា សមាធិយតិ អាសវានំ ខយាយ; យស្ស យស្ស ច អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយស្ស ធម្មស្ស ចិត្តំ អភិនិន្នាមេតិ អភិញ្ញា សច្ឆិកិរិយាយ, តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិ (អ. និ. ៣.១០៣) ឥទំ សុត្តំ អធិចិត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

“ឆហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ភព្ពោ អនុត្តរំ សីតិភាវំ សច្ឆិកាតុំ។ កតមេហិ ឆហិ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ និគ្គហេតព្ពំ តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ និគ្គណ្ហាតិ, យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ បគ្គហេតព្ពំ តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតិ, យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ សម្បហំសិតព្ពំ តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ សម្បហំសេតិ, យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខិតព្ពំ តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ អជ្ឈុបេក្ខតិ, បណីតាធិមុត្តិកោ ច ហោតិ និព្ពានាភិរតោ ច។ ឥមេហិ ខោ, ភិក្ខវេ, ឆហិ ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ ភព្ពោ អនុត្តរំ សីតិភាវំ សច្ឆិកាតុ”ន្តិ (អ. និ. ៦.៨៥) ឥទំ សុត្តំ សីតិភាវោតិ វេទិតព្ពំ។

ពោជ្ឈង្គកោសល្លំ បន “ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យស្មិំ សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, អកាលោ តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤) សំយុត្តមហាវគ្គេ ពោជ្ឈង្គសំយុត្តេ អាគតមេវ។

ឥតិ ឥទំ សត្តវិធំ ឧគ្គហកោសល្លំ សុគ្គហិតំ កត្វា ឥមញ្ច ទសវិធំ មនសិការកោសល្លំ សុដ្ឋុ វវត្ថបេត្វា តេន យោគិនា ឧភយកោសល្លវសេន កម្មដ្ឋានំ សាធុកំ ឧគ្គហេតព្ពំ។ សចេ បនស្ស អាចរិយេន សទ្ធិំ ឯកវិហារេយេវ ផាសុ ហោតិ, ឯវំ វិត្ថារេន អកថាបេត្វា កម្មដ្ឋានមនុយុញ្ជន្តេន វិសេសំ លភិត្វា ឧបរូបរិ កថាបេតព្ពំ។ អញ្ញត្ថ វសិតុកាមេន យថាវុត្តេន វិធិនា វិត្ថារតោ កថាបេត្វា បុនប្បុនំ បរិវត្តេត្វា សព្ពំ គណ្ឋិដ្ឋានំ ឆិន្ទិត្វា កម្មដ្ឋានភាវនាយ អននុរូបំ សេនាសនំ បហាយ មហាវិហារាទីសុ វុត្តអដ្ឋារសទោសវជ្ជិតេ អនុរូបេ វិហារេ វិហរន្តេន ខុទ្ទកបលិពោធុបច្ឆេទំ កត្វា យោ តាវ រាគចរិតោ ហោតិ, តេន យស្មា រាគោ បហាតព្ពោ, តស្មា បដិក្កូលមនសិការេ បរិកម្មំ កាតព្ពំ។

ករោន្តេន បន កេសេសុ តាវ និមិត្តំ គហេតព្ពំ។ កថំ? ឯកំ វា ទ្វេ វា កេសេ លុញ្ចិត្វា ហត្ថតលេ ឋបេត្វា វណ្ណោ តាវ វវត្ថបេតព្ពោ។ ឆិន្នដ្ឋានេបិ កេសេ ឱលោកេតុំ វដ្ដតិ; ឧទកបត្តេ វា យាគុបត្តេ វា ឱលោកេតុម្បិ វដ្ដតិយេវ។ កាឡកកាលេ ទិស្វា កាឡកាតិ មនសិកាតព្ពា; សេតកាលេ សេតាតិ។ មិស្សកកាលេ បន ឧស្សទវសេន មនសិកាតព្ពា ហោន្តិ។ យថា ច កេសេសុ, ឯវំ សកលេបិ តចបញ្ចកេ ទិស្វាវ និមិត្តំ គហេតព្ពំ។ ឯវំ និមិត្តំ គហេត្វា សព្ពកោដ្ឋាសេសុ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន វវត្ថបេត្វា វណ្ណសណ្ឋានគន្ធអាសយោកាសវសេន បញ្ចធា បដិក្កូលតោ វវត្ថបេតព្ពា។

តត្រាយំ សព្ពកោដ្ឋាសេសុ អនុបុព្ពកថា – **កេសា** តាវ បកតិវណ្ណេន កាឡកា អទ្ទារិដ្ឋកវណ្ណា, សណ្ឋានតោ ទីឃវដ្ដលិកា តុលាទណ្ឌសណ្ឋានា, ទិសតោ ឧបរិមទិសាយ ជាតា, ឱកាសតោ ឧភោសុ បស្សេសុ កណ្ណចូឡិកាហិ, បុរតោ នលាដន្តេន, បច្ឆតោ គលវាដកេន បរិច្ឆិន្នា។ សីសកដាហវេឋនំ អល្លចម្មំ កេសានំ ឱកាសោ។ បរិច្ឆេទតោ កេសា សីសវេឋនចម្មេ វីហគ្គមត្តំ បវិសិត្វា បតិដ្ឋិតេន ហេដ្ឋា អត្តនោ មូលតលេន, ឧបរិ អាកាសេន, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា។ ទ្វេ កេសា ឯកតោ នត្ថីតិ អយំ សភាគបរិច្ឆេទោ។

'កេសា ន លោមា, លោមា ន កេសា'តិ ឯវំ អវសេសេហិ ឯកតឹសកោដ្ឋាសេហិ អមិស្សីកតា កេសា នាម បាដិយេក្កោ កោដ្ឋាសោតិ អយំ វិសភាគបរិច្ឆេទោ។ ឥទំ កេសានំ វណ្ណាទិតោ វវត្ថាបនំ។

ឥទំ បន តេសំ វណ្ណាទិវសេន បញ្ចធា បដិក្កូលតោ វវត្ថាបនំ – កេសា ច នាមេតេ វណ្ណតោបិ បដិក្កូលា, សណ្ឋានតោបិ គន្ធតោបិ អាសយតោបិ ឱកាសតោបិ បដិក្កូលា។ មនុញ្ញេបិ ហិ យាគុបត្តេ វា ភត្តបត្តេ វា កេសវណ្ណំ កិញ្ចិ ទិស្វា 'កេសមិស្សកមិទំ, ហរថ ន'ន្តិ ជិគុច្ឆន្តិ។ ឯវំ កេសា **វណ្ណតោ** បដិក្កូលា។ រត្តិំ ភុញ្ជន្តាបិ កេសសណ្ឋានំ អក្កវាកំ វា មកចិវាកំ វា ឆុបិត្វាបិ តថេវ ជិគុច្ឆន្តិ។ ឯវំ **សណ្ឋានតោ** បដិក្កូលា។

តេលមក្ខនបុប្ផធូមាទិសង្ខាររហិតានញ្ច កេសានំ គន្ធោ បរមជេគុច្ឆោ ហោតិ, តតោ ជេគុច្ឆតរោ អគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តានំ។ កេសា ហិ វណ្ណសណ្ឋានតោ អប្បដិក្កូលាបិ សិយុំ, គន្ធេន បន បដិក្កូលាយេវ។ យថា ហិ ទហរស្ស កុមារស្ស វច្ចំ វណ្ណតោ ហលិទ្ទិវណ្ណំ, សណ្ឋានតោបិ ហលិទ្ទិបិណ្ឌសណ្ឋានំ; សង្ការដ្ឋានេ ឆឌ្ឌិតញ្ច ឧទ្ធុមាតកកាឡសុនខសរីរំ វណ្ណតោ តាលបក្កវណ្ណំ, សណ្ឋានតោ វដ្ដេត្វា វិស្សដ្ឋមុទិង្គសណ្ឋានំ, ទាឋាបិស្ស សុមនមកុឡសទិសាតិ ឧភយម្បិ វណ្ណសណ្ឋានតោ សិយា អប្បដិក្កូលំ, គន្ធេន បន បដិក្កូលមេវ; ឯវំ កេសាបិ សិយុំ វណ្ណសណ្ឋានតោ អប្បដិក្កូលា, គន្ធេន បន បដិក្កូលា ឯវាតិ។

យថា បន អសុចិដ្ឋានេ គាមនិស្សន្ទេន ជាតានិ សូបេយ្យបណ្ណានិ នាគរិកមនុស្សានំ ជេគុច្ឆានិ ហោន្តិ អបរិភោគានិ, ឯវំ កេសាបិ បុព្ពលោហិតមុត្តករីសបិត្តសេម្ហាទិនិស្សន្ទេន ជាតត្តា អតិជេគុច្ឆាតិ ឥទំ នេសំ **'អាសយតោ'** បាដិកុល្យំ។ ឥមេ ច កេសា នាម គូថរាសិម្ហិ ឧដ្ឋិតកណ្ណិកំ វិយ ឯកត្តឹសកោដ្ឋាសរាសិម្ហិ ជាតា។ តេ សុសានសង្ការដ្ឋានាទីសុ ជាតសាកំ វិយ, បរិខាទីសុ ជាតកមលកុវលយាទិបុប្ផំ វិយ ច អសុចិដ្ឋានេ ជាតត្តា បរមជេគុច្ឆាតិ ឥទំ តេសំ **'ឱកាសតោ'** បាដិក្កូល្យំ។

យថា ច កេសានំ, ឯវំ សព្ពកោដ្ឋាសានំ វណ្ណសណ្ឋានគន្ធាសយោកាសវសេន បញ្ចធា បដិក្កូលតា វវត្ថបេតព្ពា។ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន បន សព្ពេបិ វិសុំ វិសុំ វវត្ថបេតព្ពា។

តត្ថ **លោមា** តាវ បកតិវណ្ណតោ ន កេសា វិយ អសម្ភិន្នកាឡកា, កាឡបិង្គលា បន ហោន្តិ; សណ្ឋានតោ ឱនតគ្គតាលមូលសណ្ឋានា; ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតា; ឱកាសតោ ឋបេត្វា កេសានំ បតិដ្ឋិតោកាសញ្ច ហត្ថបាទតលានិ ច យេភុយ្យេន អវសេសសរីរវេឋនចម្មេ ជាតា; បរិច្ឆេទតោ សរីរវេឋនចម្មេ លិក្ខាមត្តំ បវិសិត្វា បតិដ្ឋិតេន ហេដ្ឋា អត្តនោ មូលតលេន, ឧបរិ អាកាសេន, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា។ ទ្វេ លោមា ឯកតោ នត្ថិ។ អយំ តេសំ សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោយេវ។

នខាតិ វីសតិយា នខបត្តានំ នាមំ។ តេ សព្ពេបិ វណ្ណតោ សេតា; សណ្ឋានតោ មច្ឆសកលិកសណ្ឋានា; ទិសតោ បាទនខា ហេដ្ឋិមទិសាយ ជាតា, ហត្ថនខា ឧបរិមទិសាយាតិ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតា; ឱកាសតោ អង្គុលីនំ អគ្គបិដ្ឋេសុ បតិដ្ឋិតា; បរិច្ឆេទតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ អង្គុលិកោដិមំសេហិ, អន្តោ អង្គុលិបិដ្ឋិមំសេន, ពហិ ចេវ អគ្គេ ច អាកាសេន, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា។ ទ្វេ នខា ឯកតោ នត្ថិ។ អយំ នេសំ សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោយេវ។

ទន្តាតិ បរិបុណ្ណទន្តស្ស ទ្វត្តឹស ទន្តដ្ឋិកានិ។ តេបិ វណ្ណតោ សេតា; សណ្ឋានតោ អនេកសណ្ឋានា។ តេសញ្ហិ ហេដ្ឋិមាយ តាវ ទន្តបាឡិយា មជ្ឈេ ចត្តារោ ទន្តា មត្តិកាបិណ្ឌេ បដិបាដិយា ឋបិតអលាពុពីជសណ្ឋានា។ តេសំ ឧភោសុ បស្សេសុ ឯកេកោ ឯកមូលកោ ឯកកោដិកោ មល្លិកមកុឡសណ្ឋានោ។ តតោ ឯកេកោ ទ្វិមូលកោ ទ្វិកោដិកោ យានកឧបត្ថម្ភនិកសណ្ឋានោ។ តតោ ទ្វេ ទ្វេ តិមូលា តិកោដិកា។ តតោ ទ្វេ ទ្វេ ចតុមូលា ចតុកោដិកាតិ។ ឧបរិមបាឡិយាបិ ឯសេវ នយោ ។ ទិសតោ ឧបរិមទិសាយ ជាតា។ ឱកាសតោ ទ្វីសុ ហនុកដ្ឋិកេសុ បតិដ្ឋិតា។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា ហនុកដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិតេន អត្តនោ មូលតលេន, ឧបរិ អាកាសេន, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា។ ទ្វេ ទន្តា ឯកតោ នត្ថិ។ អយំ នេសំ សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោយេវ។

តចោតិ សកលសរីរំ វេឋេត្វា ឋិតចម្មំ។ តស្ស ឧបរិ កាឡសាមបីតាទិវណ្ណា ឆវិ នាម, យា សកលសរីរតោបិ សង្កឌ្ឍិយមានា ពទរដ្ឋិមត្តា ហោតិ។ តចោ បន វណ្ណតោ សេតោយេវ។ សោ ចស្ស សេតភាវោ អគ្គិជាលាភិឃាតបហរណបហារាទីហិ វិទ្ធំសិតាយ ឆវិយា បាកដោ ហោតិ។ សណ្ឋានតោ សរីរសណ្ឋានោវ ហោតិ។ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។

វិត្ថារតោ បន បាទង្គុលិត្តចោ កោសការកកោសសណ្ឋានោ។ បិដ្ឋិបាទត្តចោ បុដពន្ធឧបាហនសណ្ឋានោ។ ជង្ឃត្តចោ ភត្តបុដកតាលបណ្ណសណ្ឋានោ។ ឩរុត្តចោ តណ្ឌុលភរិតទីឃត្ថវិកសណ្ឋានោ។ អានិសទត្តចោ ឧទកបូរិតបដបរិស្សាវនសណ្ឋានោ។ បិដ្ឋិត្តចោ ផលកោនទ្ធចម្មសណ្ឋានោ។ កុច្ឆិត្តចោ វីណាទោណិកោនទ្ធចម្មសណ្ឋានោ។ ឧរត្តចោ យេភុយ្យេន ចតុរស្សសណ្ឋានោ។ ឧភយពាហុត្តចោ តូណីរោនទ្ធចម្មសណ្ឋានោ។ បិដ្ឋិហត្ថត្តចោ ខុរកោសកសណ្ឋានោ, ផណកត្ថវិកសណ្ឋានោ វា។ ហត្ថង្គុលិត្តចោ កុញ្ចិកាកោសកសណ្ឋានោ។ គីវត្តចោ គលកញ្ចុកសណ្ឋានោ។ មុខត្តចោ ឆិទ្ទាវច្ឆិទ្ទោ កីដកុលាវកសណ្ឋានោ។ សីសត្តចោ បត្តត្ថវិកសណ្ឋានោតិ។

តចបរិគ្គណ្ហកេន ច យោគាវចរេន ឧត្តរោដ្ឋតោ បដ្ឋាយ ឧបរិ មុខំ ញាណំ បេសេត្វា បឋមំ តាវ មុខំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតចម្មំ វវត្ថបេតព្ពំ។ តតោ នលាដដ្ឋិចម្មំ។ តតោ ថវិកាយ បក្ខិត្តបត្តស្ស ច ថវិកាយ ច អន្តរេន ហត្ថមិវ សីសដ្ឋិកស្ស ច សីសចម្មស្ស ច អន្តរេន ញាណំ បេសេត្វា អដ្ឋិកេន សទ្ធឹ ចម្មស្ស ឯកាពទ្ធភាវំ វិយោជេន្តេន សីសចម្មំ វវត្ថបេតព្ពំ។ តតោ ខន្ធចម្មំ។ តតោ អនុលោមេន បដិលោមេន ច ទក្ខិណហត្ថចម្មំ។ អថ តេនេវ នយេន វាមហត្ថចម្មំ។ តតោ បិដ្ឋិចម្មំ។ តំ តំ វវត្ថបេត្វា អនុលោមេន ច បដិលោមេន ច ទក្ខិណបាទចម្មំ។ អថ តេនេវ នយេន វាមបាទចម្មំ។ តតោ អនុក្កមេនេវ វត្ថិឧទរហទយគីវចម្មានិ វវត្ថបេតព្ពានិ។ អថ គីវាចម្មានន្តរំ ហេដ្ឋិមហនុចម្មំ វវត្ថបេត្វា អធរោដ្ឋបរិយោសានំ បាបេត្វា និដ្ឋបេតព្ពំ។ ឯវំ ឱឡារិកោឡារិកំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស សុខុមម្បិ បាកដំ ហោតិ។

ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតោ។ ឱកាសតោ សកលសរីរំ បរិយោនន្ធិត្វា ឋិតោ។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា បតិដ្ឋិតតលេន, ឧបរិ អាកាសេន បរិច្ឆិន្នោ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោយេវ។

មំសន្តិ នវ មំសបេសិសតានិ។ តំ សព្ពម្បិ វណ្ណតោ រត្តំ កឹសុកបុប្ផសទិសំ; សណ្ឋានតោ ជង្ឃបិណ្ឌិកមំសំ តាលបណ្ណបុដភត្តសណ្ឋានំ, ឩរុមំសំ និសទបោតកសណ្ឋានំ, អានិសទមំសំ ឧទ្ធនកោដិសណ្ឋានំ, បិដ្ឋិមំសំ តាលគុឡបដលសណ្ឋានំ, ផាសុកទ្វយមំសំ បោត្ថលិកាយ កុច្ឆិយំ តនុមត្តិកាលេបនសណ្ឋានំ, ថនមំសំ វដ្ដេត្វា អវក្ខិត្តមត្តិកាបិណ្ឌសណ្ឋានំ, ពាហុទ្វយមំសំ ទិគុណំ កត្វា ឋបិតនិច្ចម្មមហាមូសិកសណ្ឋានំ។ ឯវំ ឱឡារិកោឡារិកំ មំសំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស សុខុមម្បិ បាកដំ ហោតិ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ សាធិកានិ តីណិ អដ្ឋិសតានិ អនុលិម្បេត្វា ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា អដ្ឋិសង្ឃាតេ បតិដ្ឋិតតលេន, ឧបរិ តចេន, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

‘ន្ហារូ’តិ នវ ន្ហារុសតានិ។ វណ្ណតោ សព្ពេបិ ន្ហារូ សេតា; សណ្ឋានតោ នានាសណ្ឋានា។ ឯតេសុ ហិ គីវាយ ឧបរិភាគតោ បដ្ឋាយ បញ្ច មហាន្ហារូ សរីរំ វិនទ្ធមានា ហទយស្ស បុរិមបស្សេន ឱតិណ្ណា, បញ្ច បច្ឆិមបស្សេន, បញ្ច ទក្ខិណបស្សេន, បញ្ច វាមបស្សេន, ទក្ខិណហត្ថំ វិនទ្ធមានាបិ ហត្ថស្ស បុរិមបស្សេន បញ្ច, បច្ឆិមបស្សេន បញ្ច, តថា វាមហត្ថំ វិនទ្ធមានាបិ។ ទក្ខិណបាទំ វិនទ្ធមានាបិ បាទស្ស បុរិមបស្សេន បញ្ច, បច្ឆិមបស្សេន បញ្ច, តថា វាមបាទំ វិនទ្ធមានាបីតិ។ ឯវំ សរីរធារកា នាម សដ្ឋិ មហាន្ហារូ កាយំ វិនទ្ធមានា ឱតិណ្ណា, យេ កណ្ឌរាតិបិ វុច្ចន្តិ។ តេ សព្ពេបិ កន្ទលមកុឡសណ្ឋានា។

អញ្ញេ បន តំ តំ បទេសំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា ឋិតា តតោ សុខុមតរា សុត្តរជ្ជុកសណ្ឋានា។ អញ្ញេ តតោ សុខុមតរា បូតិលតាសណ្ឋានា។ អញ្ញេ តតោ សុខុមតរា មហាវីណាតន្តិសណ្ឋានា។ អញ្ញេ ថូលសុត្តកសណ្ឋានា។ ហត្ថបាទបិដ្ឋីយំ ន្ហារូ សកុណបាទសណ្ឋានា។ សីសន្ហារូ ទារកានំ សីសជាលកសណ្ឋានា។ បិដ្ឋិន្ហារូ អាតបេ បសារិតអល្លជាលសណ្ឋានា។ អវសេសា តំតំអង្គបច្ចង្គានុគតា ន្ហារូ សរីរេ បដិមុក្កជាលកញ្ចុកសណ្ឋានា។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតា។ ឱកាសតោ សកលសរីរេ អដ្ឋីនិ អាពន្ធិត្វា ឋិតា។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា តិណ្ណំ អដ្ឋិសតានំ ឧបរិ បតិដ្ឋិតតលេហិ, ឧបរិ មំសចម្មានិ អាហច្ច ឋិតបទេសេហិ, តិរិយំ អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នា។ អយំ នេសំ សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោយេវ។

អដ្ឋីតិ ឋបេត្វា ទ្វត្តឹស ទន្តដ្ឋីនិ អវសេសានិ ចតុសដ្ឋិ ហត្ថដ្ឋីនិ, ចតុសដ្ឋិ បាទដ្ឋីនិ, ចតុសដ្ឋិ មំសនិស្សិតានិ មុទុអដ្ឋីនិ, ទ្វេ បណ្ហិកដ្ឋីនិ, ឯកេកស្មឹ បាទេ ទ្វេ គោប្ផកដ្ឋីនិ, ទ្វេ ជង្ឃដ្ឋីនិ, ទ្វេ ជណ្ណុកដ្ឋីនិ, ទ្វេ ឩរុដ្ឋីនិ, ទ្វេ កដិដ្ឋីនិ, អដ្ឋារស បិដ្ឋិកណ្ដកដ្ឋីនិ, ចតុវីសតិ ផាសុកដ្ឋីនិ, ចុទ្ទស ឧរដ្ឋីនិ, ឯកំ ហទយដ្ឋិ, ទ្វេ អក្ខកដ្ឋីនិ, ទ្វេ កោដ្ឋដ្ឋីនិ, ទ្វេ ពាហដ្ឋីនិ, ទ្វេ ទ្វេ អគ្គពាហដ្ឋីនិ, សត្ត គីវដ្ឋីនិ, ទ្វេ ហនុកដ្ឋីនិ, ឯកំ នាសិកដ្ឋិ, ទ្វេ អក្ខិដ្ឋីនិ, ទ្វេ កណ្ណដ្ឋីនិ, ឯកំ នលាដដ្ឋិ, ឯកំ មុទ្ធដ្ឋិ, នវ សីសកបាលដ្ឋីនីតិ ឯវំ តិមត្តានិ អដ្ឋិសតានិ។

តានិ សព្ពានិបិ វណ្ណតោ សេតានិ, សណ្ឋានតោ នានាសណ្ឋានានិ។ តត្ថ ហិ អគ្គបាទង្គុលិដ្ឋីនិ កតកពីជសណ្ឋានានិ។ តទនន្តរានិ មជ្ឈបព្ពដ្ឋីនិ បនសដ្ឋិសណ្ឋានានិ។ មូលបព្ពដ្ឋីនិ បណវសណ្ឋានានិ។ បិដ្ឋិបាទដ្ឋីនិ កោដ្ដិតកន្ទលកន្ទរាសិសណ្ឋានានិ។ បណ្ហិកដ្ឋិ ឯកដ្ឋិតាលផលពីជសណ្ឋានំ។ គោប្ផកដ្ឋីនិ ពទ្ធកីឡាគោឡកសណ្ឋានានិ។ ជង្ឃដ្ឋីនំ គោប្ផកដ្ឋីសុ បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ អនបនីតតចសិន្ទិកឡីរសណ្ឋានំ។ ខុទ្ទកជង្ឃដ្ឋិកំ ធនុកទណ្ឌសណ្ឋានំ, មហន្តំ មិលាតសប្បបិដ្ឋិសណ្ឋានំ។ ជណ្ណុកដ្ឋិ ឯកតោ បរិក្ខីណផេណកសណ្ឋានំ។

តត្ថ ជង្ឃដ្ឋិកស្ស បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ អតិខិណគ្គគោសិង្គសណ្ឋានំ។ ឩរុដ្ឋិ ទុត្តច្ឆិតវាសិផរសុទណ្ឌកសណ្ឋានំ។ តស្ស កដិដ្ឋិម្ហិ បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ កីឡាគោឡកសណ្ឋានំ។ តេន កដិដ្ឋិនោ បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ អគ្គច្ឆិន្នមហាបុន្នាគផលសណ្ឋានំ។ កដិដ្ឋីនិ ទ្វេបិ ឯកាពទ្ធានិ ហុត្វា កុម្ភការកឧទ្ធនសណ្ឋានានិ, បាដិយេក្កំ កម្មារកូដយោត្តកសណ្ឋានានិ។ កោដិយំ ឋិតអានិសទដ្ឋិ អធោមុខំ កត្វា គហិតសប្បផណសណ្ឋានំ សត្តដ្ឋសុ ឋានេសុ ឆិទ្ទាវឆិទ្ទំ។ បិដ្ឋិកណ្ដកដ្ឋីនិ អព្ភន្តរតោ ឧបរូបរិ ឋបិតសីសកបដ្ដវេឋកសណ្ឋានានិ, ពាហិរតោ វដ្ដនាវឡិសណ្ឋានានិ។ តេសំ អន្តរន្តរា កកចទន្តសទិសា ទ្វេ តយោ កណ្ដកា ហោន្តិ។ ចតុវីសតិយា ផាសុកដ្ឋីសុ អបរិបុណ្ណានិ អបរិបុណ្ណាសិតសណ្ឋានានិ, បរិបុណ្ណានិ បរិបុណ្ណាសិតសណ្ឋានានិ។ សព្ពានិបិ ឱទាតកុក្កុដស្ស បសារិតបក្ខសណ្ឋានានិ។

ចុទ្ទស ឧរដ្ឋីនិ ជិណ្ណសន្ទមានិកបញ្ជរសណ្ឋានានិ។ ហទយដ្ឋិ ទព្ពិផណសណ្ឋានំ។ អក្ខកដ្ឋីនិ ខុទ្ទកលោហវាសិទណ្ឌសណ្ឋានានិ។ កោដ្ឋដ្ឋីនិ ឯកតោ បរិក្ខីណសីហឡកុទាលសណ្ឋានានិ។ ពាហុដ្ឋីនិ អាទាសទណ្ឌកសណ្ឋានានិ។ អគ្គពាហុដ្ឋីនិ យមកតាលកន្ទសណ្ឋានានិ។ មណិពន្ធដ្ឋីនិ ឯកតោ អល្លីយាបេត្វា ឋបិតសីសកបដ្ដវេឋកសណ្ឋានានិ។ បិដ្ឋិហត្ថដ្ឋីនិ កោដ្ដិតកន្ទលកន្ទរាសិសណ្ឋានានិ។ ហត្ថង្គុលីសុ មូលបព្ពដ្ឋីនិ បណវសណ្ឋានានិ; មជ្ឈបព្ពដ្ឋីនិ អបរិបុណ្ណបនសដ្ឋិសណ្ឋានានិ; អគ្គបព្ពដ្ឋីនិ កតកពីជសណ្ឋានានិ។ សត្ត គីវដ្ឋីនិ ទណ្ឌេន វិជ្ឈិត្វា បដិបាដិយា ឋបិតវំសកឡីរចក្កលិកសណ្ឋានានិ។ ហេដ្ឋិមហនុកដ្ឋិ កម្មារានំ អយោកូដយោត្តកសណ្ឋានំ, ឧបរិមំ អវលេខនសត្ថកសណ្ឋានំ។

អក្ខិកូបនាសាកូបដ្ឋីនិ អបនីតមិញ្ជតរុណតាលដ្ឋិសណ្ឋានានិ។ នលាដដ្ឋិ អធោមុខឋបិតសង្ខថាលកកបាលសណ្ឋានំ។ កណ្ណចូឡិកដ្ឋីនិ ន្ហាបិតខុរកោសកសណ្ឋានានិ។ នលាដកណ្ណចូឡិកានំ ឧបរិ បដ្ដពន្ធនោកាសេ អដ្ឋិ សង្កុដិតឃដបុណ្ណបដលខណ្ឌសណ្ឋានំ។ មុទ្ធដ្ឋិ មុខច្ឆិន្នវង្កនាឡិកេរសណ្ឋានំ។ សីសដ្ឋីនិ សិព្វេត្វា ឋបិតជជ្ជរលាពុកដាហសណ្ឋានានិ។

ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតានិ។ ឱកាសតោ អវិសេសេន សកលសរីរេ ឋិតានិ។ វិសេសេន បនេត្ថ សីសដ្ឋីនិ គីវដ្ឋីសុ បតិដ្ឋិតានិ, គីវដ្ឋីនិ បិដ្ឋិកណ្ដកដ្ឋីសុ, បិដ្ឋិកណ្ដកដ្ឋីនិ កដិដ្ឋីសុ, កដិដ្ឋីនិ ឩរុដ្ឋីសុ, ឩរុដ្ឋីនិ ជណ្ណុកដ្ឋីសុ, ជណ្ណុកដ្ឋីនិ ជង្ឃដ្ឋីសុ, ជង្ឃដ្ឋីនិ គោប្ផកដ្ឋីសុ, គោប្ផកដ្ឋីនិ បិដ្ឋិបាទដ្ឋីសុ បតិដ្ឋិតានិ។ បរិច្ឆេទតោ អន្តោ អដ្ឋិមិញ្ជេន, ឧបរិ មំសេន, អគ្គេ មូលេ ច អញ្ញមញ្ញេន បរិច្ឆិន្នានិ។ អយំ នេសំ សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

អដ្ឋិមិញ្ជន្តិ តេសំ តេសំ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរគតំ មិញ្ជំ។ តំ វណ្ណតោ សេតំ។ សណ្ឋានតោ មហន្តមហន្តានំ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរគតំ វេឡុនាឡិយំ បក្ខិត្តសេទិតមហាវេត្តគ្គសណ្ឋានំ, ខុទ្ទានុខុទ្ទកានំ អព្ភន្តរគតំ វេឡុយដ្ឋិបព្ពេសុ បក្ខិត្តសេទិតតនុវេត្តគ្គសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរេ បតិដ្ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ អដ្ឋីនំ អព្ភន្តរតលេហិ បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

វក្កន្តិ ឯកពន្ធនា ទ្វេ មំសបិណ្ឌា។ តំ វណ្ណតោ មន្ទរត្តំ បាឡិភទ្ទកដ្ឋិវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ទារកានំ យមកកីឡាគោឡកសណ្ឋានំ, ឯកវណ្ដបដិពទ្ធអម្ពផលទ្វយសណ្ឋានំ វា។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ គលវាដកា និក្ខន្តេន ឯកមូលេន ថោកំ គន្ត្វា ទ្វិធា ភិន្នេន ថូលន្ហារុនា វិនិពទ្ធំ ហុត្វា ហទយមំសំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ វក្កំ វក្កភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

ហទយន្តិ ហទយមំសំ។ តំ វណ្ណតោ រត្តំ បទុមបត្តបិដ្ឋិវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ពាហិរបត្តានិ អបនេត្វា អធោមុខឋបិតបទុមមកុឡសណ្ឋានំ។ ពាហិ មដ្ឋំ; អន្តោ កោសាតកីផលស្ស អព្ភន្តរសទិសំ។ បញ្ញវន្តានំ ថោកំ វិកសិតំ, មន្ទបញ្ញានំ មកុឡិតមេវ។ អន្តោ ចស្ស បុន្នាគដ្ឋិបតិដ្ឋានមត្តោ អាវាដកោ ហោតិ, យត្ថ អឌ្ឍបសតមត្តំ លោហិតំ សណ្ឋាតិ; យំ និស្សាយ មនោធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុ ច វត្តន្តិ។ តំ បនេតំ រាគចរិតស្ស រត្តំ ហោតិ, ទោសចរិតស្ស កាឡកំ, មោហចរិតស្ស មំសធោវនឧទកសទិសំ, វិតក្កចរិតស្ស កុលត្ថយូសវណ្ណំ, សទ្ធាចរិតស្ស កណិការបុប្ផវណ្ណំ, បញ្ញាចរិតស្ស អច្ឆំ វិប្បសន្នំ អនាវិលំ បណ្ឌរំ បរិសុទ្ធំ និទ្ធោតជាតិមណិ វិយ ជុតិមន្តំ ខាយតិ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ សរីរព្ភន្តរេ ទ្វិន្នំ ថនានំ មជ្ឈេ បតិដ្ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ ហទយំ ហទយភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

យកនន្តិ យមកមំសបដលំ។ តំ វណ្ណតោ រត្តបណ្ឌុកធាតុកំ, នាតិរត្តកុមុទស្ស បត្តបិដ្ឋិវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ មូលេ ឯកំ, អគ្គេ យមកំ កោវិឡារបត្តសណ្ឋានំ ។ តញ្ច ទន្ធានំ ឯកមេវ ហោតិ មហន្តំ, បញ្ញវន្តានំ ទ្វេ វា តីណិ វា ខុទ្ទកានិ។ ទិសតោ ឧបរិមទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ ទ្វិន្នំ ថនានំ អព្ភន្តរេ ទក្ខិណបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ យកនំ យកនភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

កិលោមកន្តិ បដិច្ឆន្នាបដិច្ឆន្នភេទតោ ទុវិធំ បរិយោនហនមំសំ។ តំ ទុវិធម្បិ វណ្ណតោ សេតំ, ទុកូលបិលោតិកវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ អត្តនោ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ បដិច្ឆន្នកិលោមកំ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឥតរំ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ បដិច្ឆន្នកិលោមកំ ហទយញ្ច វក្កញ្ច បដិច្ឆាទេត្វា ឋិតំ។ អបដិច្ឆន្នកិលោមកំ សកលសរីរេ ចម្មស្ស ហេដ្ឋតោ មំសំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា មំសេន, ឧបរិ ចម្មេន, តិរិយំ កិលោមកភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

បិហកន្តិ ឧទរជិវ្ហាមំសំ។ តំ វណ្ណតោ នីលំ និគ្គុណ្ឌិកបុប្ផវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ សត្តង្គុលប្បមាណំ អពន្ធនំ កាឡវច្ឆកជិវ្ហាសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ ហទយស្ស វាមបស្សេ ឧទរបដលស្ស មត្ថកបស្សំ និស្សាយ ឋិតំ, យស្មិំ បហរណប្បហារេន ពាហិ និក្ខន្តេ សត្តានំ ជីវិតក្ខយោ ហោតិ។ បរិច្ឆេទតោ បិហកភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

បប្ផាសន្តិ ទ្វត្តិំសមំសខណ្ឌប្បភេទំ បប្ផាសមំសំ។ តំ វណ្ណតោ រត្តំ នាតិបក្កឧទុម្ពរផលវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ វិសមច្ឆិន្នពហលបូវខណ្ឌសណ្ឋានំ។ អព្ភន្តរេ អសិតបីតានំ អភាវេ ឧគ្គតេន កម្មជតេជុស្មនា អព្ភាហតត្តា សង្ខាទិតបលាលបិណ្ឌមិវ និរសំ និរោជំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ សរីរព្ភន្តរេ ទ្វិន្នំ ថនានមន្តរេ ហទយញ្ច យកនញ្ច បដិច្ឆាទេត្វា ឱលម្ពន្តំ ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ ផប្ផាសភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

អន្តន្តិ បុរិសស្ស ទ្វត្តិំស ហត្ថា, ឥត្ថិយា អដ្ឋវីសតិហត្ថា ឯកវីសតិយា ឋានេសុ ឱភគ្គា អន្តវដ្ដិ។ តទេតំ វណ្ណតោ សេតំ សក្ខរសុធាវណ្ណំ ។ សណ្ឋានតោ លោហិតទោណិយំ អាភុជិត្វា ឋបិតសីសច្ឆិន្នសប្បសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ ឧបរិ គលវាដកេ ហេដ្ឋា ច ករីសមគ្គេ វិនិពន្ធត្តា គលវាដកករីសមគ្គបរិយន្តេ សរីរព្ភន្តរេ ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ អន្តភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

អន្តគុណន្តិ អន្តភោគដ្ឋានេសុ ពន្ធនំ។ តំ វណ្ណតោ សេតំ ទកសីតលិកមូលវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ទកសីតលិកមូលសណ្ឋានមេវ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ កុទាឡផរសុកម្មាទីនិ ករោន្តានំ យន្តាកឌ្ឍនកាលេ យន្តសុត្តមិវ, យន្តផលកានិ អន្តភោគេ ឯកតោ អគឡន្តេ អាពន្ធិត្វា បាទបុញ្ឆនរជ្ជុមណ្ឌលកស្ស អន្តរា តំ សិព្ពេត្វា ឋិតរជ្ជុកា វិយ ឯកវីសតិយា ឋានេសុ អន្តភោគានំ អន្តរា ឋិតំ។ បរិច្ឆេទតោ អន្តគុណភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

ឧទរិយន្តិ ឧទរេ ភវំ អសិតបិតខាយិតសាយិតំ។ តំ វណ្ណតោ អជ្ឈោហដាហារវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ បរិស្សាវនេ សិថិលពន្ធតណ្ឌុលសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ ឧទរេ ឋិតំ។ ឧទរំ នាម ឧភតោ និប្បីឡិយមានស្ស អល្លសាដកស្ស មជ្ឈេ សញ្ជាតផោដកសទិសំ អន្តបដលំ; ពាហិ មដ្ឋំ, អន្តោ មំសកសម្ពុកបលិវេឋនកិលិដ្ឋបាវារកបុប្ផកសទិសំ, កុថិតបនសតចស្ស អព្ភន្តរសទិសន្តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ; យត្ថ តក្កោដកា, គណ្ឌុប្បាទកា, តាលហីរកា, សូចិមុខកា, បដតន្តសុត្តកា ឥច្ចេវមាទិទ្វត្តិំសកុលប្បភេទា កិមយោ

អាកុលព្យាកុលា សណ្ឋសណ្ឋចារិនោ ហុត្វា និវសន្តិ; យេ បានភោជនាទិម្ហិ អវិជ្ជមានេ ឧល្លង្ឃិត្វា វិរវន្តា ហទយមំសំ អភិហនន្តិ, បានភោជនាទិអជ្ឈោហរណវេលាយ ច ឧទ្ធំមុខា ហុត្វា បឋមជ្ឈោហដេ ទ្វេ តយោ អាលោបេ តុរិតតុរិតា វិលុម្បន្តិ; យំ តេសំ កិមីនំ សូតិឃរំ, វច្ចកុដិ, គិលានសាលា, សុសានញ្ច ហោតិ។

យត្ថ សេយ្យថាបិ នាម ចណ្ឌាលគាមទ្វារេ ចន្ទនិកាយ និទាឃសមយេ ថូលផុសិតកេ ទេវេ វស្សន្តេ ឧទកេន វុយ្ហមានំ មុត្តករីសចម្មអដ្ឋិន្ហារុខណ្ឌខេឡសិង្ឃាណិកលោហិតប្បភុតិ នានាកុណបជាតំ និបតិត្វា កទ្ទមោទកាលុឡិតំ ទ្វីហតីហច្ចយេន សញ្ជាតកិមិកុលំ សូរិយាតបវេគសន្តាបកុថិតំ ឧបរិ ផេណបុព្ពុឡកេ មុញ្ចន្តំ អភិនីលវណ្ណំ បរមទុគ្គន្ធជេគុច្ឆំ នេវ ឧបគន្តុំ ន ទដ្ឋុំ អរហរូបតំ អាបជ្ជិត្វា តិដ្ឋតិ, បគេវ ឃាយិតុំ វា សាយិតុំ វា; ឯវមេវ នានប្បការបានភោជនាទិទន្តមុសលសញ្ចុណ្ណិតំ ជិវ្ហាហត្ថបរិវត្តិតខេឡលាលាបលិពុទ្ធំ តង្ខណវិគតវណ្ណគន្ធរសាទិសម្បទំ តន្តវាយខលិសុវានវមថុសទិសំ និបតិត្វា បិត្តសេម្ហវាតបលិវេឋិតំ ហុត្វា ឧទរគ្គិសន្តាបវេគកុថិតំ កិមិកុលាកុលំ ឧបរូបរិ ផេណបុព្ពុឡកានិ មុញ្ចន្តំ បរមកសម្ពុទុគ្គន្ធជេគុច្ឆភាវំ អាបជ្ជិត្វា តិដ្ឋតិ; យំ សុត្វាបិ បានភោជនាទីសុ អមនុញ្ញតា សណ្ឋាតិ, បគេវ បញ្ញាចក្ខុនា អវលោកេត្វា, យត្ថ ច បតិតំ បានភោជនាទិ បញ្ចធា វិភាគំ គច្ឆតិ – ឯកំ ភាគំ បាណកា ខាទន្តិ, ឯកំ ភាគំ ឧទរគ្គិ ឈាបេតិ, ឯកោ ភាគោ មុត្តំ ហោតិ, ឯកោ ករីសំ, ឯកោ រសភាវំ អាបជ្ជិត្វា សោណិតមំសាទីនិ ឧបព្រូហយតិ។ បរិច្ឆេទតោ ឧទរបដលេន ចេវ ឧទរិយភាគេន ច បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

ករីសន្តិ វច្ចំ។ តំ វណ្ណតោ យេភុយ្យេន អជ្ឈោហដាហារវណ្ណមេវ ហោតិ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ហេដ្ឋិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ បក្កាសយេ ឋិតំ។ បក្កាសយោ នាម ហេដ្ឋា នាភិបិដ្ឋិកណ្ដកមូលានមន្តរេ អន្តាវសានេ ឧព្ពេធេន អដ្ឋង្គុលមត្តោ វេឡុនាឡិកសទិសោ, យត្ថ សេយ្យថាបិ នាម ឧបរូបរិ ភូមិភាគេ បតិតំ វស្សោទកំ ឱគឡិត្វា ហេដ្ឋា ភូមិភាគំ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ; ឯវមេវ យំ កិញ្ចិ អាមាសយេ បតិតំ បានភោជនាទិកំ ឧទរគ្គិនា ផេណុទ្ទេហកំ បក្កំ បក្កំ និសទាយ បិសិតមិវ សណ្ហភាវំ អាបជ្ជិត្វា អន្តពិលេន ឱគឡិត្វា ឱគឡិត្វា មទ្ទិត្វា វេឡុបព្ពេ បក្ខិបមានបណ្ឌុមត្តិកា វិយ សន្និចិតំ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ បរិច្ឆេទតោ បក្កាសយបដលេន ចេវ ករីសភាគេន ច បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

មត្ថលុង្គន្តិ សីសកដាហព្ភន្តរេ ឋិតមិញ្ជរាសិ។ តំ វណ្ណតោ សេតំ អហិច្ឆត្តកបិណ្ឌិកវណ្ណំ, ទធិភាវំ អសម្បត្តទុដ្ឋខីរវណ្ណន្តិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ សីសកដាហព្ភន្តរេ ចត្តារោ សិព្ពិនិមគ្គេ និស្សាយ សមោធានេត្វា ឋបិតា ចត្តារោ បិដ្ឋបិណ្ឌា វិយ សមោហិតំ តិដ្ឋតិ។ បរិច្ឆេទតោ សីសកដាហស្ស អព្ភន្តរតលេហិ ចេវ មត្ថលុង្គភាគេន ច បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

បិត្តន្តិ ទ្វេ បិត្តានិ – ពទ្ធបិត្តញ្ច អពទ្ធបិត្តញ្ច។ តត្ថ ពទ្ធបិត្តំ វណ្ណតោ ពហលមធុកតេលវណ្ណំ, អពទ្ធបិត្តំ មិលាតអាកុលិតបុប្ផវណ្ណំ។ តំ សណ្ឋានតោ ឧភយម្បិ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ពទ្ធបិត្តំ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ, ឥតរំ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ អពទ្ធបិត្តំ ឋបេត្វា កេសលោមទន្តនខានំ មំសវិនិមុត្តដ្ឋានញ្ចេវ ថទ្ធសុក្ខចម្មញ្ច ឧទកមិវ តេលពិន្ទុំ អវសេសសរីរំ ព្យាបេត្វា ឋិតំ, យម្ហិ កុបិតេ អក្ខីនិ បីតកានិ ហោន្តិ ភមន្តិ, គត្តំ កម្បតិ កណ្ឌូយតិ។ ពទ្ធបិត្តំ ហទយបប្ផាសានមន្តរេ យកនមំសំ និស្សាយ បតិដ្ឋិតេ មហាកោសាតកីកោសកសទិសេ បិត្តកោសកេ ឋិតំ, យម្ហិ កុបិតេ សត្តា ឧម្មត្តកា ហោន្តិ, វិបល្លត្ថចិត្តា ហិរោត្តប្បំ ឆឌ្ឌេត្វា អកត្តព្ពំ ករោន្តិ, អភាសិតព្ពំ ភាសន្តិ, អចិន្តេតព្ពំ ចិន្តេន្តិ។ បរិច្ឆេទតោ បិត្តភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

សេម្ហន្តិ សរីរព្ភន្តរេ ឯកបត្តបូរប្បមាណំ សេម្ហំ។ តំ វណ្ណតោ សេតំ នាគពលបណ្ណរសវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ ឧទរបដលេ ឋិតំ, យំ បានភោជនាទីនិ អជ្ឈោហរណកាលេ សេយ្យថាបិ នាម ឧទកេ សេវាលបណកំ កដ្ឋេ វា កបាលេ វា បតន្តេ ឆិជ្ជិត្វា ទ្វិធា ហុត្វា បុន អជ្ឈោត្ថរិត្វា តិដ្ឋតិ, ឯវមេវ បានភោជនាទិម្ហិ និបតន្តេ ឆិជ្ជិត្វា ទ្វិធា ហុត្វា បុន អជ្ឈោត្ថរិត្វា តិដ្ឋតិ; យម្ហិ ច មន្ទីភូតេ បក្កគណ្ឌោ វិយ បូតិកុក្កុដណ្ឌមិវ ច ឧទរំ បរមជេគុច្ឆំ កុណបគន្ធំ ហោតិ; តតោ ឧគ្គតេន ច គន្ធេន ឧទ្ទេកោបិ មុខម្បិ ទុគ្គន្ធំ បូតិកុណបសទិសំ ហោតិ; សោ ច បុរិសោ ‘អបេហិ, ទុគ្គន្ធំ វាយសី’តិ វត្តព្ពតំ អាបជ្ជតិ; យញ្ច វឌ្ឍិត្វា ពហលត្តមាបន្នំ បិធានផលកមិវ វច្ចកុដិយា ឧទរបដលស្ស អព្ភន្តរេយេវ កុណបគន្ធំ សន្និរុម្ភិត្វា តិដ្ឋតិ។ បរិច្ឆេទតោ សេម្ហភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

បុព្ពោតិ បូតិលោហិតរសេន បវត្តបុព្ពោ។ សោ វណ្ណតោ បណ្ឌុបលាសវណ្ណោ, មតកសរីរេ បន បូតិពហលាចាមវណ្ណោ ហោតិ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានោ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតោ។ ឱកាសតោ បន បុព្ពស្ស ឱកាសោ នាម និពទ្ធោ នត្ថិ យត្ថ សោ សន្និចិតោ តិដ្ឋេយ្យ; យត្រ យត្រ បន ខាណុកណ្ដកប្បហរណគ្គិជាលាទីហិ អភិហតេ សរីរប្បទេសេ លោហិតំ សណ្ឋហិត្វា បច្ចតិ, គណ្ឌបិឡកាទយោ វា ឧប្បជ្ជន្តិ, តត្រ តត្រេវ តិដ្ឋតិ។ បរិច្ឆេទតោ បុព្ពភាគេន បរិច្ឆិន្នោ ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

លោហិតន្តិ ទ្វេ លោហិតានិ – សន្និចិតលោហិតញ្ច សំសរណលោហិតញ្ច។ តត្ថ សន្និចិតលោហិតំ វណ្ណតោ និបក្កពហលលាខារសវណ្ណំ, សំសរណលោហិតំ អច្ឆលាខារសវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ឧភយម្បិ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ សន្និចិតលោហិតំ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ, ឥតរំ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតំ។ ឱកាសតោ សំសរណលោហិតំ, ឋបេត្វា កេសលោមទន្តនខានំ មំសវិនិម្មុត្តដ្ឋានញ្ចេវ ថទ្ធសុក្ខចម្មញ្ច, ធមនិជាលានុសារេន សព្ពំ ឧបាទិន្នកសរីរំ ផរិត្វា ឋិតំ; សន្និចិតលោហិតំ យកនដ្ឋានស្ស ហេដ្ឋាភាគំ បូរេត្វា ឯកបត្តបូរមត្តំ ហទយវក្កបប្ផាសានំ ឧបរិ ថោកំ ថោកំ បគ្ឃរន្តំ វក្កហទយយកនបប្ផាសេ តេមយមានំ ឋិតំ។ តស្មិញ្ហិ វក្កហទយាទីនិ អតេមេន្តេ សត្តា បិបាសិតា ហោន្តិ។ បរិច្ឆេទតោ លោហិតភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

សេទោតិ លោមកូបាទីហិ បគ្ឃរណកអាបោធាតុ។ សោ វណ្ណតោ វិប្បសន្នតិលតេលវណ្ណោ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានោ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតោ។ ឱកាសតោ សេទស្សោកាសោ នាម និពទ្ធោ នត្ថិ, យត្ថ សោ លោហិតំ វិយ សទា តិដ្ឋេយ្យ; យទា បន អគ្គិសន្តាបសូរិយសន្តាបឧតុវិការាទីហិ សរីរំ សន្តប្បតិ តទា ឧទកតោ អព្ពុឡ្ហមត្តវិសមច្ឆិន្នភិសមូឡាលកុមុទនាឡកលាបោ វិយ សព្ពកេសលោមកូបវិវរេហិ បគ្ឃរតិ។ តស្មា តស្ស សណ្ឋានម្បិ កេសលោមកូបវិវរានំយេវ វសេន វេទិតព្ពំ។ សេទបរិគ្គណ្ហកេន ច យោគិនា កេសលោមកូបវិវរេ បូរេត្វា ឋិតវសេនេវ សេទោ មនសិកាតព្ពោ។ បរិច្ឆេទតោ សេទភាគេន បរិច្ឆិន្នោ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

មេទោតិ ថិនសិនេហោ។ សោ វណ្ណតោ ផាលិតហលិទ្ទិវណ្ណោ។ សណ្ឋានតោ ថូលសរីរស្ស តាវ ចម្មមំសន្តរេ ឋបិតហលិទ្ទិវណ្ណទុកូលបិលោតិកសណ្ឋានោ ហោតិ, កិសសរីរស្ស ជង្ឃមំសំ ឩរុមំសំ បិដ្ឋិកណ្ដកនិស្សិតំ បិដ្ឋមំសំ ឧទរវដ្ដិមំសន្តិ ឯតានិ និស្សាយ ទិគុណំ តិគុណំ កត្វា ឋបិតហលិទ្ទិវណ្ណទុកូលបិលោតិកសណ្ឋានោ។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតោ។ ឱកាសតោ ថូលស្ស សកលសរីរំ ផរិត្វា, កិសស្ស ជង្ឃមំសាទីនិ និស្សាយ ឋិតោ, យំ សិនេហសង្ខំ គតម្បិ បរមជេគុច្ឆត្តា នេវ មុទ្ធនិ តេលត្ថាយ, ន នាសាតេលាទីនំ អត្ថាយ គណ្ហន្តិ។ បរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា មំសេន, ឧបរិ ចម្មេន, តិរិយំ មេទភាគេន បរិច្ឆិន្នោ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

អស្សុតិ អក្ខីហិ បគ្ឃរណកអាបោធាតុ។ តំ វណ្ណតោ វិប្បសន្នតិលតេលវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ អក្ខិកូបកេសុ ឋិតំ។ ន ចេតំ បិត្តកោសកេ បិត្តមិវ អក្ខិកូបកេសុ សទា សន្និចិតំ តិដ្ឋតិ; យទា បន សត្តា សោមនស្សជាតា មហាហសិតំ ហសន្តិ, ទោមនស្សជាតា រោទន្តិ បរិទេវន្តិ តថារូបំ វិសភាគាហារំ អាហរន្តិ, យទា ច នេសំ អក្ខីនិ ធូមរជបំសុកាទីហិ អភិហញ្ញន្តិ, តទា ឯតេហិ សោមនស្សទោមនស្សវិសភាគាហារឧតូហិ សមុដ្ឋហិត្វា អក្ខិកូបកេ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ វា បគ្ឃរតិ វា។ អស្សុបរិគ្គណ្ហកេន បន យោគិនា អក្ខិកូបកេ បូរេត្វា ឋិតវសេនេវ បរិគ្គណ្ហិតព្ពំ។ បរិច្ឆេទតោ អស្សុភាគេន បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

វសាតិ វិលីនស្នេហោ។ សា វណ្ណតោ នាឡិកេរតេលវណ្ណា, អាចាមេ អាសិត្តតេលវណ្ណាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ សណ្ឋានតោ ន្ហានកាលេ បសន្នឧទកស្ស ឧបរិ បរិព្ភមន្តសិនេហពិន្ទុវិសដសណ្ឋានា។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតា។ ឱកាសតោ យេភុយ្យេន ហត្ថតលហត្ថបិដ្ឋិបាទតលបាទបិដ្ឋិនាសាបុដនលាដអំសកូដេសុ ឋិតា។ ន ចេសា ឯតេសុ ឱកាសេសុ សទា វិលីនាវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ; យទា បន អគ្គិសន្តាបសូរិយសន្តាបឧតុវិសភាគធាតុវិសភាគេហិ តេ បទេសា ឧស្មា ជាតា ហោន្តិ, តទា តត្ថ ន្ហានកាលេ បសន្នឧទកូបរិ សិនេហពិន្ទុវិសដោ វិយ ឥតោ ចិតោ ច សំសរតិ។ បរិច្ឆេទតោ វសាភាគេន បរិច្ឆិន្នា ។ អយមស្សា សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

ខេឡោតិ អន្តោមុខេ ផេណមិស្សា អាបោធាតុ។ សោ វណ្ណតោ សេតោ ផេណវណ្ណោ។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានោ, ផេណសណ្ឋានតោតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតោ។ ឱកាសតោ ឧភោហិ

កបោលបស្សេហិ ឱរុយ្ហ ជិវ្ហាយ ឋិតោ។ ន ចេស ឯត្ថ សទា សន្និចិតោ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ យទា បន សត្តា តថារូបំ អាហារំ បស្សន្តិ វា សរន្តិ វា ឧណ្ហតិត្តកដុកលោណម្ពិលានំ វា កិញ្ចិ មុខេ ឋបេន្តិ, យទា វា នេសំ ហទយំ អាកិលាយតិ, កិស្មិញ្ចិទេវ វា ជិគុច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, តទា ខេឡោ ឧប្បជ្ជិត្វា ឧភោហិ កបោលបស្សេហិ ឱរុយ្ហ ជិវ្ហាយ សណ្ឋាតិ។ អគ្គជិវ្ហាយ ចេស តនុកោ ហោតិ, មូលជិវ្ហាយ ពហលោ; មុខេ បក្ខិត្តញ្ច បុថុកំ វា តណ្ឌុលំ វា អញ្ញំ វា កិញ្ចិ ខាទនីយំ, នទីបុឡិនេ ខតកូបកសលិលំ វិយ, បរិក្ខយំ អគច្ឆន្តោវ តេមេតុំ សមត្ថោ ហោតិ។ បរិច្ឆេទតោ ខេឡភាគេន បរិច្ឆិន្នោ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

សិង្ឃាណិកាតិ មត្ថលុង្គតោ បគ្ឃរណកអសុចិ។ សា វណ្ណតោ តរុណតាលដ្ឋិមិញ្ជវណ្ណា។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានា។ ទិសតោ ឧបរិមាយ ទិសាយ ជាតា។ ឱកាសតោ នាសាបុដេ បូរេត្វា ឋិតា។ ន ចេសា ឯត្ថ សទា សន្និចិតា ហុត្វា តិដ្ឋតិ; អថ ខោ យថា នាម បុរិសោ បទុមិនីបត្តេន ទធឹ ពន្ធិត្វា ហេដ្ឋា កណ្ដកេន វិជ្ឈេយ្យ, អថ តេន ឆិទ្ទេន ទធិមត្ថុ គឡិត្វា ពហិ បតេយ្យ, ឯវមេវ យទា សត្តា រោទន្តិ វា វិសភាគាហារឧតុវសេន វា សញ្ជាតធាតុក្ខោភា ហោន្តិ, តទា អន្តោសីសតោ បូតិសេម្ហភាវំ អាបន្នំ មត្ថលុង្គំ គឡិត្វា តាលុមត្ថកវិវរេន ឱតរិត្វា នាសាបុដេ បូរេត្វា តិដ្ឋតិ វា បគ្ឃរតិ វា។ សិង្ឃាណិកា បរិគ្គណ្ហកេន បន យោគិនា នាសាបុដេ បូរេត្វា ឋិតវសេនេវ បរិគ្គណ្ហិតព្ពា។ បរិច្ឆេទតោ សិង្ឃាណិកាភាគេន បរិច្ឆិន្នា។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

លសិកាតិ សរីរសន្ធីនំ អព្ភន្តរេ បិច្ឆិលកុណបំ។ សា វណ្ណតោ កណិការនិយ្យាសវណ្ណា។ សណ្ឋានតោ ឱកាសសណ្ឋានា។ ទិសតោ ទ្វីសុ ទិសាសុ ជាតា។ ឱកាសតោ អដ្ឋិសន្ធីនំ អព្ភញ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា អសីតិសតសន្ធីនំ អព្ភន្តរេ ឋិតា។ យស្ស ចេសា មន្ទា ហោតិ, តស្ស ឧដ្ឋហន្តស្ស និសីទន្តស្ស អភិក្កមន្តស្ស បដិក្កមន្តស្ស សម្មិញ្ជន្តស្ស បសារេន្តស្ស អដ្ឋិកានិ កដកដាយន្តិ, អច្ឆរាសទ្ទំ ករោន្តោ វិយ វិចរតិ, ឯកយោជនទ្វិយោជនមត្តម្បិ អទ្ធានំ គតស្ស វាយោធាតុ កុប្បតិ, គត្តានិ ទុក្ខន្តិ។ យស្ស បន ពហុកា ហោតិ តស្ស ឧដ្ឋាននិសជ្ជាទីសុ ន អដ្ឋីនិ កដកដាយន្តិ, ទីឃម្បិ អទ្ធានំ គតស្ស ន វាយោធាតុ កុប្បតិ, ន គត្តានិ ទុក្ខន្តិ។ បរិច្ឆេទតោ លសិកាភាគេន បរិច្ឆិន្នា។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

មុត្តន្តិ វណ្ណតោ មាសខារោទកវណ្ណំ។ សណ្ឋានតោ អធោមុខឋបិតឧទកកុម្ភន្តរគតឧទកសណ្ឋានំ។ ទិសតោ ហេដ្ឋិមាយ ទិសាយ ជាតំ។ ឱកាសតោ វត្ថិស្ស អព្ភន្តរេ ឋិតំ។ វត្ថិ នាម វត្ថិបុដោ វុច្ចតិ, យត្ថ សេយ្យថាបិ នាម ចន្ទនិកាយ បក្ខិត្តេ អមុខេ រវណឃដេ ចន្ទនិករសោ បវិសតិ, ន ចស្ស បវិសនមគ្គោ បញ្ញាយតិ; ឯវមេវ សរីរតោ មុត្តំ បវិសតិ, ន ចស្ស បវិសនមគ្គោ បញ្ញាយតិ, និក្ខមនមគ្គោ បន បាកដោ ហោតិ; យម្ហិ ច មុត្តស្ស ភរិតេ 'បស្សាវំ ករោមា'តិ សត្តានំ អាយូហនំ ហោតិ។ បរិច្ឆេទតោ វត្ថិអព្ភន្តរេន ចេវ មុត្តភាគេន ច បរិច្ឆិន្នំ។ អយមស្ស សភាគបរិច្ឆេទោ។ វិសភាគបរិច្ឆេទោ បន កេសសទិសោវ។

ឯវញ្ហិ កេសាទិកេ កោដ្ឋាសេ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន វវត្ថបេត្វា អនុបុព្ពតោ នាតិសីឃតោតិអាទិនា នយេន វណ្ណសណ្ឋានគន្ធាសយោកាសវសេន បញ្ចធា 'បដិក្កូលា បដិក្កូលា'តិ មនសិករោតោ បណ្ណត្តិសមតិក្កមវសេន, សេយ្យថាបិ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស ទ្វត្តិំសវណ្ណានំ កុសុមានំ ឯកសុត្តកគណ្ឋិតំ មាលំ ឱលោកេន្តស្ស សព្ពបុប្ផានិ អបុព្ពាបរិយមិវ បាកដានិ ហោន្តិ, ឯវមេវ "អត្ថិ ឥមស្មិំ កាយេ កេសា"តិ ឥមំ កាយំ ឱលោកេន្តស្ស សព្ពេ តេ ធម្មា អបុព្ពាបរិយមិវ បាកដា ហោន្តិ។ តេន វុត្តំ មនសិការកោសល្លកថាយំ "អាទិកម្មិកស្ស ហិ 'កេសា'តិ មនសិករោតោ មនសិការោ គន្ត្វា 'មុត្ត'ន្តិ ឥមំ បរិយោសានកោដ្ឋាសមេវ អាហច្ច តិដ្ឋតី"តិ។

សចេ បន ពហិទ្ធាបិ មនសិការំ ឧបសំហរតិ, អថស្ស ឯវំ សព្ពកោដ្ឋាសេសុ បាកដីភូតេសុ អាហិណ្ឌន្តា មនុស្សតិរច្ឆានាទយោ សត្តាការំ វិជហិត្វា កោដ្ឋាសរាសិវសេនេវ ឧបដ្ឋហន្តិ; តេហិ ច អជ្ឈោហរិយមានំ បានភោជនាទិ កោដ្ឋាសរាសិម្ហិ បក្ខិបិយមានមិវ ឧបដ្ឋាតិ។ អថស្ស អនុបុព្ពមុញ្ចនាទិវសេន 'បដិកូលា បដិកូលា'តិ បុនប្បុនំ មនសិករោតោ អនុក្កមេន អប្បនា ឧប្បជ្ជតិ។

តត្ថ កេសាទីនំ វណ្ណសណ្ឋានទិសោកាសបរិច្ឆេទវសេន ឧបដ្ឋានំ ឧគ្គហនិមិត្តំ, សព្ពាការតោ បដិកូលវសេន ឧបដ្ឋានំ បដិភាគនិមិត្តំ។ តំ បុនប្បុនំ អាសេវេន្តស្ស មនសិករោន្តស្ស តក្កាហតំ វិតក្កាហតំ ករោន្តស្ស ចត្តារោ ខន្ធា បដិកូលារម្មណា ហោន្តិ, បឋមជ្ឈានវសេន អប្បនា បវត្តតិ។ បុព្ពភាគេ បរិកម្មឧបចារចិត្តានិ សវិតក្កសវិចារានិ សប្បីតិកានិ សោមនស្សសហគតានិ បដិកូលនិមិត្តារម្មណានិ; អប្បនាបិ សវិតក្កសវិចារា សប្បីតិកា សោមនស្សសហគតា។ ភូមន្តរេន បន មហគ្គតា រូបាវចរា ហោន្តិ។ បដិក្កូលេបិ ច ឯតស្មិំ អារម្មណេ អានិសំសទស្សាវិតាយ សោមនស្សំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯកត្តារម្មណពលេនេវ វា តំ ឧប្បជ្ជតិ។

ទុតិយជ្ឈានាទីនិ បនេត្ថ ន និព្ពត្តន្តិ។ កស្មា? ឱឡារិកត្តា។ ឥទញ្ហិ អារម្មណំ ឱឡារិកំ។ វិតក្កពលេនេវេត្ថ ចិត្តេកគ្គតា ជាយតិ, ន វិតក្កសមតិក្កមេនាតិ។ អយំ តាវ សមថវសេន កម្មដ្ឋានកថា។

អវិសេសតោ បន សាធារណវសេន ឯវំ វេទិតព្ពំ – ឥទញ្ហិ កម្មដ្ឋានំ ភាវេតុកាមេន កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេត្វា សជ្ឈាយកាលេ ឯវំ កេសាទីនំ វណ្ណនិមិត្តសណ្ឋាននិមិត្តទិសានិមិត្តឱកាសនិមិត្តបរិច្ឆេទនិមិត្តានិ វវត្ថបេត្វា បេត្វា ឯកេកកោដ្ឋាសេ ‘អយំ ឯតំសរិក្ខកោ’តិ តិវិធេន សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ កថំ? តចបញ្ចកេ តាវ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អនុលោមតោ បញ្ចាហំ, បដិលោមតោ បញ្ចាហំ, អនុលោមបដិលោមតោ បញ្ចាហន្តិ អឌ្ឍមាសំ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ តតោ អាចរិយស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា វក្កបញ្ចកំ ឧគ្គណ្ហិត្វា តថេវ អឌ្ឍមាសំ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ តតោ តេ ទសបិ កោដ្ឋាសេ ឯកតោ កត្វា អឌ្ឍមាសំ។ បុន បប្ផាសបញ្ចកាទីសុបិ ឯកេកំ ឧគ្គណ្ហិត្វា អឌ្ឍមាសំ។ តតោ តេ បញ្ចទសបិ កោដ្ឋាសេ អឌ្ឍមាសំ។ មត្ថលុង្គបញ្ចកំ អឌ្ឍមាសំ។ តតោ តេវីសតិ កោដ្ឋាសេ អឌ្ឍមាសំ។ មេទឆក្កំ អឌ្ឍមាសំ។ តតោ តេ ឆព្ពីសតិបិ កោដ្ឋាសេ ឯកតោ កត្វា អឌ្ឍមាសំ។ មុត្តឆក្កំ អឌ្ឍមាសំ។ តតោ សព្ពេបិ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសេ ឯកតោ កត្វា អឌ្ឍមាសន្តិ ឯវំ ឆ មាសេ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។

តត្ថ – ឧបនិស្សយសម្បន្នស្ស សប្បញ្ញស្ស ភិក្ខុនោ កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សេវ កោដ្ឋាសា ឧបដ្ឋហន្តិ, ឯកច្ចស្ស ន ឧបដ្ឋហន្តិ។ តេន ‘ន ឧបដ្ឋហន្តី’តិ វីរិយំ ន វិស្សជ្ជេតព្ពំ។ យត្តកា កោដ្ឋាសា ឧបដ្ឋហន្តិ តត្តកេ គហេត្វា សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ ឯវំ កម្មដ្ឋានំ កថេន្តេន បន នេវ បញ្ញវតោ ន មន្ទបញ្ញស្ស វសេន កថេតព្ពំ, មជ្ឈិមបញ្ញស្ស វសេន កថេតព្ពំ។ មជ្ឈិមបញ្ញស្ស ហិ វសេន អាចរិយា ឆហិ មាសេហិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា តន្តឹ ឋបយឹសុ។ យស្ស បន ឯត្តាវតាបិ កោដ្ឋាសា បាកដា ន ហោន្តិ, តេន តតោ បរម្បិ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ ឯវ; នោ ច ខោ អបរិច្ឆិន្ទិត្វា, ឆ ឆ មាសេ បរិច្ឆិន្ទិត្វាវ កាតព្ពោ។

សជ្ឈាយំ ករោន្តេន វណ្ណោ ន បច្ចវេក្ខិតព្ពោ, ន លក្ខណំ មនសិកាតព្ពំ, កោដ្ឋាសវសេនេវ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ អាចរិយេនាបិ ‘វណ្ណវសេន សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ និយមេត្វា ន កថេតព្ពំ។ និយមេត្វា កថិតេ កោ ទោសោតិ? សម្បត្តិយម្បិ វិបត្តិសញ្ញាអាបជ្ជនំ។ សចេ ហិ អាចរិយេន ‘វណ្ណវសេន សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វុត្តេ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ តថា ករោន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ វណ្ណតោ ន ឧបដ្ឋាតិ, បដិកូលវសេន វា ធាតុវសេន វា ឧបដ្ឋាតិ, អថេស ‘ន ឥទំ កម្មដ្ឋានំ វិលក្ខណ’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ, អាចរិយេន កថិតមេវ កប្បេត្វា គណ្ហាតិ។ ‘បដិកូលវសេន សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វុត្តេបិ សចេ តស្ស តថា ករោន្តស្ស បដិក្កូលតោ ន ឧបដ្ឋាតិ, វណ្ណវសេន វា ធាតុវសេន វា ឧបដ្ឋាតិ, អថេស ‘នយិទំ កម្មដ្ឋានំ វិលក្ខណ’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ, អាចរិយេន កថិតមេវ កប្បេត្វា គណ្ហាតិ។ ‘ធាតុវសេន តំ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វុត្តេបិ សចេ តស្ស តថា ករោន្តស្ស ធាតុតោ ន ឧបដ្ឋាតិ, វណ្ណវសេន វា បដិកូលវសេន វា ឧបដ្ឋាតិ, អថេស ‘នយិទំ កម្មដ្ឋានំ វិលក្ខណ’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ, អាចរិយេន កថិតមេវ កប្បេត្វា គណ្ហាតិ។ អយំ អាចរិយេន និយមេត្វា កថិតេ ទោសោ។

កិន្តិ បន វត្តព្ពោ ហោតីតិ? ‘កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វត្តព្ពោ។ កថំ? ‘កេសកោដ្ឋាសោ លោមកោដ្ឋាសោតិ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វត្តព្ពោ។ សចេ បនស្ស ឯវំ កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោន្តស្ស វណ្ណតោ ឧបដ្ឋាតិ, អថានេន ឱវាទាចរិយស្ស អាចិក្ខិតព្ពំ – ‘អហំ ទ្វត្តឹសាការំ កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោមិ; មយ្ហំ បន វណ្ណតោ ឧបដ្ឋាតី’តិ។ អាចរិយេន ‘កម្មដ្ឋានំ វិយ អកម្មដ្ឋានំ, វិលក្ខណំ ឯត’ន្តិ ន វិសំវាទេតព្ពំ។ ‘សាធុ, សប្បុរិស, បុព្វេ តយា វណ្ណកសិណេ បរិកម្មំ កតបុព្វំ ភវិស្សតិ។ ឯតទេវ កម្មដ្ឋានំ តុយ្ហំ សប្បាយំ។ វណ្ណវសេនេវ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វត្តព្ពោ។ តេនបិ វណ្ណវសេនេវ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។

សោ ឯវំ ករោន្តោ អជ្ឈត្តំ នីលកំ បីតកំ លោហិតកំ ឱទាតកន្តិ ចត្តារិ វណ្ណកសិណានិ លភតិ។ កថំ? តស្ស ហិ កេសលោមបិត្តេសុ ចេវ អក្ខីនញ្ច កាឡកដ្ឋានេ វណ្ណំ ‘នីលំ នីល’ន្តិ មនសិករោន្តស្ស ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ឧប្បជ្ជន្តិ; ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ មេទស្មឹ បន អក្ខីនញ្ច បីតកដ្ឋានេ វណ្ណំ ‘បីតកំ បីតក’ន្តិ មនសិករោន្តស្ស ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ឧប្បជ្ជន្តិ; ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ មំសលោហិតេសុ បន អក្ខីនញ្ច រត្តដ្ឋានេ វណ្ណំ ‘លោហិតកំ លោហិតក’ន្តិ មនសិករោន្តស្ស ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ឧប្បជ្ជន្តិ; ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ នខទន្តចម្មអដ្ឋីសុ បន អក្ខីនញ្ច បណ្ឌរដ្ឋានេ វណ្ណំ ‘ឱទាតំ ឱទាត’ន្តិ មនសិករោន្តស្ស ចតុក្កបញ្ចកជ្ឈានានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ ឥទំ វណ្ណវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស ភិក្ខុនោ យាវ អរហត្តា និគមនំ។

អបរស្ស កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោន្តស្ស បដិកូលតោ ឧបដ្ឋាតិ។ អថានេន ឱវាទាចរិយស្ស អាចិក្ខិតព្ពំ។ អាចរិយេន ‘កម្មដ្ឋានំ វិយ អកម្មដ្ឋានំ, វិលក្ខណំ ឯត’ន្តិ ន វិសំវាទេតព្ពំ។ ‘សាធុ, សប្បុរិស, បុព្វេ

តយា បដិកូលមនសិការេ យោគោ កតោ ភវិស្សតិ។ ឯតទេវ កម្មដ្ឋានំ តុយ្ហំ សប្បាយំ។ បដិកូលវសេនេវ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វត្តព្ពោ។ តេនបិ បដិកូលវសេន សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។ តស្ស កេសា នាម ‘អជញ្ញា ទុគ្គន្ធា ជេគុច្ឆា បដិកូលា’តិ ឯវំ បដិកូលវសេន សជ្ឈាយំ ករោន្តស្ស បដិកូលារម្មណេ បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តតិ។ សោ ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ។ ឥទំ បដិកូលវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស ភិក្ខុនោ យាវ អរហត្តា និគមនំ។

អបរស្ស កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោន្តស្ស ធាតុតោ ឧបដ្ឋាតិ។ ធាតុតោ ឧបដ្ឋហន្តំ កីទិសំ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតីតិ? កេសា តាវ វម្មិកមត្ថកេ ជាតកុន្ថតិណកានិ វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ លោមា បុរាណគាមដ្ឋានេ ជាតទព្ពតិណកានិ វិយ។ នខា ទណ្ឌកេសុ ឋបិតមធុកផលដ្ឋិកោសកា វិយ។ ទន្តា មត្តិកាបិណ្ឌេ បវេសេត្វា ឋបិតអលាពុពីជានិ វិយ។ តចោ វីណាបព្ពកេ បរិយោនទ្ធអល្លគោចម្មំ វិយ, មំសំ ភិត្តិយំ អនុលិត្តមត្តិកា វិយ។ ន្ហារុ ទព្ពសម្ភារពន្ធវល្លី វិយ។ អដ្ឋិ ឧស្សាបេត្វា ឋបិតភិត្តិទព្ពសម្ភារោ វិយ។ អដ្ឋិមិញ្ជំ មហាវេឡុម្ហិ បក្ខិត្តសេទិតវេត្តគ្គំ វិយ។ វក្កំ, ហទយំ, យកនំ, កិលោមកំ, បិហកំ, បប្ផាសន្តិ ឥមេ ឆ កោដ្ឋាសា សូនការយំ វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ។ ទ្វត្តឹសហត្ថំ អន្តំ លោហិតទោណិយំ សំវេល្លិត្វា ឋបិតឃរសប្បោ វិយ។ អន្តគុណំ បាទបុញ្ឆនកេ សិព្ពិតរជ្ជុកា វិយ។ ឧទរិយំ បរិស្សាវនេ សិថិលពន្ធតណ្ឌុលំ វិយ។ ករីសំ វេណុបព្ពេ បក្ខិត្តបណ្ឌុមត្តិកា វិយ។ មត្ថលុង្គំ ឱមទ្ទិត្វា ឋបិតា ចត្តារោ តណ្ឌុលបិដ្ឋបិណ្ឌា វិយ។ ទ្វាទសវិធា អាបោធាតុ បដិបាដិយា ឋបិតេសុ ទ្វាទសសុ ឧទកសរាវកេសុ បូរិតឧទកំ វិយ ហុត្វា ឧបដ្ឋាតិ។

អថានេន ឱវាទាចរិយស្ស អាចិក្ខិតព្ពំ។ អាចរិយេន ‘កម្មដ្ឋានំ វិយ អកម្មដ្ឋានំ, វិលក្ខណំ ឯត’ន្តិ ន វិសំវាទេតព្ពំ។ ‘សាធុ, សប្បុរិស, បុព្ពេ តយា ធាតុមនសិការេ យោគោ កតោ ភវិស្សតិ។ ឯតទេវ កម្មដ្ឋានំ តុយ្ហំ សប្បាយំ។ ធាតុវសេនេវ សជ្ឈាយំ ករោហី’តិ វត្តព្ពោ។ តេនបិ ធាតុវសេន សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ។

តត្រិទំ មនសិការមុខេនេវ សជ្ឈាយវិធានំ – ឥធ ភិក្ខុ ‘កេសា សីសំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតចម្មេ ជាតា។ តេ ន ជានន្តិ ‘មយំ សីសំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតចម្មេ ជាតា’តិ; សីសំ បរិយោនទ្ធិត្វា ឋិតចម្មម្បិ ន ជានាតិ ‘កេសា មយិ ជាតា’តិ; អចេតនា ឯតេ អព្យាកតា សុញ្ញា ថទ្ធា បត្ថិន្នា បថវីធាតុ ឯសា’តិ មនសិករោតិ។ ‘លោមា សរីរំ បរិយោនហនចម្មេ ជាតា។ តេ ន ជានន្តិ ‘មយំ សរីរំ បរិយោនហនចម្មេ ជាតា’តិ។ សរីរំ បរិយោនហនចម្មម្បិ ន ជានាតិ ‘លោមា មយិ ជាតា’តិ ឯតេបិ អចេតនា។ នខា អង្គុលីនំ អគ្គេសុ ជាតា។ តេ ន ជានន្តិ ‘មយំ អង្គុលីនំ អគ្គេសុ ជាតា’តិ។ អង្គុលីនំ អគ្គានិបិ ន ជានន្តិ ‘នខា អម្ហេសុ ជាតា’តិ។ ឯតេបិ អចេតនា។ ទន្តា ហនុកដ្ឋិកេ ជាតា។ តេ ន ជានន្តិ ‘មយំ ហនុកដ្ឋិកេ ជាតា’តិ។ ហនុកដ្ឋិកម្បិ ន ជានាតិ ‘ទន្តា មយិ ជាតា’តិ។ ឯតេបិ អចេតនា។ តចោ ន ជានាតិ ‘សរីរំ មយា បរិយោនទ្ធ’ន្តិ។ សរីរម្បិ ន ជានាតិ ‘អហំ តចេន បរិយោនទ្ធ’ន្តិ។ អយម្បិ អចេតនោ។ មំសំ ន ជានាតិ ‘មយា សរីរំ អនុលិត្ត’ន្តិ។ សរីរម្បិ ន ជានាតិ ‘អហំ មំសេន អនុលិត្ត’ន្តិ។ ឥទម្បិ អចេតនំ។ ន្ហារុ ន ជានាតិ ‘អហំ អដ្ឋិបុញ្ជំ អាពន្ធិត្វា ឋិត’ន្តិ។ អដ្ឋិបុញ្ជោបិ ន ជានាតិ ‘ន្ហារុជាលេនាហំ អាពទ្ធោ’តិ។ ឥទម្បិ អចេតនំ។

សីសដ្ឋិ ន ជានាតិ ‘អហំ គីវដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិត’ន្តិ។ គីវដ្ឋិកម្បិ ន ជានាតិ ‘មយិ សីសដ្ឋិកំ បតិដ្ឋិត’ន្តិ។ គីវដ្ឋិ ន ជានាតិ ‘អហំ បិដ្ឋិកណ្ដកេ ឋិត’ន្តិ។ បិដ្ឋិកណ្ដដ្ឋិកោបិ កដិដ្ឋិកំ ឩរុដ្ឋិកំ ជង្ឃដ្ឋិកំ គោប្ផកដ្ឋិកំ ន ជានាតិ ‘អហំ បណ្ហិកដ្ឋិកេ បតិដ្ឋិត’ន្តិ។ បណ្ហិកដ្ឋិកម្បិ ន ជានាតិ ‘អហំ គោប្ផកដ្ឋិកំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិតន្តិ…បេ…. គីវដ្ឋិកំ ន ជានាតិ ‘អហំ សីសដ្ឋិកំ ឧក្ខិបិត្វា ឋិត’ន្តិ។

បដិបាដិយា អដ្ឋីនិ ឋិតានិ កោដិយា,
អនេកសន្ធិយមិតោ ន កេហិចិ;
ពទ្ធោ នហារូហិ ជរាយ ចោទិតោ,
អចេតនោ កដ្ឋកលិង្គរូបមោ។

‘ឥទម្បិ អចេតនំ។ អដ្ឋិមិញ្ជំ; វក្កំ…បេ…. មត្ថលុង្គំ អចេតនំ អព្យាកតំ សុញ្ញំ ថទ្ធំ បត្ថិន្នំ បថវីធាតូ’តិ មនសិករោតិ។ ‘បិត្តំ សេម្ហំ…បេ…. មុត្តំ អចេតនំ អព្យាកតំ សុញ្ញំ យូសគតំ អាបោធាតូ’តិ មនសិករោតិ។

ឥមេ ទ្វេ មហាភូតេ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស ឧទរេ ឧស្មទា តេជោធាតុ បាកដា ហោតិ, នាសាយ ឧស្សទា វាយោធាតុ បាកដា ហោតិ។ ឥមេ ចត្តារោ មហាភូតេ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស ឧបាទារូបំ បាកដំ ហោតិ។ មហាភូតំ នាម ឧបាទារូបេន បរិច្ឆិន្នំ, ឧបាទារូបំ មហាភូតេន។ យថា អាតបោ នាម ឆាយាយ បរិច្ឆិន្នោ, ឆាយា អាតបេន; ឯវមេវ មហាភូតំ ឧបាទារូបេន បរិច្ឆិន្នំ , ឧបាទារូបំ មហាភូតេន។ អថស្ស ឯវំ “ចត្តារិ មហាភូតានិ តេវីសតិ ឧ

បាទាទរូបានិ រូបក្ខន្ធោ”តិ រូបក្ខន្ធំ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស អាយតនទ្វារវសេន អរូបិនោ ខន្ធា បាកដា ហោន្តិ។ ឥតិ រូបារូបបរិគ្គហោ បញ្ចក្ខន្ធា ហោន្តិ, បញ្ចក្ខន្ធា ទ្វាទសាយតនានិ ហោន្តិ, ទ្វាទសាយតនានិ អដ្ឋារស ធាតុយោ ហោន្តីតិ ខន្ធាយតនធាតុវសេន យមកតាលកន្ទំ ផាលេន្តោ វិយ ទ្វេ កោដ្ឋាសេ កត្វា នាមរូបំ វវត្ថបេតិ។

សោ “ឥទំ នាមរូបំ ន អហេតុ ន អប្បច្ចយា និព្ពត្តំ, សហេតុ សប្បច្ចយា និព្ពត្តំ។ កោ បនស្ស ហេតុ? កោ បន បច្ចយោ”តិ ឧបបរិក្ខន្តោ “អវិជ្ជាបច្ចយា តណ្ហាបច្ចយា កម្មបច្ចយា អាហារបច្ចយា ចា”តិ តស្ស បច្ចយំ វវត្ថបេត្វា “អតីតេបិ បច្ចយា ចេវ បច្ចយសមុប្បន្នធម្មា ច អនាគតេបិ ឯតរហិបិ បច្ចយា ចេវ បច្ចយសមុប្បន្នធម្មា ច, តតោ ឧទ្ធំ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា នត្ថិ, សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជោ ឯវា”តិ – ឯវំ តីសុ អទ្ធាសុ កង្ខំ វិតរតិ។ អយំ បន វិបស្សនាសង្ខារសល្លក្ខណា **ញាតបរិញ្ញា** នាម។

ឯវំ សង្ខារេ សល្លក្ខេត្វា ឋិតស្ស បន ភិក្ខុស្ស ទសពលស្ស សាសនេ មូលំ ឱតិណ្ណំ នាម ហោតិ, បតិដ្ឋា លទ្ធា នាម, ចូឡសោតាបន្នោ នាម ហោតិ និយតគតិកោ។ តថារូបំ បន ឧតុសប្បាយំ, បុគ្គលសប្បាយំ, ភោជនសប្បាយំ, ធម្មសវណសប្បាយំ លភិត្វា ឯកាសនេ ឯកបល្លង្កវរគតោ តីណិ លក្ខណានិ អារោបេត្វា វិបស្សនាបដិបាដិយា សង្ខារេ សម្មសន្តោ អរហត្តំ គណ្ហាតីតិ ឥទំ ធាតុវសេន អភិនិវិដ្ឋស្ស ភិក្ខុនោ យាវ អរហត្តា និគមនំ។

យស្ស បន នេវ វណ្ណតោ ឧបដ្ឋាតិ ន បដិកូលតោ ន សុញ្ញតោ តេន ‘ន មេ ឧបដ្ឋាតី’តិ ន កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា និសីទិតព្ពំ, កោដ្ឋាសមនសិការេយេវ បន យោគោ កាតព្ពោ។ បោរាណកត្ថេរា កិរ ‘កោដ្ឋាសមនសិការោវ បមាណ’ន្តិ អាហំសុ។ តច្ចស្ស បុនប្បុនំ កោដ្ឋាសវសេន សជ្ឈាយំ ករោន្តស្ស កោដ្ឋាសា បគុណា ហោន្តិ។ កទា បន បគុណា នាម ហោន្តីតិ? យទា ‘កេសា’តិ អាវជ្ជិតមត្តេ មនសិការោ គន្ត្វា ‘មត្ថលុង្គ’ន្តិ អន្តិមកោដ្ឋាសេ បតិដ្ឋាតិ, ‘មត្ថលុង្គ’ន្តិ អាវជ្ជិតមត្តេ មនសិការោ អាគន្ត្វា ‘កេសា’តិ អាទិកោដ្ឋាសេ បតិដ្ឋាតិ។

អថស្ស យថា នាម ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស ទ្វត្តឹសវណ្ណានំ បុប្ផានំ ឯកសុត្តកគន្ថិតំ មាលំ ឱលោកេន្តស្ស បដិបាដិយា វា បន និខាតេ ទ្វត្តឹសវតិបាទេ បដិក្កមិត្វា ឱលោកេន្តស្ស បដិបាដិយាវ ទ្វត្តឹសវណ្ណានិ បុប្ផានិ វតិបាទា វា បាកដា ហោន្តិ, ឯវមេវ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា ឧបដ្ឋហន្តិ, វិចរន្តា តិរច្ឆានគតាបិ មនុស្សាបិ សត្តាតិ ន ឧបដ្ឋហន្តិ, កោដ្ឋាសាតិ ឧបដ្ឋហន្តិ, ខាទនីយភោជនីយំ កោដ្ឋាសន្តរេ បក្ខិប្បមានំ វិយ ហោតិ។

កោដ្ឋាសានំ បគុណកាលតោ បដ្ឋាយ តីសុ មុខេសុ ឯកេន មុខេន វិមុច្ចិស្សតិ។ កម្មដ្ឋានំ វណ្ណតោ វា បដិកូលតោ វា សុញ្ញតោ វា ឧបដ្ឋាតិ ។ យថា នាម បូវេ បចិតុកាមា ឥត្ថី មទ្ទិត្វា ឋបិតបិដ្ឋតោ យំ យំ ឥច្ឆតិ តំ តំ បចតិ, យថា វា បន សមេ ភូមិប្បទេសេ ឋបិតំ ឧទកបូរំ កុម្ភំ យតោ យតោ អាវិជ្ឈន្តិ តតោ តតោវ ឧទកំ និក្ខមតិ; ឯវមេវ កោដ្ឋាសានំ បគុណកាលតោ បដ្ឋាយ តីសុ មុខេសុ ឯកេន មុខេន វិមុច្ចិស្សតិ។ អាកង្ខមានស្ស វណ្ណតោ, អាកង្ខមានស្ស បដិកូលតោ, អាកង្ខមានស្ស សុញ្ញតោ កម្មដ្ឋានំ ឧបដ្ឋហិស្សតិយេវ។ អយំ ឯត្តកោ ឧគ្គហសន្ធិ នាម។ ឥមស្មឹ ឧគ្គហសន្ធិស្មឹ ឋត្វា អរហត្តំ បត្តា ភិក្ខូ គណនបថំ វីតិវត្តា។

យស្ស បន ឧគ្គហសន្ធិស្មឹ កម្មដ្ឋានំ ន ឧបដ្ឋាតិ, តេន កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេត្វា, សចេ យត្ថ អាចរិយោ វសតិ, សោ អាវាសោ សប្បាយោ ហោតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ; នោ ចេ, សប្បាយដ្ឋានេ វសិតព្ពំ។ វសន្តេន អដ្ឋារស វិហារទោសេ (វិសុទ្ធិ. ១.៥២) វជ្ជេត្វា បញ្ចង្គសមន្នាគតេ សេនាសនេ វសិតព្ពំ, សយម្បិ បញ្ចង្គសមន្នាគតេន ភវិតព្ពំ។ តតោ បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តេន រត្តិដ្ឋានំ វា ទិវាដ្ឋានំ វា បវិសិត្វា កម្មដ្ឋានំ មនសិកាតព្ពំ។

កថំ? អាទិតោ តាវ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អនុបុព្ពតោ មនសិកាតព្ពំ, ន ឯកន្តរិកា។ អនុបុព្ពតោ មនសិករោន្តោ ហិ ទ្វត្តឹសបទំ និស្សេណឹ បទបដិបាដិយា អក្កមន្តោ បាសាទំ អារុយ្ហ បាសាទានិសំសំ អនុភវនកបុរិសោ វិយ ‘កេសា លោមា’តិ បដិបាដិយា កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តោ កម្មដ្ឋានតោ ច ន បរិហាយតិ, បាសាទានិសំសសទិសេ ច នវ លោកុត្តរធម្មេ អនុភវតិ។ អនុបុព្ពតោ មនសិករោន្តេនាបិ ច នាតិសីឃតោ នាតិសណិកតោ មនសិកាតព្ពំ។ អតិសីឃតោ មនសិករោន្តស្ស ហិ កិញ្ចាបិ កម្មដ្ឋានំ បគុណំ ហោតិ, អវិភូតំ បន ហោតិ។ តត្ថ ឱបម្មំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

អតិសណិកតោ មនសិករោន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ ន គច្ឆតិ, អន្តរាវ ឱសក្កិតព្ពំ ហោតិ។ យថា ហិ បុរិសោ តិយោជនំ មគ្គំ សាយំ កច្ឆំ ពន្ធិត្វា បដិបន្នោ និក្ខន្តដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ សីតលច្ឆាយំ ទិស្វា វិស្សមតិ, រមណីយំ វាលិកតលំ ទិស្វា បិដ្ឋឹ បសារេតិ, វនបោក្ខរណឹ ទិស្វា បានីយំ បិវតិ ន្ហាយតិ, បព្ពតំ ទិស្វា អារុយ្ហ បព្ពត

រាមណេយ្យកំ បស្សតិ, តំ អន្តរាយេវ សីហោ វា ព្យគ្ឃោ វា ទីបិ វា ហនតិ, ចោរា វា បន វិលុប្បន្តិ ចេវ ហនន្តិ ច; ឯវមេវ អតិសណិកំ មនសិករោន្តស្ស កម្មដ្ឋានំ បរិយោសានំ ន គច្ឆតិ, អន្តរាវ ឱសក្កិតព្ពំ ហោតិ។

តស្មា នាតិសីឃំ នាតិសណិកំ ឯកទិវសំ តីសវារេ មនសិកាតព្ពំ; បាតោវ ទស វារេ, មជ្ឈន្ហិកេ ទសវារេ, សាយន្ហេ ទស វារេ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ, នោ កាតុំ ន វដ្ដតិ។ យថា ហិ បាតោវ ឧដ្ឋាយ មុខំ នោ ធោវិតុំ ន វដ្ដតិ, ខាទនីយំ ភោជនីយំ នោ ខាទិតុំ នោ ភុញ្ជិតុំ ន វដ្ដតិ; ឯតំ បន វដ្ដេយ្យ; ឥទមេវ ឯកន្តេន នោ កាតុំ ន វដ្ដតិ; ករោន្តោ មហន្តំ អត្ថំ គហេត្វា តិដ្ឋតិ។ យថា ហិ ឯកស្ស បុរិសស្ស តីណិ ខេត្តានិ; ឯកំ ខេត្តំ អដ្ឋកុម្ភំ ទេតិ, ឯកំ សោឡស, ឯកំ ទ្វត្តឹស; តេន តីណិបិ ខេត្តានិ បដិជគ្គិតុំ អសក្កោន្តេន ទ្វេ ឆឌ្ឌេត្វា ឯកំ ទ្វត្តឹសកុម្ភទាយកមេវ បដិជគ្គិតព្ពំ; តត្ថេវ កសនវបននិទ្ទានាទីនិ កាតព្ពានិ; តទេវស្ស ឥតរេសុ ទ្វីសុ ឧដ្ឋានកទាយំ ទស្សតិ; ឯវមេវ សេសំ មុខធោវនាទិកម្មំ ឆឌ្ឌេត្វាបិ ឯត្ថេវ កម្មំ កាតព្ពំ, នោ កាតុំ ន វដ្ដតិ។ ករោន្តោ មហន្តំ អត្ថំ គណ្ហិត្វា តិដ្ឋតីតិ ឯត្តាវតា មជ្ឈិមា បដិបទា នាម កថិតា។

ឯវំ បដិបន្នេនាបិ វិក្ខេបោ បដិពាហិតព្ពោ។ កម្មដ្ឋានញ្ហិ វិស្សជ្ជេត្វា ចិត្តេ ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ គច្ឆន្តេ កម្មដ្ឋានតោ បរិហាយតិ, វដ្ដភយំ សមតិក្កមិតុំ ន សក្កោតិ។ យថា ហិ ឯកោ បុរិសោ សហស្សុទ្ធារំ សាធេត្វា វឌ្ឍឹ លភិត្វា អទ្ធានំ បដិបន្នោ អន្តរាមគ្គេ កុម្ភីលមករគាហរក្ខសសមុដ្ឋិតាយ គម្ភីរគិរិកន្ទរាយ ឧបរិ អត្ថតំ ឯកបទិកំ ទណ្ឌកសេតុំ អារុយ្ហ គច្ឆន្តោ អក្កមនបទំ វិស្សជ្ជេត្វា ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេន្តោ បរិបតិត្វា កុម្ភីលាទិភត្តំ ហោតិ, ឯវមេវ អយម្បិ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា សចិត្តេ ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ គច្ឆន្តេ កម្មដ្ឋានតោ បរិហាយតិ, វដ្ដភយំ សមតិក្កមិតុំ ន សក្កោតិ។

តត្រិទំ ឱបម្មសំសន្ទនំ – បុរិសស្ស សហស្សុទ្ធារំ សាធេត្វា វឌ្ឍឹ លទ្ធកាលោ វិយ ហិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អាចរិយសន្តិកេ កម្មដ្ឋានស្ស ឧគ្គហិតកាលោ; អន្តរា គម្ភីរគិរិកន្ទរា វិយ សំសារោ; តស្ស កុម្ភីលាទីហិ ទដ្ឋកាលោ វិយ វដ្ដមូលកានិ មហាទុក្ខានិ; ឯកបទិកទណ្ឌកសេតុ វិយ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ សជ្ឈាយវីថិ; តស្ស បុរិសស្ស ឯកបទិកំ ទណ្ឌកសេតុំ អារុយ្ហ អក្កមនបទំ វិស្សជ្ជេត្វា ឥតោ ចិតោ ច ឱលោកេន្តស្ស បរិបតិត្វា កុម្ភីលាទីនំ ភត្តភាវំ អាបន្នកាលោ វិយ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ កម្មដ្ឋានំ វិស្សជ្ជេត្វា ពហិទ្ធា វិក្ខិត្តចិត្តស្ស កម្មដ្ឋានតោ បរិហាយិត្វា វដ្ដភយំ សមតិក្កមិតុំ អសមត្ថភាវោ វេទិតព្ពោ។

តស្មា កេសា មនសិកាតព្ពា។ កេសេ មនសិករិត្វា ចិត្តុប្បាទស្ស ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ បដិពាហិត្វា សុទ្ធចិត្តេនេវ ‘លោមា នខា ទន្តា តចោ’តិ មនសិកាតព្ពំ។ ឯវំ មនសិករោន្តោ កម្មដ្ឋានតោ ន បរិហាយតិ, វដ្ដភយំ សមតិក្កមតិ។ ឱបម្មំ បនេត្ថ តទេវ បរិវត្តេត្វា វេទិតព្ពំ។ សហស្សុទ្ធារំ សាធេត្វា វឌ្ឍឹ លភិត្វា ឆេកស្ស បុរិសស្ស ទណ្ឌកសេតុំ អារុយ្ហ និវាសនបារុបនំ សំវិធាយ ធាតុបត្ថទ្ធកាយំ កត្វា សោត្ថិនា បរតីរគមនំ វិយ ឆេកស្ស ភិក្ខុនោ កេសេ មនសិករិត្វា ចិត្តុប្បាទស្ស ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ បដិពាហិត្វា សុទ្ធចិត្តេនេវ ‘លោមា នខា ទន្តា តចោ’តិ មនសិករោន្តស្ស កម្មដ្ឋានតោ អបរិហាយិត្វា វដ្ដភយំ សមតិក្កមនំ វេទិតព្ពំ។

ឯវំ ពហិទ្ធា វិក្ខេបំ បដិពាហន្តេនាបិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បណ្ណត្តិំ សមតិក្កមនតោ មនសិកាតព្ពំ។ ‘កេសា លោមា’តិ បណ្ណត្តិំ វិស្សជ្ជេត្វា ‘បដិកូលំ បដិកូល’ន្តិ សតិ ឋបេតព្ពា។ បឋមំយេវ បន បដិកូលតោ ន ឧបដ្ឋាតិ ។ យាវ ន ឧបដ្ឋាតិ តាវ បណ្ណត្តិ ន វិស្សជ្ជេតព្ពា។ យទា ឧបដ្ឋាតិ តទា បណ្ណត្តិំ វិស្សជ្ជេត្វា ‘បដិកូល’ន្តិ មនសិកាតព្ពំ។ ករោន្តេន ច ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ បញ្ចហាការេហិ បដិកូលតោ មនសិកាតព្ពា។ តចបញ្ចកស្មិញ្ហិ វណ្ណសណ្ឋានគន្ធាសយោកាសវសេនេវ បញ្ចវិធម្បិ បាដិកូល្យំ លព្ភតិ។ សេសេសុបិ យំ យំ លព្ភតិ, តស្ស តស្ស វសេន មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។

តត្ថ កេសាទយោ បញ្ច កោដ្ឋាសា សុភនិមិត្តំ រាគដ្ឋានិយំ ឥដ្ឋារម្មណន្តិ សង្ខំ គតា។ យេ កេចិ វជ្ជនកសត្តា នាម, សព្ពេ តេ ឥមេសុ បញ្ចសុ កោដ្ឋាសេសុ វជ្ជន្តិ។ អយំ បន ភិក្ខុ មហាជនស្ស វជ្ជនដ្ឋានេ ‘បដិកូល’ន្តិ អប្បនំ បាបេតិ។ តត្ថ អប្បនាប្បត្តិតោ បដ្ឋាយ បរតោ អកិលមន្តោវ អប្បនំ បាបុណាតិ។

តត្រិទំ ឱបម្មំ – យថា ហិ ឆេកោ ធនុគ្គហោ រាជានំ អារាធេត្វា សតសហស្សុដ្ឋានកំ គាមវរំ លភិត្វា សន្នទ្ធបញ្ចាវុធោ តត្ថ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ ទ្វត្តឹស ចោរេ ទិស្វា តេសុ បញ្ចចោរជេដ្ឋកេ ឃាតេយ្យ; តេសំ ឃាតិតកាលតោ បដ្ឋាយ តេសុ ទ្វេ ឯកមគ្គំ បដិបជ្ជមានា នាម ន ហោន្តិ; ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ ធនុគ្គហស្ស រាជានំ អារាធេត្វា គាមវរំ លទ្ធកាលោ វិយ ហិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ អាចរិយសន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ ឧគ្គហេត្វា ឋិតកាលោ; ទ្វត្តឹស ចោរា វិយ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា; បញ្ច ចោរជេដ្ឋកា វិយ កេសាទយោ បញ្ច; ចោរជេដ្ឋកានំ ឃាតិតកាលោ

វិយ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ សព្ពសត្ថានំ វឌ្ឍនដ្ឋានេ តចបញ្ចកេ ‘បដិកូល’ន្តិ អប្បនាយ បាបិតកាលោ; សេសចោរានំ បាណិប្បហារេនេវ បលាយិតកាលោ វិយ សេសកោដ្ឋាសេសុ អកិលមន្តស្សេវ អប្បនាប្បត្តិ វេទិតព្ពា។

ឯវំ បណ្ណត្តី សមតិក្កមន្តេន ច អនុបុព្ពមុញ្ចនតោ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ – កេសេ មនសិករោន្តេន មនសិករោន្តេនេវ កេសេសុ សាបេក្ខេន ហុត្វា លោមេសុ សតិ បេសេតព្ពា។ យាវ លោមា ន ឧបដ្ឋហន្តិ តាវ ‘កេសា កេសា’តិ មនសិកាតព្ពា។ យទា បន លោមា ឧបដ្ឋហន្តិ តទា កេសេ វិស្សជ្ជេត្វា លោមេសុ សតិ ឧបដ្ឋបេតព្ពា។ ឯវំ នខាទីសុបិ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។

តត្រិទំ ឱបម្មំ – យថា ហិ ជលូកា គច្ឆមានា យាវ បុរតោ បតិដ្ឋំ ន លភតិ តាវ បច្ឆតោ នង្គុដ្ឋេន គហិតដ្ឋានំ ន មុញ្ចតិ; យទា បន បុរតោ បតិដ្ឋំ លភតិ តទា នង្គុដ្ឋំ ឧក្ខិបិត្វា មុខេន គហិតដ្ឋានេ ឋបេតិ; ឯវមេវ កេសេ មនសិករោន្តេន មនសិករោន្តេនេវ កេសេសុ សាបេក្ខេន ហុត្វា លោមេសុ សតិ បេសេតព្ពា។ យាវ លោមា ន ឧបដ្ឋហន្តិ តាវ ‘កេសា កេសា’តិ មនសិកាតព្ពា។ យទា លោមា ឧបដ្ឋហន្តិ តទា កេសេ វិស្សជ្ជេត្វា លោមេសុ សតិ ឧបដ្ឋបេតព្ពា។ ឯវំ នខាទីសុបិ មនសិការោ បវត្តេតព្ពោ។

ឯវំ បវត្តេន្តេន អប្បនា ហោតីតិ វុត្តមនសិការកោសល្លំ សម្បាទេតព្ពំ។ កថំ? ឥទញ្ហិ អប្បនាកម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តស្ស អប្បនំ បាបុណាតិ; បឋមំយេវ តាវ ន ឧបដ្ឋាតិ; អនមតគ្គស្មិញ្ហិ សំសារវដ្ដេ ច នានារម្មណេសុ វឌ្ឍិតំ ចិត្តំ ‘កេសា’តិ អាវជ្ជិតមត្តេ សជ្ឈាយសោតានុសារេន គន្ត្វា មត្ថលុង្គេ បតិដ្ឋាតិ។ ‘មត្ថលុង្គ’ន្តិ អាវជ្ជិតមត្តេ សជ្ឈាយសោតានុសារេន អាគន្ត្វា កេសេសុ បតិដ្ឋាតិ។ មនសិករោន្តស្ស មនសិករោន្តស្ស បន សោ សោ កោដ្ឋាសោ ឧបដ្ឋាតិ។ សតិ សមាធិនាបិ តិដ្ឋមានា បវត្តតិ។ តេន យោ យោ កោដ្ឋាសោ អធិកតរំ ឧបដ្ឋាតិ តត្ថ តត្ថ ទ្វិគុណេន យោគំ កត្វា អប្បនា បាបេតព្ពា។ ឯវំ អប្បនាយ បាបិតកាលតោ បដ្ឋាយ សេសកោដ្ឋាសេសុ អកិលមន្តោ អប្បនំ បាបេតិ។ តត្ថ តាលវនមក្កដោវ ឱបម្មំ។

អបិចេត្ថ ឯវម្បិ យោជនា វេទិតព្ពា – ទ្វត្តឹសតាលកស្មិញ្ហិ តាលវនេ មក្កដោ បដិវសតិ។ តំ គហេតុកាមោ លុទ្ទោ កោដិយំ ឋិតតាលមូលេ ឋត្វា ឧក្កុដ្ឋិមកាសិ។ មានជាតិកោ មក្កដោ តំ តំ តាលំ លង្ឃិត្វា បរិយន្តតាលេ អដ្ឋាសិ។ លុទ្ទោ តត្ថបិ គន្ត្វា ឧក្កុដ្ឋិមកាសិ។ មក្កដោ បុន តថេវ បុរិមតាលេ បតិដ្ឋាសិ។ សោ អបរាបរំ អនុពាទ្ធិយមានោ កិលមន្តោ តស្ស តស្សេវ តាលស្ស មូលេ ឋត្វា ឧក្កុដ្ឋុក្កុដ្ឋិកាលេ ឧដ្ឋហិត្វា គច្ឆន្តោ គច្ឆន្តោ អតិកិលមន្តោ ឯកស្ស តាលស្ស មកុឡបណ្ណសូចឹ ទឡ្ហំ គហេត្វា ធនុកោដិយា វិជ្ឈិត្វា គណ្ហន្តោបិ ន បលាយតិ។

តត្ថ ទ្វត្តឹស តាលា វិយ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា; មក្កដោ វិយ ចិត្តំ; លុទ្ទោ វិយ យោគាវចរោ; លុទ្ទេន តាលមូលេ ឋត្វា ឧក្កុដ្ឋិកាលេ មានជាតិកស្ស មក្កដស្ស បលាយិត្វា បរិយន្តកោដិយំ ឋិតកាលោ វិយ អនមតគ្គេ សំសារវដ្ដេ ច នានារម្មណេសុ វឌ្ឍិតចិត្តស្ស ‘កេសា’តិ អាវជ្ជិតមត្តេ សជ្ឈាយសោតានុសារេន គន្ត្វា មត្ថលុង្គេ បតិដ្ឋានំ; បរិយន្តកោដិយំ ឋត្វា ឧក្កុដ្ឋេ ឱរិមកោដឹ អាគមនកាលោ វិយ ‘មត្ថលុង្គ’ន្តិ អាវជ្ជិតមត្តេ សជ្ឈាយសោតានុសារេន គន្ត្វា កេសេសុ បតិដ្ឋានំ; អបរាបរំ អនុពាទ្ធិយមានស្ស កិលមន្តស្ស ឧក្កុដ្ឋុក្កុដ្ឋិដ្ឋានេ ឧដ្ឋានកាលោ វិយ មនសិករោន្តស្ស មនសិករោន្តស្ស តស្មឹ តស្មឹ កោដ្ឋាសេ ឧបដ្ឋហន្តេ សតិយា បតិដ្ឋាយ បតិដ្ឋាយ គមនំ; ធនុកោដិយា វិជ្ឈិត្វា គណ្ហន្តស្សាបិ អបលាយនកាលោ វិយ យោ កោដ្ឋាសោ អធិកតរំ ឧបដ្ឋាតិ, តស្មឹ ទ្វិគុណំ មនសិការំ កត្វា អប្បនាយ បាបនំ។

តត្ថ អប្បនាយ បាបិតកាលតោ បដ្ឋាយ សេសកោដ្ឋាសេសុ អកិលមន្តោវ អប្បនំ បាបេស្សតិ។ តស្មា ‘បដិកូលំ បដិកូល’ន្តិ បុនប្បុនំ អាវជ្ជិតព្ពំ សមន្នាហរិតព្ពំ, តក្កាហតំ វិតក្កាហតំ កាតព្ពំ។ ឯវំ ករោន្តស្ស ចត្តារោ ខន្ធា បដិកូលារម្មណា ហោន្តិ, អប្បនំ បាបុណាតិ។ បុព្ពភាគចិត្តានិ បរិកម្មឧបចារសង្ខាតានិ សវិតក្កសវិចារានីតិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសមេវ។ ឯកំ បន កោដ្ឋាសំ មនសិករោន្តស្ស ឯកមេវ បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តតិ។ បាដិយេក្កំ មនសិករោន្តស្ស ទ្វត្តឹស បឋមជ្ឈានានិ និព្ពត្តន្តិ។ ហត្ថេ គហិតបញ្ហាវត្ថុ បាកតិកមេវ។

សោ តំ និមិត្តន្តិ សោ ភិក្ខុ តំ កម្មដ្ឋាននិមិត្តំ។ **អាសេវតី**តិ សេវតិ ភជតិ។ **ភាវេតី**តិ វឌ្ឍេតិ។ **ពាហុលីករោតី**តិ បុនប្បុនំ ករោតិ។ **ស្វាវត្ថិតំ វវត្ថបេតី**តិ សុវវត្ថិតំ ករោតិ។ **ពាហិទ្ធា កាយេ ចិត្តំ ឧបសំហរតី**តិ ឯវំ កត្វា ពហិទ្ធា បរស្ស កាយេ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបសំហរតិ ឋបេតិ បេសេតិ។

អត្ថិស្ស កាយេតិ អត្ថិ អស្ស កាយេ។ **អជ្ឈត្តពាហិទ្ធាកាយេ ចិត្តំ ឧបសំហរតី**តិ កាលេន អត្តនោ កាលេន បរស្ស កាយេ ចិត្តំ ឧបនាមេតិ។ **អត្ថិ កាយេ**តិ ឥទំ យស្មា ន ឯកន្តេន អត្តនោ កាយោ នាបិ បរស្សេវ កាយោ អធិប្បេតោ, តស្មា វុត្តំ។ ឯត្ថ បន អត្តនោ ជីវមានកសរីរេ ‘បដិកូល’ន្តិ បរិកម្មំ ករោន្តស្ស អប្បនាបិ

ឧបចារម្បិ ជាយតិ។ បរស្ស ជីវមានកសរីរេ ‘បដិកូល’ន្តិ មនសិករោន្តស្ស នេវ អប្បនា ជាយតិ, ន ឧបចារំ។ ននុ ច ទសសុ អសុភេសុ ឧភយម្បេតំ ជាយតីតិ? អាម, ជាយតិ។ តានិ ហិ អនុបាទិន្នកបក្ខេ ឋិតានិ។ តស្មា តត្ថ អប្បនាបិ ឧបចារម្បិ ជាយតិ។ ឥទំ បន ឧបាទិន្នកបក្ខេ ឋិតំ។ តេនេវេត្ថ ឧភយម្បេតំ ន ជាយតិ។ អសុភានុបស្សនាសង្ខាតា បន វិបស្សនាភាវនា ហោតីតិ វេទិតព្ពា។ ឥមស្មឹ បព្ពេ កឹ កថិតន្តិ? សមថវិបស្សនា កថិតា។

ឥទានេត្ថ ឯវំ សព្ពំ មនសិការសាធារណំ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពំ។ ឯតេសញ្ហិ –

និមិត្តតោ លក្ខណតោ, ធាតុតោ អថ សុញ្ញតោ;
ខន្ធាទិតោ ច វិញ្ញេយ្យោ, កេសាទីនំ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ ‘**និមិត្តតោ**’តិ ទ្វត្តឹសាការេ សង្ខិសតំ និមិត្តានិ, យេសំ វសេន យោគាវចរោ ទ្វត្តឹសាការំ កោដ្ឋាសតោ បរិគ្គណ្ហាតិ, សេយ្យថិទំ – កេសស្ស វណ្ណនិមិត្តំ, សណ្ឋាននិមិត្តំ, ទិសានិមិត្តំ, ឱកាសនិមិត្តំ, បរិច្ឆេទនិមិត្តន្តិ បញ្ច និមិត្តានិ ហោន្តិ។ លោមាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

‘**លក្ខណតោ**’តិ ទ្វត្តឹសាការេ អដ្ឋវីសតិសតំ លក្ខណានិ ហោន្តិ, យេសំ វសេន យោគាវចរោ ទ្វត្តឹសាការំ លក្ខណតោ មនសិករោតិ, សេយ្យថិទំ – កេសេ ថទ្ធត្តលក្ខណំ, អាពន្ធត្តលក្ខណំ, ឧណ្ហត្តលក្ខណំ, វិត្ថម្ភន លក្ខណន្តិ ចត្តារិ លក្ខណានិ ហោន្តិ។ លោមាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

‘**ធាតុតោ**’តិ ទ្វត្តឹសាការេ “ចតុធាតុរោ អយំ, ភិក្ខុ, បុរិសោ”តិ វុត្តាសុ ធាតូសុ អដ្ឋវីសតិសតំ ធាតុយោ ហោន្តិ, យាសំ វសេន យោគាវចរោ ទ្វត្តឹសាការំ ធាតុតោ បរិគ្គណ្ហាតិ, សេយ្យថិទំ – កេសេ កក្ខឡតា បថវីធាតុ, អាពន្ធនតា អាបោធាតុ, ឧណ្ហតា តេជោធាតុ, វិត្ថម្ភនតា វាយោធាតូតិ ចតស្សោ ធាតុយោ ហោន្តិ។ លោមាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

‘**សុញ្ញតោ**’តិ ទ្វត្តឹសាការេ ឆន្នវុតិ សុញ្ញតា ហោន្តិ, យាសំ វសេន យោគាវចរោ ទ្វត្តឹសាការំ សុញ្ញតោ វិបស្សតិ, សេយ្យថិទំ – កេសា សុញ្ញា អត្តេន វា អត្តនិយេន វា និច្ចេន វា ធុវេន វា សស្សតេន វា អវិបរិណាមធម្មេន វាតិ។ កេសេ តាវ អត្តសុញ្ញតា, អត្តនិយសុញ្ញតា, និច្ចភាវសុញ្ញតាតិ តិស្សោ សុញ្ញតា ហោន្តិ។ លោមាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

‘**ខន្ធាទិតោ**’តិ ទ្វត្តឹសាការេ កេសាទីសុ ខន្ធាទិវសេន បរិគ្គយ្ហមានេសុ កេសា កតិ ខន្ធា ហោន្តិ, កតិ អាយតនានិ, កតិ ធាតុយោ, កតិ សច្ចានិ, កតិ សតិបដ្ឋានានីតិអាទិនា នយេន បេត្ថ វិនិច្ឆយោ វិញ្ញាតព្ពោ។

៣៥៧. ឯវំ អជ្ឈត្តាទិភេទតោ តិវិធេន កាយានុបស្សនំ វិត្ថារតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ “កាយានុបស្សី វិហរតិ អាតាបី សម្បជានោ”តិអាទីនិ បទានិ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **អនុបស្សី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ យាយ អនុបស្សនាយ កាយានុបស្សី នាម ហោតិ, តំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមា អនុបស្សនា? យា បញ្ញា បជាននា**តិអាទិ វុត្តំ។ **អាតាបី**តិ អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

តត្ថ **បញ្ញា បជាននា**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ **ឧបេតោ**តិអាទីនិ សព្ពានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ។ អបិច អាសេវនវសេន **ឧបេតោ,** ភាវនាវសេន សុដ្ឋុ ឧបេតោតិ **សមុបេតោ** ។ **ឧបាគតោ សមុបាគតោ, ឧបបន្នោ សម្បន្នោ**តិ ឥមេសុបិ ទ្វីសុ ទុកេសុ អយមេវ នយោ។ ពហុលីការវសេន បន **សមន្នាគតោ**តិ ឯវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។ **ឥមិនា អាតាបេន ឧបេតោ**តិ អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

វិហរតីតិ បទេ ‘តត្ថ កតមោ វិហារោ’តិ បុច្ឆំ អកត្វា បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ ទេសនាយ ទេសេន្តោ **ឥរិយតី**តិអាទិមាហ។ តស្សត្ថោ – ចតុន្នំ ឥរិយាបថានំ អញ្ញតរសមង្គីភាវតោ **ឥរិយតិ**។ តេហិ ឥរិយាបថចតុក្កេហិ កាយសកដវត្តនេន **វត្តតិ**។ ឯកំ ឥរិយាបថទុក្ខំ អបរេន ឥរិយាបថេន ពាធិត្វា ចិរដ្ឋិតិកភាវេន សរីរក្ខនតោ **បាលេតិ**។ ឯកស្មឹ ឥរិយាបថេ អសណ្ឋហិត្វា សព្ពិរិយាបថវត្តនតោ **យបេតិ**។ តេន តេន ឥរិយាបថេន តថា តថា កាយស្ស យាបនតោ **យាបេតិ**។ ចិរកាលវត្តាបនតោ **ចរតិ**។ ឥរិយាបថេន ឥរិយាបថំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ជីវិតហរណតោ ***វិហរតិ***។

៣៦២. ស្វេវ កាយោ លោកោតិ យស្មឹ កាយេ កាយានុបស្សី វិហរតិ, ស្វេវ កាយោ លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន លោកោ។ យស្មា បនស្ស កាយេ បហីយមានំ អភិជ្ឈាទោមនស្សំ វេទនាទីសុបិ បហីយតិ ឯវ, តស្មា **បញ្ចសុបិ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ លោកេ**តិ វុត្តំ។

សន្តាតិអាទីសុបិ និរោធវសេន សន្តតាយ **សន្តា**។ ភាវនាយ សមិតត្តា **សមិតា**។ វត្ថុបរិញ្ញាយ អប្បវត្តិវូបសមវសេន **វូបសន្តា**។ និរោធសង្ខាតំ អត្ថំ គតាតិ **អត្ថង្គតា**។ បុនប្បុនំ និព្ពត្តិយា បដិពាហិតត្តា អតិវិយ អត្ថំ គតាតិ **អព្ភត្ថង្គតា។ អប្បិតា**តិ វិនាសិតា, អប្បវត្តិយំ បបិតាតិបិ អត្ថោ។ **ព្យប្បិតា**តិ សុវិនាសិតា, អតិវិយ អប្បវត្តិយំ បបិតាតិបិ អត្ថោ។ យថា បុន ន អន្វាស្សវន្តិ ឯវំ សោសិតត្តា **សោសិតា**។ សុដ្ឋុ សោសិតាតិ **វិសោសិតា** , សុក្ខាបិតាតិ អត្ថោ។ វិគតន្តា កតាតិ **ព្យន្តី កតា**។ ឯត្ថ ច អនុបស្សនាយ កម្មដ្ឋានវិហារេន កម្មដ្ឋានិកស្ស កាយបរិហរណំ, អាតាបេន សម្មប្បធានំ, សតិសម្បជញ្ញេន កម្មដ្ឋានបរិហរណូបាយោ; សតិយា វា កាយានុបស្សនាវសេន បដិលទ្ធោ សមថោ, សម្បជញ្ញេន វិបស្សនា, អភិជ្ឈាទោមនស្សវិនយេន ភាវនាផលំ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។

កាយានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៦៣. វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសេបិ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **សុខំ វេទនំ វេទយមានោ**តិអាទីសុ បន **សុខំ វេទន**ន្តិ កាយិកំ វា ចេតសិកំ វា សុខំ វេទនំ វេទយមានោ 'អហំ សុខំ វេទនំ វេទយាមី'តិ បជានាតីតិ អត្ថោ។ តត្ថ កាមំ ឧត្តានសេយ្យកាបិ ទារកា ថញ្ញបិវនាទិកាលេ សុខំ វេទយមានា 'សុខំ វេទនំ វេទយាមា'តិ បជានន្តិ, ន បនេតំ ឯវរូបំ ជាននំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឯវរូបញ្ហិ ជាននំ សត្តូបលទ្ធឹ នប្បជហតិ, សត្តសញ្ញំ ន ឧគ្ឃាដេតិ, កម្មដ្ឋានំ វា សតិបដ្ឋានភាវនា វា ន ហោតិ។ ឥមស្ស បន ភិក្ខុនោ ជាននំ សត្តូបលទ្ធឹ បជហតិ, សត្តសញ្ញំ ឧគ្ឃាដេតិ, កម្មដ្ឋានញ្ចេវ សតិបដ្ឋានភាវនា ច ហោតិ។ 'ឥទញ្ហិ កោ វេទយតិ, កស្ស វេទនា, កឹ ការណា វេទនា'តិ ឯវំ សម្បជានវេទិយនំ សន្ធាយ វុត្តំ។

តត្ថ **កោ វេទយតី**តិ? ន កោចិ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា វេទយតិ។ **កស្ស វេទនា**តិ? ន កស្សចិ សត្តស្ស វា បុគ្គលស្ស វា វេទនា។ **កឹ ការណា វេទនា**តិ? វត្ថុអារម្មណា ច បនេសា វេទនា។ តស្មា ឯស ឯវំ បជានាតិ – 'តំ តំ សុខាទីនំ វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទយតិ; តំ បន វេទនាបវត្តឹ ឧបាទាយ 'អហំ វេទយាមី'តិ វោហារមត្តំ ហោតី'តិ។ ឯវំ វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទយតីតិ សល្លក្ខេន្តោ 'ឯស សុខំ វេទនំ វេទយាមី'តិ បជានាតីតិ វេទិតព្ពោ, ចិត្តលបព្ពតេ អញ្ញតរោ ថេរោ វិយ។

ថេរោ កិរ អផាសុកកាលេ ពលវវេទនាយ និត្ថុនន្តោ អបរាបរំ បរិវត្តតិ។ តមេកោ ទហរោ អាហ – "កតរំ វោ, ភន្តេ, ឋានំ រុជតី"តិ? "អាវុសោ, បាដិយេក្កំ រុជនដ្ឋានំ នាម នត្ថិ; វត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា វេទនាវ វេទយតី"តិ។ "ឯវំ ជាននកាលតោ បដ្ឋាយ អធិវាសេតុំ វដ្ដតិ នោ, ភន្តេ"តិ។ "អធិវាសេមិ, អាវុសោ"តិ។ "អធិវាសនា, ភន្តេ, សេយ្យោ"តិ។ ថេរោ អធិវាសេសិ។ វាតោ យាវ ហទយា ផាលេសិ។ មញ្ចកេ អន្តានិ រាសីកតានិ អហេសុំ។ ថេរោ ទហរស្ស ទស្សេសិ – "វដ្ដតាវុសោ, ឯត្តកា អធិវាសនា"តិ? ទហរោ តុណ្ហី អហោសិ។ ថេរោ វីរិយសមាធឹ យោជេត្វា សហ បដិសម្ភិទាហិ អរហត្តំ បាបុណិត្វា **សមសីសី** ហុត្វា បរិនិព្ពាយិ។

យថា ច សុខំ, ឯវំ ទុក្ខំ…បេ.… និរាមិសំ អទុក្ខមសុខំ វេទនំ វេទយមានោ 'និរាមិសំ អទុក្ខមសុខំ វេទនំ វេទយាមី"តិ បជានាតិ។ ឥតិ ភគវា រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា អរូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ វេទនាវសេន កថេសិ។ ទុវិធញ្ហិ កម្មដ្ឋានំ – រូបកម្មដ្ឋានំ អរូបកម្មដ្ឋានញ្ច; រូបបរិគ្គហោ អរូបបរិគ្គហោតិបិ ឯតទេវ វុច្ចតិ។ តត្ថ ភគវា រូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ សង្ខេបមនសិការវសេន វា វិត្ថារមនសិការវសេន វា ចតុធាតុវវត្ថានំ កថេសិ។ តទុភយម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គេ សព្ពាការតោ ទស្សិតមេវ។

អរូបកម្មដ្ឋានំ បន កថេន្តោ យេភុយ្យេន វេទនាវសេន កថេសិ។ តិវិធោ ហិ អរូបកម្មដ្ឋានេ អភិនិវេសោ – ផស្សវសេន, វេទនាវសេន, ចិត្តវសេនាតិ។ កថំ? ឯកច្ចស្ស ហិ សំខិត្តេន វា វិត្ថារេន វា បរិគ្គហិតេ រូបកម្មដ្ឋានេ តស្មឹ អារម្មណេ ចិត្តចេតសិកានំ បឋមាភិនិបាតោ តំ អារម្មណំ ផុសន្តោ ឧប្បជ្ជមានោ ផស្សោ បាកដោ ហោតិ។ ឯកច្ចស្ស តំ អារម្មណំ អនុភវន្តី ឧប្បជ្ជមានា វេទនា បាកដា ហោតិ។ ឯកច្ចស្ស តំ អារម្មណំ បរិគ្គហេត្វា វិជានន្តំ ឧប្បជ្ជមានំ វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតិ។

តត្ថ យស្ស ផស្សោ បាកដោ ហោតិ, សោបិ ‘ន កេវលំ ផស្សោវ ឧប្បជ្ជតិ; តេន សទ្ធឹ តទេវារម្មណំ អនុភវមានា វេទនាបិ ឧប្បជ្ជតិ, សញ្ជាននមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ, វិជាននមានំ វិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។ យស្ស វេទនា បាកដា ហោតិ, សោបិ ‘ន កេវលំ វេទនាវ ឧប្បជ្ជតិ; តាយ សទ្ធឹ តទេវារម្មណំ ផុសមានោ ផស្សោបិ ឧប្បជ្ជតិ, សញ្ជាននមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ, វិជាននមានំ វិញ្ញាណម្បិ ឧប្បជ្ជតី’តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។ យស្ស វិញ្ញាណំ បាកដំ ហោតិ, សោបិ ‘ន កេវលំ វិញ្ញាណមេវ ឧប្បជ្ជតិ; តេន សទ្ធឹ តទេវារម្មណំ ផុសមានោ ផស្សោបិ ឧប្បជ្ជតិ, អនុភវមានា វេទនាបិ, សញ្ជាននមានា សញ្ញាបិ, ចេតយមានា ចេតនាបិ ឧប្បជ្ជតី’តិ ផស្សបញ្ចមកេយេវ បរិគ្គណ្ហាតិ។

សោ ‘ឥមេ ផស្សបញ្ចមកា ធម្មា កឹនិស្សិតា’តិ ឧបធារេន្តោ ‘វត្ថុនិស្សិតា’តិ បជានាតិ។ វត្ថុ នាម ករជកាយោ; យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥទញ្ច បន មេ វិញ្ញាណំ ឯត្ថសិតំ, ឯត្ថបដិពទ្ធ”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៣៥)។ សោ អត្ថតោ ភូតានិ ចេវ ឧបាទារូបានិ ច។ ឯវមេត្ថ វត្ថុ រូបំ, ផស្សបញ្ចមកា នាមន្តិ នាមរូបមេវ បស្សតិ។ រូបញ្ចេត្ថ រូបក្ខន្ធោ, នាមំ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធាតិ បញ្ចក្ខន្ធមត្តំ ហោតិ។ នាមរូបវិនិមុត្តា ហិ បញ្ចក្ខន្ធា បញ្ចក្ខន្ធវិនិមុត្តំ វា នាមរូបំ នត្ថិ។

សោ ‘ឥមេ បញ្ចក្ខន្ធា កឹហេតុកា’តិ ឧបបរិក្ខន្តោ ‘អវិជ្ជាទិហេតុកា’តិ បស្សតិ; តតោ បច្ចយោ ចេវ បច្ចយុប្បន្នញ្ច ឥទំ; អញ្ញោ សត្តោ វា បុគ្គលោ វា នត្ថិ; សុទ្ធសង្ខារបុញ្ជមត្តមេវាតិ សប្បច្ចយនាមរូបវសេន តិលក្ខណំ អារោបេត្វា វិបស្សនាបដិបាដិយា ‘អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា’តិ សម្មសន្តោ វិចរតិ។ សោ ‘អជ្ជ អជ្ជា’តិ បដិវេធំ អាកង្ខមានោ តថារូបេ ទិវសេ ឧតុសប្បាយំ, បុគ្គលសប្បាយំ, ភោជនសប្បាយំ, ធម្មសវនសប្បាយំ វា លភិត្វា ឯកបល្លង្កេន និសិន្នោវ វិបស្សនំ មត្ថកំ បាបេត្វា អរហត្តេ បតិដ្ឋាតិ។ ឯវំ ឥមេសំ តិណ្ណម្បិ ជនានំ យាវ អរហត្តា កម្មដ្ឋានំ កថិតំ ហោតិ។

ឥធ បន ភគវា អរូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ វេទនាវសេន កថេសិ។ ផស្សវសេន វា ហិ វិញ្ញាណវសេន វា កថិយមានំ ន បាកដំ ហោតិ, អន្ធការំ វិយ ខាយតិ។ វេទនាវសេន បន បាកដំ ហោតិ។ កស្មា? វេទនានំ ឧប្បត្តិបាកដតាយ។ សុខទុក្ខវេទនានញ្ហិ ឧប្បត្តិ បាកដា។ យទា សុខំ ឧប្បជ្ជតិ, សកលសរីរំ ខោភេន្តំ មទ្ទន្តំ ផរមានំ អភិសន្ទយមានំ សតធោតសប្បិំ ខាទាបយន្តំ វិយ, សតបាកតេលំ មក្ខាបយមានំ វិយ, ឧទកឃដសហស្សេន បរិឡាហំ និព្ពាបយមានំ វិយ, ‘អហោ សុខំ! អហោ សុខន្តិ’! វាចំ និច្ឆារយមានមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យទា ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, សកលសរីរំ ខោភេន្តំ មទ្ទន្តំ ផរមានំ អភិសន្ទយមានំ តត្តផាលំ បវេសេន្តំ វិយ, វិលីនតម្ពលោហេន អាសិញ្ចន្តំ វិយ, សុក្ខតិណវនប្បតិម្ហិ អរញ្ញេ ទារុឧក្កាកលាបំ បក្ខិបមានំ វិយ ‘អហោ ទុក្ខំ! អហោ ទុក្ខន្តិ!’ វិប្បលាបយមានមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ សុខទុក្ខវេទនានំ ឧប្បត្តិ បាកដា ហោតិ។

អទុក្ខមសុខា បន ទុទ្ទីបនា អន្ធការា អវិភូតា។ សា សុខទុក្ខានំ អបគមេ សាតាសាតបដិក្ខេបវសេន មជ្ឈត្តាការភូតា អទុក្ខមសុខា វេទនាតិ នយតោ គណ្ហន្តស្ស បាកដា ហោតិ។ យថា កឹ? អន្តរា បិដ្ឋិបាសាណំ អារុហិត្វា បលាយន្តស្ស មិគស្ស អនុបថំ គច្ឆន្តោ មិគលុទ្ទកោ បិដ្ឋិបាសាណស្ស ឱរភាគេ អបរភាគេបិ បទំ ទិស្វា មជ្ឈេ អបស្សន្តោបិ ‘ឥតោ អារុឡ្ហោ, ឥតោ ឱរុឡ្ហោ, មជ្ឈេ បិដ្ឋិបាសាណេ ឥមិនា បទេសេន គតោ ភវិស្សតី’តិ នយតោ ជានាតិ។ ឯវំ អារុឡ្ហដ្ឋានេ បទំ វិយ ហិ សុខាយ វេទនាយ ឧប្បត្តិ បាកដា ហោតិ; ឱរុឡ្ហដ្ឋានេ បទំ វិយ ទុក្ខាយ វេទនាយ ឧប្បត្តិ បាកដា ហោតិ។ ‘ឥតោ អារុឡ្ហោ, ឥតោ ឱរុឡ្ហោ, មជ្ឈេ ឯវំ គតោ’តិ នយតោ គហណំ វិយ សុខទុក្ខានំ អបគមេ សាតាសាតបដិក្ខេបវសេន មជ្ឈត្តាការភូតា អទុក្ខមសុខា វេទនាតិ នយតោ គណ្ហន្តស្ស បាកដា ហោតិ។

ឯវំ ភគវា បឋមំ រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា បច្ឆា អរូបកម្មដ្ឋានំ កថេន្តោ វេទនាវសេន វិនិវត្តេត្វា ទស្សេសិ; ន កេវលញ្ច ឥធេវ ឯវំ ទស្សេតិ, ទីឃនិកាយម្ហិ មហានិទានេ, សក្កបញ្ហេ, មហាសតិបដ្ឋានេ , មជ្ឈិមនិកាយម្ហិ សតិបដ្ឋានេ ច ចូឡតណ្ហាសង្ខយេ, មហាតណ្ហាសង្ខយេ, ចូឡវេទល្លេ, មហាវេទល្លេ, រដ្ឋបាលសុត្តេ, មាគណ្ឌិយសុត្តេ, ធាតុវិភង្គេ, អានេញ្ជសប្បាយេ, សំយុត្តនិកាយម្ហិ ចូឡនិទានសុត្តេ, រុក្ខោបមេ, បរិវីមំសនសុត្តេ, សកលេ វេទនាសំយុត្តេតិ ឯវំ អនេកេសុ សុត្តេសុ បឋមំ រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា បច្ឆា អរូបកម្មដ្ឋានំ វេទនាវសេន វិនិវត្តេត្វា ទស្សេសិ។ យថា ច តេសុ តេសុ, ឯវំ ឥមស្មិម្បិ សតិបដ្ឋានវិភង្គេ បឋមំ រូបកម្មដ្ឋានំ កថេត្វា បច្ឆា អរូបកម្មដ្ឋានំ វេទនាវសេន វិនិវត្តេត្វា ទស្សេសិ។

តត្ថ **សុខំ វេទន**ន្តិអាទីសុ អយំ អបរោបិ បជាននបរិយាយោ – **សុខំ វេទនំ វេទយាមីតិ បជានាតី**តិ សុខវេទនាក្ខណេ ទុក្ខាយ វេទនាយ អភាវតោ សុខំ វេទនំ វេទយមានោ ‘សុខំ វេទនំ វេទយាមី’តិ បជានាតិ។ តេន

យា បុព្ពេ ភូតបុព្ពា ទុក្ខា វេទនា, តស្សា ឥទានិ អភាវតោ ឥមិស្សា ច សុខាយ ឥតោ បឋមំ អភាវតោ វេទនា នាម អនិច្ចា អទ្ធុវា វិបរិណាមធម្មាតិ ឥតិហ តត្ថ សម្បជានោ ហោតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

> “យស្មិំ, អគ្គិវេស្សន, សមយេ សុខំ វេទនំ វេទេតិ, នេវ តស្មិំ សមយេ ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតិ, ន អទុក្ខមសុខំ វេទនំ វេទេតិ, សុខំយេវ តស្មិំ សមយេ វេទនំ វេទេតិ។ យស្មិំ , អគ្គិវេស្សន, សមយេ ទុក្ខំ…បេ.… អទុក្ខមសុខំ វេទនំ វេទេតិ, នេវ តស្មិំ សមយេ សុខំ វេទនំ វេទេតិ, ន ទុក្ខំ វេទនំ វេទេតិ, អទុក្ខមសុខំយេវ តស្មិំ សមយេ វេទនំ វេទេតិ។ សុខាបិ ខោ, អគ្គិវេស្សន , វេទនា អនិច្ចា សង្ខតា បដិច្ចសមុប្បន្នា ខយធម្មា វយធម្មា វិរាគធម្មា និរោធធម្មា។ ទុក្ខាបិ ខោ…បេ.… អទុក្ខមសុខាបិ ខោ, អគ្គិវេស្សន, វេទនា អនិច្ចា សង្ខតា…បេ.… និរោធធម្មា។ ឯវំ បស្សំ, អគ្គិវេស្សន, សុតវា អរិយសាវកោ សុខាយបិ វេទនាយ និព្ពិន្ទតិ, ទុក្ខាយបិ វេទនាយ និព្ពិន្ទតិ, អទុក្ខមសុខាយបិ វេទនាយ និព្ពិន្ទតិ, និព្ពិន្ទំ វិរជ្ជតិ, វិរាគា វិមុច្ចតិ, វិមុត្តស្មិំ វិមុត្តមិតិ ញាណំ ហោតិ; ‘ខីណា ជាតិ, វុសិតំ ព្រហ្មចរិយំ, កតំ ករណីយំ, នាបរំ ឥត្ថត្តាយា’តិ បជានាតី”តិ (ម. និ. ២.២០៥)។

សាមិសំ វា សុខន្តិអាទីសុ **សាមិសា សុខា** នាម បញ្ចកាមគុណាមិសនិស្សិតា ឆ គេហស្សិតសោមនស្សវេទនា; **និរាមិសា សុខា** នាម ឆ នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សវេទនា; **សាមិសា ទុក្ខា** នាម ឆ គេហស្សិតទោមនស្សវេទនា; **និរាមិសា ទុក្ខា** នាម ឆ នេក្ខម្មស្សិតទោមនស្សវេទនា; **សាមិសា អទុក្ខមសុខា** នាម ឆ គេហសិតឧបេក្ខាវេទនា; **និរាមិសា អទុក្ខមសុខា** នាម ឆ នេក្ខម្មស្សិតឧបេក្ខាវេទនា។ តាសំ វិភាគោ ឧបរិបណ្ណាសេ បាឡិយំ (ម. និ. ៣.៣០៤ អាទយោ) អាគតោយេវ។ **សោ តំ និមិត្ត**ន្តិ សោ តំ វេទនានិមិត្តំ។ **ពហិទ្ធា វេទនាសូ**តិ បរបុគ្គលស្ស វេទនាសុ។ **សុខំ វេទនំ វេទយមាន**ន្តិ បរបុគ្គលំ សុខវេទនំ វេទយមានំ។ **អជ្ឈត្តពហិទ្ធា**តិ កាលេន អត្តនោ កាលេន បរស្ស វេទនាសុ ចិត្តំ ឧបសំហរតិ។ ឥមស្មិំ វារេ យស្មា នេវ អត្តា, ន បរោ និយមិតោ; តស្មា វេទនាបរិគ្គហមត្តមេវ ទស្សេតុំ “ឥធ ភិក្ខុ សុខំ វេទនំ សុខា វេទនា”តិអាទិ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានមេវ។ ឥមស្មិំ បន បព្ពេ សុទ្ធវិបស្សនាវ កថិតាតិ។

វេទនានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា

៣៦៥. ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសេបិ ហេដ្ឋា វុត្តសទិសំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ **សរាគំ វា ចិត្ត**ន្តិអាទីសុ បន **សរាគ**ន្តិ អដ្ឋវិធំ លោភសហគតំ។ **វីតរាគ**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។ ឥទំ បន យស្មា សម្មសនំ ន ធម្មសមោធានំ, តស្មា ឥធ ឯកបទេបិ លោកុត្តរំ ន លព្ភតិ។ យស្មា បហានេកដ្ឋវសេន រាគាទីហិ សហ វត្តន្តិ បហីយន្តិ, តស្មា ទ្វីសុ បទេសុ និប្បរិយាយេន ន លព្ភន្តីតិ ន គហិតានិ។ សេសានិ ចត្តារិ អកុសលចិត្តានិ នេវ បុរិមបទំ, ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តិ។ **សទោស**ន្តិ ទុវិធំ ទោមនស្សសហគតំ។ **វីតទោស**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។ សេសានិ ទស អកុសលចិត្តានិ នេវ បុរិមបទំ, ន បច្ឆិមបទំ ភជន្តិ។ **សមោហ**ន្តិ វិចិកិច្ឆាសហគតញ្ចេវ ឧទ្ធច្ចសហគតញ្ចាតិ ទុវិធំ។ យស្មា បន មោហោ សព្ពាកុសលេសុ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា សេសានិបិ ឥធ វដ្ដន្តិ ឯវ។ ឥមស្មិំយេវ ហិ ទុកេ ទ្វាទសាកុសលចិត្តានិ បរិយាទិណ្ណានីតិ។ **វីតមោហ**ន្តិ លោកិយកុសលាព្យាកតំ។ **សំខិត្ត**ន្តិ ថិនមិទ្ធានុបតិតំ។ ឯតញ្ហិ សង្កុដិតចិត្តំ នាម។ **វិក្ខិត្ត**ន្តិ ឧទ្ធច្ចសហគតំ។ ឯតញ្ហិ បសដចិត្តំ នាម។

មហគ្គតន្តិ រូបាវចរំ អរូបាវចរញ្ច។ **អមហគ្គត**ន្តិ កាមាវចរំ។ **សឧត្តរ**ន្តិ កាមាវចរំ។ **អនុត្តរ**ន្តិ រូបាវចរញ្ច អរូបាវចរញ្ច។ តត្រាបិ សឧត្តរំ រូបាវចរំ, អនុត្តរំ អរូបាវចរមេវ។ **សមាហិត**ន្តិ យស្ស អប្បនាសមាធិ ឧបចារសមាធិ វា អត្ថិ។ **អសមាហិត**ន្តិ ឧភយសមាធិវិរហិតំ។ **វិមុត្ត**ន្តិ តទង្គវិក្ខម្ភនវិមុត្តីហិ វិនិមុត្តំ។ **អវិមុត្ត**ន្តិ ឧភយវិមុត្តិរហិតំ; សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិមុត្តីនំ បន ឥធ ឱកាសោវ នត្ថិ។ **សរាគមស្ស ចិត្ត**ន្តិ សរាគំ អស្ស ចិត្តំ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។ ឥមស្មិម្បិ បព្ពេ សុទ្ធវិបស្សនាវ កថិតាតិ។

ចិត្តានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ធម្មានុបស្សនានិទ្ទេសវណ្ណនា

នីវរណបព្ពវណ្ណនា

៣៦៧. ឯត្ថាវតា យស្មា កាយានុបស្សនាយ រូបក្ខន្ធបរិគ្គហោវ កថិតោ, វេទនានុបស្សនាយ វេទនាក្ខន្ធបរិគ្គហោវ ចិត្តានុបស្សនាយ វិញ្ញាណក្ខន្ធបរិគ្គហោវ តស្មា ឥទានិ សម្បយុត្តធម្មសីសេន សញ្ញាសង្ខារក្ខន្ធបរិគ្គហម្បិ កថេតុំ ធម្មានុបស្សនំ ទស្សេន្តោ **កថញ្ច ភិក្ខូ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សន្ត**ន្តិ អភិណ្ហសមុទាចារវសេន សំវិជ្ជមានំ។ **អសន្ត**ន្តិ អសមុទាចារវសេន វា បហីនត្តា វា អវិជ្ជមានំ។ **យថា ចា**តិ យេន ការណេន កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ។ **តញ្ច បជានាតី**តិ តញ្ច ការណំ បជានាតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ សុភនិមិត្តេ អយោនិសោមនសិការេន កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ។ **សុភនិមិត្តំ** នាម សុភម្បិ សុភនិមិត្តំ, សុភារម្មណម្បិ សុភនិមិត្តំ។ **អយោនិសោមនសិការោ** នាម អនុបាយមនសិការោ ឧប្បថមនសិការោ, អនិច្ចេ និច្ចន្តិ វា ទុក្ខេ សុខន្តិ វា អនត្តនិ អត្តាតិ វា អសុភេ សុភន្តិ វា មនសិការោ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ កាមច្ឆន្ទោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សុភនិមិត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អសុភនិមិត្តេ បន យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ **អសុភនិមិត្តំ** នាម អសុភម្បិ អសុភនិមិត្តំ, អសុភារម្មណម្បិ អសុភនិមិត្តំ។ **យោនិសោមនសិការោ** នាម ឧបាយមនសិការោ បថមនសិការោ, អនិច្ចេ អនិច្ចន្តិ វា ទុក្ខេ ទុក្ខន្តិ វា អនត្តនិ អនត្តាតិ វា អសុភេ អសុភន្តិ វា មនសិការោ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ។ តេនាហ ភគវា –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អសុភនិមិត្តំ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ អយមនាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ភិយ្យោភាវាយ, វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – អសុភនិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, អសុភភាវនានុយោគោ, ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារតា, ភោជនេ មត្តញ្ញុតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ទសវិធញ្ហិ អសុភនិមិត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សាបិ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ, ភាវេន្តស្សាបិ; ឥន្ទ្រិយេសុ បិហិតទ្វារស្សាបិ ; ចតុន្នំ បញ្ចន្នំ អាលោបានំ ឱកាសេ សតិ ឧទកំ បិវិត្វា យាបនសីលតាយ ភោជនេ មត្តញ្ញុនោបិ។ តេន វុត្តំ –

“ចត្តារោ បញ្ច អាលោបេ, អភុត្វា ឧទកំ បិវេ;
អលំ ផាសុវិហារាយ, បហិតត្តស្ស ភិក្ខុនោ”តិ។ (ថេរគា. ៩៨៣);

អសុភកម្មិកតិស្សត្ថេរសទិសេ អសុភភាវនារតេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ កាមច្ឆន្ទោ បហីយតិ; ឋាននិសជ្ជាទីសុ ទសអសុភនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា កាមច្ឆន្ទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។ ឥមេហិ បន ឆហិ ធម្មេហិ បហីនស្ស កាមច្ឆន្ទស្ស អរហត្តមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ ហោតីតិ បជានាតិ។

បដិឃនិមិត្តេ អយោនិសោមនសិការេន បន ព្យាបាទស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ បដិឃម្បិ បដិឃនិមិត្តំ នាម; បដិឃារម្មណម្បិ បដិឃនិមិត្តំ។ អយោនិសោមនសិការោ សព្ពត្ថ ឯកលក្ខណោវ។ តំ តស្មឹ និមិត្តេ ពហុលំ បវត្តយតោ ព្យាបាទោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

“អត្ថិ, ភិក្ខវេ, បដិឃនិមិត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

មេត្តាយ បន ចេតោវិមុត្តិយា យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ តត្ថ មេត្តាតិ វុត្តេ អប្បនាបិ ឧបចារោបិ វដ្ដតិ; ចេតោវិមុត្តីតិ អប្បនាវ។ យោនិសោមនសិការោ វុត្តលក្ខណោវ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ ព្យាបាទោ បហីយតិ។ តេនាហ ភគវា –

“អត្ថិ , ភិក្ខវេ, មេត្តាចេតោវិមុត្តិ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ព្យាបាទស្ស ភិយ្យោភាវាយ, វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២ ថោកំ វិសទិសំ)។

អបិច ឆ ធម្មា ព្យាបាទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ, មេត្តាភាវនានុយោគោ, កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណា, បដិសង្ខានពហុលីកតា , កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ឱទិស្សកានោទិស្សកទិសាផរណានញ្ហិ អញ្ញតរវសេន មេត្តំ ឧគ្គណ្ហន្តស្សាបិ ព្យាបាទោ បហីយតិ។ ឱធិសោ អនោធិសោ ទិសាផរណវសេន មេត្តំ ភាវេន្តស្សាបិ។ 'ត្វំ ឯតស្ស កុទ្ធោ កឹ ករិស្សសិ, កិមស្ស សីលាទីនិ វិនាសេតុំ សក្ខិស្សសិ? ននុ ត្វំ អត្តនោ កម្មេន អាគន្ត្វា អត្តនោ កម្មេនេវ គមិស្សសិ? បរស្ស កុជ្ឈនំ នាម វីតច្ចិតង្គារតត្តអយោសលាកគូថាទីនិ គហេត្វា បរស្ស បហរិតុកាមតាសទិសំ ហោតិ។ ឯសោបិ តវ កុទ្ធោ កឹ ករិស្សតិ? កឹ តេ សីលាទីនិ វិនាសេតុំ សក្ខិស្សតិ? ឯស អត្តនោ កម្មេនាគន្ត្វា អត្តនោ កម្មេនេវ គមិស្សតិ; អប្បដិច្ឆិតបហេណកំ វិយ បដិវាតខិត្តរជោមុដ្ឋិ វិយ ច ឯតស្សេវេស កោធោ មត្ថកេ បតិស្សតី'តិ។ ឯវំ អត្តនោ ច បរស្ស ច កម្មស្សកតំ បច្ចវេក្ខតោបិ, ឧភយកម្មស្សកតំ បច្ចវេក្ខិត្វា បដិសង្ខានេ ឋិតស្សាបិ, អស្សគុត្តត្ថេរសទិសេ មេត្តាភាវនារតេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ ព្យាបាទោ បហីយតិ; ឋាននិសជ្ជាទីសុ មេត្តានិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ "ឆ ធម្មា ព្យាបាទស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី"តិ។ ឥមេហិ បន ឆហិ ធម្មេហិ បហីនស្ស ព្យាបាទស្ស អនាគាមិមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ ហោតីតិ បជានាតិ។

អរតីតិអាទីសុ អយោនិសោមនសិការេន ថិនមិទ្ធស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ។ **អរតិ** នាម ឧក្កណ្ឋិតតា។ **តន្ទី** នាម កាយាលសិយតា។ **វិជម្ភិកា** នាម កាយវិនាមនា។ **ភត្តសម្មទោ** នាម ភត្តមុច្ឆា ភត្តបរិឡាហោ។ **ចេតសោ លីនត្តំ** នាម ចិត្តស្ស លីនាការោ។ ឥមេសុ អរតិអាទីសុ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ថិនមិទ្ធំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

"អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អរតិ តន្ទី វិជម្ភិកា ភត្តសម្មទោ ចេតសោ ច លីនត្តំ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ឧប្បាទាយ , ឧប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា"តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អារម្ភធាតុអាទីសុ បន យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ **អារម្ភធាតុ** នាម បឋមារម្ភវីរិយំ។ **និក្កមធាតុ** នាម កោសជ្ជតោ និក្ខន្តត្តា តតោ ពលវតរំ។ **បរក្កមធាតុ** នាម បរំ បរំ ឋានំ អក្កមនតោ តតោបិ ពលវតរំ។ ឥមស្មឹ តិប្បភេទេ វីរិយេ យោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ។ តេនាហ ភគវា –

"អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អារម្ភធាតុ, និក្កមធាតុ, បរក្កមធាតុ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមនាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ថិនមិទ្ធស្ស ភិយ្យោភាវាយ, វេបុល្លាយា"តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា ថិនមិទ្ធស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – អតិភោជនេ និមិត្តគ្គាហោ, ឥរិយាបថសម្បរិវត្តនតា, អាលោកសញ្ញាមនសិការោ, អព្ភោកាសវាសោ, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ អាហរហត្ថក ភុត្តវមិតក តត្រវដ្តក អលំសាដក កាកមាសកភោជនំ ភុញ្ជិត្វា រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានេ និសិន្នស្ស ហិ សមណធម្មំ ករោតោ ថិនមិទ្ធំ មហាហត្ថី វិយ ឱត្ថរន្តំ អាគច្ឆតិ។ ចតុបញ្ចអាលោបឱកាសំ បន ឋបេត្វា បានីយំ បិវិត្វា យាបនសីលស្ស ភិក្ខុនោ តំ ន ហោតីតិ អតិភោជនេ និមិត្តំ គណ្ហន្តស្សាបិ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ។ យស្មឹ ឥរិយាបថេ ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមតិ តតោ អញ្ញំ បរិវត្តេន្តស្សាបិ, រត្តឹ ចន្ទាលោកទីបាលោកឧក្កាលោកេ ទិវា សូរិយាលោកំ មនសិករោន្តស្សាបិ, អព្ភោកាសេ វសន្តស្សាបិ, មហាកស្សបត្ថេរសទិសេ បហីនថិនមិទ្ធេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ ថិនមិទ្ធំ បហីយតិ; ឋាននិសជ្ជាទីសុ ធុតង្គនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ "ឆ ធម្មា ថិនមិទ្ធស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី"តិ។ ឥមេហិ បន ឆហិ ធម្មេហិ បហីនស្ស ថិនមិទ្ធស្ស អរហត្តមគ្គេន អាយតឹ អនុប្បាទោ ហោតីតិ បជានាតិ។

ចេតសោ អវូបសមេ អយោនិសោមនសិការេន ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ឧប្បាទោ ហោតិ។ **អវូបសមោ** នាម អវូបសន្តាការោ; ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចមេវេតំ អត្ថតោ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

"អត្ថិ , ភិក្ខវេ, ចេតសោ អវូបសមោ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា"តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

សមាធិសង្ខាតេ បន ចេតសោ វូបសមេ យោនិសោមនសិការេនស្ស បហានំ ហោតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, ចេតសោ វូបសមោ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមនាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស ភិយ្យោភាវាយ, វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយ សំវត្តន្តិ – ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, វុឌ្ឍសេវិតា , កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ពាហុសច្ចេនបិ ហិ ឯកំ វា ទ្វេ វា តយោ វា ចត្តារោ វា បញ្ច វា និកាយេ បាឡិវសេន ច អត្ថវសេន ច ឧគ្គណ្ហន្តស្សាបិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ។ កប្បិយាកប្បិយបរិបុច្ឆាពហុលស្សាបិ, វិនយបញ្ញត្តិយំ ចិណ្ណវសីភាវតាយ បកតញ្ញុនោបិ, វុឌ្ឍេ មហល្លកត្ថេរេ ឧបសង្កមន្តស្សាបិ, ឧបាលិត្ថេរសទិសេ វិនយធរេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចំ បហីយតិ; ឋាននិសជ្ជាទីសុ កប្បិយាកប្បិយនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។ ឥមេហិ បន ឆហិ ធម្មេហិ បហីនេ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចេ ឧទ្ធច្ចស្ស អរហត្តមគ្គេន កុក្កុច្ចស្ស អនាគាមិមគ្គេន អាយតិំ អនុប្បាទោ ហោតីតិ បជានាតិ។

វិចិកិច្ឆាឋានីយេសុ ធម្មេសុ អយោនិសោមនសិការេន វិចិកិច្ឆាយ ឧប្បាទោ ហោតិ។ **វិចិកិច្ឆាឋានីយា ធម្មា** នាម បុនប្បុនំ វិចិកិច្ឆាយ ការណត្តា វិចិកិច្ឆាវ។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការំ ពហុលំ បវត្តយតោ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, វិចិកិច្ឆាឋានីយា ធម្មា។ តត្ថ អយោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

កុសលាទិធម្មេសុ យោនិសោមនសិការេន បនស្សា បហានំ ហោតិ។ តេនាហ ភគវា –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កុសលាកុសលា ធម្មា, សាវជ្ជានវជ្ជា ធម្មា, ហីនប្បណីតា ធម្មា, កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមនាហារោ អនុប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នាយ វា វិចិកិច្ឆាយ ភិយ្យោភាវាយ, វេបុល្លាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២)។

អបិច ឆ ធម្មា វិចិកិច្ឆាយ បហានាយ សំវត្តន្តិ – ពហុស្សុតតា, បរិបុច្ឆកតា, វិនយេ បកតញ្ញុតា, អធិមោក្ខពហុលតា, កល្យាណមិត្តតា, សប្បាយកថាតិ។ ពាហុសច្ចេនបិ ហិ ឯកំ វា...បេ.... បញ្ច វា និកាយេ បាឡិវសេន ច អត្ថវសេន ច ឧគ្គណ្ហន្តស្សាបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ។ តីណិ រតនានិ អារព្ភ បរិបុច្ឆាពហុលស្សាបិ, វិនយេ ចិណ្ណវសីភាវស្សាបិ, តីសុ រតនេសុ ឱកប្បនិយសទ្ធាសង្ខាតអធិមោក្ខពហុលស្សាបិ , សទ្ធាធិមុត្តេ វក្កលិត្ថេរសទិសេ កល្យាណមិត្តេ សេវន្តស្សាបិ វិចិកិច្ឆា បហីយតិ។ ឋាននិសជ្ជាទីសុ តិណ្ណំ រតនានំ គុណនិស្សិតសប្បាយកថាយបិ បហីយតិ។ តេន វុត្តំ “ឆ ធម្មា វិចិកិច្ឆាយ បហានាយ សំវត្តន្តី”តិ។ ឥមេហិ បន ឆហិ ធម្មេហិ បហីនាយ វិចិកិច្ឆាយ សោតាបត្តិមគ្គេន អាយតិំ អនុប្បាទោ ហោតីតិ បជានាតិ។

នីវរណបព្ពវណ្ណនា។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា

ពោជ្ឈង្គបព្ពេ **សន្ត**ន្តិ បដិលាភវសេន វិជ្ជមានំ។ **អសន្ត**ន្តិ អប្បដិលាភវសេន អវិជ្ជមានំ។ **យថា ច អនុប្បន្នស្សា**តិអាទីសុ បន សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស តាវ –

> “អត្ថិ , ភិក្ខវេ, សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.១៨៣) – ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ សតិយេវ សតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា។ យោនិសោមនសិការោ វុត្តលក្ខណោយេវ។ តំ តត្ថ ពហុលំ បវត្តយតោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។

អបិច ចត្តារោ ធម្មា សតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – សតិសម្បជញ្ញំ, មុដ្ឋស្សតិបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, ឧបដ្ឋិតស្សតិបុគ្គលសេវនតា, តទធិមុត្តតាតិ។ អភិក្កន្តាទីសុ ហិ សត្តសុ ឋានេសុ សតិសម្បជញ្ញេន, ភត្តនិក្ខិត្តកាកសទិសេ មុដ្ឋស្សតិបុគ្គលេ បរិវជ្ជនេន, តិស្សទត្តត្ថេរអភយត្ថេរសទិសេ ឧបដ្ឋិតស្សតិបុគ្គលេ សេវនេន, ឋាននិសជ្ជាទីសុ សតិសមុដ្ឋាបនត្ថំ និន្នបោណបព្ភារចិត្តតាយ ច សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ចតូហិ ការណេហិ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស បន –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, កុសលាកុសលា ធម្មា…បេ.… កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។

អបិច សត្ត ធម្មា ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – បរិបុច្ឆកតា, វត្ថុវិសទកិរិយា, ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា, ទុប្បញ្ញបុគ្គលបរិវជ្ជនា, បញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនា, គម្ភីរញាណចរិយបច្ចវេក្ខណា, តទធិមុត្តតាតិ។ តត្ថ **បរិបុច្ឆកតា**តិ ខន្ធធាតុអាយតនឥន្ទ្រិយពលពោជ្ឈង្គមគ្គង្គឈានសមថវិបស្សនានំ អត្ថសន្និស្សិតបរិបុច្ឆាពហុលតា។ ***វត្ថុវិសទកិរិយា***តិ អជ្ឈត្តិកពាហិរានំ វត្ថូនំ វិសទភាវករណំ។ យទា ហិស្ស កេសនខលោមានិ ទីឃានិ ហោន្តិ, សរីរំ វា ឧស្សន្នទោសញ្ចេវ សេទមលមក្ខិតញ្ច, តទា អជ្ឈត្តិកំ វត្ថុ អវិសទំ ហោតិ អបរិសុទ្ធំ។ យទា បន ចីវរំ ជិណ្ណំ កិលិដ្ឋំ ទុគ្គន្ធំ ហោតិ, សេនាសនំ វា ឧក្លាបំ, តទា ពាហិរំ វត្ថុ អវិសទំ ហោតិ អបរិសុទ្ធំ។ តស្មា កេសាទិឆេទនេន ឧទ្ធំវិរេចនអធោវិរេចនាទីហិ សរីរសល្លហុកភាវករណេន, ឧច្ឆាទនន្ហាបនេន ច អជ្ឈត្តិកវត្ថុ វិសទំ កាតព្ពំ។ សូចិកម្មធោវនរជនបរិភណ្ឌករណាទីហិ ពាហិរវត្ថុ វិសទំ កាតព្ពំ។ ឯតស្មិញ្ហិ អជ្ឈត្តិកពាហិរវត្ថុម្ហិ អវិសទេ ឧប្បន្នេសុ ចិត្តចេតសិកេសុ ញាណម្បិ អវិសទំ ហោតិ អបរិសុទ្ធំ; អបរិសុទ្ធានិ ទីបកបល្លកវដ្ដិតេលានិ និស្សាយ ឧប្បន្នទីបសិខាយ ឱភាសោ វិយ។ វិសទេ បន អជ្ឈត្តិកពាហិរវត្ថុម្ហិ ឧប្បន្នេសុ ចិត្តចេតសិកេសុ ញាណម្បិ វិសទំ ហោតិ បរិសុទ្ធានិ ទីបកបល្លកវដ្ដិតេលានិ និស្សាយ ឧប្បន្នទីបសិខាយ ឱភាសោ វិយ។ តេន វុត្តំ “វត្ថុវិសទកិរិយា ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តតី”តិ។

ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនា នាម សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ សមភាវករណំ។ សចេ ហិស្ស សទ្ធិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ, ឥតរានិ មន្ទានិ, តតោ វីរិយិន្ទ្រិយំ បគ្គហកិច្ចំ, សតិន្ទ្រិយំ ឧបដ្ឋានកិច្ចំ, សមាធិន្ទ្រិយំ អវិក្ខេបកិច្ចំ, បញ្ញិន្ទ្រិយំ ទស្សនកិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ។ តស្មា តំ ធម្មសភាវបច្ចវេក្ខណេន វា យថា វា មនសិករោតោ ពលវំ ជាតំ, តថា អមនសិការេន ហាបេតព្ពំ។ វក្កលិត្ថេរវត្ថុ ចេត្ថ និទស្សនំ។ សចេ បន វីរិយិន្ទ្រិយំ ពលវំ ហោតិ, អថ នេវ សទ្ធិន្ទ្រិយំ អធិមោក្ខកិច្ចំ កាតុំ សក្កោតិ, ន ឥតរានិ ឥតរកិច្ចភេទំ។ តស្មា តំ បស្សទ្ធាទិភាវនាយ ហាបេតព្ពំ។ តត្រាបិ សោណត្ថេរវត្ថុ ទស្សេតព្ពំ។ ឯវំ សេសេសុបិ ឯកស្ស ពលវភាវេ សតិ ឥតរេសំ អត្តនោ កិច្ចេសុ អសមត្ថតា វេទិតព្ពា។

វិសេសតោ បនេត្ថ សទ្ធាបញ្ញានំ សមាធិវីរិយានញ្ច សមតំ បសំសន្តិ។ ពលវសទ្ធោ ហិ មន្ទបញ្ញោ មុទ្ធប្បសន្នោ ហោតិ, អវត្ថុស្មិំ បសីទតិ។ ពលវបញ្ញោ មន្ទសទ្ធោ កេរាដិកបក្ខំ ភជតិ, ភេសជ្ជសមុដ្ឋិតោ វិយ រោគោ អតេកិច្ឆោ ហោតិ ‘ចិត្តុប្បាទមត្តេនេវ កុសលំ ហោតី’តិ អតិធាវិត្វា ទានាទីនិ បុញ្ញានិ អករោន្តោ និរយេ ឧប្បជ្ជតិ។ ឧភិន្នំ បន សមតាយ វត្ថុស្មិំយេវ បសីទតិ។ ពលវសមាធិំ បន មន្ទវីរិយំ, សមាធិស្ស កោសជ្ជបក្ខត្តា, កោសជ្ជំ អធិភវតិ។ ពលវវីរិយំ មន្ទសមាធិំ, វីរិយស្ស ឧទ្ធច្ចបក្ខត្តា, ឧទ្ធច្ចំ អធិភវតិ។ សមាធិ បន វីរិយេន សំយោជិតោ កោសជ្ជេ បតិតុំ ន លភតិ។ វីរិយំ សមាធិនា សំយោជិតំ ឧទ្ធច្ចេ បតិតុំ ន លភតិ។ តស្មា តទុភយម្បិ សមំ កាតព្ពំ។ ឧភយសមតាយ ហិ អប្បនា ហោតិ ។ អបិច សមាធិកម្មិកស្ស ពលវតីបិ សទ្ធា វដ្ដតិ។ ឯវំ សោ សទ្ទហន្តោ ឱកប្បេន្តោ អប្បនំ បាបុណិស្សតិ។

សមាធិបញ្ញាសុ បន សមាធិកម្មិកស្ស ឯកគ្គតា ពលវតី វដ្ដតិ។ ឯវញ្ហិ សោ អប្បនំ បាបុណាតិ។ វិបស្សនាកម្មិកស្ស បញ្ញា ពលវតី វដ្ដតិ។ ឯវញ្ហិ សោ លក្ខណបដិវេធំ បាបុណាតិ។ ឧភិន្នំ បន សមតាយ អប្បនា ហោតិយេវ។ សតិ បន សព្ពត្ថ ពលវតី វដ្ដតិ។ សតិ ហិ ចិត្តំ ឧទ្ធច្ចបក្ខិកានំ សទ្ធាវីរិយបញ្ញានំ វសេន ឧទ្ធច្ចបាតតោ, កោសជ្ជបក្ខិកេន ច សមាធិនា កោសជ្ជបាតតោ រក្ខតិ។ តស្មា សា, លោណធូបនំ វិយ

សព្ពព្យញ្ជនេសុ, សព្ពកម្មិកអមច្ចោ វិយ ច សព្ពរាជកិច្ចេសុ, សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពា។ តេនាហ “សតិ ច បន សព្ពត្ថិកា វុត្តា ភគវតា។ កឹ ការណា? ចិត្តញ្ហិ សតិបដិសរណំ, អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា ច សតិ; ន វិនា សតិយា ចិត្តស្ស បគ្គហនិគ្គហោ ហោតី”តិ។

ទុប្បញ្ញបុគ្គលបរិវជ្ជនា នាម ខន្ធាទិភេទេ អនោគាឡ្ហបញ្ញានំ ទុម្មេធបុគ្គលានំ អារកា បរិវជ្ជនំ។ **បញ្ញវន្តបុគ្គលសេវនា** នាម សមបញ្ញាសលក្ខណបរិគ្គាហិកាយ ឧទយព្ពយបញ្ញាយ សមន្នាគតបុគ្គលសេវនា។ **គម្ភីរញាណចរិយបច្ចវេក្ខណា** នាម គម្ភីរេសុ ខន្ធាទីសុ បវត្តាយ គម្ភីរបញ្ញាយ បភេទបច្ចវេក្ខណា។ **តទធិមុត្តតា** នាម ឋាននិសជ្ជាទីសុ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនត្ថំ និន្នបោណបព្ភារចិត្តតា។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, អារម្ភធាតុ និក្កមធាតុ បរក្កមធាតុ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។

អបិច ឯកាទស ធម្មា វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – អបាយភយបច្ចវេក្ខណតា, អានិសំសទស្សាវិតា, គមនវីថិបច្ចវេក្ខណតា, បិណ្ឌបាតាបចាយនតា , ទាយជ្ជមហត្តបច្ចវេក្ខណតា, សត្ថុមហត្តបច្ចវេក្ខណតា, ជាតិមហត្តបច្ចវេក្ខណតា, សព្រហ្មចារិមហត្តបច្ចវេក្ខណតា, កុសីតបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, អារទ្ធវីរិយបុគ្គលសេវនតា, តទធិមុត្តតាតិ។

តត្ថ និរយេសុ បញ្ចវិធពន្ធនកម្មការណតោ បដ្ឋាយ មហាទុក្ខំ អនុភវនកាលេបិ, តិរច្ឆានយោនិយំ ជាលក្ខិបកុមីនាទីហិ គហិតកាលេបិ, បាចនកណ្ដកាទិប្បហារាវិតុន្នស្ស បន សកដវហនាទិកាលេបិ, បេត្តិវិសយេ អនេកានិបិ វស្សសហស្សានិ ឯកំ ពុទ្ធន្តរម្បិ ខុប្បិបាសាហិ អាតុរីភូតកាលេបិ, កាលកញ្ចិកអសុរេសុ សដ្ឋិហត្ថអសីតិហត្ថប្បមាណេន អដ្ឋិចម្មមត្តេនេវ អត្តភាវេន វាតាតបាទិទុក្ខានុភវនកាលេបិ ន សក្កា វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គំ ឧប្បាទេតុំ។ ‘អយមេវ តេ, ភិក្ខុ, កាលោ វីរិយករណាយា’តិ ឯវំ អបាយភយំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘ន សក្កា កុសីតេន នវ លោកុត្តរធម្មា លទ្ធុំ; អារទ្ធវីរិយេនេវ សក្កា; អយមានិសំសោ វីរិយស្សា’តិ ឯវំ អានិសំសទស្សាវិនោបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘សព្ពពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធមហាសាវកេហេវ តេ គតមគ្គោ គន្តព្ពោ; សោ ច ន សក្កា កុសីតេន គន្តុ’ន្តិ ឯវំ គមនវីថិំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘យេ តំ បិណ្ឌបាតាទីហិ ឧបដ្ឋហន្តិ, ឥមេ តេ មនុស្សា នេវ ញាតកា, ន ទាសកម្មករា, នាបិ តំ និស្សាយ ‘ជីវិស្សាមា’តិ តេ បណីតានិ បិណ្ឌបាតាទីនិ ទេន្តិ; អថ ខោ អត្តនោ ការានំ មហប្ផលតំ បច្ចាសីសមានា ទេន្តិ។ សត្ថារាបិ ‘អយំ ឥមេ បច្ចយេ បរិភុញ្ជិត្វា កាយទឡ្ហីពហុលោ សុខំ វិហរិស្សតី’តិ ន ឯវំ សម្បស្សតា តុយ្ហំ បច្ចយា អនុញ្ញាតា; អថ ខោ ‘អយំ ឥមេ បរិភុញ្ជមានោ សមណធម្មំ កត្វា វដ្ដទុក្ខតោ មុច្ចិស្សតី’តិ តេ បច្ចយា អនុញ្ញាតា។ សោ ទានិ ត្វំ កុសីតោ វិហរន្តោ ន តំ បិណ្ឌបាតំ អបចាយិស្សសិ។ អារទ្ធវីរិយស្សេវ ហិ បិណ្ឌបាតាបចាយនំ នាម ហោតី’តិ ឯវំ បិណ្ឌបាតាបចាយនំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ, មហាមិត្តត្ថេរស្ស វិយ។

ថេរោ កិរ កស្សកលេណេ នាម បដិវសតិ។ តស្ស ច គោចរគាមេ ឯកា មហាឧបាសិកា ថេរំ បុត្តំ កត្វា បដិជគ្គតិ។ សា ឯកទិវសំ អរញ្ញំ គច្ឆន្តី ធីតរំ អាហ – “អម្ម, អសុកស្មឹ ឋានេ បុរាណតណ្ឌុលា, អសុកស្មឹ ខីរំ, អសុកស្មឹ សប្បិ, អសុកស្មឹ ផាណិតំ។ តវ ភាតិកស្ស អយ្យមិត្តស្ស អាគតកាលេ ភត្តំ បចិត្វា ខីរសប្បិផាណិតេហិ សទ្ធឹ ទេហិ , ត្វញ្ច ភុញ្ជេយ្យាសី”តិ។ “ត្វំ បន កឹ ភុញ្ជិស្សសិ, អម្មា”តិ? “អហំ បន ហិយ្យោ បក្កំ បារិវាសិកភត្តំ កញ្ជិយេន ភុត្តម្ហី”តិ។ “ទិវា កឹ ភុញ្ជិស្សសិ, អម្មា”តិ? “សាកបណ្ណំ បក្ខិបិត្វា កណតណ្ឌុលេហិ អម្ពិលយាគុំ បចិត្វា ឋបេហិ, អម្មា”តិ។

ថេរោ ចីវរំ បារុបិត្វា បត្តំ នីហរន្តោវ តំ សទ្ទំ សុត្វា អត្តានំ ឱវទិ – ‘មហាឧបាសិកា កិរ កញ្ជិយេន បារិវាសិកភត្តំ ភុញ្ជិ; ទិវាបិ កណបណ្ណម្ពិលយាគុំ ភុញ្ជិស្សតិ; តុយ្ហំ អត្ថាយ បន បុរាណតណ្ឌុលាទីនិ អាចិក្ខតិ។ តំ និស្សាយ ខោ បនេសា នេវ ខេត្តំ, ន វត្ថុំ, ន ភត្តំ, ន វត្ថំ បច្ចាសីសតិ; តិស្សោ បន សម្បត្តិយោ បត្ថយមានា ទេតិ។ ត្វំ ឯតិស្សា តា សម្បត្តិយោ ទាតុំ សក្ខិស្សសិ, ន សក្ខិស្សសីតិ? អយំ ខោ បន បិណ្ឌបាតោ តយា សរាគេន សទោសេន សមោហេន ន សក្កា ភុញ្ជិតុ’ន្តិ បត្តំ ថវិកាយ បក្ខិបិត្វា គណ្ឋិកំ មុញ្ចិត្វា និវត្តិត្វា កស្សកលេណមេវ

គន្ធា បត្តំ ហេដ្ឋាមញ្ចេ ចីវរំ ចីវរវំសេ ឋបេត្វា ‘អរហត្តំ អបាបុណិត្វា ន និក្ខមិស្សាមី’តិ វីរិយំ អធិដ្ឋហិត្វា និសីទិ។ ទីឃរត្តំ អប្បមត្តោ ហុត្វា និវុត្ថភិក្ខុ វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា បុរេភត្តមេវ អរហត្តំ បត្វា វិកសមានមិវ បទុមំ មហាខីណាសវោ សិតំ ករោន្តោវ និសីទិ។ លេណទ្វារេ រុក្ខម្ហិ អធិវត្ថា ទេវតា –

“នមោ តេ បុរិសាជញ្ញ, នមោ តេ បុរិសុត្តម;
យស្ស តេ អាសវា ខីណា, ទក្ខិណេយ្យោសិ មារិសា”តិ។

ឧទានំ ឧទានេត្វា – ‘ភន្តេ, បិណ្ឌាយ បវិដ្ឋានំ តុម្ហាទិសានំ អរហន្តានំ ភិក្ខំ ទត្វា មហល្លកិត្ថិយោ ទុក្ខា មុច្ចិស្សន្តី’តិ អាហ។

ថេរោ ឧដ្ឋហិត្វា ទ្វារំ វិវរិត្វា កាលំ ឱលោកេន្តោ ‘បាតោយេវា’តិ ញត្វា បត្តចីវរមាទាយ គាមំ បាវិសិ។ ទារិកាបិ ភត្តំ សម្បាទេត្វា ‘ឥទានិ មេ ភាតា អាគមិស្សតិ, ឥទានិ មេ ភាតា អាគមិស្សតីតិ ទ្វារំ វិវរិត្វា ឱលោកយមានា និសីទិ។ សា, ថេរេ ឃរទ្វារំ សម្បត្តេ, បត្តំ គហេត្វា សប្បិផាណិតយោជិតស្ស ខីរបិណ្ឌបាតស្ស បូរេត្វា ហត្ថេ ឋបេសិ។ ថេរោ ‘សុខំ ហោតូ’តិ អនុមោទនំ កត្វា បក្កាមិ។ សាបិ តំ ឱលោកយមានា អដ្ឋាសិ។

ថេរស្ស ហិ តទា អតិវិយ បរិសុទ្ធោ ឆវិវណ្ណោ អហោសិ, វិប្បសន្នានិ ឥន្ទ្រិយានិ, មុខំ ពន្ធនា មុត្តតាលបក្កំ វិយ អតិវិយ វិរោចិត្ថ។ មហាឧបាសិកា អរញ្ញា អាគន្ត្វា – “កឹ, អម្ម, ភាតិកោ តេ អាគតោ”តិ បុច្ឆិ។ សា សព្ពំ តំ បវត្តឹ អារោចេសិ។ ឧបាសិកា ‘អជ្ជ មេ បុត្តស្ស បព្ពជិតកិច្ចំ មត្ថកំ បត្ត’ន្តិ ញត្វា “អភិរមតិ តេ, អម្ម, ភាតា ពុទ្ធសាសនេ, ន ឧក្កណ្ឋតី”តិ អាហ។

មហន្តំ ខោ បនេតំ សត្ថុ ទាយជ្ជំ យទិទំ សត្ត អរិយធនានិ នាម។ តំ ន សក្កា កុសីតេន គហេតុំ។ យថា ហិ វិប្បដិបន្នំ បុត្តំ មាតាបិតរោ ‘អយំ អម្ហាកំ អបុត្តោ’តិ បរិពាហិរំ ករោន្តិ; សោ តេសំ អច្ចយេន ទាយជ្ជំ ន លភតិ; ឯវំ កុសីតោបិ ឥទំ អរិយធនទាយជ្ជំ ន លភតិ, អារទ្ធវីរិយោវ លភតីតិ **ទាយជ្ជមហត្តំ** បច្ចវេក្ខតោបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘មហា ខោ បន តេ សត្ថា។ សត្ថុនោ ហិ តេ មាតុកុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធិគណ្ហនកាលេបិ អភិនិក្ខមនេបិ អភិសម្ពោធិយម្បិ ធម្មចក្កបវត្តនយមកបាដិហារិយទេវោរោហនអាយុសង្ខារវោស្សជ្ជនេសុបិ បរិនិព្ពានកាលេបិ ទសសហស្សិលោកធាតុ កម្បិត្ថ។ យុត្តំ នុ តេ ឯវរូបស្ស សត្ថុនោ សាសនេ បព្ពជិត្វា កុសីតេន ភវិតុ’ន្តិ ឯវំ **សត្ថុមហត្តំ** បច្ចវេក្ខតោបិ ឧប្បជ្ជតិ។

‘ជាតិយាបិ ត្វំ ឥទានិ ន លាមកជាតិកោសិ; អសម្ភិន្នាយ មហាសម្មតបវេណិយា អាគតេ ឱក្កាករាជវំសេ ជាតោ; សិរិសុទ្ធោទនមហារាជស្ស ច មហាមាយាទេវិយា ច នត្តា; រាហុលភទ្ទស្ស កនិដ្ឋោ។ តយា នាម ឯវរូបេន ជិនបុត្តេន ហុត្វា ន យុត្តំ កុសីតេន វិហរិតុ’ន្តិ ឯវំ **ជាតិមហត្តំ** បច្ចវេក្ខតោបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ‘សារិបុត្តមោគ្គល្លានា ចេវ អសីតិមហាសាវកា ច វីរិយេនេវ លោកុត្តរធម្មំ បដិវិជ្ឈឹសុ។ ត្វំ ឯតេសំ សព្រហ្មចារីនំ មគ្គំ បដិបជ្ជសិ, នប្បដិបជ្ជសី’តិ ឯវំ **សព្រហ្មចារិមហត្តំ** បច្ចវេក្ខតោបិ ឧប្បជ្ជតិ។

កុច្ឆឹ បូរេត្វា ឋិតអជគរសទិសេ វិស្សដ្ឋកាយិកចេតសិកវីរិយេ កុសីតបុគ្គលេ បរិវជ្ជេន្តស្សាបិ អារទ្ធវីរិយេ បហិតត្តេ បុគ្គលេ សេវន្តស្សាបិ ឋាននិសជ្ជាទីសុ វីរិយុប្បាទនត្ថំ និន្នបោណបព្ភារចិត្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស –

“អត្ថិ , ភិក្ខវេ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ បីតិយេវ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា នាម។ តស្សា ឧប្បាទកមនសិការោ យោនិសោមនសិការោ នាម។

អបិច ឯកាទស ធម្មា បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – ពុទ្ធានុស្សតិ, ធម្មសង្ឃសីលចាគទេវតានុស្សតិ, ឧបសមានុស្សតិ, លូខបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, សិនិទ្ធបុគ្គលសេវនតា, បសាទនីយសុត្តន្តបច្ចវេក្ខណតា, តទធិមុត្តតាតិ។

ពុទ្ធគុណេ អនុស្សរន្តស្សាបិ ហិ យាវ ឧបចារា សកលសរីរំ ផរមានោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ ឧប្បជ្ជតិ; ធម្មសង្ឃគុណេ អនុស្សរន្តស្សាបិ, ទីឃរត្តំ អក្ខណ្ឌំ កត្វា រក្ខិតំ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, គិហិនោ ទសសីលំ បញ្ចសីលំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, ទុព្ភិក្ខភយាទីសុ បណីតំ ភោជនំ សព្រហ្មចារីនំ ទត្វា ‘ឯវំ នាម អទម្ហា’តិ ចាគំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, គិហិនោបិ ឯវរូបេ កាលេ សីលវន្តានំ ទិន្នទានំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, យេហិ គុណេហិ សមន្នាគតា ទេវតា ទេវត្តំ បត្តា តថារូបានំ គុណានំ អត្តនិ អត្ថិតំ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, សមាបត្តិយា វិក្ខម្ភិតេ កិលេសេ សដ្ឋិបិ សត្តតិបិ វស្សានិ ន សមុទាចរន្តីតិ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, ចេតិយទស្សនពោធិទស្សនថេរទស្សនេសុ អសក្កច្ចកិរិយាយ សំសូចិតលូខភាវេ ពុទ្ធាទីសុ បសាទសិនេហាភាវេន គទ្រភបិដ្ឋេ រជសទិសេ លូខបុគ្គលេ បរិវជ្ជេន្តស្សាបិ, ពុទ្ធាទីសុ បសាទពហុលេ មុទុចិត្តេ សិនិទ្ធបុគ្គលេ សេវន្តស្សាបិ, រតនត្តយគុណបរិទីបកេ បសាទនីយសុត្តន្តេ បច្ចវេក្ខន្តស្សាបិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ បីតិឧប្បាទនត្ថំ និន្នពោណបព្ភារចិត្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស –

> “អត្ថិ , ភិក្ខវេ, កាយបស្សទ្ធិ ចិត្តបស្សទ្ធិ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។ អបិច សត្ត ធម្មា បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – បណីតភោជនសេវនតា, ឧតុសុខសេវនតា , ឥរិយាបថសុខសេវនតា, មជ្ឈត្តបយោគតា, សារទ្ធកាយបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, បស្សទ្ធិកាយបុគ្គលសេវនតា, តទធិមុត្តតាតិ។ បណីតញ្ហិ សិនិទ្ធំ សប្បាយភោជនំ ភុញ្ជន្តស្សាបិ, សីតុណ្ហេសុ ឧតូសុ ឋានាទីសុ ច ឥរិយាបថេសុ សប្បាយំ ឧតុញ្ច ឥរិយាបថញ្ច សេវន្តស្សាបិ បស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជតិ។ យោ បន មហាបុរិសជាតិកោ សព្ពឧតុឥរិយាបថក្ខមោវ ហោតិ, ន តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ យស្ស សភាគវិសភាគតា អត្ថិ, តស្សេវ វិសភាគេ ឧតុឥរិយាបថេ វជ្ជេត្វា សភាគេ សេវន្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ មជ្ឈត្តបយោគោ វុច្ចតិ អត្តនោ ច បរស្ស ច កម្មស្សកតបច្ចវេក្ខណា; ឥមិនា មជ្ឈត្តបយោគេន ឧប្បជ្ជតិ។ យោ លេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ បរំ វិហេឋយមានោវ វិចរតិ, ឯវរូបំ សារទ្ធកាយំ បុគ្គលំ បរិវជ្ជេន្តស្សាបិ, សំយតបាទបាណី បស្សទ្ធកាយំ បុគ្គលំ សេវន្តស្សាបិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ បស្សទ្ធិឧប្បាទនត្ថាយ និន្នពោណបព្ភារចិត្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សមថនិមិត្តំ អព្យគ្គនិមិត្តំ។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ សមថោវ សមថនិមិត្តំ, អវិក្ខេបដ្ឋេន ច អព្យគ្គនិមិត្តន្តិ។

អបិច ឯកាទស ធម្មា សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – វត្ថុវិសទកិរិយតា , ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនតា, និមិត្តកុសលតា, សមយេ ចិត្តស្ស បគ្គណ្ហនតា, សមយេ ចិត្តស្ស និគ្គហណតា, សមយេ សម្បហំសនតា, សមយេ អជ្ឈុបេក្ខណតា, អសមាហិតបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, សមាហិតបុគ្គលសេវនតា, ឈានវិមោក្ខបច្ចវេក្ខណតា, តទធិមុត្តតាតិ។ តត្ថ **វត្ថុវិសទកិរិយតា** ច **ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនតា** ច វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

និមិត្តកុសលតា នាម កសិណនិមិត្តស្ស ឧគ្គហណកុសលតា។ **សមយេ ចិត្តស្ស បគ្គហណតា**តិ យស្មិំ សមយេ អតិសិថិលវីរិយតាទីហិ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, តស្មិំ សមយេ ធម្មវិចយវីរិយបីតិសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន តស្ស បគ្គណ្ហនំ។ **សមយេ ចិត្តស្ស និគ្គហណតា**តិ យស្មិំ សមយេ អច្ចារទ្ធវីរិយតាទីហិ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបនេន តស្ស និគ្គណ្ហនំ។ **សមយេ សម្បហំសនតា**តិ យស្មិំ សមយេ ចិត្តំ បញ្ញាបយោគមន្ទតាយ វា ឧបសមសុខានធិគមេន វា និរស្សាទំ ហោតិ, តស្មិំ សមយេ អដ្ឋសំវេគវត្ថុបច្ចវេក្ខណេន សំវេជេតិ។ **អដ្ឋ សំវេគវត្ថូនិ** នាម ជាតិជរាព្យាធិមរណានិ ចត្តារិ, អបាយទុក្ខំ បញ្ចមំ, អតីតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, អនាគតេ វដ្ដមូលកំ ទុក្ខំ, បច្ចុប្បន្នេ អាហារបរិយេដ្ឋិមូលកំ ទុក្ខន្តិ។ រតនត្តយគុណានុស្សរណេន ច បសាទំ ជនេតិ។ អយំ វុច្ចតិ សមយេ សម្បហំសនតាតិ។

សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតា នាម យស្មិំ សមយេ សម្មាបដិបត្តិំ អាគម្ម អលីនំ អនុទ្ធតំ អនិរស្សាទំ អារម្មណេ សមប្បវត្តំ សមថវីថិបដិបន្នំ ចិត្តំ ហោតិ, តទាយំ បគ្គហនិគ្គហសម្បហំសនេសុ ន ព្យាបារំ អាបជ្ជតិ សារថិ វិយ សមប្បវត្តេសុ អស្សេសុ។ អយំ វុច្ចតិ សមយេ អជ្ឈុបេក្ខនតាតិ។ **អសមាហិតបុគ្គលបរិវជ្ជនតា** នាម ឧបចារំ វា អប្បនំ វា អប្បត្តានំ វិក្ខិត្តចិត្តានំ បុគ្គលានំ អារកា បរិវជ្ជនំ។ **សមាហិតបុគ្គលសេវនតា** នាម ឧបចារេន វា អប្បនាយ វា សមាហិតចិត្តានំ សេវនា ភជនា បយិរុបាសនា។ **តទធិមុត្តតា** នាម ឋាននិសជ្ជាទីសុ សមាធិឧប្បាទនត្ថំយេវ និន្នបោណបព្ភារចិត្តតា។ ឯវញ្ហិ បដិបជ្ជតោ ឯស ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។

ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស –

> “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា។ តត្ថ យោនិសោមនសិការពហុលីការោ – អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ, ឧប្បន្នស្ស វា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភិយ្យោភាវាយ វេបុល្លាយ ភាវនាយ បារិបូរិយា សំវត្តតី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣២) –

ឯវំ ឧប្បាទោ ហោតិ។ តត្ថ ឧបេក្ខាវ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គដ្ឋានីយា ធម្មា នាម។ អបិច បញ្ច ធម្មា ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ឧប្បាទាយ សំវត្តន្តិ – សត្តមជ្ឈត្តតា, សង្ខារមជ្ឈត្តតា, សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនតា, សត្តសង្ខារមជ្ឈត្តបុគ្គលសេវនតា, តទធិមុត្តតាតិ។

តត្ថ ទ្វីហាការេហិ **សត្តមជ្ឈត្តតំ** សមុដ្ឋាបេតិ – ‘ត្វំ អត្តនោ កម្មេន អាគន្ត្វា អត្តនោវ កម្មេន គមិស្សសិ។ ឯសោបិ អត្តនោ កម្មេន អាគន្ត្វា អត្តនោវ កម្មេន គមិស្សតិ។ ត្វំ កំ កេលាយសី’តិ ឯវំ កម្មស្សកតបច្ចវេក្ខណេន ច ‘បរមត្ថតោ សត្តោយេវ នត្ថិ។ សោ ត្វំ កំ កេលាយសី’តិ ឯវំ និស្សត្តបច្ចវេក្ខណេន ច។ ទ្វីហេវាការេហិ **សង្ខារមជ្ឈត្តតំ** សមុដ្ឋាបេតិ – ‘ឥទំ ចីវរំ អនុបុព្ពេន វណ្ណវិការញ្ចេវ ជិណ្ណភាវញ្ច ឧបគន្ត្វា បាទបុញ្ឆនចោឡកំ ហុត្វា យដ្ឋិកោដិយា ឆឌ្ឌនីយំ ភវិស្សតិ។ សចេ បនស្ស សាមិកោ ភវេយ្យ, នាស្ស ឯវំ វិនស្សិតុំ ទទេយ្យា’តិ ឯវំ អស្សាមិកភាវបច្ចវេក្ខណេន ច។ ‘អនទ្ធនិយំ ឥទំ តាវកាលិក’ន្តិ ឯវំ តាវកាលិកភាវបច្ចវេក្ខណេន ច។ យថា ច ចីវរេ, ឯវំ បត្តាទីសុបិ យោជនា កាតព្ពា។

សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលបរិវជ្ជនតាតិ ឯត្ថ យោ បុគ្គលោ គិហី វា អត្តនោ បុត្តធីតាទិកេ, បព្ពជិតោ វា អត្តនោ អន្តេវាសិកសមានុបជ្ឈាយកាទិកេ មមាយតិ, សហត្ថេនេវ នេសំ កេសច្ឆេទនសូចិកម្មចីវរធោវនរជនបត្តបចនាទីនិ ករោតិ, មុហុត្តម្បិ អបស្សន្តោ ‘អសុកោ សាមណេរោ កុហិំ? អសុកោ ទហរោ កុហិ’ន្តិ? ភន្តមិគោ វិយ ឥតោ ចិតោ ច អាលោកេតិ; អញ្ញេន កេសច្ឆេទនាទីនំ អត្ថាយ ‘មុហុត្តំ តាវ អសុកំ បេសេថា’តិ យាចិយមានោបិ ‘អម្ហេបិ តំ អត្តនោ កម្មំ ន ការេម, តុម្ហេ នំ គហេត្វា កិលមេស្សថា’តិ ន ទេតិ – អយំ **សត្តកេលាយនោ** នាម។

យោ បន ចីវរបត្តថាលកកត្តរយដ្ឋិអាទីនិ មមាយតិ, អញ្ញស្ស ហត្ថេន បរាមសិតុម្បិ ន ទេតិ, តាវកាលិកំ យាចិតោបិ ‘មយម្បិ ឥមំ មមាយន្តា ន បរិភុញ្ជាម, តុម្ហាកំ កិំ ទស្សាមា’តិ វទតិ – អយំ **សង្ខារកេលាយនោ** នាម។ យោ បន តេសុ ទ្វីសុបិ វត្ថូសុ មជ្ឈត្តោ ឧទាសីនោ – អយំ **សត្តសង្ខារមជ្ឈត្តោ** នាម។ ឥតិ អយំ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ ឯវរូបេ សត្តសង្ខារកេលាយនបុគ្គលេ អារកា បរិវជ្ជេន្តស្សាបិ, សត្តសង្ខារមជ្ឈត្តបុគ្គលេ សេវន្តស្សាបិ, ឋាននិសជ្ជាទីសុ តទុប្បាទនត្ថំ និន្នបោណបព្ភារចិត្តស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវំ ឧប្បន្នស្ស បនស្ស អរហត្តមគ្គេន ភាវនាបារិបូរិ ហោតីតិ បជានាតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ពោជ្ឈង្គបព្ពវណ្ណនា។

ឥមេសុបិ ទ្វីសុ បព្ពេសុ សុទ្ធវិបស្សនាវ កថិតា។ ឥតិ ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា បុព្ពភាគេ នានាចិត្តេសុ លព្ភន្តិ។ អញ្ញេនេវ ហិ ចិត្តេន កាយំ បរិគ្គណ្ហាតិ, អញ្ញេន វេទនំ, អញ្ញេន ចិត្តំ, អញ្ញេន ធម្មេ បរិគ្គណ្ហាតិ; លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តិ។ អាទិតោ ហិ កាយំ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ **កាយានុបស្សនា** នាម។ តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ **កាយានុបស្សី** នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ កាយានុបស្សនា នាម។ តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ កាយានុបស្សី នាម។ វេទនំ បរិគ្គណ្ហិត្វា…។ ចិត្តំ បរិគ្គណ្ហិត្វា…។ ធម្មេ បរិគ្គណ្ហិត្វា អាគតស្ស វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ **ធម្មានុបស្សនា** នាម។ តាយ សតិយា សមន្នាគតោ បុគ្គលោ **ធម្មានុបស្សី** នាម។ វិបស្សនំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អរិយមគ្គំ បត្តស្ស មគ្គក្ខណេ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ធម្មានុបស្សនា នាម។ តាយ សតិយា

សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ធម្មានុបស្សី នាម។ ឯវំ តាវ ទេសនា បុគ្គលេ តិដ្ឋតិ។ កាយេ បន ‘សុភ’ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា កាយបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ កាយានុបស្សនា នាម។ វេទនាយ ‘សុខ’ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា វេទនាបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ វេទនានុបស្សនា នាម។ ចិត្តេ ‘និច្ច’ន្តិ វិបល្លាសប្បហានា ចិត្តបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ចិត្តានុបស្សនា នាម។ ធម្មេសុ ‘អត្តា’តិ វិបល្លាសប្បហានា ធម្មបរិគ្គាហិកា សតិ មគ្គេន សមិជ្ឈតីតិ ធម្មានុបស្សនា នាម។ ឥតិ ឯកាវ មគ្គសម្បយុត្តា សតិ ចតុកិច្ចសាធនដ្ឋេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ តេន វុត្តំ – ‘លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកចិត្តេយេវ លព្ភន្តី’តិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៣៧៤. អភិធម្មភាជនីយេ លោកុត្តរសតិបដ្ឋានវសេន ទេសនាយ អារទ្ធត្តា យថា កាយាទិអារម្មណេសុ លោកិយសតិបដ្ឋានេសុ តន្តិ ឋបិតា, ឯវំ អដ្ឋបេត្វា សព្ពានិបិ កាយានុបស្សាទីនិ សតិបដ្ឋានានិ ធម្មសង្គណិយំ (ធ. ស. ៣៥៥ អាទយោ) វិភត្តស្ស ទេសនានយស្ស មុខមត្តមេវ ទស្សេន្តេន និទ្ទិដ្ឋានិ។

តត្ថ នយភេទោ វេទិតព្ពោ។ កថំ? កាយានុបស្សនាយ តាវ សោតាបត្តិមគ្គេ ឈានាភិនិវេសេ សុទ្ធិកបដិបទា, សុទ្ធិកសុញ្ញតា, សុញ្ញតបដិបទា, សុទ្ធិកអប្បណិហិតំ, អប្បណិហិតបដិបទាតិ ឥមេសុ បញ្ចសុ ឋានេសុ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ចតុក្កបញ្ចកនយានំ វសេន ទស នយា ហោន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបីតិ វីសតិយា អភិនិវេសេសុ ទ្វេ នយសតានិ។ តានិ ចតូហិ អធិបតីហិ ចតុគុណិតានិ អដ្ឋ។ ឥតិ សុទ្ធិកានិ ទ្វេ សាធិបតីនិ អដ្ឋាតិ សព្ពម្បិ នយសហស្សំ ហោតិ។ តថា វេទនានុបស្សនាទីសុ សុទ្ធិកសតិបដ្ឋានេ ចាតិ សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ច នយសហស្សានិ។ យថា ច សោតាបត្តិមគ្គេ, ឯវំ សេសមគ្គេសុបីតិ កុសលេ វីសតិ នយសហស្សានិ; សុញ្ញតាបណិហិតានិមិត្តាទិភេទេសុ បន តតោ តិគុណេ វិបាកេ សដ្ឋិ នយសហស្សានីតិ។ ឯវមេវ សកិច្ចសាធកានញ្ចេវ សំសិទ្ធិកកិច្ចានញ្ច កុសលវិបាកសតិបដ្ឋានានំ និទ្ទេសវសេន ទុវិធោ កាយានុបស្សនាទិវសេន ច សុទ្ធិកវសេន ច កុសលេ បញ្ចន្នំ វិបាកេ បញ្ចន្នន្តិ ទសន្នំ និទ្ទេសវារានំ វសេន ទសប្បភេទោ អសីតិនយសហស្សបតិមណ្ឌិតោ អភិធម្មភាជនីយនិទ្ទេសោ។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៣៨៦. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ សតិបដ្ឋានានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពានិបិ ឯតានិ អប្បមាណំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តនតោ អប្បមាណារម្មណានេវ, ន មគ្គារម្មណានិ; សហជាតហេតុវសេន បន មគ្គហេតុកានិ; វីរិយំ វា វីមំសំ វា ជេដ្ឋកំ កត្វា មគ្គភាវនាកាលេ មគ្គាធិបតីនិ; ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋកាយ មគ្គភាវនាយ នវត្តព្ពានិ មគ្គាធិបតីនីតិ ផលកាលេបិ នវត្តព្ពានេវ; អតីតាទីសុ ឯការម្មណភាវេនបិ នវត្តព្ពានិ; និព្ពានស្ស បន ពហិទ្ធាធម្មត្តា ពហិទ្ធារម្មណានិ នាម ហោន្តីតិ។ ឯវមេតស្មិំ បញ្ហាបុច្ឆកេ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានេវ សតិបដ្ឋានានិ កថិតានិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ សុត្តន្តភាជនីយស្មិំយេវ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា សតិបដ្ឋានា កថិតា; អភិធម្មភាជនីយបញ្ហាបុច្ឆកេសុ បន លោកុត្តរាយេវាតិ។ ឯវមយំ សតិបដ្ឋានវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វា ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

សតិបដ្ឋានវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៨. សម្មប្បធានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

៣៩០. ឥទានិ តទនន្តរេ សម្មប្បធានវិភង្គេ **ចត្តារោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ តេន ន តតោ ហេដ្ឋា ន ឧទ្ធន្តិ សម្មប្បធានបរិច្ឆេទំ ទីបេតិ។ **សម្មប្បធានា**តិ ការណប្បធានា ឧបាយប្បធានា យោនិសោបធានា។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ បដិបន្នកោ ភិក្ខុ។ **អនុប្បន្នាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ។ **បាបកាន**ន្តិ លាមកានំ។ **អកុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អកោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **អនុប្បាទាយា**តិ ន ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឆន្ទំ ជនេតី**តិ កត្តុកម្យតាសង្ខាតំ កុសលច្ឆន្ទំ ជនេតិ ឧប្បាទេតិ។ **វាយមតី**តិ បយោគំ បរក្កមំ ករោតិ។ **វីរិយំ អារភតី**តិ កាយិកចេតសិកំ វីរិយំ ករោតិ។ **ចិត្តំ បគ្គណ្ហាតី**តិ តេនេវ សហជាតវីរិយេន ចិត្តំ ឧក្ខិបតិ។ **បទហតី**តិ បធានវីរិយំ ករោតិ។ បដិបាដិយា បនេតានិ ចត្តារិបិ បទានិ អាសេវនាភាវនាពហុលីកម្មសាតច្ចកិរិយាហិ យោជេតព្ពានិ។

ឧប្បន្នានំ បាបកានន្តិ អនុប្បន្នន្តិ អវត្តព្ពតំ អាបន្នានំ បាបធម្មានំ។ **បហានាយា**តិ បជហនត្ថាយ។ **អនុប្បន្នានំ កុសលានំ ធម្មាន**ន្តិ អនិព្ពត្តានំ កោសល្លសម្ភូតានំ ធម្មានំ។ **ឧប្បាទាយា**តិ ឧប្បាទនត្ថាយ។ **ឧប្បន្នាន**ន្តិ និព្ពត្តានំ។ **ឋិតិយា**តិ ឋិតត្ថាយ។ **អសម្មោសាយា**តិ អនស្សនត្ថំ។ **ភិយ្យោភាវាយា**តិ បុនប្បុនំ ភាវាយ។ **វេបុល្លាយា**តិ វិបុលភាវាយ។ **ភាវនាយា**តិ វឌ្ឍិយា។ **បារិបូរិយា**តិ បរិបូរណត្ថាយ។ អយំ តាវ ចតុន្នំ សម្មប្បធានានំ ឧទ្ទេសវារវសេន ឯកបទិកោ អត្ថុទ្ធារោ។

៣៩១. ឥទានិ បដិបាដិយា តានិ បទានិ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **កថញ្ច ភិក្ខុ អនុប្បន្នាន**ន្តិអាទិនា នយេន និទ្ទេសវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ យំ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហេ អាគតសទិសំ, តំ តស្ស វណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ យំ បន តស្មិំ អនាគតំ, តត្ថ ឆន្ទនិទ្ទេសេ តាវ **យោ ឆន្ទោ**តិ យោ ឆន្ទនិយវសេន ឆន្ទោ។ **ឆន្ទិកតា**តិ ឆន្ទិកភាវោ, ឆន្ទករណាការោ វា។ **កត្តុកម្យតា**តិ កត្តុកាមតា។ **កុសលោ**តិ ឆេកោ។ **ធម្មច្ឆន្ទោ**តិ សភាវច្ឆន្ទោ។ អយញ្ហិ ឆន្ទោ នាម តណ្ហាឆន្ទោ, ទិដ្ឋិឆន្ទោ, វីរិយឆន្ទោ, ធម្មច្ឆន្ទោតិ ពហុវិធោ នានប្បការកោ។ តេសុ ធម្មច្ឆន្ទោតិ ឥមស្មិំ ឋានេ កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទោ អធិប្បេតោ។

ឥមំ ឆន្ទំ ជនេតីតិ ឆន្ទំ កុរុមានោវ ឆន្ទំ ជនេតិ នាម។ **សញ្ជនេតី**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **ឧដ្ឋបេតី**តិ ឆន្ទំ កុរុមានោវ តំ ឧដ្ឋបេតិ នាម។ **សមុដ្ឋបេតី**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ **និព្ពត្តេតី**តិ ឆន្ទំ កុរុមានោវ តំ និព្ពត្តេតិ នាម។ **អភិនិព្ពត្តេតី**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ អបិច ឆន្ទំ ករោន្តោវ ឆន្ទំ **ជនេតិ** នាម។ តមេវ សតតំ ករោន្តោ **សញ្ជនេតិ** នាម។ កេនចិទេវ អន្តរាយេន បតិតំ បុន ឧក្ខិបន្តោ **ឧដ្ឋបេតិ** នាម។ បពន្ធដ្ឋិតិំ បាបេន្តោ **សមុដ្ឋបេតិ** នាម។ តំ បាកដំ ករោន្តោ **និព្ពត្តេតិ** នាម។ អនោសក្កនតាយ អលីនវុត្តិតាយ អនោលីនវុត្តិតាយ អភិមុខភាវេន និព្ពត្តេន្តោ **អភិនិព្ពត្តេតិ** នាម។

៣៩៤. វីរិយនិទ្ទេសេ វីរិយំ ករោន្តោវ វីរិយំ **អារភតិ** នាម។ ទុតិយបទំ ឧបសគ្គេន វឌ្ឍិតំ។ វីរិយំ ករោន្តោយេវ ច **អាសេវតិ ភាវេតិ** នាម។ បុនប្បុនំ ករោន្តោ **វហុលីករោតិ**។ អាទិតោវ ករោន្តោ **អារភតិ**។ បុនប្បុនំ ករោន្តោ **សមារភតិ**។ ភាវនាវសេន ភជន្តោ **អាសេវតិ**។ វឌ្ឍេន្តោ **ភាវេតិ**។ សព្ពកិច្ចេសុ តទេវ ពហុលីករោន្តោ **ពហុលីករោតី**តិ វេទិតព្ពោ។

៣៩៥. ចិត្តបគ្គហនិទ្ទេសេ វីរិយបគ្គហេន យោជេន្តោ ចិត្តំ **បគ្គណ្ហាតិ,** ឧក្ខិបតីតិ អត្ថោ។ បុនប្បុនំ បគ្គណ្ហន្តោ **សម្បគ្គណ្ហាតិ**។ ឯវំ សម្បគ្គហិតំ យថា ន បតតិ តថា នំ វីរិយុបត្ថម្ភេន ឧបត្ថម្ភេន្តោ **ឧបត្ថម្ភេតិ**។ ឧបត្ថម្ភិតម្បិ ថិរភាវត្ថាយ បុនប្បុនំ ឧបត្ថម្ភេន្តោ **បច្ចុបត្ថម្ភេតិ** នាម។

៤០៦. **ឋិតិយា**តិបទស្ស និទ្ទេសេ សព្ពេសម្បិ អសម្មោសាទីនំ ឋិតិវេវចនភាវំ ទស្សេតុំ **យា ឋិតិ សោ អសម្មោសោ**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ហិ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមំ បទំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បទស្ស អត្ថោ, ឧបរិមំ ឧបរិមំ បទំ ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស អត្ថោតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។ អយំ តាវ បាឡិវណ្ណនា។

អយំ បនេត្ថ វិនិច្ឆយកថា។ អយញ្ហិ សម្មប្បធានកថា នាម ទុវិធា – លោកិយា លោកុត្តរា ច។ តត្ថ លោកិយា សព្ពបុព្ពភាគេ ហោតិ។ សា កស្សបសំយុត្តបរិយាយេន លោកិយមគ្គក្ខណេ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ –

“ចត្តារោ មេ, អាវុសោ, សម្មប្បធានា។ កតមេ ចត្តារោ?

តថាវុសោ, ភិក្ខុ ‘អនុប្បន្នា មេ បាបកា អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ; ‘ឧប្បន្នា មេ បាបកា អកុសលា ធម្មា អប្បហីយមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ; ‘អនុប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា អនុប្បជ្ជមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតិ។ ‘ឧប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា និរុជ្ឈមានា អនត្ថាយ សំវត្តេយ្យុ’ន្តិ អាតប្បំ ករោតី’’តិ (សំ. និ. ២.១៤៥)។

ឯត្ថ ច ‘**អនុប្បន្នា មេ កុសលា ធម្មា**’តិ សមថវិបស្សនា ចេវ មគ្គោ ច។ **ឧប្បន្នា កុសលា** នាម សមថវិបស្សនាវ។ មគ្គោ បន សកឹ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុជ្ឈមានោ អនត្ថាយ សំវត្តនកោ នាម នត្ថិ។ សោ ហិ ផលស្ស បច្ចយំ ទត្វាវ និរុជ្ឈតិ។ បុរិមស្មឹ វា សមថវិបស្សនាវ គហេតព្ពាតិ វុត្តំ, តំ បន ន យុត្តំ។

តត្ថ ‘‘ឧប្បន្នា សមថវិបស្សនា និរុជ្ឈមានា អនត្ថាយ សំវត្តន្តី’’តិ អត្ថស្ស អាវិភាវត្ថំ ឥទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ ខីណាសវត្ថេរោ ‘មហាចេតិយញ្ច មហាពោធិញ្ច វន្ទិស្សាមី’តិ សមាបត្តិលាភិនា ភណ្ឌគាហកសាមណេរេន សទ្ធឹ ជនបទតោ មហាវិហារំ អាគន្ត្វា វិហារបរិវេណំ បាវិសិ; សាយន្ហសមយេ មហាភិក្ខុសង្ឃេ ចេតិយំ វន្ទមានេ ចេតិយំ វន្ទនត្ថាយ ន និក្ខមិ។ កស្មា? ខីណាសវានញ្ហិ តីសុ រតនេសុ មហន្តំ គារវំ ហោតិ។ តស្មា ភិក្ខុសង្ឃេ វន្ទិត្វា បដិក្កន្តេ មនុស្សានំ សាយមាសភុត្តវេលាយ សាមណេរម្បិ អជានាបេត្វា ‘ចេតិយំ វន្ទិស្សាមី’តិ ឯកកោវ និក្ខមិ។ សាមណេរោ ‘កឹ នុ ខោ ថេរោ អវេលាយ ឯកកោវ គច្ឆតិ, ជានិស្សាមី’តិ ឧបជ្ឈាយស្ស បទានុបទិកោវ និក្ខមិ។ ថេរោ អនាវជ្ជនេន តស្ស អាគមនំ អជានន្តោ ទក្ខិណទ្វារេន មហាចេតិយង្គណំ អារុឡ្ហោ។ សាមណេរោបិ អនុបទំយេវ អារុឡ្ហោ។

មហាថេរោ មហាចេតិយំ ឧល្លោកេត្វា ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ គហេត្វា សព្ពំ ចេតសោ សមន្នាហរិត្វា ហដ្ឋបហដ្ឋោ មហាចេតិយំ វន្ទតិ។ សាមណេរោ ថេរស្ស វន្ទនាការំ ទិស្វា ‘ឧបជ្ឈាយោ មេ អតិវិយ បសន្នចិត្តោ វន្ទតិ; កឹ នុ ខោ បុប្ផានិ លភិត្វា បូជំ ករេយ្យា’តិ ចិន្តេសិ។ ថេរេ វន្ទិត្វា ឧដ្ឋាយ សិរសិ អញ្ជលឹ ឋបេត្វា មហាចេតិយំ ឧល្លោកេត្វា ឋិតេ សាមណេរោ ឧក្កាសិត្វា អត្តនោ អាគតភាវំ ជានាបេសិ។ ថេរោ បរិវត្តេត្វា ឱលោកេន្តោ ‘‘កទា អាគតោសី’’តិ បុច្ឆិ។ ‘‘តុម្ហាកំ ចេតិយំ វន្ទនកាលេ, ភន្តេ; អតិវិយ បសន្នា ចេតិយំ វន្ទិត្ថ; កិន្នុ ខោ បុប្ផានិ លភិត្វា បូជេយ្យាថា’’តិ? ‘‘អាម, សាមណេរ, ឥមស្មឹ ចេតិយេ វិយ អញ្ញត្រ ឯត្តកំ ធាតុនិធានំ នាម នត្ថិ។ ឯវរូបំ អសទិសំ មហាថូបំ បុប្ផានិ លភិត្វា កោ ន បូជេយ្យា’’តិ? ‘‘តេន ហិ, ភន្តេ, អធិវាសេថ, អាហរិស្សាមី’’តិ តាវទេវ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា ឥទ្ធិយា ហិមវន្តំ គន្ត្វា វណ្ណគន្ធសម្បន្នានិ បុប្ផានិ គហេត្វា បរិស្សាវនំ បូរេត្វា មហាថេរេ ទក្ខិណមុខតោ បច្ឆិមមុខេ អសម្បត្តេយេវ អាគន្ត្វា បុប្ផបរិស្សាវនំ ហត្ថេ ឋបេត្វា ‘‘បូជេថ ភន្តេ’’តិ អាហ។ ថេរោ ‘‘អតិមន្ទានិ នោ, សាមណេរ, បុប្ផានី’’តិ អាហ។ ‘‘គច្ឆថ, ភន្តេ, ភគវតោ គុណេ អាវជ្ជេត្វា បូជេថា’’តិ។

ថេរោ បច្ឆិមមុខនិស្សិតេន សោបានេន អារុយ្ហ កុច្ឆិវេទិកាភូមិយំ បុប្ផបូជំ កាតុំ អារទ្ធោ។ វេទិកាភូមិ បរិបុណ្ណា; បុប្ផានិ បតិត្វា ទុតិយភូមិយំ ជណ្ណុប្បមាណេន ឱធិនា បូរយឹសុ។ តតោ ឱតរិត្វា បាទបិដ្ឋិកបន្តឹ បូជេសិ; សាបិ បរិបូរិ; បរិបុណ្ណភាវំ ញត្វា ហេដ្ឋិមតលេ វិកិរន្តោ អគមាសិ; សព្ពំ ចេតិយង្គណំ បរិបូរិ; តស្មឹ បរិបុណ្ណេ ‘‘សាមណេរ, បុប្ផានិ ន ខីយន្តី’’តិ អាហ។ ‘‘បរិស្សាវនំ, ភន្តេ, អធោមុខំ ករោថា’’តិ។ អធោមុខំ កត្វា ចាលេសិ។ តទា បុប្ផានិ ខីណានិ។ ថេរោ បរិស្សាវនំ សាមណេរស្ស ទត្វា សទ្ធឹ ហត្ថិបាការេន ចេតិយំ តិក្ខត្តុំ បទក្ខិណំ កត្វា ចតូសុ ឋានេសុ វន្ទិត្វា បរិវេណំ គច្ឆន្តោ ចិន្តេសិ – ‘យាវ មហិទ្ធិកោ វតាយំ សាមណេរោ; សក្ខិស្សតិ នុ ខោ ឥមំ ឥទ្ធានុភាវំ រក្ខិតុន្តិ? តតោ ‘ន សក្ខិស្សតី’តិ ទិស្វា សាមណេរំ អាហ – ‘‘សាមណេរ, ត្វំ ឥទានិ មហិទ្ធិកោ; ឯវរូបំ បន ឥទ្ធឹ នាសេត្វា បច្ឆិមកាលេ កាណបេសការិយា ហត្ថេន មទ្ទិតំកញ្ជិយំ បិវិស្សសី’’តិ។ ទហរកភាវស្ស នាមេស ទោសោ យំ សោ ឧបជ្ឈាយស្ស កថាយ សំវេជេត្វា ‘កម្មដ្ឋានំ មេ, ភន្តេ, អាចិក្ខថា’តិ ន យាចិ; ‘អម្ហាកំ ឧបជ្ឈាយោ កឹ វទតី’តិ តំ បន អសុណន្តោ វិយ អគមាសិ។

ថេរោ មហាចេតិយញ្ច មហាពោធិញ្ច វន្ទិត្វា សាមណេរំ បត្តចីវរំ គាហាបេត្វា អនុបុព្ពេន កុដេឡិតិស្សមហាវិហារំ អគមាសិ។ សាមណេរោ ឧបជ្ឈាយស្ស បទានុបទិកោ ហុត្វា ភិក្ខាចារំ ន គច្ឆតិ។ ‘‘កតរំ គាមំ បវិសថ, ភន្តេ’’តិ បុច្ឆិត្វា បន ‘ឥទានិ មេ ឧបជ្ឈាយោ គាមទ្វារំ សម្បត្តោ ភវិស្សតី’តិ ញត្វា អត្តនោ ច ឧបជ្ឈាយស្ស ច បត្តចីវរំ គហេត្វា អាកាសេនាគន្ត្វា ថេរស្ស បត្តចីវរំ ទត្វា បិណ្ឌាយ បវិសតិ។ ថេរោ សព្ពកាលំ ឱវទតិ – ‘‘សាមណេរ, មា ឯវមកាសិ; បុថុជ្ជនិទ្ធិ នាម ចលា អនិពទ្ធា; អសប្បាយំ រូបាទិអារម្មណំ លភិត្វា អប្បមត្តកេនេវ ភិជ្ជតិ; សន្តាយ សមាបត្តិយា បរិហីនា ព្រហ្មចរិយវាសេ សន្ថម្ភិតុំ ន សក្កោន្តី’’តិ។ សាមណេរោ ‘កឹ កថេតិ មយ្ហំ ឧបជ្ឈាយោ’តិ សោតុំ ន ឥច្ឆតិ, តថេវ ករោតិ។ ថេរោ អនុបុព្ពេន ចេតិយវន្ទនំ ករោន្តោ កម្មុបេន្ទវិហារំ នាម គតោ។ តត្ថ វសន្តេបិ ថេរេ សាមណេរោ តថេវ ករោតិ។

អថេកទិវសំ ឯកា បេសការធីតា អភិរូបា បឋមវយេ ឋិតា កម្ពុបេន្ទគាមតោ និក្ខមិត្វា បទុមស្សរំ ឱរុយ្ហ គាយមានា បុប្ផានិ ភញ្ជតិ។ តស្មិំ សមយេ សាមណេរោ បទុមស្សរមត្ថកេន គច្ឆតិ គច្ឆន្តោ បន, សក្ករ លសិកាយ កាណមក្ខិកា វិយ, តស្សា គីតសទ្ទេ ពជ្ឈិ; តាវទេវ ឥទ្ធិ អន្តរហិតា, ឆិន្នបក្ខោ កាកោ វិយ អហោសិ។ សន្តសមាបត្តិពលេន បន តត្ថេវ ឧទកបិដ្ឋេ អបតិត្វា សិម្ពលិតូលំ វិយ បតមានំ អនុបុព្ពេន បទុមស្សរតីរេ អដ្ឋាសិ។ សោ វេគេន គន្ត្វា ឧបជ្ឈាយស្ស បត្តចីវរំ ទត្វា និវត្តិ។ មហាថេរោ ‘បគេវេតំ មយា ទិដ្ឋំ, និវារិយ មានោបិ ន និវត្តិស្សតី’តិ កិញ្ចិ អវត្វា បិណ្ឌាយ បាវិសិ។

សាមណេរោ គន្ត្វា បទុមស្សរតីរេ អដ្ឋាសិ តស្សា បច្ចុត្តរណំ អាគមយមានោ។ សាបិ សាមណេរំ អាកាសេន គច្ឆន្តញ្ច បុនាគន្ត្វា ឋិតញ្ច ទិស្វា ‘អទ្ធា ឯស មំ និស្សាយ ឧក្កណ្ឋិតោ’តិ ញត្វា ‘បដិក្កម សាមណេរា’តិ អាហ។ សោបិ បដិបក្កមិ។ ឥតរា បច្ចុត្តរិត្វា សាដកំ និវាសេត្វា តំ ឧបសង្កមិត្វា ‘កិំ, ភន្តេ’តិ បុច្ឆិ។ សោ តមត្ថំ អារោចេសិ។ សា ពហូហិ ការណេហិ ឃរាវាសេ អាទីនវំ ព្រហ្មចរិយវាសេ អានិសំសញ្ច ទស្សេត្វា ឱវទមានាបិ តស្ស ឧក្កណ្ឋំ វិនោទេតុំ អសក្កោន្តី ‘អយំ មម ការណា ឯវរូបាយ ឥទ្ធិយា បរិហីនោ; ន ទានិ យុត្តំ បរិច្ចជិតុ’ន្តិ។ ‘ឥធេវ តិដ្ឋា’តិ វត្វា ឃរំ គន្ត្វា មាតាបិតូនំ តំ បវត្តិំ អារោចេសិ។ តេបិ អាគន្ត្វា នានប្បការំ ឱវទមានា វចនំ អគ្គណ្ហន្តំ អាហំសុ – “ត្វំ អម្ហេ ឧច្ចាកុលាតិ មា សល្លក្ខេសិ។ មយំ បេសការា។ សក្ខិស្សសិ បេសការកម្មំ កាតុ”ន្តិ? សាមណេរោ អាហ – “ឧបាសក, គិហិភូតោ នាម បេសការកម្មំ វា ករេយ្យ នឡការកម្មំ វា, កិំ ឥមិនា, មា សាដកមត្តេ លោភំ ករោថា”តិ ។ បេសការកោ ឧទរេ ពទ្ធសាដកំ ទត្វា ឃរំ នេត្វា ធីតរំ អទាសិ។

សោ បេសការកម្មំ ឧគ្គណ្ហិត្វា បេសការេហិ សទ្ធិំ សាលាយ កម្មំ ករោតិ។ អញ្ញេសំ ឥត្ថិយោ បាតោវ ភត្តំ សម្បាទេត្វា អាហរិំសុ។ តស្ស ភរិយា ន តាវ អាគច្ឆតិ។ សោ ឥតរេសុ កម្មំ វិស្សជ្ជេត្វា ភុញ្ជមានេសុ តសរំ វដ្ដេន្តោ និសីទិ។ សា បច្ឆា អាគមាសិ។ អថ នំ សោ ‘អតិចិរេន អាគតាសី’តិ តជ្ជេសិ។ មាតុគាមោ ច នាម អបិ ចក្កវត្តិរាជានំ អត្តនិ បដិពទ្ធចិត្តំ ញត្វា ទាសំ វិយ សល្លក្ខេតិ។ តស្មា សា ឯវមាហ – “អញ្ញេសំ ឃរេ ទារុបណ្ណលោណាទីនិ សន្និហិតានិ; ពាហិរតោ អាហរិត្វា ទាយកា បេសការកាបិ អត្ថិ។ អហំ បន ឯកិកា; ត្វម្បិ ‘មយ្ហំ ឃរេ ឥទំ អត្ថិ, ឥទំ នត្ថី’តិ ន ជានាសិ។ សចេ ឥច្ឆសិ ភុញ្ជ, នោ ចេ ឥច្ឆសិ មា ភុញ្ជា”តិ។ សោ ‘ន កេវលំ ឧស្សូរេ ភត្តំ អាហរសិ, វាចាយបិ មំ ឃដ្ដេសី’តិ កុជ្ឈិត្វា អញ្ញំ បហរណំ អបស្សន្តោ តមេវ តសរទណ្ឌកំ តសរតោ លុញ្ចិត្វា ខិបិ។ សា តំ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា ឦសកំ បរិវត្តិ។ តសរទណ្ឌកស្ស ច កោដិ នាម តិខិណា ហោតិ។ សា តស្សា បរិវត្តមានាយ អក្ខិកោដិយំ បវិសិត្វា អដ្ឋាសិ។ សា ឧភោហិ ហត្ថេហិ វេគេន អក្ខិំ អគ្គហេសិ។ ភិន្នដ្ឋានតោ លោហិតំ បគ្ឃរតិ។

សោ តស្មិំ កាលេ ឧបជ្ឈាយស្ស វចនំ អនុស្សរិ ‘ឥទំ សន្ធាយ មំ ឧបជ្ឈាយោ “អនាគតេ កាលេ កាណបេស ការិយា ហត្ថេន មទ្ទិតំ កញ្ជិយំ បិវិស្សសី”តិ អាហ។ ឥទំ ថេរេន ទិដ្ឋំ ភវិស្សតិ។ អហោ ទីឃទស្សី អយ្យោ’តិ មហាសទ្ទេន រោទិតុំ អារភិ។ តមេនំ អញ្ញេ “អលំ, អាវុសោ, មា រោទិ; អក្ខិ នាម ភិន្នំ ន សក្កា រោទនេន បដិបាកតិកំ កាតុ”ន្តិ អាហំសុ។ សោ “នាហំ ឯតមត្ថំ រោទាមិ; អបិច ខោ ឥទំ សន្ធាយ រោទាមី”តិ សព្ពំ បវត្តិំ បដិបាដិយា កថេសិ។ ឯវំ ឧប្បន្នា សមថវិបស្សនា និរុជ្ឈមានា អនត្ថាយ សំវត្តន្តិ។

អបរម្បិ វត្ថុ – តឹសមត្តា ភិក្ខូ កល្យាណិយំ មហាចេតិយំ វន្ទិត្វា អដវិមគ្គេន មហាមគ្គំ ឱតរមានា អន្តរាមគ្គេ ឈាមក្ខេត្តេ កម្មំ កត្វា អាគច្ឆន្តំ ឯកំ មនុស្សំ អទ្ទសំសុ។ តស្ស សរីរំ មសិមក្ខិតំ ហោតិ, មសិមក្ខិតមេវ ច ឯកំ កាសាវំ កច្ឆំ បីឡេត្វា និវត្ថំ។ ឱលោកិយមានោ ឈាមខាណុកោ វិយ ខាយតិ។ សោ ទិវសភាគេ កម្មំ កត្វា ឧបឌ្ឍឈាយមានានំ ទារូនំ កលាបំ ឧក្ខិបិត្វា បិដ្ឋិយំ វិប្បកិណ្ណេហិ កេសេហិ កុម្មគ្គេន អាគន្ត្វា ភិក្ខូនំ សម្មុខេ អដ្ឋាសិ។ សាមណេរា ទិស្វា អញ្ញមញ្ញំ ឱលោកយមានា “អាវុសោ, តុយ្ហំ បិតា, តុយ្ហំ មហាបិតា, តុយ្ហំ មាតុលោ”តិ ហសមានា គន្ត្វា “កោ នាមោសិ ត្វំ, ឧបាសកា”តិ នាមំ បុច្ឆឹសុ។ សោ នាមំ បុច្ឆិតោ វិប្បដិសារី ហុត្វា ទារុកលាបំ ឆឌ្ឌេត្វា វត្ថំ សំវិធាយ និវាសេត្វា មហាថេរេ វន្ទិត្វា “តិដ្ឋថ តាវ, ភន្តេ”តិ អាហ។ មហាថេរា អដ្ឋំសុ។

ទហរសាមណេរា អាគន្ត្វា មហាថេរានំ សម្មុខាបិ បរិហាសំ ករោន្តិ។ ឧបាសកោ អាហ – “ភន្តេ, តុម្ហេ មំ បស្សិត្វា បរិហសថ; ឯត្តកេនេវ មត្ថកំ បត្តម្ហាតិ សល្លក្ខេថ។ អហម្បិ បុព្ពេ តុម្ហាទិសោវ សមណោ អហោសឹ។ តុម្ហាកំ បន ចិត្តេកគ្គតាមត្តម្បិ នត្ថិ។ អហំ ឥមស្មិំ សាសនេ មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ អហោសិំ; អាកាសំ គហេត្វា បថវិំ ករោមិ, បថវិំ អាកាសំ; ទូរំ គណ្ហិត្វា សន្តិកំ ករោមិ, សន្តិកំ ទូរំ; ចក្កវាឡសហស្សំ ខណេន វិនិវិជ្ឈាមិ។ ហត្ថេ មេ បស្សថ; ឥទានិ បន មក្កដហត្ថសទិសា។ អហំ ឥមេហេវ ហត្ថេហិ ឥធ និសិន្នោវ ចន្ទិមសូរិយេ បរាមសិំ។ ឥមេសំយេវ បាទានំ ចន្ទិមសូរិយេ បាទកថលិកំ កត្វា និសីទិំ។ ឯវរូបា មេ ឥទ្ធិ បមាទេន អន្តរហិតា។ តុម្ហេ មា បមជ្ជិត្ថ។ បមាទេន ហិ ឯវរូបំ ព្យសនំ បាបុណន្តិ។ អប្បមត្តា វិហរន្តា ជាតិជរាមរណស្ស អន្តំ ករោន្តិ។ តស្មា តុម្ហេ មញ្ញេវ អារម្មណំ ករិត្វា អប្បមត្តា ហោថ, ភន្តេ”តិ តជ្ជេត្វា ឱវាទមទាសិ។ តេ តស្ស កថេន្តស្សេវ សំវេគំ

អាបជ្ជិត្វា វិបស្សមានា តីស ជនា តត្ថេវ អរហត្តំ បាបុណិំសូតិ។ ឯវម្បិ ឧប្បន្នា សមថវិបស្សនា និរុជ្ឈមានា អនត្ថាយ សំវត្តន្តីតិ វេទិតព្ពា។ អយំ តាវ លោកិយសម្មប្បធានកថាយ វិនិច្ឆយោ។

លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បនេតំ ឯកមេវ វីរិយំ ចតុកិច្ចសាធនវសេន ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ តត្ថ **អនុប្បន្នាន**ន្តិ អសមុទាចារវសេន វា អននុភូតារម្មណវសេន វា អនុប្បន្នានំ; អញ្ញថា ហិ អនមតគ្គេ សំសារេ អនុប្បន្នា បាបកា អកុសលា ធម្មា នាម នត្ថិ។ អនុប្បន្នា បន ឧប្បជ្ជមានាបិ ឯតេយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ , បហីយមានាបិ ឯតេយេវ បហីយន្តិ។

តត្ថ ឯកច្ចស្ស វត្តវសេន កិលេសា ន សមុទាចរន្តិ។ ឯកច្ចស្ស គន្ថធុតង្គសមាធិវិបស្សនា នវកម្មិកានំ អញ្ញតរវសេន។ កថំ? ឯកច្ចោ ហិ វត្តសម្បន្នោ ហោតិ។ តស្ស ទ្វាសីតិខុទ្ទកវត្តានិ (ចូឡវ. ២៤៣ អាទយោ), ចុទ្ទស មហាវត្តានិ (ចូឡវ. ៣៥៦ អាទយោ), ចេតិយង្គណពោធិយង្គណបានីយមាឡឧបោសថាគារ អាគន្តុកគមិកវត្តានិ ច ករោន្តស្សេវ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស វត្តំ វិស្សជ្ជេត្វា ភិន្នវត្តស្ស វិចរតោ អយោនិសោមនសិការញ្ចេវ សតិវោស្សគ្គញ្ច អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវំ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ គន្ថយុត្តោ ហោតិ; ឯកម្បិ និកាយំ គណ្ហាតិ, ទ្វេបិ, តយោបិ, ចត្តារោបិ, បញ្ចបិ។ តស្សេវំ តេ បិដកំ ពុទ្ធវចនំ អត្ថវសេន បាឡិវសេន អនុសន្ធិវសេន បុព្ពាបរវសេន គណ្ហន្តស្ស សជ្ឈាយន្តស្ស ចិន្តេន្តស្ស វាចេន្តស្ស ទេសេន្តស្ស បកាសេន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស គន្ថកម្មំ បហាយ កុសីតស្ស វិចរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន ធុតង្គធរោ ហោតិ, តេរស ធុតង្គគុណេ សមាទាយ វត្តតិ។ តស្ស ធុតង្គគុណេ បរិហរន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស ធុតង្គានិ វិស្សជ្ជេត្វា ពាហុល្លាយ អាវត្តស្ស វិចរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ចិណ្ណវសី ហោតិ។ តស្ស បឋមជ្ឈានាទីសុ អាវជ្ជនវសីអាទីនំ វសេន វិហរន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស បរិហីនជ្ឈានស្ស វា វិស្សដ្ឋជ្ឈានស្ស វា ភស្សាទីសុ អនុយុត្តស្ស វិហរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន វិបស្សកោ ហោតិ; សត្តសុ វា វិបស្សនាសុ អដ្ឋារសសុ វា មហាវិបស្សនាសុ កម្មំ ករោន្តោ វិហរតិ។ តស្សេវំ វិហរតោ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស វិបស្សនាកម្មំ បហាយ កាយទឡ្ហីពហុលស្ស វិហរតោ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន នវកម្មិកោ ហោតិ, ឧបោសថាគារភោជនសាលាទីនិ ករោតិ។ តស្ស តេសំ ឧបករណានិ ចិន្តេន្តស្ស កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស នវកម្មេ និដ្ឋិតេ វា វិស្សដ្ឋេ វា អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។

ឯកច្ចោ បន ព្រហ្មលោកា អាគតោ សុទ្ធសត្តោ ហោតិ។ តស្ស អនាសេវនាយ កិលេសា ឱកាសំ ន លភន្តិ; អបរភាគេ បនស្ស លទ្ធាសេវនស្ស អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវម្បិ អសមុទាចារវសេន អនុប្បន្នា កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។ ឯវំ តាវ អសមុចារវសេន អនុប្បន្នតា វេទិតព្ពា។

កថំ អននុភូតារម្មណវសេន? ឥធេកច្ចោ អននុភូតបុព្ពំ មនាបិយាទិភេទំ អារម្មណំ លភតិ។ តស្ស តត្ថ អយោនិសោមនសិការសតិវោស្សគ្គេ អាគម្ម រាគាទយោ កិលេសា ឧប្បជ្ជន្តិ។ ឯវំ អននុភូតារម្មណវសេន អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជន្តិ នាម។ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បន ឯកមេវ វីរិយំ។

យេ ច ឯវំ អនុប្បន្នា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេ យថា នេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯវំ នេសំ អនុប្បាទកិច្ចំ ឧប្បន្នានញ្ច បហានកិច្ចំ សាធេតិ។ តស្មា **ឧប្បន្នានំ បាបកាន**ន្តិ ឯត្ថ បន ចតុព្ពិធំ ឧប្បន្នំ – វត្តមានុប្បន្នំ, ភុត្វា វិគតុប្បន្នំ, ឱកាសកតុប្បន្នំ, ភូមិលទ្ធុប្បន្នន្តិ។ តត្ថ យេ កិលេសា វិជ្ជមានា ឧប្បាទាទិសមង្គិនោ – ឥទំ **វត្តមានុប្បន្នំ**

នាម។ កម្មេ បន ជវិតេ អារម្មណរសំ អនុភវិត្វា និរុទ្ធវិបាកោ ភុត្វា វិគតំ នាម។ កម្មំ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធំ ភុត្វា វិគតំ នាម។ តទុភយម្បិ **ភុត្វា វិគតុប្បន្ន**ន្តិ សង្ខំ គច្ឆតិ។ កុសលាកុសលកម្មំ អញ្ញស្ស កម្មស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា អត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតិ។ ឯវំ កតេ ឱកាសេ វិបាកោ ឧប្បជ្ជមានោ ឱកាសករណតោ បដ្ឋាយ ឧប្បន្នោតិ វុច្ចតិ។ ឥទំ **ឱកាសកតុប្បន្នំ** នាម។

បញ្ចក្ខន្ធា បន វិបស្សនាយ ភូមិ នាម។ តេ អតីតាទិភេទា ហោន្តិ។ តេសុ អនុសយិតកិលេសា បន អតីតា វា អនាគតា វា បច្ចុប្បន្នា វាតិ ន វត្តព្ពា។ អតីតក្ខន្ធេសុ អនុសយិតាបិ ហិ អប្បហីនាវ ហោន្តិ។ អនាគតក្ខន្ធេសុ, បច្ចុប្បន្នក្ខន្ធេសុ អនុសយិតាបិ អប្បហីនាវ ហោន្តិ។ ឥទំ **ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ** នាម។ តេនាហុ បោរាណា – ‘‘តាសុ តាសុ ភូមីសុ អសមុគ្ឃាតិតា កិលេសា ភូមិលទ្ធុប្បន្នាតិ សង្ខំ គច្ឆន្តី’’តិ។

អបរម្បិ ចតុព្ពិធំ ឧប្បន្នំ – សមុទាចារុប្បន្នំ, អារម្មណាធិគហិតុប្បន្នំ, អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នំ, អសមុគ្ឃាតិតុប្បន្នន្តិ។ តត្ថ សម្បតិ វត្តមានំយេវ **‘សមុទាចារុប្បន្នំ’** នាម។ សកឹ ចក្ខូនិ ឧម្មីលេត្វា អារម្មណេ និមិត្តេ គហិតេ អនុស្សរិតានុស្សរិតក្ខណេ កិលេសា នុប្បជ្ជិស្សន្តីតិ ន វត្តព្ពា។ កស្មា? អារម្មណស្ស អធិគហិតត្តា។ យថា កឹ? យថា ខីររុក្ខស្ស កុឋារិយា អាហតាហតដ្ឋានេ ខីរំ ន និក្ខមិស្សតីតិ ន វត្តព្ពំ, ឯវំ។ ឥទំ **‘អារម្មណាធិគហិតុប្បន្នំ’** នាម។ សមាបត្តិយា អវិក្ខម្ភិតកិលេសា បន ឥមស្មឹ នាម ឋានេ នុប្បជ្ជិស្សន្តីតិ ន វត្តព្ពា។ កស្មា? អវិក្ខម្ភិតត្តា។ យថា កឹ? យថា សចេ ខីររុក្ខំ កុឋារិយា អាហនេយ្យុំ, ‘ឥមស្មឹ នាម ឋានេ ខីរំ ន និក្ខមេយ្យា’តិ ន វត្តព្ពំ, ឯវំ។ ឥទំ **‘អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នំ’** នាម។ មគ្គេន អសមុគ្ឃាតិតកិលេសា បន ភវគ្គេ និព្ពត្តស្សាបិ នុប្បជ្ជិស្សន្តីតិ បុរិមនយេនេវ វិត្ថារេតព្ពំ។ ឥទំ **‘អសមុគ្ឃាតិតុប្បន្នំ’** នាម។

ឥមេសុ ឧប្បន្នេសុ វត្តមានុប្បន្នំ, ភុត្វាវិគតុប្បន្នំ, ឱកាសកតុប្បន្នំ, សមុទាចារុប្បន្នន្តិ ចតុព្ពិធំ ឧប្បន្នំ ន មគ្គវជ្ឈំ; ភូមិលទ្ធុប្បន្នំ, អារម្មណាធិគ្គហិតុប្បន្នំ, អវិក្ខម្ភិតុប្បន្នំ, អសមុគ្ឃាតិតុប្បន្នន្តិ ចតុព្ពិធំ មគ្គវជ្ឈំ។ មគ្គោ ហិ ឧប្បជ្ជមានោ ឯតេ កិលេសេ បជហតិ។ សោ យេ កិលេសេ បជហតិ, តេ អតីតា វា អនាគតា វា បច្ចុប្បន្នា វាតិ ន វត្តព្ពា។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> ‘‘ហញ្ចិ អតីតេ កិលេសេ បជហតិ, តេន ហិ ខីណំ ខេបេតិ, និរុទ្ធំ និរោធេតិ, វិគតំ វិគមេតិ, អត្ថង្គតំ អត្ថំ គមេតិ, អតីតំ យំ នត្ថិ តំ បជហតិ។ ហញ្ចិ អនាគតេ កិលេសេ បជហតិ, តេន ហិ អជាតំ បជហតិ, អនិព្ពត្តំ អនុប្បន្នំ អបាតុភូតំ បជហតិ, អនាគតំ យំ នត្ថិ តំ បជហតិ។ ហញ្ចិ បច្ចុប្បន្នេ កិលេសេ បជហតិ, តេន ហិ រត្តោ រាគំ បជហតិ, ទុដ្ឋោ ទោសំ, មូឡ្ហោ មោហំ, វិនិពទ្ធោ មានំ, បរាមដ្ឋោ ទិដ្ឋឹ, វិក្ខេបគតោ ឧទ្ធច្ចំ, អនិដ្ឋង្គតោ វិចិកិច្ឆំ, ថាមគតោ អនុសយំ បជហតិ; កណ្ហសុក្កធម្មា យុគនទ្ធា សមមេវ វត្តន្តិ; សំកិលេសិកា មគ្គភាវនា ហោតិ...បេ.... តេន ហិ នត្ថិ មគ្គភាវនា, នត្ថិ ផលសច្ឆិកិរិយា, នត្ថិ កិលេសប្បហានំ, នត្ថិ ធម្មាភិសមយោ’តិ។ ‘អត្ថិ មគ្គភាវនា...បេ.... អត្ថិ ធម្មាភិសមយោ’តិ។ យថា កថំ វិយ? សេយ្យថាបិ តរុណោ រុក្ខោ...បេ.... អបាតុភូតានេវ ន បាតុភវន្តី’’តិ (បដិ. ម. ៣.២១)។

ឥតិ បាឡិយំ អជាតផលរុក្ខោ អាគតោ; ជាតផលរុក្ខេន បន ទីបេតព្ពំ។ យថា ហិ សផលោ តរុណអម្ពរុក្ខោ។ តស្ស ផលានិ មនុស្សា បរិភុញ្ជេយ្យុំ, សេសានិ បាតេត្វា បច្ឆិយោ បូរេយ្យុំ។ អថញ្ញោ បុរិសោ តំ ផរសុនា ឆិន្ទេយ្យ។ តេនស្ស នេវ អតីតានិ ផលានិ នាសិតានិ ហោន្តិ, ន អនាគតបច្ចុប្បន្នានិ ច នាសិតានិ; អតីតានិ ហិ មនុស្សេហិ បរិភុត្តានិ, អនាគតានិ អនិព្ពត្តានិ ន សក្កា នាសេតុំ ។ យស្មឹ បន សមយេ សោ ឆិន្នោ តទា ផលានិយេវ នត្ថីតិ បច្ចុប្បន្នានិបិ អនាសិតានិ។ សចេ បន រុក្ខោ អច្ឆិន្នោ អស្ស, អថស្ស បថវីរសញ្ច អាបោរសញ្ច អាគម្ម យានិ ផលានិ និព្ពត្តេយ្យុំ, តានិ នាសិតានិ ហោន្តិ។ តានិ ហិ អជាតានេវ ន ជាយន្តិ, អនិព្ពត្តានេវ ន និព្ពត្តន្តិ, អបាតុភូតានេវ ន បាតុភវន្តិ។ ឯវមេវ មគ្គោ នាបិ អតីតាទិភេទេ កិលេសេ បជហតិ, នាបិ ន បជហតិ។ យេសញ្ហិ កិលេសានំ មគ្គេន ខន្ធេសុ អបរិញ្ញាតេសុ ឧប្បត្តិ សិយា, មគ្គេន ឧប្បជ្ជិត្វា ខន្ធានំ បរិញ្ញាតត្តា តេ កិលេសា អជាតាវ ន ជាយន្តិ, អនិព្ពត្តាវ ន និព្ពត្តន្តិ, អបាតុភូតាវ ន បាតុភវន្តិ។ តរុណបុត្តាយ ឥត្ថិយា បុន អវិជាយនត្ថំ ព្យាធិតានំ រោគវូបសមត្ថំ បីតភេសជ្ជេហិ ចាបិ អយមត្ថោ វិភាវេតព្ពោ។ ឯវំ មគ្គោ យេ កិលេសេ បជហតិ, តេ អតីតា វា អនាគតា វា បច្ចុប្បន្នា វាតិ ន វត្តព្ពា។ ន ច មគ្គោ កិលេសេ ន បជហតិ។ យេ បន មគ្គោ កិលេសេ បជហតិ, តេ សន្ធាយ ‘ឧប្បន្នានំ បាបកាន’ន្តិអាទិ វុត្តំ។

ន កេវលញ្ច មគ្គោ កិលេសេយេវ បជហតិ, កិលេសានំ បន អប្បហីនត្តា យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ ឧបាទិន្នក្ខន្ធា, តេបិ បជហតិយេវ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ‘‘សោតាបត្តិមគ្គញាណេន អភិសង្ខារវិញ្ញាណស្ស និរោធេន សត្ត ភវេ ឋបេត្វា អនមតគ្គេ សំសារេ យេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ នាមញ្ច រូបញ្ច ឯត្ថេតេ និរុជ្ឈន្តី’’តិ (ចូឡនិ. អជិតមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៦)

វិត្ថារោ។ ឥតិ មគ្គោ ឧបាទិន្នតោ អនុបាទិន្នតោ ច វុដ្ឋាតិ។ ភវវសេន បន សោតាបត្តិមគ្គោ អបាយភវតោ វុដ្ឋាតិ ។ សកទាគាមិមគ្គោ សុគតិភវេកទេសតោ; អនាគាមិមគ្គោ សុគតិកាមភវតោ; វុដ្ឋាតិ អរហត្តមគ្គោ រូបារូបភវតោ វុដ្ឋាតិ, សព្ពភវេហិ វុដ្ឋាតិយេវាតិបិ វទន្តិ។

អថ មគ្គក្ខណេ កថំ អនុប្បន្នានំ ឧប្បាទាយ ភាវនា ហោតិ? កថំ វា ឧប្បន្នានំ ឋិតិយាតិ? មគ្គប្បវត្តិយា ឯវ។ មគ្គោ ហិ បវត្តមានោ បុព្ពេ អនុប្បន្នបុព្ពត្តា អនុប្បន្នោ នាម វុច្ចតិ។ អនាគតបុព្ពញ្ហិ ឋានំ គន្ត្វា អននុភូតបុព្ពំ វា អារម្មណំ អនុភវិត្វា វត្តារោ ភវន្តិ – ‘អនាគតដ្ឋានំ អាគតម្ហ, អននុភូតំ អារម្មណំ អនុភវាមា’តិ។ យា ចស្ស បវត្តិ, អយមេវ ឋិតិ នាមាតិ ឋិតិយា ភាវេតីតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ឯវមេតស្ស ភិក្ខុនោ ឥទំ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ វីរិយំ “អនុប្បន្នានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ អនុប្បាទាយា”តិអាទីនិ ចត្តារិ នាមានិ លភតិ។ អយំ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ សម្មប្បធានកថា។ ឯវមេត្ថ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា សម្មប្បធានា និទ្ទិដ្ឋាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៤០៨. អភិធម្មភាជនីយេ សព្ពានិបិ សម្មប្បធានានិ ធម្មសង្គណិយំ វិភត្តស្ស ទេសនានយស្ស មុខមត្តមេវ ទស្សេន្តេន និទ្ទិដ្ឋានិ។ តត្ថ នយភេទោ វេទិតព្ពោ។ កថំ? បឋមសម្មប្បធានេ តាវ សោតាបត្តិមគ្គេ ឈានាភិនិវេសេ សុទ្ធិកបដិបទា, សុទ្ធិកសុញ្ញតា, សុញ្ញតបដិបទា, សុទ្ធិកអប្បណិហិតា, អប្បណិហិតបដិបទាតិ ឥមេសុ បញ្ចសុ ឋានេសុ ទ្វិន្នំ ទ្វិន្នំ ចតុក្កបញ្ចកនយានំ វសេន ទស នយា ហោន្តិ។ ឯវំ សេសេសុបិតិ វីសតិយា អភិនិវេសេសុ ទ្វេ នយសតានិ។ តានិ ចតូហិ អធិបតីហិ ចតុគ្គុណិតានិ អដ្ឋ។ ឥតិ សុទ្ធិកានិ ទ្វេ សាធិបតីនិ អដ្ឋាតិ សព្ពម្បិ នយសហស្សំ ហោតិ។ តថាទុតិយសម្មប្បធានាទីសុ សុទ្ធិកសម្មប្បធានេ ចាតិ សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ចនយសហស្សានិ។ យថា ច សោតាបត្តិមគ្គេ, ឯវំ សេសមគ្គេសុបីតិ កុសលវសេនេវ វីសតិ នយសហស្សានិ។ វិបាកេ បន សម្មប្បធានេហិ កត្តព្ពកិច្ចំ នត្ថីតិ វិបាកវារោ ន គហិតោតិ។ សម្មប្បធានានិ បនេត្ថ និព្ពត្តិត លោកុត្តរានេវ កថិតានីតិ វេទិតព្ពានិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៤២៧. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ សម្មប្បធានានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពានិបិ ឯតានិ អប្បមាណំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តិតោ អប្បមាណារម្មណានេវ, ន មគ្គារម្មណានិ; សហជាត ហេតុវសេន បន មគ្គហេតុកានិ; វីមំសំ ជេដ្ឋកំ កត្វា មគ្គភាវនាកាលេ មគ្គាធិបតីនិ; ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋិកាយ មគ្គភាវនាយ ន វត្តព្ពានិ មគ្គាធិបតីនីតិ; វីរិយជេដ្ឋិកាយ បន អញ្ញស្ស វីរិយស្ស អភាវា ន វត្តព្ពានិ មគ្គាធិបតីនីតិ វា ន មគ្គាធិបតីនីតិ វា; អតីតាទីសុ ឯការម្មណភាវេនបិ ន វត្តព្ពានិ; និព្ពានស្ស បន ពហិទ្ធាធម្មត្តា ពហិទ្ធារម្មណានិ នាម ហោន្តីតិ។ ឯវមេតស្មិំ បញ្ហាបុច្ឆកេ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានេវ សម្មប្បធានានិ កថិតានិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ សុត្តន្តភាជនីយស្មិំយេវ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា សម្មប្បធានា កថិតា; អភិធម្មភាជនីយ បញ្ហាបុច្ឆកេសុ បន លោកុត្តរាយេវាតិ។ ឯវមយំ សម្មប្បធានវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

សម្មប្បធានវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

៩. ឥទ្ធិបាទវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

៤៣១. ឥទានិ តទនន្តរេ ឥទ្ធិបាទវិភង្គេ **ចត្តារោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ឥទ្ធិបាទា**តិ ឯត្ថ ឥជ្ឈតីតិ ឥទ្ធិ, សមិជ្ឈតិ និប្ផជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ឥជ្ឈន្តិ វា ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិបិ ឥទ្ធិ។ បឋមេនត្ថេន ឥទ្ធិ ឯវ បាទោ ឥទ្ធិបាទោ, ឥទ្ធិកោដ្ឋាសោតិ អត្ថោ។ ទុតិយេនត្ថេន ឥទ្ធិយា បាទោតិ ឥទ្ធិបាទោ; បាទោតិ បតិដ្ឋា, អធិគមុបាយោតិ អត្ថោ។ តេន ហិ យស្មា ឧបរូបរិវិសេសសង្ខាតំ ឥទ្ធឹ បជ្ជន្តិ បាបុណន្តិ, តស្មា បាទោតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ តាវ “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា”តិ ឯត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ តេ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **ឥធ ភិក្ខូ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ ភិក្ខុ។ **ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគត**ន្តិ ឯត្ថ ឆន្ទហេតុកោ ឆន្ទាធិកោ វា សមាធិ **ឆន្ទសមាធិ**។ កត្តុកម្យតាឆន្ទំ អធិបតឹ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិស្សេតំ អធិវចនំ។ បធានភូតា សង្ខារា **បធានសង្ខារា**។ ចតុកិច្ចសាធកស្ស សម្មប្បធានវីរិយស្សេតំ អធិវចនំ។ **សមន្នាគត**ន្តិ ឆន្ទសមាធិនា ច បធានសង្ខារេហិ ច ឧបេតំ។ **ឥទ្ធិបាទ**ន្តិ និប្ផត្តិបរិយាយេន វា ឥជ្ឈនកដ្ឋេន ឥជ្ឈន្តិ ឯតាយ សត្តា ឥទ្ធា វុទ្ធា ឧក្កំសគតា ហោន្តីតិ ឥមិនា វា បរិយាយេន ឥទ្ធីតិ សង្ខំ គតានំ ឧបចារជ្ឈានាទិកុសលចិត្តសម្បយុត្តានំ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារានំ អធិដ្ឋានដ្ឋេន បាទភូតំ សេសចិត្តចេតសិករាសិន្តិ អត្ថោ។ យញ្ហិ បរតោ “ឥទ្ធិបាទោតិ តថាភូតស្ស វេទនាក្ខន្ធោ…បេ… វិញ្ញាណក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ, តំ ឥមិនា អត្ថេន យុជ្ជតិ។ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ យថេវ ហិ ឆន្ទំ អធិបតឹ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ ឆន្ទសមាធីតិ វុត្តោ, ឯវំ វីរិយំ…បេ… ចិត្តំ។ វីមំសំ អធិបតឹ ករិត្វា បដិលទ្ធសមាធិ វីមំសសមាធីតិ វុច្ចតិ។

ឥទានិ ឆន្ទសមាធិអាទីនិ បទានិ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **កថញ្ច ភិក្ខូ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឆន្ទញ្ចេ ភិក្ខុ អធិបតឹ ករិត្វា**តិ យទិ ភិក្ខុ ឆន្ទំ អធិបតឹ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា សមាធឹ បដិលភតិ និព្ពត្តេតិ, ឯវំ និព្ពត្តិតោ អយំ សមាធិ ឆន្ទសមាធិ នាម វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **វីរិយញ្ចេ**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **ឥមេ វុច្ចន្តិ បធានសង្ខារា**តិ ឯត្តាវតា ឆន្ទិទ្ធិបាទំ ភាវយមានស្ស ភិក្ខុនោ បធានាភិសង្ខារសង្ខាតចតុកិច្ចសាធកំ វីរិយំ កថិតំ។ **តទេកជ្ឈំ អភិសញ្ញូហិត្វា**តិ តំ សព្ពំ ឯកតោ រាសឹ កត្វាតិ អត្ថោ។ **សង្ខ្យំ គច្ឆតី**តិ ឯតំ វោហារំ គច្ឆតីតិ វេទិតព្ពន្តិ អត្ថោ។

៤៣៣. ឥទានិ “ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារោ”តិ ឯតស្មឹ បទសមូហេ ឆន្ទាទិធម្មេ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ ឆន្ទោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ។

ឧបេតោ ហោតីតិ ឥទ្ធិបាទសង្ខាតោ ធម្មរាសិ ឧបេតោ ហោតិ។ **តេសំ ធម្មាន**ន្តិ តេសំ សម្បយុត្តានំ ឆន្ទាទិធម្មានំ។ **ឥទ្ធិ សមិទ្ធី**តិអាទីនិ សព្ពានិ និប្ផត្តិវេវចនានេវ។ ឯវំ សន្តេបិ ឥជ្ឈនកដ្ឋេន **ឥទ្ធិ**។ សម្បុណ្ណឥទ្ធិ **សមិទ្ធិ**; ឧបសគ្គេន វា បទំ វឌ្ឍិតំ។ ឥជ្ឈនាការោ **ឥជ្ឈនា**។ **សមិជ្ឈនា**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍិតំ។ អត្តនោ សន្តានេ បាតុភាវវសេន លភនំ **លាភោ**។ បរិហីនានម្បិ វីរិយារម្ភវសេន បុន លាភោ **បដិលាភោ**; ឧបសគ្គេន វា បទំ វឌ្ឍិតំ។ **បត្តី**តិ អធិគមោ។ អបរិហានវសេន សម្មា បត្តីតិ **សម្បត្តិ**។ **ផុសនា**តិ បដិលាភផុសនា។ **សច្ឆិកិរិយា**តិ បដិលាភសច្ឆិកិរិយាវ។ **ឧបសម្បទា**តិ បដិលាភឧបសម្បទា ឯវាតិ វេទិតព្ពា។

តថាភូតស្សាតិ តេន អាការេន ភូតស្ស; តេ ឆន្ទាទិធម្មេ បដិលភិត្វា ឋិតស្សាតិ អត្ថោ។ **វេទនាក្ខន្ធោ**តិអាទីហិ ឆន្ទាទយោ អន្តោ កត្វា ចត្តារោបិ ខន្ធា កថិតា។ **តេ ធម្មេ**តិ តេ ចត្តារោ អរូបក្ខន្ធេ; ឆន្ទាទយោ វា តយោ ធម្មេតិបិ វុត្តំ។ **អាសេវតី**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។ សេសឥទ្ធិបាទនិទ្ទេសេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឯត្តាវតា កឹ កថិតន្តិ? ចតុន្នំ ភិក្ខូនំ មត្ថកប្បត្តំ កម្មដ្ឋានំ កថិតំ។ ឯកោ ហិ ភិក្ខុ ឆន្ទំ អវស្សយតិ; កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទេន អត្ថនិប្ផត្តិយំ សតិ ‘អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ, នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ ភារោ’តិ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេតិ។ ឯកោ វីរិយំ អវស្សយតិ។ ឯកោ ចិត្តំ, ឯកោ បញ្ញំ អវស្សយតិ។ បញ្ញាយ អត្ថនិប្ផត្តិយំ សតិ ‘អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ , នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ ភារោ’តិ បញ្ញំ ជេដ្ឋកំ បញ្ញំ ធុរំ បញ្ញំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេតិ។

កថំ? យថា ហិ ចតូសុ អមច្ចបុត្តេសុ ឋានន្តរំ បត្ថេត្វា វិចរន្តេសុ ឯកោ ឧបដ្ឋានំ អវស្សយិ, ឯកោ សូរភាវំ, ឯកោ ជាតិំ, ឯកោ មន្តំ។ កថំ? តេសុ ហិ បឋមោ ‘ឧបដ្ឋានេ អប្បមាទការិតាយ អត្ថនិប្ផត្តិយា សតិ លព្ភមានំ លទ្ធាមេតំ ឋានន្តរ’ន្តិ ឧបដ្ឋានំ អវស្សយិ។ ទុតិយោ ‘ឧបដ្ឋានេ អប្បមត្តោបិ ឯកច្ចោ សង្គាមេ បច្ចុបដ្ឋិតេ សណ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ; អវស្សំ ខោ បន រញ្ញោ បច្ចន្តោ កុប្បិស្សតិ; តស្មិំ កុប្បិតេ រថធុរេ កម្មំ កត្វា រាជានំ អារាធេត្វា អាហរាបេស្សាមេតំ ឋានន្តរ’ន្តិ សូរភាវំ អវស្សយិ។ តតិយោ ‘សូរភាវេបិ សតិ ឯកច្ចោ ហីនជាតិកោ ហោតិ; ជាតិំ សោធេត្វា ឋានន្តរំ ទទន្តា មយ្ហំ ទស្សន្តី’តិ ជាតិំ អវស្សយិ។ ចតុត្ថោ ‘ជាតិមាបិ ឯកោ អមន្តនីយោ ហោតិ; មន្តេន កត្តព្ពកិច្ចេ ឧប្បន្នេ អាហរាបេស្សាមេតំ ឋានន្តរ’ន្តិ មន្តំ អវស្សយិ។ តេ សព្ពេបិ អត្តនោ អត្តនោ អវស្សយពលេន ឋានន្តរានិ ជាបុណិំសុ។

តត្ថ ឧបដ្ឋានេ អប្បមត្តោ ហុត្វា ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ ឆន្ទំ អវស្សាយ កត្តុកម្យតាកុសលធម្មច្ឆន្ទេន អត្ថនិព្ពត្តិយំ សតិ ‘អហំ លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេស្សាមិ, នត្ថិ មយ្ហំ ឯតស្ស និព្ពត្តនេ ភារោ’តិ ឆន្ទំ ជេដ្ឋកំ ឆន្ទំ ធុរំ ឆន្ទំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ, រដ្ឋបាលត្ថេរោ (ម. និ. ២.២៩៣ អាទយោ) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា ឆន្ទំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ សូរភាវេន រាជានំ អារាធេត្វា ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ វីរិយំ ជេដ្ឋកំ វីរិយំ ធុរំ វីរិយំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ, សោណត្ថេរោ (មហាវ. ២៤៣) វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា វីរិយំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។

ជាតិសម្បត្តិយា ឋានន្តរំ បត្តោ វិយ ចិត្តំ ជេដ្ឋកំ ចិត្តំ ធុរំ ចិត្តំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ, សម្ភូតត្ថេរោ វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា ចិត្តំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។ មន្តំ អវស្សាយ ឋានន្តរប្បត្តោ វិយ វីមំសំ ជេដ្ឋកំ វីមំសំ ធុរំ វីមំសំ បុព្ពង្គមំ កត្វា លោកុត្តរធម្មនិព្ពត្តកោ ទដ្ឋព្ពោ, ថេរោ មោឃរាជា វិយ។ សោ ហិ អាយស្មា វីមំសំ ធុរំ កត្វា លោកុត្តរធម្មំ និព្ពត្តេសិ។

ឯត្ថ ច តយោ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសង្ខាតា ធម្មា ឥទ្ធីបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ។ សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ។ វីរិយចិត្តវីមំសសមាធិបធានសង្ខារសង្ខាតាបិ តយោ ធម្មា ឥទ្ធីបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ។ សេសា បន សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ។ អយំ តាវ អភេទតោ កថា។

ភេទតោ បន ‘ឆន្ទោ’ ឥទ្ធិ នាម។ ឆន្ទធុរេន ភាវិតា ចត្តារោ ខន្ធា ឆន្ទិទ្ធិបាទោ នាម។ សមាធិ បធានសង្ខារោតិ ទ្វេ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធវសេន ឆន្ទិទ្ធិបាទេ បវិសន្តិ; បាទេ បវិដ្ឋាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ តត្ថេវ ‘សមាធិ’ ឥទ្ធិ នាម។ សមាធិធុរេន ភាវិតា ចត្តារោ ខន្ធា សមាធិទ្ធិបាទោ នាម។ ឆន្ទោ បធានសង្ខារោតិ ទ្វេ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធវសេន សមាធិទ្ធិបាទេ បវិសន្តិ; បាទេ បវិដ្ឋាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ ឯវ។ តត្ថេវ ‘បធានសង្ខារោ’ ឥទ្ធិ នាម។ បធានសង្ខារភាវិតា ចត្តារោ ខន្ធា បធានសង្ខារិទ្ធិបាទោ នាម។ ឆន្ទោ សមាធីតិ ទ្វេ ធម្មា សង្ខារក្ខន្ធវសេន បធានសង្ខារិទ្ធិបាទេ បវិសន្តិ; បាទេ បវិដ្ឋាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ ឯវ។ តត្ថេវ ‘វីរិយំ’ ឥទ្ធិ នាម, ‘ចិត្តំ’ ឥទ្ធិ នាម, ‘វីមំសា’ ឥទ្ធិ នាម...បេ.... បាទេ បវិដ្ឋាតិបិ វត្តុំ វដ្ដតិ ឯវ។ អយំ ភេទតោ កថា នាម។

ឯត្ថ បន អភិនវំ នត្ថិ; គហិតមេវ វិភូតជាតុកំ កតំ។ កថំ? ឆន្ទោ, សមាធិ, បធានសង្ខារោតិ ឥមេ តយោ ធម្មា ឥទ្ធីបិ ហោន្តិ ឥទ្ធិបាទាបិ។ សេសា សម្បយុត្តកា ចត្តារោ ខន្ធា ឥទ្ធិបាទាយេវ។ ឥមេ ហិ តយោ ធម្មា ឥជ្ឈមានា សម្បយុត្តកេហិ ចតូហិ ខន្ធេហិ សទ្ធិំយេវ ឥជ្ឈន្តិ, ន វិនា។ សម្បយុត្តកា បន ចត្តារោ ខន្ធា ឥជ្ឈនកដ្ឋេន ឥទ្ធិ នាម ហោន្តិ, បតិដ្ឋានដ្ឋេន បាទោ នាម។ ‘ឥទ្ធី’តិ វា ‘ឥទ្ធិបាទោ’តិ វា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ អធិវចនំ, សម្បយុត្តកានំ ចតុន្នំ ខន្ធានំយេវ អធិវចនំ។ វីរិយំ, ចិត្តំ, វីមំសាសមាធិបធានសង្ខារោតិ តយោ ធម្មា...បេ.... ចតុន្នំ ខន្ធានំយេវ អធិវចនំ។

អបិច បុព្ពភាគោ បុព្ពភាគោ ឥទ្ធិបាទោ នាម; បដិលាភោ បដិលាភោ ឥទ្ធិ នាមាតិ វេទិតព្ពោ។ អយមត្ថោ ឧបចារេន វា វិបស្សនាយ វា ទីបេតព្ពោ។ បឋមជ្ឈានបរិកម្មញ្ហិ ឥទ្ធិបាទោ នាម, បឋមជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម។ ទុតិយតតិយចតុត្ថអាកាសានញ្ចាយតន, វិញ្ញាណញ្ចាយតនអាកិញ្ចញ្ញាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតន បរិកម្មំ ឥទ្ធិបាទោ នាម, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឥទ្ធិ នាម។ សោតាបត្តិមគ្គស្ស វិបស្សនា ឥទ្ធិបាទោ នាម, សោតាបត្តិមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។ សកទាគាមិ, អនាគាមិ, អរហត្តមគ្គស្ស វិបស្សនា ឥទ្ធិបាទោ នាម, អរហត្តមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។ បដិលាភេនាបិ ទីបេតុំ វដ្ដតិយេវ។ បឋមជ្ឈានញ្ហិ ឥទ្ធិបាទោ នាម, ទុតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម; ទុតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិបាទោ នាម, តតិយជ្ឈានំ ឥទ្ធិ នាម...បេ.... អនាគាមិមគ្គោ ឥទ្ធិបាទោ នាម, អរហត្តមគ្គោ ឥទ្ធិ នាម។

កេនដ្ឋេន ឥទ្ធិ? កេនដ្ឋេន បាទោតិ? ឥជ្ឈនកដ្ឋេនេវ ឥទ្ធិ។ បតិដ្ឋានដ្ឋេនេវ បាទោ។ ឯវមិធាបិ ឥទ្ធីតិ វា បាទោតិ វា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ អធិវចនំ, សម្បយុត្តកានំ ចតុន្នំ ខន្ធានំយេវ អធិវចនន្តិ។ ឯវំ វុត្តេ បន ឥទមាហំសុ – ចតុន្នំ ខន្ធានមេវ អធិវចនំ ភវេយ្យ, យទិ សត្ថា បរតោ ឧត្តរចូឡភាជនីយំ នាម ន អាហរេយ្យ។ ឧត្តរចូឡភាជនីយេ បន “ឆន្ទោយេវ ឆន្ទិទ្ធិបាទោ, វីរិយមេវ, ចិត្តមេវ, វីមំសាវ វីមំសិទ្ធិបាទោ”តិ កថិតំ។ កេចិ បន “ឥទ្ធិ នាម អនិប្ផន្នា, ឥទ្ធិបាទោ និប្ផន្នោ”តិ វទីសុ។ តេសំ វចនំ បដិក្ខិបិត្វា ឥទ្ធីបិ ឥទ្ធិបាទោបិ ‘និប្ផន្នោ តិលក្ខណព្ភាហតោ’តិ សន្និដ្ឋានំ កតំ។ ឥតិ ឥមស្មឹ សុត្តន្តភាជនីយេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា ឥទ្ធិបាទា កថិតាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៤៤៤. អភិធម្មភាជនីយំ ឧត្តានត្ថមេវ។ នយា បនេត្ថ គណេតព្ពា។ “ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតី”តិ វុត្តដ្ឋានស្មិញ្ហិ លោកុត្តរានិ ចត្តារិ នយសហស្សានិ វិភត្តានិ។ វីរិយសមាធិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តថា ឧត្តរចូឡភាជនីយេ ឆន្ទិទ្ធិបាទេ ចត្តារិ នយសហស្សានិ វិភត្តានិ, វីរិយចិត្តវីមំសិទ្ធិបាទេ ចត្តារិ ចត្តារីតិ សព្ពានិបិ អដ្ឋន្នំ ចតុក្កានំ វសេន ទ្វត្តឹស នយសហស្សានិ វិភត្តានិ។ ឯវមេតំ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានំយេវ ឥទ្ធិបាទានំ វសេន ទ្វត្តឹសនយសហស្សប្បដិមណ្ឌិតំ អភិធម្មភាជនីយំ កថិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៤៦២. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ ឥទ្ធិបាទានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពេបេតេ អប្បមាណំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តិតោ អប្បមាណារម្មណា ឯវ, ន មគ្គារម្មណា; សហជាតហេតុវសេន បន មគ្គហេតុកា, ន មគ្គាធិបតិនោ។ ចត្តារោ ហិ អធិបតយោ អញ្ញមញ្ញំ គរុំ ន ករោន្តិ។ កស្មា? សយំ ជេដ្ឋកត្តា។ យថា ហិ សមជាតិកា សមវយា សមថាមា សមសិប្បា ចត្តារោ រាជបុត្តា អត្តនោ អត្តនោ ជេដ្ឋកតាយ អញ្ញមញ្ញស្ស អបចិតឹ ន ករោន្តិ, ឯវមិមេបិ ចត្តារោ អធិបតយោ បាដិយេក្កំ បាដិយេក្កំ ជេដ្ឋកធម្មតាយ អញ្ញមញ្ញំ គរុំ ន ករោន្តីតិ ឯកន្តេនេវ ន មគ្គាធិបតិនោ។ អតីតាទីសុ ឯការម្មណភាវេបិ ន វត្តព្ពា។ និព្ពានស្ស បន ពហិទ្ធាធម្មត្តា ពហិទ្ធារម្មណា នាម ហោន្តីតិ។ ឯវមេតស្មឹ បញ្ហាបុច្ឆកេ និព្ពត្តិតលោកុត្តរាវ ឥទ្ធិបាទា កថិតា។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ សុត្តន្តភាជនីយស្មឹយេវ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា ឥទ្ធិបាទា កថិតា, អភិធម្មភាជនីយបញ្ហាបុច្ឆកេសុ បន លោកុត្តរាយេវាតិ។ ឯវមយំ ឥទ្ធិបាទវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ឥទ្ធិបាទវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១០. ពោជ្ឈង្គវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

៤៦៦. ឥទានិ តទនន្តរេ ពោជ្ឈង្គវិភង្គេ **សត្តា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **ពោជ្ឈង្គា**តិ ពោធិយា ពោធិស្ស វា អង្គាតិ **ពោជ្ឈង្គា**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា ឯសា ធម្មសាមគ្គី យាយ លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ ឧប្បជ្ជមានាយ លីនុទ្ធច្ចបតិដ្ឋានាយូហនកាមសុខត្តកិលមថានុយោគឧច្ឆេទសស្សតាភិនិវេសាទីនំ អនេកេសំ ឧបទ្ទវានំ បដិបក្ខភូតាយ សតិធម្មវិចយវីរិយបីតិបស្សទ្ធិសមាធិឧបេក្ខាសង្ខាតាយ ធម្មសាមគ្គិយា អរិយសាវកោ ពុជ្ឈតីតិ កត្វា ពោធីតិ វុច្ចតិ, ពុជ្ឈតិ កិលេសសន្តាននិទ្ទាយ ឧដ្ឋហតិ, ចត្តារិ វា អរិយសច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ, និព្ពានមេវ វា សច្ឆិករោតិ, តស្សា ធម្មសាមគ្គីសង្ខាតាយ ពោធិយា អង្គាតិបិ **ពោជ្ឈង្គា**, ឈានង្គមគ្គង្គាទីនិ វិយ។ យោ បនេស យថាវុត្តប្បការាយ ឯតាយ ធម្មសាមគ្គិយា ពុជ្ឈតីតិ កត្វា អរិយសាវកោ ពោធីតិ វុច្ចតិ, តស្ស ពោធិស្ស អង្គាតិបិ **ពោជ្ឈង្គា**, សេនង្គរថង្គាទយោ វិយ។ តេនាហុ អដ្ឋកថាចរិយា – “ពុជ្ឈនកស្ស បុគ្គលស្ស អង្គាតិ វា ពោជ្ឈង្គា”តិ។

អបិច “ពោជ្ឈង្គាតិ កេនដ្ឋេន ពោជ្ឈង្គា? ពោធាយ សំវត្តន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា, ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា, អនុពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា, បដិពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា, សម្ពុជ្ឈន្តីតិ ពោជ្ឈង្គា”តិ ឥមិនា បដិសម្ភិទានយេនាបិ ពោជ្ឈង្គត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សតិសម្ពោជ្ឈង្គោតិអាទីសុ បសត្ថោ សុន្ទរោ ច ពោជ្ឈង្គោ សម្ពោជ្ឈង្គោ, សតិយេវ សម្ពោជ្ឈង្គោ **សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**។ តត្ថ ឧបដ្ឋានលក្ខណោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, បវិចយលក្ខណោ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ, បគ្គហលក្ខណោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ, ផរណលក្ខណោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ, ឧបសមលក្ខណោ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, អវិក្ខេបលក្ខណោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ, បដិសង្ខានលក្ខណោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ។ តេសុ “សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤) វចនតោ សព្ពេសំ ពោជ្ឈង្គានំ ឧបការកត្តា សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ បឋមំ វុត្តោ។ តតោ បរំ “សោ តថា សតោ វិហរន្តោ តំ ធម្មំ បញ្ញាយ បវិចិនតី”តិអាទិនា (ម. និ. ១៥០) នយេន ឯវំ អនុក្កមេនេវ និក្ខេបបយោជនំ បាឡិយំ អាគតមេវ។

កស្មា បនេតេ សត្តេវ វុត្តា, អនូនា អនធិកាតិ? លីនុទ្ធច្ចបដិបក្ខតោ សព្ពត្ថិកតោ ច។ ឯត្ថ ហិ តយោ ពោជ្ឈង្គា លីនស្ស បដិបក្ខា, យថាហ – “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ លីនំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មិំ សមយេ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ តយោ ឧទ្ធច្ចស្ស បដិបក្ខា, យថាហ – “យស្មិញ្ច ខោ, ភិក្ខវេ, សមយេ ឧទ្ធតំ ចិត្តំ ហោតិ, កាលោ តស្មិំ សមយេ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយ, កាលោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គស្ស ភាវនាយា”តិ (សំ. និ. ៥.២៣៤)។ ឯកោ បនេត្ថ លោណធូបនំ វិយ សព្ពព្យញ្ជនេសុ, សព្ពកម្មិកអមច្ចោ វិយ ច សព្ពេសុ រាជកិច្ចេសុ, សព្ពពោជ្ឈង្គេសុ ឥច្ឆិតព្ពតោ សព្ពត្ថិកោ, យថាហ – “សតិញ្ច ខ្វាហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពត្ថិកំ វទាមី”តិ។ “សព្ពត្ថក”ន្តិបិ បាឡិ។ ទ្វិន្នម្បិ សព្ពត្ថ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ អត្ថោ។ ឯវំ លីនុទ្ធច្ចបដិបក្ខតោ សព្ពត្ថិកតោ ច សត្តេវ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

៤៦៧. ឥទានិ នេសំ ឯកស្មិំយេវារម្មណេ អត្តនោ អត្តនោ កិច្ចវសេន នានាករណំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ ភិក្ខុ។ **សតិមា ហោតី**តិ បញ្ញាយ បញ្ញវា, យសេន យសវា, ធនេន ធនវា វិយ សតិយា សតិមា ហោតិ, សតិសម្បន្នោតិ អត្ថោ។ **បរមេនា**តិ ឧត្តមេន; តញ្ហិ បរមត្ថសច្ចស្ស និព្ពានស្ស ចេវ មគ្គស្ស ច អនុលោមតោ បរមំ នាម ហោតិ ឧត្តមំ សេដ្ឋំ។ **សតិនេបក្កេនា**តិ នេបក្កំ វុច្ចតិ បញ្ញា; សតិយា ចេវ នេបក្កេន ចាតិ អត្ថោ។

កស្មា បន ឥមស្មិំ សតិភាជនីយេ បញ្ញា សង្គហិតាតិ? សតិយា ពលវភាវទីបនត្ថំ។ សតិ ហិ បញ្ញាយ សទ្ធិម្បិ ឧប្បជ្ជតិ វិនាបិ, បញ្ញាយ សទ្ធិំ ឧប្បជ្ជមានា ពលវតី ហោតិ, វិនា ឧប្បជ្ជមានា ទុព្ពលា។ តេនស្សា ពលវភាវទីបនត្ថំ បញ្ញា សង្គហិតា។ យថា ហិ ទ្វីសុ ទិសាសុ ទ្វេ រាជមហាមត្តា តិដ្ឋេយ្យុំ; តេសុ ឯកោ រាជបុត្តំ គហេត្វា តិដ្ឋេយ្យ, ឯកោ អត្តនោ ធម្មតាយ ឯកកោវ តេសុ រាជបុត្តំ គហេត្វា ឋិតោ អត្តនោបិ តេជេន រាជបុត្តស្សាបិ តេជេន តេជវា ហោតិ; អត្តនោ ធម្មតាយ ឋិតោ ន តេន សមតេជោ ហោតិ; ឯវមេវ រាជបុត្តំ គហេត្វា ឋិតមហាមត្តោ វិយ បញ្ញាយ សទ្ធិំ ឧប្បន្នា សតិ, អត្តនោ ធម្មតាយ ឋិតោ វិយ វិនា បញ្ញាយ ឧប្បន្នា។ តត្ថ យថា រាជបុត្តំ គហេត្វា ឋិតោ អត្តនោបិ តេជេន រាជបុត្តស្សាបិ តេជេន តេជវា ហោតិ, ឯវំ បញ្ញាយ សទ្ធិំ

ឧប្បន្នា សតិ ពលវតី ហោតិ; យថា អគ្គិនោ ធម្មកាយ បិតោ ន តេន សមតេជោ ហោតិ, ឯវំ វិនា បញ្ញាយ ឧប្បន្នា ទុព្ពលា ហោតីតិ ពលវភាវទីបនត្ថំ បញ្ញា គហិតាតិ។

ចិរកតម្បីតិ អត្តនោ វា បរស្ស វា កាយេន ចិរកតំ វត្តំ វា កសិណមណ្ឌលំ វា កសិណបរិកម្មំ វា។ **ចិរភាសិតម្បី**តិ អត្តនា វា បរេន វា វាចាយ ចិរភាសិតំ ពហុកម្បិ, វត្តសីសេ បត្វា ធម្មកថំ វា កម្មដ្ឋានវិនិច្ឆយំ វា, វិមុត្តាយតនសីសេ វា បត្វា ធម្មកថមេវ។ **សរិតា ហោតី**តិ តំ កាយវិញ្ញត្តិំ វចីវិញ្ញត្តិញ្ច សមុដ្ឋាបេត្វា បវត្តំ អរូបធម្មកោដ្ឋាសំ 'ឯវំ ឧប្បជ្ជិត្វា ឯវំ និរុទ្ធោ'តិ សរិតា ហោតិ។ **អនុស្សរិតា**តិ បុនប្បុនំ សរិតា។ **អយំ វុច្ចតិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ**តិ អយំ ឯវំ ឧប្បន្នា សេសពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបិកា វិបស្សនាសម្បយុត្តា សតិ សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម កថីយតិ។

សោ តថា សតោ វិហរន្តោតិ សោ ភិក្ខុ តេនាការេន ឧប្បន្នាយ សតិយា សតោ ហុត្វា វិហរន្តោ។ **តំ ធម្ម**ន្តិ តំ ចិរកតំ ចិរភាសិតំ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការំ ធម្មំ។ **បញ្ញាយ បវិចិនតី**តិ បញ្ញាយ 'អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា'តិ បវិចិនតិ។ **បវិចរតី**តិ 'អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា'តិ តត្ថ បញ្ញំ ចរាបេន្តោ បវិចរតិ។ **បរិវីមំសំ អាបជ្ជតី**តិ ឱលោកនំ គវេសនំ អាបជ្ជតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ ឥទំ វុត្តប្បការំ ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបកំ វិបស្សនាញាណំ ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

តស្ស តំ ធម្មន្តិ តស្ស ភិក្ខុនោ តំ ហេដ្ឋា វុត្តប្បការំ ធម្មំ។ **អារទ្ធំ ហោតី**តិ បរិបុណ្ណំ ហោតិ បគ្គហិតំ។ **អសល្លីន**ន្តិ អារទ្ធត្តាយេវ អសល្លីនំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ ឥទំ ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបកំ វិបស្សនាសម្បយុត្តំ វីរិយំ វីរិយសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

និរាមិសាតិ កាមាមិសលោកាមិសវដ្ដាមិសានំ អភាវេន និរាមិសា បរិសុទ្ធា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបិកា វិបស្សនាសម្បយុត្តា បីតិ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

បីតិមនស្សាតិ បីតិសម្បយុត្តចិត្តស្ស។ **កាយោបិ បស្សម្ភតី**តិ ខន្ធត្តយសង្ខាតោ នាមកាយោ កិលេសទរថបដិប្បស្សទ្ធិយា បស្សម្ភតិ។ **ចិត្តម្បី**តិ វិញ្ញាណក្ខន្ធោបិ តថេវ បស្សម្ភតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបិកា វិបស្សនាសម្បយុត្តា បស្សទ្ធិ បស្សទ្ធិសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

បស្សទ្ធកាយស្ស សុខិនោតិ បស្សទ្ធកាយតាយ ឧប្បន្នសុខេន សុខិតស្ស។ **សមាធិយតី**តិ សម្មា អាធិយតិ, និច្ចលំ ហុត្វា អារម្មណេ ឋបិយតិ, អប្បនាប្បត្តំ វិយ ហោតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ពោជ្ឈង្គសមុដ្ឋាបិកា វិបស្សនាសម្បយុត្តា ចិត្តេកគ្គតា សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

តថា សមាហិតន្តិ តេន អប្បនាប្បត្តេន វិយ សមាធិនា សមាហិតំ។ **សាធុកំ អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតី**តិ សុដ្ឋុ អជ្ឈុបេក្ខិតា ហោតិ; តេសំ ធម្មានំ បហានវឌ្ឍនេ អព្យាវដោ ហុត្វា អជ្ឈុបេក្ខតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឆន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ អនោសក្កនអនតិវត្តនភាវសាធកោ មជ្ឈត្តាការោ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គោ នាម វុច្ចតិ។

ឯត្តាវតា កឹ កថិតំ នាម ហោតិ? អបុព្ពំ អចរិមំ ឯកចិត្តក្ខណេ នានារសលក្ខណា បុព្ពភាគវិបស្សនា ពោជ្ឈង្គា កថិតា ហោន្តីតិ។

បឋមោ នយោ។

៤៦៨-៤៦៩. ឥទានិ យេន បរិយាយេន សត្ត ពោជ្ឈង្គា ចុទ្ទស ហោន្តិ, តស្ស បកាសនត្ថំ ទុតិយនយំ ទស្សេន្តោ បុន **សត្ត ពោជ្ឈង្គា**តិអាទិមាហ។ តត្រាយំ អនុបុព្ពបទវណ្ណនា – **អជ្ឈត្តំ ធម្មេសុ សតី**តិ អជ្ឈត្តិកសង្ខារេ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស ឧប្បន្នា សតិ។ **ពហិទ្ធា ធម្មេសុ សតី**តិ ពហិទ្ធាសង្ខារេ បរិគ្គណ្ហន្តស្ស ឧប្បន្នា សតិ។ **យទបី**តិ យាបិ។ **តទបី**តិ សាបិ។ **អភិញ្ញាយា**តិ អភិញ្ញេយ្យធម្មេ អភិជាននត្ថាយ។ **សម្ពោធាយា**តិ សម្ពោធិ វុច្ចតិ មគ្គោ, មគ្គត្ថាយាតិ អត្ថោ។ **និព្ពានាយា**តិ វានំ វុច្ចតិ តណ្ហា; សា តត្ថ នត្ថីតិ និព្ពានំ, តទត្ថាយ, អសង្ខតាយ អមតធាតុយា សច្ឆិកិរិយត្ថាយ សំវត្តតីតិ អត្ថោ។ **ធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គេបិ** ឯសេវ នយោ។

កាយិកំ វីរិយន្តិ ចង្កមំ អធិដ្ឋហន្តស្ស ឧប្បន្នវីរិយំ។ **ចេតសិកំ វីរិយ**ន្តិ "ន តាវាហំ ឥមំ បល្លង្កំ ភិន្ទិស្សាមិ យាវ មេ ន អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចិស្សតី"តិ ឯវំ កាយបយោគំ វិនា ឧប្បន្នវីរិយំ។ **កាយបស្សទ្ធី**តិ តិណ្ណំ

ខន្ធានំ ទរថបស្សទ្ធិ។ **ចិត្តបស្សទ្ធី**តិ វិញ្ញាណក្ខន្ធស្ស ទរថបស្សទ្ធិ។ ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គេ សតិសម្ពោជ្ឈង្គសទិសោវ វិនិច្ឆយោ។ ឥមស្មិំ នយេ សត្ត ពោជ្ឈង្គា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា។

បោរាណកត្ថេរា បន ‘ឯត្តកេន បាកដំ ន ហោតី’តិ វិភជិត្វា ទស្សេសុំ។ ឯតេសុ ហិ អជ្ឈត្តធម្មេសុ សតិ បវិចយោ ឧបេក្ខាតិ ឥមេ តយោ អត្តនោ ខន្ធារម្មណត្តា លោកិយាវ ហោន្តិ។ តថា មគ្គំ អប្បត្តំ កាយិកវីរិយំ។ អវិតក្កអវិចារា បន បីតិសមាធិយោ លោកុត្តរា ហោន្តិ។ សេសា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកាតិ។

តត្ថ អជ្ឈត្តំ តាវ ធម្មេសុ សតិបវិចយឧបេក្ខា អជ្ឈត្តារម្មណា, លោកុត្តរា បន ពហិទ្ធារម្មណាតិ តេសំ លោកុត្តរភាវោ មា យុជ្ជិត្ថ។ ចង្កមប្បយោគេន និព្ពត្តវីរិយម្បិ លោកិយន្តិ វទន្តោ ន កិលមតិ។ អវិតក្កអវិចារា បន បីតិសមាធិយោ កទា លោកុត្តរា ហោន្តីតិ? កាមាវចរេ តាវ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ លព្ភតិ, អវិតក្កអវិចារា បីតិ ន លព្ភតិ។ រូបាវចរេ អវិតក្កអវិចារា បីតិ លព្ភតិ, បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ បន ន លព្ភតិ។ អរូបាវចរេ សព្ពេន សព្ពំ ន លព្ភតិ។ ឯត្ថ បន អលព្ភមានកំ ឧបាទាយ លព្ភមានកាបិ បដិក្ខិត្តា។ ឯវមយំ អវិតក្កអវិចារោ បីតិសម្ពោជ្ឈង្គោ កាមាវចរតោបិ និក្ខន្តោ រូបាវចរតោបិ អរូបាវចរតោបីតិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរោ យេវាតិ កថិតោ។

តថា កាមាវចរេ សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ លព្ភតិ, អវិតក្កអវិចារោ បន សមាធិ ន លព្ភតិ។ រូបាវចរអរូបាវចរេសុ អវិតក្កអវិចារោ សមាធិ លព្ភតិ, សមាធិសម្ពោជ្ឈង្គោ បន ន លព្ភតិ។ ឯត្ថ បន អលព្ភមានកំ ឧបាទាយ លព្ភមានកោបិ បដិក្ខិត្តោ។ ឯវមយំ អវិតក្កអវិចារោ សមាធិ កាមាវចរតោបិ និក្ខន្តោ រូបាវចរតោបិ អរូបាវចរតោបីតិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរោ យេវាតិ កថិតោ។

អបិច លោកិយំ គហេត្វា លោកុត្តរោ កាតព្ពោ; លោកុត្តរំ គហេត្វា លោកិយោ កាតព្ពោ។ អជ្ឈត្តធម្មេសុ ហិ សតិបវិចយឧបេក្ខានំ លោកុត្តរភាវនាកាលោបិ អត្ថិ។ តត្រិទំ សុត្តំ – “អជ្ឈត្តវិមោក្ខំ ខ្វាហំ, អាវុសោ, សព្ពុបាទានក្ខយំ វទាមិ; ឯវមស្សិមេ អាសវា នានុសេន្តី”តិ (សំ. និ. ២.៣២ ថោកំ វិសទិសំ) ឥមិនា សុត្តេន លោកុត្តរា ហោន្តិ។ យទា បន ចង្កមបយោគេន និព្ពត្តេ កាយិកវីរិយេ អនុបសន្តេយេវ វិបស្សនា មគ្គេន ឃដីយតិ, តទា តំ លោកុត្តរំ ហោតិ។ យេ បន ថេរា “កសិណជ្ឈានេ, អានាបានជ្ឈានេ, ព្រហ្មវិហារជ្ឈានេ ច ពោជ្ឈង្គោ ឧទ្ធរន្តោ ន វារេតព្ពោ”តិ វទន្តិ, តេសំ វាទេ អវិតក្កអវិចារា បីតិសមាធិសម្ពោជ្ឈង្គា លោកិយា ហោន្តីតិ។

ទុតិយោ នយោ។

៤៧០-៤៧១. ឥទានិ ពោជ្ឈង្គានំ ភាវនាវសេន បវត្តំ តតិយនយំ ទស្សេន្តោ បុន **សត្ត ពោជ្ឈង្គា**តិអាទិមាហ។ តត្ថាបិ អយំ អនុបុព្ពបទវណ្ណនា – **ភាវេតី**តិ វឌ្ឍេតិ; អត្តនោ សន្តានេ បុនប្បុនំ ជនេតិ អភិនិព្ពត្តេតីតិ។ **វិវេកនិស្សិត**ន្តិ វិវេកេ និស្សិតំ។ **វិវេកោ**តិ វិវិត្តតា។ សោ ចាយំ តទង្គវិវេកោ, វិក្ខម្ភន សមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិវេកោតិ បញ្ចវិធោ។ តត្ថ តទង្គវិវេកោ នាម វិបស្សនា។ វិក្ខម្ភនវិវេកោ នាម អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ សមុច្ឆេទវិវេកោ នាម មគ្គោ។ បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកោ នាម ផលំ។ និស្សរណវិវេកោ នាម សព្ពនិមិត្តនិស្សដំ និព្ពានំ។ ឯវមេតស្មិំ បញ្ចវិធេ វិវេកេ និស្សិតំ វិវេកនិស្សិតន្តិ តទង្គវិវេកនិស្សិតំ សមុច្ឆេទវិវេកនិស្សិតំ និស្សរណវិវេកនិស្សិតញ្ច សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតីតិ អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

តថា ហិ អយំ សតិសម្ពោជ្ឈង្គភាវនានុយោគមនុយុត្តោ យោគី វិបស្សនាក្ខណេ កិច្ចតោ តទង្គវិវេកនិស្សិតំ, អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ, មគ្គកាលេ បន កិច្ចតោ សមុច្ឆេទវិវេកនិស្សិតំ, អារម្មណតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិតំ, សតិសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ។ បញ្ចវិវេកនិស្សិតម្បីតិ ឯកេ។ តេ ហិ ន កេវលំ ពលវវិបស្សនាមគ្គផលក្ខណេសុ ឯវ ពោជ្ឈង្គំ ឧទ្ធរន្តិ, វិបស្សនាបាទកកសិណជ្ឈានអានាបានាសុភព្រហ្មវិហារជ្ឈានេសុបិ ឧទ្ធរន្តិ, ន ច បដិសិទ្ធា អដ្ឋកថាចរិយេហិ ។ តស្មា តេសំ មតេន ឯតេសំ ឈានានំ បវត្តិក្ខណេ កិច្ចតោ ឯវ វិក្ខម្ភនវិវេកនិស្សិតំ។ យថា ច វិបស្សនាក្ខណេ “អជ្ឈាសយតោ និស្សរណវិវេកនិស្សិត”ន្តិ វុត្តំ, ឯវំ “បដិប្បស្សទ្ធិវិវេកនិស្សិតម្បិ ភាវេតី”តិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ ឯស នយោ វិរាគនិស្សិតាទីសុ។ វិវេកត្ថា ឯវ ហិ វិរាគាទយោ។

កេវលញ្ចេត្ថ វោស្សគ្គោ ទុវិធោ – បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ ច បក្ខន្ទនវោស្សគ្គោ ចាតិ។ តត្ថ ‘**បរិច្ចាគវោស្សគ្គោ**’តិ វិបស្សនាក្ខណេ ច តទង្គវសេន មគ្គក្ខណេ ច សមុច្ឆេទវសេន កិលេសប្បហានំ។ ‘**បក្ខន្ទនវោស្សគ្គោ**’តិ វិបស្សនាក្ខណេ តន្និន្នភាវេន, មគ្គក្ខណេ បន អារម្មណករណេន និព្ពានបក្ខន្ទនំ។ តទុភយម្បិ ឥមស្មិំ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកេ អត្ថវណ្ណនានយេ វដ្ដតិ។ តថា ហិ អយំ សតិ សម្ពោជ្ឈង្គោ យថាវុត្តេន បការេន កិលេសេ បរិច្ចជតិ, និព្ពានញ្ច បក្ខន្ទតិ។

វោស្សគ្គបរិណាមិន្តិ ឥមិនា បន សកលេន វចនេន វោស្សគ្គត្ថំ បរិណមន្តំ បរិណតញ្ច, បរិបច្ចន្តំ បរិបក្កញ្ចាតិ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ។ អយញ្ហិ ពោជ្ឈង្គភាវនមនុយុត្តោ ភិក្ខុ យថា សតិសម្ពោជ្ឈង្គោ កិលេសបរិច្ចាគវោស្សគ្គត្ថំ និព្ពានបក្ខន្ទនវោស្សគ្គត្ថញ្ច បរិបច្ចតិ, យថា ច បរិបក្កោ ហោតិ, តថា នំ ភាវេតីតិ។ ឯសនយោ សេសពោជ្ឈង្គេសុបិ។ ឥមស្មិម្បិ នយេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា ពោជ្ឈង្គា កថិតាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៤៧២. អភិធម្មភាជនីយេ សត្តបិ ពោជ្ឈង្គេ ឯកតោ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនស្ស ច បាដិយេក្កំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនស្ស ច វសេន ទ្វេ នយា។ តេសំ អត្ថវណ្ណនា ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គនិទ្ទេសេ បន ឧបេក្ខនវសេន **ឧបេក្ខា**។ ឧបេក្ខនាការោ **ឧបេក្ខនា**។ ឧបេក្ខិតព្ពយុត្តេ សមប្បវត្តេ ធម្មេ ឥក្ខតិ, ន ចោទេតីតិ **ឧបេក្ខា**។ បុគ្គលំ ឧបេក្ខាបេតីតិ ឧបេក្ខនា ។ ពោជ្ឈង្គភាវប្បត្តិយា លោកិយឧបេក្ខនាយ អធិកា ឧបេក្ខនា **អជ្ឈុបេក្ខនា**។ អព្យាបារាបជ្ជនេន មជ្ឈត្តភាវោ មជ្ឈត្តតា។ សា បន ចិត្តស្ស, ន សត្តស្សាតិ ទីបេតុំ **មជ្ឈត្តតា ចិត្តស្សា**តិ វុត្តន្តិ។ អយមេត្ថ អនុបុព្ពបទវណ្ណនា។

នយា បនេត្ថ គណេតព្ពា – សត្តន្នម្បិ ហិ ពោជ្ឈង្គានំ ឯកតោ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនេ ឯកេកមគ្គេ នយសហស្សំ នយសហស្សន្តិ ចត្តារិ នយសហស្សានិ វិភត្តានិ។ បាដិយេក្កំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនេ ឯកេកពោជ្ឈង្គវសេន ចត្តារិ ចត្តារីតិ សត្ត ចតុក្កា អដ្ឋវីសតិ។ តានិ បុរិមេហិ ចតូហិ សទ្ធិំ ទ្វត្តឹសាតិ សព្ពានិបិ អភិធម្មភាជនីយេ ទ្វត្តឹសនយសហស្សានិ វិភត្តានិ កុសលានេវ។ យស្មា បន ផលក្ខណេបិ ពោជ្ឈង្គា លព្ភន្តិ, កុសលហេតុកានិ ច សាមញ្ញផលានិ, តស្មា តេសុបិ ពោជ្ឈង្គទស្សនត្ថំ កុសលនិទ្ទេសបុព្ពង្គមាយ ឯវ តន្តិយា វិបាកនយោ អារទ្ធោ។ សោបិ ឯកតោ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនស្ស ច, បាដិយេក្កំ បុច្ឆិត្វា វិស្សជ្ជនស្ស ច វសេន ទុវិធោ ហោតិ។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ វិបាកេ បន កុសលតោ តិគុណា នយា កាតព្ពាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៤៨២. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ ពោជ្ឈង្គានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពេបេតេ អប្បមាណំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តិតោ អប្បមាណារម្មណា ឯវ, ន មគ្គារម្មណា។ សហជាតហេតុវសេន បនេត្ថ កុសលា មគ្គហេតុកា, វីរិយំ វា វីមំសំ វា ជេដ្ឋកំ កត្វា មគ្គភាវនាកាលេ មគ្គាធិបតិនោ, ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋិកាយ មគ្គភាវនាយ ន វត្តព្ពា មគ្គាធិបតិនោតិ, ផលកាលេបិ ន វត្តព្ពា ឯវ។

អតីតាទីសុ ឯការម្មណភាវេនបិ ន វត្តព្ពា, និព្ពានស្ស បន ពហិទ្ធាធម្មត្តា ពហិទ្ធារម្មណា នាម ហោន្តីតិ។ ឯវមេតស្មឹ បញ្ហាបុច្ឆកេបិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរាវ ពោជ្ឈង្គា កថិតា ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ សុត្តន្តភាជនីយស្សេវ បឋមនយស្មឹ លោកិយា, ទុតិយតតិយេសុ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា ពោជ្ឈង្គា កថិតា។ អភិធម្មភាជនីយស្ស បន ចតូសុបិ នយេសុ ឥមស្មិញ្ច បញ្ហាបុច្ឆកេ លោកុត្តរាយេវាតិ ឯវមយំ ពោជ្ឈង្គវិភង្គោបិ តេបរិវដ្តំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ពោជ្ឈង្គវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១១. មគ្គង្គវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

៤៨៦. ឥទានិ តទនន្តរេ មគ្គវិភង្គេ **អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**តិអាទិ សព្ពំ សច្ចវិភង្គេ ទុក្ខនិរោធគាមិនី បដិបទានិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ភាវនាវសេន បាដិយេក្កំ ទស្សិតេ ទុតិយនយេបិ **សម្មាទិដ្ឋិំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិត**ន្តិអាទិ សព្ពំ ពោជ្ឈង្គវិភង្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯវមិទំ ទ្វិន្នម្បិ នយានំ វសេន សុត្តន្តភាជនីយំ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកមេវ កថិតំ។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៤៩០. អភិធម្មភាជនីយេ ‘អរិយោ’តិ អវត្វា **អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ**តិ វុត្តំ។ ឯវំ អវុត្តេបិ អយំ អរិយោ ឯវ។ យថា ហិ មុទ្ធាភិសិត្តស្ស រញ្ញោ មុទ្ធាភិសិត្តាយ ទេវិយា កុច្ឆិស្មិំ ជាតោ បុត្តោ រាជបុត្តោតិ អវុត្តេបិ រាជបុត្តោយេវ ហោតិ, ឯវមេយម្បិ អរិយោតិ អវុត្តេបិ អរិយោ ឯវាតិ វេទិតព្ពោ។ សេសមិធាបិ សច្ចវិភង្គេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

៤៩៣. បញ្ចង្គិកវារេបិ អដ្ឋង្គិកោតិ អវុត្តេបិ អដ្ឋង្គិកោ ឯវ វេទិតព្ពោ។ លោកុត្តរមគ្គោ ហិ បញ្ចង្គិកោ នាម នត្ថិ។ អយមេត្ថ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។ វិតណ្ឌវាទី បនាហ – “លោកុត្តរមគ្គោ អដ្ឋង្គិកោ នាម នត្ថិ, បញ្ចង្គិកោយេវ ហោតី”តិ។ សោ “សុត្តំ អាហរាហី”តិ វុត្តោ អទ្ធា អញ្ញំ អបស្សន្តោ ឥមំ មហាសឡាយតនតោ សុត្តប្បទេសំ អាហរិស្សតិ “យា តថាភូតស្ស ទិដ្ឋិ, សាស្ស ហោតិ សម្មាទិដ្ឋិ។ យោ តថាភូតស្ស សង្កប្បោ, វាយាមោ, សតិ, យោ តថាភូតស្ស សមាធិ, ស្វាស្ស ហោតិ សម្មាសមាធិ។ បុព្ពេវ ខោ បនស្ស កាយកម្មំ វចីកម្មំ អាជីវោ សុបរិសុទ្ធោ ហោតី”តិ។

តតោ “ឯតស្ស អនន្តរំ សុត្តបទំ អាហរា”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ អាហរតិ ឥច្ចេតំ កុសលំ, នោ ចេ អាហរតិ សយំ អាហរិត្វា “ឯវមស្សាយំ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ភាវនាបារិបូរិំ គច្ឆតី”តិ (ម. និ. ៣.៤៣១) “ឥមិនា តេ សត្ថុសាសនេន វាទោ ភិន្នោ; លោកុត្តរមគ្គោ បញ្ចង្គិកោ នាម នត្ថិ, អដ្ឋង្គិកោវ ហោតី”តិ វត្តព្ពោ។

ឥមានិ បន តីណិ អង្គានិ បុព្ពេ បរិសុទ្ធានិ វត្តន្តិ, លោកុត្តរមគ្គក្ខណេ បរិសុទ្ធតរានិ ហោន្តិ។ អថ ‘បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ’តិ ឥទំ កិមត្ថំ គហិតន្តិ? អតិរេកកិច្ចទស្សនត្ថំ។ យស្មិញ្ហិ សមយេ មិច្ឆាវាចំ បជហតិ, សម្មាវាចំ បូរេតិ, តស្មិំ សមយេ សម្មាកម្មន្តសម្មាអាជីវា នត្ថិ។ ឥមានិ បញ្ចការាបកង្គានេវ មិច្ឆាវាចំ បជហន្តិ; សម្មាវាចា បន សយំ វិរតិវសេន បូរេតិ។ យស្មិំ សមយេ មិច្ឆាកម្មន្តំ បជហតិ, សម្មាកម្មន្តំ បូរេតិ, តស្មិំ សមយេ សម្មាវាចាសម្មាអាជីវា នត្ថិ។ ឥមានិ បញ្ច ការាបកង្គានេវ មិច្ឆាកម្មន្តំ បជហន្តិ; សម្មាកម្មន្តោ បន សយំ វិរតិវសេន បូរេតិ។ យស្មិំ សមយេ មិច្ឆាអាជីវំ បជហតិ, សម្មាអាជីវំ បូរេតិ, តស្មិំ សមយេ សម្មាវាចាសម្មាកម្មន្តា នត្ថិ។ ឥមានិ បញ្ច ការាបកង្គានេវ មិច្ឆាអាជីវំ បជហន្តិ; សម្មាអាជីវោ បន សយំ វិរតិវសេន បូរេតិ។ ឥមំ ឯតេសំ បញ្ចន្នំ ការាបកង្គានំ កិច្ចាតិរេកតំ ទស្សេតុំ បញ្ចង្គិកោ មគ្គោតិ គហិតំ។ លោកុត្តរមគ្គោ បន អដ្ឋង្គិកោវ ហោតិ, បញ្ចង្គិកោ នាម នត្ថិ។

“យទិ សម្មាវាចាទីហិ សទ្ធិំ អដ្ឋង្គិកោតិ វទេថ, ចតស្សោ សម្មាវាចាចេតនា, តិស្សោ សម្មាកម្មន្តចេតនា, សត្ត សម្មាអាជីវចេតនាតិ ឥមម្ហា ចេតនាពហុត្តា កថំ មុច្ចិស្សថ? តស្មា បញ្ចង្គិកោវ លោកុត្តរមគ្គោ”តិ។ “ចេតនាពហុត្តា ច បមុច្ចិស្សាម; អដ្ឋង្គិកោវ លោកុត្តរមគ្គោតិ ច វក្ខាម”។ “ត្វំ តាវ មហាចត្តារីសកភាណកោ ហោសិ, ន ហោសី”តិ បុច្ឆិតព្ពោ។ សចេ “ន ហោមី”តិ វទតិ, “ត្វំ អភាណកត្តា ន ជានាសី”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ “ភាណកោស្មី”តិ វទតិ, “សុត្តំ អាហរា”តិ វត្តព្ពោ។ សចេ សុត្តំ អាហរតិ ឥច្ចេតំ កុសលំ, នោ ចេ អាហរតិ សយំ ឧបរិបណ្ណាសតោ អាហរិតព្ពំ –

> “កតមា ច, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា? សម្មាវាចំបហំ, ភិក្ខវេ, ទ្វាយំ វទាមិ – អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា សាសវា បុញ្ញភាគិយា ឧបធិវេបក្កា; អត្ថិ, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា អរិយា អនាសវា លោកុត្តរា មគ្គង្គា។
>
> “កតមា ច, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា សាសវា បុញ្ញភាគិយា ឧបធិវេបក្កា? មុសាវាទា វេរមណី, បិសុណាយ វាចាយ វេរមណី, ផរុសាយ វាចាយ វេរមណី, សម្ផប្បលាបា វេរមណី – អយំ, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា សាសវា បុញ្ញ

ភាគិយា ឧបធិវេបក្កា។

“កតមា ច, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា អរិយា អនាសវា លោកុត្តរា មគ្គង្គា? យា ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយចិត្តស្ស អនាសវចិត្តស្ស អរិយមគ្គសមង្គិនោ អរិយមគ្គំ ភាវយតោ ចតូហិ វចីទុច្ចរិតេហិ អារតិ វិរតិ បដិវិរតិ វេរមណី – អយំ, ភិក្ខវេ, សម្មាវាចា អរិយា អនាសវា លោកុត្តរា មគ្គង្គា…បេ….។

“កតមោ ច, ភិក្ខវេ, សម្មាកម្មន្តោ? សម្មាកម្មន្តំបហំ, ភិក្ខវេ, ទ្វយំ វទាមិ…បេ…. ឧបធិវេបក្កោ។

“កតមោ ច, ភិក្ខវេ, សម្មាកម្មន្តោ អរិយោ អនាសវោ លោកុត្តរោ…បេ….។

“កតមោ ច, ភិក្ខវេ, សម្មាអាជីវោ? សម្មាអាជីវំបហំ, ភិក្ខវេ, ទ្វាយំ វទាមិ…បេ…. ឧបធិវេបក្កោ។

“កតមោ ច, ភិក្ខវេ, សម្មាអាជីវោ អរិយោ អនាសវោ លោកុត្តរោ មគ្គង្គោ? យា ខោ, ភិក្ខវេ, អរិយចិត្តស្ស អនាសវចិត្តស្ស អរិយមគ្គសមង្គិនោ អរិយមគ្គំ ភាវយតោ មិច្ឆាអាជីវា អារតិ វិរតិ បដិវិរតិ វេរមណី – អយំ, ភិក្ខវេ, សម្មាអាជីវោ អរិយោ អនាសវោ លោកុត្តរោ មគ្គង្គោ”តិ (ម. និ. ៣.១៣៨ អាទយោ)។

ឯវមេត្ថ ចតូហិ វចីទុច្ចរិតេហិ, តីហិ កាយទុច្ចរិតេហិ, មិច្ឆាជីវតោ ចាតិ ឯកេកាវ វិរតិ អរិយា អនាសវា លោកុត្តរា មគ្គង្គាតិ វុត្តា។ “កុតោ ឯត្ថ ចេតនាពហុត្តំ? កុតោ បញ្ចង្គិកោ មគ្គោ? ឥទំ តេ សុត្តំ អកាមកស្ស លោកុត្តរមគ្គោ អដ្ឋង្គិកោតិ ទីបេតិ”។ សចេ ឯត្តកេន សល្លក្ខេតិ ឥច្ចេតំ កុសលំ, នោ ចេ សល្លក្ខេតិ អញ្ញានិបិ ការណានិ អាហរិត្វា សញ្ញាបេតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“យស្មឹ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ន ឧបលព្ភតិ, សមណោបិ តត្ថ ន ឧបលព្ភតិ…បេ…. ឥមស្មឹ ខោ, សុភទ្ទ, ធម្មវិនយេ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ ឧបលព្ភតិ; ឥធេវ , សុភទ្ទ, សមណោ…បេ…. សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេហិ អញ្ញេហីតិ (ទី. និ. ២.២១៤)។

អញ្ញេសុបិ អនេកេសុ សុត្តសតេសុ អដ្ឋង្គិកោវ មគ្គោ អាគតោ។ កថាវត្ថុប្បករណេបិ វុត្តំ –

“មគ្គានំ អដ្ឋង្គិកោ សេដ្ឋោ, សច្ចានំ ចតុរោ បទា;
វិរាគោ សេដ្ឋោ ធម្មានំ, ទ្វិបទានញ្ច ចក្ខុមា”តិ (កថា. ៨៧២) –

“អត្ថេវ សុត្តន្តោតិ”? “អាមន្តា”“តេន ហិ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ។ សចេ បន ឯត្តកេនាបិ សញ្ញត្តឹ ន គច្ឆតិ, “គច្ឆ, វិហារំ បវិសិត្វា យាគុំ បិវាហី”តិ ឧយ្យោជេតព្ពោ។ ឧត្តរិម្បិន ការណំ វក្ខតីតិ អដ្ឋានមេតំ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

នយា បនេត្ថ គណេតព្ពា។ អដ្ឋង្គិកមគ្គស្មិញ្ហិ ឯកតោ បុច្ឆិត្វា ឯកតោ វិស្សជ្ជនេ ចតូសុ មគ្គេសុ ចត្តារិ នយសហស្សានិ វិភត្តានិ។ បញ្ចង្គិកមគ្គេ ឯកតោ បុច្ឆិត្វា ឯកតោ វិស្សជ្ជនេ ចត្តារិ; បាដិយេក្កំ បុច្ឆិត្វា បាដិយេក្កំ វិស្សជ្ជនេ ចត្តារិ ចត្តារីតិ បញ្ចសុ អង្គេសុ វីសតិ។ ឥតិ បុរិមានិ អដ្ឋ ឥមានិ ច វីសតីតិ សព្ពានិបិ មគ្គវិភង្គេ អដ្ឋវីសតិ នយសហស្សានិ វិភត្តានិ។ តានិ ច ខោ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានិ កុសលានេវ។ វិបាកេ បន កុសលតោ តិគុណា នយា កាតព្ពាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៥០៤. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ មគ្គង្គានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពានិ បេតានិ អប្បមាណំ និព្ពានំ អារព្ភ បវត្តិតោ អប្បមាណារម្មណានេវ, ន មគ្គារម្មណានិ។ នេវ ហិ មគ្គោ ន ផលំ មគ្គំ អារម្មណំ ករោតិ។ សហជាតហេតុវសេន បនេត្ថ កុសលានិ មគ្គហេតុកានិ; វិរិយំ វា វីមំសំ វា ជេដ្ឋកំ កត្វា មគ្គភាវនាកាលេ មគ្គាធិបតីនិ; ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋិកាយ មគ្គភាវនាយ ន វត្តព្ពានិ មគ្គាធិបតីនីតិ; ផលកាលេបិ ន វត្តព្ពានេវ។

អតីតាទីសុ ឯការម្មណភាវេនេបិ ន វត្តព្ពានិ; និព្ពានស្ស បន ពហិទ្ធាធម្មត្តា ពហិទ្ធារម្មណានិ នាម ហោន្តីតិ ឯវមេតស្មឹ បញ្ហាបុច្ឆកេបិ និព្ពត្តិតលោកុត្តរានេវ មគ្គង្គានិ កថិតានិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ហិ សុត្តន្តភាជនីយស្មឹយេវ លោកិយលោកុត្តរានិ មគ្គង្គានិ កថិតានិ; អភិធម្មភាជនីយេ បន បញ្ហាបុច្ឆកេ ច លោកុត្តរានេវាតិ ឯវមេយំ មគ្គវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

មគ្គង្គវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១២. ឈានវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

មាតិកាវណ្ណនា

៥០៨. ឥទានិ តទនន្តរេ ឈានវិភង្គេ យោ តាវ អយំ សកលស្សាបិ សុត្តន្តភាជនីយស្ស បឋមំ មាតិកា ឋបិតា, តត្ថ **ឥធា**តិ វចនំ បុព្ពភាគករណីយសម្បទាយ សម្បន្នស្ស សព្ពប្បការជ្ឈាននិព្ពត្តកស្ស បុគ្គលស្ស សន្និស្សយភូតសាសនបរិទីបនំ, អញ្ញសាសនស្ស ច តថាភាវបដិសេធនំ។ វុត្តញ្ហេតំ – “ឥធេវ, ភិក្ខវេ, សមណោ...បេ.... សុញ្ញា បរប្បវាទា សមណេហិ អញ្ញេហី”តិ (អ. និ. ៤.២៤១)។ **ភិក្ខូ**តិ តេសំ ឈានានំ និព្ពត្តកបុគ្គលបរិទីបនំ។ **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខសំវរេ បតិដ្ឋិតភាវបរិទីបនំ។ **វិហរតី**តិ ឥទមស្ស តទនុរូបវិហារសមង្គីភាវបរិទីបនំ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិ ឥទមស្ស ហេដ្ឋា បាតិមោក្ខសំវរស្ស ឧបរិ ឈានានុយោគស្ស ច ឧបការធម្មបរិទីបនំ។ **អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវី**តិ ឥទមស្ស បាតិមោក្ខតោ អចវនធម្មតាបរិទីបនំ។ **សមាទាយា**តិ ឥទមស្ស សិក្ខាបទានំ អនវសេសតោ អាទានបរិទីបនំ។ **សិក្ខតី**តិ ឥទមស្ស សិក្ខាយ សមង្គីភាវបរិទីបនំ។ **សិក្ខាបទេសូ**តិ ឥទមស្ស សិក្ខិតព្ពធម្មបរិទីបនំ។

ឥន្ទ្រិយេសូតិ ឥទមស្ស គុត្តទ្វារតាយ ភូមិបរិទីបនំ; រក្ខិតព្ពោកាសបរិទីបនន្តិបិ វទន្តិ ឯវ។ **គុត្តទ្វារោ**តិ ឥទមស្ស ឆសុ ទ្វារេសុ សំវិហិតារក្ខភាវបរិទីបនំ។ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ**តិ ឥទមស្ស សន្តោសាទិគុណបរិទីបនំ។ **បុព្ពរត្តាបររត្តំ ជាគរិយានុយោគមនុយុត្តោ**តិ ឥទមស្ស ការណភាវបរិទីបនំ។ **សាតច្ចំ នេបក្កន្តិ** ឥទមស្ស បញ្ញាបរិគ្គហិតេន វីរិយេន សាតច្ចការិតាបរិទីបនំ ។ **ពោធិបក្ខិកានំ ធម្មានំ ភាវនានុយោគមនុយុត្តោ**តិ ឥទមស្ស បដិបត្តិយា និព្ពេធភាគិយត្តបរិទីបនំ។

សោ អភិក្កន្តេ...បេ.... តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី ហោតីតិ ឥទមស្ស សព្ពត្ថ សតិសម្បជញ្ញសមន្នាគតត្តបរិទីបនំ។ **សោ វិវិត្តំ សេនាសនំ ភជតី**តិ ឥទមស្ស អនុរូបសេនាសនបរិគ្គហបរិទីបនំ។ **អរញ្ញំ...បេ.... បដិសល្លានសារុប្បន្តិ** ឥទមស្ស សេនាសនប្បភេទនិវាទីនវតានិសំសបរិទីបនំ។ **សោ អរញ្ញគតោ វា**តិ ឥទមស្ស វុត្តប្បការេ សេនាសនេន យុត្តភាវបរិទីបនំ។ **និសីទតី**តិ ឥទមស្ស យោគានុរូបឥរិយាបថបរិទីបនំ។ **បរិមុខំ សតិំ ឧបដ្ឋបេត្វា**តិ ឥទមស្ស យោគារម្ភបរិទីបនំ។ **សោ អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយា**តិអាទិ បនស្ស កម្មដ្ឋានានុយោគេន នីវរណប្បហានបរិទីបនំ។ តស្សេវ បហីននីវរណស្ស **វិវិច្ចេវ កាមេហី**តិអាទិ បដិបាដិយា ឈានុប្បត្តិបរិទីបនំ។

អបិ ច **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ ឈានុប្បាទកោ ភិក្ខុ។ ឥទានិ យស្មា ឈានុប្បាទកេន ភិក្ខុនា ចត្តារិ សីលានិ សោធេតព្ពានិ, តស្មាស្ស **បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ**តិ ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរសីលវិសុទ្ធឹ ឧបទិសតិ។ **អាចារគោចរសម្បន្នោ**តិអាទិនា អាជីវបារិសុទ្ធិសីលំ។ **សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ**តិ ឥមិនា តេសំ ទ្វិន្នំ សីលានំ អនវសេសតោ អាទានំ។ **ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ**តិ ឥមិនា ឥន្ទ្រិយសំវរសីលំ។ **ភោជនេ មត្តញ្ញូ**តិ ឥមិនា បច្ចយសន្និស្សិតសីលំ។ **បុព្ពរត្តាបររត្តន្តិ**អាទិនា សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស ឈានភាវនាយ ឧបការកេ ធម្មេ។ **សោ អភិក្កន្តេ**តិអាទិនា តេសំ ធម្មានំ អបរិហានាយ កម្មដ្ឋានស្ស ច អសម្មោសាយ សតិសម្បជញ្ញសមាយោគំ។ **សោ វិវិត្តន្តិ**អាទិនា ភាវនានុរូបសេនាសនបរិគ្គហំ។ **សោ អរញ្ញគតោ វា**តិអាទិនា តំ សេនាសនំ ឧបគតស្ស ឈានានុរូបឥរិយាបថញ្ចេវ ឈានភាវនារម្ភញ្ច។ **សោ អភិជ្ឈន្តិ**អាទិនា ឈានភាវនារម្ភេន ឈានបច្ចនីកធម្មប្បហានំ។ **សោ ឥមេ បញ្ច នីវរណេ បហាយា**តិអាទិនា ឯវំ បហីនជ្ឈានបច្ចនីកធម្មស្ស សព្ពជ្ឈានានំ ឧប្បត្តិក្កមំ ឧបទិសតីតិ។

មាតិកាវណ្ណនា។

និទ្ទេសវណ្ណនា

៥០៩. ឥទានិ យថានិក្ខិត្តំ មាតិកំ បដិបាដិយា ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **ឥធាតិ ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា**តិអាទីហិ ទសហិ បទេហិ សិក្ខត្តយសង្ខាតំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធសាសនមេវ កថិតំ។ តញ្ហិ ពុទ្ធេន ភគវតា ទិដ្ឋត្តា **ទិដ្ឋី**តិ វុច្ចតិ។ តស្សេវ ខមនវសេន **ខន្តិ**, រុច្ចនវសេន **រុចិ**, គហណវសេន **អាទាយោ**, សភាវដ្ឋេន **ធម្មោ**, សិក្ខិតព្ពដ្ឋេន **វិនយោ**, តទុភយេនាបិ **ធម្មវិនយោ**, បវុត្តវសេន **បាវចនំ**, សេដ្ឋចរិយដ្ឋេន **ព្រហ្មចរិយំ**,

អនុសិដ្ឋិទានវសេន **សត្ថុសាសន**ន្តិ វុច្ចតិ។ តស្មា **ឥមិស្សា ទិដ្ឋិយា**តិអាទីសុ ឥមិស្សា ពុទ្ធទិដ្ឋិយា, ឥមិស្សា ពុទ្ធខន្តិយា, ឥមិស្សា ពុទ្ធរុចិយា, ឥមស្មឹ ពុទ្ធអាទាយេ, ឥមស្មឹ ពុទ្ធធម្មេ, ឥមស្មឹ ពុទ្ធវិនយេ។

> “យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ – ‘ឥមេ ធម្មា សរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិរាគាយ, សំយោគាយ សំវត្តន្តិ នោ វិសំយោគាយ, អាចយាយ សំវត្តន្តិ នោ អបចយាយ, ឧបាទាយ សំវត្តន្តិ នោ បដិនិស្សគ្គិយា, មហិច្ឆតាយ សំវត្តន្តិ នោ អប្បិច្ឆតាយ, អសន្តុដ្ឋិយា សំវត្តន្តិ នោ សន្តុដ្ឋិយា, សង្គណិកាយ សំវត្តន្តិ នោ បវិវេកាយ, កោសជ្ជាយ សំវត្តន្តិ នោ វីរិយារម្ភាយ, ទុព្ភរតាយ សំវត្តន្តិ នោ សុភរតាយា’តិ ឯកំសេន ហិ, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ – ‘នេសោ ធម្មោ, នេសោ វិនយោ, នេតំ សត្ថុសាសន’ន្តិ។ យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ – ‘ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ សរាគាយ...បេ.... សុភរតាយ សំវត្តន្តិ នោ ទុព្ភរតាយា’តិ។ ឯកំសេន ហិ, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ – ‘ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ, ឯតំ សត្ថុសាសន”ន្តិ (អ. និ. ៨.៥៣; ចូឡវ. ៤០៦)។

ឯវំ វុត្តេ ឥមស្មឹ ពុទ្ធធម្មវិនយេ , ឥមស្មឹ ពុទ្ធបាវចនេ, ឥមស្មឹ ពុទ្ធព្រហ្មចរិយេ, ឥមស្មឹ ពុទ្ធសត្ថុសាសនេតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អបិចេតំ សិក្ខាត្តយសង្ខាតំ សកលំ សាសនំ ភគវតា ទិដ្ឋត្តា សម្មាទិដ្ឋិបច្ចយត្តា សម្មាទិដ្ឋិបុព្ពង្គមត្តា ច ទិដ្ឋិ, ភគវតោ ខមនវសេន ខន្តិ, រុច្ចនវសេន រុចិ, គហណវសេន អាទាយោ។ អត្តនោ ការកំ អបាយេសុ អបតមានំ ធារេតីតិ ធម្មោ។ សោវ សំកិលេសបក្ខំ វិនេតីតិ វិនយោ។ ធម្មោ ច សោ វិនយោ ចាតិ ធម្មវិនយោ។ កុសលធម្មេហិ វា អកុសលធម្មានំ ឯស វិនយោតិ ធម្មវិនយោ។ តេនេវ វុត្តំ – “យេ ច ខោ ត្វំ, គោតមិ, ធម្មេ ជានេយ្យាសិ – ‘ឥមេ ធម្មា វិរាគាយ សំវត្តន្តិ នោ សរាគាយ...បេ.... ឯកំសេន, គោតមិ, ធារេយ្យាសិ ‘ឯសោ ធម្មោ, ឯសោ វិនយោ, ឯតំ សត្ថុសាសន’ន្តិ។

ធម្មេន វា វិនយោ, ន ទណ្ឌាទីហីតិ ធម្មវិនយោ, វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “ទណ្ឌេនេកេ ទមយន្តិ, អង្កុសេហិ កសាហិ ច;
> អទណ្ឌេន អសត្ថេន, នាគោ ទន្តោ មហេសិនា”តិ។ (ចូឡវ. ៣៤២; ម. និ. ២.៣៥២);

តថា –

> “ធម្មេន នីយមានានំ, កា ឧសូយា វិជានត”ន្តិ; (មហាវ. ៦៣);

ធម្មាយ វា វិនយោ ធម្មវិនយោ។ អនវជ្ជធម្មត្ថញ្ហេស វិនយោ, ន ភវភោគាមិសត្ថំ។ តេនាហ ភគវា – “នយិទំ, ភិក្ខវេ, ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតិ ជនកុហនត្ថ”ន្តិ (អ. និ. ៤.២៥) វិត្ថារោ។ បុណ្ណត្ថេរោបិ អាហ – “អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថំ ខោ, អាវុសោ, ភគវតិ ព្រហ្មចរិយំ វុស្សតី”តិ (ម. និ. ១.២៥៩)។ វិសិដ្ឋំ វា នយតីតិ វិនយោ។ ធម្មតោ វិនយោ ធម្មវិនយោ។ សំសារធម្មតោ ហិ សោកាទិធម្មតោ វា ឯស វិសិដ្ឋំ និព្ពានំ នយតិ។ ធម្មស្ស វា វិនយោ, ន តិត្ថករានន្តិ ធម្មវិនយោ; ធម្មភូតោ ហិ ភគវា, តស្សេវ វិនយោ។ យស្មា វា ធម្មាយេវ អភិញ្ញេយ្យា បរិញ្ញេយ្យា បហាតព្ពា ភាវេតព្ពា សច្ឆិកាតព្ពា ច, តស្មា ឯស ធម្មេសុ វិនយោ, ន សត្តេសុ, ន ជីវេសុ ចាតិ ធម្មវិនយោ។ សាត្ថសព្យញ្ជនតាទីហិ អញ្ញេសំ វចនតោ បធានំ វចនន្តិ បវចនំ; បវចនមេវ បាវចនំ។ សព្ពចរិយាហិ វិសិដ្ឋចរិយាភាវេន ព្រហ្មចរិយំ។ ទេវមនុស្សានំ សត្ថុភូតស្ស ភគវតោ សាសនន្តិ សត្ថុសាសនំ; សត្ថុភូតំ វា សាសនន្តិបិ សត្ថុសាសនំ។ “សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា”តិ (ទី. និ. ២.២១៦) ហិ ធម្មវិនយោវ សត្ថាតិ វុត្តោតិ ឯវមេតេសំ បទានំ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

យស្មា បន ឥមស្មឹយេវ សាសនេ សព្ពបការវជ្ជានទិព្ពត្តកោ ភិក្ខុ ទិស្សតិ, ន អញ្ញត្រ, តស្មា តត្ថ តត្ថ ‘ឥមិស្សា’តិ ច ‘ឥមស្មិ’ន្តិ ច អយំ និយមោ កតោតិ វេទិតព្ពោតិ។ អយំ ‘ឥធា’តិ មាតិកាបទនិទ្ទេសស្ស អត្ថោ។

៥១០. ភិក្ខុនិទ្ទេសេ **សមញ្ញាយា**តិ បញ្ញត្តិយា, វោហារេនាតិ អត្ថោ។ សមញ្ញាយ ឯវ ហិ ឯកច្ចោ ភិក្ខូតិ បញ្ញាយតិ។ តថា ហិ និមន្តនាទិម្ហិ ភិក្ខូសុ គណីយមានេសុ សាមណេរេបិ គហេត្វា ‘សតំ ភិក្ខូ, សហស្សំ ភិក្ខូ’តិ វទន្តិ។ **បដិញ្ញាយា**តិ អត្តនោ បដិជាននេន។ បដិញ្ញាយបិ ហិ ឯកច្ចោ ភិក្ខូតិ បញ្ញាយតិ។ តស្ស “កោ ឯត្ថ អាវុសោ”តិ? “អហំ, អាវុសោ, ភិក្ខូ”តិ ឯវមាទីសុ (អ. និ. ១០.៩៦) សម្ភវោ ទដ្ឋព្ពោ។ អយំ បន អានន្ទត្ថេរេន

វុត្តត្តា ធម្មិកា បដិញ្ញា។ រត្តិភាគេ បន ទុស្សីលាបិ បដិបថំ អាគច្ឆន្តា “កោ ឯត្ថា”តិ វុត្តេ អធម្មិកាយ បដិញ្ញាយ អភូតត្ថាយ “មយំ ភិក្ខូ”តិ វទន្តិ។

ភិក្ខតីតិ យាចតិ។ យោ ហិ កោចិ ភិក្ខតិ, ភិក្ខំ ឯសតិ គវេសតិ, សោ តំ លភតុ វា មា វា, អថ ខោ ភិក្ខតីតិ ភិក្ខុ។ **ភិក្ខកោ**តិ ព្យញ្ជនេន បទំ វឌ្ឍិតំ; ភិក្ខនធម្មតាយ ភិក្ខូតិ អត្ថោ។ **ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោ**តិ ពុទ្ធាទីហិ អជ្ឈុបគតំ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតត្តា ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោ នាម។ យោ ហិ កោចិ អប្បំ វា មហន្តំ វា ភោគក្ខន្ធំ បហាយ អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជិតោ, កសិគោរក្ខាទីហិ ជីវិតកប្បនំ ហិត្វា លិង្គសម្បដិច្ឆនេនេវ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខុ។ បរប្បដិពទ្ធជីវិកត្តា វា វិហារមជ្ឈេ កាជភត្តំ ភុញ្ជមានោបិ ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខុ។ បិណ្ឌិយាលោបភោជនំ និស្សាយ បព្ពជ្ជាយ ឧស្សាហជាតត្តា វា ភិក្ខាចរិយំ អជ្ឈុបគតោតិ ភិក្ខុ។

អគ្ឃផស្សវណ្ណភេទេន ភិន្នំ បដំ ធារេតីតិ **ភិន្នបដធរោ**។ តត្ថ សត្ថកច្ឆេទនេន អគ្ឃភេទោ វេទិតព្ពោ។ សហស្សគ្ឃនកោបិ ហិ បដោ សត្ថកេន ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ឆិន្នោ ភិន្នគ្ឃោ ហោតិ, បុរិមគ្ឃតោ ឧបឌ្ឍម្បិ ន អគ្ឃតិ។ សុត្តសំសិព្ពនេន ផស្សភេទោ វេទិតព្ពោ។ សុខសម្ផស្សោបិ ហិ បដោ សុត្តេហិ សំសិព្ពិតោ ភិន្នផស្សោ ហោតិ, ខរសម្ផស្សតំ បាបុណាតិ។ សូចិមលាទីហិ វណ្ណភេទោ វេទិតព្ពោ។ សុបរិសុទ្ធោបិ ហិ បដោ សូចិកម្មតោ បដ្ឋាយ សូចិមលេន, ហត្ថសេទមលជល្លិកាទីហិ , អវសានេ រជនកប្បករណេហិ ច ភិន្នវណ្ណោ ហោតិ, បកតិវណ្ណំ វិជហតិ។ ឯវំ តីហាការេហិ ភិន្នបដធារណតោ ភិន្នបដធរោតិ ភិក្ខុ។ គិហិវត្ថវិសភាគានំ វា កាសាវានំ ធារណមត្តេនេវ ភិន្នបដធរោតិ ភិក្ខុ។

ភិន្ទតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ ភិក្ខុ។ សោតាបត្តិមគ្គេន បញ្ច កិលេសេ ភិន្ទតីតិ ភិក្ខុ។ សកទាគាមិមគ្គេន ចត្តារោ, អនាគាមិមគ្គេន ចត្តារោ, អរហត្តមគ្គេន អដ្ឋ កិលេសេ ភិន្ទតីតិ ភិក្ខុ។ ឯត្តាវតា ចត្តារោ មគ្គដ្ឋា ទស្សិតា។ **ភិន្នត្តា**តិ ឥមិនា បន ចត្តារោ ផលដ្ឋា។ សោតាបន្នោ ហិ សោតាបត្តិមគ្គេន បញ្ច កិលេសេ ភិន្ទិត្វា ឋិតោ។ សកទាគាមី សកទាគាមិមគ្គេន ចត្តារោ, អនាគាមី អនាគាមិមគ្គេន ចត្តារោ, អរហា អរហត្តមគ្គេន អដ្ឋ កិលេសេ ភិន្ទិត្វា ឋិតោ។ ឯវមយំ ចតុព្ពិធោ ផលដ្ឋោ ភិន្នត្តា បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានំ ភិក្ខុ នាម។

ឱធិសោ កិលេសានំ បហានាតិ ឯត្ថ ទ្វេ ឱធី – មគ្គោធិ ច កិលេសោធិ ច។ ឱធិ នាម សីមា, មរិយាទា។ តត្ថ សោតាបន្នោ មគ្គោធិនា ឱធិសោ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ។ តស្ស ហិ ចតូសុ មគ្គេសុ ឯកេនេវ ឱធិនា កិលេសា បហីនា, ន សកលេន មគ្គចតុក្កេន។ សកទាគាមីអនាគាមីសុបិ ឯសេវ នយោ។ សោតាបន្នោ ច កិលេសោធិនាបិ ឱធិសោ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ។ តស្ស ហិ បហាតព្ពកិលេសេសុ ឱធិនាវ កិលេសា បហីនា, ន សព្ពេន សព្ពំ។ អរហា បន អនោធិសោវ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ។ តស្ស ហិ មគ្គចតុក្កេន អនោធិនាវ កិលេសា បហីនា, ន ឯកាយ មគ្គសីមាយ។ បហាតព្ពកិលេសេសុ ច អនោធិសោវ កិលេសា បហីនា។ ឯកាបិ ហិ កិលេសសីមា ឋិតា នាម នត្ថិ។ ឯវំ សោ ឧភយថាបិ អនោធិសោ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ។

សេក្ខោតិ បុថុជ្ជនកល្យាណកេន សទ្ធឹ សត្ត អរិយា។ តិស្សោ សិក្ខា សិក្ខន្តីតិ សេក្ខា។ តេសុ យោ កោចិ សេក្ខោ ភិក្ខូតិ វេទិតព្ពោ។ ន សិក្ខតីតិ **អសេក្ខោ**។ សេក្ខធម្មេ អតិក្កម្ម អគ្គផលេ ឋិតោ តតោ ឧត្តរិ សិក្ខិតព្ពាភាវតោ ខីណាសវោ អសេក្ខោតិ វុច្ចតិ។ អវសេសោ បុថុជ្ជនភិក្ខុ តិស្សោ សិក្ខា នេវ សិក្ខតិ, ន សិក្ខិត្វា ឋិតោតិ **នេវសេក្ខនាសេក្ខោ**តិ វេទិតព្ពោ។

សីលគ្គំ សមាធិគ្គំ បញ្ញគ្គំ វិមុត្តគ្គន្តិ ឥទំ អគ្គំ បត្វា ឋិតត្តា **អគ្គោ ភិក្ខុ** នាម។ **ភទ្រោ**តិ អបាបកោ។ កល្យាណបុថុជ្ជនាទយោ ហិ យាវ អរហា តាវ ភទ្រេន សីលេន សមាធិនា បញ្ញាយ វិមុត្តិយា វិមុត្តិញាណទស្សនេន ច សមន្នាគតត្តា ភទ្រោ ភិក្ខូតិ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ។ **មណ្ឌោ ភិក្ខូ**តិ បសន្នោ ភិក្ខុ; សប្បិមណ្ឌោ វិយ អនាវិលោ វិប្បសន្នោតិ អត្ថោ។ **សារោ**តិ តេហិយេវ សីលសារាទីហិ សមន្នាគតត្តា, នីលសមន្នាគមេន នីលោ បដោ វិយ, សារោ ភិក្ខូតិ វេទិតព្ពោ។ វិគតកិលេសផេគ្គុភាវតោ វា ខីណាសវោវ សារោតិ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ ច “ភិន្ទតិ បាបកេ អកុសលេ ធម្មេតិ ភិក្ខុ, ឱធិសោ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ, សេក្ខោ ភិក្ខូ”តិ ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ សត្ត សេក្ខា កថិតា។ “ភិន្នត្តា បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មានន្តិ ភិក្ខុ, អនោធិសោ កិលេសានំ បហានា ភិក្ខុ, អសេក្ខោ ភិក្ខុ, អគ្គោ ភិក្ខុ, មណ្ឌោ ភិក្ខូ”តិ ឥមេសុ បញ្ចសុ ឋានេសុ ខីណាសវោវ កថិតោ។ “នេវសេក្ខនាសេក្ខោ”តិ ឯត្ថ បុថុជ្ជនោវ កថិតោ។ សេសដ្ឋានេសុ បុថុជ្ជនកល្យាណកោ, សត្ត សេក្ខា, ខីណាសវោតិ ឥមេ សព្ពេបិ កថិតា។

ឯវំ សមញ្ញាទីហិ ភិក្ខុំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឧបសម្បទាវសេន ទស្សេតុំ **សមគ្គេន សង្ឃេនា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សមគ្គេន សង្ឃេនា**តិ សព្ពន្តិមេន បរិច្ឆេទេន បញ្ចវគ្គករណីយេ កម្មេ យាវតិកា ភិក្ខូ កម្មប្បត្តា, តេសំ អាគតត្តា ឆន្ទារហានំ ឆន្ទស្ស អាហដត្តា សម្មុខីភូតានញ្ច អប្បដិក្កោសនតោ ឯកស្មឹ កម្មេ សមគ្គភាវំ ឧបគតេន។ **ញត្តិចតុត្ថេនា**តិ តីហិ អនុស្សាវនាហិ ឯកាយ ច ញត្តិយា កាតព្ពេន។ **កម្មេនា**តិ ធម្មិកេន វិនយកម្មេន។ **អកុប្បេនា**តិ វត្ថុញត្តិអនុស្សាវនសីមាបរិសសម្បត្តិសម្បន្នត្តា អកោបេតព្ពតំ អប្បដិក្កោសិតព្ពតំ ឧបគតេន។ **ឋានារហេនា**តិ ការណារហេន សត្ថុសាសនារហេន។

ឧបសម្បន្នោ នាម ឧបរិភាវំ សមាបន្នោ, បត្តោតិ អត្ថោ។ ភិក្ខុភាវោ ហិ ឧបរិភាវោ។ តញ្ចេស យថាវុត្តេន កម្មេន សមាបន្នត្តា ឧបសម្បន្នោតិ វុច្ចតិ។ ឯតេន យា ឥមា ឯហិភិក្ខូបសម្បទា, សរណគមនូបសម្បទា, ឱវាទបដិគ្គហណូបសម្បទា, បញ្ហាព្យាករណូបសម្បទា, គរុធម្មបដិគ្គហណូបសម្បទា, ទូតេនូបសម្បទា, អដ្ឋវាចិកូបសម្បទា, ញត្តិចតុត្ថកម្មូបសម្បទាតិ អដ្ឋ ឧបសម្បទា វុត្តា, តាសំ ញត្តិចតុត្ថកម្មូបសម្បទា, ទូតេនូបសម្បទា, អដ្ឋវាចិកូបសម្បទាតិ ឥមា តិស្សោវ ថាវរា។ សេសា ពុទ្ធេ ធរមានេយេវ អហេសុំ។ តាសុ ឧបសម្បទាសុ ឥមស្មឹ ឋានេ អយំ ញត្តិចតុត្ថកម្មូបសម្បទាវ អធិប្បេតា។

៥១១. បាតិមោក្ខសំវរនិទ្ទេសេ **បាតិមោក្ខ**ន្តិ សិក្ខាបទសីលំ។ តញ្ហិ, យោ នំ បាតិ រក្ខតិ, តំ មោក្ខេតិ មោចយតិ អាបាយិកាទីហិ ទុក្ខេហិ, តស្មា បាតិមោក្ខន្តិ វុត្តំ។ **សីលំ បតិដ្ឋា**តិអាទីនិ តស្សេវ វេវចនានិ។ តត្ថ សីលន្តិ កាមញ្ចេតំ សហ កម្មវាចាបរិយោសានេន ឥជ្ឈនកស្ស បាតិមោក្ខស្ស វេវចនំ, ឯវំ សន្តេបិ ធម្មតោ ឯតំ សីលំ នាម បាណាតិបាតាទីហិ វា វិរមន្តស្ស វត្តប្បដិបត្តឹ វា បូរេន្តស្ស ចេតនាទយោ ធម្មា វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ចេតំ បដិសម្ភិទាយំ "កឹ សីល"ន្តិ? ចេតនា សីលំ, ចេតសិកំ សីលំ, សំវរោ សីលំ, អវីតិក្កមោ សីល"ន្តិ (បដិ. ម. ១.៣៩)។

តត្ថ **ចេតនា សីលំ** នាម បាណាតិបាតាទីហិ វា វិរមន្តស្ស វត្តបដិបត្តឹ វា បូរេន្តស្ស ចេតនា។ **ចេតសិកំ សីលំ** នាម បាណាតិបាតាទីហិ វិរមន្តស្ស វិរតិ។ អបិច ចេតនា សីលំ នាម បាណាតិបាតាទីនិ បជហន្តស្ស សត្ត កម្មបថចេតនា។ ចេតសិកំ សីលំ នាម "អភិជ្ឈំ បហាយ វិគតាភិជ្ឈេន ចេតសា វិហរតី"តិអាទិនា នយេន សំយុត្តមហាវគ្គេ វុត្តា អនភិជ្ឈាអព្យាបាទសម្មាទិដ្ឋិធម្មា។ **សំវរោ សីល**ន្តិ ឯត្ថ បញ្ចវិធេន សំវរោ វេទិតព្ពោ – បាតិមោក្ខសំវរោ, សតិសំវរោ, ញាណសំវរោ , ខន្តិសំវរោ, វីរិយសំវរោតិ។ តស្ស នានាករណំ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.៦) វុត្តំ។ **អវីតិក្កមោ សីល**ន្តិ សមាទិណ្ណសីលស្ស កាយិកវាចសិកោ អវីតិក្កមោ។ ឯត្ថ ច សំវរសីលំ អវីតិក្កមសីលន្តិ ឥទមេវ និប្បរិយាយតោ សីលំ; ចេតនា សីលំ ចេតសិកំ សីលន្តិ បរិយាយតោ សីលន្តិ វេទិតព្ពំ។

យស្មា បន បាតិមោក្ខសំវរសីលេន ភិក្ខុ សាសនេ បតិដ្ឋាតិ នាម, តស្មា តំ **'បតិដ្ឋា'**តិ វុត្តំ; បតិដ្ឋហតិ វា ឯត្ថ ភិក្ខុ, កុសលធម្មា ឯវ វា ឯត្ថ បតិដ្ឋហន្តីតិ បតិដ្ឋា។ អយមត្ថោ –

> "សីលេ បតិដ្ឋាយ នរោ សបញ្ញោ, ចិត្តំ បញ្ញញ្ច ភាវយំ;
> អាតាបី និបកោ ភិក្ខុ, សោ ឥមំ វិជដយេ ជដ"ន្តិ ច។ (សំ. និ. ១.២៣);

"បតិដ្ឋា , មហារាជ, សីលំ សព្ពេសំ កុសលធម្មាន"ន្តិ ច "សីលេ បតិដ្ឋិតស្ស ខោ, មហារាជ, សព្ពេ កុសលា ធម្មា ន បរិហាយន្តី"តិ (មិ. ប. ២.១.៩) ច អាទិសុត្តវសេន វេទិតព្ពោ។

តទេតំ បុព្ពុប្បត្តិអត្ថេន **អាទិ**។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> "តស្មាតិហ ត្វំ, ឧត្តិយ, អាទិមេវ វិសោធេហិ កុសលេសុ ធម្មេសុ។ កោ ចាទិ កុសលានំ ធម្មានំ? សីលញ្ច សុវិសុទ្ធំ ទិដ្ឋិ ច ឧជុកា"តិ (សំ. និ. ៥.៣៨២)។

យថា ហិ នគរវឌ្ឍកី នគរំ មាបេតុកាមោ បឋមំ នគរដ្ឋានំ សោធេតិ, តតោ អបរភាគេ វីថិចតុក្កសិង្ឃាដកាទិបរិច្ឆេទេន វិភជិត្វា នគរំ មាបេតិ; ឯវមេវ យោគាវចរោ អាទិតោវ សីលំ វិសោធេតិ, តតោ អបរភាគេ សមថវិបស្សនាមគ្គផលនិព្ពានានិ សច្ឆិករោតិ។ យថា វា បន រជកោ បឋមំ តីហិ ខារេហិ វត្ថំ ធោវិត្វា បរិសុទ្ធេ វត្ថេ យទិច្ឆកំ រង្គជាតំ ឧបនេតិ; យថា វា បន ឆេកោ ចិត្តការោ រូបំ លិខិតុកាមោ អាទិតោវ ភិត្តិបរិកម្មំ ករោតិ, តតោ អបរភាគេ រូបំ សមុដ្ឋាបេតិ; ឯវមេវ យោគាវចរោ អាទិតោវ សីលំ វិសោធេត្វា អបរភាគេ សមថវិបស្សនាទយោ ធម្មេ សច្ឆិករោតិ។ តស្មា សីលំ "អាទី"តិ វុត្តំ។

តទេតំ ចរណសរិក្ខតាយ **ចរណំ**។ ចរណាតិ ហិ បាទា វុច្ចន្តិ។ យថា ហិ ឆិន្នចរណស្ស បុរិសស្ស ទិសំគមនាភិសង្ខារោ ន ជាយតិ, បរិបុណ្ណបាទស្សេវ ជាយតិ; ឯវមេវ យស្ស សីលំ ភិន្នំ ហោតិ ខណ្ឌំ អបរិបុណ្ណំ, តស្ស និព្ពានគមនាយ ញាណគមនំ ន សម្បជ្ជតិ។ យស្ស បន តំ អភិន្នំ ហោតិ អក្ខណ្ឌំ បរិបុណ្ណំ តស្ស និព្ពានគមនាយ ញាណគមនំ សម្បជ្ជតិ។ តស្មា សីលំ "ចរណ"ន្តិ វុត្តំ។

តទេតំ សំយមនវសេន **សំយមោ**, សំវរណវសេន **សំវរោ**។ ឧភយេនាបិ សីលសំយមោ ចេវ សីលសំវរោ ច កថិតោ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ សំយមេតិ វីតិក្កមវិប្ផន្ទនំ, បុគ្គលំ វា សំយមេតិ, វីតិក្កមវសេន តស្ស វិប្ផន្ទិតុំ ន ទេតីតិ សំយមោ។ វីតិក្កមស្ស បវេសនទ្វារំ សំវរតិ បិទហតីតិបិ សំវរោ។ **មោក្ខ**ន្តិ ឧត្តមំ មុខភូតំ វា។ យថា ហិ សត្តានំ ចតុព្ពិធោ អាហារោ មុខេន បវិសិត្វា អង្គមង្គានិ ផរតិ, ឯវំ យោគិនោបិ ចតុភូមកកុសលំ សីលមុខេន បវិសិត្វា អត្ថសិទ្ធឹ សម្បាទេតិ។ តេន វុត្តំ "មោក្ខ"ន្តិ។ បមុខេ សាធូតិ **បាមោក្ខំ**; បុព្ពង្គមំ សេដ្ឋំ បធានន្តិ អត្ថោ។ **កុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តិយា**តិ ចតុភូមកកុសលានំ បដិលាភត្ថាយ បាមោក្ខំ បុព្ពង្គមំ សេដ្ឋំ បធានន្តិ វេទិតព្ពំ។

កាយិកោ អវីតិក្កមោតិ តិវិធំ កាយសុចរិតំ។ **វាចសិកោ**តិ ចតុព្ពិធំ វចីសុចរិតំ។ **កាយិកវាចសិកោ**តិ តទុភយំ។ តមិនា អាជីវដ្ឋមកសីលំ បរិយាទាយ ទស្សេតិ។ **សំវុតោ**តិ បិហិតោ; សំវុតិន្ទ្រិយោ បិហិតិន្ទ្រិយោតិ អត្ថោ។ យថា ហិ សំវុតទ្វារំ គេហំ "សំវុតគេហំ បិហិតគេហ"ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវមិធ សំវុតិន្ទ្រិយោ "សំវុតោ"តិ វុត្តោ។ **បាតិមោក្ខសំវរេនា**តិ បាតិមោក្ខេន ច សំវរេន ច, បាតិមោក្ខសង្ខាតេន វា សំវរេន។ **ឧបេតោ**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។

៥១២. **ឥរិយតី**តិអាទីហិ សត្តហិបិ បទេហិ បាតិមោក្ខសំវរសីលេ ឋិតស្ស ភិក្ខុនោ ឥរិយាបថវិហារោ កថិតោ។

៥១៣. អាចារគោចរនិទ្ទេសេ កិញ្ចាបិ ភគវា សមណាចរំ សមណគោចរំ កថេតុកាមោ "អាចារគោចរសម្បន្នោតិ អត្ថិ អាចារោ, អត្ថិ អនាចារោ"តិ បទំ ឧទ្ធរិ។ យថា បន មគ្គកុសលោ បុរិសោ មគ្គំ អចិក្ខន្តោ 'វាមំ មុញ្ច ទក្ខិណំ គណ្ហា'តិ បឋមំ មុញ្ចិតព្ពំ សភយមគ្គំ ឧប្បថមគ្គំ អាចិក្ខតិ , បច្ឆា គហេតព្ពំ ខេមមគ្គំ ឧជុមគ្គំ; ឯវមេវ មគ្គកុសលបុរិសសទិសោ ធម្មរាជា បឋមំ បហាតព្ពំ ពុទ្ធប្បដិកុដ្ឋំ អនាចារំ អាចិក្ខិត្វា បច្ឆា អាចារំ អាចិក្ខិតុកាមោ "តត្ថ កតមោ អនាចារោ"តិអាទិមាហ។ បុរិសេន ហិ អាចិក្ខិតមគ្គោ សម្បជ្ជេយ្យ វា ន វា, តថាគតេន អាចិក្ខិតមគ្គោ អបណ្ណកោ, ឥន្ទេន វិស្សដ្ឋំ វជិរំ វិយ, អវិរជ្ឈនកោ និព្ពាននគរំយេវ សមោសរតិ។ តេន វុត្តំ – "បុរិសោ មគ្គកុសលោតិ ខោ, តិស្ស, តថាគតស្សេតំ អធិវចនំ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្សា"តិ (សំ. និ. ៣.៨៤)។

យស្មា វា សសីសំ នហានេន បហីនសេទមលជល្លិកស្ស បុរិសស្ស មាលាគន្ធវិលេបនាទិវិភូសនវិធានំ វិយ បហីនបាបធម្មស្ស កល្យាណធម្មសមាយោគោ សម្បន្នរូបោ ហោតិ, តស្មា សេទមលជល្លិកំ វិយ បហាតព្ពំ បឋមំ អនាចារំ អាចិក្ខិត្វា, បហីនសេទមលជល្លិកស្ស មាលាគន្ធវិលេបនាទិវិភូសនវិធានំ វិយ បច្ឆា អាចារំ អាចិក្ខិតុកាមោបិ **តត្ថ កតមោ អនាចារោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាយិកោ វីតិក្កមោ**តិ តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ; **វាចសិកោ វីតិក្កមោ**តិ ចតុព្ពិធំ វចីទុច្ចរិតំ; **កាយិកវាចសិកោ វីតិក្កមោ**តិ តទុភយំ។ ឯវំ អាជីវដ្ឋមកសីលស្សេវ វីតិក្កមំ ទស្សេសិ។

យស្មា បន ន កេវលំ កាយវាចាហិ ឯវ អនាចារំ អាចរតិ, មនសាបិ អាចរតិ ឯវ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ "សព្ពម្បិ ទុស្សីល្យំ អនាចារោ"តិ វុត្តំ។ តត្ថ ឯកច្ចិយំ អនាចារំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ **ឥធេកច្ចោ វេឡុទានេនា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វេឡុទានេនា**តិ បច្ចយហេតុកេន វេឡុទានេន។ វិហារេ ឧដ្ឋិតញ្ហិ អរញ្ញតោ វា អាហរិត្វា រក្ខិតគោបិតំ វេឡុំ 'ឯវំ មេ បច្ចយំ ទស្សន្តី'តិ ឧបដ្ឋាកានំ ទាតុំ ន វដ្ដតិ។ ឯវញ្ហិ ជីវិតំ កប្បេន្តោ អនេសនាយ មិច្ឆាជីវេន ជីវតិ។ សោ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ គរហំ បាបុណាតិ, សម្បរាយេ ច អបាយបរិបូរកោ ហោតិ។ អត្តនោ បុគ្គលិកវេឡុំ កុលសង្គហត្ថាយ ទទន្តោ កុលទូសកទុក្កដមាបជ្ជតិ; បរបុគ្គលិកំ ថេយ្យចិត្តេន ទទមានោ ភណ្ឌគ្ឃេន ការេតព្ពោ។ សង្ឃិកេបិ ឯសេវ នយោ។ សចេ បន តំ ឥស្សរវតាយ ទេតិ គរុភណ្ឌវិស្សជ្ជនមាបជ្ជតិ ។

កតរោ បន វេឡុ គរុភណ្ឌំ ហោតិ, កតរោ ន ហោតីតិ? យោ តាវ អរោបិមោ សយំជាតកោ, សោ សង្ឃេន បរិច្ឆិន្នដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ, តតោ បរំ ន គរុភណ្ឌំ; រោបិតដ្ឋានេ សព្ពេន សព្ពំ គរុភណ្ឌំ។ សោ បន បមាណេន បរិច្ឆិន្នោ តេលនាឡិប្បមាណោបិ គរុភណ្ឌំ, ន តតោ ហេដ្ឋា។ យស្ស បន ភិក្ខុនោ តេលនាឡិយា វា កត្តរទណ្ឌេន

វា អត្ថោ, តេន ផាតិកម្មំ កត្វា គហេតព្ពោ។ ផាតិកម្មំ តទគ្ឃនកំ វា អតិរេកំ វា វដ្ដតិ, ឩនកំ ន វដ្ដតិ។ ហត្ថកម្មម្បិ ឧទកាហរណមត្តំ វា អប្បហរិតករណមត្តំ វា ន វដ្ដតិ, តំ ថាវរំ កាតុំ វដ្ដតិ។ តស្មា បោក្ខរណិតោ វា បំសុំ ឧទ្ធរិត្វា សោបានំ វា អត្ថរាបេត្វា វិសមដ្ឋានំ វា សមំ កត្វា គហេតុំ វដ្ដតិ។ ផាតិកម្មំ អកត្វា គហិតោ តត្ថ វសន្តេនេវ បរិភុញ្ជិតព្ពោ; បក្កមន្តេន សង្ឃិកំ កត្វា ឋបេត្វា គន្តព្ពំ។ អសតិយា គហេត្វា គតេន យត្ថ គតោ សរតិ, តតោ បច្ចាហរិតព្ពោ។ សចេ អន្តរា ភយំ ហោតិ, សម្បត្តវិហារេ ឋបេត្វា គន្តព្ពំ។

មនុស្សា វិហារំ គន្ត្វា វេឡុំ យាចន្តិ។ ភិក្ខូ ‘សង្ឃិកោ’តិ ទាតុំ ន វិសហន្តិ។ មនុស្សា បុនប្បុនំ យាចន្តិ វា តជ្ជេន្តិ វា។ តទា ភិក្ខូហិ ‘ទណ្ឌកម្មំ កត្វា គណ្ហថា’តិ វត្តុំ វដ្ដតិ; វេឡុទានំ នាម ន ហោតិ។ សចេ តេ ទណ្ឌកម្មត្ថាយ វាសិផរសុអាទីនិ វា ខាទនីយភោជនីយំ វា ទេន្តិ, គហេតុំ ន វដ្ដតិ។ វិនយដ្ឋកថាយំ បន “ទឡ្ហគេហា មនុស្សា គណ្ហិត្វា គច្ឆន្តា ន វារេតព្ពា”តិ វុត្តំ។

សចេ សង្ឃស្ស វេឡុគុម្ពេ វេឡុទូសិកា ឧប្បជ្ជន្តិ, តំ អកោដ្ដាបេន្តានំ វេឡុ នស្សតិ, កឹ កាតព្ពន្តិ? ភិក្ខាចារេ មនុស្សានំ អាចិក្ខិតព្ពំ។ សចេ កោដ្ដេតុំ ន ឥច្ឆន្តិ ‘សមភាគំ លភិស្សថា’តិ វត្តព្ពា; ន ឥច្ឆន្តិយេវ ‘ទ្វេ កោដ្ឋាសេ លភិស្សថា’តិ វត្តព្ពា។ ឯវម្បិ អនិច្ឆន្តេសុ ‘ទណ្ឌេន អត្ថោ នត្ថិ, តុម្ហាកំ ខណេ សតិ ទណ្ឌកម្មំ ករិស្សថ, កោដ្ដេត្វា គណ្ហថា’តិ វត្តព្ពា; វេឡុទានំ នាម ន ហោតិ។ វេឡុគុម្ពេ អគ្គិម្ហិ ឧដ្ឋិតេបិ, ឧទកេន វុយ្ហមានវេឡូសុបិ ឯសេវ នយោ។ រុក្ខេសុបិ អយមេវ កថាមគ្គោ។ រុក្ខោ បន សូចិទណ្ឌកប្បមាណោ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ សង្ឃិកេ រុក្ខេ កោដ្ដាបេត្វា សង្ឃំ អនាបុច្ឆិត្វាបិ សង្ឃិកំ អាវាសំ កាតុំ លព្ភតិ។ វចនបថច្ឆេទនត្ថំ បន អាបុច្ឆិត្វាវ កាតព្ពោ។

បុគ្គលិកំ កាតុំ លព្ភតិ, ន លព្ភតីតិ? ន លព្ភតិ។ ហត្ថកម្មសីសេន បន ឯកស្មឹ គេហេ មញ្ចដ្ឋានមត្តំ លព្ភតិ, តីសុ គេហេសុ ឯកំ គេហំ លភតិ។ សចេ ទព្ពសម្ភារា បុគ្គលិកា ហោន្តិ, ភូមិ សង្ឃិកា, ឯកំ គេហំ កត្វា សមភាគំ លភតិ, ទ្វីសុ គេហេសុ ឯកំ គេហំ លភតិ។ សង្ឃិករុក្ខេ សង្ឃិកំ អាវាសំ ពាធេន្តេ សង្ឃំ អនាបុច្ឆា ហរិតុំ វដ្ដតិ, ន វដ្ដតីតិ? វដ្ដតិ។ វចនបថច្ឆេទនត្ថំ បន អាបុច្ឆិត្វាវ ហារេតព្ពោ។ សចេ រុក្ខំ និស្សាយ សង្ឃស្ស មហន្តោ លាភោ ហោតិ, ន ហារេតព្ពោ។ បុគ្គលិករុក្ខេ សង្ឃិកំ អាវាសំ ពាធេន្តេ រុក្ខសាមិកស្ស អាចិក្ខិតព្ពំ។ សចេ ហរិតុំ ន ឥច្ឆតិ, ឆេទាបេត្វា ហារេតព្ពោ។ ‘រុក្ខំ មេ ទេថា’តិ ចោទេន្តស្ស រុក្ខំ អគ្ឃាបេត្វា មូលំ ទាតព្ពំ។ សង្ឃិកេ រុក្ខេ បុគ្គលិកាវាសំ, បុគ្គលិកេ ច បុគ្គលិកាវាសំ ពាធេន្តេបិ ឯសេវ នយោ។ វល្លិយម្បិ អយមេវ កថាមគ្គោ។ វល្លិ បន យត្ថ វិក្កាយតិ, ទុល្លភា ហោតិ, តត្ថ គរុភណ្ឌំ។ សា ច ខោ ឧបឌ្ឍពាហុប្បមាណតោ បដ្ឋាយ; តតោ ហេដ្ឋា វល្លិ ខណ្ឌំ គរុភណ្ឌំ ន ហោតិ។

បត្តទានាទីសុបិ **បត្តទានេនា**តិ បច្ចយហេតុកេន បត្តទានេនាតិអាទិ សព្ពំ វេឡុទានេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ គរុភណ្ឌតាយ បនេត្ថ អយំ វិនិច្ឆយោ។ បត្តម្បិ ហិ យត្ថ វិក្កាយតិ, គន្ធិកាទយោ គន្ធបលិវេឋនាទីនំ អត្ថាយ គណ្ហន្តិ, តាទិសេ ទុល្លភដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ ឯស តាវ កឹសុកបត្តកណ្ណបិឡន្ធនតាលបត្តាទីសុ វិនិច្ឆយោ។

តាលបណ្ណម្បិ ឥមស្មឹយេវ ឋានេ កថេតព្ពំ។ តាលបណ្ណម្បិ ហិ សយំជាតេ តាលវនេ សង្ឃេន បរិច្ឆិន្នដ្ឋានេយេវ គរុភណ្ឌំ, ន តតោ បរំ។ រោបិមតាលេសុ សព្ពម្បិ គរុភណ្ឌំ។ តស្ស បមាណំ ហេដ្ឋិមកោដិយា អដ្ឋង្គុលប្បមាណោបិ រិត្តបោត្ថកោ។ តិណម្បិ ឯត្ថេវ បក្ខិបិត្វា កថេតព្ពំ។ យត្ថ បន តិណំ នត្ថិ តត្ថ មុញ្ជបលាលនាឡិកេរបណ្ណាទីហិបិ ឆាទេន្តិ។ តស្មា តានិបិ តិណេនេវ សង្គហិតានិ។ ឥតិ មុញ្ជបលាលាទីសុ យំកិញ្ចិ មុដ្ឋិប្បមាណំ តិណំ, នាឡិកេរបណ្ណាទីសុ ច ឯកបណ្ណម្បិ សង្ឃស្ស ទិន្នំ វា តត្ថជាតកំ វា ពហិអារាមេ សង្ឃស្ស តិណវត្ថុម្ហិ ជាតតិណំ វា រក្ខិតគោបិតំ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ តំ បន សង្ឃកម្មេ ច ចេតិយកម្មេ ច កតេ អតិរេកំ បុគ្គលិកកម្មេ ទាតុំ វដ្ដតិ។ ហេដ្ឋា វុត្តវេឡុម្ហិបិ ឯសេវ នយោ។

បុប្ផទានេ “ឯត្តកេសុ រុក្ខេសុ បុប្ផានិ វិស្សជ្ជេត្វា យាគុភត្តវត្ថេ ឧបនេន្តុ, ឯត្តកេសុ សេនាសនបដិសង្ខរណេ ឧបនេន្តូ”តិ ឯវំ និយមិតដ្ឋានេ ឯវ បុប្ផានិ គរុភណ្ឌានិ ហោន្តិ។ បរតីរេ សាមណេរា បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា រាសឹ ករោន្តិ, បញ្ចង្គសមន្នាគតោ បុប្ផភាជកោ ភិក្ខុសង្ឃំ គណេត្វា កោដ្ឋាសេ ករោតិ, សោ សម្បត្តបរិសាយ សង្ឃំ អនាបុច្ឆិត្វាវ ទាតុំ លភតិ; អសម្មតេន បន អាបុច្ឆិត្វាវ ទាតព្ពំ។ ភិក្ខុ បន កស្ស បុប្ផានិ ទាតុំ លភតិ, កស្ស ន លភតីតិ? មាតាបិតូនំ គេហំ ហរិត្វាបិ គេហតោ បក្កោសាបេត្វាបិ ‘វត្ថុបូជំ ករោថា’តិ ទាតុំ លភតិ, បិឡន្ធនត្ថាយ ទាតុំ ន លភតិ; សេសញាតីនំ បន ហរិត្វា ន ទាតព្ពំ, បក្កោសាបេត្វា ‘បូជំ ករោថា’តិ ទាតព្ពំ; សេសជនស្ស បូជនដ្ឋានំ សម្បត្តស្ស អបច្ចាសីសន្តេន ទាតព្ពំ; បុប្ផទានំ នាម ន ហោតិ។ វិហារេ ពហូនិ បុប្ផានិ បុប្ផន្តិ។ ភិក្ខុនា បិណ្ឌាយ ចរន្តេន មនុស្សេ ទិស្វា ‘វិហារេ ពហូនិ បុប្ផានិ, បូជេថា’តិ វត្តព្ពំ។ វចនមត្តេ ទោសោ នត្ថិ។ ‘មនុស្សា ខាទនីយភោជនីយំ អាទាយ អាគមិស្សន្តី’តិ ចិត្តេន បន ន វត្តព្ពំ។ សចេ វទតិ, ខាទនីយ

ភោជនីយំ ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។ មនុស្សា អត្តនោ ធម្មតាយ ‘វិហារេ បុប្ផានិ អត្ថី’តិ បុច្ឆិត្វា ‘អសុកទិវសេ វិហារំ អាគមិស្សាម, សាមណេរានំ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ មា ទេថា’តិ វទន្តិ។ ភិក្ខូ សាមណេរានំ កថេតុំ បមុដ្ឋា។ សាមណេរេហិ បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា ឋបិតានិ។ មនុស្សា ភិក្ខូ ឧបសង្កមិត្វា “ភន្តេ, មយំ តុម្ហាកំ អសុកទិវសេយេវ អារោចយិម្ហ – ‘សាមណេរានំ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ មា ទេថា’តិ។ កស្មា ន វារយិត្ថា”តិ? “សតិ មេ បមុដ្ឋា, បុប្ផានិ ឱចិនិតមត្តានេវ, តាវ ន បូជា កតា”តិ វត្តព្ពំ។ “គណ្ហថ បូជេថា”តិ ន វត្តព្ពំ។ សចេ វទតិ, អាមិសំ ន បរិភុញ្ជិតព្ពំ។

អបរោ ភិក្ខុ សាមណេរានំ អាចិក្ខតិ “អសុកគាមវាសិនោ បុប្ផានិ មា ឱចិនិត្ថា”តិ អាហំសូតិ។ មនុស្សាបិ អាមិសំ អាហរិត្វា ទានំ ទត្វា វទន្តិ – “អម្ហាកំ មនុស្សា ន ពហុកា, សាមណេរេ អម្ហេហិ សហ បុប្ផានិ ឱចិនិតុំ អាណាបេថា”តិ។ “សាមណេរេហិ ភិក្ខា លទ្ធា; យេ ភិក្ខាចារំ ន គច្ឆន្តិ, តេ សយមេវ ជានិស្សន្តិ, ឧបាសកា”តិ វត្តព្ពំ។ ឯត្តកំ នយំ លភិត្វា សាមណេរេ បុត្តេ វា ភាតិកេ វា កត្វា បុប្ផានិ ឱចិនាបេតុំ ទោសោ នត្ថិ; បុប្ផទានំ នាម ន ហោតិ។

ផលទានេ ផលម្បិ បុប្ផំ វិយ និយមិតមេវ គរុភណ្ឌំ ហោតិ។ វិហារេ ពហុកម្បិ ផលាផលេ សតិ អផាសុកមនុស្សា អាគន្ត្វា យាចន្តិ។ ភិក្ខូ ‘សង្ឃិក’ន្តិ ទាតុំ ន ឧស្សហន្តិ។ មនុស្សា វិប្បដិសារិនោ អក្កោសន្តិ បរិភាសន្តិ។ តត្ថ កឹ កាតព្ពន្តិ? ផលេហិ វា រុក្ខេហិ វា បរិច្ឆិន្ទិត្វា កតិកា កាតព្ពា – ‘អសុកេសុ ច រុក្ខេសុ ឯត្តកានិ ផលានិ គណ្ហន្តា, ឯត្តកេសុ វា រុក្ខេសុ ផលានិ គណ្ហន្តា ន វារេតព្ពា’តិ។ ចោរា បន ឥស្សរា វា ពលក្ការេន គណ្ហន្តា ន វារេតព្ពា; កុទ្ធា តេ សកលវិហារម្បិ នាសេយ្យុំ។ អាទីនវោ បន កថេតព្ពោតិ។

សិនានទានេ សិនានចុណ្ណានិ កោដ្ដិតានិ ន គរុភណ្ឌានិ។ អកោដ្ដិតោ រុក្ខត្តចោវ គរុភណ្ឌំ។ ចុណ្ណំ បន អគិលានស្ស រជននិបក្កំ វដ្ដតិ។ គិលានស្ស យំកិញ្ចិ ចុណ្ណំ វដ្ដតិយេវ។ មត្តិកាបិ ឯត្ថេវ បក្ខិបិត្វា កថេតព្ពា។ មត្តិកាបិ យត្ថ ទុល្លភា ហោតិ, តត្ថេវ គរុភណ្ឌំ។ សាបិ ហេដ្ឋិមកោដិយា តឹសបលគុឡបិណ្ឌប្បមាណាវ តតោ ហេដ្ឋា ន គរុភណ្ឌន្តិ។

ទន្តកដ្ឋទានេ ទន្តកដ្ឋំ អច្ឆិន្នកមេវ គរុភណ្ឌំ។ យេសំ សាមណេរានំ សង្ឃតោ ទន្តកដ្ឋវារោ បាបុណាតិ, តេ អត្តនោ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ បាដិយេក្កំ ទាតុំ ន លភន្តិ។ យេហិ បន ‘ឯត្តកានិ ទន្តកដ្ឋានិ អាហរិតព្ពានី’តិ បរិច្ឆិន្ទិត្វា វារំ គហិតានិ, តេ អតិរេកានិ អាចរិយុបជ្ឈាយានំ ទាតុំ លភន្តិ។ ឯកេន ភិក្ខុនា ទន្តកដ្ឋមាឡកតោ ពហូនិ ទន្តកដ្ឋានិ ន គហេតព្ពានិ, ទេវសិកំ ឯកេកមេវ គហេតព្ពំ។ បាដិយេក្កំ វសន្តេនាបិ ភិក្ខុសង្ឃំ គណយិត្វា យត្តកានិ អត្តនោ បាបុណន្តិ តត្តកានេវ គហេត្វា គន្តព្ពំ; អន្តរា អាគន្តុកេសុ វា អាគតេសុ ទិសំ វា បក្កមន្តេន អាហរិត្វា គហិតដ្ឋានេយេវ ឋបេតព្ពានិ។

ចាដុកម្យតាយាតិអាទីសុ ចាដុកម្យតា វុច្ចតិ អត្តានំ ទាសំ វិយ នីចដ្ឋានេ ឋបេត្វា បរស្ស ខលិតវចនម្បិ សណ្ឋបេត្វា បិយកាមតាយ បគ្គយ្ហវចនំ។ **មុគ្គសូប្យតាយា**តិ មុគ្គសូបសមានាយ សច្ចាលិកេន ជីវិតកប្បនតាយេតំ អធិវចនំ។ យថា ហិ មុគ្គសូបេ បច្ចន្តេ ពហូ មុគ្គា បាកំ គច្ឆន្តិ, ថោកា ន គច្ឆន្តិ; ឯវមេវ សច្ចាលិកេន ជីវិតកប្បកេ បុគ្គលេ ពហុ អលិកំ ហោតិ, អប្បកំ សច្ចំ។ យថា វា មុគ្គសូបស្ស អប្បវិសនដ្ឋានំ នាម នត្ថិ, ឯវមេវ សច្ចាលិកវុត្តិនោ បុគ្គលស្ស អប្បវិដ្ឋវាចា នាម នត្ថិ; សិង្ឃាដកំ វិយ ឥច្ចិតិច្ចិតធារាយ បតិដ្ឋាតិ។ តេនស្ស សា មុសាវាទិតា មុគ្គសូប្យតាតិ វុត្តា។ **បារិភដយតា**តិ បរិភដកម្មភាវោ។ បរិភដស្ស ហិ កម្មំ បារិភដយំ, តស្ស ភាវោ បារិភដយតា; អលង្ការករណាទីហិ ទារកកីឡាបនស្សេតំ អធិវចនំ។

ជង្ឃបេសនិកន្តិ គាមន្តរទេសន្តរាទីសុ តេសំ តេសំ គិហីនំ សាសនបដិសាសនហរណំ។ ឥទញ្ហិ ជង្ឃបេសនិកំ នាម អត្តនោ មាតាបិតូនំ, យេ ចស្ស មាតាបិតរោ ឧបដ្ឋហន្តិ, តេសំ សាសនំ គហេត្វា កត្ថចិ គមនវសេន វដ្ដតិ។ ចេតិយស្ស វា សង្ឃស្ស វា អត្តនោ វា កម្មំ ករោន្តានំ វឌ្ឍកីនម្បិ សាសនំ ហរិតុំ វដ្ដតិ។ មនុស្សា “ទានំ ទស្សាម, បូជំ ករិស្សាម, ភិក្ខុសង្ឃស្ស អាចិក្ខថា”តិ វទន្តិ; “អសុកត្ថេរស្ស នាម ទេថា”តិ បិណ្ឌបាតំ វា ភេសជ្ជំ វា ចីវរំ វា ទេន្តិ; “វិហារេ បូជំ ករោថា”តិ មាលាគន្ធវិលេបនាទីនិ វា ធជបតាកាទីនិ វា នីយ្យាទេន្តិ, សព្ពំ ហរិតុំ វដ្ដតិ; ជង្ឃបេសនិកំ នាម ន ហោតិ។ សេសានំ សាសនំ គហេត្វា គច្ឆន្តស្ស បទវារេ បទវារេ ទោសោ។

អញ្ញតរញ្ញតរេនាតិ ឯតេសំ វា វេឡុទានាទីនំ អញ្ញតរញ្ញតរេន វេជ្ជកម្មភណ្ឌាគារិកកម្មំ បិណ្ឌបដិបិណ្ឌកម្មំ សង្ឃុប្បាទចេតិយុប្បាទឧបដ្ឋាបនកម្មន្តិ ឯវរូបានំ វា មិច្ឆាជីវេន ជីវិតកប្បនកកម្មានំ យេន កេនចិ។ **ពុទ្ធ**

បដិកុដ្ឋេនាតិ ពុទ្ធេហិ គរហិតេន បដិសិទ្ធេន។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សព្ពោបិ អនាចារោ នាម កថីយតិ។ អាចារនិទ្ទេសោ វុត្តបដិបក្ខនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

៥១៤. គោចរនិទ្ទេសេបិ បឋមំ អគោចរស្ស វចនេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ច **គោចរោ**តិ បិណ្ឌបាតាទីនំ អត្ថាយ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានំ **គោចរោ**, អយុត្តដ្ឋានំ **អគោចរោ**។ វេសិយា គោចរោ អស្សាតិ **វេសិយគោចរោ;** មិត្តសន្ថវវសេន ឧបសង្កមិតព្ពដ្ឋានន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ វេសិយា នាម រូបូបជីវិនិយោ យេន កេនចិទេវ សុលភជ្ឈាចារតាមិត្តសត្ថវសិនេហវសេន ឧបសង្កមន្តោ វេសិយាគោចរោ នាម ហោតិ។ តស្មា ឯវំ ឧបសង្កមិតុំ ន វដ្ដតិ។ កឹ ការណា? អារក្ខវិបត្តិតោ។ ឯវំ ឧបសង្កមន្តស្ស ហិ ចិរំ រក្ខិតគោបិតោបិ សមណធម្មោ កតិបាហេនេវ នស្សតិ; សចេបិ ន នស្សតិ គរហំ លភតិ។ ទក្ខិណាវសេន បន ឧបសង្កមន្តេន សតឹ ឧបដ្ឋាបេត្វា ឧបសង្កមិតព្ពំ។ **វិធវា** វុច្ចន្តិ មតបតិកា វា បវុត្ថបតិកា វា។ **ថុល្លកុមារិយោ**តិ មហល្លិកា អនិវិដ្ឋកុមារិយោ។ **បណ្ឌកា**តិ លោកាមិសនិស្សិតកថាពហុលា ឧស្សន្នកិលេសា អវូបសន្តបរិឡាហា នបុំសកា។ តេសំ សព្ពេសម្បិ ឧបសង្កមនេ អាទីនវោ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ **ភិក្ខុនីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ អបិច ភិក្ខូ នាម ឧស្សន្នព្រហ្មចរិយា ហោន្តិ, តថា ភិក្ខុនិយោ។ តេ អញ្ញមញ្ញំ សន្ថវវសេន កតិបាហេនេវ រក្ខិតគោបិតសមណធម្មំ នាសេន្តិ។ គិលានបុច្ឆកេន បន គន្តុំ វដ្ដតិ។ ភិក្ខុនា បុប្ផានិ លភិត្វា បូជនត្ថាយបិ ឱវាទទានត្ថាយបិ គន្តុំ វដ្ដតិយេវ។

បានាគារន្តិ សុរាបានឃរំ។ តំ ព្រហ្មចរិយន្តរាយករេហិ សុរាសោណ្ឌេហិ អវិវិត្តំ ហោតិ។ តត្ថ តេហិ សទ្ធឹ សហសោណ្ឌវសេន ឧបសង្កមិតុំ ន វដ្ដតិ; ព្រហ្មចរិយន្តរាយោ ហោតិ។ **សំសដ្ឋោ វិហរតិ រាជូហី**តិអាទីសុ **រាជានោ**តិ អភិសិត្តា វា ហោន្តុ អនភិសិត្តា វា យេ រជ្ជំ អនុសាសន្តិ។ **រាជមហាមត្តា**តិ រាជូនំ ឥស្សរិយសទិសាយ មហតិយា ឥស្សរិយមត្តាយ សមន្នាគតា។ **តិត្ថិយា**តិ វិបរីតទស្សនា ពាហិរបរិព្ពាជកា។ **តិត្ថិយសាវកា**តិ ភត្តិវសេន តេសំ បច្ចយទាយកា។ ឯតេហិ សទ្ធឹ សំសគ្គជាតោ ហោតីតិ អត្ថោ។

អននុលោមិកេន សំសគ្គេនាតិ អននុលោមិកសំសគ្គោ នាម តិស្សន្នំ សិក្ខានំ អននុលោមោ បច្ចនីកសំសគ្គោ, យេន ព្រហ្មចរិយន្តរាយំ បញ្ញត្តិវីតិក្កមំ សល្លេខបរិហានិញ្ច បាបុណាតិ, សេយ្យថិទំ – រាជរាជមហាមត្តេហិ សទ្ធឹ សហសោកិតា, សហនន្ទិតា, សមសុខទុក្ខតា, ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ អត្តនាវ យោគំ អាបជ្ជនតា, តិត្ថិយតិត្ថិយសាវកេហិ សទ្ធឹ ឯកច្ឆន្ទរុចិសមាចារតា ឯកច្ឆន្ទរុចិសមាចារភាវាវហោ វា សិនេហពហុមានសន្ថវោ។ តត្ថ រាជរាជមហាមត្តេហិ សទ្ធឹ សំសគ្គោ ព្រហ្មចរិយន្តរាយំ ករោតិ។ ឥតរេហិ តិត្ថិយសាវកេហិ តេសំ លទ្ធិគហណំ។ តេសំ បន វាទំ ភិន្ទិត្វា អត្តនោ លទ្ធឹ គណ្ហាបេតុំ សមត្ថេន ឧបសង្កមិតុំ វដ្ដតិ។

ឥទានិ អបរេនបិ បរិយាយេន អគោចរំ ទស្សេតុំ **យានិ វា បន តានិ កុលានី**តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អស្សទ្ធានី**តិ ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធាវិរហិតានិ; ពុទ្ធោ សព្ពញ្ញូ, ធម្មោ និយ្យានិកោ, សង្ឃោ សុប្បដិបន្នោតិ ន សទ្ទហន្តិ។ **អប្បសន្នានី**តិ ចិត្តំ បសន្នំ អនាវិលំ កាតុំ ន សក្កោន្តិ។ **អក្កោសកបរិភាសកានី**តិ អក្កោសកានិ ចេវ បរិភាសកានិ ច; 'ចោរោសិ, ពាលោសិ, មូឡ្ហោសិ, ឱដ្ឋោសិ, គោណោសិ, គទ្រភោសិ, អាបាយិកោសិ, នេរយិកោសិ, តិរច្ឆានគតោសិ, នត្ថិ តុយ្ហំ សុគតិ, ទុគ្គតិយេវ បាដិកង្ខា'តិ ឯវំ ទសហិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសន្តិ; 'ហោតុ, ឥទានិ តំ បហរិស្សាម, ពន្ធិស្សាម , វធិស្សាមា'តិ ឯវំ ភយទស្សនេន បរិភាសន្តិ ចាតិ អត្ថោ។ **អនត្ថកាមានី**តិ អត្ថំ ន ឥច្ឆន្តិ, អនត្ថមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **អហិតកាមានី**តិ អហិតមេវ ឥច្ឆន្តិ, ហិតំ ន ឥច្ឆន្តិ។ **អផាសុកកាមានី**តិ ផាសុកំ ន ឥច្ឆន្តិ, អផាសុកមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **អយោគក្ខេមកាមានី**តិ ចតូហិ យោគេហិ ខេមំ និព្ភយំ ន ឥច្ឆន្តិ, សភយមេវ ឥច្ឆន្តិ។ **ភិក្ខូន**ន្តិ ឯត្ថ សាមណេរាបិ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ **ភិក្ខុនីន**ន្តិ ឯត្ថ សិក្ខមានសាមណេរិយោបិ។ សព្ពេសម្បិ ហិ ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្ស បព្ពជិតានញ្ញេវ សរណគតានញ្ច ចតុន្នម្បិ បរិសានំ តានិ អនត្ថកាមានិយេវ។ **តថារូបានិ កុលានី**តិ ឯវរូបានិ ខត្តិយកុលាទីនិ កុលានិ។ **សេវតី**តិ និស្សាយ ជីវតិ។ **ភជតី**តិ ឧបសង្កមតិ។ **បយិរុបាសតី**តិ បុនប្បុនំ ឧបសង្កមតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ វេសិយាទិគោចរស្ស វេសិយាទិកោ, រាជាទិសំសដ្ឋស្ស រាជាទិកោ, អស្សទ្ធកុលាទិសេវកស្ស អស្សទ្ធកុលាទិកោ ចាតិ តិប្បការោបិ អយុត្តគោចរោ អគោចរោតិ វេទិតព្ពោ។

តស្ស ឥមិនា បរិយាយេន អគោចរតា វេទិតព្ពា។ វេសិយាទិកោ តាវ បញ្ចកាមគុណនិស្សយតោ អគោចរោតិ វេទិតព្ពោ, យថាហ – "កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ អគោចរោ បរវិសយោ? យទិទំ បញ្ច កាមគុណា"តិ (សំ. និ. ៥.៣៧២) រាជាទិកោ ឈានានុយោគស្ស អនុបនិស្សយតោ លាភសក្ការាសនិចក្កនិប្ផាទនតោ ទិដ្ឋិវិបត្តិហេតុតោ ច, អស្សទ្ធកុលាទិកោ សទ្ធាហានិចិត្តសន្តាសាវហនតោ អគោចរោតិ។

គោចរនិទ្ទេសេ **ន វេសិយគោចរោ**តិអាទីនិ វុត្តបដិបក្ខវសេន វេទិតព្ពានិ។ **ឱបានភូតានី**តិអាទីសុ បន **ឱបានភូតានី**តិ ឧទបានភូតានិ; ភិក្ខុសង្ឃស្ស, ចាតុមហាបថេ ខតបោក្ខរណី វិយ, យថាសុខំ ឱគាហនក្ខមានិ

ចិត្តមហាមត្តស្ស គេហសទិសានិ។ តស្ស កិរ គេហេ កាលត្ថម្ភោ យុត្តោយេវ ។ យវទ្វារំ សម្បត្តានំ ភិក្ខូនំ បច្ចយវេកល្លំ នាម នត្ថិ។ ឯកទិវសំ ភេសជ្ជវត្តមេវ សដ្ឋិ កហាបណានិ និក្ខមន្តិ។ **កាសាវបជ្ជោតានី**តិ ភិក្ខុភិក្ខុនីហិ និវត្ថបារុតានំ កាសាវានំយេវ បភាយ ឯកោភាសានិ ភូតបាលសេដ្ឋិកុលសទិសានិ។ **ឥសិវាតបដិវាតានី**តិ គេហំ បវិសន្តានំ និក្ខមន្តានញ្ច ភិក្ខុភិក្ខុនីសង្ខាតានំ ឥសីនំ ចីវរវាតេន ចេវ សមិញ្ជនបសារណាទិជនិតសរីរវាតេន ច បដិវាតានិ បវាយិតានិ វិនិទ្ធុតកិព្ពិសានិ វា។

៥១៥. អណុមត្តេសុ វជ្ជេសុ ភយទស្សាវិតានិទ្ទេសេ **អណុមត្តានី**តិ អណុប្បមាណា។ **វជ្ជា**តិ ទោសា។ **យានិ តានិ វជ្ជានី**តិ យានិ តានិ គរហិតព្ពដ្ឋេន វជ្ជានិ។ **អប្បមត្តកានី**តិ បរិត្តមត្តកានិ ខុទ្ទកប្បមាណានិ។ **ឱរមត្តកានី**តិ បរិត្តតោបិ ឱរិមប្បមាណត្តា ឱរមត្តកានិ។ **លហុសានី**តិ លហុកានិ។ **លហុសម្មតានី**តិ លហូតិ សម្មតានិ។ **សំយមករណីយានី**តិ សំយមេន កត្តព្ពបដិកម្មានិ។ **សំវរករណីយានី**តិ សំវរេន កាតព្ពានិ សំវរេន កត្តព្ពបដិកម្មានិ។ **ចិត្តុប្បាទករណីយានី**តិ ចិត្តុប្បាទមត្តេន កត្តព្ពបដិកម្មានិ។ **មនសិការបដិពទ្ធានី**តិ មនសា អាវជ្ជិតមត្តេនេវ កត្តព្ពបដិកម្មានិ។ កានិ បន តានីតិ? ទីឃវិហារវាសី សុមត្ថេរោ តាវ អាហ – “អនាបត្តិគមនីយានិ ចិត្តុប្បាទមត្តកានិ យានិ ‘ន បុន ឯវរូបំ ករិស្សាមី’តិ មនសា អាវជ្ជិតមត្តេនេវ សុជ្ឈន្តិ។ អធិដ្ឋានាវិកម្មំ នាមេតំ កថិត”ន្តិ។ អន្តេវាសិកោ បនស្ស តិបិដកចូឡនាគត្ថេរោ បនាហ – “ឥទំ បាតិមោក្ខសំវរសីលស្សេវ ភាជនីយំ។ តស្មា សព្ពលហុកំ ទុក្កដទុព្ភាសិតំ ឥធ វជ្ជន្តិ វេទិតព្ពំ។ វុដ្ឋានាវិកម្មំ នាមេតំ កថិត”ន្តិ។ **ឥតិឥមេសូ**តិ ឯវំបការេសុ ឥមេសុ។ **វជ្ជទស្សាវី**តិ វជ្ជតោ ទោសតោ ទស្សនសីលោ។ **ភយទស្សាវី**តិ ចតុព្ពិធស្ស ភយស្ស ការណត្តា ភយតោ ទស្សនសីលោ។ **អាទីនវទស្សាវី**តិ ឥធ និន្ទាវហនតោ, អាយតឹ ទុក្ខវិបាកតោ, ឧបរិគុណានំ អន្តរាយករណតោ, វិប្បដិសារជននតោ ច ឯតេន នានប្បការេន អាទីនវតោ ទស្សនសីលោ។

និស្សរណទស្សាវីតិ យំ តត្ថ និស្សរណំ តស្ស ទស្សនសីលោ។ កឹ បនេត្ថ និស្សរណន្តិ? អាចរិយត្ថេរវាទេ តាវ “អនាបត្តិគមនីយតាយ សតិ អធិដ្ឋានាវិកម្មំ និស្សរណ”ន្តិ កថិតំ។ អន្តេវាសិកត្ថេរវាទេ តាវ “អាបត្តិគមនីយតាយ សតិ វុដ្ឋានាវិកម្មំ និស្សរណ”ន្តិ កថិតំ។

តត្ថ តថារូបោ ភិក្ខុ អណុមត្តានិ វជ្ជានិ វជ្ជតោ ភយតោ បស្សតិ នាម។ តំ ទស្សេតុំ អយំ នយោ កថិតោ – បរមាណុ នាម, អណុ នាម, តជ្ជារី នាម, រថរេណុ នាម, លិក្ខា នាម, ឩកា នាម, ធញ្ញមាសោ នាម, អង្គុលំ នាម, វិទត្ថិ នាម, រតនំ នាម, យដ្ឋិ នាម, ឧសភំ នាម, គាវុតំ នាម, យោជនំ នាម។ តត្ថ **‘បរមាណុ’** នាម អាកាសកោដ្ឋាសិកោ មំសចក្ខុស្ស អាបាថំ នាគច្ឆតិ, ទិព្ពចក្ខុស្សេវ អាគច្ឆតិ។ **‘អណុ’** នាម ភិត្តិច្ឆិទ្ទតាលច្ឆិទ្ទេហិ បវិដ្ឋសូរិយរស្មីសុ វដ្ដិ វដ្ដិ ហុត្វា បរិព្ភមន្តោ បញ្ញាយតិ។ **‘តជ្ជារី’** នាម គោបថមនុស្សបថចក្កបថេសុ ឆិជ្ជិត្វា ឧភោសុ បស្សេសុ ឧគ្គន្ត្វា តិដ្ឋតិ។ **‘រថរេណុ’** នាម តត្ថ តត្ថេវ អល្លីយតិ។ **លិក្ខា**ទយោ បាកដា ឯវ។ ឯតេសុ បន ឆត្តឹស បរមាណវោ ឯកស្ស អណុនោ បមាណំ។ ឆត្តឹស អណូ ឯកាយ តជ្ជារិយា បមាណំ។ ឆត្តឹស តជ្ជារិយោ ឯកោ រថរេណុ។ ឆត្តឹស រថរេណូ ឯកា លិក្ខា។ សត្ត លិក្ខា ឯកា ឩកា។ សត្ត ឩកា ឯកោ ធញ្ញមាសោ។ សត្តធញ្ញមាសប្បមាណំ ឯកំ អង្គុលំ។ តេនង្គុលេន ទ្វាទសង្គុលានិ វិទត្ថិ។ ទ្វេ វិទត្ថិយោ រតនំ។ សត្ត រតនានិ យដ្ឋិ។ តាយ យដ្ឋិយា វីសតិ យដ្ឋិយោ ឧសភំ។ អសីតិ ឧសភានិ គាវុតំ។ ចត្តារិ គាវុតានិ យោជនំ។ តេន យោជនេន អដ្ឋសដ្ឋិយោជនសតសហស្សុព្ពេធោ សិនេរុបព្ពតរាជា។ យោ ភិក្ខុ អណុមត្តំ វជ្ជំ អដ្ឋសដ្ឋិយោជនសតសហស្សុព្ពេធសិនេរុបព្ពតសទិសំ កត្វា ទដ្ឋុំ សក្កោតិ – អយំ ភិក្ខុ អណុមត្តានិ វជ្ជានិ ភយតោ បស្សតិ នាម។ យោបិ ភិក្ខុ សព្ពលហុកំ ទុក្កដទុព្ភាសិតមត្តំ បឋមបារាជិកសទិសំ កត្វា ទដ្ឋុំ សក្កោតិ – អយំ អណុមត្តានិ វជ្ជានិ វជ្ជតោ ភយតោ បស្សតិ នាមាតិ វេទិតព្ពោ។

៥១៦. សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូតិបទនិទ្ទេសេ **ភិក្ខុសិក្ខា**តិ ភិក្ខូហិ សិក្ខិតព្ពសិក្ខា។ សា ភិក្ខុនីហិ សាធារណាបិ អសាធារណាបិ ភិក្ខុសិក្ខា ឯវ នាម។ **ភិក្ខុនីសិក្ខា**តិ ភិក្ខុនីហិ សិក្ខិតព្ពសិក្ខា។ សាបិ ភិក្ខូហិ សាធារណាបិ អសាធារណាបិ ភិក្ខុនីសិក្ខា ឯវ នាម។ សាមណេរសិក្ខមានសាមណេរីនំ សិក្ខាបិ ឯត្ថេវ បវិដ្ឋា។ **ឧបាសកសិក្ខា**តិ ឧបាសកេហិ សិក្ខិតព្ពសិក្ខា។ សា បញ្ចសីលទសសីលវសេន វេទិតព្ពា។ **ឧបាសិកាសិក្ខា**តិ ឧបាសិកាហិ សិក្ខិតព្ពសិក្ខា។ សាបិ បញ្ចសីលទសសីលវសេន វដ្ដតិ។ តត្ថ ភិក្ខុភិក្ខុនីនំ សិក្ខា យាវ អរហត្តមគ្គា វដ្ដតិ។ ឧបាសកឧបាសិកានំ សិក្ខា យាវ អនាគាមិមគ្គា។ តត្រាយំ ភិក្ខុ អត្តនា សិក្ខិតព្ពសិក្ខាបទេសុ ឯវ សិក្ខតិ។ សេសសិក្ខា បន អត្ថុទ្ធារវសេន សិក្ខាបទស្ស អត្ថទស្ស ទស្សនត្ថំ វុត្តា។ **ឥតិ ឥមាសុ សិក្ខាសូ**តិ ឯវំបការាសុ ឯតាសុ សិក្ខាសុ។ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិ សព្ពេន សិក្ខាសមាទានេន សព្ពំ សិក្ខំ។ **សព្ពថា សព្ព**ន្តិ សព្ពេន សិក្ខិតព្ពាការេន សព្ពំ សិក្ខំ។ **អសេសំ និស្សេស**ន្តិ សេសាភាវតោ អសេសំ; សតិសម្មោសេន ភិន្នស្សាបិ សិក្ខាបទស្ស បុន បាកតិកករណតោ និស្សេសំ។ **សមាទាយ វត្តតី**តិ សមាទិយិត្វា គហេត្វា វត្តតិ។ **តេន វុច្ចតី**តិ យេន ការណេន

ឯតំ សព្ពំ សិក្ខាបទំ សព្ពេន សិក្ខិតព្ពាការេន សមាទិយិត្វា សិក្ខតិ បូរេតិ, តេន វុច្ចតិ “សមាទាយ សិក្ខតិ សិក្ខាបទេសូ”តិ។

៥១៧-៨. ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូតិបទទ្វយស្ស និទ្ទេសេ កណ្ហបក្ខស្ស បឋមវចនេ បយោជនំ អាចារនិទ្ទេសេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **កតមា ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារតា**តិអាទីសុ បន យំ វត្តព្ពំ, តំ សព្ពំ និក្ខេបកណ្ឌវណ្ណនាយំ វុត្តមេវ។

៥១៩. ជាគរិយានុយោគនិទ្ទេសេ **បុព្ពរត្តាបររត្ត**ន្តិ ឯត្ថ អឌ្ឍរត្តសង្ខាតាយ រត្តិយា បុព្ពេ បុព្ពរត្តំ; ឥមិនា បឋមយាមញ្ចេវ បច្ឆាភត្តញ្ច គណ្ហាតិ ។ រត្តិយា បច្ឆា អបររត្តំ; ឥមិនា បច្ឆិមយាមញ្ចេវ បុរេភត្តញ្ច គណ្ហាតិ។ មជ្ឈិមយាមោ បនស្ស ភិក្ខុនោ និទ្ទាកិលមថវិនោទនោកាសោតិ ន គហិតោ។ **ជាគរិយានុយោគ**ន្តិ ជាគរិយស្ស អសុបនភាវស្ស អនុយោគំ។ **អនុយុត្តោ ហោតី**តិ តំ អនុយោគសង្ខាតំ អាសេវនំ ភាវនំ អនុយុត្តោ ហោតិ សម្បយុត្តោ។ និទ្ទេសេ បនស្ស ឥធ ភិក្ខុ ទិវសន្តិ បុព្ពណ្ហោ, មជ្ឈន្ហោ, សាយន្ហោតិ តយោបិ ទិវសកោដ្ឋាសា គហិតា។ **ចង្កមេន និសជ្ជាយា**តិ សកលម្បិ ទិវសំ ឥមិនា ឥរិយាបថទ្វយេនេវ វិហរន្តោ។ ចិត្តស្ស អាវរណតោ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ បញ្ចហិបិ នីវរណេហិ សព្ពាកុសលធម្មេហិ វា ចិត្តំ បរិសោធេតិ។ តេហិ ធម្មេហិ វិសោធេតិ បរិមោចេតិ។ ឋានំ បនេត្ថ កិញ្ចាបិ ន គហិតំ, ចង្កមនិសជ្ជាសន្និស្សិតំ បន កត្វា គហេតព្ពមេវ។ **បឋមយាម**ន្តិ សកលស្មិម្បិ បឋមយាមេ។ **មជ្ឈិមយាម**ន្តិ រត្តិន្ទិវស្ស ឆដ្ឋកោដ្ឋាសសង្ខាតេ មជ្ឈិមយាមេ។

សីហសេយ្យន្តិ ឯត្ថ កាមភោគីសេយ្យា, បេតសេយ្យា, សីហសេយ្យា, តថាគតសេយ្យាតិ ចតស្សោ សេយ្យា។ តត្ថ “យេភុយ្យេន, ភិក្ខវេ, កាមភោគី វាមេន បស្សេន សេន្តី”តិ អយំ **កាមភោគីសេយ្យា**។ តេសុ ហិ យេភុយ្យេន ទក្ខិណបស្សេន សយានោ នាម នត្ថិ។ “យេភុយ្យេន, ភិក្ខវេ , បេតា ឧត្តានា សេន្តី”តិ អយំ **បេតសេយ្យា;** អប្បមំសលោហិតត្តា ហិ អដ្ឋិសង្ឃាដជដិតា ឯកេន បស្សេន សយិតុំ ន សក្កោន្តិ, ឧត្តានាវ សេន្តិ។ សីហោ, ភិក្ខវេ, មិគរាជា ទក្ខិណេន បស្សេន សេយ្យំ កប្បេតិ...បេ.... អត្តមនោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.២៤៦) អយំ **សីហសេយ្យា;** តេជុស្សទត្តា ហិ សីហោ មិគរាជា ទ្វេ បុរិមបាទេ ឯកស្មិំ ឋានេ ទ្វេ បច្ឆិមបាទេ ឯកស្មិំ ឋានេ ឋបេត្វា នង្គុដ្ឋំ អន្តរសត្ថិម្ហិ បក្ខិបិត្វា បុរិមបាទបច្ឆិមបាទនង្គុដ្ឋានំ ឋិតោកាសំ សល្លក្ខេត្វា ទ្វិន្នំ បុរិមបាទានំ មត្ថកេ សីសំ ឋបេត្វា សយតិ; ទិវសម្បិ សយិត្វា បពុជ្ឈមានោ ន ឧត្តសន្តោ បពុជ្ឈតិ, សីសំ បន ឧក្ខិបិត្វា បុរិមបាទាទីនំ ឋិតោកាសំ សល្លក្ខេតិ; សចេ កិញ្ចិ ឋានំ វិជហិត្វា ឋិតំ ហោតិ ‘នយិទំ តុយ្ហំ ជាតិយា ន សូរភាវស្ស អនុរូប’ន្តិ អនត្តមនោ ហុត្វា តត្ថេវ សយតិ, ន គោចរាយ បក្កមតិ; អវិជហិត្វា ឋិតេ បន ‘តុយ្ហំ ជាតិយា ច សូរភាវស្ស ច អនុរូបមិទ’ន្តិ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ឧដ្ឋាយ សីហវិជម្ភិតំ វិជម្ភិត្វា កេសរភារំ វិធុនិត្វា តិក្ខត្តុំ សីហនាទំ នទិត្វា គោចរាយ បក្កមតិ។ ចតុត្ថជ្ឈានសេយ្យា បន **តថាគតសេយ្យា**តិ វុច្ចតិ។ តាសុ ឥធ សីហសេយ្យា អាគតា។ អយញ្ហិ តេជុស្សទឥរិយាបថត្តា ឧត្តមសេយ្យា នាម។

បាទេ បាទន្តិ ទក្ខិណបាទេ វាមបាទំ។ **អច្ចាធាយា**តិ អតិអាធាយ ឦសកំ អតិក្កម្ម ឋបេត្វា គោប្ផកេន ហិ គោប្ផកេ ជាណុនា វា ជាណុម្ហិ សង្ឃដ្ដិយមានេ អភិណ្ហំ វេទនា ឧប្បជ្ជតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ន ហោតិ, សេយ្យា អផាសុកា ហោតិ; យថា បន ន សង្ឃដ្ដេតិ, ឯវំ អតិក្កម្ម ឋបិតេ វេទនា នុប្បជ្ជតិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, សេយ្យា ផាសុកា ហោតិ។ តេន វុត្តំ “បាទេ បាទំ អច្ចាធាយា”តិ។ **សតោ សម្បជានោ**តិ សតិយា ចេវ សម្បជានបញ្ញាយ ច សមន្នាគតោ ហុត្វា។ ឥមិនា សុបរិគ្គាហកំ សតិសម្បជញ្ញំ កថិតំ។ **ឧដ្ឋានសញ្ញំ មនសិករិត្វា**តិ អសុកវេលាយ នាម ឧដ្ឋហិស្សាមី’តិ ឯវំ ឧដ្ឋានវេលាបរិច្ឆេទកំ ឧដ្ឋានសញ្ញំ ចិត្តេ ឧបេត្វា។ ឯវំ កត្វា និបន្នោ ហិ យថាបរិច្ឆិន្នកាលេយេវ ឧដ្ឋាតុំ យុត្តោ។

៥២០-៥២១. សាតច្ចំ នេបក្កន្តិ សតតំ បវត្តយិតព្ពតោ សាតច្ចសង្ខាតំ វីរិយញ្ចេវ បរិបាកគតត្តា នេបក្កសង្ខាតំ បញ្ញញ្ច យុត្តោ អនុយុត្តោ បវត្តយមានោយេវ ជាគរិយានុយោគំ អនុយុត្តោ វិហរតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច វីរិយំ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកំ កថិតំ, បញ្ញាបិ វីរិយគតិកា ឯវ; វីរិយេ លោកិយម្ហិ លោកិយា, លោកុត្តរេ លោកុត្តរាតិ អត្ថោ។

៥២២. ពោធិបក្ខិយានំ ធម្មានន្តិ ចតុសច្ចពោធិសង្ខាតស្ស មគ្គញាណស្ស បក្ខេ ភវានំ ធម្មានំ។ ឯត្តាវតា សព្ពេបិ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ សម្ពហុលោ គហេត្វា លោកិយាយបិ ភាវនាយ ឯការម្មណេ ឯកតោ បវត្តេន សមត្ថេ ពោជ្ឈង្គេយេវ ទស្សេន្តោ **សត្ត ពោជ្ឈង្គា**តិអាទិមាហ។ តេ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកាវ កថិតាតិ វេទិតព្ពា។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។

៥២៣. អភិក្កន្តេតិអាទិនិទ្ទេសេ **អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ**តិ ឯត្ថ តាវ អភិក្កន្តំ វុច្ចតិ បុរតោ គមនំ។ **បដិក្កន្ត**ន្តិ និវត្តនំ។ តទុភយម្បិ ចតូសុ ឥរិយាបថេសុ លព្ភតិ។ គមនេ តាវ បុរតោ កាយំ អភិហរន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បដិនិវត្តន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ ឋានេបិ ឋិតកោវ កាយំ បុរតោ ឱនាមេន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បច្ឆតោ អបនាមេន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ និសជ្ជាយបិ និសិន្នកោវ អាសនស្ស បុរិមអង្គាភិមុខោ សំសរន្តោ អភិក្កមតិ នាម, បច្ឆិមអង្គប្បទេសំ បច្ចាសំសរន្តោ បដិក្កមតិ នាម។ និបជ្ជាយបិ ឯសេវ នយោ។

សម្បជានការី ហោតីតិ សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចការី, សម្បជញ្ញស្សេវ វា ការី។ សោ ហិ អភិក្កន្តាទីសុ សម្បជញ្ញំ ករោតេវ, ន កត្ថចិ សម្បជញ្ញវិរហិតោ ហោតិ។ តំ បន សម្បជញ្ញំ យស្មា សតិសម្បយុត្តមេវ ហោតិ, តេនស្ស និទ្ទេសេ “សតោ សម្បជានោ អភិក្កមតិ, សតោ សម្បជានោ បដិក្កមតី”តិ វុត្តំ។

អយញ្ហិ អភិក្កមន្តោ វា បដិក្កមន្តោ វា ន មុដ្ឋស្សតី អសម្បជានោ ហោតិ; សតិយា បន សមន្នាគតោ បញ្ញាយ ច សម្បជានោយេវ អភិក្កមតិ ចេវ បដិក្កមតិ ច; សព្ពេសុ អភិក្កមាទីសុ ចតុព្ពិធំ សម្បជញ្ញំ ឱតារេតិ។ ចតុព្ពិធញ្ហិ សម្បជញ្ញំ – សាត្ថកសម្បជញ្ញំ, សប្បាយសម្បជញ្ញំ, គោចរសម្បជញ្ញំ, អសម្មោហសម្បជញ្ញន្តិ។ តត្ថ អភិក្កមនចិត្តេ ឧប្បន្នេ ចិត្តវសេនេវ អគន្ត្វា ‘កិន្នុ មេ ឯត្ថ គតេន អត្ថោ អត្ថិ, នត្ថី’តិ អត្ថានត្ថំ បរិគ្គហេត្វា អត្ថបរិគ្គណ្ហនំ **‘សាត្ថកសម្បជញ្ញំ’**។ តត្ថ ច ‘អត្ថោ’តិ ចេតិយទស្សនពោធិទស្សនសង្ឃទស្សនថេរទស្សនអសុភទស្សនាទិវសេន ធម្មតោ វឌ្ឍិ។ ចេតិយំ វា ពោធឹ វា ទិស្វាបិ ហិ ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ, សង្ឃទស្សនេន សង្ឃារម្មណំ បីតឹ ឧប្បាទេត្វា តទេវ ខយវយតោ សម្មសន្តោ អរហត្តំ បាបុណាតិ។ ថេរេ ទិស្វា តេសំ ឱវាទេ បតិដ្ឋាយ, អសុភំ ទិស្វា តត្ថ បឋមជ្ឈានំ ឧប្បាទេត្វា តទេវ ខយវយតោ សម្មសន្តោ អរហត្តំ បាបុណាតិ។ តស្មា ឯតេសំ ទស្សនំ សាត្ថំ។ កេចិ បន “អាមិសតោបិ វឌ្ឍិ អត្ថោយេវ; តំ និស្សាយ ព្រហ្មចរិយានុគ្គហាយ បដិបន្នត្តា”តិ វទន្តិ។

តស្មិំ បន គមនេ សប្បាយាសប្បាយំ បរិគ្គហេត្វា សប្បាយបរិគ្គណ្ហនំ **‘សប្បាយសម្បជញ្ញំ’**, សេយ្យថិទំ – ចេតិយទស្សនំ តាវ សាត្ថំ។ សចេ បន ចេតិយស្ស មហតិយា បូជាយ ទសទ្វាទសយោជនន្តរេ បរិសា សន្និបតន្តិ, អត្តនោ វិភវានុរូបំ ឥត្ថិយោបិ បុរិសាបិ អលង្កតបដិយត្តា ចិត្តកម្មរូបកានិ វិយ សញ្ចរន្តិ, តត្រ ចស្ស ឥដ្ឋេ អារម្មណេ លោភោ, អនិដ្ឋេ បដិឃោ, អសមបេក្ខនេ មោហោ ឧប្បជ្ជតិ, កាយសំសគ្គាបត្តឹ វា អាបជ្ជតិ, ជីវិតព្រហ្មចរិយានំ វា អន្តរាយោ ហោតិ។ ឯវំ តំ ឋានំ អសប្បាយំ ហោតិ។ វុត្តប្បការអន្តរាយាភាវេ សប្បាយំ។ ពោធិទស្សនេបិ ឯសេវ នយោ។ សង្ឃទស្សនម្បិ សាត្ថំ។ សចេ បន អន្តោគាមេ មហាមណ្ឌបំ ការេត្វា សព្ពរត្តិំ ធម្មស្សវនំ ករោន្តេសុ មនុស្សេសុ វុត្តប្បការេនេវ ជនសន្និបាតោ ចេវ អន្តរាយោ ច ហោតិ។ ឯវំ តំ ឋានំ អសប្បាយំ ហោតិ; អន្តរាយាភាវេ សប្បាយំ ហោតិ។ មហាបរិសបរិវារានំ ថេរានំ ទស្សនេបិ ឯសេវ នយោ។

អសុភទស្សនម្បិ សាត្ថំ។ តទត្ថទីបនត្ថញ្ច ឥទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ ទហរភិក្ខុ សាមណេរំ គហេត្វា ទន្តកដ្ឋត្ថាយ គតោ។ សាមណេរោ មគ្គា ឱក្កមិត្វា បុរតោ គច្ឆន្តោ អសុភំ ទិស្វា បឋមជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តទេវ បាទកំ កត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តោ តីណិ ផលានិ សច្ឆិកត្វា ឧបរិមគ្គត្ថាយ កម្មដ្ឋានំ បរិគ្គហេត្វា អដ្ឋាសិ។ ទហរោ តំ អបស្សន្តោ “សាមណេរា”តិ បក្កោសិ។ សោ ‘មយា បព្ពជិតទិវសតោ បដ្ឋាយ ភិក្ខុនា សទ្ធិំ ទ្វេ កថា នាម ន កថិតបុព្ពា, អញ្ញស្មិំ ទិវសេ ឧបរិវិសេសំ និព្ពត្តេស្សាមី’តិ ចិន្តេត្វា “កិំ, ភន្តេ”តិ បដិវចនំ អទាសិ។ “ឯហី”តិ ច វុត្តោ ឯកវចនេនេវ អាគន្ត្វា “ភន្តេ, ឥមិនា តាវ មគ្គេន គន្ត្វា មយា ឋិតោកាសេ មុហុត្តំ បុរត្ថាភិមុខោ ឋត្វា ឱលោកេថា”តិ អាហ។ សោ តថា កត្វា តេន បត្តវិសេសមេវ បាបុណិ។ ឯវំ ឯកំ អសុភំ ទ្វិន្នំ ជនានំ អត្ថាយ ជាតំ។ ឯវំ សាត្ថម្បិ បនេតំ បុរិសស្ស មាតុគាមាសុភំ អសប្បាយំ, មាតុគាមស្ស ច បុរិសាសុភំ, សភាគមេវ សប្បាយន្តិ។ ឯវំ សប្បាយបរិគ្គណ្ហនំ សប្បាយសម្បជញ្ញំ នាម។

ឯវំ បរិគ្គហិតសាត្ថសប្បាយស្ស បន អដ្ឋតឹសាយ កម្មដ្ឋានេសុ អត្តនោ ចិត្តរុចិយំ កម្មដ្ឋានសង្ខាតំ គោចរំ ឧគ្គហេត្វា ភិក្ខាចារគោចរេ តំ គហេត្វាវ គមនំ **‘គោចរសម្បជញ្ញំ’** នាម។ តស្សាវិភាវនត្ថំ ឥទំ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ –

ឥធេកច្ចោ ភិក្ខុ ហរតិ ន បច្ចាហរតិ, ឯកច្ចោ ន ហរតិ បច្ចាហរតិ, ឯកច្ចោ បន នេវ ហរតិ ន បច្ចាហរតិ, ឯកច្ចោ ហរតិ ច បច្ចាហរតិ ច។ តត្ថ យោ ភិក្ខុ ទិវសំ ចង្កមេន និសជ្ជាយ អាវរណីយេហិ ធម្មេហិ ចិត្តំ បរិសោធេត្វា, តថា រត្តិយា បឋមយាមេ មជ្ឈិមយាមេ សេយ្យំ កប្បេត្វា បច្ឆិមយាមេបិ និសជ្ជាចង្កមេហិ វីតិនាមេត្វា បគេវ ចេតិយង្គណពោធិយង្គណវត្តំ កត្វា ពោធិរុក្ខេ ឧទកំ អាសិញ្ចិត្វា បានីយំ បរិភោជនីយំ បច្ចុបដ្ឋាបេត្វា អាចរិយុបជ្ឈាយវត្តាទីនិ សព្ពានិ ខន្ធកវត្តានិ សមាទាយ វត្តតិ, សោ សរីរបរិកម្មំ កត្វា សេនាសនំ បវិសិត្វា ទ្វេ តយោ បល្លង្កេ ឧសុមំ គាហាបេន្តោ កម្មដ្ឋានំ អនុយុញ្ជិត្វា, ភិក្ខាចារវេលាយ ឧដ្ឋហិត្វា កម្មដ្ឋានសីសេនេវ បត្តចីវរមាទាយ សេនាសនតោ និក្ខមិត្វា កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តោវ ចេតិយង្គណំ គន្ត្វា, សចេ ពុទ្ធានុស្សតិកម្មដ្ឋានំ ហោតិ តំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ ចេតិយង្គណំ បវិសតិ, អញ្ញំ ចេ កម្មដ្ឋានំ ហោតិ សោបាន

មូលេ ឋត្វា ហត្ថេន គហិតភណ្ឌំ វិយ តំ ឋបេត្វា ពុទ្ធារម្មណំ បីតឹ គហេត្វា ចេតិយង្គណំ អារុយ្ហ មហន្តំ ចេតិយំ ចេ, តិក្ខត្តុំ បទក្ខិណំ កត្វា ចតូសុ ឋានេសុ វន្ទិតព្ពំ, ខុទ្ទកំ ចេ, តថេវ បទក្ខិណំ កត្វា អដ្ឋសុ ឋានេសុ វន្ទិតព្ពំ។ ចេតិយំ វន្ទិត្វា ពោធិយង្គណំ បត្តេនាបិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សម្មុខា វិយ និបច្ចាការំ ទស្សេត្វា ពោធិ វន្ទិតព្ពា។

សោ ឯវំ ចេតិយញ្ច ពោធិញ្ច វន្ទិត្វា បដិសាមិតដ្ឋានំ គន្ត្វា, បដិសាមិតំ ភណ្ឌកំ ហត្ថេន គណ្ហន្តោ វិយ, និក្ខិត្តកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា គាមសមីបេ កម្មដ្ឋានសីសេនេវ ចីវរំ បារុបិត្វា គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសតិ។ អថ នំ មនុស្សា ទិស្វា 'អយ្យោ នោ អាគតោ'តិ បច្ចុគ្គន្ត្វា បត្តំ គហេត្វា អាសនសាលាយ វា គេហេ វា និសីទាបេត្វា យាគុំ ទត្វា យាវ ភត្តំ ន និដ្ឋាតិ តាវ បាទេ ធោវិត្វា តេលេន មក្ខេត្វា បុរតោ និសីទិត្វា បញ្ហំ វា បុច្ឆន្តិ ធម្មំ វា សោតុកាមា ហោន្តិ។ សចេបិ ន កថាបេន្តិ "ជនសង្គហត្ថំ ធម្មកថា នាម កាតព្ពាយេវា"តិ អដ្ឋកថាចរិយា វទន្តិ។ ធម្មកថា ហិ កម្មដ្ឋានវិនិមុត្តា នាម នត្ថិ។ តស្មា កម្មដ្ឋានសីសេនេវ អាហារំ បរិភុញ្ជិត្វា អនុមោទនំ វត្វា និវត្តិយមានេហិបិ មនុស្សេហិ អនុគតោវ គាមតោ និក្ខមិត្វា តត្ថ តេ និវត្តេត្វា មគ្គំ បដិបជ្ជតិ។

អថ នំ បុរេតរំ និក្ខមិត្វា ពហិគាមេ កតភត្តកិច្ចា សាមណេរទហរភិក្ខូ ទិស្វា បច្ចុគ្គន្ត្វា បត្តចីវរមស្ស គណ្ហន្តិ។ បោរាណកភិក្ខូ កិរ 'អម្ហាកំ ឧបជ្ឈាយោ, អម្ហាកំ អាចរិយោ'តិ ន មុខំ ឱលោកេត្វា វត្តំ ករោន្តិ, សម្បត្តបរិច្ឆេទេនេវ ករោន្តិ។ តេ តំ បុច្ឆន្តិ "ភន្តេ, ឯតេ មនុស្សា តុម្ហាកំ កឹ ហោន្តិ? មាតិបក្ខតោ សម្ពន្ធា បិតិបក្ខតោ"តិ? "កឹ ទិស្វា បុច្ឆថា"តិ? "តុម្ហេសុ ឯតេសំ បេមំ ពហុមាន"ន្តិ។ "អាវុសោ, យំ មាតាបិតូហិបិ ទុក្ករំ តំ ឯតេ មនុស្សា អម្ហាកំ ករោន្តិ។ បត្តចីវរម្បិ នោ ឯតេសំ សន្តកមេវ, ឯតេសំ អានុភាវេន នេវ ភយេ ភយំ, ន ឆាតកេ ឆាតកំ ជានាម។ ឯទិសា នាម អម្ហាកំ ឧបការិនោ នត្ថី"តិ តេសំ គុណេ កថេន្តោ គច្ឆតិ។ អយំ វុច្ចតិ **'ហរតិ ន បច្ចាហរតី'**តិ។

យស្ស បន បគេវ វុត្តប្បការំ វត្តបដិបត្តឹ ករោន្តស្ស កម្មជតេជោ បជ្ជលតិ, អនុបាទិន្នកំ មុញ្ចិត្វា ឧបាទិន្នកំ គណ្ហាតិ, សរីរតោ សេទា មុច្ចន្តិ, កម្មដ្ឋានំ វីថឹ នារោហតិ, សោ បគេវ បត្តចីវរមាទាយ វេគសាវ ចេតិយំ វន្ទិត្វា គោរូបានំ និក្ខមនវេលាយមេវ គាមំ យាគុភិក្ខាយ បវិសិត្វា យាគុំ លភិត្វា អាសនសាលំ គន្ត្វា បិវតិ។ អថស្ស ទ្វត្តិក្ខត្តុំ អជ្ឈោហរណមត្តេនេវ កម្មជតេជោធាតុ ឧបាទិន្នកំ មុញ្ចិត្វា អនុបាទិន្នកំ គណ្ហាតិ, ឃដសតេន ន្ហាតោ វិយ តេជោធាតុបរិឡាហនិព្ពានំ បត្វា កម្មដ្ឋានសីសេន យាគុំ បរិភុញ្ជិត្វា បត្តញ្ច មុខញ្ច ធោវិត្វា អន្តរាភត្តេ កម្មដ្ឋានំ មនសិកត្វា អវសេសដ្ឋានេ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា កម្មដ្ឋានសីសេន អាហារំ បរិភុញ្ជិត្វា តតោ បដ្ឋាយ បោង្ខានុបោង្ខំ ឧបដ្ឋហមានំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ អាគច្ឆតិ។ អយំ វុច្ចតិ **'ន ហរតិ បច្ចាហរតី'**តិ។ ឯទិសា ច ភិក្ខូ យាគុំ បិវិត្វា វិបស្សនំ អារភិត្វា ពុទ្ធសាសនេ អរហត្តំ បត្តា នាម គណនបថំ វីតិវត្តា។ សីហឡទីបេយេវ តេសុ តេសុ គាមេសុ អាសនសាលាយ ន តំ អាសនំ អត្ថិ, យត្ថ យាគុំ បិវិត្វា អរហត្តំ បត្តា ភិក្ខូ នត្ថីតិ។

យោ បមាទវិហារី ហោតិ និក្ខិត្តធុរោ សព្ពវត្តានិ ភិន្ទិត្វា បញ្ចវិធចេតោខីលវិនិពន្ធពទ្ធចិត្តោ វិហរន្តោ 'កម្មដ្ឋានំ នាម អត្ថី'តិបិ សញ្ញំ អកត្វា គាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិត្វា អននុលោមិកេន គិហីសំសគ្គេន សំសដ្ឋោ ចរិត្វា ច ភុញ្ជិត្វា ច តុច្ឆោ និក្ខមតិ – អយំ វុច្ចតិ **'នេវ ហរតិ ន បច្ចាហរតី'**តិ។

យោ បនាយំ "ហរតិ ច បច្ចាហរតិ ចា"តិ វុត្តោ, សោ គតបច្ចាគតិកវត្តវសេន វេទិតព្ពោ – អត្តកាមា ហិ កុលបុត្តា សាសនេ បព្ពជិត្វា ទសម្បិ វីសម្បិ តឹសម្បិ ចត្តាលីសម្បិ បញ្ញាសម្បិ សតម្បិ ឯកតោ វសន្តា កតិកវត្តំ កត្វា វិហរន្តិ – "អាវុសោ, តុម្ហេ ន ឥណដ្ដា, ន ភយដ្ដា, ន អាជីវិកាបកតា បព្ពជិតា; ទុក្ខា មុញ្ចិតុកាមា បនេត្ថ បព្ពជិតា។ តស្មា គមនេ ឧប្បន្នកិលេសំ គមនេយេវ និគ្គណ្ហថ។ ឋានេ, និសជ្ជាយ, សយនេ ឧប្បន្នកិលេសំ សយនេយេវ និគ្គណ្ហថា"តិ។

តេ ឯវំ កតិកវត្តំ កត្វា ភិក្ខាចារំ គច្ឆន្តា, អឌ្ឍឧសភឧសភអឌ្ឍគាវុតគាវុតន្តរេសុ បាសាណា ហោន្តិ, តាយ សញ្ញាយ កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តាវ គច្ឆន្តិ។ សចេ កស្សចិ គមនេ កិលេសោ ឧប្បជ្ជតិ, តត្ថេវ នំ និគ្គណ្ហាតិ។ តថា អសក្កោន្តោ តិដ្ឋតិ។ អថស្ស បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តោបិ តិដ្ឋតិ។ សោ 'អយំ ភិក្ខុ តុយ្ហំ ឧប្បន្នំ វិតក្កំ ជានាតិ, អននុច្ឆវិកំ តេ ឯត'ន្តិ អត្តានំ បដិចោទេត្វា វិបស្សនំ វឌ្ឍេត្វា អរិយភូមឹ ឱក្កមតិ។ តថា អសក្កោន្តោ និសីទតិ។ អថស្ស បច្ឆតោ អាគច្ឆន្តោបិ និសីទតីតិ សោ ឯវ នយោ។ អរិយភូមឹ ឱក្កមិតុំ អសក្កោន្តោបិ តំ កិលេសំ វិក្ខម្ភេត្វា កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តោវ គច្ឆតិ, ន កម្មដ្ឋានវិប្បយុត្តេន ចិត្តេន បាទំ ឧទ្ធរតិ, ឧទ្ធរតិ ចេ បដិនិវត្តិត្វា បុរិមបទេសញ្ញេវ ឯតិ, អាលិន្ទកវាសី មហាផុស្សទេវត្ថេរោ វិយ។ សោ កិរ ឯកូនវីសតិ វស្សានិ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេន្តោ ឯវ វិហាសិ។ មនុស្សាបិ អន្តរាមគ្គេ កសន្តា ច វបន្តា ច មទ្ទន្តា ច កម្មានិ ច ករោន្តា ថេរំ តថាគច្ឆន្តំ ទិស្វា "អយំ ថេរោ បុនប្បុនំ និវត្តិត្វា គច្ឆតិ, កឹ នុ ខោ មគ្គមូឡ្ហោ ឧទាហុ

កិញ្ចិ បមុដ្ឋោ”តិ សមុល្លបន្តិ។ សោ តំ អនាទិយិត្វា កម្មដ្ឋានយុត្តចិត្តោនេវ សមណធម្មំ ករោន្តោ វីសតិ
វស្សព្ភន្តរេ អរហត្តំ បាបុណិ។ អរហត្តបត្តទិវសេ ចស្ស ចង្កមនកោដិយំ អធិវត្ថា ទេវតា អង្គុលីហិ ទីបំ ឧជ្ជាលេ
ត្វា អដ្ឋាសិ។ ចត្តារោបិ មហារាជានោ សក្កោ ច ទេវានមិន្ទោ ព្រហ្មា ច សហម្បតិ ឧបដ្ឋានំ អាគមិំសុ។ តញ្ច
ឱភាសំ ទិស្វា វនវាសី មហាតិស្សត្ថេរោ តំ ទុតិយទិវសេ បុច្ឆិ – “រត្តិភាគេ អាយស្មតោ សន្តិកេ ឱភាសោ
អហោសិ។ កឹ សោ ឱភាសោ”តិ? ថេរោ វិក្ខេបំ ករោន្តោ “ឱភាសោ នាម ទីបោភាសោបិ ហោតិ, មណិ
ឱភាសោបី”តិ ឯវមាទិមាហ។ តតោ “បដិច្ឆាទេថ តុម្ហេ”តិ និពទ្ធោ “អាមា”តិ បដិជានិត្វា អារោចេសិ។

កាឡវល្លិមណ្ឌបវាសី មហានាគត្ថេរោ វិយ ច។ សោបិ កិរ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេន្តោ ‘បឋមំ តាវ ភគវតោ
មហាបធានំ បូជេស្សាមី’តិ សត្ត វស្សានិ ឋានចង្កមមេវ អធិដ្ឋាសិ; បុន សោឡស វស្សានិ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេ
ត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ សោ កម្មដ្ឋានយុត្តេនេវ ចិត្តេន បាទំ ឧទ្ធរន្តោ វិប្បយុត្តេន ចិត្តេន ឧទ្ធតេ បាទេ បដិ
និវត្តេន្តោ គាមសីមំ គន្ត្វា ‘គាវី នុ ខោ, បព្ពជិតោ នុ ខោ’តិ អាសង្កនីយប្បទេសេ ឋត្វា ចីវរំ បារុបិត្វា
កច្ឆកន្តរតោ ឧទកេន បត្តំ ធោវិត្វា ឧទកគណ្ឌូសំ ករោតិ។ កឹ ការណា? ‘មា មេ ភិក្ខំ ទាតុំ វា វន្ទិតុំ វា អាគតេ
មនុស្សេ ‘ទីឃាយុកា ហោថា’តិ វចនមត្តេនាបិ កម្មដ្ឋានវិក្ខេបោ អហោសី’តិ។ ‘អជ្ជ, ភន្តេ, កតិមី’តិ ទិវសំ វា
ភិក្ខុគណនំ វា បញ្ហំ វា បុច្ឆិតោ បន ឧទកំ គិលិត្វា អារោចេតិ; សចេ ទិវសាទិបុច្ឆកា ន ហោន្តិ, និក្ខមនវេលាយំ
គាមទ្វារេ និដ្ឋុភិត្វាវ យាតិ។

កលម្ពតិត្ថវិហារេ វស្សូបគតា បញ្ញាស ភិក្ខូ វិយ ច។ តេ កិរ អាសាឡ្ហិបុណ្ណមាយំ កតិកវត្តំ អកំសុ – “អរហត្តំ
អប្បត្វា អញ្ញមញ្ញំ នាលបិស្សាមា”តិ។ គាមញ្ច បិណ្ឌាយ បវិសន្តា ឧទកគណ្ឌូសំ កត្វា បវិសឹសុ, ទិវសាទីសុ
បុច្ឆិតេសុ វុត្តនយេន បដិបជ្ជឹសុ។ តត្ថ មនុស្សា និដ្ឋុភនដ្ឋានំ ទិស្វា ជានឹសុ – ‘អជ្ជ ឯកោ អាគតោ, អជ្ជ ទ្វេ’តិ;
ឯវញ្ច ចិន្តេសុំ – ‘កិន្នុ ខោ ឯតេ អម្ហេហេវ សទ្ធឹ ន សល្លបន្តិ ឧទាហុ អញ្ញមញ្ញម្បិ? យទិ អញ្ញមញ្ញម្បិ ន សល្លបន្តិ,
អទ្ធា វិវាទជាតា ភវិស្សន្តិ; ឯថ នេ អញ្ញមញ្ញំ ខមាបេស្សាមា’តិ សព្ពេ វិហារំ គន្ត្វា បញ្ញាសាយ ភិក្ខូសុ ទ្វេបិ ភិក្ខូ
ឯកោកាសេ នាទ្ទសំសុ។ តតោ យោ តេសុ ចក្ខុមា បុរិសោ សោ អាហ – “ន, ភោ, កលហការកានំ
វសនោកាសោ ឦទិសោ ហោតិ។ សុសម្មដ្ឋំ ចេតិយង្គណពោធិយង្គណំ, សុនិក្ខិត្តា សម្មជ្ជនិយោ, សូបដ្ឋិតំ បានីយ
បរិភោជនីយ”ន្តិ។ តេ តតោវ និវត្តា។ តេបិ ភិក្ខូ អន្តោតេមាសេយេវ អរហត្តំ បត្វា មហាបវារណាយ
វិសុទ្ធិបវារណំ បវារេសុំ។

ឯវំ កាឡវល្លិមណ្ឌបវាសី មហានាគត្ថេរោ វិយ, កលម្ពតិត្ថវិហារេ វស្សូបគតភិក្ខូ វិយ ច កម្មដ្ឋានយុត្តេនេវ
ចិត្តេន បាទំ ឧទ្ធរន្តោ គាមសមីបំ គន្ត្វា ឧទកគណ្ឌូសំ កត្វា វីថិយោ សល្លក្ខេត្វា យត្ថ សុរាសោណ្ឌធុត្តាទយោ
កលហការកា ចណ្ឌហត្ថិអស្សាទយោ វា នត្ថិ, តំ វីថឹ បដិបជ្ជតិ។ តត្ថ បិណ្ឌាយ ចរមានោ ន តុរិតតុរិតោ វិយ
ជវេន គច្ឆតិ, ន ហិ ជវនបិណ្ឌបាតិកធុតង្គំ នាម កិញ្ចិ អត្ថិ, វិសមភូមិភាគប្បត្តំ បន ឧទកសកដំ វិយ
និច្ចលោ ហុត្វា គច្ឆតិ, អនុឃរំ បវិដ្ឋោ ច ទាតុកាមំ វា អទាតុកាមំ វា សល្លក្ខេតុំ តទនុរូបំ កាលំ អាគមេន្តោ
ភិក្ខំ គហេត្វា អន្តោគាមេ វា ពហិគាមេ វា វិហារមេវ វា អាគន្ត្វា , យថាផាសុកេ បតិរូបេ ឱកាសេ និសីទិត្វា,
កម្មដ្ឋានំ មនសិករោន្តោ អាហារេ បដិកូលសញ្ញំ ឧបដ្ឋបេត្វា, អក្ខព្ភញ្ជនវណាលេបនបុត្តមំសូបមវសេន
បច្ចវេក្ខន្តោ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ អាហារំ អាហារេតិ នេវ ទវាយ, ន មទាយ, ន មណ្ឌនាយ, ន វិភូសនាយ…បេ….
ផាសុវិហារោ ចាតិ។ ភុត្តាវី ច ឧទកកិច្ចំ កត្វា មុហុត្តំ ភត្តកិលមថំ បដិប្បស្សម្ភេត្វា យថា បុរេភត្តំ, ឯវំ បច្ឆា
ភត្តំ បុរិមយាមំ បច្ឆិមយាមញ្ច កម្មដ្ឋានមេវ មនសិករោតិ។ អយំ វុច្ចតិ **‘ហរតិ ច បច្ចាហរតិ ចា’**តិ។

ឥមំ បន ហរណបច្ចាហរណសង្ខាតំ គតបច្ចាគតវត្តំ បូរេន្តោ, យទិ ឧបនិស្សយសម្បន្នោ ហោតិ,
បឋមវយេ ឯវ អរហត្តំ បាបុណាតិ, នោ ចេ បឋមវយេ បាបុណាតិ អថ មជ្ឈិមវយេ, នោ ចេ មជ្ឈិមវយេ
បាបុណាតិ អថ បច្ឆិមវយេ, នោ ចេ បច្ឆិមវយេ បាបុណាតិ អថ មរណសមយេ, នោ ចេ មរណសមយេ
បាបុណាតិ អថ ទេវបុត្តោ ហុត្វា, នោ ចេ ទេវបុត្តោ ហុត្វា បាបុណាតិ អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ និព្ពត្តោ បច្ចេកពោធិំ
សច្ឆិករោតិ, នោ ចេ បច្ចេកពោធិំ សច្ឆិករោតិ អថ ពុទ្ធានំ សម្មុខីភាវេ ខិប្បាភិញ្ញោ វា ហោតិ – សេយ្យថាបិ
ថេរោ ពាហិយោ ទារុចីរិយោ, មហាបញ្ញោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ សារិបុត្តោ, មហិទ្ធិកោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ
មហាមោគ្គល្លានោ, ធុតង្គធរោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ មហាកស្សបោ, ទិព្ពចក្ខុកោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ
អនុរុទ្ធោ, វិនយធរោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ ឧបាលិ, ធម្មកថិកោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ បុណ្ណោ មន្តាណិបុត្តោ,
អារញ្ញិកោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ រេវតោ, ពហុស្សុតោ វា – សេយ្យថាបិ ថេរោ អានន្ទោ, សិក្ខាកាមោ វា –
សេយ្យថាបិ ថេរោ រាហុលោ ពុទ្ធបុត្តោតិ។ ឥតិ ឥមស្មឹ ចតុក្កេ យ្វាយំ ហរតិ ច បច្ចាហរតិ ច, តស្ស គោចរ
សម្បជញ្ញំ សិខាប្បត្តំ ហោតិ។

អភិក្កមាទីសុ បន អសម្មុយ្ហនំ **អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**។ តំ ឯវំ វេទិតព្ពំ – ឥធ ភិក្ខុ អភិក្កមន្តោ វា បដិក្កមន្តោ វា យថា អន្ធពាលបុថុជ្ជនា អភិក្កមាទីសុ ‘អត្តា អភិក្កមតិ, អត្តនា អភិក្កមោ និព្ពត្តិតោ’តិ វា ‘អហំ អភិក្កមាមិ, មយា អភិក្កមោ និព្ពត្តិតោ’តិ វា សម្មុយ្ហន្តិ, តថា អសម្មុយ្ហន្តោ ‘អភិក្កមាមី’តិ ចិត្តេ ឧប្បជ្ជមានេ តេនេវ ចិត្តេន សទ្ធឹ ចិត្តសមុដ្ឋានវាយោធាតុ វិញ្ញត្តឹ ជនយមានា ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារវសេន អយំ កាយសម្មតោ អដ្ឋិសង្ឃាតោ អភិក្កមតិ។ តស្សេវំ អភិក្កមតោ ឯកេកបាទុទ្ធរណេ បថវីធាតុ អាបោធាតូតិ ទ្វេ ធាតុយោ ឱមត្តា ហោន្តិ មន្ទា, ឥតរា ទ្វេ អធិមត្តា ហោន្តិ ពលវតិយោ; តថា អតិហរណវីតិហរណេសុ។ វោស្សជ្ជនេ តេជោធាតុ វាយោធាតូតិ ទ្វេ ធាតុយោ ឱមត្តា ហោន្តិ មន្ទា, ឥតរា ទ្វេ អធិមត្តា ហោន្តិ ពលវតិយោ; តថា សន្និក្ខេបនសន្និរុជ្ឈនេសុ តត្ថ ឧទ្ធរណេ បវត្តា រូបារូបធម្មា អតិហរណំ ន បាបុណន្តិ; តថា អតិហរណេ បវត្តា វីតិហរណំ, វីតិហរណេ បវត្តា វោស្សជ្ជនំ, វោស្សជ្ជនេ បវត្តា សន្និក្ខេបនំ, សន្និក្ខេបនេ បវត្តា សន្និរុជ្ឈនំ ន បាបុណន្តិ; តត្ថ តត្ថេវ បព្ពំ បព្ពំ សន្ធិ សន្ធិ ឱធិ ឱធិ ហុត្វា តត្តកបាលេ បក្ខិត្តតិលំ វិយ បដបដាយន្តា ភិជ្ជន្តិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អភិក្កមតិ? កស្ស វា ឯកស្ស អភិក្កមនំ? បរមត្ថតោ ហិ ធាតូនំយេវ គមនំ, ធាតូនំ ឋានំ, ធាតូនំ និសជ្ជា, ធាតូនំ សយនំ, តស្មិំ តស្មិំ កោដ្ឋាសេ សទ្ធឹ រូបេហិ –

> អញ្ញំ ឧប្បជ្ជតេ ចិត្តំ, អញ្ញំ ចិត្តំ និរុជ្ឈតិ;
> អវីចិមនុសម្ពន្ធោ, នទីសោតោវ វត្តតីតិ។

ឯវំ អភិក្កមាទីសុ អសម្មុយ្ហនំ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ នាមាតិ។

និដ្ឋិតោ **អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ សម្បជានការី ហោតី**តិបទស្ស អត្ថោ។

អាលោកិតេ វិលោកិតេតិ ឯត្ថ បន **អាលោកិតំ** នាម បុរតោ បេក្ខនំ, **វិលោកិតំ** នាម អនុទិសាបេក្ខនំ។ អញ្ញានិបិ ហេដ្ឋា ឧបរិ បច្ឆតោ បេក្ខនវសេន ឱលោកិតឧល្លោកិតាបលោកិតានិ នាម ហោន្តិ។ តានិ ឥធ ន គហិតានិ។ សារុប្បវសេន បន ឥមានេវ ទ្វេ គហិតានិ។ ឥមិនា វា មុខេន សព្ពានិបិ តានិ គហិតានេវាតិ។

តត្ថ ‘អាលោកេស្សាមី’តិ ចិត្តេ ឧប្បន្នេ ចិត្តវសេនេវ អនោលោកេត្វា អត្ថបរិគ្គណ្ហនំ **‘សាត្ថកសម្បជញ្ញំ’**។ តំ អាយស្មន្តំ នន្ទំ កាយសក្ខឹ កត្វា វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

> “សចេ, ភិក្ខវេ, នន្ទស្ស បុរត្ថិមា ទិសា អាលោកេតព្ពា ហោតិ, សព្ពំ ចេតសា សមន្នាហរិត្វា នន្ទោ បុរត្ថិមំ ទិសំ អាលោកេតិ – ‘ឯវំ មេ បុរត្ថិមំ ទិសំ អាលោកយតោ ន អភិជ្ឈាទោមនស្សា បាបកា អកុសលា ធម្មា អន្វាស្សវិស្សន្តី’តិ។ ឥតិហ សាត្ថកសម្បជានោ ហោតិ។ “សចេ, ភិក្ខវេ, នន្ទស្ស បច្ឆិមា ទិសា, ឧត្តរា ទិសា, ទក្ខិណា ទិសា, ឧទ្ធំ, អធោ, អនុទិសា អនុវិលោកេតព្ពា ហោតិ, សព្ពំ ចេតសា សមន្នាហរិត្វា នន្ទោ អនុទិសំ អនុវិលោកេតិ – ឯវំ មេ អនុទិសំ អនុវិលោកយតោ…បេ.… សម្បជានោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៨.៩)។

អបិច ឥធាបិ បុព្ពេ វុត្តចេតិយទស្សនាទិវសេនេវ សាត្ថកតា ច សប្បាយតា ច វេទិតព្ពា។

កម្មដ្ឋានស្ស បន អវិជហនមេវ **‘គោចរសម្បជញ្ញំ’**។ តស្មា ខន្ធធាតុអាយតនកម្មដ្ឋានិកេហិ អត្តនោ កម្មដ្ឋានវសេនេវ, កសិណាទិកម្មដ្ឋានិកេហិ វា បន កម្មដ្ឋានសីសេនេវ អាលោកនវិលោកនំ កាតព្ពំ។

អព្ភន្តរេ អត្តា នាម អាលោកេតា វា វិលោកេតា វា នត្ថិ។ ‘អាលោកេស្សាមី’តិ បន ចិត្តេ ឧប្បជ្ជមានេ តេនេវ ចិត្តេន សទ្ធឹ ចិត្តសមុដ្ឋានា វាយោធាតុ វិញ្ញត្តឹ ជនយមានា ឧប្បជ្ជតិ។ ឥតិ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារវសេន ហេដ្ឋិមំ អក្ខិទលំ អធោ សីទតិ, ឧបរិមំ ឧទ្ធំ លង្ឃេតិ។ កោចិ យន្តកេន វិវរន្តោ នាម នត្ថិ។ តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ចំ សាធេន្តំ ឧប្បជ្ជតី’តិ ឯវំ បជាននំ បនេត្ថ **‘អសម្មោហសម្បជញ្ញំ’** នាម។

អបិច មូលបរិញ្ញាអាគន្តុកតាវកាលិកភាវវសេន បនេត្ថ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ វេទិតព្ពំ។ មូលបរិញ្ញាវសេន តាវ –

> ភវង្គាវជ្ជនញ្ចេវ, ទស្សនំ សម្បដិច្ឆនំ;
> សន្តីរណំ វោដ្ឋព្ពនំ, ជវនំ ភវតិ សត្តមំ។

តត្ថ ភវង្គំ ឧបបត្តិភវស្ស អង្គកិច្ចំ សាធយមានំ បវត្តតិ; តំ អាវត្តេត្វា កិរិយមនោធាតុ អាវជ្ជនកិច្ចំ សាធយមានា; តន្និរោធា ចក្ខុវិញ្ញាណំ ទស្សនកិច្ចំ សាធយមានំ; តន្និរោធា វិបាកមនោធាតុ សម្បដិច្ឆនកិច្ចំ សាធយមានា; តន្និរោធា វិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ សន្តីរណកិច្ចំ សាធយមានា; តន្និរោធា កិរិយមនោវិញ្ញាណធាតុ វោដ្ឋព្ពនកិច្ចំ សាធយមានា; តន្និរោធា សត្តក្ខត្តុំ ជវនំ ជវតិ។ តត្ថ បឋមជវនេបិ 'អយំ ឥត្ថី, អយំ បុរិសោ'តិ រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនវសេន អាលោកិតវិលោកិតំ ន ហោតិ; ទុតិយជវនេបិ...បេ.... សត្តមជវនេបិ។ ឯតេសុ បន, យុទ្ធមណ្ឌលេ យោធេសុ វិយ, ហេដ្ឋុបរិយវសេន ភិជ្ជិត្វា បតិតេសុ 'អយំ ឥត្ថី, អយំ បុរិសោ'តិ រជ្ជនាទិវសេន អាលោកិតវិលោកិតំ ហោតិ។ ឯវំ តាវេត្ថ **'មូលបរិញ្ញាវសេន'** អសម្មោហសម្បជញ្ញំ វេទិតព្ពំ។

ចក្ខុទ្វារេ បន រូបេ អាបាថគតេ ភវង្គចលនតោ ឧទ្ធំ សកសកកិច្ចនិប្ផាទនវសេន អាវជ្ជនាទីសុ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធេសុ អវសានេ ជវនំ ឧប្បជ្ជតិ។ តំ បុព្ពេ ឧប្បន្នានំ អាវជ្ជនាទីនំ គេហភូតេ ចក្ខុទ្វារេ អាគន្តុកបុរិសោ វិយ ហោតិ។ តស្ស យថា បរគេហេ កិញ្ចិ យាចិតុំ បវិដ្ឋស្ស អាគន្តុកបុរិសស្ស គេហសាមិកេសុបិ តុណ្ហីមាសិនេសុ អាណាករណំ ន យុត្តំ, ឯវំ អាវជ្ជនាទីនំ គេហភូតេ ចក្ខុទ្វារេ អាវជ្ជនាទីសុបិ អរជ្ជន្តេសុ អទុស្សន្តេសុ អមុយ្ហន្តេសុ ច រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនំ អយុត្តន្តិ។ ឯវំ **'អាគន្តុកភាវវសេន'** អសម្មោហសម្បជញ្ញំ វេទិតព្ពំ។

យានិ បនេតានិ ចក្ខុទ្វារេ វោដ្ឋព្ពនបរិយោសានានិ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, តានិ សទ្ធិំ សម្បយុត្តធម្មេហិ តត្ថ តត្ថេវ ភិជ្ជន្តិ, អញ្ញមញ្ញំ ន បស្សន្តីតិ ឥត្តរានិ តាវកាលិកានិ ហោន្តិ។ តត្ថ យថា ឯកស្មិំ ឃរេ សព្ពេសុ មានុសកេសុ មតេសុ អវសេសស្ស ឯកកស្ស តង្ខណំយេវ មរណធម្មស្ស ន យុត្តា នច្ចគីតាទីសុ អភិរតិ នាម, ឯវមេវ ឯកទ្វារេ សសម្បយុត្តេសុ អាវជ្ជនាទីសុ តត្ថ តត្ថេវ មតេសុ អវសេសស្ស តង្ខណំយេវ មរណធម្មស្ស ជវនស្សាបិ រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនវសេន អភិរតិ នាម ន យុត្តាតិ។ ឯវំ **'តាវកាលិកភាវវសេន'** អសម្មោហសម្បជញ្ញំ វេទិតព្ពំ។

អបិច ខន្ធាយតនធាតុបច្ចយបច្ចវេក្ខណវសេនបេតំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ហិ ចក្ខុ ចេវ រូបានិ ច រូបក្ខន្ធោ, ទស្សនំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, តំសម្បយុត្តា វេទនា វេទនាក្ខន្ធោ, សញ្ញា សញ្ញាក្ខន្ធោ, ផស្សាទិកា សង្ខារក្ខន្ធោ។ ឯវមេតេសំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ សមវាយេ អាលោកនវិលោកនំ បញ្ញាយតិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អាលោកេតិ? កោ វិលោកេតិ?

តថា ចក្ខុ ចក្ខាយតនំ, រូបំ រូបាយតនំ, ទស្សនំ មនាយតនំ, វេទនាទយោ តំសម្បយុត្តា ធម្មា ធម្មាយតនំ។ ឯវមេតេសំ ចតុន្នំ អាយតនានំ សមវាយេ អាលោកនវិលោកនំ បញ្ញាយតិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អាលោកេតិ? កោ វិលោកេតិ?

តថា ចក្ខុ ចក្ខុធាតុ, រូបំ រូបធាតុ, ទស្សនំ ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ, តំសម្បយុត្តា វេទនាទយោ ធម្មា ធម្មធាតុ។ ឯវមេតាសំ ចតុន្នំ ធាតូនំ សមវាយេ អាលោកនវិលោកនំ បញ្ញាយតិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អាលោកេតិ? កោ វិលោកេតិ?

តថា ចក្ខុ និស្សយបច្ចយោ, រូបំ អារម្មណបច្ចយោ, អាវជ្ជនំ អនន្តរសមនន្តរអនន្តរូបនិស្សយនត្ថិវិគតបច្ចយោ, អាលោកោ ឧបនិស្សយបច្ចយោ, វេទនាទយោ សហជាតាទិបច្ចយា។ ឯវមេតេសំ បច្ចយានំ សមវាយេ អាលោកនវិលោកនំ បញ្ញាយតិ។ តត្ថ កោ ឯកោ អាលោកេតិ? កោ វិលោកេតីតិ? ឯវមេត្ថ ខន្ធាយតនធាតុបច្ចយបច្ចវេក្ខណវសេនាបិ អសម្មោហសម្បជញ្ញំ វេទិតព្ពំ។

សមិញ្ជិតេ បសារិតេតិ បព្ពានំ សមិញ្ជនបសារណេ។ តត្ថ ចិត្តវសេនេវ សមិញ្ជនបសារណំ អកត្វា ហត្ថបាទានំ សមិញ្ជនបសារណបច្ចយា អត្ថានត្ថំ បរិគ្គហេត្វា តត្ថ អត្ថបរិគ្គណ្ហនំ **'សាត្ថកសម្បជញ្ញំ'**។ តត្ថ ហត្ថបាទេ អតិចិរំ សមិញ្ជិត្វា វា បសារេត្វា ឯវ វា ឋិតស្ស ខណេ ខណេ វេទនា ឧប្បជ្ជន្តិ, ចិត្តំ ឯកគ្គតំ ន លភតិ, កម្មដ្ឋានំ បរិបតតិ, វិសេសំ នាធិគច្ឆតិ; កាលេ សមិញ្ជន្តស្ស កាលេ បសារេន្តស្ស បន តា វេទនា នុប្បជ្ជន្តិ, ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ផាតិំ គច្ឆតិ, វិសេសមធិគច្ឆតីតិ។ ឯវំ 'អត្ថានត្ថបរិគ្គណ្ហនំ' វេទិតព្ពំ។

អត្ថេ បន សតិបិ សប្បាយាសប្បាយំ បរិគ្គហេត្វា សប្បាយបរិគ្គណ្ហនំ **'សប្បាយសម្បជញ្ញំ'**។

តត្រាយំ នយោ – មហាចេតិយង្គណេ កិរ ទហរភិក្ខូ សជ្ឈាយំ គណ្ហន្តិ។ តេសំ បិដ្ឋិបស្សេ ទហរភិក្ខុនិយោ ធម្មំ សុណន្តិ។ តត្រេកោ ទហរោ ហត្ថំ បសារេន្តោ កាយសំសគ្គំ បត្វា តេនេវ ការណេន គិហី ជាតោ។ អបរោ ភិក្ខុ បាទំ បសារេន្តោ អគ្គិម្ហិ បសារេសិ។ អដ្ឋិំ អាហច្ច បាទោ ឈាយិ។ អបរោ ភិក្ខុ វម្មិកេ បសារេសិ។ សោ

អាសីវិសេន ទដ្ឋោ។ អបរោ ភិក្ខុ ចីវរកុដិទណ្ឌកេ បសារេសិ។ តំ មណិសប្បោ ឌំសិ។ តស្មា ឯវរូបេ អសប្បាយេ អបសារេត្វា សប្បាយេ បសារេតព្ពំ។ ឥទមេត្ថ សប្បាយសម្បជញ្ញំ។

'គោចរសម្បជញ្ញំ' បន មហាថេរវត្ថុនា ទីបេតព្ពំ – មហាថេរោ កិរ ទិវាដ្ឋានេ និសិន្នោ អន្តេវាសិកេហិ សទ្ធិំ កថយមានោ សហសា ហត្ថំ សមិញ្ជិត្វា បុន យថាឋានេ ឋបេត្វា សណិកំ សមិញ្ជេសិ។ តំ អន្តេវាសិកា បុច្ឆិំសុ – "កស្មា, ភន្តេ, សហសា ហត្ថំ សមិញ្ជិត្វា បុន យថាឋានេ ឋបេត្វា សណិកំ សមិញ្ជិត្ថា"តិ? "យតោ បដ្ឋាយ មយា, អាវុសោ, កម្មដ្ឋានំ មនសិកាតុំ អារទ្ធោ, ន មេ កម្មដ្ឋានំ មុញ្ចិត្វា ហត្ថោ សមិញ្ជិតបុព្វោ។ ឥទានិ បន មេ តុម្ហេហិ សទ្ធិំ កថយមានេន កម្មដ្ឋានំ មុញ្ចិត្វា សមិញ្ជិតោ។ តស្មា បុន យថាឋានេ ឋបេត្វា សមិញ្ជេសិ"ន្តិ។ "សាធុ, ភន្តេ, ភិក្ខុនា នាម ឯវរូបេន ភវិតព្ព"ន្តិ។ ឯវមេត្ថាបិ កម្មដ្ឋានាវិជហនមេវ 'គោចរសម្បជញ្ញ'ន្តិ វេទិតព្ពំ។

'អព្ភន្តរេ អត្តា នាម កោចិ សមិញ្ជេន្តោ វា បសារេន្តោ វា នត្ថិ។ វុត្តប្បការចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេន បន, សុត្តាកឌ្ឍនវសេន ទារុយន្តស្ស ហត្ថបាទចលនំ វិយ, សមិញ្ជនបសារណំ ហោតី'តិ បរិជាននំ បនេត្ថ **'អសម្មោហសម្បជញ្ញ'**ន្តិ វេទិតព្ពំ។

សង្ឃាដិបត្តចីវរធារណេតិ ឯត្ថ សង្ឃាដិចីវរានំ និវាសនបារុបនវសេន បត្តស្ស ភិក្ខាបដិគ្គហណាទិវសេន បរិភោគោ **'ធារណំ'** នាម។ តត្ថ សង្ឃាដិចីវរធារណេ តាវ និវាសេត្វា បារុបិត្វា ច បិណ្ឌាយ ចរតោ "អាមិសលាភោ សីតស្ស បដិឃាតាយា"តិអាទិនា នយេន ភគវតា វុត្តប្បការោយេវ ច អត្ថោ 'អត្ថោ' នាម។ តស្ស វសេន **'សាត្ថកសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។

ឧណ្ហបកតិកស្ស បន ទុព្ពលស្ស ច ចីវរំ សុខុមំ សប្បាយំ, សីតាលុកស្ស ឃនំ ទុបដ្ដំ; វិបរីតំ អសប្បាយំ។ យស្ស កស្សចិ ជិណ្ណំ អសប្បាយមេវ។ អគ្គឡាទិទានេន ហិស្ស តំ បលិពោធករំ ហោតិ។ តថា បដ្ដុណ្ណទុកូលាទិភេទំ ចោរានំ លោភនីយចីវរំ។ តាទិសញ្ហិ អរញ្ញេ ឯកកស្ស និវាសន្តរាយករំ ជីវិតន្តរាយករញ្ចាបិ ហោតិ។ និប្បរិយាយេន បន យំ និមិត្តកម្មាទិមិច្ឆាជីវវសេន ឧប្បន្នំ, យញ្ចស្ស សេវមានស្ស អកុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ, កុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ, តំ អសប្បាយំ ; វិបរីតំ សប្បាយំ។ តស្ស វសេនេត្ថ **'សប្បាយសម្បជញ្ញំ'** កម្មដ្ឋានាវិជហនវសេនេវ ច **'គោចរសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។

អព្ភន្តរេ អត្តា នាម កោចិ ចីវរំ បារុបន្តោ នត្ថិ។ វុត្តប្បការចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ បន ចីវរបារុបនំ ហោតិ។ តត្ថ ចីវរម្បិ អចេតនំ, កាយោបិ អចេតនោ។ ចីវរំ ន ជានាតិ – 'មយា កាយោ បារុបិតោ'តិ, កាយោបិ ន ជានាតិ – 'អហំ ចីវរេន បារុបិតោ'តិ។ ធាតុយោវ ធាតុសមូហំ បដិច្ឆាទេន្តិ, បដបិលោតិកាយ បោត្ថករូបបដិច្ឆាទនេ វិយ។ តស្មា នេវ សុន្ទរំ ចីវរំ លភិត្វា សោមនស្សំ កាតព្ពំ , ន អសុន្ទរំ លភិត្វា ទោមនស្សំ។ នាគវម្មិកចេតិយរុក្ខាទីសុ ហិ កេចិ មាលាគន្ធធូបវត្ថាទីហិ សក្ការំ ករោន្តិ, កេចិ គូថមុត្តកទ្ទមទណ្ឌសត្ថប្បហារាទីហិ អសក្ការំ។ ន តេហិ នាគវម្មិករុក្ខាទយោ សោមនស្សំ វា ទោមនស្សំ វា ករោន្តិ។ ឯវមេវ នេវ សុន្ទរំ ចីវរំ លភិត្វា សោមនស្សំ កាតព្ពំ, ន អសុន្ទរំ លភិត្វា ទោមនស្សន្តិ។ ឯវំ បវត្តបដិសង្ខានវសេនេត្ថ **'អសម្មោហសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។

បត្តធារណេបិ បត្តំ សហសាវ អគ្គហេត្វា 'ឥមំ គហេត្វា បិណ្ឌាយ ចរមានោ ភិក្ខំ លភិស្សាមី'តិ ឯវំ បត្តគ្គហណបច្ចយា បដិលភិតព្ពអត្ថវសេន **'សាត្ថកសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។ កិសទុព្ពលសរីរស្ស បន គរុបត្តោ អសប្បាយោ; យស្ស កស្សចិ ចតុបញ្ចគណ្ឋិកាហតោ ទុព្ពិសោធនីយោ អសប្បាយោវ។ ទុទ្ធោតបត្តោ ហិ ន វដ្ដតិ; តំ ធោវន្តស្សេវ ចស្ស បលិពោធោ ហោតិ។ មណិវណ្ណបត្តោ បន លោភនីយោវ ចីវរេ វុត្តនយេនេវ អសប្បាយោ។ និមិត្តកម្មាទិវសេន បន លទ្ធោ, យញ្ចស្ស សេវមានស្ស អកុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ, កុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ, អយំ ឯកន្តាសប្បាយោវ វិបរីតោ សប្បាយោ។ តស្ស វសេនេត្ថ **'សប្បាយសម្បជញ្ញំ'** កម្មដ្ឋានាវិជហនវសេនេវ **'គោចរសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។

អព្ភន្តរេ អត្តា នាម កោចិ បត្តំ គណ្ហន្តោ នត្ថិ។ វុត្តប្បការចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារវសេនេវ បន បត្តគ្គហណំ នាម ហោតិ។ តត្ថ បត្តោបិ អចេតនោ, ហត្ថាបិ អចេតនា។ បត្តោ ន ជានាតិ – 'អហំ ហត្ថេហិ គហិតោ'តិ។ ហត្ថាបិ ន ជានន្តិ – 'បត្តោ អម្ហេហិ គហិតោ'តិ។ ធាតុយោវ ធាតុសមូហំ គណ្ហន្តិ, សណ្ឌាសេន អគ្គិវណ្ណបត្តគហណេ វិយាតិ។ ឯវំ បវត្តបដិសង្ខានវសេនេត្ថ **'អសម្មោហសម្បជញ្ញំ'** វេទិតព្ពំ។

អបិច យថា ឆិន្នហត្ថបាទេ វណមុខេហិ បគ្ឃរិតបុព្ពលោហិតកិមិកុលេ នីលមក្ខិកសម្បរិកិណ្ណេ អនាថសាលាយំ អនាថមនុស្សេ ទិស្វា ទយាលុកា បុរិសា តេសំ វណពន្ធបដ្ដចោឡកានិ ចេវ កបាលាទីហិ ច ភេសជ្ជានិ ឧបនាមេន្តិ។ តត្ថ ចោឡកានិបិ កេសញ្ចិ សណ្ហានិ កេសញ្ចិ ថូលានិ បាបុណន្តិ។ ភេសជ្ជកបាលកានិបិ កេសញ្ចិ សុសណ្ឋានានិ កេសញ្ចិ ទុស្សណ្ឋានានិ បាបុណន្តិ។ ន តេ តត្ថ សុមនា វា ហោន្តិ ទុម្មនា វា។ វណបដិច្ឆាទនមត្តេនេវ ហិ ចោឡកេន, ភេសជ្ជបរិគ្គហណមត្តេនេវ ច កបាលកេន តេសំ អត្ថោ។ ឯវមេវ យោ ភិក្ខុ វណចោឡកំ វិយ ចីវរំ, ភេសជ្ជកបាលកំ វិយ ច បត្តំ, កបាលេ ភេសជ្ជមិវ ច បត្តេ លទ្ធភិក្ខំ សល្លក្ខេតិ – អយំ សង្ឃាដិបត្តចីវរធារណេ អសម្មោហសម្បជញ្ញេន ឧត្តមសម្បជានការីតិ វេទិតព្ពោ។

អសិតាទីសុ **អសិតេ**តិ បិណ្ឌបាតាទិភោជនេ។ **បីតេ**តិ យាគុអាទិបានេ។ **ខាយិតេ**តិ បិដ្ឋខជ្ជកាទិខាទនេ។ **សាយិតេ**តិ មធុផាណិតាទិសាយនេ។ តត្ថ “នេវ ទវាយា”តិអាទិនា នយេន វុត្តោ អដ្ឋវិធោបិ អត្ថោ ‘អត្ថោ’ នាម។ តស្ស វសេន ‘**សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**’ វេទិតព្ពំ។

លូខបណីតតិត្តមធុរាទីសុ បន យេន ភោជនេន យស្ស អផាសុ ហោតិ, តំ តស្ស អសប្បាយំ។ យំ បន និមិត្តកម្មាទិវសេន បដិលទ្ធំ, យញ្ចស្ស ភុញ្ជតោ អកុសលា ធម្មា អភិវឌ្ឍន្តិ, កុសលា ធម្មា បរិហាយន្តិ, តំ ឯកន្តំ អសប្បាយមេវ; វិបរីតំ សប្បាយំ។ តស្ស វសេនេត្ថ ‘**សប្បាយសម្បជញ្ញំ**’ កម្មដ្ឋានាវិជហនវសេនេវ ច ‘**គោចរសម្បជញ្ញំ**’ វេទិតព្ពំ។

អព្ភន្តរេ អត្តា នាម កោចិ ភុញ្ជកោ នត្ថិ។ វុត្តប្បការចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ បន បត្តបដិគ្គហណំ នាម ហោតិ។ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ ហត្ថស្ស បត្តេ ឱតារណំ នាម ហោតិ។ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ អាលោបករណំ, អាលោបឧទ្ធរណំ, មុខវិវរណញ្ច ហោតិ។ ន កោចិ កុញ្ចិកាយ, ន យន្តកេន ហនុកដ្ឋិ វិវរតិ។ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ អាលោបស្ស មុខេ ឋបនំ, ឧបរិទន្តានំ មុសលកិច្ចសាធនំ, ហេដ្ឋាទន្តានំ ឧទុក្ខលកិច្ចសាធនំ, ជិវ្ហាយ ហត្ថកិច្ចសាធនញ្ច ហោតិ។ ឥតិ នំ តត្ថ អគ្គជិវ្ហាយ តនុកខេឡោ មូលជិវ្ហាយ ពហលខេឡោ មក្ខេតិ។ តំ ហេដ្ឋាទន្តឧទុក្ខលេ ជិវ្ហាហត្ថបរិវត្តិតំ ខេឡឧទកតេមិតំ ឧបរិទន្តមុសលសញ្ចុណ្ណិតំ កោចិ កដច្ឆុនា វា ទព្ពិយា វា អន្តោ បវេសេន្តោ នាម នត្ថិ; វាយោធាតុយាវ បវិសតិ។ បវិដ្ឋំ បវិដ្ឋំ កោចិ បលាលសន្ថារំ កត្វា ធារេន្តោ នាម នត្ថិ; វាយោធាតុវសេនេវ តិដ្ឋតិ។ ឋិតំ ឋិតំ កោចិ ឧទ្ធនំ កត្វា អគ្គឹ ជាលេត្វា បចន្តោ នាម នត្ថិ; តេជោធាតុយាវ បច្ចតិ។ បក្កំ បក្កំ កោចិ ទណ្ឌកេន វា យដ្ឋិយា វា ពហិ នីហារកោ នាម នត្ថិ; វាយោធាតុយេវ នីហរតិ។ ឥតិ វាយោធាតុ អតិហរតិ ច វីតិហរតិ ច ធារេតិ ច បរិវត្តេតិ ច សញ្ចុណ្ណេតិ ច វិសោសេតិ ច នីហរតិ ច។ បថវីធាតុ ធារេតិ ច បរិវត្តេតិ ច សញ្ចុណ្ណេតិ ច វិសោសេតិ ច នីហរតិ ច។ អាបោធាតុ សិនេហេតិ ច អល្លត្តញ្ច អនុបាលេតិ។ តេជោធាតុ អន្តោបវិដ្ឋំ បរិបាចេតិ។ អាកាសធាតុ អញ្ជសោ ហោតិ។ វិញ្ញាណធាតុ តត្ថ តត្ថ សម្មាបយោគមន្វាយ អាភុជតីតិ។ ឯវំ បវត្តបដិសង្ខានវសេនេត្ថ ‘**អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**’ វេទិតព្ពំ។

អបិច គមនតោ, បរិយេសនតោ, បរិភោគតោ, អាសយតោ, និធានតោ, អបរិបក្កតោ, បរិបក្កតោ, ផលតោ, និស្សន្ទនតោ, សម្មក្ខនតោតិ ឯវំ ទសវិធបដិកូលភាវបច្ចវេក្ខណតោបេត្ថ ‘អសម្មោហសម្បជញ្ញំ’ វេទិតព្ពំ។ វិត្ថារកថា បនេត្ថ វិសុទ្ធិមគ្គេ អាហារបដិកូលសញ្ញានិទ្ទេសតោ គហេតព្ពា។

ឧច្ចារបស្សាវកម្មេតិ ឧច្ចារស្ស ច បស្សាវស្ស ច ករណេ។ តត្ថ បក្កកាលេ ឧច្ចារបស្សាវំ អករោន្តស្ស សកលសរីរតោ សេទា មុច្ចន្តិ, អក្ខីនិ ភមន្តិ, ចិត្តំ ន ឯកគ្គំ ហោតិ, អញ្ញេ ច រោគា ឧប្បជ្ជន្តិ; ករោន្តស្ស បន សព្ពំ តំ ន ហោតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ តស្ស វសេន ‘**សាត្ថកសម្បជញ្ញំ**’ វេទិតព្ពំ។

អដ្ឋានេ ឧច្ចារបស្សាវំ ករោន្តស្ស បន អាបត្តិ ហោតិ, អយសោ វឌ្ឍតិ, ជីវិតន្តរាយោ ហោតិ; បតិរូបេ ឋានេ ករោន្តស្ស សព្ពំ តំ ន ហោតីតិ ឥទមេត្ថ សប្បាយំ។ តស្ស វសេន ‘**សប្បាយសម្បជញ្ញំ**’ កម្មដ្ឋានាវិជហនវសេនេវ ច ‘**គោចរសម្បជញ្ញំ**’ វេទិតព្ពំ។

អព្ភន្តរេ អត្តា នាម កោចិ ឧច្ចារបស្សាវកម្មំ ករោន្តោ នត្ថិ។ ចិត្តកិរិយាវាយោធាតុវិប្ផារេនេវ បន ឧច្ចារបស្សាវកម្មំ ហោតិ។ យថា បន បក្កេ គណ្ឌេ គណ្ឌភេទេន បុព្ពលោហិតំ អកាមតាយ និក្ខមតិ, យថា ច អតិភរិតា ឧទកភាជនា ឧទកំ អកាមតាយ និក្ខមតិ, ឯវំ បក្កាសយមុត្តវត្ថីសុ សន្និចិតា ឧច្ចារបស្សាវា វាយុវេគសមុប្បីឡិតា អកាមតាយបិ និក្ខមន្តិ។ សោ បនាយំ ឯវំ និក្ខមន្តោ ឧច្ចារបស្សាវោ នេវ តស្ស ភិក្ខុនោ អត្តនោ ហោតិ ន បរស្ស; កេវលំ បន សរីរនិស្សន្ទោវ ហោតិ។ យថា កឹ? យថា ឧទកតុម្ពតោ បុរាណឧទកំ

ឆន្ទេន្តស្ស នេវ តំ អត្តនោ ហោតិ ន បរេសំ, កេវលំ បដិជគ្គនមត្តមេវ ហោតិ, ឯវន្តិ។ ឯវំ បវត្តបដិសង្ខានវសេនេត្ថ '**អសម្មោហសម្បជញ្ញំ**' វេទិតព្ពំ។

គតាទីសុ **គតេ**តិ គមនេ។ **ឋិតេ**តិ ឋានេ។ **និសិន្នេ**តិ និសជ្ជាយ។ **សុត្តេ**តិ សយនេ។ តត្ថ អភិក្កន្តាទីសុ វុត្តនយេនេវ សម្បជានការិតា វេទិតព្ពា។

អយំ បនេត្ថ អបរោបិ នយោ – ឯកោ ហិ ភិក្ខុ គច្ឆន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ គច្ឆតិ។ ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ គច្ឆតិ។ តថា ឯកោ ភិក្ខុ តិដ្ឋន្តោ, និសីទន្តោ, សយន្តោ អញ្ញំ ចិន្តេន្តោ អញ្ញំ វិតក្កេន្តោ សយតិ។ ឯកោ កម្មដ្ឋានំ អវិស្សជ្ជេត្វាវ សយតិ។

ឯត្តកេន បន ន បាកដំ ហោតីតិ ចង្កមេន ទីបយីសុ។ យោ ហិ ភិក្ខុ ចង្កមនំ ឱតរិត្វា ចង្កមនកោដិយំ ឋិតោ បរិគ្គណ្ហាតិ; 'បាចីនចង្កមនកោដិយំ បវត្តា រូបារូបធម្មា បច្ឆិមចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, បច្ឆិមចង្កមនកោដិយំ បវត្តាបិ បាចីនចង្កមនកោដឹ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនវេមជ្ឈេ បវត្តា ឧភោ កោដិយោ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ចង្កមនេ បវត្តា រូបារូបធម្មា ឋានំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា, ឋានេ បវត្តា និសជ្ជំ, និសជ្ជាយ បវត្តា សយនំ អប្បត្វា ឯត្ថេវ និរុទ្ធា'តិ ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោយេវ ភវង្គំ ឱតារេតិ; ឧដ្ឋហន្តោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ ឧដ្ឋាតិ – អយំ ភិក្ខុ គតាទីសុ **សម្បជានការី** នាម ហោតីតិ។

ឯវំ បន សុត្តេ កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ហោតិ។ កម្មដ្ឋានំ អវិភូតំ ន កាតព្ពំ។ តស្មា យោ ភិក្ខុ យាវ សក្កោតិ តាវ ចង្កមិត្វា ឋត្វា និសីទិត្វា សយមានោ ឯវំ បរិគ្គហេត្វា សយតិ – 'កាយោ អចេតនោ, មញ្ចោ អចេតនោ។ កាយោ ន ជានាតិ – អហំ មញ្ចេ សយិតោតិ។ មញ្ចោបិ ន ជានាតិ – មយិ កាយោ សយិតោតិ។ អចេតនោ កាយោ អចេតនេ មញ្ចេ សយិតោ'តិ។ ឯវំ បរិគ្គណ្ហន្តោ បរិគ្គណ្ហន្តោយេវ ចិត្តំ ភវង្គំ ឱតារេតិ, បពុជ្ឈមានោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វាវ បពុជ្ឈតិ។ អយំ សុត្តេ សម្បជានការី នាម ហោតីតិ។

ជាគរិតេតិ ជាគរណេ។ តត្ថ 'កិរិយាមយបវត្តស្ស អប្បវត្តិយា សតិ ជាគរិតំ នាម ន ហោតិ; កិរិយាមយបវត្តវឡញ្ជេ បវត្តន្តេ ជាគរិតំ នាម ហោតី'តិ បរិគ្គណ្ហន្តោ ភិក្ខុ ជាគរិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ អបិច រត្តិន្ទិវំ ឆ កោដ្ឋាសេ កត្វា បញ្ច កោដ្ឋាសេ ជគ្គន្តោបិ ជាគរិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។

ភាសិតេតិ កថនេ។ តត្ថ 'ឧបាទារូបស្ស សទ្ទាយតនស្ស អប្បវត្តេ សតិ ភាសិតំ នាម ន ហោតិ; តស្មឹ បវត្តន្តេ ហោតី'តិ បរិគ្គាហកោ ភិក្ខុ ភាសិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ វិមុត្តាយតនសីសេន ធម្មំ ទេសេន្តោបិ ពាត្តឹស តិរច្ឆានកថា បហាយ ទសកថាវត្ថុនិស្សិតំ កថំ កថេន្តោបិ ភាសិតេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។

តុណ្ហីភាវេតិ អកថនេ។ តត្ថ 'ឧបាទារូបស្ស សទ្ទាយតនស្ស បវត្តិយំ សតិ តុណ្ហីភាវោ នាម នត្ថិ; អប្បវត្តិយំ ហោតី'តិ បរិគ្គាហកោ ភិក្ខុ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការី នាម ហោតិ។ អដ្ឋតឹសាយ អារម្មណេសុ ចិត្តរុចិយំ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា និសិន្នោបិ ទុតិយជ្ឈានំ សមាបន្នោបិ តុណ្ហីភាវេ សម្បជានការីយេវ នាម ហោតិ។

ឯត្ថ ច ឯកោ ឥរិយាបថោ ទ្វីសុ ឋានេសុ អាគតោ។ សោ ហេដ្ឋា **អភិក្កន្តេ បដិក្កន្តេ**តិ ឯត្ថ ភិក្ខាចារគាមំ គច្ឆតោ ច អាគច្ឆតោ ច អទ្ធានគមនវសេន កថិតោ។ **គតេ ឋិតេ និសិន្នេ**តិ ឯត្ថ វិហារេ ចុណ្ណិកបាទុទ្ធារឥរិយាបថវសេន កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

៥២៤. តត្ថ កតមា សតីតិអាទិ សព្ពំ ឧត្តានត្ថមេវ។

៥២៦. សោ វិវិត្តន្តិ ឥមិនា កឹ ទស្សេតិ? ឯតស្ស ភិក្ខុនោ ឧបាសនដ្ឋានំ យោគបថំ សប្បាយសេនាសនំ ទស្សេតិ។ យស្ស ហិ អព្ភន្តរេ ឯត្តកា គុណា អត្ថិ, តស្ស អនុច្ឆវិកោ អរញ្ញវាសោ។ យស្ស បនេតេ នត្ថិ, តស្ស អននុច្ឆវិកោ។ ឯវរូបស្ស ហិ អរញ្ញវាសោ កាឡមក្កដអច្ឆតរច្ឆទីបិមិគាទីនំ អដវីវាសសទិសោ ហោតិ។ កស្មា? ឥច្ឆាយ បត្វា បវិដ្ឋត្តា។ តស្ស ហិ អរញ្ញវាសមូលកោ កោចិ អត្ថោ នត្ថិ; អរញ្ញវាសញ្ចេវ អារញ្ញកេ ច ទូសេតិ; សាសនេ អប្បសាទំ ឧប្បាទេតិ។ យស្ស បន អព្ភន្តរេ ឯត្តកា គុណា អត្ថិ, តស្សេវ សោ អនុច្ឆវិកោ។ សោ ហិ អរញ្ញវាសំ និស្សាយ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិត្វា បរិនិព្ពាតិ, សកលអរញ្ញវាសំ ឧបសោភេតិ, អារញ្ញិកានំ សីសំ ធោវតិ, សកលសាសនំ បសាទេតិ។ តស្មា សត្ថា ឯវរូបស្ស ភិក្ខុនោ ឧបាសនដ្ឋានំ យោគបថំ សប្បាយសេនាសនំ ទស្សេន្តោ **សោ វិវិត្តំ សេនាសនំ ភជតី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **វិវិត្ត**ន្តិ សុញ្ញំ អប្បសទ្ទំ អប្បនិគ្ឃោសំ។ ឯតមេវ ហិ អត្ថំ ទស្សេតុំ **តញ្ច អនាកិណ្ណ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនាកិណ្ណ**ន្តិ អសង្កិណ្ណំ អសម្ពាធំ។ តត្ថ យស្ស

សេនាសនស្ស សាមន្តា គាវុតម្បិ អឌ្ឍយោជនម្បិ បព្ពតគហនំ វនគហនំ នទីគហនំ ហោតិ, ន កោចិ អ វេលាយ ឧបសង្កមិតុំ សក្កោតិ – ឥទំ សន្តិកេបិ អនាកិណ្ណំ នាម។ យំ បន អឌ្ឍយោជនិកំ វា យោជនិកំ វា ហោតិ – ឥទំ ទូរតាយ ឯវ អនាកិណ្ណំ នាម ហោតិ។

៥២៧. សេតិ ចេវ អាសតិ ច ឯត្ថាតិ **សេនាសនំ**។ តស្ស បភេទំ ទស្សេតុំ **មញ្ចោ បីឋ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មញ្ចោ**តិ ចត្តារោ មញ្ចា – មសារកោ, ពុន្ទិកាពទ្ធោ, កុឡីរបាទកោ, អាហច្ចបាទកោតិ។ តថា បីឋំ។ **ភិសី**តិ បញ្ច ភិសិយោ – ឧណ្ណាភិសិ, ចោឡភិសិ, វាកភិសិ, តិណភិសិ, បណ្ណភិសីតិ។ **ពិម្ពោហន**ន្តិ សីសុបធានំ វុត្តំ។ តំ វិត្ថារតោ វិទត្ថិចតុរង្គុលំ វដ្ដតិ, ទីឃតោ មញ្ចវិត្ថារប្បមាណំ។ **វិហារោ**តិ សមន្តា បរិហារបថំ អន្តោយេវ រត្តិដ្ឋានទិវាដ្ឋានានិ ទស្សេត្វា កតសេនាសនំ។ **អឌ្ឍយោគោ**តិ សុបណ្ណវង្កគេហំ។ **បាសាទោ**តិ ទ្វេ កណ្ណិកានិ គហេត្វា កតោ ទីឃបាសាទោ។ **អដ្ដោ**តិ បដិរាជាទិបដិពាហនត្ថំ ឥដ្ឋកាហិ កតោ ពហលភិត្តិកោ ចតុបញ្ចភូមិកោ បតិស្សយវិសេសោ។ **មាឡោ**តិ ភោជនសាលសទិសោ មណ្ឌលមាឡោ; វិនយដ្ឋកថាយំ បន ឯកកូដសង្គហិតោ ចតុរស្សបាសាទោតិ វុត្តំ។ **លេណ**ន្តិ បព្ពតំ ខណិត្វា វា បព្ភារស្ស អប្បហោនកដ្ឋានេ កុដ្ដំ ឧដ្ឋាបេត្វា វា កតសេនាសនំ។ **គុហា**តិ ភូមិទរិ វា យត្ថ រត្តិន្ទិវំ ទីបំ លទ្ធុំ វដ្ដតិ, បព្ពតគុហា វា ភូមិគុហា វា។ **រុក្ខមូល**ន្តិ រុក្ខស្ស ហេដ្ឋា បរិក្ខិត្តំ វា អបរិក្ខិត្តំ វា។ **វេឡុគុម្ពោ**តិ វេឡុគច្ឆោ។ **យត្ថ វា បន ភិក្ខូ បដិក្កមន្តី**តិ ឋបេត្វា វា ឯតានិ មញ្ចាទីនិ យត្ថ ភិក្ខូ សន្និបតន្តិ, យំ តេសំ សន្និបាតារហដ្ឋានំ, សព្ពមេតំ សេនាសនំ។

៥២៨. **ភជតី**តិ ឧបេតិ។ **សម្ភជតី**តិ តត្ថ អភិរតិវសេន អនុក្កណ្ឋិតោ សុដ្ឋុ ឧបេតិ។ **សេវតី**តិ និវាសនវសេន សេវតិ **និសេវតី**តិ អនុក្កណ្ឋមានោ សន្និសិតោ ហុត្វា សេវតិ។ **សំសេវតី**តិ សេនាសនវត្តំ សម្បាទេន្តោ សម្មា សេវតិ។

៥២៩. ឥទានិ យំ តំ វិវិត្តន្តិ វុត្តំ, តស្ស បភេទំ ទស្សេតុំ **អរញ្ញំ រុក្ខមូល**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **អរញ្ញ**ន្តិ វិនយបរិយាយេន តាវ “ឋបេត្វា គាមញ្ច គាមូបចារញ្ច អវសេសំ អរញ្ញ”ន្តិ (បារា. ១២) អាគតំ។ សុត្តន្តបរិយាយេន អារញ្ញិកំ ភិក្ខុំ សន្ធាយ “អារញ្ញកំ នាម សេនាសនំ បញ្ចធនុសតិកបច្ឆិម”ន្តិ (បាចិ. ៥៧៣) អាគតំ។ វិនយសុត្តន្តា បន ឧភោបិ បរិយាយទេសនា នាម។ អភិធម្មោ និប្បរិយាយទេសនាតិ អភិធម្មបរិយាយេន អរញ្ញំ ទស្សេតុំ **និក្ខមិត្វា ពហិ ឥន្ទខីលា**តិ វុត្តំ; ឥន្ទខីលតោ ពហិ និក្ខមិត្វាតិ អត្ថោ។

៥៣០. រុក្ខមូលាទីនំ បកតិយា ច សុវិញ្ញេយ្យភាវតោ **រុក្ខមូលំយេវ រុក្ខមូល**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ អបិចេត្ថ **រុក្ខមូល**ន្តិ យំកិញ្ចិ សីតច្ឆាយំ វិវិត្តំ រុក្ខមូលំ។ **បព្ពត**ន្តិ សេលំ។ តត្ថ ហិ ឧទកសោណ្ឌីសុ ឧទកកិច្ចំ កត្វា សីតាយ រុក្ខច្ឆាយាយ និសិន្នស្ស នានាទិសាសុ ខាយមានាសុ សីតេន វាតេន ពីជិយមានស្ស ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ។ **កន្ទរ**ន្តិ កំ វុច្ចតិ ឧទកំ, តេន ទរិតំ ឧទកេន ភិន្នំ បព្ពតប្បទេសំ; យំ និតុម្ពន្តិបិ នទីកុញ្ជន្តិបិ វទន្តិ។ តត្ថ ហិ រជតបដ្ដសទិសា វាលិកា ហោន្តិ, មត្ថកេ មណិវិតានំ វិយ វនគហនំ, មណិក្ខន្ធសទិសំ ឧទកំ សន្ទតិ។ ឯវរូបំ កន្ទរំ ឱរុយ្ហ បានីយំ បិវិត្វា គត្តានិ សីតំ កត្វា វាលិកំ ឧស្សាបេត្វា បំសុកូលចីវរំ បញ្ញាបេត្វា និសិន្នស្ស សមណធម្មំ ករោតោ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ។ **គិរិគុហ**ន្តិ ទ្វិន្នំ បព្ពតានំ អន្តរំ, ឯកស្មិំយេវ វា ឧមង្គសទិសំ មហាវិវរំ។ សុសានលក្ខណំ វិសុទ្ធិមគ្គេ (វិសុទ្ធិ. ១.៣៤) វុត្តំ។

៥៣១. **វនបត្ថ**ន្តិ គាមន្តំ អតិក្កមិត្វា មនុស្សានំ អនុបចារដ្ឋានំ, យត្ថ ន កសន្តិ ន វបន្តិ។ តេនេវស្ស និទ្ទេសេ “វនបត្ថន្តិ ទូរានមេតំ សេនាសនានំ អធិវចន”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យស្មា វា រុក្ខមូលាទីសុ ឥទមេវេកំ ភាជេត្វា ទស្សិតំ, តស្មាស្ស និក្ខេបបដិបាដិយា និទ្ទេសំ អកត្វា សព្ពបរិយន្តេ និទ្ទេសោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។ **អព្ភោកាស**ន្តិ អច្ឆន្នំ។ អាកង្ខមានោ បនេត្ថ ចីវរកុដិំ កត្វា វសតិ។ **បលាលបុញ្ជ**ន្តិ បលាលរាសិ។ មហាបលាលបុញ្ជតោ ហិ បលាលំ និក្កឌ្ឍិត្វា បព្ភារលេណសទិសេ អាលយេ ករោន្តិ, គច្ឆគុម្ពាទីនម្បិ ឧបរិ បលាលំ បក្ខិបិត្វា ហេដ្ឋា និសិន្នា សមណធម្មំ ករោន្តិ; តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ វនបត្ថនិទ្ទេសេ **សលោមហំសាន**ន្តិ យត្ថ បវិដ្ឋស្ស លោមហំសោ ឧប្បជ្ជតិ; ឯវរូបានំ ភីសនកសេនាសនានំ។ **បរិយន្តាន**ន្តិ ទូរភាវេន បរិយន្តេ ឋិតានំ។ **ន មនុស្សូបចារាន**ន្តិ កសនវបនវសេន មនុស្សេហិ ឧបចរិតព្ពំ វនន្តំ អតិក្កមិត្វា ឋិតានំ។ **ទុរភិសម្ភវាន**ន្តិ អលទ្ធវិវេកស្សាទេហិ អភិភុយ្យ វសិតុំ នសក្កុណេយ្យានំ។

៥៣២. អប្បសទ្ទាទិនិទ្ទេសេ **អប្បសទ្ទ**ន្តិ វចនសទ្ទេន អប្បសទ្ទំ។

៥៣៣. **អប្បនិគ្ឃោស**ន្តិ នគរនិគ្ឃោសសទ្ទេន អប្បនិគ្ឃោសំ។ យស្មា បន ឧភយម្បេតំ សទ្ទង្គេន ឯកំ, តស្មាស្ស និទ្ទេសេ “យទេវ តំ អប្បសទ្ទំ តទេវ តំ អប្បនិគ្ឃោស”ន្តិ វុត្តំ។ **វិជនវាត**ន្តិ អនុសញ្ចរណជនស្ស សរីរវាតេន វិរហិតំ។ **វិជនវាទ**ន្តិបិ បាឋោ; អន្តោជនវាទេន វិរហិតន្តិ អត្ថោ។ យស្មា បន យំ អប្បនិគ្ឃោសំ, ត

ទេវ ជនសញ្ចរណេន ច ជនវាទេន ច វិរហិតំ ហោតិ, តស្មាស្ស និទ្ទេសេ “យទេវ តំ អប្បនិគ្ឃោសំ តទេវ តំ វិជនវាត”ន្តិ វុត្តំ។ **មនុស្សរាហសេយ្យកន្តិ** មនុស្សានំ រហស្សកិរិយដ្ឋានិយំ។ យស្មា បន តំ ជនសញ្ចរណរហិតំ ហោតិ, តេនស្ស និទ្ទេសេ “យទេវ តំ វិជនវាតំ តទេវ តំ មនុស្សរាហសេយ្យក”ន្តិ វុត្តំ។ **បដិសល្លានសារុប្បន្តិ** វិវេកានុរូបំ។ យស្មា បន តំ និយមេនេវ មនុស្សរាហសេយ្យកំ ហោតិ, តស្មាស្ស និទ្ទេសេ “យទេវ តំ មនុស្សរាហសេយ្យកំ តទេវ តំ បដិសល្លានសារុប្ប”ន្តិ វុត្តំ។

៥៣៤. អរញ្ញគតាទិនិទ្ទេសេ អរញ្ញំ វុត្តមេវ។ តថា រុក្ខមូលំ។ អវសេសំ បន សព្ពម្បិ សេនាសនំ សុញ្ញាគារេន សង្គហិតំ។

៥៣៥. បល្លង្កំ អាភុជិត្វាតិ សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសនំ ពន្ធិត្វា។ **ឧជុំ កាយំ បណិធាយាតិ** ឧបរិមំ សរីរំ ឧជុំ ឋបេត្វា អដ្ឋារស បិដ្ឋិកណ្ដកេ កោដិយា កោដឹ បដិបាទេត្វា។ ឯវញ្ហិ និសិន្នស្ស ចម្មមំសន្ហារូនិ ន បណមន្តិ។ អថស្ស យា តេសំ បណមនបច្ចយា ខណេ ខណេ វេទនា ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តា នុប្បជ្ជន្តិ។ តាសុ ន ឧប្បជ្ជមានាសុ ចិត្តំ ឯកគ្គំ ហោតិ, កម្មដ្ឋានំ ន បរិបតតិ, វុឌ្ឍឹ ផាតឹ ឧបគច្ឆតិ។

៥៣៦. ឧជុកោ ហោតិ កាយោ ឋិតោ បណិហិតោតិ ឥទម្បិ ហិ ឥមមេវត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។

៥៣៧. បរិមុខំ សតឹ ឧបដ្ឋបេត្វាតិ កម្មដ្ឋានាភិមុខំ សតឹ ឋបយិត្វា, មុខសមីបេ វា កត្វាតិ អត្ថោ។ តេនេវ វុត្តំ “អយំ សតិ ឧបដ្ឋិតា ហោតិ សូបដ្ឋិតា នាសិកគ្គេ វា មុខនិមិត្តេ វា”តិ។ **មុខនិមិត្តន្តិ** ចេត្ថ ឧត្តរោដ្ឋស្ស វេមជ្ឈប្បទេសោ ទដ្ឋព្ពោ, យត្ថ នាសិកវាតោ បដិហញ្ញតិ; អថ វា **បរីតិ** បរិគ្គហដ្ឋោ, **មុខន្តិ** និយ្យានដ្ឋោ, **សតីតិ** ឧបដ្ឋានដ្ឋោ; តេន វុច្ចតិ “បរិមុខំ សតិ”ន្តិ ឯវំ បដិសម្ភិទាយំ (បដិ. ម. ១.១៦៤) វុត្តនយេនបេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្រាយំ សង្ខេបោ “បរិគ្គហិតនិយ្យានំ សតឹ កត្វា”តិ។

៥៣៨. អភិជ្ឈានិទ្ទេសោ ឧត្តានត្ថោយេវ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបវណ្ណនា – **អភិជ្ឈំ លោកេ បហាយាតិ** លុជ្ជនបលុជ្ជនដ្ឋេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា លោកោ។ តស្មា បញ្ចសុ ឧបាទានក្ខន្ធេសុ រាគំ បហាយ កាមច្ឆន្ទំ វិក្ខម្ភេត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។

៥៣៩. **វិគតាភិជ្ឈេនាតិ** វិក្ខម្ភនវសេន បហីនត្តា វិគតាភិជ្ឈេន, ន ចក្ខុវិញ្ញាណសទិសេនាតិ អត្ថោ។

៥៤១. អភិជ្ឈាយ ចិត្តំ បរិសោធេតីតិ អភិជ្ឈាតោ ចិត្តំ បរិសោធេតិ; យថា នំ សា មុញ្ចតិ ចេវ, មុញ្ចិត្វា ច ន បុន គណ្ហាតិ, ឯវំ ករោតីតិ អត្ថោ។ និទ្ទេសបទេសុ បនស្ស អាសេវន្តោ **សោធេតិ**, ភាវេន្តោ **វិសោធេតិ**, ពហុលីករោន្តោ **បរិសោធេតីតិ** ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មោចេតីតិអាទីសុបិ** ឯសេវ នយោ។

៥៤២-៥៤៣. ព្យាបាទទោសំ បហាយាតិអាទីនម្បិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ព្យាបជ្ជតិ ឥមិនា ចិត្តំ បូតិកុម្មាសាទយោ វិយ បកតឹ ជហតីតិ ព្យាបាទោ។ វិការាបត្តិយា បទុស្សតិ, បរំ វា បទូសេតិ វិនាសេតីតិ បទោសោ។ ឧភយមេតំ កោធស្សេវាធិវចនំ។ តេនេវ វុត្តំ “យោ ព្យាបាទោ សោ បទោសោ; យោ បទោសោ សោ ព្យាបាទោ”តិ។ យស្មា ចេស សព្ពសង្គាហិកវសេន និទ្ទិដ្ឋោ, តស្មា “សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បី”តិ អវត្វា “អព្យាបន្នចិត្តោ”តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។

៥៤៦. ថិនំ ចិត្តគេលញ្ញំ, មិទ្ធំ ចេតសិកគេលញ្ញំ; ថិនញ្ច មិទ្ធញ្ច **ថិនមិទ្ធំ**។ **សន្តា ហោន្តីតិ** ឥមេ ទ្វេបិ ធម្មា និរោធសន្តតាយ សន្តា ហោន្តីតិ។ ឥទំ សន្ធាយេត្ថ វចនភេទោ កតោ។

៥៤៨. អាលោកសញ្ញីតិ រត្តិម្បិ ទិវាបិ ទិដ្ឋាលោកសញ្ជាននសមត្ថាយ វិគតនីវរណាយ បរិសុទ្ធាយ សញ្ញាយ សមន្នាគតោ។

៥៥០. សតោ សម្បជានោតិ សតិយា ច ញាណេន ច សមន្នាគតោ។ ឥទំ ឧភយំ អាលោកសញ្ញាយ ឧបការកត្តា វុត្តំ។

៥៥៣. វិគតថិនមិទ្ធតាយ បន អាលោកសញ្ញាយ និទ្ទេសបទេសុ ចត្តត្តាតិអាទីនិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានេវ ។ តត្ថ **ចត្តត្តាតិ** ចត្តការណា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ចត្តត្តាតិ ឥទំ បនេត្ថ សកភាវបរិច្ចជនវសេន វុត្តំ។ **វន្តត្តាតិ** ឥទំ បុន អនាទិយនភាវទស្សនវសេន។ **មុត្តត្តាតិ** ឥទំ សន្តតិតោ វិនិមោចនវសេន។ **បហីនត្តាតិ** ឥទំ មុត្តស្សាបិ កត្ថចិ ឋានាភាវវសេន។ **បដិនិស្សដ្ឋត្តាតិ** ឥទំ បុព្ពេ អាទិន្នបុព្ពស្ស និស្សគ្គទស្សនវសេន។

បដិមុញ្ចតោ វា និស្សជ្ជន្តា ភាវនាពលេន អភិភុយ្យ និស្សជ្ជន្តាតិ អត្ថោ។ **បហីនបដិនិស្សជ្ជត្តា**តិ យថាវិក្ខម្ភនវសេនេវ បហានំ ហោតិ, បុនប្បុនំ សន្តតី ន អជ្ឈារុហតិ, តថា បដិនិស្សជ្ជត្តាតិ។ **អាលោកា ហោតី**តិ សប្បភា ហោតិ។ និវារណដ្ឋេន **វិវដា**។ និរុបក្កិលេសដ្ឋេន **បរិសុទ្ធា**។ បភស្សរដ្ឋេន **បរិយោទាតា**។

៥៥៦. **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចន្តិ** ឯត្ថ ឧទ្ធតាការរោ ឧទ្ធច្ចំ, អារម្មណេ អនិច្ចយតាយ វត្ថុជ្ឈាចារោ កុក្កុច្ចំ។ តថាបិ “សន្តា ហោន្តី”តិ បុរិមនយេនេវ វចនភេទោ វេទិតព្ពោ។

៥៥៨. **តិណ្ណវិចិកិច្ឆោ**តិ វិចិកិច្ឆំ តរិត្វា អតិក្កមិត្វា ឋិតោ។ និទ្ទេសេបិស្ស **តិណ្ណោ**តិ តទំ វិចិកិច្ឆាយ អនិមុគ្គភាវទស្សនវសេន វុត្តំ។ **ឧត្តិណ្ណោ**តិ តទំ តស្សា អតិក្កមទស្សនវសេន។ **និត្តិណ្ណោ**តិ តទំ ភាវនាពលេន អភិភុយ្យ ឧបទ្ទវេ តិណ្ណភាវទស្សនវសេន។ **បារង្គតោ**តិ និព្ពិចិកិច្ឆាភាវសង្ខាតំ វិចិកិច្ឆាបារំ គតោ។ **បារមនុប្បត្តោ**តិ តទេវ បារំ ភាវនានុយោគេន បត្តោតិ។ ឯវមស្ស បដិបត្តិយា សផលតំ ទស្សេតិ។

៥៥៩. **អកថំកថី**តិ ‘កថមិទំ កថមិទ’ន្តិ ឯវំ បវត្តាយ កថំកថាយ វិរហិតោ។ **កុសលេសុ ធម្មេសូ**តិ អនវជ្ជធម្មេសុ។ **ន កង្ខតី**តិ ‘តមេ នុ ខោ កុសលា’តិ កង្ខំ ន ឧប្បាទេតិ។ **ន វិចិកិច្ឆតី**តិ តេ ធម្មេ សភាវតោ វិនិច្ឆេតុំ ន កិច្ឆតិ, ន កិលមតិ។ **អកថំកថី ហោតី**តិ ‘កថំ នុ ខោ តមេ កុសលា’តិ កថំកថាយ រហិតោ ហោតិ។ **និក្កថំកថី វិគតកថំកថោ**តិ តស្សេវ វេវចនំ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ កថំកថាតោ និក្ខន្តោតិ និក្កថំកថោ។ វិគតា កថំកថា អស្សាតិ **វិគតកថំកថោ**។

៥៦២. **ឧបក្កិលេសេ**តិ ឧបក្កិលេសភូតេ។ តេ ហិ ចិត្តំ ឧបគន្ត្វា កិលិស្សន្តិ។ តស្មា ឧបក្កិលេសាតិ វុច្ចន្តិ។

៥៦៣. **បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណេ**តិ យស្មា តមេ នីវរណា ឧប្បជ្ជមានា អនុប្បន្នាយ លោកិយលោកុត្តរាយ បញ្ញាយ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេន្តិ, ឧប្បន្នា អបិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ច វា អភិញ្ញាយោ ឧបច្ឆិន្ទិត្វា បាតេន្តិ, តស្មា ‘បញ្ញាយ ទុព្ពលីករណា’តិ វុច្ចន្តិ។ ‘អនុប្បន្នា ចេវ បញ្ញា ន ឧប្បជ្ជតិ, ឧប្បន្នា ច បញ្ញា និរុជ្ឈតី’តិ តទម្បិ ហិ តមមេវត្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សេសមេត្ថ សព្ពំ ហេដ្ឋា តត្ថ តត្ថ បកាសិតត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។

៥៦៤. **វិវិច្ចេវ កាមេហី**តិអាទីសុបិ និទ្ទេសេសុ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦០) រូបាវចរនិទ្ទេសេ តជេវ ច តត្ថ តត្ថ វុត្តមេវ។ កេវលញ្ហិ ទុតិយតតិយចតុត្ថជ្ឈាននិទ្ទេសេសុបិ យថា តានិ ឈានានិ ហេដ្ឋា ‘តិវង្គិកំ ឈានំ ហោតិ, ទុវង្គិកំ ឈានំ ហោតី’តិ វុត្តានិ, ឯវំ អវត្វា “អជ្ឈត្តំ សម្បសាទន”ន្តិអាទិវចនតោ បរិយាយេន សម្បសាទាទីហិ សទ្ធិំ តានិ អង្គានិ គហេត្វា “ឈានន្តិ សម្បសាទោ បីតិសុខំ ចិត្តស្សេកគ្គតា”តិអាទិនា នយេន តំ តំ ឈានំ និទ្ទិដ្ឋន្តិ អយមេត្ថ វិសេសោ។

៥៨៨. **យំ តំ អរិយា អាចិក្ខន្តី**តិបទនិទ្ទេសេ បន កិញ្ចាបិ ‘អាចិក្ខន្តិ ទេសេន្តី’តិអាទីនិ សព្ពានេវ អញ្ញមញ្ញវេវចនានិ, ឯវំ សន្តេបិ ‘ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី’តិអាទិឧទ្ទេសវសេន **អាចិក្ខន្តិ**, និទ្ទេសវសេន **ទេសេន្តិ**, បដិនិទ្ទេសវសេន **បញ្ញបេន្តិ**, តេន តេន បការេន អត្ថំ ឋបេត្វា **បដ្ឋបេន្តិ**, តស្ស តស្សត្ថស្ស ការណំ ទស្សេន្តា **វិវរន្តិ**, ព្យញ្ជនវិភាគំ ទស្សេន្តា **វិភជន្តិ**, និក្កុជ្ជិតភាវំ គម្ភីរភាវញ្ច នីហរិត្វា វា សោតូនំ ញាណស្ស បតិដ្ឋំ ជនយន្តា **ឧត្តានី ករោន្តិ**, សព្ពេហិបិ តមេហិ អាការេហិ សោតូនំ អញ្ញាណន្ធការំ វិធមេន្តា **បកាសេន្តី**តិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សមតិក្កមនិទ្ទេសេបិ តត្ថ តត្ថ តេហិ តេហិ ធម្មេហិ វុដ្ឋិតត្តា **អតិក្កមន្តោ**, ឧបរិភូមិប្បត្តិយា **វីតិក្កន្តោ,** តតោ អបរិហានិភាវេន សមតិក្កន្តោតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៦២៣. អភិធម្មភាជនីយេ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ អាគតនយេនេវ តន្តិ បឋិតា។ តស្មា តត្ថ សព្ពេសម្បិ កុសលវិបាកកិរិយវសេន និទ្ទិដ្ឋានំ ឈានានំ តត្ថ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សុទ្ធិកនវកាទិភេទោបិ សព្ពោ តត្ថ វុត្តសទិសោយេវាតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៦៣៨. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ ឈានានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន តិណ្ណំ ឈានានំ និមិត្តារម្មណត្តា បរិត្តារម្មណាទិភាវេន នវត្តព្ពតា វេទិតព្ពា។ លោកុត្តរា បនេត្ថ មគ្គកាលេ ផលកាលេ វា សិយា អប្បមាណារម្មណា។ **ចតុត្ថំ ឈានំ សិយា បរិត្តារម្មណ**ន្តិ ឯត្ថ កុសលតោ តេរស ចតុត្ថជ្ឈានានិ សព្ពត្ថបាទកចតុត្ថំ, ឥទ្ធិវិធចតុត្ថំ, ទិព្ពសោតញាណចតុត្ថំ, ចេតោបរិយញាណចតុត្ថំ, បុព្ពេនិវាសញាណចតុត្ថំ, ទិព្ពចក្ខុញាណចតុត្ថំ, យថាកម្មូបគញាណចតុត្ថំ, អនាគតំសញាណចតុត្ថំ, អាកាសានញ្ចាយតនាទិចតុត្ថំ, លោកុត្តរចតុត្ថន្តិ។

តត្ថ **សព្ពត្ថបាទកចតុត្ថំ** នវត្តព្ពារម្មណមេវ ហោតិ។

ឥទ្ធិវិធចតុត្ថំ ចិត្តវសេន កាយំ បរិណាមេន្តស្ស អទិស្សមានេន កាយេន បាដិហារិយករណេ កាយារម្មណត្តា បរិត្តារម្មណំ, កាយវសេន ចិត្តំ បរិណាមេន្តស្ស ទិស្សមានេន កាយេន បាដិហារិយំ កត្វា ព្រហ្មលោកំ គច្ឆន្តស្ស សមាបត្តិចិត្តារម្មណត្តា មហគ្គតារម្មណំ។

ទិព្ពសោតញាណចតុត្ថំ សទ្ទារម្មណត្តា បរិត្តារម្មណំ។

ចេតោបរិយញាណចតុត្ថំ កាមាវចរចិត្តជាននកាលេ បរិត្តារម្មណំ, រូបាវចរារូបាវចរចិត្តជាននកាលេ មហគ្គតារម្មណំ, លោកុត្តរចិត្តជាននកាលេ អប្បមាណារម្មណំ។ ចេតោបរិយញាណលាភី បន បុថុជ្ជនោ បុថុជ្ជនានំយេវ ចិត្តំ ជានាតិ, ន អរិយានំ។ សោតាបន្នោ សោតាបន្នស្ស ចេវ បុថុជ្ជនស្ស ច; សកទាគាមី សកទាគាមិនោ ចេវ ហេដ្ឋិមានញ្ច ទ្វិន្នំ; អនាគាមី អនាគាមិនោ ចេវ ហេដ្ឋិមានញ្ច តិណ្ណំ; ខីណាសវោ សព្ពេសម្បិ ជានាតិ។

បុព្ពេនិវាសញាណចតុត្ថំ កាមាវចរក្ខន្ធានុស្សរណកាលេ បរិត្តារម្មណំ, រូបាវចរារូបាវចរក្ខន្ធានុស្សរណកាលេ មហគ្គតារម្មណំ, “អតីតេ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធខីណាសវា មគ្គំ ភាវយិំសុ, ផលំ សច្ឆិករិំសូ”តិ អនុស្សរណកាលេ អប្បមាណារម្មណំ, នាមគោត្តានុស្សរណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។

ទិព្ពចក្ខុញាណចតុត្ថំ វណ្ណារម្មណត្តា បរិត្តារម្មណំ។

យថាកម្មូបគញាណចតុត្ថំ កាមាវចរកម្មានុស្សរណកាលេ បរិត្តារម្មណំ, រូបាវចរារូបាវចរកម្មានុស្សរណកាលេ មហគ្គតារម្មណំ។

អនាគតំសញាណចតុត្ថំ អនាគតេ កាមធាតុយា និព្ពត្តិជាននកាលេ បរិត្តារម្មណំ, រូបារូបភវេសុ និព្ពត្តិជាននកាលេ មហគ្គតារម្មណំ, “អនាគតេ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធខីណាសវា មគ្គំ ភាវេស្សន្តិ, ផលំ សច្ឆិករិស្សន្តី”តិ ជាននកាលេ អប្បមាណារម្មណំ, “អនាគតេ សង្ខោ នាម រាជា ភវិស្សតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ៣.១០៨) នយេន នាមគោត្តានុស្សរណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។

អាកាសានញ្ចាយតនអាកិញ្ចញ្ញាយតនចតុត្ថំ នវត្តព្ពារម្មណំ។ **វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចតុត្ថំ** មហគ្គតារម្មណំ។

លោកុត្តរចតុត្ថំ អប្បមាណារម្មណំ។

កិរិយតោបិ តេសំ ទ្វាទសន្នំ ឈានានំ ឥទមេវ អារម្មណវិធានំ។ **តីណិ ឈានានិ នមគ្គារម្មណា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ វា ចេតោបរិយាទិញាណំ វា មគ្គំ អារម្មណំ ករេយ្យ, តីណិ ឈានានិ តថា អប្បវត្តិតោ ន មគ្គារម្មណា, សហជាតហេតុវសេន បន សិយា មគ្គហេតុកា; វីរិយជេដ្ឋិកាយ វា វីមំសាជេដ្ឋិកាយ វា មគ្គភាវនាយ មគ្គាធិបតិនោ; ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋកកាលេ ផលកាលេ ច នវត្តព្ពា។

ចតុត្ថំ ឈានន្តិ ឥធាបិ កុសលតោ តេរសសុ ចតុត្ថជ្ឈានេសុ សព្ពត្ថបាទកឥទ្ធិវិធទិព្ពសោតទិព្ពចក្ខុយថាកម្មូបគញាណចតុត្ថញ្ចេវ ចតុព្ពិធញ្ច អារុប្បចតុត្ថំ មគ្គារម្មណាទិភាវេន ន វត្តព្ពំ។ ចេតោបរិយបុព្ពេនិវាសអនាគតំសញាណចតុត្ថំ បន មគ្គារម្មណំ ហោតិ។ ន វត្តព្ពំ មគ្គហេតុកំ មគ្គាធិបតីតិ វា; លោកុត្តរចតុត្ថំ មគ្គារម្មណំ ន ហោតិ; មគ្គកាលេ បន សហជាតហេតុវសេន មគ្គហេតុកំ; វីរិយវីមំសាជេដ្ឋិកាយ មគ្គភាវនាយ

មគ្គាធិបតិ; ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋិកាយ ចេវ មគ្គភាវនាយ ផលកាលេ ច ន វត្តព្ពំ។ កិរិយតោបិ ទ្វាទសសុ ឈានេសុ អយមេវ នយោ។

តីណិ ឈានានិ ន វត្តព្ពាតិ អតីតាទីសុ ឯកធម្មម្បិ អារព្ភ អប្បវត្តិតោ នវត្តព្ពាតិ វេទិតព្ពា។

ចតុត្ថំ ឈានន្តិ កុសលតោ តេរសសុ ចតុត្ថជ្ឈានេសុ សព្ពត្ថបាទកចតុត្ថំ នវត្តព្ពារម្មណមេវ។ ឥទ្ធិវិធចតុត្ថំ កាយវសេន ចិត្តបរិណាមនេ សមាបត្តិចិត្តារម្មណត្តា អតីតារម្មណំ; “អនាគតេ ឥមានិ បុប្ផានិ មា មិលាយិំសុ, ទីបា មា និព្ពាយិំសុ, ឯកោ អគ្គិក្ខន្ធោ សមុដ្ឋាតុ, បព្ពតោ សមុដ្ឋាតូ”តិ អធិដ្ឋានកាលេ អនាគតារម្មណំ; ចិត្តវសេន កាយបរិណាមនកាលេ កាយារម្មណត្តា បច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ ទិព្ពសោតញាណចតុត្ថំ សទ្ទារម្មណត្តា បច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ ចេតោបរិយញាណចតុត្ថំ អតីតេ សត្តទិវសព្ភន្តរេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធចិត្តជាននកាលេ អតីតារម្មណំ; អនាគតេ សត្តទិវសព្ភន្តរេ ឧប្បជ្ជនកចិត្តជាននកាលេ អនាគតារម្មណំ។ “យថា ឥមស្ស ភោតោ មនោសង្ខារា បណិហិតា ឥមស្ស ចិត្តស្ស អនន្តរា អមុំ នាម វិតក្កំ វិតក្កេស្សតីតិ។ សោ ពហុញ្ចេបិ អាទិសតិ, តថេវ តំ ហោតិ នោ អញ្ញថា”តិ ឥមិនា ហិ សុត្តេន (អ. និ. ៣.៦១) ចេតោបរិយញាណស្សេវ បវត្តិ បកាសិតា។ អទ្ធានបច្ចុប្បន្នសន្តតិបច្ចុប្បន្នវសេនេវ បច្ចុប្បន្នំ អារព្ភ បវត្តិកាលេ បច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ វិត្ថារកថា បនេត្ថ ហេដ្ឋាអដ្ឋកថាកណ្ឌវណ្ណនាយំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។

បុព្ពេនិវាសញាណចតុត្ថំ អតីតក្ខន្ធានុស្សរណកាលេ អតីតារម្មណំ, នាមគោត្តានុស្សរណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។ ទិព្ពចក្ខុញាណចតុត្ថំ វណ្ណារម្មណត្តា បច្ចុប្បន្នារម្មណំ។ យថាកម្មូបគញាណចតុត្ថំ អតីតកម្មមេវ អារម្មណំ ករោតីតិ អតីតារម្មណំ។ អនាគតំសញាណចតុត្ថំ អនាគតក្ខន្ធានុស្សរណកាលេ អនាគតារម្មណំ, នាមគោត្តានុស្សរណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណំ។ អាកាសានញ្ចាយតនអាកិញ្ចញ្ញាយតនចតុត្ថំ នវត្តព្ពារម្មណមេវ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចតុត្ថំ អតីតារម្មណមេវ។ លោកុត្តរចតុត្ថំ នវត្តព្ពារម្មណមេវ។ កិរិយតោបិ ទ្វាទសសុ ចតុត្ថជ្ឈានេសុ ឯសេវ នយោ។

តីណិ ឈានានិ ពហិទ្ធារម្មណាតិ អជ្ឈត្តតោ ពហិទ្ធាភូតំ និមិត្តំ អារព្ភ បវត្តិតោ ពហិទ្ធារម្មណា។

ចតុត្ថំ ឈានន្តិ ឥធាបិ កុសលតោ តេរសសុ ចតុត្ថជ្ឈានេសុ សព្ពត្ថបាទកចតុត្ថំ ពហិទ្ធារម្មណមេវ។

ឥទ្ធិវិធចតុត្ថំ កាយវសេន ចិត្តបរិណាមនេបិ ចិត្តវសេន កាយបរិណាមនេបិ អត្តនោវ កាយចិត្តារម្មណត្តា អជ្ឈត្តារម្មណំ; “ពហិទ្ធា ហត្ថិម្បិ ទស្សេតី”តិអាទិនា នយេន បវត្តកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ។

ទិព្ពសោតញាណចតុត្ថំ អត្តនោ កុច្ឆិគតសទ្ទារម្មណកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស សទ្ទារម្មណកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ, ឧភយវសេនាបិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណំ។

ចេតោបរិយញាណចតុត្ថំ ពហិទ្ធារម្មណមេវ។

បុព្ពេនិវាសញាណចតុត្ថំ អត្តនោ ខន្ធានុស្សរណកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស ខន្ធានញ្ចេវ នាមគោត្តស្ស ច អនុស្សរណកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ។

ទិព្ពចក្ខុញាណចតុត្ថំ អត្តនោ រូបារម្មណកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស រូបារម្មណកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ, ឧភយវសេនាបិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណំ។

យថាកម្មូបគញាណចតុត្ថំ អត្តនោ កម្មជាននកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស កម្មជាននកាលេ ពហិទ្ធារម្មណំ, ឧភយវសេនាបិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណំ។

អនាគតំសញាណចតុត្ថំ អត្តនោ អនាគតេ និព្ពត្តិជាននកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណំ, បរស្ស ខន្ធានុស្សរណកាលេ ចេវ នាមគោត្តានុស្សរណកាលេ ច ពហិទ្ធារម្មណំ, ឧភយវសេនាបិ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណំ។

អាកាសានញ្ចាយតនចតុត្ថំ ពហិទ្ធារម្មណំ។ អាកិញ្ចញ្ញាយតនចតុត្ថំ នវត្តព្ពារម្មណំ។ វិញ្ញាណញ្ចាយតននេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនចតុត្ថំ អជ្ឈត្តារម្មណំ។

លោកុត្តរចតុត្ថំ ពហិទ្ធារម្មណមេវ។ កិរិយតោបិ ទ្វាទសសុ ឈានេសុ អយមេវ នយោតិ។

ឥមស្មឹ បន ឈានវិភង្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេន សុត្តន្តភាជនីយេបិ លោកិយលោកុត្តរមិស្សកានេវ ឈានានិ កថិតានិ; អភិធម្មភាជនីយេបិ បញ្ហាបុច្ឆកេបិ។ តយោបិ ហិ ឯតេ នយា តេភូមកធម្មមិស្សកត្តា ឯកបរិច្ឆេទា ឯវ។ ឯវមយំ ឈានវិភង្គោបិ តេបរិវដ្តំ នីហរិត្វា ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ឈានវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៣. អប្បមញ្ញាវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា

៦៤២. ឥទានិ តទនន្តរេ អប្បមញ្ញាវិភង្គេ **ចតស្សោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **អប្បមញ្ញាយោ**តិ ផរណអប្បមាណវសេន អប្បមញ្ញាយោ។ ឯតា ហិ អារម្មណវសេន អប្បមាណេ វា សត្តេ ផរន្តិ, ឯកសត្តម្បិ វា អនវសេសផរណវសេន ផរន្តីតិ ផរណអប្បមាណវសេន អប្បមញ្ញាយោតិ វុច្ចន្តិ។ **ឥធ ភិក្ខូ**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ ភិក្ខុ។ **មេត្តាសហគតេនា**តិ មេត្តាយ សមន្នាគតេន។ **ចេតសា**តិ ចិត្តេន។ **ឯកំ ទិស**ន្តិ ឯកិស្សា ទិសាយ។ បឋមបរិគ្គហិតំ សត្តំ ឧបាទាយ ឯកទិសាបរិយាបន្នសត្តផរណវសេន វុត្តំ។ **ផរិត្វា**តិ ផុសិត្វា អារម្មណំ កត្វា។ **វិហរតី**តិ ព្រហ្មវិហារាធិដ្ឋិតំ ឥរិយាបថវិហារំ បវត្តេតិ។ **តថា ទុតិយ**ន្តិ យថា បុរត្ថិមាទីសុ ទិសាសុ យំ កិញ្ចិ ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ, តថេវ តទនន្តរំ ទុតិយំ តតិយំ ចតុត្ថញ្ចាតិ អត្ថោ។

ឥតិ ឧទ្ធន្តិ តេនេវ ច នយេន ឧបរិមំ ទិសន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អធោ តិរិយ**ន្តិ អធោទិសម្បិ តិរិយំទិសម្បិ ឯវមេវ។ ឯត្ថ ច **អធោ**តិ ហេដ្ឋា, **តិរិយ**ន្តិ អនុទិសា។ ឯវំ សព្ពទិសាសុ អស្សមណ្ឌលេ អស្សមិវ មេត្តាសហគតំ ចិត្តំ សារេតិបិ បច្ចាសារេតិបីតិ ឯត្តាវតា ឯកមេកំ ទិសំ បរិគ្គហេត្វា ឱធិសោ មេត្តាផរណំ ទស្សិតំ។ **សព្ពធី**តិអាទិ បន អនោធិសោ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ តត្ថ **សព្ពធី**តិ សព្ពត្ថ។ **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេសុ ហីនមជ្ឈិមុក្កដ្ឋមិត្តសបត្តមជ្ឈត្តាទិប្បភេទេសុ អត្តតាយ ‘អយំ បរសត្តោ’តិ វិភាគំ អកត្វា អត្តសមតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ; អថ វា **សព្ពត្តតាយា**តិ សព្ពេន ចិត្តភាវេន ឦសកម្បិ ពហិ អវិក្ខិបមានោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សព្ពាវន្ត**ន្តិ សព្ពសត្តវន្តំ, សព្ពសត្តយុត្តន្តិ អត្ថោ។ **លោក**ន្តិ សត្តលោកំ។

វិបុលេនាតិឯវមាទិបរិយាយទស្សនតោ បនេត្ថ បុន “មេត្តាសហគតេនា”តិ វុត្តំ។ យស្មា វា ឯត្ថ ឱធិសោ ផរណេ វិយ បុន ‘តថា’សទ្ទោ ‘ឥតិ’សទ្ទោ វា ន វុត្តោ, តស្មា បុន “មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិ វុត្តំ; និគមនវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ **វិបុលេនា**តិ ឯត្ថ ច ផរណវសេន វិបុលតា ទដ្ឋព្ពា។ ភូមិវសេន បន តំ **មហគ្គតំ**, បគុណវសេន **អប្បមាណំ** , សត្តារម្មណវសេន ច អប្បមាណំ, ព្យាបាទបច្ចត្ថិកប្បហានេន **អវេរំ**, ទោមនស្សប្បហានតោ **អព្យាបជ្ឈំ**, និទ្ទុក្ខន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ អយំ តាវ “មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិអាទិនា នយេន ឋបិតាយ មាតិកាយ អត្ថោ។

៦៤៣. ឥទានិ យទេតំ “កថញ្ច, ភិក្ខវេ, មេត្តាសហគតេន ចេតសា”តិអាទិនា នយេន វុត្តំ បទភាជនីយំ, តត្ថ យស្មា ឥទំ កម្មដ្ឋានំ ទោសចរិតស្ស សប្បាយំ, តស្មា យថារូបេ បុគ្គលេ អយំ មេត្តា អប្បនំ បាបុណាតិ, តំ មេត្តាយ វត្ថុភូតំ បុគ្គលំ តាវ ទស្សេតុំ **សេយ្យថាបិ នាម ឯកំ បុគ្គល**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សេយ្យថាបិ នាមា**តិ ឱបម្មត្ថេ និបាតោ, យថា ឯកំ បុគ្គលន្តិ អត្ថោ។ **បិយ**ន្តិ បេមនីយំ។ **មនាប**ន្តិ ហទយវុឌ្ឍិករំ។ តត្ថ បុព្ពេវ សន្និវាសេន បច្ចុប្បន្នហិតេន វា បិយោ នាម ហោតិ, សីលាទិគុណសមាយោគេន មនាបោ នាម; ទានសមានត្តតាហិ វា បិយតា, បិយវចនអត្ថចរិយតាហិ មនាបតា វេទិតព្ពា។ យស្មា ចេត្ថ បិយតាយ ឥមស្ស ព្យាបាទស្ស បហានំ ហោតិ, តតោ មេត្តា សុខំ ផរតិ, មនាបតាយ ឧទាសីនតា ន សណ្ឋាតិ, ហិរោត្តប្បញ្ច បច្ចុបដ្ឋាតិ, តតោ ហិរោត្តប្បានុបាលិតា មេត្តា ន បរិហាយតិ, តស្មា តំ ឧបមំ កត្វា ឥទំ វុត្តំ – **បិយំ មនាប**ន្តិ។ **មេត្តាយេយ្យា**តិ មេត្តាយ ផរេយ្យ; តស្មឹ បុគ្គលេ មេត្តំ ករេយ្យ បវត្តេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ឯវមេវ សព្ពេ សត្តេ**តិ យថា បិយំ បុគ្គលំ មេត្តាយេយ្យ, ឯវំ តស្មឹ បុគ្គលេ អប្បនាប្បត្តាយ វសីភាវំ ឧបគតាយ មេត្តាយ មជ្ឈត្តវេរិសង្ខាតេបិ សព្ពេ សត្តេ អនុក្កមេន ផរតីតិ អត្ថោ។ **មេត្តិ មេត្តាយនា**តិអាទីនិ វុត្តត្ថានេវ។

៦៤៤. **វិទិសំ វា**តិ បទំ តិរិយំ វាតិ ឯតស្ស អត្ថវិភាវនត្ថំ វុត្តំ។

៦៤៥. **ផរិត្វា**តិ អារម្មណករណវសេន ផុសិត្វា។ **អធិមុច្ចិត្វា**តិ អធិកភាវេន មុញ្ចិត្វា, យថា មុត្តំ សុមុត្តំ ហោតិ សុប្បសារិតំ សុវិត្ថតំ តថា មុញ្ចិត្វាតិ អត្ថោ។

៦៤៨. **សព្ពធិ**អាទិនិទ្ទេសេ យស្មា តីណិបិ ឯតានិ បទានិ សព្ពសង្គាហិកានិ, តស្មា នេសំ ឯកតោវ អត្ថំ ទស្សេតុំ **សព្ពេន សព្ព**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តស្សត្ថោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។

៦៥០. **វិបុលា**ទិនិទ្ទេសេ យស្មា យំ អប្បនាប្បត្តំ ហុត្វា អនន្តសត្តផរណវសេន វិបុលំ, តំ និយមតោ ភូមិវសេន **មហគ្គតំ** ហោតិ។ យញ្ច មហគ្គតំ តំ អប្បមាណគោចរវសេន **អប្បមាណំ**។ យំ អប្បមាណំ តំ

បច្ចត្ថិកវិឃាតវសេន **អវេរំ**។ យញ្ច អវេរំ តំ វិហតព្យាបជ្ជតាយ **អព្យាបជ្ជំ**។ តស្មា “យំ វិបុលំ តំ មហគ្គត”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អវេរោ អព្យាបជ្ឈោ**តិ ចេត្ថ លិង្គវិបរិយាយេន វុត្តំ។ មនេន វា សទ្ធឹ យោជនា កាតព្ពា – យំ អប្បមាណំ ចិត្តំ, សោ អវេរោ មនោ; យោ អវេរោ សោ អព្យាបជ្ឈោតិ។ អបិចេត្ថ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមំ បទំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស, ឧបរិមំ វា ឧបរិមំ ហេដ្ឋិមស្ស ហេដ្ឋិមស្ស អត្ថោតិបិ វេទិតព្ពោ។

៦៥៣. សេយ្យថាបិ នាម ឯកំ បុគ្គលំ ទុគ្គតំ ទុរូបេតន្តិ ឥទម្បិ ករុណាយ វត្ថុភូតំ បុគ្គលំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ ឯវរូបស្មិញ្ហិ បុគ្គលេ ពលវការុញ្ញំ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ **ទុគ្គត**ន្តិ ទុក្ខេន សមង្គីភាវំ គតំ។ **ទុរូបេត**ន្តិ កាយទុច្ចរិតាទីហិ ឧបេតំ។ គតិកុលភោគាទិវសេន វា តមភាវេ ឋិតោ បុគ្គលោ ទុគ្គតោ, កាយទុច្ចរិតាទីហិ ឧបេតត្តា តមបរាយណភាវេ ឋិតោ ទុរូបេតោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៦៦៣. ឯកំ បុគ្គលំ បិយំ មនាបន្តិ ឥទម្បិ មុទិតាយ វត្ថុភូតំ បុគ្គលំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ គតិកុលភោគាទិវសេន ជោតិភាវេ ឋិតោ **បិយោ,** កាយសុចរិតាទីហិ ឧបេតត្តា ជោតិបរាយណភាវេ ឋិតោ **មនាបោ**តិ វេទិតព្ពោ។

៦៧៣. នេវ មនាបំ ន អមនាបន្តិ ឥទម្បិ ឧបេក្ខាយ វត្ថុភូតំ បុគ្គលំ ទស្សេតុំ វុត្តំ។ តត្ថ មិត្តភាវំ អសម្បត្តតាយ **នេវ មនាបោ,** អមិត្តភាវំ អសម្បត្តតាយ **ន អមនាបោ**តិ វេទិតព្ពោ។ សេសមេត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ សព្ពំ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ វុត្តមេវ។ ភាវនាវិធានម្បិ ឯតេសំ កម្មដ្ឋានានំ វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារតោ កថិតមេវាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

អភិធម្មភាជនីយំ កុសលតោបិ វិបាកតោបិ កិរិយតោបិ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ ភាជិតនយេនេវ ភាជិតំ។ អត្ថោបិស្ស តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ មេត្តាទីនំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន សព្ពាបិ តីសុ តិកេសុ នវត្តព្ពារម្មណា ឯវ។ អជ្ឈត្តារម្មណត្តិកេ ពហិទ្ធារម្មណាតិ។ ឥមស្មឹ បន អប្បមញ្ញាវិភង្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេន សុត្តន្តភាជនីយេបិ លោកិយា ឯវ អប្បមញ្ញាយោ កថិតា, អភិធម្មភាជនីយេបិ បញ្ហាបុច្ឆកេបិ។ តយោបិ ហិ ឯតេ នយា លោកិយត្តា ឯកបរិច្ឆេទា ឯវ។ ឯវមយំ អប្បមញ្ញាវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

អប្បមញ្ញាវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៤. សិក្ខាបទវិភង្គោ

១. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៧០៣. ឥទានិ តទនន្តរេ សិក្ខាបទវិភង្គេ **បញ្ចាតិ** គណនបរិច្ឆេទោ។ **សិក្ខាបទានីតិ** សិក្ខិតព្ពបទានិ; សិក្ខាកោដ្ឋាសាតិ អត្ថោ។ អបិច ឧបរិ អាគតា សព្ពេបិ កុសលា ធម្មា សិក្ខិតព្ពតោ សិក្ខា។ បញ្ចសុ បន សីលង្គេសុ យំកិញ្ចិ អង្គំ តាសំ សិក្ខានំ បតិដ្ឋានដ្ឋេន បទន្តិ សិក្ខានំ បទត្តា **សិក្ខាបទានិ។ បាណាតិបាតា**តិ បាណស្ស អតិបាតា ឃាតនា មារណាតិ អត្ថោ។ **វេរមណី**តិ វិរតិ។ **អទិន្នាទានា**តិ អទិន្នស្ស អាទានា; បរបរិគ្គហិតស្ស ហរណាតិ អត្ថោ។ **កាមេសូ**តិ វត្ថុកាមេសុ។ **មិច្ឆាចារា**តិ កិលេសកាមវសេន លាមកាចារា។ **មុសាវាទា**តិ អភូតវាទតោ។ **សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានា**តិ ឯត្ថ **សុរា**តិ បិដ្ឋសុរា, បូវសុរា, ឱទនសុរា, កិណ្ណបក្ខិត្តា, សម្ភារសំយុត្តាតិ បញ្ច សុរា។ **មេរយ**ន្តិ បុប្ផាសវោ, ផលាសវោ, គុឡាសវោ, មធ្វាសវោ, សម្ភារសំយុត្តោតិ បញ្ច អាសវា។ តទុភយម្បិ មទនីយដ្ឋេន **មជ្ជំ**។ យាយ ចេតនាយ តំ បិវន្តិ, សា បមាទការណត្តា **បមាទដ្ឋានំ;** តស្មា សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានា។ អយំ តាវេត្ថ មាតិកានិក្ខេបស្ស អត្ថោ។

៧០៤. បទភាជនីយេ បន **យស្មិំ សមយេ កាមាវចរ**ន្តិអាទិ សព្ពំ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវ។ យស្មា បន ន កេវលំ វិរតិយេវ សិក្ខាបទំ, ចេតនាបិ សិក្ខាបទមេវ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ ទុតិយនយោ ទស្សិតោ។ យស្មា ច ន កេវលំ ឯតេយេវ ទ្វេ ធម្មា សិក្ខាបទំ, ចេតនាសម្បយុត្តា បន បរោបណ្ណាសធម្មាបិ សិក្ខិតព្ពកោដ្ឋាសតោ សិក្ខាបទមេវ, តស្មា តតិយនយោបិ ទស្សិតោ។

តត្ថ ទុវិធំ សិក្ខាបទំ បរិយាយសិក្ខាបទំ និប្បរិយាយសិក្ខាបទញ្ច។ តត្ថ វិរតិ និប្បរិយាយសិក្ខាបទំ។ សា ហិ "បាណាតិបាតា វេរមណី"តិ បាឡិយំ អាគតា, នោ ចេតនា។ វិរមន្តោ ច តាយ ឯវ តតោ តតោ វិរមតិ, ន ចេតនាយ។ ចេតនំ បន អាហរិត្វា ទស្សេសិ។ តថា សេសចេតនាសម្បយុត្តធម្មេ។ វីតិក្កមកាលេ ហិ វេរចេតនា ទុស្សីល្យំ នាម។ តស្មា សា វិរតិកាលេបិ សុសីល្យវសេន វុត្តា។ ផស្សាទយោ តំសម្បយុត្តត្តា គហិតាតិ។

ឥទានិ ឯតេសុ សិក្ខាបទេសុ ញាណសមុត្តេជនត្ថំ ឥមេសំ បាណាតិបាតាទីនំ ធម្មតោ, កោដ្ឋាសតោ, អារម្មណតោ, វេទនាតោ, មូលតោ, កម្មតោ, សាវជ្ជតោ, បយោគតោ ច វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ '**ធម្មតោ**'តិ បញ្ចបេតេ បាណាតិបាតាទយោ ចេតនាធម្មាវ ហោន្តិ។ '**កោដ្ឋាសតោ**' បញ្ចបិ កម្មបថា ឯវ។

'**អារម្មណតោ**' បាណាតិបាតោ ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណោ។ អទិន្នាទានំ សត្តារម្មណំ វា សង្ខារារម្មណំ វា។ មិច្ឆាចារោ ឥត្ថិបុរិសារម្មណោ។ មុសាវាទោ សត្តារម្មណោ វា សង្ខារារម្មណោ វា។ សុរាបានំ សង្ខារារម្មណំ។

'**វេទនាតោ**' បាណាតិបាតោ ទុក្ខវេទនោ។ អទិន្នាទានំ តិវេទនំ។ តញ្ហិ ហដ្ឋតុដ្ឋស្ស អទិន្នំ អាទិយតោ សុខវេទនំ ហោតិ, ភីតកាលេ ទុក្ខវេទនំ, មជ្ឈត្តស្ស ហុត្វា គណ្ហតោ អទុក្ខមសុខវេទនំ។ មិច្ឆាចារោ សុខវេទនោ វា អទុក្ខមសុខវេទនោ វា។ មុសាវាទោ អទិន្នាទានំ វិយ តិវេទនោ។ សុរាបានំ សុខមជ្ឈត្តវេទនំ។

'**មូលតោ**' បាណាតិបាតោ ទោសមោហមូលោ។ អទិន្នាទានំ កិញ្ចិកាលេ លោភមោហមូលំ, កិញ្ចិកាលេ ទោសមោហមូលំ។ មិច្ឆាចារោ លោភមោហមូលោ។ មុសាវាទោ កិញ្ចិកាលេ លោភមោហមូលោ, កិញ្ចិកាលេ ទោសមោហមូលោ។ សុរាបានំ លោភមោហមូលំ។

'**កម្មតោ**' មុសាវាទោ ចេត្ថ វចីកម្មំ។ សេសា កាយកម្មមេវ។

'**សាវជ្ជតោ**' បាណាតិបាតោ អត្ថិ អប្បសាវជ្ជោ, អត្ថិ មហាសាវជ្ជោ។ តថា អទិន្នាទានាទីនិ។ តេសំ នានាករណំ ហេដ្ឋា ទស្សិតមេវ។

អយំ បន អបរោ នយោ – កុន្ថកិបិល្លិកស្ស ហិ វធោ អប្បសាវជ្ជោ, តតោ មហន្តតរស្ស មហាសាវជ្ជោ; សោបិ អប្បសាវជ្ជោ, តតោ មហន្តតរាយ សកុណិកាយ មហាសាវជ្ជោ; តតោ គោធាយ, តតោ សសកស្ស, តតោ មិគស្ស, តតោ គវយស្ស, តតោ អស្សស្ស, តតោ ហត្ថិស្ស វធោ មហាសាវជ្ជោ, តតោបិ ទុស្សីលមនុស្សស្ស , តតោ គោរូបសីលកមនុស្សស្ស, តតោ សរណគតស្ស, តតោ បញ្ចសិក្ខាបទិកស្ស, តតោ សាមណេរស្ស, តតោ បុថុជ្ជន

ភិក្ខុនោ , តតោ សោតាបន្នស្ស, តតោ សកទាគាមិស្ស, តតោ អនាគាមិស្ស, តតោ ខីណាសវស្ស វធោ អតិមហាសាវជ្ជោយេវ។

អទិន្នាទានំ ទុស្សីលស្ស សន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, តតោ គោរូបសីលកស្ស សន្តកេ មហាសាវជ្ជំ; តតោ សរណគតស្ស, តតោ បញ្ចសិក្ខាបទិកស្ស, តតោ សាមណេរស្ស, តតោ បុថុជ្ជនភិក្ខុនោ, តតោ សោតាបន្នស្ស, តតោ សកទាគាមិស្ស, តតោ អនាគាមិស្ស សន្តកេ មហាសាវជ្ជំ, តតោ ខីណាសវស្ស សន្តកេ អតិមហាសាវជ្ជំយេវ។

មិច្ឆាចារោ ទុស្សីលាយ ឥត្ថិយា វីតិក្កមេ អប្បសាវជ្ជោ, តតោ គោរូបសីលកាយ មហាសាវជ្ជោ; តតោ សរណគតាយ, បញ្ចសិក្ខាបទិកាយ, សាមណេរិយា, បុថុជ្ជនភិក្ខុនិយា, សោតាបន្នាយ, សកទាគាមិនិយា, តតោ អនាគាមិនិយា វីតិក្កមេ មហាសាវជ្ជោ, ខីណាសវាយ បន ភិក្ខុនិយា ឯកន្តមហាសាវជ្ជោវ។

មុសាវាទោ កាកណិកមត្តស្ស អត្ថាយ មុសាកថនេ អប្បសាវជ្ជោ, តតោ អឌ្ឍមាសកស្ស, មាសកស្ស, បញ្ចមាសកស្ស, អឌ្ឍកហាបណស្ស, កហាបណស្ស, តតោ អនគ្ឃនិយភណ្ឌស្ស អត្ថាយ មុសាកថនេ មហាសាវជ្ជោ, មុសា កថេត្វា បន សង្ឃំ ភិន្ទន្តស្ស ឯកន្តមហាសាវជ្ជោវ។

សុរាបានំ បសតមត្តស្ស បានេ អប្បសាវជ្ជំ, អឌ្ឍាឡិមត្តស្ស បានេ មហាសាវជ្ជំ; កាយចាលនសមត្ថំ បន ពហុំ បិវិត្វា គាមឃាតនិគមឃាតកម្មំ ករោន្តស្ស ឯកន្តមហាសាវជ្ជមេវ។

បាណាតិបាតញ្ហិ បត្វា ខីណាសវស្ស វធោ មហាសាវជ្ជោ; អទិន្នាទានំ បត្វា ខីណាសវសន្តកស្ស ហរណំ, មិច្ឆាចារំ បត្វា ខីណាសវាយ ភិក្ខុនិយា វីតិក្កមនំ, មុសាវាទំ បត្វា មុសាវាទេន សង្ឃភេទោ, សុរាបានំ បត្វា កាយចាលនសមត្ថំ ពហុំ បិវិត្វា គាមនិគមឃាតនំ មហាសាវជ្ជំ។ សព្ពេហិបិ បនេតេហិ មុសាវាទេន សង្ឃភេទនមេវ មហាសាវជ្ជំ។ តញ្ហិ កប្បំ និរយេ បាចនសមត្ថំ មហាកិព្ពិសំ។

‘បយោគតោ’តិ បាណាតិបាតោ សាហត្ថិកោបិ ហោតិ អាណត្តិកោបិ។ តថា អទិន្នាទានំ។ មិច្ឆាចារមុសាវាទសុរាបានានិ សាហត្ថិកានេវាតិ។

ឯវមេត្ថ បាណាតិបាតាទីនំ ធម្មាទិវសេន វិនិច្ឆយំ ញត្វា បាណាតិបាតា វេរមណីតិអាទីនម្បិ ធម្មតោ, កោដ្ឋាសតោ, អារម្មណតោ, វេទនាតោ, មូលតោ, កម្មតោ, ខណ្ឌតោ, សមាទានតោ, បយោគតោ ច វិនិច្ឆយោ វេទិតព្ពោ។

តត្ថ **‘ធម្មតោ’**តិ បរិយាយសីលវសេន បដិបាដិយា បញ្ច ចេតនាធម្មាវ។ **‘កោដ្ឋាសតោ’**តិ បញ្ចបិ កម្មបថា ឯវ។ **‘អារម្មណតោ’**តិ បាណាតិបាតា វេរមណី បរស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយំ អារម្មណំ កត្វា អត្តនោ វេរចេតនាយ វិរមតិ។ ឥតរាសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពាបិ ហិ ឯតា វីតិក្កមិតព្ពវត្ថុំ អារម្មណំ កត្វា វេរចេតនាហិយេវ វិរមន្តិ។ **‘វេទនាតោ’**តិ សព្ពាបិ សុខវេទនា វា ហោន្តិ មជ្ឈត្តវេទនា វា។ **‘មូលតោ’**តិ ញាណសម្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភអទោសអមោហមូលា ហោន្តិ, ញាណវិប្បយុត្តចិត្តេន វិរមន្តស្ស អលោភអទោសមូលា ហោន្តិ។ **‘កម្មតោ’**តិ មុសាវាទា វេរមណីយេវេត្ថ វចីកម្មំ; សេសា កាយកម្មំ។ **‘ខណ្ឌតោ’**តិ គហដ្ឋា យំ យំ វីតិក្កមន្តិ, តំ តទេវ ខណ្ឌំ ហោតិ ភិជ្ជតិ, អវសេសំ ន ភិជ្ជតិ។ កស្មា? គហដ្ឋា ហិ អនិពទ្ធសីលា ហោន្តិ, យំ យំ សក្កោន្តិ តំ តទេវ គោបេន្តិ។ សាមណេរានំ បន ឯកស្មឹ វីតិក្កមន្តេ សព្ពានិ ភិជ្ជន្តិ។ ន កេវលញ្ច ឯតានិ, សេសសីលានិបិ ភិជ្ជន្តិយេវ។ តេសំ បន វីតិក្កមោ ទណ្ឌកម្មវត្ថុកោ។ ‘បុន ឯវរូបំ ន ករិស្សាមី’តិ ទណ្ឌកម្មេ កតេ សីលំ បរិបុណ្ណំ ហោតិ។ **‘សមាទានតោ’**តិ សយមេវ ‘បញ្ច សីលានិ អធិដ្ឋហាមី’តិ អធិដ្ឋហន្តេនបិ, បាដិយេក្កំ បាដិយេក្កំ សមាទិយន្តេនបិ សមាទិណ្ណានិ ហោន្តិ។ អញ្ញស្ស សន្តិកេ និសីទិត្វា ‘បញ្ច សីលានិ សមាទិយាមី’តិ សមាទិយន្តេនបិ, បាដិយេក្កំ បាដិយេក្កំ សមាទិយន្តេនបិ សមាទិន្នានេវ ហោន្តិ។ **‘បយោគតោ’** សព្ពានិបិ សាហត្ថិកបយោគានេវាតិ វេទិតព្ពានិ។

៧១២. ឥទានិ យាសំ សិក្ខានំ កោដ្ឋាសភាវេន ឥមានិ បញ្ច សិក្ខាបទានិ វុត្តានិ, តានិ ទស្សេតុំ **កតមេ ធម្មា សិក្ខា**តិ អយំ សិក្ខាវារោ អារទ្ធោ។ តត្ថ យស្មា សព្ពេបិ ចតុភូមកកុសលា ធម្មា សិក្ខិតព្ពភាវតោ សិក្ខា, តស្មា តេ ទស្សេតុំ **យស្មឹ សមយេ កាមាវចរ**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ (ធ. ស. ១) វុត្តនយេនេវ បាឡឹ វិត្ថារេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឥធ បន មុខមត្តមេវ ទស្សិតន្តិ។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៧១៤. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ សិក្ខាបទានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន យានិ សិក្ខាបទានិ ឯត្ថ សត្តារម្មណានីតិ វុត្តានិ, តានិ យស្មា សត្តោតិ សង្ខំ គតេ សង្ខារេយេវ អារម្មណំ ករោន្តិ, យស្មា ច សព្ពានិបិ ឯតានិ សម្បត្តវិរតិវសេនេវ និទ្ទិដ្ឋានិ, តស្មា "បរិត្តារម្មណា"តិ ច "បច្ចុប្បន្នារម្មណា"តិ ច វុត្តំ។ យតោ បន វិរមតិ តស្ស វត្ថុនោ អជ្ឈត្តពហិទ្ធត្តា សព្ពេសម្បិ ពហិទ្ធារម្មណតា វេទិតព្ពាតិ។

ឥមស្មិំ បន សិក្ខាបទវិភង្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេន អភិធម្មភាជនីយេបិ បញ្ហាបុច្ឆកេបិ លោកិយានេវ សិក្ខាបទានិ កថិតានិ។ ឧភោបិ ហិ ឯតេ នយា លោកិយត្ថា ឯកបរិច្ឆេទា ឯវ។ ឯវមេយំ សិក្ខាបទវិភង្គោ ទ្វេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

សិក្ខាបទវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៥. បដិសម្ភិទាវិភង្គោ

១. សុត្តន្តភាជនីយំ

១. សង្គហវារវណ្ណនា

៧១៨. ឥទានិ តទនន្តរេ បដិសម្ភិទាវិភង្គេ **ចតស្សោ**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **បដិសម្ភិទា**តិ បភេទា។ យស្មា បន បរតោ **អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា**តិអាទិមាហ, តស្មា ន អញ្ញស្ស កស្សចិ បភេទា, ញាណស្សេវ បភេទាតិ វេទិតព្ពា។ ឥតិ “ចតស្សោ បដិសម្ភិទា”តិ បទេន ចត្តារោ ញាណប្បភេទាតិ អយមត្ថោ សង្គហិតោ។ **អត្ថបដិសម្ភិទា**តិ អត្ថេ បដិសម្ភិទា; អត្ថប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនាវវត្ថានករណសមត្ថំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណន្តិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ធម្មប្បភេទស្ស ហិ សល្លក្ខណវិភាវនាវវត្ថានករណសមត្ថំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា** នាម។ និរុត្តិប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនាវវត្ថានករណសមត្ថំ និរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា** នាម។ បដិភានប្បភេទស្ស សល្លក្ខណវិភាវនាវវត្ថានករណសមត្ថំ បដិភានេ បភេទគតំ ញាណំ **បដិភានបដិសម្ភិទា** នាម។

ឥទានិ យថានិក្ខិត្តា បដិសម្ភិទា ភាជេត្វា ទស្សេន្តោ **អត្ថេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អត្ថោ**តិ សង្ខេបតោ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ ហេតុវសេន អរណីយំ គន្តព្ពំ បត្តព្ពំ, តស្មា អត្ថោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យំកិញ្ចិ បច្ចយសមុប្បន្នំ, និព្ពានំ, ភាសិតត្ថោ, វិបាកោ, កិរិយាតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា អត្ថោតិ វេទិតព្ពា។ តំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ អត្ថេ បភេទគតំ ញាណំ **អត្ថបដិសម្ភិទា**។

ធម្មោតិ សង្ខេបតោ បច្ចយោ។ សោ ហិ យស្មា តំ តំ វិទហតិ បវត្តេតិ ចេវ បាបេតិ ច, តស្មា ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ បភេទតោ បន យោ កោចិ ផលនិព្ពត្តកោ ហេតុ, អរិយមគ្គោ, ភាសិតំ , កុសលំ, អកុសលន្តិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ធម្មោតិ វេទិតព្ពា។ តំ ធម្មំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ ធម្មេ បភេទគតំ ញាណំ **ធម្មបដិសម្ភិទា**។

តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណន្តិ តស្មិំ អត្ថេ ច ធម្មេ ច យា សភាវនិរុត្តិ, តស្សា អភិលាបេ តំ សភាវនិរុត្តិំ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស តស្មិំ សភាវនិរុត្តាភិលាបេ បភេទគតំ ញាណំ **និរុត្តិបដិសម្ភិទា**។ ឯវមយំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទារម្មណា នាម ជាតា, ន បញ្ញត្តិអារម្មណា។ កស្មា? យស្មា សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានន្តិ។ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ ហិ “ផស្សោ”តិ វុត្តេ “អយំ សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ, “ផស្សា”តិ វា “ផស្សំ”ន្តិ វា វុត្តេ បន “អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ អញ្ញំ បនេស នាមអាខ្យាតឧបសគ្គព្យញ្ជនសទ្ទំ ជានាតិ ន ជានាតីតិ? យទគ្គេន សទ្ទំ សុត្វា “អយំ សភាវនិរុត្តិ, អយំ ន សភាវនិរុត្តី”តិ ជានាតិ, តទគ្គេន តម្បិ ជានិស្សតីតិ។ តំ បន នយិទំ បដិសម្ភិទាកិច្ចន្តិ បដិក្ខិបិត្វា ឥទំ វត្ថុ កថិតំ –

តិស្សទត្តត្ថេរោ កិរ ពោធិមណ្ឌេ សុវណ្ណសលាកំ គហេត្វា អដ្ឋារសសុ ភាសាសុ ‘កតរភាសាយ កថេមី’តិ បវារេសិ។ តំ បន តេន អត្តនោ ឧគ្គហេ ឋត្វា បវារិតំ, ន បដិសម្ភិទាយ ឋិតេន។ សោ ហិ មហាបញ្ញតាយ តំ តំ ភាសំ កថាបេត្វា កថាបេត្វា ឧគ្គណ្ហិ; តតោ ឧគ្គហេ ឋត្វា ឯវំ បវារេសិ។

ភាសំ នាម សត្តា ឧគ្គណ្ហន្តីតិ វត្វា ច បនេត្ថ ឥទំ កថិតំ។ មាតាបិតរោ ហិ ទហរកាលេ កុមារកេ មញ្ចេ វា បីឋេ វា និបជ្ជាបេត្វា តំ តំ កថយមានា តានិ តានិ កិច្ចានិ ករោន្តិ។ ទារកា តេសំ តំ តំ ភាសំ វវត្ថាបេន្តិ – ឥមិនា ឥទំ វុត្តំ, ឥមិនា ឥទំ វុត្តន្តិ។ គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ សព្ពម្បិ ភាសំ ជានន្តិ។ មាតា ទមិឡី, បិតា អន្ធកោ។ តេសំ ជាតោ ទារកោ សចេ មាតុកថំ បឋមំ សុណាតិ, ទមិឡភាសំ ភាសិស្សតិ; សចេ បិតុកថំ បឋមំ សុណាតិ, អន្ធកភាសំ ភាសិស្សតិ។ ឧភិន្នម្បិ បន កថំ អស្សុណន្តោ មាគធភាសំ ភាសិស្សតិ។

យោបិ អគាមកេ មហារញ្ញេ និព្ពត្តោ, តត្ថ អញ្ញោ កថេន្តោ នាម នត្ថិ, សោបិ អត្តនោ ធម្មតាយ វចនំ សមុដ្ឋាបេន្តោ មាគធភាសមេវ ភាសិស្សតិ។ និរយេ, តិរច្ឆានយោនិយំ, បេត្តិវិសយេ, មនុស្សលោកេ, ទេវលោកេតិ សព្ពត្ថ មាគធភាសាវ ឧស្សន្នា។ តត្ថ សេសា ឱដ្ដកិរាតអន្ធកយោនកទមិឡភាសាទិកា អដ្ឋារស ភាសា បរិវត្តន្តិ ។ អយមេវេកា យថាភុច្ចព្រហ្មវោហារអរិយវោហារសង្ខាតា មាគធភាសា ន បរិវត្តតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធោបិ តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ តន្តិំ អារោបេន្តោ មាគធភាសាយ ឯវ អារោបេសិ។ កស្មា? ឯវញ្ហិ អត្ថំ អាហរិតុំ សុខំ ហោតិ។ មាគធភាសាយ ហិ តន្តិំ អារុឡ្ហស្ស ពុទ្ធវចនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តានំ សោតបថាគមនមេវ ប

បញ្ហោ; សោតេ បន សង្ខេផ្តិតមត្ថេយេវ នយសតេន នយសហស្សេន អត្ថោ ឧបដ្ឋាតិ។ អញ្ញាយ បន ភាសាយ តន្តឹ អារុឡ្ហំ បោថេត្វា បោថេត្វា ឧគ្គហេតព្ពំ ហោតិ។ ពហុម្បិ ឧគ្គហេត្វា បន បុថុជ្ជនស្ស បដិសម្ភិទាប្បត្តិ នាម នត្ថិ។ អរិយសាវកោ នោ បដិសម្ភិទាប្បត្តោ នាម នត្ថិ។

ញាណេសុ ញាណន្តិ សព្ពត្ថកញាណំ អារម្មណំ កត្វា ញាណំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បភេទគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទាតិ។ ឥមា បន ចតស្សោបិ បដិសម្ភិទា ទ្វីសុ ឋានេសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ, បញ្ចហិ ការណេហិ វិសទា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ កតមេសុ ទ្វីសុ? សេក្ខភូមិយញ្ច អសេក្ខភូមិយញ្ច។ តត្ថ សារិបុត្តត្ថេរស្ស មហាមោគ្គល្លានត្ថេរស្ស មហាកស្សបត្ថេរស្ស មហាកច្ចាយនត្ថេរស្ស មហាកោដ្ឋិតត្ថេរស្សាតិ អសីតិយាបិ មហាថេរានំ បដិសម្ភិទា អសេក្ខភូមិយំ បភេទំ គតា។ អានន្ទត្ថេរស្ស ចិត្តស្ស គហបតិនោ ធម្មិកស្ស ឧបាសកស្ស ឧបាលិស្ស គហបតិនោ ខុជ្ជុត្តរាយ ឧបាសិកាយាតិ ឯវមាទីនំ បដិសម្ភិទា សេក្ខភូមិយំ បភេទំ គតាតិ ឥមាសុ ទ្វីសុ ភូមីសុ បភេទំ គច្ឆន្តិ។

កតមេហិ បញ្ចហិ ការណេហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តីតិ? អធិគមេន, បរិយត្តិយា, សវនេន, បរិបុច្ឆាយ, បុព្ពយោគេនាតិ។ តត្ថ '**អធិគមោ**' នាម អរហត្តំ។ តញ្ហិ បត្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ '**បរិយត្តិ**' នាម ពុទ្ធវចនំ។ តញ្ហិ ឧគ្គណ្ហន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ '**សវនំ**' នាម ធម្មស្សវនំ។ សក្កច្ចញ្ហិ ធម្មំ សុណន្តស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ '**បរិបុច្ឆា**' នាម អដ្ឋកថា។ ឧគ្គហិតបាឡិយា អត្ថំ កថេន្តស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ។ '**បុព្ពយោគោ**' នាម បុព្ពយោគាវចរតា, អតីតភវេ ហរណបច្ចាហរណនយេន បរិគ្គហិតកម្មដ្ឋានតា; បុព្ពយោគាវចរស្ស ហិ បដិសម្ភិទា វិសទា ហោន្តិ ។ តត្ថ អរហត្តប្បត្តិយា បុនព្ពសុកុដុម្ពិកបុត្តស្ស តិស្សត្ថេរស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា អហេសុំ។ សោ កិរ តម្ពបណ្ណិទីបេ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហិត្វា បរតីរំ គន្ត្វា យោនកធម្មរក្ខិតត្ថេរស្ស សន្តិកេ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហិត្វា អាគច្ឆន្តោ នាវំ អភិរុហនតិត្ថេ ឯកស្មិំ បទេ ឧប្បន្នកង្ខោ យោជនសតមគ្គំ និវត្តិត្វា អាចរិយស្ស សន្តិកំ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ ឯកស្ស កុដុម្ពិកស្ស បញ្ហំ កថេសិ។ សោ បសីទិត្វា សតសហស្សគ្ឃនិកំ កម្ពលំ អទាសិ។ សោបិ តំ អាហរិត្វា អាចរិយស្ស អទាសិ។ ថេរោ វាសិយា កោដ្ដេត្វា និសីទនដ្ឋានេ បរិភណ្ឌំ ការេសិ។ កិមត្ថាយាតិ? បច្ឆិមាយ ជនតាយ អនុគ្គហត្ថាយាតិ។ ឯវំ កិរស្ស អហោសិ – "អម្ហាកំ គតមគ្គំ អាវជ្ជេត្វា អនាគតេ សព្រហ្មចារិនោ បដិបត្តិំ បូរេតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តី"តិ។ តិស្សត្ថេរោបិ អាចរិយស្ស សន្តិកេ កង្ខំ ឆិន្ទិត្វា ជម្ពុកោលបដ្ដនេ ឱរុយ្ហ ចេតិយង្គណំ សម្មជ្ជនវេលាយ វាលិកវិហារំ បត្វា សម្មជ្ជិ។ តស្ស សម្មជ្ជិតដ្ឋានំ ទិស្វា 'ឥទំ វីតរាគស្ស ភិក្ខុនោ សម្មដ្ឋដ្ឋាន'ន្តិ ថេរស្ស វីមំសនត្ថាយ បញ្ហំ បុច្ឆឹសុ។ ថេរោ បដិសម្ភិទាប្បត្តតាយ បុច្ឆិតបុច្ឆិតេ បញ្ហេ កថេសីតិ។

បរិយត្តិយា បន តិស្សទត្តត្ថេរស្ស ចេវ នាគសេនត្ថេរស្ស ច បដិសម្ភិទា វិសទា អហេសុំ។ សក្កច្ចធម្មសវនេន សុធម្មសាមណេរស្ស បដិសម្ភិទា វិសទា អហេសុំ។ សោ កិរ តលង្គរវាសី ធម្មទិន្នត្ថេរស្ស ភាគិនេយ្យោ ខុរគ្គេយេវ អរហត្តំ បត្តោ មាតុលត្ថេរស្ស ធម្មវិនិច្ឆយដ្ឋានេ និសីទិត្វា សុណន្តោយេវ តីណិ បិដកានិ បគុណានិ អកាសិ។ ឧគ្គហិតបាឡិយា អត្ថំ កថេន្តស្ស បន តិស្សទត្តត្ថេរស្ស ឯវ បដិសម្ភិទា វិសទា អហេសុំ។ គតបច្ចាគតវត្តំ បន បូរេត្វា យាវ អនុលោមំ កម្មដ្ឋានំ ឧស្សុក្កាបេត្វា អាគតានំ វិសទភាវប្បត្តបដិសម្ភិទានំ បុព្ពយោគាវចរានំ អន្តោ នត្ថិ។

ឯតេសុ បន ការណេសុ បរិយត្តិ, សវនំ, បរិបុច្ឆាតិ ឥមានិ តីណិ បភេទស្សេវ ពលវការណានិ។ បុព្ពយោគោ អធិគមស្ស ពលវបច្ចយោ, បភេទស្ស ហោតិ ន ហោតីតិ? ហោតិ, ន បន តថា។ បរិយត្តិសវនបរិបុច្ឆា ហិ បុព្ពេ ហោន្តុ វា មា វា, បុព្ពយោគេន បុព្ពេ ចេវ ឯតរហិ ច សង្ខារសម្មសនំ វិនា បដិសម្ភិទា នាម នត្ថិ។ ឥមេ បន ទ្វេបិ ឯកតោ ហុត្វា បដិសម្ភិទា ឧបត្ថម្ភេត្វា វិសទា ករោន្តីតិ។

សង្គហវារវណ្ណនា។

២. សច្ចវារាទិវណ្ណនា

៧១៩. ឥទានិ យេ សង្គហវារេ បញ្ច អត្ថា ច ធម្មា ច សង្គហិតា, តេសំ បភេទទស្សនវសេន បដិសម្ភិទា វិភជិតុំ បុន **ចតស្សោ**តិអាទិនា នយេន បភេទវារោ អារទ្ធោ។ សោ សច្ចវារហេតុវារធម្មវារបច្ចយាការវារបរិយត្តិវារវសេន បញ្ចវិធោ។ តត្ថ បច្ចយសមុប្បន្នស្ស ទុក្ខសច្ចស្ស បច្ចយេន បត្តព្ពស្ស និព្ពានស្ស ច អត្ថភាវំ, ផលនិព្ពត្តកស្ស សមុទយស្ស និព្ពានសម្បាបកស្ស អរិយមគ្គស្ស ច ធម្មភាវញ្ច ទស្សេតុំ '**សច្ចវារោ**' វុត្តោ។ យស្ស កស្សចិ បន ហេតុផលនិព្ពត្តកស្ស ហេតុនោ ធម្មភាវំ, ហេតុផលស្ស ច អត្ថភាវំ ទស្សេតុំ '**ហេតុវារោ**' វុត្តោ។ តត្ថ ច ហេតុផលក្កមវសេន ឧប្បជ្ជិបាឌិយា បឋមំ ធម្មបដិសម្ភិទា និទ្ទិដ្ឋា។ យេ បន ធម្មា តម្ហា តម្ហា រូបា

រូបប្បភេទា ហេតុតោ ជាតា, តេសំ អត្ថភាវំ, តស្ស តស្ស ច រូបារូបធម្មប្បភេទស្ស ហេតុនោ ធម្មភាវំ ទស្សេតុំ **‘ធម្មវារោ’** វុត្តោ។ ជរាមរណាទីនំ បន អត្ថភាវំ, ជរាមរណាទិសមុទយសង្ខាតានំ ជាតិអាទីនញ្ច ធម្មភាវំ ទស្សេតុំ **‘បច្ចយាការវារោ’** វុត្តោ។ តតោ បរិយត្តិសង្ខាតស្ស តស្ស តស្ស ភាសិតស្ស ធម្មភាវំ, ភាសិតសង្ខាតេន បច្ចយេន បត្តព្ពស្ស ភាសិតត្ថស្ស ច អត្ថភាវំ ទស្សេតុំ **‘បរិយត្តិវារោ’** វុត្តោ។

តត្ថ ច យស្មា ភាសិតំ ញត្វា តស្សត្ថោ ញាយតិ, តស្មា ភាសិតភាសិតត្ថក្កមេន ឧប្បដិបាដិយា បឋមំ ធម្មបដិសម្ភិទា និទ្ទិដ្ឋា។ បរិយត្តិធម្មស្ស ច បភេទទស្សនត្ថំ “តត្ថ កតមា ធម្មបដិសម្ភិទា”តិ បុច្ឆាបុព្ពង្គមោ បដិនិទ្ទេសវារោ វុត្តោ។ តត្ថ សុត្តន្តិអាទីហិ នវហិ អង្គេហិ និប្បទេសតោ តន្តិ គហិតា។ អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោ, អយំ ឥមស្ស ភាសិតស្ស អត្ថោតិ ឥមស្មិម្បិ ឋានេ ភាសិតវសេន និប្បទេសតោ តន្តិ ឯវ គហិតាតិ។

សុត្តន្តភាជនីយវណ្ណនា។

២. អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា

៧២៥. តត្ថ តិស្សោ បដិសម្ភិទា លោកិយា។ អត្ថបដិសម្ភិទា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា ។ សា ហិ និព្ពានារម្មណានំ មគ្គផលញាណានំ វសេន លោកុត្តរាបិ ហោតិ។ អភិធម្មភាជនីយេ កុសលាកុសលវិបាកកិរិយានំ វសេន ចតូហិ វារេហិ វិភត្តំ។ តត្ថ យត្តកានិ ហេដ្ឋា ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ (ធ. ស. ១ អាទយោ) កុសលចិត្តានិ វិភត្តានិ, តេសំ សព្ពេសម្បិ វសេន ឯកេកស្មិំ ចិត្តនិទ្ទេសេ ចតស្សោ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា វិភត្តាតិ វេទិតព្ពា។ អកុសលចិត្តេសុបិ ឯសេវ នយោ។ វិបាកកិរិយវារេសុ វិបាកកិរិយានំ អត្ថេន សង្គហិតត្តា, ធម្មបដិសម្ភិទំ ឆឌ្ឌេត្វា, ឯកេកស្មិំ វិបាកចិត្តេ ច កិរិយចិត្តេ ច តិស្សោ តិស្សោវ បដិសម្ភិទា វិភត្តា។ បាឡិ បន មុខមត្តមេវ ទស្សេត្វា សំខិត្តា។ សា ហេដ្ឋា អាគតវិត្ថារវសេនេវ វេទិតព្ពា។

កស្មា បន យថា កុសលាកុសលវារេសុ “តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិ វុត្តំ, ឯវមិធ “យេសំ ធម្មានំ ឥមេ វិបាកា, តេសុ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា”តិ ឯវំ ន វុត្តន្តិ? ហេដ្ឋា វុត្តត្តា។ យទិ ឯវំ, “តេសំ វិបាកេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា”តិ ហេដ្ឋា វុត្តត្តា អយំ អត្ថបដិសម្ភិទាបិ ឥធ ន វត្តព្ពា សិយាតិ? នោ ន វត្តព្ពា។ កស្មា? ហេដ្ឋា វិបាកកិរិយចិត្តុប្បាទវសេន អវុត្តត្តា។ កិរិយវារេ ច “យេសំ ធម្មានំ ឥមេ កិរិយា”តិ វចនមេវ ន យុជ្ជតីតិ ទ្វីសុបិ ឥមេសុ វារេសុ តិស្សោ តិស្សោវ បដិសម្ភិទា វិភត្តា។

តត្ថ **យាយ និរុត្តិយា តេសំ ធម្មានំ បញ្ញត្តិ ហោតី**តិ យាយ និរុត្តិយា តេសំ ផស្សោ ហោតីតិអាទិនា នយេន វុត្តានំ ធម្មានំ “អយំ ផស្សោ, អយំ វេទនា”តិ ឯវំ បញ្ញត្តិ ហោតិ។ តត្ថ **ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណ**ន្តិ តស្មិំ អត្ថេ ធម្មេ ច បវត្តមានាយ តស្សា ធម្មនិរុត្តិយា សភាវបញ្ញត្តិយា អភិលាបេ ញាណំ។ អភិលាបសទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បន្នញាណមេវ ឥធាបិ កថិតំ។ **យេន ញាណេនា**តិ យេន បដិភានបដិសម្ភិទាញាណេន។ **តានិ ញាណានិ ជានាតី**តិ ឥតរានិ តីណិ បដិសម្ភិទាញាណានិ ជានាតិ។

ឥទានិ យថា យំ ញាណំ តានិ ញាណានិ ជានាតិ, តថា តស្ស តេសុ បវត្តិំ ទស្សេតុំ **ឥមានិ ញាណានិ ឥទមត្ថជោតកានី**តិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឥទមត្ថជោតកានី**តិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ជោតកានិ បកាសកានិ; ឥមំ នាម អត្ថំ ជោតេន្តិ បកាសេន្តិ បរិច្ឆិន្ទន្តីតិ អត្ថោ។ **ឥតិ ញាណេសុ ញាណ**ន្តិ ឥមិនា អាការេន បវត្តំ តីសុ ញាណេសុ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា នាម។

តត្ថ កិញ្ចាបិ អយំ បដិភានបដិសម្ភិទា ‘ឥមិស្សា ឥទំ កិច្ចំ, ឥមិស្សា ឥទំ កិច្ច’ន្តិ ឥតរាសំ បដិសម្ភិទានំ កិច្ចំ ជានាតិ, សយំ បន តាសំ កិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតិ, ពហុស្សុតធម្មកថិកោ វិយ អប្បស្សុតធម្មកថិកស្ស។ ទ្វេ កិរ ភិក្ខូ។ ឯកោ ពហុស្សុតោ, ឯកោ អប្បស្សុតោ។ តេ ឯកតោវ ឯកំ ធម្មកថាមគ្គំ ឧគ្គណ្ហិំសុ។ តត្ថ អប្បស្សុតោ សរសម្បន្នោ អហោសិ, ឥតរោ មន្ទស្សរោ។ តេសុ អប្បស្សុតោ គតគតដ្ឋានេ អត្តនោ សរសម្បត្តិយា សកលបរិសំ ខោភេត្វា ធម្មំ កថេសិ។ ធម្មំ សុណមានា ហដ្ឋតុដ្ឋមានសា ហុត្វា – ‘យថា ឯស ធម្មំ កថេសិ, ឯកោ តិបិដកធរោ មញ្ញេ ភវិស្សតី’តិ វទន្តិ។ ពហុស្សុតភិក្ខុ បន – ‘ធម្មសវនេ ជានិស្សថ អយំ តិបិដកធរោ វា នោ វា’តិ អាហ។ សោ កិញ្ចាបិ ឯវមាហ, យថា បន សកលបរិសំ ខោភេត្វា ធម្មំ កថេតុំ សក្កោតិ, ឯវមស្ស កថនសមត្ថតា នត្ថិ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ បដិភានបដិសម្ភិទា, ពហុស្សុតោ វិយ អប្បស្សុតស្ស, ឥតរាសំ កិច្ចំ ជានាតិ, សយំ បន តំ កិច្ចំ កាតុំ ន សក្កោតីតិ វេទិតព្ពំ។ សេសំ ឧត្តានត្ថមេវ។

៧៤៦. ឯវំ កុសលចិត្តប្បាទាទិវសេន បដិសម្ភិទា វិភជិត្វា ឥទានិ តាសំ ឧប្បត្តិដ្ឋានភូតំ ខេត្តំ ទស្សេតុំ បុន **ចតស្សោ បដិសម្ភិទា**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តិស្សោ បដិសម្ភិទា កាមាវចរកុសលតោ ចតូសុ ញាណសម្បយុត្តេសុ ចិត្តុប្បាទេសូ**តិ ឥទំ សេក្ខានំ វសេន វុត្តំ។ តេសញ្ហិ ធម្មបច្ចវេក្ខណកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តំ បញ្ចប្បការំ ធម្មំ អារម្មណំ កត្វា ចតូសុ ញាណសម្បយុត្តកុសលចិត្តេសុ ធម្មបដិសម្ភិទា ឧប្បជ្ជតិ។ តថា និរុត្តិបច្ចវេក្ខណកាលេ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា និរុត្តិបដិសម្ភិទា; ញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ សព្ពត្ថកញាណំ អារម្មណំ កត្វា បដិភានបដិសម្ភិទាតិ។

កិរិយតោ ចតូសូតិ ឥទំ បន អសេក្ខានំ វសេន វុត្តំ។ តេសញ្ហិ ធម្មំ បច្ចវេក្ខណកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តំ បញ្ចប្បការំ ធម្មំ អារម្មណំ កត្វា ចតូសុ ញាណសម្បយុត្តកិរិយចិត្តេសុ ធម្មបដិសម្ភិទា ឧប្បជ្ជតិ។ តថា និរុត្តិបច្ចវេក្ខណកាលេ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា និរុត្តិបដិសម្ភិទា; ញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ សព្ពត្ថកញាណំ អារម្មណំ កត្វា បដិភានបដិសម្ភិទាតិ។

អត្ថបដិសម្ភិទា ឯតេសុ ចេវ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥទំ បន សេក្ខាសេក្ខានំ វសេន វុត្តំ។ តថា ហិ សេក្ខានំ អត្ថបច្ចវេក្ខណកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តប្បភេទំ អត្ថំ អារម្មណំ កត្វា ចតូសុ ញាណសម្បយុត្តកុសលចិត្តេសុ អយំ ឧប្បជ្ជតិ, មគ្គផលកាលេ ច មគ្គផលេសុ។ អសេក្ខស្ស បន អត្ថំ បច្ចវេក្ខណកាលេ ហេដ្ឋា វុត្តប្បភេទមេវ អត្ថំ អារម្មណំ កត្វា ចតូសុ ញាណសម្បយុត្តកិរិយចិត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ, ផលកាលេ ច ឧបរិមេ សាមញ្ញផលេតិ។ ឯវមេតា សេក្ខាសេក្ខានំ ឧប្បជ្ជមានា ឥមាសុ ភូមីសុ ឧប្បជ្ជន្តីតិ ភូមិទស្សនត្ថំ អយំ នយោ ទស្សិតោតិ។

អភិធម្មភាជនីយវណ្ណនា។

៣. បញ្ហាបុច្ឆកវណ្ណនា

៧៤៧. បញ្ហាបុច្ឆកេ បាឡិអនុសារេនេវ ចតុន្នំ បដិសម្ភិទានំ កុសលាទិភាវោ វេទិតព្ពោ។ អារម្មណត្តិកេសុ បន និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទមេវ អារម្មណំ ករោតីតិ បរិត្តារម្មណា។ អត្ថបដិសម្ភិទា កាមាវចរវិបាកកិរិយសង្ខាតញ្ចេវ បច្ចយសមុប្បន្នញ្ច អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បរិត្តារម្មណា; វុត្តប្បភេទមេវ រូបាវចរារូបាវចរំ អត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស មហគ្គតារម្មណា; លោកុត្តរវិបាកត្ថញ្ចេវ បរមត្ថញ្ច និព្ពានំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អប្បមាណារម្មណា។ ធម្មបដិសម្ភិទា កាមាវចរំ កុសលធម្មំ អកុសលធម្មំ បច្ចយធម្មញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស បរិត្តារម្មណា; រូបាវចរារូបាវចរំ កុសលំ ធម្មំ បច្ចយធម្មញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស មហគ្គតារម្មណា ; លោកុត្តរំ កុសលំ ធម្មំ បច្ចយធម្មញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស អប្បមាណារម្មណា។ បដិភានបដិសម្ភិទា កាមាវចរកុសលវិបាកកិរិយញាណានិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បរិត្តារម្មណា; រូបាវចរារូបាវចរានិ កុសលវិបាកកិរិយញាណានិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស តេសំ អារម្មណានិ វិជានន្តស្ស មហគ្គតារម្មណា; លោកុត្តរានិ កុសលវិបាកញាណានិ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អប្បមាណារម្មណា។

អត្ថបដិសម្ភិទា សហជាតហេតុវសេន សិយា មគ្គហេតុកា, វីរិយជេដ្ឋិកាយ មគ្គភាវនាយ សិយា មគ្គាធិបតិ, ឆន្ទចិត្តជេដ្ឋិកាយ នវត្តព្ពា, ផលកាលេបិ នវត្តព្ពា ឯវ។ ធម្មបដិសម្ភិទា មគ្គំ បច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណា, មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស អារម្មណាធិបតិវសេន មគ្គាធិបតិ។ បដិភានបដិសម្ភិទា មគ្គញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ មគ្គារម្មណា, មគ្គំ គរុំ កត្វា បច្ចវេក្ខន្តស្ស មគ្គាធិបតិ, សេសញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ នវត្តព្ពារម្មណា ។ និរុត្តិបដិសម្ភិទា បច្ចុប្បន្នមេវ សទ្ទំ អារម្មណំ ករោតីតិ បច្ចុប្បន្នារម្មណា។

អត្ថបដិសម្ភិទា អតីតំ វិបាកត្ថំ កិរិយត្ថំ បច្ចយសមុប្បន្នញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស អតីតារម្មណា, អនាគតំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អនាគតារម្មណា, បច្ចុប្បន្នំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណា, លោកុត្តរំ បរមត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស នវត្តព្ពារម្មណា។ ធម្មបដិសម្ភិទា អតីតំ កុសលំ អកុសលំ បច្ចយធម្មញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស អតីតារម្មណា, អនាគតំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អនាគតារម្មណា, បច្ចុប្បន្នំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណា។ បដិភានបដិសម្ភិទា អតីតំ កុសលញាណំ វិបាកញាណំ កិរិយញាណញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស អតីតារម្មណា, អនាគតំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស អនាគតារម្មណា, បច្ចុប្បន្នំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណា។

និរុត្តិបដិសម្ភិទា សទ្ទារម្មណត្តា ពហិទ្ធារម្មណា។ ឥតរាសុ តីសុ អត្ថបដិសម្ភិទា អជ្ឈត្តំ វិបាកត្ថំ កិរិយត្ថំ បច្ចយសមុប្បន្នញ្ច បច្ចវេក្ខន្តស្ស អជ្ឈត្តារម្មណា, ពហិទ្ធា បច្ចវេក្ខន្តស្ស ពហិទ្ធារម្មណា, អជ្ឈត្តពហិទ្ធា បច្ចវេក្ខន្តស្ស អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា , បរមត្ថំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស ពហិទ្ធារម្មណា ឯវ។ ធម្មបដិសម្ភិទា អជ្ឈត្តំ កុសលាកុសលំ បច្ចយធម្មំ បច្ចវេក្ខណកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណា, ពហិទ្ធា កុសលាកុសលំ បច្ចយធម្មំ បច្ចវេក្ខណកាលេ ពហិទ្ធារម្មណា, អជ្ឈត្តពហិទ្ធា កុសលាកុសលំ បច្ចយធម្មំ បច្ចវេក្ខណកាលេ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណា។ បដិភាន

បដិសម្ភិទា អជ្ឈត្តំ កុសលវិបាកកិរិយញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ អជ្ឈត្តារម្មណា, ពហិទ្ធា...បេ.... អជ្ឈត្តពហិទ្ធា កុសលវិបាកកិរិយញាណំ បច្ចវេក្ខណកាលេ អជ្ឈត្តពហិទ្ធារម្មណាតិ។

តថាបិ តិស្សោ បដិសម្ភិទា លោកិយា; អត្ថបដិសម្ភិទា លោកិយលោកុត្តរា។ តមស្មិញ្ហិ បដិសម្ភិទាវិភង្គេ សម្មាសម្ពុទ្ធេន តយោបិ នយា លោកិយលោកុត្តរមិស្សកត្តា ឯកបរិច្ឆេទាវ កថិតា។ តីសុបិ ហិ ឯតាសុ តិស្សោ បដិសម្ភិទា លោកិយា, អត្ថបដិសម្ភិទា លោកិយលោកុត្តរាតិ។ ឯវមយំ បដិសម្ភិទាវិភង្គោបិ តេបរិវដ្ដំ នីហរិត្វាវ ភាជេត្វា ទស្សិតោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

បដិសម្ភិទាវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៦. ញាណវិភង្គោ

១. ឯកកមាតិកាទិវណ្ណនា

៧៥១. ឥទានិ តទនន្តរេ ញាណវិភង្គេ **ឯកវិធេន ញាណវត្ថូ**តិអាទិនា នយេន បឋមំ ឯកវិធាទីហិ ទសវិធបរិយោសានេហិ ទសហិ បរិច្ឆេទេហិ មាតិកំ ឋបេត្វា និក្ខិត្តបទានុក្កមេន និទ្ទេសោ កតោ។

តត្ថ **ឯកវិធេនា**តិ ឯកប្បការេន, ឯកកោដ្ឋាសេន វា។ **ញាណវត្ថូ**តិ ឯត្ថ បន ញាណញ្ច តំ វត្ថុ ច នានប្បការានំ សម្បត្តីនន្តិ ញាណវត្ថុ; ឱកាសដ្ឋេន ញាណស្ស វត្ថូតិបិ ញាណវត្ថុ។ ឥធ បន បុរិមេនេវត្ថេន ញាណវត្ថុ វេទិតព្ពំ។ តេនេវ ឯកវិធបរិច្ឆេទាវសានេ “យាថាវករវត្ថុវិភាវនា បញ្ញា – ឯវំ ឯកវិធេន ញាណវត្ថូ”តិ វុត្តំ។ **បញ្ច វិញ្ញាណា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ បញ្ច។ **ន ហេតូ**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១.៦) វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ សង្ខេបតោ បនេត្ថ យំ វត្តព្ពំ តំ និទ្ទេសវារេ អាវិ ភវិស្សតិ។ យថា ចេត្ថ, ឯវំ ទុកមាតិកាទិបទេសុបិ យំ វត្តព្ពំ តំ តត្ថេវ អាវិ ភវិស្សតិ។ និក្ខេបបរិច្ឆេទមត្តំ បនេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ហិ “ន ហេតុ អហេតុកា”តិអាទីហិ តាវ ធម្មសង្គហមាតិកាវសេន, “អនិច្ចា ជរាភិភូតា”តិអាទីហិ អមាតិកាវសេនាតិ សង្ខេបតោ ទុវិធេហិ បភេទតោ អដ្ឋសត្តតិយា បទេហិ **ឯកកមាតិកា** និក្ខិត្តា។

ទុកានុរូបេហិ បន បញ្ចតឹសាយ ទុកេហិ **ទុកមាតិកា** និក្ខិត្តា។

តិកានុរូបេហិ “ចិន្តាមយា បញ្ញា”តិអាទីហិ ចតូហិ ពាហិរត្តិកេហិ, “វិបាកា បញ្ញា”តិអាទីហិ អនិយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ ចុទ្ទសហិ មាតិកាតិកេហិ, វិតក្កត្តិកេ បឋមបទេន និយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ តេរសហិ, ទុតិយបទេន និយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ សត្តហិ, តតិយបទេន និយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ ទ្វាទសហិ, បីតិត្តិកេ ច បឋមបទេន និយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ តេរសហិ, តថា ទុតិយបទេន, តតិយបទេន និយមិតបញ្ញាវសេន វុត្តេហិ ទ្វាទសហីតិ អដ្ឋាសីតិយា តិកេហិ **តិកមាតិកា** និក្ខិត្តា។

ចតុក្កមាតិកា បន ‘កម្មស្សកតញាណ’ន្តិអាទីហិ ឯកវីសតិយា ចតុក្កេហិ, **បញ្ចកមាតិកា** ទ្វីហិ បញ្ចកេហិ, **ឆក្កមាតិកា** ឯកេន ឆក្កេន, **សត្តកមាតិកា** “សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនី”តិ ឯវំ សង្ខេបតោ វុត្តេហិ ឯកាទសហិ សត្តកេហិ, **អដ្ឋកមាតិកា** ឯកេន អដ្ឋកេន, **នវកមាតិកា** ឯកេន នវកេន។

១០. ទសកមាតិកាវណ្ណនា

៧៦០. **ទសកមាតិកា** “ទស តថាគតស្ស តថាគតពលានី”តិអាទិនា ឯកេនេវ ទសកេន និក្ខិត្តា។ តត្ថ **ទសា**តិ គណនបរិច្ឆេទោ។ **តថាគតស្សា**តិ យថា វិបស្សីអាទយោ បុព្ពកា ឥសយោ អាគតា តថា អាគតស្ស; យថា ច តេ គតា តថា គតស្ស។ **តថាគតពលានី**តិ អញ្ញេហិ អសាធារណានិ តថាគតស្សេវ ពលានិ; យថា វា បុព្ពពុទ្ធានំ ពលានិ បុញ្ញុស្សយសម្បត្តិយា អាគតានិ តថា អាគតពលានីតិបិ អត្ថោ។ តត្ថ ទុវិធំ តថាគតស្ស ពលំ – កាយពលញ្ច ញាណពលញ្ច។ តេសុ កាយពលំ ហត្ថិកុលានុសារេនេវ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ បោរាណេហិ –

> កាឡាវកញ្ច គង្គេយ្យំ, បណ្ឌរំ តម្ពបិង្គលំ;
> គន្ធមង្គលហេមញ្ច, ឧបោសថឆទ្ទន្តិមេ ទសាតិ។ –

ឥមានិ ហិ ទស ហត្ថិកុលានិ។

តត្ថ ‘**កាឡាវក**’ន្តិ បកតិហត្ថិកុលំ ទដ្ឋព្ពំ។ យំ ទសន្នំ បុរិសានំ កាយពលំ តំ ឯកស្ស កាឡាវកហត្ថិនោ។ យំ ទសន្នំ កាឡាវកានំ ពលំ តំ ឯកស្ស គង្គេយស្ស។ យំ ទសន្នំ គង្គេយ្យានំ តំ ឯកស្ស បណ្ឌរស្ស។ យំ ទសន្នំ បណ្ឌរានំ តំ ឯកស្ស តម្ពស្ស។ យំ ទសន្នំ តម្ពានំ តំ ឯកស្ស បិង្គលស្ស។ យំ ទសន្នំ បិង្គលានំ តំ ឯកស្ស គន្ធហត្ថិនោ។ យំ ទសន្នំ គន្ធហត្ថីនំ តំ ឯកស្ស មង្គលស្ស។ យំ ទសន្នំ មង្គលានំ តំ ឯកស្ស ហេមវតស្ស។ យំ ទសន្នំ ហេមវតានំ តំ ឯកស្ស ឧបោសថស្ស។ យំ ទសន្នំ ឧបោសថានំ តំ ឯកស្ស ឆទ្ទន្តស្ស។ យំ ទសន្នំ ឆទ្ទន្តានំ តំ ឯកស្ស តថាគតស្ស។ នារាយនសង្ខាតពលន្តិបិ ឥទមេវ វុច្ចតិ។ តទេតំ បកតិហត្ថីនំ គណនាយ ហត្ថិកោដិសហស្សានំ, បុរិសគណនាយ ទសន្នំ បុរិសកោដិសហស្សានំ ពលំ ហោតិ។ ឥទំ តាវ តថាគតស្ស **កាយពលំ**។

ញាណពលំ បន ឥធ តាវ បាឡិយំ អាគតមេវ ទសពលញាណំ។ **មហាសីហនាទេ** (ម. និ. ១.១៤៦ អាទយោ) ទសពលញាណំ, ចតុវេសារជ្ជញាណំ, អដ្ឋសុ បរិសាសុ អកម្បនញាណំ, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណំ, បញ្ចគតិ បរិច្ឆេទកញាណំ, **សំយុត្តកេ** (សំ. និ. ២.៣៣-៣៤) អាគតានិ តេសត្តតិ ញាណានិ, សត្តសត្តតិ ញាណានីតិ ឯវំ អញ្ញានិបិ អនេកានិ ញាណសហស្សានិ – ឯតំ **ញាណពលំ** នាម។ ឥធាបិ ញាណពលមេវ អធិប្បេតំ ញាណញ្ហិ អកម្បិយដ្ឋេន ឧបត្ថម្ភកដ្ឋេន ច ពលន្តិ វុត្តំ។

យេហិ ពលេហិ សមន្នាគតោតិ យេហិ ទសហិ ញាណពលេហិ ឧបេតោ សមុបេតោ។ **អាសភំ ឋាន**ន្តិ សេដ្ឋដ្ឋានំ ឧត្តមដ្ឋានំ; អាសភា វា បុព្ពពុទ្ធា, តេសំ ឋានន្តិ អត្ថោ។ អបិ ច គវសតជេដ្ឋកោ ឧសភោ, គវសហស្សជេដ្ឋកោ វសភោ; វជសតជេដ្ឋកោ វា ឧសភោ, វជសហស្សជេដ្ឋកោ វសភោ; សព្ពគវសេដ្ឋោ សព្ពបរិស្សយសហោ សេតោ បាសាទិកោ មហាភារវហោ អសនិសតសទ្ទេហិបិ អកម្បនីយោ និសភោ។ សោ ឥធ **ឧសភោ**តិ អធិប្បេតោ។ ឥទម្បិ ហិ តស្ស បរិយាយវចនំ។ ឧសភស្ស ឥទន្តិ អាសភំ។ **ឋាន**ន្តិ ចតូហិ បាទេហិ បថវិំ ឧប្បីឡេត្វា អចលដ្ឋានំ។ ឥទំ បន អាសភំ វិយាតិ អាសភំ។ យថេវ ហិ និសភសង្ខាតោ ឧសភោ ឧសភពលេន សមន្នាគតោ ចតូហិ បាទេហិ បថវិំ ឧប្បីឡេត្វា អចលដ្ឋានេន តិដ្ឋតិ, ឯវំ តថាគតោបិ ទសហិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ ចតូហិ វេសារជ្ជបាទេហិ អដ្ឋបរិសបថវិំ ឧប្បីឡេត្វា សទេវកេ លោកេ កេនចិ បច្ចត្ថិកេន បច្ចាមិត្តេន អកម្បិយោ អចលដ្ឋានេន តិដ្ឋតិ។ ឯវំ តិដ្ឋមានោ ច តំ អាសភំ ឋានំ បដិជានាតិ, ឧបគច្ឆតិ, ន បច្ចក្ខាតិ, អត្តនិ អារោបេតិ។ តេន វុត្តំ “អាសភំ ឋានំ បដិជានាតី”តិ។

បរិសាសូតិ អដ្ឋសុ បរិសាសុ។ **សីហនាទំ នទតី**តិ សេដ្ឋនាទំ អភីតនាទំ នទតិ, សីហនាទសទិសំ វា នាទំ នទតិ។ អយមត្ថោ សីហនាទសុត្តេន ទីបេតព្ពោ។ យថា វា សីហោ សហនតោ ច ហននតោ ច សីហោតិ វុច្ចតិ, ឯវំ តថាគតោ លោកធម្មានំ សហនតោ បរប្បវាទានញ្ច ហននតោ សីហោតិ វុច្ចតិ។ ឯវំ វុត្តស្ស សីហស្ស នាទំ សីហនាទំ។ តត្ថ យថា សីហោ សីហពលេន សមន្នាគតោ សព្ពត្ថ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ សីហនាទំ នទតិ, ឯវំ តថាគតសីហោបិ តថាគតពលេហិ សមន្នាគតោ អដ្ឋសុ បរិសាសុ វិសារទោ វិគតលោមហំសោ “ឥតិ រូប”ន្តិអាទិនា នយេន នានាវិធទេសនាវិលាសសម្បន្នំ សីហនាទំ នទតិ។ តេន វុត្តំ “បរិសាសុ សីហនាទំ នទតី”តិ។

ព្រហ្មចក្កំ បវត្តេតីតិ ឯត្ថ **ព្រហ្ម**ន្តិ សេដ្ឋំ ឧត្តមំ វិសុទ្ធំ។ ចក្កសទ្ទោ ច បនាយំ –

> សម្បត្តិយំ លក្ខណេ ច, រថង្គេ ឥរិយាបថេ;
> ទានេ រតនធម្មូរ, ចក្កាទីសុ ច ទិស្សតិ;
> ធម្មចក្កេ ឥធ មតោ, តញ្ច ទ្វេធា វិភាវយេ។

“ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សាន”ន្តិអាទីសុ (អ. និ. ៤.៣១) ហិ អយំ សម្បត្តិយំ ទិស្សតិ។ “ហេដ្ឋា បាទតលេសុ ចក្កានិ ជាតានី”តិ (ទី. និ. ២.៣៥) ឯត្ថ លក្ខណេ។ “ចក្កំវ វហតោ បទ”ន្តិ (ធ. ប. ១) ឯត្ថ រថង្គេ។ “ចតុចក្កំ នវទ្វារ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២៩) ឯត្ថ ឥរិយាបថេ។ “ទទំ ភុញ្ជ មា ច បមាទោ, ចក្កំ បវត្តយ សព្ពបាណិន”ន្តិ (ជា. ១.៧.១៤៩) ឯត្ថ ទានេ។ “ទិព្ពំ ចក្ករតនំ បាតុរហោសី”តិ ឯត្ថ រតនចក្កេ។ “មយា បវត្តិតំ ចក្ក”ន្តិ (សុ. និ. ៥៦២) ឯត្ថ ធម្មចក្កេ។ “ឥច្ឆាហតស្ស បោសស្ស ចក្កំ ភមតិ មត្ថកេ”តិ (ជា. ១.១.១០៤; ១.៥.១០៣) ឯត្ថ ឧរចក្កេ។ “ខុរបរិយន្តេន ចេបិ ចក្កេនា”តិ (ទី. និ. ១.១៦៦) ឯត្ថ បហរណចក្កេ។ “អសនិវិចក្ក”ន្តិ (ទី. និ. ៣.៦១; សំ. និ. ២.១៦២) ឯត្ថ អសនិមណ្ឌលេ។ ឥធ បនាយំ ធម្មចក្កេ មតោ។

តំ បន ធម្មចក្កំ ទុវិធំ ហោតិ – បដិវេធញាណញ្ច ទេសនាញាណញ្ច។ តត្ថ បញ្ញាបភាវិតំ អត្តនោ អរិយផលាវហំ បដិវេធញាណំ; ករុណាបភាវិតំ សាវកានំ អរិយផលាវហំ ទេសនាញាណំ។ តត្ថ បដិវេធញាណំ ឧប្បជ្ជមានំ ឧប្បន្នន្តិ ទុវិធំ។ តញ្ហិ អភិនិក្ខមនតោ យាវ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ , ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម; តុសិតភវនតោ វា យាវ មហាពោធិបល្លង្កេ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ, ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម; ទីបង្ករព្យាករណតោ បដ្ឋាយ វា យាវ អរហត្តមគ្គា ឧប្បជ្ជមានំ , ផលក្ខណេ ឧប្បន្នំ នាម។ ទេសនាញាណម្បិ បវត្តមានំ បវត្តន្តិ ទុវិធំ។ តញ្ហិ យាវ អញ្ញាកោណ្ឌញ្ញស្ស សោតាបត្តិមគ្គា បវត្តមានំ, ផលក្ខណេ បវត្តំ នាម។ តេសុ បដិវេធញាណំ លោកុត្តរំ, ទេសនាញាណំ លោកិយំ។ ឧភយម្បិ បនេតំ អញ្ញេហិ អសាធារណំ ពុទ្ធានំយេវ ឱរសញាណំ។

ឥទានិ យេហិ ទសហិ ពលេហិ សមន្នាគតោ តថាគតោ អាសភំ ឋានំ បដិជានាតិ, យានិ អាទិតោវ “ទស តថាគតស្ស តថាគតពលានី”តិ និក្ខិត្តានិ, តានិ វិត្ថារតោ ទស្សេតុំ **កតមានិ ទស? ឥធ តថាគតោ ឋានញ្ច ឋានតោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឋានញ្ច ឋានតោ**តិ ការណញ្ច ការណតោ។ ការណញ្ហិ យស្មា តត្ថ ផលំ តិដ្ឋតិ តទាយត្តវុត្តិតាយ ឧប្បជ្ជតិ ចេវ បវត្តតិ ច, តស្មា ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ តំ ភគវា “យេ យេ ធម្មា យេសំ យេសំ ធម្មានំ ហេតូ បច្ចយា ឧប្បាទាយ តំ តំ ឋាន”ន្តិ ច ‘យេ យេ ធម្មា យេសំ យេសំ ធម្មានំ ន ហេតូ ន បច្ចយា ឧប្បាទាយ តំ តំ អដ្ឋាន’ន្តិ ច បជានន្តោ ឋានញ្ច ឋានតោ អដ្ឋានញ្ច អដ្ឋានតោ យថាភូតំ បជានាតិ។ **យម្បី**តិ យេន ញាណេន។ **ឥទម្បិ តថាគតស្សា**តិ ឥទម្បិ ឋានាដ្ឋានញាណំ តថាគតស្ស **តថាគតពលំ** នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពបទេសុ យោជនា វេទិតព្ពា។

កម្មសមាទានានន្តិ សមាទិយិត្វា កតានំ កុសលាកុសលកម្មានំ; កម្មមេវ វា កម្មសមាទានំ។ **ឋានសោ ហេតុសោ**តិ បច្ចយតោ ចេវ ហេតុតោ ច។ តត្ថ គតិឧបធិកាលបយោគា វិបាកស្ស ឋានំ, កម្មំ ហេតុ។

សព្ពត្ថ គាមិនិន្តិ សព្ពគតិគាមិនិញ្ច អគតិគាមិនិញ្ច។ **បដិបទ**ន្តិ មគ្គំ។ **យថាភូតំ បជានាតី**តិ ពហូសុបិ មនុស្សេសុ ឯកមេវ បាណំ ឃាតេន្តេសុ ‘ឥមស្ស ចេតនា និរយគាមិនី ភវិស្សតិ, ឥមស្ស តិរច្ឆានយោនិគាមិនី’តិ ឥមិនា នយេន ឯកវត្ថុស្មិម្បិ កុសលាកុសលចេតនាសង្ខាតានំ បដិបត្តីនំ អវិបរីតតោ សភាវំ បជានាតិ។

អនេកធាតុន្តិ ចក្ខុធាតុអាទីហិ កាមធាតុអាទីហិ វា ធាតូហិ ពហុធាតុំ។ **នានាធាតុ**ន្តិ តាសំយេវ ធាតូនំ វិលក្ខណតាយ នានប្បការធាតុំ។ **លោក**ន្តិ ខន្ធាយតនធាតុលោកំ។ **យថាភូតំ បជានាតី**តិ តាសំ តាសំ ធាតូនំ អវិបរីតតោ សភាវំ បដិវិជ្ឈតិ។

នានាធិមុត្តិកតន្តិ ហីនាទីហិ អធិមុត្តីហិ នានាធិមុត្តិកភាវំ។

បរសត្តានន្តិ បធានសត្តានំ។ **បរបុគ្គលាន**ន្តិ តតោ បរេសំ ហីនសត្តានំ; ឯកត្ថមេវ វា ឯតំ បទទ្វយំ វេនេយ្យវសេន បន ទ្វេធា វុត្តំ។ **ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្ត**ន្តិ សទ្ធាទីនំ ឥន្ទ្រិយានំ បរភាវញ្ច អបរភាវញ្ច វុឌ្ឍិញ្ច ហានិញ្ចាតិ អត្ថោ។

ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តីនន្តិ បឋមាទីនំ ចតុន្នំ ឈានានំ, “រូបី រូបានិ បស្សតី”តិអាទីនំ អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ, សវិតក្កសវិចារាទីនំ តិណ្ណំ សមាធីនំ, បឋមជ្ឈានសមាបត្តិអាទីនញ្ច នវន្នំ អនុបុព្ពសមាបត្តីនំ។ **សំកិលេស**ន្តិ ហានភាគិយធម្មំ។ **វោទាន**ន្តិ វិសេសភាគិយធម្មំ។ **វុដ្ឋាន**ន្តិ យេន ការណេន ឈានាទីហិ វុដ្ឋហន្តិ, តំ ការណំ។

បុព្ពេនិវាសានុស្សតិន្តិ បុព្ពេ និវុត្ថក្ខន្ធានុស្សរណំ។

ចុតូបបាតន្តិ ចុតិញ្ច ឧបបាតញ្ច។

អាសវានំ ខយន្តិ កាមាសវាទីនំ ខយសង្ខាតំ អាសវនិរោធំ និព្ពានំ។

ឥមានីតិ យានិ ហេដ្ឋា “ទស តថាគតស្ស តថាគតពលានី”តិ អវោច, ឥមានិ តានីតិ អប្បនំ ករោតីតិ។ ឯវមេត្ថ អនុបុព្ពបទវណ្ណនំ ញត្វា ឥទានិ យស្មា តថាគតោ បឋមំយេវ ឋានាដ្ឋានញាណេន វេនេយ្យសត្តានំ អាសវក្ខយាធិគមស្ស ចេវ អនធិគមស្ស ច ឋានាដ្ឋានភូតំ កិលេសាវរណាភាវំ បស្សតិ, លោកិយសម្មាទិដ្ឋិឋានទស្សនតោ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិឋានាភាវទស្សនតោ ច។ អថ នេសំ កម្មវិបាកញាណេន វិបាកាវរណាភាវំ បស្សតិ , តិហេតុកបដិសន្ធិទស្សនតោ។ សព្ពត្ថគាមិនីបដិបទាញាណេន កម្មាវរណាភាវំ បស្សតិ, អានន្តរិយកម្មាភាវទស្សនតោ។ ឯវំ អនាវរណានំ អនេកធាតុនានាធាតុញាណេន អនុកូលធម្មទេសនត្ថំ ចរិយាវិសេសំ បស្សតិ, ធាតុវេមត្តទស្សនតោ។ អថ នេសំ នានាធិមុត្តិកតាញាណេន អធិមុត្តិំ បស្សតិ, បយោគំ អនាទិយិត្វាបិ អធិមុត្តិវសេន ធម្មទេសនត្ថំ។ អថេវំ ទិដ្ឋាធិមុត្តីនំ យថាសត្តិ យថាពលំ ធម្មំ ទេសេតុំ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណេន ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តំ បស្សតិ, សទ្ធាទីនំ តិក្ខមុទុភាវទស្សនតោ។ ឯវំ បរិញ្ញាតិន្ទ្រិយបរោបរិយត្តាបិ បនេតេ សចេ ទូរេ ហោន្តិ, អថ ឈានាទិបរិញ្ញាណេន ឈានាទីសុ វសីភូតត្តា ឥទ្ធិវិសេសេន ខិប្បំ ឧបគច្ឆតិ។ ឧបគន្ត្វា ច នេសំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណេន បុព្ពជាតិភាវនំ, ទិព្ពចក្ខានុភាវតោ បត្តព្ពេន ចេតោបរិយញាណេន សម្បត្តិចិត្តវិសេសំ បស្សន្តោ អាសវក្ខយញាណានុភាវេន

អាសវក្ខយគាមិនិយា បដិបទាយ វិគតសម្មោហត្តា អាសវក្ខយាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ តស្មា ឥមិនា អនុក្កមេន ឥមានិ ទសពលានិ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ អយំ តាវ មាតិកាយ អត្ថវណ្ណនា។

(១.) ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦១. ឥទានិ យថានិក្ខិត្តាយ មាតិកាយ "បញ្ចវិញ្ញាណា ន ហេតុមេវា"តិអាទិនា នយេន អារទ្ធេ និទ្ទេសវារេ **ន ហេតុមេវា**តិ សាធារណហេតុបដិក្ខេបនិទ្ទេសោ។ តត្ថ "ហេតុហេតុ, បច្ចយហេតុ, ឧត្តមហេតុ, សាធារណហេតូតិ ចតុព្ពិធោ ហេតូ"តិអាទិនា នយេន យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ សព្ពំ រូបកណ្ឌេ "សព្ពំ រូបំ ន ហេតុមេវា"តិអាទីនំ អត្ថវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ៥៩៤) វុត្តមេវ។ **អហេតុកមេវា**តិអាទីសុ ព្យញ្ជនសន្ធិវសេន មការោ វេទិតព្ពោ; អហេតុកា ឯវាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ អបិច "ហេតូ ធម្មា នហេតូ ធម្មា"តិអាទីសុ (ធ. ស. ទុកមាតិកា ១) ធម្មកោដ្ឋាសេសុ បញ្ចវិញ្ញាណានិ ហេតូ ធម្មាតិ វា សហេតុកា ធម្មាតិ វា ន ហោន្តិ។ ឯកន្តេន បន ន ហេតូយេវ, អហេតុកា យេវាតិ ឥមានិបិ នយេនេត្ថ សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អព្យាកតមេវា**តិ បទំ វិបាកាព្យាកតវសេន វុត្តំ។ **សារម្មណមេវា**តិ ឱលុព្ភារម្មណវសេន។ បច្ចយារម្មណំ ឱលុព្ភារម្មណន្តិ ហិ ទុវិធំ អារម្មណំ។ តមស្មឹ បន ឋានេ ឱលុព្ភារម្មណមេវ ធុរំ, បច្ចយារម្មណម្បិ លព្ភតិយេវ។ **អចេតសិកមេវា**តិ បទំ ចិត្តំ, រូបំ, និព្ពានន្តិ តីសុ អចេតសិកេសុ ចិត្តមេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ **នោ អបរិយាបន្នមេវា**តិ គតិបរិយាបន្នចុតិបរិយាបន្នសំសារវដ្ដភវបរិយាបន្នភាវតោ បរិយាបន្នា ឯវ, នោ អបរិយាបន្នា។ លោកតោ វដ្ដតោ ន និយ្យន្តីតិ **អនិយ្យានិកា** ។ **ឧប្បន្នំ មនោវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យមេវា**តិ រូបកណ្ឌេ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ បច្ចុប្បន្នានេវ រូបាទីនិ អារព្ភ បវត្តិតោ អតីតាទិវិសយំ មនោវិញ្ញាណម្បិ បញ្ចវិញ្ញាណសោតបតិតមេវ កត្វា "ឧបបន្នំ ឆហិ វិញ្ញាណេហិ វិញ្ញេយ្យ"ន្តិ (ធ. ស. ៥៨៤) វុត្តំ។ បញ្ចវិញ្ញាណា បន យស្មា បច្ចុប្បន្នាបិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ អារម្មណា ន ហោន្តិ, មនោវិញ្ញាណស្សេវ ហោន្តិ, តស្មា "មនោវិញ្ញាណវិញ្ញេយ្យមេវា"តិ វុត្តំ។ **អនិច្ចមេវា**តិ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន អនិច្ចាយេវ។ **ជរាភិភូតមេវា**តិ ជរាយ អភិភូតត្តា ជរាភិភូតា ឯវ។

៧៦២. **ឧប្បន្នវត្ថុកា ឧប្បន្នារម្មណា**តិ អនាគតបដិក្ខេបោ។ ន ហិ តេ អនាគតេសុ វត្ថារម្មណេសុ ឧប្បជ្ជន្តិ។

បុរេជាតវត្ថុកា បុរេជាតារម្មណាតិ សហុប្បត្តិបដិក្ខេបោ។ ន ហិ តេ សហុប្បន្នំ វត្ថុំ វា អារម្មណំ វា បដិច្ច ឧប្បជ្ជន្តិ, សយំ បន បច្ឆាជាតា ហុត្វា បុរេជាតេសុ វត្ថារម្មណេសុ ឧប្បជ្ជន្តិ។

អជ្ឈត្តិកវត្ថុកាតិ អជ្ឈត្តជ្ឈត្តវសេន វុត្តំ។ តានិ ហិ អជ្ឈត្តិកេ បញ្ច បសាទេ វត្ថុំ កត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ពាហិរារម្មណា**តិ ពាហិររូបាទិអារម្មណា។ តត្ថ ចតុក្កំ វេទិតព្ពំ – បញ្ចវិញ្ញាណា ហិ បសាទវត្ថុកត្តា អជ្ឈត្តិកា អជ្ឈត្តិកវត្ថុកា, មនោវិញ្ញាណំ ហទយរូបំ វត្ថុំ កត្វា ឧប្បជ្ជនកាលេ អជ្ឈត្តិកំ ពាហិរវត្ថុកំ, បញ្ចវិញ្ញាណសម្បយុត្តា តយោ ខន្ធា ពាហិរា អជ្ឈត្តិកវត្ថុកា , មនោវិញ្ញាណសម្បយុត្តា តយោ ខន្ធា ហទយរូបំ វត្ថុំ កត្វា ឧប្បជ្ជនកាលេ ពាហិរា ពាហិរវត្ថុកា។

អសម្ភិន្នវត្ថុកាតិ អនិរុទ្ធវត្ថុកា។ ន ហិ តេ និរុទ្ធំ អតីតំ វត្ថុំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជន្តិ។ **អសម្ភិន្នារម្មណតាយ**បិ ឯសេវ នយោ។

អញ្ញំ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស វត្ថុ ច អារម្មណញ្ចាតិអាទីសុ ចក្ខុវិញ្ញាណស្ស ហិ អញ្ញំ វត្ថុ, អញ្ញំ អារម្មណំ។ អញ្ញំ សោតវិញ្ញាណាទីនំ។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ សោតបសាទាទីសុ អញ្ញតរំ វត្ថុំ, សទ្ទាទីសុ វា អញ្ញតរំ អារម្មណំ កត្វា កប្បតោ កប្បំ គន្ត្វាបិ ន ឧប្បជ្ជតិ; ចក្ខុបសាទមេវ បន វត្ថុំ កត្វា រូបញ្ច អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ ឯវមស្ស វត្ថុបិ ទ្វារម្បិ អារម្មណម្បិ និពទ្ធំ, អញ្ញំ វត្ថុំ វា ទ្វារំ វា អារម្មណំ វា ន សង្កមតិ, និពទ្ធវត្ថុ និពទ្ធទ្វារំ និពទ្ធារម្មណមេវ ហុត្វា ឧប្បជ្ជតិ។ **សោតវិញ្ញាណាទីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។

៧៦៣. **ន អញ្ញមញ្ញស្ស គោចរវិសយំ បច្ចនុភោន្តី**តិ ឯត្ថ អញ្ញមញ្ញស្ស ចក្ខុ សោតស្ស, សោតំ វា ចក្ខុស្សាតិ ឯវំ ឯកំ ឯកស្ស គោចរវិសយំ ន បច្ចនុភោតីតិ អត្ថោ។ សចេ ហិ នីលាទិភេទំ រូបារម្មណំ សមោធានេត្វា សោតិន្ទ្រិយស្ស ឧបនេយ្យ 'ឥង្ឃ តាវ នំ វវត្ថាបេហិ វិភាវេហិ – កឹ នាមេតំ អារម្មណ'ន្តិ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ វិនាបិ មុខេន អត្តនោ ធម្មតាយ ឯវំ វទេយ្យ – 'អរេ អន្ធពាល, វស្សសតម្បិ វស្សសហស្សម្បិ បរិធាវមានោ អញ្ញត្រ មយា កុហឹ ឯតស្ស ជាននកំ លភិស្សសិ; អាហរ នំ ចក្ខុបសាទេ ឧបនេហិ; អហមេតំ អារម្មណំ ជានិស្សាមិ – យទិ វា នីលំ យទិ វា បីតកំ។ ន ហិ ឯសោ អញ្ញស្ស វិសយោ; មយ្ហមេវេសោ វិសយោ'តិ។ សេសវិញ្ញាណេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេតេ អញ្ញមញ្ញស្ស គោចរវិសយំ ន បច្ចនុភោន្តិ នាម។

៧៦៤. សមន្នាហរន្តស្សាតិ អាវជ្ជនេនេវ សមន្នាហរន្តស្ស។

មនសិករោន្តស្សាតិ អាវជ្ជនេនេវ មនសិករោន្តស្ស។ ឯតានិ ហិ ចិត្តានិ អាវជ្ជនេន សមន្នាហដកាលេ មនសិកតកាលេយេវ ច ឧប្បជ្ជន្តិ។

ន អញ្ញោកិណ្ណាតិ អញ្ញេន វិញ្ញាណេន អញ្ញោកិណ្ណា និរន្តរាវ នុប្បជ្ជន្តិ។ ឯតេន តេសំ អនន្តរតា បដិក្ខិត្តា។

៧៦៥. ន អបុព្ពំ អចរិមន្តិ ឯតេន សព្ពេសម្បិ សហុប្បត្តិ បដិក្ខិត្តា។ **ន អញ្ញមញ្ញស្ស សមនន្តរា**តិ ឯតេន សមនន្តរតា បដិក្ខិត្តា។

៧៦៦. អាវដ្ដនា វាតិអាទីនិ ចត្តារិបិ អាវជ្ជនស្សេវ នាមានិ។ តញ្ហិ ភវង្គស្ស អាវដ្ដនតោ **អាវដ្ដនា,** តស្សេវ អាភុជនតោ **អាភោគោ,** រូបាទីនំ សមន្នាហរណតោ **សមន្នាហារោ,** តេសំយេវ មនសិករណតោ **មនសិការោ**តិ វុច្ចតិ។ ឯវមេត្ថ សង្ខេបតោ បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ អាវជ្ជនដ្ឋានេ ឋត្វា អាវជ្ជនាទិកិច្ចំ កាតុំ សមត្ថភាវោ បដិក្ខិត្តោ។

ន កញ្ចិ ធម្មំ បដិវិជានាតីតិ “មនោបុព្ពង្គមា ធម្មា”តិ (ធ. ប. ១-២) ឯវំ វុត្តំ ឯកម្បិ កុសលំ វា អកុសលំ វា ន បដិវិជានាតិ។

អញ្ញត្រ អភិនិបាតមត្តាតិ ឋបេត្វា រូបាទីនំ អភិនិបាតមត្តំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សុបណ្ឌិតោបិ បុរិសោ, ឋបេត្វា អាបាថគតានិ រូបាទីនិ, អញ្ញំ កុសលាកុសលេសុ ឯកធម្មម្បិ បញ្ចហិ វិញ្ញាណេហិ ន បដិវិជានាតិ។ ចក្ខុវិញ្ញាណំ បនេត្ថ ទស្សនមត្តមេវ ហោតិ។ សោតវិញ្ញាណាទីនិ សវនឃាយនសាយនផុសនមត្តានេវ។ ទស្សនាទិមត្តតោ បន មុត្តា អញ្ញា ឯតេសំ កុសលាទិបដិវិញ្ញត្តិ នាម នត្ថិ។

មនោធាតុយាបីតិ សម្បដិច្ឆនមនោធាតុយាបិ។ សម្បិណ្ឌនត្ថោ ចេត្ថ បិការោ។ តស្មា មនោធាតុយាបិ តតោ បរាហិ មនោវិញ្ញាណធាតូហិបីតិ សព្ពេហិបិ បញ្ចទ្វារិកវិញ្ញាណេហិ ន កញ្ចិ កុសលាកុសលំ ធម្មំ បដិវិជានាតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។

ន កញ្ចិ ឥរិយាបថំ កប្បេតីតិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ន ហិ បញ្ចទ្វារិកវិញ្ញាណេហិ គមនាទីសុ កញ្ចិ ឥរិយាបថំ កប្បេតិ, ន កាយកម្មំ ន វចីកម្មំ បដ្ឋបេតិ, ន កុសលាកុសលំ ធម្មំ សមាទិយតិ, ន សមាធឹ សមាបជ្ជតិ លោកិយំ វា លោកុត្តរំ វា, ន សមាធិតោ វុដ្ឋាតិ លោកិយា វា លោកុត្តរា វា, ន ភវតោ ចវតិ, ន ភវន្តរេ ឧបបជ្ជតិ។ សព្ពម្បិ ហេតំ កុសលាកុសលធម្មបដិវិជាននាទិវចនបរិយោសានំ កិច្ចំ មនោទ្វារិកចិត្តេនេវ ហោតិ, ន បញ្ចទ្វារិកេនាតិ សព្ពស្សាបេតស្ស កិច្ចស្ស ករណេ សហជវនកានិ វីថិចិត្តានិ បដិក្ខិត្តានិ។ យថា ចេតេសំ ឯតានិ កិច្ចានិ នត្ថិ, ឯវំ និយាមោក្កមនាទីនិបិ។ ន ហិ បញ្ចទ្វារិកជវនេន មិច្ឆត្តនិយាមំ ឱក្កមតិ, ន សម្មត្តនិយាមំ; ន ចេតំ ជវនំ នាមគោត្តមារព្ភ ជវតិ, ន កសិណាទិបណ្ណត្តឹ; ន លក្ខណារម្មណិកវិបស្សនាវសេន បវត្តតិ, ន វុដ្ឋានគាមិនីពលវវិបស្សនាវសេន; ន រូបារូបធម្មេ អារព្ភ ជវតិ, ន និព្ពានំ; ន ចេតេន សទ្ធឹ បដិសម្ភិទាញាណំ ឧប្បជ្ជតិ, ន អភិញ្ញាញាណំ, ន សាវកបារមីញាណំ, ន បច្ចេកពោធិញាណំ, ន សព្ពញ្ញុតញាណំ។ សព្ពោបិ បនេស បភេទោ មនោទ្វារិកជវនេយេវ លព្ភតិ។

ន សុបតិ ន បដិពុជ្ឈតិ ន សុបិនំ បស្សតីតិ សព្ពេនាបិ ច បញ្ចទ្វារិកចិត្តេន នេវ និទ្ទំ ឱក្កមតិ, ន និទ្ទាយតិ, ន បដិពុជ្ឈតិ, ន កិញ្ចិ សុបិនំ បស្សតីតិ ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ សហ ជវនេន វីថិចិត្តំ បដិក្ខិត្តំ។

និទ្ទាយន្តស្ស ហិ មហាវដ្ដឹ ជាលេត្វា ទីបេ ចក្ខុសមីបេ ឧបនីតេ បឋមំ ចក្ខុទ្វារិកំ អាវជ្ជនំ ភវង្គំ ន អាវដ្ដេតិ, មនោទ្វារិកមេវ អាវដ្ដេតិ។ អថ ជវនំ ជវិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ ទុតិយវារេ ចក្ខុទ្វារិកំ អាវជ្ជនំ ភវង្គំ អាវដ្ដេតិ។ តតោ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនិ ជវនបរិយោសានានិ បវត្តន្តិ។ តទនន្តរំ ភវង្គំ បវត្តតិ។ តតិយវារេ មនោទ្វារិកអាវជ្ជនេន ភវង្គេ អាវដ្ដិតេ មនោទ្វារិកជវនំ ជវតិ។ តេន ចិត្តេន ញត្វា ‘កឹ អយំ ឥមស្មឹ ឋានេ អាលោកោ’តិ ជានាតិ។

តថា និទ្ទាយន្តស្ស កណ្ណសមីបេ តូរិយេសុ បគ្គហិតេសុ, ឃានសមីបេ សុគន្ធេសុ វា ទុគ្គន្ធេសុ វា បុប្ផេសុ ឧបនីតេសុ, មុខេ សប្បិម្ហិ វា ផាណិតេ វា បក្ខិត្តេ, បិដ្ឋិយំ បាណិនា បហារេ ទិន្នេ បឋមំ សោតទ្វារិកាទីនិ អាវជ្ជនានិ ភវង្គំ ន អាវដ្ដេន្តិ, មនោទ្វារិកមេវ អាវដ្ដេតិ។ អថ ជវនំ ជវិត្វា ភវង្គំ ឱតរតិ។ ទុតិយវារេ សោត

ទ្វារិកាទីនិ អាវជ្ជនានិ ភវង្គំ អាវដ្ដេន្តិ។ តតោ សោតឃានជិវ្ហាកាយវិញ្ញាណាទីនិ ជវនបរិយោសានានិ បវត្តន្តិ។ តទនន្តរំ ភវង្គំ បវត្តតិ។ តតិយវារេ មនោទ្វារិកអាវជ្ជនេន ភវង្គេ អាវដ្ដិតេ មនោទ្វារិកជវនំ ជវតិ។ តេន ចិត្តេន ញត្វា ‘កឹ អយំ ឥមស្មឹ ឋានេ សទ្ទោ – សង្ខសទ្ទោ, ភេរិសទ្ទោ’តិ វា ‘កឹ អយំ ឥមស្មឹ ឋានេ គន្ធោ – មូលគន្ធោ, សារគន្ធោ’តិ វា ‘កឹ ឥទំ មយ្ហំ មុខេ បក្ខិត្តរសំ – សប្បីតិ វា ផាណិត’ន្តិ វា ‘កេនម្ហិ បិដ្ឋិយំ បហតោ, អតិថទ្ធោ មេ បហារោ’តិ វា វត្តារោ ហោន្តិ។ ឯវំ មនោទ្វារិកជវនេនេវ បដិពុជ្ឈតិ, ន បញ្ចទ្វារិកេន។ សុបិនម្បិ តេនេវ បស្សតិ, ន បញ្ចទ្វារិកេន។

តញ្ច បនេតំ សុបិនំ បស្សន្តោ ចតូហិ ការណេហិ បស្សតិ – ធាតុក្ខោភតោ វា អនុភូតបុព្ពតោ វា ទេវតោបសំហារតោ វា បុព្ពនិមិត្តតោ វាតិ។ តត្ថ បិត្តាទីនំ ខោភករណបច្ចយយោគេន ខុភិតធាតុកោ **‘ធាតុក្ខោភតោ’** សុបិនំ បស្សតិ។ បស្សន្តោ ច នានាវិធំ សុបិនំ បស្សតិ – បព្ពតា បតន្តោ វិយ, អាកាសេន គច្ឆន្តោ វិយ, វាឡមិគហត្ថិចោរាទីហិ អនុពទ្ធោ វិយ ច ហោតិ។ **‘អនុភូតបុព្ពតោ’** បស្សន្តោ បុព្ពេ អនុភូតបុព្ពំ អារម្មណំ បស្សតិ។ **‘ទេវតោបសំហារតោ’** បស្សន្តស្ស ទេវតា អត្ថកាមតាយ វា អនត្ថកាមតាយ វា អត្ថាយ វា អនត្ថាយ វា នានាវិធានិ អារម្មណានិ ឧបសំហរន្តិ។ សោ តាសំ ទេវតានំ អានុភាវេន តានិ អារម្មណានិ បស្សតិ។ **បុព្ពនិមិត្តតោ** បស្សន្តោ បុញ្ញាបុញ្ញវសេន ឧប្បជ្ជិតុកាមស្ស អត្ថស្ស វា អនត្ថស្ស វា បុព្ពនិមិត្តភូតំ សុបិនំ បស្សតិ ពោធិសត្តមាតា វិយ បុត្តបដិលាភនិមិត្តំ, ពោធិសត្តោ វិយ បញ្ច មហាសុបិនេ (អ. និ. ៥.១៩៦), កោសលរាជា វិយ ច សោឡស សុបិនេតិ (ជា. ១.១.៤១)។

តត្ថ យំ ធាតុក្ខោភតោ អនុភូតបុព្ពតោ ច សុបិនំ បស្សតិ, ន តំ សច្ចំ ហោតិ។ យំ ទេវតោបសំហារតោ បស្សតិ, តំ សច្ចំ វា ហោតិ អលិកំ វា។ កុទ្ធា ហិ ទេវតា ឧបាយេន វិនាសេតុកាមា វិបរីតម្បិ កត្វា ទស្សេន្តិ។ តត្រិទំ វត្ថុ – រោហណេ កិរ នាគមហាវិហារេ មហាថេរោ ភិក្ខុសង្ឃំ អនបលោកេត្វាវ ឯកំ នាគរុក្ខំ ឆិន្ទាបេសិ។ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា ថេរស្ស កុទ្ធា បឋមមេវ នំ បលោភេត្វា បច្ឆា ‘ឥតោ តេ សត្តទិវសមត្ថកេ ឧបដ្ឋាកោ រាជា មរិស្សតី’តិ សុបិនេ អារោចេសិ។ ថេរោ នំ កថំ អាហរិត្វា រាជោរោធានំ អាចិក្ខិ។ តា ឯកប្បហារេនេវ មហាវិរវំ វិរវឹសុ។ រាជា ‘កឹ ឯត’ន្តិ បុច្ឆិ។ តា ‘ឯវំ ថេរេន វុត្ត’ន្តិ អារោចយឹសុ។ រាជា ទិវសេ គណាបេត្វា សត្តាហេ វីតិវត្តេ កុជ្ឈិត្វា ថេរស្ស ហត្ថបាទេ ឆិន្ទាបេសិ។

យំ បន បុព្ពនិមិត្តតោ បស្សតិ តំ ឯកន្តសច្ចមេវ ហោតិ។ ឯតេសញ្ច ចតុន្នំ មូលការណានំ សំសគ្គភេទតោបិ សុបិនភេទោ ហោតិយេវ។ តញ្ច បនេតំ ចតុព្ពិធំ សុបិនំ សេក្ខបុថុជ្ជនាវ បស្សន្តិ អប្បហីនវិបល្លាសត្តា; អសេក្ខា ន បស្សន្តិ បហីនវិបល្លាសត្តា។

កឹ បន តំ បស្សន្តោ សុត្តោ បស្សតិ, បដិពុទ្ធោ? ឧទាហុ នេវ សុត្តោ បស្សតិ ន បដិពុទ្ធោតិ? កិញ្ចេត្ថ យទិ តាវ សុត្តោ បស្សតិ, អភិធម្មវិរោធោ អាបជ្ជតិ។ ភវង្គចិត្តេន ហិ សុបតិ។ តញ្ច រូបនិមិត្តាទិអារម្មណំ រាគាទិសម្បយុត្តំ វា ន ហោតិ។ សុបិនំ បស្សន្តស្ស ច ឦទិសានិ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អថ បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, វិនយវិរោធោ អាបជ្ជតិ។ យញ្ហិ បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, តំ សព្ពោហារិកចិត្តេន បស្សតិ។ សព្ពោហារិកចិត្តេន ច កតេ វីតិក្កមេ អនាបត្តិ នាម នត្ថិ។ សុបិនំ បស្សន្តេន បន កតេ វីតិក្កមេ ឯកន្តំ អនាបត្តិ ឯវ។ អថ នេវ សុត្តោ ន បដិពុទ្ធោ បស្សតិ, ន សុបិនំ នាម បស្សតិ។ ឯវញ្ហិ សតិ សុបិនស្ស អភាវោវ អាបជ្ជតិ? ន អភាវោ ។ កស្មា? យស្មា កបិមិទ្ធបរេតោ បស្សតិ។ វុត្តំ ហេតំ – “កបិមិទ្ធបរេតោ ខោ, មហារាជ, សុបិនំ បស្សតី”តិ (មិ. ប. ៥.៣.៥)។ **‘កបិមិទ្ធបរេតោ’**តិ មក្កដនិទ្ទាយ យុត្តោ។ យថា ហិ មក្កដស្ស និទ្ទា លហុបរិវត្តា ហោតិ, ឯវំ យា និទ្ទា បុនប្បុនំ កុសលាទិចិត្តវោកិណ្ណត្តា លហុបរិវត្តា; យស្សា បវត្តិយំ បុនប្បុនំ ភវង្គតោ ឧត្តរណំ ហោតិ, តាយ យុត្តោ សុបិនំ បស្សតិ។ តេនាយំ សុបិនោ កុសលោបិ ហោតិ អកុសលោបិ អព្យាកតោបិ ៣៨៦។ តត្ថ សុបិនន្តេ ចេតិយវន្ទនធម្មស្សវនធម្មទេសនាទីនិ ករោន្តស្ស កុសលោ, បាណាតិបាតាទីនិ ករោន្តស្ស អកុសលោ, ទ្វីហិ អន្តេហិ មុត្តោ អាវជ្ជនតទារម្មណក្ខណេ អព្យាកតោតិ វេទិតព្ពោ។ សុបិនេនេវ ‘ទិដ្ឋំ វិយ មេ, សុតំ វិយ មេ’តិ កថនកាលេបិ អព្យាកតោយេវ។

កឹ បន សុបិនេ កតំ កុសលាកុសលំ កម្មំ សវិបាកំ អវិបាកន្តិ? សវិបាកំ; ទុព្ពលត្តា បន បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិតុំ ន សក្កោតិ, ទិន្នាយ អញ្ញកម្មេន បដិសន្ធិយា បវត្តេ វេទនីយំ ហោតិ។

ឯវំ យាថាវករវត្ថុវិភាវនា បញ្ញាតិ បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ ន ហេត្វដ្ឋោ យាថាវដ្ឋោ។ តំ យាថាវដ្ឋំ វត្ថុំ វិភាវេតីតិ យាថាវករវត្ថុវិភាវនា។ តថា បញ្ចន្នំ វិញ្ញាណានំ អហេតុកដ្ឋោ, ជវាភិភូតដ្ឋោ, ន សុបិនំ បស្សនដ្ឋោ, យាថាវដ្ឋោ។ តំ យាថាវដ្ឋំ វត្ថុំ វិភាវេតីតិ យាថាវករវត្ថុវិភាវនា។ ឥតិ យា ហេដ្ឋា “យាថាវករវត្ថុវិភាវនា បញ្ញា”តិ មាតិកាយ

និក្ខិត្តា, សា ឯវំ យាថាវករវត្ថុវិភាវនា បញ្ញាតិ វេទិតព្ពា។ តស្សា ឯវ ច វសេន **ឯវំ ឯកវិធេន ញាណវត្ថូ**តិ ឯវំ ឯកេកកោដ្ឋាសេន ញាណគណនា ឯកេន វា អាការេន ញាណបរិច្ឆេទោ ហោតិ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(២.) ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦៧. ទុវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **ចតូសុ ភូមីសុ កុសលេ**តិ សេក្ខបុថុជ្ជនានំ ចតុភូមកកុសលបញ្ញា។ បដិសម្ភិទាវិភង្គេ វុត្តេសុ បញ្ចសុ អត្ថេសុ អត្តនោ អត្តនោ ភូមិបរិយាបន្នំ វិបាកសង្ខាតំ អត្ថំ ជាបេតិ ជនេតិ បវត្តេតីតិ **អត្ថជាបិកា។ អរហតោ អភិញ្ញំ ឧប្បាទេន្តស្ស សមាបត្តឹ ឧប្បាទេន្តស្ស កិរិយាព្យាកតេ**តិ អភិញ្ញាយ ចេវ សមាបត្តិយា ច បរិកម្មសមយេ កាមាវចរកិរិយបញ្ញា។ សា ហិ អភិញ្ញាសមាបត្តិបភេទំ កិរិយសង្ខាតំ អត្ថំ ជាបេតិ ជនេតិ បវត្តេតីតិ **អត្ថជាបិកា បញ្ញា**តិ វុត្តា។ អយំ បន អបរោបិ បាឡិមុត្តកោ អដ្ឋកថានយោ – យាបិ ហិ បុរិមា កាមាវចរកិរិយា បច្ឆិមាយ កាមាវចរកិរិយាយ អនន្តរាទិវសេន បច្ចយោ ហោតិ, សាបិ តំ កិរិយត្ថំ ជាបេតីតិ អត្ថជាបិកា បញ្ញា នាម។ រូបាវចរារូបាវចរេសុបិ ឯសេវ នយោ។

ទុតិយបទនិទ្ទេសេ **ចតូសុ ភូមីសុ វិបាកេ**តិ កាមាវចរវិបាកេ បញ្ញា សហជាតាទិបច្ចយវសេន កាមាវចរវិបាកត្ថំ ជាបេត្វា ឋិតាតិ **ជាបិតត្ថា**។ រូបាវចរាទិវិបាកបញ្ញាសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពាបិ វា ឯសា អត្តនោ អត្តនោ ការណេហិ ជាបិតា ជនិតា បវត្តិតា សយម្បិ អត្ថភូតាតិបិ ជាបិតត្ថា។ **អរហតោ ឧប្បន្នាយ អភិញ្ញាយ ឧប្បន្នាយ សមាបត្តិយា**តិ វុត្តកិរិយបញ្ញាយបិ ឯសេវ នយោ។ អយំ បន អបរោបិ បាឡិមុត្តកោ អដ្ឋកថានយោ – កាមាវចរកិរិយបញ្ញាបិ ហិ សហជាតាទិវសេន កាមាវចរកិរិយសង្ខាតំ អត្ថំ ជាបេត្វា ឋិតាតិ ជាបិតត្ថា។ រូបាវចរារូបាវចរកិរិយបញ្ញាសុបិ ឯសេវ នយោ។ សព្ពាបិ វា ឯសា អត្តនោ អត្តនោ ការណេហិ ជាបិតា ជនិតា បវត្តិតា សយញ្ច អត្ថភូតាតិបិ ជាបិតត្ថា។ សេសមេត្ថ សព្ពំ ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ វុត្តនយត្តា បាកដមេវាតិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៣.) តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៦៨. តិវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **យោគវិហិតេសូ**តិ យោគោ វុច្ចតិ បញ្ញា; បញ្ញាវិហិតេសុ បញ្ញាបរិណាមិតេសូតិ អត្ថោ។ **កម្មាយតនេសូ**តិ ឯត្ថ កម្មមេវ **កម្មាយតនំ;** អថ វា កម្មញ្ច តំ អាយតនញ្ច អាជីវាទីនន្តិបិ **កម្មាយតនំ។ សិប្បាយតនេសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ទុវិធំ កម្មំ – ហីនញ្ច ឧក្កដ្ឋញ្ច។ តត្ថ ហីនំ នាម វឌ្ឍកីកម្មំ, បុប្ផឆឌ្ឌកកម្មន្តិ ឯវមាទិ។ ឧក្កដ្ឋំ នាម កសិ, វណិជ្ជា, គោរក្ខន្តិ ឯវមាទិ។ សិប្បម្បិ ទុវិធំ ហីនញ្ច ឧក្កដ្ឋញ្ច។ តត្ថ ហីនំ សិប្បំ នាម នឡការសិប្បំ, បេសការសិប្បំ, កុម្ភការសិប្បំ, ចម្មការសិប្បំ, ន្ហាបិតសិប្បន្តិ ឯវមាទិ។ ឧក្កដ្ឋំ នាម សិប្បំ មុទ្ទា, គណនា, លេខញ្ចាតិ ឯវមាទិ **វិជ្ជាវ វិជ្ជាដ្ឋានំ**។ តំ ធម្មិកមេវ គហិតំ។ នាគមណ្ឌលបរិត្តសទិសំ, ផុធមនកមន្តសទិសំ, សាលាកិយំ , សល្លកត្តិយន្តិអាទីនិ បន វេជ្ជសត្ថានិ “ឥច្ឆាមហំ, អាចរិយ, សិប្បំ សិក្ខិតុ”ន្តិ (មហាវ. ៣២៩) សិប្បាយតនេ បវិដ្ឋត្តា ន គហិតានិ។

តត្ថ ឯកោ បណ្ឌិតោ មនុស្សានំ ផាសុវិហារត្ថាយ អត្តនោ ច ធម្មតាយ គេហបាសាទយាននាវាទីនិ ឧប្បាទេតិ។ សោ ហិ ‘ឥមេ មនុស្សា វសនដ្ឋានេន វិនា ទុក្ខិតា’តិ ហិតកិរិយាយ ឋត្វា ទីឃចតុរស្សាទិភេទំ គេហំ ឧប្បាទេតិ, សីតុណ្ហបដិឃាតត្ថាយ ឯកភូមិកទ្វិភូមិកាទិភេទេ បាសាទេ ករោតិ, ‘យានេ អសតិ អនុសញ្ចរណំ នាម ទុក្ខ’ន្តិ ជង្ឃាកិលមថបដិវិនោទនត្ថាយ វយ្ហសកដសន្ទមានិកាទីនិ ឧប្បាទេតិ, ‘នាវាយ អសតិ សមុទ្ទាទីសុ សញ្ចារោ នាម នត្ថី’តិ នានប្បការំ នាវំ ឧប្បាទេតិ។ សោ សព្ពម្បេតំ នេវ អញ្ញេហិ កយិរមានំ បស្សតិ, ន កតំ ឧគ្គណ្ហាតិ, ន កថេន្តានំ សុណាតិ, អត្តនោ បន ធម្មតាយ ចិន្តាយ ករោតិ។ បញ្ញវតា ហិ អត្តនោ ធម្មតាយ កតម្បិ អញ្ញេហិ ឧគ្គណ្ហិត្វា ករោន្តេហិ កតសទិសមេវ ហោតិ។ អយំ តាវ ហីនកម្មេ នយោ។

ឧក្កដ្ឋកម្មេបិ ‘កសិកម្មេ អសតិ មនុស្សានំ ជីវិតំ ន បវត្តតី’តិ ឯកោ បណ្ឌិតោ មនុស្សានំ ផាសុវិហារត្ថាយ យុគនង្គលាទីនិ កសិភណ្ឌានិ ឧប្បាទេតិ; តថា នានប្បការំ វាណិជកម្មំ គោរក្ខញ្ច ឧប្បាទេតិ។ សោ សព្ពម្បេតំ នេវ អញ្ញេហិ កយិរមានំ បស្សតិ…បេ…. កតសទិសមេវ ហោតិ។ អយំ ឧក្កដ្ឋកម្មេ នយោ។

ទុវិធេបិ បន សិប្បាយតនេ ឯកោ បណ្ឌិតោ មនុស្សានំ ផាសុវិហារត្ថាយ នឡការសិប្បាទីនិ ហីនសិប្បានិ, ហត្ថមុទ្ទាយ គណនសង្ខាតំ មុទ្ទំ, អច្ឆិន្នកសង្ខាតំ គណនំ, មាតិកាប្បភេទកាទិភេទញ្ច លេខំ ឧប្បាទេតិ។ សោ

សព្ពម្បេតំ នេវ អញ្ញេហិ ករិយមានំ បស្សតិ...បេ.... កតសទិសមេវ ហោតិ។ អយំ សិប្បាយតនេ នយោ។

ឯកច្ចោ បន បណ្ឌិតោ អមនុស្សសរីសបាទីហិ ឧបទ្ទុតានំ មនុស្សានំ តិកិច្ឆនត្ថាយ ធម្មិកានិ នាគមណ្ឌលមន្តាទីនិ វិជ្ជាដ្ឋានានិ ឧប្បាទេតិ, តានិ នេវ អញ្ញេហិ ករិយមានានិ បស្សតិ, ន កតានិ ឧគ្គណ្ហាតិ, ន កថេន្តានំ សុណាតិ, អត្តនោ បន ធម្មតាយ ចិន្តាយ ករោតិ។ បញ្ញវតា ហិ អត្តនោ ធម្មតាយ កតម្បិ អញ្ញេហិ ឧគ្គណ្ហិត្វា ករោន្តេហិ កតសទិសមេវ ហោតិ។

កម្មស្សកតំ វាតិ “ឥទំ កម្មំ សត្តានំ សកំ, ឥទំ នោ សក”ន្តិ ឯវំ ជាននញាណំ។ **សច្ចានុលោមិកំ វា**តិ វិបស្សនាញាណំ។ តញ្ហិ ចតុន្នំ សច្ចានំ អនុលោមនតោ សច្ចានុលោមិកន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទានិស្ស បវត្តនាការំ ទស្សេតុំ **រូបំ អនិច្ចន្តិ វា**តិអាទិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច អនិច្ចលក្ខណមេវ អាគតំ, ន ទុក្ខលក្ខណអនត្តលក្ខណានិ, អត្ថវសេន បន អាគតានេវាតិ ទដ្ឋព្ពានិ – យញ្ហិ អនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តាតិ។

យំ ឯវរូបិន្តិ យំ ឯវំ ហេដ្ឋា និទ្ទិដ្ឋសភាវំ អនុលោមិកំ។ **ខន្តិ**ន្តិអាទីនិ សព្ពានិ បញ្ញាវេវចនានេវ។ សា ហិ ហេដ្ឋា វុត្តានំ កម្មាយតនាទីនំ បញ្ចន្នំ ការណានំ អបច្ចនីកទស្សនេន អនុលោមេតីតិ **អនុលោមិកា**។ តថា សត្តានំ ហិតចរិយាយ អនុលោមេតិ, មគ្គសច្ចស្ស អនុលោមេតិ, បរមត្ថសច្ចស្ស និព្ពានស្ស អនុលោមនតោ អនុលោមេតីតិបិ អនុលោមិកា។ សព្ពានិបិ ឯតានិ ការណានិ ខមតិ សហតិ ទដ្ឋុំ សក្កោតីតិ **ខន្តិ**, បស្សតីតិ **ទិដ្ឋិ**, រោចេតីតិ **រុចិ**, មុទតីតិ **មុទិ**, បេក្ខតីតិ **បេក្ខា**។ សព្ពេបិស្សា តេ កម្មាយតនាទយោ ធម្មា និជ្ឈានំ ខមន្តិ, វិសេសតោ ច បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតា ធម្មា បុនប្បុនំ អនិច្ចទុក្ខានត្តវសេន និជ្ឈាយមានា តំ និជ្ឈានំ ខមន្តីតិ **ធម្មនិជ្ឈានខន្តិ**។

បរតោ អស្សុត្វា បដិលភតីតិ អញ្ញស្ស ឧបទេសវចនំ អស្សុត្វា សយមេវ ចិន្តេន្តោ បដិលភតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ចិន្តាមយា បញ្ញា នាម វុច្ចតិ។ សា បនេសា ន យេសំ កេសញ្ចិ ឧប្បជ្ជតិ, អភិញ្ញាតានំ បន មហាសត្តានមេវ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថាបិ សច្ចានុលោមិកញាណំ ទ្វិន្នំយេវ ពោធិសត្តានំ ឧប្បជ្ជតិ។ សេសបញ្ញា សព្ពេសម្បិ បូរិតបារមីនំ មហាបញ្ញានំ ឧប្បជ្ជតីតិ វេទិតព្ពា។

បរតោ សុត្វា បដិលភតីតិ ឯត្ថ កម្មាយតនាទីនិ បរេន ករិយមានានិ វា កតានិ វា ទិស្វាបិ យស្ស កស្សចិ កថយមានស្ស វចនំ សុត្វាបិ អាចរិយស្ស សន្តិកេ ឧគ្គហេត្វាបិ បដិលទ្ធា សព្ពា បរតោ សុត្វាយេវ បដិលទ្ធា នាមាតិ វេទិតព្ពា។

សមាបន្នស្សាតិ សមាបត្តិសមង្គិស្ស; អន្តោសមាបត្តិយំ បវត្តា **បញ្ញា ភាវនាមយា** នាមាតិ អត្ថោ។

៧៦៩. **ទានំ អារព្ភា**តិ ទានំ បដិច្ច; ទានចេតនាបច្ចយាតិ អត្ថោ។ **ទានាធិគច្ឆា**តិ ទានំ អធិគច្ឆន្តស្ស; បាបុណន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **យា ឧប្បជ្ជតី**តិ យា ឯវំ ទានចេតនាសម្បយុត្តា បញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ, អយំ **ទានមយា បញ្ញា** នាម។ សា បនេសា ‘ទានំ ទស្សាមី’តិ ចិន្តេន្តស្ស, ទានំ ទេន្តស្ស, ទានំ ទត្វា តំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បុព្ពចេតនា, មុញ្ចចេតនា, អបរចេតនាតិ តិវិធេន ឧប្បជ្ជតិ។

សីលំ អារព្ភ សីលាធិគច្ឆាតិ ឥធាបិ សីលចេតនាសម្បយុត្តាវ **សីលមយា បញ្ញា**តិ អធិប្បេតា។ អយម្បិ ‘សីលំ បូរេស្សាមី’តិ ចិន្តេន្តស្ស, សីលំ បូរេន្តស្ស, សីលំ បូរេត្វា តំ បច្ចវេក្ខន្តស្ស បុព្ពចេតនា, មុញ្ចចេតនា, អបរចេតនាតិ តិវិធេនេវ ឧប្បជ្ជតិ។ ភាវនាមយា ហេដ្ឋា វុត្តាយេវ។

៧៧០. អធិសីលបញ្ញាទីសុ សីលាទីនិ ទុវិធេន វេទិតព្ពានិ – សីលំ, អធិសីលំ; ចិត្តំ, អធិចិត្តំ; បញ្ញា, អធិបញ្ញាតិ។ តត្ថ “ឧប្បាទា វា តថាគតានំ អនុប្បាទា វា តថាគតានំ ឋិតាវ សា ធាតុ ធម្មដ្ឋិតតា ធម្មនិយាមតា”តិ (សំ. និ. ២.២០; អ. និ. ៣.១៣៧) ឥមាយ តន្តិយា សង្គហិតវសេន បញ្ចបិ សីលានិ ទសបិ សីលានិ សីលំ នាម។ តញ្ហិ តថាគតេ ឧប្បន្នេបិ អនុប្បន្នេបិ ហោតិ។ អនុប្បន្នេ កេ បញ្ញាបេន្តីតិ? តាបសបរិព្ពាជកា, សព្ពញ្ញុពោធិសត្តា, ចក្កវត្តិរាជានោ ច បញ្ញាបេន្តិ។ ឧប្បន្នេ សម្មាសម្ពុទ្ធេ ភិក្ខុសង្ឃោ, ភិក្ខុនីសង្ឃោ, ឧបាសកា, ឧបាសិកាយោ ច បញ្ញាបេន្តិ។ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ បន សព្ពសីលេហិ អធិកំ ឧប្បន្នេយេវ តថាគតេ ឧប្បជ្ជតិ, នោ អនុប្បន្នេ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធាយេវ ច នំ បញ្ញាបេន្តិ។ “ឥមស្មឹ វត្ថុស្មឹ វីតិក្កមេ ឥទំ នាម ហោតី”តិ បញ្ញាបនញ្ហិ អញ្ញេសំ អវិសយោ, ពុទ្ធានំយេវ ឯស វិសយោ, ពុទ្ធានំ ពលំ។ ឥតិ យស្មា បាតិមោក្ខសំវរោ អធិសីលំ, តស្មា តំ អធិសីលបញ្ញំ ទស្សេតុំ **បាតិមោក្ខសំវរំ សំវរន្តស្សា**តិអាទិ វុត្តំ។

ហេដ្ឋា វុត្តាយ ឯវ បន តន្តិយា សង្គហិតវសេន វដ្ដបាទិកា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ ចិត្តំ នាម។ តញ្ហិ តថាគតេ ឧប្បន្នេបិ ហោតិ អនុប្បន្នេបិ។ អនុប្បន្នេ កេ និព្ពត្តេន្តីតិ? តាបសបរិព្ពាជកា ចេវ សព្ពញ្ញុពោធិសត្តា ច ចក្កវត្តិរាជានោ ច។ ឧប្បន្នេ ភគវតិ វិសេសត្ថិកា ភិក្ខុអាទយោបិ និព្ពត្តេន្តិយេវ។ វិបស្សនាបាទិកា បន អដ្ឋ សមាបត្តិយោ សព្ពចិត្តេហិ អធិកា, ឧប្បន្នេយេវ តថាគតេ ឧប្បជ្ជន្តិ, នោ អនុប្បន្នេ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធា ឯវ ច ឯតា បញ្ញាបេន្តិ ។ ឥតិ យស្មា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ អធិចិត្តំ, តស្មា អធិចិត្តបញ្ហំ ទស្សេតុំ **រូបាវចរារូបាវចរសមាបត្តិំ សមាបជ្ជន្តស្សា**តិអាទិ វុត្តំ។

ហេដ្ឋា វុត្តាយ ឯវ បន តន្តិយា សង្គហិតវសេន កម្មស្សកតញាណំ បញ្ញា នាម។ តញ្ហិ តថាគតេ ឧប្បន្នេបិ ហោតិ អនុប្បន្នេបិ។ អនុប្បន្នេ វេលាមទានវេស្សន្តរទានាទិវសេន ឧប្បជ្ជតិ; ឧប្បន្នេ តេន ញាណេន មហាទានំ បវត្តេន្តានំ បមាណំ នត្ថិ។ មគ្គផលបញ្ញា បន សព្ពបញ្ញាហិ អធិកា, ឧប្បន្នេយេវ តថាគតេ វិត្ថារិកា ហុត្វា បវត្តតិ, នោ អនុប្បន្នេ។ ឥតិ យស្មា មគ្គផលបញ្ញា អធិបញ្ញា, តស្មា អតិរេកបញ្ញាយ បញ្ហំ ទស្សេតុំ **ចតូសុ មគ្គេសូ**តិអាទិ វុត្តំ។

តត្ថ សិយា – សីលំ, អធិសីលំ; ចិត្តំ, អធិចិត្តំ; បញ្ញា, អធិបញ្ញាតិ ឥមេសុ ឆសុ កោដ្ឋាសេសុ វិបស្សនា បញ្ញា កតរសន្និស្សិតាតិ? អធិបញ្ញាសន្និស្សិតា។ តស្មា យថា ឱមកតរប្បមាណំ ឆត្តំ វា ធជំ វា ឧបាទាយ អតិរេកប្បមាណំ អតិឆត្តំ អតិធជោតិ វុច្ចតិ, ឯវមិទម្បិ បញ្ចសីលំ ទសសីលំ ឧបាទាយ បាតិមោក្ខសំវរសីលំ '**អធិសីលំ**' នាម; វដ្ដបាទិកា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ ឧបាទាយ វិបស្សនាបាទិកា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ '**អធិចិត្តំ**' នាម, កម្មស្សកតបញ្ញំ ឧបាទាយ វិបស្សនាបញ្ញា ច មគ្គបញ្ញា ច ផលបញ្ញា ច '**អធិបញ្ញា**' នាមាតិ វេទិតព្ពា។

៧៧១. អាយកោសល្លាទិនិទ្ទេសេ យស្មា **អាយោ**តិ វុឌ្ឍិ, សា អនត្ថហានិតោ អត្ថុប្បត្តិតោ ច ទុវិធា; **អបាយោ**តិ អវុឌ្ឍិ, សាបិ អត្ថហានិតោ អនត្ថុប្បត្តិតោ ច ទុវិធា; តស្មា តំ ទស្សេតុំ **ឥមេ ធម្មេ មនសិករោតោ**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ យា ឥមេសំ អកុសលធម្មានំ អនុប្បត្តិប្បហានេសុ កុសលធម្មានញ្ច ឧប្បត្តិដ្ឋិតីសុ បញ្ញា – ឥទំ អាយកោសល្លំ នាម វុច្ចតិ។ យា បនេសា កុសលធម្មានំ អនុប្បជ្ជននិរុជ្ឈនេសុ អកុសលធម្មានញ្ច ឧប្បត្តិដ្ឋិតីសុ បញ្ញា – ឥទំ អបាយកោសល្លំ នាមាតិ អត្ថោ។ អាយកោសល្លំ តាវ បញ្ញា ហោតុ; អបាយកោសល្លំ កថំ បញ្ញា នាម ជាតាតិ? បញ្ញវាយេវ ហិ 'មយ្ហំ ឯវំ មនសិករោតោ អនុប្បន្នា កុសលា ធម្មា នុប្បជ្ជន្តិ ឧប្បន្នា ច និរុជ្ឈន្តិ; អនុប្បន្នា អកុសលា ធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, ឧប្បន្នា បវឌ្ឍន្តី'តិ បជានាតិ។ សោ ឯវំ ញត្វា អនុប្បន្នានំ អកុសលានំ ធម្មានំ ឧប្បជ្ជិតុំ ន ទេតិ, ឧប្បន្នេ បជហតិ; អនុប្បន្នេ កុសលេ ឧប្បាទេតិ, ឧប្បន្នេ ភាវនាបារិបូរិំ បាបេតិ។ ឯវំ អបាយកោសល្លម្បិ បញ្ញា ឯវាតិ វេទិតព្ពំ។ **សព្ពាបិ តត្រុបាយា បញ្ញា ឧបាយកោសល្ល**ន្តិ ឥទំ បន អច្ចាយិកកិច្ចេ វា ភយេ វា ឧប្បន្នេ តស្ស តិកិច្ឆនត្ថំ ឋានុប្បត្តិយការណជាននវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៤.) ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៧៩៣. ចតុព្ពិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **អត្ថិ ទិន្ន**ន្តិអាទីសុ ទិន្នបច្ចយា ផលំ អត្ថីតិ ឥមិនា ឧបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ យំ ញាណំ 'ឥទំ កម្មំ សកំ, ឥទំ នោ សក'ន្តិ ជានាតិ – ឥទំ កម្មស្សកតញាណំ នាម វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ តត្ថ តិវិធំ កាយទុច្ចរិតំ, ចតុព្ពិធំ វចីទុច្ចរិតំ, តិវិធំ មនោទុច្ចរិតន្តិ ឥទំ ន សកកម្មំ នាម។ តីសុ ទ្វារេសុ ទសវិធម្បិ សុចរិតំ សកកម្មំ នាម។ អត្តនោ វាបិ ហោតុ បរស្ស វា សព្ពម្បិ អកុសលំ ន សកកម្មំ នាម។ កស្មា? អត្ថភញ្ជនតោ អនត្ថជននតោ ច។ អត្តនោ វា ហោតុ បរស្ស វា សព្ពម្បិ កុសលំ សកកម្មំ នាម។ កស្មា? អនត្ថភញ្ជនតោ អត្ថជននតោ ច។ ឯវំ ជាននសមត្ថេ ឥមស្មិំ កម្មស្សកតញាណេ ឋត្វា ពហុំ ទានំ ទត្វា សីលំ បូរេត្វា ឧបោសថំ សមាទិយិត្វា សុខេន សុខំ សម្បត្តិយា សម្បត្តិំ អនុភវិត្វា និព្ពានំ បត្តានំ គណនបរិច្ឆេទោ នត្ថិ។ យថា ហិ សធនោ បុរិសោ បញ្ចសុ សកដសតេសុ សប្បិមធុផាណិតាទីនិ ចេវ លោណតិលតណ្ឌុលាទីនិ ច អារោបេត្វា កន្តារមគ្គំ បដិបន្នោ កេនចិទេវ ករណីយេន អត្ថេ ឧប្បន្នេ សព្ពេសំ ឧបករណានំ គហិតត្តា ន ចិន្តេតិ, ន បរិតស្សតិ, សុខេនេវ ខេមន្តំ បាបុណាតិ; ឯវមេវ ឥមស្មិម្បិ កម្មស្សកតញាណេ ឋត្វា ពហុំ ទានំ ទត្វា...បេ.... និព្ពានំ បត្តានំ គណនបថោ នត្ថិ។ **ឋបេត្វា សច្ចានុលោមិកំ ញាណ**ន្តិ មគ្គសច្ចស្ស បរមត្ថសច្ចស្ស ច អនុលោមនតោ សច្ចានុលោមិកន្តិ លទ្ធនាមំ វិបស្សនាញាណំ ឋបេត្វា អវសេសា សព្ពាបិ សាសវា កុសលា បញ្ញា កម្មស្សកតញាណមេវាតិ អត្ថោ។

៧៨៤. **មគ្គសមង្គិស្ស ញាណំ ទុក្ខេបេតំ ញាណ**ន្តិ ឯត្ថ ឯកមេវ មគ្គញាណំ ចតូសុ សច្ចេសុ ឯកបដិវេធវសេន ចតូសុ ឋានេសុ សង្គហិតំ។

៧៨៦. **ធម្មេ ញាណ**ន្តិ ឯត្ថ មគ្គបញ្ញា តាវ ចតុន្នំ សច្ចានំ ឯកបដិវេធវសេន ធម្មេ ញាណំ នាម ហោតុ; ផលបញ្ញា កថំ ធម្មេ ញាណំ នាមាតិ? និរោធសច្ចវសេន។ ទុវិធាបិ ហេសា បញ្ញា អបរប្បច្ចយេ អត្ថបច្ចក្ខេ អរិយសច្ចធម្មេ កិច្ចតោ ច អារម្មណតោ ច បវត្តត្តា ធម្មេ ញាណន្តិ វេទិតព្ពា។ **សោ ឥមិនា ធម្មេនា**តិ ឯត្ថ មគ្គញាណំ ធម្មគោចរត្តា គោចរវោហារេន ធម្មោតិ វុត្តំ, ឧបយោគត្ថេ វា ករណវចនំ; ឥមំ ធម្មំ ញាតេនាតិ អត្ថោ; ចតុសច្ចធម្មំ ជានិត្វា ឋិតេន មគ្គញាណេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទិដ្ឋេនា**តិ ទស្សនេន; ធម្មំ បស្សិត្វា ឋិតេនាតិ អត្ថោ។ **បត្តេនា**តិ ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ បត្វា ឋិតត្តា ធម្មំ បត្តេន។ **វិទិតេនា**តិ មគ្គញាណេន ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ វិទិតានិ បាកដានិ កតានិ។ តស្មា តំ ធម្មំ វិទិតំ នាម ហោតិ។ តេន វិទិតធម្មេន។ **បរិយោគាឡ្ហេនា**តិ ចតុសច្ចធម្មំ បរិយោគាហេត្វា ឋិតេន។ **នយំ នេតី**តិ អតីតេ ច អនាគតេ ច នយំ នេតិ ហរតិ បេសេតិ។ ឥទំ បន ន មគ្គញាណស្ស កិច្ចំ, បច្ចវេក្ខណញាណស្ស កិច្ចំ។ សត្ថារា បន មគ្គញាណំ អតីតានាគតេ នយំ នយនសទិសំ កតំ។ កស្មា? មគ្គមូលកត្តា។ ភាវិតមគ្គស្ស ហិ បច្ចវេក្ខណា នាម ហោតិ។ តស្មា សត្ថា មគ្គញាណមេវ នយំ នយនសទិសំ អកាសិ។ អបិច ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ – យទេតំ ឥមិនា ចតុសច្ចគោចរំ មគ្គញាណំ អធិគតំ, តេន ញាណេន ការណភូតេន អតីតានាគតេ បច្ចវេក្ខណញាណសង្ខាតំ នយំ នេតិ។

ឥទានិ យថា តេន នយំ នេតិ, តំ អាការំ ទស្សេតុំ **យេ ហិ កេចិ អតីតមទ្ធាន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អព្ភញ្ញំសូ**តិ ជានឹសុ បដិវិជ្ឈឹសុ។ **ឥមញ្ញេវា**តិ យំ ទុក្ខំ អតីតេ អព្ភញ្ញំសុ, យញ្ច អនាគតេ អភិជានិស្សន្តិ, ន តញ្ញេវ ឥមំ; សរិក្ខដ្ឋេន បន ឯវំ វុត្តំ។ អតីតេបិ ហិ ឋបេត្វា តណ្ហំ តេភូមកក្ខន្ធេយេវ ទុក្ខសច្ចន្តិ បដិវិជ្ឈឹសុ, តណ្ហំយេវ សមុទយសច្ចន្តិ និព្ពានមេវ និរោធសច្ចន្តិ អរិយមគ្គមេវ មគ្គសច្ចន្តិ បដិវិជ្ឈឹសុ, អនាគតេបិ ឯវមេវ បដិវិជ្ឈិស្សន្តិ, ឯតរហិបិ ឯវមេវ បដិវិជ្ឈន្តីតិ សរិក្ខដ្ឋេន “ឥមញ្ញេវា”តិ វុត្តំ។ **ឥទំ វុច្ចតិ អន្វយេ ញាណ**ន្តិ ឥទំ អនុគមនញាណំ នយនញាណំ ការណញាណន្តិ វុច្ចតិ។

បរិយេ ញាណន្តិ ចិត្តបរិច្ឆេទញាណំ។ **បរសត្តាន**ន្តិ ឋបេត្វា អត្តានំ សេសសត្តានំ។ ឥតរំ តស្សេវ វេវចនំ។ **ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាតី**តិ អត្តនោ ចិត្តេន តេសំ ចិត្តំ សរាគាទិវសេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា នានប្បការតោ ជានាតិ។ **សរាគំ វា**តិអាទីសុ យំ វត្តព្ពំ, តំ ហេដ្ឋា សតិបដ្ឋានវិភង្គេ វុត្តមេវ។ អយំ បន វិសេសោ – ឥធ អនុត្តរំ វា ចិត្តំ វិមុត្តំ វា ចិត្តន្តិ ឯត្ថ លោកុត្តរម្បិ លព្ភតិ។ អវិបស្សនូបគម្បិ ហិ បរចិត្តញាណស្ស វិសយោ ហោតិយេវ។

អវសេសា បញ្ញាតិ ធម្មេ ញាណាទិកា តិស្សោ បញ្ញា ឋបេត្វា សេសា សព្ពាបិ បញ្ញា ញាណន្តិ សម្មតត្តា **សម្មុតិញាណំ** នាម ហោតិ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ សម្មុតិម្ហិ ញាណន្តិ សម្មុតិញាណំ។

៧៨៧. **កាមាវចរកុសលេ បញ្ញា**តិ អយញ្ហិ ឯកន្តេន វដ្ដស្មឹ ចុតិបដិសន្ធឹ អាចិនតេវ, តស្មា “អាចយាយ នោ អបចយាយា”តិ វុត្តា។ លោកុត្តរមគ្គបញ្ញា បន យស្មា ចុតិបដិសន្ធឹ អបចិនតេវ, តស្មា “អបចយាយ នោ អាចយាយា”តិ វុត្តា។ រូបាវចរារូបាវចរបញ្ញា ចុតិបដិសន្ធិម្បិ អាចិនតិ, វិក្ខម្ភនវសេន កិលេសេ ចេវ កិលេសមូលកេ ច ធម្មេ អបចិនតិ, តស្មា “អាចយាយ ចេវ អបចយាយ ចា”តិ វុត្តា។ សេសា នេវ ចុតិបដិសន្ធឹ អាចិនតិ ន អបចិនតិ, តស្មា “នេវ អាចយាយ នោ អបចយាយា”តិ វុត្តា។

៧៨៨. **ន ច អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតី**តិ ឥទំ បឋមជ្ឈានបញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សា ហិស្ស កាមវិវេកេន បត្តព្ពត្តា កិលេសនិព្ពិទាយ សំវត្តតិ។ តាយ ចេស កាមេសុ វីតរាគោ ហោតិ, អភិញ្ញាបាទកភាវំ បន អប្បត្តតាយ នេវ បញ្ច អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតិ, និមិត្តារម្មណត្តា ន សច្ចានិ បដិវិជ្ឈតិ។ ឯវមយំ បញ្ញា **និព្ពិទាយ ហោតិ នោ បដិវេធាយ។ ស្វេវា**តិ បឋមជ្ឈានំ បត្វា ឋិតោ។ **កាមេសុ វីតរាគោ សមានោ**តិ តថា វិក្ខម្ភិតានំយេវ កាមានំ វសេន វីតរាគោ។ **អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតី**តិ បញ្ច អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតិ។ ឥទំ ចតុត្ថជ្ឈានបញ្ញំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ចតុត្ថជ្ឈានបញ្ញា ហិ អភិញ្ញាបាទកភាវេនាបិ បញ្ច អភិញ្ញាយោ បដិវិជ្ឈតិ, អភិញ្ញាភាវប្បត្តិយាបិ បដិវិជ្ឈតិ ឯវ។ តស្មា សា **បដិវេធាយ** ហោតិ។ បឋមជ្ឈានបញ្ញាយ ឯវ បន កិលេសេសុបិ និព្ពិន្នត្តា **នោ និព្ពិទាយ**។ យា បនាយំ ទុតិយតតិយជ្ឈានបញ្ញា, សា កតរកោដ្ឋាសំ ភជតីតិ? សោមនស្សវសេន បឋមជ្ឈានម្បិ ភជតិ, អវិតក្កវសេន ចតុត្ថជ្ឈានម្បិ។ ឯវមេសា បឋមជ្ឈានសន្និស្សិតា វា ចតុត្ថជ្ឈានសន្និស្សិតា វា កាតព្ពា។ **និព្ពិទាយ ចេវ បដិវេធាយ ចា**តិ មគ្គបញ្ញា សព្ពស្មិម្បិ វដ្ដេ និព្ពិន្ទនតោ និព្ពិទាយ, ឆដ្ឋំ អភិញ្ញំ បដិវិជ្ឈនតោ បដិវេធាយ ច ហោតិ។

៧៩៩. បឋមស្ស ឈានស្ស លាភីតិអាទីសុ ឃ្វាយំ អប្បគុណស្ស បឋមជ្ឈានស្ស លាភី។ តំ តតោ វុដ្ឋិតំ អារម្មណវសេន កាមសហគតា ហុត្វា សញ្ញាមនសិការា សមុទាចរន្តិ តុទន្តិ ចោទេន្តិ។ តស្ស កាមានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា ហាយតិ បរិហាយតិ; តស្មា **ហានភាគិនី**តិ វុត្តា។ **តទនុធម្មតា**តិ តទនុរូបសភាវា។ **សតិ សន្តិដ្ឋតី**តិ ឥទំ មិច្ឆាសតឹ សន្ធាយ វុត្តំ, ន សម្មាសតឹ។ យស្ស ហិ បឋមជ្ឈានានុរូបសភាវា បឋមជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ ទិស្វា អស្សាទយមានា អភិនន្ទមានា និកន្តិ ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស និកន្តិវសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា នេវ ហាយតិ, ន វឌ្ឍតិ, ឋិតិកោដ្ឋាសិកា ហោតិ។ តេន វុត្តំ **ឋិតិភាគិនី** បញ្ញាតិ។ **អវិតក្កសហគតា**តិ អវិតក្កំ ទុតិយជ្ឈានំ សន្តតោ បណីតតោ មនសិករោតោ អារម្មណវសេន អវិតក្កសហគតា។ **សមុទាចរន្តី**តិ បគុណតោ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋិតំ ទុតិយជ្ឈានាធិគមត្ថាយ តុទន្តិ ចោទេន្តិ។ តស្ស ឧបរិ ទុតិយជ្ឈានានុបក្ខន្ទានំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា វិសេសភូតស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧប្បត្តិដ្ឋានតាយ **វិសេសភាគិនី**តិ វុត្តា។ **និព្ពិទាសហគតា**តិ តមេវ បឋមជ្ឈានតោ វុដ្ឋិតំ និព្ពិទាសង្ខាតេន វិបស្សនាញាណេន សហគតា។ វិបស្សនាញាណញ្ហិ ឈានង្គភេទេ វត្តន្តេ និព្ពិន្ទតិ ឧក្កណ្ឋតិ, តស្មា និព្ពិទាតិ វុច្ចតិ។ **សមុទាចរន្តី**តិ និព្ពានសច្ឆិកិរិយត្ថាយ តុទន្តិ ចោទេន្តិ។ **វិរាគូបសញ្ហិតា**តិ វិរាគសង្ខាតេន និព្ពានេន ឧបសំហិតា។ វិបស្សនាញាណម្ហិ សក្កា ឥមិនា មគ្គេន វិរាគំ និព្ពានំ សច្ឆិកាតុន្តិ បវត្តិតោ "វិរាគូបសញ្ហិត"ន្តិ វុច្ចតិ។ តំសម្បយុត្តា សញ្ញាមនសិការាបិ វិរាគូបសញ្ហិតា ឯវ នាម។ តស្ស តេសំ សញ្ញាមនសិការានំ វសេន សា បឋមជ្ឈានបញ្ញា អរិយមគ្គបដិវេធស្ស បទដ្ឋានតាយ **និព្ពេធភាគិនី**តិ វុត្តា។ ឯវំ ចតូសុ ឋានេសុ បឋមជ្ឈានបញ្ញាវ កថិតា។ ទុតិយជ្ឈានបញ្ញាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៨០១. កិច្ឆេន កសិរេន សមាធិ ឧប្បាទេន្តស្សាតិ លោកុត្តរសមាធិ ឧប្បាទេន្តស្ស បុព្ពភាគេ អាគមនកាលេ កិច្ឆេន កសិរេន ទុក្ខេន សសង្ខារេន សប្បយោគេន កិលមន្តស្ស កិលេសេ វិក្ខម្ភេត្វា អាគតស្ស។ **ទន្ធំ តណ្ហានំ អភិជានន្តស្សា**តិ វិក្ខម្ភិតេសុ កិលេសេសុ វិបស្សនាបរិវាសេ ចិរំ វសិត្វា តំ លោកុត្តរសមាធិសង្ខាតំ ឋានំ ទន្ធំ សណិកំ អភិជានន្តស្ស បដិវិជ្ឈន្តស្ស , បាបុណន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ យា ឯសា ឯវំ ឧប្បជ្ជតិ, អយំ កិលេសវិក្ខម្ភនបដិបទាយ ទុក្ខត្តា, វិបស្សនាបរិវាសបញ្ញាយ ច ទន្ធត្តា មគ្គកាលេ ឯកចិត្តក្ខណេ ឧប្បន្នាបិ បញ្ញា អាគមនវសេន **ទុក្ខបដិបទា ទន្ធាភិញ្ញា** នាមាតិ វុច្ចតិ។ ឧបរិ តីសុ បទេសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៨០២. សមាធិស្ស ន និកាមលាភិស្សាតិ យោ សមាធិស្ស ន និកាមលាភី ហោតិ, សោ តស្ស ន និកាមលាភី នាម។ យស្ស សមាធិ ឧបរូបរិ សមាបជ្ជនត្ថាយ ឧស្សក្កិតុំ បច្ចយោ ន ហោតិ, តស្ស អប្បគុណជ្ឈានលាភិស្សាតិ អត្ថោ។ **អារម្មណំ ថោកំ ផរន្តស្សា**តិ បរិត្តេ សុប្បមត្តេ វា សរាវមត្តេ វា អារម្មណេ បរិកម្មំ កត្វា តត្ថេវ អប្បនំ បត្វា តំ អវឌ្ឍិតំ ថោកមេវ អារម្មណំ ផរន្តស្សាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ននិកាមលាភីបដិបក្ខតោ ហិ បគុណជ្ឈានលាភី ឯត្ថ **និកាមលាភី**តិ វុត្តោ។ អវឌ្ឍិតារម្មណបដិបក្ខតោ ច វឌ្ឍិតារម្មណំ **វិបុល**ន្តិ វុត្តំ។ សេសំ តាទិសមេវ។

ជរាមរណេបេតំ ញាណន្តិ និព្ពានមេវ អារម្មណំ កត្វា ចតុន្នំ សច្ចានំ ឯកបដិវេធវសេន ឯតំ វុត្តំ។

ជរាមរណំ អារព្ភាតិអាទីនិ បន ឯកេកំ វត្ថុំ អារព្ភ បវត្តិកាលេ បុព្ពភាគេ សច្ចវវត្ថាបនវសេន វុត្តានិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៥.) បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨០៤. បញ្ចវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **បីតិផរណតា**ទីសុ បីតឹ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **បីតិផរណតា** នាម។ សុខំ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ តីសុ ឈានេសុ បញ្ញា **សុខផរណតា** នាម។ បរេសំ ចេតោផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ចេតោបរិយបញ្ញា **ចេតោផរណតា** នាម។ អាលោកំ ផរមានា ឧប្បជ្ជតីតិ ទិព្ពចក្ខុបញ្ញា **អាលោកផរណតា** នាម។ បច្ចវេក្ខណញាណំ **បច្ចវេក្ខណានិមិត្តំ** នាម។ តេនេវ វុត្តំ "ទ្វីសុ ឈានេសុ បញ្ញា បីតិផរណតា"តិអាទិ។ តត្ថ ច បីតិផរណតា សុខផរណតា ទ្វេ បាទា វិយ, ចេតោផរណតា អាលោកផរណតា ទ្វេ ហត្ថា វិយ, អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ មជ្ឈិមកាយោ វិយ, បច្ចវេក្ខណានិមិត្តំ សីសំ វិយ។ ឥតិ ភគវា បញ្ចង្គិកំ សម្មាសមាធិំ អង្គបច្ចង្គសម្បន្នំ បុរិសំ វិយ កត្វា ទស្សេសិ។ **អយំ បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធី**តិ អយំ ហត្ថបាទសីសសទិសេហិ បញ្ចហិ អង្គេហិ យុត្តោ សម្មាសមាធីតិ បាទកជ្ឈានសមាធិំ កថេសិ។

អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវាតិអាទីសុ អរហត្តផលសមាធិ អធិប្បេតោ។ សោ ហិ អប្បិតប្បិតក្ខណេ សុខត្តា **បច្ចុប្បន្នសុខោ**។ បុរិមោ បុរិមោ បច្ឆិមស្ស បច្ឆិមស្ស សមាធិសុខស្ស បច្ចយត្តា **អាយតឹ សុខវិបាកោ**។ សន្តំ សុខុមំ ផលចិត្តំ បណីតំ មធុររូបំ សមុដ្ឋាបេតិ។ ផលសមាបត្តិយា វុដ្ឋិតស្ស ហិ សព្ពកាយានុគតំ សុខសម្ផស្សំ ផោដ្ឋព្ពំ បដិច្ច សុខសហគតំ កាយវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ តមិនាបិ បរិយាយេន អាយតឹ សុខវិបាកោ។ កិលេសេហិ អារកត្តា **អរិយោ**។ កាមាមិសវដ្ដាមិសលោកាមិសានំ អភាវា **និរាមិសោ**។ ពុទ្ធាទីហិ មហាបុរិសេហិ សេវិតត្តា **អកាបុរិសសេវិតោ**។ អង្គសន្តតាយ អារម្មណសន្តតាយ សព្ពកិលេសទរថសន្តតាយ ច **សន្តោ**។ អតប្បនីយដ្ឋេន **បណីតោ**។ កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិយា លទ្ធត្តា កិលេសបដិប្បស្សទ្ធិភាវស្ស វា លទ្ធត្តា **បដិប្បស្សទ្ធិលទ្ធោ**។ បដិប្បស្សទ្ធំ បដិប្បស្សទ្ធីតិ ហិ ឥទំ អត្ថតោ ឯកំ។ បដិប្បស្សទ្ធកិលេសេន វា អរហតា លទ្ធត្តាបិ បដិប្បស្សទ្ធិលទ្ធោ។ ឯកោទិភាវេន អធិគតត្តា ឯកោទិភាវមេវ វា អធិគតត្តា **ឯកោទិភាវាធិគតោ**។ អប្បគុណសាសវសមាធិ វិយ សសង្ខារេន សប្បយោគេន ចិត្តេន បច្ចនីកធម្មេ និគ្គយ្ហ កិលេសេ វារេត្វា អនធិគតត្តា **ន សសង្ខារនិគ្គយ្ហវារិតគតោ**។ តញ្ច សមាធឹ សមាបជ្ជន្តោ តតោ វា វុដ្ឋហន្តោ សតិវេបុល្លប្បត្តត្តា សតោវ សមាបជ្ជតិ សតោវ វុដ្ឋហតិ។ យថាបរិច្ឆិន្នកាលវសេន វា សតោ សមាបជ្ជតិ សតោ វុដ្ឋហតិ។ តស្មា យទេត្ថ "អយំ សមាធិ បច្ចុប្បន្នសុខោ ចេវ អាយតិញ្ច សុខវិបាកោ"តិ ឯវំ បច្ចវេក្ខមានស្ស បច្ចត្តំយេវ អបរប្បច្ចយំ ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ – តំ ឯកមង្គំ។ ឯស នយោ សេសេសុបិ។ ឯវមិមេហិ បញ្ចហិ បច្ចវេក្ខណញាណេហិ អយំ សមាធិ បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ នាម វុត្តោតិ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៦.) ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨០៥. ឆព្ពិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **ឥទ្ធិវិធេ ញាណ**ន្តិ "ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោតី"តិអាទិនយប្បវត្តេ (ទី. និ. ១.៤៨៤; បដិ. ម. ១.១០២) ឥទ្ធិវិធេ ញាណំ។ ឥមិនា អវិតក្កាវិចារា ឧបេក្ខាសហគតា រូបាវចរា ពហុធាភាវាទិសាធិកា ឯកចិត្តក្ខណិកា អប្បនាបញ្ញាវ កថិតា។ **សោតធាតុវិសុទ្ធិយា ញាណ**ន្តិ ទូរសន្តិកាទិភេទសទ្ទារម្មណាយ ទិព្ពសោតធាតុយា ញាណំ។ ឥមិនាបិ អវិតក្កាវិចារា ឧបេក្ខាសហគតា រូបាវចរា បកតិសោតវិសយាតីតសទ្ទារម្មណា ឯកចិត្តក្ខណិកា អប្បនាបញ្ញាវ កថិតា។ **បរចិត្តេ ញាណ**ន្តិ បរសត្តានំ ចិត្តបរិច្ឆេទេ ញាណំ។ ឥមិនាបិ យថាវុត្តប្បការា បរេសំ សរាគាទិចិត្តារម្មណា ឯកចិត្តក្ខណិកា អប្បនាបញ្ញាវ កថិតា។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិយា ញាណ**ន្តិ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិសម្បយុត្តំ ញាណំ។ ឥមិនាបិ យថាវុត្តប្បការា បុព្ពេនិវុត្ថក្ខន្ធានុស្សរណសតិសម្បយុត្តា ឯកចិត្តក្ខណិកា អប្បនាបញ្ញាវ កថិតា។ **សត្តានំ ចុតូបបាតេ ញាណ**ន្តិ សត្តានំ ចុតិយញ្ច ឧបបាតេ ច ញាណំ។ ឥមិនាបិ យថាវុត្តប្បការា ចវនកឧបបជ្ជនកានំ សត្តានំ វណ្ណធាតុអារម្មណា ឯកចិត្តក្ខណិកា អប្បនាបញ្ញាវ កថិតា។ **អាសវានំ ខយេ ញាណ**ន្តិ សច្ចបរិច្ឆេទជាននញាណំ។ ឥទំ លោកុត្តរមេវ។ សេសានិ លោកិយានីតិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៧.) សត្តកនិទ្ទេសាទិវណ្ណនា

៨០៦. សត្តវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **ជាតិបច្ចយា ជរាមរណ**ន្តិអាទិនា នយេន បវត្តិនិវត្តិវសេន ឯកាទសសុ បដិច្ចសមុប្បាទង្គេសុ ឯកេកស្មឹ កាលត្តយភេទតោ បច្ចវេក្ខណញាណំ វត្វា បុន "យម្បិស្ស តំ ធម្មដ្ឋិតិញាណ"ន្តិ ឯវំ តទេវ ញាណំ សង្ខេបតោ ខយធម្មតាទីហិ បការេហិ វុត្តំ។ តត្ថ **ជាតិបច្ចយា ជរាមរណំ, អសតិ ជាតិយា នត្ថិ ជរាមរណ**ន្តិ ញាណទ្វយំ បច្ចុប្បន្នទ្ធានវសេន វុត្តំ។ **អតីតម្បិ អទ្ធានំ, អនាគតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិ ឯវំ អតីតេ ញាណទ្វយំ, អនាគតេ ញាណទ្វយន្តិ ឆ។ តានិ ធម្មដ្ឋិតិញាណេន សទ្ធឹ សត្ត។ តត្ថ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ បច្ចយាការញាណំ។ បច្ចយាការោ ហិ ធម្មានំ បវត្តិដ្ឋិតិការណត្តា ធម្មដ្ឋិតីតិ វុច្ចតិ; តត្ថ ញាណំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ។ ឯតស្សេវ ឆព្ពិធស្ស ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ ឯវំ ឯកេកស្មឹ អង្គេ ឥមានិ សត្ត សត្ត កត្វា ឯកាទសសុ អង្គេសុ សត្តសត្តតិ ហោន្តិ។ តត្ថ **ខយធម្ម**ន្តិ ខយគមនសភាវំ។ **វយធម្ម**ន្តិ វយគមនសភាវំ។ **វិរាគធម្ម**ន្តិ វិរជ្ជនសភាវំ។ **និរោធធម្ម**ន្តិ និរុជ្ឈនសភាវំ។ ឥមិនា កឹ កថិតំ? អបរវិបស្សនាយ បុរិមវិបស្សនាសម្មសនំ កថិតំ។ តេន កឹ កថិតំ ហោតិ? សត្តក្ខត្តុំ វិបស្សនាបដិវិបស្សនា កថិតា។ បឋមញាណេន ហិ សព្ពសង្ខារេ អនិច្ចា ទុក្ខា អនត្តាតិ ទិស្វា តំ ញាណំ ទុតិយេន ទដ្ឋុំ វដ្ដតិ, ទុតិយំ តតិយេន, តតិយំ ចតុត្ថេន, ចតុត្ថំ បញ្ចមេន, បញ្ចមំ ឆដ្ឋេន, ឆដ្ឋំ សត្តមេន។ ឯវំ សត្ត វិបស្សនាបដិវិបស្សនា កថិតា ហោន្តីតិ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៨០៧. អដ្ឋវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **សោតាបត្តិមគ្គេ បញ្ញា**តិ សោតាបត្តិមគ្គម្ហិ បញ្ញា។ ឥមិនា សម្បយុត្ត បញ្ញាវ កថិតា។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោតិ។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

៨០៨. នវវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីសូ**តិ អនុបុព្ពវិហារសង្ខាតាសុ សមាបត្តីសុ។ តាសំ អនុបុព្ពេន អនុបដិបាដិយា វិហារិតព្ពត្តេន អនុបុព្ពវិហារតា, សមាបជ្ជិតព្ពត្តេន សមាបត្តិតា ទដ្ឋព្ពា។ តត្ថ **បឋមជ្ឈានសមាបត្តិយា បញ្ញា**តិអាទយោ អដ្ឋ សម្បយុត្តបញ្ញា វេទិតព្ពា ។ នវមា បច្ចវេក្ខណបញ្ញា។ សា ហិ និរោធសមាបត្តិ សន្តតោ បណីតតោ បច្ចវេក្ខមានស្ស បវត្តតិ។ តេន វុត្តំ – “សញ្ញាវេទយិតនិរោធសមាបត្តិយា វុដ្ឋិតស្ស បច្ចវេក្ខណញាណ”ន្តិ។

នវកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(១០.) ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា

បឋមពលនិទ្ទេសោ

៨០៩. ទសវិធេន ញាណវត្ថុនិទ្ទេសេ **អដ្ឋាន**ន្តិ ហេតុបដិក្ខេបោ។ **អនវកាសោ**តិ បច្ចយបដិក្ខេបោ។ ឧភយេនាបិ ការណមេវ បដិក្ខិបតិ។ ការណញ្ហិ តទាយត្តវុត្តិតាយ អត្តនោ ផលស្ស ឋានន្តិ ច អវកាសោតិ ច វុច្ចតិ។ **យ**ន្តិ យេន ការណេន។ **ទិដ្ឋិសម្បន្នោ**តិ មគ្គទិដ្ឋិយា សម្បន្នោ សោតាបន្នោ អរិយសាវកោ។ **កញ្ចិ សង្ខារ**ន្តិ ចតុភូមកេសុ សង្ខតសង្ខារេសុ កញ្ចិ ឯកំ សង្ខារម្បិ។ **និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ និច្ចោតិ គណ្ហេយ្យ។ **នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី**តិ ឯតំ ការណំ នត្ថិ, ន ឧបលព្ភតិ។ **យំ បុថុជ្ជនោ**តិ យេន ការណេន បុថុជ្ជនោ។ **ឋានមេតំ វិជ្ជតី**តិ ឯតំ ការណំ អត្ថិ; សស្សតទិដ្ឋិយា ហិ សោ តេភូមកេសុ សង្ខារេសុ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ គណ្ហេយ្យាតិ អត្ថោ។ ចតុត្ថភូមកសង្ខារោ បន តេជុស្សទត្តា ទិវសំ សន្តត្តោ អយោគុឡោ វិយ មក្ខិកានំ ទិដ្ឋិយា វា អញ្ញេសំ វា អកុសលានំ អារម្មណំ ន ហោតិ។ ឥមិនា នយេន **កញ្ចិ សង្ខារំ សុខតោ**តិអាទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ “ឯកន្តសុខី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរម្មរណា”តិ (ម. និ. ៣.២១) ឯវំ អត្តទិដ្ឋិវសេន សុខតោ គាហំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ ទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្តេន បន អរិយសាវកោ បរិឡាហាភិភូតោ បរិឡាហវូបសមត្ថំ, មត្តហត្ថី បរិតាសិតោ វិយ, សុចិកាមោ ពោក្ខព្រាហ្មណោ គូថំ កញ្ចិ សង្ខារំ សុខតោ ឧបគច្ឆតិ។ អត្តវាទេ កសិណាទិបណ្ណត្តិសង្គហត្ថំ សង្ខារន្តិ អវត្វា **កញ្ចិ ធម្ម**ន្តិ វុត្តំ។ ឥធាបិ អរិយសាវកស្ស ចតុភូមកវសេន បរិច្ឆេទោ វេទិតព្ពោ, បុថុជ្ជនស្ស តេភូមកវសេន; សព្ពវារេសុ វា អរិយសាវកស្សាបិ តេភូមកវសេនេវ បរិច្ឆេទោ វដ្ដតិ។ យំ យញ្ហិ បុថុជ្ជនោ គណ្ហាតិ, តតោ តតោ អរិយសាវកោ គាហំ វិនិវេឋេតិ។ បុថុជ្ជនោ ហិ យំ យំ និច្ចំ សុខំ អត្តាតិ គណ្ហាតិ, តំ តំ អរិយសាវកោ អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តាតិ គណ្ហន្តោ គាហំ វិនិវេឋេតិ។

មាតរន្តិអាទីសុ ជនិកាវ មាតា។ មនុស្សភូតោវ ខីណាសវោ អរហាតិ អធិប្បេតោ។ កឹ បន អរិយសាវកោ អញ្ញំ ជីវិតា វោរោបេយ្យាតិ? ឯតម្បិ អដ្ឋានំ។ សចេបិ ភវន្តរគតំ អរិយសាវកំ អត្តនោ អរិយសាវកភាវំ អជានន្តម្បិ កោចិ ឯវំ វទេយ្យ – ‘ឥមំ កុន្ថកិបិល្លិកំ ជីវិតា វោរោបេត្វា សកលចក្កវាឡគព្ភេ ចក្កវត្តិរជ្ជំ បដិបជ្ជាហី’តិ, នេវ សោ តំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ។ អថ វាបិ នំ ឯវំ វទេយ្យុំ – ‘សចេ ឥមំ ន ឃាតេស្សសិ, សីសំ តេ ឆិន្ទិស្សាមា’តិ, សីសមេវស្ស ឆិន្ទេយ្យុំ, នេវ សោ តំ ឃាតេយ្យ។ បុថុជ្ជនភាវស្ស បន មហាសាវជ្ជភាវទស្សនត្ថំ អរិយសាវកស្ស ច ពលទីបនត្ថមេតំ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – សាវជ្ជោ បុថុជ្ជនភាវោ, យត្រ ហិ នាម បុថុជ្ជនោ មាតុឃាតាទីនិបិ អានន្តរិយានិ ករិស្សតិ។ មហាពលោ អរិយសាវកោ; សោ ឯតានិ កម្មានិ ន ករោតីតិ។

បទុដ្ឋេន ចិត្តេនាតិ ទោសសម្បយុត្តេន វធកចិត្តេន។ **លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យា**តិ ជីវមានកសរីរេ ខុទ្ទកមក្ខិកាយ បិវនមត្តម្បិ លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ។ **សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យា**តិ សមានសំវាសកំ សមានសីមាយំ ឋិតំ បញ្ចហិ ការណេហិ សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យ, វុត្តញ្ហេតំ – “បញ្ចហុបាលិ, អាការេហិ សង្ឃោ ភិជ្ជតិ – កម្មេន, ឧទ្ទេសេន, វោហរន្តោ, អនុស្សាវនេន, សលាកគ្គាហេនា”តិ (បរិ. ៤៥៨)។

តត្ថ ‘**កម្មេនា**’តិ អបលោកនាទីសុ ចតូសុ កម្មេសុ អញ្ញតរេន កម្មេន។ ‘**ឧទ្ទេសេនា**’តិ បញ្ចសុ បាតិមោក្ខុទ្ទេសេសុ អញ្ញតរេន ឧទ្ទេសេន។ ‘**វោហរន្តោ**’តិ កថយន្តោ, តាហិ តាហិ ឧប្បត្តីហិ ‘អធម្មំ ធម្មោ’តិអាទីនិ អដ្ឋារស ភេទករវត្ថូនិ ទីបេន្តោ។ ‘**អនុស្សាវនេនា**’តិ ‘ននុ តុម្ហេ ជានាថ មយ្ហំ ឧច្ចាកុលា បព្ពជិតភាវំ

ពហុស្សុតភាវញ្ច! មាទិសោ នាម ឧទ្ទម្ពំ ឧព្ពិនយំ សត្ថុសាសនំ គាហេយ្យាតិ ចិត្តម្បិ ឧប្បាទេតុំ តុម្ហាកំ ន យុត្តំ។ កី មយ្ហំ អវីចិ នីលុប្បលវនំ វិយ សីតលោ? កិមហំ អបាយតោ ន ភាយាមី’តិអាទិនា នយេន កណ្ណមូលេ វចីភេទំ កត្វា អនុស្សាវនេន ។ ‘**សលាកគ្គាហេនា**’តិ ឯវំ អនុស្សាវេត្វា តេសំ ចិត្តំ ឧបត្ថម្ភេត្វា អនិវត្តនធម្មេ កត្វា “គណ្ហថ ឥមំ សលាក”ន្តិ សលាកគ្គាហេន។ ឯត្ថ ច កម្មមេវ ឧទ្ទេសោ វា បមាណំ វោហារានុស្សាវន សលាកគ្គាហា បន បុព្ពភាគា។ អដ្ឋារសវត្ថុទីបនវសេន ហិ វោហរន្តេន តត្ថ រុចិជននត្ថំ អនុស្សាវេត្វា សលាកាយ គាហិតាយបិ អភិន្នោវ ហោតិ សង្ឃោ។ យទា បន ឯវំ ចត្តារោ វា អតិរេកា វា សលាកំ គាហេត្វា អាវេណិកំ កម្មំ វា ឧទ្ទេសំ វា ករោន្តិ, តទា សង្ឃោ ភិន្នោ នាម ហោតិ។

ឯវំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យាតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។ ឯត្តាវតា មាតុឃាតាទីនិ បញ្ច អានន្តរិយកម្មានិ ទស្សិតានិ ហោន្តិ, យានិ បុថុជ្ជនោ ករោតិ, ន អរិយសាវកោ។ តេសំ អាវិភាវត្ថំ –

កម្មតោ ទ្វារតោ ចេវ, កប្បដ្ឋិតិយតោ តថា;
បាកសាធារណាទីហិ, វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

តត្ថ ‘**កម្មតោ**’ តាវ – ឯត្ថ ហិ មនុស្សភូតស្សេវ មនុស្សភូតំ មាតរំ វា បិតរំ វា អបិ បរិវត្តលិង្គំ ជីវិតា វោរោបេន្តស្ស កម្មំ អានន្តរិយំ ហោតិ។ តស្ស វិបាកំ បដិពាហិស្សាមី’តិ សកលចក្កវាឡំ មហាចេតិយប្បមាណេហិ កញ្ចនថូបេហិ បូរេត្វាបិ, សកលចក្កវាឡំ បូរេត្វា និសិន្នភិក្ខុសង្ឃស្ស មហាទានំ ទត្វាបិ, ពុទ្ធស្ស ភគវតោ សង្ឃាដិកណ្ណំ អមុញ្ចិត្វាវ វិចរិត្វាបិ, កាយស្ស ភេទា និរយមេវ ឧបបជ្ជតិ។ យោ បន សយំ មនុស្សភូតោ តិរច្ឆានភូតំ មាតរំ វា បិតរំ វា, សយំ វា តិរច្ឆានភូតោ មនុស្សភូតំ, តិរច្ឆានភូតោយេវ វា តិរច្ឆានភូតំ ជីវិតា វោរោបេតិ, តស្ស កម្មំ អានន្តរិយំ ន ហោតិ, កម្មំ បន ភារិយំ ហោតិ, អានន្តរិយំ អាហច្ចេវ តិដ្ឋតិ។ មនុស្សជាតិកានំ បន វសេន អយំ បញ្ហោ កថិតោ។

ឯត្ថ ឯឡកចតុក្កំ, សង្គាមចតុក្កំ, ចោរចតុក្កញ្ច កថេតព្ពំ។ ‘ឯឡកំ មារេមី’តិ អភិសន្ធិនាបិ ហិ ឯឡកដ្ឋានេ ឋិតំ មនុស្សោ មនុស្សភូតំ មាតរំ វា បិតរំ វា មារេន្តោ អានន្តរិយំ ផុសតិ។ ឯឡកាភិសន្ធិនា បន មាតាបិតិអភិសន្ធិនា វា ឯឡកំ មារេន្តោ អានន្តរិយំ ន ផុសតិ។ មាតាបិតិអភិសន្ធិនា មាតាបិតរោ មារេន្តោ ផុសតេវ។ ឯស នយោ ឥតរស្មិម្បិ ចតុក្កទ្វយេ។ យថា ច មាតាបិតូសុ, ឯវំ អរហន្តេបិ ឯតានិ ចតុក្កានិ វេទិតព្ពានិ។ មនុស្សអរហន្តមេវ ច មារេត្វា អានន្តរិយំ ផុសតិ, ន យក្ខភូតំ; កម្មំ បន ភារិយំ អានន្តរិយសទិសមេវ។ មនុស្សអរហន្តស្ស ច បុថុជ្ជនកាលេយេវ សត្ថប្បហារេ វា វិសេ វា ទិន្នេបិ យទិ សោ អរហត្តំ បត្វា តេនេវ មរតិ, អរហន្តឃាតោ ហោតិយេវ។ យំ បន បុថុជ្ជនកាលេ ទិន្នំ ទានំ អរហត្តំ បត្វា បរិភុញ្ជតិ, បុថុជ្ជនស្សេវ តំ ទិន្នំ ហោតិ។ សេសអរិយបុគ្គលេ មារេន្តស្ស អានន្តរិយំ នត្ថិ, កម្មំ បន ភារិយំ អានន្តរិយសទិសមេវ។

លោហិតុប្បាទេ តថាគតស្ស អភេជ្ជកាយតាយ បរូបក្កមេន ចម្មច្ឆេទំ កត្វា លោហិតបគ្ឃរណំ នាម នត្ថិ។ សរីរស្ស បន អន្តោយេវ ឯកស្មិំ ឋានេ លោហិតំ សមោសរតិ។ ទេវទត្តេន បដិវិទ្ធសិលាតោ ភិជ្ជិត្វា គតា សកលិកាបិ តថាគតស្ស បាទន្តំ បហរិ។ ផរសុនា បហដោ វិយ បាទោ អន្តោលោហិតោយេវ អហោសិ។ តថា ករោន្តស្ស អានន្តរិយំ ហោតិ។ ជីវកោ បន តថាគតស្ស រុចិយា សត្ថកេន ចម្មំ ឆិន្ទិត្វា តម្ហា ឋានា ទុដ្ឋលោហិតំ នីហរិត្វា ផាសុកមកាសិ។ តថា ករោន្តស្ស បុញ្ញកម្មមេវ ហោតិ។

អថ យេ ច បរិនិព្ពុតេ តថាគតេ ចេតិយំ ភិន្ទន្តិ, ពោធិំ ឆិន្ទន្តិ, ធាតុម្ហិ ឧបក្កមន្តិ, តេសំ កឹ ហោតីតិ? ភារិយំ កម្មំ ហោតិ អានន្តរិយសទិសំ។ សធាតុកំ បន ថូបំ វា បដិមំ វា ពាធយមានំ ពោធិសាខញ្ច ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ។ សចេបិ តត្ថ និលីនា សកុណា ចេតិយេ វច្ចំ បាតេន្តិ, ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិយេវ។ បរិភោគចេតិយតោ ហិ សរីរចេតិយំ មហន្តតរំ។ ចេតិយវត្ថុំ ភិន្ទិត្វា គច្ឆន្តំ ពោធិមូលម្បិ ឆិន្ទិត្វា ហរិតុំ វដ្ដតិ។ យា បន ពោធិសាខា ពោធិឃរំ ពាធតិ, តំ គេហរក្ខណត្ថំ ឆិន្ទិតុំ ន លព្ភតិ។ ពោធិអត្ថញ្ហិ គេហំ, ន គេហត្ថាយ ពោធិ។ អាសនឃរេបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មិំ បន អាសនឃរេ ធាតុ និហិតា ហោតិ, តស្ស រក្ខណត្ថាយ ពោធិសាខំ ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិ។ ពោធិជគ្គនត្ថំ ឱជោហរណសាខំ វា បូតិដ្ឋានំ វា ឆិន្ទិតុំ វដ្ដតិយេវ; សរីរបដិជគ្គនេ វិយ បុញ្ញម្បិ ហោតិ។

សង្ឃភេទេ សីមដ្ឋកសង្ឃេ អសន្និបតិតេ វិសុំ បរិសំ គហេត្វា កតវោហារានុស្សាវនសលាកគ្គាហស្ស កម្មំ វា ករោន្តស្ស ឧទ្ទេសំ វា ឧទ្ទិសន្តស្ស ភេទោ ច ហោតិ អានន្តរិយកម្មញ្ច។ សមគ្គសញ្ញាយ បន វដ្ដតិ។ សមគ្គសញ្ញាយ ហិ ករោន្តស្ស នេវ ភេទោ ហោតិ ន អានន្តរិយកម្មំ។ តថា នវតោ ឩនបរិសាយំ។ សព្ពន្តិមេន បន បរិច្ឆេទេន នវន្នំ ជនានំ យោ សង្ឃំ ភិន្ទតិ, តស្ស អានន្តរិយកម្មំ ហោតិ។ អនុវត្តកានំ អធម្មវាទីនំ មហាសាវជ្ជំ កម្មំ; ធម្មវាទិនោ អនវជ្ជា។ តត្ថ នវន្នមេវ សង្ឃភេទេ ឥទំ សុត្តំ – “ឯកតោ, ឧបាលិ, ចត្តារោ ហោន្តិ, ឯកតោ

ចត្តារោ, នវមោ អនុស្សាវេតិ សលាកំ គាហេតិ – ‘អយំ ធម្មោ, អយំ វិនយោ, ឥទំ សត្ថុសាសនំ, ឥទំ គណ្ហថ, ឥទំ រោចេថា’តិ។ ឯវំ ខោ, ឧបាលិ, សង្ឃរាជិ ចេវ ហោតិ សង្ឃភេទោ ច។ នវន្នំ វា, ឧបាលិ, អតិរេកនវន្នំ វា សង្ឃរាជិ ចេវ ហោតិ សង្ឃភេទោ ចា”តិ (ចូឡវ. ៣៥១)។

ឯតេសុ ច បន បញ្ចសុ សង្ឃភេទោ វចីកម្មំ, សេសានិ កាយកម្មានីតិ។ ឯវំ កម្មតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘ទ្វារតោ’តិ សព្ពានេវ ចេតានិ កាយទ្វារតោបិ វចីទ្វារតោបិ សមុដ្ឋហន្តិ។ បុរិមានិ បនេត្ថ ចត្តារិ អាណត្តិកវិជ្ជាមយបយោគវសេន វចីទ្វារតោ សមុដ្ឋហិត្វាបិ កាយទ្វារមេវ បូរេន្តិ។ សង្ឃភេទោ ហត្ថមុទ្ទាយ ភេទំ ករោន្តស្ស កាយទ្វារតោ សមុដ្ឋហិត្វាបិ វចីទ្វារមេវ បូរេតីតិ។ ឯវមេត្ថ ទ្វារតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘កប្បដ្ឋិតិយតោ’តិ សង្ឃភេទោយេវ ចេត្ថ កប្បដ្ឋិតិយោ។ សណ្ឋហន្តេ ហិ កប្បេ កប្បវេមជ្ឈេ វា សង្ឃភេទំ កត្វា កប្បវិនាសេយេវ មុច្ចតិ។ សចេបិ ហិ ‘ស្វេ កប្បោ វិនស្សិស្សតី’តិ អជ្ជ សង្ឃភេទំ ករោតិ, ស្វេយេវ មុច្ចតិ, ឯកទិវសមេវ និរយេ បច្ចតិ។ ឯវំ ករណំ បន នត្ថិ។ សេសានិ ចត្តារិ កម្មានិ អានន្តរិយានេវ ហោន្តិ, ន កប្បដ្ឋិតិយានីតិ។ ឯវមេត្ថ កប្បដ្ឋិតិយតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘បាកតោ’តិ យេន ច បញ្ចបេតានិ កម្មានិ កតានិ ហោន្តិ, តស្ស សង្ឃភេទោយេវ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតិ។ សេសានិ “អហោសិ កម្មំ នាហោសិ កម្មវិបាកោ”តិ ឯវមាទីសុ សង្ខំ គច្ឆន្តិ។ សង្ឃភេទាភាវេ លោហិតុប្បាទោ, តទភាវេ អរហន្តឃាតោ, តទភាវេ សចេ បិតា សីលវា ហោតិ, មាតា ទុស្សីលា នោ វា តថា សីលវតី, បិតុឃាតោ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតិ។ សចេ មាតា មាតុឃាតោ។ ទ្វីសុបិ សីលេន វា ទុស្សីលេន វា សមានេសុ មាតុឃាតោវ បដិសន្ធិវសេន វិបច្ចតិ; មាតា ហិ ទុក្ករការិណី ពហូបការា ច បុត្តានន្តិ។ ឯវមេត្ថ បាកតោបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

‘សាធារណាទីហិ’តិ បុរិមានិ ចត្តារិ សព្ពេសម្បិ គហដ្ឋបព្ពជិតានំ សាធារណានិ។ សង្ឃភេទោ បន “ន ខោ, ឧបាលិ, ភិក្ខុនី សង្ឃំ ភិន្ទតិ, ន សិក្ខមានា, ន សាមណេរោ, ន សាមណេរី, ន ឧបាសកោ, ន ឧបាសិកា សង្ឃំ ភិន្ទតិ។ ភិក្ខុ ខោ, ឧបាលិ, បកតត្តោ សមានសំវាសកោ សមានសីមាយំ ឋិតោ សង្ឃំ ភិន្ទតី”តិ (ចូឡវ. ៣៥១) វចនតោ វុត្តប្បការស្ស ភិក្ខុនោវ ហោតិ, ន អញ្ញស្ស; តស្មា អសាធារណោ។ អាទិសទ្ទេន សព្ពេបេតេ ទុក្ខវេទនាសហគតា ទោសមោហសម្បយុត្តា ចាតិ ឯវមេត្ថ សាធារណាទីហិបិ វិញ្ញាតព្ពោ វិនិច្ឆយោ។

អញ្ញំ សត្ថារន្តិ ‘អយំ មេ សត្ថា សត្ថុកិច្ចំ កាតុំ សមត្ថោ’តិ ភវន្តរេបិ អញ្ញំ តិត្ថករំ ‘អយំ មេ សត្ថា’តិ ឯវំ គណ្ហេយ្យ – នេតំ ឋានំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **អដ្ឋមំ ភវំ និព្ពត្តេយ្យា**តិ សព្ពមន្ទបញ្ញោបិ សត្តមំ ភវំ អតិក្កមិត្វា អដ្ឋមំ និព្ពត្តេយ្យ – នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ ។ ឧត្តមកោដិយា ហិ សត្តមំ ភវំ សន្ធាយេវេស “និយតោ សម្ពោធិបរាយណោ”តិ វុត្តោ។ កី បន តំ និយាមេតិ? កី បុព្ពហេតុ និយាមេតិ ឧទាហុ បដិលទ្ធមគ្គោ ឧទាហុ ឧបរិ តយោ មគ្គាតិ? សម្មាសម្ពុទ្ធេន គហិតំ នាមមត្តមេតំ។ បុគ្គលោ បន និយតោ នាម នត្ថិ។ “បុព្ពហេតុ និយាមេតី”តិ វុត្តេ ហិ ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ ឧបនិស្សយោ វុត្តោ ហោតិ, បឋមមគ្គស្ស ឧបនិស្សយភាវោ អាបជ្ជតិ។ ឥច្ចស្ស អហេតុអប្បច្ចយា និព្ពត្តី បាបុណាតិ។ “បដិលទ្ធមគ្គោ និយាមេតី”តិ វុត្តេ ឧបរិ តយោ មគ្គា អកិច្ចកា ហោន្តិ, បឋមមគ្គោវ សកិច្ចកោ, បឋមមគ្គេនេវ កិលេសេ ខេបេត្វា បរិនិព្ពាយិតព្ពំ ហោតិ។ “ឧបរិ តយោ មគ្គា និយាមេន្តី”តិ វុត្តេ បឋមមគ្គោ អកិច្ចកោ ហោតិ, ឧបរិ តយោ មគ្គាវ សកិច្ចកា, បឋមមគ្គំ អនិព្ពត្តេត្វា ឧបរិ តយោ មគ្គា និព្ពត្តេតព្ពា ហោន្តិ, បឋមមគ្គេន ច អនុប្បជ្ជិត្វាវ កិលេសា ខេបេតព្ពា ហោន្តិ។ តស្មា ន អញ្ញោ កោចិ និយាមេតិ, ឧបរិ តិណ្ណំ មគ្គានំ វិបស្សនាវ និយាមេតិ។ សចេ ហិ តេសំ វិបស្សនា តិក្ខា សូរា ហុត្វា វហតិ, ឯកំយេវ ភវំ និព្ពត្តេត្វា អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាតិ។ តតោ មន្ទតរបញ្ញោ ទុតិយេ វា តតិយេ វា ចតុត្ថេ វា បញ្ចមេ វា ឆដ្ឋេ វា ភវេ អរហត្តំ បត្វា បរិនិព្ពាតិ។ សព្ពមន្ទបញ្ញោ សត្តមំ ភវំ និព្ពត្តេត្វា អរហត្តំ បាបុណាតិ, អដ្ឋមេ ភវេ បដិសន្ធិ ន ហោតិ។ ឥតិ សម្មាសម្ពុទ្ធេន គហិតំ នាមមត្តមេតំ។ សត្ថា ហិ ពុទ្ធតុលាយ តុលេត្វា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ‘អយំ បុគ្គលោ សព្ពមហាបញ្ញោ តិក្ខវិបស្សកោ ឯកមេវ ភវំ និព្ពត្តេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី’តិ **‘ឯកពីជី’**តិ នាមំ អកាសិ; ‘អយំ បុគ្គលោ ទុតិយំ, តតិយំ, ចតុត្ថំ, បញ្ចមំ, ឆដ្ឋំ ភវំ និព្ពត្តេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី’តិ **‘កោលំកោលោ’**តិ នាមំ អកាសិ; ‘អយំ បុគ្គលោ សត្តមំ ភវំ និព្ពត្តេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី’តិ **‘សត្តក្ខត្តុបរមោ’**តិ នាមំ អកាសិ។

កោចិ បន បុគ្គលោ សត្តន្នំ ភវានំ និយតោ នាម នត្ថិ។ អរិយសាវកោ បន យេន កេនចិបិ អាការេន មន្ទបញ្ញោ សមានោ អដ្ឋមំ ភវំ អប្បត្វា អន្តរាវ បរិនិព្ពាតិ។ សក្កសទិសោបិ វដ្ដាភិរតោ សត្តមំយេវ ភវំ គច្ឆតិ។

សត្តមេ ភវេ សព្ពការេន បមាទវិហារិនោបិ វិបស្សនាញាណំ បរិបាកំ គច្ឆតិ។ អប្បមត្តកេបិ អារម្មណេ និព្ពិន្ទិត្វា និព្ពតី បាបុណាតិ។ សចេបិ ហិស្ស សត្តមេ ភវេ និទ្ទំ វា ឱក្កមន្តស្ស, បរម្មុខំ វា គច្ឆន្តស្ស, បច្ឆតោ ឋត្វា តិខិណេន អសិនា កោចិទេវ សីសំ បាតេយ្យ, ឧទកេ វា ឱសាទេត្វា មារេយ្យ, អសនិ វា បនស្ស សីសេ បតេយ្យ, ឯវរូបេបិ កាលេ សប្បដិសន្ធិកា កាលំកិរិយា នាម ន ហោតិ, អរហត្តំ បត្វាវ បរិនិព្ពាតិ។ តេន វុត្តំ – “អដ្ឋមំ ភវំ និព្ពត្តេយ្យុ – នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ។

ឯកិស្សា លោកធាតុយាតិ ទសសហស្សិលោកធាតុយា។ តីណិ ហិ ខេត្តានិ – ជាតិខេត្តំ, អាណាខេត្តំ, វិសយក្ខេត្តន្តិ។ តត្ថ **‘ជាតិក្ខេត្តំ’** នាម ទសសហស្សិលោកធាតុ។ សា ហិ តថាគតស្ស មាតុកុច្ឆិឱក្កមនកាលេ, និក្ខមនកាលេ, សម្ពោធិកាលេ, ធម្មចក្កប្បវត្តនេ, អាយុសង្ខារវោស្សជ្ជនេ, បរិនិព្ពានេ ច កម្បតិ។ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡំ បន **‘អាណាខេត្តំ’** នាម។ អាដានាដិយមោរបរិត្តធជគ្គបរិត្តរតនបរិត្តាទីនញ្ហិ ឯត្ថ អាណា វត្តតិ។ **‘វិសយខេត្តស្ស’** បន បរិមាណំ នត្ថិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ “យាវតកំ ញាណំ តាវតកំ ញេយ្យំ, យាវតកំ ញេយ្យំ តាវតកំ ញាណំ , ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យំ, ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណ”ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ អវិសយោ នាម នត្ថិ។

ឥមេសុ បន តីសុ ខេត្តេសុ, ឋបេត្វា ឥមំ ចក្កវាឡំ, អញ្ញស្មឹ ចក្កវាឡេ ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តីតិ សុត្តំ នត្ថិ, ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថិ។ **តីណិ បិដកានិ** – វិនយបិដកំ, សុត្តន្តបិដកំ, អភិធម្មបិដកន្តិ។ តិស្សោ សង្គីតិយោ – មហាកស្សបត្ថេរស្ស សង្គីតិ, យសត្ថេរស្ស សង្គីតិ, មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរស្ស សង្គីតីតិ។ ឥមា តិស្សោ សង្គីតិយោ អារុឡ្ហេ តេបិដកេ ពុទ្ធវចនេ ឥមំ ចក្កវាឡំ មុញ្ចិត្វា អញ្ញត្ថ ពុទ្ធា ឧប្បជ្ជន្តីតិ សុត្តំ នត្ថិ, នុប្បជ្ជន្តីតិ បន អត្ថិ។

អបុព្ពំ អចរិមន្តិ អបុរេ អបច្ឆា; ឯកតោ នុប្បជ្ជន្តិ, បុរេ វា បច្ឆា វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ ពោធិបល្លង្កេ “ពោធិំ អប្បត្វា ន ឧដ្ឋហិស្សាមី”តិ និសិន្នកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ មាតុកុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធិគ្គហណំ តាវ បុព្ពេន្តិ ន វេទិតព្ពំ។ ពោធិសត្តស្ស ហិ បដិសន្ធិគ្គហណេ ទសសហស្សចក្កវាឡកម្បនេនេវ ជាតិក្ខេត្តបរិគ្គហោ កតោ, អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ និវារិតា ហោតិ។ បរិនិព្ពានតោ បដ្ឋាយ ច យាវ សាសបមត្តាបិ ធាតុយោ តិដ្ឋន្តិ តាវ បច្ឆាតិ ន វេទិតព្ពំ។ ធាតូសុ ហិ ឋិតាសុ ពុទ្ធា ឋិតាវ ហោន្តិ។ តស្មា ឯត្ថន្តរេ អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ និវារិតាវ ហោតិ, ធាតុបរិនិព្ពានេ បន ជាតេ អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ ន និវារិតា។

តីណិ ហិ អន្តរធានានិ នាម – បរិយត្តិអន្តរធានំ, បដិវេធអន្តរធានំ, បដិបត្តិអន្តរធានន្តិ។ តត្ថ **‘បរិយត្តី’**តិ តីណិ បិដកានិ; **‘បដិវេធោ’**តិ សច្ចបដិវេធោ; **‘បដិបត្តី’**តិ បដិបទា។ តត្ថ បដិវេធោ ច បដិបត្តិ ច ហោតិបិ ន ហោតិបិ។ ឯកស្មិញ្ហិ កាលេ បដិវេធករា ភិក្ខូ ពហូ ហោន្តិ; ‘ឯស ភិក្ខុ បុថុជ្ជនោ’តិ អង្គុលឹ បសារេត្វា ទស្សេតព្ពោ ហោតិ។ ឥមស្មិំយេវ ទីបេ ឯកវារំ កិរ បុថុជ្ជនភិក្ខុ នាម នាហោសិ។ បដិបត្តិបូរកាបិ កទាចិ ពហូ ហោន្តិ, កទាចិ អប្បា។ ឥតិ បដិវេធោ ច បដិបត្តិ ច ហោតិបិ ន ហោតិបិ។

សាសនដ្ឋិតិយា បន បរិយត្តិយេវ បមាណំ។ បណ្ឌិតោ ហិ តេបិដកំ សុត្វា ទ្វេបិ បូរេតិ។ យថា អម្ហាកំ ពោធិសត្តោ អាឡារស្ស សន្តិកេ បញ្ចាភិញ្ញា សត្ត ច សមាបត្តិយោ និព្ពត្តេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយា បរិកម្មំ បុច្ឆិ, សោ ‘ន ជានាមី’តិ អាហ; តតោ ឧទកស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា អធិគតវិសេសំ សំសន្ទេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនស្ស បរិកម្មំ បុច្ឆិ; សោ អាចិក្ខិ; តស្ស វចនសមនន្តរមេវ មហាសត្តោ តំ សម្បាទេសិ; ឯវមេវ បញ្ញវា ភិក្ខុ បរិយត្តឹ សុត្វា ទ្វេបិ បូរេតិ។ តស្មា បរិយត្តិយា ឋិតាយ សាសនំ ឋិតំ ហោតិ។ យទា បន សា អន្តរធាយតិ តទា បឋមំ អភិធម្មបិដកំ នស្សតិ។ តត្ថ បដ្ឋានំ សព្ពបឋមំ អន្តរធាយតិ។ អនុក្កមេន បច្ឆា ធម្មសង្គហោ។ តស្មឹ អន្តរហិតេ ឥតរេសុ ទ្វីសុ បិដកេសុ ឋិតេសុ សាសនំ ឋិតមេវ ហោតិ។

តត្ថ សុត្តន្តបិដកេ អន្តរធាយមានេ បឋមំ អង្គុត្តរនិកាយោ ឯកាទសកតោ បដ្ឋាយ យាវ ឯកកា អន្តរធាយតិ។ តទនន្តរំ សំយុត្តនិកាយោ ចក្កបេយ្យាលតោ បដ្ឋាយ យាវ ឱឃតរណា អន្តរធាយតិ។ តទនន្តរំ មជ្ឈិមនិកាយោ ឥន្ទ្រិយភាវនតោ បដ្ឋាយ យាវ មូលបរិយាយា អន្តរធាយតិ។ តទនន្តរំ ទីឃនិកាយោ ទសុត្តរតោ បដ្ឋាយ យាវ ព្រហ្មជាលា អន្តរធាយតិ។ ឯកិស្សាបិ ទ្វិន្នម្បិ គាថានំ បុច្ឆា អទ្ធានំ គច្ឆតិ; សាសនំ ធារេតុំ ន សក្កោតិ សភិយបុច្ឆា (សុ. និ. ៥១៥ អាទយោ) វិយ អាឡវកបុច្ឆា (សុ. និ. ១៨៣ អាទយោ; សំ. និ. ១.២៤៦) វិយ ច។ ឯតា កិរ កស្សបពុទ្ធកាលិកា អន្តរា សាសនំ ធារេតុំ នាសក្ខិំសុ។

ទ្វីសុ បន បិដកេសុ អន្តរហិតេសុបិ វិនយបិដកេ ឋិតេ សាសនំ តិដ្ឋតិ។ បរិវារខន្ធកេសុ អន្តរហិតេសុ ឧភតោវិភង្គេ ឋិតេ ឋិតមេវ ហោតិ។ ឧភតោវិភង្គេ អន្តរហិតេ មាតិកាយ ឋិតាយបិ ឋិតមេវ ហោតិ។ មាតិកាយ អន្តរហិតាយ បាតិមោក្ខបព្ពជ្ជាឧបសម្បទាសុ ឋិតាសុ សាសនំ តិដ្ឋតិ។ លិង្គំ អទ្ធានំ គច្ឆតិ។ សេត

វត្ថុសមណវំសោ បន កស្សបពុទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ សាសនំ ធារេតុំ នាសក្ខិ។ បច្ឆិមកស្ស បន សច្ចបដិវេធតោ បច្ឆិមកស្ស សីលភេទតោ ច បដ្ឋាយ សាសនំ ឱសក្កិតំ នាម ហោតិ។ តតោ បដ្ឋាយ អញ្ញស្ស ពុទ្ធស្ស ឧប្បត្តិ ន វារិតា។

តីណិ បរិនិព្ពានានិ នាម – កិលេសបរិនិព្ពានំ, ខន្ធបរិនិព្ពានំ, ធាតុបរិនិព្ពានន្តិ។ តត្ថ ‘**កិលេសបរិនិព្ពានំ**’ ពោធិបល្លង្កេ អហោសិ, ‘**ខន្ធបរិនិព្ពានំ**’ កុសិនារាយំ, ‘**ធាតុបរិនិព្ពានំ**’ អនាគតេ ភវិស្សតិ។ សាសនស្ស កិរ ឱសក្កនកាលេ ឥមស្មិំ តម្ពបណ្ណិទីបេ ធាតុយោ សន្និបតិត្វា មហាចេតិយំ គមិស្សន្តិ, មហាចេតិយតោ នាគទីបេ រាជាយតនចេតិយំ, តតោ មហាពោធិបល្លង្កំ គមិស្សន្តិ។ នាគភវនតោបិ ទេវលោកតោបិ ព្រហ្មលោកតោបិ ធាតុយោ មហាពោធិបល្លង្កមេវ គមិស្សន្តិ។ សាសបមត្តាបិ ធាតុ ន អន្តរា នស្សិស្សតិ។ សព្ពា ធាតុយោ មហាពោធិបល្លង្កេ រាសិភូតា សុវណ្ណក្ខន្ធោ វិយ ឯកឃនា ហុត្វា ឆព្ពណ្ណរំសិយោ វិស្សជ្ជេស្សន្តិ។ តា ទសសហស្សិលោកធាតុំ ផរិស្សន្តិ។ តតោ ទសសហស្សចក្កវាឡទេវតា សន្និបតិត្វា “អជ្ជ សត្ថា បរិនិព្ពាតិ, អជ្ជ សាសនំ ឱសក្កតិ, បច្ឆិមទស្សនំ ទានិ ឥទំ អម្ហាក”ន្តិ ទសពលស្ស បរិនិព្ពុតទិវសតោ មហន្តតរំ ការុញ្ញំ ករិស្សន្តិ។ ឋបេត្វា អនាគាមិខីណាសវេ អវសេសា សកភាវេន សន្ធារេតុំ ន សក្ខិស្សន្តិ។ ធាតូសុ តេជោធាតុ ឧដ្ឋហិត្វា យាវ ព្រហ្មលោកា ឧគ្គច្ឆិស្សតិ។ សាសបមត្តាយបិ ធាតុយា សតិ ឯកជាលាវ ភវិស្សតិ; ធាតូសុ បរិយាទានំ គតាសុ បច្ឆិជ្ជិស្សតិ។ ឯវំ មហន្តំ អានុភាវំ ទស្សេត្វា ធាតូសុ អន្តរហិតាសុ សាសនំ អន្តរហិតំ នាម ហោតិ។ យាវ ឯវំ ន អន្តរធាយតិ តាវ អចរិមំ នាម ហោតិ។ ឯវំ អបុព្ពំ អចរិមំ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ – នេតំ ឋានំ វិជ្ជតិ។

កស្មា បន អបុព្ពំ អចរិមំ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ? អនច្ឆរិយត្តា។ ពុទ្ធា ហិ អច្ឆរិយមនុស្សា, យថាហ – “ឯកបុគ្គលោ, ភិក្ខវេ, លោកេ ឧបជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតិ អច្ឆរិយមនុស្សោ។ កតមោ ឯកបុគ្គលោ? តថាគតោ, ភិក្ខវេ, អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ (អ. និ. ១.១៧២)។ យទិ ច ទ្វេ វា ចត្តារោ វា អដ្ឋ វា សោឡស វា ឯកតោ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, ន អច្ឆរិយា ភវេយ្យុំ។ ឯកស្មិញ្ហិ វិហារេ ទ្វិន្នំ ចេតិយានម្បិ លាភសក្ការោ ឧឡារោ ន ហោតិ, ភិក្ខូបិ ពហុតាយ ន អច្ឆរិយា ជាតា, ឯវំ ពុទ្ធាបិ ភវេយ្យុំ; តស្មា នុប្បជ្ជន្តិ។ ទេសនាយ ច វិសេសាភាវតោ។ យញ្ហិ សតិបដ្ឋានាទិភេទំ ធម្មំ ឯកោ ទេសេតិ, អញ្ញេន ឧប្បជ្ជិត្វាបិ សោវ ទេសេតព្ពោ សិយា។ តតោ អនច្ឆរិយោ សិយា។ ឯកស្មិំ បន ធម្មំ ទេសេន្តេ ទេសនាបិ អច្ឆរិយា ហោតិ។ វិវាទភាវតោ ច។ ពហូសុ ច ពុទ្ធេសុ ឧប្បន្នេសុ ពហូនំ អាចរិយានំ អន្តេវាសិកា វិយ ‘អម្ហាកំ ពុទ្ធោ បាសាទិកោ, អម្ហាកំ ពុទ្ធោ មធុរស្សរោ លាភី បុញ្ញវា’តិ វិវទេយ្យុំ; តស្មាបិ ឯវំ នុប្បជ្ជន្តិ។

អបិចេតំ ការណំ មិលិន្ទរញ្ញា បុដ្ឋេន នាគសេនត្ថេរេន វិត្ថារិតមេវ។ វុត្តញ្ហិ តត្ថ (មិ. ប. ៥.១.១) –

> “ភន្តេ នាគសេន, ភាសិតម្បេតំ ភគវតា – “អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ យំ ឯកិស្សា លោកធាតុយា ទ្វេ អរហន្តោ សម្មាសម្ពុទ្ធា អបុព្ពំ អចរិមំ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ – នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (អ. និ. ១.២៧៧; ម. និ. ៣.១២៩)។ ទេសេន្តា ច, ភន្តេ នាគសេន, សព្ពេបិ តថាគតា សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ ទេសេន្តិ, កថយមានា ច ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ កថេន្តិ, សិក្ខាបេន្តា ច តីសុ សិក្ខាសុ សិក្ខាបេន្តិ, អនុសាសមានា ច អប្បមាទបដិបត្តិយំ អនុសាសន្តិ។ យទិ, ភន្តេ នាគសេន, សព្ពេសម្បិ តថាគតានំ ឯកា ទេសនា ឯកា កថា ឯកា សិក្ខា ឯកានុសិដ្ឋិ, កេន ការណេន ទ្វេ តថាគតា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ? ឯកេនបិ តាវ ពុទ្ធុប្បាទេន អយំ លោកោ ឱភាសជាតោ។ យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ភវេយ្យ, ទ្វិន្នំ បភាយ អយំ លោកោ ភិយ្យោសោ មត្តាយ ឱភាសជាតោ ភវេយ្យ។ ឱវទន្តា ច ទ្វេ តថាគតា សុខំ ឱវទេយ្យុំ, អនុសាសមានា ច សុខំ អនុសាសេយ្យុំ។ តត្ថ មេ ការណំ ទស្សេហិ យថាហំ និស្សំសយោ ភវេយ្យ”ន្តិ។
>
> “អយំ, មហារាជ, ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯកពុទ្ធធារណី, ឯកស្សេវ តថាគតស្ស គុណំ ធារេតិ។ យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, នាយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ធារេយ្យ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ។
>
> “យថា, មហារាជ, នាវា ឯកបុរិសសន្ធារណី ភវេយ្យ, ឯកស្មិំ បុរិសេ អភិរូឡ្ហេ សា នាវា សមុបាទិកា ភវេយ្យ។ អថ ទុតិយោ បុរិសោ អាគច្ឆេយ្យ តាទិសោ អាយុនា វណ្ណេន វយេន បមាណេន កិសថូលេន សព្ពង្គបច្ចង្គេន។ សោ តំ នាវំ អភិរូហេយ្យ។ អបិនុ សា, មហារាជ, នាវា ទ្វិន្នម្បិ ធារេយ្យា”តិ? “ន ហិ, ភន្តេ, ចលេយ្យ កម្បេយ្យ នមេយ្យ ឱនមេយ្យ វិនមេយ្យ វិកិរេយ្យ វិធមេយ្យ វិទ្ធំសេយ្យ, ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ, ឱសីទេយ្យ ឧទកេ”តិ ។ “ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯក

ពុទ្ធធារណី ឯកស្សេវ តថាគតស្ស គុណំ ធារេតិ។ យទិ ទុតិយោ ពុទ្ធោ ឧប្បជ្ជេយ្យ, នាយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ធារេយ្យ, ចលេយ្យ...បេ.... ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យ។

“យថា វា បន, មហារាជ, បុរិសោ យាវទត្ថំ ភោជនំ ភុញ្ជេយ្យ ឆាទេន្តំ យាវកណ្ឋមភិបូរយិត្វា។ សោ តតោ បីណិតោ បរិបុណ្ណោ និរន្តរោ តន្ទីកតោ អនោនមិតទណ្ឌជាតោ បុនទេវ តត្តកំ ភោជនំ ភុញ្ជេយ្យ។ អបិនុ ខោ សោ, មហារាជ, បុរិសោ សុខិតោ ភវេយ្យា”តិ? “ន ហិ, ភន្តេ, សកឹ ភុត្តោវ មរេយ្យា”តិ។ ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អយំ ទសសហស្សី លោកធាតុ ឯកពុទ្ធធារណី...បេ.... ន ឋានមុបគច្ឆេយ្យា”តិ។

“កឹ នុ ខោ, ភន្តេ នាគសេន, អតិធម្មភារេន បថវី ចលតី”តិ? “ឥធ, មហារាជ, ទ្វេ សកដា រតនបរិបូរិតា ភវេយ្យុំ យាវមុខសមា។ ឯក សកដតោ រតនំ គហេត្វា ឯកម្ហិ សកដេ អាកិរេយ្យុំ។ អបិនុ តំ, មហារាជ, សកដំ ទ្វិន្នម្បិ សកដានំ រតនំ ធារេយ្យា”តិ? “ន ហិ, ភន្តេ, នាភិបិ តស្ស ចលេយ្យ, អរាបិ តស្ស ភិជ្ជេយ្យុំ, នេមិបិ តស្ស ឱបតេយ្យ, អក្ខោបិ តស្ស ភិជ្ជេយ្យា”តិ។ “កិន្នុ ខោ, មហារាជ, អតិរតនភារេន សកដំ ភិជ្ជតី”តិ? “អាម, ភន្តេ”តិ។ “ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, អតិធម្មភារេន បថវី ចលតីតិ។

“អបិច, មហារាជ, ឥមំ ការណំ ពុទ្ធពលបរិទីបនាយ ឱសារិតំ។ អញ្ញម្បិ តត្ថ បតិរូបំ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។ យទិ, មហារាជ, ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ – ‘តុម្ហាកំ ពុទ្ធោ, អម្ហាកំ ពុទ្ធោ’តិ ឧភតោបក្ខជាតា ភវេយ្យុំ។ យថា, មហារាជ, ទ្វិន្នំ ពលវាមច្ចានំ បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ – ‘តុម្ហាកំ អមច្ចោ, អម្ហាកំ អមច្ចោ’តិ ឧភតោបក្ខជាតា ហោន្តិ; ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យទិ ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ, តេសំ បរិសាយ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ – ‘តុម្ហាកំ ពុទ្ធោ, អម្ហាកំ ពុទ្ធោ’តិ ឧភតោបក្ខជាតា ភវេយ្យុំ។ ឥទំ តាវ មហារាជ ឯកំ ការណំ យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។

“អបរម្បិ ឧត្តរិ ការណំ សុណោហិ យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។ យទិ, មហារាជ, ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ ឧប្បជ្ជេយ្យុំ ‘អគ្គោ ពុទ្ធោ’តិ យំ វចនំ តំ មិច្ឆា ភវេយ្យ, ‘ជេដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ ‘សេដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ ‘វិសិដ្ឋោ ពុទ្ធោ’តិ ‘ឧត្តមោ ពុទ្ធោ’តិ ‘បវរោ ពុទ្ធោ’តិ ‘អសមោ ពុទ្ធោ’តិ ‘អសមសមោ ពុទ្ធោ’តិ ‘អប្បដិសមោ ពុទ្ធោ’តិ ‘អប្បដិភាគី ពុទ្ធោ’តិ ‘អប្បដិបុគ្គលោ ពុទ្ធោ’តិ យំ វចនំ តំ មិច្ឆា ភវេយ្យ។ ឥទម្បិ ខោ ត្វំ, មហារាជ, ការណំ តថតោ សម្បដិច្ឆ យេន ការណេន ទ្វេ សម្មាសម្ពុទ្ធា ឯកក្ខណេ នុប្បជ្ជន្តិ។

“អបិច, មហារាជ, ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ សភាវបកតិ ឯសា យំ ឯកោយេវ ពុទ្ធោ លោកេ ឧប្បជ្ជតិ។ កស្មា ការណា? មហន្តត្តា សព្ពញ្ញុពុទ្ធគុណានំ។ អញ្ញម្បិ, មហារាជ, យំ លោកេ មហន្តំ តំ ឯកំយេវ ហោតិ។ បថវី, មហារាជ, មហន្តា, សា ឯកាយេវ; សាគរោ មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ; សិនេរុ គិរិរាជា មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ; អាកាសោ មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ; សក្កោ មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ; មហាព្រហ្មា មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ; តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ មហន្តោ, សោ ឯកោយេវ លោកស្មឹ។ យត្ថ តេ ឧប្បជ្ជន្តិ តត្ថ អញ្ញេសំ ឱកាសោ ន ហោតិ។ តស្មា, មហារាជ, តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ ឯកោយេវ លោកេ ឧប្បជ្ជតី”តិ។

“សុកថិតោ, ភន្តេ នាគសេន, បញ្ហោ ឱបម្មេហិ ការណេហី”តិ (មិ. ប. ៥.១.១)។

ឯកិស្សា លោកធាតុយាតិ ឯកស្មឹ ចក្កវាឡេ។ ហេដ្ឋា ឥមិនាវ បទេន ទស ចក្កវាឡសហស្សានិ គហិតានិ។ តានិបិ ឯកចក្កវាឡេនេវ បរិច្ឆិន្ទិតុំ វដ្ដន្តិ។ ពុទ្ធា ហិ ឧប្បជ្ជមានា ឥមស្មឹយេវ ចក្កវាឡេ ឧប្បជ្ជន្តិ; ឧប្បជ្ជនដ្ឋានេ បន វារិតេ ឥតោ អញ្ញេសុ ចក្កវាឡេសុ ន ឧប្បជ្ជន្តីតិ វារិតមេវ ហោតិ។ **អបុព្ពំ អចរិមន្តិ** ឯត្ថ ចក្ករតនបាតុភាវតោ បុព្ពេ បុព្ពំ, តស្សេវ អន្តរធានតោ បច្ឆា ចរិមំ។ តត្ថ ទ្វិធា ចក្ករតនស្ស អន្តរធានំ ហោតិ – ចក្កវត្តិនោ កាលកិរិយាយ វា បព្ពជ្ជាយ វា។ អន្តរធាយមានញ្ច បន តំ កាលកិរិយតោ វា បព្ពជ្ជតោ វា សត្តមេ ទិវសេ អន្តរធាយតិ។ តតោ បរំ ចក្កវត្តិនោ បាតុភាវោ អវារិតោ។ កស្មា បន ឯកចក្កវាឡេ ទ្វេ ចក្កវត្តិនោ នុប្បជ្ជន្តីតិ? វិវាទុបច្ឆេទតោ អនច្ឆរិយភាវតោ ចក្ករតនស្ស មហានុភាវតោ ច។ ទ្វីសុ ហិ ឧប្បជ្ជន្តេសុ ‘អម្ហាកំ រាជា មហន្តោ, អម្ហាកំ រាជា មហន្តោ’តិ វិវាទោ ឧប្បជ្ជេយ្យ។ ‘ឯកស្មឹ ទីបេ ចក្កវត្តី, ឯកស្មឹ ទីបេ ចក្កវត្តី’តិ ច អនច្ឆរិយោ ភវេយ្យ។ យោ ចាយំ ចក្ករតនស្ស ទ្វិសហស្សទីបបរិវារេសុ ចតូសុ មហាទីបេសុ ឥស្សរិយានុប្បទាន

សមត្ថោ មហានុភាវោ, សោ បរិហាយេយ្យ។ ឥតិ វិវាទុបច្ឆេទតោ អនច្ឆរិយភាវតោ ចក្ករតនស្ស មហានុភាវតោ ច ន ឯកចក្កវាឡេ ទ្វេ ឧប្បជ្ជន្តិ។

យំ ឥត្ថោ អរហំ អស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ឯត្ថ តិដ្ឋតុ តាវ សព្ពញ្ញុគុណេ និព្ពត្តេត្វា លោកត្ថារណសមត្ថោ ពុទ្ធភាវោ, បណិធានមត្តម្បិ ឥត្ថិយា ន សម្បជ្ជតិ។

“មនុស្សត្តំ លិង្គសម្បត្តិ, ហេតុ សត្ថារទស្សនំ;
បព្ពជ្ជា គុណសម្បត្តិ, អធិការោ ច ឆន្ទតា;
អដ្ឋធម្មសមោធានា, អភិនីហារោ សមិជ្ឈតី”តិ។ (ពុ. វំ. ២.៥៩);

ឥមានិ ហិ បណិធានសម្បត្តិការណានិ។ ឥតិ បណិធានម្បិ សម្បាទេតុំ អសមត្ថាយ ឥត្ថិយា កុតោ ពុទ្ធភាវោតិ “អដ្ឋានមេតំ, អនវកាសោ យំ ឥត្ថី អរហំ អស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ វុត្តំ។ សព្ពាការបរិបូរោ វា បុញ្ញុស្សយោ សព្ពាការបរិបូរមេវ អត្តភាវំ និព្ពត្តេតីតិ បុរិសោវ អរហំ ហោតិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។

យំ ឥត្ថី រាជា អស្ស ចក្កវត្តីតិអាទីសុបិ យស្មា ឥត្ថិយា កោសោហិតវត្ថគុយ្ហាទីនំ អភាវេន លក្ខណានិ ន បរិបូរេន្តិ, ឥត្ថិរតនភាវេន សត្តរតនសមង្គិតា ន សម្បជ្ជតិ, សព្ពមនុស្សេហិ ច អធិកោ អត្តភាវោ ន ហោតិ, តស្មា “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ យំ ឥត្ថី រាជា អស្ស ចក្កវត្តី”តិ វុត្តំ។ យស្មា ច សក្កត្តាទីនិបិ តីណិ ឋានានិ ឧត្តមានិ, ឥត្ថិលិង្គញ្ច ហីនំ , តស្មា តស្សា សក្កត្តាទីនិបិ បដិសិទ្ធានិ។ ននុ ច យថា ឥត្ថិលិង្គំ ឯវំ បុរិសលិង្គម្បិ ព្រហ្មលោកេ នត្ថិ, តស្មា “យំ បុរិសោ ព្រហ្មត្តំ ការេយ្យ – ឋានមេតំ វិជ្ជតី”តិបិ ន វត្តព្ពំ សិយាតិ? នោ ន វត្តព្ពំ។ កស្មា? ឥធ បុរិសស្ស តត្ថ និព្ពត្តនតោ។ ព្រហ្មត្តន្តិ ហិ មហាព្រហ្មត្តំ អធិប្បេតំ។ ឥត្ថី ច ឥធ ឈានំ ភាវេត្វា កាលំ កត្វា ព្រហ្មបារិសជ្ជានំ សហព្យតំ ឧបបជ្ជតិ, ន មហាព្រហ្មានំ។ បុរិសោ បន តត្ថ ន ឧប្បជ្ជតីតិ ន វត្តព្ពោ។ សមានេបិ ចេត្ថ ឧភយលិង្គាភាវេ បុរិសសណ្ឋានាវ ព្រហ្មានោ, ន ឥត្ថិសណ្ឋានា។ តស្មា សុវុត្តមេវេតំ។

កាយទុច្ចរិតស្សាតិអាទីសុ យថា និម្ពពីជកោសាតកីពីជាទីនិ មធុរំ ផលំ ន និព្ពត្តេន្តិ, អសាតំ អមធុរមេវ និព្ពត្តេន្តិ, ឯវំ កាយទុច្ចរិតាទីនិ មធុរំ វិបាកំ ន និព្ពត្តេន្តិ, អមធុរមេវ និព្ពត្តេន្តិ។ យថា ច ឧច្ឆុពីជសាលិពីជាទីនិ មធុរំ សាធុរសមេវ ផលំ និព្ពត្តេន្តិ, ន អសាតំ កដុកំ, ឯវំ កាយសុចរិតាទីនិ មធុរមេវ វិបាកំ និព្ពត្តេន្តិ, ន អមធុរំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

“យាទិសំ វបតេ ពីជំ, តាទិសំ ហរតេ ផលំ;
កល្យាណការី កល្យាណំ, បាបការី ច បាបកន្តិ។ (សំ. និ. ១.២៥៦);

តស្មា “អដ្ឋានមេតំ អនវកាសោ, យំ កាយទុច្ចរិតស្សា”តិអាទិ វុត្តំ។

កាយទុច្ចរិតសមង្គីតិអាទីសុ **សមង្គី**តិ បញ្ចវិធា សមង្គិតា – អាយូហនសមង្គិតា, ចេតនាសមង្គិតា, កម្មសមង្គិតា, វិបាកសមង្គិតា, ឧបដ្ឋានសមង្គិតាតិ។ តត្ថ កុសលាកុសលកម្មាយូហនក្ខណេ **‘អាយូហនសមង្គិតា’** វុច្ចតិ។ តថា **‘ចេតនាសមង្គិតា’**។ យាវ បន អរហត្តំ ន បាបុណន្តិ តាវ សព្ពេបិ សត្តា បុព្ពេ ឧបចិតំ វិបាការហំ កម្មំ សន្ធាយ កម្មសមង្គិនោតិ វុច្ចន្តិ – ឯសា **‘កម្មសមង្គិតា’**។ **‘វិបាកសមង្គិតា’** បន វិបាកក្ខណេយេវ វេទិតព្ពា។ យាវ បន សត្តា អរហត្តំ ន បាបុណន្តិ តាវ តេសំ តតោ តតោ ចវិត្វា និរយេ តាវ ឧប្បជ្ជមានានំ អគ្គិជាលលោហកុម្ភិអាទីហិ ឧបដ្ឋានាការេហិ និរយោ, គព្ភសេយ្យកត្តំ អាបជ្ជមានានំ មាតុកុច្ឆិ, ទេវេសុ ឧប្បជ្ជមានានំ កប្បរុក្ខវិមានាទីហិ ឧបដ្ឋានាការេហិ ទេវលោកោតិ ឯវំ ឧបបត្តិនិមិត្តំ ឧបដ្ឋាតិ។ ឥតិ នេសំ ឥមិនា ឧប្បត្តិនិមិត្តុបដ្ឋានេន អបរិមុត្តត្តា **‘ឧបដ្ឋានសមង្គិតា’** នាម។ សាវ ចលតិ, សេសា និច្ចលា។ និរយេ ហិ ឧបដ្ឋិតេបិ ទេវលោកោ ឧបដ្ឋាតិ; ទេវលោកេ ឧបដ្ឋិតេបិ និរយោ ឧបដ្ឋាតិ; មនុស្សលោកេ ឧបដ្ឋិតេបិ តិរច្ឆានយោនិ ឧបដ្ឋាតិ; តិរច្ឆានយោនិយា ច ឧបដ្ឋិតាយបិ មនុស្សលោកោ ឧបដ្ឋាតិយេវ។

តត្រិទំ វត្ថុ – សោណគិរិបាទេ កិរ អចេលវិហារេ សោណត្ថេរោ នាម ឯកោ ធម្មកថិកោ។ តស្ស បិតា សុនខវាជិកោ នាម លុទ្ទកោ អហោសិ។ ថេរោ តំ បដិពាហន្តោបិ សំវរេ ឋបេតុំ អសក្កោន្តោ ‘មា នស្សិ វរាកោ’តិ មហល្លកកាលេ អកាមកំ បព្ពាជេសិ។ តស្ស គិលានសេយ្យាយ និបន្នស្ស និរយោ ឧបដ្ឋាសិ។ សោណគិរិបាទតោ មហន្តា មហន្តា សុនខា អាគន្ត្វា ខាទិតុកាមា វិយ សម្បរិវារេសុំ។ សោ មហាភយភីតោ “វារេហិ, តាត សោណ! វារេហិ, តាត សោណា”តិ អាហ។ “កឹ មហាថេរា”តិ? “ន បស្សសិ, តាតា”តិ តំ បវត្តឹ អាចិក្ខិ។ សោណត្ថេរោ

‘កថញ្ហិ នាម មាទិសស្ស បិតា និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ, បតិដ្ឋាហមស្ស ភវិស្សាមី’តិ សាមណេរេហិ នានាបុប្ផានិ អាហរាបេត្វា ចេតិយង្គណពោធិយង្គណេសុ មាលាសន្ថារបូជញ្ច អាសនបូជញ្ច ការេត្វា បិតរំ មញ្ចេន ចេតិយង្គណំ ហរិត្វា មញ្ចេ និបជ្ជាបេត្វា “អយំ មេ, មហាថេរ, បូជា តុម្ហាកំ អត្ថាយ កតា; ‘អយំ មេ, ភគវា, ទុគ្គតបណ្ណាការោ’តិ វត្វា ភគវន្តំ វន្ទិត្វា ចិត្តំ បសាទេហី”តិ អាហ។ សោ មហាថេរោ បូជំ ទិស្វា តថាករោន្តោ ចិត្តំ បសាទេសិ។ តាវទេវស្ស ទេវលោកោ ឧបដ្ឋាសិ, នន្ទវនចិត្តលតាវនមិស្សកវនផារុសកវនវិមានានិ ចេវ ទេវនាដកានិ ច បរិវារេត្វា ឋិតានិ វិយ អហេសុំ។ សោ “អបេថ, សោណ! អបេថ, សោណា”តិ អាហ។ “កិមិទំ, មហាថេរា”តិ? “ឯតា តេ, តាត, មាតរោ អាគច្ឆន្តី”តិ។ ‘ថេរោ សគ្គោ ឧបដ្ឋិតោ មហាថេរស្សា’តិ ចិន្តេសិ ។ ឯវំ ឧបដ្ឋានសមង្គិតា ចលតីតិ វេទិតព្ពា។ ឯតាសុ សមង្គិតាសុ ឥធ អាយូហនចេតនាកម្មសមង្គិតាវសេន “កាយទុច្ចរិតសមង្គី”តិអាទិ វុត្តំ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បឋមពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

ទុតិយពលនិទ្ទេសោ

៨១០. ទុតិយពលនិទ្ទេសេ **គតិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានី**តិ គតិសម្បត្តិយា បដិពាហិតានិ និវារិតានិ បដិសេធិតានិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ច **គតិសម្បត្តី**តិ សម្បន្នា គតិ ទេវលោកោ ច មនុស្សលោកោ ច។ **គតិវិបត្តី**តិ វិបន្នា គតិ ចត្តារោ អបាយា។ **ឧបធិសម្បត្តី**តិ អត្តភាវសមិទ្ធិ។ **ឧបធិវិបត្តី**តិ ហីនអត្តភាវតា។ **កាលសម្បត្តី**តិ សុរាជសុមនុស្សកាលសង្ខាតោ សម្បន្នកាលោ។ **កាលវិបត្តី**តិ ទុរាជទុមនុស្សកាលសង្ខាតោ វិបន្នកាលោ។ **បយោគសម្បត្តី**តិ សម្មាបយោគោ។ **បយោគវិបត្តី**តិ មិច្ឆាបយោគោ។

តត្ថ ឯកច្ចស្ស ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ គតិវិបត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន គតិសម្បត្តិយំ ទេវេសុ វា មនុស្សេសុ វា និព្ពត្តោ។ តាទិសេ ច ឋានេ អកុសលស្ស វារោ នត្ថិ, ឯកន្តំ កុសលស្សេវ វារោតិ។ ឯវមស្ស តានិ កម្មានិ គតិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ ឧបធិវិបត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន ឧបធិសម្បត្តិយំ ឋិតោ សុសណ្ឋិតង្គបច្ចង្គោ អភិរូបោ ទស្សនីយោ ព្រហ្មវច្ឆសទិសោ។ សចេបិ ទាសិយា កុច្ឆិស្មិំ ទាសជាតោ ហោតិ ‘ឯវរូបោ អត្តភាវោ កិលិដ្ឋកម្មស្ស នានុច្ឆវិកោ’តិ ហត្ថិមេណ្ឌអស្សពន្ធកគោបាលកកម្មាទីនិ តំ ន ការេន្តិ; សុខុមវត្ថានិ និវាសាបេត្វា ភណ្ឌាគារិកដ្ឋានាទីសុ ឋបេន្តិ។ សចេ ឥត្ថី ហោតិ, ហត្ថិភត្តបចនាទីនិ ន ការេន្តិ; វត្ថាលង្ការំ ទត្វា សយនបាលិកំ វា នំ ករោន្តិ, សោមទេវិំ វិយ វល្លភដ្ឋានេ វា ឋបេន្តិ។ ភាតិករាជកាលេ កិរ គោមំសខាទកេ ពហុជនេ គហេត្វា រញ្ញោ ទស្សេសុំ។ តេ ‘ទណ្ឌំ ទាតុំ សក្កោថា’តិ បុដ្ឋា ‘ន សក្កោមា’តិ វទឹសុ។ អថ នេ រាជង្គណេ សោធកេ អកំសុ។ តេសំ ឯកា ធីតា អភិរូបា ទស្សនីយា បាសាទិកា។ តំ ទិស្វា រាជា អន្តេបុរំ អភិនេត្វា វល្លភដ្ឋានេ ឋបេសិ។ សេសញាតកាបិ តស្សា អានុភាវេន សុខំ ជីវឹសុ។ តាទិសស្មិញ្ហិ អត្តភាវេ បាបកម្មានិបិ វិបាកំ ទាតុំ ន សក្កោន្តិ។ ឯវំ ឧបធិសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

ឯកស្ស ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ កាលវិបត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន បឋមកប្បិកានំ វា ចក្កវត្តិរញ្ញោ វា ពុទ្ធានំ វា ឧប្បត្តិសមយេ សុរាជសុមនុស្សកាលេ និព្ពត្តោ។ តាទិសេ ច កាលេ និព្ពត្តស្ស អកុសលស្ស វិបាកំ ទាតុំ ឱកាសោ នត្ថិ, ឯកន្តំ កុសលស្សេវ ឱកាសោតិ។ ឯវំ កាលសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ បយោគវិបត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន បយោគសម្បត្តិយំ ឋិតោ បាណាតិបាតាទីហិ វិរតោ កាយវចីមនោសុចរិតានិ បូរេតិ។ តាទិសេ ឋានេ អកុសលស្ស វិបច្ចនោកាសោ នត្ថិ, ឯកន្តំ កុសលស្សេវ ឱកាសោតិ។ ឯវំ បយោគសម្បត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ គតិសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បនេកេន បាបកម្មេន គតិវិបត្តិយំយេវ និព្ពត្តោ។ តត្ថស្ស តានិ កម្មានិ ឧបគន្ត្វា វារេន វារេន វិបាកំ ទេន្តិ – កាលេន និរយេ និព្ពត្តាបេន្តិ, កាលេន តិរច្ឆានយោនិយំ, កាលេន បេត្តិវិសយេ, កាលេន អសុរកាយេ, ទីឃេនាបិ អទ្ធុនា អបាយតោ សីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន ទេន្តិ។ ឯវំ គតិសម្បត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ គតិវិបត្តិំ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ ឧបធិសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ ។ សោ បន ឯកេន បាបកម្មេន ឧបធិវិបត្តិយំយេវ បតិដ្ឋិតោ ទុព្ពណ្ណោ ទុរូបោ ទុស្សណ្ឋិតោ ពីភច្ឆោ បិសាចសទិសោ។ សោ សចេ ទាសិយា កុច្ឆិយំ ទាសជាតោ ‘ឥមានិ ឯតស្ស អនុច្ឆវិកានី’តិ សព្ពានិ នំ កិលិដ្ឋកម្មានិ ការេន្តិ អន្តមសោ បុប្ផឆឌ្ឌកកម្មំ ឧបាទាយ។ សចេ ឥត្ថី ហោតិ ‘ឥមានិ ឯតិស្សា អនុច្ឆវិកានី’តិ សព្ពានិ នំ ហត្ថិភត្តបចនាទីនិ កិលិដ្ឋកម្មានិ ការេន្តិ។ កុលគេហេ ជាតម្បិ ពលី សាធយមានា រាជបុរិសា ‘គេហទាសី’តិ សញ្ញំ កត្វា ពន្ធិត្វា គច្ឆន្តិ, កោតលវាបិគាមេ មហាកុដុម្ពិកស្ស ឃរណី វិយ។ ឯវំ ឧបធិសម្បត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ ឧបធិវិបត្តឹ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ កាលសម្បត្តិយំ និព្ពាតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន បាបកម្មេន កាលវិបត្តិយំ ទុរាជទុមនុស្សកាលេ កសដេ និរោជេ ទសវស្សាយុកកាលេ និព្ពត្តោ, យទា បញ្ចគោរសា បច្ឆិជ្ជន្តិ, កុទ្រូសកំ អគ្គភោជនំ ហោតិ។ កិញ្ចាបិ មនុស្សលោកេ និព្ពត្តោ, មិគបសុសរិក្ខជីវិកោ បន ហោតិ។ ឯវរូបេ កាលេ កុសលស្ស វិបច្ចនោកាសោ នត្ថិ, ឯកន្តំ អកុសលស្សេវ ហោតិ។ ឯវំ កាលសម្បត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ កាលវិបត្តឹ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ បាបកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ បយោគសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន បយោគវិបត្តិយំ ឋិតោ បាណាតិបាតាទីនិ ទស អកុសលកម្មានិ ករោតិ។ តមេនំ សហោឌ្ឍំ គហេត្វា រញ្ញោ ទស្សេន្តិ។ រាជា ពហូកម្មការណានិ ការេត្វា ឃាតាបេតិ។ ឯវំ បយោគសម្បត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ បយោគវិបត្តឹ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។ ឯវំ ចតូហិ សម្បត្តីហិ បដិពាហិតំ បាបកម្មំ វិបាកំ អទត្វា ចតស្សោ វិបត្តិយោ អាគម្ម ទេតិ។

យថា ហិ កោចិទេវ បុរិសោ កេនចិទេវ កម្មេន រាជានំ អារាធេយ្យ។ អថស្ស រាជា ឋានន្តរំ ទត្វា ជនបទំ ទទេយ្យ។ សោ តំ សម្មា បរិភុញ្ជិតុំ អសក្កោន្តោ មក្កដេន គហិតភត្តបុដំ វិយ ភិន្ទេយ្យ; យស្ស យំ យានំ វា វាហនំ វា ទាសំ វា ទាសី វា អារាមំ វា វត្ថុំ វា សម្បន្នរូបំ បស្សតិ, សព្ពំ ពលក្ការេន គណ្ហេយ្យ។ មនុស្សា ‘រាជវល្លភោ’តិ កិញ្ចិ វត្តុំ ន សក្កុណេយ្យុំ។ សោ អញ្ញស្ស វល្លភតរស្ស រាជមហាមត្តស្ស វិរុជ្ឈេយ្យ។ សោ តំ គហេត្វា សុបោថិតំ បោថាបេត្វា ភូមី បិដ្ឋិយា យំសាបេន្តោ និក្កឌ្ឍាបេត្វា រាជានំ ឧបសង្កមិត្វា ‘អសុកោ នាម តេ , ទេវ, ជនបទំ ភិន្ទតី’តិ គណ្ហាបេយ្យ។ រាជា ពន្ធនាគារេ ពន្ធាបេត្វា ‘អសុកេន នាម កស្ស កឹ អវហដ’ន្តិ នគរេ ភេរឹ ចរាបេយ្យ។ មនុស្សា អាគន្ត្វា ‘មយ្ហំ ឥទំ គហិតំ, មយ្ហំ ឥទំ គហិត’ន្តិ វិរវសហស្សំ ឧដ្ឋាបេយ្យុំ។ រាជា ភិយ្យោសោ មត្តាយ កុទ្ធោ នានប្បការេន តំ ពន្ធនាគារេ កិលមេត្វា ឃាតាបេត្វា ‘គច្ឆថ នំ សុសានេ ឆឌ្ឌេត្វា សង្ខលិកា អាហរថា’តិ វទេយ្យ។ ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

តស្ស ហិ បុរិសស្ស ហិ កេនចិទេវ កម្មេន រាជានំ អារាធេត្វា ឋានន្តរំ លទ្ធកាលោ វិយ បុថុជ្ជនស្សាបិ កេនចិទេវ បុញ្ញកម្មេន សគ្គេ និព្ពត្តកាលោ។ តស្មឹ ជនបទំ ភិន្ទិត្វា មនុស្សានំ សន្តកំ គណ្ហន្តេ កស្សចិ កិញ្ចិ វត្តុំ អវិសហនកាលោ វិយ ឥមស្សិម្បិ សគ្គេ និព្ពត្តេ អកុសលស្ស វិបច្ចនោកាសំ អលភនកាលោ។ តស្ស ឯកទិវសំ ឯកស្មឹ រាជវល្លភតរេ វិរជ្ឈិត្វា តេន កុទ្ធេន នំ បោថាបេត្វា រញ្ញោ អារោចេត្វា ពន្ធនាគារេ ពន្ធាបិតកាលោ វិយ ឥមស្ស សគ្គតោ ចវិត្វា និរយេ និព្ពត្តកាលោ។ មនុស្សានំ ‘មយ្ហំ ឥទំ គហិតំ, មយ្ហំ ឥទំ គហិត’ន្តិ វិរវកាលោ វិយ តស្មឹ និរយេ និព្ពត្តេ សព្ពាកុសលកម្មានំ សន្និបតិត្វា គហណកាលោ។ សុសានេ ឆឌ្ឌេត្វា សង្ខលិកានំ អាហរណកាលោ វិយ ឯកេកស្មឹ កម្មេ ខីណេ ឥតរស្ស ឥតរស្ស វិបាកេន និរយតោ សីសំ អនុក្ខិបិត្វា សកលកប្បំ និរយម្ហិ បច្ចនកាលោ។ កប្បដ្ឋិតិកកម្មញ្ហិ កត្វា ឯកកប្បំ និរយម្ហិ បច្ចនកសត្តា នេវ ឯកោ, ន ទ្វេ, ន សតំ, ន សហស្សំ។ ឯវំ បច្ចនកសត្តា កិរ គណនបថំ វីតិវត្តា។

អត្ថេកច្ចានិ កល្យាណានិ កម្មសមាទានានិ គតិវិបត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិអាទីសុបិ ឯវំ យោជនា វេទិតព្ពា។ ឥធេកច្ចស្ស ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ គតិសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន បាបកម្មេន គតិវិបត្តិយំ និរយេ វា អសុរកាយេ វា និព្ពត្តោ។ តាទិសេ ច ឋានេ កុសលំ វិបាកំ ទាតុំ ន សក្កោតិ, ឯកន្តំ អកុសលមេវ សក្កោតីតិ។ ឯវមស្ស តានិ កម្មានិ គតិវិបត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ ឧបធិសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន បាបកម្មេន ឧបធិវិបត្តិយំ បតិដ្ឋិតោ ទុព្ពណ្ណោ ហោតិ បិសាចសទិសោ។ សោ សចេបិ រាជកុលេ និព្ពត្តោ បិតុអច្ចយេន ‘កឹ ឥមស្ស និស្សិរិកស្ស រជ្ជេនា’តិ រជ្ជំ ន លភតិ។ សេនាបតិគេហាទីសុ និព្ពត្តោបិ សេនាបតិដ្ឋានាទីនិ ន លភតិ។

តមស្ស បនត្ថស្សាវិការវត្ថុំ ទីបរាជវត្ថុ កថេតព្វំ – រាជា កិរ បុត្តេ ជាតេ ទេវិយា បសីទិត្វា វរំ អទាសិ។ សា វរំ គហេត្វា ឋបេសិ។ កុមារោ សត្តដ្ឋវស្សកាលេវ រាជង្គណេ កុក្កុដេ យុជ្ឈាបេសិ។ ឯកោ កុក្កុដោ ឧប្បតិត្វា កុមារស្ស អក្ខីនិ ភិន្ទិ។ កុមារមាតា ទេវី បុត្តស្ស បន្នរសសោឡសវស្សកាលេ ‘រជ្ជំ វារេស្សាមី’តិ រាជានំ ឧបសង្កមិត្វា អាហ – “ទេវ, តុម្ហេហិ កុមារស្ស ជាតកាលេ វរោ ទិន្នោ។ មយា សោ គហេត្វា ឋបិតោ; ឥទានិ នំ គណ្ហាមី”តិ។ “សាធុ, ទេវិ, គណ្ហាហី”តិ។ “មយា, ទេវ, តុម្ហាកំ សន្តិកា កិញ្ចិ អលទ្ធំ នាម នត្ថិ ។ ឥទានិ បន មម បុត្តស្ស រជ្ជំ វារេមី”តិ។ “ទេវិ, តវ បុត្តោ អង្គវិកលោ។ ន សក្កា តស្ស រជ្ជំ ទាតុ”ន្តិ ។ “តុម្ហេ មយ្ហំ រុច្ចនកវរំ អទាតុំ អសក្កោន្តា កស្មា វរំ អទត្ថា”តិ? រាជា អតិវិយ និប្បីឡិយមានោ “ន សក្កា តុយ្ហំ បុត្តស្ស សកលលង្កាទីបេ រជ្ជំ ទាតុំ; នាគទីបេ បន ឆត្តំ អស្សាបេត្វា វសតូ”តិ នាគទីបំ បេសេសិ។ សោ ទីបរាជា នាម អហោសិ។ សចេ ចក្ខុវិកលោ នាភវិស្សា តិយោជនសតិកេ សកលតម្ពបណ្ណិទីបេ សព្ពសម្បត្តិបរិវារំ រជ្ជំ អលភិស្សា។ ឯវំ ឧបធិវិបត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ កាលសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន បាបកម្មេន កាលវិបត្តិយំ ទុរាជទុមនុស្សកាលេ កសដេ និរោជេ អប្បាយុកេ គតិកោដិកេ និព្ពត្តោ។ តាទិសេ ច កាលេ កល្យាណកម្មំ វិបាកំ ទាតុំ ន សក្កោតីតិ។ ឯវំ កាលវិបត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ បយោគសម្បត្តិយំ ឋិតស្ស វិបច្ចេយ្យុំ។ អយំ បន បយោគវិបត្តិយំ ឋិតោ បាណំ ហន្តិ...បេ.... សព្ពំ ទុស្សីល្យំ បូរេតិ។ តថា តេន សទ្ធិំ សមជាតិកានិបិ កុលានិ អាវាហវិវាហំ ន ករោន្តិ; ‘តត្ថិធុត្តោ សុរាធុត្តោ អក្ខធុត្តោ អយំ បាបបុរិសោ’តិ អារកា បរិវជ្ជេន្តិ។ កល្យាណកម្មានិ វិបច្ចិតុំ ន សក្កោន្តិ។ ឯវំ បយោគវិបត្តិបដិពាឡ្ហានិ ន វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។ ឯវំ ចតស្សោ សម្បត្តិយោ អាគម្ម វិបាកទាយកំ កល្យាណកម្មំ ចតូហិ វិបត្តីហិ បដិពាហិតត្តា ន វិបច្ចតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ គតិវិបត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន គតិសម្បត្តិយំយេវ និព្ពត្តោ។ តត្ថស្ស តានិ កម្មានិ ឧបគន្ត្វា វារេន វារេន វិបាកំ ទេន្តិ – កាលេន មនុស្សលោកេ និព្ពត្តាបេន្តិ, កាលេន ទេវលោកេ។ ឯវំ គតិវិបត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ គតិមម្បត្តិំ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ ឧបធិវិបត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន ឧបធិសម្បត្តិយំយេវ បតិដ្ឋិតោ អភិរូបោ ទស្សនីយោ បាសាទិកោ ព្រហ្មវច្ឆសទិសោ។ តស្ស ឧបធិសម្បត្តិយំ ឋិតត្តា កល្យាណកម្មានិ វិបាកំ ទេន្តិ។ សចេ រាជកុលេ និព្ពត្តតិ អញ្ញេសុ ជេដ្ឋកភាតិកេសុ សន្តេសុបិ ‘ឯតស្ស អត្តភាវោ សមិទ្ធោ, ឯតស្ស ឆត្តេ ឧស្សាបិតេ លោកស្ស ផាសុ ភវិស្សតី’តិ តមេវ រជ្ជេ អភិសិញ្ចន្តិ។ ឧបរាជគេហាទីសុ និព្ពត្តោ បិតុអច្ចយេន ឱបរជ្ជំ, សេនាបតិដ្ឋានំ, ភណ្ឌាគារិកដ្ឋានំ, សេដ្ឋិដ្ឋានំ លភតិ។ ឯវំ ឧបធិវិបត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ ឧបធិសម្បត្តិំ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ កាលវិបត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន កាលសម្បត្តិយំ និព្ពត្តោ សុរាជសុមនុស្សកាលេ។ តាទិសាយ កាលសមិទ្ធិយា និព្ពត្តស្ស កល្យាណកម្មំ វិបាកំ ទេតិ។

តត្រិទំ **មហាសោណត្ថេរស្ស វត្ថុ** កថេតព្វំ – ព្រាហ្មណតិស្សភយេ កិរ ចិត្តលបព្ពតេ ទ្វាទស ភិក្ខុសហស្សានី បដិវសន្តិ។ តថា តិស្សមហាវិហារេ។ ទ្វីសុបិ មហាវិហារេសុ តិណ្ណំ វស្សានំ វត្តំ ឯករត្តមេវ មហាមូសិកាយោ ខាទិត្វា ថុសមត្តមេវ ឋបេសុំ។ ចិត្តលបព្ពតេ ភិក្ខុសង្ឃោ ‘តិស្សមហាវិហារេ វត្តំ វត្តិស្សតិ, តត្ថ គន្ត្វា វសិស្សាមា’តិ វិហារតោ និក្ខមិ។ តិស្សមហាវិហារេបិ ភិក្ខុសង្ឃោ ‘ចិត្តលបព្ពតេ វត្តំ វត្តិស្សតិ, តត្ថ គន្ត្វា វសិស្សាមា’តិ វិហារតោ និក្ខមិ។ ឧភតោបិ ឯកិស្សា គម្ភីរកន្ទរាយ តីរេ សមាគតា បុច្ឆិត្វា វត្តស្ស ខីណភាវំ ញត្វា ‘តត្ថ គន្ត្វា កឹ ករិស្សាមា’តិ ចតុវីសតិ ភិក្ខុសហស្សានិ គម្ភីរកន្ទរវនំ បវិសិត្វា និសីទិត្វា និសិន្ននីហារេនេវ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិំសុ។ បច្ឆា ភយេ វូបសន្តេ ភិក្ខុសង្ឃោ សក្កំ ទេវរាជានំ គហេត្វា ធាតុយោ សំហរិត្វា ចេតិយំ អកាសិ។

ព្រាហ្មណតិស្សចោរោបិ ជនបទំ វិទ្ធំសេសិ។ សង្ឃោ សន្និបតិត្វា មន្តេត្វា “ចោរំ បដិពាហតូ”តិ សក្កសន្តិកំ អដ្ឋ ថេរេ បេសេសិ។ សក្កោ ទេវរាជា “មយា, ភន្តេ, ឧប្បន្នោ ចោរោ ន សក្កា បដិពាហិតុំ។ សង្ឃោ បរសមុទ្ទំ គច្ឆតុ។ អហំ សមុទ្ទារក្ខំ ករិស្សាមី”តិ។ សង្ឃោ សព្ពទិសាហិ នាគទីបំ គន្ត្វា ជម្ពុកោលបដ្ដនេ តិភូមិកំ មហាឧឡុម្បំ ពន្ធាបេសិ។ ឯកា ភូមិកា ឧទកេ ឱសីទិ។ ឯកិស្សា ភិក្ខុសង្ឃោ និសិន្នោ។ ឯកិស្សា បត្តចីវរានិ

ឋបយឹសុ។ សំយុត្តភាណកចូឡសិវត្ថេរោ, ឥសិទត្តត្ថេរោ, មហាសោណត្ថេរោតិ តយោ ថេរា តាសំ បរិសានំ បាមោក្ខា។ តេសុ ទ្វេ ថេរា មហាសោណត្ថេរំ អាហំសុ – “អាវុសោ មហាសោណ, អភិរុហ មហាឧឡុម្ប”ន្តិ។ “តុម្ហេ បន, ភន្តេ”តិ? “អាវុសោ, ឧទកេ មរណម្បិ ថលេ មរណម្បិ ឯកមេវ ។ ន មយំ គមិស្សាម។ តំ និស្សាយ បន អនាគតេ សាសនស្ស បវេណី ឋស្សតិ។ គច្ឆ ត្វំ, អាវុសោ”តិ។ “នាហំ, ភន្តេ, តុម្ហេសុ អគច្ឆន្តេសុ គមិស្សាមី”តិ យាវតតិយំ កថេត្វាបិ ថេរំ អារោបេតុំ អសក្កោន្តា និវត្តឹសុ។

អថ ចូឡសិវត្ថេរោ ឥសិទត្តត្ថេរំ អាហ – “អាវុសោ ឥសិទត្ត, អនាគតេ មហាសោណត្ថេរំ និស្សាយ សាសនបវេណី ឋស្សតិ; មា ខោ តំ ហត្ថតោ វិស្សជ្ជេហី”តិ។ “តុម្ហេ បន, ភន្តេ”តិ? “អហំ មហាចេតិយំ វន្ទិស្សាមី”តិ ទ្វេ ថេរេ អនុសាសិត្វា អនុបុព្ពេន ចារិកំ ចរន្តោ មហាវិហារំ សម្បាបុណិ។ តស្មឹ សមយេ មហាវិហារោ សុញ្ញោ។ ចេតិយង្គណេ ឯរណ្ឌា ជាតា។ ចេតិយំ គច្ឆេហិ បរិវារិតំ, សេវាលេន បរិយោនទ្ធំ។ ថេរោ ធរមានកពុទ្ធស្ស និបច្ចាការំ ទស្សេន្តោ វិយ មហាចេតិយំ វន្ទិត្វា បច្ឆិមទិសាយ សាលំ បវិសិត្វា ឱលោកេន្តោ ‘ឯវរូបស្ស នាម លាភគ្គយសគ្គប្បត្តស្ស សរីរធាតុចេតិយដ្ឋានំ អនាថំ ជាត’ន្តិ ចិន្តយមានោ និសីទិ។

អថ អវិទូរេ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា អទ្ធិកមនុស្សរូបេន តណ្ឌុលនាឡិញ្ច គុឡបិណ្ឌញ្ច អាទាយ ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “កត្ថ គច្ឆថ, ភន្តេ”តិ? “អហំ ទក្ខិណទិសំ, ឧបាសកា”តិ។ “អហម្បិ តត្ថេវ គន្តុកាមោ, សហ គច្ឆាម, ភន្តេ”តិ។ “អហំ ទុព្ពលោ; តវ គតិយា គន្តុំ ន សក្ខិស្សាមិ; ត្វំ បុរតោ គច្ឆ, ឧបាសកា”តិ។ “អហម្បិ តុម្ហាកំ គតិយា គមិស្សាមី”តិ ថេរស្ស បត្តចីវរំ អគ្គហេសិ។ តិស្សវាបិបាឡឹ អារុឡ្ហកាលេ ច បត្តំ អាហរាបេត្វា បានកំ កត្វា អទាសិ។ ថេរស្ស បីតមត្តេយេវ ពលមត្តា សណ្ឋាតិ។ ទេវតា បថវឹ សង្ខិបិត្វា វេណុនទីសន្តិកេ ឯកំ ឆឌ្ឌិតវិហារំ បត្វា ថេរស្ស វសនដ្ឋានំ បដិជគ្គិត្វា អទាសិ។

បុនទិវសេ ថេរេន មុខេ ធោវិតមត្តេ យាគុំ បចិត្វា អទាសិ; យាគុំ បីតស្ស ភត្តំ បចិត្វា ឧបនាមេសិ។ ថេរោ “តុយ្ហំ ឋបេហិ, ឧបាសកា”តិ បត្តំ ហត្ថេន បិទហិ។ “អហំ ន ទូរំ គមិស្សាមី”តិ ទេវតា ថេរស្សេវ បត្តេ ភត្តំ បក្ខិបិត្វា កតភត្តកិច្ចស្ស ថេរស្ស បត្តចីវរមាទាយ មគ្គំ បដិបន្នា បថវឹ សង្ខិបិត្វា ជជ្ជរនទីសន្តិកំ នេត្វា “ភន្តេ, ឯតំ បណ្ណខាទកមនុស្សានំ វសនដ្ឋានំ, ធូមោ បញ្ញាយតិ។ អហំ បុរតោ គមិស្សាមី”តិ ថេរំ វន្ទិត្វា អត្តនោ ភវនំ អគមាសិ។ ថេរោ សព្ពម្បិ ភយកាលំ បណ្ណខាទកមនុស្សេ និស្សាយ វសិ។

ឥសិទត្តត្ថេរោបិ អនុបុព្ពេន ចារិកំ ចរន្តោ អឡជនបទំ សម្បាបុណិ។ តត្ថ មនុស្សា នាតិបក្កានិ មធុកផលានិ ភិន្ទិត្វា អដ្ឋឹ អាទាយ តចំ ឆឌ្ឌេត្វា អគមំសុ។ ថេរោ “អាវុសោ មហាសោណ, ភិក្ខាហារោ បញ្ញាយតី”តិ វត្វា បត្តចីវរំ អាហរាបេត្វា ចីវរំ បារុបិត្វា បត្តំ នីហរិត្វា អដ្ឋាសិ។ តរុណទារកា ថេរំ ឋិតំ ទិស្វា ‘តមិនា កោចិ អត្ថោ ភវិស្សតី’តិ វាលុកំ បុញ្ឆិត្វា មធុកផលត្តចំ បត្តេ បក្ខិបិត្វា អទំសុ; ថេរា បរិភុញ្ជឹសុ។ សត្តាហមត្តំ សោយេវ អាហារោ អហោសិ។

អនុបុព្ពេន ចោរិយស្សរំ សម្បាបុណឹសុ។ មនុស្សា កុមុទានិ គហេត្វា កុមុទនាលេ ឆឌ្ឌេត្វា អគមំសុ។ ថេរោ “អាវុសោ មហាសោណ, ភិក្ខាហារោ បញ្ញាយតី”តិ វត្វា បត្តចីវរំ អាហរាបេត្វា ចីវរំ បារុបិត្វា បត្តំ នីហរិត្វា អដ្ឋាសិ។ គាមទារកា កុមុទនាលេ សោធេត្វា បត្តេ បក្ខិបិត្វា អទំសុ; ថេរា បរិភុញ្ជឹសុ។ សត្តាហមត្តំ សោវ អាហារោ អហោសិ។

អនុបុព្ពេន ចរន្តា បណ្ណខាទកមនុស្សានំ វសនដ្ឋានេ ឯកំ គាមទ្វារំ សម្បាបុណឹសុ។ តត្ថ ឯកិស្សា ទារិកាយ មាតាបិតរោ អរញ្ញំ គច្ឆន្តា “សចេ កោចិ អយ្យោ អាគច្ឆតិ, កត្ថចិ គន្តុំ មា អទាសិ; អយ្យស្ស វសនដ្ឋានំ អាចិក្ខេយ្យាសិ, អម្មា”តិ អាហំសុ។ សា ថេរេ ទិស្វា បត្តំ គហេត្វា និសីទាបេសិ។ គេហេ ធញ្ញជាតិ នាម នត្ថិ។ វាសឹ បន គហេត្វា គុញ្ជចោចរុក្ខត្តចំ គុញ្ជលតាបត្តេហិ សទ្ធឹ ឯកតោ កោដ្ដេត្វា តយោ បិណ្ឌេ កត្វា ឯកំ ឥសិទត្តត្ថេរស្ស ឯកំ មហាសោណត្ថេរស្ស បត្តេ ឋបេត្វា ‘អតិរេកបិណ្ឌំ ឥសិទត្តត្ថេរស្ស បត្តេ ឋបេស្សាមី’តិ ហត្ថំ បសារេសិ។ ហត្ថោ បរិវត្តិត្វា មហាសោណត្ថេរស្ស បត្តេ បតិដ្ឋាបេសិ។ ឥសិទត្តត្ថេរោ ‘ព្រាហ្មណតិស្សភយេ គុញ្ជចោចបិណ្ឌេ វិបាកទាយកកម្មំ ទេសកាលសម្បទាយ កីវបមាណំ វិបាកំ ទស្សតី’តិ អាហ។ តេ តំ បរិភុញ្ជិត្វា វសនដ្ឋានំ អគមំសុ។ សាបិ អរញ្ញតោ អាគតានំ មាតាបិតូនំ អាចិក្ខិ “ទ្វេ ថេរា អាគតា។ តេសំ មេ វសនដ្ឋានំ អាចិក្ខិត”ន្តិ។ តេ ឧភោបិ ថេរានំ សន្តិកំ គន្ត្វា វន្ទិត្វា “ភន្តេ, យំ មយំ លភាម, តេន តុម្ហេ បដិជគ្គិស្សាម; ឥធេវ វសថា”តិ បដិញ្ញំ គណ្ហឹសុ។ ថេរាបិ សព្ពភយកាលំ តេ ឧបនិស្សាយ វសឹសុ។

ព្រាហ្មណតិស្សចោរេ មតេ បិតុមហារាជា ឆត្តំ ឧស្សាបេសិ។ ‘ភយំ វូបសន្តំ, ជនបទោ សម្បុណ្ណោ’តិ សុត្វា បរសមុទ្ទតោ ភិក្ខុសង្ឃោ នាវាយ មហាតិត្ថបដ្ដនេ ឱរុយ្ហ ‘មហាសោណត្ថេរោ កហំ វសតី’តិ បុច្ឆិត្វា ថេរស្ស

សន្តិកំ អគមាសិ។ ថេរោ បញ្ចសតភិក្ខុបរិវារោ កាលកគាមេ មណ្ឌលារាមវិហារំ សម្បាបុណិ។ តស្មិំ សមយេ កាលកគាមេ សត្តមត្តានិ កុលសតានិ បដិវសន្តិ។ រត្តិភាគេ ទេវតា អាហិណ្ឌិត្វា “មហាសោណត្ថេរោ បញ្ចភិក្ខុសតបរិវារោ មណ្ឌលារាមវិហារំ បត្តោ។ ឯកេកោ នវហត្ថសាដកេន សទ្ធិំ ឯកេកកហាបណគ្ឃនកំ បិណ្ឌបាតំ ទេតូ”តិ មនុស្សេ អវោចុំ។ បុនទិវសេ ច ថេរា កាលកគាមំ បិណ្ឌាយ បវិសិំសុ។ មនុស្សា និសីទាបេត្វា យាគុំ អទំសុ។ មណ្ឌលារាមវាសី តិស្សភូតិត្ថេរោ សង្ឃត្ថេរោ ហុត្វា និសីទិ។ ឯកោ មហាឧបាសកោ តំ វន្ទិត្វា “ភន្តេ, មហាសោណត្ថេរោ នាម កតរោ”តិ បុច្ឆិ។ តេន សមយេន ថេរោ នវកោ ហោតិ បរិយន្តេ និសិន្នោ។ ថេរោ ហត្ថំ បសារេត្វា “មហាសោណោ នាម ឯស, ឧបាសកា”តិ អាហ។ ឧបាសកោ តំ វន្ទិត្វា បត្តំ គណ្ហាតិ។ ថេរោ ន ទេតិ។ តិស្សភូតិត្ថេរោ “អាវុសោ សោណ, យថា ត្វំ ន ជានាសិ, មយម្បិ ឯវមេវ ន ជានាម; បុញ្ញវន្តានំ ទេវតា បរិវារេន្តិ; បត្តំ ទេហិ, សព្រហ្មចារីនំ សង្គហំ ករោហី”តិ អាហ។ ថេរោ បត្តំ អទាសិ។ មហាឧបាសកោ បត្តំ អាទាយ គន្ត្វា កហាបណគ្ឃនកស្ស បិណ្ឌបាតស្ស បូរេត្វា នវហត្ថសាដកំ អាធារកំ កត្វា អាហរិត្វា ថេរស្ស ហត្ថេ ឋបេសិ; អបរោបិ ឧបាសកោ ថេរស្សាតិ សត្ត សាដកសតានិ សត្ត ច បិណ្ឌបាតសតានិ ថេរស្សេវ អទំសុ។

ថេរោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស សំវិភាគំ កត្វា អនុបុព្ពេន មហាវិហារំ បាបុណិត្វា មុខំ ធោវិត្វា មហាពោធិំ វន្ទិត្វា មហាចេតិយំ វន្ទិត្វា ថូបារាមេ ឋិតោ ចីវរំ បារុបិត្វា ភិក្ខុសង្ឃបរិវារោ ទក្ខិណទ្វារេន នគរំ បវិសិត្វា ទ្វារតោ យាវ វឌ្ឍមានកសាលា ឯតស្មិំ អន្តរេ សដ្ឋិកហាបណគ្ឃនកំ បិណ្ឌបាតំ លភិ។ តតោ បដ្ឋាយ បន សក្ការស្ស បមាណំ នត្ថិ។ ឯវំ កាលវិបត្តិយំ មធុកផលត្តចោបិ កុមុទនាឡិបិ ទុល្លភា ជាតា។ កាលសម្បត្តិយំ ឯវរូបោ មហាលាភោ ឧទបាទិ។

វត្តព្ពកនិគ្រោធត្ថេរស្សាបិ សាមណេរកាលេ ព្រាហ្មណតិស្សភយំ ឧទបាទិ។ សាមណេរោ ច ឧបជ្ឈាយោ ចស្ស បរសមុទ្ទំ នាគមិំសុ; ‘បណ្ណខាទកមនុស្សេ ឧបនិស្សាយ វសិស្សាមា’តិ បច្ចន្តាភិមុខា អហេសុំ។ សាមណេរោ សត្តាហមត្តំ អនាហារោ ហុត្វា ឯកស្មិំ គាមដ្ឋានេ តាលរុក្ខេ តាលបក្កំ ទិស្វា ឧបជ្ឈាយំ អាហ – “ភន្តេ, ថោកំ អាគមេថ; តាលបក្កំ បាតេស្សាមី”តិ។ “ទុព្ពលោសិ ត្វំ, សាមណេរ, មា អភិរុហី”តិ។ “អភិរុហិស្សាមិ, ភន្តេ”តិ ខុទ្ទកវាសិំ គហេត្វា តាលំ អារុយ្ហ តាលបិណ្ឌំ ឆិន្ទិតុំ អារភិ។ វាសិផលំ និក្ខមិត្វា ភូមិយំ បតិ។

ថេរោ ចិន្តេសិ “អយំ កិលន្តោវ រុក្ខំ អារុឡ្ហោ; កឹ នុ ខោ ឥទានិ ករិស្សតី”តិ សាមណេរោ តាលបណ្ណំ ផាលេត្វា ផាលេត្វា វាសិទណ្ឌកេ ពន្ធិត្វា ឃដ្ដេន្តោ ឃដ្ដេន្តោ ភូមិយំ បាតេត្វា “ភន្តេ, សាធុ វតស្ស សចេ វាសិផលំ ឯត្ថ បវេសេយ្យាថា”តិ អាហ។ ថេរោ ‘ឧបាយសម្បន្នោ សាមណេរោ’តិ វាសិផលំ បវេសេត្វា អទាសិ។ សោ វាសិំ ឧក្ខិបិត្វា តាលផលានិ បាតេសិ។ ថេរោ វាសិំ បាតាបេត្វា បវដ្ដិត្វា គតំ តាលផលំ ភិន្ទិត្វា សាមណេរំ ឱតិណ្ណកាលេ អាហ “សាមណេរ, ត្វំ ទុព្ពលោ, ឥទំ តាវ ខាទាហី”តិ។ “នាហំ, ភន្តេ, តុម្ហេហិ អខាទិតេ ខាទិស្សាមី”តិ វាសិំ គហេត្វា តាលផលានិ ភិន្ទិត្វា បត្តំ នីហរិត្វា តាលមិញ្ជំ បក្ខិបិត្វា ថេរស្ស ទត្វា សយំ ខាទិ។ យាវ តាលផលានិ អហេសុំ, តាវ តត្ថេវ វសិត្វា ផលេសុ ខីណេសុ អនុបុព្ពេន បណ្ណខាទកមនុស្សានំ វសនដ្ឋានេ ឯកំ ឆឌ្ឌិតវិហារំ បវិសិំសុ។ សាមណេរោ ថេរស្ស វសនដ្ឋានំ បដិជគ្គិ។ ថេរោ សាមណេរស្ស ឱវាទំ ទត្វា វិហារំ បាវិសិ។ សាមណេរោ ‘អនាយតនេ នដ្ឋានំ អត្តភាវានំ បមាណំ នត្ថិ, ពុទ្ធានំ ឧបដ្ឋានំ ករិស្សាមី’តិ ចេតិយង្គណំ គន្ត្វា អប្បហរិតំ ករោតិ; សត្តាហមត្តំ និរាហារតាយ បវេធមានោ បតិត្វា និបន្នកោវ តិណានិ ឧទ្ធរតិ។ ឯកច្ចេ ច មនុស្សា អរញ្ញេ ចរន្តា មធុំ លភិត្វា ទារូនិ ចេវ សាកបណ្ណញ្ច គហេត្វា តិណចលនសញ្ញាយ ‘មិគោ នុ ខោ ឯសោ’តិ សាមណេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា “កឹ ករោសិ, សាមណេរា”តិ អាហំសុ។ “តិណគណ្ឋិំ គណ្ហាមិ, ឧបាសកា”តិ។ “អញ្ញោបិ កោចិ អត្ថិ, ភន្តេ”តិ? “អាម, ឧបាសកា, ឧបជ្ឈាយោ មេ អន្តោគព្ភេ”តិ។ “មហាថេរស្ស ទត្វា ខាទេយ្យាសិ, ភន្តេ”តិ សាមណេរស្ស មធុំ ទត្វា អត្តនោ វសនដ្ឋានំ អាចិក្ខិត្វា “មយំ សាខាភង្គំ ករោន្តា គមិស្សាម។ ឯតាយ សញ្ញាយ ថេរំ គហេត្វា អាគច្ឆេយ្យាសិ, អយ្យា”តិ វត្វា អគមំសុ។

សាមណេរោ មធុំ គហេត្វា ថេរស្ស សន្តិកំ គន្ត្វា ពហិ ឋត្វា “វន្ទាមិ, ភន្តេ”តិ អាហ។ ថេរោ ‘សាមណេរោ ជិឃច្ឆាយ អនុឧយ្យមានោ អាគតោ ភវិស្សតី’តិ តុណ្ហី អហោសិ។ សោ បុនបិ “វន្ទាមិ, ភន្តេ”តិ អាហ។ “កស្មា, សាមណេរ, ទុព្ពលភិក្ខូនំ សុខេន និបជ្ជិតុំ ន ទេសី”តិ? “ទ្វារំ វិវរិតុំ សារុប្បំ, ភន្តេ”តិ? ថេរោ ឧដ្ឋហិត្វា ទ្វារំ វិវរិត្វា “កឹ តេ, សាមណេរ, លទ្ធំ”តិ អាហ។ មនុស្សេហិ មធុ ទិន្នំ, ខាទិតុំ សារុប្បំ, ភន្តេ”តិ? “សាមណេរ, ឯវមេវ ខាទិតុំ កិលមិស្សាម, បានកំ កត្វា បិវិស្សាមា”តិ។ សាមណេរោ បានកំ កត្វា អទាសិ។ អថ នំ ថេរោ “មនុស្សានំ វសនដ្ឋានំ បុច្ឆសិ, សាមណេរា”តិ អាហ។ សយមេវ អាចិក្ខិំសុ, ភន្តេ”តិ។ “សាមណេរ, បាតោវ គច្ឆន្តា កិលមិស្សាម; អជ្ជេវ គមិស្សាមា”តិ បត្តចីវរំ គណ្ហាបេត្វា និក្ខមិ។ តេ គន្ត្វា មនុស្សានំ វសនដ្ឋានស្ស អវិទូរេ និបជ្ជិំសុ។

សាមណេរោ រត្តិភាគេ ចិន្តេសិ – ‘មយា បព្ពជិតកាលតោ បដ្ឋាយ គាមន្តេ អរុណំ នាម ន ឧដ្ឋាបិតបុព្ពំ’ន្តិ។ សោ បត្តំ គហេត្វា អរុណំ ឧដ្ឋាបេតុំ អរញ្ញំ អគមាសិ។ មហាថេរោ សាមណេរំ និបន្នដ្ឋានេ អបស្សន្តោ ‘មនុស្សខាទកេហិ គហិតោ ភវិស្សតី’តិ ចិន្តេសិ។ សាមណេរោ អរញ្ញេ អរុណំ ឧដ្ឋាបេត្វា បត្តេន ឧទកញ្ច ទន្តកដ្ឋញ្ច គហេត្វា អាគមិ។ “សាមណេរ, កុហឹ គតោសិ? មហល្លកភិក្ខូនំ តេ វិតក្កោ ឧប្បាទិតោ; ទណ្ឌកម្មំ អាហរា”តិ។ “អាហរិស្សាមិ, ភន្តេ”តិ។ ថេរោ មុខំ ធោវិត្វា ចីវរំ បារុបិ។ ឧភោបិ មនុស្សានំ វសនដ្ឋានំ អគមំសុ។ មនុស្សាបិ អត្តនោ បរិភោគំ កន្ទមូលផលបណ្ណំ អទំសុ។ ថេរោបិ បរិភុញ្ជិត្វា វិហារំ អគមាសិ។ សាមណេរោ ឧទកំ អាហរិត្វា “បាទេ ធោវាមិ, ភន្តេ”តិ អាហ។ “សាមណេរ, ត្វំ រត្តឹ កុហឹ គតោ? អម្ហាកំ វិតក្កំ ឧប្បាទេសី”តិ។ “ភន្តេ, គាមន្តេ មេ អរុណំ ន ឧដ្ឋាបិតបុព្ពំ; អរុណុដ្ឋាបនត្ថាយ អរញ្ញំ អគមាសិ”ន្តិ។ “សាមណេរ, ន តុយ្ហំ ទណ្ឌកម្មំ អនុច្ឆវិកំ អម្ហាកមេវ អនុច្ឆវិក”ន្តិ វត្វា ថេរោ តស្មិំយេវ ឋានេ វសិ; សាមណេរស្ស ច សញ្ញំ អទាសិ “មយំ តាវ មហល្លកា; ‘ឥទំ នាម ភវិស្សតី’តិ ន សក្កា ជានិតុំ។ តុវំ អត្តានំ រក្ខេយ្យាសី”តិ។ ថេរោ កិរ អនាគាមី។ តំ អបរភាគេ មនុស្សខាទកា ខាទឹសុ។ សាមណេរោ អត្តានំ រក្ខិត្វា ភយេ វូបសន្តេ តថារូបេ ឋានេ ឧបជ្ឈំ គាហាបេត្វា ឧបសម្បន្នោ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គហេត្វា តិបិដកធរោ ហុត្វា វត្តព្ពកនិគ្រោធត្ថេរោ នាម ជាតោ។

បិតុមហារាជា រជ្ជំ បដិបជ្ជិ។ បរសមុទ្ទា អាគតាគតា ភិក្ខូ “កហំ វត្តព្ពកនិគ្រោធត្ថេរោ, កហំ វត្តព្ពកនិគ្រោធត្ថេរោ”តិ បុច្ឆិត្វា តស្ស សន្តិកំ អគមំសុ។ មហាភិក្ខុសង្ឃោ ថេរំ បរិវារេសិ។ សោ មហាភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ អនុបុព្ពេន មហាវិហារំ បត្វា មហាពោធឹ មហាចេតិយំ ថូបារាមញ្ច វន្ទិត្វា នគរំ បាយាសិ។ យាវ ទក្ខិណទ្វារា គច្ឆន្តស្សេវ នវសុ ឋានេសុ តិចីវរំ ឧបបជ្ជិ; អន្តោនគរំ បវិដ្ឋកាលតោ បដ្ឋាយ មហាសក្ការោ ឧប្បជ្ជិ។ ឥតិ កាលវិបត្តិយំ តាលផលកន្ទមូលបណ្ណម្បិ ទុល្លភំ ជាតំ។ កាលសម្បត្តិយំ ឯវរូបោ មហាលាភោ ឧប្បន្នោតិ។ ឯវំ កាលវិបត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ កាលសម្បត្តិំ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។

អបរស្សាបិ ពហូនិ កល្យាណកម្មានិ ហោន្តិ។ តានិ បយោគវិបត្តិយំ ឋិតស្ស ន វិបច្ចេយ្យុំ។ សោ បន ឯកេន កល្យាណកម្មេន សម្មាបយោគេ បតិដ្ឋិតោ តីណិ សុចរិតានិ បូរេតិ, បញ្ចសីលំ ទសសីលំ រក្ខតិ។ កាលសម្បត្តិយំ និព្ពត្តស្ស រាជានោ សព្ពាលង្ការបតិមណ្ឌិតា រាជកញ្ញាយោ ‘ឯតស្ស អនុច្ឆវិកា’តិ បេសេន្តិ, យានវាហនមណិសុវណ្ណរជតាទិភេទំ តំ តំ បណ្ណាការំ ‘ឯតស្ស អនុច្ឆវិក’ន្តិ បេសេន្តិ ។

បព្ពជ្ជូបគតោបិ មហាយសោ ហោតិ មហានុភាវោ។ តត្រិទំ វត្ថុ – កូដកណ្ណរាជា កិរ គិរិគាមកណ្ណវាសិកំ ចូឡសុធម្មត្ថេរំ មមាយតិ។ សោ ឧប្បលវាបិយំ វសមានោ ថេរំ បក្កោសាបេសិ។ ថេរោ អាគន្ត្វា មាលារាមវិហារេ វសតិ។ រាជា ថេរស្ស មាតរំ បុច្ឆិ – “កឹ ថេរោ បិយាយតី”តិ? “កន្ទំ មហារាជា”តិ។ រាជា កន្ទំ គាហាបេត្វា វិហារំ គន្ត្វា ថេរស្ស ទទមានោ មុខំ ឧល្លោកេតុំ នាសក្ខិ។ សោ និក្ខមិត្វា ច ពហិបរិវេណេ ទេវិំ បុច្ឆិ – “កីទិសោ ថេរោ”តិ? “ត្វំ បុរិសោ ហុត្វា ឧល្លោកេតុំ ន សក្កោសិ; អហំ កថំ សក្ខិស្សាមិ? នាហំ ជានាមិ កីទិសោ”តិ។ រាជា ‘មម រដ្ឋេ ពលិការគហបតិបុត្តំ ឧល្លោកេតុំ ន វិសហាមិ។ មហន្តំ វត ភោ ពុទ្ធសាសនំ នាមា’តិ អប្ផោដេសិ។ តិបិដកចូឡនាគត្ថេរម្បិ មមាយតិ។ តស្ស អង្គុលិយំ ឯកា បិឡកា ឧដ្ឋហិ។ រាជា ‘ថេរំ បស្សិស្សាមី’តិ វិហារំ គន្ត្វា ពលវបេមេន អង្គុលឹ មុខេន គណ្ហិ។ អន្តោមុខេយេវ បិឡកា ភិន្នា, បុព្ពលោហិតំ អនុដ្ឋុភិត្វា ថេរេ សិនេហេន អមតំ វិយ អជ្ឈោហរិ។ សោយេវ ថេរោ អបរភាគេ មរណមញ្ចេ និបជ្ជិ។ រាជា គន្ត្វា អសុចិកបល្លកំ សីសេ ឋបេត្វា ‘ធម្មសកដស្ស អក្ខោ ភិជ្ជតិ អក្ខោ ភិជ្ជតី’តិ បរិទេវមានោ វិចរិ។ បថវិស្សរស្ស អសុចិកបល្លកំ សីសេន ឧក្ខិបិត្វា វិចរណំ នាម កស្ស គតមគ្គោ? សម្មាបយោគស្ស គតមគ្គោតិ។ ឯវំ បយោគវិបត្តិបដិពាហិតត្តា វិបាកំ ទាតុំ អសក្កោន្តានិ បយោគសម្បត្តិំ អាគម្ម វិបច្ចន្តីតិ បជានាតិ។ ឯវំ ចតូហិ វិបត្តីហិ បដិពាហិតំ កល្យាណកម្មំ វិបាកំ អទត្វា ចតស្សោ សម្បត្តិយោ អាគម្ម ទេតិ។

តត្រិទំ ភូតមត្ថំ កត្វា ឱបម្មំ – ឯកោ កិរ មហារាជា ឯកស្ស អមច្ចស្ស អប្បមត្តេន កុជ្ឈិត្វា តំ ពន្ធនាគារេ ពន្ធាបេសិ។ តស្ស ញាតកា រញ្ញោ កុទ្ធភាវំ ញត្វា កិញ្ចិ អវត្វា ចណ្ឌកោបេ វិគតេ រាជានំ តស្ស និរបរាធភាវំ ជានាបេសុំ។ រាជា មុញ្ចិត្វា តស្ស ឋានន្តរំ បដិបាកតិកំ អកាសិ។ អថស្ស តតោ តតោ អាគច្ឆន្តានំ បណ្ណាការានំ បមាណំ នាហោសិ។ មនុស្សា សម្បដិច្ឆិតុំ នាសក្ខឹសុ។ តត្ថ រញ្ញោ អប្បមត្តកេន កុជ្ឈិត្វា តស្ស ពន្ធនាគារេ ពន្ធាបិតកាលោ វិយ បុថុជ្ជនស្ស និរយេ និព្ពត្តកាលោ។ អថស្ស ញាតកេហិ រាជានំ សញ្ញាបេត្វា ឋានន្តរស្ស បដិបាកតិកករណកាលោ វិយ តស្ស សគ្គេ និព្ពត្តកាលោ។ បណ្ណាការំ សម្បដិច្ឆិតុំ អសមត្ថកាលោ វិយ ចតស្សោ សម្បត្តិយោ អាគម្ម កល្យាណកម្មានំ ទេវលោកតោ មនុស្សលោកំ, មនុស្សលោកតោ ទេវលោកន្តិ ឯវំ សុខដ្ឋានតោ សុខដ្ឋានមេវ នេត្វា កប្បសតសហស្សម្បិ សុខវិបាកំ ទត្វា និព្ពានសម្បាបនំ វេទិតព្ពំ។

ឯវំ តាវ បាឡិវសេនេវ ទុតិយំ ពលំ ទីបេត្វា បុន “អហោសិ កម្មំ អហោសិ កម្មវិបាកោ”តិ (បដិ. ម. ១.២៣៤) ឥមិនា បដិសម្ភិទានយេនាបិ ទីបេតព្វំ។ តត្ថ **‘អហោសិ កម្ម’**ន្តិ អតីតេ អាយូហិតំ កម្មំ អតីតេយេវ អហោសិ។ យេន បន អតីតេ វិបាកោ ទិន្នោ, តំ សន្ធាយ **‘អហោសិ កម្មវិបាកោ’**តិ វុត្តំ។ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីសុ បន ពហូសុបិ អាយូហិតេសុ ឯកំ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ វិបាកំ ទេតិ, សេសានិ អវិបាកានិ។ ឯកំ ឧបបជ្ជវេទនីយំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍតិ, សេសានិ អវិបាកានិ។ ឯកេនានន្តរិយេន និរយេ ឧបបជ្ជតិ, សេសានិ អវិបាកានិ។ អដ្ឋសុ សមាបត្តីសុ ឯកាយ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តតិ, សេសា អវិបាកា។ ឥទំ សន្ធាយ **‘នាហោសិ កម្មវិបាកោ’**តិ វុត្តំ។ យោ បន ពហុម្បិ កុសលាកុសលំ កម្មំ កត្វា កល្យាណមិត្តំ និស្សាយ អរហត្តំ បាបុណាតិ, ឯតស្ស កម្មវិបាកោ ‘នាហោសិ’ នាម។ យំ អតីតេ អាយូហិតំ ឯតរហិ វិបាកំ ទេតិ តំ **‘អហោសិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ បុរិមនយេនេវ អវិបាកតំ អាបជ្ជតិ តំ **‘អហោសិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ អតីតេ អាយូហិតំ អនាគតេ វិបាកំ ទស្សតិ តំ **‘អហោសិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ បុរិមនយេន អវិបាកតំ អាបជ្ជិស្សតិ តំ **‘អហោសិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។

យំ ឯតរហិ អាយូហិតំ ឯតរហិយេវ វិបាកំ ទេតិ តំ **‘អត្ថិ កម្មំ អត្ថិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ បុរិមនយេនេវ អវិបាកតំ អាបជ្ជតិ តំ **‘អត្ថិ កម្មំ នត្ថិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ ឯតរហិ អាយូហិតំ អនាគតេ វិបាកំ ទស្សតិ តំ **‘អត្ថិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ បុរិមនយេនេវ អវិបាកតំ អាបជ្ជិស្សតិ តំ **‘អត្ថិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។

យំ សយម្បិ អនាគតំ, វិបាកោបិស្ស អនាគតោ តំ **‘ភវិស្សតិ កម្មំ ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។ យំ សយំ ភវិស្សតិ, បុរិមនយេនេវ អវិបាកតំ អាបជ្ជិស្សតិ តំ **‘ភវិស្សតិ កម្មំ ន ភវិស្សតិ កម្មវិបាកោ’** នាម។

ឥទំ តថាគតស្សាតិ ឥទំ សព្ពេហិបិ ឯតេហិ អាការេហិ តថាគតស្ស កម្មន្តរវិបាកន្តរជាននញាណំ អកម្បិយដ្ឋេន ទុតិយពលំ វេទិតព្ពន្តិ។

ទុតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

តតិយពលនិទ្ទេសោ

៨១១. តតិយពលនិទ្ទេសេ **មគ្គោ**តិ វា **បដិបទា**តិ វា កម្មស្សេវេតំ នាមំ។ **និរយគាមិនី**តិអាទីសុ និរស្សាទដ្ឋេន និរតិអត្ថេន ច **និរយោ**។ ឧទ្ធំ អនុគន្ត្វា តិរិយំ អញ្ចិតាតិ តិរច្ឆានា; តិរច្ឆានាយេវ **តិរច្ឆានយោនិ**។ បេតតាយ បេត្តិ; ឥតោ បេច្ច គតភាវេនាតិ អត្ថោ។ បេត្តិយេវ **បេត្តិវិសយោ**។ មនស្ស ឧស្សន្នតាយ មនុស្សា; មនុស្សាវ **មនុស្សលោកោ**។ ទិព្ពន្តិ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ អធិមត្តាយ វា ឋានសម្បត្តិយាតិ ទេវា; ទេវាវ **ទេវលោកោ**។ វានំ វុច្ចតិ តណ្ហា; តំ តត្ថ នត្ថីតិ **និព្ពានំ**។ និរយំ គច្ឆតីតិ **និរយគាមី**។ ឥទំ មគ្គំ សន្ធាយ វុត្តំ។ បដិបទា បន និរយគាមិនី នាម ហោតិ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទំ សព្ពម្បិ បដិបទំ តថាគតោ បជានាតិ។

កថំ ? សកលគាមវាសិកេសុបិ ហិ ឯកតោ ឯកំ សូករំ វា មិគំ វា ជីវិតា វោរោបេន្តេសុ សព្ពេសម្បិ ចេតនា បរស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយារម្មណាវ ហោតិ។ តំ បន កម្មំ តេសំ អាយូហនក្ខណេយេវ នានា ហោតិ។ តេសុ ហិ ឯកោ អាទរេន ឆន្ទជាតោ ករោតិ។ ឯកោ ‘ឯហិ ត្វម្បិ ករោហី’តិ បរេហិ និប្បីឡិតត្តា ករោតិ។ ឯកោ សមានច្ឆន្ទោ វិយ ហុត្វា អប្បដិពាហិយមានោ វិចរតិ។ តេសុ ឯកោ តេនេវ កម្មេន និរយេ និព្ពត្តតិ, ឯកោ តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯកោ បេត្តិវិសយេ។ តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេយេវ ‘ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស និរយេ និព្ពត្តិស្សតិ , ឯស តិរច្ឆានយោនិយំ, ឯស បេត្តិវិសយេ’តិ បជានាតិ ។ និរយេ និព្ពត្តមានម្បិ ‘ឯស អដ្ឋសុ មហានិរយេសុ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស សោឡសសុ ឧស្សទនិរយេសុ និព្ពត្តិស្សតី’តិ បជានាតិ។ តិរច្ឆានយោនិយំ និព្ពត្តមានម្បិ ‘ឯស អបាទកោ ភវិស្សតិ, ឯស ទ្វិបាទកោ, ឯស ចតុប្បាទកោ, ឯស ពហុប្បាទកោ’តិ បជានាតិ។ បេត្តិវិសយេ និព្ពត្តមានម្បិ ‘ឯស និជ្ឈាមតណ្ហិកោ ភវិស្សតិ, ឯស ខុប្បិបាសិកោ, ឯស បរទត្តូបជីវី’តិ បជានាតិ។ តេសុ ច កម្មេសុ ‘ឥទំ កម្មំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិតុំ ន សក្ខិស្សតិ, ទុព្ពលំ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កំ ភវិស្សតីតិ បជានាតិ។

តថា សកលគាមវាសិកេសុ ឯកតោ បិណ្ឌបាតំ ទទមានេសុ សព្ពេសម្បិ ចេតនា បិណ្ឌបាតារម្មណាវ ហោតិ។ តំ បន កម្មំ តេសំ អាយូហនក្ខណេយេវ បុរិមនយេន នានា ហោតិ។ តេសុ កេចិ ទេវលោកេ និព្ពត្តិស្សន្តិ, កេចិ មនុស្សលោកេ។ តំ តថាគតោ អាយូហនក្ខណេយេវ ‘ឥមិនា នីហារេន អាយូហិតត្តា ឯស

មនុស្សលោកេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ទេវលោកេ’តិ បជានាតិ។ ទេវលោកេ និព្ពត្តមានានម្បិ ‘ឯស បរនិម្មិតវសវត្តីសុ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស និម្មានរតីសុ, ឯស តុសិតេសុ, ឯស យាមេសុ, ឯស តាវតឹសេសុ, ឯស ចាតុមហារាជិកេសុ, ឯស ភុម្មទេវេសុ; ឯស បន ជេដ្ឋកទេវរាជា ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ឯតស្ស ទុតិយំ វា តតិយំ វា ឋានន្តរំ ករោន្តោ បរិចារកោ ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតី’តិ បជានាតិ។ មនុស្សេសុ និព្ពត្តមានានម្បិ ‘ឯស ខត្តិយកុលេ និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ព្រាហ្មណកុលេ, ឯស វេស្សកុលេ, ឯស សុទ្ទកុលេ; ឯស បន មនុស្សេសុ រាជា ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតិ, ឯស ឯតស្ស ទុតិយំ វា តតិយំ វា ឋានន្តរំ ករោន្តោ បរិចារកោ ហុត្វា និព្ពត្តិស្សតី’តិ បជានាតិ ។ តេសុ ច កម្មេសុ ‘ឥទំ កម្មំ បដិសន្ធឹ អាកឌ្ឍិតុំ ន សក្ខិស្សតិ, ទុព្ពលំ ទិន្នាយ បដិសន្ធិយា ឧបធិវេបក្កំ ភវិស្សតី’តិ បជានាតិ។

តថា វិបស្សនំ បដ្ឋបេន្តេសុយេវ យេន នីហារេន វិបស្សនា អារទ្ធា, ‘ឯស អរហត្តំ បាបុណិស្សតិ, ឯស អរហត្តំ បត្តុំ ន សក្ខិស្សតិ, ឯស អនាគាមិយេវ ភវិស្សតិ, ឯស សកទាគាមិយេវ, ឯស សោតាបន្នោយេវ; ឯស បន មគ្គំ វា ផលំ វា សច្ឆិកាតុំ ន សក្ខិស្សតិ, លក្ខណារម្មណាយ វិបស្សនាយមេវ ឋស្សតិ; ឯស បច្ចយបរិគ្គហេយេវ, ឯស នាមរូបបរិគ្គហេយេវ, ឯស អរូបបរិគ្គហេយេវ, ឯស រូបបរិគ្គហេយេវ ឋស្សតិ, ឯស មហាភូតមត្តមេវ វវត្ថាបេស្សតិ, ឯស កិញ្ចិ សល្លក្ខេតុំ ន សក្ខិស្សតី’តិ បជានាតិ។

កសិណបរិកម្មំ ករោន្តេសុបិ ‘ឯតស្ស បរិកម្មមត្តមេវ ភវិស្សតិ, និមិត្តំ ឧប្បាទេតុំ ន សក្ខិស្សតិ; ឯស បន និមិត្តំ ឧប្បាទេតុំ សក្ខិស្សតិ, អប្បនំ បាបេតុំ ន សក្ខិស្សតិ; ឯស អប្បនំ បាបេត្វា ឈានំ បាទកំ កត្វា វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា អរហត្តំ គណ្ហិស្សតី’តិ បជានាតីតិ។

តតិយពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

ចតុត្ថពលនិទ្ទេសោ

៨១២. ចតុត្ថពលនិទ្ទេសេ **ខន្ធនានត្តន្តិ** ‘អយំ រូបក្ខន្ធោ នាម…បេ…. អយំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ នាមា’តិ ឯវំ បញ្ចន្នំ ខន្ធានំ នានាករណំ បជានាតិ។ តេសុបិ ‘ឯកវិធេន រូបក្ខន្ធោ…បេ…. ឯកាទសវិធេន រូបក្ខន្ធោ។ ឯកវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ…បេ…. ពហុវិធេន វេទនាក្ខន្ធោ…បេ…. ឯកវិធេន សញ្ញាក្ខន្ធោ…បេ…. ឯកវិធេន សង្ខារក្ខន្ធោ…បេ…. ឯកវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ…បេ…. ពហុវិធេន វិញ្ញាណក្ខន្ធោ’តិ ឯវំ ឯកេកស្ស ខន្ធស្ស នានត្តំ បជានាតិ។ **អាយតននានត្តន្តិ** ‘ឥទំ ចក្ខាយតនំ នាម…បេ…. ឥទំ ធម្មាយតនំ នាម។ តត្ថ ទសាយតនា កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមកា’តិ ឯវំ អាយតននានត្តំ បជានាតិ។ **ធាតុនានត្តន្តិ** ‘អយំ ចក្ខុធាតុ នាម…បេ…. អយំ មនោវិញ្ញាណធាតុ នាម។ តត្ថ សោឡស ធាតុយោ កាមាវចរា, ទ្វេ ចតុភូមកា’តិ ឯវំ ធាតុនានត្តំ បជានាតិ។

បុន **អនេកធាតុនានាធាតុលោកនានត្តន្តិ** ឥទំ ន កេវលំ ឧបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សេវ នានត្តំ តថាគតោ បជានាតិ, អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សាបិ នានត្តំ តថាគតោ បជានាតិយេវាតិ ទស្សេតុំ គហិតំ។ បច្ចេកពុទ្ធា ហិ ទ្វេ ច អគ្គសាវកា ឧបាទិន្នកសង្ខារលោកស្សាបិ នានត្តំ ឯកទេសតោវ ជានន្តិ នោ និប្បទេសតោ, អនុបាទិន្នកលោកស្ស បន នានត្តំ ន ជានន្តិ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធោ បន ‘ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស នាម រុក្ខស្ស ខន្ធោ សេតោ ហោតិ, ឥមស្ស កាឡកោ, ឥមស្ស មដ្ឋោ; ឥមស្ស ពហលត្តចោ, ឥមស្ស តនុត្តចោ; ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស បត្តំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ឯវរូបំ នាម ហោតិ; ឥមាយ បន ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស បុប្ផំ នីលកំ ហោតិ, បីតកំ, លោហិតកំ, ឱទាតំ, សុគន្ធំ , ទុគ្គន្ធំ ហោតិ; ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ផលំ ខុទ្ទកំ ហោតិ, មហន្តំ, ទីឃំ, រស្សំ, វដ្ដំ, សុសណ្ឋានំ, ទុស្សណ្ឋានំ, មដ្ឋំ, ផរុសំ, សុគន្ធំ, ទុគ្គន្ធំ, មធុរំ, តិត្តកំ, អម្ពិលំ, កដុកំ, កសាវំ ហោតិ; ឥមាយ នាម ធាតុយា ឧស្សន្នាយ ឥមស្ស រុក្ខស្ស កណ្ដកោ តិខិណោ ហោតិ, អតិខិណោ, ឧជុកោ, កុដិលោ, តម្ពោ, កាឡកោ, នីលោ, ឱទាតោ ហោតី’តិ ឯវំ អនុបាទិន្នកសង្ខារលោកស្ស នានត្តំ បជានាតិ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធានំយេវ ហិ ឯតំ ពលំ, ន អញ្ញេសន្តិ។

ចតុត្ថពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសោ

៨១៣. បញ្ចមពលនិទ្ទេសេ **ហីនាធិមុត្តិកាតិ** ហីនជ្ឈាសយា។ **បណីតាធិមុត្តិកាតិ** កល្យាណជ្ឈាសយា។ **សេវន្តីតិ** និស្សយន្តិ អល្លីយន្តិ។ **ភជន្តីតិ** ឧបសង្កមន្តិ។ **បយិរុបាសន្តីតិ** បុនប្បុនំ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេ ហិ

អាចរិយុបជ្ឈាយា ន សីលវន្តោ ហោន្តិ, សទ្ធិវិហារិកា សីលវន្តោ ហោន្តិ, តេ អត្តនោ អាចរិយុបជ្ឈាយេបិ ន ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនា សទិសេ សារុប្បភិក្ខូយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេ អាចរិយុបជ្ឈាយា សារុប្បភិក្ខូ, ឥតរេ អសារុប្បា, តេបិ ន អាចរិយុបជ្ឈាយេ ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនា សទិសេ ហីនាធិមុត្តិកេ ឯវ ឧបសង្កមន្តិ។

ឯវំ ឧបសង្កមនំ បន ន កេវលំ ឯតរហេវ, អតីតានាគតេបីតិ ទស្សេតុំ **អតីតម្បិ អទ្ធាន**ន្តិអាទិមាហ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ។ ឥទំ បន ទុស្សីលានំ ទុស្សីលសេវនមេវ, សីលវន្តានំ សីលវន្តសេវនមេវ, ទុប្បញ្ញានំ ទុប្បញ្ញសេវនមេវ, បញ្ញវន្តានំ បញ្ញវន្តសេវនមេវ កោ និយាមេតីតិ? អជ្ឈាសយធាតុ និយាមេតិ។ សម្ពហុលា កិរ ភិក្ខូ ឯកំ គាមំ គណភិក្ខាចារំ ចរន្តិ។ មនុស្សា ពហុភត្តំ អាហរិត្វា បត្តានិ បូរេត្វា “តុម្ហាកំ យថាសភាគេន បរិភុញ្ជថា”តិ ទត្វា ឧយ្យោជេសុំ។ ភិក្ខូបិ អាហំសុ “អាវុសោ, មនុស្សា ធាតុសំយុត្តកម្មេ បយោជេន្តី”តិ។ តិបិដក ចូឡាភយត្ថេរោបិ នាគទីបេ ចេតិយំ វន្ទនាយ បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធិំ គច្ឆន្តោ ឯកស្មិំ គាមេ មនុស្សេហិ និមន្តិតោ។ ថេរេន ច សទ្ធិំ ឯកោ អសារុប្បភិក្ខុ អត្ថិ។ ធុរវិហារេបិ ឯកោ អសារុប្បភិក្ខុ អត្ថិ។ ទ្វីសុ ភិក្ខុសង្ឃេសុ គាមំ ឱសរន្តេសុ តេ ឧភោបិ ជនា, កិញ្ចាបិ អាគន្តុកេន នេវាសិកោ នេវាសិកេន វា អាគន្តុកោ ន ទិដ្ឋបុព្ពោ, ឯវំ សន្តេបិ, ឯកតោ ហុត្វា ហសិត្វា ហសិត្វា កថយមានា ឯកមន្តំ អដ្ឋំសុ។ ថេរោ ទិស្វា “សម្មាសម្ពុទ្ធេន ជានិត្វា ធាតុសំយុត្តំ កថិត”ន្តិ អាហ។

ឯវំ ‘អជ្ឈាសយធាតុ និយាមេតី’តិ វត្វា ធាតុសំយុត្តេន អយមេវត្ថោ ទីបេតព្ពោ។ គិជ្ឈកូដបព្ពតស្មិញ្ហិ គិលានសេយ្យាយ និបន្នោ ភគវា អារក្ខណត្ថាយ បរិវារេត្វា វសន្តេសុ សារិបុត្តមោគ្គល្លានាទីសុ ឯកមេកំ អត្តនោ អត្តនោ បរិសាយ សទ្ធិំ ចង្កមន្តំ ឱលោកេត្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ “បស្សថ នោ តុម្ហេ, ភិក្ខវេ, សារិបុត្តំ សម្ពហុលេហិ ភិក្ខូហិ សទ្ធិំ ចង្កមន្ត”ន្តិ? “ឯវំ, ភន្តេ”តិ។ “សព្ពេ ខោ ឯតេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខូ មហាបញ្ញា”តិ (សំ. និ. ២.៩៩) សព្ពំ វិត្ថារេតព្ពន្តិ។

បញ្ចមពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

ឆដ្ឋពលនិទ្ទេសោ

៨១៤. ឆដ្ឋពលនិទ្ទេសេ **អាសយ**ន្តិ យត្ថ សត្តា អាសយន្តិ និវសន្តិ, តំ តេសំ និវាសដ្ឋានំ ទិដ្ឋិគតំ វា យថាភូតំ ញាណំ វា។ **អនុសយ**ន្តិ អប្បហីនានុសយិតំ កិលេសំ។ **ចរិត**ន្តិ កាយាទីហិ អភិសង្ខតំ កុសលាកុសលំ។ **អធិមុត្ត**ន្តិ អជ្ឈាសយំ។ **អប្បរជក្ខេ**តិអាទីសុ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ អប្បំ បរិត្តំ រាគទោសមោហរជំ ឯតេសន្តិ **អប្បរជក្ខា**។ តស្សេវ មហន្តតាយ **មហារជក្ខា**។ ឧភយេនាបិ មន្ទកិលេសេ មហាកិលេសេ ច សត្តេ ទស្សេតិ។ យេសំ សទ្ធាទីនិ ឥន្ទ្រិយានិ តិក្ខានិ, តេ **តិក្ខិន្ទ្រិយា**។ យេសំ តានិ មុទូនិ, តេ **មុទិន្ទ្រិយា**។ យេសំ អាសយាទយោ កោដ្ឋាសា សុន្ទរា, តេ **ស្វាការា**។ វិបរីតា **ទ្វាការា**។ យេ កថិតការណំ សល្លក្ខេន្តិ, សុខេន សក្កា ហោន្តិ វិញ្ញាបេតុំ, តេ **សុវិញ្ញាបយា**។ វិបរីតា **ទុវិញ្ញាបយា**។ យេ អរិយមគ្គបដិវេធស្ស អនុច្ឆវិកា ឧបនិស្សយសម្បន្នា, តេ **ភព្ពា**។ វិបរីតា **អភព្ពា**។

៨១៥. ឯវំ ឆដ្ឋពលស្ស មាតិកំ ឋបេត្វា ឥទានិ យថាបដិបាដិយា ភាជេន្តោ **កតមោ ច សត្តានំ អាសយោ**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **សស្សតោ លោកោ**តិអាទីនំ អត្ថោ ហេដ្ឋា និក្ខេបកណ្ឌវណ្ណនាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១១០៥) វុត្តោយេវ។ **ឥតិ ភវទិដ្ឋិសន្និស្សិតា វា**តិ ឯវំ សស្សតទិដ្ឋឹ វា សន្និស្សិតា។ សស្សតទិដ្ឋិ ហិ ឯត្ថ ភវទិដ្ឋីតិ វុត្តា; ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ច វិភវទិដ្ឋីតិ។ សព្ពទិដ្ឋីនញ្ហិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីហិ សង្គហិតត្តា សព្ពេបិ ទិដ្ឋិគតិកា សត្តា ឥមាវ ទ្វេ ទិដ្ឋិយោ សន្និស្សិតា ហោន្តិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ – “ទ្វយសន្និស្សិតោ ខោ បនាយំ, កច្ចាន, លោកោ យេភុយ្យេន – អត្ថិតញ្ចេវ នត្ថិតញ្ចា”តិ (សំ. និ. ២.១៥)។ ឯត្ថ ហិ **អត្ថិតា**តិ សស្សតំ, **នត្ថិតា**តិ ឧច្ឆេទោ។ អយំ តាវ វដ្ដសន្និស្សិតានំ បុថុជ្ជនសត្តានំ អាសយោ។

ឥទានិ វិវដ្ដសន្និស្សិតានំ សុទ្ធសត្តានំ អាសយំ ទស្សេតុំ **ឯតេ វា បន ឧភោ អន្តេ អនុបគម្មា**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯតេ វា បនា**តិ ឯតេយេវ។ **ឧភោ អន្តេ**តិ សស្សតុច្ឆេទសង្ខាតេ ទ្វេ អន្តេ។ **អនុបគម្មា**តិ អនល្លីយិត្វា។ **ឥទប្បច្ចយតា បដិច្ចសមុប្បន្នេសុ ធម្មេសូ**តិ ឥទប្បច្ចយតាយ ចេវ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មេសុ ច។ **អនុលោមិកា ខន្តី**តិ វិបស្សនាញាណំ។ **យថាភូតំ វា ញាណ**ន្តិ មគ្គញាណំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យា បដិច្ចសមុប្បាទេ ចេវ បដិច្ចសមុប្បន្នធម្មេសុ ច ឯតេ ឧភោ សស្សតុច្ឆេទអន្តេ អនុបគន្ត្វា វិបស្សនា បដិលទ្ធា, យញ្ច តតោ ឧត្តរិ មគ្គញាណំ – អយំ សត្តានំ អាសយោ, អយំ វដ្ដសន្និស្សិតានញ្ច វិវដ្ដសន្និស្សិតានញ្ច សព្ពេសម្បិ សត្តានំ អាសយោ, ឥទំ វសនដ្ឋានន្តិ។ អយំ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។

វិតណ្ឌវាទី បនាហ – ‘មគ្គោ នាម វាសំ វិទ្ធំសេន្តោ គច្ឆតិ, ននុ ត្វំ មគ្គោ វាសោតិ វទេសី’តិ? សោ វត្តព្វោ ‘ត្វំ អរិយវាសភាណកោ ហោសិ ន ហោសី’តិ? សចេ បន ‘ន ហោមី’តិ វទតិ, ‘អភាណកតាយ ន ជានាសី’តិ វត្តព្វោ។ សចេ ‘ភាណកោស្មី’តិ វទតិ, ‘សុត្តំ អាហរា’តិ វត្តព្វោ។ សចេ អាហរតិ, ឥច្ចេតំ កុសលំ; នោ ចេ អាហរតិ សយំ អាហរិតព្វំ – “ទសយិមេ, ភិក្ខវេ, អរិយវាសា, យេ អរិយា អាវសិំសុ វា អាវសន្តិ វា អាវសិស្សន្តិ វា”តិ (អ. និ. ១០.១៩)។ ឯតញ្ហិ សុត្តំ មគ្គស្ស វាសភាវំ ទីបេតិ។ តស្មា សុកថិតមេវេតន្តិ។ ឥទំ បន ភគវា សត្តានំ អាសយំ ជានន្តោ ឥមេសញ្ច ទិដ្ឋិគតានំ វិបស្សនាញាណមគ្គញាណានំ អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ ឯវ។ វុត្តម្បិ ចេតំ –

> “កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ។ នេក្ខម្មំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’តិ។ ព្យាបាទំ…បេ…. អព្យាបាទំ… ថិនមិទ្ធំ…បេ…. អាលោកសញ្ញំ នេក្ខម្មំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ អាលោកសញ្ញាគរុកោ អាលោកសញ្ញាសយោ អាលោកសញ្ញាធិមុត្តោ”តិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

៨១៦. អនុសយនិទ្ទេសេ កាមរាគោ ច សោ អប្បហីនដ្ឋេន អនុសយោ ចាតិ **កាមរាគានុសយោ**។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **យំ លោកេ បិយរូបន្តិ** យំ ឥមស្មិំ លោកេ បិយជាតិកំ។ **សាតរូបន្តិ** សាតជាតិកំ អស្សាទបទដ្ឋានំ ឥដ្ឋារម្មណំ។ ឯត្ថ **សត្តានំ រាគានុសយោ អនុសេតីតិ** ឯតស្មិំ ឥដ្ឋារម្មណេ សត្តានំ អប្បហីនដ្ឋេន រាគានុសយោ អនុសេតិ។ យថា នាម ឧទកេ និមុគ្គស្ស ហេដ្ឋា ច ឧបរិ ច សមន្តភាគេ ច ឧទកមេវ ហោតិ, ឯវមេវ ឥដ្ឋារម្មណេ រាគុប្បត្តិ នាម សត្តានំ អាចិណ្ណសមាចិណ្ណា។ តថា អនិដ្ឋារម្មណេ បដិឃុប្បត្តិ។ **ឥតិ ឥមេសុ ទ្វីសុ ធម្មេសូតិ** ឯវំ ឥមេសុ ទ្វីសុ កាមរាគបដិឃវន្តេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋារម្មណធម្មេសុ។ **អវិជ្ជានុបតិតាតិ** កាមរាគបដិឃសម្បយុត្តា ហុត្វា អារម្មណករណវសេន អវិជ្ជា អនុបតិតា។ **តទេកដ្ឋោតិ** តាយ អវិជ្ជាយ សម្បយុត្តេកដ្ឋវសេន ឯកដ្ឋោ។ **មានោ ច ទិដ្ឋិ ច វិចិកិច្ឆា ចាតិ** នវវិធោ មានោ, ទ្វាសដ្ឋិវិធា ទិដ្ឋិ, អដ្ឋវត្ថុកា ច វិចិកិច្ឆា។ **ភវរាគានុសយោ** បនេត្ថ កាមរាគានុសយេនេវ សង្គហិតោតិ វេទិតព្វោ។

៨១៧. ចរិតនិទ្ទេសេ តេរស ចេតនា **បុញ្ញាភិសង្ខារោ**, ទ្វាទស **អបុញ្ញាភិសង្ខារោ**, ចតស្សោ **អានេញ្ជាភិសង្ខារោ**។ តត្ថ កាមាវចរោ **បរិត្តភូមកោ**, ឥតរោ **មហាភូមកោ**។ តីសុបិ វា ឯតេសុ យោ កោចិ អប្បវិបាកោ បរិត្តភូមកោ, ពហុវិបាកោ មហាភូមកោតិ វេទិតព្វោ។

៨១៨. អធិមុត្តិនិទ្ទេសោ ហេដ្ឋា បកាសិតោវ។ កស្មា បនាយំ អធិមុត្តិ ហេដ្ឋា វុត្តាបិ បុន គហិតាតិ? អយញ្ហិ ហេដ្ឋា បាដិយេក្កំ ពលទស្សនវសេន គហិតា, ឥធ សត្តានំ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយភាវទស្សនត្ថំ។

៨១៩. មហារជក្ខនិទ្ទេសេ **ឧស្សទគតានីតិ** វេបុល្លគតានិ។ បហានក្កមវសេន ចេស ឧប្បដិបាដិយា និទ្ទេសោ កតោ។

៨២០. **អនុស្សទគតានីតិ** អវេបុល្លគតានី។ តិក្ខិន្ទ្រិយមុទិន្ទ្រិយនិទ្ទេសេ ឧបនិស្សយឥន្ទ្រិយានិ នាម កថិតានិ។ ឧប្បដិបាដិយា និទ្ទេសេ បនេត្ថ បយោជនំ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្វំ។

៨២៣. តថា ទ្វាការនិទ្ទេសាទីសុ **បាបាសយាតិ** អកុសលាសយា។ **បាបចរិតាតិ** អបុញ្ញាភិសង្ខារបរិបូរកា។ **បាបាធិមុត្តិកាតិ** សក្កាយាភិរតា វដ្ដជ្ឈាសយា។

៨២៤. ស្វាការនិទ្ទេសេ យស្មា កល្យាណកោ នាម អនុសយោ នត្ថិ, តស្មា កល្យាណានុសយាតិ ន វុត្តំ។ សេសំ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្វំ។

៨២៦. ភព្វាភព្វនិទ្ទេសេ **កម្មាវរណេនាតិ** បញ្ចវិធេន អានន្តរិយកម្មេន។ **កិលេសាវរណេនាតិ** និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា។ **វិបាកាវរណេនាតិ** អហេតុកបដិសន្ធិយា។ យស្មា បន ទុហេតុកានម្បិ អរិយមគ្គបដិវេធោ នត្ថិ, តស្មា ទុហេតុកបដិសន្ធិបិ វិបាកាវរណមេវាតិ វេទិតព្វា។ **អស្សទ្ធាតិ** ពុទ្ធាទីសុ សទ្ធារហិតា។ **អច្ឆន្ទិកាតិ** កត្តុកម្យតាកុសលច្ឆន្ទរហិតា។ ឧត្តរកុរុកា មនុស្សា អច្ឆន្ទិកដ្ឋានំ បវិដ្ឋា។ **ទុប្បញ្ញាតិ** ភវង្គបញ្ញាយ បរិហីនា។ ភវង្គបញ្ញាយ បន បរិបុណ្ណាយបិ យស្ស ភវង្គំ លោកុត្តរស្ស បាទកំ ន ហោតិ, សោ ទុប្បញ្ញោយេវ នាម។ **អភព្វា និយាមំ ឱក្កមិតុំ កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តន្តិ** កុសលេសុ ធម្មេសុ សម្មត្តនិយាមសង្ខាតំ មគ្គំ ឱក្កមិតុំ អភព្វា។

៨២៧. **ន កម្មាវរណេនាតិ**អាទីនិ វុត្តវិបរិយាយេន វេទិតព្វានិ។ ឥទំ ទ្វិន្នំ ញាណានំ ភាជនីយំ – ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តិញាណស្ស ច អាសយានុសយញាណស្ស ច។ ឯត្ថ ហិ អាសយានុសយញាណេន ឥន្ទ្រិយបរោ

បរិយត្តិញាណម្បិ ភាជិតំ។ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ ញាណានិ ឯកតោ ហុត្វា ឯកំ ពលញាណំ នាម ជាតន្តិ។

ឆដ្ឋពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

សត្តមពលនិទ្ទេសោ

៨២៨. សត្តមពលនិទ្ទេសេ ឈាយតីតិ **ឈាយី។ ចត្តារោ ឈាយី**តិ ឈាយិនោ ចត្តារោ ជនា វុច្ចន្តិ។ តត្ថ បឋមចតុក្កេ តាវ បឋមោ សមាបត្តិលាភី សមានោយេវ ‘ន លាភីម្ហី’តិ, កម្មដ្ឋានំ សមានំយេវ ‘ន កម្មដ្ឋាន’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ។ អយំ អប្បគុណជ្ឈានលាភីតិ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយោ សមាបត្តិយា អលាភីយេវ ‘លាភីម្ហី’តិ, អកម្មដ្ឋានំ សមានំយេវ ‘កម្មដ្ឋាន’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ។ អយំ និទ្ទាឈាយី នាម។ និទ្ទាយិត្វា បដិពុទ្ធោ ឯវំ មញ្ញតិ។ តតិយោ សមាបត្តិលាភី សមានោ ‘សមាបត្តិលាភីម្ហី’តិ, កម្មដ្ឋានមេវ សមានំ ‘កម្មដ្ឋាន’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ។ អយំ បគុណជ្ឈានលាភីតិ វេទិតព្ពោ។ ចតុត្ថោ អលាភីយេវ ‘អលាភីម្ហី’តិ, អកម្មដ្ឋានំយេវ ‘អកម្មដ្ឋាន’ន្តិ សញ្ញី ហោតិ។ ឯវមេត្ថ ទ្វេ ជនា អជ្ឈាយិនោវ ឈាយីនំ អន្តោ បវិដ្ឋត្តា ឈាយីតិ វុត្តា។

ទុតិយចតុក្កេ សសង្ខារេន សប្បយោគេន សមាធិបារិពន្ថិកធម្មេ វិក្ខម្ភេន្តោ **ទន្ធំ សមាបជ្ជតិ** នាម។ ឯកំ ទ្វេ ចិត្តវារេ ឋត្វា សហសា វុដ្ឋហន្តោ **ខិប្បំ វុដ្ឋហតិ** នាម។ សុខេនេវ បន សមាធិបារិពន្ថិកធម្មេ សោធេន្តោ **ខិប្បំ សមាបជ្ជតិ** នាម។ យថាបរិច្ឆេទេន អវុដ្ឋហិត្វា កាលំ អតិនាមេត្វា វុដ្ឋហន្តោ **ទន្ធំ វុដ្ឋាតិ** នាម។ ឥតរេ ទ្វេបិ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពា។ ឥមេ ចត្តារោបិ ជនា សមាបត្តិលាភិនោវ។

តតិយចតុក្កេ ‘ឥទំ ឈានំ បញ្ចង្គិកំ, ឥទំ ចតុរង្គិក’ន្តិ ឯវំ អង្គវវត្ថានបរិច្ឆេទេ ឆេកោ **សមាធិស្មឹ សមាធិកុសលោ** នាម។ នីវរណានិ បន វិក្ខម្ភេត្វា ចិត្តមញ្ជូសាយ ចិត្តំ ឋបេតុំ អឆេកោ **នោ សមាធិស្មឹ សមាបត្តិកុសលោ** នាម។ ឥតរេបិ តយោ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពា។ ឥមេបិ ចត្តារោ សមាបត្តិលាភិនោយេវ។

ឥទានិ យានិ ឈានានិ និស្សាយ ឥមេ បុគ្គលា ‘ឈាយី’ នាម ជាតា, តានិ ទស្សេតុំ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ អាទិមាហ។ តត្ថ ចត្តារិ ឈានានិ តយោ ច វិមោក្ខា អត្ថតោ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយមេវ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦០, ២៤៨) បកាសិតា។ សេសានម្បិ វិមោក្ខដ្ឋោ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ អបិចេត្ថ បដិបាដិយា សត្ត អប្បិតប្បិតក្ខណេ បច្ចនីកធម្មេហិ វិមុច្ចនតោ ច អារម្មណេ ច អធិមុច្ចនតោ **វិមោក្ខោ** នាម។ អដ្ឋមោ បន សព្ពសោ សញ្ញាវេទយិតេហិ វិមុត្តត្តា អបគតវិមោក្ខោ នាម។ សមាធីសុ ចតុក្កនយបញ្ចកនយេសុ បឋមជ្ឈានសមាធិ **សវិតក្កសវិចារោ** នាម។ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានសមាធិ **អវិតក្កវិចារមត្តសមាធិ** នាម។ ចតុក្កនយេបិ បញ្ចកនយេបិ ឧបរិ តីសុ ឈានេសុ សមាធិ **អវិតក្ក អវិចារសមាធិ** នាម។ សមាបត្តីសុ ហិ បដិបាដិយា អដ្ឋន្នំ សមាបត្តីនំ ‘សមាធី’តិបិ នាមំ ‘សមាបត្តី’តិបិ។ កស្មា? ចិត្តេកគ្គតាសព្ភាវតោ។ និរោធសមាបត្តិយា តទភាវតោ ន សមាធីតិ នាមំ។

ហានភាគិយោ ធម្មោតិ អប្បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ កាមាទិអនុបក្ខន្ទនំ។ **វិសេសភាគិយោ ធម្មោ**តិ បគុណេហិ បឋមជ្ឈានាទីហិ វុដ្ឋិតស្ស សញ្ញាមនសិការានំ ទុតិយជ្ឈានាទិអនុបក្ខន្ទនំ។ **វោទានម្បិ វុដ្ឋាន**ន្តិ ឥមិនា បគុណវោទានំ វុដ្ឋានំ នាម កថិតំ។ ហេដ្ឋិមំ ហេដ្ឋិមញ្ហិ បគុណជ្ឈានំ ឧបរិមស្ស ឧបរិមស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិ។ តស្មា វោទានម្បិ វុដ្ឋានន្តិ វុត្តំ។ **តម្ហា តម្ហា សមាធិម្ហា វុដ្ឋានម្បិ វុដ្ឋាន**ន្តិ ឥមិនា ភវង្គវុដ្ឋានំ នាម កថិតំ។ ភវង្គេន ហិ សព្ពជ្ឈានេហិ វុដ្ឋានំ ហោតិ។ និរោធតោ បន ផលសមាបត្តិយាវ វុដ្ឋហន្តិ។ ឥទំ បាឡិមុត្តកវុដ្ឋានំ នាមាតិ។

សត្តមពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

អដ្ឋមពលាទិនិទ្ទេសោ

៨២៩. អដ្ឋមពលនិទ្ទេសេ **អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាស**ន្តិអាទិ សព្ពម្បិ វិសុទ្ធិមគ្គេ វិត្ថារិតមេវ។ នវមពលនិទ្ទេសេបិ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា**តិអាទិ សព្ពំ តត្ថេវ វិត្ថារិតំ។

នវមពលនិទ្ទេសវណ្ណនា។

ទសមពលនិទ្ទេសោ

៨៣១. ទសមពលនិទ្ទេសេ **ចេតោវិមុត្តិ**ន្តិ ផលសមាធិ។ **បញ្ញាវិមុត្តិ**ន្តិ ផលញាណំ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ អយំ តាវេត្ថ អាចរិយានំ សមានត្ថកថា។ បរវាទី បនាហ – “ទសពលញាណំ នាម បាដិយេក្កំ នត្ថិ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេវាយំ បភេទោ”តិ។ តំ ន តថា ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញមេវ ហិ ទសពលញាណំ, អញ្ញំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ។ ទសពលញាណញ្ហិ សកសកកិច្ចមេវ ជានាតិ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន តម្បិ តតោ អវសេសម្បិ ជានាតិ។ ទសពលញាណេសុបិ ហិ បឋមំ ការណាការណមេវ ជានាតិ, ទុតិយំ កម្មន្តរវិបាកន្តរមេវ, តតិយំ កម្មបរិច្ឆេទមេវ, ចតុត្ថំ ធាតុនានត្តការណមេវ, បញ្ចមំ សត្តានំ អជ្ឈាសយាធិមុត្តិមេវ, ឆដ្ឋំ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវមេវ, សត្តមំ ឈានាទីហិ សទ្ធិំ តេសំ សំកិលេសាទិមេវ, អដ្ឋមំ បុព្ពេនិវុត្ថខន្ធសន្តតិមេវ, នវមំ សត្តានំ ចុតិបដិសន្ធិមេវ, ទសមំ សច្ចបរិច្ឆេទមេវ។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន ឯតេហិ ជានិតព្ពញ្ច តតោ ឧត្តរិតរញ្ច បជានាតិ។ ឯតេសំ បន កិច្ចំ ន សព្ពំ ករោតិ។ តញ្ហិ ឈានំ ហុត្វា អប្បេតុំ ន សក្កោតិ, ឥទ្ធិ ហុត្វា វិកុព្ពិតុំ ន សក្កោតិ, មគ្គោ ហុត្វា កិលេសេ ខេបេតុំ ន សក្កោតិ។

អបិច បរវាទី ឯវំ បុច្ឆិតព្ពោ – “ទសពលញាណំ នាម ឯតំ សវិតក្កសវិចារំ, អវិតក្កវិចារមត្តំ, អវិតក្កាវិចារំ, កាមាវចរំ, រូបាវចរំ, អរូបាវចរំ, លោកិយំ, លោកុត្តរ”ន្តិ? ជានន្តោ “បដិបាដិយា សត្ត ញាណានិ សវិតក្កសវិចារានី”តិ វក្ខតិ; តតោ “បរានិ ទ្វេ ញាណានិ អវិតក្កាវិចារានី”តិ វក្ខតិ; “អាសវក្ខយញាណំ សិយា សវិតក្កសវិចារំ, សិយា អវិតក្កវិចារមត្តំ, សិយា អវិតក្កវិចារ”ន្តិ វក្ខតិ។ តថា “បដិបាដិយា សត្ត កាមាវចរានិ, តតោ ទ្វេ រូបាវចរានិ, អវសានេ ឯកំ លោកុត្តរ”ន្តិ វក្ខតិ; “សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បន សវិតក្កសវិចារមេវ, កាមាវចរមេវ, លោកិយមេវា”តិ វក្ខតិ។ ឥតិ អញ្ញទេវ ទសពលញាណំ, អញ្ញំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណន្តិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ញាណវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៧. ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គោ

១. ឯកកមាតិកាទិវណ្ណនា

៨៣២. ឥទានិ តទនន្តរេ ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គេបិ បឋមំ មាតិកំ ឋបេត្វា និក្ខិត្តបទានុក្កមេន និទ្ទេសោ កតោ។ តត្រាយំ និក្ខេបបរិច្ឆេទោ។ អាទិតោ តាវ **ជាតិមទោ**តិអាទយោ តេសត្តតិ ឯកកា និក្ខិត្តា, តតោ **កោធោ ច ឧបនាហោ ចា**តិអាទយោ អដ្ឋារស ទុកា, **អកុសលមូលា**ទយោ បញ្ចតឹស តិកា, **អាសវចតុក្កា**ទយោ ចុទ្ទស ចតុក្កា, **ឱរម្ភាគិយសំយោជនា**ទយោ បន្នរស បញ្ចកា, **វិវាទមូលា**ទយោ ចុទ្ទស ឆក្កា, **អនុសយា**ទយោ សត្ត សត្តកា, **កិលេសវត្ថុ**អាទយោ អដ្ឋ អដ្ឋកា, **អាឃាតវត្ថុ**អាទយោ នវ នវកា, **កិលេសវត្ថុ**អាទយោ សត្ត ទសកា, **អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានី**តិអាទយោ ឆ អដ្ឋារសកាតិ សព្ពានិបិ ឯតានិ អដ្ឋ កិលេសសតានិ និក្ខិត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ អយំ តាវ និក្ខេបបរិច្ឆេទោ។

(១.) ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៤៣-៨៤៤. ឥទានិ យថានិក្ខិត្តាយ មាតិកាយ **តត្ថ កតមោ ជាតិមទោ**តិអាទិនា នយេន អារទ្ធេ និទ្ទេសវារេ **ជាតឹ បដិច្ចា**តិ ជាតឹ និស្សាយ។ ឯត្ថ ច អត្ថិបដិច្ចំ នាម កថិតំ, តស្មា ជាតិយា សតីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ **គោត្តំ បដិច្ចា**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ មទនវសេន **មទោ**។ មជ្ជនាការោ **មជ្ជនា**។ មជ្ជិតភាវោ **មជ្ជិតត្តំ**។ **មានោ មញ្ញនា**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១១២១) វុត្តត្ថានេវ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឯវំ ជាតិយា សតិ តំ ជាតឹ និស្សាយ ឧប្បន្នោ មជ្ជនាការប្បវត្តោ មានោ **ជាតិមទោ**តិ វុច្ចតិ។ ស្វាយំ ខត្តិយាទីនំ ចតុន្នម្បិ វណ្ណានំ ឧប្បជ្ជតិ។ ជាតិសម្បន្នោ ហិ ខត្តិយោ ‘មាទិសោ អញ្ញោ នត្ថិ។ អវសេសា អន្តរា ឧដ្ឋាយ ខត្តិយា ជាតា។ អហំ បន វំសាគតខត្តិយោ’តិ មានំ ករោតិ។ ព្រាហ្មណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ គោត្តមទនិទ្ទេសាទីសុបិ ឥមិនាវុបាយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ខត្តិយោបិ ហិ ‘អហំ កោណ្ឌញ្ញគោត្តោ, អហំ អាទិច្ចគោត្តោ’តិ មានំ ករោតិ។ ព្រាហ្មណោបិ ‘អហំ កស្សបគោត្តោ , អហំ ភារទ្វាជគោត្តោ’តិ មានំ ករោតិ។ វេស្សោបិ សុទ្ទោបិ អត្តនោ អត្តនោ កុលគោត្តំ និស្សាយ មានំ ករោតិ។ អដ្ឋារសាបិ សេណិយោ ‘ឯកិស្សា សេណិយា ជាតម្ហា’តិ មានំ ករោន្តិយេវ។

អារោគ្យមទាទីសុ ‘អហំ អរោគោ, អវសេសា រោគពហុលា, គទ្ទូហនមត្តម្បិ មយ្ហំ ព្យាធិ នាម នត្ថី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អារោគ្យមទោ** នាម។

‘អហំ តរុណោ, អវសេសសត្តានំ អត្តភាវោ បបាតេ ឋិតរុក្ខសទិសោ, អហំ បន បឋមវយេ ឋិតោ’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **យោព្ពនមទោ** នាម។

‘អហំ ចិរំ ជីវឹ, ចិរំ ជីវាមិ, ចិរំ ជីវិស្សាមិ; សុខំ ជីវឹ, សុខំ ជីវាមិ, សុខំ ជីវិស្សាមី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ជីវិតមទោ** នាម។

‘អហំ លាភី, អវសេសា សត្តា អប្បលាភា, មយ្ហំ បន លាភស្ស បមាណំ នាម នត្ថី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **លាភមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា យំ វា តំ វា លភន្តិ, អហំ បន សុកតំ បណីតំ ចីវរាទិបច្ចយំ លភាមី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សក្ការមទោ** នាម។

‘អវសេសភិក្ខូនំ បាទបិដ្ឋិយំ អក្កមិត្វា គច្ឆន្តា មនុស្សា អយំ សមណោតិបិ ន វន្ទន្តិ, មំ បន ទិស្វាវ វន្ទន្តិ, បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុំ កត្វា អគ្គិក្ខន្ធំ វិយ ច ទុរាសទំ កត្វា មញ្ញន្តី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **គរុការមទោ** នាម។

‘ឧប្បន្នោ បញ្ហោ មយ្ហមេវ មុខេន ឆិជ្ជតិ, ភិក្ខាចារំ គច្ឆន្តាបិ មមេវ បុរតោ កត្វា បរិវារេត្វា គច្ឆន្តី’តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បុរេក្ខារមទោ** នាម។

អគារិកស្ស តាវ មហាបរិវារស្ស ‘បុរិសសតម្បិ បុរិសសហស្សម្បិ មំ បរិវារេតិ,’ អនគារិយស្ស បន ‘សមណសតម្បិ សមណសហស្សម្បិ មំ បរិវារេតិ, សេសា អប្បបរិវារា, អហំ មហាបរិវារោ ចេវ សុចិបរិវារោ ចា’តិ

មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បរិវារមទោ** នាម។

ភោគោ បន កិញ្ចាបិ លាភគ្គហណេនេវ គហិតោ ហោតិ, ឥមស្មិំ បន ឋានេ និក្ខេបរាសិ នាម គហិតោ; តស្មា ‘អវសេសា សត្តា អត្តនោ បរិភោគមត្តម្បិ ន លភន្តិ, មយ្ហំ បន និធានគតស្សេវ ធនស្ស បមាណំ នត្ថី’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ភោគមទោ** នាម។

វណ្ណំ បដិច្ចាតិ សរីរវណ្ណម្បិ គុណវណ្ណម្បិ បដិច្ច។ ‘អវសេសា សត្តា ទុព្ពណ្ណា ទុរូបា, អហំ បន អភិរូបោ បាសាទិកោ; អវសេសា សត្តា និគ្គុណា បត្ថដអកិត្តិនោ, មយ្ហំ បន កិត្តិសទ្ទោ ទេវមនុស្សេសុ បាកដោ – ឥតិបិ ថេរោ ពហុស្សុតោ, ឥតិបិ សីលវា, ឥតិបិ ធុតគុណយុត្តោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **វណ្ណមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា អប្បស្សុតា, អហំ បន ពហុស្សុតោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សុតមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា អប្បដិភានា, មយ្ហំ បន បដិភានស្ស បមាណំ នត្ថី’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បដិភានមទោ** នាម។

‘អហំ រត្តញ្ញូ អសុកំ ពុទ្ធវំសំ, រាជវំសំ, ជនបទវំសំ, គាមវំសំ, រត្តិន្ទិវបរិច្ឆេទំ, នក្ខត្តមុហុត្តយោគំ ជានាមី’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **រត្តញ្ញុមទោ** នាម។

‘អវសេសា ភិក្ខូ អន្តរា បិណ្ឌបាតិកា ជាតា, អហំ បន ជាតិបិណ្ឌបាតិកោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បិណ្ឌបាតិកមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា ឧញ្ញាតា អវញ្ញាតា, អហំ បន អនុញ្ញាតោ អនវញ្ញាតោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អនវញ្ញាតមទោ** នាម។

‘អវសេសានំ ឥរិយាបថោ អបាសាទិកោ, មយ្ហំ បន បាសាទិកោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឥរិយាបថមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា ឆិន្នបក្ខកាកសទិសា, អហំ បន មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ’តិ វា ‘អហំ យំ យំ កម្មំ ករោមិ, តំ តំ ឥជ្ឈតី’តិ វា មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឥទ្ធិមទោ** នាម។

ហេដ្ឋា បរិវារគ្គហណេន យសោ គហិតោវ ហោតិ។ ឥមស្មិំ បន ឋានេ **ឧបដ្ឋាកមទោ** នាម គហិតោ។ សោ អគារិកេនបិ អនគារិកេនបិ ទីបេតព្ពោ។ អគារិកោ ហិ ឯកច្ចោ អដ្ឋារសសុ សេណីសុ ឯកិស្សា ជេដ្ឋកោ ហោតិ, តស្ស ‘អវសេសេ បុរិសេ អហំ បដ្ឋបេមិ, អហំ វិចារេមី’តិ ; អនគារិកោបិ ឯកច្ចោ កត្ថចិ ជេដ្ឋកោ ហោតិ, តស្ស ‘អវសេសា ភិក្ខូ មយ្ហំ ឱវាទេ វត្តន្តិ, អហំ ជេដ្ឋកោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **យសមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា ទុស្សីលា, អហំ បន សីលវា’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សីលមទោ** នាម។ ‘អវសេស សត្តានំ កុក្កុដស្ស ឧទកបានមត្តេបិ កាលេ ចិត្តេកគ្គតា នត្ថិ, អហំ បន ឧបចារប្បនានំ លាភី’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឈានមទោ** នាម។

‘អវសេសា សត្តា និស្សិប្បា, អហំ បន សិប្បវា’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សិប្បមទោ** នាម។ ‘អវសេសា សត្តា រស្សា, អហំ បន ទីឃោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អារោហមទោ** នាម។ ‘អវសេសា សត្តា រស្សា វា ហោន្តិ ទីឃា វា, អហំ និគ្រោធបរិមណ្ឌលោ’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បរិណាហមទោ** នាម។ ‘អវសេស សត្តានំ សរីរសណ្ឋានំ វិរូបំ ពីភច្ឆំ, មយ្ហំ បន មនាបំ បាសាទិក’ន្តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សណ្ឋានមទោ** នាម។ ‘អវសេសានំ សត្តានំ សរីរេ ពហូ ទោសា, មយ្ហំ បន សរីរេ កេសគ្គមត្តម្បិ វជ្ជំ នត្ថី’តិ មជ្ឈនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បារិបូរិមទោ** នាម។

៨៤៥. ឥមិនា ឯត្តកេន ឋានេន សវត្ថុកំ មានំ កថេត្វា ឥទានិ អវត្ថុកំ និព្ពត្តិតមានមេវ ទស្សេន្តោ តត្ថ **កតមោ មទោ**តិអាទិមាហ។ តំ ឧត្តានត្ថមេវ។

៨៤៦. បមាទនិទ្ទេសេ **ចិត្តស្ស វោស្សគ្គោ**តិ ឥមេសុ ឯត្តកេសុ ឋានេសុ សតិយា អនិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តស្ស វោស្សជ្ជនំ; សតិវិរហោតិ អត្ថោ។ **វោស្សគ្គានុប្បទាន**ន្តិ វោស្សគ្គស្ស អនុប្បទានំ; បុនប្បុនំ វិស្សជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ **អសក្កច្ចកិរិយតា**តិ ឯតេសំ ទានាទីនំ កុសលធម្មានំ ភាវនាយ បុគ្គលស្ស វា ទេយ្យធម្មស្ស វា អសក្កច្ចករណវសេន អសក្កច្ចកិរិយា។ សតតភាវោ សាតច្ចំ។ ន សតតភាវោ អសាតច្ចំ។ ន សាតច្ចកិរិយតា **អសាតច្ចកិរិយតា**។ អនដ្ឋិតករណំ **អនដ្ឋិតកិរិយតា**។ យថា នាម កកណ្ដកោ ថោកំ គន្ត្វា ថោកំ តិដ្ឋតិ, ន និរន្តរំ គច្ឆតិ, ឯវមេវ យោ បុគ្គលោ ឯកទិវសំ ទានំ វា ទត្វា បូជំ វា កត្វា ធម្មំ វា សុត្វា សមណធម្មំ វា កត្វា បុន ចិរស្សំ ករោតិ, ន និរន្តរំ បវត្តេតិ, តស្ស សា កិរិយា អនដ្ឋិតកិរិយតាតិ វុច្ចតិ។ **ឱលីនវុត្តិតា**តិ និរន្តរករណសង្ខាតស្ស វិប្ផារស្សេវ អភាវេន លីនវុត្តិតា។ **និក្ខិត្តឆន្ទតា**តិ កុសលកិរិយាយ វីរិយឆន្ទស្ស និក្ខិត្តភាវោ។ **និក្ខិត្តធុរតា**តិ វីរិយធុរស្ស ឱរោបនំ, ឱសក្កិតមានសតាតិ អត្ថោ។ **អនធិដ្ឋាន**ន្តិ កុសលករណេ បតិដ្ឋាភាវោ។ **អននុយោគោ**តិ អននុយុញ្ជនំ។ **បមាទោ**តិ បមជ្ជនំ។ **យោ ឯវរូបោ បមាទោ**តិ ឥទំ អត្ថបរិយាយស្ស ព្យញ្ជនបរិយាយស្ស ច បរិយន្តាភាវតោ អាការទស្សនំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យ្វាយំ អាទិតោ បដ្ឋាយ ទស្សិតោ បមាទោ, យោ អញ្ញោបិ ឯវមាការោ ឯវំជាតិកោ បមាទោ បមជ្ជនាការវសេន បមជ្ជនា, បមជ្ជិតភាវវសេន បមជ្ជិតត្តន្តិ សង្ខំ គតោ – អយំ វុច្ចតិ បមាទោតិ។ លក្ខណតោ បនេស បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សតិវោស្សគ្គលក្ខណោ, តស្សេវ សតិយា វិស្សដ្ឋាការោ វេទិតព្ពោ។

៨៤៧. ថម្ភនិទ្ទេសេ ថទ្ធដ្ឋេន **ថម្ភោ;** ខលិយា ថទ្ធសាដកស្ស វិយ ចិត្តស្ស ថទ្ធតា ឯត្ថ កថិតា។ ថម្ភនាការោ **ថម្ភនា**។ ថម្ភិតស្ស ភាវោ **ថម្ភិតត្តំ**។ កក្ខឡស្ស បុគ្គលស្ស ភាវោ **កក្ខឡិយំ**។ ផរុសស្ស បុគ្គលស្ស ភាវោ **ផារុសិយំ**។ អភិវាទនាទិសាមីចិរហានំ តស្សា សាមីចិយា អករណវសេន ឧជុមេវ ឋបិតចិត្តភាវោ **ឧជុចិត្តតា**។ ថទ្ធស្ស អមុទុនោ ភាវោ **អមុទុតា**។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ថម្ភោ នាម វុច្ចតិ, យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ គិលិតនង្គលសីសោ វិយ អជគរោ, វាតភរិតា វិយ ភស្តា ចេតិយំ វា វុឌ្ឍតរេ វា ទិស្វា ឱនមិតុំ ន សក្កោតិ, បរិយន្តេនេវ ចរតិ។ ស្វាយំ ចិត្តស្ស ឧទ្ធុមាតភាវលក្ខណោតិ វេទិតព្ពោ។

៨៤៨. សារម្ភនិទ្ទេសេ សារម្ភនវសេន **សារម្ភោ**។ បដិប្ផរិត្វា សារម្ភោ **បដិសារម្ភោ**។ សារម្ភនាការោ **សារម្ភនា**។ បដិប្ផរិត្វា សារម្ភនា **បដិសារម្ភនា**។ បដិសារម្ភិតស្ស ភាវោ **បដិសារម្ភិតត្តំ។ អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ សារម្ភោ នាម វុច្ចតិ។ ស្វាយំ លក្ខណតោ ករណុត្តរិយលក្ខណោ នាម វុច្ចតិ, យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ តទ្ទិគុណំ តទ្ទិគុណំ ករោតិ។ អគារិកោ សមានោ ឯកេនេកស្មិំ ឃរវត្ថុស្មិំ សជ្ជិតេ អបរោ ទ្វេ វត្ថូនិ សជ្ជេតិ, អបរោ ចត្តារិ, អបរោ អដ្ឋ, អបរោ សោឡស។ អនគារិកោ សមានោ ឯកេនេកស្មិំ និកាយេ គហិតេ, ‘នាហំ ឯតស្ស ហេដ្ឋា ភវិស្សាមី’តិ អបរោ ទ្វេ គណ្ហាតិ, អបរោ តយោ, អបរោ ចត្តារោ, អបរោ បញ្ច។ សារម្ភវសេន ហិ គណ្ហិតុំ ន វដ្ដតិ។ អកុសលបក្ខោ ឯស និរយគាមិមគ្គោ។ កុសលបក្ខវសេន បន ឯកស្មិំ ឯកំ សលាកភត្តំ ទេន្តេ ទ្វេ ទាតុំ, ទ្វេ ទេន្តេ ចត្តារិ ទាតុំ វដ្ដតិ។ ភិក្ខុនាបិ បរេន ឯកស្មិំ និកាយេ គហិតេ, ‘ទ្វេ និកាយេ គហេត្វា សជ្ឈាយន្តស្ស មេ ផាសុ ហោតី’តិ វិវដ្ដបក្ខេ ឋត្វា តទុត្តរិ គណ្ហិតុំ វដ្ដតិ។

៨៤៩. អត្រិច្ឆតានិទ្ទេសេ យថា អរិយវំសសុត្តេ (អ. និ. ៤.២៨) ‘លាមកលាមកដ្ឋោ ឥតរីតរដ្ឋោ’ ឯវំ អគ្គហេត្វា ចីវរាទីសុ យំ យំ លទ្ធំ ហោតិ, តេន តេន **អសន្តុដ្ឋស្ស;** គិហិនោ វា បន រូបសទ្ទគន្ធរសផោដ្ឋព្ពេសុ យំ យំ លទ្ធំ ហោតិ, តេន តេន អសន្តុដ្ឋស្ស។ **ភិយ្យោកម្យតា**តិ វិសេសកាមតា។ ឥច្ឆនកវសេន **ឥច្ឆា**។ ឥច្ឆាវ **ឥច្ឆាគតា,** ឥច្ឆនាការោ វា។ អត្តនោ លាភំ អតិច្ច ឥច្ឆនភាវោ **អតិច្ឆតា។ រាគោ**តិអាទីនិ ហេដ្ឋា វុត្តត្ថានេវ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ អតិច្ឆតា នាម វុច្ចតិ។ **អត្រិច្ឆតា**តិបិ ឯតិស្សា ឯវ នាមំ។ លក្ខណតោ បន សកលាភេ អសន្តុដ្ឋិ បរលាភេ ច បត្ថនា – ឯតំ អត្រិច្ឆតាលក្ខណំ។ អត្រិច្ឆបុគ្គលស្ស ហិ អត្តនា លទ្ធំ បណីតម្បិ លាមកំ វិយ ខាយតិ, បរេន លទ្ធំ លាមកម្បិ បណីតំ វិយ ខាយតិ; ឯកភាជនេ បក្កយាគុ វា ភត្តំ វា បូវោ វា អត្តនោ បត្តេ បក្ខិត្តោ លាមកោ វិយ, បរស្ស បត្តេ បណីតោ វិយ ខាយតិ។ អយំ បន អត្រិច្ឆតា បព្ពជិតានម្បិ ហោតិ គិហីនម្បិ តិរច្ឆានគតានម្បិ។

តត្រិមានិ វត្ថូនិ – ឯកោ កិរ កុដុម្ពិកោ តីស ភិក្ខុនិយោ និមន្តេត្វា សបូវំ ភត្តំ អទាសិ ។ សង្ឃត្ថេរី សព្ពភិក្ខុនីនំ បត្តេ បូវំ បរិវត្តាបេត្វា បច្ឆា អត្តនា លទ្ធមេវ ខាទិ។ ពារាណសិរាជាបិ ‘អង្គារបក្កមំសំ ខាទិស្សាមី’តិ ទេវិំ អាទាយ អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ ឯកំ កិន្នរិំ ទិស្វា, ទេវិំ បហាយ, តស្សានុបទំ គតោ។ ទេវី និវត្តិត្វា អស្សមបទំ គន្ត្វា កសិណបរិកម្មំ កត្វា អដ្ឋ សមាបត្តិយោ បញ្ច ច អភិញ្ញាយោ បត្វា និសិន្នា រាជានំ អាគច្ឆន្តំ ទិស្វា អាកាសេ ឧប្បតិត្វា អគមាសិ។ រុក្ខេ អធិវត្ថា ទេវតា ឥមំ គាថមាហ –

អត្រិច្ឆំ អតិលោភេន, អតិលោភមទេន ច;
ឯវំ ហាយតិ អត្ថម្ហា, អហំវ អសិតាភុយាតិ។ (ជា. ១.២.១៦៨);

យថា ចន្ទកិន្នរី បត្ថយន្តោ អសិតាភុយា រាជធីតាយ ហីនោ បរិហីនោ, ឯវំ អត្រិច្ឆំ អតិលោភេន អត្ថម្ហ ហាយតិ ជីយតីតិ ទេវតា វណ្ណោ សន្ធី កេឡិមកាសិ។

កស្សបពុទ្ធកាលេបិ មិត្តវិន្ទកោ នាម សេដ្ឋិបុត្តោ អស្សទ្ធោ អប្បសន្នោ មាតរា ‘តាត, អជ្ជ ឧបោសថិកោ ហុត្វា វិហារេ សព្ពរត្តិំ ធម្មស្សវនំ សុណ, សហស្សំ តេ ទស្សាមី’តិ វុត្តោ ធនលោភេន ឧបោសថង្គានិ សមាទាយ វិហារំ គន្ត្វា ‘ឥទំ ឋានំ អកុតោភយ’ន្តិ សល្លក្ខេត្វា ធម្មាសនស្ស ហេដ្ឋា និបន្នោ សព្ពរត្តិំ និទ្ទាយិត្វា ឃរំ អគមាសិ។ មាតា បាតោវ យាគុំ បចិត្វា ឧបនាមេសិ។ សោ សហស្សំ គហេត្វាវ យាគុំ បិវិ។ អថស្ស ឯតទហោសិ – ‘ធនំ សំហរិស្សាមី’តិ។ សោ នាវាយ សមុទ្ទំ បក្ខន្ទិតុកាមោ អហោសិ។ អថ នំ មាតា “តាត, ឥមស្មិំ កុលេ ចត្តាលីសកោដិធនំ អត្ថិ; អលំ គមនេនា”តិ វារេសិ។ សោ តស្សា វចនំ អនាទិយិត្វា គច្ឆតិ ឯវ។ សា បុរតោ អដ្ឋាសិ។ អថ នំ កុជ្ឈិត្វា ‘អយំ មយ្ហំ បុរតោ តិដ្ឋតី’តិ បាទេន បហរិត្វា បតិតំ មាតរំ អន្តរំ កត្វា អគមាសិ។ មាតា ឧដ្ឋហិត្វា “មាទិសាយ មាតរិ ឯវរូបំ កម្មំ កត្វា គតស្ស មេ គតដ្ឋានេ សុខំ ភវិស្សតី”តិ ឯវំសញ្ញី នាម ត្វំ បុត្តាតិ អាហ។ តស្ស នាវំ អារុយ្ហ គច្ឆតោ សត្តមេ ទិវសេ នាវា អដ្ឋាសិ។ អថ តេ មនុស្សា “អទ្ធា ឯត្ថ បាបបុរិសោ អត្ថិ; សលាកំ ទេថា”តិ សលាកា ទីយមានា តស្សេវ តិក្ខត្តុំ បាបុណិ។ តេ តស្ស ឧឡុម្បំ ទត្វា តំ សមុទ្ទេ បក្ខិបឹសុ។ សោ ឯកំ ទីបំ គន្ត្វា វិមានបេតីហិ សទ្ធិំ សម្បត្តិំ អនុភវន្តោ តាហិ “បុរតោ មា អគមាសី”តិ វុច្ចមានោបិ តទ្ទិគុណំ សម្បត្តិំ បស្សន្តោ អនុបុព្ពេន ខុរចក្កធរំ ឯកំ បុរិសំ អទ្ទស។ តស្ស តំ ចក្កំ បទុមបុប្ផំ វិយ ឧបដ្ឋាតិ។ សោ តំ អាហ – “អម្ភោ, ឥទំ តយា បិឡន្ធបទុមំ មយ្ហំ ទេហី”តិ។ “នយិទំ, សាមិ , បទុមំ; ខុរចក្កំ ឯត”ន្តិ។ សោ “វញ្ចេសិ មំ ត្វំ។ កិំ មេ បទុមំ ន ទិដ្ឋបុព្ព”ន្តិ វត្វា “ត្វញ្ហិ លោហិតចន្ទនំ លិម្បេត្វា បិឡន្ធនំ បទុមបុប្ផំ មយ្ហំ ន ទាតុកាមោសី”តិ អាហ។ សោ ចិន្តេសិ – ‘អយម្បិ មយា កតសទិសំ កម្មំ កត្វា តស្ស ផលំ អនុភវិតុកាមោ’តិ។ អថ នំ “ហន្ទ រេ”តិ វត្វា តស្ស មត្ថកេ ចក្កំ បក្ខិបិត្វា បលាយិ។ ឯតមត្ថំ វិទិត្វា សត្ថា ឥមំ គាថមាហ –

“ចតុព្ភិ អដ្ឋជ្ឈគមា, អដ្ឋហិ បិច សោឡស;
សោឡសាហិ ច ពាត្តឹស, អត្រិច្ឆំ ចក្កមាសទោ;
ឥច្ឆាហតស្ស បោសស្ស, ចក្កំ ភមតិ មត្ថកេ”តិ។ (ជា. ១.១.១០៤);

អញ្ញតរោបិ អត្រិច្ឆោ អមច្ចោ សកវិសយំ អតិក្កមិត្វា បរវិសយំ បាវិសិ។ តត្ថ បោថិតោ បលាយិត្វា ឯកស្ស តាបសស្ស វសនដ្ឋានំ បវិសិត្វា ឧបោសថង្គានិ អធិដ្ឋាយ និបជ្ជិ។ សោ តាបសេន ‘កិំ តេ កត’ន្តិ បុច្ឆិតោ ឥមា គាថាយោ អភាសិ –

“សកំ និកេតំ អតិហីឡយានោ,
អត្រិច្ឆតា មល្លគាមំ អគច្ឆិំ;
តតោ ជនា និក្ខមិត្វាន គាមា,
កោទណ្ឌកេន បរិបោថយឹសុ មំ។

“សោ ភិន្នសីសោ រុហិរមក្ខិតង្គោ,
បច្ចាគមាសឹ សកំ និកេតំ;
តស្មា អហំ បោសថំ បាលយាមិ,
អត្រិច្ឆតា មា បុនរាគមាសី”តិ។ (ជា. ១.១៤.១៣៨-១៣៩);

៨៥០. មហិច្ឆតានិទ្ទេសេ មហន្តានិ វត្ថូនិ ឥច្ឆតិ, មហតី វាស្ស ឥច្ឆាតិ មហិច្ឆោ, តស្ស ភាវោ **មហិច្ឆតា**។ លក្ខណតោ បន អសន្តគុណសម្ភាវនតា បដិគ្គហណេ ច បរិភោគេ ច អមត្តញ្ញុតា – ឯតំ មហិច្ឆតាលក្ខណំ។ មហិច្ឆោ ហិ បុគ្គលោ យថា នាម កច្ឆបុដវាណិជោ បិឡន្ធនភណ្ឌកំ ហត្ថេន គហេត្វា ឧច្ឆង្គេបិ បក្ខិបិតព្ពយុត្តកំ បក្ខិបិត្វា មហាជនស្ស បស្សន្តស្សេវ “អម្មា, អសុកំ គណ្ហថ, អសុកំ គណ្ហថា”តិ មុខេន សំវិទហតិ។ ឯវមេវ សោ អប្បមត្តកម្បិ អត្តនោ សីលំ វា គន្ថំ វា ធុតគុណំ វា អន្តមសោ អរញ្ញវាសមត្តកម្បិ មហាជនស្ស ជានន្តស្សេវ សម្ភាវេតុកាមោ ហោតិ, សម្ភាវេត្វា ច បន សកដេហិបិ ឧបនីតេ បច្ចយេ ‘អល’ន្តិ អវត្វា គណ្ហាតិ។ តយោ ហិ បូរេតុំ ន សក្កា – អគ្គិ ឧបាទានេន, សមុទ្ទោ ឧទកេន, មហិច្ឆោ បច្ចយេហីតិ។

អគ្គិក្ខន្ធោ សមុទ្ទោ ច, មហិច្ឆោ ចាបិ បុគ្គលោ;
ពហុកេ បច្ចយេ ទេន្តេ, តយោ បេតេ ន បូរយេ។

មហិច្ឆបុគ្គលោ ហិ វិជាតមាតុយាបិ មនំ គណ្ហិតុំ ន សក្កោតិ, បគេវ ឧបដ្ឋាកានំ។

តត្រិមានិ វត្ថូនិ – ឯកោ កិរ ទហរភិក្ខុ បិដ្ឋបូវេ បិយាយតិ។ អថស្ស មាតា បដិបត្តិំ វីមំសមានា ‘សចេ មេ បុត្តោ បដិគ្គហណេ មត្តំ ជានាតិ, សកលម្បិ នំ តេមាសំ បូវេហេវ ឧបដ្ឋហិស្សាមី’តិ វស្សូបនាយិកទិវសេ បរិវីមំសមានា បឋមំ ឯកំ បូវំ អទាសិ, តស្មិំ និដ្ឋិតេ ទុតិយំ, តស្មិម្បិ និដ្ឋិតេ តតិយំ។ ទហរោ ‘អល’ន្តិ អវត្វា ខាទិយេវ។ មាតា តស្ស អមត្តញ្ញុភាវំ ញត្វា ‘អជ្ជេវ មេ បុត្តេន សកលតេមាសស្ស បូវា ខាទិតា’តិ ទុតិយទិវសតោ បដ្ឋាយ ឯកបូវម្បិ ន អទាសិ។

តិស្សមហារាជាបិ ទេវសិកំ ចេតិយបព្ពតេ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ទានំ ទទមានោ ‘មហារាជ, កិំ ឯកមេវ ឋានំ ភជសិ? កិំ អញ្ញត្ថ ទាតុំ ន វដ្ដតី’តិ ជានបទេហិ វុត្តោ ទុតិយទិវសេ អនុរាធបុរេ មហាទានំ ទាបេសិ។ ឯកភិក្ខុបិ បដិគ្គហណេ មត្តំ ន អញ្ញាសិ។ ឯកមេកេន បដិគ្គហិតំ ខាទនីយភោជនីយំ ទ្វេ តយោ ជនា ឧក្ខិបឹសុ។ រាជា ទុតិយទិវសេ ចេតិយបព្ពតេ ភិក្ខុសង្ឃំ និមន្តាបេត្វា រាជន្តេបុរំ អាគតកាលេ “បត្តំ ទេថា”តិ អាហ។ “អលំ, មហារាជ, អត្តនោ បមាណេន ភិក្ខំ គណ្ហិស្សតី”តិ ឯកភិក្ខុបិ បត្តំ ន អទាសិ។ សព្ពេ បមាណយុត្តកមេវ បដិគ្គហេសុំ។ អថ រាជា អាហ – “បស្សថ តុម្ហាកំ ភិក្ខូសុ ឯកោបិ មត្តំ ន ជានាតិ។ ហិយ្យោ កិញ្ចិ អវសេសំ នាហោសិ។ អជ្ជ គហិតំ មន្ទំ, អវសេសមេវ ពហូ”តិ តេសំ មត្តញ្ញុតាយ អត្តមនោ ឥតរេសញ្ច អមត្តញ្ញុតាយ អនត្តមនោ អហោសិ។

៨៥១. បាបិច្ឆតានិទ្ទេសេ **អស្សទ្ធោ សមានោ សទ្ធោតិ មំ ជនោ ជានាតូ**តិអាទីសុ ឯវំ ឥច្ឆន្តោ កិំ ករោតិ? អស្សទ្ធោ សទ្ធាការំ ទស្សេតិ; ទុស្សីលាទយោ សីលវន្តាទីនំ អាការំ ទស្សេន្តិ។ កថំ? អស្សទ្ធោ តាវ មហាមហទិវសេ មនុស្សានំ វិហារំ អាគមនវេលាយ សម្មជ្ជនិំ អាទាយ វិហារំ សម្មជ្ជតិ, កចវរំ ឆឌ្ឌេតិ, មនុស្សេហិ ទិដ្ឋភាវំ ញត្វា ចេតិយង្គណំ គច្ឆតិ, តត្ថាបិ សម្មជ្ជិត្វា កចវរំ ឆឌ្ឌេតិ, វាលិកំ សមំ ករោតិ, អាសនានិ ធោវតិ, ពោធិម្ហិ ឧទកំ សិញ្ចតិ។ មនុស្សា ទិស្វា ‘នត្ថិ មញ្ញេ អញ្ញោ ភិក្ខុ វិហារជគ្គនកោ, អយមេវ ឥមំ វិហារំ បដិជគ្គតិ, សទ្ធោ ថេរោ’តិ គមនកាលេ និមន្តេត្វា គច្ឆន្តិ។ ទុស្សីលោបិ ឧបដ្ឋាកានំ សម្មុខេ វិនយធរំ ឧបសង្កមិត្វា បុច្ឆតិ “ភន្តេ, មយិ គច្ឆន្តេ គោណោ ឧព្ពិគ្គោ។ តេន ធាវតា តិណានិ ឆិន្នានិ។ សម្មជ្ជន្តស្ស មេ តិណានិ ឆិជ្ជន្តិ។ ចង្កមន្តស្ស មេ បាណកា មីយន្តិ។ ខេឡំ បាតេន្តស្ស អសតិយា តិណមត្ថកេ បតតិ; តត្ថ តត្ថ កិំ ហោតី”តិ? “អនាបត្តិ, អាវុសោ, អសញ្ចិច្ច អសតិយា អជានន្តស្សា”តិ ច វុត្តេ “ភន្តេ, មយ្ហំ គរុកំ វិយ ឧបដ្ឋាតិ; សុដ្ឋុ វីមំសថា”តិ ភណតិ។ តំ សុត្វា មនុស្សា ‘អម្ហាកំ អយ្យោ ឯត្តកេបិ កុក្កុច្ចាយតិ! អញ្ញស្មិំ ឱឡារិកេ កិំ នាម ករិស្សតិ; នត្ថិ ឥមិនា សទិសោ សីលវាតិ បសន្នា សក្ការំ ករោន្តិ។ អប្បស្សុតោបិ ឧបដ្ឋាកមជ្ឈេ និសិន្នោ “អសុកោ តិបិដកធរោ, អសុកោ ចតុនិកាយិកោ មយ្ហំ អន្តេវាសិកោ, មម សន្តិកេ តេហិ ធម្មោ ឧគ្គហិតោ”តិ វទតិ។ មនុស្សា ‘អម្ហាកំ អយ្យេន សទិសោ ពហុស្សុតោ នត្ថិ, ឯតស្ស កិរ សន្តិកេ អសុកេន ច អសុកេន ច ធម្មោ ឧគ្គហិតោ’តិ បសន្នា សក្ការំ ករោន្តិ។

សង្គណិការាមោបិ មហាមហទិវសេ ទីឃបីឋញ្ច អបស្សយញ្ច គាហាបេត្វា វិហារបច្ចន្តេ រុក្ខមូលេ ទិវាវិហារំ និសីទតិ។ មនុស្សា អាគន្ត្វា “ថេរោ កុហិ”ន្តិ បុច្ឆន្តិ។ “គណ្ឋិកបុត្តា នាម គណ្ឋិកា ឯវ ហោន្តិ។ តេន ថេរោ ឯវរូបេ កាលេ ឥធ ន និសីទតិ, វិហារបច្ចន្តេ ទិវាដ្ឋានេ ទីឃចង្កមេ វិហរតី”តិ វទន្តិ។ សោបិ ទិវសភាគំ វីតិនាមេត្វា នលាដេ មក្កដសុត្តំ អល្លិយាបេត្វា បីឋំ គាហាបេត្វា អាគម្ម បរិវេណទ្វារេ និសីទតិ។ មនុស្សា “កហំ, ភន្តេ, គតត្ថ? អាគន្ត្វា ន អទ្ទសម្ហា”តិ វទន្តិ។ “ឧបាសកា, អន្តោវិហារោ អាកិណ្ណោ; ទហរសាមណេរានំ វិចរណដ្ឋានមេតំ សដ្ឋិហត្ថចង្កមេ ទិវាដ្ឋានេ និសីទិម្ហា”តិ អត្តនោ បវិវិត្តភាវំ ជានាបេតិ។

កុសីតោបិ ឧបដ្ឋាកមជ្ឈេ និសិន្នោ “ឧបាសកា, តុម្ហេហិ ឧក្កាបាតោ ទិដ្ឋោ”តិ វទតិ។ “ន បស្សាម, ភន្តេ; កាយ វេលាយ អហោសី”តិ ច បុដ្ឋោ “អម្ហាកំ ចង្កមនវេលាយា”តិ វត្វា “ភូមិចាលសទ្ទំ អស្សុត្ថា”តិ បុច្ឆតិ។ “ន សុណាម, ភន្តេ; កាយ វេលាយា”តិ បុដ្ឋោ “មជ្ឈិមយាមេ អម្ហាកំ អាលម្ពនផលកំ អបស្សាយ ឋិតកាលេ”តិ វត្វា “មហាឱភាសោ អហោសិ; សោ វោ ទិដ្ឋោ”តិ បុច្ឆតិ។ “កាយ វេលាយ, ភន្តេ”តិ ច វុត្តេ “មយ្ហំ ចង្កមម្ហា ឱតរណកាលេ”តិ វទតិ។ មនុស្សា ‘អម្ហាកំ ថេរោ តីសុបិ យាមេសុ ចង្កមេយេវ ហោតិ; នត្ថិ អយ្យេន សទិសោ អារទ្ធវីរិយោ’តិ បសន្នា សក្ការំ ករោន្តិ។

មុដ្ឋស្សតីបិ ឧបដ្ឋាកមជ្ឈេ និសិន្នោ “មយា អសុកកាលេ នាម ទីឃនិកាយោ ឧគ្គហិតោ, អសុកកាលេ មជ្ឈិមោ, សំយុត្តកោ, អង្គុត្តរិកោ; អន្តរា ឱលោកនំ នាម នត្ថិ, ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានេ មុខារុឡ្ហោវ តន្តិ អាគច្ឆតិ; ឥមេ បនញ្ញេ ភិក្ខូ ឯឡកា វិយ មុខំ ផន្ទាបេន្តា វិហរន្តី”តិ វទតិ។ មនុស្សា ‘នត្ថិ អយ្យេន សទិសោ ឧបដ្ឋិតសតី’តិ បសន្នា សក្ការំ ករោន្តិ។

អសមាហិតោបិ ឧបដ្ឋាកានំ សម្មុខេ អដ្ឋកថាចរិយេ បញ្ហំ បុច្ឆតិ – ‘កសិណំ នាម កថំ ភាវេតិ? កិត្តកេន និមិត្តំ ឧប្បន្នំ នាម ហោតិ? កិត្តកេន ឧបចារោ? កិត្តកេន អប្បនា? បឋមស្ស ឈានស្ស កតិ អង្គានិ? ទុតិយស្ស តតិយស្ស ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស កតិ អង្គានិ’’តិ បុច្ឆតិ។ តេហិ អត្តនោ ឧគ្គហិតានុរូបេន កថិតកាលេ សិតំ កត្វា ‘កឹ, អាវុសោ, ឯវំ ន ហោសី’តិ វុត្តេ ‘វដ្ដតិ, ភន្តេ’តិ អត្តនោ សមាបត្តិលាភិតំ សូចេតិ។ មនុស្សា ‘សមាបត្តិលាភី អយ្យោ’តិ បសន្នា សក្ការំ ករោន្តិ។

ទុប្បញ្ញោបិ ឧបដ្ឋាកានំ មជ្ឈេ និសិន្នោ ‘មជ្ឈិមនិកាយេ មេ បញ្ចត្ថយំ ឱលោកេន្តស្ស សហិទ្ធិយាវ មគ្គោ អាគតោ។ បរិយត្តិ នាម អម្ហាកំ ន ទុក្ករា។ បរិយត្តិវារដោ បន ទុក្ខតោ ន មុច្ចតីតិ បរិយត្តឹ វិស្សជ្ជយិម្ហា’តិអាទីនិ វទន្តោ អត្តនោ មហាបញ្ញតំ ទីបេតិ។ ឯវំ វទន្តោ បនស្ស សាសនេ បហារំ ទេតិ។ ឥមិនា សទិសោ មហាចោរោ នាម នត្ថិ។ ន ហិ បរិយត្តិធរោ ទុក្ខតោ ន មុច្ចតីតិ។ អខីណាសវោបិ គាមទារកេ ទិស្វា ‘តុម្ហាកំ មាតាបិតរោ អម្ហេ កឹ វទន្តី’’តិ? ‘‘អរហាតិ វទន្តិ, ភន្តេ’’តិ។ ‘យាវ ឆេកា គហបតិកា, ន សក្កា វញ្ចេតុ’ន្តិ អត្តនោ ខីណាសវភាវំ ទីបេតិ។

អញ្ញោបិ ចេត្ថ **ចាដិអរហន្តបារោហអរហន្តា**ទយោ វេទិតព្ពា – ឯកោ កិរ កុហកោ អន្តោគព្ភេ ចាដឹ និខណិត្វា មនុស្សានំ អាគមនកាលេ បវិសតិ។ មនុស្សា ‘កហំ ថេរោ’តិ បុច្ឆន្តិ។ ‘អន្តោគព្ភេ’តិ ច វុត្តេ បវិសិត្វា វិចិនន្តាបិ អទិស្វា និក្ខមិត្វា ‘នត្ថិ ថេរោ’តិ វទន្តិ។ ‘អន្តោគព្ភេយេវ ថេរោ’តិ ច វុត្តេ បុន បវិសន្តិ។ ថេរោ ចាដិតោ និក្ខមិត្វា បីឋេ និសិន្នោ ហោតិ។ តតោ តេហិ ‘មយំ, ភន្តេ, បុព្ពេ អទិស្វា និក្ខន្តា, កហំ តុម្ហេ គតត្ថា’’តិ វុត្តេ ‘សមណា នាម អត្តនោ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ គច្ឆន្តី’តិ វចនេន អត្តនោ ខីណាសវភាវំ ទីបេតិ។

អបរោបិ កុហកោ ឯកស្មឹ បព្ពតេ បណ្ណសាលាយំ វសតិ។ បណ្ណសាលាយ ច បច្ឆតោ បបាតដ្ឋានេ ឯកោ កច្ឆករុក្ខោ អត្ថិ។ តស្ស បារោហោ គន្ត្វា បរភាគេ ភូមិយំ បតិដ្ឋិតោ។ មនុស្សា មគ្គេនាគន្ត្វា និមន្តេន្តិ។ សោ បត្តចីវរមាទាយ បារោហេន ឱតរិត្វា គាមទ្វារេ អត្តានំ ទស្សេតិ។ តតោ មនុស្សេហិ បច្ឆា អាគន្ត្វា ‘កតរេន មគ្គេន អាគតត្ថ, ភន្តេ’តិ បុដ្ឋោ ‘សមណានំ អាគតមគ្គោ នាម បុច្ឆិតុំ ន វដ្ដតិ, អត្តនោ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានេនេវ អាគច្ឆន្តី’តិ វចនេន ខីណាសវភាវំ ទីបេតិ។ តំ បន កុហកំ ឯកោ វិទ្ធកណ្ណោ ញត្វា ‘បរិគ្គហេស្សាមិ ន’ន្តិ ឯកទិវសំ បារោហេន ឱតរន្តំ ទិស្វា បច្ឆតោ ឆិន្ទិត្វា អប្បមត្តកេន ឋបេសិ។ សោ ‘បារោហតោ ឱតរិស្សាមី’តិ ‘ប’ន្តិ បតិតោ, មត្តិកា បត្តោ ភិជ្ជិ។ សោ ‘ញាតោម្ហី’តិ និក្ខមិត្វា បលាយិ។ បាបិច្ឆស្ស ភាវោ **បាបិច្ឆតា**។ លក្ខណតោ បន អសន្តគុណសម្ភាវនតា, បដិគ្គហណេ ច អមត្តញ្ញុតា; ឯតំ បាបិច្ឆតាលក្ខណន្តិ វេទិតព្ពំ។

៨៥២. សិង្គនិទ្ទេសេ វិជ្ឈនដ្ឋេន **សិង្គំ**; នាគរិកភាវសង្ខាតស្ស កិលេសសិង្គស្សេតំ នាមំ។ សិង្គារភាវោ **សិង្គារតា**, សិង្គារករណាការោ វា។ ចតុរភាវោ **ចតុរតា**។ តថា **ចាតុរិយំ**។ បរិក្ខតភាវោ **បរិក្ខតតា**; បរិខណិត្វា ឋបិតស្សេវ ទន្ធសិង្គារភាវស្សេតំ នាមំ ។ ឥតរំ តស្សេវ វេវចនំ។ ឯវំ សព្ពេហិបិ បទេហិ កិលេសសិង្គារតាវ កថិតា។

៨៥៣. តិន្តិណនិទ្ទេសេ **តិន្តិណ**ន្តិ ខីយនំ។ តិន្តិណាយនាការោ **តិន្តិណាយនា**។ តិន្តិណេន អយិតស្ស តិន្តិណសមង្គិនោ ភាវោ **តិន្តិណាយិតត្តំ**។ លោលុបភាវោ **លោលុប្បំ**។ ឥតរេ ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ **បុច្ឆញ្ជិកតា**តិ លាភលាភនកដ្ឋានេ វេធនាកម្បនា នីចវុត្តិតា។ **សាធុកម្យតា**តិ បណីតបណីតានំ បត្ថនា។ ឯវំ សព្ពេហិបិ បទេហិ សុវានទោណិយំ កញ្ជិយំ បិវនកសុនខស្ស អញ្ញំ សុនខំ ទិស្វា ភុភុក្ការណំ វិយ ‘តវ សន្តកំ, មម សន្តក’ន្តិ កិលេសវសេន ខីយនាការោ កថិតោ។

៨៥៤. ចាបល្យនិទ្ទេសេ អាកោដិតបច្ចាកោដិតភាវាទីហិ ចីវរស្ស មណ្ឌនា **ចីវរមណ្ឌនា**។ មណិវណ្ណច្ឆវិករណាទីហិ បត្តស្ស មណ្ឌនា **បត្តមណ្ឌនា**។ ចិត្តកម្មាទីហិ បុគ្គលិកសេនាសនស្ស មណ្ឌនា **សេនាសនមណ្ឌនា**។ **ឥមស្ស វា បូតិកាយស្សា**តិ ឥមស្ស មនុស្សសរីរស្ស។ យថា ហិ តទហុជាតោបិ សិង្គាលោ ជរសិង្គាលោត្វេវ ឩរុប្បមាណាបិ ច គឡោចិលតា បូតិលតាត្វេវ សង្ខំ គច្ឆតិ, ឯវំ សុវណ្ណវណ្ណោបិ មនុស្សកាយោ បូតិកាយោត្វេវ វុច្ចតិ។ តស្ស អន្តរន្តរា រត្តវណ្ណបណ្ឌុវណ្ណាទីហិ និវាសនបារុបនាទីហិ សជ្ជនា **មណ្ឌនា** នាម។ **ពាហិរានំ វា បរិក្ខារាន**ន្តិ ឋបេត្វា បត្តចីវរំ សេសបរិក្ខារានំ; អថវា យា ឯសា ចីវរមណ្ឌនា បត្តមណ្ឌនាតិ វុត្តា, សា តេហិ វា បរិក្ខារេហិ កាយស្ស មណ្ឌនា តេសំ វា ពាហិរបរិក្ខារានំ មណ្ឌេត្វា ឋបនវសេន មណ្ឌនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មណ្ឌនា វិភូសនា**តិ ឯត្ថ ឩនដ្ឋានស្ស បូរណវសេន **មណ្ឌនា**, ឆវិរាគាទិវសេន **វិភូសនា**តិ វេទិតព្ពា។ **កេឡនា**តិ កីឡនា។ **បរិកេឡនា**តិ បរិកីឡនា។ **គិទ្ធិកតា**តិ គេធយុត្តតា។ **គិទ្ធិកត្ត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ ចបលភាវោ **ចបលតា**។ តថា **ចាបល្យំ។ ឥទំ វុច្ចតី**តិ ឥទំ ចាបល្យំ នាម វុច្ចតិ, យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ វស្សសតិកោបិ សមានោ តទហុជាតទារកោ វិយ ហោតិ។

៨៥៥. អសភាគវុត្តិនិទ្ទេសេ **វិប្បដិកូលគ្គាហិតា**តិ អននុលោមគ្គាហិតា។ **វិបច្ចនីកសាតតា**តិ វិបច្ចនីកេន បដិវិរុទ្ធករណេន សុខាយនា។ អនាទរភាវោ **អនាទរិយំ**។ តថា **អនាទរិយតា**។ អគារវស្ស ភាវោ **អគារវតា**។ ជេដ្ឋកភាវស្ស អករណំ **អប្បតិស្សវតា**។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ អសភាគវុត្តិ នាម វុច្ចតិ; វិសភាគជីវិកតាតិ អត្ថោ; យាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ មាតរំ បិតរំ វា គិលានំ បដិវត្តិត្វាបិ ន ឱលោកេតិ; បិតុសន្តកស្ស ការណា មាតរា សទ្ធឹ, មាតុសន្តកស្ស ការណា បិតរា សទ្ធឹ កលហំ ករោតិ; វិសភាគជីវិតំ ជីវតិ, មាតាបិតូនំ សន្តកស្ស ការណា ជេដ្ឋេន វា កនិដ្ឋេន វា ភាតរា សទ្ធឹ កលហំ ករោតិ, និល្លជ្ជវចនំ វទតិ, អាចរិយស្ស វា ឧបជ្ឈាយស្ស វា វត្តបដិវត្តំ ន ករោតិ, គិលានំ ន ឧបដ្ឋាតិ, ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ចេតិយទស្សនដ្ឋានេ ឧច្ចារំ វា បស្សាវំ វា ករោតិ, ខេឡម្បិ សិង្ឃាណិកម្បិ ឆឌ្ឌេតិ, ឆត្តំ ធារេតិ, ឧបាហនា អារុយ្ហ គច្ឆតិ, ពុទ្ធសាវកេសុ ន លជ្ជតិ, សង្ឃេ ចិត្តីការំ ន ករោតិ, មាតិមត្តបិតិមត្តាទីសុ គរុដ្ឋានីយេសុ ហិរោត្តប្បំ ន បច្ចុបដ្ឋាបេតិ។ តស្សេវំ បវត្តមានស្ស សព្ពា បេសា កិរិយា មាតរីតិអាទីសុបិ វុត្តេសុ អសភាគវុត្តិតា នាម ហោតិ។

៨៥៦. អរតិនិទ្ទេសេ **បន្តេសូ**តិ ទូរេសុ វិវិត្តេសុ វា។ **អធិកុសលេសូ**តិ សមថវិបស្សនាធម្មេសុ។ **អរតី**តិ រតិបដិក្ខេបោ។ **អរតិតា**តិ អរមណាការោ។ **អនភិរតី**តិ អនភិរតភាវោ។ **អនភិរមណា**តិ អនភិរមណាការោ។ **ឧក្កណ្ឋិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនាការោ។ **បរិតស្សិតា**តិ ឧក្កណ្ឋនវសេនេវ បរិតស្សនា។

៨៥៧. តន្ទីនិទ្ទេសេ **តន្ទី**តិ ជាតិអាលសិយំ។ **តន្ទិយនា**តិ តន្ទិយនាការោ។ **តន្ទិមនកតា**តិ តន្ទិយា អភិភូតចិត្តតា។ អលសស្ស ភាវោ **អាលស្យំ**។ អាលស្យាយនាការោ **អាលស្យាយនា**។ អលស្យាយិតស្ស ភាវោ **អាលស្យាយិតត្តំ**។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយាលសិយំ កថិតំ។

៨៥៨. វិជម្ភិតានិទ្ទេសេ **ជម្ភនា**តិ ផន្ទនា។ បុនប្បុនំ ជម្ភនា **វិជម្ភនា។ អានមនា**តិ បុរតោ នមនា។ **វិនមនា**តិ បច្ឆតោ នមនា។ **សន្នមនា**តិ សមន្តតោ នមនា។ **បណមនា**តិ យថា ហិ តន្តតោ ឧដ្ឋិតបេសការោ កិស្មិញ្ចិទេវ គហេត្វា ឧជុកំ កាយំ ឧស្សាបេតិ, ឯវំ កាយស្ស ឧទ្ធំ ឋបនា។ **ព្យាធិយក**ន្តិ ឧប្បន្នព្យាធិតា។ ឥតិ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កិលេសវសេន កាយផន្ទនមេវ កថិតំ។

៨៥៩. ភត្តសម្មទនិទ្ទេសេ **ភុត្តាវិស្សា**តិ ភុត្តវតោ។ **ភត្តមុច្ឆា**តិ ភត្តគេលញ្ញំ; ពលវភត្តេន ហិ មុច្ឆាបត្តោ វិយ ហោតិ។ **ភត្តកិលមថោ**តិ ភត្តេន កិលន្តភាវោ។ **ភត្តបរិឡាហោ**តិ ភត្តទរថោ។ តស្មិញ្ហិ សមយេ បរិឡាហុប្បត្តិយា ឧបហតិន្ទ្រិយោ ហោតិ, កាយោ ជីរតិ។ **កាយទុដ្ឋុល្ល**ន្តិ ភត្តំ និស្សាយ កាយស្ស អកម្មញ្ញតា។

៨៦០. ចេតសោ លីនត្តនិទ្ទេសោ ហេដ្ឋា ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ វុត្តត្ថោយេវ។ ឥមេហិ បន សព្ពេហិបិ បទេហិ កិលេសវសេន ចិត្តស្ស គិលានាការោ កថិតោតិ វេទិតព្ពោ។

៨៦១. កុហនានិទ្ទេសេ **លាភសក្ការសិលោកសន្និស្សិតស្សា**តិ លាភញ្ច សក្ការញ្ច កិត្តិសទ្ទញ្ច និស្សិតស្ស, បត្ថយន្តស្សាតិ អត្ថោ។ **បាបិច្ឆស្សា**តិ អសន្តគុណទីបនកាមស្ស។ **ឥច្ឆាបកតស្សា**តិ ឥច្ឆាយ អបកតស្ស, ឧបទ្ទុតស្សាតិ អត្ថោ។

ឥតោ បរំ យស្មា បច្ចយបដិសេវន សាមន្តជប្បនឥរិយាបថសន្និស្សិតវសេន មហានិទ្ទេសេ តិវិធំ កុហនវត្ថុ អាគតំ, តស្មា តិវិធម្បិ តំ ទស្សេតុំ **បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតេន វា**តិ ឯវមាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ ចីវរាទីហិ និមន្តិតស្ស តទត្ថិកស្សេវ សតោ បាបិច្ឆតំ និស្សាយ បដិក្ខិបនេន, តេ ច គហបតិកេ អត្តនិ សុប្បតិដ្ឋិតសទ្ធេ ញត្វា បុន តេសំ ‘អហោ អយ្យោ អប្បិច្ឆោ, ន កិញ្ចិ បដិគ្គណ្ហិតុំ ឥច្ឆតិ, សុលទ្ធំ វត នោ អស្ស សចេ អប្បមត្តកំ កិញ្ចិ បដិគ្គណ្ហេយ្យា’តិ នានាវិធេហិ ឧបាយេហិ បណីតានិ ចីវរាទីនិ ឧបនេន្តានំ តទនុគ្គហកាមតំយេវ អាវិកត្វា បដិគ្គហណេន ច តតោ បភុតិ អសីតិសកដភារេហិ ឧបនាមនហេតុភូតំ វិម្ហាបនំ បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូតិ វេទិតព្ពំ។ វុត្តម្បិ ចេតំ មហានិទ្ទេសេ (មហានិ. ៨៧) –

“កតមំ បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ កុហនវត្ថុ? ឥធ គហបតិកា ភិក្ខុំ និមន្តេន្តិ ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារេហិ។ សោ បាបិច្ឆោ ឥច្ឆាបកតោ អត្ថិកោ ចីវរ …បេ.… បរិក្ខារានំ ភិយ្យោកម្យតំ ឧបាទាយ ចីវរំ បច្ចក្ខាតិ, បិណ្ឌបាតំ បច្ចក្ខាតិ, សេនាសនំ បច្ចក្ខាតិ, គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារំ បច្ចក្ខាតិ។ សោ ឯវមាហ – “កឹ សមណស្ស មហគ្ឃេន ចីវរេន? ឯតំ សារុប្បំ យំ សមណោ សុសានា វា សង្ការកូដា វា បាបណិកា វា នន្តកានិ ឧច្ចិនិត្វា សង្ឃាដឹ កត្វា ធារេយ្យ។ កឹ សមណស្ស មហគ្ឃេន បិណ្ឌបាតេន? ឯតំ សារុប្បំ យំ សមណោ ឧញ្ឆាចរិយាយ បិណ្ឌិយាលោបេន ជីវិកំ កប្បេយ្យ។ កឹ សមណស្ស មហគ្ឃេន សេនាសនេន? ឯតំ សារុប្បំ យំ សមណោ រុក្ខមូលិកោ វា អស្ស

សោសានិកោ វា អព្ភោកាសិកោ វា។ កី សមណស្ស មហាគ្ឃេន គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារេន? ឯតំ សារុប្បំ យំ សមណោ បូតិមុត្តេន វា ហរីតកីខណ្ឌេន វា ឱសធំ ករេយ្យាតិ។ តទុបាទាយ លូខំ ចីវរំ ធារេតិ, លូខំ បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជតិ, លូខំ សេនាសនំ បដិសេវតិ, លូខំ គិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារំ បដិសេវតិ។ តមេនំ គហបតិកា ឯវំ ជានន្តិ – ‘អយំ សមណោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អារទ្ធវីរិយោ ធុតវាទោ’តិ ភិយ្យោ ភិយ្យោ និមន្តេន្តិ ចីវរ…បេ… បរិក្ខារេហិ។ សោ ឯវមាហ – ‘តិណ្ណំ សម្មុខីភាវា សទ្ធោ កុលបុត្តោ ពហុំ បុញ្ញំ បសវតិ – សទ្ធាយ សម្មុខីភាវា សទ្ធោ កុលបុត្តោ ពហុំ បុញ្ញំ បសវតិ, ទេយ្យធម្មស្ស…បេ… ទក្ខិណេយ្យានំ សម្មុខីភាវា សទ្ធោ កុលបុត្តោ ពហុំ បុញ្ញំ បសវតិ។ តុម្ហាកញ្ចេវាយំ សទ្ធា អត្ថិ, ទេយ្យធម្មោ ច សំវិជ្ជតិ, អហញ្ច បដិគ្គាហកោ។ សចាហំ ន បដិគ្គហេស្សាមិ, ឯវំ តុម្ហេ បុញ្ញេន បរិពាហិរា ភវិស្សថ; ន មយ្ហំ ឥមិនា អត្ថោ, អបិច តុម្ហាកំ ឯវ អនុកម្បាយ បដិគ្គណ្ហាមី’តិ។ តទុបាទាយ ពហុម្បិ ចីវរំ បដិគ្គណ្ហាតិ, ពហុម្បិ បិណ្ឌបាតំ…បេ… ភេសជ្ជបរិក្ខារំ បដិគ្គណ្ហាតិ។ យា ឯវរូបា ភាកុដិកា ភាកុដិយំ កុហនា កុហាយនា កុហិតត្តំ – ឥទំ វុច្ចតិ បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ”តិ។

បាបិច្ឆស្សេវ បន សតោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មាធិគមបរិទីបនវាចាយ តថា តថា វិម្ហាបនំ សាមន្តជប្បនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូតិ វេទិតព្ពំ។ យថាហ – “កតមំ សាមន្តជប្បនសង្ខាតំ កុហនវត្ថុ? ឥធេកច្ចោ បាបិច្ឆោ ឥច្ឆាបកតោ សម្ភាវនាធិប្បាយោ ‘ឯវំ មំ ជនោ សម្ភាវេស្សតី’តិ អរិយធម្មសន្និស្សិតំ វាចំ ភាសតិ – ‘យោ ឯវរូបំ ចីវរំ ធារេតិ, សោ សមណោ មហេសក្ខោ’តិ ភណតិ; ‘យោ ឯវរូបំ បត្តំ, លោហថាលកំ, ធមករណំ, បរិសាវនំ, កុញ្ចិកំ, ឧបាហនំ, កាយពន្ធនំ, អាយោគំ ធារេតិ, សោ សមណោ មហេសក្ខោ’តិ ភណតិ; ‘យស្ស ឯវរូបោ ឧបជ្ឈាយោ, អាចរិយោ, សមានុបជ្ឈាយោ, សមានាចរិយកោ, មិត្តោ សន្ទិដ្ឋោ, សម្ភត្តោ, សហាយោ; យោ ឯវរូបេ វិហារេ វសតិ – អឌ្ឍយោគេ, បាសាទេ, ហម្មិយេ, គុហាយំ, លេណេ, កុដិយា, កូដាគារេ, អដ្ដេ, មាឡេ, ឧទោសិតេ, ឧទ្ទណ្ឌេ, ឧបដ្ឋានសាលាយំ, មណ្ឌបេ, រុក្ខមូលេ វសតិ, សោ សមណោ មហេសក្ខោ’តិ ភណតិ។

“អថ វា កោរជិកកោរជិកោ ភាកុដិកភាកុដិកោ កុហកកុហកោ លបកលបកោ មុខសម្ភាវិតោ ‘អយំ សមណោ ឥមាសំ ឯវរូបានំ សន្តានំ វិហារសមាបត្តីនំ លាភី’តិ តាទិសំ គម្ភីរំ គូឡ្ហំ និបុណំ បដិច្ឆន្នំ លោកុត្តរំ សុញ្ញតាបដិសំយុត្តំ កថំ កថេតិ។ យា ឯវរូបា ភាកុដិកា ភាកុដិយំ កុហនា កុហាយនា កុហិតត្តំ – ឥទំ វុច្ចតិ សាមន្តជប្បនសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ”តិ។

បាបិច្ឆស្សេវ បន សតោ សម្ភាវនាធិប្បាយកតេន ឥរិយាបថេន វិម្ហាបនំ ឥរិយាបថសន្និស្សិតំ កុហនវត្ថូតិ វេទិតព្ពំ។ យថាហ – “កតមំ ឥរិយាបថសង្ខាតំ កុហនវត្ថុ? ឥធេកច្ចោ បាបិច្ឆោ ឥច្ឆាបកតោ សម្ភាវនាធិប្បាយោ ‘ឯវំ មំ ជនោ សម្ភាវេស្សតី’តិ គមនំ សណ្ឋបេតិ, សយនំ សណ្ឋបេតិ, បណិធាយ គច្ឆតិ, បណិធាយ តិដ្ឋតិ, បណិធាយ និសីទតិ, បណិធាយ សេយ្យំ កប្បេតិ, សមាហិតោ វិយ គច្ឆតិ, សមាហិតោ វិយ តិដ្ឋតិ, និសីទតិ, សេយ្យំ កប្បេតិ, អាបាថកជ្ឈាយីវ ហោតិ។ យា ឯវរូបា ឥរិយាបថស្ស អាឋបនា ឋបនា សណ្ឋបនា ភាកុដិកា ភាកុដិយំ កុហនា កុហាយនា កុហិតត្តំ – ឥទំ វុច្ចតិ ឥរិយាបថសង្ខាតំ កុហនវត្ថូ”តិ។

តត្ថ **បច្ចយបដិសេវនសង្ខាតេនា**តិ បច្ចយបដិសេវនន្តិ ឯវំ សង្ខាតេន បច្ចយបដិសេវនេន។ **សាមន្តជប្បិតេនា**តិ សមីបេ ភណិតេន។ **ឥរិយាបថស្សា**តិ ចតុឥរិយាបថស្ស។ **អាឋបនា**តិ អាទិឋបនា, អាទរេន វា ឋបនា។ **ឋបនា**តិ ឋបនាការោ។ **សណ្ឋបនា**តិ អភិសង្ខរណា, បាសាទិកភាវករណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ភាកុដិកា**តិ បធានបុរិមដ្ឋិតភាវទស្សនេន ភាកុដិករណំ, មុខសង្កោចោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ភាកុដិករណំ សីលមស្សាតិ ភាកុដិកោ; ភាកុដិកស្ស ភាវោ **ភាកុដិយំ។ កុហនា**តិ វិម្ហាបនំ, កុហស្ស អាយនា **កុហាយនា**។ កុហិតស្ស ភាវោ **កុហិតត្ត**ន្តិ។

៨៦២. លបនានិទ្ទេសេ **អាលបនា**តិ វិហារំ អាគតមនុស្សេ ទិស្វា កិមត្ថាយ ភោន្តោ អាគតា? កី ភិក្ខូ និមន្តេតុំ? យទិ ឯវំ គច្ឆថ; អហំ បច្ឆតោ ភិក្ខូ គហេត្វា អាគច្ឆាមី’តិ ឯវំ អាទិតោវ លបនា។ អថ វា អត្តានំ ឧបនេត្វា ‘អហំ តិស្សោ, មយិ រាជា បសន្នោ, មយិ អសុកោ ច អសុកោ ច រាជមហាមត្តោ បសន្នោ’តិ ឯវំ អត្តុបនាយិកា លបនា អាលបនា។ **លបនា**តិ បុដ្ឋស្ស សតោ វុត្តប្បការមេវ លបនំ។ **សល្លបនា**តិ គហបតិកានំ ឧក្កណ្ឋនេ ភីតស្ស ឱកាសំ ទត្វា សុដ្ឋុ លបនា។ **ឧល្លបនា**តិ ‘មហាកុដុម្ពិកោ, មហានាវិកោ, មហាទានបតី’តិ ឯវំ ឧទ្ធំ កត្វា លបនា។ **សមុល្លបនា**តិ សព្ពតោភាគេន ឧទ្ធំ កត្វា លបនា។ **ឧន្នហនា**តិ ‘ឧបាសកា, បុព្ពេ ឦទិសេ កាលេ ទានំ ទេថ; ឥទានិ កឹ ន ទេថា’តិ ឯវំ យាវ ‘ទស្សាម, ភន្តេ, ឱកាសំ ន លភាមា’តិអាទីនិ វទន្តិ

តាវ ឧទ្ទំ នហនា, វេឋនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា ឧច្ឆុហត្ថំ ទិស្វា ‘កុតោ អាគតា, ឧបាសកា’តិ បុច្ឆតិ។ ‘ឧច្ឆុខេត្តតោ, ភន្តេ’តិ។ ‘កឹ តត្ថ ឧច្ឆុ មធុរ’ន្តិ? ‘ខាទិត្វា, ភន្តេ, ជានិតព្ព’ន្តិ។ ‘ន, ឧបាសកា, ភិក្ខុស្ស ‘ឧច្ឆុំ ទេថា’តិ វត្តុំ វដ្ដតី’តិ យា ឯវរូបា និព្ពេឋេន្តស្សាបិ វេឋនកកថា, សា ឧន្នហនា ។ សព្ពតោភាគេន បុនប្បុនំ ឧន្នហនា **សមុន្នហនា។ ឧក្កាចនា**តិ ‘ឯតំ កុលំ មំយេវ ជានាតិ, សចេ ឯត្ថ ទេយ្យធម្មោ ឧប្បជ្ជតិ, មយ្ហមេវ ទេតី’តិ ឯវំ ឧក្ខិបិត្វា កាចនា ឧក្កាចនា; ឧទ្ទីបនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

តេលកន្ទរិកវត្ថុ ចេត្ថ វត្តព្ពំ។ ទ្វេ កិរ ភិក្ខូ ឯកំ គាមំ បវិសិត្វា អាសនសាលាយ និសីទិត្វា ឯកំ កុមារិកំ ទិស្វា បក្កោសឹសុ។ តាយ អាគតាយ តត្រេកោ ឯកំ បុច្ឆិ – ‘អយំ, ភន្តេ, កស្ស កុមារិកា’តិ? ‘អម្ហាកំ ឧបដ្ឋាយិកាយ តេលកន្ទរិកាយ ធីតា, អាវុសោ។ ឥមិស្សា មាតា មយិ គេហំ គតេ សប្បឹ ទទមានា ឃដេនេវ ទេតិ, អយម្បិ មាតា វិយ ឃដេនេវ ទេតី’តិ ឧក្កាចេតិ។

សព្ពតោភាគេន បុនប្បុនំ ឧក្កាចនា **សមុក្កាចនា។ អនុប្បិយភាណិតា**តិ សច្ចានុរូបំ វា ធម្មានុរូបំ វា អនបលោកេត្វា បុនប្បុនំ បិយភណនមេវ។ **ចាដុកម្យតា**តិ នីចវុត្តិតា; អត្តានំ ហេដ្ឋតោ ឋបេត្វា វត្តនំ។ **មុគ្គសូប្យតា**តិ មុគ្គសូបសទិសតា។ យថា មុគ្គេសុ បច្ចមានេសុ កោចិទេវ ន បច្ចតិ, អវសេសា បច្ចន្តិ; ឯវំ យស្ស បុគ្គលស្ស វចនេ កិញ្ចិទេវ សច្ចំ ហោតិ, សេសំ អលិកំ – អយំ បុគ្គលោ មុគ្គសូប្យោតិ វុច្ចតិ។ តស្ស ភាវោ មុគ្គសូប្យតា។ **បារិភដយតា**តិ បារិភដយភាវោ។ យោ ហិ កុលទារកេ ធាតី វិយ អង្កេន វា ខន្ធេន វា បរិភដតិ, ធារេតីតិ អត្ថោ; តស្ស បរិភដស្ស កម្មំ បារិភដយំ; បារិភដយស្ស ភាវោ បារិភដយតាតិ។

៨៦៣. នេមិត្តិកតានិទ្ទេសេ **និមិត្ត**ន្តិ យំកិញ្ចិ បរេសំ បច្ចយទានសំយោជនកំ កាយវចីកម្មំ។ **និមិត្តកម្ម**ន្តិ និមិត្តស្ស ករណកោសល្លំ។

តត្រិទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ បិណ្ឌបាតិកោ ឧបដ្ឋាកកម្មារស្ស គេហទ្វារំ គន្ត្វា ‘កឹ ភន្តេ’តិ បុច្ឆិតោ ចីវរន្តរេន ហត្ថំ នីហរិត្វា វាសិបហរណាការំ អកាសិ។ កម្មារោ ‘សល្លក្ខិតំ មេ, ភន្តេ’តិ វាសឹ កត្វា អទាសិ។ **ឱភាសោ**តិ បច្ចយបដិសំយុត្តកថា។ **ឱភាសកម្ម**ន្តិ វច្ឆកបាលកេ ទិស្វា ‘កឹ ឥមេ វច្ឆា ខីរគោវច្ឆា, តក្កគោវច្ឆា’តិ បុច្ឆិត្វា ‘ខីរគោវច្ឆា, ភន្តេ’តិ វុត្តេ ‘ន ខីរគោវច្ឆា, យទិ ខីរគោវច្ឆា សិយុំ ភិក្ខូបិ ខីរំ លភេយ្យុ’ន្តិ ឯវមាទិនា នយេន តេសំ ទារកានំ មាតាបិតូនំ និវេទេត្វា ខីរទាបនាទិកំ ឱភាសករណំ។ **សាមន្តជប្បា**តិ សមីបំ កត្វា ជប្បនំ។

ជាតកភាណកវត្ថុ ចេត្ថ កថេតព្ពំ។ ឯកោ កិរ ជាតកភាណកត្ថេរោ ភុញ្ជិតុកាមោ ឧបដ្ឋាយិកាយ គេហំ បវិសិត្វា និសីទិ។ សា អទាតុកាមា ‘តណ្ឌុលា នត្ថី’តិ ភណន្តី តណ្ឌុលេ អាហរិតុកាមា វិយ បដិវិស្សកឃរំ គតា។ ភិក្ខុ អន្តោគព្ភំ បវិសិត្វា ឱលោកេន្តោ កវាដកោណេ ឧច្ឆុំ, ភាជនេ គុឡំ, បិដកេ លោណមច្ឆផាលំ, កុម្ភិយំ តណ្ឌុលេ, ឃដេ ឃតំ ទិស្វា និក្ខមិត្វា និសីទិ។ ឃរណី ‘តណ្ឌុលំ នាលត្ថ’ន្តិ អាគតា។ ថេរោ ‘ឧបាសិកេ, អជ្ជ ភិក្ខា ន សម្បជ្ជិស្សតី’តិ បដិកច្ចេវ និមិត្តំ អទ្ទស’ន្តិ អាហ។ ‘កឹ, ភន្តេ’តិ? ‘កវាដកោណេ និក្ខិត្តំ ឧច្ឆុំ វិយ សប្បំ អទ្ទសំ; ‘តំ បហរិស្សាមី’តិ ឱលោកេន្តោ ភាជនេ ឋបិតំ គុឡបិណ្ឌំ វិយ បាសាណំ លេឌ្ឌុកេន; បហដេន សប្បេន កតំ, បិដកេ និក្ខិត្តលោណមច្ឆផាលសទិសំ, ផណំ; តស្ស តំ លេឌ្ឌុំ ឌំសិតុកាមស្ស, កុម្ភិយា តណ្ឌុលសទិសេ ទន្តេ; អថស្ស កុបិតស្ស, ឃដេ បក្ខិត្តឃតសទិសំ, មុខតោ និក្ខមន្តំ វិសមិស្សកំ ខេឡ’ន្តិ។ សា ‘ន សក្កា មុណ្ឌកំ វញ្ចេតុ’ន្តិ ឧច្ឆុំ ទត្វា ឱទនំ បចិត្វា ឃតគុឡមច្ឆេហិ សទ្ធឹ អទាសីតិ។ ឯវំ សមីបំ កត្វា ជប្បនំ សាមន្តជប្បាតិ វេទិតព្ពំ។ **បរិកថា**តិ យថា តំ លភតិ តថា បរិវត្តេត្វា បរិវត្តេត្វា កថនំ។

៨៦៤. និប្បេសិកតានិទ្ទេសេ **អក្កោសនា**តិ ទសហិ អក្កោសវត្ថូហិ អក្កោសនា។ **វម្ភនា**តិ បរិភវិត្វា កថនំ។ **គរហនា**តិ ‘អស្សទ្ធោ អប្បសន្នោ’តិអាទិនា នយេន ទោសារោបនា។ **ឧក្ខេបនា**តិ ‘មា ឯតំ ឯត្ថ កថេថា’តិ វាចាយ ឧក្ខិបនំ។ សព្ពតោភាគេន សវត្ថុកំ សហេតុកំ កត្វា ឧក្ខេបនា **សមុក្ខេបនា**។ អថវា អទេន្តំ ‘អហោ ទានបតី’តិ ឯវំ ឧក្ខិបនំ **ឧក្ខេបនា**។ ‘មហាទានបតី’តិ ឯវំ សុដ្ឋុ ឧក្ខេបនា **សមុក្ខេបនា។ ខិបនា**តិ ‘កឹ ឥមស្ស ជីវិតំ ពីជភោជិនោ’តិ ឯវំ ឧប្បណ្ឌនា។ **សង្ខិបនា**តិ ‘កឹ ឥមំ អទាយកោតិ ភណថ យោ និច្ចកាលំ សព្ពេសម្បិ នត្ថីតិ វចនំ ទេតី’តិ ឯវំ សុដ្ឋុតរំ ឧប្បណ្ឌនា។ **បាបនា**តិ អទាយកត្តស្ស អវណ្ណស្ស វា បាបនំ។ សព្ពតោភាគេន បាបនា **សម្បាបនា។ អវណ្ណហារិកា**តិ ‘ឯវំ មេ អវណ្ណភយាបិ ទស្សតី’តិ គេហតោ គេហំ, គាមតោ គាមំ, ជនបទតោ ជនបទំ អវណ្ណហរណំ។ **បរបិដ្ឋិមំសិកតា**តិ បុរតោ មធុរំ ភណិត្វា បរម្មុខេ អវណ្ណភាសិតា។ ឯសា ហិ អភិមុខំ ឱលោកេតុំ អសក្កោន្តស្ស បរម្មុខានំ បិដ្ឋិមំសខាទនំ វិយ ហោតិ។ តស្មា បរបិដ្ឋិមំសិកតាតិ វុត្តា។ **អយំ វុច្ចតិ និប្បេសិកតា**តិ អយំ យស្មា វេឡុបេសិកា វិយ អព្ភង្គំ បរស្ស គុណំ និប្បេសេតិ និបុញ្ឆតិ, យស្មា វា គន្ធជាតំ និបិសិត្វា គន្ធមគ្គនា វិយ បរគុណេ និបិសិត្វា វិចុណ្ណេត្វា ឯសា លាភមគ្គនា ហោតិ, តស្មា និប្បេសិកតាតិ វុច្ចតីតិ។

៨៦៥. លាភេន លាភំ និជិគីសនតានិទ្ទេសេ **និជិគីសនតា**តិ មគ្គនា។ **ឥតោ លទ្ធ**ន្តិ ឥមម្ហា គេហា លទ្ធំ។ **អមុត្រា**តិ អមុកម្ហិ គេហេ។ **ឯដ្ឋី**តិ ឥច្ឆនា។ **គវេដ្ឋី**តិ មគ្គនា។ **បរិយេដ្ឋី**តិ បុនប្បុនំ មគ្គនា។ អាទិតោ បដ្ឋាយ លទ្ធំ លទ្ធំ ភិក្ខំ តត្រ តត្រ កុលទារកានំ ទត្វា អន្តេ ខីរយាគុំ លភិត្វា គតភិក្ខុវត្ថុ ចេត្ថ កថេតព្ពំ។ **ឯសនា**តិអាទីនិ **ឯដ្ឋី**តិអាទីនំ វេវចនានិ, តស្មា **ឯដ្ឋី**តិ ឯសនា, **គវេដ្ឋី**តិ គវេសនា, **បរិយេដ្ឋី**តិ បរិយេសនា។ ឥច្ចេវមេត្ថ យោជនា វេទិតព្ពា។

៨៦៦. សេយ្យមាននិទ្ទេសេ **ជាតិយា**តិ ខត្តិយភាវាទិជាតិសម្បត្តិយា។ **គោត្តេនា**តិ គោតមគោត្តាទិនា ឧក្កដ្ឋគោត្តេន។ **កោលបុត្តិយេនា**តិ មហាកុលភាវេន។ **វណ្ណបោក្ខរតាយា**តិ វណ្ណសម្បន្នសរីរតាយ។ សរីរញ្ហិ បោក្ខរន្តិ វុច្ចតិ, តស្ស វណ្ណសម្បត្តិយា អភិរូបភាវេនាតិ អត្ថោ។ **ធនេនា**តិអាទីនិ ឧត្តានត្ថានេវ។ **មានំ ជប្បេតី**តិ ឯតេសុ យេន កេនចិ វត្ថុនា ‘សេយ្យោហមស្មី’តិ មានំ បវត្តេតិ ករោតិ។

៨៦៧. សទិសមាននិទ្ទេសេ **មានំ ជប្បេតី**តិ ឯតេសុ យេន កេនចិ វត្ថុនា ‘សទិសោហមស្មី’តិ មានំ បវត្តេតិ។ អយមេត្ថ អត្ថតោ វិសេសោ។ បាឡិយំ បន នានាករណំ នត្ថិ។

៨៦៨. ហីនមាននិទ្ទេសេ **ឱមានំ ជប្បេតី**តិ ហេដ្ឋាមានំ បវត្តេតិ។ **ឱមានោ**តិ លាមកោ ហេដ្ឋាមានោ។ **ឱមញ្ញនា ឱមញ្ញិតត្ត**ន្តិ អាការភាវនិទ្ទេសោ។ **ហីឡនា**តិ ជាតិអាទីហិ អត្តជិគុច្ឆនា។ **ឱហីឡនា**តិ អតិរេកតោ ហីឡនា។ **ឱហីឡិតត្ត**ន្តិ តស្សេវ ភាវនិទ្ទេសោ។ **អត្តុញ្ញា**តិ អត្តានំ ហីនំ កត្វា ជាននា។ **អត្តាវញ្ញា**តិ អត្តានំ អវជាននា។ **អត្តបរិភវោ**តិ ជាតិអាទិសម្បត្តិនាមមេវ ជាតាតិ អត្តានំ បរិភវិត្វា មញ្ញនា។ ឯវមិមេ តយោ មានា បុគ្គលំ អនិស្សាយ ជាតិអាទិវត្ថុវសេនេវ កថិតា។ តេសុ ឯកេកោ តិណ្ណម្បិ សេយ្យសទិសហីនានំ ឧប្បជ្ជតិ។ តត្ថ ‘សេយ្យោហមស្មី’តិ មានោ សេយ្យស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។ ‘សទិសោហមស្មី’តិ មានោ សទិសស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។ ‘ហីនោហមស្មី’តិ មានោ ហីនស្សេវ យាថាវមានោ, សេសានំ អយាថាវមានោ។

៨៦៩. **តត្ថ កតមោ សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មី**តិអាទយោ បន នវ មានា បុគ្គលំ និស្សាយ កថិតា។ តេសុ តយោ តយោ ឯកេកស្ស ឧប្បជ្ជន្តិ។ តត្ថ **ទហតី**តិ ឋបេតិ។ **តំ និស្សាយា**តិ តំ សេយ្យតោ ទហនំ និស្សាយ។ ឯត្ថ បន សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មីតិ មានោ រាជូនញ្ចេវ បព្ពជិតានញ្ច ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ ‘រដ្ឋេន វា ធនេន វា វាហនេហិ វា កោ មយា សទិសោ អត្ថី’តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ ‘សីលធុតង្គាទីហិ កោ មយា សទិសោ អត្ថី’តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

៨៧០. **សេយ្យស្ស សទិសោហមស្មី**តិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ រាជា ហិ ‘រដ្ឋេន វា ធនេន វា វាហនេហិ វា អញ្ញរាជូហិ សទ្ធឹ មយ្ហំ កឹ នានាករណ’ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ ‘សីលធុតង្គាទីហិ អញ្ញេន ភិក្ខុនា សទ្ធឹ មយ្ហំ កឹ នានាករណ’ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

៨៧១. **សេយ្យស្ស ហីនោហមស្មី**តិ មានោបិ ឯតេសំយេវ ឧប្បជ្ជតិ។ យស្ស ហិ រញ្ញោ រដ្ឋំ វា ធនំ វា វាហនាទីនិ វា សម្បន្នានិ ន ហោន្តិ, សោ ‘មយ្ហំ រាជាតិ វោហារសុខមត្តមេវ; កឹ រាជា នាម អហ’ន្តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។ បព្ពជិតោបិ ‘អប្បលាភសក្ការោ អហំ។ ធម្មកថិកោ ពហុស្សុតោ មហាថេរោតិ កថាមត្តមេវ។ កឹ ធម្មកថិកោ នាមាហំ, កឹ ពហុស្សុតោ នាមាហំ, កឹ មហាថេរោ នាមាហំ យស្ស មេ លាភសក្ការោ នត្ថី’តិ ឯតំ មានំ ករោតិ។

៨៧២. **សទិសស្ស សេយ្យោហមស្មី**តិ មានាទយោ អមច្ចាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ អមច្ចោ ហិ រដ្ឋិយោ វា ‘ភោគយានវាហនាទីហិ កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ រាជបុរិសោ អត្ថី’តិ វា ‘មយ្ហំ អញ្ញេហិ សទ្ធឹ កឹ នានាករណ’ន្តិ វា ‘អមច្ចោតិ នាមមត្តមេវ មយ្ហំ; ឃាសច្ឆាទនមត្តម្បិ មេ នត្ថិ។ កឹ អមច្ចោ នាមាហ’ន្តិ ឯតេ មានេ ករោតិ។

៨៧៥. **ហីនស្ស សេយ្យោហមស្មី**តិ មានាទយោ ទាសាទីនំ ឧប្បជ្ជន្តិ។ ទាសោ ហិ ‘មាតិតោ វា បិតិតោ វា កោ មយា សទិសោ អញ្ញោ ទាសោ នាម អត្ថិ’ អញ្ញេ ជីវិតុំ អសក្កោន្តា កុច្ឆិហេតុ ទាសា នាម ជាតា។ អហំ បន បវេណីអាគតត្តា សេយ្យោ’តិ វា ‘បវេណីអាគតភាវេន ឧភតោសុទ្ធិកទាសត្តេន អសុកទាសេន នាម សទ្ធឹ កឹ មយ្ហំ នានាករណ’ន្តិ វា ‘កុច្ឆិវសេនាហំ ទាសព្យំ ឧបគតោ។ មាតាបិតុកោដិយា បន មេ ទាសដ្ឋានំ នត្ថិ។ កឹ ទាសោ នាម អហ’ន្តិ វា ឯតេ មានេ ករោតិ។ យថា ច ទាសោ ឯវំ បុក្កុសចណ្ឌាលាទយោបិ ឯតេ មានេ ករោន្តិយេវ។

ឯត្ថ ច ‘សេយ្យស្ស សេយ្យោហមស្មី’តិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តថា ‘សទិសស្ស សទិសោហមស្មី’តិ ‘ហីនស្ស ហីនោហមស្មី’តិ ឧប្បន្នមានោវ យាថាវមានោ, ឥតរេ ទ្វេ អយាថាវមានា។ តត្ថ យាថាវមានា អរហត្តមគ្គវជ្ឈា, អយាថាវមានា សោតាបត្តិមគ្គវជ្ឈា។

៨៧៨. ឯវំ សវត្ថុកេ មានេ កថេត្វា ឥទានិ អវត្ថុកំ និព្ពត្តិតមានមេវ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ មានោ**តិអាទិ វុត្តំ។

៨៧៩. អតិមាននិទ្ទេសេ សេយ្យាទិវសេន បុគ្គលំ អនាមសិត្វា ជាតិអាទីនំ វត្ថុវសេនេវ និទ្ទិដ្ឋោ។ តត្ថ **អតិមញ្ញតី**តិ ‘ជាតិអាទីហិ មយា សទិសោ នត្ថី’តិ អតិក្កមិត្វា មញ្ញតិ។

៨៨០. មានាតិមាននិទ្ទេសេ **យោ ឯវរូបោ**តិ យោ ឯសោ ‘អយំ បុព្ពេ មយា សទិសោ, ឥទានិ អហំ សេដ្ឋោ, អយំ ហីនតរោ’តិ ឧប្បន្នោ មានោ។ អយំ ភារាតិភារោ វិយ បុរិមំ សទិសមានំ ឧបាទាយ មានាតិមានោតិ ទស្សេតុំ ឯវមាហ។

៨៨១. ឱមាននិទ្ទេសោ ហីនមាននិទ្ទេសសទិសោយេវ។ វេនេយ្យវសេន បន សោ ‘ហីនោហមស្មី’តិ មានោ នាម វុត្តោ – អយំ ឱមានោ នាម។ អបិចេត្ថ ‘ត្វំ ជាតិមា, កាកជាតិ វិយ តេ ជាតិ; ត្វំ គោត្តវា, ចណ្ឌាលគោត្តំ វិយ តេ គោត្តំ; តុយ្ហំ សរោ អត្ថិ, កាកស្សរោ វិយ តេ សរោ’តិ ឯវំ អត្តានំ ហេដ្ឋា កត្វា បវត្តនវសេន អយំ ឱមានោតិ វេទិតព្ពោ។

៨៨២. អធិមាននិទ្ទេសេ **អប្បត្តេ បត្តសញ្ញិតា**តិ ចត្តារិ សច្ចានិ អប្បត្វា បត្តសញ្ញិតាយ ។ **អកតេ**តិ ចតូហិ មគ្គេហិ កត្តព្ពកិច្ចេ អកតេយេវ។ **អនធិគតេ**តិ ចតុសច្ចធម្មេ អនធិគតេ។ **អសច្ឆិកតេ**តិ អរហត្តេន អបច្ចក្ខកតេ។ **អយំ វុច្ចតិ អធិមានោ**តិ អយំ អធិគតមានោ នាម វុច្ចតិ។

អយំ បន កស្ស ឧប្បជ្ជតិ, កស្ស នុប្បជ្ជតីតិ? អរិយសាវកស្ស តាវ នុប្បជ្ជតិ។ សោ ហិ មគ្គផលនិព្ពានបហីនកិលេសាវសិដ្ឋកិលេសបច្ចវេក្ខណេន សញ្ជាតសោមនស្សោ អរិយគុណបដិវេធេ និក្កង្ខោ។ តស្មា សោតាបន្នាទីនំ ‘អហំ សកទាគាមី’តិអាទិវសេន មានោ នុប្បជ្ជតិ; ទុស្សីលស្សាបិ នុប្បជ្ជតិ; សោ ហិ អរិយគុណាធិគមេ និរាសោវ។ សីលវតោបិ បរិច្ចត្តកម្មដ្ឋានស្ស និទ្ទារាមតាទិមនុយុត្តស្ស នុប្បជ្ជតិ។

បរិសុទ្ធសីលស្ស បន កម្មដ្ឋានេ អប្បមត្តស្ស នាមរូបំ វវត្ថបេត្វា បច្ចយបរិគ្គហេន វិតិណ្ណកង្ខស្ស តិលក្ខណំ អារោបេត្វា សង្ខារេ សម្មសន្តស្ស អារទ្ធវិបស្សកស្ស ឧប្បជ្ជតិ; ឧប្បន្នេ ច សុទ្ធសមថលាភី វា សុទ្ធវិបស្សនាលាភី វា អន្តរា ឋបេតិ។ សោ ហិ ទសបិ វីសម្បិ តឹសម្បិ វស្សានិ កិលេសសមុទាចារំ អបស្សន្តោ ‘អហំ សោតាបន្នោ’តិ វា ‘សកទាគាមី’តិ វា ‘អនាគាមី’តិ វា មញ្ញតិ។ សមថវិបស្សនាលាភី បន អរហត្តេយេវ ឋបេតិ។ តស្ស ហិ សមាធិពលេន កិលេសា វិក្ខម្ភិតា, វិបស្សនាពលេន សង្ខារា សុបរិគ្គហិតា។ តស្មា សដ្ឋិបិ វស្សានិ អសីតិបិ វស្សានិ វស្សសតម្បិ កិលេសា ន សមុទាចរន្តិ; ខីណាសវស្សេវ ចិត្តចារោ ហោតិ។ សោ ឯវំ ទីឃរត្តំ កិលេសសមុទាចារំ អបស្សន្តោ អន្តរា អដ្ឋត្វាវ ‘អរហា អហ’ន្តិ មញ្ញតិ, ឧច្ចមាលង្កវាសី មហានាគត្ថេរោ វិយ, ហង្កនកវាសី មហាទត្តត្ថេរោ វិយ, ចិត្តលបព្ពតេ និង្កបោណ្ណបធានឃរវាសី ចូឡសុមត្ថេរោ វិយ ច។

តត្រិទំ ឯកវត្ថុបរិទីបនំ – តលង្គរវាសី ធម្មទិន្នត្ថេរោ កិរ នាម ឯកោ បភិន្នបដិសម្ភិទោ មហាខីណាសវោ មហតោ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឱវាទទាយកោ អហោសិ។ សោ ឯកទិវសំ អត្តនោ ទិវាដ្ឋានេ និសីទិត្វា ‘កិន្នុ ខោ អម្ហាកំ អាចរិយស្ស ឧច្ចតលិង្កវាសីមហានាគត្ថេរស្ស សមណកិច្ចំ មត្ថកំ បត្តោ, នោ’តិ អាវជ្ជន្តោ បុថុជ្ជនភាវមេវស្ស ទិស្វា ‘មយិ អគច្ឆន្តេ បុថុជ្ជនកាលកិរិយមេវ ករិស្សតី’តិ ច ញត្វា ឥទ្ធិយា វេហាសំ ឧប្បតិត្វា ទិវាដ្ឋានេ និសិន្នស្ស ថេរស្ស សមីបេ ឱរោហិត្វា វន្ទិត្វា វត្តំ ទស្សេត្វា ឯកមន្តំ និសីទិ។ ‘កឹ, អាវុសោ ធម្មទិន្ន, អកាលេ អាគតោសី’តិ ច វុត្តោ ‘បញ្ហំ, ភន្តេ, បុច្ឆិតុំ អាគតោម្ហី’តិ អាហ។

តតោ ‘បុច្ឆាវុសោ, ជានមានោ កថយិស្សាមី’តិ វុត្តោ បញ្ហាសហស្សំ បុច្ឆិ។ ថេរោ បុច្ឆិតបុច្ឆិតំ បញ្ហំ អសជ្ជមានោវ កថេសិ។ តតោ ‘អតិតិក្ខំ តេ, ភន្តេ, ញាណំ។ កទា តុម្ហេហិ អយំ ធម្មោ អធិគតោ’តិ វុត្តោ ‘ឥតោ សដ្ឋិវស្សកាលេ, អាវុសោ’តិ អាហ។ ‘សមាធិម្បិ, ភន្តេ, វឡញ្ជេថា’តិ? ‘ន ឥទំ, អាវុសោ, ភារិយ’ន្តិ។ ‘តេន ហិ, ភន្តេ, ឯកំ ហត្ថឹ មាបេថា’តិ។ ថេរោ សព្ពសេតំ ហត្ថឹ មាបេសិ។ ‘ឥទានិ, ភន្តេ, យថា អយំ ហត្ថី អញ្ចិតកណ្ណោ បសារិតនង្គុដ្ឋោ សោណ្ឌំ មុខេ បក្ខិបិត្វា ភេរវំ កោញ្ចនាទំ ករោន្តោ តុម្ហាកំ អភិមុខោ អាគច្ឆតិ តថា តំ ករោថា’តិ។ ថេរោ តថា កត្វា វេគេន អាគច្ឆតោ ហត្ថិស្ស ភេរវំ អាការំ ទិស្វា ឧដ្ឋាយ បលាយិតុំ អារទ្ធោ។ ត

មេនំ ខីណាសវត្ថេរោ ហត្ថំ បសារេត្វា ចីវរកណ្ណេ គហេត្វា 'ភន្តេ, ខីណាសវស្ស សារជ្ជំ នាម ហោតី'តិ អាហ។ សោ តស្មិំ កាលេ អត្តនោ បុថុជ្ជនភាវំ ញត្វា 'អវស្សយោ មេ, អាវុសោ ធម្មទិន្ន, ហោហី'តិ វត្វា បាទមូលេ ឧក្កុដិកំ និសីទិ។ 'ភន្តេ, តុម្ហាកំ អវស្សយោ ភវិស្សាមិច្ចេវាហំ អាគតោ, មា ចិន្តយិត្ថា'តិ កម្មដ្ឋានំ កថេសិ។ ថេរោ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា ចង្កមំ អារុយ្ហ តតិយេ បទវារេ អគ្គផលំ អរហត្តំ បាបុណិ។ ថេរោ កិរ ទោសចរិតោ អហោសិ។

៨៨៣. អស្មិមាននិទ្ទេសេ **រូបំ អស្មីតិ មានោ**តិ 'អហំ រូប'ន្តិ ឧប្បន្នមានោ។ **ឆន្ទោ**តិ មានំ អនុគតច្ឆន្ទោវ។ តថា **អនុសយោ**។ វេទនាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៨៨៤. មិច្ឆាមាននិទ្ទេសេ **បាបកេន វា កម្មាយតនេនា**តិ អាទីសុ **បាបកំ កម្មាយតនំ** នាម កេវដ្ដមច្ឆពន្ធនេសាទាទីនំ កម្មំ។ **បាបកំ សិប្បាយតនំ** នាម មច្ឆជាលខិបនកុមិនករណេសុ ចេវ បាសឱឌ្ឌនសូលារោបនាទីសុ ច ឆេកតា។ **បាបកំ វិជ្ជាដ្ឋានំ** នាម យា កាចិ បរូបឃាតវិជ្ជា។ **បាបកំ សុតំ** នាម ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិបដិសំយុត្តំ។ **បាបកំ បដិភានំ** នាម ទុព្ភាសិតយុត្តំ កប្បនាដកវិលប្បនាទិបដិភានំ។ **បាបកំ សីលំ** នាម អជសីលំ គោសីលំ។ **វតម្បិ** អជវតគោវតមេវ។ **បាបិកា ទិដ្ឋិ** បន ទ្វាសដ្ឋិយា ទិដ្ឋិគតេសុ យា កាចិ ទិដ្ឋិ។

៨៨៥. ញាតិវិតក្កនិទ្ទេសាទីសុ 'មយ្ហំ ញាតយោ សុខជីវិនោ សម្បត្តិយុត្តា'តិ ឯវំ បញ្ចកាមគុណសន្និស្សិតេន គេហសិតបេមេន ញាតកេ អារព្ភ ឧប្បន្នវិតក្កោវ **ញាតិវិតក្កោ** នាម។ 'ខយំ គតា វយំ គតា សទ្ធា បសន្នា'តិ ឯវំ បវត្តោ បន ញាតិវិតក្កោ នាម ន ហោតិ។

៨៨៦. 'អម្ហាកំ ជនបទោ សុភិក្ខោ សម្បន្នសស្សោ'តិ តុដ្ឋមានស្ស គេហសិតបេមវសេនេវ ឧប្បន្នវិតក្កោ **ជនបទវិតក្កោ** នាម។ 'អម្ហាកំ ជនបទេ មនុស្សា សទ្ធា បសន្នា ខយំ គតា វយំ គតា'តិ ឯវំ បវត្តោ បន ជនបទវិតក្កោ នាម ន ហោតិ។

៨៨៧. អមរត្ថាយ វិតក្កោ, អមរោ វា វិតក្កោតិ **អមរវិតក្កោ**។ តត្ថ 'ឧក្កុដិកប្បធានាទីហិ ទុក្ខេ និជ្ជិណ្ណេ សម្បរាយេ អត្តា សុខី ហោតិ អមរោ'តិ ទុក្ករការិកំ ករោន្តស្ស តាយ ទុក្ករការិកាយ បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ អមរត្ថាយ វិតក្កោ នាម។ ទិដ្ឋិគតិកោ បន 'សស្សតំ វទេសី'តិអាទីនិ បុដ្ឋោ 'ឯវន្តិបិ មេ នោ, តថាតិបិ មេ នោ' អញ្ញថាតិបិ មេ នោ, នោតិបិ មេ នោ, នោ នោតិបិ មេ នោ'តិ (ទី. និ. ១.៦២) វិក្ខេបំ អាបជ្ជតិ, តស្ស សោ ទិដ្ឋិគតបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ។ យថា អមរោ នាម មច្ឆោ ឧទកេ គហេត្វា មារេតុំ ន សក្កា, ឥតោ ចិតោ ច ធាវតិ, គាហំ ន គច្ឆតិ; ឯវមេវ ឯកស្មិំ បក្ខេ អសណ្ឋហនតោ ន មរតីតិ អមរោ នាម ហោតិ។ តំ ទុវិធម្បិ ឯកតោ កត្វា **អយំ វុច្ចតិ អមរវិតក្កោ**តិ វុត្តំ។

៨៨៨. **បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តោ**តិ អនុទ្ទយតាបតិរូបកេន គេហសិតបេមេន បដិសំយុត្តោ។ **សហនន្ទី**តិអាទីសុ ឧបដ្ឋាកេសុ នន្ទន្តេសុ សោចន្តេសុ ច តេហិ សទ្ធិំ ទិគុណំ នន្ទតិ, ទិគុណំ សោចតិ; តេសុ សុខិតេសុ ទិគុណំ សុខិតោ ហោតិ, ទុក្ខិតេសុ ទិគុណំ ទុក្ខិតោ ហោតិ។ **ឧប្បន្នេសុ កិច្ចករណីយេសុ**តិ តេសុ មហន្តេសុ វា ខុទ្ទកេសុ វា កម្មេសុ ឧប្បន្នេសុ។ **អត្តនា វា យោគំ អាបជ្ជតី**តិ តានិ តានិ កិច្ចានិ សាធេន្តោ បញ្ញត្តិំ វីតិក្កមតិ, សល្លេខំ កោបេតិ។ **យោ តត្ថា**តិ យោ តស្មិំ សំសដ្ឋវិហារេ, តស្មិំ វា យោគាបជ្ជនេ គេហសិតោ វិតក្កោ – អយំ បរានុទ្ទយតាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ នាម។

៨៨៩. **លាភសក្ការសិលោកបដិសំយុត្តោ**តិ ចីវរាទិលាភេន ចេវ សក្ការេន ច កិត្តិសទ្ទេន ច សទ្ធិំ អារម្មណករណវសេន បដិសំយុត្តោ។

៨៩០. **អនវញ្ញត្តិបដិសំយុត្តោ**តិ 'អហោ វត មំ បរេ ន អវជានេយ្យុំ, ន បោថេត្វា វិហេឋេត្វា កថេយ្យុ'ន្តិ ឯវំ អនវញ្ញាតភាវបត្ថនាយ សទ្ធិំ ឧប្បជ្ជនវិតក្កោ។ **យោ តត្ថ គេហសិតោ**តិ យោ តស្មិំ 'មា មំ បរេ អវជានីសូ'តិ ឧប្បន្នេ ចិត្តេ បញ្ចកាមគុណសង្ខាតគេហនិស្សិតោ ហុត្វា ឧប្បន្នវិតក្កោ។ សេសំ សព្ពត្ថ បាកដមេវាតិ។

ឯកកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(២.) ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៩១. ទុកេសុ កោធនិទ្ទេសាទយោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ ហេដ្ឋា អនាគតេសុ បន ឧបនាហនិទ្ទេសាទីសុ បុព្ពកាលំ កោធំ ឧបនយ្ហតីតិ អបរកាលកោធោ **ឧបនាហោ** នាម។ ឧបនយ្ហនាការោ **ឧបនយ្ហនា**។ ឧបនយ្ហិតស្ស ភាវោ **ឧបនយ្ហិតត្តំ។ អដ្ឋបនា**តិ បឋមុប្បន្នស្ស អនន្តរដ្ឋបនា មរិយាទដ្ឋបនា វា។ **ឋបនា**តិ បកតិឋបនា។ **សណ្ឋបនា**តិ សព្ពតោភាគេន បុនប្បុនំ អាឃាតដ្ឋបនា។ **អនុសំសន្ទនា**តិ បឋមុប្បន្នេន កោធេន សទ្ធឹ អន្តរំ អទស្សេត្វា ឯកីភាវករណា។ **អនុប្បពន្ធនា**តិ បុរិមេន សទ្ធឹ បច្ឆិមស្ស ឃដនា។ **ទឡ្ហីកម្ម**ន្តិ ថិរករណំ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ ឧបនន្ធនលក្ខណោ វេរំ អប្បដិនិស្សជ្ជនរសោ ឧបនាហោតិ វុច្ចតិ; យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ វេរំ និស្សជ្ជិតុំ ន សក្កោតិ; ‘ឯវំ នាម មំ ឯស វត្តុំ អននុច្ឆវិកោ’តិ អបរាបរំ អនុពន្ធតិ; អាទិត្តបូតិអលាតំ វិយ ជលតេវ ; ធោវិយមានំ អច្ឆចម្មំ វិយ, វសាតេលមក្ខិតបិលោតិកា វិយ ច ន បរិសុជ្ឈតិ។

៨៩២. មក្ខនភាវវសេន **មក្ខោ;** បរគុណមក្ខនាយ បវត្តេន្តោបិ អត្តនោ ការណំ, គូថបហរណកំ គូថោ វិយ, បឋមតរំ មក្ខេតីតិ អត្ថោ។ តតោ បរា ទ្វេ អាការភាវនិទ្ទេសា។ និដ្ឋុរភាវោ **និដ្ឋុរិយំ;** ‘តំ និស្សាយ ឯត្តកម្បិ នត្ថី’តិ ខេឡបាតនន្តិ អត្ថោ។ **និដ្ឋុរិយកម្ម**ន្តិ និដ្ឋុរិយករណំ។ គហដ្ឋោ វា ហិ គហដ្ឋំ, ភិក្ខុ វា ភិក្ខុំ និស្សាយ វសន្តោ អប្បមត្តកេនេវ កុជ្ឈិត្វា ‘តំ និស្សាយ ឯត្តកម្បិ នត្ថី’តិ ខេឡំ បាតេត្វា បាទេន មទ្ទន្តោ វិយ និដ្ឋុរិយំ នាម ករោតិ។ តស្ស តំ កម្មំ និដ្ឋុរិយកម្មន្តិ វុច្ចតិ។ លក្ខណាទិតោ បនេស បរគុណមក្ខនលក្ខណោ មក្ខោ, តេសំ វិនាសនរសោ, បរេន សុកតានំ កិរិយានំ អវច្ឆាទនបច្ចុបដ្ឋានោ។

បឡាសតីតិ **បឡាសោ;** បរស្ស គុណេ ទស្សេត្វា អត្តនោ គុណេហិ សមំ ករោតីតិ អត្ថោ។ បឡាសស្ស អាយនា **បឡាសាយនា**។ បឡាសោ ច សោ អត្តនោ ជយាហរណតោ អាហារោ ចាតិ **បឡាសាហារោ។ វិវាទដ្ឋាន**ន្តិ វិវាទការណំ។ **យុគគ្គាហោ**តិ សមធុរគ្គហណំ។ **អប្បដិនិស្សគ្គោ**តិ អត្តនា គហិតស្ស អប្បដិនិស្សជ្ជនំ។ លក្ខណាទិតោ បនេស យុគគ្គាហលក្ខណោ បឡាសោ, បរគុណេហិ អត្តនោ គុណានំ សមករណរសោ, បរេសំ គុណប្បមាណេន ឧបដ្ឋានបច្ចុបដ្ឋានោ។ បឡាសី ហិ បុគ្គលោ ទុតិយស្ស ធុរំ ន ទេតិ, សមំ បសារេត្វា តិដ្ឋតិ, សាកច្ឆមណ្ឌលេ អញ្ញេន ភិក្ខុនា ពហូសុ សុត្តេសុ ច ការណេសុ ច អាភតេសុបិ ‘តវ ច មម ច វាទេ កឹ នាម នានាករណំ? ននុ មជ្ឈេ ភិន្នសុវណ្ណំ វិយ ឯកសទិសមេវ អម្ហាកំ វចន’ន្តិ វទតិ។ ឥស្សាមច្ឆរិយនិទ្ទេសា វុត្តត្ថា ឯវ។

៨៩៤. មាយានិទ្ទេសេ **វាចំ ភាសតី**តិ ជានំយេវ ‘បណ្ណត្តឹ វីតិក្កមន្តា ភិក្ខូ ភារិយំ ករោន្តិ, អម្ហាកំ បន វីតិក្កមដ្ឋានំ នាម នត្ថី’តិ ឧបសន្តោ វិយ ភាសតិ។ **កាយេន បរក្កមតី**តិ ‘មយា កតំ ឥទំ បាបកម្មំ មា កេចិ ជានីសូ’តិ កាយេន វត្តំ ករោតិ។ វិជ្ជមានទោសបដិច្ឆាទនតោ ចក្ខុមោហនមាយា វិយាតិ **មាយា**។ មាយាវិនោ ភាវោ **មាយាវិតា**។ កត្វា បាបំ បុន បដិច្ឆាទនតោ អតិច្ច អាសរន្តិ ឯតាយ សត្តាតិ **អច្ចាសរា**។ កាយវាចាកិរិយាហិ អញ្ញថា ទស្សនតោ វញ្ចេតីតិ **វញ្ចនា**។ ឯតាយ សត្តា និករោន្តីតិ **និកតិ;** មិច្ឆាករោន្តីតិ អត្ថោ។ ‘នាហំ ឯវំ ករោមី’តិ បាបានំ វិក្ខិបនតោ **វិកិរណា**។ ‘នាហំ ឯវំ ករោមី’តិ បរិវជ្ជនតោ **បរិហរណា**។ កាយាទីហិ សំវរណតោ **គូហនា**។ សព្ពតោភាគេន គូហនា **បរិគូហនា**។ តិណបណ្ណេហិ វិយ គូថំ កាយវចីកម្មេហិ បាបំ ឆាទេតីតិ **ឆាទនា**។ សព្ពតោភាគេន ឆាទនា **បដិច្ឆាទនា**។ ន ឧត្តានំ កត្វា ទស្សេតីតិ **អនុត្តានីកម្មំ**។ ន បាកដំ កត្វា ទស្សេតីតិ **អនាវិកម្មំ**។ សុដ្ឋុ ឆាទនា **វោច្ឆាទនា**។ កតបដិច្ឆាទនវសេន បុនបិ បាបស្ស ករណតោ **បាបកិរិយា**។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ កតបដិច្ឆាទនលក្ខណា មាយា នាម វុច្ចតិ; យាយ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ ភស្មាបដិច្ឆន្នោ វិយ អង្គារោ, ឧទកបដិច្ឆន្នោ វិយ ខាណុ, បិលោតិកាបលិវេឋិតំ វិយ ច សត្ថំ ហោតិ។

សាឋេយ្យនិទ្ទេសេ **សឋោ**តិ អសន្តគុណបរិទីបនតោ ន សម្មា ភាសិតា។ សព្ពតោភាគេន សឋោ **បរិសឋោ**។ **យំ តត្ថា**តិ យំ តស្មឹ បុគ្គលេ។ **សឋ**ន្តិ អសន្តគុណទីបនំ កេរាដិយំ។ **សឋតា**តិ សឋាការោ។ **កក្ករតា**តិ បទុមនាលិស្ស វិយ អបរាមសនក្ខមោ ខរផរុសភាវោ។ **កក្ករិយ**ន្តិបិ តស្សេវ វេវចនំ។ **បរិក្ខត្តតា បារិក្ខត្តិយ**ន្តិ បទទ្វយេន និខណិត្វា ឋបិតំ វិយ ទឡ្ហកេរាដិយំ វុត្តំ។ **ឥទំ វុច្ចតី**តិ ឥទំ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ សាឋេយ្យំ នាម វុច្ចតិ; យេន សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្ស កុច្ឆឹ វា បិដ្ឋឹ វា ជានិតុំ ន សក្កា។

វាមេន សូករោ ហោតិ, ទក្ខិណេន អជាមិគោ;
សរេន នេលកោ ហោតិ, វិសាណេន ជរគ្គវោតិ។

ឯវំ វុត្តយក្ខសូករសទិសោ ហោតិ។ **អវិជ្ជា**ទិនិទ្ទេសា វុត្តត្ថា ឯវ។

៩០២. អនជ្ជវនិទ្ទេសេ **អនជ្ជវោ**តិ អនុជុតាការោ។ អនជ្ជវភាវោ **អនជ្ជវតា**។ **ជិម្ហតា**តិ ចន្ទវង្កតា។ **វង្កតា**តិ គោមុត្តវង្កតា។ **កុដិលតា**តិ នង្គលកោដិវង្កតា។ សព្ពេហិបិ ឥមេហិ បទេហិ កាយវចីចិត្តវង្កតាវ កថិតា។

អមទ្ទវនិទ្ទេសេ ន មុទុភាវោ **អមុទុតា**។ អមទ្ទវាការោ **អមទ្ទវតា**។ កក្ខឡភាវោ **កក្ខឡិយំ**។ មទ្ទវករស្ស សិនេហស្ស អភាវតោ ផរុសភាវោ **ផារុសិយំ**។ អនីចវុត្តិតាយ ឧជុកមេវ ឋិតចិត្តភាវោ **ឧជុចិត្តតា** ។ បុន អមុទុតាគហណំ តស្សា វិសេសនត្ថំ ‘អមុទុតាសង្ខាតា ឧជុចិត្តតា, ន អជ្ជវសង្ខាតា ឧជុចិត្តតា’តិ។

៩០៣. **អក្ខន្តិ**និទ្ទេសាទយោ ខន្តិនិទ្ទេសាទិបដិបក្ខតោ វេទិតព្ពា។

៩០៨. សំយោជននិទ្ទេសេ **អជ្ឈត្ត**ន្តិ កាមភវោ។ **ពហិទ្ធា**តិ រូបារូបភវោ។ កិញ្ចាបិ ហិ សត្តា កាមភវេ អប្បំ កាលំ វសន្តិ កប្បស្ស ចតុត្ថមេវ កោដ្ឋាសំ, ឥតរេសុ តីសុ កោដ្ឋាសេសុ កាមភវោ សុញ្ញោ ហោតិ តុច្ឆោ, រូបារូបភវេ ពហុំ កាលំ វសន្តិ, តថាបិ នេសំ យស្មា កាមភវេ ចុតិបដិសន្ធិយោ ពហុកា ហោន្តិ, អប្បា រូបារូបភវេសុ, យត្ថ ច ចុតិបដិសន្ធិយោ ពហុកា តត្ថ អាលយោបិ បត្ថនាបិ អភិលាសោបិ ពហុ ហោតិ, យត្ថ អប្បា តត្ថ អប្បោ, តស្មា កាមភវោ អជ្ឈត្តំ នាម ជាតោ, រូបារូបភវា ពហិទ្ធា នាម។ ឥតិ អជ្ឈត្តសង្ខាតេ កាមភវេ ពន្ធនំ **អជ្ឈត្តសំយោជនំ** នាម, ពហិទ្ធាសង្ខាតេសុ រូបារូបភវេសុ ពន្ធនំ **ពហិទ្ធាសំយោជនំ** នាម។ តត្ថ ឯកេកំ បញ្ចបញ្ចវិធំ ហោតិ។ តេន វុត្តំ “បញ្ចោរម្ភាគិយានិ បញ្ចុទ្ធម្ភាគិយានី”តិ។ តត្រាយំ វចនត្ថោ – ឱរំ វុច្ចតិ កាមធាតុ, តត្ថ ឧបបត្តិនិប្ផាទនតោ តំ ឱរំ ភជន្តីតិ ឱរម្ភាគិយានិ។ ឧទ្ធំ វុច្ចតិ រូបារូបធាតុ, តត្ថ ឧបបត្តិនិប្ផាទនតោ តំ ឧទ្ធំ ភជន្តីតិ ឧទ្ធម្ភាគិយានីតិ។

ទុកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៣.) តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩០៩. តិកនិទ្ទេសេ តីហិ អកុសលមូលេហិ វដ្ដមូលសមុទាចារោ កថិតោ។ អកុសលវិតក្កាទីសុ វិតក្កនវសេន **វិតក្កោ,** សញ្ជាននវសេន **សញ្ញា,** សភាវដ្ឋេន **ធាតូ**តិ វេទិតព្ពា។ ទុច្ចរិតនិទ្ទេសេ បឋមនយោ កម្មបថវសេន វិភត្តោ, ទុតិយោ សព្ពសង្គាហិកកម្មវសេន, តតិយោ និព្ពត្តិតចេតនាវសេនេវ។

៩១៤. អាសវនិទ្ទេសេ សុត្តន្តបរិយាយេន តយោវ អាសវា កថិតា។

៩១៨. ឯសនានិទ្ទេសេ សង្ខេបតោ **តត្ថ កតមា កាមេសនា**តិ អាទិនា នយេន វុត្តោ កាមគវេសនរាគោ **កាមេសនា។ យោ ភវេសុ ភវច្ឆន្ទោ**តិអាទិនា នយេន វុត្តោ ភវគវេសនរាគោ **ភវេសនា។ សស្សតោ លោកោ**តិអាទិនា នយេន វុត្តា ទិដ្ឋិគតិកសម្មតស្ស ព្រហ្មចរិយស្ស គវេសនា ទិដ្ឋិ **ព្រហ្មចរិយេសនា**តិ វេទិតព្ពា។ យស្មា ច ន កេវលំ រាគទិដ្ឋិយោ ឯវ ឯសនា, តទេកដ្ឋំ បន កម្មម្បិ ឯសនា ឯវ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ ទុតិយនយោ វិភត្តោ។ តត្ថ **តទេកដ្ឋ**ន្តិ សម្បយុត្តេកដ្ឋំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ កាមរាគេកដ្ឋំ កាមាវចរសត្តានមេវ បវត្តតិ; ភវរាគេកដ្ឋំ បន មហាព្រហ្មានំ។ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ចង្កមន្តានំ ឈានង្គានំ អស្សាទនកាលេ អកុសលកាយកម្មំ ហោតិ, ‘អហោ សុខំ អហោ សុខ’ន្តិ វាចំ ភិន្ទិត្វា អស្សាទនកាលេ វចីកម្មំ, កាយង្គវាចង្គានិ អចោបេត្វា មនសាវ អស្សាទនកាលេ មនោកម្មំ។ អន្តគ្គាហិកទិដ្ឋិវសេន សព្ពេសម្បិ ទិដ្ឋិគតិកានំ ចង្កមនាទិវសេន តានិ ហោន្តិយេវ។

៩២០. វិធានិទ្ទេសេ “កថំវិធំ សីលវន្តំ វទន្តិ, កថំវិធំ បញ្ញវន្តំ វទន្តី”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.៩៥) អាការសណ្ឋានំ វិធា នាម។ “ឯកវិធេន ញាណវត្ថុ”តិអាទីសុ (វិភ. ៧៥១) កោដ្ឋាសោ។ “វិធាសុ ន វិកម្បតី”តិអាទីសុ (ថេរគា. ១០៧៩) មានោ។ ឥធាបិ មានោវ វិធា នាម។ សោ ហិ សេយ្យាទិវសេន វិទហនតោ វិធាតិ វុច្ចតិ។ ឋបនដ្ឋេន វា វិធា។ តស្មា ‘សេយ្យោហមស្មី’តិ ឯវំ ឧប្បន្នា មានវិធា មានឋបនា **សេយ្យោហមស្មីតិ វិធា**តិ វេទិតព្ពា។ សេសបទទ្វយេសុបិ ឯសេវ នយោ។

៩២១. ភយនិទ្ទេសេ **ជាតិំ បដិច្ច ភយ**ន្តិ ជាតិបច្ចយា ឧប្បន្នភយំ។ **ភយានក**ន្តិ អាការនិទ្ទេសោ។ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ ភយវសេន គត្តចលនំ។ **លោមហំសោ**តិ លោមានំ ហំសនំ, ឧទ្ធគ្គភាវោ។ ឥមិនា បទទ្វយេន កិច្ចតោ ភយំ ទស្សេត្វា បុន **ចេតសោ ឧត្រាសោ**តិ សភាវតោ ទស្សិតំ។

៨២២. តមនិទ្ទេសេ វិចិកិច្ឆាសីសេន អវិជ្ជា កថិតា។ “តមន្ធការោ សម្មោហោ, អវិជ្ជោឃោ មហព្ភយោ”តិ វចនតោ ហិ អវិជ្ជា **តមោ** នាម។ តិណ្ណំ បន អទ្ធានំ វសេន ទេសនាសុខតាយ វិចិកិច្ឆាសីសេន ទេសនា កតា។ តត្ថ ‘កឹ នុ ខោ អហំ អតីតេ ខត្តិយោ អហោសឹ ឧទាហុ ព្រាហ្មណោ វេស្សោ សុទ្ទោ កាឡោ ឱទាតោ រស្សោ ទីឃោ’តិ កង្ខន្តោ **អតីតំ អទ្ធានំ អារព្ភ កង្ខតិ** នាម។ ‘កឹ នុ ខោ អហំ អនាគតេ ខត្តិយោ ភវិស្សាមិ ឧទាហុ ព្រាហ្មណោ វេស្សោ...បេ.... ទីឃោ’តិ កង្ខន្តោ **អនាគតំ អទ្ធានំ អារព្ភ កង្ខតិ** នាម។ ‘កឹ នុ ខោ អហំ ឯតរហិ ខត្តិយោ ឧទាហុ ព្រាហ្មណោ វេស្សោ សុទ្ទោ; កឹ វា អហំ រូបំ ឧទាហុ វេទនា សញ្ញា សង្ខារា វិញ្ញាណ’ន្តិ កង្ខន្តោ **បច្ចុប្បន្នំ អទ្ធានំ អារព្ភ កង្ខតិ** នាម។

តត្ថ កិញ្ចាបិ ខត្តិយោ វា អត្តនោ ខត្តិយភាវំ, ព្រាហ្មណោ វា ព្រាហ្មណភាវំ, វេស្សោ វា វេស្សភាវំ, សុទ្ទោ វា សុទ្ទភាវំ អជាននកោ នាម នត្ថិ, ជីវលទ្ធិកោ បន សត្តោ ខត្តិយជីវាទីនំ វណ្ណាទិភេទំ សុត្វា ‘កីទិសោ នុ ខោ អម្ហាកំ អព្ភន្តរេ ជីវោ – កឹ នុ ខោ នីលកោ ឧទាហុ បីតកោ លោហិតកោ ឱទាតោ ចតុរំសោ ឆឡំសោ អដ្ឋំសោ’តិ កង្ខន្តោ ឯវំ កង្ខតិ នាម។

៨២៣. **តិត្ថាយតនានី**តិ តិត្ថភូតានិ អាយតនានិ, តិត្ថិយានំ វា អាយតនានិ។ តត្ថ តិត្ថំ នាម ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ។ តិត្ថិយា នាម យេសំ តា ទិដ្ឋិយោ រុច្ចន្តិ ខមន្តិ។ អាយតនដ្ឋោ ហេដ្ឋា វុត្តោយេវ។ តត្ថ យស្មា សព្ពេបិ ទិដ្ឋិគតិកា សញ្ញាយមានា ឥមេសុយេវ តីសុ ឋានេសុ សញ្ញាយន្តិ, សមោសរមានាបិ ឯតេសុយេវ សមោសរន្តិ សន្និបតន្តិ, ទិដ្ឋិគតិកភាវេ ច នេសំ ឯតានិយេវ ការណានិ, តស្មា តិត្ថានិ ច តានិ សញ្ជាតានីតិអាទិនា អត្ថេន អាយតនានិ ចាតិ តិត្ថាយតនានិ; តេនេវត្ថេន តិត្ថិយានំ អាយតនានីតិបិ តិត្ថាយតនានិ។ **បុរិសបុគ្គលោ**តិ សត្តោ។ កាមញ្ច បុរិសោតិបិ បុគ្គលោតិបិ វុត្តេ សត្តោយេវ វុត្តោ, អយំ បន **សម្មុតិកថា** នាម យោ យថា ជានាតិ តស្ស តថា វុច្ចតិ។ **បដិសំវេទេតី**តិ អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បន្នំ ជានាតិ, បដិសំវិទិតំ ករោតិ អនុភវតិ វា។ **បុព្ពេកតហេតូ**តិ បុព្ពេ កតការណា, បុព្ពេ កតកម្មបច្ចយេនេវ បដិសំវេទេតីតិ អត្ថោ។ អយំ និគណ្ឋសមយោ។ ឯវំវាទិនោ បន តេ កម្មវេទនញ្ច កិរិយវេទនញ្ច បដិក្ខិបិត្វា ឯកំ វិបាកវេទនមេវ សម្បដិច្ឆន្តិ។ បិត្តសមុដ្ឋានាទីសុ (មហានិ. ៥) ច អដ្ឋសុ អាពាធេសុ សត្ត បដិក្ខិបិត្វា អដ្ឋមំយេវ សម្បដិច្ឆន្តិ, ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីសុ ច តីសុ កម្មេសុ ទ្វេ បដិក្ខិបិត្វា ឯកំ អបរាបរិយវេទនីយមេវ សម្បដិច្ឆន្តិ, កុសលាកុសលវិបាកកិរិយសង្ខាតាសុ ច ចតូសុ ចេតនាសុ វិបាកចេតនំយេវ សម្បដិច្ឆន្តិ។

ឥស្សរនិម្មានហេតូតិ ឥស្សរនិម្មានការណា; ព្រហ្មុនា វា បជាបតិនា វា ឥស្សរេន និម្មិតត្តា បដិសំវេទេតីតិ អត្ថោ។ អយំ ព្រាហ្មណសមយោ។ អយញ្ហិ នេសំ អធិប្បាយោ – ឥមា តិស្សោ វេទនា បច្ចុប្បន្នេ អត្តនា កតមូលកេន វា អាណត្តិមូលកេន វា បុព្ពេ កតេន វា អហេតុអប្បច្ចយា វា បដិសំវេទេតុំ នាម ន សក្កា; ឥស្សរនិម្មានការណា ឯវ បន ឥមា បដិសំវេទេតីតិ។ ឯវំវាទិនោ បនេតេ ហេដ្ឋា វុត្តេសុ អដ្ឋសុ អាពាធេសុ ឯកម្បិ អសម្បដិច្ឆិត្វា សព្ពំ បដិពាហន្តិ។ តថា ទិដ្ឋធម្មវេទនីយាទីសុបិ សព្ពកោដ្ឋាសេសុ ឯកម្បិ អសម្បដិច្ឆិត្វា សព្ពំ បដិពាហន្តិ។

អហេតុ អប្បច្ចយាតិ ហេតុញ្ច បច្ចយញ្ច វិនា អការណេនេវ បដិសំវេទេតីតិ អត្ថោ។ អយំ អាជីវកសមយោ។ ឯវំ វាទិនោ ឯតេបិ ហេដ្ឋា វុត្តេសុ ការណេសុ ច ព្យាធីសុ ច ឯកម្បិ អសម្បដិច្ឆិត្វា សព្ពំ បដិក្ខិបន្តិ។

៨២៤. **កិញ្ចនា**តិ បលិពោធា។ **រាគោ កិញ្ចន**ន្តិ រាគោ ឧប្បជ្ជមានោ សត្តេ ពន្ធតិ បលិពុន្ធេតិ, តស្មា កិញ្ចនន្តិ វុច្ចតិ។ ទោសមោហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អង្គណានី**តិ “ឧទង្គណេ តត្ថ បបំ អវិន្ទុ”ន្តិ (ជា. ១.១.២) អាគតដ្ឋានេ ភូមិប្បទេសោ អង្គណំ។ “តស្សេវ រជស្ស វា អង្គណស្ស វា បហានាយ វាយមតី”តិ (ម. និ. ១.១៨៤; អ. និ. ១០.៥១) អាគតដ្ឋានេ យំ កិញ្ចិ មលំ វា បង្កោ វា។ “សាង្គណោវ សមានោ”តិ (ម. និ. ១.៥៧) អាគតដ្ឋានេ នានប្បការោ តិព្ពកិលេសោ។ ឥធាបិ តទេវ កិលេសង្គណំ អធិប្បេតំ។ តេនេវ **រាគោ អង្គណ**ន្តិអាទិមាហ។

មលានីតិ មលិនភាវករណានិ។ **រាគោ មល**ន្តិ រាគោ ឧប្បជ្ជមានោ ចិត្តំ មលិនំ ករោតិ, មលំ គាហាបេតិ, តស្មា មលន្តិ វុច្ចតិ។ ឥតរេសុបិ ទ្វីសុ ឯសេវ នយោ។

វិសមនិទ្ទេសេ យស្មា រាគាទីសុ ចេវ កាយទុច្ចរិតាទីសុ ច សត្តា បក្ខលន្តិ, បក្ខលិតា ច បន សាសនតោបិ សុគតិតោបិ បតន្តិ, តស្មា បក្ខលនបាតហេតុតោ **រាគោ វិសម**ន្តិអាទិ វុត្តំ។

អគ្គីតិ អនុទហនដ្ឋេន អគ្គិ។ **រាគគ្គី**តិ រាគោ ឧប្បជ្ជមានោ សត្តេ អនុទហតិ ឈាបេតិ, តស្មា អគ្គីតិ វុច្ចតិ។ ទោសមោហេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ វត្ថូនិ – ឯកា កិរ ទហរភិក្ខុនី ចិត្តលបព្ពតវិហារេ ឧបោសថាគារំ

គន្ធា ទ្វារបាលករូបំ ឱលោកយមានា បិតា។ អថស្សា អន្តោ រាគោ ឧប្បន្នោ។ សា តេនេវ ឈាយិត្វា កាលមកាសិ។ ភិក្ខុនិយោ គច្ឆមានា ‘អយំ ទហរា បិតា, បក្កោសថ ន’ន្តិ អាហំសុ។ ឯកា គន្ធា ‘កស្មា បិតាសី’តិ ហត្ថេ គណ្ហិ។ គហិតមត្តា បរិវត្តិត្វា បតិតា។ ឥទំ តាវ រាគស្ស អនុទហនតាយ វត្ថុ។ ទោសស្ស បន អនុទហនតាយ មនោបទោសិកា ទេវា ទដ្ឋព្ពា។ មោហស្ស អនុទហនតាយ ខិឌ្ឌាបទោសិកា ទេវា ទដ្ឋព្ពា។ មោហនវសេន ហិ តេសំ សតិសម្មោសោ ហោតិ។ តស្មា ខិឌ្ឌាវសេន អាហារកាលំ អតិវត្តិត្វា កាលំ ករោន្តិ។ **កសាវា**តិ កសដា និរោជា។ រាគាទីសុ ច កាយទុច្ចរិតាទីសុ ច ឯកម្បិ បណីតំ ឱជវន្តំ នត្ថិ, តស្មា **រាគោ កសាវោ**តិអាទិ វុត្តំ។

៨២៥. **អស្សាទទិដ្ឋី**តិ អស្សាទសម្បយុត្តា ទិដ្ឋិ។ **នត្ថិ កាមេសុ ទោសោ**តិ កិលេសកាមេន វត្ថុកាមបដិសេវនេទោសោ នត្ថីតិ វទតិ។ **បាតព្យត**ន្តិ បាតព្ពភាវំ បរិភុញ្ជនំ អជ្ឈោហរណំ។ ឯវំវាទី ហិ សោ វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមំ បិវន្តោ វិយ អជ្ឈោហរន្តោ វិយ បរិភុញ្ជតិ។ **អត្តានុទិដ្ឋី**តិ អត្តានំ អនុគតា ទិដ្ឋិ។ **មិច្ឆាទិដ្ឋី**តិ លាមកា ទិដ្ឋិ។ ឥទានិ យស្មា ឯត្ថ បឋមា សស្សតទិដ្ឋិ ហោតិ, ទុតិយា សក្កាយទិដ្ឋិ, តតិយា ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, តស្មា តមត្ថំ ទស្សេតុំ **សស្សតទិដ្ឋិ អស្សាទទិដ្ឋី**តិអាទិមាហ។

៨២៦. **អរតិ**និទ្ទេសោ ច **វិហេសា**និទ្ទេសោ ច វុត្តត្ថោយេវ។ អធម្មស្ស ចរិយា **អធម្មចរិយា,** អធម្មករណន្តិ អត្ថោ។ វិសមា ចរិយា, វិសមស្ស វា កម្មស្ស ចរិយាតិ **វិសមចរិយា។ ទោវចស្សតាបាបមិត្តតា** និទ្ទេសា វុត្តត្ថា ឯវ។ បុថុនិមិត្តារម្មណេសុ បវត្តិតោ នានត្តេសុ សញ្ញា **នានត្តសញ្ញា**។ យស្មា វា អញ្ញាវ កាមសញ្ញា, អញ្ញា ព្យាបាទាទិសញ្ញា, តស្មា នានត្តា សញ្ញាតិបិ នានត្តសញ្ញា។ កោសជ្ជបមាទនិទ្ទេសេសុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ វិស្សដ្ឋចិត្តស្ស កុសលធម្មភាវនាយ អននុយោគវសេន លីនវុត្តិតា **កោសជ្ជំ,** បមជ្ជនវសេន បមត្តភាវោ **បមាទោ**តិ វេទិតព្ពោ។ **អសន្តុដ្ឋិតា**ទិនិទ្ទេសា វុត្តត្ថា ឯវ។

៨៣១. អនាទរិយនិទ្ទេសេ ឱវាទស្ស អនាទិយនវសេន អនាទរភាវោ **អនាទរិយំ**។ អនាទរិយនាការោ **អនាទរតា**។ សគារវាសំ អវសនដ្ឋេន អគារវភាវោ **អគារវតា**។ សជេដ្ឋកវាសំ អវសនដ្ឋេន **អប្បតិស្សវតា**។ **អនទ្ទា**តិ អនាទិយនា។ **អនទ្ទាយនា**តិ អនាទិយនាការោ។ អនទ្ទាយ អយិតស្ស ភាវោ **អនទ្ទាយិតត្តំ**។ អសីលស្ស ភាវោ **អសីល្យំ។ អចិត្តីការោ**តិ គរុចិត្តីការស្ស អករណំ។

៨៣២. អស្សទ្ធភាវោ **អស្សទ្ធិយំ**។ អសទ្ទហនាការោ **អសទ្ទហនា**។ ឱកប្បេត្វា អនុបវិសិត្វា អគ្គហណំ **អនោកប្បនា**។ អប្បសីទនដ្ឋេន **អនភិប្បសាទោ**។

អវទញ្ញុតាតិ ថទ្ធមច្ឆរិយវសេន ‘ទេហិ, ករោហី’តិ វចនស្ស អជាននតា។

៨៣៤. ពុទ្ធា ច ពុទ្ធសាវកា ចាតិ ឯត្ថ ពុទ្ធគ្គហណេន បច្ចេកពុទ្ធាបិ គហិតាវ។ **អសមេតុកម្យតា**តិ តេសំ សមីបំ អគន្តុកាមតា។ **សទ្ធម្មំ អសោតុកម្យតា**តិ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មា សទ្ធម្មោ នាម, តំ អសុណិតុកាមតា។ **អនុគ្គហេតុកម្យតា**តិ ន ឧគ្គហេតុកាមតា។

ឧបារម្ភចិត្តតាតិ ឧបារម្ភចិត្តភាវោ។ យស្មា បន សោ អត្ថតោ ឧបារម្ភោវ ហោតិ, តស្មា តំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ ឧបារម្ភោ**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឧបារម្ភនវសេន **ឧបារម្ភោ**។ បុនប្បុនំ ឧបារម្ភោ **អនុបារម្ភោ** ឧបារម្ភនាការោ **ឧបារម្ភនា**។ បុនប្បុនំ ឧបារម្ភនា **អនុបារម្ភនា**។ អនុបារម្ភិតស្ស ភាវោ **អនុបារម្ភិតត្តំ។ ឧញ្ញា**តិ ហេដ្ឋា កត្វា ជាននា។ **អវញ្ញា**តិ អវជាននា។ បរិភវនំ **បរិភវោ**។ រន្ធស្ស គវេសិតា **រន្ធគវេសិតា**។ រន្ធំ វា គវេសតីតិ រន្ធគវេសី, តស្ស ភាវោ រន្ធគវេសិតា។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ បរវជ្ជានុបស្សនលក្ខណោ ឧបារម្ភោ នាម វុច្ចតិ, យេន សមន្នាគតោ បុគ្គលោ, យថា នាម តុន្នការោ សាដកំ បសារេត្វា ឆិទ្ទមេវ ឱលោកេតិ, ឯវមេវ បរស្ស សព្ពេបិ គុណេ មក្ខេត្វា អគុណេសុយេវ បតិដ្ឋាតិ។

៨៣៦. អយោនិសោ មនសិការោតិ អនុបាយមនសិការោ។ **អនិច្ចេ និច្ច**ន្តិ អនិច្ចេយេវ វត្ថុស្មឹ ‘ឥទំ និច្ច’ន្តិ ឯវំ បវត្តោ។ **ទុក្ខេ សុខ**ន្តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **សច្ចវិប្បដិកុលេន ចា**តិ ចតុន្នំ សច្ចានំ អននុលោមវសេន។ **ចិត្តស្ស អាវដ្ដនា**តិអាទីនិ សព្ពានិបិ អាវជ្ជនស្សេវ វេវចនានេវ។ អាវជ្ជនញ្ហិ ភវង្គចិត្តំ អាវដ្ដេតីតិ ចិត្តស្ស **អាវដ្ដនា**។ អនុអនុ អាវដ្ដេតីតិ **អនាវដ្ដនា**។ អាភុជតីតិ **អាភោគោ**។ ភវង្គារម្មណតោ អញ្ញំ អារម្មណំ សមន្នាហរតីតិ **សមន្នាហារោ**។ តទេវារម្មណំ អត្តានំ អនុពន្ធិត្វា ឧប្បជ្ជមានេ មនសិករោតីតិ **មនសិការោ**។ **ករោតី**តិ ឋបេតិ។ **អយំ វុច្ចតី**តិ អយំ អនុបាយមនសិការោ ឧប្បថមនសិការលក្ខណោ អយោនិសោមនសិការោ នាម វុច្ចតិ។ តស្ស វសេន បុគ្គលោ ទុក្ខាទីនិ សច្ចានិ យាថាវតោ អាវជ្ជិតុំ ន សក្កោតិ។

កុម្មគ្គសេវនានិទ្ទេសេ យំ កុម្មគ្គំ សេវតោ សេវនា កុម្មគ្គសេវនាតិ វុច្ចតិ, តំ ទស្សេតុំ **តត្ថ កតមោ កុម្មគ្គោ**តិ ទុតិយបុច្ឆា កតា។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានមេវាតិ។

តិកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៤.) ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៣៩. ចតុក្កនិទ្ទេសេ តណ្ហុប្បាទេសុ **ចីវរហេតូ**តិ ‘កត្ថ មនាបំ ចីវរំ លភិស្សាមី’តិ ចីវរការណា ឧប្បជ្ជតិ។ **ឥតិភវាភវហេតូ**តិ ឯត្ថ **ឥតី**តិ និទស្សនត្ថេ និបាតោ; យថា ចីវរាទិហេតុ ឯវំ ភវាភវហេតូតិបិ អត្ថោ។ **ភវាភវោ**តិ ចេត្ថ បណីតបណីតតរានិ តេលមធុផាណិតាទីនិ អធិប្បេតានិ។ ឥមេសំ បន ចតុន្នំ តណ្ហុប្បាទានំ បហានត្ថាយ បដិបាដិយាវ ចត្តារោ អរិយវំសា ទេសិតាតិ វេទិតព្ពា។

អគតិគមនេសុ **ឆន្ទាគតិំ គច្ឆតី**តិ ឆន្ទេន បេមេន អគតិំ គច្ឆតិ, អកត្តព្ពំ ករោតិ។ បរបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ យោ ‘អយំ មេ មិត្តោ វា សន្ទិដ្ឋោ វា សម្ភត្តោ វា ញាតកោ វា លញ្ជំ វា បន មេ ទេតី’តិ ឆន្ទវសេន អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ – អយំ ឆន្ទាគតិំ គច្ឆតិ នាម។ យោ ‘អយំ មេ វេរី’តិ បកតិវេរវសេន វា តង្ខណុប្បន្នកោធវសេន វា សាមិកំ អស្សាមិកំ ករោតិ – អយំ **ទោសាគតិំ គច្ឆតិ** នាម។ យោ បន មន្ទត្តា មោមូហត្តា យំ វា តំ វា វត្វា អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ – អយំ **មោហាគតិំ គច្ឆតិ** នាម។ យោ បន ‘អយំ រាជវល្លភោ វា វិសមនិស្សិតោ វា អនត្ថម្បិ មេ ករេយ្យា’តិ ភីតោ អស្សាមិកំ សាមិកំ ករោតិ – អយំ **ភយាគតិំ គច្ឆតិ** នាម។ យោ វា បន ភាជិយដ្ឋានេ កិញ្ចិ ភាជេន្តោ ‘អយំ មេ មិត្តោ វា សន្ទិដ្ឋោ វា សម្ភត្តោ វា’តិ បេមវសេន អតិរេកំ ទេតិ, ‘អយំ មេ វេរី’តិ ទោសវសេន ឩនកំ ទេតិ, មោមូហត្តា ទិន្នាទិន្នំ អជានមានោ កស្សចិ ឩនកំ កស្សចិ អធិកំ ទេតិ, ‘អយំ ឥមស្មិំ អទីយមានេ មយ្ហំ អនត្ថម្បិ ករេយ្យា’តិ ភីតោ កស្សចិ អតិរេកំ ទេតិ, សោ ចតុព្ពិធោបិ យថានុក្កមេន ឆន្ទាគតិអាទីនិ គច្ឆតិ នាម។ អរិយា ឯតាយ ន គច្ឆន្តីតិ **អគតិ,** អនរិយា ឥមិនា អគតិំ គច្ឆន្តីតិ **អគតិគមនំ**។ ឥមំ ទ្វយំ ចតុន្នម្បិ សាធារណវសេន វុត្តំ។ ឆន្ទេន គមនំ **ឆន្ទគមនំ**។ ឥទំ ទោសាទីនំ អសាធារណវសេន វុត្តំ។ សកបក្ខរាគញ្ច បរបក្ខទោសញ្ច បុរក្ខត្វា អសមគ្គភាវេន គមនំ **វគ្គគមនំ**។ ឥទំ ឆន្ទទោសសាធារណវសេន វុត្តំ។ វារិនោ វិយ យថានិន្នំ គមនន្តិ **វារិគមនំ**។ ឥទំ ចតុន្នម្បិ សាធារណវសេន វុត្តំ។

វិបរិយាសេសុ អនិច្ចាទីនិ វត្ថូនិ និច្ចន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតតោ ឯសន្តីតិ វិបរិយាសា, សញ្ញាយ វិបរិយាសោ **សញ្ញាវិបរិយាសោ**។ ឥតរេសុបិ ទ្វីសុ ឯសេវ នយោ។ ឯវមេតេ ចតុន្នំ វត្ថូនំ វសេន ចត្តារោ, យេសុ វត្ថូសុ សញ្ញាទីនំ វសេន ទ្វាទស ហោន្តិ។ តេសុ អដ្ឋ សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ។ **អសុភេ សុភ**ន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា សកទាគាមិមគ្គេន តនុកា ហោន្តិ, អនាគាមិមគ្គេន បហីយន្តិ។ **ទុក្ខេ សុខ**ន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា អរហត្តមគ្គេន បហីយន្តីតិ វេទិតព្ពា។

អនរិយវោហារេសុ **អនរិយវោហារា**តិ អនរិយានំ លាមកានំ វោហារា។ **ទិដ្ឋវាទិតា**តិ ‘ទិដ្ឋំ មយា’តិ ឯវំ វាទិតា។ ឯត្ថ ច តំ តំ សមុដ្ឋាបិកចេតនាវសេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សហ សទ្ទេន ចេតនា កថិតាតិបិ វុត្តមេវ។ ទុតិយចតុក្កេបិ ឯសេវ នយោ។ អរិយោ ហិ អទិស្វា វា ‘ទិដ្ឋំ មយា’តិ ទិស្វា វា ‘ន ទិដ្ឋំ មយា’តិ វត្តា នាម នត្ថិ; អនរិយោវ ឯវំ វទតិ។ តស្មា ឯវំ វទន្តស្ស ឯតា សហ សទ្ទេន អដ្ឋ ចេតនា អនរិយវោហារាតិ វេទិតព្ពា។

ទុច្ចរិតេសុ បឋមចតុក្កំ វេរចេតនាវសេន វុត្តំ, ទុតិយំ វចីទុច្ចរិតវសេន។

ភយេសុ បឋមចតុក្កេ ជាតិំ បដិច្ច ឧប្បន្នំ ភយំ **ជាតិភយំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ ទុតិយចតុក្កេ រាជតោ ឧប្បន្នំ ភយំ **រាជភយំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

តតិយចតុក្កេ **ចត្តារិ ភយានី**តិ មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ឱរោហន្តស្ស វុត្តភយានិ។ មហាសមុទ្ទេ កិរ មហិន្ទវីចិ នាម សដ្ឋិ យោជនានិ ឧគ្គច្ឆតិ។ គង្គាវីចិ នាម បណ្ណាស។ រោហណវីចិ នាម ចត្តាលីស យោជនានិ ឧគ្គច្ឆតិ។ ឯវរូបា ឩមិយោ បដិច្ច ឧប្បន្នំ ភយំ **ឩមិភយំ** នាម។ កុម្ភីលតោ ឧប្បន្នំ ភយំ **កុម្ភីលភយំ**។ ឧទកាវដ្ដតោ ភយំ **អាវដ្ដភយំ**។ សុសុកា វុច្ចតិ ចណ្ឌមច្ឆោ; តតោ ភយំ **សុសុកាភយំ**។

ចតុត្ថចតុក្កេ **អត្តានុវាទភយ**ន្តិ បាបកម្មិនោ អត្តានំ អនុវទន្តស្ស ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **បរានុវាទភយ**ន្តិ បរស្ស អនុវាទតោ ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **ទណ្ឌភយ**ន្តិ អគារិកស្ស រញ្ញា បវត្តិតទណ្ឌំ, អនគារិកស្ស វិនយទណ្ឌំ បដិច្ច

ឧប្បជ្ជនកភយំ។ **ទុគ្គតិភយ**ន្តិ ចត្តារោ អបាយេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនកភយំ។ ឥតិ ឥមេហិ ចតូហិ ចតុក្កេហិ សោឡស មហាភយានិ នាម កថិតានិ។

ទិដ្ឋិចតុក្កេ តិម្ពរុកទិដ្ឋិ (សំ. និ. ២.១៨) នាម កថិតា។ តត្ថ **សយំកតំ សុខទុក្ខ**ន្តិ វេទនំ អត្តតោ សមនុបស្សតោ វេទនាយ ឯវ វេទនា កតាតិ ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិ។ ឯវញ្ច សតិ តស្សា វេទនាយ បុព្ពេបិ អត្ថិតា អាបជ្ជតីតិ អយំ សស្សតទិដ្ឋិ នាម ហោតិ។ **សច្ចតោ ថេតតោ**តិ សច្ចតោ ថិរតោ។ **បរំកត**ន្តិ បច្ចុប្បន្នវេទនតោ អញ្ញំ វេទនាការណំ វេទនត្តានំ សមនុបស្សតោ ‘អញ្ញាយ វេទនាយ អយំ វេទនា កតា’តិ ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិ។ ឯវំ សតិ បុរិមាយ ការណវេទនាយ ឧច្ឆេទោ អាបជ្ជតីតិ អយំ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ នាម ហោតិ។ **សយំកតញ្ច បរំកតញ្ចា**តិ យថា វុត្តេនេវ អត្ថេន ‘ឧបឌ្ឍំ សយំកតំ, ឧបឌ្ឍំ បរេន កត’ន្តិ គណ្ហតោ ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិ – អយំ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ នាម។ ចតុត្ថា អការណា ឯវ សុខទុក្ខំ ហោតីតិ គណ្ហតោ ឧប្បន្នា ទិដ្ឋិ។ ឯវំ សតិ អយំ អហេតុកទិដ្ឋិ នាម។ សេសមេត្ថ ហេដ្ឋា វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ចតុក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៥.) បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៤០. បញ្ចកនិទ្ទេសេ យស្មា យេសំ សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនិ អប្បហីនានិ, តេ ភវគ្គេបិ និព្ពត្តេ ឯតានិ អាកឌ្ឍិត្វា កាមភវេយេវ បាតេន្តិ, តស្មា **ឱរម្ភាគិយានិ សំយោជនានី**តិ វុត្តានិ។ ឥតិ ឯតានិ បញ្ច គច្ឆន្តំ ន វារេន្តិ, គតំ បន អានេន្តិ។ រូបរាគាទីនិបិ បញ្ច គច្ឆន្តំ ន វារេន្តិ, អាគន្តុំ បន ន ទេន្តិ។ រាគាទយោ បញ្ច លគ្គនដ្ឋេន **សង្គា**, អនុបវិដ្ឋដ្ឋេន បន **សល្លា**តិ វុត្តា។

៩៤១. **ចេតោខិលា**តិ ចិត្តស្ស ថទ្ធភាវា កចវរភាវា ខាណុកភាវា។ **សត្ថរិ កង្ខតី**តិ សត្ថុ សរីរេ វា គុណេ វា កង្ខតិ។ សរីរេ កង្ខមានោ ‘ទ្វត្តិំសវរលក្ខណបដិមណ្ឌិតំ នាម សរីរំ អត្ថិ នុ ខោ នត្ថី’តិ កង្ខតិ។ គុណេ កង្ខមានោ ‘អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នជាននសមត្ថំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អត្ថិ នុ ខោ នត្ថី’តិ កង្ខតិ។ **វិចិកិច្ឆតី**តិ វិចិនន្តោ កិច្ឆតិ, ទុក្ខំ អាបជ្ជតិ, វិនិច្ឆេតុំ ន សក្កោតិ។ **នាធិមុច្ចតី**តិ ‘ឯវមេត’ន្តិ អធិមោក្ខំ ន បដិលភតិ ។ **ន សម្បសីទតី**តិ គុណេសុ ឱតរិត្វា និព្ពិចិកិច្ឆភាវេន បសីទិតុំ អនាវិលោ ភវិតុំ ន សក្កោតិ។

ធម្មេតិ បរិយត្តិធម្មេ ច បដិវេធធម្មេ ច។ បរិយត្តិធម្មេ កង្ខមានោ ‘តេបិដកំ ពុទ្ធវចនំ ចតុរាសីតិធម្មក្ខន្ធសហស្សានីតិ វទន្តិ, អត្ថិ នុ ខោ ឯតំ នត្ថី’តិ កង្ខតិ។ បដិវេធធម្មេ កង្ខមានោ ‘វិបស្សនានិស្សន្ទោ មគ្គោ នាម , មគ្គនិស្សន្ទោ ផលំ នាម, សព្ពសង្ខារបដិនិស្សគ្គោ និព្ពានំ នាមាតិ វទន្តិ, តំ អត្ថិ នុ ខោ នត្ថីតិ កង្ខតិ’។

សង្ឃេ កង្ខតីតិ ‘ឧជុប្បដិបន្នោតិអាទីនំ បទានំ វសេន ឯវរូបំ បដិបទំ បដិបន្នា ចត្តារោ មគ្គដ្ឋា ចត្តារោ ផលដ្ឋាតិ អដ្ឋន្នំ បុគ្គលានំ សមូហភូតោ សង្ឃោ នាម អត្ថិ នុ ខោ នត្ថី’តិ កង្ខតិ។ សិក្ខាយ កង្ខមានោ ‘អធិសីលសិក្ខា នាម អធិចិត្តសិក្ខា នាម អធិបញ្ញា សិក្ខា នាមាតិ វទន្តិ, សា អត្ថិ នុ ខោ នត្ថី’តិ កង្ខតិ។

ចេតសោវិនិពន្ធាតិ ចិត្តំ ពន្ធិត្វា មុដ្ឋិយំ កត្វា វិយ គណ្ហន្តីតិ ចេតសោវិនិពន្ធា។ **កាមេ**តិ វត្ថុកាមេបិ កិលេសកាមេបិ។ **កាយេ**តិ អត្តនោ កាយេ។ **រូបេ**តិ ពហិទ្ធា រូបេ។ **យាវទត្ថ**ន្តិ យត្តកំ ឥច្ឆតិ តត្តកំ។ **ឧទរាវទេហក**ន្តិ ឧទរបូរំ។ តញ្ហិ ឧទរំ អវទេហនតោ ឧទរាវទេហកន្តិ វុច្ចតិ។ **សេយ្យសុខ**ន្តិ មញ្ចបីឋសុខំ ឧតុសុខំ វា។ **បស្សសុខ**ន្តិ យថា សម្បរិវត្តកំ សយន្តស្ស ទក្ខិណបស្សវាមបស្សានំ សុខំ ហោតិ, ឯវំ ឧប្បន្នសុខំ។ **មិទ្ធសុខ**ន្តិ និទ្ទាសុខំ។ **អនុយុត្តោ**តិ យុត្តបយុត្តោ វិហរតិ។ **បណិធាយា**តិ បត្ថយិត្វា។ **សីលេនា**តិអាទីសុ **សីល**ន្តិ ចតុបារិសុទ្ធិសីលំ។ **វត**ន្តិ វតសមាទានំ។ **តបោ**តិ តបចរណំ។ **ព្រហ្មចរិយ**ន្តិ មេថុនវិរតិ។ **ទេវោ វា ភវិស្សាមី**តិ មហេសក្ខទេវោ វា ភវិស្សាមិ។ **ទេវញ្ញតរោ វា**តិ អប្បេសក្ខទេវេសុ វា អញ្ញតរោ។ កុសលធម្មេ អាវរន្តិ និវារេន្តីតិ **នីវរណានិ**។

មាតា ជីវិតា វោរោបិតា ហោតីតិ មនុស្សេនេវ សកជនិកា មនុស្សមាតា ជីវិតា វោរោបិតា ហោតិ។ **បិតា**បិ មនុស្សបិតាវ។ **អរហា**បិ មនុស្សអរហាវ។ **ទុដ្ឋេន ចិត្តេនា**តិ វធកចិត្តេន។

សញ្ញីតិ សញ្ញាសមង្គី។ **អរោគោ**តិ និច្ចោ។ **ឥត្ថេកេ អភិវទន្តី**តិ ឥត្ថំ ឯកេ អភិវទន្តិ, ឯវមេកេ អភិវទន្តីតិ អត្ថោ។ ឯត្តាវតា សោឡស សញ្ញីវាទា កថិតា។ **អសញ្ញី**តិ សញ្ញាវិរហិតោ។ ឥមិនា បទេន អដ្ឋ អសញ្ញីវាទា កថិតា។ តតិយបទេន អដ្ឋ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា កថិតា។ **សតោ វា បន សត្តស្សា**តិ អថវា បន វិជ្ជមានស្សេវ

សត្តស្ស។ **ឧច្ឆេទ**ន្តិ ឧបច្ឆេទំ។ **វិនាស**ន្តិ អទស្សនំ។ **វិភវ**ន្តិ ភាវវិគមំ។ សព្ពានេតានិ អញ្ញមញ្ញវេវចនានេវ។ តត្ថ ទ្វេ ជនា ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហន្តិ – លាភី ច អលាភី ច។ តត្ថ លាភី អរហតោ ទិព្ពេន ចក្ខុនា ចុតឹ ទិស្វា ឧបបត្តឹ អបស្សន្តោ, យោ វា ចុតិមត្តមេវ ទដ្ឋុំ សក្កោតិ ន ឧបបាតំ, សោ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ អលាភី ‘កោ បរលោកំ ជានាតី’តិ កាមសុខគិទ្ធតាយ វា ‘យថា រុក្ខតោ បណ្ណានិ បតិតានិ ន បុន វិរុហន្តិ, ឯវំ សត្តា’តិអាទិនា វិតក្កេន វា ឧច្ឆេទំ គណ្ហាតិ។ ឥធ បន តណ្ហាទិដ្ឋីនំ វសេន តថា ច អញ្ញថា ច វិកប្បេត្វាវ ឧប្បន្នា សត្ត ឧច្ឆេទវាទា កថិតា។ តេសញ្ហិ ឥទំ សង្គហវចនំ។ **ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ វា បនេកេ**តិ ឯត្ថ **ទិដ្ឋធម្មោ**តិ បច្ចក្ខធម្មោ វុច្ចតិ។ តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធត្តភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានំ **ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ;** ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ទុក្ខា វូបសមន្តិ អត្ថោ។ ឥទំ បញ្ចន្នំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទានំ សង្គហវចនំ។

៩៤២. **វេរា**តិ វេរចេតនា។ **ព្យសនា**តិ វិនាសា។ **អក្ខន្តិយា**តិ អនធិវាសនាយ។ **អប្បិយោ**តិ ទស្សនសវនបដិកូលតាយ ន បិយាយិតព្ពោ។ ចិន្តេតុម្បិ បដិកូលត្តា មនោ ឯតស្មិំ ន អប្បេតីតិ **អមនាបោ។ វេរពហុលោ**តិ ពហុវេរោ។ **វជ្ជពហុលោ**តិ ពហុទោសោ។

អាជីវកភយន្តិ អាជីវំ ជីវិតវុត្តិំ បដិច្ច ឧប្បន្នំ ភយំ ។ តំ អគារិកស្សាបិ ហោតិ អនគារិកស្សាបិ។ តត្ថ អគារិកេន តាវ អាជីវហេតុ ពហុំ អកុសលំ កតំ ហោតិ។ អថស្ស មរណសមយេ និរយេ ឧបដ្ឋហន្តេ ភយំ ឧប្បជ្ជតិ។ អនគារិកេនាបិ ពហុ អនេសនា កតា ហោតិ។ អថស្ស មរណកាលេ និរយេ ឧបដ្ឋហន្តេ ភយំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ អាជីវកភយំ នាម។ **អសិលោកភយ**ន្តិ គរហភយំ **បរិសសារជ្ជភយ**ន្តិ កតបាបស្ស បុគ្គលស្ស សន្និបតិតំ បរិសំ ឧបសង្កមន្តស្ស សារជ្ជសង្ខាតំ ភយំ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ បរិសសារជ្ជភយំ នាម។ ឥតរទ្វយំ បាកដមេវ។

៩៤៣. ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវារេសុ **បញ្ចហិ កាមគុណេហី**តិ មនាបិយរូបាទីហិ បញ្ចហិ កាមកោដ្ឋាសេហិ ពន្ធនេហិ វា។ **សមប្បិតោ**តិ សុដ្ឋុ អប្បិតោ អល្លីនោ ហុត្វា។ **សមង្គីភូតោ**តិ សមន្នាគតោ។ **បរិចារេតី**តិ តេសុ កាមគុណេសុ យថាសុខំ ឥន្ទ្រិយានិ ចារេតិ សញ្ចារេតិ ឥតោ ចិតោ ច ឧបនេតិ; អថ វា បន លឡតិ រមតិ កីឡតីតិ។ ឯត្ថ ច ទុវិធា កាមគុណា – មានុស្សកា ចេវ ទិព្ពា ច។ មានុស្សកា មន្ធាតុកាមគុណសទិសា ទដ្ឋព្ពា; ទិព្ពា បរនិម្មិតវសវត្តិទេវរាជស្ស កាមគុណសទិសាតិ។ ឯវរូបេ កាមេ ឧបគតញ្ហិ តេ បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានប្បត្តោ ហោតីតិ វទន្តិ។ តត្ថ **បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពាន**ន្តិ បរមំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ, ឧត្តមន្តិ អត្ថោ។

ទុតិយវារេ ហុត្វា អភាវដ្ឋេន **អនិច្ចា;** បដិបីឡនដ្ឋេន **ទុក្ខា;** បកតិជហនដ្ឋេន **វិបរិណាមធម្មា**តិ វេទិតព្ពា។ **តេសំ វិបរិណាមញ្ញថាភាវា**តិ តេសំ កាមានំ វិបរិណាមសង្ខាតា អញ្ញថាភាវា។ ‘យម្បិ មេ អហោសិ តម្បិ មេ នត្ថី’តិ វុត្តនយេន ឧប្បជ្ជន្តិ **សោកបរិទេវទុក្ខទោមនស្សុបាយាសា**។ តត្ថ អន្តោនិជ្ឈាយនលក្ខណោ **សោកោ;** តន្និស្សិតលាលប្បលក្ខណោ **បរិទេវោ;** កាយបដិបីឡនលក្ខណំ **ទុក្ខំ;** មនោវិឃាតលក្ខណំ **ទោមនស្សំ;** វិឃាតលក្ខណោ **ឧបាយាសោ**។

វិតក្កិតន្តិ អភិនិរោបនវសេន បវត្តោ **វិតក្កោ។ វិចារិត**ន្តិ អនុមជ្ជនវសេន បវត្តោ វិចារោ។ **ឯតេន ឯត**ន្តិ ឯតេន វិតក្កេន ច វិចារេន ច ឯតំ បឋមជ្ឈានំ ឱឡារិកំ សកណ្ដកំ វិយ ខាយតិ។

បីតិគតន្តិ បីតិមេវ។ **ចេតសោ ឧប្បិលាវិត**ន្តិ ចិត្តស្ស ឧប្បិលភាវករណំ។ **ចេតសោ អាភោគោ**តិ ឈានា វុដ្ឋាយ តស្មិំ សុខេ បុនប្បុនំ ចិត្តស្ស អាភោគោ មនសិការោតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

បញ្ចកនិទ្ទេសវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

(៦.) ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៤៤. ឆក្កនិទ្ទេសេ យស្មា កុទ្ធោ វា កោធវសេន, សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី វា សន្ទិដ្ឋិបរាមាសិតាយ កលហំ វិគ្គហំ វិវាទំ អាបជ្ជតិ, តស្មា កោធាទយោ ‘វិវាទមូលានី’តិ វុត្តា។

ឆន្ទរាគនិទ្ទេសេ កាមគេហសិតត្តា **ឆន្ទរាគា គេហស្សិតា ធម្មា**តិ សង្គហតោ វត្វា បុន បភេទតោ ទស្សេតុំ **មនាបិយេសុ រូបេសូ**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មនាបិយេសូ**តិ មនវឌ្ឍនកេសុ ឥដ្ឋេសុ។ វិរោធា ឯវ **វិរោធវត្ថូនិ។ អមនាបិយេសូ**តិ អនិដ្ឋេសុ។

៨៤៥. អគារវេសុ **អគារវោ**តិ គារវវិរហិតោ។ **អប្បតិស្សោ**តិ អប្បតិស្សយោ អនីចវុត្តិ។ ឯត្ថ បន យោ ភិក្ខុ សត្ថរិ ធរមានេ តីសុ កាលេសុ ឧបដ្ឋានំ ន យាតិ, សត្ថរិ អនុបាហនេ ចង្កមន្តេ សឧបាហនោ ចង្កមតិ , នីចេ ចង្កមេ ចង្កមន្តេ ឧច្ចេ ចង្កមេ ចង្កមតិ, ហេដ្ឋា វសន្តេ ឧបរិ វសតិ, សត្ថុទស្សនដ្ឋានេ ឧភោ អំសេ បារុបតិ, ឆត្តំ ធារេតិ, ឧបាហនំ ធារេតិ, ន្ហាយតិ, ឧច្ចារំ វា បស្សាវំ វា ករោតិ, បរិនិព្ពុតេ វា បន ចេតិយំ វន្ទិតុំ ន គច្ឆតិ, ចេតិយស្ស បញ្ញាយនដ្ឋានេ សត្ថុទស្សនដ្ឋានេ វុត្តំ សព្ពំ ករោតិ – អយំ **សត្ថរិ អគារវោ** នាម។ យោ បន ធម្មសវនេ សង្ឃុដ្ឋេ សក្កច្ចំ ន គច្ឆតិ, សក្កច្ចំ ធម្មំ ន សុណាតិ, សមុល្លបន្តោ និសីទតិ, ន សក្កច្ចំ គណ្ហាតិ, ន សក្កច្ចំ វាចេតិ – ‘អយំ **ធម្មេ អគារវោ** នាម។ យោ បន ថេរេន ភិក្ខុនា អនជ្ឈិដ្ឋោ ធម្មំ ទេសេតិ, បញ្ហំ កថេតិ, វុឌ្ឍេ ភិក្ខូ ឃដ្ដេន្តោ គច្ឆតិ, តិដ្ឋតិ, និសីទតិ, ទុស្សបល្លត្ថិកំ វា ហត្ថបល្លត្ថិកំ វា ករោតិ, សង្ឃមជ្ឈេ ឧភោ អំសេ បារុបតិ, ឆត្តុបាហនំ ធារេតិ – អយំ **សង្ឃេ អគារវោ** នាម។ ឯកភិក្ខុស្មិម្បិ ហិ អគារវេ កតេ សង្ឃេ អគារវោ កតោវ ហោតិ។ តិស្សោ សិក្ខា បន អបូរយមានោវ **សិក្ខាយ អគារវោ** នាម។ អប្បមាទលក្ខណំ អននុព្រូហយមានោ **អប្បមាទេ អគារវោ** នាម។ ទុវិធំ បដិសន្ថារំ អករោន្តោ **បដិសន្ថារេ អគារវោ** នាម។

បរិហានិយា ធម្មាតិ បរិហានករា ធម្មា។ **កម្មារាមតា**តិ នវកម្មេ វា ចីវរវិចារណាទីសុ វា កម្មេសុ អភិរតិ យុត្តបយុត្តតា។ **ភស្សារាមតា**តិ តិរច្ឆានកថាវសេន ភស្សេ យុត្តបយុត្តតា។ **និទ្ទារាមតា**តិ និទ្ទាយ យុត្តបយុត្តតា។ **សង្គណិការាមតា**តិ សង្គណិកាយ យុត្តបយុត្តតា។ **សំសគ្គារាមតា**តិ សវនសំសគ្គេ, ទស្សនសំសគ្គេ, សមុល្លាបសំសគ្គេ, បរិភោគសំសគ្គេ, កាយសំសគ្គេតិ បញ្ចវិធេ សំសគ្គេ យុត្តបយុត្តតា។ **បបញ្ចារាមតា**តិ តណ្ហាមានទិដ្ឋិបបញ្ចេសុ យុត្តបយុត្តតា។

៨៤៦. **សោមនស្សុបវិចារា**ទីសុ សោមនស្សេន សទ្ធី ឧបវិចរន្តីតិ **សោមនស្សុបវិចារា។ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា**តិ ចក្ខុវិញ្ញាណេន រូបំ បស្សិត្វា។ **សោមនស្សដ្ឋានិយ**ន្តិ សោមនស្សស្ស អារម្មណវសេន ការណភូតំ។ **ឧបវិចរតី**តិ តត្ថ វិចារប្បវត្តនេន ឧបវិចរតិ។ វិតក្កោ បន តំសម្បយុត្តោ វាតិ ឥមិនា នយេន តីសុបិ ឆក្កេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

៨៤៧. **គេហសិតានី**តិ កាមគុណនិស្សិតានិ។ **សោមនស្សានី**តិ ចេតសិកសុខានិ។ **ទោមនស្សានី**តិ ចេតសិកទុក្ខានិ។ **ឧបេក្ខា**តិ អញ្ញាណសម្បយុត្តា ឧបេក្ខា វេទនា, អញ្ញាណុបេក្ខាតិបិ ឯតាសំយេវ នាមំ។

៨៤៨. **អត្ថិ មេ អត្តាតិ វា**តិ សព្ពបទេសុ វា-សទ្ទោ វិកប្បត្ថោ; ឯវំ វា ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អត្ថិ មេ អត្តា**តិ ចេត្ថ សស្សតទិដ្ឋិ សព្ពកាលេសុ អត្តនោ អត្ថិតំ គណ្ហាតិ។ **សច្ចតោ ថេតតោ**តិ ភូតតោ ច ថិរតោ ច; ឥទំ សច្ចន្តិ សុដ្ឋុ ទឡ្ហភាវេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នត្ថិ មេ អត្តា**តិ អយំ បន ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, សតោ សត្តស្ស តត្ថ តត្ថ វិភវគ្គហណតោ។ អថ វា បុរិមាបិ តីសុ កាលេសុ អត្ថីតិ គហណតោ សស្សតទិដ្ឋិ, បច្ចុប្បន្នមេវ អត្ថីតិ គណ្ហន្តី ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ បច្ឆិមាបិ អតីតានាគតេសុ នត្ថីតិ គហណតោ ‘ភស្មន្តា អាហុតិយោ’តិ គហិតទិដ្ឋិកានំ វិយ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ, អតីតេយេវ នត្ថីតិ គណ្ហន្តី អធិច្ចសមុប្បន្និកស្សេវ សស្សតទិដ្ឋិ។ **អត្តនា វា អត្តានំ សញ្ជានាមី**តិ សញ្ញាក្ខន្ធសីសេន ខន្ធេ អត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ អវសេសក្ខន្ធេ សញ្ជាននតោ ‘ឥមិនា អត្តនា ឥមំ អត្តានំ សញ្ជានាមី’តិ ឯវំ ហោតិ។ **អត្តនា វា អនត្តាន**ន្តិ សញ្ញាក្ខន្ធំយេវ អត្តាតិ គហេត្វា ឥតរេ ចត្តារោ ខន្ធេ អនត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ តេសំ ជាននតោ ឯវំ ហោតិ។ **អនត្តនា វា អត្តាន**ន្តិ សញ្ញាក្ខន្ធំ អនត្តាតិ ឥតរេ ច ចត្តារោ ខន្ធេ អត្តាតិ គហេត្វា សញ្ញាយ តេសំ ជាននតោ ឯវំ ហោតិ។ សព្ពាបិ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិយោវ។

វទោ វេទេយ្យោតិ អាទយោ បន សស្សតទិដ្ឋិយា ឯវ អភិនិវេសាការា។ តត្ថ វទតីតិ **វទោ;** វចីកម្មស្ស ការកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ វេទយតីតិ **វេទេយ្យោ;** ជានាតិ អនុភវតិ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥទានិ យំ សោ វេទេតិ តំ ទស្សេតុំ **តត្រ តត្រ ទីឃរត្តំ កល្យាណបាបកាន**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តត្រ តត្រា**តិ តេសុ តេសុ យោនិគតិបិតិនិវាសនិកាយេសុ អារម្មណេសុ វា។ **ទីឃរត្ត**ន្តិ ចិររត្តំ។ **បច្ចនុភោតី**តិ បដិសំវេទយតិ។ **ន សោ ជាតោ នាហោសី**តិ សោ អត្តា អជាតិធម្មតោ ន ជាតោ នាម; សទា វិជ្ជមានោ យេវាតិ អត្ថោ។ តេនេវ អតីតេ នាហោសិ, អនាគតេបិ ន ភវិស្សតិ។ យោ ហិ ជាតោ សោ អហោសិ, យោ ច ជាយិស្សតិ សោ ភវិស្សតីតិ។ អថវា ‘ន សោ ជាតោ នាហោសី’តិ សោ សទា វិជ្ជមានត្តា អតីតេបិ ន ជាតុ នាហោសិ , អនាគតេបិ ន ជាតុ ន ភវិស្សតិ។ **និច្ចោ**តិ ឧប្បាទវយរហិតោ។ **ធុវោ**តិ ថិរោ សារភូតោ។ **សស្សតោ**តិ សព្ពកាលិកោ។ **អវិបរិណាមធម្មោ**តិ អត្តនោ បកតិភាវំ អវិជហនធម្មោ កកណ្ដកោ វិយ នានប្បការត្តំ នាបជ្ជតិ។ ឯវមយំ សព្ពាសវទិដ្ឋិ (ម. និ. ១.១៧ អាទយោ) នាម កថិតា។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ឆក្កនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៧.) សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៤៩. សត្តកនិទ្ទេសេ ថាមគតដ្ឋេន អប្បហីនដ្ឋេន ច អនុសេន្តីតិ **អនុសយា**។ វដ្ដស្មិំ សត្តេ សំយោជេន្តិ យោជេន្តីតិ **សំយោជនានិ**។ សមុទាចារវសេន បរិយុដ្ឋហន្តីតិ **បរិយុដ្ឋានានិ**។ កាមរាគោវ បរិយុដ្ឋានំ **កាមរាគបរិយុដ្ឋានំ**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។

៩៥០. អសតំ ធម្មា, លាមកដ្ឋេន វា អសន្តា ធម្មាតិ **អសទ្ធម្មា**។ រាគាទីហិ ទោសេហិ ទុដ្ឋានិ ចរិតានីតិ **ទុច្ចរិតានិ**។ តេន តេនាការេន មញ្ញន្តីតិ **មានា**។

៩៥១. ទិដ្ឋិនិទ្ទេសេ **រូបីតិ** រូបវា។ **ចាតុមហាភូតិកោ**តិ ចតុមហាភូតមយោ។ មាតាបិតូនំ ឯតន្តិ មាតាបេត្តិកំ។ កិន្តំ? សុក្កសោណិតំ។ មាតាបេត្តិកេ សម្ភូតោ ជាតោតិ **មាតាបេត្តិកសម្ភវោ**។ ឥជ រូបកាយសីសេន មនុស្សត្តភាវំ អត្តាតិ វទតិ។ ទុតិយោ តំ បដិក្ខិបិត្វា ទិព្ពត្តភាវំ វទតិ។ **ទិព្ពោ**តិ ទេវលោកេ សម្ភូតោ។ **កាមាវចរោ**តិ ឆកាមាវចរទេវបរិយាបន្នោ ។ កពឡីការំ ភក្ខយតីតិ **កពឡីការភក្ខោ។ មនោមយោ**តិ ឈានមនេន និព្ពត្តោ។ **សព្ពង្គបច្ចង្គី**តិ សព្ពង្គបច្ចង្គយុត្តោ។ **អហីនិន្ទ្រិយោ**តិ បរិបុណ្ណិន្ទ្រិយោ; យានិ ព្រហ្មលោកេ អត្ថិ តេសំ វសេន, ឥតរេសញ្ច សណ្ឋានវសេនេតំ វុត្តំ។ **អាកាសានញ្ចាយតនូបគោ**តិ អាកាសានញ្ចាយតនភាវំ ឧបគតោ។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

សត្តកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៨.) អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៥២. អដ្ឋកនិទ្ទេសេ កិលេសាយេវ **កិលេសវត្ថូនិ។ កុសីតវត្ថូនី**តិ កុសីតស្ស អលសស្ស វត្ថូនិ, បតិដ្ឋា, កោសជ្ជការណានីតិ អត្ថោ។ **កម្មំ កាតព្ពំ ហោតី**តិ ចីវរវិចារណាទិកម្មំ កាតព្ពំ ហោតិ។ **ន វីរិយំ អារភតី**តិ ទុវិធម្បិ វីរិយំ នារភតិ។ **អប្បត្តស្សា**តិ ឈានវិបស្សនាមគ្គផលធម្មស្ស អប្បត្តស្ស បត្តិយា។ **អនធិគតស្សា**តិ តស្សេវ អនធិគតស្ស អធិគមត្ថាយ។ **អសច្ឆិកតស្សា**តិ តស្សេវ អសច្ឆិកតស្ស សច្ឆិករណត្ថាយ។ **ឥទំ បឋម**ន្តិ ‘ឥទំ ហន្ទាហំ និបជ្ជាមី’តិ ឯវំ ឱសីទនំ បឋមំ កុសីតវត្ថុ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

មាសាចិតំ មញ្ញេតិ ឯត្ថ បន **មាសាចិតំ** នាម តិន្តមាសោ; យថា តិន្តមាសោ គរុកោ ហោតិ, ឯវំ គរុកោតិ អធិប្បាយោ។ **គិលានា វុដ្ឋិតោ ហោតី**តិ គិលានោ ហុត្វា បច្ឆា វុដ្ឋិតោ ហោតិ។

៩៥៤. **អដ្ឋសុ លោកធម្មេសូ**តិ ឯត្ថ លោកស្ស ធម្មាតិ **លោកធម្មា**។ ឯតេហិ វិមុត្តោ នាម នត្ថិ, ពុទ្ធានម្បិ ហោន្តិ ឯវ។ តស្មា ‘លោកធម្មា’តិ វុច្ចន្តិ។ **បដិឃាតោ**តិ បដិហញ្ញនាការោ។ **លាភេ សារាគោ**តិ ‘អហំ លាភំ លភាមី’តិ ឯវំ គេហសិតសោមនស្សវសេន ឧប្បន្នោ សារាគោ; សោ ចិត្តំ បដិហនតិ។ **អលាភេ បដិវិរោធោ**តិ ‘អហំ លាភំ ន លភាមី’តិ ទោមនស្សវសេន ឧប្បន្នវិរោធោ; សោបិ ចិត្តំ បដិហនតិ។ តស្មា ‘បដិឃាតោ’តិ វុត្តោ។ **យសា**ទីសុបិ ‘អហំ មហាបរិវារោ, អហំ អប្បបរិវារោ, អហំ បសំសប្បត្តោ, អហំ គរហប្បត្តោ, អហំ សុខប្បត្តោ, អហំ ទុក្ខប្បត្តោ’តិ ឯវមេតេសំ ឧប្បត្តិ វេទិតព្ពា។ **អនរិយវោហារា**តិ អនរិយានំ វោហារា។

៩៥៧. **បុរិសទោសា**តិ បុរិសានំ ទោសា។ **ន សរាមី**តិ ‘មយា ឯតស្ស កម្មស្ស កតដ្ឋានំ ន សរាមិ ន សល្លក្ខេមី’តិ ឯវំ អស្សតិភាវេន និព្ពេឋេតិ មោចេតិ។ **ចោទកំយេវ បដិប្ផរតី**តិ បដិវិរុទ្ធោ ហុត្វា ផរតិ, បដិភាណិកភាវេន តិដ្ឋតិ។ **កិំ នុ ខោ តុយ្ហ**ន្តិ ‘តុយ្ហំ ពាលស្ស អព្យត្តស្ស ភណិតេន នាម កិំ’ យោ ត្វំ នេវ វត្ថុនា អាបត្តិំ, ន ចោទនំ ជានាសី’តិ ទីបេតិ; ‘ត្វំ បិ នាម ឯវំ កិញ្ចិ អជានន្តោ ភណិតព្ពំ មញ្ញិស្សសី’តិ អជ្ឈោត្ថរតិ។ **បច្ចារោបេតី**តិ ‘ត្វំ បិ ខោសី’តិអាទីនិ វទន្តោ បដិអារោបេតិ។ **បដិករោហី**តិ ទេសនាគាមិនិំ ទេសេហិ, វុដ្ឋានគាមិនិតោ វុដ្ឋាហិ តតោ សុទ្ធន្តេ បតិដ្ឋិតោ អញ្ញំ ចោទេស្សសី’តិ ទីបេតិ។

អញ្ញេនាញ្ញំ បដិចរតីតិ អញ្ញេន ការណេន វចនេន វា អញ្ញំ ការណំ វចនំ វា បដិច្ឆាទេតិ។ ‘អាបត្តិំ អាបន្នោសី’តិ វុត្តោ ‘កោ អាបន្នោ? កិំ អាបន្នោ? កថំ អាបន្នោ? កិស្មិំ អាបន្នោ? កំ ភណថ? កិំ ភណថា’តិ វទតិ។ ‘ឯវរូបំ កិញ្ចិ តយា ទិដ្ឋ’ន្តិ វុត្តេ ‘ន សុណាមី’តិ សោតំ វា ឧបនេតិ។ **ពហិទ្ធា កថំ អបនាមេតី**តិ ‘ឥត្ថន្នាមំ អាបត្តិំ អាបន្នោសី’តិ បុដ្ឋោ ‘បាដលិបុត្តំ គតោម្ហី’តិ វត្វា បុន ‘តវ បាដលិបុត្តគមនំ ន បុច្ឆាមា’តិ វុត្តេ ‘តតោ រាជគហំ គតោម្ហី’តិ ‘រាជគហំ វា យាហិ, ព្រាហ្មណគេហំ វា; អាបត្តិំ អាបន្នោសី’តិ? ‘តត្ថ មេ សូករមំសំ លទ្ធ’ន្តិអាទីនិ វទន្តោ កថំ ពហិទ្ធា វិក្ខិបតិ។ **កោបន្តិ** កុបិតភាវំ។ **ទោសន្តិ** ទុដ្ឋភាវំ។ ឧភយម្បេតំ កោធស្សេវ

នាមំ។ **អប្បច្ចយន្តិ** អសន្តុដ្ឋាការំ; ទោមនស្សស្សេតំ នាមំ។ **បាតុករោតីតិ** ទស្សេតិ បកាសេតិ។ **ពាហាវិក្ខេបកំ ភណតីតិ** ពាហា វិក្ខិបិត្វា អលជ្ជិវចនំ វទតិ។ **វិហេសេតីតិ** វិហេឋេតិ ពាធតិ។ **អនាទិយិត្វាតិ** ចិត្តីការេន អគ្គហេត្វា អវជានិត្វា; អនាទរោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។

អតិពាឡ្ហន្តិ អតិទឡ្ហំ អតិប្បមាណំ។ **មយិ ព្យាវដាតិ** មយិ ព្យាបារំ អាបន្នា។ **ហីនាយាវត្តិត្វាតិ** ហីនស្ស គិហិភាវស្ស អត្ថាយ អាវត្តិត្វា; គិហី ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **អត្តមនា ហោថាតិ** តុដ្ឋចិត្តា ហោថ, 'មយា លភិតព្ពំ លភថ, មយា វសិតព្ពដ្ឋានេ វសថ, ផាសុវិហារោ វោ មយា កតោ'តិ អធិប្បាយេន វទតិ។

៩៥៨. អសញ្ញីតិ បវត្តោ វាទោ អសញ្ញីវាទោ; សោ តេសំ អត្ថីតិ **អសញ្ញីវាទា។ រូបី អត្តាតិ**អាទីសុ លាភិនោ កសិណរូបំ **អត្តាតិ** គហេត្វា **រូបីតិ** ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ; អលាភិនោ តក្កមត្តេនេវ , អាជីវកានំ វិយ។ លាភិនោយេវ ច បន អរូបសមាបត្តិនិមិត្តំ អត្តាតិ គហេត្វា **អរូបីតិ** ទិដ្ឋិ ឧប្បជ្ជតិ; អលាភិនោ តក្កមត្តេនេវ, និគណ្ឋានំ វិយ។ អសញ្ញីភាវេ បនេត្ថ ឯកន្តេនេវ ការណំ ន បរិយេសិតព្ពំ។ ទិដ្ឋិគតិកោ ហិ ឧម្មត្តកោ វិយ យំ វា តំ វា គណ្ហាតិ។ **រូបី ច អរូបី ចាតិ** រូបារូបមិស្សកគាហវសេន វុត្តំ។ អយំ ទិដ្ឋិ រូបាវចរារូបាវចរសមាបត្តិលាភិនោបិ តក្កិកស្សាបិ ឧប្បជ្ជតិ។ **នេវ រូបី នារូបីតិ** បន ឯកន្តតោ តក្កិកទិដ្ឋិយេវ។ **អន្តវាតិ** បរិត្តកសិណំ អត្តតោ គណ្ហន្តស្ស ទិដ្ឋិ។ **អនន្តវាតិ** អប្បមាណកសិណំ។ **អន្តវា ច អនន្តវា ចាតិ** ឧទ្ធមធោ សបរិយន្តំ តិរិយំ អបរិយន្តំ កសិណំ អត្តាតិ គហេត្វា ឧប្បន្នទិដ្ឋិ។ **នេវន្តវា នានន្តវាតិ** តក្កិកទិដ្ឋិយេវ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

អដ្ឋកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(៩.) នវកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៦០. នវកនិទ្ទេសេ **នវ អាឃាតវត្ថូនីតិ** សត្តេសុ ឧប្បត្តិវសេនេវ កថិតានិ។ បុរិសានំ មលានីតិ **បុរិសមលានិ។ នវវិធាតិ** នវកោដ្ឋាសា នវប្បភេទា វា។

៩៦៣. **តណ្ហំ បដិច្ចាតិ** តណ្ហំ និស្សាយ។ **បរិយេសនាតិ** រូបាទិអារម្មណបរិយេសនា។ សា ហិ តណ្ហាយ សតិ ហោតិ។ **លាភោតិ** រូបាទិអារម្មណបដិលាភោ។ សោ ហិ បរិយេសនាយ សតិ ហោតិ។ **វិនិច្ឆយោ** បន ញាណតណ្ហាទិដ្ឋិវិតក្កវសេន ចតុព្ពិធោ។ តត្ថ "សុខវិនិច្ឆយំ ជញ្ញា, សុខវិនិច្ឆយំ ញត្វា អជ្ឈត្តំ សុខមនុយុញ្ជេយ្យា"តិ (ម. និ. ៣.៣២៣) អយំ **ញាណវិនិច្ឆយោ**។ "វិនិច្ឆយោតិ ទ្វេ វិនិច្ឆយា – តណ្ហាវិនិច្ឆយោ ច ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយោ ចា"តិ (មហានិ. ១០២) ឯវំ អាគតានិ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតានិ **តណ្ហាវិនិច្ឆយោ**។ ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិយោ **ទិដ្ឋិវិនិច្ឆយោ**។ "ឆន្ទោ ខោ, ទេវានមិន្ទ, វិតក្កនិទានោ"តិ (ទី. និ. ២.៣៥៨) ឥមស្មិំ បន សុត្តេ ឥធ វិនិច្ឆយោតិ វុត្តោ វិតក្កោយេវ អាគតោ។ លាភំ លភិត្វា ហិ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ សុន្ទរាសុន្ទរញ្ច វិតក្កេនេវ វិនិច្ឆិនាតិ – 'ឯត្តកំ មេ រូបារម្មណត្ថាយ ភវិស្សតិ , ឯត្តកំ សទ្ទាទិអារម្មណត្ថាយ , ឯត្តកំ មយ្ហំ ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ បរស្ស, ឯត្តកំ បរិភុញ្ជិស្សាមិ, ឯត្តកំ និទហិស្សាមី'តិ។ តេន វុត្តំ "លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ"តិ។

ឆន្ទរាគោតិ ឯវំ អកុសលវិតក្កេន វិតក្កិតេ វត្ថុស្មិំ ទុព្ពលរាគោ ច ពលវរាគោ ច ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទញ្ហិ ឥធ **ឆន្ទោតិ** ទុព្ពលរាគស្សាធិវចនំ ។ **អជ្ឈោសានន្តិ** អហំ មមន្តិ ពលវសន្និដ្ឋានំ។ **បរិគ្គហោតិ** តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បរិគ្គហករណំ។ **មច្ឆរិយន្តិ** បរេហិ សាធារណភាវស្ស អសហនតា។ តេនេវស្ស បោរាណា ឯវំ វចនត្ថំ វទន្តិ – "ឥទំ អច្ឆរិយំ មយ្ហមេវ ហោតុ, មា អញ្ញស្ស អច្ឆរិយំ ហោតូតិ បវត្តត្តា មច្ឆរិយន្តិ វុច្ចតី"តិ។ **អារក្ខោតិ** ទ្វារបិទហនមញ្ជូសគោបនាទិវសេន សុដ្ឋុ រក្ខណំ។ អធិករោតីតិ អធិករណំ; ការណស្សេតំ នាមំ។ **អារក្ខាធិករណន្តិ** ភាវនបុំសកំ; អារក្ខហេតូតិ អត្ថោ។ ទណ្ឌាទានាទីសុ បរនិសេធនត្ថំ ទណ្ឌស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**។ ឯកតោធារាទិនោ សត្ថស្ស អាទានំ **សត្ថាទានំ។ កលហោតិ** កាយកលហោបិ វាចាកលហោបិ។ បុរិមោ បុរិមោ វិរោធោ **វិគ្គហោ,** បច្ឆិមោ បច្ឆិមោ **វិវាទោ។ តុវំ តុវន្តិ** អគារវវចនំ, ត្វំ ត្វន្តិ អត្ថោ។

៩៦៤. **ឥញ្ជិតានីតិ** ឥញ្ជនានិ ចលនានិ។ **អស្មីតិ ឥញ្ជិតមេតន្តិ**អាទីហិ សព្ពបទេហិ មានោវ កថិតោ។ អហន្តិ បវត្តោបិ ហិ មានោ ឥញ្ជិតមេវ, **អយមហន្តិ** បវត្តោបិ, **នេវសញ្ញីនាសញ្ញី ភវិស្សន្តិ** បវត្តោបិ។ សេសនវកេហិបិ មានោវ កថិតោ។ មានោ ហិ ឥញ្ជនតោ **ឥញ្ជិតំ,** មញ្ញនតោ **មញ្ញិតំ,** ផន្ទនតោ **ផន្ទិតំ,** បបញ្ចនតោ **បបញ្ចិតំ**។ តេហិ តេហិ ការណេហិ សង្ខតត្តា **សង្ខតន្តិ** ច វុច្ចតិ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

នវកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

(១០.) ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៦៦. ទសកនិទ្ទេសេ កិលេសា ឯវ **កិលេសវត្ថូនិ**។ **អាឃាតវត្ថូនិ** បនេត្ថ "អនត្ថំ មេ អចរី"តិអាទីនំ វសេន អវិកោបេតព្ពេ ខាណុកណ្ដកាទិម្ហិបិ អដ្ឋានេ ឧប្បន្នាឃាតេន សទ្ធិំ វុត្តានិ។

៨៧០. មិច្ឆត្តេសុ **មិច្ឆាញាណន្តិ** បាបកិរិយាសុ ឧបាយចិន្តាវសេន បាបំ កត្វា 'សុកតំ មយា'តិ បច្ចវេក្ខណាការេន ឧប្បន្នោ មោហោ។ **មិច្ឆាវិមុត្តីតិ** អវិមុត្តស្សេវ សតោ វិមុត្តសញ្ញិតា។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

ទសកនិទ្ទេសវណ្ណនា។

តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសវណ្ណនា

៨៧៣. តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសេ **តណ្ហាវិចរិតានីតិ** តណ្ហាសមុទាចារា តណ្ហាបវត្តិយោ។ **អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយាតិ** អជ្ឈត្តិកំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ។ ឥទញ្ហិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ **អស្មីតិ ហោតីតិ** យទេតំ អជ្ឈត្តំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន សមូហគាហតោ 'អស្មី'តិ ហោតិ, តស្មិំ សតីតិ អត្ថោ។ **ឥត្ថស្មីតិ ហោតីតិ**អាទីសុ បន ឯវំ សមូហតោ 'អហ'ន្តិ គហណេ សតិ តតោ អនុបនិធាយ ច ឧបនិធាយ ចាតិ ទ្វិធា គហណំ ហោតិ។ តត្ថ **អនុបនិធាយាតិ** អញ្ញំ អាការំ អនុបគម្ម សកភាវមេវ អារម្មណំ កត្វា 'ឥត្ថស្មី'តិ ហោតិ; ខត្តិយាទីសុ 'ឥទំបការោ អហ'ន្តិ ឯវំ តណ្ហាមានទិដ្ឋិវសេន ហោតីតិ អត្ថោ។ ឥទំ តាវ អនុបនិធាយ គហណំ។ **ឧបនិធាយ គហណំ** បន ទុវិធំ ហោតិ – សមតោ ច អសមតោ ច។ តំ ទស្សេតុំ **ឯវស្មីតិ ច អញ្ញថាស្មីតិ** ច វុត្តំ។ តត្ថ **ឯវស្មីតិ** ឥទំ សមតោ ឧបនិធាយ គហណំ; យថា អយំ ខត្តិយោ, យថា អយំ ព្រាហ្មណោ, ឯវំ អហម្បីតិ អត្ថោ។ **អញ្ញថាស្មីតិ** ឥទំ បន អសមតោ គហណំ; យថាយំ ខត្តិយោ, យថាយំ ព្រាហ្មណោ, តតោ អញ្ញថា អហំ ហីនោ វា អធិកោ វាតិ អត្ថោ។ ឥមានិ តាវ បច្ចុប្បន្នវសេន ចត្តារិ តណ្ហាវិចរិតានិ។ **ភវិស្សន្តិ**អាទីនិ បន ចត្តារិ អនាគតវសេន វុត្តានិ។ សេសំ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អស្មីតិ** សស្សតោ អស្មិ។ **សាតស្មីតិ** អសស្សតោ អស្មិ។ អសស្មីតិ សតស្មីតិ វា បាឋោ។ តត្ថ អត្ថីតិ អសំ; និច្ចស្សេតំ អធិវចនំ។ សីទតីតិ សតំ; អនិច្ចស្សេតំ អធិវចនំ។ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ សស្សតុច្ឆេទវសេន វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។ ឥតោ បរានិ **សិយន្តិ**អាទីនិ ចត្តារិ សំសយបរិវិតក្កវសេន វុត្តានិ។ តានិ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ អត្ថតោ វេទិតព្ពានិ។ **អបាហំ សិយន្តិ**អាទីនិ បន ចត្តារិ "អបិ នាមាហំ ភវេយ្យ"ន្តិ ឯវំ បត្ថនាកប្បនវសេន វុត្តានិ។ តានិ បុរិមចតុក្កេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពានិ។ ឯវមេតេសុ –

> ទ្វេ ទិដ្ឋិសីសា ចត្តារោ, សុទ្ធសីសា សីសមូលកា;
> តយោ តយោតិ ឯតានិ, អដ្ឋារស វិភាវយេ។

ឯតេសុ ហិ សស្សតុច្ឆេទវសេន វុត្តា ទ្វេ **ទិដ្ឋិសីសា** នាម។ អស្មីតិ, ភវិស្សន្តិ, សិយន្តិ, អបាហំ សិយន្តិ ឯតេ ចត្តារោ **សុទ្ធសីសា**ឯវ។ ឥត្ថស្មីតិ អាទយោ តយោ តយោតិ ទ្វាទស **សីសមូលកា** នាមាតិ។ ឯវមេតេ ទ្វេ ទិដ្ឋិសីសា, ចត្តារោ សុទ្ធសីសា, ទ្វាទស សីសមូលកាតិ អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតធម្មា វេទិតព្ពា។

៨៧៤. ឥទានិ បដិបាដិយាវ តេ ធម្មេ ភាជេត្វា ទស្សេតុំ **កថញ្ច អស្មីតិ ហោតីតិ**អាទិ អារទ្ធំ។ តត្ថ **កញ្ចិ ធម្មំ អនវការិំ ករិត្វាតិ** រូបវេទនាទីសុ កញ្ចិ ឯកធម្មម្បិ អវិនិព្ភោគំ កត្វា, ឯកេកតោ អគ្គហេត្វា, សមូហតោវ គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **អស្មីតិ ឆន្ទំ បដិលភតីតិ** បញ្ចក្ខន្ធេ និរវសេសតោ គហេត្វា 'អហ'ន្តិ តណ្ហំ បដិលភតិ។ **មាន ទិដ្ឋីសុបិ** ឯសេវ នយោ។ តត្ថ កិញ្ចាបិ អយំ តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសោ, មានទិដ្ឋិយោ បន ន វិនា តណ្ហាយ, តស្មា តទេកដ្ឋវសេន ឥធ វុត្តា។ តណ្ហាសីសេន វា បបញ្ចត្តយម្បិ ឧទ្ទិដ្ឋំ។ តំ ឧទ្ទេសានុរូបេនេវ និទ្ទិសិតុម្បិ មានទិដ្ឋិយោ គហិតា។ តណ្ហាបបញ្ចំ វា ទស្សេន្តោ តេនេវ សទ្ធិំ សេសបបញ្ចេបិ ទស្សេតុំ ឯវមាហ។

តស្មិំ សតិ ឥមានិ បបញ្ចិតានីតិ តស្មិំ "អស្មីតិ ឆន្ទំ បដិលភតី"តិអាទិនា នយេន វុត្តេ បបញ្ចត្តយេ សតិ បុន ឥមានិ "ឥត្ថស្មីតិ វា"តិអាទីនិ បបញ្ចិតានិ ហោន្តីតិ អត្ថោ។

ខត្តិយោស្មីតិអាទីសុ អភិសេកសេនាមច្ចាទិនា 'ខត្តិយោ អហំ', មន្តជ្ឈេន បោរោហិច្ចាទិនា 'ព្រាហ្មណោ អហំ', កសិគោរក្ខាទិនា 'វេស្សោ អហំ', អសិតព្យាភង្គិតាយ 'សុទ្ទោ អហំ' , គិហិព្យញ្ជនេន 'គហដ្ឋោ អហ'ន្តិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯវំ ឥត្ថស្មីតិ ហោតីតិ** ឯវំ ខត្តិយាទីសុ ខត្តិយាទិប្បការំ អត្តនិ ឧប្បាទយិត្វា 'ឥត្ថំបការោ អហ'ន្តិ ហោតិ។

យថា សោ ខត្តិយោតិអាទីសុ ‘យថា សោ អភិសេកសេនាមច្ចាទិនា ខត្តិយោ, តថា ‘អហម្បិ ខត្តិយោ’តិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយនយេ ‘យថា សោ អភិសេកសេនាមច្ចាទិនា ខត្តិយោ, នាហំ តថា ខត្តិយោ; អហំ បន តតោ ហីនោ វា សេដ្ឋោ វា’តិ ឥមិនា នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។
ភវិស្សន្តិអាទិនិទ្ទេសាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។

៩៧៥. ឯវំ អជ្ឈត្តិកស្ស ឧបាទាយ តណ្ហាវិចរិតានិ ភាជេត្វា ឥទានិ ពាហិរស្ស ឧបាទាយ តណ្ហាវិចរិតានិ ភាជេតុំ **តត្ថ កតមានី**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ពាហិរស្ស ឧបាទាយា**តិ ពាហិរំ ខន្ធបញ្ចកំ ឧបាទាយ។ ឥទម្បិ ហិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ **ឥមិនា**តិ ឥមិនា រូបេន វា…បេ…. វិញ្ញាណេន វា។ អវសេសំ បន ឧទ្ទេសវារេ តាវ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

៩៧៦. និទ្ទេសវារេ បន **អវការី ករិត្វា**តិ វិនិព្ភោគំ កត្វា។ **ឥមិនា អស្មីតិ ឆន្ទំ បដិលភតី**តិអាទីសុ ឥមិនា រូបេន វា…បេ…. វិញ្ញាណេន វាតិ ឯវំ បញ្ចក្ខន្ធេ ឯកទេសតោ គហេត្វា ឥមិនា ‘អហ’ន្តិ ឆន្ទាទីនិ បដិលភតីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ឥមិនា ខត្តិយោស្មីតិអាទីសុ ‘ឥមិនា ឆត្តេន វា ខគ្គេន វា អភិសេកសេនាមច្ចាទិនា វា ខត្តិយោ អហ’ន្តិ ឯវំ បុរិមនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥមិនា**តិ បទមត្តមេវ ហេត្ថ វិសេសោ។

យថា សោ ខត្តិយោតិអាទីសុបិ **ឥមិនា**តិ វុត្តបទមេវ វិសេសោ។ តស្មា តស្ស វសេន យថា ខត្តិយោ, ឯវំ អហម្បិ ឥមិនា ខគ្គេន វា ឆត្តេន វា អភិសេកសេនាមច្ចាទិនា វា ខត្តិយោតិ ឯវំ យោជេត្វា សព្ពបទេសុ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឥមិនា និច្ចោស្មី**តិ បញ្ចក្ខន្ធេ អនវការី កត្វា រូបាទីសុ ឯកមេវ ធម្មំ ‘អហ’ន្តិ គហេត្វា ‘ឥមិនា ខគ្គេន វា ឆត្តេន វា អហំ និច្ចោ ធុវោ’តិ មញ្ញតិ។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយម្បិ ឯសេវ នយោ។ សេសំ សព្ពត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

ឥតិ ឯវរូបានិ អតីតានិ ឆត្តឹសាតិ ឯកេកស្ស បុគ្គលស្ស អតីតេ ឆត្តឹស។ **អនាគតានិ ឆត្តឹសា**តិ ឯកេកស្សេវ អនាគតេ ឆត្តឹស។ **បច្ចុប្បន្នានិ ឆត្តឹសា**តិ ឯកេកស្ស វា បុគ្គលស្ស យថាលាភវសេន ពហុនំ វា បច្ចុប្បន្នេ ឆត្តឹស។ សព្ពសត្តានំ បន ឯកំសេនេវ អតីតេ ឆត្តឹស, អនាគតេ ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នេ ឆត្តឹសាតិ វេទិតព្ពានិ។ អនន្តា ហិ អសទិសតណ្ហាមានទិដ្ឋិភេទា សត្តា។ **អដ្ឋតណ្ហាវិចរិតសតំ ហោតី**តិ ឯត្ថ បន អដ្ឋសតសង្ខាតំ តណ្ហាវិចរិតំ ហោតីតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសំ សព្ពត្ថ ឧត្តានត្ថមេវាតិ។

តណ្ហាវិចរិតនិទ្ទេសវណ្ណនា។

ទិដ្ឋិគតនិទ្ទេសវណ្ណនា

៩៧៧. ទិដ្ឋិគតនិទ្ទេសេ **ព្រហ្មជាលេ វេយ្យាករណេ**តិ ព្រហ្មជាលនាមកេ វេយ្យាករណេ, ទីឃនិកាយស្ស បឋមសុត្តន្តេ។ **វុត្តានិ ភគវតា**តិ សត្ថារា សយំ អាហច្ច ភាសិតានិ។ **ចត្តារោ សស្សតវាទា**តិអាទីសុ “តេ ច ភោន្តោ សមណព្រាហ្មណា កិមាគម្ម កិមារព្ភ សស្សតវាទា សស្សតំ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញាបេន្តិ ចតូហិ វត្ថូហី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.២៩-៣០) ព្រហ្មជាលេ វុត្តនយេនេវ បភេទោ ច អត្ថោ ច វេទិតព្ពោតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ខុទ្ទកវត្ថុវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

១៨. ធម្មហទយវិភង្គោ

១. សព្ពសង្គាហិកវារវណ្ណនា

៩៧៨. ឥទានិ តទនន្តរេ ធម្មហទយវិភង្គេ បាឡិបរិច្ឆេទោ តាវ ឯវំ វេទិតព្ពោ – ឯត្ថ ហិ អាទិតោវ ខន្ធាទីនំ ទ្វាទសន្នំ កោដ្ឋាសានំ វសេន សព្ពសង្គាហិកវារោ នាម វុត្តោ។ ទុតិយោ តេសំយេវ ធម្មានំ កាមធាតុអាទីសុ ឧប្បត្តានុប្បត្តិទស្សនវារោ នាម។ តតិយោ តត្ថេវ បរិយាបន្នាបរិយាបន្នទស្សនវារោ នាម។ ចតុត្ថោ តីសុ ភូមីសុ ឧប្បត្តិក្ខណេ វិជ្ជមានាវិជ្ជមានធម្មទស្សនវារោ នាម។ បញ្ចមោ តេសំ ធម្មានំ ភូមន្តរវសេន ទស្សនវារោ នាម។ ឆដ្ឋោ គតីសុ ឧប្បាទកកម្មអាយុប្បមាណទស្សនវារោ នាម។ សត្តមោ អភិញ្ញេយ្យាទិវារោ នាម។ អដ្ឋមោ សារម្មណានារម្មណវារោ នាម។ នវមោ តេសំ ខន្ធាទិធម្មានំ ទិដ្ឋសុតាទិវសេន សង្គហេត្វា ទស្សនវារោ នាម។ ទសមោ កុសលត្តិកាទិវសេន សង្គហេត្វា ទស្សនវារោ នាម។

៩៧៩. ឯវំ ទសហិ វារេហិ បរិច្ឆិន្នាយ បាឡិយា បឋមេ តាវ សព្ពសង្គាហិកវារេ "អវីចិតោ យាវ ភវគ្គំ ឯត្ថន្តរេ កតិ ខន្ធា"តិ បុច្ឆិតេ "ឯកោតិ វា...បេ.... ចត្តារោតិ វា ឆាតិ វា អវត្វា បញ្ចាតិ វត្តុំ សមត្ថោ អញ្ញោ នត្ថី"តិ អត្ថនោ ញាណពលំ ទីបេន្តោ **បញ្ចក្ខន្ធា**តិ បុច្ឆានុរូបំ វិស្សជ្ជនំ អាហ។ យថាបុច្ឆំ វិស្សជ្ជនញ្ហិ សព្ពញ្ញុព្យាករណំ នាមាតិ វុច្ចតិ។ **ទ្វាទសាយតនានី**តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ **រូបក្ខន្ធាទីនំ** បភេទោ ខន្ធវិភង្គាទីសុ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។

២. ឧប្បត្តានុប្បត្តិវារវណ្ណនា

៩៩១. ទុតិយវារេ យេ ធម្មា កាមភវេ កាមធាតុសម្ភូតានញ្ច សត្តានំ ឧប្បជ្ជន្តិ – កាមធាតុយំ បរិយាបន្នា វា អបរិយាបន្នា វា – តេ សព្ពេ សង្គហេត្វា **កាមធាតុយា បញ្ចក្ខន្ធា**តិអាទិ វុត្តំ។ **រូបធាតុ**អាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ យស្មា បន រូបធាតុបរិយាបន្នានំ សត្តានំ ឃានាយតនាទីនំ អភាវេន គន្ធាយតនាទីនិ អាយតនាទិកិច្ចំ ន ករោន្តិ, តស្មា **រូបធាតុយា ឆ អាយតនានិ, នវ ធាតុយោ**តិអាទិ វុត្តំ ។ យស្មា ច ឱកាសវសេន វា សត្តុប្បត្តិវសេន វា អបរិយាបន្នធាតុ នាម នត្ថិ, តស្មា អបរិយាបន្នធាតុយាតិ អវត្វា យំ យំ អបរិយាបន្នំ តំ តទេវ ទស្សេតុំ **អបរិយាបន្នេ កតិ ខន្ធា**តិអាទិ វុត្តំ។

៣. បរិយាបន្នាបរិយាបន្នវារវណ្ណនា

៩៩៩. តតិយវារេ **កាមធាតុបរិយាបន្នា**តិ កាមធាតុភជនង្គេន បរិយាបន្នា; តំនិស្សិតា តទន្តោគធា កាមធាតុត្វេវ សង្ខំ គតាតិ អត្ថោ។ សេសបទេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **បរិយាបន្នា**តិ ភវវសេន ឱកាសវសេន ច បរិច្ឆិន្នា។ **អបរិយាបន្នា**តិ តថា អបរិច្ឆិន្នា។

៤. ធម្មទស្សនវារវណ្ណនា

១០០៧. ចតុត្ថវារេ **ឯកាទសាយតនានី**តិ សទ្ទាយតនវជ្ជានិ។ តញ្ហិ ឯកន្តេន បដិសន្ធិយំ នុប្បជ្ជតិ។ ឥមិនា នយេន សព្ពត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សត្តកេ "ទេវានំ អសុរាន"ន្តិ គតិវសេន អវត្វា អវិសេសេន **គព្ភសេយ្យកាន**ន្តិ វុត្តំ។ តស្មា យត្ថ យត្ថ គព្ភសេយ្យកា សម្ភវន្តិ តត្ថ តត្ថ តេសំ សត្តាយតនានិ វេទិតព្ពានិ។ តថា ធាតុយោ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។ បញ្ចមវារេ យំ វត្តព្ពំ តំ ធម្មសង្គហដ្ឋកថាយំ វុត្តមេវ។

៦. ឧប្បាទកកម្មអាយុប្បមាណវារវណ្ណនា

(១.) ឧប្បាទកកម្មំ

១០២១. ឆដ្ឋវារេ បញ្ចហិ កាមគុណេហិ នានប្បការេហិ វា ឥទ្ធិវិសេសេហិ ទិព្ពន្តីតិ **ទេវា**។ **សម្មុតិទេវា**តិ 'ទេវោ, ទេវី'តិ ឯវំ លោកសម្មុតិយា ទេវា។ **ឧបបត្តិទេវា**តិ ទេវលោកេ ឧប្បន្នត្តា ឧបបត្តិយា ទេវា។ **វិសុទ្ធិទេវា**តិ សព្ពេសំ ទេវានំ បូជារហា សព្ពកិលេសវិសុទ្ធិយា ទេវា។ **រាជានោ**តិ មុទ្ធាភិសិត្តខត្តិយា។ **ទេវិយោ**តិ តេសំ មហេសិយោ។ **កុមារា**តិ អភិសិត្តរាជូនំ អភិសិត្តទេវិយា កុច្ឆិស្មិំ ឧប្បន្នកុមារា។

ឧបោសថកម្មំ កត្វាតិ ចាតុទ្ទសាទីសុ អដ្ឋង្គសមន្នាគតំ ឧបោសថំ ឧបវសិត្វា។ ឥទានិ យស្មា បរិត្ត ទានាទិបុញ្ញកម្មំ មនុស្សសោភគ្យតាយ បច្ចយោ, មត្តសោ កតំ មនុស្សសោភគ្យតាយ អធិមត្តំ, អធិមត្តភាវេបិ នានប្បការភេទតោ នានប្បការស្ស ខត្តិយមហាសាលាទិភាវស្ស បច្ចយោ, តស្មា តស្ស វសេន ឧបបត្តិភេទំ ទស្សេន្តោ **អប្បេកច្ចេ គហបតិមហាសាលាន**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ មហាសារោ ឯតេសន្តិ មហាសារា; រ-ការស្ស បន ល-ការំ កត្វា មហាសាលាតិ វុត្តំ។ គហបតិយោវ មហាសាលា, គហបតីសុ វា មហាសាលាតិ **គហបតិមហាសាលា**។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ យស្ស គេហេ បច្ឆិមន្តេន ចត្តាលីសកោដិធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច បញ្ច អម្ពណានិ ទិវសវឡញ្ជោ និក្ខមតិ – អយំ **គហបតិមហាសាលោ** នាម។ យស្ស បន គេហេ បច្ឆិមន្តេន អសីតិកោដិធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច ទសអម្ពណានិ ទិវសវឡញ្ជោ និក្ខមតិ – អយំ **ព្រាហ្មណមហាសាលោ** នាម។ យស្ស បន គេហេ បច្ឆិមន្តេន កោដិសតធនំ និធានគតំ ហោតិ, កហាបណានញ្ច វីសតិ អម្ពណានិ ទិវសវឡញ្ជោ និក្ខមតិ – អយំ **ខត្តិយមហាសាលោ** នាម។

សហព្យតន្តិ សហភាវំ; សភាគា ហុត្វា និព្ពត្តន្តីតិ អត្ថោ។ **ចាតុមហារាជិកាន**ន្តិអាទីសុ ចាតុមហារាជិកា នាម សិនេរុបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេ ហោន្តិ។ តេសុ បព្ពតដ្ឋកាបិ អត្ថិ, អាកាសដ្ឋាបិ; តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ ខិឌ្ឌាបទោសិកា, មនោបទោសិកា, សីតវលាហកា, ឧណ្ហវលាហកា, ចន្ទិមា ទេវបុត្តោ, សូរិយោ ទេវបុត្តោតិ ឯតេ សព្ពេបិ ចាតុមហារាជិកទេវលោកដ្ឋកា ឯវ។

តេត្តឹស ជនា តត្ថ ឧបបន្នាតិ **តាវតឹសា**។ អបិច តាវតឹសាតិ តេសំ ទេវានំ នាមមេវាតិ វុត្តំ។ តេបិ អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា។ តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា។ តថា យាមាទីនំ។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ តត្ថ ទិព្ពំ សុខំ យាតា បយាតា សម្បត្តាតិ **យាមា**។ តុដ្ឋា បហដ្ឋាតិ **តុសិតា**។ បកតិបដិយត្តារម្មណតោ អតិរេកេន រមិតុកាមកាលេ យថារុចិតេ ភោគេ និម្មិនិត្វា រមន្តីតិ **និម្មានរតី**។ ចិត្តាចារំ ញត្វា បរេហិ និម្មិតេសុ ភោគេសុ វសំ វត្តេន្តីតិ **បរនិម្មិតវសវត្តី**។

(២.) អាយុប្បមាណំ

១០២២. **អប្បំ វា ភិយ្យោ**តិ ទុតិយំ វស្សសតំ អប្បត្វា វីសាយ វា តឹសាយ វា ចត្តាលីសាយ វា បញ្ញាសាយ វា សដ្ឋិយា វា វស្សេហិ អធិកម្បិ វស្សសតន្តិ អត្ថោ។ សព្ពម្បិ ហេតំ ទុតិយំ វស្សសតំ អប្បត្តត្តា អប្បន្តិ វុត្តំ។

១០២៤. ព្រហ្មបារិសជ្ជាទីសុ មហាព្រហ្មានំ បារិសជ្ជា បរិចារិកាតិ **ព្រហ្មបារិសជ្ជា**។ តេសំ បុរោហិតភាវេ ឋិតាតិ **ព្រហ្មបុរោហិតា**។ វណ្ណវន្តតាយ ចេវ ទីឃាយុកតាយ ច មហន្តោ ព្រហ្មាតិ មហាព្រហ្មា, តេសំ **មហាព្រហ្មានំ**។ ឥមេ តយោបិ ជនា បឋមជ្ឈានភូមិយំ ឯកតលេ វសន្តិ; អាយុអន្តរំ បន នេសំ នានា។

១០២៥. បរិត្តា អាភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តាភា**។ អប្បមាណា អាភា ឯតេសន្តិ **អប្បមាណាភា**។ ទណ្ឌទីបិកាយ អច្ចិ វិយ ឯតេសំ សរីរតោ អាភា ឆិជ្ជិត្វា ឆិជ្ជិត្វា បតន្តី វិយ សរតិ វិសរតីតិ **អាភស្សរា**។ ឥមេបិ តយោ ជនា ទុតិយជ្ឈានភូមិយំ ឯកតលេ វសន្តិ; អាយុអន្តរំ បន នេសំ នានា។

១០២៦. បរិត្តា សុភា ឯតេសន្តិ **បរិត្តសុភា**។ អប្បមាណា សុភា ឯតេសន្តិ **អប្បមាណសុភា**។ សុភេន ឱកិណ្ណា វិកិណ្ណា, សុភេន សរីរប្បភាវណ្ណេន ឯកគ្ឃនា, សុវណ្ណមញ្ជូសាយ ឋបិតសម្បជ្ជលិតកញ្ចនបិណ្ឌសស្សិរិកាតិ **សុភកិណ្ហា**។ ឥមេបិ តយោ ជនា តតិយជ្ឈានភូមិយំ ឯកតលេ វសន្តិ; អាយុអន្តរំ បន នេសំ នានា។

១០២៧. **អារម្មណនានត្តតា**តិ អារម្មណស្ស នានត្តភាវោ។ **មនសិការនានត្តតាទីសុ**បិ ឯសេវ នយោ។ ឯត្ថ ឯកស្ស បឋវីកសិណំ អារម្មណំ ហោតិ…បេ…. ឯកស្ស ឱទាតកសិណន្តិ ឥទំ អារម្មណនានត្តំ។ ឯកោ បឋវីកសិណំ មនសិ ករោតិ…បេ…. ឯកោ ឱទាតកសិណន្តិ ឥទំ មនសិការនានត្តំ។ ឯកស្ស បឋវីកសិណេ ឆន្ទោ ហោតិ…បេ…. ឯកស្ស ឱទាតកសិណេតិ ឥទំ **ឆន្ទនានត្តំ**។ ឯកោ បឋវីកសិណេ បត្ថនំ ករោតិ…បេ…. ឯកោ ឱទាតកសិណេតិ ឥទំ **បណិធិនានត្តំ**។ ឯកោ បឋវីកសិណវសេន អធិមុច្ចតិ…បេ…. ឯកោ ឱទាតកសិណវសេនាតិ ឥទំ **អធិមោក្ខនានត្តំ**។ ឯកោ បឋវីកសិណវសេន ចិត្តំ អភិនីហរតិ…បេ…. ឯកោ ឱទាតកសិណវសេនាតិ ឥទំ **អភិនីហារនានត្តំ**។ ឯកស្ស បឋវីកសិណបរិច្ឆិន្ទនកបញ្ញា ហោតិ…បេ…. ឯកស្ស ឱទាតកសិណបរិច្ឆិន្ទនកបញ្ញាតិ ឥទំ **បញ្ញានានត្តំ**។ តត្ថ អារម្មណមនសិការា បុព្ពភាគេន កថិតា។ ឆន្ទបណិធិអធិមោក្ខាភិនីហារា អប្បនាយបិ វត្តន្តិ ឧបចារេបិ។ បញ្ញា បន លោកិយលោកុត្តរមិស្សកា កថិតា។

អសញ្ញសត្តានន្តិ សញ្ញាវិរហិតានំ សត្តានំ។ ឯកច្ចេ ហិ តិត្ថាយតនេ បព្ពជិត្វា ‘ចិត្តំ និស្សាយ រជ្ជនទុស្សនមុយ្ហនានិ នាម ហោន្តី’តិ ចិត្តេ ទោសំ ទិស្វា ‘អចិត្តកភាវោ នាម សោភនោ, ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានមេត’ន្តិ សញ្ញាវិរាគំ ជនេត្វា តត្រូបគំ បញ្ចមំ សមាបត្តិំ ភាវេត្វា តត្ថ និព្ពត្តន្តិ។ តេសំ ឧបបត្តិក្ខណេ ឯកោ រូបក្ខន្ធោយេវ និព្ពត្តតិ។ ឋត្វា និព្ពត្តោ ឋិតកោ ឯវ ហោតិ, និសីទិត្វា និព្ពត្តោ និសិន្នកោវ និបជ្ជិត្វា និព្ពត្តោ និបន្នោវ។ ចិត្តកម្មរូបកសទិសា ហុត្វា បញ្ច កប្បសតានិ តិដ្ឋន្តិ។ តេសំ បរិយោសានេ សោ រូបកាយោ អន្តរធាយតិ, កាមាវចរសញ្ញា ឧប្បជ្ជតិ; តេន ឥធ សញ្ញុប្បាទេន តេ ទេវា តម្ហា កាយា ចុតាតិ បញ្ញាយន្តិ។

វិបុលា ផលា ឯតេសន្តិ **វេហប្ផលា**។ អត្តនោ សម្បត្តិយា ន ហាយន្តិ ន វិហាយន្តីតិ **អវិហា**។ ន កញ្ចិ សត្តំ តប្បន្តីតិ **អតប្បា**។ សុន្ទរា ទស្សនា អភិរូបា បាសាទិកាតិ **សុទស្សា**។ សុដ្ឋុ បស្សន្តិ, សុន្ទរមេតេសំ វា ទស្សនន្តិ **សុទស្សី**។ សព្ពេហិ ឯវ គុណេហិ ច ភវសម្បត្តិយា ច ជេដ្ឋា, នត្ថេត្ថ កនិដ្ឋាតិ **អកនិដ្ឋា**។

១០២៨. អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបគតាតិ **អាកាសានញ្ចាយតនូបគា**។ ឥតរេសុបិ ឯសេវ នយោ ។ ឥតិ ឆ កាមាវចរា, នវ ព្រហ្មលោកា, បញ្ច សុទ្ធាវាសា, ចត្តារោ អរូបា អសញ្ញសត្តវេហប្ផលេហិ សទ្ធិំ ឆព្ពីសតិ ទេវលោកា; មនុស្សលោកេន សទ្ធិំ សត្តវីសតិ។

តត្ថ សម្មាសម្ពុទ្ធេន មនុស្សានំ ទេវានញ្ច អាយុំ បរិច្ឆិន្ទមានេន ចតូសុ អបាយេសុ ភុម្មទេវេសុ ច អាយុ បរិច្ឆិន្នំ តំ កស្មាតិ? និរយេ តាវ កម្មមេវ បមាណំ។ យាវ កម្មំ ន ខីយតិ, ន តាវ ចវន្តិ។ តថា សេសអបាយេសុ។ ភុម្មទេវានម្បិ កម្មមេវ បមាណំ។ តត្ថ និព្ពត្តា ហិ កេចិ សត្តាហមត្តំ តិដ្ឋន្តិ, កេចិ អឌ្ឍមាសំ, កេចិ មាសំ, កប្បំ តិដ្ឋមានាបិ អត្ថិយេវ។

តត្ថ មនុស្សេសុ គិហិភាវេ ឋិតាយេវ សោតាបន្នាបិ ហោន្តិ, សកទាគាមិផលម្បិ អនាគាមិផលម្បិ អរហត្តផលម្បិ បាបុណន្តិ។ តេសុ សោតាបន្នាទយោ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ។ ខីណាសវា បន បរិនិព្ពាយន្តិ វា បព្ពជន្តិ វា។ កស្មា? អរហត្តំ នាម សេដ្ឋគុណោ, គិហិលិង្គំ ហីនំ, តំ ហីនតាយ ឧត្តមំ គុណំ ធារេតុំ ន សក្កោតិ។ តស្មា តេ បរិនិព្ពាតុកាមា វា បព្ពជិតុកាមា វា ហោន្តិ។

ភុម្មទេវា បន អរហត្តំ បត្វាបិ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ។ ឆសុ កាមាវចរទេវេសុ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ; អនាគាមិនា រូបភវំ គន្តុំ វដ្ដតិ, ខីណាសវេន បរិនិព្ពាតុំ។ កស្មា ? និលីយនោកាសស្ស អភាវា។ រូបាវចរារូបាវចរេសុ សព្ពេបិ យាវជីវំ តិដ្ឋន្តិ។ តត្ថ រូបាវចរេ និព្ពត្តា សោតាបន្នសកទាគាមិនោ ន បុន ឥធាគច្ឆន្តិ, តត្ថេវ បរិនិព្ពាយន្តិ។ ឯតេ ហិ ឈានអនាគាមិនោ នាម។

អដ្ឋសមាបត្តិលាភីនំ បន កិំ និយមេតិ? បគុណជ្ឈានំ។ យទេវស្ស បគុណំ ហោតិ, តេន ឧប្បជ្ជតិ។ សព្ពេសុ បន បគុណេសុ កិំ និយមេតិ? បត្ថនា។ យត្ថ ឧបបត្តិំ បត្ថេតិ តត្ថេវ ឧបបជ្ជតិ។ បត្ថនាយ អសតិ កិំ និយមេតិ? មរណសមយេ សមាបន្នា សមាបត្តិ។ មរណសមយេ សមាបន្នា នត្ថិ, កិំ និយមេតិ? នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិ។ ឯកំសេន ហិ សោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនេ ឧបបជ្ជតិ។ នវសុ ព្រហ្មលោកេសុ និព្ពត្ត អរិយសាវកានំ តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ ឧបរូបបត្តិបិ ន ហេដ្ឋូបបត្តិ។ បុថុជ្ជនានំ បន តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ ឧបរូបបត្តិបិ ហេដ្ឋូបបត្តិបិ។ បញ្ចសុ សុទ្ធាវាសេសុ ចតូសុ ច អរូបេសុ អរិយសាវកានំ តត្រូបបត្តិបិ ហោតិ ឧបរូបបត្តិបិ។ បឋមជ្ឈានភូមិយំ និព្ពត្តោ អនាគាមី នវ ព្រហ្មលោកេ សោធេត្វា មត្ថកេ ឋិតោ បរិនិព្ពាតិ។ វេហប្ផលា, អកនិដ្ឋា, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនន្តិ ឥមេ តយោ ទេវលោកា **សេដ្ឋភវា** នាម។ ឥមេសុ តីសុ ឋានេសុ និព្ពត្តអនាគាមិនោ នេវ ឧទ្ធំ គច្ឆន្តិ, ន អធោ, តត្ថ តត្ថេវ បរិនិព្ពាយន្តីតិ។ ឥទមេត្ថ បកិណ្ណកំ។

៧. អភិញ្ញេយ្យាទិវារវណ្ណនា

១០៣០. សត្តមវារេ សលក្ខណបរិគ្គាហិកាយ អភិញ្ញាយ វសេន **អភិញ្ញេយ្យតា** វេទិតព្ពា។ ញាតតីរណបហានបរិញ្ញានំ វសេន **បរិញ្ញេយ្យតា**។ សា ច **រូបក្ខន្ធោ អភិញ្ញេយ្យោ បរិញ្ញេយ្យោ ន បហាតព្ពោ**តិអាទីសុ ញាតតីរណបរិញ្ញាវសេនេវ វេទិតព្ពា។ **សមុទយសច្ចំ អភិញ្ញេយ្យំ បរិញ្ញេយ្យំ បហាតព្ព**ន្តិអាទីសុ បហានបរិញ្ញាវសេន។

អដ្ឋមវារេ រូបាទិអារម្មណានំ ចក្ខុវិញ្ញាណាទីនំ វសេន សារម្មណានារម្មណតា វេទិតព្ពា។ នវមវារោ ឧត្តានត្ថោយេវ។ ទសមវារេបិ យំ វត្តព្ពំ សិយា តំ សព្ពំ តត្ថ តត្ថ បញ្ហាបុច្ឆកវារេ វុត្តមេវាតិ។

សម្មោហវិនោទនិយា វិភង្គដ្ឋកថាយ

ធម្មហទយវិភង្គវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

និគមនកថា

ឯត្តាវតា ច –

អភិធម្មំ ទេសេន្តោ, ធម្មគរុ ធម្មគារវយុត្តានំ;
ទេវានំ ទេវបុរេ, ទេវគណសហស្សបរិវារោ។

ទុតិយំ អទុតិយបុរិសោ, យំ អាហ **វិភង្គបករណំ** នាថោ;
អដ្ឋារសហិ វិភង្គេហិ, មណ្ឌិតមណ្ឌបេយ្យគុណោ។

អត្ថប្បកាសនត្ថំ, តស្សាហំ យាចិតោ ឋិតគុណេន;
យតិនា អទន្ធគតិនា, សុពុទ្ធិនា ពុទ្ធឃោសេន។

យំ អារភិំ រចយិតុំ, អដ្ឋកថំ សុនិបុណេសុ អត្ថេសុ;
សម្មោហវិនោទនតោ, សម្មោហវិនោទនី នាម។

បោរាណដ្ឋកថានំ, សារំ អាទាយ សា អយំ និដ្ឋំ;
បត្តា អនន្តរាយេន, បាឡិយា ភាណវារេហិ។

ចត្តាលីសាយ យថា, ឯកេន ច ឯវមេវ សព្ពេបិ;
និដ្ឋំ វជន្តុ វិមលា, មនោរថា សព្ពសត្តានំ។

សទ្ធម្មស្ស ឋិតត្ថំ, យញ្ច ឥមំ រចយតា មយា បុញ្ញំ;
បត្តំ តេន សមត្តំ, បាបុណតុ សទេវកោ លោកោ។

សុចិរំ តិដ្ឋតុ ធម្មោ, ធម្មាភិរតោ សទា ភវតុ លោកោ;
និច្ចំ ខេមសុភិក្ខាទិ-សម្បទា ជនបទា ហោន្តូតិ។

បរមវិសុទ្ធសទ្ធាពុទ្ធិវីរិយបដិមណ្ឌិតេន សីលាចារជ្ជវមទ្ទវាទិគុណសមុទយសមុទិតេន សកសមយសមយន្តរគហនជ្ឈោគាហណសមត្ថេន បញ្ញាវេយ្យត្តិយសមន្នាគតេន តិបិដកបរិយត្តិប្បភេទេ សាដ្ឋកថេ សត្ថុសាសនេ អប្បដិហតញាណប្បភាវេន មហាវេយ្យាករណេន ករណសម្បត្តិជនិតសុខវិនិគ្គតមធុរោទារវចនលាវណ្ណយុត្តេន យុត្តមុត្តវាទិនា វាទីវរេន មហាកវិនា បភិន្នបដិសម្ភិទាបរិវារេ ឆឡភិញ្ញាបដិសម្ភិទាទិប្បភេទគុណបដិមណ្ឌិតេ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ សុប្បតិដ្ឋិតពុទ្ធីនំ ថេរវំសប្បទីបានំ ថេរានំ មហាវិហារវាសីនំ វំសាលង្ការភូតេន វិបុលវិសុទ្ធពុទ្ធិនា **ពុទ្ធឃោសោ**តិ គរូហិ គហិតនាមធេយ្យេន ថេរេន កតា អយំ **សម្មោហវិនោទនី** នាម វិភង្គដ្ឋកថា។

តាវ តិដ្ឋតុ លោកស្មិំ, លោកនិត្ថរណេសិនំ;
ទស្សេន្តី កុលបុត្តានំ, នយំ បញ្ញាវិសុទ្ធិយា។

យាវ ពុទ្ធោតិ នាមម្បិ, សុទ្ធចិត្តស្ស តាទិនោ;
លោកម្ហិ លោកជេដ្ឋស្ស, បវត្តតិ មហេសិនោតិ។

សម្មោហវិនោទនី នាម វិភង្គ-អដ្ឋកថា និដ្ឋិតា។